תנ״ך · אחרונים

מאורי אש

רבי מאיר איזנשטאט

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מאורי אש

רבי מאיר איזנשטאט

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מאורי-אש/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

על התורה הקדמה 5
על פרשת בראשית - אור חדש 21
על פרשת נח - כתנות אור 35
על פרשת נח - אור חדש 42
על פרשת לך לך - כתנות אור 57
על פרשת לך לך - אור חדש 62
על פרשת וירא - כתנות אור 69
על פרשת וירא - אור חדש 73
על פרשת חיי שרה - כתנות אור 80
על פרשת חיי שרה - אור חדש 86
על פרשת תולדות - כתנות אור 103
על פרשת תולדות - אור חדש 107
על פרשת וישלח - כתנות אור 129
על פרשת וישב - כתנות אור 142
על פרשת וישב - אור חדש 149
על פרשת מקץ - כתנות אור 154
על פרשת מקץ - אור חדש 158
על פרשת ויגש - כתנות אור 166
על פרשת ויגש - אור חדש 170
על פרשת ויחי - כתנות אור 181
על פרשת ויחי - אור חדש 188
על פרשת שמות - כתנות אור 191
על פרשת שמות - אור חדש 196
על פרשת וארא - כתנות אור 203
על פרשת בא - כתנות אור 211
על פרשת בא - אור חדש 219
על פרשת בשלח - כתנות אור 234
על פרשת בשלח - אור חדש 240
על פרשת יתרו - כתנות אור 245
על פרשת יתרו - אור חדש 251
על פרשת משפטים - כתנות אור 257
על פרשת משפטים - אור חדש 260
על פרשת תרומה - כתנות אור 275
על פרשת תרומה - אור חדש 281
על פרשת תצוה - כתנות אור 284
על פרשת תצוה - אור חדש 287
על פרשת כי תשא - כתנות אור 302
על פרשת מגילת אסתר 305
על פרשת כי תשא - אור חדש 318
על פרשת ויקהל - כתנות אור 328
על פרשת ויקהל - אור חדש 332
על פרשת פקודי - כתנות אור 335
על פרשת פקודי - אור חדש 338
על פרשת ויקרא - כתנות אור 340
על פרשת ויקרא - אור חדש 348
על פרשת צו - אור חדש 368
על פרשת שמיני - כתנות אור 378
על פרשת שמיני - אור חדש 386
על פרשת תזריע - כתנות אור 389
על פרשת תזריע - אור חדש 391
על פרשת מצורע - אור חדש 402
על פרשת אחרי מות - כתנות אור 405
על פרשת אחרי מות - אור חדש 411
על פרשת קדושים - כתנות אור 416
על פרשת קדושים - אור חדש 420
על פרשת אמור - כתנות אור 422
על פרשת אמור - אור חדש 432
על פרשת בהר - אור חדש 443
על פרשת בהר - אור חדש 445
על פרשת בחקותי - כתנות אור 452
על פרשת בחקותי - אור חדש 455
על פרשת במדבר - כתנות אור 457

על פרשת במדבר - אור חדש 463
על פרשת נשא - אור חדש 468
על פרשת בהעלותך - כתנות אור 474
על פרשת בהעלותך - אור חדש 483
על פרשת שלח לך - כתנות אור 489
על פרשת שלח לך - אור חדש 493
על פרשת קרח - כתנות אור 496
על פרשת קרח - אור חדש 503
על פרשת חקת - כתנות אור 505
על פרשת חקת - אור חדש 508
על פרשת בלק - אור חדש 515
על פרשת פנחס - כתנות אור 518
על פרשת פנחס - אור חדש 521
על פרשת מטות - כתנות אור 527
על פרשת מטות - אור חדש 530
על פרשת מסעי - כתנות אור 533
על פרשת מסעי - אור חדש 535
על פרשת דברים - כתנות אור 541
על פרשת דברים - אור חדש 548
על פרשת ואתחנן - כתנות אור 559
על פרשת ואתחנן - אור חדש 567
על פרשת עקב - כתנות אור 573
על פרשת עקב - אור חדש 577
על פרשת ראה - כתנות אור 580
על פרשת ראה - אור חדש 586
על פרשת שופטים - כתנות אור 600
על פרשת שופטים - אור חדש 605
על פרשת תצא - כתנות אור 606
על פרשת תצא - אור חדש 626
על פרשת תבא - כתנות אור 630
על פרשת כי תבא - אור חדש 633
על פרשת נצבים - כתנות אור 635
על פרשת נצבים - אור חדש 639
על פרשת וילך - כתנות אור 642
על פרשת וילך - אור חדש 650
על פרשת האזינו - כתנות אור 656
על פרשת האזינו - אור חדש 670
על פרשת וזאת הברכה - כתנות אור . . 674

על התורה הקדמה

לרבי מאיר בן יצחק אייזנשטאט:

הקדמת הגאון המחבר כתנות אור:

אודה ה' בכל לב בסוד ישרים ועדה.

במזמור לתודה. אשר זכני ה' בדרושים לכל חפציהם חיים הם למוצאיהם. דברים נחמדים מזהב ומפז ומתוקים רשום בכתב אמת חקוקים. חמורות וקלות דברי אגדה אשר נתן לי ה' בינה להבין ולפעמים עפ"י זוה"ק אקוה להשיב"ה שרוב דברי קרובים לאמת ותומת ישרים ובדרוש יומא דכלה בעומקא של הלכה ותו' לנתי לאהבת התלמידים והכנסת דברי בדרוש או במקראי קודש וזאת לדעת שהי' לי שקידה רבה בזהר ד' אמשטרדם ועליו רשמתי הציונים ובקשתי מכל מעיין בדרושים לעיין מקודם כל הצורך להשמעה ואז יבין וישכיל ויעמוד על דעתי וכבר האריך הלבוש בסוף הקדמתו לאורח חיים שאין אשמה לררשנים ולחכמה יחשב להם והלכתי בעקבות הראשונים וסדרתי על סדר הפרשיות דבר הלמד מענינה ומענין לענין בא"ע וקראתי לשם ספר זה כתנות אור כי בתורתו של ר"מ כתוב כתנות איר באלף בינה ובנותי בספרים וחברתי להיות האוהל אחד לאחדותו של עולם לבאר כל נעלם וה' ישפות שלומו עלי ועל זרעי מעתה ועד עולם א"ס. נאום מאיר חותם פה ק"ק א"ש והמדינה:

הקדמת הרב המחבר אור חדש:

האומר לאביו לא ראיתי. אף שעה אחת להיות עמו בעולם א' לא זכיתי. כי לקח אותו אלהים ואיננו טרם לידתו. לא הגיע לכלל עונשין ותמיד היתה בתורת ה' חפצו חפץ ה' בידו הצליח ועשה פרי עד כי אמר לחכמה אחותי. רך בשנים וגדול בתורה וביראה כאשר מרבים וכן שלמים עילת תחילתו שמעתי. ועל דא וודאי קא בכינא על האי שופרא דבלי בעפרא ולמצות כיבוד אב לא זכיתי. וברם לטובה אותו זכרתי. באיזה חידושי תורה אשר מאתו תצא הנמצאים בפי אמתחתי. על ספרי העליתי. ומעט הימים על ברכי הורי מורי זקני נתגדלתי. ה"ה אדיני אבי אמי הרב הגאון האמיתי. המפורסם בישראל גדול מרבן שמו כבוד מהור"ר מאיר זצלה"ה כוכב המאיר הוא דלא בעי שבחי ותפארתי. וכמעט לעונת הפעוטות לא הגעתי. לרואי בוקר כשמש המאיר בתקופת תמוז חסרתי. ובחודש שניתן התורה ניטלו המאורת חסר כתיב. מי יאיר אחריו נתיב. לפרק תק"ד א"ש מקרבותו. ונשבה ארון הקודש וניטל יותרת הכבוד כבוד התורה. מאיר שכב תורה מה תהא עלי' על אלה בכיתי. ועל תרי תמיהות דדכרתי. חבל על דאבדין ולא משתכחין קראתי. ואז כתורן בראש ההר נותרתי. ממדינה למדינה הוגלתי. ואל אבי יתומים פרשתי

שיחתי. אולי יתקיים בי ירוחם יתום אליו פי קראתי. ותמיד עמדה לי זכות אבותי. אשר לא עזב ה' חסרו מאתי. להעיר לי אוזן בלימודים ותמיד אל הכלים נחבאתי. להתבונן בפרשת דרכים רבנן מובהקים לקולם הקשבתי. ומתלמידי יותר מכולם את גבולי הרביתי. שלא ע"מ לקבל פרס קויתי. לעשות ענבים ענבי גפן ביינו של תורה מסכתי. ובעקבי אבותי דרכתי. ובעומק הלכה לפי מיעוט שכלי לנתי. בליבון קודם לחידוד בדרך זה בחרתי. ולהאומרים הלכה א"צ כוונה לא חששתי. ומי שלבו נקפו אומר כן אמרתי. והלכה אני אומר אמירה נעימה מה שהעלה ה' בגורלי לפני תלמידי וחבירי הרצתי. וקבלו דעתי לא אמרתי. כי האמת ממי שאמרו קבלתי. וכך היא המדה מדת חכמים עודנה עומד על משמרתי. ואחר שישרו בעיני רבותי. את אשר העלה ה' במצודתי. על הספר לכותבן כאשר בקשוני תלמידי עשיתי. ואת רצוני נגד רצונם בזה בטלתי. ובכתב אמת דברי יושר רשמתי. וכמה שנים מן הגדולה ברחתי. ולהאומרים עלה ותוכל לקולם לא שמעתי. אף כי עליתי ונתקבלתי. אחור נסגתי. בי אמרתי נער אנכי לא זקנתי. ואף גם היום הזה לכלל כ"ח לא באתי. ובער אנכי לא אדע מדעת קטנתי. כראוי למורה אף גם כרמי שלי לא נטרתי. ואמרתי מה לי לקבולי נפשי הדרנא אחריות דאחרינא לא ניחא לי לקבולי על דעתי. אלה הדברים דבר משה הגאון עוזנו מוהרמ"א בהקדמתו מחמת גודל ענותנותי'. אבל אני אני המדבר האמת לאמתו. אמנם כן יצר לב האדם רע מנעוריו ראה ראיתי. ובחבליו חבלי רשת נפלתי. ויפה תורה עם ד"א אל זה צפיתי. לישועה ישועת הבלי הזמן ואם תעזבך יום כו' לנפשי לא שמתי. ואחר שובי נחמתי. טוב לגבר כי ישא עול תורה ועול הוראה הוראת שעה דדחינא שעתי. ואת פני ה' חליתי. סורה נא מעלי טרדתי. טרדת הבלי הזמן כי בגדתי. ואשובה נא וארעה צאן קדשי ישראל להרבות גבולי בתלמידים בתורת ה' חפצתי. עודנה חושב מחשבתי. והנה יד שלוחה אלי מקרי' נאמנה ק"ק זאבלודאווי יצ"ו להתמנות עליהם לראש לאב"ד נרצה רצוי לכל כולם ברעה אחת ואז על חברי נשענתי. מאחר שהדבר נעשה בהכשר אחר שמעולם אנשי עיר זו לא ידעתי. ואל איתני הראשון מעט שבתי. כי גדול טרדת עול הציבור במדינתנו שכל דבר גדול וקטן יביאון אל צל קורתי. וה' יודע תוכן מחשבתי. הנכרת מתוך מסע"י ליסע לבית הדפוס עקר סיכא כו' אשר באלה לא נסיתי. ועכ"ז את גבולי בתלמידי' הרבתי. וחסו תחת כנפי תלמידים מופלגים ושנונים ולבוא אל העיון חשקתי. בכדי למלא מקום אבותי. באיזה חיבור כי לא ידע איש זמנו ומה יתכן לאדם בעמלו כי יאכלוהו זרים ומתלבשים בטלית שאינן שלהם באשר בעתים הללו נתפרץ בעו"ה והאידנא חוששין לכתבים אשר לכל אחד בפי אמתחתי'. ועל כמה שיטות עמוקות בש"ס חברתי. אחת

אל אחת התחלתי. ויהי באחד הימים נתאכסנתי. אצל דודי הרב המופלג כבוד מהור"ר יהודה בן מורי זקני הגאון הנ"ל ואצלו את כל יקר בעיני ראיתי. שלשה ספרים נפתחים שהניח אחריו ברכה זקני הגאון הנ"ל הראשון שבקדושה שו"ת פנים מאירות חלק רביעי בקודש לו למדנו דברים שלא שזפתן עין מעולם ראיתי. והשני מדברי סופרים סופר ומונה את כל אותיות שבתורה בתורתו של ר' מאיר נמצא כתוב כתנות איר באלף בינה יתירת'. דברים המשמחים אלהים ואנשים ומושכים לבו של אדם באגרתי. והשלישי בא ללמד את העם את מי יורה דעה ויבין שמועה חיבור נחמד על הטור י"ד נחית לעומקאה דדינא ומעלה מרגניתי. ומידי דברי בו ומעי המו לו זכרתי. חסד נעוריו אהבת כלולותיו אשר קירב אותי ומאחר כי התאוה כל ימיו שיודפס חדושיו על התורה כאשר בכל הקדמותיו לארבעה חלקי חיבוריו שהודפס בחייו ראיתי. ע"כ בו בחרתי. ובכסף מלא לקחתי. בקורי ראשית לבקר בין טוב להגיה בל אמרותיו מכל סייג עשיתי. ומאחר שרוב דבריו הם במילי דאגדתא ורבים מתאווים לשמוע דבר הלכה ברורה ברתי. ובין האומרים לקטתי. מן חדושיו הנחמדים על זה הסדר סדרתי. זולת זה חלילה חולין הי' לי מלעמוד במקום גדולים להיות לשולחן גבוה זכיתי. ונפשי יודעת מאוד מיעוט ערכי ערך קטון וערך פחותי. ובגדול ענותנותיו של זקיני הגאון ז"ל אשר מפורסם בכל עולם בו תמכתי יתידותי. ואף כי בנושאים החבורים המה נפרדים לענין סדר הפרשיות שוים ובדעת וביושר המה אחודים עם חידתי. ולישא וליתן בהלכה לפני רבותי. הנה לא באתי. בי אם לבני גילי טפחתי ורביתי. פעמים בהלכה ופעמים דרך דרוש ועל דברי זקיני הגאון בהקדמתו ובגור ארי' ובקול יהודה מהגאון בתי"ט עליהם סמכתי. והסברות הנה עד לעצמן ובאתי לפעמים בארוכה ולפעמים בקצרה לפי קוצר דעתי. ועל ישמע חכם ויוסף לקח דעת סמכתי. כי לא הספיק הזמן לפעמים לבאר כל חלקי הראיי' וחשיבות אשר אצלי הכל רשום בכתב אמת רשמתי. ואני מתאבק תחת רגלי חכמים ותלמידיהם עליהם בקשתי. טרם יקראו יעיינו בהסוגי' וכל השייך לאותו השמועה ואח"כ יעיינו בדברינו וכמ"ש המעורר מכל מלמדי השכלתי. ואקוה לאל שבכמה מקומות ימצאו דברים ישרים למקבלי אמת לאמתו. וכבר שדא נרגי' במשמרת הבית אטו מלתא רברבתא היא לומר הלכה זו נאה והלכה זו אינה נאה. ודבר זה לא רחוקה היא מקטן שבתלמידים ולא נפלאה. כי נאה נאה. ובפרט בדורותינו ובעו"ה רבו בעלי קנאה. ומתכוונים לקנתר בדברי שפתים אך למחסור חזורי מחזרי למצוא איזה סתירה בדברי חבירו בט"ש הגאון האלשיך בפסוק זבובי מות יבאישו שמן רוקח. וטפחיים כסיתי וטפח גליתי. ובשם אור חדש קריתי. להיות מעין אור הגדול של מ"ז הגאון ז"ל את המאור הגדול ואת המאור

הקטן לממשלתי. ובשגם נרמז בו שמי ושם אבי המנוח ז"ל רבי אלעזר חוש חושבנא דדין כחושבנא דדין ותחסרהו מעט וימלא עה"כ. וכמו כן קראתי להם שם הכולל אלה שני הספרים יחד בשם מאורי אש אחר שמאורי הוא שם זקני הגאון נרמז בו וא"ש בר"ת קרי' נאמנה ק"ק אייזינשטאט אשר בתוכה הרביץ זקיני שנים רבות תורה לישראל והעמיד תלמידים הרבה ומשם האיר עיני הגולה בספרי ד"ח פנים מאירות. והשנית שבשני תיבות הללו עה"כ מרומז בגימטריא שמו ושם אבי הוא שמי. גם עולה עה"כ במ"ק כמנין שם אמי מנשים באוהל תבורך המהוללה ביראת ה' הלביאה והמושלמת מ' חוה תחי' בת ה"ה מ"ז הגאון ז"ל המספר בטוב כוונתי וברם אותו איש לטובה זכרתי. אשר ע"י לדרך ישרה נדרכתי. ה"ה אבי חורגי הרבני המופלא ומופלג בד אבהן ובר אוריין החכם השלם כבוד מהו' זאב וולאף נין ונכד להגאון המחבר ידי משה ולהגאון המפורסם בכל עולם מחר מהרש"ל ז"ל. וכעת כפי פרושות השמים. אל אלהים אמת תודיעני אורח חיים. שאוכל ללמוד וללמד תורה לשמה לשמור ולעשות ולקיים. ויזכני לראות בנים ובני בנים בנין וחתנין רבנין עד כי ישוב ה' שבות ציון וירושלים. דברי אסקופא נדרסת תחת רגלים רגלי ת"ח ויראי ה' כולם יזכו לרוב ברכות בלי די. הקטן אליעזר חונה בק"ק זבלודאווא ולע"ע נתקבלתי להיות יושב בבה"מ של הגביר המפורסם הקציו הנכבד מהור"ר משה הלוי בק"ק ברלין יע"א:

בעזרת יוצר המאורות אחדש על התורה במנין הסדרות:

בראשית אמר ר' יצחק לא הי' צריך להתחיל התורה אלא מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו הגיד לעמו כו' עיין ברש"י. ואמרתי בזה יש להבין מה דאיתא במשנה סוף מכות ר"ח בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות שנאמר כו'. נראה לומר דר"ח נתכוון לכוונה זו שרצה הקב"ה לזכות את ישראל שלא יאמרו ליסטים אתם לפיכך הרבה להם תורה ומצות ר"ל שהתחיל מבראשית ולא מהחדש הזה לכם. וכן הרבה להם מצות דאמרינן במדרש הרבה מצות אעפ"י שלא היו נכתבין ראוין לכתבן כגון גזל ועריות א"כ הרבה מצות ראוין לקיימה אף בלא אזהרה אך נראה משום דגדול מצווה ועושין יותר משאינו מצווה ושכרו גדול. ולכך הרבה להם מצות כדי לזכות ישראל בשכר גדול. וגם נוכל לומר דיש כמה מצות שלא היו נוהגין כלל בינינו אפ"ה צוה ה' אותנו כדאיתא בסנהדרין דף ע"א דבן סורר ומורה לא הי' ולא עתיד להיות וכן עיר הנדחת וכן בית המנוגע אלא דרוש וקבל שכר. בזה מדוקדק שפיר שאמר הרבה להם תורה ומצות ר"ל שהגדל התורה

עם המלות אע"פ שלא יהיו נוהגים בינינו מ"מ בשביל דרוש וקבל שכר ובזה רצה לזכות ישראל:

ואגב דאיירינן בדברי ר"ח נכתוב במה שיש בדרך דרש מה דאיתא שם ר"ש ברבי אומר רק חזק לבלתי אכול הדם כי הדם הוא הנפש וכו' ומה הדם שנפשו של אדם קצה ממנו כו' גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להם עאכ"ו שיזכה לו כו'. ר"ח בן עקשיא אומר כו'. ע"כ המשנה. ולכאורה איכא למידק איך מקושרי' דברי ר"ח ב"ע בדברי ר"ש ברבי. ורש"י פי' הרבה להם מצות שלא הי' צריך לצוות מצות הרבה וכמה אזהרות על שקצים ורמשים ונבלות שאין לך אדם שאינו קץ בהם אלא כדי שיקבלו שכר על שפורשים מהם. וקשה אף בלא דברי ר"ש ב"ר היה לו להביא דברי ר"ח ב"ע אטו דלא ידעינן שנפשו של אדם קצה בשקצים ורמשים. ונ"ל דבאמת מצינו שריבה התורה כמה תיבות שלא לצורך כדי להגדיל תורה כמו דאיתא בפ' אלו טריפות דף ס"ו ע"ב דפריך וליכתוב רחמנא קשקשת ולא בעי סנפיר ומשני יגדיל תורה ויאדיר אך אין שם ריבוי מצוה שלא לצורך אך ר"ח בא לאשמועינן שריבה ג"כ מצוה שלא לצורך ודבריו מקושרים דוקא בדברי ר"ש ונקדים גמרא דפ' כל הבשר דף קט"ו ילפינן דבשר בחלב אסור באכילה מלא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל וריש לקיש יליף מפסח דכתיב אל תאכל ממנו נא ובשל מבושל ורבי יליף מדכתיב לא תאכלנו גבי דם ופירש"י דכתיב בראה אנכי גבי פסולי מוקדשין שנפדו רק הדם לא תאכלנו כו' והדר כתיב לא תאכלנו למען יטיב לך ולבניך אחריך לדם לא איצטרך דהא כתיב קראי טובי ומוקי לה לבשר בחלב עכ"ל דבי ר"י תנא לא תבשל גדי בחלב אמו ג"פ כו'. והנה לדברי רבי דיליף מיתורא דלא תאכלנו למען יטיב לך דקאי על איסור אכילה בשר בחלב וע"ז קאי השכר נמי למען יטיב לך א"כ לא נאמר למען יטיב כו' על לאו דאכילת דם אלא על לאו דבב"ח ובאיסור זה אין נפשו מהם קצה בהם וליכא למילף מיניה ק"ו וצריכין אנו לומר לדברי ר"ש ברבי דיליף איסור אכילה דבשר בחל משארי לימודים כאינך תנאים הנ"ל וא"כ ע"כ הא דכתיב לא תאכלנו למען יטיב לך גבי דם קאי על לאו דדם ושפיר ילפינן גזל ועריות בק"ו אך לפ"ז קשה ב' קושיות חדא דלא צריך לכתוב לא תאכלנו שהוא מיותר לגמרי כדפירש"י וגם גוף המצוה אינה צריכה להזהירה הלא בלא"ה נפשו של אדם קצה ממנו ליפרוש בעצמו. וע"כ צריכין אנו לומר שרצה לזכות ישראל לפיכך הרבה להם תורה שכתוב שני פעמים לאו דלא תאכלנו וגם המצוה גופה אף שלא הי' צריך להזהיר כי ממילא היו נזהרים ופורשים מדם שנפשו של אדם קצה ממנו מ"מ לזכות ישראל הרבה להם תורה ומצות וק"ל:

והשתא ניחא לבתר דדריש ר"ש ברבי הפסוק רק חזק לבלתי אכול הדם ולומר לא תאכלנו למען יטיב לך ואם הדם שנפשו של אדם קצה ממנו וכו' גילה לנו שע"כ דלא מוקי להאי קרא בבשר וחלב אלא בדם א"כ אייתר לי' לגמרי לאו זה כפירש"י וגם המצוה גופה יתירה דבלא"ה היו פורשין מדם אלא דבא הכתוב להורות על קיבל שכר ללמוד ממנו ק"ו לגזל ועריות לכך קאמר שפיר ר"ח ב"ע רצה הקב"ה לזכות ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות ר"ל שריבה להם תורה שכתבה ב"פ אזהרה גבי דם שלא לצורך גם המצוה גופה נכתבה שלא לצורך אלא לזכות ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות וק"ל:

פרק זה בורר דף כ"ט א"ר שמואל ב"נ א"ר יונתן מנין שאין טוענין למסית מנחש הקדמוני דא"ר שמלאי הרבה טענות הי' לו לנחש לטעון ולא טעין ומפני מה לא טעין לו הקב"ה לפי שלא טען לו הוא מאי ה"ל למימר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין וכ' מהרש"א יש לדקדק מאי הרבה טענות דקאמר דא"ז רק ט"א ע"ש ול"נ דהי' לנחש עוד טענה אחרת דאיתא בקידושין דף מ"ב ע"ב דאין שליח לדבר עבירה דאמרינן דברי הרב ודברי התלמוד דברי מי שומעין ומסקנא דש"ס אמר רבא אם תמצי לומר סבר שני כתובים הבאים כאחד מלמדין ויליף כל התורה ממעילה וטביחה דיש שליח לדבר עבירה מודה באומר לשלוחו צא ובעל את הערוה ואכול את החלב שהוא חייב ושולחו פטור שלא מצינו בכל התורה שזה נהנה וזה מתחייב. הרי להדיא דאפי' אם נימא דיש שליח לדבר עבירה ולא מצי למטעין דברי הרב ודברי התלמיד כו' מחייב שולחו. מ"מ אם אמר לו לאכול דבר איסור והשליח נהנה ששולחו פטור והשליח חייב שלא מצינו בכל התורה כו' כנ"ל. א"כ היו לנחש עוד טענה אחרת חדא דברי הרב ודברי התלמיד כו'. את"ל דלא מהני טענה זו דילפינן כל התורה ממעילה וטביחה דיש שליח לד"ע מ"מ היה יכול הנחש לפטור עצמו כיון דחוה היתה נהנה מאכילה זו לא מצינן בכל התורה זה נהנה וזה מתחייב ושולחו פטור. אלא שאין טוענין למסית. וזה שהכניס הקב"ה בדבריו המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול ממנו אכלת. ר"ל כיון דאכלת תו ליכא למימר דלחייב שולחו וליפטור השליח דבאכילת איסור אליבא דכ"ע חייב השליח משום דלא מצינו זה נהנה כו' כנ"ל: במדרש חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו א"ר סימן בשעה שבא הקב"ה לבראת האדם חסד אמר יברא שהוא גומל חסדים. אמת אמר אל יברא דכולה שקר צדק אמר יברא שהוא מלא צדקות ושלום אומר אל יברא דכולה קטטא. ולכאורה איכא למידק למה לא בא שלום להתווכח עם חסד. ואמת לא בא להתווכח עם צדק. ונראה לומר דאמת לא היה יכול להתווכח עם צדק רק דוקא עם חסד. וכן שלום לא יוכל

להתווכח עם חסד רק דוקא עם צדק. רק נקדים מה דאיתא במדרש בפרשת ויחי ועשית עמדי חסד ואמת וכי אית חסד שהוא של שקר אלא זו חסד שעושים עם המתים הם חסד של אמת בלא תשלום גמול. ובצדקה מצינו שכופים עליהם וממשכנים אפי' בע"כ ופריך אינו והא כתיב ופקדתי על ל לוחציו ואמר ר' יצחק ב"ש אפילו על גבאי צדקה לא קשיא הא דאמיד הא דלא אמיד כי הא דרבא אכפיי' לר' נתן בר אמי ושקיל מיניה ד' מאות זוזי לצדקה. וגם אמרינן גדול המעשה יותר מן העושה. ולפ"ז לפעמים באה הצדקה על מריבה וקטטה שממשכנין אותן וכופין אותן בדברים וזה אין שייך בגמילות חסדים ושקר אינו שייך בצדקה דכיון דעושה צדקה עם עניים אינו מצפה לתשלום גמול. אבל ג"ח שהוא בין לעניים ובין לעשירים שייך לשון שקר שמצפה לתשלום גמול ולכך התווכח אמת עם מדת חסד שאמרה לבראות משום חסד. ואמר אמת לקטרוג על מדת חסד דכולה שיקרא ר"ל שאף במדה שלך איכא שיקרא שעושין לתשלום גמול והוא חסד שקר כמבואר במדרשו, לא יוכל להתווכח שלום עם חסד דכל חסד הוא מצד שלום ולכך בא לקטרג אמת עם מדת חסד. וכן עם צדק שצדק אמר יברא שעושין צדקות בא שלום לקטרג ואמר דכולה קטטא ר"ל שאף במדה שלך שהיא עושין צדקות מ"מ כיון דהרבה עושין צדקות לא מנדבת לבם אלא ע"כ ובאין לידי קטטה ע"כ אמר שלום דכולה קטטא ר"ל אף במדה שלך איכא קטטא ולכך בא מדת שלום לקטרג ולא מדת אמת דלגבי צדקה אינו מצפה לתשלום שכר והכל הוא אמת משא"כ בחסד דאיכא חסד שאינו של אמת ולכך בא לקטרג אמת עם מדת חסד ולא בא לקטרג עם מדת צדקה. וכן שלום לא בא לקטרג עם חסד אלא עם צדק וק"ל:

והא דהשליך הקב"ה אמת ארצה ולא השגיח על טענתו דכולה שיקרא דשקר איצטריך בשביל שלום ומותר לשנות ולומר דבר שקר מפני דרכי שלום וכמו בהנהו תלת מילי דעביד רבנן דמשני במלייהו בפ' אלו מציאות:

ואגב אורחן ניישב גמ' דפרק השותפין א"ר אליעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והי' מעשה צדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם. ופי' רש"י מעשה צדקה טורח המעשים את חבריהם. ולכאורה תמוה דאי מעשה הצדקה קאי על המעשים את חבריהם א"כ מנ"ל דגדול הא בעבודת הצדקה כתיב השקט ובטח עד עולם ונדחקו בזה חז"ל ונראה לי ליישב דר"א אזיל לשיטתו דדריש בסוף לולב וערבה אר"א גדולה גמילות חסדים יותר מן הצדקה שנאמר זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד אם אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל אדם קוצר ודאי אוכל אר"א אין הצדקה משתלמת אלא לפי ג"ח שבה ופי' רש"י ספק אינו אוכל שמא יצמחו כו' אלא לפי ג"ח הנתינה היא הצדקה

והטורח הוא החסד כגון מוליכו לביתו או טרחא שתעלה לו הרבה נותן לו פת אפויה והקשה הרי"ף איך אמר בצדקה שהיא כמו זרע ספק אוכל הלא אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה ועוד איכא למידק הלא אמרו חז"ל גמול החסד שעומד לעולם והצדקה לבני בנים שנאמר וחסד ה' מעולם על יראיו וצדקתו לבני בנים א"כ לרש"י דדרש והיה מעשה צדקה שלום על טורח המעשים ובעבודת הצדקה כתיב השקט ובטח עד עולם שכר בלתי שיעור לעולם כמו גבי ג"ח אלא נראה דאמרינן שם אר"א כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלאו עולם חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ שמא תאמר כל הבא לקפוץ קופץ ת"ל מה יקר אלהים. יכול אפי' ליראי שמים כן. ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו ופי' כל הבא לקפוץ ולעשות צדקה קופץ ומספיקן בידו וימציאון לו אנשים מהוגנים ת"ל מה יקרו צריך לתת לב ולטרוח אחרי' לפי שאינו תמיד מצויי' לזכות בה למהוגנים עכ"ל:

והנה המעולה שבצדקה שמטיל לקופה של צדקה דנותן ואינו יודע למי נותן מקבל ואינו יודע ממי מקבל אך יש לחוש שיתן לבני אדם שאינם מהוגנים ואין מקבל שכר על הצדקה הרי מצינו גבי צדקה יש ספק דלמא נותן לבני אדם שאינם מהוגנים ואינו מקבל שכר. אבל החסד שבצדקה שהיא הקצירה שטורח לידע אם הוא עני הגון זה הטורח נחשב בכל ג"ח ועומדת לעד. לכן דרש ר"א גדולה ג"ח יותר מן הצדקה דכתיב זרעו לכם לצדקה אדם זורע ספק אוכל ספק אינו אוכל ר"ל דלמא נותן לב"א שאינם מהוגנים ואינו מקבל שכר אבל קוצר ר"ל הטירחא שטרח לידע ולחקור אחר ב"א מהוגנים בודאי מקבל שכר ולכך אינה משתלמת אלא לפי החסד שבה. נמצא הטירחא היא הקצירה והיא עבודת הצדקה ומסתמא מי שמעשה לחבירו שיתן צדקה מדבר ומטרח עבור עני הגון. ואיתא שלעולם לא יגיע היזק לאדם מחמת צדקה. ודורשי רשומות אמרו ונתנו בהיפוך אותיות נמי ונתנו שכל מה שמוציא אדם לצדקה הקב"ה מחזיר לו. וזה שאמר ר"א גדול המעשה שמטריח עצמו בשביל אדם גדול מן העושה שנאמר והי' מעשה הצדקה שלום ר"ל המעשה צדקה גופי' הוא שלום שלא יחסר בנכסיו בשביל זה אבל ספק אם יקבל שכר שמא יכשילו בבני אדם שאינם מהוגנים. אבל עבודת הצדקה שהיא הטורח שהיא במקום קצירה השקט ובטח עד עולם שזה הוא בכלל ג"ח שהיא גדולה מצדקה. ולכך המעשה הוא בכלל ג"ח שעדיף מעושה צדקה גופא ודו"ק: וזה פי' הפסוק וישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרהו שבקש דוד שכל העולם יהיה בשוה הכל עשירים כמו שאמרו בעירובין דף ע"ו ואמר לו הקב"ה חסד ואמת מן ינצרהו ולכאורה למה לא כתיב צדק ושלום. אלא נראה דאין הצדקה משתלמת אלא לפי החסד שבה ואם הי' הכל

שלום אף שהי' חסד דג"ח בין לעניים בין לעשירים אבל לא הי' חסד של אמת. לכך אמר חסד ואמת מן ינצרהו דבעינן לקיים חסד של אמת:

בילקוט אחרי כל אותיות נכנס ב' ואמרה רבש"ע רצונך שתברא בי עולם שבי אומרים בכל יום ברוך ה' לעולם אמן ואמן. השיב הקב"ה הן ברוך הבא בשם ה'. ונראה דאיתא למה נברא בבי"ת דריש ר"י בן פזי למה בבי"ת להודיעך שהן שני עולמות ובמדרש ילקוט תהלים פ"ט אר"י בר מספראה כל מי שעונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן בעה"ב שנאמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן אמן בעוה"ז ואמן לעה"ב ובזה יובן שאמרה הבי"ת רצונך שתברא בי העולם שבי אומרים ברוך ה' לעולם אמן ואמן וע"כ שהוא מרמז על שני עולמות עוה"ז ועוה"ב וא"כ ראוי לבראות בבי"ת שמרמז על כל עולמות ולא באות אחר שא"א לרמוז בו שני עולמות ולכך השיב הקב"ה הן ואמר ברוך הבא בשם ה' דבשם ה' נברא העולם דכתיב כי ביה ה' צור עולמים שני עולמות וק"ל: במדרש רבה ובילקוט תהלים סי' ל"א תאלמנה שפתי שקר אמר רב הונא בשם בר קפרא יתפרכון יתחרשון הדוברות על צדיק עתק על צדיק חי עולמים דברים שהעתיק מבריותיו בגאוה בשביל להתגאות ולומר אני דורש במעשה בראשית ובוז מבזה על כבודי כו', מכאן תוכחה מגולה לאותן הדורשים ברבים בחכמת הקבלה ואינם חסים על כבוד קונם וכן כתב מהרש"א על הא דתנן בפ' אין דורשין ולא במרכבה ביחיד אלא א"כ היה חכם ומבין מדעתו ואמרינן בגמ' דבש וחלב תחת לשונך דברים שהם מתוקים מדבש וחלב יהיה תחת לשונך. ר' אבוהו אמר מהכא כבשים ללבושך אל תקרא כבשים אלא כבושים דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לשונך. וכתב מהרש"א מכאן תשובה לאותן אנשים שבדור הזה שמבלים כל ימיהם בחכמת הקבלה גם בילדותם ואם חכמה ההיא חכמת הקבלה אינה נוגעת במעשה מרכבה למה לא הוזכרה זו החכמה בשום מקום לא במשנה ולא בתלמוד ובתוספתא ובמכילתא ובספרא וספרי ולפי הנראה שחכמה זו נוגעת למעלה ממעשה מרכבה ויותר ראוי להסתירה ולא לגלותה ובפרק עשרה יוחסין אמרתי בזה שיש למחות ביד הדורשים בחכמה זו ברבים גם בסוד השם עכ"ל. ובפ' הבונה אמרינן מ"ם סתומה מאמר פתוח מאמר סתום ופי' רש"י מאמר סתום מעשה מרכבה שמצוה לסותמו ועיין באידרא פ' האזינו דף רצ"ט ע"ב בסופו עונש למי שמגלה רזה:

ובזה אמרתי כיון דוד שאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. ברוך אתה ה' למדני חקיך. בשפתי ספרתי כל משפטי פיך. דאיתא בזוהר אחרי שהחוקים הם סתרי תורה והנה בודאי חוקים הם בלא טעם נגלה וטעמם ידוע בנסתר ומשפטים שייכים לנגלה

התורה ולכך אמר דוד בלבי צפנתי אמרתך ר"ל סודות התורה מאמר סתום למען לא אחטא לך שלא יגיע ח"ו איזה פגם להקב"ה. ועוד איתא במקובלים למי שמגלה סודות התורה למי שאינו ראוי מחטיאים אותן בטומאת קרי ומעשה מרכבה אסור לשאול מרבו אלא חכם ומבין מדעתו ולכך אמר ברוך אתה ה' למדני חקיך ר"ל שצריך אני לברך לה' שהוא ילמדני החוקים שהם סתרי תורה כיון שאסור ללמוד רק עם מי שחכם ומבין מדעתו כדי שלא יצטרך לשאול לרבו ולכך אין לי להשען אלא על ה' שהוא ילמדני ויתנני לי בינה להבין חקיו. ואמר בשפתי ספרתי כל משפטי פיך ר"ל המשפטים נגלה של תורה ספרתי לפני כל העם ללמדם וק"ל:

ומכאן תשובה ותוכחה מגונה לאותן המדפיסים חכמת הקבלה ומעשה המרכבה ואין איש שם על לב וכמה כרכורים כרכרו בהדפסת הזוהר וסמכו על תשובת הזקן ר"י דלט"ש וכבר הורה זקן. דאם לדין יש להשיב על כל דבריו אבל הבו דלא לוסף עלה וחדשים מקרוב באו עושים קורדם לאכול מהם. ומפרסמים חכמת הקבלה ומעשה מרכבה והלואי שיקוים בנו ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בה. וזה שאמר דוד יהיה לבי תמים בחוקיך למען לא אבוש ר"ל בחוקיך שהוא סתרי תורה יהיה לבי תמים שלא אהרהר ח"ו כמו שהזהיר רשב"י לתלמידים קודם שהכניסם לאידרא. ואמר ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, למען לא אבוש בעה"ב וזהו שאמר דוד תהלים סי' כ"ה נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם ונא' (משלי י"ט ושבע ילין בל יפקד רע לכ המשביע עצמו בד"ת בל יפקד רע הרואה קרי הוא רע ודבר זה אם גילה סודות התורה למי שאינו ראוי וזהו שאמר הכתוב נפשו בטוב תלין שאינו רואה קרי וזרעו ירש ארץ ר"ל ארץ עליונה משום דסוד ה' ליראיו שלא מסר סוד ה' אלא ליראיו וק"ל:

בפסוק ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו וירדו בדגת הים ובעוף השמים ובבהמה וגו', ויש לדקדק למה אמר בלשון רבים וירדו ורש"י פי' יש בלשון הזה ל' רידוי ולשון ירידה זכה רודה בחיות בבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם וחיות מושלות בו ונראה ליישב ע"פ גמרא דפרק שואל דף קנ"א ע"ב אמר רב פפא נקטינן ארי' אבי תרי לא נפל ופריך והא לא חזינן דנפל ההא כדרמי בר אבא דאמר רמי בר אבא אין חיה שולטת באדם אלא עד שנדמה לה כבהמה שנאמר אדם ביקר בל ילין נמשול כבהמות נדמו ופי' רש"י אריא אבי תרי לא נפל להרגו כדכתיב ומוראכם תרי וכתיב על כל חית ארץ אפילו אריה עכ"ל, הרי לפנינו דמוראכם נאמר על תרי ודוקא אם נדמה לה כאדם אבל לאחר שנדמה לה כבהמה שולטת אפילו על תרי זה שרמז הפסוק נעשה אדם כדמותינו

וכצלמנו כל זמן שיהא להם דמות וצלם אלהים אז וירדו ר"ל שהם שנים ירדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה אשר בארץ משא"כ כשאינן שנים או אף אם הם שנים ואין להם צלם ודמות אלהים אז נעשה ירוד לפניהם והחיות מושלות בו (ודברי רש"י מה שכתב זכה רודה בחיות ובבהמות לא זכה נעשה ירוד לפניהם מבואר דאיתא בזוהר שעל ידי חטא אזיל ממנו הצלם ודמות וע"י מעשים הטובים נשאר הצלם ודמות לכך חנניה מישאל ועזריה לא אזל מהם, הצלם ודמות ולא הזיקו אותן האריות לכך פי' שפיר זכה נשאר הדמות הוא רודה בחיות לא זכה אזיל ממנו הדמות של הקב"ה ונעשה ירוד לפניהם והחיות מושלות בו) וק"ל:

במדרש רבה סוף פ"ב בראשית ר' אבהו אומר בתחילת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ובמעשיהן של רשעים והארץ היתה תהו ובהו אל מעשיהן של רשעים ויאמר אלהים יהי אור אלו מעשיהן של צדיקים אבל אינו יודע באיזה מהן חפץ אם במעשה אלו או במעשה אלו כיון דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב הרי במעשיהן של צדיקים חפץ, המדרש הזה תמוה לכל המעיין בו ונתקשה בזה היפ"ת ולי נראה לישב דצריכין אנו לדקדק שהמדרש מתחיל שצפה הקב"ה במעשיהם של צדיקים ואח"כ צפה במעשיהם של הרשעים והתורה מלמדה בהיפוך תחילה במעשיהן של רשעים דכתיב והארץ היתה תהו ובהו ואח"כ במעשיהן של צדיקים דכתיב ויאמר אלהים יהי אור. ואגב אורחא יתבאר ג"כ מה דאמרי' בסוף פרק במה בהמה אין לך גדול בבעלי תשובה יותר מיאשיהו בדורו ואמר רב יוסף ועוד א' בדורנו מאן הוא עוקבא בר נחמי' ריש גלותא והיינו נתן דצוציתא ופירשו התוספות ואומר ר"ת דאמר במדרש שהיה נר דולק על ראשו וראיתי המעשה שע"י אשה אחת ושמה חנה שהיתה אשת איש והיתה יפת תואר ביותר וכבש את יצרו ולכך היה נר דולק על ראשו וצריכין אנו לדקדק למה באמת היה נר דולק על ראשו:

והנה בזוהר שמות דף י' ע"ב כתוב יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים מטאן ליידיהו כאינין עובדין דחייבין כגון עע"ז או חד מאינון עובדין דאינון מעשה רשעים ואינון קיימי בקיומייהו מדחילו דמאריהון ולא בען לאסתאבה כגון כמה זכאי קשוט דמטי ליידייהו כעובדין אלון ואינין גברי כח דעבדי רעותא דמאריהון ולא חטאו ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים כגון האי סייבא דהווי בשיבבותי' דר' חייא דלילא חד פגע בה בההוא אתתא דהות אזלת לבי ברתה בעא למתקף בה אמרה ליה במטו מינך אוקיר למרך ולא תמטא לגבאי שבקה ולא חבבה הוי אומר ויש רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים וכו' דתנינן עבד הקב"ה צדיקים ורשעים בעלמא כמא

דאתייקר איהו בעלמא בעובדא דצדיקים ה"נ יתייקר ברשיעיה כד עבדו עובדא טבא כמה דאמר את הכל עשה יפה בעתו וכו' נמצא לומדים מדברי הזוהר הנ"ל שלפעמים בא לרשע מעשה הצדיקים שכובש את יצרו כצדיק וגם לצדיק מגיע לפעמים כמעשה רשעים והם אינם עושים וכובשים את יצרם אבל אין לדעת איזה שכר גדול אם לצדיק שאין עושה מעשה רשעים או לרשע שעושה מעשה צדיקים הוא בודאי זה עדיף כשרשע עושה מעשה צדיקים שגדולים בעלי תשובה יותר מצדיקים גמורים ואמרינן היכי דמי בעלי תשובה באותה אשה באותו מקום ולכך שכרו גדול מאד שכובש את יצרו מצדיק גמור שאין רגיל במעשה רשעים וזה פירוש המדרש בתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה במעשיהן של צדיקים ר"ל שהרשעים עושין מעשה צדיקים ובמעשיהן של רשעים שמגיעם לצדיקים והם אינן עושין כמעשיהן של רשעים וקאמר שפיר אבל איני יודע באיזה מהן חפץ אם צדיקים גדולים שמגיע להם מעשה רשעים ואין עושים אם רשעים גדולים שמגיע להן מעשה צדיקים והם עושים מעשה צדיקים כיון דכתיב וירא אלהים את האור כי טוב הוי אומר במעשה צדיקים חפץ יותר ר"ל אם רשעים עושין כמעשה צדיקים ולכך היה נר דולק על ראש נתן צוציתא שכבש את יצרו דאמרינן במדרש וימנע מרשעים אורם שצפה הקב"ה במעשיהן של רשעים וראה שאין כדי להשתמש לרשעים וגנז אותו האור לצדיקים. אבל כשהרשעים עושים מעשה צדיקים ראוי להיות אור הזה בעוה"ז ולכך הדליק הקב"ה נר על ראש נתן צוציתא שזכה לאותו אור מה שגנז הקב"ה לצדיקים:

ובזה נראה להבין מה שלמדו אנשי כנסת הגדולה במתק לשונם בברכת יוצר אור המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים ובטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית בסוף הברכה זורע צדקות ומצמיח ישועות בורא רפואות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, לכאורה אין לו הבנה ונראה משום דאיתא בזוהר תרומה דף קמ"ח ע"ב ויאמר אלהים יהי אור ר' יהודא אומר אלמלא נתגנז מכל וכל לא קאים עלמא אפי' רגע חדא ולית לך יומא דלא נפיק מיניי' בעלמא ומתקיים כולה. ועליה זן הקב"ה עלמא ובכל אתר דלעין תמן באורייתא בלילה חד חוט נפיק מהאי אור גנוז ואיתמשיך על אינין דלעין בה הה"ד יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי ואיתא בזוהר מקץ דף ר"ג ע"ב ההוא אור דגניז הקב"ה ויזרח לו השמש מאן שמש ההוא שמשא דגניז בגין דאית ביה אסוותא לאתסאה ליה ועל דא זמין הקב"ה לגלאה האי שמשא ולא נהרא ליה לישראל דכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפים וכו' הרי למדין אנו מדברי הזוהר דאף שגנז הקב"ה אור לצדיקים מ"מ בכל יום ויום מודים דקב"ה משפיע קצת מאותו

אור למטה כדי שיתקיים העולם בחסד וריש פ' אמור וגם מבואר שכל הרפואות תלוי באותו אור לכך אמרו שפיר המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים והרחמים הם שבטובו מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית ר"ל מאותו האור הטוב שברא במעשה בראשית וגנז לצדיקים משפיע בכל יום ויום קצת מאור זה כדי להשפיע הרחמים לארץ ולדרים עליה וכן בסוף הברכה רמזו ג"כ בורא רפואות אדון הנפלאות המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית ר"ל שע"י האור הגנוז היורד בכל יום הוא בורא רפואות כדכתיב וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה כך אמרו חז"ל אדלי יומא אדלי קצירא שהרפואה תלויה בשמש וק"ל. ושמעתי שהכוונה זו איתא בכתבי האר"י ז"ל:

ויש ליישב עפ"ז מה שכתב הטור א"ח סימן נ"ט שבאשכנז נהגו לסיים אור חדש על ציון תאיר ורש"י כתב שאין לחתום באור העתים שאינו מענין חתימה לפי שסדרו חכמינו ז"ל על האור המתחדש בכל יום ולא על האור העתיד והרא"ש כתב אור חדש זה שחדש בששת ימי בראשית שעתיד הקב"ה לחדש לנו. ואני אומר לדעת הזוהר דבכל יומא נפיק מהאי אור דאלמלא כן לא קאי עלמא אפי' רגעא חדא א"כ מה שפותחים בברכה המאיר לארץ ולדרים ברחמים מחדש בכל יום מעשה בראשית ר"ל שמאותו אור שגנז לצדיקים מפיק אותו אור לעולם וזה הוא ברחמים דאלמלא הוא אי אפשר להתקיים העולם וכן בסוף ברכה אדון הנפלאות מחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית שאלמלא לא ישפיע לנו מאותו אור אי אפשר לעולם להתקיים ואנו מסיימין אור חדש על ציון תאיר רצה לומר שאותו אור כולה יתחדש בציון. על זה נאמר והלכו גוים לאורך כמו שכתב הרא"ש א"כ הוה שפיר החתימה מעין הפתיחה ולדעתי כוונתי לאמתה של תורה דזה היה כוונת רבינו ז"ל במתק לשונו וק"ל:

במדרש אשר כתבתי לעיל חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו יש ליישב גמרא סוף פ"ק דעירובין וז"ל תנו רבנן שני שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא והללו אמרו נוח לאדם שנברא נס יותר משלא נברא נמנו וגמרו נוח לאדם שלא נברא יותר משנברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי ליה ימשמש במעשיו ע"כ, ואיכא למידק במאי קמפלגי ובמאי דקאמר יפשפש במעשיו או ימשמש במעשיו במאי חולקים ועיין במהרש"א בפ"ג דמכות מה שכתב פי' על זה ולי נראה דהיה מחולקים כמו שהיה מחולקת אמת ושלום עם חסד וצדק דהללו אמרו נוח לאדם שלא נברא משום דכולה שקרא וכולה קטטה כדעת אמת ושלום שאמרו אל יברא והללו אמרו בית הלל שהם ממדת החסד נוח לאדם שנברא משום דעושים חסד זה לזה וגם עושים צדקה זה עם זה וכדעת חסד וצדקה שהיה אומרים יברא מהאי טעמא ס"ל נוח

לאדם שנברא ונמנו וגמרו שנוח לאדם שלא נברא דהא אם לא נברא לא היו צריכין לחסד ולצדקה והיו ניצולים מן השקר ומן הקטטה ועכשיו שנברא כדעת חסד וצדקה משום הטעם שהם עושים חסד וצדקה א"כ יפשפש במעשיו רצה לומר אם עושה חסד וצדקה דבשביל זה נברא עולם ואמרי ליה ימשמש במעשיו ר"ל אפילו אם ידוע לו שעושה חסד וצדקה ימשמש אם עושה חסד של אמת וכן בצדקה אם עשה לשמה ולא להתייהר ועשה כתיקונו בסתר ולעניים הגונים וק"ל:

וזה שאמר הנביא הושע סי' ד' שמעו דבר ה' בני ישראל כי ריב לה' עם יושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד רצה לומר שהריב הוא עם יושבי הארץ שבראם שהאמת אמר אל יברא והחסד אמר יברא ונצח חסד לאמת וברא הקב"ה העולם אבל עכשיו שאין אמת וגם אין חסד נוח להם שלא נברא וזה הוא הריב של הקב"ה עם יושב הארץ וק"ל:

כתובות דף ה' השמים מספרים כבוד אל ומעשה ידיו מגיד הרקיע ואמרינן הכי קאמר מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד הרקיע ומה ניהו מטר ורש"י נדחק ופי' הכי קאמר ומעשה ידיו דהוא מעשה צדיקים מגיד הרקיע, ויש לדקדק איך מרומז בקרא דכתיב ומעשה ידיו שקאי על מעשי צדיקים ומהרש"א נדחק ג"כ בפי' הפסוק ונראה לי לומר דפי' רש"י בחומש ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותם בדפוס העשוי לו שהכל נברא במאמר והוא נברא בידים שנאמר ותשת עלי כפכה בצלם אלהים שאותו צלם המתוקן לו צלם דיוקן יוצרו הוא עכ"ל, נמצא האדם נברא בידים בצלם דיוקן יוצרו וכל זה כשעושה רצונו של מקום ב"ה ישאר עליו הצלם והדמות אבל כשאדם עובר עבירה הולך ממנו צלם אלהים ונמשל כבהמות נדמה נמצא הצדיקים נקראים מעשי ידיו של הקב"ה שנבראו ע"י ידיו ולא במאמר וכשהם עושים רצונו הם ניכרים שהם מעשי ידיו על ידי שיש להם צלם אלהים אבל אין אנו יודעים במעשים אלא על ידי רקיע שיור מטר בזכות צדיקים שהם עושים רצונו מזה ניכר מעשה ידיו של הקב"ה שנבראו בצלם אלהים וק"ל: שבת פרק במה מדליקין יתיב רב ודריש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת שנאמר יהיה פסת בר בארץ ונ"ל לומר משום דע"י חטא אדם הראשון נולד תבן ומוץ דלית להון חולקא בקדושה עיין בזוהר דף קפ"ט ע"א ולעתיד יתוקן חטא אדם הראשון לא יהיה תבן ומוץ הקליפה על הפרי אלא שהארץ תוציא גלוסקאות רצה לומר האוכל לבד בלי שום תערובת הקליפה וארעא קדישא יהיה ברשות דקב"ה ורשו אחרא לא ייעל תמן ולא יהיה שום דיבוק לקליפה כלל וכן נראה בכלי מילת שאדם בחטאו הוכרח לעשות י' מלאכות קודם שלבש אבל כשיתוקן החטא יהיה גדלים לבושיו לבושי כבוד בלי שום טורח וק"ל:

פרק מי שהחשיך האי מאן דבחמה יהיה אכיל מדילי' האי מאן דבלבנה אכיל דלא דיליה ושתי דלא דיליה ופירש רש"י אכיל מדיליה כשמש שאינו מסיג גבול רעהו ולמשול בלילה אכיל לאו דיליה כלבנה שמשגת גבול חמה למשול אף ביום עכ"ל ותמיה לי שלא היה צריך לפירוש זה דהא ידוע לכל חושבי תקופות שאין ללבנה שום אור מצד עצמה רק שמקבלת אורה מן השמש וכן איתא בזוהר פרשת חקת דף קפ"א ע"ב דהא לא אנהר סיהרא אלא מנהורא דשימשא א"כ הדברים כפשטן שהשמש יש לה אור מצד עצמותה לכך יהיה אכיל מדלי' אבל בנולד בלבנה שאין לה אור אלא מקבלת אורה מהשמש א"כ זה סימן שהיה אכל דלא דליה ושתי לא דילי' וק"ל:

בפסוק ויאמר אדם זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי בשם הגאון גדול מוהר"ר אהרן דרשן שהיה אב"ד בק"ק קראקא דאיתא במדרש על פסוק עור ובשר תלבשני ובעצמות ובגידין תסבבנו איוב י' א"ר אבהו טובה גדולה עשה הקב"ה עם, האשה בעה"ז שלא התחיל יצירת הולד בגידים ועצמות שאלו כן היה מבקע כריסה ויוצא ולפ"ז גבי חוה היה להתחיל תחילת הבריאה מעצמות ואח"כ בשר ולכך אמר זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי משא"כ אח"כ יהיה בהיפוך עור ובשר תחילה ואח"כ עצמות משום שלא יבקע כריסה ודפח"ח:

ונראה רמז בזה דאתא בפ' המפלת שלשה שותפין יש באדם הקב"ה ואביו ואמו. אביו מזריע הלובן שממנו מוח שבראשו וגידין ועצמות. אשה מזרעת אודם שממנו עור ובשר וכו' והנה אצל חוה לא היה אלא שני שותפים וא"כ היה בהכרח שיבא עצמות ובשר ממנו אבל בפעם אחר לא יבא מן האב אלא גידין ועצמות ולא בשר וזה מרומז זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי משא"כ בפעם אחר לא יבא ממני אלא גידים ועצמות ולא בשר:

בפסוק ותאמר האשה אל הנחש מפרי העץ הגן נאכל ומפרי עץ אשר בתוך הגן אמר ה' לא תאכל ממנו ולא תגעו בו. ויש לדקדק למה באמת הוסיפה ואמרה לא תגע בו ועוד מה הוצרכו לומר מפרי עץ הגן נאכל שהם לדברי מותר לכאורה ושמעתי בשם גדול אחד דאיתא בא"ח סימן תרי"ז דמנהג פשוט דלא ליזהר ליגע במאכל ביה"כ אף דאיכא כרת ולא בדילי מיניה ואיכא למיגזר כמו גבי חמץ דילמא אתי למיכל מיניה מ"מ אינו נראה להחמיר דלא דמיא חמץ משום דמותר בכל עניינא מאכל חיישינן דילמא מישתלי אבל המתענה דאסור בכל מיני מאכל ומשקה אסורו אדעתיה מנייהו ולא אתי לאשתלוי עיין בב"י ובלבוש ולפ"ז נראה דרמזה בזה הדין הנ"ל דבודאי אם נאסור להם לאכול כל הפירות מהגן אסחי דעתייהו מנייהו א"כ היש מותר ליגע ולא היה חשש כלל שמא אכלו

ע"י נגיעה אבל כיון דהותר להם לאכול מפרי. עץ הגן ומפרי עץ הגן אשר בתוך הגן נאסר להם לאכול א"כ יש חשש בנגיעה שלא תבוא לאכול ממנו כמו גבי חמץ ולכך רמזה בזה מפרי עץ הגן נאכל ומפרי עץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו דע"י נגיעה תבואו לידי אכילה ודפח"ח:

במדרש רבה אמר רבי אבא בר כהנא ואכלתי אין כתיב כאן אלא ואוכל אכלתי ואוכל המדרש הזה אומר דרשוני ונקדים גמרא דפסחים דף כ"ד ע"ב א"ר אבוהו אמר ר"י כל איסורים שבתורה אין לוקין עליהן אלא דרך הנאתן א"ר זירא אף אנן נמי תנינן. אין סופגין את הארבעים משום ערלה אלא היוצא מן זיתים וענבים בלבד. ואלו מתותים ותאנים ורמונים לא מ"ט לאו משום דלא קא אכיל להו דרך הנאתן א"ל אביי בשלמא אי אשמעינן פרי גופי' דלא קאכיל ליה דרך הנאתו שפיר אלא הני משום דזיעה בעלמא הוא ופי' רש"י אין סופגין את הארבעים על שום מי פירות של ערלה משום דבכולהו שלא כדרך הנאתן וכתבו התוספות ד"ה אלא הני משום דזיעה בעלמא הוא תימא לר"י דבהעור והרוטב יליף מקרא דאין חייב משום ערלה אלא על היוצא מזיתים וענבים א"כ מאי איצטרך למימר הכי זיעה בעלמא הוא ונ"ל דהאי איצטרך למילף התם פרי פרי מבכורים לאו למעוטי שאר משקין איצטרך דמן הדין אפי' תירוש ויצהר לא היה לחשוב למשקין פרי דזיעה בעלמא הוא כדאמרינן הכא והתם איצטריך למילף שנחשוב משקה של תירוש ויצהר כמו הפרי והשתא אתי שפיר הא דאמר בשמעתין דזיעה בעלמא הוא דמהאי טעמא הוא דאשמעינן דמשקה אינו כפרי מהא תימא אמאי אמר דזיעה בעלמא והא טעם כעיקר דאורייתא עכ"ל:

וקשה לי על תירוצם תמיה רבה דהא בחולין דף ק"כ אמר הש"ס הממחה את החלב וגמעו חייב ופריך ואמאי אכילה כתיב ביה והא לא אכילה היא אר"י אמר קרא נפש לרבות את השותה. והקשו התוספות דף ה' לרבות את השותה וא"ת למה לי קרא הא שתיה הוה בכלל אכילה כדדרשינן בפ"ג דשבועות מדכתיב ואכלת וגומר מעשר דגנך ותירושך וקרי תירוש אכילה וי"ל דהתם במילי דשתיה כגון יין ושמן. והכא במידי דאכילה דממחי להו ושתו להו ובעמוד ב' ד"ה הביא ענבים ודרך מנון כתבו וז"ל ואע"ג דשתיה בכלל אכילה בענבים וזיתים לענין הבאות בכורים לא כתיב בה אכילה דתהוי שתיה בכלל פרי עכ"ל, ולפי תרוצים אלו סוערת קושי' חזקה ל"ל, קרא לחייב בערלה במשקה זיתים וענבים דהא גבי, ערלה אכילה כתיב זה וכל היכא דכתיב אכילה שתיה בכלל אכילה. בשלמא בלא תיזצם ניחא דס"ל דקרא אתי למעט שאר פירות דלא מחייב אממקה דידהו בערלה אף דשתיה בכלל אכילה אבל לפי תירוצם וג"כ אתי על זיתים

וענבים גופי' דס"ד דלהוי זיעה בעלמא ולאוע שאר משקין קשה תיפק ליה דשתיה בכלל אכילה ותירוש הרי' ליה אכילה ומניה ילפינן דשתיה בכלל אכילה, ומה שהניח בצ"ע דהא קי"ל טעם כעיקר דאורייתא כל זה לפי סברתם זל רש"י בחולין דף צ"ח ע"ב פירש דס"ל לר"י דטעם כעיקר איני דאורייתא ועיין שם. ועוד קשה לי איך כתבו גבי בכורים לא יתיר בהו אכילה לא הוי שתיה בכלל פרי אי לאו דרבי קרא ובסוגיא דפסחים אמרינן הכל מודים בביכורים שלוקין עליהם אפילו שלא כדרך הנאתן מ"ט משום דלא כתיבא בהו אכילה א"כ משמע דחייב על המשקין שלהם אפי' שלא כדרך הנאתן וצ"ע לישוב: ובזה נבוא אל הביאור מדרש הנ"ל דאיתא במדרש דחוה סחטה ענבים ולפי סברת התוספות אף אי לאו ג"ש בערלה פרי מפירי ה"א אפילו בזיתים וענבים אינו חייב אלא על הפרי ולא על המשקה והכי אזהרה רחמנא מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל וסבר דוקא דרך אכילה נאסר לו משא"כ אם שותה לכן אמר אכלתי ואוכל שאני מחזיק הכל לאכילה ולא לשתיה והוי שלא כדרך הנאתן ולא נאסר ליה וק"ל. ובאמת טעה במידי' דשתיה דקי"ל דשתיה בכלל אכילה וק"ל:

על פרשת בראשית - אור חדש

בעזרת עוטה כשלמה אורה:

אכתוב חידושי על סדר התורה:

גרסינן במס' תענית דף כ"ז ע"ב בניסקא ביום הראשון בראשית ויהי רקיע. תנא בראשית בשנים ויהי רקיע באחד. ופריך בשלמא ויהי רקיע באחד תלתא פסוקא הוו אלא בראשית בשנים מ"ט. חמשה פסוקין הוין ותנן הקורא בתורה לא יפחות משלשה פסוקים. רב אמר דולג ושמואל אמר פוסק. ופריך ורב דאמר דולג מ"ט לא אמר פוסק קאסבר כל פסוקים דלא פסקי' משה אנן לא פסקי' לי'. ושמואל אמר פוסק ומי פסקינן לה והאמר ר"ח קרא צער גדול הי' לי אצל ר"ח הגדול ולא התיר לי לפסוק אלא לתנוקת של בית רבן. התם טעמא מאי משום דלא אפשר ה"נ לא אפשר. ושמואל אמר פוסק מ"ט לא אמר דולג גזירה משום הנכנסין וגזירה משום יוצאים. מיתביה פרשה של חמשה פסוקים קוראים אותה ביחיד ואם קרא הראשון שלשה השני קורא שנים מפרשה זו וא' מפרשה אחרת וי"א שלשה לפי שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים. למ"ד דולג לידלג. למ"ד פוסק ליפסק שאני התם דאית לי' רווחא עכ"ל הסוגיא בקצרה. רש"י ד"ה הכי גרסי' למ"ד דולג לידלג למ"ד פוסק ליפסק כלומר פרשה של חמשה פסוקים אמאי קורא השני ג' פסוקים מן פרשה אחרת לידלג או ליפסוק עכ"ל רש"י ז"ל. והנה יש כאן בדברי

רש"י שני תמיהות דדכירא הראשון למה דייקא בלשונם אמאי קורא השני ג' פסוקים מפרשה אחרת דהיינו להיש אומרים והלא כ"כ קשה לת"ק למה השני קורא פסוק א' מפרשה אחרת לידלוג או ליפסוק. והשנית דסוגיא זו הובא ג"כ במס' מגילה דף כ"ב ע"א עיין עליו וכתבו שם רש"י ד"ה למ"ד דולג נדלוג למ"ד פוסק ליכא למיפרך דהא קרא הראשון שלשה קתני דא"א עוד לחזור עכ"ל. הרי עין בעין נראה דשם לא גרס רש"י בגמרא למ"ד פוסק ליפסוק וכאן דייק רש"י וכתב ה"ג כו' למ"ד פוסק ליפסק הרי יש סתירה גדולה בדברי רש"י ז"ל. ובכדי שנבוא אל העיון להבין דברי פה הקדוש רש"י ז"ל יש לעורר עוד דקדוק אחר בגמרא דהכא מדהתם אשר בהתחלפות לשונות הגמרא יתבאר ג"כ סתירת רש"י הנזכרת. והא דבמכילתן משנינן שאני התם דאית ליה רווחא. ושם במס' מגילה משני אותו שינויא בלישנא אחרינא ואומר שאני התם דאפשר בהכי. ויש לתת לב ע"ז למה שינו הש"ס לשונם. ומקדם נבוא לבאר דברי התוס' במס' מגילה אשר צריך נגר ובר נגר להולמן דכתבו שם בד"ה ואם איתא כו' פה"ק למ"ד פוסק ליכא למיפרך דהא כבר קרא הראשון שלשה וק' הא מ"ד פוסק אית ליה נמי דולג אי לאו משום גזירת הנכנסים והיוצאי' וכאן נהי שאין אנו יכולין לתקן מה שעשו הראשונים והטעו את היוצאים שיסברו שהבא אחריו לא יקרא רק ב' פסוקים מ"מ היה להם לתקן שלא יטעו הנכנסין לפ' שמתחיל זה שני פסוקים סמוך לפרשה. לכך נ"ל דלמ"ד פוסק לק"מ דלדידי' תרצי' שפיר ש"ה היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר שלא להפסיק פשיטא שאין להפסיק אבל למ"ד דולג תקשה עכ"ד ע"ש לתוספת ביאור. והנה לכאורה דבריהם קשה להולמן דאי ס"ל להתוס' דהא דכתבו רש"י למ"ד פוסק ליכא למיפרך דכבר קרא הראשון ג'. היינו כמ"ש הרשב"א ז"ל דהא אם יתחיל החצי פסוק למפרע יהי' גם כן דולג ומאן דאית ליה פוסק לית ליה דולג והוה מתיישב היטב בזה תחלת קושייתם דהא מ"ד פוסק אית ליה נמי דולג אי לאו משום גזירת נכנסים ויוצאים א"כ דבריהם אחרונים קשים מהראשונים דלמה להתוס' לפרש דליפסק כדי לתקן גזרת נכנסים הך תיקון שלא לצורך הוא דכיון דליכא בזה דידלוג ויפסוק איזה גזירה שפיר ידלג גם למ"ד פוסק דהא אי לאו משום הגזרה שפיר ס"ל דדולג והוה נשלם בזה קושית התוס' על רש"י. וההכרח לומר דבקצרה לא יוכלו תוס' להקשות כיון דליכא גזירה לידלוג וליפסוק חצי פסוק למפרע זה ליתא דאף גבי דולג שייך שפיר האי סברא דבמקום דליכא גזרה דלגינן דמה פסידא יש לנו בדולג אבל איך אפשר לפסוק הלא אמרינן רל פסוקא לא פסקי' משה אנן לא פסקינן לי' ע"כ הוצרכו לתת טעם דנפסוק לתקן גזירת הנכנסין א"כ מאי תירצו תוס' דאפשר שלא לפסוק הא לא אפשר בשום אופן לתקן גזרת הנכנסים שיאמרו משיירי'

בפרשה פחות משלשה פסוקים זולת דליפסוק. וכאשר מזה הכריחו הקושיא ואיך נפרש דחזרו תוס' מן הסברא זו מבלי נתינת טעם ואיך שיהיה קשים דבריהם או בקושייתם או בתירוצם אחר העיון. ע"כ נלע"ד דהנה יש לדקדק במכילתן דאמר ושמואל דאמר פוסק מ"ט לא אמר דולג גזרה משום הנכנסים שיאמרו שאותו שלפניו לא קרא כ"א שני פסוקים וגזרה משום היוצאים שיאמרו שהבא אחריו לא יקרא כ"א ב' פסוקים. א"כ קשה גם עתה דפוסק ניחוש לזה שיסברו הנכנסים והיוצאים שמפסיקים באמצע הפסוק ויפסיקו גם הם. ובאמת כל פסוקא דלא פסקי' משה אנן לא פסקי' לה. וראיתי שגם בעפ"י הרגיש בזה:

וא"ל דהך חששא שיאמרו שאין קורין כ"א ב' פסוקים חמור מהך גזרה שיאמרו מפסיקין שלא לצורך כיון דאם קראו לאחד שני פסוקים חוזרים אף בדיעבד כדאיתא בפוסקים משא"כ הך דכל פסוקא דלא פסקי' משה כו' לא נאמר כ"א לכתחלה דעדיין יקשה להני דעות בפוסקים דאם קראו לאחד שני פסוקים אין חוזרים בדיעבד. ויעויין בדברי זקיני הגאון האמתי ז"ל בתשו' פ"מ ח"א סי' צ"ב. אך זה לק"מ דניחוש שיטעו להפסיק שלא לצורך דהא כולם רואים עין בעין דאי קוראין בת"צ כ"א שלשה והפרשה קצרה ממילא מחמת גדול הלחץ זו הדחק מוכרחים אנו להפסיק ומהיכי תיתי למיטעי להפסיק שלא לצורך דבודאי לא יהיו דנים אפשר משא"א. משא"כ גבי האי תיקון דדולג איכא למיחש שפיר משום נכנסין ויוצאין דהם לא ידעו כלל מזה דדלגינן לה רק יאמרו שאין קוראין לפניו או להבא אחריו כ"א ב' פסוקים וזה פשוט. ולפ"ז יש להסיר תמיהת התוס' מפירש"י דשפיר כתב רש"י למ"ד פוסק ליכא למיפרך דהא כבר קרא הראשון שלשה ולמה לנו להפסיק בחנם כנ"ל. וא"ל כדי לתקן בזה גזרת נכנסים שיראו שמשיירים בפ' פחות מן ג' פסוקים כאשר כתבו תוס'. זה ליתא דהא עיקר הטעם דאין משיירין בפ' פחות מג' פסוקי' הוא מטעם גזרת היוצאים יסברו שהבא אחריו לא יקרא כ"א ב' פסוקים. א"כ הוי כאן ממש כמו גזרה לגזרה דהיינו הנכנסים יאמרו שמשיירים בפרשה פחות מג' ויטעו גם הם לשייר שני פסוקים סמוך לפרשה ואז יבא מזה קלקול מחמת גזרת יוצאים הרי דזה גזרה רחוקה א"כ אף אנו נימא אם נאמר דיחזור זה ויתחיל מחצי פסוק למפרע איכא תיכף לפנינו גזרת הנכנסים שיראו שא' מתחיל מחצי פסוק למפרע יאמרו שמותר להפסיק שלא לצורך דהא כאן מיירי הברייתא שהפרשה רווחא טובא כאשר התחיל ואומר פרשה של חמשה פסוקים קוראים אותה ביחיד רק דאם היה איזה שגגה דקראו להראשון רק ג' ע"ז אמר השני קורא כו' א"כ בודאי בלי שום ספק דהנכנסין שיראו שמתחילין להשני מחצי הפסוק בודאי יאמרו שגם אותו שלפניו לא קרא כ"א

ב' פסוקים וחצי וכ"כ זה דאטו הם יודעים שהיה איזה שגגה. וכיון שכך הוא שלדעתם הפסיקהו שלא לצורך הפסוק לשנים כ"כ הם ילכו ויפסיקו שלא לצורך אף היכא שיהא להם ריוח כמו שיראו שעושין כאן דג"כ הפרשה רווחא ומוטב שלא ליפסוק ולבטל גזירת נכנסים שלפנינו:

ובזה יתורץ כל ספיקותינו שזכרנו בטוב טעם דכאן במכילתן י"ל שפיר דגרסינן למ"ד פוסק ליפסוק וא"ל הא כל פסוקא דלא פסקי' משה כו' ולמה לנו להפסיק בחנם י"ל כסברת התוס' בזה כדי לתקן עכ"פ גזרת נכנסים שיאמרו שמותר לשייר בפרשה פחות מן ג' פסוקים ומשני הש"ס בדקדוק דאם נפסיק יהיה חשש יותר שהנכנסים יאמרו מותר להפסיק אף שלא לצורך ובכדי שלא תקשה הא גבי מעמדות לא חיישינן לזה לכך אמרי' שא"ה דאית לי' רווחא כלומר בשלמא גבי מעמדות דהפרשה קצרה לא יקילו להפסיק גם שלא לצורך דלא יהיו דנים אפשר משא"א. משא"כ הכא דאית להו רווחא בתחילת הקריאה ואפ"ה יפסיקו יאמרו שפיר שמותר להפסיק שלא לצורך. ושפיר כ' רש"י ז"ל במכילתן דגרסי' למ"ד פוסק ליפסק אבל התם במס' מגילה א"א לקיים הגירסא למ"ד פוסק ליפסוק דיקשה הא כל פסוקא דלא פסקי' משה כו'. ולמה לנו להפסיק בחנם וא"ל דפריך ג"כ דליפסוק בכדי לתקן גזרת הנכנסים שלא יאמרו משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים א"כ מאי משני לה ש"ה דאפשר בהכי משמע מלשון זה דאפשר לתקן קלקול שלנו באופן אחר וזה א"א בשום אופן לתקן גזרת הנכנסים שיאמרו משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים דבשלמא הפירכא לידלוג והיינו כדי למלאות לו ג' פסוקים משני שפיר דאפשר בהכי למלאות ג' פסוקים מפרשה שלאחריה אבל על הקושיא דליפסוק כדי לתקן גזרת הנכנסין הנ"ל לא יהיה שום תיקון בעולם בלא"ה ע"כ מדברי התרצן נראה דלא הי' פריך כלל למ"ד פוסק ליפסוק רק למ"ד דולג לידלוג ולכך לא משני לו כ"א על זהו הפירכא ואפשר דגם המקשן דשם ידע דשינויא דהכא למ"ד פוסק והיינו משום דאית ליה רווחא יהיה יותר גזרת נכנסים כשידלוג ושפיר כתב רש"י שם במגילה דלא גרסי' למ"ד פוסק ליפסוק והן הן דברים הללו סובלים ג"כ בפירוש דברי תוס' דכך הוא המשך לשונם דלמ"ד פוסק ליכא למיפרך דלדידיה תרצי' שפיר במכילתן ש"ה היכא דלא אפשר אבל היכא דאפשר שלא לפסוק פירש בתחלת הקריאה אפשר שלא לפסוק הפרשה רווחא טובא פשיטא שאין להפסיק כדי לתקן גזרה רחוקה שיאמרו משיירין בפרשה פחות מג' פסוקים דאם נפסוק יהיה יותר גזרת הנכנסים שיאמרו שמותר להפסיק שלא לצורך כיון דהיה כאן ריוח בפרשה ואפ"ה פסקו וכמ"ש לעיל באורך:

וכיון דזכינו לדין דעיקר פירכת הש"ס במכילתן למ"ד פוסק מש ליפסוק כדי לתקן גזרת הנכנסין כנ"ל א"כ דלא פריך רק להי"א שלשה לפי שאין מתחילין בפרשה פחות מג' פסוקים והיינו ג"כ מטעם נכנסים שלא יאמרו שאותו שלפניו לא קרא כ"א ב' פסוקים משא"כ לת"ק דאמר דהשני קורא פסוק א מפרשה אחרת ע"כ איהו הוא דלא חייש כלל לגזרת הנכנסים והיינו מטעמי' דאמרינן שם במגילה נכנסים משאל שיולי, ובהיות כן לק"מ ג"כ ליפסוק דהא כל פסוקא דלא פסקי' משה כו'. וא"ל בכדי לתקן גזרת הנכנסים ז"א דהא איהו לא חייש כלל לגזרת נכנסים. ולכך דייק רש"י ז"ל שפיר במתק הלשון כלומר פרשה של ה' פסוקים אמאי השני קורא ג' פסוקים מפרשה אחרת ולא אמרינן דיקרא רק פסוק אחד מפרשה אחרת וצ"ל משום גזרת נכנסים וא"כ קשה שפיר ליפסוק ג"כ משום גזרת נכנסים ופשוט הוא למבין: שם במס' מגילה שלח ליה רבה בריה דרבא לר' יוסף הלכתא מאי שלח הלכתא דולג ואמצעי דולג. אבעיא להו תענית ציבור בכמה ר"ח ומועד דאיכא קרבן מוסף בארבעה אבל הכא דליכא קרבן מוסף לא או דלמא ה"נ איכא מוסף תפלה כו'. ופשטינן לי' שם דאין קוראין לתענית ציבור רק שלשה. ופירש"י ז"ל דהך הלכתא דולג קאי על מעמדות וכ"כ הרמב"ן ז"ל. והגאונים כתבו דקאי על וידבר דר"ח יעויין בהרשב"א. ואיכא למידק לשיטת רש"י והרמב"ן ז"ל הוו להו לבעלי הש"ס לקבוע הלכה זו במקומו במס' תענית כי התם עיקר והכא איידי וגם אין חיבור להך דהכא הא דאמר ג"כ הכא תענית ציבור בכמה. ואמרתי בפלפול התלמידים דהנה הקשה הרשב"א ז"ל למה אמרינן במעמדות דולג ופוסק יקרא הראשון כל פרשת בראשית ויחזור השני ויקרא כל פרשת בראשית השלישי יקרא ויהי רקיע. ותירץ הוא ז"ל דאכתי יהיה בזה ול גזרת נכנסי' כשקורין להשני יסברו שזהו הראשון לתורה כיון דמתחיל בראשית וכשיראו שאין קורין אחריו רק אוי יאמרו שלא קראו בת"צ לתורה כ"א שנים. וכמו כן היוצאים אחר קריאת הראשון יאמרו שלא יקראו אחריו רק א' לפרשת ויהי רקיע ע"ש היטב. ועדיין יש לי מקום לדקדק למה אמרינן אמצעי דולג ידלוג השלישי דהיינו הראשון יקרא ה בראשית כולה והשני יקרא פ' ויהי רקיע ויחזור השלישי ויקרא ויהי רקיע דיהיה בזה פעולה דיתבטל גזרת הנכנסין ולא יהיה כ"א גזרת יוצאין אחר קריאת השני יאמרו שלא יקראו עוד אבל מ"מ יתבטל לגמרי גזרת נכנסין דזהו עדיף. ויעויין מה שנכתוב בביאור דברי רשב"א ז"ל ויכוונו דברי האלה מאי אמרת דאיכא גזרת נכנסין כשקורין שלישי ויחזור ויהי רקיע יאמרו שאותו שלפניו לא קרא כ"א אחד מאחר דליכא כ"א חמשה פסוקים. ז"א דהא גם עתה דאמצעי דולג איכא חשש זה כשנכנסים לקריאת שלישי יאמרו שלא קראו לפניו כ"א אחד. וא"ל דכיון דלא נתבטל כל גזרת נכנסין טוב

לנו שיהיה גזרת הנכנסין טובי מדנפיש גזרת היוצאין ויעויין בזה. גם ז"א דהרי כתב הרשב"א להדיא דלכולא האי לא יהבו דעתייהו לראות מאחר שליכא לפניו רק חמשה פסוקים לא מלו לתרי:

דהנה הביא הרשב"א לשיטת הגאונים דהלכתא דולג קאי על וידבר קשה יקראו שנים פרשת וידבר ויחזור השלישי ויתחיל לקרות שלשה פסוקים למפרע מפ' וידבר. וא"ל דיהיה בזה גזרת הנכנסים בשעת קריאה יאמרו שלא קראו לפני זה רק אחד מאחר דליכא כ"א ה' פסוקים ויאמרו דבר"ח קוראין רק שלשה לתורה ז"א דחדא דבסוגיא משמע יוצאין אלימא מגזרת הנכנסים ותו דלכולא האי לא יהבו דעתייהו דליכא לפניו כ"א חמשה פסוקים ולא מלו אלא לחד ע"ש:

ונ"ל דאיתא שם ואמר ר' תנחום אמר ריב"ל כשם שאין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים כך אין משיירין בפרשה פחות משלשה פסוקים ופריך שם פשיטא השתא אתחלתא דמיקל ת"ק מחמירין הי"א שיורי דמחמיר ת"ק א"ד שמחמירים הי"א ומשני מ"ד נכנסים שכיחא יוצאים לא שכיחא דמנחי ס"ת ונפקי קמ"ל. והנה לכאורה י"ל הא דאמרינן לא שכיח דמנחי ס"ת ונפקי היינו מטעם דאמרינן ריש מס' ברכות ועוזבי ה' יכלו זה המניח ס"ת ויוצא. ואף דאמרינן עלה דהאי ר' אבוה נפיק בין גברא לגברא וכאן העיקר חשש הוא משום היוצאים בין גברא לגברא מ"מ הרי כתב האגודה דהא דמותר לצאת בין גברא לגברא היינו לצורך גדול דוקא וכ"כ המג"א סימן קמ"ו. ובאמת לכאורה דעתם פלאי מנ"ל לחלק דמירי דוקא לצורך גדול. וההכרח לומר דהוכיחו זה מסוגיא דילן דאמר יוצאים לא שכיחי דמנחי ס"ת כו' קשה אם איסור יש בדבר לא יצאו כלל ואם מותר לצאת למה לא שכיח אע"כ דמותר לצאת דוקא לצורך גדול והיינו דאמרינן לא שכיחא דיהיה דבר גדול להיוצאים לצאת. ובזה מתורץ דקדוק הנ"ל דלהא כבר זכרנו לעיל משם הרשב"א וכן הסוגיא מוכרחת דגזרת היוצאים חמירא מגזרת הנכנסים א"כ מוטב שידלוג האמצעי אף שיהיה בזה גזרת הנכנסים מ"מ ליכא כולא האי גזרת יוצאים דהא כאן הוא גזרת יוצאים בין קריאת הראשון להשני והוי בין גברא לגברא ואז אין יוצאין אלא לצורך גדול ולא שכיחא משא"כ אי הוי אמרינן דידלוג השלישי אף שיתבטל בזה גזרת הנכנסין מ"מ יתחזק למאוד גזרת היוצאים דהלא כאן יהיה גזרת היוצאים אחר קריאת השני שיאמרו שלא יקראו עוד נמצא אותם היוצאים יצאו אף שלא לצורך גדול כיון דלדעתם כבר נגמר כל הקריאה בבה"כ וליכא משום עוזבי ה' יכלו כיון דלא יקראו עוד בתורה לדעתם ואנן קיימינן דגזרת יוצאים חמיר מגזרת הנכנסים מש"ה אמצעי דולג:

אולם עדיין אנו צריכים למודעי לסברת בעל האבעיי' ורב אשי דבתענית ציבור קוראים ארבעה והיינו שהרביעי קורא למפטיר מענינא אחרינא ולא מענינא דמעמדות כלל כאשר היא כתובה על ספר הישר לר"ת והביאו הרשב"א בחידושיו לפ"ז הוה הדרא קושיא לדוכתי' למה ידלוג האמצעי ידלוג השלישי באופן שזכרנו שיחזור ויקרא פרשת ויהי רקיע. וא"ל דיתחזק בזה גזרת היוצאין שיצאו אף שלא לצורך מאחר שלפי דעתם נגמר כל קריאת התורה בבה"כ. ז"א דאף לפי דעתם דנגמר הקריאה מענינא דמעמדות עכ"ז צריכים לקרות אחד מענינא אחריתא וסוף כל סוף יהיה בין גברא לגברא ולא יצאו ג"כ שלא לצורך גדול. אבל לפי המסקנא דאין קוראין בתענית צבור ארבעה רק שלשה מענינא דמעמדות אתי שפיר הך הלכתא דדוקא אמצעי דולג כי היכא דלא ליפוש גזרת היוצאין דיצאו אף שלא לצורך כיון דאין קורין כלל בענין אחר הרי לדעתו נגמר כל הקריאה בבה"כ. ומש"ה סידרו בעלי הש"ס הלכתא דאמצעי דולג אצל הפשטות דאין קורין לתענית ציבור רק שלשה וק"ל:

ואגב אכתוב מה דתמיה לי בדברי הרשב"א ז"ל שהביא דברי הרמב"ן ז"ל דהך הלכתא דולג ואמצעי דולג קאי על מעמדות דאלו היה קורא הראשון שלשה פסוקים מבראשית והשני שני פסוקים מבראשית ופסוק א' מויהי רקיע והשלישי יתחיל פרשת ויהי רקיע איכא חששי טובא. וכתב ע"ז הרשב"א הא עתה איכא ג"כ גזרת הנכנסין וגזרת היוצאים א"כ מה בכך שהשני יקרא ב' פסוקים מבראשית ופסוק אחד מויהי רקיע מאי אמרת דיהיו מתחילין ומשיירי' בפרשה פחות מג' פסוקים הלא זהו גופא רק מחמת גזרת נכנסים ויוצאים וא"כ ידלוג השלישי כו' ע"ש היטב. ולא זכיתי להבין דבריו דמאי קא קשיא על דברי הרמב"ן ז"ל יותר מעל תנא דברייתא דתני בהדיא בראשית בשנים ויהי רקיע באחד א"כ ע"כ ס"ל לתנא דברייתא דאמצעי דולג דאי השלישי דולג כסברת הרשב"א למה אמר ויהי רקיע באחד הלא גם ויהי רקיע בשנים דקורים ממנו פסוק אחד להשני ולהשלישי ג"כ. ויש ליישב בדוחק דעל תנא דברייתא לק"מ ידלוג השלישי י"ל אה"נ דיוכל להיות גם באופן הזה והתנא חדא מנייהו נקט אבל על ההלכה קשה שפיר דמשמע דוקא האמצעי דולג. ולבר מן דין קשי' לי בדברי הרשב"א ז"ל דהלא הבאתי לעיל מ"ש הרשב"א גופא דגזרת יוצאים אלימא מגזרת: נכנסים. א"כ מאי הקשה וידלוג השלישי הלא אף שיתבטל עי"ז גזרת הנכנסים כאשר כתבתי לעיל בסמוך באורך. עכ"ז יהיה גזרת היוצאים שני פעמים פעם א' אחר קריאת הראשון שלשה פסוקים מבראשית ואמרו שהבא אחריו לא יקרא כ"א ב' פסוקים וכמו כן אחר קריאת השני יאמרו היוצאים שהבא אחריו לא יקרא כ"א שני פסוקים. וההכרח לומר דס"ל להרשב"א דאף שיהיה

ב"פ גזרת היוצאים לא מקרי כ"א חדא גזרה וטוב לנו לבטל לגמרי גזרת הנכנסים אף שיתוסף מעט גזרת היוצאים ב"פ. ובזה מיושב נמי קושיא הראשונה מעל הרשב"א דאתנא דברייתא לק"מ וידלוג השלישי י"ל דאיהו ס"ל כת"ק די"א דלא חייש כלל לגזרת נכנסים. וא"כ אין שום סברא לומר דידלוג השלישי דיתחזק גזרת היוצאים שני פעמים כאשר כתבנו ולא יהיה בזה שום תועלת לתקן גזרת הנכנסים כיון דלדידיה לית ליה כלל גזרת נכנסים. ומש"ה אמר שפיר דוקא השלישי האמצעי דולג אבל על הלכה לפי' הרמב"ן דקאי על מעמדות הקשה שפיר דהא אסקינן ג"כ הלכתא כיש אומרים דחיישינן לגזרת הנכנסים א"כ קשה שפיר למה אמצעי דולג ואיכא בזה גזרת נכנסים ידלוג השלישי ויתבטל לגמרי גזרת הנכנסים וצ"ע בזה ולפלפול הארכתי בזה ועיין:

חולין פרק ה' דף פ"א ע"א משנה יום אחד האמור באותו ואת בנו היום הולך אחר הלילה. והקשה הרב בעל זרע ברך ז"ל א"כ מה פריך הגמרא לעיל ואימא במוקדשין אין בחולין לא דהיינו שאוא"ב לא יהיה נוהג אלא במוקדשין א"כ הג"ש ל"ל להורות דגבי או"ב היום הולך אחר הלילה הלא שחיטת קדשים אינה אלא ביום ואיך אשכחת לה כלל דישחוט אחד בלילה וא"ל דהכי פריך ואימא במוקדשים אין שאחד יהיה קדשים וא"כ שפיר איצטרך הג"ש להורות דיום הולך אחר הלילה באופן ששחט מקודם בלילה חולין לא ישחוט ביום שאחריו הקדשי' ז"א דאם אנו יכולים לפרש דפירכת הש"ס קאי דאחד יהיה חולין והשני קדשים א"כ לא מקשי' תוס' מידי לעיל שהקשו מאי פריך ואימא בקדשים אין א"כ או לרבות כלאים ל"ל דאיך אשכחן כלאים גבי קדשים. ואם הפירוש דא' יהיה חולין אשכחת או לרבות כלאים באותו שהוא חולין (ולפ"מ שאכתוב בסמוך אי"ה יש לתרץ קושיא זו להמעיין) ודרך פשוט אמרתי ליישבו. דהנה בודאי י"ל דהמקשן פריך ואימא במוקדשין אין מחמת שנאמר בפרשת קדשים איסור או"ב היינו דהשני יהיה קדשים דהא העיקר על איסור או"ב בא מכח השני דהראשון לא קעביד לא מידי וא"כ אותו איסור מיירי בקדשים אבל הראשון דהוא עדיין היתר י"ל דיכול להיות חולין ושפיר אשכחן היום הולך אחר הלילה כגון ששחט בלילה הראשון חולין. וקושית התוס' הנזכרת יהיה בדרך זה. דהנה איתא במכילתן דף פ"ב ע"א ת"ר אין לי אלא אותו ואת בנו בנו ואותו מנין ת"ל לא תשחטו כו' יעש"ה. וא"כ מקשים תוס' שפיר מי מצית למימר בקדשים אין בחולין לא או לרבות כלאים ל"ל דאי שהשני יהיה כלאים זה ליתא דהא קיימינן עתה בהסברא דיהיה דוקא קדשים ומי משכחת לה בכלאים כלל. ואף אם ניקום ונימא דקא מרבה כלאים כגון שהראשון שהוא של חולין יהיה כלאים דה"א בהיות א' מהם כלאים אין להם האחדות של או"ב כלל להתחייב עליהם כדאי'

א"ר קשה ממ"נ אי ששחט מקודם החולין היתה האם א"כ איך נוכל לומר דהאם יכולה להיות כלאים א"כ איך משכחת לה דישחוט בנה אחרי' לקדשים דהוא גם הוא נאסר מכלאים דהא אמו הוית כלאים ומי יתיר להבן להקרבה דכל היוצא מטמא כו'. ובודאי שלא יצוייר כ"א בכה"ג ששחט מקודם לחולין הוי הבן והוא הוי כלאים באופן שבא על אמו שאינו מינה ואח"ז יוכל לשחוט את האם לקדשים דלא הוית כלאים ומותרת שפיר להקרבה א"כ ל"ל דכתב רחמנא לא תשחטו לרבות גם בנו ואותו הלא בלא"ה מוכח דעל בנו ואותו ג"כ חייב דאל"כ הדרא קושי' תוס' לדוכתי או לרבות כלאים ל"ל דאיך משכחת לה דהשני מוכרח להיות קדשים וכלאים והיוצאין ממנה אסורה להקרבה כנ"ל ליישב קושית מחבר הנ"ל וק"ל:

שם במשנה את זו דרש בן זומא נאמר במעשה בראשית יום אחד ונאמר באותו ואת בנו יום אחד מה יום אחד האמור במ"ב היום הולך אחר הלילה אף יום אחד האמור באו"ב היום הולך אחר הלילה. ויש כאן לדקדק על הלשון למה דייק את זו דרש ר"ש בן זומא משמע דמורה דדוקא הוא דרש זה. ומהראוי לכתוב מה ששמעתי בקטנותי אשר דרש דרשן מופלג א' בשם זקיני הגאון האמתי בעל פ"מ ז"ל פירוש בפסוק תהלים קל"ט ימים יוצרו ולא אחד כך הוא הכתיבה ל"א באל"ף והקריאה הוא ל"ו בוי"ו. ויש לדקדק למה נשתנה הקריאה מהכתיבה. ואמר פה חכם הנ"ל דאלו ואלו דברי אלקים חיים הם. דהנה הקשה רש"י ז"ל בפ' שלפנינו למה נאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד הלא לפי סדר המקראות היה למקרא לומר יום הראשון ותירץ רש"י ז"ל לפי שהיה הקב"ה יחיד בעולמו לכך נאמר בלשון אחד דמורה על אחדותו והרב בעל נזר הקדש כתב וז"ל משום שאמרו את השמים הארץ לרבות תולדותיהם שכולם נוצרו ביום הראשון רק נגמרו על מעמדם כ"א ביומו ולכך לא יתכן בו ביום הראשון לבריאה באשר בו נכללו כל הברואים ביחד וכו' יע"ש. ולפ"ז יש לנו שני תירוצים על הא דלא כתיב ביום הראשון. הא' כפירש"י והשני כסברת בעל נזר הקדש כיון דבו נכללו כל הברואים ביחד לא שייך לכתוב ביום הראשון כנ"ל. הרי דאם אנו באנו לומר דלא נברא הכל ביום הראשון נסתר סברת בעל נה"ק שזכרנו וההכרח לומר כפרש"י ולפ"ז כך הפירוש בפסוק הנ"ל ימים יוצרו כלומר דבהרבה ימים הי' היצירה כל אחד ביומו ולא נברא הכל ביום הראשון. וא"כ קשה ולא אחד דה"ל למיכתב הראשון ולא אחד דלא שייך סברת נזר הקדש שזכרנו כיון דלא נברא הכל ביום ראשון ובא הקריאה ליישב ולא אחד כלומר דהאחד נכתב לו על הקב"ה שהוא אחד כפירש"י ושפתים ישק כו'. והנה הך סברא שכתב נזה"ק משום שאמרו את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם היינו מיתורא דאת קדרשינן במס'

חגיגה את השמים לרבות תולדותי' ואת הארץ לרבות תולדותי'. ואי' במס' ב"ק דף מ"א ע"א תנו רבנן ממשמע שנאמר סקול יסקל השור אינו יודע שהוא נבילה ונבילה אסורה באכילה כו' אין לי אלא באכילה בהנאה מנין ת"ל ובעל השור נקי מאי משמע שמעון בן זומא אמר כאדם שאומר לחבירו פלוני יצא נקי מנכסיו כו'. ומסיק דלא איצטרך כ"א על הנאת עורו. ופריך להני תנאי דמפקי להאי קרא דבעל השור נקי לדרשא אחרינא על כופר ולמ"ד של עבד הנאת עורו מנ"ל ומשני דכתיב את בשרו את הטפל לבשרו ואידך את לא דרש. הרי להדיא דר"ש בן זומא לא דרש את דכיון דדרש ובעל השור נקי על הנאה. וא"כ י"ל דזה פירוש המשנה די"ל דר"ש בן זומא לא ס"ל כפירש"י דקאי אחד על קב"ה וא"כ היו קשה לו ליכתוב יום הראשון כסדר המקראות לכך שייך שפיר דהוא דרש הך דלא כתיב יום הראשון משום דילפינן אותו וא"ב בג"ש ממעשה בראשית וגבי אוא"ב ודאי לא יתכן למיכתב לשון אחר כ"א יום אחד לכך נאמר גבי מעשה בראשית נמי אחד למידרש הג"ש רק קשה הא בלא"ה לא שייך כלל לכתוב גבי מעשה בראשית יום הראשון באשר נכלל בו כל הברואים כאשר כתב בעל נזה"ק לכך דייק דר"ש בן זומא דרש זה דאיהו לא דרש את וממילא גם את השמים ואת הארץ לא דרש ולא נברא הכל ביום הראשון ופשוט הוא וק"ל:

שם פרק ב' דף כ"ז ע"ב דרש עובר גלילאי בהמה שנבראת מן היבשה הכשרה בשתי סימנים ופירש"י משום דיש לה חיות גדול. דגים שנבראו מן המים הכשרן בלא כלום עופות שנבראו מן הרקק הכשרן בסימן אחד. אר"ש קפוטקא תדע שהרי עופות יש להם קשקשת ברגליהם כדגים. ופירש"י תדע שמן הרקק נבראו ע"ש. ועוד שאלו כתוב א' אומר ויאמר אלהים ישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף אלמא ממיא איבראי וכתיב ויצר אלהים מן האדמה כל חיות השדה ואת כל עוף השמים אלמא מארעא איבראו כו'. והביא שם שתי תשובות או שמן הרקק נבראו ומש"ה נאמרה פעם אצל בהמות ופעם אצל דגים או דמה דכתיב בקרא דויצר את כל עוף לא קאי על ויצר אלא דקאי על קריאת שם דכתיב אח"ז ויבא אל האדם לקרות שם כו'. תוס' ד"ה תדע כו' תימא מה צריך ראי' ע"ז דקרא כתיב בהדיא ישרצו המים שרץ נפש חיה. וי"ל דמייתי ראיה כיון דבריאת מים ניכר בהם ראוי לדמותם לדגים לענין שחיטה ע"ש היטב. ודרך לימודי אמרתי ליישב קושי' התוס' הנ"ל בזה הסיגנון שיהיה איזה קושי' על האי דרשא דעובר גלילאה ובא ר"ש קאפוטקא ליישב הקושי' במה דאומר תדע כו' דהנה אית' במס' נדה פרק המפלת דר"מ מטמא לידה המפלת דמות בהמה חיה ועוף דאמרינן שם דף כ"ב ע"ב מ"ט דר"מ דיליף ג"כ יצירה יצירה מאדם. ופריך א"ה דגים נמי נילף בריאה מבריאה

דאדם ומשנינן דג"ש דיצירה מופנה משני צדדים מופנה גבי אדם ומופנה גבי בהמה דכבר כתיב ויעש אלהים את כל חיות ארץ ואת הבהמה כו'. אבל ג"ש דבריאה אינה מופנה משני צדדים כ"א מצד אחד גבי אדם ומופנה מצד א' למדין ומשיבין וכאן איכא למיפרך מה לאדם שכן מטמא מחיים כו' יעש"ה, ולפ"ז קשה לר"מ עדיין מנ"ל דעופות מטמאין לידה דהלא גבי עופות נמי ליכא מופנה משני צדדים דבקרא דויעש לא כתיב ובמופנה מצד אחד שוב משיבים כנ"ל גבי דגים. ועכ"ל דגם בעופות הוי מופנה משני צדדים כיון דכבר נאמר בקרא דוישרצו המים שרץ נפש חיה ועוף יעופף ופעם שנית בקרא דויצר ואת כל העוף. ולפ"ז ע"כ דלא ס"ל לר"מ לשון שני שזכרנו דואת כל עוף לא קאי על ויצר אלא על קריאת שם דא"כ לא הוי מופנה משני צדדים והדרי' קושי' לדוכתי' מנ"ל לר"מ דעופות מטמאין לידה. ובהגיע לידי ספר כתנות אור מתורתו של ר"מ מ"ז הגאון ז"ל ראיתי שגם הוא הרגיש בזה ושמחתי מאד ובודאי א"ל דכיון דיש כבר מופנה משני צדדים גבי חיות ובהמות ומוכח דשם מטמאין לידה א"כ יש ללמוד גם עופות דמטמאי' לידה במופנה מצד אחד וא"ל מה לאדם שמטמא מחיים י"ל בהמה וחיה יוכיח ז"א דא"כ מהאי טעמא דגים נמי יטמאו ומההכרח לומר דר"מ ס"ל דואת כל העוף קאי אויצר והוי נמי מופנה משני צדדים. וא"כ יקשה לר"מ שאלה הנ"ל כתוב אחד אומר כו'. דכאן משמע ממיא איבראו וכאן משמע מארעא איבראו. ומהכרח לומר דר"מ ס"ל כלשון הראשון דמן הרקק נבראו:

נמצא לפ"ז מיושב קושי' תוס' הנ"ל דהנה ראינו דמזו הסברא דעופות מרקק נבראו המציא לנו עובר גלילאי דרש חדש אליבא דדינא דמש"ה הכשירו בסימן אחד מדחזינן בבהמה צריך שני סימנים ובדגים לא כלום. וע"כ משום דבהמות מארעא איבראו ויש לה חיות גדול הכשירן בשתי סימנים ודגים דממיא איבראו אינם צריכים כלום וממילא יגיע מזה לעופות דנבראו מן רקק מדה ממוצעת דהכשירן בסימן אחד וכפירש"י ז"ל א"כ קשה ממ"נ על ר"מ מנ"ל דעופות מטמאים לידה. דאי סבר לשון השני נמצא לא קאי כלל ואת כל העוף על ויצר. וגם אם סובר ר"מ כלישנא קמא דמן הרקק נבראו ולכך נאמר פעם אחד אצל חיה ופעם אחד אצל עופות א"כ עדיין מנ"ל לר"מ דמטמאי' לידה דהא לא הוי מופנה כלל וכלל דדלמא מש"ה כתבי' רחמנא לעופות שני פעמים פעם אצל חי' דיבשה ופעם אצל דגים כי היכא דנדעו דמרקק נבראו והנפקותא מזה דיהיה הכשירן בסי' אחד. את זה הי' קשה לר"ש קפוטקא להאי דרשא דעובר גלילאי מנ"ל לר"מ דעופות מטמאים לידה לכך בא ליישב זאת ואומר לעולם אימא לך דר"מ סובר כלישנא בתרא דמרקק נבראו וא"ל מנ"ל לר"מ דמטמאי לידה דדלמא מש"ה נאמרו שני פעמים עופות

כי היכא דנדע מסתירת הקרא דמרקק נבראו. זה אינו דבלא"ה מוכח דמרקק נבראו אף אי לא הוי לן סתירת הקראי הנ"ל שהרי תדע שיש להם קשקשת ברגליהם כעופות וא"כ קשיא שפיר למה נאמר עופות שני פעמים אלא ע"כ משום הפנאה דיטמאו לידה וק"ל: הרב בהגהת משנה למלך הביא בשם תשובת הריב"ש בהך דינא דאמרינן בסנהדרין פ' בן סו"מ דהיכא דנוכל להציל הנרדף באחד מאבריו של הרודף אין הורגין הרודף. זה ל נאמר אלא באחר הבא להציל את הנרדף. אבל הנרדף בעצמו אינו מחויב לדקדק בזה יע"ש סוף ה' חובל ומזיק ולדבריו הוקשה ממעין הנובע הך דינא דאם יכול להציל באחד מאבריו דלא ניתן להצילו בנפשו ילפינן שם מדכתיב ואם לא יהיה אסון ענש יענש הא אם יהיה אסון לא יענש. היכא משכחת לה דלא יהיה אסון דעכ"פ הוה רודף וניתן להצילו בנפשו אלא על כרחך דמיירי באופן שנוכל להציל באחד מאבריו. דאז לא ניתן להצילו בנפשו. ולדברי הריב"ש עדיין קשה הא ניתן להצילו בנפשו אצל הנרדף וצ"ע ואפשר ליישב עפ"מ שכתב הגאון בעל משנה למלך פכ"ד מה' שבת דהך דניתן להצילו בנפשו לא שייך בשבת יע"ש שמצדד בזה וא"כ י"ל דס"ל להריב"ש דבשבת לא ניתן להצילו בנפשו וא"כ קשה על הגמרא מנ"ל דאם יכול להציל באחד מאבריו לא ניתן להצילו בנפשו מדכתיב ואם לא יהיה אסון דלמא מיירי קרא באופן שהיה בשבת דאז לא ניתן כלל להצילו בנפשו דלא הותרה לשבת ועכ"ל דהגמ' הוכיח שפיר דא"ל דהא דכתיב ואם לא יהיה אסון מיירי בשבת דהא עדיין מקרי ניתן להצילו בנפשו לגבי ב"נ דהא ב"נ מוזהרי' על שפיכת דם ואינם מוזהרי' על שבת ועיין בז"מ שזהו מקרי ניתן להצילו בנפשו שפיר. ובהיות כן שפיר כתב הריב"ש דגבי הנרדף לא שייך החילוק אם יכול להציל באחד מאבריו או לאו וא"ל א"כ איך משכחת לה בקרא דלא יהיה אסון דהא לעולם ניתן להצילו בנפשו לגבי הנרדף זה ליתא די"ל דמיירי בשבת דאז אסור גם להנרדף להורגו דהא הנרדף בודאי הוא ישראל. ועיין בזה. אלא שקשה לי לסברת משנה למלך דבשבת לא ניתן להצילו בנפשו לא מצאנו ידינו ורגלינו בבה"מ בכמה דוכתא וחדא מנייהו אנקיט דפריך בפ' בן סו"מ חטא אלו חייבי כריתות ורמינהו אלו נערות שיש להם קנס כו' הבא על אחותו כו' והלא ניתן להצילו בנפשו ואין אדם מת ומשלם. ואם נאמר בשבת לא שייך כלל ניתן להצילו בנפשו מקשה דלמא מיירי בשבת. ואולי י"ל כמ"ש לעיל ועיין בזה: והואיל דאתא לידן נימא בה מלתא שנאמרה ונשנית לחדד התלמידים. גרסינן ריש פרק אלו נערות במשנה אלו נערות שיש להן קנס הבא על הממזרית ועל הנתינה ועל הכותית כו' הבא על אחותו ועל אחות אמו כו' ועל הנדה יש להם קנס אע"פ שהם בכרת אין בהם מיתת ב"ד. גמרא נערה אין קטנה לא אמר רב

יהודה אמר רב ר"מ היא דתניא קטנה מבת יום אחד ועד שתביא שתי שערות יש לה מכר ואין לה קנס כו' דברי ר"מ כו' שם ע"ב ולאפוקי מהאי תנא דתניא ולו תהיה לאשה שמעון התימני אומר אשה שיש בה הויה ר"ש בן מנסיא אומר אשה הראויה לקיימה מאי בנייהו אמר ר' זירא ממזרות ונתינה איכא בנייהו למ"ד שיש בה הויה הא נמי אית בה הויה ולמ"ד ראויה לקיימה הא אינה ראויה לקיימה כו' יע"ש הדק היטיב וקשיא לי לכאורה למה אמר ולאפוקי מהאי תנא משמע שמשנתנו לא אתיא רק כחד מהני תנאי. והלא באמת מתני' דלא כתרווייהו. דהא נאמר במתני' דיש קנס באחותו שהיא חייבי כריתות דאינה ראויה לקיימה ולית בה הויה והוה ליה למימר דלא כהני תנאי והאיר ה' עיני שמצאתי שהקשו זאת בת"י ותו איכא למידק ביותר על לשון רש"י ז"ל ד"ה ולאפוקי מהא תנא מתניתין דקתני קנס לממזרת ולאחותו לאפוקי מהא תנא יע"ש למה נקטי בלשונם גם חייבי כריתות דהא באמרו לאפוקי מהאי תנא משמע דלא קאי כ"א אחייבי לאוין דאי קאי גם על ח"כ ה"ל ולאפוקי משניהם:

וכדי לחדד לב התלמידים אמרתי דרש"י במתק לשונו מיישבו בזה דהביאו ולאחותו הקושי' הנ"ל למה באמת לא קאמר מהני תנאי דהנה הקשה בעפ"י ז"ל מנ"ל לש"ס דמתני' לא אתי' כהאי תנא דלמא מתניתין מיירי במפותה וקרא דלו תהיה לאשה אשר מיניה דרשו שמעון התימני ורשב"י מיירי מאונס דהא התם כתיב ולו תהי' לאשה וא"ל דהא ילפינן בג"ש חד מחברי' ז"א דלמא שאני הכא דגלי רחמנא גבי אונס ולו תהיה לאשה וגבי מפותה ריבוי דהבתולה דמיניה מרבינן חייבי לאוין וח"כ יע"ש היטיב ונלענ"ד דהנה מדקדק בעל קול הרמז במשנתינו למה תנא שני פעמים יש להם קנס דהתחיל ואומר אלו נערות שיש להם קנס ומסיים ועל הנדה יש להם קנס למה לי שני פעמים הלא סגי בהתחלה לחוד או בסיומא לחוד יע"ש שרוצה לחלק בבא דחייבי לאוין מבבא דח"כ ולבעבור זה חלקם התנא לשתי בבות ולי נראה ג"כ לומר דהוצרך התנא לשנות חייבי כריתות לבבא בפני עצמו ולסיים עליו יש להם קנס כאלו לא נאמר בחדא בבא עם הרישא דחייבי לאוין דשם בסנהדרין פריך אמאי תנא הבא על אחותו יש להם קנס הא ניתן להצילו בנפשו ומשני במפותה ודברי הנ"ל ולפ"ז יש לומר דאי הוה כולל התנא חייבי לאווין וחייבי כריתות בחד בבא לא הוה נוכל למידק דנערה אין קטנה לא כר"מ אלא ה"א לעולם דמתניתין אתיא כרבנן דקטנה יש לה קנס בעלמא והא דקתני הכא אלו נערות משום דקבעי למתני חייבי כריתות דגם להם יש קנס וקשיא פירכת הש"ס דסנהדרין הלא הם ניתנו להצילו בנפשו ואין אדם מת ומשלם ובהכרח לומר דמיירי ממפותה דאחולי אחלה לפנמה א"כ צריך להיות דוקא בנערה האי דינא משא"כ גבי

קטנה דפיתוי שלה הוה אונס שוב ניתן להצילה בנפשה. ויעויין מ"ש במגדול עוז באורך ותנא דידן רוצה להשמיענו במשנה זו כר"מ דקטנה בכ"מ אין לה קנס לכך חילק לחייבי כריתות בסיפא לבבא בפני עצמו ואומר הבא על אחותו כו' יש להם קנס להורות דלא קאי אריש כלל נמצא ע"כ הא דתני ברישא אלו נערות שיש להם קנס גבי חייבי לאווין ע"כ משום דקטנה לית לה קנס כלל בכ"מ כר"מ דא"ל משום פיתוי קטנה אונס וניתן להצילה בנפשה זה אינו דגבי חייבי לאוין לא ניתן כלל להצילה בנפשה כ"א גבי ח"כ כדאי' שם בסנהדרין (ובזה יש ליישב לשון תימה בתו' ד"ה נערה אין כו' מה שמדקדקים העולם יעש"ה) ובהיות כן מיושב שפיר קושי' הגאון בעפ"י ז"ל דאמר שפיר ולאפוקי מהאי תנא כו' דא"ל דהם מיירי מאונס דבו כתיב ולו תהיה לאשה אבל משנתינו מיירי מן מפותה דמרבינן מבתולה הבתולה ח"ל וח"כ זה אינו דא"כ הוה הדרא קושי' לדוכתן למה תני התנא שני פעמים יש להם קנס וא"ל דאי הוה קתני הכל בחד בבא ל"ה ידענו דמתני' אתיא כר"מ אלא ה"א דמש"ה תני נערה דפיתוי קטנה אונס הוא וניתן להצילה בנפשה גבי ח"כ קשה הא גם עתה דחילקם התנא לשני בבות עדין אין הכרע בידינו אם לומר דמתני' אתיא כר"מ דקטנה בכ"מ לית לה קנס או לומר דוקא לאידך גיסא דקטנה יש לה קנס בשאר מקומות רק הכא תני דוקא נערה דפיתוי קטנה אונס הוא וקרינן בה ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו ואין לה קנס וכיון דסוף כל סוף אין הכרע בידינו למה דנקיט במתני' נערה הוה להו לשנות הכל ביחד. ובהיות כן מיושב היטיב קושי' תוספ' ישנים שזכרנו דדייק שפיר ולאפוקי מהאי תנא דסובר גם חייבי לאווין אין להם קנס והוא ר"ש ב"מ דלמאן דאי' ליה בחייבי לאוין איכא קנס כ"א בח"כ קרינן ולו תהיה י"ל שפיר דאתי' מתני' כוותי' ומיירי ממפותה כס' פני יהושיע הנ"ל ושוב לק"מ ניתנו הכל בחד בבא ז"א דה"א משום דפיתוי קטנה אונס נקיט נערה אבל השתא דחלקם התנא לשני בבות ולא קאי אלו נערות אלא אחייבי לאוין מוכח שפיר דאתא כר"מ דקטנה בכ"מ אין לה קנס דהלא גבי חייבי לאוין ליכא אשה הראויה ולא ניתן להצילה בנפשה וממילא שייך נמי גבי קטנה רק משום דר"מ סובר בכ"מ לית לה קנס לכך דייקי ולאפוקי מהאי תנא לחוד דסובר דגם בחייבי לאוין קרינן אשה הראוי' לו דלדידי' לא מתוקם מתני' כלל כמ"ש וזה דדייקי רש"י ז"ל דהיה קשה להם ג"כ קושי' ת"י וקושי' בעפ"י דלמא מתני' מיירי ממפותה והם מיירי באונס לכך דייק רש"י ותנא דקתני קנס לממזרת ולאחותו כלומר שני פעמים תני קנס ברישא גבי חייבי לאוין ובסיפא גבי ח"כ מזה מוכח ע"כ דלא מיירי בבא דרישא דחייבי לאוין ממפותה אבל באונס גם בח"ל קרינן אשה הראויה לו דא"כ לערבינהו וליתני בחד בבא וק"ל:

על פרשת נח - כתנות אור

אלה תולדות נח ליישב סמיכת הפרשה מה כתיב למעלה מן הענין ונח מצא חן. ונקדים מה שכתב הזוהר בפ' זו דף ס"ז ע"ב וז"ל רב אלעזר שאל ליה לרב שמעון אבוי והא תנינן בשעתא דעלמא איתמליא חובא בני נשא ודינא נפיק ווי להאי זכאי דאשתכח בעלמא דאיהו איתפס בחובי דחייבי בקדמיתא נח איך אשתזב דלא אתפס בחובייהו. אמר ליה הא איתמר דקב"ה בעא לאפקא מיניה תולדון לעלמא מגו תיבותא עכ"ל. ובזה מיושב סמיכת הפרשה ונח מצא חן. ולא יקשה למה מצא חן ולא נתפס בעון הדור. ומתרץ הכתוב ואלה תולדות נח רצה לומר בשביל תולדותיו ניצול כתירוץ רשב"י וק"ל: ועוד נראה לי לומר דאיתא במדרש אף נח לא היה כדאי אלא שמצא חן. ולכאורה איכא למידק בין למ"ד לשבח בין למ"ד לגנאי עכ"פ היה הוא צדיק תמים בדורותיו והיה כדאי להנצל ולא היה צריך לנשיאת חן. ואיך קאמר ונח מצא חן. משמע שאילולי מצא חן לא היה כדאי להנצל. ונ"ל לומר דהא כתיב ותשחת הארץ לפני אלהים וכל מקום שנאמר השחתה אינו אלא דבר ערוה וע"ז ואנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים. ולפ"ז יהיה הפירוש במדרש אף נח לא היה כדאי לאו מחמת חסרון מעשיו אלא מחמת עון הדור דהא ותשחת הארץ לפני אלהים וכל מקום שמצא דבר ערוה וע"ז אנדרלמוסיא באה לעולם והורגת טובים ורעים וא"כ היה בדין שגם נח לא ינצל שהורגת טובים ורעים אלא שמצא חן, וזה רמזה לנו התורה. ונח מצא חן אלה תולדות נח איש צדיק תמים וקשה דהוי תרי מילי דסתרי אהדדי. דאם הוא צדיק תמים אינו צריך למצא חן. ומתרץ הכתוב. ותשחת הארץ לפני אלהים וכל מקום שנאמר השחת' אינו אלא דבר ערוה ואנדרלמוסי' באה לעולם והורגת טובים ורעים. והיה גם נח בכלל דורו שלא ינצל אלא שימצא חן וק"ל:

עוד נ"ל ליישב המשך הפסוקים נח איש צדיק תמים היה בדורותיו ויולד נח שלשה בנים וגו'. ונקדים מה שכתוב בספר חסד לאברהם שאין אדם נקרא צדיק אלא א"כ לא פגם בברית קודש דהיינו שלא הוציא זרע לבטלה ואיתא במדרש ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה בנות ילדו להם בשביל ששפכו זרעם על עצים ואבנים לכך בנות ילדו להם ולא בנים זכרים. וזה רמז בתורה ואלה תולדות נח איש צדיק תמים ר"ל שהיה צדיק תמים ולא פגם בברית קודש ויולד נח שלשה בנים ול היה לו בנות זה ראיה גדולה שלא פגם בברית קודש:

בפסוק ויאמר אלהים אל נח קץ כל בשר בא לפני כי מלאה הארץ חמס מפניהם. ופי' רש"י לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל. והקשה המזרחי דהא לעיל פירש"י כל מקום

שאתה מוצא זנות וכו' משמע משום זנות מתו. ונכנס לדחוקים ונ"ל ליישב אף דאמרינן דהורגת טובים ורעים נוכל לומר טובים שהגיעו לכלל עונשים. וכן משמע מפירוש רש"י לעיל בפ' בראשית גבי ויהי נח בן חמש מאות שנה כבש מעינו כדי שלא יהי' יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשים לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות ראוי לעונש לעתיד וכן לפני מתן תורה. ואיכא למידק טובא איך נענשו בדור המבול תינוקות קטנים ואפילו גמולי חלב נענשו. ונ"ל ליישב דפירש רש"י בפרשת קרח ונשיהם ובניהם וטפם בא וראה כמה קשה המחלוקת שהרי ב"ד של מטה אין עונשים עד שיביא ב' שערות וב"ד של מעלה עד עשרים שנה וכאן אבדו אף יונקי שדים הרי להדיא היכא דאיכא מחלוקת ראוי לאבד אפילו יונקי שדים. ולפ"ז ניחא כיון שבדור המבול ע"י גזל היה מריבה ומחלוקת ביניהם בדין הוא שיאבדו כולם אפילו יונקי שדים כמו גבי קרח. וזה פירוש הפסוק ויאמר אלהים אל נח קץ כל בשר בא לפני ואל יקשה לך אם גדולים חטאו קטנים גמולי חלב יונקי שדים מה חטאו ולמה יאבדו הם ואמרה תורה נתינת טעם כי מלאה הארץ חמס וע"י חמס וגזל היה מריבה ביניהם ולכך בדין שיאבדו כולם אפילו יונקי שדים וק"ל. וזה אפשר הכוונה לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל ר"ל דע"י הגזל היתה מריבה ומחלוקת ביניהם דאלו היה שלום בניהם אפשר שהיה ניצלו כמו דור הפלגה וגם לא היה ראוי לגזור על יונקי שדים אבל ע"י גזל נחתם גזר דינם על כולם לאבדן. ובימי חורפי אמרתי כן ואגב יתיישב ג"כ קושיות מהר"א מזרחי דאי' בגמרא פרק ד' מיתות דף נ"ו ע"ב ילפינן ז' מצות שנצטוו עליהם בני נח דכתיב ויצו ה' אלהים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל ויצו אלו הדיני' ה' זו ברכת השם אלהים זו ע"ז על האדם זו שפיכת דמים לאמר זו גילוי עריות מכל עץ הגן ולא גזל אכל תאכל ולא אבר מן החי. וראיתי בספר קנה חכמה שדור המבול הי' להם תירץ שהיו יכולים לומר לאדם צוית ולא לנו לדורות הבאים וא"כ לא היה יכול לענוש אותם על שעברו על ז' מצות בני נח. אבל באמת פשטי' דקרא מיירי אף לדורות וכל מה שאסור אדם נאסר גם לדורות הבאים. ואני אמרתי דמגזל הוכחה גדולה שגם לדורות הבאים צוה דרש"י פי' ריש ויקרא אדם כי יקריב מכם אדם למה נאמר מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שכל העולם היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל. ולפ"ז אי אפשר לומר דלאדם לבד נאמר אזהרת ז' מצות דהא גזל לא שייך גבי אדם וע"כ קאי על הדורות הבאים. וא"כ ניחא דעל שאר עבירות ע"ז וג"ע היה להם פרקליט להפך בזכותם שלא נצטוו אלא לאדם ולא להם. אבל על הגזל אי אפשר לומר דבר זה דהא לאדם לא שייך להזהיר על הגזל וע"כ לדורות נאמר וא"כ עיקר גזר דין שלהם לחייבם היה בשביל גזל וק"ל:

בפסוק חמש עשרה אמה גברו המים ויכסו ההרים ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחי' ובכל השרץ השורץ על הארץ וכל אדם אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו וימח את כל היקום אשר על פני אדמה מאדם ועד בהמה ועד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ. ויש לדקדק בפסוקים אלו. חדא אכפול הלשון דהא כבר כתיב ויגוע כל בשר תו ל"ל למימר וימח את כל היקום ועוד איכא למידק דהא לעיל קא חשיב עוף ובהמה וחיה ובפסוק וימח את כל היקום לא קא חשיב חיה וצריך להתבונן ע"ז. ולפע"ד הראני ה' דרך אמת. ונקדים גמרא דזבחים דף קי"ג פליגי ר' יוחנן וריש לקיש. דר"י סבר לא ירד המבול לא"י ור"ל סבר ירד המבול לא"י איתבי' ר"ל לר"י הא כתיב מכל אשר בחרבה מתו בשלמא לדידי דירד המבול לא"י משום הכי מתו אלא לדידך אמאי מתו. ומשני משום הבלא. איכא דאמרי איתביה ר"י לר"ל בשלמא לדידי דאמינא לא ירד המבול לא"י היינו דאיכא חרבה אלא לדידך מאי חרבה ומשני חרבה שהיתה מעיקרא פירש"י קודם מבול ופריך הש"ס בשלמא למ"ד לא ירד המבול לא"י היינו דקם רימא התם אלא למ"ד ירד רימא היכא קאי. אמר ר' ינאי גוריות הכניסו בתיבה כו'. וכתבו התוס' בד"ה היינו דקם רימא אע"ג דכל השאר מתו מהבלא מחמת שהיה גדול וגבור לא הזיק לו ההבל וממשמעות התוס' בד"ה אורזילא משמע שגם ארי' דבי עילאה לא היה יכול להכניס לתוך התיבה. ונוכל לומר שהיה עומד בארץ ישראל ומחמת שהיה גדול וגבור לא הזיק לו ההבל. והנה הלכה כר"י נגד ריש לקיש. ולר' יוחנן הם שני מיני מיתות אחד מה שהמיתו המים ואחד אף שהיה חרבה בארץ ישראל מהו מהבלא אבל שם לא מתו חיות גדולות כגון ראם וארי' דבי עילאה. וא"כ הי' פי' הפסוק כך חמש עשרה אמה גברו המים ויכסו ההרים ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה ובחיה ובכל השרץ על הארץ וכל אדם אשר נשמת רוח חיים באפיו ר"ל שע"י שטיפת המים שגברו מתו הכל עוף וחיה ובהמה ואדם והוכרח עוד לומר אפי' בא"י שהיה בחרבה מכל אשר בחרבה אפ"ה מתו הכל מהבלא וימח את כל היקום אשר על פני אדמה מאדם ועד בהמה ועד רמש ועד עוף השמים וימחו מן הארץ שגם במקום שהי' חרבה מתו הכל. ולכך לא רצה לזכור כאן חיה דבא"י שמתו מחמת הבלא לא נימחו כל החיות אלא החלשים אבל חיות גדולות וגבורים כמו ראם ואריה דבי עילאה נשארו שם ולכך לא הזכיר כאן חיה ועיין מה שכתבנו בחידושי זבחים. ובזה מיושב כל הדקדוקים שדקדקנו בפסוק וק"ל: ועוד נראה לי לתרץ כפילת הפסוק אפילו אליבא דריש לקיש דס"ל אשר בחרבה חרבה שהיה כבר. דאיתא בזוהר ויגש דף ר"ו ע"א שאין אדם זוכה לנשמה אלא ע"י מעשיו הזכאין. אמר ר' יהודא אי הכי הא כתיב כל אשר

נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו. אמר לי' הכי הוא ודאי דהא לא אשתאר בהו מכל אינון דהוי בהו נשמתא קדישא כגון חנוך ירד וכולא צדיקייא בגין לאגנא על ארעא דלא ישתנו בגינייהו הה"ד כל אשר נשמת רוח חיים באפיו מכל אשר בחרבה מתו כבר מתו ואסתלקו מעלמא ולא אשתאר מנהון מאן דיגין על עלמא בההוא זימנא. וכתב הזוהר פ' נח דף ס"ד ע"ב דנח אף שהיה צדיק תמים לא הוי יכיל לאגנא על עלמא בגין דלא אשתכחו עשרה בעלמא הוא ותלת בנוי ונוקבייהו ולא הוו עשרה עכ"ל. הרי לפי דברי הזהר כבר מתו כל הצדיקים ונח לבד לא היה יכיל להגין שלא היו עשרה. וזה מרומז בתורתנו הקדושה מתחילה אמר ויגוע כל בשר הרומש על הארץ בעוף ובבהמה. אך שלא יקשה לך למה לא הגינו הצדיקים על דורן. ומתרץ כל אשר נשמת רוח חיים מכל אשר בחרבה מעיקרא מתו כבר קודם שהביא המבול ולא היו הצדיקים בדור להגין עליהם ולכך וימח את כל היקום אשר על פני אדמה מאדם ועד בהמה וגו' וימחו מן הארץ וישאר אך נח ואשר אתו בתיבה. וכיון דנח נשאר לבד ולא הי' עשרה ולא היה יכול להגין וק"ל:

וגם נוכל לומר דרמזה לנו התורה וישאר אך נח דכל אכין ורקין למעוטי אתי שלא היה בשלימות ונחשב לו לחטא שלא התפלל על דורו כמו שכתב הזוהר במקומו בפ' זו דף ס"ד ע"ב דבג"כ איקרון מי המבול על שמי' כד"א כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח ולכך רמזה לנו התורה דהצדיקים כבר מתו וישאר אך נח שגם נח לא התפלל על דורו ולכך וימח את כל היקום וק"ל:

ועוד נ"ל לומר הא דכתיב כל אשר בחרבה אף שדרשו רז"ל למעוטי דגים שבים נראה לי לומר רמז גדול דאיתא בזהר נח דף ס"ד ע"א בשעתא דאסגיאו זכאין בעלמא כדין ארעא דא עבדית פירין ואתמלייא מכולה ובשעתא דאסגיאו חייבין בעלמא כדין כתיב אזלו מים מני ים ונהר יחרב ויבש הרי לפנינו שהרשעים גורמים שלא ירד השפע מלמעלה והנהר יחרב ויבש. ולכך קראן הכתוב מכל אשר בחרבה שגרמו על ידי מעשיהם שלא ירד השפע מלמעלה ונעשה חרבה ומתו וק"ל:

במדרש פ' ויקהל פ' ז' ויבן נח מזבח לה' מאי ויבן נתבונן ואמר מה טעם ריבה הקב"ה בטהורים יותר מבטמאים אלא שרוצה להקריב לו. מיד ויקח מכל בהמה הטהורה הוי תן לחכם ויחכם. ויש לדקדק מה זה התבונות דילמא מעצמו הקריב קרבן ולקח מן המרובה. ונראה לי לומר משום דאיתא בפ' בתרא דזבחים דף קי"ו ע"א הא דכתיב ויקח מכל בהמה הטהורה מי הוי טהורין וטמאים בההיא שעתא. אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהם עבירה. מנא הוי ידע אמר ר' חסדא העבירן לפני

התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שהוא טהור אין התיבה קולטתו בידוע שהוא טמא ר' אבהו אמר אמר קרא והבאים זכר ונקבה הבאים מאליהן. ופי' רש"י וכל אותן שבאו אל התיבה מאליהן באו ובהן הבין אותן שבאו שבעה שבעה ידע שהן טהורין ושבאו שנים שנים טמאין. ובחלק דף ק"ח ע"ב פריך הש"ס אישות בבהמה מי אית לי' א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן מאותן שלא נעבדה בהן עבירה. מנא ידע א"ר חסדא שהעבירן לפני התיבה כל שהתיבה קולטתו בידוע שלא נעבדה בה עבירה וכל שאין התיבה קולטתו בידו שנעבדה בה עבירה. ר' אבהו אמר מאותן הבאין מאליהן. הרי ממשמעות הש"ס משמע איש ואשתו משמע שלא נעבדה בהם עבירה. וכן טהורין דקרא משמע נמי שלא נעבדה בהן עבירה. וידע נח מן התיבה כל שהתיבה קולטתו או שמאליהן באו. ומן הטמאין לא באו אלא שנים שנים. ורש"י בחומש לא פי' שבאו מאליהן מן קרא דנקט הש"ס והבאים זכר ונקבה אלא למעלה כתיב ויבא נח ובניו וגו' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ומן העוף שנים שנים באו אל נח פירש"י באו אל נח מאליהן שנים שנים נראה דזה מרומז בפסוק דבא ללמדנו מילתא בטעמא דלמעלה אמר ויבא נח ובניו וגו' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה אשר איננה טהורה ולא יקשה לך קושיות תוס' טהורה וטמאה בההיא שעתא מי הוי וצ"ל מאותן שלא נעבדו בה עבירה וקשה מנא ידע ומתרץ הכתוב שנים שנים באו מאליהן ובזה ידע אותן שבאו שנים שנים ידע שנעבדה בהם עבירה וק"ל:

ויש לדקדק בין לר' חסדא ובין לר' אבוה לא ידע נח להבחין איזה מהם שנעבדה בה עבירה אלא או מכח התיבה כל שהתיבה קולטת או מן הבא מאליהן. א"כ למה הוצרך הקב"ה לצוות לנח שיקח שבעה שבעה. ומן הבהמה אשר לא טהורה. שנים איש ואשתו היה לו לומר ואתה קח לך כל אשר תבוא אל התיבה הא התיבה לא היתה קולטת יותר משבעה וגם מן הבהמה אשר לא טהורה לא קלטתה אלא שנים. ולר' אבוה לא באו יותר משנים ולא יותר משבעה. אע"כ שהקב"ה רצה לרמז שרצונו שיקריב נח מהם. ואלו לא צוה לו הקב"ה רק סומך על ביאתן מאליהן או על קליטת התיבה היה סבר דשורת הדין הי' נותן להצילם משום שלא עבדו עבירה ואותן שבאו שנים נעבדה בהם עבירה. אבל עכשיו שצוה הקב"ה להרבות בטהורים וע"כ רצונו להקריב ממנו וזה הי' התבונות של נח מה ריבה הקב"ה בטהורים וצוה לי ליקח הרבה מן הטהורים הלא אין איש מכיר בהם אלא מכח התיבה או ע"י ביאתן מאליהן היה לו לסמוך על זה ולומר כל אשר יבואו אליך תקח אלא שרצונו להקריב:

ועפ"ז יש לישב גמ' דחלק דף ק"ח ע"ב אמר ריש לקיש תשובה ניצחת השיבה עורב לנח א"ל רבך שנאני ואתה שנאני. רבך שנאני דכתיב מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה איש ואשתו ומן הבהמה אשר לא טהורה שנים איש ואשתו. ואתה שנאני שאתה מניח מן השבעה ושולח מן השנים. ובש"ס שלנו לא נמצא מה שהשיבה נח על שלא שלח מן המרובים ובילקוט איתא שהשיבו נח מה צורך לעולם בך לא לאכילה ולא לקרבן. ונ"ל לומר העורב נתוכח עם נח מכח קושייתינו הנ"ל דהא לפי זה דדרש הש"ס מאותן שלא נעבד עבירה א"כ שלא בדין התרעם העורב דהא במינו עבדו בהם עבירה ובטהורים היה ז' שלא נעבדה בהם עבירה ולכך בחר בהם יותר אלא דהעורב הרחיק דרשה זו דקשיא ליה מנא ידע ואי על פי התיבה או הבא מאליהן א"כ לא היה צריך לצוות להרבות בטהורים אלא היה לומר כל מה שתבוא אליך או שתבוא לתיבה ויקלוט אותה תקח. אע"כ שהדבר תלוי בו ליקח מן הבא בידו לקיום העולם שאמרה העורב רבך שנאני מכל הבהמה הטהורה תקח לך שבעה איש ואשתו ואי אפשר לומר מאותן שלא נעבדה עבירה מנא ידע. וא"ל שהדבר תלוי בתיבה או בביאתן מאליהן לא היה לצוות לך המנין אלא ע"כ שהבחירה בידך בין טובים ובין רעים תקח מאלו שבעה שבעה ומאלו שנים א"כ רבך שנאני. וגם אתה שנאני למה אינך משלח ממין מרובה. ונח השיבו שפיר דלעולם שצוה הקב"ה ליקח מאותן שלא נעבדה עבירה. והא דהוצרך לצוות עלי משום שרמז לי להקריב אבל בך אינו צריך העולם לא לאכילה ולא להקרבה ולעולם לא צוני אלא מאותן שלא נעבדה בהן עבירה וא"כ אתה מתרעם בחנם וק"ל: בפסוק ואלה תולדות תרח וגו' וימת הרן על פני תרח אביו בארץ מולדתו ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה ותהי שרי עקרה אין לה ולד ויקח תרח את אברם בנו וגו'. ואיכא למידק למה כתבה התורה תחלה וימת הרן ואח"כ ויקח אברם הוי ליה למכתב תחלה ויקח אברם ואח"כ וימת הרן ולסמוך לפסוק ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו שכבר מת הרן. ונראה דרמז לנו התורה רמז גדול דאיתא בגמ' דיבמות דף ס"ג ע"ב דמצוה לישא בת אחותו וכתבו התוס' וה"ה בת אחיו וכ"כ הרמב"ם בסוף פ"ב מהלכות אישות. ואחותו דנקט לפי שמשתדלתו בדברים ושכיח שנושא בתה. ור"ת אומר דדוקא נקט בת אחותו לפי שהיא בת מז כדאמרינן רוב בנים דומין לאחי האם עכ"ל. וכל הרואה בצדק ישפוט שטעמיה דחוק. ולי נראה טעם נכון דדוקא נקט בת אחותו דאמרי' בפרק המגרש דף פ"ג ע"א שהקשה ר' טרפון לר' אלעזר במגרש ע"מ שלא תנשא לפלוני הרי שהלכה זו ונשאה לאחיו של זה שנאסרה עליו ומת בלא בנים לא נמצא זה גורם לעקור דבר מן

התורה והשיבו לר"ט אלא מעתה בת אחיו לא ישא שמא ימית בלא בנים לא נמצא זה גורם לעקור דבר מן התורה מצות יבום ע"כ הגמרא. ולפ"ז נוכל לומר אף שמותר לישא בת אחיו ולא חיישינן לגרמא ביטול מצות יבום. מ"מ אין כאן מצוה דיש לחוש שיכול לבוא לביטול מצוה כמו שמצינו שחסידים הראשונים לא שמשו מטותיהם אלא בליל ד' כדאיתא בנדה דף ל"ח ע"א משום שיכול לבוא לידי ביטול מצוה שיולד הולד בשבת ויתחלל השבת על ידיהם. ואע"פ שהוא ספק. דהא אשה יולדת לפעמים לרע"א ימים או לרע"ב או לרע"ג אפ"ה לא שמשו מטותיהם אלא בליל ד' ואילך להוציא מידי ספק חילול שבת. א"כ ה"נ בבת אחיו אין כאן מצוה שיכול לבוא לידי ביטול מצות יבום אך שמותר לישא אין כאן מצוה. ונפקא מיניה מזה אם מת אחיו קודם נישואים אין כאן חשש כלל שיבא לידי ביטול מצוה. וזה ידוע שאברהם קיים כל דקדוקי תורה אפילו ע"ת. וזה שרמזה לנו תורה. וימת הרן על פני תרח אביו וכיון שמת אחיו תחלה שוב אין חשש ביטול מצוה ואח"ז ויקח אברהם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי. משא"כ בחיי הרן לא רצה לישא אותה מחמת חשש ביטול מצוה וק"ל:

שבת דף ק"ד אמרה גיהנם לפני הקב"ה עיף אנכי ז"ץ ח"ק הללו זרעו של יצחק. וי"ל למה אמר דוקא זרעו של יצחק. ונ"ל ע"פ דאמרינן לעיל ס"פ ר"ע דאברהם ויעקב אמרו ימחו על קדושת שמך אבל יצחק למד זכות ואמר פלגא עלי כו' ואת"ל כולא עלי הא קריבת נפשי קמך פתחו ואמרו אתה אבינו ולפ"ז שפיר דייק הללו זרעו של יצחק דלמד זכות עלייהו וק"ל: שם אמר רב ששת גרגירא אפילו לדידי מעלי. נראה לי משום דאמרי' במס' יומא דף י"ח גרגור למה נקרא שמו אורות שמאירת עינים ואר"ה המוציא גרגיר יאכלה וא"ל יעבירו ע"ג עיניו ולפ"ז יובן דר"ש היה סגי נהור ולכך דייק אפי' לדידי נמי מעלי וק"ל:

ישעיה מ"ג עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל ונ"ל דרך מוסר דכ' הזוהר עמי הם ת"ח ועם הם ע"ה. ובודאי אדם לעמל פה יולד לעסוק בתורה וכתב הזהר שע"ה שא"י ללמוד ומשכימים באשמורת לומר תפלה ותחנונים מקובל לפני קב"ה כאלו עוסק בתורה וידוע שת"ח מכונים בשם ישראל וז"ש עם זו יצרתי ולכאורה יקשה למה ברא אלה המכונים בשם עם שהם ע"ה מאחר שאינם יודעים ללמוד וידוע שחכם וטפש אמר לכך סיים תהלתי יספרו בנגון אמירת תהלים ותשבחות ומתאונן הנביא ולא אותי קראת יעקב שהם ע"ה וזה מחמת כי יגעת בי ישראל במצות שהם ת"ח כמאמר חז"ל שגגת תלמוד עולה זדון:

על פרשת נח - אור חדש

גרסינן במסכת זבחים דף קט"ז ע"א אמר ר' אלעזר מנין למחוסר אבר שאסור לבני נח שנאמר מכל החי מכל בשר אמרה תורה הבא בהמה שחיין ראשי אברים שלה. ופריך ודלמא למעוטי טריפה האי מלהחיות זרע נפקא. הניחא למ"ד טריפה אינה יולדת אלא למ"ד טריפה יולדת מא"ל האמר קרא אתך בדומה לך. ודלמא נח טריפה הוי. תמים כתיב ביה ודלמא תמים במעשיו. לא ס"ד דנח גופא טריפה הוי מי א"ל רחמנא כוותך תעייל שלימים לא תעייל. ומאחר דנפקא לן מאתך להחיות זרע ל"ל אי מאתך ה"א לצוותא בעלמא אפילו זקן וסריס קמ"ל. תוס' ד"ה ודלמא למעוטי טריפה. תימה דבפרק שילוח הקן גבי שתי צפרים חיות דרשי' מיני' תרין שחיין ראשי איברים שלה ולמעוטי טריפה. י"ל דשאני ציפורי מצורע שהוא כעין קרבן ושניהם שוין לענין פסול אבל גבי ב"נ דשאר מומין כשרים הוי לן לאוקמא למעוטי טריפה דוקא עכ"ל, וסוגי' הלז הובא ג"כ במס' ע"ז דף ה' ע"ב עלה דמסיק שם לדידן דפסול לגבוה מומין בעינן תלתין יומי לדידהו דמחוסר אבר אית להו בתלתא יומי סגי דאמר ר"א מנין למח"א כו' שם תוס' ד"ה והשתא דנפקא ליה מאתך. וא"ת למ"ד טריפה אינה יולדת ונפקא ליה טריפה מלהחיות זרע אתך ל"ל וי"ל דדריש אתך שיהיו טפילין לך יע"ש. עוד בד"ה ודלמא נח גופא טריפה הוי וא"ת והלא חי אח"כ ג' מאות שנה ותירצו דקיימינן למ"ד דטריפה חיה ע"ש. ובמסכת ע"ז הוסיפו לתרץ וכתבו דמ"מ באותו שעה לא היה יודע אם הוא טריפה או שלם כו'. ואח"ז כתבו שם ולא נהירא תירוץ זה דע"כ לא הזהירו אלא מטריפות הגלוי וניכר דבטריפה שבסתר לא היה יוכל להבחין כו' ע"ש ויש להעיר בסוגי' זו על שינוי לשונם של בעלי התוס' דהדיבור תו' שהקשו ותירצו במכילתן בד"ה ודלמא כו' נשמע כל עיקר במס' ע"ז והדיבור שהבאתי שנאמר בע"ז ד"ה והשתא כו' נשמט הכא כל עיקר וגם תירוצם הראשון שבמס' ע"ז שכתבו מ"מ באותו שעה לא היה יודע כו'. נשמט במכילתן. ויש לתת לב ע"ז על כל הני שינוי התוס' בסוגיות השוות. וגם העולם א מדקדקים דבמקום תימא לא שייך תירוץ וי"ל ובלמדי סוגי' זו בהתחלת הזמן לעומקא של הו"ת הארכתי מאוד לחדד התלמידים וכאן לא באתי אלא לאהבת הקיצור באיזה סברות ישרות. וטרם נבוא אל העיר ליישב כל הדקדוקים הנ"ל יש להתבונן בשינוי לשון הש"ס דמכילתן משני הש"ס בה"א ידועות האמר קרא אתך בדומה לך ובמס' ע"ז שני כדרכו אמר קרא אתך. ובאמת הלשון האמר קרא אינו מדוקדק. לכך נלע"ד דהנה הקשה החכם אלגזי ז"ל לפמ"ש התוס' במסכת ע"ז דאע"ג שגם זקן וסריס מיעט הכתוב מלהביא אל התיבה אפ"ה אמרינן שמותר להקרבה. די"ל משה"ה מנעו מלהביא אל התיבה משום דלית ביה

קיום עולם ע"ש. א"כ מאי קאמר הש"ס הניחא למ"ד ט"י הא גם לדידיה לא ניחא דעדיין י"ל דמכל החי ממעט טריפה דאי מלהחיות זרע לא הוי נשמע דטריפה אסור להקרבה רק דה"א משום דלית ביה קיום עולם מאחר דאינה יולדת ואינה חי' מש"ה לא יביאה אל התיבה כמו זקן וסריס לכך הדר כתב רחמנא מכל החי למעט טריפה מהקרבה ע"ש ואמרתי ליישב קושי' זו דהנה מקשי' העולם למה פריך ודלמא נח טריפה הוי ולמה לא פריך בפשטות ודלמא נח גופי' מחוסר אבר הוי ומותר להביא מח"א אל התיבה והוי הפירכא ממש על ר"א דאוסר ממכל החי מח"א. ונראה דהנה צריכים אנו להבין מה דפריך ודלמא נח גופי' טריפה הוי א"כ קרא דאתך ל"ל כל עיקר ויעויין בתורת חיים. וההכרח לומר דפריך הכי ודלמא נח גופיה טריפה הוי וקרא דאתך בא להורות דמותר להביא טריפה אל התיבה וא"ל הא הסברא חיצונה נותנת ג"כ דטריפה מותרת להקרבה ז"א דהא מן הסברא דקרא דמכל החי קאי אטריפה למעטה מדפריך בכולא סוגיא האי מבע"ל למעוטי טריפה וכמ"ש התוספ' בזה. ומש"ה לא מצי פריך ודלמא נח גופי' מח"א הוי דיקשה א"כ אתך ל"ל וא"ל למשרי מח"א ז"א דבלא"ה הסברא נותנת דמח"א מותרת להקרבה דקרא מכל החי יותר מסתבר למעוטי טריפה כמש"ל: ולפ"ז קושי' האלגזי מתורצת היא. די"ל המקשן ידע מקרא דאתך בדומה לך רק דסמך את עצמו על פירכתו השני' ודלמא נח גופיה טריפה הוי. ובהיות כן פריך שפיר דוקא למ"ד ט"י ואומר הניחא למ"ד טא"י דמעטינן מלהחיות זרע דאין להביא טריפה אל התיבה מצד דליכא קיום עולם ולענין הקרבה נתמעט ג"כ מקרא דאתך בדומה לך דלא קשה מידי ודלמא נח גופי' טריפה הוי דא"כ יקשה ל"ל כלל קרא דאתך וא"ל למשרי טריפה כמש"ל ז"א דכיון דכבר נתמעט מלהביא טריפה לתיבה מחמת דליכא קיום עולם איך נחזור ונאמר דהדר כתב רחמנא אתך בדומה לך להכשיר טריפה ויהיה מההכרח לפרש הקרא דאתך בדומה לך שיביא הדומה לו וזה טריפה להתיבה וז"א דכבר אמרנו בטריפה עכ"פ אסורה להכניס להתיבה מלהחיות זרע יהיה מאיזה הטעם שיהיה אבל למ"ד טריפה יולדת פריך שפיר דלדידי' א"ל דכתב אתך בדומה לך דקשה ודלמא נח גופי' טריפה הוי וקרא דאתך בא להורות דמותר להביא טריפה להתיבה:

רק לפ"ז היה קשה מאי משני התרצן א"ק אתך הלא גם המקשן ידע מזה רק דעיקר פירכתו מכח ודלמא נח גופא טריפה הוי ודוחק לומר דהתרצן לא הבין דברי המקשן. לכך נראה דבאמת במכילתן הכל דברי המקשן המה. והמשך לשונו עד"ז דקאמר הניחא למ"ד טא"י וכו' ובכדי שלא תקשי הא גם לדידי' לא ניחא דדלמא מכל החי ממעט טריפה מלהקרבה כקושי' אלגזי לז"א הא אמר קרא אתך כלומר דמשם כבר מוכח דטריפה

אסורה להקרבה וע"כ מכל החי למעט מח"א רק למ"ד ט"י קשה שפיר דמאתך ליכא למשמע מיניה דק' ודלמא נח גופי' טריפה הוי וקרא דאתך מורה להתיר טריפה. משא"כ למ"ד טא"י ליכא למימר דאתך בא להתיר טריפה אחר שכבר נתמעט עכ"פ טריפה מלהביא אל התיבה מקרא דלהחיות זרע כנ"ל רק כ"ז אתי' כפי לשון הש"ס דמכילתן יתבאר שפיר דלמ"ד טא"י מוקמינן קרא דאתך לאסור טריפה להקרבה מש"ה לא מקשי' תוס' במכילתן למ"ד טא"י אתך ל"ל דאיצטרך למעטה מהקרבה טריפה כאשר מוכח מהוצעת לשון הש"ס כנ"ל. משא"כ במס' ע"ז נראה דהמקשן לא ידע מאתך רק התרצן גילה לו זאת. א"כ הא דאמר הניחא למ"ד טא"י ע"כ ידע מאיזה לימוד אחר דטריפה אסורה להקרבה וכמו שנכתוב לקמן א"כ הקשו תו' שפיר א"כ למ"ד טא"י אתך ל"ל ומהכרח לומר דאיצטרך אתך שיהי' טפילין לך:

ובהיות כן דכוונת הש"ס במכילתן ודלמא נח גופי' טריפה הוי היינו דאתך מורה נלהתיר טריפה א"כ לא מצי התו' לתרץ במכילתן תירוץ ראשון שבע"ז דמ"מ מי היה יודע נח אם הוא טריפה או לאו. דזה אינו דעדיין קשה מאי פריך ודלמא נח גופי' טריפה הוי א"כ אתך למה לי וא"ל דהתיר לו טריפה בדדומה לו להביא אל התיבה ז"א אחר שאנחנו נדע שבאמת לא היה נח טריפה שחי אח"כ שנים רבות א"כ אין לומר שהשם אמר לו ליקח להתיבה טריפה כמוהו וע"כ דיתורא דקרא דאתך נאמר למעוטי טריפה. משא"כ בע"ז י"ל דפריך הכי ודלמא נח גופי' טריפה ומנא היה נח יודע. וא"כ שוב מוכרחים למידרש אתך שיהיה טפילין לך כמו למ"ד טא"י. אבל במכילתן לא נחתו התוספ' כלל לסברא זו דטפילין לך ועיין:

רק קשה באמת קושי' האלגזי בע"ז מאי קאמר הניחא למ"ד טא"י החי גם לדידיה לא ניחא דאיצטרך מכל החי למעט טריפה מהקרבה. רק נראה דהנה מורי זקיני הגאון האמתי ז"ל כתב בגליון ש"ס שלו לפרש מה שתירצו תוספ' במכילתן לחלק בין שתי צפרים חיות לדהכא משום דהתם משתעי לענין הקרבה ושניהם שוים לענין פיסול משא"כ כאן י"ל דלהקרבה שניהם מותרים רק מיעט טריפה מאחר דליכא קיום עולם כמ"ש האלגזי ע"ש ולפ"ז קאמר שפיר הניחא למ"ד טא"י דנתמעט מלהחיות זרע שלא להביא טריפה לתיבה. וא"ל דלמא מכל החי ממעט טריפה מהקרבה ז"א דלענין הקרבה שוב באמת יש למעט תרווייהו מח"א וטריפה ממכל החי. רק לפי שיטת תוספ' דמכילתן דלמ"ד טא"י קאי אתך למעט טריפה מהקרבה קמה גם נצבה התימא שכתבו דהא גבי שתי צפרים חיות ממעטינן מח"א וטריפה שניהם ממכל החי א"כ קשה שפיר למ"ד טא"י אתך ל"ל למעוטי טריפה מהקרבה ולימעט ממכל החי ג"כ שניהם מהקרבה. (ועיין

בחידושי זבחים לזקיני הגאון בפנים מאירות דלמ"ד טריפה יולדות בלא"ה לא מקשי' תו' ולימעט תרתי ממכל החי רק קושיתם למ"ד טא"י עיין עליו) ולפ"ז המשך לשון התוספת כך הוא תימא וכו' ובכדי שלא יוקשה למה לא הקשיתי זאת קודם במס' ע"ז לזה אמרו דשם קיימין למ"ד טא"י קאי אתך שיהיה טפילין לך שפיר י"ל דלענין הקרבה ממעטין תרתי משא"כ הכא י"ל משום דלית ביה קיום עולם מיעט טריפה משא"כ במכילתן קיימא התימא למ"ד טא"י אתך למה לי למעט טריפה מהקרבה הא לענין הקרבה יש למעט תרתי ממכל החי וק"ל:

באופן השני נלענ"ד דהנה הקשה בס' כוס ישועות מאי מקשי' תוס' במסכת ע"ז למ"ד טריפה א"י אתך ל"ל דלמא צריך לדידיה להחיות זרע וגם אתך למעט טריפה דהנה הקשו שם תוספ' כיון דאנן ממעטינן גם זקן וסריס דנאסר לנח להביא אל התיבה א"כ יאסרו נמי לקרבן. ותירצו שם דגבי זקן וסריס י"ל דמש"ה מנעו הקב"ה מלהביא אל התיבה מפני שאין בו קיום עולם אבל להקרבה אין לנו שום הכרח לאסור יעש"ה. ובהיות כן גם אנחנו ניקום נימא ג"כ דאי הוי כתיב רק להחיות זרע למעט טריפה ה"א דלהקרבה מותר והא דאסר רחמנא להביא אל התיבה היינו משום דליכא בו קיום העולם לכך כתב עוד הפעם אתך למעט טריפה לגמרי להקרבה ג"כ (ויש ליישב הקושי' הנ"ל דמש"ה ציינו תו' א"ע על המקשן דלא ידע עדיין מזקן וסריס. אבל מ"מ יש לפקפק בזה ואחר העיון יתיישב). ואמרתי ליישב קושי' הנ"ל דרך פשוט דהנה הקשו תו' במכילתן ל"ל מכל חי למעט מח"א נמעט ג"כ מאתך בדומה לך דנח לא הי' מחוסר אבר. ותירצו דמסברא לא ממעטינן רק טריפה לחוד משום דליכא קיום כולי האי כו', פירש אף דקיימינן למ"ד טריפה יולדת ולמ"ד דיולדת ה"ה דחיה וא"כ איכא קיום עולם רק מאחר דאינה שוב בריאה וחזקה כ"כ ליכא קיום עולם כולי האי. ובמסכת ע"ז הקשו תוס' ע"ז התירוץ דלמ"ד ט"י קיימינן דלדידיה איכא קיום עולם. ותירצו שם דאי לא הוי כתיב מכל החי לא הוי מוקמינן אידך רק למעוטי מח"א דמאיס טפי לגבוה יותר מטריפה. והא דפריך לעיל האי מבע"ל למעוטי טריפה דלא. הלא מח"א מסתבר טפי למעט טריפה ויוצדק דברי ר"א דיליף מיניה מח"א י"ל דקרא דמכל החי מוקמינן יותר למעט טריפה משום דהל' סובל יותר למעט טריפה דאין לה חיות כ"כ אבל מקרא דאתך הוי ממעטינן רק מח"א דמאוס טפי לגבי גבוה והקשה ע"ז הגאון מוהר"ם מלובלין ז"ל א"כ במסקנא למה דריש ר"א מכל החי למעוטי מח"א טפי ה"ל למידרש למעט ממכל החי טריפה דמשמעותו סובל יותר למעט טריפה ומקרא דאתך ה"ל למעוטי מח"א. ותירץ דר"א סובר כמ"ד טא"י ונתמעט טריפה מקרא דלהחיות זרע אשר מקרא זה לא נוכל למעט כלל מח"א. וא"כ ע"כ

דמכל החי איצטרך למעוטי מח"א. יעויין היטב בדבריו. ובזה מתורץ קושי' כוס ישועות שזכרנו דתוס' מקשי שפיר למ"ד טא"י אתך ל"ל. וא"ל דאיצטרך שניהם דמלהחיות זרע לא הוי ממעטינן טריפה מהקרבה אלא משום דליכא קיום עולם לכך כתיב אתך למעטו מהקרבה. זה ליתא דבהיות כן הדרא קושי' מהר"ם ז"ל לדוכתי' למה דרש ר"א מכל החי למעוטי מח"א ה"ל למעט מח"א מאתך. ומכל החי למדרש למעוטי טריפה דהשתא א"ל דס"ל כמ"ד טא"י ונתמעט כבר טריפה מלהחיות זרע ז"א דהא אעפ"כ צריך לדידיה עוד לימוד על טריפה לאסרה להקרבה והוי יותר מסתבר למוקי מכל החי למעט טריפה מהקרבה ואתך על מח"א דהא משמעות דמכל החי סובל יותר למעט טריפה. אע"כ דלמ"ד טריפה א"י באמת סגי בחד קרא. ושפיר דרש ר"א למכל החי על מח"א כיון דטריפה כבר נתמעט מלהחיות זרע. ומקשי תוס' שפיר א"כ למ"ד טא"י אתך ל"ל. והוצרכו במס' ע"ז תוס' לתירוצם דדרש טפילין לך כנ"ל:

אולם עדיין י"ל סברת בעל כ"י דלמ"ד טא"י צריך שני מיעוטין אטריפה. וא"ל א"כ למה מוקי ר"א מכל החי למעוטי מח"א ה"ל למוקמי למעוטי טריפה מהקרבה דל' מכל החי סובל יותר למעוטי טריפה י"ל באמת דגם מקרא דמכל החי יותר מסתבר למעוטי מח"א משום דמאיס לגבוה טפי מטריפה. ומנ"ל האי סברא לומר דמשמעותו דכל החי סובל יותר למעוטי טריפה. וא"ל דאל"כ קשי' קושי' תוספת מאי פריך לעיל על ר"א האי מבע"ל למעוטי טריפה דלא כיון דמחוסר אבר מסתבר טפי למעט גם ממכל החי משום דמאיס טפי זה ליתא דהשתא דקיימינן בסברת כוס הישועות הנ"ל בלא"ה לק"מ קושי' תוס' די"ל דהמקשן פריך האי מבע"ל למעוטי טריפה דלא אין הרצון דלמעט טריפה לענין הקרבה דבאמת לענין הקרבה טפי מסתבר למעוטי מח"א וטעמו משום דמאיס לגבוה טפי. אבל עדיין קשה מנ"ל דמח"א אסור להקרבה דלמא מח"א וגם טריפה שניהם מותרי' להקרבה רק דמכל החי בא למעט שלא יכנוס טריפה אל התיבה מחמת דליכא קיום עולם. ויעויין בזה בדברי פי קדשו של זקיני הגאון ז"ל בפנים מאירות על זבחים. אך אנו אין לנו לפרש כך בפשטות פירכת הש"ס. דבהיות כן מאי פריך אלא למ"ד טריפה יולדת מא"ל הלא לדידיה לא נוכל כלל למעט מקרא דמכל החי טריפה. משום דליכא קיום עולם דהלא לדידי' דטריפה יולדת כ"ש דחיה כמ"ש תו' ואיכא קיום עולם טובא. וע"כ דפריך דלימעט ממכל החי טריפה היינו לאסור להקרבה. ולענין הקרבה כבר אמרנו דיותר מסתבר למעוטי מח"א דמאיס טפי לגבוה. וכיון דנסתלק הסניגור לפרש פירוש זה בגמרא ע"כ לפרש כמ"ש תוס' בע"ז דהלשון מכל החי מובן יותר למעט טריפה אף להקרבה. ולפ"ז הדרא קושית מהר"ם לדוכתי' למה נקט ר"א בלשונו מכל החי אמח"א

טפי ה"ל למידרש מיניה אטריפה. ובהכרח לומר דס"ל כמ"ד טא"י ונתמעט כבר טריפה מלהחיות זרע כנ"ל: ובהיות כן שפיר הקשו תוס' שם למ"ד טא"י אתך ל"ל. דא"ל כסברת כוס הישועות דאיצטרך אתך למעוטי טריפה מלהקרבה זאת תקשה על ר' אלעזר דהוי ליה למדרש מח"א מאתך. וקרא דמכל החי למעט טריפה מהקרבה דמשמעותו סובל יותר למעוטי טריפה והוכרחו תו' לתרץ דלמ"ד טריפה א"י מוקי לקרא דאתך שיהיו תפילין לך ולא בעי כלל שני לימודי' על טריפה כ"א קרא דלהחיות זרע ושפיר דרש ר"א קרא דמכל החי למעוטי מח"א דס"ל טריפה א"י כסברת מהר"ם משא"כ דמכילתן קיימו תוס' בשיטתייהו דאף למ"ד ט"י ליכא קיום עולם כולי האי כאשר הבאנו לעיל. ובהיות כן י"ל דלענין גבוה מח"א מאיס טפי ויותר מסתבר למעטו מטריפ' אף מקרא דמכל החי. והא דפריך האי מבע"ל למעוטי טריפה דלא היינו מצד דליכא קיום עולם. וכיון דאזלי ליה הסברא דמח"א מסתבר טפי למעט דמאיס כיון דלאו לגבוה ממעטינן כלל שפיר יותר מסתבר למעוטי טריפה דמנ"ל למעט מהקרבה כלל. והא דפריך למ"ד דטריפה יולדת מא"ל פריך ג"כ הכי דלמא ממעטי' טריפה מטעם דליכא קיום עולם כולא האי. ולפ"ז לא מצי תוס' להקשות בשיטתם דכאן למ"ד טא"י אתך ל"ל די"ל למעוטי טריפה מלהקרבה כסברת בעל כוס הישועות שזכרנו. וא"ל א"כ למה דרש ר"א מכל החי למעוטי מח"א כנ"ל ז"א דהכא קיימינן דגם ממשמעות דמכל החי יש למעט יותר מח"א מן טריפה כיון דמאיס דהא דפריך ודלמא למעוטי טריפה היינו לאו לענין הקרבה רק משום מניעת קיום עולם וכנ"ל. ופשוט הוא:

ומתורץ במכילתן קושי' החכם האלגזי שהקשה מאי פריך הניחא למאן דאמר טריפה א"י הא גם לדידיה אינה ניחא דקשה דלמא מבע"ל מכל החי למעוטי טריפה דפסול להקרבה דאי מקרא דלהחיות זרע ה"א דלא נתמעט טריפה אלא משום דליכא קיום עולם. עש"ה. ולפמ"ש מתרצה דא דלענין הקרבה שוב יותר מסתבר למעוטי מח"א מטריפה דמאיס טפי לגבוה וכמ"ש (ומה מאד נמלצו לחכי ליישב דקדוק שינוי לשונות בש"ס דבמכילתן משני האי מלהחיות זרע נפקי. ובע"ז משני טריפה מלהחיות זרע נפקי. ובמ"ש יתבאר דהא הוצאת המשך לשון הש"ס במכילתן כך הוא דפריך ודלמא למעוטי טריפה כלומר דלאו מהקרבה ממעטינן לה אלא משום דליכא קיום עולם ודייק ומשני האי מלהחיות זרע נפקא כלומר האי דלא יביא טריפה אל התיבה שלא יהיה קיום עולם נתמעט מלהחיות זרע וא"כ ענין קרבן שוב יותר מסתבר למוקי למעט מח"א דמאיס טפי וא"ל א"כ מנ"ל דטריפה אסורה לגבוה י"ל אה"נ דמותרת כמו שיתבאר לקמן בדברי מהרש"א שנביא בעז"ה לדקדק בו. משא"כ בע"ז אנו דרשי' מחד קרא למעט טריפה

גם מהקרבה. לכך אומר טריפה מלהחיות זרע נפקי כלומר כולא מלתא דטריפה אף להתמעטו מהקרבה מלהחיות זרע נפקי ועיין). ובדברים אלו יתבאר עוד דקדוק א' דבע"ז הקשו תו' מ"פ ודלמא נח גופי' טריפה הוי הא חי אח"ז שנים רבות ותירצו הא קיימינן למ"ד טריפות יולדות וחי'. ובמכילתן הביא תו' עוד תירוץ א' בשם ר"ת דשאני אדם מבהמה דאדם אית ליה מזלא יע"ש. ולכאורה אין מקום כלל לתי' ב' דהלא בודאי פריך רק למ"ד ט"י וא"כ אין יוצא מידי פשוטו כתירוץ דש"ס בע"ז. אבל לפמ"ש מיושבת שפיר דבשלמא בע"ז לא איצטרך כלל למ"ד טריפה א"י קרא דאתך על טריפה כ"א אתך שיהיה טפילין לך. ובהיות כן לק"מ למ"ד טא"י ודלמא נח גופי' טריפה הוי כ"א למ"ד ט"י דדריש טריפה מאתך לדידי' קשה שפיר ודלמא נח גופי' טריפא הוי כ"א למ"ד ט"י דדריש טריפה מאתך לדידיה קשה שפיר ודלמא נח גופי' טריפא הוי לכך לא הביאו שם רק תירוץ הראשון דפריך למ"ד ט"י משא"כ במכילתן דקיימי' דאף למ"ד טא"י איצטרך אתך למעט טריפה מהקרבה. א"כ י"ל דפריך גם למ"ד טא"י מנ"ל למדרש מאתך למעוטי טריפה להקרבה ודלמא נח גופי' טריפא הוי וכיון דאינו בהחלט דפריך רק למ"ד ט"י לכך תירצו במכילתן ב' תירוצים הא' די"ל דלא פריך כ"א למ"ד ט"י או שפריך גם למ"ד טא"י ושאני אדם מבהמה דאדם אית ליה מזלא. ויעויין היטב בלשונם של התו' ויתבא' הכל בנותן טעם לשבח:

אלא אי קשי' לי הא קשי' לי לפמ"ש תוס' בע"ז להקשות מאי פריך אלא למ"ד ט"י מא"ל הא מאן דאית לה טריפה יולדות אית ליה בפשיטות דטריפה חיה וא"כ איך נוכל למעט ומכל החיה טריפה כו' והקשה מהרש"א ז"ל דלמא פריך הכי למ"ד ט"י מא"ל מנ"ל באמת דטריפה אסורה לבני נח ותירץ חדא דדלמא אה"נ דטריפה היא מותרת לב"נ ותו דאיך שייך הפירכא זו על דברי ר"א דאוסר מחוסר אבר יעש"ה ולפ"ז קשיא לי מאי פריך ודלמא נח גופי' טריפא הוה א"כ קרא דאתך למה לי כלל וא"ל למשרי טריפה הוא דאתא תקשה ודלמא אה"נ דבאמת טריפה מותרת ותו דאיך שייך הפירכא כאן וכמ"ש מהרש"א ז"ל ותו איכא למידק לפמ"ש תו' בע"ז דמח"א מאיס טפי לגבוה מטריפה והא דפריך ודלמא למעוטי טריפה היינו קרא דמכל החי מסתבר יותר למעט מיניה טריפה קשה א"כ מה פריך דאי נמי קרא דמכל החי ממעט טריפה שוב הוה מח"א כ"ש דאסור מטריפה דהא מח"א מאיס טפי ומסתבר יותר למעט לסברת תוספות דשם ובשלמא למ"ד טריפה א"י י"ל דפריך ודלמא למעוטי טריפה מטעם דליכא קיום עולם אבל על המקשן השני דפריך למ"ד ט"י מא"ל קשיא לפי סוגי' דהתם דלדידיה איכא קיום עולם וע"כ אנן ממעטינן להקרבה קשה שפיר דיהיה מח"א כ"ש מטריפה

ודוחק לומר דפריך על לשון של ר"א דיליף מח"א דאסור מפשטי' דקרא דמכל החי וקשה למ"ד ט"י מא"ל דלדידיה קאי מכל החי אטריפה והוה לר"א לומר דמח"א יליף בק"ו מטריפה ז"א דדלמא ר"א ס"ל באמת כמ"ד טריפה אינה חיה וכמ"ש באמת הגאון מהר"ם לובלין ז"ל וכמ"ש לעי' בל' תו' וצ"ע בזה: וכדי לחדד התלמידים אמרתי ליישב קושי' זו על מהרש"א ויתבאר ג"כ מה שהביאו התוספות במכילתן התימא מפ' שילוח הקן וכו' ובמס' ע"ז השמיטו באופן שבמכילתן יהיה איזה קושי' חזקה לשיטתי' לזאת הקדימו א"ע בדיבור זה להסיר הקושי' משא"כ במס' ע"ז הקושי' מעיקרא ליתא דהנה הקשו תוס' במס' ע"ז למה נישנית מחוסר אבר דאסור להקרבה בסיני נילף בק"ו מבני נח דמי איכא מידי דלב"נ אסור ולישראל שרי ותירצו התוס' שם שני תירוצים האחד דאי לא הוה נישנית מח"א בסיני והיינו בקרא דמן העוף ולא כל העוף למעט מח"א ה"א דגבי עופות מותר מח"א לישראל כיון דחזינן דנאסר לגבוה לישראל גם שארי מומים ואמרינן תמות וזכרות בבהמות ואין תמות וזכרות בעופות א"כ כיון דהותרו עופות גבי שארי מומין ויצאו מכלל בהמה ה"נ לענין מחוסר אבר קמ"ל קרא דמן העוף לאסור מח"א גם בעופות ועוד משום דאי לא הוה נישנית מח"א בסיני הוה הדרן לכללן דכ"מ שנאמר' לב"נ ולא נישנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ יעו"ש היטב ולשני תירוצים האלה יש להעיר קושיא דמנ"ל באמת דגם עכשיו מח"א אסור להקרבה לב"נ דלמא ליש אל נאמרה ולא לב"נ והא דנישנית מח"א בסיני למלתייהו הוא דנישנית משום דכשנתנה לנו התורה נאסר גם שארי מומים לישראל לגבוה וגבי עופות הותר לנו מומים וה"א כמו דשארי מומים הותרו בעופות ה"ה נמי מח"א קמ"ל דמן העוף ולא כל העוף דגם בעופות נאסר מח"א ולעולם אימא לך לישראל לחוד נאמרה ולא לב"נ. וכזה אמרינן בסנהדרין דף נ"ט דפריך והרי מילה ופו"ר שנאמרה לב"נ ונישנית בסיני ואפ"ה לישראל נאמרה ולא לב"נ ומשנינן שם האי למלתייהו הוא דנישנית כו' הרי להדיא דאם יש לנו איזה סיבה לומר עליה דמש"ה נישנית בסיני אנו תולין בה ואומר' לישראל נאמרה ולא לב"נ א"כ ה"ה הכא די"ל דנישנית בסיני בשביל עופות נימא דרק לישראל נאמרה ולא לב"נ. ואנו רואים דר"א פסיק למלתי' ואומר מניין למח"א שאסור לב"נ משמע דקאי על אחר מתן תורה וכן בסוגיא דע"ז דסתם קאי על מתני' ואומר אינהו דמח"א אית להו כו' הרי להדיא דגם עתה אסר ר"א מח"א לב"נ ולכאורה י"ל כיון דאנו חזינן דנשנית טריפה בסיני ובודאי לזה ולזה נאמרה כ"ש מחוסר אבר דנאסר גם לב"נ דטריפה ודאי ליכא שום סברא לומר עליה למלתייהו נישנית וע"כ לזה ולזה נאמר כ"ש מח"א דהא מחוסר אבר מאיס טפי לגבוה כסברת תוספות בע"ז ואולי יאמר בזה דמש"ה הביאו תוס' בע"ז זה הסברא

דמק"א מאיס טפי לגבוה ובמכילתן השמיטו זאת כאשר הבאתי לעיל דבריהם הנאמרים הכא והתם משום דבע"ז חידשו התוס' הסברא הנ"ל דה"א דהותרו עופות גם לענין מח"א כמו שהותרו לענין שארי מומין ובהיות כן יקשה מנ"ל דמח"א לזה ולזה נאמרו לכך כתבו תוס' שם דמח"א מאיס טפי לגבוה מן טריפה וא"כ י"ל דהוה מח"א דאסור לב"נ כ"ש מטריפה ויעויין לעיל מזה משא"כ במכילתן לא נחתו תוס' להסברא כיון דהותרו מומים בעופות הותרה נמי מח"א. ובלא"ה לק"מ קושיתנו הנ"ל ע"כ לא הוצרכו תוס' במכילתן להסברא דמח"א מאיס טפי לגבוה רק דממעטין יותר טריפה דליכא קיום עולם כולא האי:

אולם עדיין אנו צריכים למודעי לפמ"ש התוס' במסכת ע"ז דנח לא הוזהר אלא על טריפה הניכרת דטריפה שאינה ניכרת אין אנו יכולין להבחין יע"ש א"כ הדרא קושיא לדוכתן לר"א מנ"ל דמח"א אסור לב"נ דילמא לישראל נאמרה ולא לב"נ ולמלתייהו נשנית כנ"ל. וא"ל דהוי כ"ש מטריפה קשה טריפה גופא מנ"ל דלזה ולזה נאמרה דילמא לישראל נאמרה ולא לב"נ והא דנשנית בסיני ג"כ למלתייהו הוא דנשנית משום דגבי נח לא נאסר כ"א אותה טריפה הניכרת לכך נשנית בסיני לאסור גם טריפה שאינה ניכרת. וביותר לפי מה שנעתיק בסמוך שם ערוכה דמנחות דכל עיקר הקרא להוציא טריפה שנאמרה לישראל לא נאמר אלא על טריפה שאינה ניכרת לחוד וקשי' מנ"ל דמח"א וגם טריפה לזה ולזה נאמרו דלמא למלתייהו נישנית. ובכדי שנבוא להתיר כל ספקותינו שזכרנו מוכרחים אנו להעתיק הגמ' דמנחות דף ה' ע"ב ת"ר כשהוא אומר מן הבקר למטה שאין ת"ל אלא להוציא את הטריפה. והלא הדין הוא ומה ב"מ שמותר להדיוט אסורה לגבוה טריפה שאסורה להדיוט א"ד שתהא אסורה לגבוה ומסקינן שם מה לב"מ שכן מומן ניכר תאמר בטריפה שאינה ניכרת. ופי' תוס' דהיינו בטריפה שהוא בבני מעיים שאינה ניכרת כלל בחיי'. ושוב פריך התם וטריפה מהכא נפקי מהתם נפקי ממשקה ישראל מן המותר לישראל כו' ומסיק דאי כתב התם ה"א דוקא נטרפה ולבסוף אקדשה הוא דאסרה. אבל אקדשה ולבסוף נטרפה דבעידנא דאקשי' הוי חזי' אימא לא קמ"ל קרא דמן הבקר להוציא גם אקדשה ולבסוף נטרפה יעש"ה: וראיתי שמקשי' בספר א' כיון דאמרי' דבאמת איכא למילף בק"ו מב"מ רק משום דאיכא למימר מה לב"מ שכן ניכר תאמר בטריפה שאינה ניכרת כלומר אותו שהוא בבני מעיים כסברת תוספ' א"כ מנא ידענא לה אינטרפה ולבסוף אקדשה אי אקדשה ולבסוף נטרפה כיון דלא נודע הטריפה שבבני מעיים לאחר שחיטה דבשלמא אקדשה ולבסוף נטרפה ידענא לה כגון שאקדשה ועבר עליה י"ב חדש ואח"כ קרבה ונמצאת טריפה א"כ בודאי הוה טריפה אחר ההקדש

דאי היתה טריפה קודם ההקדש איך שהתה אח"כ י"ב חדש הא טריפה אינה חיה יב"ח. אבל נטרפה ולבסוף אקדשה מנא ידעינן לה יעש"ה. ותו יש לדקדק על המקשן דפריך והלא הדין הוא על קרא דמן הבקר ולמה לא פריך על קרא דממשקה ישראל או על קרא דוכל אשר יעבור תחת השבט למה לי תיתי בק"ו מב"מ. לכך לולי דמסתפינא אימא דלכאורה יש לדקדק בסוגיא דמנחות מה פריך והלא הדין הוא כו' ול"ל קרא דמן הבקר דלמא אי לא הוי כתיב מן הבקר הוי מקום לטעות בבני נח ולומר דלא נאסר להם טריפה להקרבה כלל. דהא נאמרה לב"נ ולא נישנית בסיני הדרן לכללן דישראל נאמרה ולא לבני נח. וזה פשוט דגבי בני נח לא שייך הק"ו מב"מ כיון דגבייהו לא נאמר ב"מ לגבוה וטריפה להדיוט. וסברא זו לדעתי הקלושה הוא כ"ש מדחזינן בדבר הנשנית בסיני רק שנישנית למלתייהו באיזה דבר שנוכל לומר אנו קיימינן דלישראל נאמרה ולא לב"נ. והיינו מדנישנית עכו"ם בסיני דלא הוצרך לשנותו אלא ע"כ דהורה לנו הקרא בזה דנישנית עכו"ם דדוקא היכא דנישנית ביתורא ולא לשום דרשא הוא דאמרינן לזה ולזה נאמרה כמו עכו"ם דאשכחן דיענשו נכרים עלי' אבל דבר שלא נישנית בשביל זה להיות מיותר לגמרי אלא דיש איזה סברא למיתלי' עלי' ולומר למלתייהו הוא דנישנית אמרי' לישראל נאמרה ולא לב"נ. ויעויין בפרשת לך לך מזה ומה שנכתב שם בביאור הדבר מהגאון מהרש"א ז"ל כמ"ש. א"כ הרי דדוקא היכא דמיותר קרא גבי ישראל הוא דאמרי' לזה ולזה נאמרה אבל היכא שנוכל לומר למלתייהו נישנית אנו אומרים לישראל לחוד נאמר. כ"ש הכי בכה"ג דליכא שום יתורא שבעולם רק דאיכא ק"ו בפשיטות שנאמר כיון דלא כתיב במקרא מפורש רק גבי ב"נ דלישראל לחוד נאמרה ולא לב"נ ולכך הוצרך רחמנא למישנת מן הבקר בסיני להורות דלזה ולזה נאמרה:

לכך אני אומר דבר ברור וצלול דהא פירש"י במסכת ע"ז הא דלא צוה הקב"ה לנח להביא טריפה אל התיבה משום שיודע היה הקב"ה שעתיד להקריב קרבנות בצאתו מן התיבה מש"ה מנעו מלהביא טריפה להתיבה בכדי שלא יבוא להקריב ממנו יעש"ה היטב. א"כ הרי עינינו הרואות דטריפה הנאסר לנח להקרבה היינו נטרפה ולבסוף אקדשה דהא צוה לו השם שלא יביא טריפה הניכרת לו עכשיו לתוך התיבה בכדי שלא יבא אח"כ להקריב ממנו. ובהיות כן יצא לנו דבר חדש דלא נאסר לב"נ טריפות כ"א טריפה שהיה מקודם ההקדש אבל אקדשה ולבסוף נטרפה דאיכא למימר בשעה שאקדשה הוה חזיא מותרת להקרבה לב"נ. ולפ"ז דייק הש"ס במנחות דמן הבקר ל"ל גבי טריפה דהא אסיקנא שם דקרא דמן הבקר קאי על אקדשה ולבסוף נטרפה. ויע"ש בפרש"י ז"ל. א"כ קשה שפיר תיתי בק"ו מב"מ. וא"ל להורות דנאסר גם לב"נ ז"א דהא לא נאמר כלל

בב"נ דהא לא נאסר וחכ"א בנטרפה ולבסוף אקדשה כאשר דברנו. אבל על אידך דרשות לק"מ ל"ל תרתי תיתי בק"ו מב"מ י"ל שפיר דנישנית כדי שיהיה לזה ולזה נאמרה. ובזה מיושב בטוב טעם קושית בעל נ"י שזכרנו דכיון דע"כ עיקר פירכת הש"ס אינו כ"א על אקדשה ובסוף נטרפה ועלה קמשני מה לב"מ שכן מומם ניכר תאמר בטריפות שאינו ניכר דבכה"ג דאקדשה ולבסוף נטרפה משכחת לה שפיר בטריפה שאינו ניכר כגון שאקדשה ועבר עלי' י"ב חדש עד הקרבה ואח"כ נמצאת טריפה הרי דנטרפה אחר ההקדש דאל"כ לא היתה חיה י"ב חדש. אבל בנטרפה ולבסוף אקדשה י"ל דג"כ משכחת בטריפה הניכרת דשם ליכא שום ק"ו מב"מ דהוצרך לשנותו בסיני שיהיה לזה ולזה נאמר דהא נטרפה ולבסוף אקדשה שפיר נאסר לב"נ. והשתא מיושב שפיר במסקנא דמוכח דטריפה אסורה לב"נ גם עכשיו דא"ל דנשנית למלתייהו לאסור גם ערפה שאינה ניכרת דלא נאסר לב"נ כ"א טריפה הניכרת. זה ליתא דהלא כבר הקדמנו דלא נאסר באמת לב"נ כ"א נטרפה ולבסוף אקדשה. וא"כ בכה"ג אין לנו מקום לומר דנישנית בסיני בשביל טריפה שאינה ניכרת. ז"א דבנטרפה ולבסוף אקדשה לא יתכן דמיירי באינה ניכרת דמנא ידעינן לה דנטרפה מקודם כמ"ש בנ"י. אעכ"ל דבנטרפה ולבסוף אקדשה מיירי מן טריפה הניכרת ומוכח שפיר דלזה ולזה נאמר. וכיון דיש לנו הכרע דטריפה לזה ולזה נאמר כ"ש מחוסר אבר דמאיס טפי לגבוה מטריפה. (ולמ"ד טריפה יולדת וחיה י"ל נמי דקרא דנטרפה ולבסוף אקדשה מיירי מטריפה הניכרת וידעינן להו כמ"ש לעיל ואי לא הוי כתיב על אקדשה ולבסוף נטרפה ה"א בטריפה שאינה ניכרת כיון שיש ספק דלמא אקדשה ולבסוף נטרפה וכשרה קמ"ל וס"ל כשיטת הרמב"ם ז"ל דספיקא דאורייתא לחומרא רק מדרבנן ומדאורייתא באמת ספיקא לקולא):

ובמ"ש מיושב קושית גדול אחד אשר הביא בעל קול יהודא להקשות ל"ל קרא על אקדשה ולבסוף נטרפה תיתי בק"ו מב"מ וא"ל שכן מומין ניכר נאמר נטרפה ולבסוף הוקדשה יוכיח דג"כ אינו ניכר ואסור יע"ש. ולפמ"ש מתרצת' דא דהא אסקינן דנטרפה ולבסוף אקדשה מיירי מטריפה הניכרת דליכא שם ק"ו מב"מ דהוצרך לשנותו שיהיה לזה ולזה נאמר כנ"ל א"כ אין מקום ללמוד אקדשה ולבסוף נטרפה מב"מ וטריפה אשר נטרפה ולבסוף הקדישו דמה לשניהם שכן ניכרים כמ"ש לעיל:(וחוץ לדרכינו אמרתי בילדותי הא דכתב רש"י במנחות מכל אשר יעבור תחת השבט פרט לטריפה שאינו עוברות משום דלית לה חיות כו' יע"ש י"ל דהיינו רק למ"ד טריפה אינה חיה אבל למ"ד טריפה חיה ליכא למעט מוכל אשר יעבור תחת השבט. והיינו דתרוויהו בשיטתייהו קיימו. די"ל באמת נשמע טריפה בישראל מכח מי איכא מידי כקושית תוספות דלא

שייך תירוצם הראשון דהא בטריפה נאמר גבי בהמה מן הבקר. רק דגבי נח גופא לא נשמע כ"א נטרפה ולבסוף אקדשה כמ"ש לעיל לכך הושנית בסיני מן הבקר על אקדשה ולבסוף נטרפה. רק כל זה למ"ד טריפה חיה לא איצטריך מכל אשר יעבור דסגי בחד קרא לחוד דמוכח נמי דקאי אהקדש ולבסוף נטרפה דאי קאי על נטרפה ולבסוף אקדשה קשה ל"ל תיתי מב"נ דמי איכא מידי וא"ל מנ"ל בב"נ גופא דנאסר לגבוה דלמא מיעטו השם מלהביא להתיבה מחמת דליכא קיום עולם ז"א דלמ"ד טריפה חיה איכא קיום עולם. אבל למ"ד טריפה אינה חיה א"כ י"ל באמת גבי ב"נ לא נאסר כלל לגבוה טריפה כ"א מחמת שליכא קיום עולם וא"כ אנו צריכים עוד לימוד בישראל לאסור נטרפה ולבסוף אקדשה ואקדשה ולבסוף נטרפה ושייך שפיר לדידיה הקרא מכל אשר יעבור פרט לטריפה שאינה עוברת דלית לה חיות ומיושב נמי קושייתם הנ"ל בסברא זו:

ויתבאר נמי בזה סתירת דברי רש"י ז"ל שם במנחות לדבריהם במסכת בכורות דף נ"ד ובדברינו יובן דהוכרח לרש"י ז"ל לפרש במנחות פירוש אחר לסלק הקושיא הנ"ל והבינהו) ובהיות כן פריך שפיר ודלמא נח גופיה טריפא הוי וא"ל אתך ל"ל יש לומר להורות דמותר להביא טריפה אל התיבה וא"ל דלמא אה"נ או איך שייך זה על ר"א זה ליתא דפריך שפיר דוקא הכא מנ"ל לר"א דמח"א אסור לב"נ השתא דלמא לישראל נאמר ולא לב"נ וא"ל דהוה כ"ש מטריפה דלזה ולזה נאמר ז"א דטריפה גופא מנ"ל ודלמא נח גופיה טריפה הוה. אבל בהיות כן יקשה ג"כ על תוס' למה להו לתירוצי' במסכ' ע"ז דהא דפריך אלא למ"ד טריפה יולדות מא"ל כוונתו דגם לדידיה יש למעט מכל החי טריפה דלית לה חיות גדול יע"ש. ולמה לא פירשו בפשטות דפריך למ"ד ט"י מנ"ל דטריפה אסורה לב"נ כמ"ש מהרש"א ז"ל וא"ל דלמא אה"נ וכו' י"ל דכוונתו להקשות א"כ מנ"ל דמח"א לזה ולזה נאמר וכנ"ל. אולם יש להעיר דמ"מ הוזקקו תוס' לסברת' דגם למ"ד טריפה יולדת יש למעט ממכל החי טריפה דאין לה חיות גדול דאם נאמר למ"ד ט"י ליכא למעט בקרא דמכל החי טריפה כלל קשה מאי פריך. ודלמא נח גופיה טריפא הוי א"כ אתך ל"ל וא"ל למשרי טריפה הוא דאתא קשיא הא גם הסברא החיצונה נותנת לזה דטריפה מותרת וא"ל דה"א למעט מקרא דמכל החי ז"א דהא ליכא למעט כלל בקרא דמכל החי טריפה לדידיה לכך הוזקקו תוס' לסברתם דאף למ"ד ט"י יש למעט בלשון מכל החי טריפה וא"כ פריך שפיר ודלמא נח גופיה טריפא הוי ואיצטרך אתך למשרי טריפה כנ"ל ועיין בזה:

ולפ"ז מיושב השמטת דבור תוס' שבמכילתן במסכת ע"ז דהנה לפי דברינו האלה דהא דמח"א אסור לב"נ נשמע מכ"ש דטריפה. א"כ יקשה למ"ד דאמר טריפה אינה יולדת

מנ"ל דמח"א נאסר לב"נ דלמא לישראל נאמרה ולא לבני נח. וא"ל דהוה כ"ש מן טריפה קשה טריפה גופיה מנ"ל דאסור לב"נ. ואי הא דמנעה הקב"ה לנח מלהביא טריפה לתוך התיבה דלמא היינו טעמא משום דליכא קיום עולם וכמש"ל. בשלמא למ"ד טריפה יולדת דליכא למימר דמנעה מלהביא טריפה משום דליכא קיום עולם ז"א דלשיטת תוס' בע"ז איכא קיום עולם אבל למ"ד טריפה א"י קשה. אבל גם זאת יש ליישב דהנה הגאון מוהרר"שק ז"ל הקשה למ"ד טריפה א"י ואינה חיה י"ב חדש למה הוצרך הקב"ה למעט טריפה מלהביא אל התיבה הא בלא"ה ידע זאת דהא המבול הי' י"ב חדש ולא תתקיים כלל בתיבה משך זמן המבול יעש"ה ובהיות כן י"ל דמיתורא דקרא זה מוכח דע"כ לענין הקרבה מורה לנו קרא דאסור ומוכח שפיר למ"ד טא"י דלהקרבה נתמעט דלענין קיום עולם הסברא חיצונה נותנת לזה כמ"ש מוהרר"שק. ולמ"ד ט"י מוכח דלהקרבה נתמעט דלדידי' איכא קיום עולם וכל זה לשיטת תוס' בע"ז. משא"כ לשיטת התוס' במכילתן דאף למ"ד ט"י ליכא קיום עולם כולא האי קשה במסקנא למ"ד ט"י מנ"ל דמח"א אסור לב"נ דלמא רק לישראל נאמר וא"ל מכ"ש דטריפה קשיא טריפה גופי' מנ"ל והא דמיעטה קרא מלהביא להתיבה היינו טעמא משום דליכא קיום עולם כולא האי וא"ל הסברא חיצונה נותנת לזה ג"כ משום דלא תחיה יב"ח והמבול היה יב"ח ז"א דהא לדידיה שפיר חיה יב"ח וא"כ בודאי אין מהסברא החיצונה שלא להביא אל התיבה לכך הזהיר רחמנא דדוקא מה שאיכא הרבה קיום עולם יביא ומה שיש קצת אין קיום עולם לא יביא ועדיין מנ"ל דנאסר להקרבה. בשלמא למ"ד טריפה א"י ואינה חיה יב"ח שפיר מוכח דלהקרבה נתמעט משום דבלא"ה הסברא נותנת שלא להביא' לתיבה שלא תתקיים כלל עד צאתו מן התיבה וע"כ להקרבה נתמעטה כמ"ש מוהר"שק אבל למ"ד ט"י קשיא לכך הוזקקו להביא במכילתן זה הדיבור כדי להסיר הקושיא הלזו דהא בפרק שילוח הקן ילפינן תרין ממכל החי טריפה ומח"א ובהכרח לומר משום דכאן ה"א דקאי למעט טריפה לחוד משום דליכא קיום עולם כולא האי א"כ במסקנא כיון דכבר נשמע גם למ"ד ט"י מקרא דאתך בדומה לך דנאסר טריפה להביא אל התיבה מחמת שלית בה קיום עולם שוב לענין הקרבה נתמעט גם טריפה מקרא דמכל החי כמו שנתמעט תרתי גבי שתי ציפרים חיות ודוק. ובחילוקי הארכתי מאוד בזה:

ואחר כי הראיתי ת"ל בסוגיא זו פנים מאירות בהלכה נבוא להראות מפלפול הלז פנים מסבירות באגדה ליישב מאמר תמוה במס' חולין פרק א"ט דמ"ו ע"א וז"ל האי פולמיסא דאתא לפומבדיתא ערקי רבה ור"י פגע בהו ר"ז א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה. הנה ע"ז ישתומם המעיין דברי חכמים וחידותם על מה שדייק להם ערקאי כזית שאמרו

כו'. מאי שייכות יש לדין זה בהך דערקו וכבר דשו ביה רבים וגם זקיני הגאון בפ"מ. ואמרתי גם אנכי אענה את חלקי בזה הסיגנון דרבי זירא היה רוצה להוכיח להם דאסור לברוח מצער הציבור וזה מוכח ממאי שאמרו כזית במקום מרה. דהנה איתא בפרשתן בפסוק ויאמר ה' אל נח בא אל התיבה אתה ובניך ואשתך וכו' ואמרי' בפרק חלק מכאן שנאסרו בתשמיש המטה יעש"ה ופי' מפ"ת שני טעמים בזה האחד מאחר שכל העולם כולה הי' בצער א"כ מחויב ג"כ לשתף בצער עם הציבור וטעם השני שלא היה נח כדי להנצל מחשש איזה עבירות שהיה בידו ע"כ הוכרח לסגף את עצמו והנה חלוקת שני טעמים הללו נראה ע"פ מה שאיתא במדרש הנעלם אר"ח למה שלח נח את העורב רמז הקב"ה שהוא רחמן נהפך לאכזרי כמו עורב א"ל רבי יוסי והלא כתיב ביה צדיק תמים ואיך הטיח דברים כלפי מעלה יע"ש וברי"ג פ' זו. והקשה בעל קח"מ וכי בשביל עבירה אחת לא לצדיק יחשב ותירץ מדכתיב תמים כל דרכיו היה בתמימות ולא היה בו שום עבירה עש"ה. ובהיות כן י"ל דלסברא זו דתמים משמעותו דלא היה בו שום עבירה נדחה טעם שני הנ"ל שהיה צריך לאיזה סיגוף מחמת עבירה מאחר שהיה תמים במעשיו בלי שום עבירה:

אולם אם באנו לדרוש תיבת תמים כדאיתא במכילתן שלא נאמר נח גופי' טריפא הוי עדיין י"ל שלא היה תמים במעשיו ושפיר יש לומר טעם השני הנ"ל. והנה תוס' הקשה במכילתן מי מצית אמרת נח גופא טריפא הוי הא חי אח"ז שנים רבות ותירצו ב' תירוצים הראשון דקיימא כמ"ד טריפה חיה ור"ח מתרץ דיש חילוק בין טריפה דבהמה לטריפה דאדם דשאני גבי אדם דאית ליה מזלא וחי. והקשו בתוס' ע"ז דהא בריש א"ט מייתי ראיה מן איוב דהיה טריפא דאדם על טריפה דבהמה יעש"ה והנה כבר מבואר לעיל בדברינו שי"ל דסוגיא אתיא כמ"ד טריפה או גם למ"ד טריפה אינה חיה דאיהו יליף מאתך דטריפה אסורה להקרבה קשה דלמא נח גופיה טריפא הוי כמש"ל ומש"ה תירצו תוס' השני תירוצים הנ"ל. והנה הביא בהגהת אשר"י בשם ראבי"ה דהלכה כמ"ד ניטל המרה כשירה. וראיה מדאמרי' כזית שאמרו במקום מרה ולא אמרו כזית שאמרו אצל המרה אע"כ דקמ"ל אף שניטל המרה ונשאר שם הכבד כשרה עש"ה. והנה יעויין ריש אלו טריפות ילפינן דניטל המרה כשרה מאיוב מדכתיב ישפוך לארץ מררתו ועדיין איוב קיים ע"ש. ולפ"ז יתבאר דברי חכמים וחידותם שהוא היה רצה להוכיח להם דאסור לברוח מצער ציבור כי צריך להשתתף בצערא ג"כ וזה מוכח מקרא דנח הנ"ל מדנאסר בתשמיש אף י"ל כטעם השני דזאת היה מחמת איזה חטא שהיה בו. אבל זה אינו דהא כתיב גבי נח תמים ודרשי' מיניה תמים במעשיו ממילא לא היה בו שום חטא ועכ"ל

דלא דרשו תמים במעשיו אלא דרשו תמים להורות שלא היה נח טריפא וקשיא הא בלא"ה מוכח דלא היה טריפא מדחי אח"כ שנים רבות וצ"ל דס"ל או דטריפה חיה או דשאני טריפות דאדם מדבהמה דאדם אית ליה מזלא וחיה יותר מבהמה לכך התחכם להם ואמר כזית שאמרו במקום מרה דייק במקום מרה ע"ד שכתב הראב"י דאף שליתא להמרה כלל ונשאר במקומו כבד שרה. וקשה מנ"ל דניטל המרה כשרה וצ"ל מאיוב מדכתיב ישפוך לארץ מררתו כנ"ל הרי דלמדין בהמה מאדם ואפילו גבי אדם טריפא אינו חי דאל"כ מאי ראי' מאיוב דחי אחר השפכת המרה וממילא נסתרו הב' תירוצים של תוס' שזכרנו וע"כ דתמים אתי לגופיה דתמים במעשיו וא"כ היה שלם משום חטא. ומהכרח לומר כטעם הראשון הנ"ל ומוכח שפיר דאסור לברוח כי צריך אדם לשתף א"ע עם צער הציבור כדאשכחן גבי נח כנ"ל וק"ל: וע"פ דברינו האלו אפשר ליישב דברי רש"י ז"ל בפרק חלק דף ק"ח ע"ב וישלח את העורב אמר ר"ל תשובה נצחת השיבה העורב לנח כו' נמצאת העולם חסר בריה אחת או שמא לאשתי אתה צריך א"ל רשע במותר לי נאסר בנאסר לי לא כ"ש. ומנ"ל דנאסרו דכתיב ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך וכתיב צא מן התיבה אתה ואשתך ובניך ונשי בניך ואמר ר"י מכאן שנאסרו בתשמיש המיטה רש"י בד"ה במותר לי אפילו באשתי אני אסור בני נח שם חם ויפת עכ"ל. לכאורה אין פותר לדברים הללו דאיך שייכות לפרש כאן מי הם בני נח ולדברינו הנ"ל יובן דלטעם השני דנאסרו בתשמיש מחמת שלא היה ראוי להנצל מחמת איזה עבירה ולכך הוצרך לסיגוף כנ"ל קשה עדיין מנ"ל דנח נאסר במותר לו דלמא באמת לא נאסר כלל בתשמיש שלא היה צריך לסיגוף מחמת שהיה צדיק תמים רק דבניו לא היו ראוים להנצל מעבירה שבידם. ובהיות כן הוצרך הכתוב שלא לכתוב נשי בניו וההכרח ממילא ליכתוב אתה ובניך ואשתך ונשי בניך דאי הוי כתיב אתה ואשתך ממילא הוי כתיב ונשי בניך בלי הפסק לכך הפסיק הקרא בין נשי בניו לבניו בתיבת ואשתך ולעולם אימא לך דנח גופי' לא נאסר בתשמיש מאחר שהיה כדאי להנצל שהי' צדיק תמים כנ"ל. אך זה ליתא דהא רש"י ז"ל פי' סוף פרשת בראשית על פסוק ויהי נח בן חמש מאות שנה ויולד כו' אר"י מה טעם כל הדורות הולידו למאה שנים וזה לת"ק שנה אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים כו' כבש מעיינו כדי שלא יהא יפת הגדול שבבניו ראוי לעונשין לפני המבול דכתיב כי הנער בן מאה שנים ימות כו' יעש"ה הרי להדיא דבלא"ה לא היו בני נח ראוים לעונשין. וא"כ גם המה לא היו צריכים לסגף אלא ע"כ דנח גופי' נאסר בתשמיש והן דברי רש"י ז"ל דיקשה מנ"ל דנח נאסר דלמא בניו הוא דנאסרו לכך פרש"י בני נח שם חם ויפת דהם לא חיו עדיין מאה שנים בזמן ההוא ומה"ט לא הוליד יותר

כפרש"י הנ"ל וא"כ אף גם הם לא היו צריכים לסגף וע"כ נח גופי' הוא דנאסר דא"ל דר"ל לא דריש תמים במעשיו וממילא לא מצינו טעם לחלק בין נח לבניו ואדרבה ס"ל כר"ח הנזכר במדרש הנעלם דנח הטיח דברי' כלפי מעלה ז"א דא"כ תמים מאי דרש ביה וא"ל דנח לא היה טריפא קשה מאי נ"מ וא"ל לאסרה להביאה אל התיבה קשה מלהחיות זרע כבר נפיק למעט טריפה וא"ל דס"ל טריפה יולדת ז"א דשמעינן ליה לריש לקיש גופי' בפרק אלו טריפות דף מ"ב ע"א אמר ר"ל רמז לטריפה שאינה חיה מן התורה מנין כו' הרי להדיא דריש לקיש גופא סבר ליה טריפה א"ח ומאן דס"ל טריפה אינה חיה כ"ש דס"ל טריפה אינה יולדת כמ"ש תוספות הכא דלמ"ד טריפה יולדת כ"ש דחי' ה"ה להיפוך למ"ד אינה חיה כ"ש דאינה יולדת ודוק ובדרושי' הארכתי בזה בע"ז ותן לחכם ויחכם:

על פרשת לך לך - כתנות אור

גמרא דחולין דף פ"ט ע"א אמר ר' אבא קשה גזילה הנאכל ב שאפילו צדיקים גמורים אינם יכולים להחזירו שנא' בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגומר. ואיכא למידק דאברהם דקדק במצות אפילו במצות דרבנן אפילו ע"ת קיים ואיך לא יצא ידי גזל הנאכל. ונראה לי להפך בזכות דאברהם שעשה ע"פ דת ודין תורתנו ולא נכשל כלל בגזל הנאכל. ואגב יבואר ג"כ הא דפליגו תנאי בפ"ג דנדרים מפני מה נענש אברהם ונשתעבדו בניו במצרים ואמר ר' יוחנן מפני שהפריש בני אדם מלהכנס תחת כנפי השכינה שנא' תן לי הנפש והרכוש קח לך ואיכא למידק ג"כ שאברהם גייר גרים כמו דכתיב והנפש אשר עשו בחרן ולמה באמת לא הכניס הנפשות הללו תחת כנפי השכינה ונראה דהכל עושה ע"פ דת ודין תורתנו הקדושה ונקדים מה דאיתא ריש פרק הגוזל בתרא אמר ר' חסדא גזל ולא נתייאשו הבעלים ובא אחר ואכלו רצה מזה גובה רצה מזה גובה וכתבו התוספות דוקא לא נתייאשו אבל נתייאשו אינו גובה אלא מן הראשון ואפילו היכא דאלו לא אכלו היה חייב להחזיר כגון היכא דליכא שינוי רשות שנתייאש אחר שבא ליד השני ותימה כיון היכא דגזילה קיימת חייבים להחזיר אמאי פטורין כשאכלוהו וי"ל דדרשינן מקרא לקמן והשיב הגזילה כעין שגזל יחזיר מכאן אמרו הגוזל ומאכיל פטור ומוקר ליה לקרא לאחר יאוש והרא"ש כתב גם כן כדברי התוספות בגזילה קיימת אפילו לאחר יאוש חייבים להחזיר והא דפטורין באין גזילה קיימת כיון שאכלו אע"ג דאין כאן שינוי רשות בבא אחר ואכלו כיון דלא מכרו ולא נתנו לו הגזלן גזירת כתוב הוא כדתנן לקמן בשמעתין והשיב אתו הגזילה כעין שגזל יחזור מכאן אמרו הגוזל ומאכיל את בניו פטורין עכ"ל.

נמצא בין לפירוש התוספות ובין לפירוש הרא"ש אף לאחר יאוש אם הגזילה קיימת חייב להחזיר ואם אוכלים פטורים אלא דמחולקים בטעם למה חייב להחזיר בגזילה קיימת לאחר יאוש הא הוי שינוי רשות וכתבו התוס' דמיירי שלא נתייאש אלא לאחר שינוי רשות ובעינן יאוש תחילה כי היכי דאתי לידו בהתירא. ולדעת הרא"ש אינו מחלק בזה ר"ל אף גבי יאוש מקודם משינוי רשות אלא דהאי שינוי רשות דבא אחר ואכלו לא חשיב שינוי רשות משום דלא מכרו ולא נתנו לו מדעתו של גזלן אלא הוא לקח מעצמו ולכך לא חשיב שינוי רשות עי' בח"מ סי' שס"א סי' ה' וסי' ו' ומה שיש לדקדק ולהקשות על הרא"ש עי' בסי' שנ"ג סימן ג': ואני הקשיתי עוד על דברי הרא"ש דכתב כאן שלא מכר לו או נתן לו הגזלן לא חשיב שינוי רשות מהא דאיתא בהגוזל בתרא דף קט"ו ע"ב ת"ר שיירא שהיתה מהלכת במדבר ועמד עליה גייס וטרפה ועמד א' והציל הציל לעצמם ואם אמר אני מציל לעצמי הציל לעצמו ופריך היכי דמי אי דיכולים להציל אפי' סיפא נמי ופירש"י משום דלא נתייאשו הבעלים ואפי' אמר לעצמי אני מציל הוי גזלן ואי אינם יכולים להציל אפילו רישא נמי לעצמו משום דנתייאשו הבעלים וכ"פ בש"ע בח"מ סי' קכ"א גבי שיירא דאי אינם יכולין להציל א"כ כבר נתייאש אפילו לא אמר לעצמי אני מציל הרי הוא שלו ולפ"ז בשלמא להתוספות ניחא דאף דהגייס לא מכרו ולא נתנו לו מדעתם כיון דנתייאשו תחילה ובהתירא אתי לידו והוי יאוש ושינוי רשות וקני לגמרי אבל לדעת הרא"ש שכתב אף דהוי יאוש מתחילה מ"מ לא חשיב שינוי רשות משום דלא מכר ולא נתן לו הגזלן מדעתו אלא הוא לקח מעצמו לא חשיב שינוי רשות א"כ גבי שיירא אף דהם אינם יכולים להציל ונתייאשו מ"מ לא נתנו ולא מכרו הגייס להמציל מדעתה אלא הוא לקח מעצמו לא חשיב שינוי רשות א"כ לא קני. והנה גבי אברהם היה ממש דין זה השיירא שהיתה מהלכת בדרך ועמד עליהם גייס וטרפה ובא אחר דהיינו אברהם והציל ומלכי סדום לא היו יכולים להציל ונתייאשו א"כ לדעת התוספות זכה אברהם בכל רכושם דהוי יאוש ושינוי רשות אבל לטעם הרא"ש כיון דלא מכרו ולא נתנו לו מדעתם לא היו שינוי רשות ויאוש בלא שינוי רשות ליכא למ"ד דקנה והיה חייב אברהם להחזיר מה שהוא בעין בידו אבל מה שאכלו הנערים אפילו לטעם הרא"ש הוא פטור מצד גזירת הכתוב והשיב את הגזילה וכו' וכנזכר בפוסקים ובמרובה דף ס"ח ע"ב אמר ר"י גנבה בנפש תוכיח שאין יאוש בעלים וחייב ופירש רש"י הגונב נפש ומכרו אין כאן יאוש שאין אדם מתייאש על עצמו ורחמנא חייבו אע"ג דלא אהני טעמו עכ"ל. הרי לפניך דגבי אדם עצמו אף שהוא ברשות אחרים אינו מתייאש לעולם וכן מצאתי בחידושי רשב"א בגיטין דף ל"ז ע"ב וזה לשונו. דלא שייך יאוש אלא בממונו

אבל בגופו לא שייך יאוש וקאמר דביאוש גופו לא קני אלא למעשה ידיו אבל לא גופו א"כ הנפש ששללו לא שייך יאוש דאינהו גופייהו לא מייאשי לכך אמר המלך סדום תן לי הנפש והרכוש קח לך ר"ל בשלמא נפש ליכא גבייהו יאוש דאין אדם מתייאש אבל הרכוש קח לך דהרכוש שייך ביה יאוש הוי יאוש ושינוי רשות ושלך הוא ע"פ הדין דהיאוש היה תחילה ובהתירא אתי לידך. ואברהם חש דלמא טעמו של הרא"ש אמת כיון שהשיירא לא מכרו לו ולא נתנו לו מדעתם לא חשיב שינוי רשות לכך לא רצה ליקח גם מן השלל דלא מבעי הנפשות לכ"ע הם ברשותך דלא שייך בהו יאוש אלא אפילו גבי הרכוש כיון דלא נתנו לו מדעתם לא הוי שינוי רשות בלעדי רק אשר אכלו הנערים זה אין אני מחויב להחזיר לכ"ע מצד גזירת הכ' דוקא מה שהוא בעין חייב להחזיר אבל לא מה שאכלו וק"ל:

במדרש רבה ארבעה הם שיצא להם מוניטין בעולם אברהם ואעשך לגוי גדול יצא לו מוניטין ומהו מוניטין שלו זקן וזקנה מכאן בחור ובתולה מכאן. ובפרק הגוזל קמא מטבע של אברהם זקן וזקנה מצד א' ובחור ובתולה מצד א' וכתבו התו' בב"ר דריש ואגדלה שמך שיצא לו מוניטין בעולם ומהו מוניטין זקן וזקנה מכאן וכו'. ולכאורה איכא חילופי גרסאות דלפירש התוספ' דריש בב"ר ואגדלה שמך. ובמ"ר דריש ואעשך לגוי גדול ונראה ליישב דמר אמר חדא כו' ולא פליגי. דרש"י פי' בחור ובתולה יצחק ורבקה זקן וזקנה אברהם ושרה ומהרש"א כתב דיותר נראה לפרש כולה על שם הנס שאחר שנעשו זקנים כמ"ש ואדוני זקן ואני זקנתי חזרו לימי נעורים דהיינו שנעשו הם בחור ובתולה כמ"ש אחר בלותי היתה לי עדנה. הרי לפירוש המהרש"א עיקר הנס שהיו זקנים וחזרו לימי נערים להוליד תולדות ועי"ז יצא לו מטבע בכל עולם וא"כ יתפרשו שני גרסאות לכוונה אחת לפי גירסא דידן אברהם יצא לו מוניטין דכתיב ואעשך לגוי גדול ר"ל שנתבשר על בשורת הזרע שיחזירו לימי נעורים יצא לו מוניטין ומה מוניטין שלו זקן וזקנה מכאן בחור ובתולה מכאן ר"ל שלאחר ימי הזקנה נעשה להם נס כבחור ובתולה וזה מוניטין שלו שיצא לו שם בכל העולם. ולמאן דגריס ואגדלה שמך שיצא לו מוניטין בעולם ומהו מוניטין זקן וזקנה מכאן כו' נמי לכוונה זו נתכוון. דאיתא במ"ר אמר הקב"ה בה"א בראתי את העולם הריני מוסיף ה"א על שמך ואתה פרה ורבה עכ"ל. נמצא ע"י שהגדיל הקב"ה שמו והוסיף לו ה"א זכה לפריה ורביה וחזרו לימי נעורים א"כ דריש שפיר ואגדלה רצה לומר אגדל שמך ואוסיף לך ה"א שתזכה לפריה ורביה ותחזרו לימי נעורים ע"י כן יצא לו מוניטין בעולם מהו מוניטן זקן וזקנה מצד א' כו' שנתבשר במילת ואגדלה שמך שיחזרו לימי נעורים ונעשו מזקן וזקנה כבחור ובתולה ושניהם לדבר א' נתכוונו וק"ל:

במדרש והביאו רש"י ז"ל ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם ואברכך זה שאומרים כו' יכול יהיו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ולא בהם ויש לדקדק איך מרומז זה במילת והי' ברכה דלמא קאי אמאי דסיים ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב ובו חותמין ונ"ל לומר דאיתא בפרק כיצד מברכין דף מ' ע"ב דאר"י כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה וכתבו התוס' שרב אלפס פסק כר' יוחנן וברכות של שמנה עשרה אין בהם מלכות כיון דאין באים בפתיחה וחתימה אין שייך מלכות אבל אלהי אברהם הוי כמו מלכות. דאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו עכ"ל. א"כ מרומז שפיר בפסוק ואעשך לגוי גדול שאומרים אלהי אברהם וע"כ משום שהוא המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו הוי כמו שמזכירין מלך בברכה זו א"כ ע"י אברהם נחשבה הברכה לברכה דאי לא הוי אברהם שהודיע מלכות לבניו ולכל עולם ל"ה חשיב לברכה משום דלא נזכר מלכות ולכך קאמר שפיר יכול יהי' חותמין בכולן ת"ל והי' ברכה ר"ל שע"י יהי' ברכה בי"ח א"כ אתה הוא הגורם שיחשב לברכה וא"כ והי' ברכה שבך חותמין שאתה הוא העיקר הגורם להיות ברכה בי"ח ברכות אבל אינך שלא הודיעו מלכותי לא נחשבה שיהי' ברכה על ידיהם בברכת י"ח וק"ל:

גמרא פ"ק דר"ה אר"י ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם אלו הן צדקה צעקה שינוי השם ושינוי מעשה. ואר"י חייב אדם להקביל פני רבו ברגל כו'. ואיכא לתמוה איך שייכי' שתי מימרות של ר' יצחק זה לזה. ונ"ל ומתוך דברינו יתיישבו פסוקי' בפרשת ואתחנן אעברה נא ואראה את הארץ הטובה כו' רב לך אל תוסיף כו' כי לא תעבור את הירדן הזה. ובגמרא דסוטה בפ"ק רב לך רב יש לך ומני יהושע. ולכאורה איכא למידק וכי בשביל שיהושע נעשה רבו לא יבא משה לא"י שהרי משה לא בקש שום גדולה רק לקיים מצות התלוים בארץ ועיין במ"ש בפ' ואתחנן ישוב להמשך הפסוקים. וראיתי בס' פטירת משה והובא בס' חלק שמעון וז"ל אמר משה הנחני אצל בני גד ובני ראובן ותהי' נפשי כאחד מהם ויהושע יעמוד ויעלה לא"י. א"ל הקב"ה א"כ אתה עושה תורתך פלסתר שכתבת ג' פעמים בשנה יראה כל זכורך כשיראו ישראל שאינך עולה לרגל מה יהיו אומרים ומה משה שנכתבה התורה ע"י אינו עולה לרגל אנו עאכ"ו. והנה משה לאחר שאמר לו הקב"ה לא תעבור את הירדן לא יכול לעלות לרגל ולעבור את הירדן אבל קודם שאמר לו הקב"ה לא תעבור את הירדן היה ביד משה לעלות לרגל ולקיים מצות ראי'. ואיכא למידק הלא כתבו המפרשים ובראשם הר"א מזרחי בפרשת חוקת דבמלת לכן לא תביאו את הקהל משמע לא תביאו כדרך המנהיגי' אבל הם בעצמם יכולים לבוא כשאר העם א"כ איכא למידק מדוע לא הועיל תפלת משה לבטל הגזירה

אף אם נאמר שהי' גזר דין שיש עמו שבועה מ"מ לדברי המזרחי לא הי' קאי אלא שלא להכניס דרך המנהיגין אבל לכנוס כאחד משאר ישראל למה לא הועילה תפילתו לבטל הגזירה הלא צדקה וצעקה מבטלת גזר ונ"ל לומר דמש"ה התפלל אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון והר הטוב הזה זו ירושלים והלבנון זה בית המקדש. כונתו היה שאף שנגזר עליו בשבועה לכן לא תביאו את הקהל הזה יש לומר שבלשון זה משמע שלא יכניס ישראל כדרך המנהיגים אבל לכנוס כאחד משאר ישראל לא נגזר עליו. וזה הוא סמיכות הפרשה דכתיב למעלה ואת יהושע צויתי בעת ההיא וגו' לא תיראום כי ה' אלהיכם הוא הנלחם לכם ואתחנן אל ה' בעת ההיא ר"ל לאחר שנתמנה יהושע שהוא יכניס ישראל לארץ סבר שיש לו פתחון פה שנתקיימה שבועתו של הקב"ה במה שאמר לא תביאו את הקהל הזה ר"ל כדרך המנהיגים אבל לכנוס לבד כדרך שאר ישראל לא נגזר עליו ולכך ביקש עכשיו שהעמיד פרנס אחר אעברה נא ואראה את הארץ ר"ל אעברם נא כדרך שאר בני ישראל ואמר ואראה את הארץ בלשונו לבקש בלשון ואראה שיקיים מצוה ראיה לראות ירושלים ובה"מ והקב"ה השיבו ויאמר ה' אלי רב לך ישׁ לך ומני יהושע בשביל זה אי אפשר לך לכנוס לבר ואף לקיים מצות ראיה וכבר כתבנו בסדר ואתחנן מזה ונתחדש לי טעם הישן דאיתא ר"פ קמא דקדושין והביאו הב"י ביו"ד סי' ר"ב הר"מ מרוטנבורג מיום שעלה לגדולה לא רצה שיבא לפניו אביו שלו וגם הוא לא קיבל פני אביו וטעמא דמילתא משום דמבעי' לן בש"ס בנו והוא רבו מה שיעמוד לפני אביו וכן מבעי' לן אם אביו חייב לעמוד לפני בנו ולא אפשוט ופסק הרא"ש ששניהם מחויבים לעמוד זה בפני זה והרמב"ן פסק שאביו אינו חייב לעמוד ולכן לא רצה מהר"ם שיבא אביו לפניו ולא הוא לפני אביו וכדי שלא יהי' זלזול לאחד או בכבוד אביו או בכבוד התורה ואני אמרתי שע"כ אביו של מהר"ם לא הי' במקום בנו משום דאמרינן בפרק הישן דאמר ר"א משבח אני את העצלנים ברגל ופריך אינו והאמר ר' יצחק שחייב אדם לקבל פני רבו ברגל ומשני לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומא הא דלא אתי ואזיל ביומא ופירש"י כגון עיר שבתוך התחום או ע"י עירוב. וא"כ מהר"ם הי' רוצה לצאת ידי שמים האיך עשה ברגל שהרי אביו הי' חייב לקבל פני רבו אלא ע"כ שלא הי' דר במקומו והי' רחוק ממנו שלא הי' יכול לבא על ידי עירוב והיה פטור מלקבלו והנה מהר"ם הי' יכול לתקן זה אבל משה לא הי' יכול לתקן דאי' משה היה דינו כדין אב לכל ישראל משום דכל המלמד לבן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו ילדו ויהושע נעשה רבו הוי הדין כמו שיש לו בנו ובנו נעשה רבו שאסורים להיות במקום אחד שלא יהא זלזול לאחד ולגבי משה אי אפשר לתקן דבר זה דהי' חייב בראיה

שלש פעמים בשנה יראה ואם היה במקום רבו הי' חייב לקבל פניו. נמצא מגיע זילזול לאחד או לאביו או לרבו והנה משה היה מתפלל אעברה נא ואראה את הארץ הטובה שביקש לקיים מצות ראי' והקב"ה השיב לו רב לך ומני יהושע וכיון דיהושע נעשה רב שלו ע"כ לא תוכל לעבור את הירדן כיון דמירדן ואילך אתה חייב לעלות לרגל כמו שכתבו התוספות בפסחי' גבי הא דכתבו לרבי יהודה בן בתירא את בנציבין ומצודתך פרוסה בירושלים הא דלא עלה לרגל משום דיושבי חוץ לארץ פטורים מלעלות לרגל ובפרק ג' דנדרים תמה ר' יוחנן ונתתי לך לב רגז בבבל כתיב והשיבו עולא שעדיין לא עבר ירדן משמע דלאחר ירדן דינו כארץ ישראל וא"כ היתה תשובת הקב"ה רב לך ומני יהושע לכך לא תעבור את הירדן שאתה מתאוה לקיים המצות וכשאתה עובר את הירדן אתה מחויב לקבל פני רבו ברגל ודבר זה אי אפשר לגבי דידך כיון דיהושע רב שלך ויבא לידי זלזול וכל זה אי אדם חייב לקבל פני רבו ברגל אבל אי לא היה חייב לקבל פני רבו היה יכול לעלות לרגל ולא יבא לפני רבו:

ובזה יבינו דברי ר' יצחק שאמר ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם צדקה וצעקה וקשה דאם צדקה וצעקה מבטלות גזר דינו של אדם א"כ למה לא תועיל תפילתו של משה לבטל גזר דינו ולכך אמר ר' יצחק חייב אדם לקבל פני רבו ברגל ודבר זה לא היה משה יוכל לקיים כיון שיהושע נעשה רבו יבוא זלזול לאחד מהם ואם לא יעלה לרגל לא יצא ידי שמים ח"ו ואפילו בח"ל אי לא הי' מביא עצמו לידי עליה היה ישראל לומדים קל וחומר ממנו שלא לקיים מצות ראי' ולכך לא הועילה תפילתו וק"ל:

על פרשת לך לך - אור חדש

גרסינן במס' סנהדרין פ"ז דף נ"ט ע"ב ל"ל למכתי' גבי ב"נ ל"ל למישנית בסיני איסור אבר מן החי ומשני לכדר"י בר' חנינא דאמר ר"י בר חנינא כל מצות שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני לזה ולזה נאמרה לבני נח ולא נישנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח ואנו אין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דר"י ופירש"י ז"ל דג"ה בודאי לכ"ע רק לישראל נאמרה שהרי הכתוב מעיד על כן לא יאכלו בני ישראל את ג"ה ופריך אדרבה ודנישנת בסיני לישראל נאמר ולא לב"נ ומשני מדאתני עכו"ם בסיני ואשכחן דיענשו נכרי' עלייהו. והדר פריך אדרבה מדלא נישנית בסיני לבני נח לחוד נאמר ומשני מי איכא מידי דלב"נ אסור לישראל שרי ופריך והרי מילה שנאמר לב"נ ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני וביום השמיני ימול ואפ"ה לישראל נאמר ולא לב"נ ומפני האי למישרי שבת הוא דאתי ביום אפילו בשבת והדר פריך והרי פו"ר דנאמר לב"נ ואתם פרו ורבו ונשנית בסיני לך

אמור להם שובו לכם לאהליכם ואפ"ה רק לישראל נאמרה ומשני האי לכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו הוא דאתא כו' איבעי' אימא מילה מעיקרא לאברהם אבינו הוא דקמזהיר ליה רחמנא דכתיב ואתה ובניך כו' אתה וזרעיך אין כו' והנה הרמב"ם ז"ל פ"י מה' מלכים פסק ג"כ דרק אברהם וזרעו הוזהרו על המילה ויש לתת סעד לדברי רבינו מסוגי' זו דהלכה כשינוי בתרא ובאמת אף גם ברוב מקומות דרך של רבינו לפסוק כלשון השני עכ"ז יתבאר באר היטב לדברינו כשנבוא לעורר כמה דקדוקים בשמעתין הראשון על התרצן שהאריך בלשונו האי למישרי שבת ביום ואפילו בשבת לכאורה כשפת יתר הוא ותו איכא למידק מ"ש העולם דהוי ליה למיפרך מקודם מפו"ר דמוקדם בכתובין בב"נ. ותו יש לדקדק על הא דמשני איבעיא אימא מילה מעיקרא לאברהם הוא דקמזהיר דזה ה"ל לשינוי תיכף לעיל כשפריך ממילה וגם הלשון הזה יותר נראה כשהוא אומר ואיבעית אימא בוי"ו הנוספת כדרכו תמיד. ותו איכא להקשות בדברי רש"י ז"ל בד"ה לכל דבר שבמנין לא נשנית בסיני אלא מפני שאסר להם תשמיש ג' ימים קודם מ"ת ולאחר ג' ימים הוצרך להתיר להם כו' אשמעי' קרא לכל דבר הנאסר במנין ב"ד אע"פ שקבעו זמן לדבר צריך למנות פעם אחרת להתירו כשעבר זמן עכ"ל. ואין דבריהם מובנים לכאורה דלמה ליה לרש"י להמציא מלתא חדתא קמ"ל בזה הכתוב אף היכא דקבעו זמן כנ"ל הלא סגי אם נפרש שינויא דהש"ס בפשטות דבא ללמד לכל דבר הנאסר במנין מחמת איזה טעם אע"פ שבטל הטעם הוצרך להתיר ב"ד אחר וכמ"ש באמת התוס' וא"ל דיקשה דכבר נשמע מקרא במשוך היובל דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו כדאי' במס' ביצה דף ה' ע"ב אלא עכ"ל דקרא דלך אמור להורות אף בדבר שקובעה מתחילה זמן אפ"ה צריך מנין אחר להתירו בכלות הזמן זה טעות דכיון דנשמע מקרא דבמשוך היובל דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו א"כ איצטרך קרא דלך אמור להם לגופיה להתיר תשמיש כיון שנאסר מקודם ועדיין לא השבנו למה לרש"י לכתוב סברא חדשה זו דאף בקביעות זמן צריך מנין אחר להתירו ותו יש לדקדק בתוס' שהקשו מאי פריך והרי פו"ר דלמא לזה ולזה נאמר באמת וא"ל א"כ למה לא חשיב לה בהדי שבע מצות י"ל קום ועשה לא קחשיב כדמשנין לעיל ותירצו דגם פו"ר הוה שב וא"ת דמי שמצוה על פו"ר מצווה על השחתת זרע ומקשים דה"ל לתוס' להקשות זאת לעיל גבי מילה דגם תרוצם לא שייך התם ויתבאר ג"כ בחיבור דברי תוס' הללו למ"ש אחריו סמוך משמע דלא כפירש"י דמורה אדבר שקובע' זמן וחזר בו רש"י יעש"ה ויעויין בדברי משנה למלך סוף ה' מלכים. ואמרתי ליישב כל הדקדוקים וקושיא הנ"ל בחדא מחתא דהנה יש לנו שני דרכים גבי מילה ופו"ר שהמה בכתובים מזה ומזה גבי

בני נח ונשנו ג"כ בסיני וי"ל דמש"ה נישנית בסיני להורות דלזה ולזה נאמר דאי לא הוי נישנית ה"א לישראל לחוד נאמר ולא לב"נ או יאמר דלמלתייהו הוא דנשנית במילה למשרי שבת ובפו"ר לכל דבר שבמנין כו'. ועדיין אין אנו יודעים לאיזה דרך נלך עד כי יגיה האיר ד' עינינו הרואות דפשיטא להש"ס דגבי מילה נישנית למשרי שבת וגבי פו"ר לכל דבר שבמנין כו' וקשיא מנ"ל הא דילמא נישנית בשביל שיהיה נוהג גם גבי בני נח כנ"ל ובשלמא גבי מילה ע"כ מוכרח דנישנית בשביל היתר שבת דהא כתיב ביום יתירא להורות היתרא דשבת וכיון דזה מוכח בהחלט דמילה דוחה שבת א"כ מסתמא היכא דאיכא לאוקמי על חד דרש מוקמינן דלא נישנית כ"א בשביל שבת לחוד ולא שיהיה לזה ולזה נאמר דאם נאמר דמש"ה נשנית שיהיה לזה ולזה נאמר אעפ"כ יהיה מוכרח דמילה דוחה שבת מביום כנ"ל משא"כ גבי פו"ר קשיא שפיר מנ"ל דנישנית בשביל כל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו דלמא נישנית שיהיה לזה ולזה נאמר אולם גם זאת לק"מ כיון דבלא"ה מוכח מקרא דבמשוך היובל כל דבר שבמנין כו' וממילא מן הצורך למישנית לגופיה להתיר אותו דבר הנאסר במנין כמ"ש לעיל וכיון דלא נשמע שום דרש מזה א"כ שפיר אמרינן מנ"ל למידרש מיניה דנשנית שיהי' נוהג בבני נח. דהלא גם אי מוקמת לה שיהיה לזה ולזה נאמר אפ"ה יהי' נשמע דכל דבר שבמנין כו' מקרא דבמשוך היובל ובהיות כן צריך הכא לגופי' להתיר:

אולם לפירש"י ז"ל דכאן מיירי מדבר שקבעו זמן מתחילה ואפ"ה הוצרך מנין אחר להתירו וקשה שפיר מנ"ל זה הדרש דלמא היכא דקבעו זמן בתחילה אין צריכים בכלות הזמן היתר מנין אחר והא דנישנית פו"ר משום דיהיה לזה ולזה נאמר אך נ"ל ליישב זאת ע"פ מה שהקשה הגאון מוהרש"א ז"ל לפי מ"ש רש"י ז"ל דגבי גיד הנשה לכ"ע רק לישראל לחוד נאמר מדכתיב ע"כ לא יאכלו בני ישראל. א"כ למה נישנית אמ"ה בסיני הא הסברא חיצונה דכל דבר שנאמר לב"נ ולא נישנית בסיני לשניהם נאמרה דהא גבי ב"נ נאמרה ולהם לחוד לא מצית אמרת דמי איכא מידי כו' רק מדחזינן דנישנית עכו"ם בסיני אמרינן דדוקא הא דנישנית לזה ולזה נאמרה כמו עכו"ם אבל דבר שלא נישנית רק לישראל נאמרה כדאסיקנן שם בגמרא א"כ לא ליכתוב גם גבי עכו"ם בסיני והוה מן הסברא חיצונה דלזה ולזה נאמרה דא"ל דנישנית עכו"ם כדי להורות דג"ה הנאמר לב"נ ולא נישנית לישראל נאמר ולא לב"נ ז"א דהא לפרש"י דלעיל גבי ג"ה בלא"ה לישראל לחוד נאמר ותירץ הוא ז"ל דמש"ה נשנית עכו"ם משום דמילה ופו"ר נאמרה לב"נ ונישנית בסיני רק דלמילתייהו הוא דנישנית ושוב הוה כדבר שנאמר לבני נח ולא נישנית בסיני וה"א ג"כ לזה ולזה נאמר קמ"ל בהא דאיהדר עכו"ם בסיני לומר לך שדוקא

דבר שהותר ביתורא דקרא כמו עכו"ם לזה ולזה נאמר אבל דבר שנישנית למילתייהו אמרינן בי' רק לישראל נאמר ולא לב"נ יעש"ה ובהיות כן מוכח שפיר דפו"ר לאו לזה ולזה נאמרה דאם נימא דמש"ה נישנית שיהיה לזה ולזה נאמר הדרא קושית מהרש"א לדוכתא למה נישנית עכו"ם ואמ"ה ופו"ר בסיני וממילא מן הסברא החיצונה דלזה ולזה נאמר כנ"ל אך עדיין יש לומר דעכו"ם נישנית בשביל מילה דבודאי נישנית למלתייהו דכתיב וביום אפי' בשבת וה"א דלזה ולזה נאמרה קמ"ל דרק לישראל נאמרה לחוד ולעולם אימא דגבי פו"ר דליכא הכרע דנישנית למלתייהו י"ל דנישנית כדי שיהי' לזה ולזה נאמרה כנ"ל:

אמנם אם אנו אומרים כשינויא בתרא דמילה מעיקרא לאברהם הוא דקמזהיר רחמנא ממילא בלא"ה מוכח דמילה לישראל לחוד נאמר וא"כ ע"כ דנישנית עכו"ם להורות דפו"ר רק לישראל נאמר ובהיותו כן יתבאר בדקדוק גדול המשך לשון הש"ס דבאמת ידע המקשן מהאי כללא דכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ומסתמא אפילו בקבעו זמן משמע כפרש"י ז"ל וגם ידע המקשן דגבי מילה הוצרך לשנות להתיר לשבת. וא"כ מקודם לא פריך מפו"ר די"ל התם נישנית בשביל כ"ד שבמנין צריך מנין אחר להתירו וא"ל דלמא משום הכי נישנית שיהיה לזה ולזה נאמר זה ליתא דא"כ קשה קושית מהרש"א לא הוי ליה למישנית בסיני לא עכו"ם ולא אמ"ה ולא פו"ר לכך שביק המקשן לקרא הראשון ופריך מקרא השני דמילה דא"ל דנישנית להתיר שבת קשה דלמא נשנית בסיני כדי להורות לנו דלזה ולזה נאמרה וא"ל א"כ למה נשנית עכו"ם בסיני י"ל משום פו"ר ומשני הש"ס בדקדוק האי למישרי שבת הוא דאתא דא"ל דלאו למילתייהו הוא דנישנית אלא להורות דלזה ולזה נאמר ז"א דהא כתב ביום אפילו בשבת הרי דע"כ היתר שבת נשמע ושוב אנו אומרים רק למלתא הוא דנישנית ובהיות כן פריך שפיר מפו"ר דא"ל דנישנית בשביל כ"ד שבמנין כו' קשה דלמא להיפוך דנשנית בשביל שיהיה לזה ולזה נאמרה וא"ל למה נישנית עכו"ם כנ"ל י"ל משום מילה דבודאי למלתייהו הוא דנישנית דכתב ביום ומשני התרצן לעולם אימא לך דפו"ר למלתא הוא דנישנית דכל דבר שבמנין כו' וא"ל מנ"ל דדלמא נשנית כדי שיהיה לזה ולזה נאמרה ז"א דא"כ לא הוי לי' למישנית עכו"ם ופו"ר ואמ"ה בסיני וא"ל משום מילה איבעית אימא מילה מעיקרא לאברהם לחוד הוא דקמזהר ושוב לא צריך בשביל מילה החזרת עכו"ם דבלא"ה ידענו דלישראל לחוד נאמרה אלא ע"כ דנישנית בשביל פו"ר להורות דנישנית למלתייהו דכל דבר שבמנין כו' הרי צדקו דברי רש"י ז"ל דמורה על קביעת זמן דאפ"ה אחר כלות הזמן בעינן ב"ד אחר להתירו דאל"כ נהרס היסוד ונפל הבנין שזכרנו אך התוס' שהקשה מאי

פריך והרי פו"ר כו' דלמא באמת לזה ולזה נאמרה ז"א דא"כ קשה מנ"ל כ"ד שבמנין צריך מנין אחר להתירו בקביעת זמן דהא לדרכינו ידע המקשן משינויא דש"ס להורות כ"ד שבמנין כו' רק דפריך מנ"ל על זה דלמא נישנית בשביל שיהיה לזה ולזה נאמרה לכך סמכו תוס' א"ע בדיבור השני דלא קאי כלל על קביעות זמן דלא הי' שום קביעת זמן בכאן יעש"ה, ובהיות כן שוב א"ל דפריך באמת המקשן מנ"ל כ"ד שבמנין כו' ז"א דבלא"ה מוכח מבמשוך היובל משא"כ לעיל גבי מילה לא מצי להקשות די"ל דפריך המקשן באמת מנ"ל היתר שבת במילה דלמא נישנית להורות דלזה ולזה נאמרה ומשני דמביום נפקא לכך לא הקשו תוס' קושית' רק על פירכא שניה מפו"ר וכל זה נלע"ד דרך פלפול אמתי ודוק: יבמות בריש מס' במשנה חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם רש"י בד"ה וצרות צרותיהן עד סוף העולם במתניתין מפר ולכאורה דברי רש"י הם אך למותר ונ"ל דהנה איכא למידק בלשון המשנה דהתחיל ואומר שפוטרות צרותיהן וצ"צ והפסיק דהיינו מן החליצה ומן היבום והדר שונה עד סוף העולם דקאי על צ"צ וטפי ה"ל לשנות פוטרות צרותיהן וצ"צ עד סוף העולם מן החליצה ומן היבום וכבר הרגיש בזה בעל לחם אבירים ז"ל ואמרתי דרך אמת לאמתו של תורה דהנה התו' כתבו שם בד"ה עד סוף העולם הכא לא שייך למיפרך כיון דתני עד סוף העולם צרות צרותיהן למה לי דאורחי' דתנא למיתני לא זו אף זו ע"ש והנה במס' קידושין דמ"א ע"א כתבו שם בתוס' דלא שייך לומר לא זו אף זו קתני אלא בשתי בבות ולא בשתי תיבות. ופירש העצמות יוסף משום דהענין לא זו אף זו קתני הוא בדרך זה דמקודם שמע רבי בבא ראשונה ושנאה וקבעה ואח"ז שמע רבי בבא שני' אשר בו צד רבותא יותר מן הבבא הראשונה ושנאה רבי מחמת צד הרבותא אשר בו ומשנה לא זזה ממקומה גלל כן לא השמיט גם בבא הראשונה וקבעה בדרך לזא"ז אבל מה שנישנית בחדא בבא הוה תוך כ"ד ודאי מהראוי לחזור מן בבא ראשונה תכף ולא לשנות רק השני' לחוד עיי"ש היטב. ולפ"ז כיון דכאן שנה רבי בדרך לא זו אף זו כמ"ש התו' מהכרח לומר דשמע רבי מקודם הבבא דפוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן לחוד וקבעוה א"כ בודאי בזה הלשון שסידר שמע דהיינו פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהן מן החליצה ומן היבום דאטו ממאי פטרו וכאשר שמע כן חזי לסדרו במשנה ושנה אח"כ בבא שניה ששמע אח"כ עד סוף העולם. ולא שייך כלל למיתני בחד בבא פוטרות צרותיהן וצ"צ עד סוף העולם מן החליצה כו' א"כ לא נשלם הבבא עד שנשלם עליה לומר ממה הם פטורות ובחד בבא לא שייך למיתני לזא"ז וברור הדבר לכל הולך דרך ישרה. והנה עינינו רואות שרש"י ז"ל גורס פוטרות צרותיהן וצ"צ עד סוף העולם וכ' והוה רק

חד בבא והדרא קושית התוס' לדוכתא למה לי צרות צרותיהן אחר שתני עד סוף העולם דבחד בבא לא שייך למיתני לזא"ז. אבל באמת יש ליישב קושית התוס' בא"א והוא דמש"ה תני במתני' צרות צרותיהן מאחר שאח"כ מורה לנו התנא ציורם איך משכחת להו כדמפרש במשנתנו ע"כ הוכרח לנקוט בידים חד כדי לפורשו דאטו יפרש עד סוף העולם. וזו כוונת רש"י שכתבו שגורסין וצ"צ עד סוף העולם בחד בבא א"כ הוא שלא לצורך צ"צ דלא שייך בחד בבא לשנות לזא"ז לזה פי' במתני' מפר' כלומר דמש"ה תני' וצרות צרותיהן דמפרש במתני' לקמן וכמ"ש וזה ברור ופשוט:

שם ע"ב בגמרא מכדי כולהו מאחות אשה גמרי' וליתני א"א ברישא וכו' ומקשים דלמא מתני' רבי היא דיליף לקמן ד"ח איסור הצרות ערות מולקחה יע"ש ואמרתי דרך פשוט דתוס' במתני' ד"ה עד סוף העולם הקשו למה לי הא דתני עד סוף העולם אחר שכבר תני צרות צרותיהן וכן דייק הש"ס בתמורה ותירץ דס"ד משום דילפינן הצרות מלצרור הוה משמע תרי מתרי רישי"ן דלצרור ואפילו לר"א דנפקי' צרות צרה מסברא לקמן. מ"מ איצטרך הכא דלא תיסק אדעתיה למטעות דמלצרור נפקין ע"ש וא"כ פריך הש"ס שפיר דאי מתניתין רבי היא קשה למה לי הא דתני עד סוף העולם אחר דלאו מלצרור ילפי' הצרות וא"ל דה"א למיטעא ולומר דילפינן לה מלצרור זה ליתא דהא כבר מוכח ממשנתנו דלאו מלצרור ילפינן לה משום דלא קתני אחות אשה ברישא וא"כ מולקחה גמיר וקשה עד סוף העולם ל"ל ופשוט הוא:

סנהדרין דף נ"ט ע"ב והרי מילה שנאמר לב"נ ואתה את בריתי תשמור ונישנית בסיני ואפ"ה לישראל נאמרה ולא לב"נ ומשני האי למילתי' הוא דנשנית ביום אפי' בשבת והרי פו"ר דנאמרה לב"נ ונשנית בסיני כו' והקשו תוס' מאי פריך מפו"ר דלמא באמת פו"ר לזה ולזה נאמרה והא דלא קחשיב לה גבי שבע מצות משום דקום ועשה לא קחשיב ותירצו דאית בה ג"כ שוא"ת שלא להשחית זרעו כו' ע"ש. ומקשי' העולם למה לא הקשו תוס' לעיל גבי מילה הך קושיא דלמא לזה ולזה נאמרה וקום ועשה לא קחשיב ושם לא שייך תירוץ התוס' ונלע"ד דהנה יש לדקדק למה הביא המקשן זה הפסוק ואתה את בריתי תשמור מכל הפרשה של מילה שנאמר באברהם. אך י"ל דהנה איתא במסכת ע"ז דף כ"ז ע"א אתמר מנין למילה בנכרי שהיא פסולה רב אמר שנאמר ואתה את בריתי תשמור ור"י אומר המול ימול כו' ופריך שם מאי בנייהו כו' והקשו תוס' שם לימא מומר לערלות איכא בנייהו דהמול ימול איכא דהא כמאן דמהילי דמי כדאסיק שם ולמ"ד ואתה את בריתי תשמור ליכא דהא אינו שומר הברית ותירצו התוס' מ"מ הוא בכלל ואתה את בריתי תשמור רק שהוא אינו רוצה אבל בכלל הציווי הוא יעש"ה. הרי להדי'

דמי שהוא בכלל הציווי אע"פ שאינו מהול מיקרי ואתה את בריתי תשמור א"כ ליכא למימר דבאמת מילה לזה ולזה נאמר דקשה א"כ היאך ממעט רב מילת נכרי מואתה את בריתי תשמור הא הוא שפיר באותו כלל כיון דעדיין הוא מצווה ועומד ע"ז אף אחר מ"ת אע"כ דרק לישראל נאמרה ולא לב"נ ושפיר נתמעט עכו"ם לאחר מ"ת ולמה דייק ומביא הפסוק ואתה את בריתי תשמור ופשוט הוא:

שם אב"א מילה מעיקרא לאברהם הוא דקא מזהיר כו' אלא מעתה בני קטורה לא לחייבי כו' את בריתי הפר לרבות ב"ק וכתב רש"י ז"ל אותן הששה לבד שנולדו מן אברהם והרמב"ם ז"ל כתב דב"ק הם וזרעם חייבים במילה בשמיני וסיים מאחר שנתערבו היום בני ישמעאל בבני קטורה יתחייבו הכל במילה בשמיני ואין נהרגי' עלי' ויעויין בכ"מ ומ"ל שם אולי י"ל הא דסיים הרמב"ם מאחר שנתערבו הוא ליישב קושיא חזקה דאמאי לא קאמר שם במס' ע"ז דאיכא בנייהו דרב ודר"י ב"ק דבכלל ואתה את בריתי תשמור שפיר הם אף שאינם מהולי' כיון שהם מצווין וכמ"ש לעיל דברי התוס' אבל המול ימול ליכא כמו דילפי' בנדרים מקרא דבאמת אף שהיו מהולי' הכתוב קראם כל הנכרי' ערלי' יע"ש לזה כתב רבינו ועתה שנתערבה א"כ אין שום נ"מ מזה לזמן הזה דהא היו נתערבו ואינם רשאי' למול דשמא הוא מבני ישמעאל שאינם בכלל ואתה את בריתי תשמור שנתמעטו מקרא ועיין. עוד אמרתי ליתן סעד לדברי הרמב"ם ז"ל וליישב מה שיש לדקדק למה להש"ס להביא הך אב"א אסתגר בקמייתא לכך נלע"ד דהנה שם במס' ע"ז אמרינן איכא בינייהו אשה המול ימול איכא ואתה את בריתי תשמור ליכא ויעויין במס' קדושין דף כ"ט איהי מנ"ל דלא מחייבי דכתיב כאשר צוה אותו אלקי' אותו ולא אותה והקשו התוס' הא מ"ע שהזז"ג הוא דהלא אינו נימול אלא ביום ותירצו משום דשלא בזמנו נוהג גם בלילה מיקרי שלא הז"ג ואתי' כמ"ד מילה שלא בזמנו נוהג בין ביום בין בלילה יעש"ה. ולכאורה קשה למ"ד מילה שלא בזמנו אינו נוהג כ"א ביום למה לי אותו ולא אותה תיפוק ליה דהוה מ"ע שהז"ג ועכ"ל דאיהו מוקי אותו ולא אותה דהיא אינה רשאי למול רק הש"ס דיליף מיניה איהי מנ"ל דלא מחייבו היינו למ"ד דמילה שלא בזמנו נוהג בין ביום בין בלילה ולפ"ז מה דאמרינן איכא בנייהו אשה היינו למ"ד מילה שלא בזמנו נוהג בלילה דלמ"ד אינו נוהג אלא ביום קשה הא גם למ"ד דיליף מהמול ימול אשה פסולה למול מאותו ולא אותה ובהיות כן מיושבים כל הדקדוקים הנ"ל דהנה יש להקשות מאי משני האי למשרי שבת הוא דאתא ולהכי נישנית קשה א"כ ביום למה לי דדוחה שבת בלא"ה ידענו לי' מכח הא דנישנית מוכח דדוחה את השבת אך דז"א דאי לאו ביום ה"א דמש"ה נישנית שיהא לזה ולזה נאמר ועיין ריש פרשתן אבל עדיין קשה

לא לכתוב וביום דדוחה שבת ובלא"ה היה מוכח דד"ש מדנישנית וא"ל דה"א שנישנית שיהיה לזה ולזה נאמר קשה א"כ ל"ל ואתה את בריתי תשמור למעט עכו"ם הא גם הוא בכלל ואתה את בריתי תשמור כיון שהוא מצווה ע"ז כמש"ל. אמנם ז"א דלעולם אימא לך לזה ולזה נאמר והא דכתיב ואתה את בריתי תשמור בא למעט נשים וא"ל הא מוכח מאותו ולא אותה י"ל דזה בא להורות דאין חיוב עליה להשתדל להמולו מאחרים כמ"ש התוספות ע"ז שם אך קשה הא בלא"ה פטורה מכח מצות עשה שהזז"ג וצ"ל כמ"ד מילה שלא בזמנו בין ביום בין בלילה ומביא אב"א למ"ד מילה שלא בזמנו אינו נוהג אלא ביום לא תקשה ביום למה לי דמילה מעיקרא לסברתו הא דמזהיר לחוד ונישנית בשביל שיהיה לזה ולזה נאמר עכשיו לבני קטורה כמ"ש הרמב"ם ז"ל ואיצטריך ביום למישרי שבת ואיצטריך ואתה את בריתי תשמור לעכו"ם שאינה מבני קטורה ודוק היטב:

על פרשת וירא - כתנות אור

וירא וירץ לקראתם מפתח האהל. ויש לדקדק למה הוצרך הכ' לומר וירץ לקראתם מפתח האהל והא כבר כתיב והוא יושב פתח האהל וממילא ידעינן שרץ מפתח האהל. ועוד למה כתיב וירץ ולא כתיב וילך. ונ"ל דאי' רפ"ק דברכות ובעין יעקב סי' י"ז אמר ר' חלבו אר"ה היוצא מבה"כ אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפק אבל למיעל כ"ש דרהיטנא שנא' ונדעה ונרדפה לדעת ה'. וכתב מהרש"א רב הונא נמי לא קאמר אלא היוצא דהיינו למיפק אלא הכי קאמר לא אמרן אלא היוצא. מבה"כ ע"מ למיפק דהיינו לעשות צרכיו מבחוץ אבל היוצא מבה"כ כדי למיעל לבה"מ לקיים מה שכתוב ילכו מחיל אל חיל ודאי מצוה למרהט גם מבה"כ עכ"ל. הרי מבואר דאסור למרהט מבה"כ לצרכיו אבל לעשות מצוה אחרת מצוה למירהט. ואיתא בפ' הפועלים דאברהם חזי להקב"ה דקאי אבבא א"כ הי' אסור למרהט לצרכיו דאפילו מבה"כ אסור למרהט ק"ו ממקום שכינה. והנה וירא פירש"י הוא לשון הבנה שהבין שהם אורחים נכבדים. ואמרי' בפ' מפנין גדול הכנסת אורחים יותר מקבלת פני שכינה נמצא שרץ לעשות מצוה אחרת שמצוה למרהט וזה כונת הפסוק וירא לשון הבנה שהבין שהם אורחים נכבדים לכך וירץ לקראתם מפתח האהל לארויי אתי אף שהי' שכינה שם בפתח אהל מ"מ לעשות מצוה אחרת מצוה לרוץ לקיים מצוה גדולה הכנסת אורחים וק"ל:

בפסוק וה' פקד שרה פי' רש"י בחומש סמוך פרשה זו ללמדך שכל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה שנאמר ויתפלל וגו' וסמיך ליה וה' פקד את שרה שפקדו כבר קודם שריפא את אבימלך פקד את שרה בהריון כאשר דיבר

בלידה ומה היא אמירה והיכן הוא הדיבר אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך יולדת לך בן בפ' מילה פ' לך לך דכבר הי' דבר ה' אל אברם בברית בין הבתרים וכתב הרא"ם וז"ל דהכא משמע דאין כאן מקומו הרי שכל הסיפורים נמשכו זה אחר זה. אבל בפ"ח דב"ק מייתי לה להאי דרשה ואינו מזכיר שם סמיכות והתו' כתבו שם בד"ה כאשר אמר אברהם אל אבימלך לא בהריון משתעי שהרי המלאכים בשרו את שרה בפסח שלפניו אלא ילדה בריוח כמו שהתפלל על אבימלך וכ' מהרש"א ודבריהם אלו סותרים מה שכתבו בפ"ק דר"ה שאברהם נימול ביוה"כ ואח"כ ביום ג' באו המלאכים לבשר את שרה ושפיר מצינו לאוקמי דפקידת שרה הי' בהריון ממש אשתעי והבשורה הי' אחר זה ובסוף דבריו מסיים דקודם ר"ה התפלל על אבימלך ובר"ה נפקדה שרה ואבימלך אחר ר"ה נתרפא וביוה"כ נימל אברהם ואח"כ ביום ג' באו המלאכים לבשר שרה ודו"ק עכ"ל. וכתב הגאון מהור"ר שמואל קאידנבר בספרו על התורה וז"ל ושארי ליה מארי' למהרש"א דדבריו תמוהים הם הלא ע"כ אחר שנימול אברהם הי' מעשה סדום כמש"כ ויפנו משם המלכים סדומה ומיד אחר הפיכת סדום אמר הכתוב ויסע משם אברהם ויגר בגרר וכו' ונלקחה שרה אל אבימלך וע"כ היה מעשה זה אחר שנימול אברהם ואחר שנתבשר ע"י המלאכים וא"כ לפי שיטת התוספות דר"ה היה נימול ביה"כ ואח"כ ביום ג' אחר יו"כ נתבשר ע"י מלאכים ואח"כ היה הפיכת סדום ועצירת אבימלך וא"כ הדרא קושי' לדוכתא כיון דכבר נתבשר ע"י מלאכים בי"ג בתשרי א"כ אח"כ כשהתפלל על אבימלך לא הי' אברהם נצרך לאותו דבר אע"כ צ"ל דקאי אלידה וא"כ הי' צריך שפיר לאותו דבר. ולכל אשר יש לו מוח בקדקדו יראה שדברי כנים הם עכ"ל. וגם אני הרגשתי בקושי' זו וכדי דלא לשווי' למהרש"א טועה אמרתי שדבריו כנים ומיוסדים על אדני פז ע"פ שיטתו בפ"ק דר"ה ובזה יתיישב ג"כ מה שפירש"י והיכן היא האמירה והיכן הוא הדיבור אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך וגו' בפ' מילה. דיבור הי' דבר ה' אל אברהם בברית בין הבתרים שם נאמר לא יירשך זה והביא היורש משרה ויש לדקדק למה לא הביא רש"י אמירה ויאמר שוב אשוב אליך כעת חיה והנה בן לשרה או ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה וגו' למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בן. אלא נראה דמהרש"א אזיל לשיטתיה דפי' בפ"ק דר"ה ומיושב פירש"י בחומש גבי כעת חי' ולשרה בן פי' כעת הזאת לשנה הבאה ופסח הי' וגבי למועד הזה אשיב אליך וגו' פי' לאותו מועד המיוחד שקבעתי לך אתמול דמשמע דמאמר למועד הי' ביום אחד ומאמר למועד אשיב אליך הי' ביום אחר וכתב גבי כעת חי' שהיה בפסח ביום ג' למילתו קאמר פי' כעת הזאת לשנה הבאה גם בפסח. אבל מאמר למועד אשוב שהי' בחג הוצרך רש"י

לפרש דלא קאמר אחג שאנו קיימין בו דהא יצחק לאו בחג נולד אלא למועד אשוב הוא מועד הראשון שקבעתי לך אתמול למועד הזה דהיינו פסח אע"ג דהיה זה חצי שנה לפני חג קאמר אתמול דלאו דוקא יום א' אלא קודם זה כמו (איוב ח') תמול אנחנו ולא נדע. ושיטה זו תמצא קצת בהג"ה בתוס'. וקצת קשה לפי שיטה זו כיון דביאת מלאכים הי' בניסן גם הפיכת סדום ע"י המלאכים לא ה"ל להקדים מאמר למה זה צחקה שרה ולמועד אשוב שהי' אח"כ בחג וי"ל דה"ל כתרי ענינא ואמרינן בי' דאין מוקדם ומאוחר בתורה וכתב אח"כ בר"ה נפקדה שרה וכו' לפי סוגי' דשמעתין דבחג נתעברה וקודם זה בר"ה נגזר עלי' כן שתתעבר בחג בשנה זו ואע"ג דמלאכים בשרו אותה כבר בפסח מ"מ לא נגזר עלי' הריון מפי הש"י עד ר"ה אבל התוס' כתבו בפ' החובל דלאו בהריון משתעי וכו' אלא שתלד בריוח וכו' ע"ש גם בחידושינו עכ"ל:

הרי לפניך לפי שיטת מהרש"א דמלאכים בשרו אותה בפסח ואח"כ היה הפיכת סדום ומעשה אבימלך והא דאמרו המלאכים שוב אשוב אליך כו' היה ג"כ בפסח כפירש"י. אבל מה שאמר הקב"ה למה זה צחקה שרה למועד כו' הי' בחג ומה שכתב שקבעתי לך אתמול אע"פ שהי' בשורת המלאכים חצי שנה מקודם קרוי לו אתמול כמו כי תמול אנחנו ולא נדע אך כיון דביאת מלאכים הי' בניסן גם הפיכת סדום לא הי' לו להקדים מאמר למה זה צחקה שרה למועד אשוב שהי' אח"כ בחג וצ"ל דהוי כתרי ענינא ואין מוקדם ומאוחר. וכן צריכן לומר וה' פקד את שרה בר"ה וזה הי' קודם מאמר למה זה צחקה שרה למועד אשיב שהי' בחג וא"כ למה כתבה התורה מאוחר וקרא שלא כסדרן כתיב שהרי מתחילה באו המלאכים בניסן והי' הפיכת סדום ומעשה אבימלך ואח"כ אמר הקב"ה למה זה צחקה שרה ומקודם לזה נפקדה שרה בר"ה ולמה סמכה התורה מעשה אבימלך לוה' פקד את שרה שלא כסדר אע"כ שבא ללמוד מכח סמיכות שהמתפלל על חבירו הוא נענה תחילה:

ולפ"ז דברי מהרש"א בפ' החובל מיוסדים על אדני פז ובנוים ע"פ פירושו בפ"ק דר"ה שכתב בר"ה נפקדה שרה לפי סוגי' דשמעתין דבחג נתעברה וקודם זה בר"ה נגזר עליה שתתעבר בחג בשנה זו. ואע"ג דמלאכים בשרו אותה כבר בפסח מ"מ לא נגזר עלי' הריון מפי הקב"ה עד ר"ה. אבל התוס' כתבו בפ' החובל דלאו בהריון משתעי קרא אלא שתלד בריוח ע"ש גם בחידושינו ומדמציין ע"ש בחידושינו ש"מ דגם שם נתכוון לפי' דשמעתן בר"ה דבחג נתעברה ואעפ"י שכבר נתבשרה ע"י מלאכים בפסח מ"מ לא נגזור הריון מפי הקב"ה עד ר"ה משום דמשמע לי' דכתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר משמע שאמר לה הקב"ה בעצמו וגזר עלי' הריון ולא ע"י מלאכים. והתוס' הי' להם בפ' החובל

שיטה אחרת. והשתא לפי דברי מהרש"א בד"ה ע"כ וה' פקד את שרה הי' בר"ה קודם שאמר לה הקב"ה למועד אשוב אליך ולשרה בן שהי' בחג ובשורת המלאכים ומעשה סדום הי' בחג וכן מעשה אבימלך וע"כ קראי שלא כסדרן כתיבו ושפיר ילפינן מסמיכות דהמתפלל על חבירו והוא צריך כו' שמעשה אבימלך הי' קודם ר"ה והתפלל עליו אברהם ונפקדה שרה בר"ה ואבימלך נתרפא אח"כ ולפ"ז נוכל לומר וה' פקד את שרה בהריון שנפקדה ע"י הקב"ה בעצמו וא"כ דברי מהרש"א ברורים כשמש ונסתלק מעליו תמיהת מהרש"ק ושמחתי כעל כל הון שהצלתי את ארי אחרי מותו להפך בזכותו: והשתא דברי רש"י ברורים בטעמן שכתב תחלה וה' פקד את שרה סמוך פ' זו כו' משום דרש"י אזיל לשיטתי' לפי' מהרש"א דביאת מלאכים לבשר הי' בפסח ויאמר ה' אל אברהם למה זה צחקה שרה הי' בחג חצי שנה מאוחר וה' פקד את שרה הי' בר"ה וע"פ שלא כסדרן כתיבי קרא וא"כ מ"ט סמכו זה לפ' אבימלך ללמדך שכל המבקש רחמים כו'. ולפ"ז נוכל לומר כפי' מהרש"א דלא כפי' התוס' אלא שרה נפקדה בר"ה בהריון אעפ"י שנתבשרו כבר ע"י מלאכים בפסח מ"מ לא נגזור עלי' הריון מפי הקב"ה אלא בר"ה שתתעבר בחג לכך פי' רש"י פקד את שרה בהריון כאשר דבר בלידה ולכך פריך רש"י מה היא אמירה בשלמא בל"ז הייתי אומר דאמירה קאי על אברהם שהתפלל על אבימלך דקרא כסדרן כתיבי אבל עכשיו דילפינן מסמיכות ע"כ צריכין אנו לומר דשלא כסדרן כתיבי ופקד את שרה היה מעשה בר"ה קודם שאמר הקב"ה למועד אשיב שהי' בחג א"כ ע"כ קרא וה' פקד את שרה כאשר אמר בעצמו הקב"ה ולא ע"י מלאכים א"כ היכן היא אמירה דליכא למימר דויאמר ה' למה זה צחקה שרה כו' זה הי' בחג אחר ר"ה איך שייך לומר בר"ה כאשר אמר וליכא למימר על בשורת מלאכים שהי' בפסח הלא כתיב וה' פקד את שרה כאשר אמר ושמע מפי הקב"ה בעצמו ולכך מפרש אמירה ויאמר אלהים אבל שרה אשתך יולדת לך בן בפ' מילה סוף לך לך וא"כ אמר לו הקב"ה בעצמו ופקדה בר"ה כאשר אמר ודבר הי' בברית בין הבתרים וזה היה הכל קודם ר"ה וזה כפתור ופרח בדברי רש"י ז"ל. והרב בעל נחלת יעקב האריך בזה בדברים שאינם ברורים ולבסוף מסיק דסוגי' דר"ה פליגי אדרוש דבפ' החובל:

ואני אמרתי דפליגי בסוף ר"ה פקדונות כגון וה' פקד את שרה הרי הן כזכרונות דברי ר' יוסי ר' יהודה אומר אינם כזכרונות ולכאור' במאי פליגי ונר' דפליגי בזה דבגמ' ילפינן זכירה זכירה מר"ה דבחנה כתיב זכירה ואתי' פקידה פקידה מחנה דבשרה כתיב וה' פקד ובחנה כתיב כי פקד ה' את חנה ושם היה פקידה בהריון וא"כ ר' יוסי ס"ל הך ג"ש דבר"ה נפקדה וילפינן זכירה זכירה ולכך פקדונות הרי הם כזכרונות וי"ל בהריון

משתעי כפי' רש"י בחומש אבל ר' יהודה ס"ל כמו שפרשו התוס' דלאו בהריון משתעי אלא בלידה וכבר נתבשר ע"י מלאכים בפסח ולא ילפינן בג"ש פקידה מחנה דהתם הי' הריון אלא ע"כ דליתא הך ג"ש א"כ פקדונות לא הוי כזכרונות וק"ל:

על פרשת וירא - אור חדש

הגאון בעל משנה למלך האריך בספרו פרשת דרכים לפלפל אם נאסר בן פקוע לאכול חי לב"נ. יע"ש שדעת מוהרש"י שאפילו קודם מ"ת נהגו בו היתר ע"ש. ולדעתי נ"מ דינא רבתא לשבת. דלכאורה נראה דשוחט בן פקוע בשבת פטור דמקלקל הוא ואחר דלא צריך שחיטה כלל מאי תיקן. ועיין במס' פסחים דף ע"ב ע"א ויעויין בט"ז סי' י"ג דאפילו בל תשקצו לית בי'. אך אם ב"פ נאסר לב"נ שפיר תיקן להוציא מידי אמ"ה לב"נ כדפירש"י שם בפסחים. ובמקומו הארכתי בזה. ולכאורה נ"ל לפשוט זה ולסייע לדברי מוהרש"י דאיתא במסכת בכורות דף ה' ע"ב חלב מנ"ל דשריא (דדלמא אסור משום אמ"ה) מדאסר בב"ח ש"מ חלב לחודי' שרי. ומדקדקים העולם למה לא הוכיחו הש"ס מאברהם שהאכיל להמלאכים חלב כדכתיב ויקח חמאה וחלב דהא הוא סבר ערביים הם ואמ"ה אסור לב"נ. ונ"ל דמשם י"ל שהי' חלב מבת פקוע דלא נאסר כלל משום אמ"ה גם לב"נ וכנ"ל משא"כ מבב"ח דייק שפיר דליכא למימר דאסרה התורה לבשל בשר בחלב ב"פ דאיתא במס' חולין דקי"ג ע"א ריה"ג אומר נאמר לא תאכלו כל נבילה וסמך לא תבשל גדי כו' את שבשרו אסור משום לא תאכל נבילה אסור משום בב"ח כו' ולכאורה יאמר דבשר ב"פ דלא נאסר משום נבילה אף היכא דמתה כדאי' בתוס' בב"ק דמ"א ע"א לא נאסר בשרו משום בב"ח וכ"כ להדיא בספר במ"א שבזה אפשר כ"ע מודים. ויעויין בש"ע י"ד סי' י"ג דבן פקוע הבא על בת פקוע עד סוף הדורות כולם ב"פ וב"פ שבא על בהמה דעלמא או להיפך אסור הולד ואין לו תקנה בשחיטה משום שהי' בין סימן לסימן אחר שסי' אחד משעה שנולד כמאן דשחט דמיא ע"ש. ולפ"ז יובן דברינו דהא בודאי אף דדרשינן לאו דוקא בחלב אמו אלא שדיבר הכתוב בהווה מ"מ להוציא קרא מידי פשטי' לא מפקינן וא"כ א"ל דקרא מיירי שחלב הוא מב"פ א"כ אמר קרא לא תבשל גדי בחלב אמו הרי היא אמו ב"פ א"כ ממ"נ מי בא על אמו אם הי' ג"כ ב"פ הרי גם הולד ב"פ ואין בשרו אסור משום נבילה ואינו נאסר משום בב"ח כנ"ל. ואי בא עליה בהמה דעלמא הרי בלא"ה נאסר הבשר משום שהי' כנ"ל בלא איסור בב"ח כדפריך לענין אמ"ה וק"ל:

קדושין דף ט' ע"ב אר"י בעולת בעל מלמד שנעשה לה בעל ע"י בעילה. א"ל ר"ל לר"י כעורה זו ששנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה אי מהתם ה"א עד דמקדש והדר בעלה. מתקיף לה ר"א ב"י א"כ נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכא משכחת לה כו' ור"י האי ובעלה מאי עביד לה כו'. ויש לדקדק למה לא פריך תיכף לעיל לר"י האי ובעלה מאי עביד לי' קודם דפריך נערה מאורסה דא"ר בסקילה המ"ל ותו הקשה הגאון בעל פני יהושע ז"ל מאי פריך ור"י האי ובעלה מאי עביד ליה קשה דלמא מש"ה כתב רחמנא ובעלה דאי הוי כתיב כי יקח איש אשה והי' אם לא תמצא חן בעיניו וכתב לה ספר כריתות ה"א היכא דאקדיש אותה לחוד הוא דאמרה תורה. וכתב לה דמהני גט אבל אם בא עלי' שוב לא מהני גט ומנא תימרא סברא זו משום דחזינן בבני נח לא מהני גט וקשה מי איכא מידי דלישראל מהני ולב"נ לא מהני. ולבעבור זה היינו אומרים דהא דכתב קרא דגט מהני גבי ישראל היינו בארוסה לחוד דזה אינו נוהג כלל בב"נ דהא אמרי' בעולת בעל יש להן אבל נערה מאורסה אין להן כך הייתי אומר דאי בעל לא מהני גט מאחר דמי איכא מידי כנ"ל לכך כתב קרא כי יקח ובעלה אפ"ה מהני בה גט יעש"ה ודפח"ח. ויש ליישב חדא מגו חברתא. דהנה יש לדקדק מאי קאמר אי מהתם ה"א עד דמקדש והדר בעיל א"כ ל"ל דכתב רחמנא גבי ב"נ בעולת בעל להורות דבעולת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם הא גם לישראל ליכא נערה מאורסה כלל לסברת המקשה וא"ל דגבי ישראל יש עכ"פ ארוסה כשקידשה בביאה ולהכי כתב גבי ב"נ שלדידהו הוה הביאה נשואין והוית בעולת בעל ולא ארוסה גם ז"א דהנה הקשה הגאון בעל משנה למלך ז"ל בהא דקאמר אי מהתם ה"א עד דמקדש והדר בעיל א"כ לא אשכחן דכ"ג ישא אשה דבמה יקדשה דכ"ג אסור לקדש אשה בביאה יע"ש. אך זה אי אמרי' ביאה אירוסין עושה הוא דאסור לקדש לכ"ג בביאה משום דבפעם שני' כשבאה עלי' לשם נישואין הוית בעולה יע"ש אבל אי אמרי' ביאה נישואין עושה שפיר מצי לקדשה בביאה וכ"כ במגלה עמוק'. א"כ י"ל כאותו ה"א עד דמקדש והדר בעיל י"ל באמת דביאה נשואין עושה א"כ הדרא קושיא לדוכתא למה לי גבי בני נח בעולת בעל הא גם גבי ישראל ביאה נשואין עושה וליכא שום נערה מאורסה: אך נ"ל קושיא זו דהנה כתב מהרש"א שיש רוצין לומר דהך בעולת בעל דמביא הכא היינו מאבימלך וקשה ע"ז הא בעינן למדרש בעולת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם ויעש"ה ובהית כן י"ל דמשני הכי אי לא הוי כתב בעולת בעל בישראל לא הוי ידענא דהך בעולת בעל דכתיב באבימלך בא להורות דבעולת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם אלא ה"א דקאי להורות דביאה קונה דשוב לק"מ מובעלה נפקא דה"א עד דמקדש והדר בעיל מאי אמרת א"כ ל"ל דמיעט רחמנא

בעולת בעל יש להם נערה מאורסה אין להם גבי ב"נ ז"א דעתה קיימינן באמת דבעולת בעל לא נאמר באבימלך כלל ובהיות כן י"ל לחידוד בעלמא ליישב קושית בעפ"י שזכרנו די"ל דהמקשן פריך הכי על ר' אבא בר ממל דפריך א"כ נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכא משכחת לה למה לא פריך מקרא המוקדם איך כתב רחמנא גבי ב"נ בעולת בעל יש להם נערה המאורסה אין להם הא גם גבי ישראל אין להם נערה המאורסה וא"ל דמשני הכי דאי מהתם הוה מוקמינן קרא דאבימלך להורות דניקנית בביאה ולא להורות דנערה מאורסה אין להם קשיא א"כ ור"י ובעלה מאי עביד ליה ולכתוב רק בעולת בעל דגבי אבימלך וא"ל דקרא מורה דמהני גט גם אם בא עליה קשה אלמא לא יהיה מהני וא"ל מכח מי איכא מידי כו' קשה איך כתבי' קרא דמהני גט בישראל וא"ל כגון בארוסה דלא שייך גבי ב"נ כלל ז"א דעתה קיימינן דשייך שפיר ארוסה גם בבני נח דהא מוקמינן לה בעולת בעל דאבימלך דניקנית בביאה ובהיות כן עדיין קשה מי איכא מידי דגבי ב"נ לא מהני גט אפי' בארוסה וצ"ל דאפ"ה גזירת הכתוב הוא בישראל דמהני א"כ לא נשאר לנו שום מקום לחלק בין בא עליה ללא בא עליה וקשיא שפיר ובעלה ל"ל וניחא הא דפריך השתא זאת הפירכא על ראב"מ ודוק: שם א"כ נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכא משכחת לה אי דאקדיש ולא בעיל לאו כלום הוא אי דאקדיש ובעיל בעולה. ושמעתי מפה הקדוש דודי הרב המאור הגדול החסיד מוהר"ר מיכאל ז"ל להקשות בשם גדול אחד מאי פריך הכא דלמא אכתי איצטריך בעולת בעל דאי לא הוה כתיב בעולת בעל ף דאכתי הוה ידעינן דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל דא"כ לא תמצא נערה מאורסה מ"מ הוה מקום לטעות הא דכתב רחמנא גבי נערה מאורסה בתולה אין פירושו כדאמרי' במסקנא בתולה ולא בעולה אלא ה"א דבאמת גם בעולה מקרי נערה מאורסה והא דכתיב בתולה פירושו גם בתולה יש לה קנס דאי לא הוה כתיב כלל בתולה ה"א עד דמקדיש והדר בעיל וא"כ לא משכחת לה נערה מאורסה בתולה כלל לכך כתב בתולה להורות דמצינן נערה מאורסה גם בבתולה דלא אמרי' עד דמקדש והדר בעיל אבל עדיין לא שבנו מטעותינו דגם בעולה מקרי נערה מאורסה לכך כתב רחמנא בעולת בעל להורות דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל והשתא ע"כ פירושו דבתולה ולא בעולה דא"ל דקמ"ל אף בתולה כי היכא דלא נימא עד דמקדש והד"ב קשה הא כבר נפקא מבעולת בעל. ולפום רהיטן השבתי לו דהא לכאורה יש לדקדק למה כתבה התורה דרשא יתירא דבעולת בעל הוה ליה למיכתב כי יקח איש אשה או בעלה ולא הי' צריך רק לתיבה אחת יתירה וידענו דכסף לחוד קונה וביאה לחוד קונה רק זה לק"מ דהא לכאורה לא פריך מידי לר"י כעורה זו שנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה,

כיון דאסיקנא לקמן בגמ' ור"י האי ובעלה מאי עביד לי' מבע"ל זו נקנית בביאה ואין אמה נקנית בביאה כו' ורבי האי סברא מנ"ל א"כ ליכתוב קרא ובעל מאי ובעלה ש"מ תרתי כו' ועכ"ל דר"י ה"א דובעלה לא דרש ובהיות כן קשה דלמא מש"ה לא יליף ר"י מובעלה כיון דאיצטרך לדרשי' זו נקנית בביאה ואין אמה נקנית בביאה ומההכרח לפרש כמ"ש הרב בעל עצמות יוסף דפריך למה לי' לפליגי על רבי וה"ל למידרש ביאה מובעלה והמיעוט דאמה מה"א כרבי יעש"ה ובהיות כן משני שפיר דמש"ה לא דרש כרבי דקשה נימא עד דמקדש והדר בעיל וכיון דהוכרח לפלוג ארבי שוב לק"מ לכתוב או בעלה ול"ל בעולת בעל ז"א דאקרא לק"מ דאיצטרך ובעלה למעט אמה מביאה וה"א לא דריש ר"י וכ"ז היה לו הוכחה גדולה דמקשה במסקנא דכתב ובעלה נימא עד דמקדש והדר בעיל אע"כ דילפינן מבעולת בעל וקרא דובעלה למעט אמה מביאה וה"א לא דרשינן וא"כ לפ"ז פריך שפיר הש"ס א"כ נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכא משכחת לה אע"כ דלא אמרינן במסקנא עד דמקדש והדר בעיל שוב הוה לי' לר"י למידרש כרבי מאי אמרת דה"א דבתולה לא בא להורות ולא בעולה דלמא מרבה דגם בתולה מצינו בנערה מאורסה דלא תימא עד דמקדש והד"ב ולא מצינו כ"א בבעולה ז"א דתקשה למה לי בתולה ולכתוב או בעלה וממילא נשמע דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל אע"כ דבתולה לא מיותר דבא להורות ולא בעולה ולא אמרינן עד דמקדש והד"ב דאל"כ לא אשכחן נערה מאורסה ומיושב היטב קושי' הנ"ל דרך קרוב לאמת וק"ל:

שם דף ה' ע"א אמר רב הונא חופה קונה מק"ו מכסף ושטר וביאה שאינם גומרי' קונים חופה שגומר אינו דין שקונה ופריך מה להני שישנו בע"כ דהיינו כסף באמה עבריה שטר בגירושין ביאה ביבמה. ורב הונא כסף באישות מיהו לא אשכחן בע"כ ופסק הרי"ף והרמב"ם ז"ל דאין חופה קונה והקשו כל נושאי כליהם הלא ר"ה לא איתותב בגמ' ולמה לא פסקו כוותי' ויעויין בדברי הרא"ש ז"ל וגם אחרי הרואה דברי הרב בעל מעשה חייא ז"ל קשה ביותר דהנה הוא ז"ל כתב דאע"פ דלא אשכחן כסף באישות בע"כ מ"מ חשיב לי' לפירכא כל דהו שיש לכולן שם ע"כ וי"ל דר"ה סבירא לי' ביאה אירוסין עושה וממילא איכא ק"ו משלשתן דגם מביאה יתחזק הק"ו מה ביאה שאינה גומר דהא אינו עושה רק אירוסין קונה כו' ועל ק"ו לא פרכינן פירכא כל דהו ובגלל זה לא חשיב לר"ה הך פירכא שישנו בע"כ ומאן דפריך לה ס"ל ביאה נשואין עושה ושוב ליכא ק"ו מביאה דהא גם ביאה גומר ולא הוה כ"א מה הצד ועל מ"ה פרכינן גם פירכא כל דהו יע"ש היטב. ולפ"ז קשה יותר כיון דרבינו ז"ל פסק ביא' אירוסין עושה א"כ חזק ונתחזק הק"ו דר"ה מבלי שום פירכא ולמה פסקו דאין חופה קונה דלא כר"ה כנ"ל ובחידושי למס' זו

כתבתי כמה דרכים בקצרה וארוכה וכאן לא באתי רק בדבר פשוט ע"פ סוגי' שהבאתי לעיל ליישב שני פסקי' הללו דיהיו מישך שייכי להדדי דיהי' הכרח גדול דאין חופה קונה ומיניה גופא יהיה מוכח דביאה אירוסין עושה דהנה פריך הש"ס בסוגי' שהבאתי לעיל ור"י האי ובעלה מאי עביד לי' מבע"ל זו נקנית בביאה ואין אמה כו' סד"א הואיל וכתב אם אחרת יקח לו היקשו הכתוב לאחרת קמ"ל ורבי האי סברא מנא לי' א"כ לכתוב קרא ובעל מאי ובעלה ש"מ תרתי עכ"ל הגמ' ועיין לעיל ולכאורה מההכרח לומר דר"י ה"א דובעלה לא דרש ויש לדקדק למה לא מסיימי זאת בגמ' כדרכן בשארי מקומות ויעויין בע"י ותו יש לדקדק למאן דלא דרש היקשא דואחרת יקח לו ל"ל ובעלה למעט אמה מביאה מהי תיתי דתקני בביאה ובסמוך נעתיק לשון הפלוגתא בהיקש דואחרת ותו הקשה הרב בעל עצמות יוסף אמאי לא אמרינן דר"י מוקי ובעלה למעט חופה ודריש הכי בביאה דוקא נקנית ולא בחופה ותירץ שני תירוצים הא' דלמה לנו לסתור ק"ו דר"ה בהיות לנו למיק' ולמידרש למעט אמה מביאה אנו אומרי' אהני ליה קרא ואהני לי' הק"ו וא"ל הא גם עתה נסתר היקשא דואחרת ז"א דהיקשא דואחרת צריך למילי אחריתא ועוד תירץ דאפשר שאין למעט מובעלה קנין אחר עכ"ל. ע"ש היטב. והנה תירוץ שני שלו אינו דאיתא להדיא בירושלמי ובעלה א"ר יודן בביאה נקנית ואינה נקנית בחזקה יעש"ה הרי דיכולין אנו למעט מובעלה קנין אחר והכרח לפרש כתירץ הראשון שלו ובהיות כן י"ל במסקנא גם ר"י גופי' דרש ה"א דובעלה ולמעט חופה דכיון דליכא למידרש על דבר אחר אנו מוקמינן למעט חופה וכמו כן י"ל מאן דלא דריש היקש דואחרת כלל מוקי ובעלה כרבי דאשה נקנית בביאה וה"א דובעלה למעוטי חופה אתי ולפ"ז יתבאר על הנכון פסקי הגאונים ז"ל דאיתא במכילתן דף ט"ז בשטר מנ"ל א"ק ואם אחרת יקח לו הקיש הכתוב לאחרת מה אחרת נקנית בשטר אף אמה נקנית בשטר ופריך הניחא למ"ד שטר אמה עברי' אדון כותבה אלא למ"ד אב כותבה מא"ל דאתמר שטר אמה עברי' מי כותבה ר' הונא אמר אדון כותבה ר"ח אמר אב כותבה הניחא לר"ה אלא לר"ח מא"ל א"ק לא תצא כצאת העבדים אבל נקנית היא כקנין עבדים. הרי להדיא דר"ה ס"ל היקש דואחרת ובהיות כן שפיר אמר ר"ה דחופה קונה דאיהו דרש קרא דובעלה כרבי דאשה נקנית בביאה וה"א דובעלה למעט אמה מביאה דה"א תיתי בהיקשא דואחרת יקח לו דהא ר"ה ס"ל היקשא דאחרת שפיר כנ"ל אבל הרמב"ם פ"ד מה"ע כתב דשטר אמה עברי' אב כותבה וכ"כ הרי"ף ז"ל ובהיות כן ע"כ ובעלה אתי לכדרבי דאשה נקנית בביאה אבל עדיין קשה ה"א דובעלה למה לי וא"ל למעט אמה מביאה קשה מהי תיתי אי מאשה בהיקש דואחרת הא אי אב כותבה לי' להו כלל היקשא דואחרת וע"כ דה"א

מובעלה ממעט חופה ושפיר על דא סמכו רבינו וכתבו דאין חופה קונה דרחמנא מיעטו כנ"ל אך עדיין קשה למה לי ה"א דובעלה למעט חופה מהיכי תיתי דיהי' קונה ועכ"ל בק"ו דר"ה וקשה הא ק"ו דא פריכא הוא מה להני שישנו בע"כ וצ"ל דכסף באישות מיהו לא אשכחן וקשה הא עכ"פ לפירכא יחשב זאת ועכ"ל דביאה אירוסין עושה ושוב י"ל ק"ו משלשתן גם מחופה מביאה כנ"ל ועל ק"ו לא פרכינן פירכא כל דהו כנ"ל הרי מוכח ג"כ מקרא הנ"ל דביאה אירוסין עושה ופשוט הוא:

ואגב אכתוב מה שאמרתי בקטנותי. על ראש שמחתי. וליישב ג"כ הלשון דאמר לעיל במכילתן דף ד' ע"ב ותנא מייתי' לה מהכא דתניא כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר אין קיחה אלא בכסף כו' ויש לדקדק חדא לאיזה צורך מאריך התנא בלשונו להביא מקרא מלא אשר הוא ללא צורך ותו איכא למידק על הלשון אין קיחה אלא בכסף דיותר יתכן הלשון באומרו קיחה זו כסף. לכך אמרתי דהנה הקשה הריטב"א ז"ל לפי המסקנא מנ"ל לרבי דיליף ביאה מובעלה דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל ונראה דר' יוחנן ור"ל במכילתן אזדי לשיטתייהו דהנה הקשו תו' לעיל למה לי קרא דאשה נקנית בכסף תיתי בהיקשא דואחרת יקח לו ותירצו שני תירוצים האחד דה"א שתי פרוטות דומיא דאחרת ועוד דגבי אמה יוצאת בכסף מש"ה נקנית בכסף יעש"ה וכתב הרב בע"י דאין כוונת התוס' דאיכא למיפרך מה לאמה שיוצאת בכסף דאין משיבין על ההיקש רק דכוונתם מאחר דעיקר דרוש דאמה נקנית בכסף אנו למידין מוהפדה מלמד שמגרעת ויוצאת מכלל דהיתה נקנית עם כסף א"כ כיון דאין אנו יכולין ללמוד באשה ג"כ דיוצאת בכסף כמו אמה אין אנו יכולים ללמוד גם ההוי' וכ"ז דוקא למאן דיליף קנית אמה בכסף מוהפדה י"ל כנ"ל אבל לפי מה דרוצה למילף ממכסף מקנתו תו לא שייך תירוץ שני של תו' הנ"ל וכ"כ הגאון מהרש"א ז"ל.

והנה לפי תירוץ הראשון שבתוס' איכא למידק בשמעתין אהא דקאמר אי מהתם ה"א עד דמקדש והדר בעיל קשה נילף מהיקש דואחרת יקח לו מאמה דיהיה כסף לחוד קונה ומההכרח לומר דבאמת בשני פרוטות הוה גמרינן מאמה דיהיה קונה בלי ביאה אבל בחד פרוטה לא נקנית כ"א עם ביאה (ויש לתת מזה ראי' לשיטת הרמב"ן ז"ל שכתב בספר המצות דלהרמב"ם דכת' קידושי כסף מד"ס אין נהרגין יע"ש דקשיא מאי פריך הכא נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכא משכחת לה דלמא בשתי פרוטות אלא ע"כ דאין נהרגין על קידושי כסף כלל וא"ל א"כ מאי פריך הכא נערה המאורסה דאמר רחמנא בסקילה המ"ל בל"ז קשה נמי אף גם אי אמרינן כסף לחוד קונה קשה נמי המ"ל דהא על קידושי כסף אין נהרגין ומשטר לא ידע עדיין המקשן זה לק"מ והוא אחר שנשים

לב לדקדק בלשון הגמ' דמשני משכחת לה כגון שקידשה בשטר הואיל וגומר ומוציא גומר ומכניס יע"ש והנה לכאורה האי הואיל שלא לצורך הוא לכך נראה דהפשוט דאמת גם המקשן ידע מן הסברא דמשכחת לה כגון שקידשה בשטר רק דה"א כיון דבכסף אמרינן עד דמקדש והדר בעיל ה"ה בשטר אמרינן הכי דאתקשו הוי' להדדי ויעויין מה שנכתוב בעז"ה מזה למעלה ומשני התרצן כיון דשטר עיקר קנייתו ילפי' מיציאה ואמרי' הואיל וגומר ומוציא בלי שום דבר אחר ה"ה גומר ומכניס בלי ביאה) ובזה מתורץ קושי' בעל עצמות יוסף שהקשה לפי דאמרינן במכילתן דיליף שטר מויצאה והיתה מה יציאה בשטר אף הוי' בשטר ופריך אי מה הוי' בכסף אף יציאה בכסף ומשני א"ק וכתב לה בכתיבה מתגרשת ואינה מתגרשת בכסף כו' וכתבו תוס' הא דלא קאמר מה הוי' בביאה אף יציאה בביאה ז"א דכיון דלהתרחק ממנה הוא מגרש' ומה גם שלרוב פעמים רגיל לגרש משום ערות דבר א"כ לא יתכן לגרש בביאה יעש"ה ולפ"ז קשה מי מצית אמרת עד דמקדש והדר בעיל א"כ וכתב לה למה לי דאינה מתגרשת בכסף מהי תיתי דתהי' מגורשת אי מהוי' הא הוי' אינה כ"א עם ביאה וזה לא שייך גבי יציאה כסברת תוס' הנ"ל יע"ש שהאריך עוד בנ"ט לשבח ולפמ"ש מתרצתא דא דאיצטרך וכתב לה שלא תהי' מגורשת בשתי פרוטות דה"א ניקש להוי' דמה הוי' נקנית בשתי פרוטות בלי ביאה כנ"ל אף הוי' כן רק לפי מ"ש תוספות בתירוץ בתרא נסתר ישוב הנ"ל דגם שתי פרוטות ליכא למילף מאמה שכן יוצאת בכסף. וא"ל דעדיין איצטרך וכתב לה דה"א נילף מאמה דנקנית בכסף לחוד וא"ל שכן יוצאת בכסף ז"א דעתה נימא גם באשה דיוצאת בכסף כיון דלא נאמר וכתב לה למעט יציאה מכסף ז"א דעדיין איכא למיפרך שהעיקר לימודו של אמה דנקנית בכסף מטעם דנאמר והפדה שמגרעת פדיונה ויוצאת בפרוטה אחת מכלל דנקנית מקודם בשתי פרוטות א"כ כאן באשה בודאי דאינה יוצאת בפרוטה אחת דהא הוי' דאשה אנו למידן מהכנסה דאמה דהיינו בשתי פרוטות והדר באנו לדון יציאה מהוי' דיוצאת ג"כ בשתי פרוטות וא"כ איכא למיפרך כנ"ל. והנה איתא לקמן דף י"ד ע"ב בכסף מנ"ל א"ק מכסף מקנתו ופריך אשכחן עבד עברי הנמכר לנכרי הואיל וכל קנינו בכסף ע"ע הנמכר לישראל מנין כו' א"ק והפדה מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאת וכתבו תוס' שם הא דפריך אשכחן ע"ע הנמכר לנכרי הואיל וכל קנינו בכסף לא פריך רק לר"ל אבל לר' יוחנן דאמר ד"ת משיכה קונה לק"מ יעש"ה הרי להדי' דלר"י יש למילף שפיר ממכסף מקנתו קניי' אמה ועבד בכסף ובהיות כן נסתר תירוץ שני של תו' הנ"ל דליכא למיפרך מידי שכן יוצאה בכסף דאין מושיבים על היקש מאי אמרת דעיקר הקני' ילפינן מויצאה ז"א דהא ממכסף מקנתו ילפינן לה לר"י א"כ לא מצי ר"י למילף קנין

ביאה מן ובעלה דה"א עד דמקדש והדר בעיל וא"ל א"כ למה לי וכתב לה ר"ל להורות דאינה מתגרשת בשתי פרוטות כנ"ל דשתי פרוטות שפיר איכא למילף מואחרת דליכא למיפרך מידי ור"ל לשיטתו דעיקר קני' ע"ע הנמכר לנכרי כ"א כסף ובהיות כן מוכרחים אנו למילף מוהפדה כמסקנת הש"ס לר"ל וא"כ שפיר פריך כעורה זו שנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה וא"ל דה"א עד דמקדש והדר בעיל יקשה ל"ל וכתב לה וא"ל דלא תהי' מגורשת בשתי פרוטות קשה מהי תיתי אי מהוי' הוי' גופא מנ"ל וא"ל מאמה איכ' למיפרך כמ"ש תו' בתירוץ בתרא הנ"ל וכמ"ש בעל עצמות יוסף:

ועתה אמרתי שמ"ש לעיל לדקדק בלשון הברייתא יתבאר בנותן טעם לשבח דהלא כבר אמרנו לשיטתינו דמאן דיליף ביאה מקרא דובעלה מוכח לדידי' דלא אמרינן עד דמקדש והדר בעיל מכח קושי' בע"י הנ"ל דתקשה לא ליכתב וכתב לה דאינה מגורשת בכסף כמו שזכרנו לעיל והנה סברא זו דנימא עד דמקדש והדר בעיל אינו כ"א בדילפי' ביאה מובעלה. וקידושי כסף מכי יקח שפיר יש מקום למיטעי' ולומר דהכי אמרי' רחמנא כי יקח ובעלה דוקא שניהם ביחד כסף וביאה משא"כ אם אין אנו למידי' שום קנית כסף מכי יקח כ"א מויצאה חנם ודאי אין שום סברא לומר עד דמקדש והדר בעיל דמה ענינו כסף לביאה יהי' כך המשך לשון הברייתא ותנא מייתי' לה מהכא קידושי כסף דתניא כי יקח איש אשה ובעלה הרי דתנא דידן יליף כסף מכי יקח וביאה מובעלה וקשיא נימא עד דמקדש והדר בעיל לזה בא תנא דבריי' ליישב זאת באריכת לשונו ואומר דמי מצית אמרת עד דמקדש והדר בעיל א"כ לא לכתוב וכתב לה דאינה מגורשת בכסף מהי תיתי אי מהוי' הא הוי' אינה כ"א עם ביאה וביציאה לא שייך ביאה כשני תירוצים שבתוספ' הנ"ל ומייתי' לזה ראיה מסיפא דקרא והיה אם לא תמצא חן בעיניו הוא מגרשה ועוד כי מצא בה ערות דבר ואם כן קשה למה לי וכתב לה כנ"ל ש"מ דאין קיחה אלא בכסף לחוד בלי ביאה ושפיר ה"א דיוצאת ג"כ בכסף לחוד קמ"ל והארכתי מאד בזה הענין ומחמת שאמרתיו בקטנותי קצרתי ודוק היטיב:

על פרשת חיי שרה - כתנות אור

במדרש רבה יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים ואגב זה מיושב פסוק יראת ה' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה. נראה לי ליישב דאי' בפ' ר' עקיבא אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן מאי דכתיב כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה ה' גואלנו לעתיד לבא אמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך וכו' אמר לי' ליצחק בניך חטאו אמר

לפניו בני ולא בניך וכו' ועוד כמה חטאו כמה שנותיו של אדם ע' שנים דל עשרים דלא ענשת עלייהו פשו להו חמשים דל כ"ה דלילות פשו להו כ"ה דל תרתי סרי ופלגא דצלוי ומיכל ודבית כסא פשו להו תרתי עשרי ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואי לאו פלגא עלי ופלגא עליך כו'. הרי למדנו מאגדה זו דאצל רשעים צריכין אנו לקצר שנותיו עד שלא נשאר שבעי' שנים אלא תרתי סרי ופלגא ובצדיקים הם מוסיפים לילות על ימים כמו דאמרי' בפ' אלו מגלחין דפתח האי ספדנא על ר' אבינא נשים לילות כימים על משים לילות כימים שהיה משוה לילות כימים ללמוד תורה א"כ הרשעי' לא חשבינן הלילות בכלל שנותיו ואצל צדיקים שלומדים תורה בלילות הם נחשבים בכלל הימים וזה פי' הפסוק יראת ה' תוסיף ימים ר"ל למי שהוא ירא משים לילות כימים ואף הלילות נחשבים אצלו כימים אבל שנות רשעים תקצרנה דאצל רשעים אנו מקצרים ימיו שעד עשרים לא חשבינן להו ומן חמשים שנה אנו מקצרים כ"ה דלילות וזה פי' הפסוק יודע ה' ימי תמימים כשהם תמימים במעשיהם ומשימים לילות כימים א"כ אין צריכים לקצר שנותיהם: ובד"א נראה ליישב פסוק דלעיל יראת ה' תוסיף ימים דאית' בפ' החולץ פלוגתא דר"ע וחכמי' דר"ע ס"ל זכה משלימין ליה וכתבו התוס' והא דאמרי' בפ"ק דחגיגה גבי אתתא מגדלי נשיא כי חזינא צורבא מרבנן דמעביר במילי מוספינ' ליה אמר ר"י דאפילו לר"ע אין זה תוספת כיון שנגזרו לשום אדם עכ"ל הרי להדיא דשנים שנגזר לשום אדם אותן שנים יכולים להוסיף אף בלא שני דורות וזה כוונת הפסוק יראת ה' תוסיף ימים אף שלא הי' נגזר בשני הדורות מ"מ מוסיפים לו משום דשנות רשעים תקצרנה שע"י שמקצרים שנות רשעים יכולים להוסיף שנים אלו לצדיקים וק"ל:

ובד"א נראה לי ליישב המדרש הנ"ל כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים ואגב יבואר פסוק בתהלים סי' ל"ד לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם מי האיש החפץ חיים כו' ואיכא למידק בפסוק זה דמשמע שנתן עצה לאיש החפץ חיים לראות טוב ע"י שינצור לשונו מרע ושפתיו מדבר מרמה היכן מצינו שע"י שישמור לשונו מל"ה שיראה טוב ונקדים מה שכתב בזוהר פ' ויחי דף רנ"ד ע"א וז"ל יומין דבר נש כד אתבריאו בההוא יומא דנפיק לעלמא כל הני מקיימין בקיומייהו ואזלין וטאסין בעלמא נחתין ודאזהרין לבר נש כל יומא ויומא בלחודוי וכד ההוא יומא אתי ואזדהר ליה ובר נש עביד בההוא יומא חובא קמיה מריה ההוא יומא סליק בכסופא ואסהיד סהדותיה וקאים בלחודי לבר כו' עד אינון יומין חסרין ולא עאלין במניינא דאינון דאשתארו ווי להאי בר נש דגרע יומי קמי מלכא קדישא ולא שביק לעילא יומין לאתעטרת בהו בההוא עלמא ולאתקרבא בהדייהו קמי מלכא קדישא. וכתב הזוהר שם דמאינון יומין עושה מלבוש

לנשמתי' ואינון יומין דזכה בהו ולא חב בהו ווי להההוא דגרע יומי לעילא אינון יומין דפגם חסרון מההוא לבושא וכד נפיק מההוא עלמא לא אשכח יומין דאתלבש בהו ולא הוי ליה לבושא דאתכסי זכאין אינון צדיקייא יומיהן כולהון טמירין אינון לגבי דמלכא קדישא ואתעביד מנייהו לבושי יקר לאתלבשא בהו בעלמא דאתי עכ"ל. הרי מצינו שע"י המצות שאדם עושה הימים שנגזרו עליו שלמים הם ולא חסרים ומהם נעשה לבושי יקר לנשמותיהם יעיין שם עפ"ז יבואר המדרש כפשוטו יודע ה' ימי תמימים כשם שהם תמימים במעשיהם כך שנותיהם תמימים שאינה מחסר מימיהם שחיו שכלם נכנסים לפני מלכא קדישא לעשות מהם לבוש יקר וזה מפני שהם תמימים לכך שנותיהם תמימים בלי חסרון וק"ל:

ובזה יובן גם הפסוקים הנ"ל וצריך אני למודעי מה שמצאתי בספר רבינו ישעיה בפסוק ישיחו בי יושבי שער וכתוב שם דאיתא בספר חסידים פעם א' מת צדיק והראה לו מצות שלא עשה מעולם ואמרו לו אף ע"פ שלא עשית מצות אלו אותן בני אדם שדברו עליך לה"ר עשו מצות אלו ונטלו מהם ונתנו לך וכתב שם שזה הי' מתאונן דוד ישיחו בו יושבי שער בני אדם ריקם מן המצות אלו היו מלאים מצות היה לי הרבה מצות ליטול מהם ודפח"ח. ואפשר שזה פי' הפסוק יכין רשע וצדיק ילבש שנודע שע"י המצות נעשו מלבושים לאדם לנשמתו אבל הרשע אעפ"י שעושה מצות נוטלים ממנו וחסרים מלבושים אלא נותנים לצדיק וזה צדיק ילבוש במלבושים היקרים והנה לפי הנמצא בספר חסידים שע"י לשון הרע נוטלים מזה ונותנים לאיש אחר צדיק ממנו שדיבר עליו לה"ר א"כ יקשה לאדם אחר מותו שידע בודאי שעשה כמה מצות והם חסרים ממנו וע"כ אומרי' לו ג"כ בשביל שדברת לה"ר נטלו ממך ונתנו לאותן בני אדם שדברו עליהם לשה"ר וכבר כתבנו בשם הזוהר שע"י המצות הימים שלימים ונעשים מהם לבושים לנשמתו ואך אם אינו משמר לשונו מלה"ר יהי' לריק יגיעו ולא יראה הימים החסרים ממלבושו וזה מבואר בפסוק שדוד המלך אמר לכו בנים שמעו לי יראת ה' אלמדכם מי האיש החפץ חיים אוהב ימים שלו לראות טוב שיראה המצות והימים שלו אשר יעשה בהם לא יהי' חסרים לפני מלכא קדישא נצור לשונך מרע כו' ואז תראה כל הימים בשלימות עם הטוב שעשית משא"כ אם לא תשמור לשונך אע"פ שתעשה טוב חבילות של מצות ולא תראם שינטלו ממך ויתנו לאותן שדברו עליהם לה"ר וק"ל. וגם נוכל לומר סור מרע ועשה טוב משום דקי"ל עבירה מכבה מצוה כדאיתא בסוטה בפ' הי' נוטל א"כ אינו פעולה בעשית הטוב לכך אמר סור מרע שלא תעשה עבירה ואז ועשה טוב משא"כ אם לא תסור מרע לא מהני לך עשית הטוב וק"ל:

ויקם אברהם מעל פני מתו וגו' ואקברה מתי מלפני יש לדקדק למה אמר מעל פני מתו ולא אמר מעל פני מת ועוד שאמר ואקברה מתי ולא אמר מת. ונראה דאי' בזוהר בשביל שעשה אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק ובגין דלא עביד טיבו למסכני' בשביל זה הי' לו קטרוג ופקיד הקב"ה למקרב ליצחק ואתגזר על שרה דתמות על צערה דברה כל ההוא צערא גרם דלא יהיב מידי למסכני'. וזה רמז אברהם מעל פני מתו ר"ל שהמת הי' שלו שהוא גרם לה שתמות ולכך אמר ואקברה מתי ר"ל כאלו הוא המית אותה ועי' בהקדמת הזוהר דף י"א ע"ב: ועוד נראה דאי' בסוף פ' כהן גדול דאין אשה מתה אלא לבעלה שנא' ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל. ולכך נראה שכתבה התורה ויקם אברהם מעל פני מתו ר"ל ששרה הי' מתו ואמר ואקברה מתי מלפני ר"ל שהיא שלו שלא מתה אלא לו וק"ל:

ואגב נראה ליישב מה דאי' בגמ' בפ' כ"ג דף כ"ב אמר רבי יוחנן כל אדם שמתה אשתו ראשונה כאלו חרב בה"מ בימיו שנא' בן אדם הנני לוקח ממך את מחמד עיניך וכו' וכתי' הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם ומחמד עיניכם אמר ר' אלכסנדר כ"א שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו שנא' אור חשוך באהלו ונרו עליו ידעך. ולקשר הני שני מימרות ולחבר חיבור אחד נראה דאי' ריש השותפי' גם בבא בן בוטי נתן עצה להורדוס לבנין בה"מ משום דהוא כבה נרו של עולם דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ולכך יעסוק באורה של עולם דכתיב ונהרו אליו כל הגוים. הרי להדיא שהמקדש הוא אורו של עולם ושפיר סמוך דרוש דרבי אלכנסדר למאמרו של ר' יוחנן דאמר כל אדם שמתו אשתו כאלו חרב בה"מ ודומה אשתו למקדש ומקדש נק' אור ולכך אמר ר' אלכסנדר כל אדם שמתה אשתו בימיו עולם חשוך בעדו שנא' אור חשוך באהלו כו' ר"ל כשם שהמקדש נקרא אור ונחרב ובא חושך כך ע"י אשתו נכבה נרו ועולם חשוך בעדו וק"ל:

ועוד דאמרינן בפ' הבא על יבמתו א"ר אלעזר מאי דכתיב אעשה לו עזר כנגדו אשכחי ר' יוסי לאליהו אמר לי' כתיב אעשה לו עזר כנגדו במאי אשתו עזרתו לאדם אמר ליה אדם מביא חיטין חיטי' כוסת פשתן לובש נמצאת מאירה עיניו ומעמידתו על רגליו ולפ"ז נראה לכן נקראת האשה מחמד עיניך שהיא מאירה עיניו של אדם וכמו כן נקראת אור עולם וק"ל: ונראה עוד ליישב מה שאמר אברהם תנו לי אחוזת קבר עמכם ואקברה מתי מלפני ולבסוף אמר בכסף מלא יתננו לי בתוככם לאחוזת קבר. לכאורה איכא למידק למה אמר אחוזת קבר דאי' במדרש והביא רש"י ז"ל גר ותושב אם תרצו הרי אני גר ואם לאו אהיה תושב ואטלנה מן הדין שאמר לו הקב"ה לזרעך אתן את הארץ הזאת ואמרינן בגמרא דארץ ישראל מוחזקת מאבותינו והנה באמת מה שרצה אברהם לקנות בדמים

יקרים קי"ל דאף שרצה המערער לקנותו מיד המוכר אינו טענה לומר לו אם היא שלך למה רצתה לקנות דעביד אינש דזבין דינו עי' בח"מ סי' קמ"ו ובגמ' בפ' יש נוחלין דף קי"ב ילפינן דבעל יורש את אשתו דכתיב ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו מנין לפנחס שלא היה לו לאלעזר אלא מלמד שנשא פנחס אשה ומתה וירשנה ופריך הש"ס דלמא בעל לא ירית ופנחס דזבין זבין ומשני פנחס דזבין לא מצית אמרת דא"כ נמצאת שדה חוזרת ביובל ונמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו. א"כ ילפי' מזה דבשדה מקנה חוזרת ביובל ובשדה אחוזה אינה חוזרת ביובל והנה אברהם רצה למיזבן דינו כמו שהי' גר אבל הכניס בלשון כאלו הוא תושב שלא יאמרו שדינו כשדה מקנה וחוזרת ביובל נמצא שרה קבורה בקבר שאינו שלה ולכך אמר גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחוזת קבר ר"ל שיהיה לו לאחוזת עולם שאינו חוזרת כלל ולכך לבסוף אמר בכסף מלא יתננו לי בתוככם לאחוזת קבר ר"ל שאף שאני קונה משום דעביד אינש דזבין דינו אבל מ"מ תתנו לי לאחוזת קבר מטעם שתושב אני יתננו לי לאחוזה שלא יחזור ביובל וק"ל: ועוד נראה לי לישב מה שאמר אברהם ואקברה את מתי מלפני ע"פ דאי' בפ' נגמר הדין איבעי' להו קבורה משום בזיונא או משום כפרה וקאמר הש"ס ת"ש מדאיקבר צדיקא אי אמרת משום כפרה צדיקא לכפרה צריכא ומשני הש"ס אין דכתיב כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא והתוס' כתבו בפ' במה בהמה על הא דקאמר הש"ס יש מיתה בלא חטא הא דכתיב כי אין צדיק בארץ ברוב בני אדם קאמר ובדרושים אחרי' כתבתי פי' הפסוק ודקדקתי מה הוא הלשון אשר יעשה הול"ל בקיצור אשר לא יחטא אלא נראה דאי' בזבחים דף ז' ע"א אמר רבא חטאת ששחטה על מי שאינו חייב כלום פסולה שאין לך אדם בישראל שאינו חייב עשה ופי' רש"י שלא עבר עשה וזה פי' הפסוק אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ר"ל שיקיים המצות במעשה בעשית העשה ולא יחטא ולא יקיים אחת מן המצות העשה והאי לא יחטא לשון חסרון הוא כמו אני ובני שלמה חטאים ר"ל שאין לך אדם בישראל שחייב בעשה שעבר ולא קיים העשה אבל בלאו בודאי לא יאונה לצדיק עון. וגם אמרתי טעם לשבח איך כולל רבא כלל על כל ישראל ואמר שאין לך אדם בישראל שאינו חייב בעשה דלמא יש אנשים שלימים וצדיקים בישראל שלא עברו אפי' בעשה אלא נראה דרבא לטעמי' דאמר בפרק קמא דיומא דף י"ט ע"ב אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים א"כ משיחת חולין א"א להזהר ולכך אמר רבא שפיר אין לך אדם בישראל שאינו מחויב בעשה שאי אפשר ע"פ טבע בני אדם להזהר משיחת חולין ומצינו בר' אלעזר ולא שחתי שיחת חולין פ' הישן דף כ"ח ע"א וצ"ל או כתירץ התוס' ברוב בני אדם או נראה בודאי

במזיד לא חשיד כל צדיק שידבר שיחת חולין אבל בשוגג כי שגיאות מי יבין והאי דאמר רבא אין לך אדם בישראל שאינו חייב בעשה בשוגג מיירי דומי' דחטאת דאינו מכפרת אלא על השוגג וק"ל. ואמרתי שזה פי' הגמ' בפ' הישן דף כ"א ע"ב תניא אמר ר' שמעון משיחתו של ר"ג למדנו שני דברים כו' ולימא מדבריו של ר"ג מילתא אגב אורחא קמ"ל כי הא דאמר ר"ג כו' מנין שאפי' שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד שנאמר ועלהו לא יבול ופי' רש"י אף לשיחתן צריך להטות אוזן שאף היא סופו להבין בה ד"ת ע"ש. ואמרתי דק' לר' שמעון דאיך דיבר ר' גמליאל שיחת חולין במזיד ולכך אמר ששיחת חולין של ת"ח צריכין לימוד ונשמע מדבריו דברי תורה וק"ל:

ונחזור לדרושנו דהתו' כתבו בזיונה דהכא לאו בזיון המת אלא בזיונה דמשפחה אבל למת אין לו בזיון אם שוכב על מטתו בכבוד והנה בשרה אמרו במדרש יודע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשיה אמר ר' יוחנן כהדא עגלה תמימה ופי' המפורש במדרש רבה שהיתה שלימה במעשיה לגמרי ולא רובא דזכיות בלבד כו' ע"ש נמצא למידן אנו שבשרה לא נמצא בה חטא כלל אלא היתה תמימה בכל צד א"כ בודאי היא לא היתה צריכה כפרה אלא קבורתה היתה משום בזיון המשפחה והוא בעלה וזה שאמר אברהם תנו לי אחוזת קבר ואקברה את מתי מלפני ר"ל שעיקר הקבורה הוא בשבילי משום בזיונה אבל היא אינה צריכה קבורה דלא צריכים לכפרה כי היתה תמימה במעשיה בלי שום צד חטא והקבורה הוא בשבילי שלא יהא לי בזיון וק"ל. ואגב אכתוב מה שחדשתי בעזרת ה' בתוספת שם שהקשו וז"ל וא"ת הא איכא כפרה טפי שלא נקבר משנקבר כדתניא בשמעתין סימן יפה למת שנפרעין ממנו לאחר מיתה מת שלא נספד ושלא נקבר וי"ל דלאו לא נקבר כלל קאמר אלא לא נקבר לפי כבודו והאי בזיונא דהכא לאו בזיון המת אלא בזיון קרוביו כו' ואיכא למידק למה לא פירש התוס' לעיל האי פירושא ואיך מקושר האי פירושא אתירוצם דלעיל שתירץ דהאי לא נקבר לא מיירי דלא נקבר כלל אלא לא נקבר לפי כבודו ונ"ל לומר דהא בשמעתי מבעיא לן אי הפסידא יקרא דחיי או יקר' דשכבא ופשט מהך ברייתא דסי' יפה למת שנפרעין ממנו כו' ש"מ יקרא דשכבא ופירש"י דאי לא יקרא דידי' אמאי מתכפר בבזיונא דאחרים ולפ"ז מוכרחים אנו לומר דהא לא נקבר ע"כ לאו לא נקבר ממש אלא ל"נ לפי כבודו דאל"כ אמאי הוא סימן יפה למת ממ"נ אי קבורה משום כפרה יותר פי' טוב לו שלא יקבור כדי שיהיה לו כפרה ואי משום בזיונה הא למת לא הוי בזיון אלא בזיון דחיי אמאי סי' יפה לו בבזיון דאחרים אלא ע"כ לא נקבר לאו לא נקבר ממש אלא לפי כבודו ולכך סי' יפה לו והתוס' לא באו אלא לחזק תירוצם שהאי לא נקבר לאו לא נקבר ממש אלא לפי

כבודו וקשה מי דחקו לבעל האבעי' לפרש זה להוציא לישנא דברייתא מפשטן דלמא הפי' הוא לא נקבר ממש וע"כ קבורה לאו משום כפרה ולכך כתבו תוס' דהאי בזיונא לאו בזיון דמת אלא בזיון דחי א"כ מוכרחים אנו לומר ע"כ דברייתא מיירי לאו לא נקבר ממש אלא ל"נ לפי כבודו דאל"כ מאי סימן יפה למת כדאמרי' וק"ל. אחר כך שמעתי שהחכם ר' שלמה אלגזי כתב כדברי בספרו והנהני שכוונתי לדעת הגדול:

על פרשת חיי שרה - אור חדש

גרסינן ריש מסכת קידושין במתניתין האשה נקנית בשלשה דרכים כו' בכסף ושטר וביאה כו' ב"ש אומרים בדינר ושוה דינר ובה"א בפרוטה ושוה פרוטה כו' רש"י ד"ה האשה נקנית לבעלה. וד"ה וקונה את עצמה בשתי דרכים גרסינן. וד"ה בכסף מפרש בברייתא בגמרא נותן לה כסף ושוה כסף ואומר לה הרי את מקודשת לי בשטר כותב לה על הנייר ואומר לה כו' בביאה בא עליה ואומר הרי את מקודשת לי בביאה זו וכולהו ילפי מקראי טעמא דב"ש מפרש בגמ' וד"ה פרוטה של נחושת. ובלומדי מס' זו עם תלמידים חריפי לב הקשו לי בריש מס' על דיבורי רש"י הללו אשר רובם ככולם לשפת יתר וכדי שלא להשיב את פניהם ריקם אמרתי לחדדם בדברי' הקרובים אחר שנשים לב לדקדק בלשון הגמרא לקמן דף ע"ב תנו רבנן כיצד בכסף נתן לה כסף או שוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת לי כו' ופירש"י שם ה"ה אף לכתחילה והאי דנקט לשון דיעבד נתן לה כו' איידי דסיפא יעש"ה והנה איך שיהיה הוה לשון הברייתא דלקמן בלשון דיעבד ולמה שינה רש"י ז"ל כאן אותו הלשון יכתבו דמפרש בברייתא נותן כו' דהוא לשון לכתחילה. ותו קשיא לי מנ"ל לרש"י לפרש דלשון דיעבד דנקיט בברייתא משום סיפא הוא דלמא משום רישא גופא נקיט לשון דיעבד דהנה כתב הגאון בעל בית שמואל ז"ל בש"ע א"ה סי' מ"ד בשם המרדכי דאסור לקדש לכתחילה במטבע משום דדעתה אצורתי' וצורתא עבידא דבטלה ובהיות כן כיון דבברייתא קתני בכסף ושוה כסף ע"כ האי כסף היינו מטבע דאל"כ היינו שוה כסף וא"כ י"ל דמש"ה תני לשון דיעבד משום מטבע דאסור לקדש בו לכתחילה. ולכאורה נראה דהי' לרש"י ז"ל הוכחה גדולה דלא כדעת המרדכי שזכרנו דהנה הקשו הגאונים הר"ן והרשב"א והריטב"א ז"ל לפי מה דילפי' בגמרא קיניי אשה מקראי דהיינו כסף מכי יקח וביאה מובעלה ושטר מויצאה והיתה קשה למה שינה תנא דידן סידורם כמו שהם כתובים בקרא והוה ליה למיתני בכסף ובביאה ושטר ותירץ הריטב"א מש"ה תנא ביאה לבסוף משום שאסור לקדש בו לכתחילה כדאי' לקמן רב מנגד מאן דמקדש בביאה ובהיות כן יש הוכחה

גדולה ממשנתנו דלא כדעת המרדכי שזכרנו דאם נאמר דאסור לקדש לכתחילה במטבע הדרא קושי' הגאונים לדוכתיה למה הקדים התנא שטר לביאה ואי משום דאסור לקדש לכתחילה בביאה א"כ הו"ל להקדים לכסף ג"כ דהא גם בכסף אסור לכתחילה לקדש וכיון דנסתר דעת המרדכי ע"כ הוכרח רש"י ז"ל לפרש דמש"ה קתני לשון דיעבד בברייתא דנתן לה כסף כו' איידי דסיפא כנזכר והן הן דברי רש"י ז"ל בריש מס' דהי' קשה להם קושי' הגאונים למה לא חשיב התנא כסידורים שהם בקראי לזה מפרש"י בכסף כיצד נותן לה כו' היינו לכתחילה בשטר כותב לה על הנייר והיינו לכתחילה אבל בביאה בא עליה ואמר כו' זה דוקא בדיעבד אם בא ואמר כן דלשון זה מורה אלשעבר ומש"ה נקיט ביאה לבסוף כס' הריטב"א הנ"ל וכדי שלא תקשה מנ"ל לרש"י דבברייתא הפירוש נותן לה כסף וש"כ דהיינו לכתחילה דלמא אין מקדשי' לכתחילה במטבע כס' המרדכי לזה מיישב רש"י באמרם וכולהו ילפי מקראי וקשי' הוה ליה לתנא לסדורו כסדר הקרא והכרח לומר משום דאין לקדש לכתחלה בביאה אבל בכסף מותר לקדש לכתחילה דלא כדעת המרדכי שזכרנו וזה ברור בכוונת רש"י לאמתה של תורה לכל מעיין בצדק:

אך עדיין יש לדקדק מנ"ל לרש"י להוכיח דלא כדעת המרדכי דלמא לעולם אימא לך דאסור לקדש לכתחילה במטבע וא"ל דא"כ למה לא הקדים התנא דידן שטר גם לכסף י"ל דכסף דחשוב במשנתנו גבי שלשה דרכים לאו היינו מטבע אלא כסף סתם דבשלמא בברייתא דתני בכסף ושוה כסף ע"כ כסף לאו היינו סתם כסף דא"כ הרי הוא ש"כ אלא ע"כ דכסף היינו מטבע משא"כ במתני' דידן י"ל דהתחיל ואומר בכסף היינו סתם כסף דבו מותר לקדש לכתחילה ומש"ה הקדימו לשטר איברא נראה דגם זה לק"מ דאי' לקמן דף ה' ע"א אמר ר"ה חופה קונה מק"ו כו' אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא שלש תנן וארבע לא תנן ומשנינן מלתא דכתיבא בהדיא קתני לה מלתא דלא כתיבה בהדיא רק דאתא בק"ו לא קתני לה עכ"ל. והנה תוספ' כתבו כאן במתני' להקשות מנ"ל דשוה כסף ככסף באשה ותירצו דילפי' במה מצינו מעבד עברי יעש"ה. ובהיות כן י"ל דשפיר הי' הוכחה לרש"י דלא כדעת המרדכי מדלא הקדים שטר לכסף וא"ל דכסף דהכא לאו היינו מטבע קשה א"כ למה לא קחשיב חופה במתני' וא"ל דהוה מלתא דלא כתיבא בהדיא מאחר שמק"ו נפקא קשה א"כ איך תני שוה כסף דהוה ג"כ מלתא דלא כתיבא בהדיא כיון דממה מצינו מע"ע ילפינן ומה מצינו גרע מק"ו אלא ע"כ כסף דתני ברישא היינו מטבע דהוה כתיבא בהדי' ומה דפליגו ב"ש וב"ה ואומרים בש"ד וש"פ זהו רק לפרש פלוגתינהו וכיון דכסף דמשנתנו דחשיב בהדי שלשה דרכים היינו מטבע קשה

שפיר הו"ל למיתני בשטר קודם בכסף דהא אסור לקדש לכתחילה במטבע אלא ע"כ מוכח בהוכחה ברורה דלא כדעת המרדכי ומותר לקדש לכתחילה גם במטבע ושפיר צדקו דברי רש"י ז"ל אבל עדיין י"ל כסברת המרדכי הנ"ל וכסף דמתני' היינו סתם כסף וא"ל א"כ היינו ש"כ וקשה ליתני חופה ג"כ דכמו דחופה לא כתיבא בהדיא כן הוה ג"כ ש"כ מלתא דל"כ בהדיא. ז"א דהנה הר"ן ז"ל כתב על קושי' תו' דמנ"ל דש"כ ככסף מחמת סברא החיצונה כיון דהשוה כסף חביב עליה ככסף אין לחלק כלל בין כסף ממש לש"כ. וכ' הגאון בעפ"י ז"ל ע"ז דתוס' לא ניחא להו לפרש כדברי הר"ן ז"ל משום דקשי' להו התינח בפשטה ידה וקיבלה זה הוה ידעינן מהסברא דהוה ככסף כנ"ל אבל קידשה בלילה או ע"י שליח נ"ל ע"כ הוצרכו תו' לפרש ע"ז דיליף ממה מצינו מע"ע יע"ש היטב ובהיות כן י"ל דבכסף דתני התנא היינו ש"כ ובאופן דפשטה ידה וקבלה דזה הוה מלתא דכתיבא בהדי' דלאו ממה מצינו ילפינן לה אלא מהסברא החיצונה כמו שכתב הר"ן ז"ל והדרא הקושיא לדוכתא מנ"ל לרש"י להוכיח דלא כדעת המרדכי הנ"ל. אולם עדיין אנו צריכים למודעי דמוכח שפיר דלא כדעת המרדכי דאי' לקמן די"א ע"א בפיסקא בש"א בדינר וש"ד מ"ט דב"ש אמר ר' זירא שכן אשה מקפדת על עצמה ואינה מתקדשת בפחות מש"ד ופריך שם אלא מעתה בנתי' דרבי ינאי דקפדי אנפשייהו אתרקבא דדינרי ה"נ ומשני פשטה ידה וקבלה לא קאמינא כי קאמינא כשקדשה בלילה או ע"י שליח יע"ש ולפ"ז ע"כ בכסף דמתני' דעלה מפרש דבש"א בדינר וש"ד דלא מיירי מפשטה ידה וקיבלה דא"כ קשה מ"ט דב"ש וא"ל שמקפדת קשיא אלא מעתה בנתי' דר"י כנ"ל והכרח לומר דמיירי כשקדשה בלילה או ע"י שליח א"כ בדרך זה הוה ש"כ שפיר מלתא דלא כתיבא בהדי' דהא ע"כ ממה מצינו מע"ע ילפינן לה וצ"ל דבכסף היינו מטבע מדלא תני ג"כ חופה וקשה ליתני שטר קודם לכסף ועכ"ל דלא כדעת המרדכי ומותר לקדש לכתחילה במטבע. וזה שדייק רש"י במתק לשונו וטעמא דב"ש מפרש בגמ' דהיינו משום דקפדי אנפשייהו כנ"ל וקשה אלא מעתה בנתי' דר"י וצ"ל דמיירי שקדשה בלילה או ע"י שליח וע"כ בכסף דמתני' היינו מטבע ומוכח דלא כדעת המרדכי הנ"ל. אבל עדיין יש להעיר דלמא לעולם אימא לך דאסור לקדש לכתחילה במטבע ואפ"ה הקדי' כסף לשטר דלא בהא תליא מלתא וא"ל א"כ ליתני ביאה ג"כ קודם שטר כקושי' הגאונים שזכרנו י"ל כמ"ש העט"י משום דכסף ושטר אירוסין עושה תני מקודם ואח"ז ביאה דגומר ועושה נישואין. לכך כתב רש"י ז"ל מקודם האשה נקנית לבעלה וכתב הר"ן ז"ל דכוונת' בזה דאינה נקנית לגמרי ליורשה ולטמא לה רק להיות בעלה להצריכה גט ממנו יע"ש וגם לדבריו אין טעם מספיק לפרש"י ולפמ"ש מיושב היטב דהיה קשה

לרש"י כנ"ל דלמא מש"ה איחר ביאה לבסוף דנשואין עושה לזה הקדים דאינו דאשה נקנית רק לבעלה להצריכו גט ממנו דביאה אירוסין דהלכתא ביאה אירוסין עושה וכן פסקו הרי"ף והרמב"ם ז"ל. והנה תוס' הקשו לב"ה ליתני ש"פ וכ"ש פרוטה. ותירץ הגאון בעפ"י משום דה"א דאינה מקודשת גם דיעבד במטבע דדעתה אצורתא כסברת המרדכי הנ"ל קמ"ל יעש"ה. ולפי פירוש רש"י דהוכחה שלהן הכל לסתור דברי המרדכי א"כ הוה הדרא קושי' תו' הנ"ל לדוכתא ליתני רק ש"פ אך כתוב בספר דברי נבו"א ליישב קושי' תוס' בדרך פשוט משום דמטבע היינו של נחושת שהיו כן פרוטות שלהן וה"א דומיא דשדה עפרון בעינן דשם היו מטבע כסף שקלים קמ"ל יעש"ה וזה שכתבו רש"י אחר שהוכיחו לסתור דעת המרדכי יקשה קושי' תו' ליתני ש"פ לב"ה לזה פירשו פרוטה של נחושת וי"ל דקמ"ל כמ"ש בעל ד"נ ויש לעיין בזה:

איברא עדיין קשה דלמא לעולם כדעת המרדכי דאסור לקדש לכתחילה במטבע וכסף דמתני' היינו שוה כסף דהיינו לר"ה דאמר חופה קונה מיירי כגון שפשטה ידה וקיבלה קידושין דזהו מסברא הוה ככסף ובאמת ר"ה לא מוקי כר"ז דטעמי' דב"ש שכן אשה מקפדת על עצמה אלא כאידך שינויא דאמוראי דף י"א ע"ב דמפרשי טעמי' דב"ש בע"א ור"ז דמוקי טעמא דב"ש משום שמקפדת ע"ע ס"ל דמתני' מיירי אף ממלתא דלא כתיבא להדיא והא דלא קתני חופה משום דבאמת אין חופה קונה דלא כר"ה וכאשר באמת פסקי' הלכתא דלא כר"ה ואטו גברא אגברא קרמית להו אבל אם באנו לדון בדבר חדש אשר ממקומו יהי' מוכרע דהכל מודים בהאי סברא דמלתא דלא כתיבא לא קתני שוב אתי שפיר דתקשה לר' זירא ואמרתי מזקיני אתבונן דבר זה. ומחמת שגם אנכי ת"ל כוונתי בזה לדבריו אמרתי טוב לפרש שיחתו איתא דף ג' ע"א מנינא דרישא למעוטי חופה ולר"ה דאמר חופה קונה למעוטי חליפין סד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משד"ע כו' מנינא דסיפא למעוטי באינה יוצאת בחליצה כו' והקשו תוס' אמאי לא קאמר מנינא דרישא למעוטי חזקה דה"א תיתי משדה. תו הקשה הריטב"א ז"ל למה לא קאמר מנינא דסיפא למעוטי כסף דה"א נילוף מיציאה להוי' כדאי' דף ד' ואמר פה הקדוש זקיני הגאון אמתי ז"ל דאי' בדף ה' ע"ב אמר ר"ה חופה קונה בק"ו ופריך אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא שלש תנן וארבע לא תנן כו' יעש"ה. וצריכים אנחנו להבין הפשט בגמ' הא דפריך שלש תנן אי כוונתו מכח המנינא דע"כ ממעט חופה ז"א דהא כבר פרכינן לה לעיל לר"ה מנינא ל"ל למעוטי חליפין ומההכרח לפרש דפריך בפשטות למה לא קחשיב גם חופה במתני' לר"ה. ובהיות כן חל עלינו חובת הביאור בהא דקאמר מנינא דרישא למעוטי חופה קשה בלאו מנינא ידענו דאין חופה קונה מדלא קחשיב להו במתני' ועכ"ל

דסמך א"ע על שינויא דהכא מלתא דלא כתיבא בהדיא ל"ק וא"כ ה"א שפיר דחופה קונה והאי דלא חשיב לה במשנתנו משום דהוה מלתא דל"כ בהדיא רק קשה מאי קאמר ולר"ה דאמר חופה קונה למעוטי חליפין סד"א גמר קיחה קיחה כו' קשה מנינא ל"ל ואנא ידענא למעט חליפין דאי קונה ליתני במתני' מאי אמרת דהוה מלתא דלא כתיבה בהדי' ז"א דהא מג"ש ילפינן לה כמו כסף אפס לפמ"ש הר"ן ז"ל בהך דסד"א דחליפין קונה היינו מטעם כסף אייתינן עלה שוב י"ל שפיר דה"א דכמו דכסף קונה כך חליפין והאי דלא קתני חליפין משום דהוה בכלל כסף דבכבר תני לה ולפ"ז לא מצי לומר למעוטי חזקה דהוה קשה בלאו מנינא ידענו לה דאינה קונה מדלא קחשיב במתני' דהא הוה מלתא דכתיבא בהדיא וגם אינה קונה משום טעמי' דכסף והוכרח לומר למעוטי חליפין ובזה מיושב ג"כ קושי' הריטב"א דלא מצי למימר מנינא דסיפא למעוטי כסף דה"א נילוף בהיקשא דויצאה והיתה הוה קשה מנינא ל"ל בלא"ה ידענא דאין יוצאת בכסף מדלא קחשיב לה במתני' דהא הוה מלתא דכתיבא בהדי' דילפינן בהיקשא דויצאה והיתה כמו שטר לכך אמרי' למעוטי חליצה דה"א תיתי בק"ו מיבמה שאינה יוצאת בגט כו' והשתא שפיר איצטרך מנינא למעט' דה"א דיוצאת שפיר בחליצה והאי דלא קחשיב להו משום דהוה מלתא דל"כ בהדי' דמק"ו גמרינן לה ויע"ש שהאריך בנ"ט לשבח ודפח"ח:

א"כ מוכח ממנינא דסיפא דע"כ כ"ע ס"ל מלתא דלא כתיב' בהדי' לא קתני לה דאל"כ מנינא ל"ל ואנא ידענא דאינה יוצאת בחליצה מדלא חשיב לה במתני' בשלמא על מנינא דרישא לק"מ די"ל דאתא למעט חליפין דה"א דקונה והא דלא קחשיב לה משום דהוה בכלל כסף אבל ממנינא דסיפא קשה וצ"ל דמלתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני לה ושפיר ה"א דיוצאת בחליצה ולא חשיב לה משום דהוה ל"כ בהדיא וזה שדייק רש"י וקונה א"ע בשתי דרכי' גרסינן וקשיא מנינא ל"ל למעוטי חליצה בלא"ה ידענו מדלא חשיב לה וצ"ל מלתא דל"כ ל"ק הרי דכ"ע ס"ל להאי כללא א"כ קשיא לר"ז דמוקי מתני' שקידשה בלילה איך קתני ש"כ הא הוי מלתא דלא כתיבא בהדיא וע"כ דבכסף דמתני' היינו מטבע וקשה א"כ ליתני ביאה קודם שטר ואי משום דאסור לקדש לכתחילה בביאה קשה ליקדם גם לכסף דהא אסור לקדש לכתחילה במטבע אלא ע"כ דלא כדעת המרדכי כ"ז אמרתי לחדד לב התלמידים בהלכה וק"ל: שם בגמ' האשה נקנית מ"ש הכא דתני האשה נקנית ומ"ש התם דתני האיש מקדש משום דקבעי למיתני כסף כו' ויש לדקדק למה שינה ש"ס כאן מה שאין דרכם בשארי מקומות דהא ממשנתנו קא סליק ולא הוצרכו לציין האשה נקנית ותו יש לדקדק על כפל הלשון מ"ש הכא ומ"ש התם (לכך נלע"ד דרך פלפול דהנה מקשים העולם מאי פריך הש"ס וליתני הכא האשה מתקדשת דלמא מש"ה תני כאן לשון

נקנית משום דביאה נשואין עושה ואי הוה קתני מתקדשת לא הוה משמע כ"א אירוסין אבל שם בפ"ב דתנו בו ובשלוחו לא מיירי מביאה שפיר קתני לשון אירוסין וכן הביא הרב בעל תא"י הקושי' הלזו. ונ"ל דהנה תוס' הקשו במתני' ה"א בכ"מ תני בלא ה"א כגון בתולה נישאת ולמה קתני כאן בה"א האשה נקנית. ותירץ העט"י דבא להורות דדוקא אשה נקנית בכסף ושטר אבל לא יבמה וכבר כתבתי בחידושי לדקדק דלפמ"ש הקול הרמז דבבא דהיבמה נקנית בביאה לגופא לא איצטרך דכ"ש הוא מאשה רק לדיוקא דדוקא בביאה ולא בכסף ושטר הדרא קושיא לדוכתי' ל"ל ה"א דהאשה אך אי אמרינן ביאה אירוסין עושה גבי אשה א"כ לא מיותר כלל בבא דהיבמה נקנית בביאה ולגופא איצטריך דאי מאשה ה"א דאירוסין עושה קמ"ל דגבי יבמה לגמרי איצטרך דקונה וא"כ אכתי איצטרך ה"א דהאשה למעט יבמה מכסף ושטר וי"ל דלזה נתכוונו הש"ס וציינו האשה נקנית בה"א ודייק מ"ש הכא דתני האשה בה"א וכ"מ תני בלא ה"א וצ"ל למעט יבמה מכסף ושטר וקשה מסיפא דיבמה נקנית בביאה נשמע למעט דלגופא לא איצטריך דנשמע מאשה כנ"ל וצ"ל ע"כ דביאה אירוסין עושה א"כ קשה מ"ש התם דתני האיש מקדש ליתני גם הכא האשה מתקדשת כיון דביאה אירוסין עושה ויש לכוון ע"פ מ"ש בסמוך לקמן דברי המתרץ באופן נאה דיהי' לשון נקנית שפיר חדא אטו תרתי והמבין יבין) ואגב דאיירינן בזה אכתוב ליישב עוד באופן אחר מה שאמרתי בפתיחתי למס' זו ובסיומא מס' גיטין מה שהוא בדרך דרוש ובקשתי מכל מעיין לעיין מקדם היטב בהלכה. וזה החלי בעזרת צורי וגואלי: דכתב הרמב"ם ז"ל בפירוש המשניות וזה"ל. ויש לשאול כאן למה סידר קידושין באחרונה הי' עכ"פ נצרך לסדרו קודם גיטין כדי שיבוא על הסדר בראשונה קידושין ואחרי' גיטין ויהא סידורם נכון. ויהיה התשובה בזה. שסידורם נעשה כך מפני שהיה רצונו לילך ע"ד הפסוק שהקדים גירושין קודם קידושין והוא מ"ש הקב"ה וכתב לה ספר כריתות ויצאה מביתו והלכה לאיש אחר ומתוך דברו שאמר והיתה לאיש אחר למדנו פרק מפרקי קידושין כמו שנתבאר בגמ' עכ"ל הרצון מאחר שלמדנו קידושי שטר מהא דכתיב ויצאה והיתה אחר שאמר וכתב לה ספר כריתות בגלל זה סידר ג"כ קידושין אחר גיטין ובעפ"י ז"ל תמה בזה על דברי רבינו דהא והלכה והיתה קאי אנשואיה השני' יעויין בפתיחתו ולדעתי ברור כמ"ש מאחר שילפינן שטר מזה ובאמת לא העתיק בעפ"י דברי הרמב"ם מה שסיים ומתוך דברו כו' למדנו פרק מפרקי קידושין אבל באשר העתקנו כל לשונו של הרבינו ז"ל הפשוט כמ"ש לעיל אך אי קשיא לי הא קשיא לי דאיתא בדף ג' מנינא דרישא למעוטי חליפין סד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משדה עפרון מה שדה מקניא בחליפין אף אשה נמי מקניא

בחליפין קמ"ל פריך ואימא ה"נ ומשני חליפין איתני בפחות מש"פ ואשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה כך הוא גירסת רש"י ז"ל ופירשו דגנאי הוא לה ולא מקניא נפשה. ובתוספות הרבו להקשות ע"ז וחד מקושיתם הוא א"כ שטר נמי נילוף בג"ש דקיחה קיחה משדה יעש"ה וכתב מהרש"א ז"ל ליישב לשיטת רש"י משום דהיקש דויצאה והיתה אינו מיותר דאיצטרך אכמה דרשות וא"כ שפיר אמר סד"א הואיל וגמר קיחה כו' חליפין נמי וא"ל א"כ ל"ל ויצאה והיתה י"ל דקאי אשארי דרשות ובאמת ילפינן שטר ג"כ מקיחה קיחה והש"ס דילף לקמן שטר מויצאה והיתה היינו לפי המסקנא דהכא דאין חליפין קונה מטעם דאשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה א"כ שטר נמי איתא בפחות מש"פ ואין ללמוד מקיחה קיחה לכך הוצרך למילף מויצאה והיתה אבל לפי מה דס"ד דחליפין קונה מג"ש דקיחה קיחה ה"ה שטר נמי ילפינן מהך ג"ש ומוקמינן ויצאה והיתה אשאר מילי יעש"ה ובהיות כן קשיא לשיטת רש"י ז"ל למה הוצרך רבינו הקדוש למיתני במתני' מנינא למעט חליפין דאשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה בלא"ה נדע זה מדחזינן דרבינו הקדוש קבע מס' קידושין אחר מס' גיטין וקשה קושי' רבינו הרמב"ם ז"ל דה"ל לסדרו עכ"פ קודם גיטין וההכרח לומר שסידר על סדר הכתוב דכתיב שטר אחר וכתב לה ספר כריתות דהא ילפינן מויצאה והיתה וקשה הא יש ללמוד שטר מג"ש דקיחה קיחה משדה וא"כ לא אשכחן שום פרק מפרקי קידושין שנאמר בתורה אחר גירושין ושוב ה"ל להקדים קידושין לגיטין ועכ"ל דאין ללמוד שטר מג"ש דקיחה קיחה משדה מאחר דשטר איתא בפחות מש"פ ולא מקניא נפשה. וכיון דנשמע הך סברא דבפחות מש"פ לא מקניא נפשה ה"ה דגם חליפין אינה קונה מהאי טעמא וכיון דמסדור רבינו הקדוש מוכח דאין חליפין קונה למה הוצרך עוד ללמוד מנינא דרישא וההכרח לפרש עכ"פ בדעת הרמב"ם דלא ס"ל כגירסת הקונטרס לא מקניא נפשה דבדידה תליא מלתא אלא כגירסת התוס' לא מקניא סתם ואין למילף כלל שטר מג"ש דקיחה קיחה אף לפום ס"ד דחליפין ילפינן מג"ש דקיחה ובהיות כן אין הכרח כלל דאין חליפין קונה מדהוצרך לילף שטר מויצאה והיתה דאין להם שום שייכות זה לזה כנ"ל ושפיר הוצרך רבינו הקדוש ז"ל למיתני מנינא דרישא למעוטי חליפין כנ"ל ואולי אפשר ליישב בזה מ"ש הרא"ש ז"ל במכילתן סימן טו"ב בהך דינא דאמר שמואל קידשה בתמרה אע"פ שעומד כור תמרים בדינר מקודשת משום דחוששי' שמא ש"פ במדי וכתב הרמב"ם פ"ד מה"א מטעם דחיישינן שמא ש"פ במדי ותוליכנה לשם התמרה ושם יהי' ש"פ והקשה הרא"ש ז"ל הא אמרינן אשה בפחות מש"פ לא מקניא נפשה דגנאי הוא לה א"כ העיקר תלוי שיהי' ש"פ במקומה יע"ש אבל לפמ"ש בסמוך דהרמב"ם ז"ל לא גרס נפשה ולאו

בהקפדה דידה תליא מלתא כלל רק מחמת חשיבות הקנין צריך להיות ש"פ כמו גבי שדה שפיר חיישׁ שמא תוליכנה למדי ותהנה ממנו ש"פ ושם אקרי כסף ויעויין עוד מ"ש בלחם משנה פ"ד מהלכה הנ"ל ועיין בזה ועדיין לא פלטינן ליישב לשיטת רש"י ז"ל דגרסי לא מקניא נפשה ובהכרח לפרש לשיטתם כמ"ש מהרש"א ז"ל דהא דילפינן שטר מויצאה והיתה היינו במסקנא דאין חליפין קונה אבל אי חליפין קונה גם שטר יש למילף מקיחה קיחה א"כ נסתר סברת הרמב"ם דמש"ה איחר רבינו הקדוש לסדר קידושין אחר גיטין ע"ד הפסוק דיקשה א"כ מנינא למה לי והדרא לשיטתם קושית הר"מ לדוכתי' למה סידר קידושין באחרונה ה"ל לסדרו קודם גיטין כאשר הוא מן הראוי כנ"ל:
אמנם ראיתי להגאון בעפ"י ז"ל בשיטתו כתב בהפתיחה ליישב קושי' הר"מ ז"ל דרך פלפול הנוהג בזמנינו וזה הדרך ישכון אור. דוקא לשיטת רש"י ולא לשיטת תוס' והרמב"ם ויהיו בזה ג"כ הני דיעות של הגאונים לשיטתייהו. דהנה קשה לב"ש דאמרי בדינר וש"ד ומפרשי טעמי' בגמרא דמקפדת על עצמה או שארי טעמים עדיין מנ"ל הא כיון דאין ילפינן לה בג"ש דקיחה קיחה משדה ממילא אמרינן כשדה דנקנית בפרוטה ומנ"ל להקל באיסור אשת איש ולאוקמי' אדינר אבל אם נאמר דב"ש לא ילפי כלל קידושי כסף משום קרא אלא מסברא חיצונה ממילא ג"כ אמרינן כסברא הנותנת דיהי' בדינר כנ"ל ואיתא בסוף מסכת גיטין במשנה ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה דבר ערוה והקשו בתו' בשם הירושלמי א"כ ל"ל דכתב רחמנא מחזיר גרושתו דאסור תיפוק לי' דהא אסור לגרש' רק מחמת ערות דבר והוה זונה ואסורה ממילא עליו יעש"ה בדברי תוס' וי"ל קושי' זו דאיתא במס' כתובות דף ט' ע"א אר"א האומר פ"פ מצאתי נאמן לאוסרה עליו. ולפ"ז אשכחת לה בכה"ג שטען הראשון פ"פ מצאתי וגירשה דהא אסורה עליו אח"ז נישאת לשני ומצא דמים ואגלי מלתא למפרע שהראשון לא הי' בקי בהטי' כדאי' במכילתן בסוגי' טובי ואח"ז מת השני או גירשה וה"א דמותרת לחזור לראשון כיון דלא היתה זונה מעולם קמ"ל קרא דאסורה לחזור לראשון מחמת מחזיר גרושתו (ולפ"ז ע"כ דלא כר"י הקיפר דא"כ ל"ל דדוקא מן הנשואין ולא מן האירוסין הלא לא משכחת לה מחזיר גרושתו כ"א דוקא מן הנשואין ומצא דמי' לשיטת בעפ"י) אך הקשה ע"ז דהא אמרינן שם בכתובות ואמאי ספק ספיקא הוא ספק תחתיו ספק אינה תחתיו ספק באונס ספק ברצון ומשני לא צריכא כגון באשת כהן ואב"א באשת ישראל וכגון שקיבל בה אביה קידושין בפחותה מבת ג' שנים ויום אחד יע"ש ובהיות כן קשה אי מיירי קרא דמחזיר גרושתו כגון שטען פ"פ מצאתי כו' קשה הא הוה ס"ס ולא היתה נאסרת עליו כלל וא"ל באשת כהן קשה ל"ל דאסורה לחזור מטעם

מחזיר גרושתו בלא"ה גרושה אסורה לכהן אע"כ דמיירי שקיבל אביה קידושין כשהיתה פחותה מבת ג' שנים ויום א' וקשה במאי קידשה אותו הפעם אי בביאה הא פחותה מבת ג' שנים ויום א' בתולי' חוזרת ואינה מקודשת כלל בביאה ואי בשטר קשה הא ג"כ אינה קונה פחות משתגיע לעונת הפעוטות כמבואר בפ' האומר דכתבו התוס' לשיטת רש"י דאינה מגורשת פחות משתגיע לעונת הפעוטות ה"ה דאינה מקודשת פחות משתגיע לעונת הפעוטות בשטר דאיכא למילף מויצאה והיתה וע"כ דקידשה בכסף דלא מצינו קנין חשוב מזה וממילא מוכח לב"ש דיש קנין כסף מדאיצטרך מחזיר גרושתו ושוב אוקמי' מהסברא אדינר ולית לי' לביש ג"ש דקיחה קיחה כלל יע"ש בפ"י שהאריך בזה וזה הדרך נכון לשיטת רש"י ז"ל דקטנה אינה יכולה להתגרש כנ"ל וע"ז לק"מ מנינא ל"ל מדאמרי' דלב"ש קטנה אינה מתקדשת דילפינן מויצאה והיתה מגירושין וקשה נילף מקיחה קיחה וכנ"ל ז"א דהא לב"ש לית להו כלל ג"ש דקיחה רק דאיהו יליף כסף מהסברא וסתם מתני' אתי' כב"ה ואתי' שפיר משא"כ לשיטת תוס' פ' האומר דקטנה יכולה להתקדש בשטר אף פחות משהגיעה לעונת הפעוטות ונסתר החיבור של בעפ"י שזכרנו אך לשיטתם דגרסי לא מקניא ולא גרסי נפשה י"ל כמ"ש הרמב"ם ז"ל כנ"ל וכן פסק באמת הרמב"ם פ"ב מה' גירושין ה' כ"א כדברי תוס' דבפ' האומר דקטנה יכולה להתקדש בפחות משהגיעה לעונת הפעוטות ונסתר סברת בעפ"י בגלל זה פירש רבינו כדרכו הנ"ל ובחיבורי על מס' זו מאוד הארכתי להעמיק הענין אולם על דברי בעפ"י הנ"ל כתבתי כמה קושיות בספרי ואיך יתכן להמציא קנין חדש מכח מדאיצטריך טפי יש לנו לומר מכח קושיא זו דקטנה יכולה להתקדש בשטר ולסתור בזה הקישא דויצאה והיתה מדנמציא קנין חדש לומר שיש עוד קנין. ותו דהא בדף ז' ע"ב אמרינן שם ואיצטריך למכתב כי יקח ואיצטרך ויצאה חנם דכי יקח מורה היכי דיהבה איהי לדיד' אינה מקודשת כו' יע"ש ויקשה לב"ש מנ"ל הא כיון דלית לי' שום פסוק על קנין כסף לדבריו ואין להאריך בזה שהגאון הנ"ל לא כתב אלא לחידוד כאשר כתב בעצמו שם רק להמתיק הדבר יש לי לומר דהנה תו' הקשו למה קתני האשה בה"א ידועית ותירצו דאקרא קאי פירש האשה המבוררת בקרא כו' יע"ש וכתב הרב בעל חדות יעקב דהתנא קמ"ל בזה דקידושי כסף הוה ג"כ מפורשים בקרא דלא כהרמב"ם ז"ל דכתב דקידושי כסף מד"ס יעש"ה והנה צריכים אנחנו להביא דברי הרמב"ם ז"ל שכתב קידושי כסף הם מדברי סופרים ואיתא במגילת אסתר ששאלוהו לרבינו מנ"ל זה והשיב שברור אצלו שכל דבר הנלמד באחת מי"ג מדות הוה נקראים מן הסופר' באופן שאינו מבורר בקרא וע"ז סמך וכתב דקידושי כסף מד"ס וא"ל א"כ למה כתב דקידושי שטר הוא מן התורה

הא אף גם הוא ילפינן בהיקשא דויצאה והיתה דהוה ג"כ מי"ג מדות ותירץ דע"כ הוה חד מן התורה דאל"כ נערה מאורסה דאמר רחמנא להדיא בסקילה היכא משכחת לה ועכ"ל בשטר וא"ל דלמא להיפוך דקידושי שטר הוה נקראים מד"ס וקידושי כסף הוה מן התורה ואשכחן נערה מאורסה בכסף ז"א דע"ז סמך את עצמו על מה שאמרו בגמ' דף ט' ע"ב משכחת לה כגון שקידשה בשטר הואיל וגומר ומוציא גומר ומכניס מש"ה עדיף לי' למימר דקידושי שטר הוה דאורייתא וקידושי כסף מד"ס ויעש"ה ולבסוף העלה הרב בעל ח"י הא דקידושי כסף הוה דאורייתא היינו לב"ש ולא לב"ה יעש"ה ובהיות כן יש לנו לפרש כך הואיל וסיים בש"א לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה דבר ערוה. א"כ קשה מחזיר גרושתו היכא משכחת לה וצ"ל שטען פ"פ מצאתי כנ"ל וקשה הא הוה ספק ספיקא וצ"ל דקידשה בפחותה מבת ג' שנים ויום א' וקשה במאי קידשה ביאה לא שייך קודם ג' שנים ושטר לא שייך פחות משהגיעה לעונת הפעוטות וצ"ל דמיירי שקידשה בכסף א"כ גם קידושי כסף הוה מפורשי' בתורה דהא לא אשכחת לה במחזיר גרושתו אלא בכה"ג ושפיר אומר האשה המפורשת בקרא דקידושי כסף הם מד"ס וכמ"ש בעל ח"י כמ"ש לעיל. אך עדיין אנו צריכין למודעי למאי נ"מ אם קידושי כסף הוה מפורשים בקרא או לאו כיון דבין כך ובין כך ממיתין עלי' כאשר כתב הרמב"ם ומג"א דמ"מ על קידושי כסף סוקלי' א"כ למאי נ"מ השמיענו התנא דקידושי כסף מן התורה: ונ"ל דדבר גדול השמיענו תנא דידן דהנה הקשה הל"מ לשיטת רבינו דקידושי כסף מד"ס א"כ קשה פירכ' הש"ס דף ה' למה לא חשיב חופה במשנתנו וא"ל משום דהוה מלתא דלא כתיבא בהדיא קשה איך תני בכסף דכל עיקרו מד"ס יע"ש ולפ"ז י"ל דהתנא מורה לנו דחופה קונה והא דלא תניהו משום דלא כתיבא בהדי' ושלא תקשה הא גם כסף ל"כ לכך שונה האשה המפורשת בקרא רצונו דלא מיירי כ"א מן המפורשים בהדי' משא"כ אי לא הוה תני בה"א ה"א דקידושי כסף מד"ס וממילא אין חופה קונה מדלא תניהו כמו שתני כסף כנ"ל ובהיות כן יהי' המשך לשון הש"ס כך דבל"ז לק"מ ליתני האשה מתקדשת ה"א דביאה נשואין עושה ולא מצי למיתני לשון מקודשת וכמש"ל לכך כיון א"ע האשה נקנית וקשה למה תני בה"א וצ"ל להורות דקידושי כסף הוה מד"ת וקשה מאי נ"מ בזה וצ"ל דהשמיענו דחופה קונה כנ"ל וקשה מנ"ל דחופה קונה וצ"ל בק"ו וקשה הא יש למיפרך מה להני שישנו בע"כ וצ"ל כסף באישות לא אשכחן וקשה עכ"פ פירכא כ"ד יהי' ומהכרח לומר דעל ק"ו לא שייך פירכא כל דהו דס"ל ביאה אירוסין עושה ואיכא ק"ו ג"כ מביאה שאינה גומר כמ"ש בעל מעשה חייא ז"ל הבאתיו לעיל וכיון דמוכח דביאת אירוסין עושה קשה שפיר ליתני האשה מתקדשת אבל עדיין י"ל

דביאה נשואין עושה והא דנקיט האשה בה"א י"ל לאו להורות דקידושי כסף מפורשת בתורה אלא כמ"ש הגאון בעל תוספת יו"ט ז"ל עיין עליו לכך התחיל המקשן מקודם ואומר מ"ש הכא דתני האשה נקנית כלומר מ"ש הכא אחר מס' גיטין הי' עכ"פ נצרך לסדרו קודם מס' גיטין וכמ"ש הרמב"ם ז"ל ומההכרח דה"א דהאשה מורה דכסף הוה מפורש בתורה דזהו מוכח ממתני' דסוף מס' גיטין כמ"ש לעיל והשתא קשה שפיר ומ"ש התם דתני האיש מקדש ליתני הכא ג"כ בלשון הזה האשה מתקדשת ובחילוקי הארכתי בזה ועוד לאלקי מילין ליישב באופן שלישי אשר בו יתורץ כמה מאמרים ויעויין בפרשה כי תצא מזה:

שם בגמ' וניתני האיש קונה ומשני משום דקבעי למיתני סיפא וקונה את עצמה בדידיה תני נמי רישא בדידה ואי בעית אימא אי תנא קונה ה"א בע"כ תני האשה נקנית מדעתה אין שלא מדעתה לא. והנה זה לי כשמנה שנים אשר נשאלתי כאן קושי' עצומה מחכם מופלג א' ע"פ הא דאי' לקמן מנינא דרישא למעוטי מאי למעוטי חופה ולר"ה דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי חליפין סד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משד"ע מה שדה מקניא בחליפין אף אשה נמי מקניא בחליפין קמ"ל. ופריך ואימא ה"נ ומשני חליפין איתנהו בפחות מש"פ ואשה בפחות מש"פ לא מקני' נפשה ופירש"י משום דגנאי הוא. ולפ"ז קשה ליתני האיש קונה וא"ל דה"א בע"כ ז"א דאי כוונת התנא דקונה בע"כ א"כ תיקשה מנינא דרישא למעוטי מאי וא"ל למעוטי חופה קשה מהיכי תיתי דיהי' קונה וא"ל בק"ו מכסף ושטר וביאה י"ל מה להנך שכן ישנן בע"כ וא"ל כסף מיהו באישות לא אשכחן ז"א דהא עכשיו קיימינן דכל הקידושין הם בע"כ וא"ל ג"כ למעוטי חליפין ז"א דתקשה ואימא ה"נ דחליפין קונה וא"ל כיון שהוא בפחות מש"פ לא מקני' נפשה דגנאי הוא לה ז"א דכיון דנקנית בע"כ הרי דלאו בהקפדה דידה תליא מלתא הא מקדשה אף בע"כ וכיון דמכח מנינא דרישא מוכח דדוקא מדעתה אין כו' א"כ קשה וליתני האיש קונה כפירכת הש"ס עכ"ל. והשבתי בשלשה אופנים והנה קושיא זו מבואר בספר לוית חן ומ"ש דא"ל למעוטי חופה מהיכי תיתי דקונה אי מק"ו דכסף ושטר וביאה י"ל דישנו כולהו בע"כ דהא קיימינן השתא דאשה נקנית בע"כ זה טעות גדול דאי כולהו קונים בע"כ תיתי גם חופה דיהי' בע"כ קונה כוותייהו ואיפכא איכא למיפרך לפום הך סברא דאשה נקנית בע"כ איך י"ל דמנינא דרישא אתי למעוטי חופה קשה דלא יהיה קונה באמת דהא איכא למילף מהני מאי אמרת שישנו בע"כ נילוף שגם חופה יהי' בע"כ וא"ל שכן עיקר הדין בחופה מה שבאנו למיליף מיניה ק"ו הוא מדעתה דהיינו גמר שאנו באנו למידין מה חופה שגומר י"ל שאינו גומר בע"כ גם זה ליתא לפמ"ש הגאון מוהרר"א

והגאון מוהר"ם שיף ז"ל דאי אשה נקנית בע"כ כ"ש דנישאת בע"כ דמה תחילה הקנין הוא בע"כ כ"ש וק"ו וגמר קנין שהוא בע"כ יע"ש א"כ לפי מה שנאמר דאשה מתקדשת בע"כ בודאי ה"ה דחופ' גומר בע"כ כו'. וכן הקשה בעל תא"י הקושיא באופן אם נאמר בע"כ שוב אין למעט חליפין דהקשה ואימא ה"נ כנ"ל רק די"ל למעוטי חופה ורוצה להעלות מזה כיון דבשינוי' בתרא הזה ע"כ ליכא למעט כ"א חופה מש"ה פסקי הרי"ף והרמב"ן דאין חופה קונה דבכ"מ שינויא בתרא עיקר יע"ש ולפמ"ש ליכא למימר כלל למעוטי חופה ג"כ בהך סברא דנקנית בע"כ דליכא שום פירכא על ק"ו דר"ה ע"כ נלע"ד ליישב הקושיא הלזו בשלשה אופנים. בדברים נחמדים והגונים:

אופן הראשון צריכים אנחנו לבאר מקודם דברי הירושלמי בריש מס' וז"ל מתניתין או בכסף או בשטר או בביאה תנא ר"ח לא סוף שלשתן חד הוא כו' וכתב הגאון בעפ"י דמבואר מלשונו דמנינא דרישא דמתני' מורה דלא תימא שלשתן חד הוא לכך תני בשלשה דרכים להורות או בכסף או בשטר או בביאה וקשה למה לא אמרי' גם בש"ס דילן הכי יעש"ה וביותר יש לתמוה איך ס"ד למימר דשלשתן חד הוא ומההכרח לפרש ע"פ הא דאיתא בדף ט' ע"ב אר"י בעולת בעל כו' א"ל ר"ל לר"י כעורה זו שנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה אי מהתם ה"א עד דמקדש והדר בעיל מתקיף לה ראב"י א"כ נערה מאורסה דאמר רחמנא בסקילה היכא משכחת לה כו' ולכאורה יש לדקדק וכי לא ידע המקשן די"ל בשטר דבשלמא גבי כסף כי יקח ובעלה אבל בשטר מהי תיתי לומר עד דמקדש והדר בעיל (וחוץ לדרכנו אמרתי ע"פ מ"ש לעיל בשם מהרש"א ז"ל דהא דילפינן שטר מויצאה והיתה לא מג"ש דקיחה קיחה משדה משום דשטר אי' בפחות מש"פ ולא מקני' נפשה לפ"ז י"ל לפי הך ס"ד דאמרי' גבי כסף עד דמקדש והדר בעיל י"ל בשטר ג"כ הכא דילפינן מכי יקח בג"ש דקיחה קיחה וג"כ עד דמקדש והדר בעיל ושוב א"ל דבפחות מש"פ לא מקני' נפשה ז"א דשפיר מקניא נפשה בביאה דהא קיימינן השתא בסברא דהא דכתיב בתר' ובעלה פירש עד דמקדש והדר בעיל וזהו פשוט והארכתי בנדון זה בחידושי) וצ"ל כמ"ש המפרשים בזה דאתקש הויות להדדי וממילא מקשינן שטר לכסף כמו דכסף לא מהני בלי ביאה כך שטר לא מהני בלי ביאה. ובהיות כן שפיר ה"א לטעות במשנתנו דיליף ביאה מובעלה ואמרי' עד דמקדש כו' ושטר מקשינן לכסף דלא מהני בלי ביאה וכמו כן י"ל דמקשינן לביאה מה ביאה לא מהני בלי כסף ה"ה שטר דלא מהני בלי כסף וממילא שלשתן חד הוא כך יש מקום לטעות וא"ל מי מצי למימר כלל עד דמקדש בכל הני שלשה קנינים נערה מאורסה דאמר רחמנא והמפורשת בכמה משניות היכא משכחת לה י"ל דעדיין יש מקום לטעות דמשכחת לה כגון שבא

עליה ארוס שלא כדרכה וכאשר באמת אמרוהו רבנן קמי' דאביי דף ט' ע"ב יעש"ה כנלע"ד ליישב דעת הירושלמי דיש מקום לטעות שלשתן חד הוא אך דע"ז קשה מי מצית למימר שלשתן חד הוא משום דאתקיש הויות להדדי קשה א"כ נימא דילפינן נמי קיחה משדה דאשה תהי' נקנית בחליפין כפירכת הש"ס ואימא ה"נ מאי אמרת כיון דאיתנהו בפחות מש"פ לא מקניא נפשה ז"א דכיון אי יהי' גם חליפין קונה תו בעינן ארבעה קנינים דהא אתקיש הויות להדדי דיהיה כל הקנינים חדא וא"כ לא שייך לומר לא מקני' נפשה דהא עכ"פ היא מקניא נפשה בהני תלתא קנינים הנשארות ויקשה מהיכי תיתי ללמוד מהג"ש כסף יותר מחליפין כי שלשתן חד הוא וא"ל דבאמת לפום האי טעות גם חליפין קונה ובעינן ארבעה קנינים ז"א דאטו יהיה שונה התנא שלשה חלקי קני' ויהי' שייר חלק רביעי דבשלמא אי אמרינן כל חדא באנפי' נפשיה קונה שפיר י"ל דחליפין קונה ושייר משא"כ חלק מחלקי הקנין איך יתכן לומר דשייר זאת אמנם י"ל קושי' זו דהנה הקשו בתוס' מאי קאמר דסד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משדה עפרון ה"א דחליפין קונה נילף בהיקשא דואחרת יקח לו דאין אשה נקנית בחליפין כמו אמה עבריה ותירצו דילפינן מהיקשא ריבוי קנינים כמו שטר באמה לרבות אבל מיעוט קנינים שאין אשה נקנית בחליפין לא ילפינן מהיקש. ובהיות כן שפיר י"ל דה"א שלשתן חד הוא וא"ל נבעי ארבעה קנינים דתיתי גם חליפין דקונה מג"ש דקיחה קיחה י"ל דילפינן מהיקש דואחרת דאין קונה חליפין מאי אמרת כתי' התוספות דהוה מיעוט קנינים זה ליתא דאדרבה עתה הוה ריבוי' קנינים הא דאמרי' דאין חליפין קונה דאי חליפין יהיה קונה בעינן ד' קנינים והשתא דאמרי' דאין חליפין קונה בג' קנינים סגי ואדרבה דוק לאידך גיסא דמה דנילוף דאמה נקנית בשטר הוא עכשיו מיעוט קנינים דהא גבי אשה אינה נקנית כ"א בשלשתן כסף שטר וביאה וממילא בלא היקש דואחרת נשמע באמה דכסף לחוד קונה ואת ההיקש למעט קנינים ולומר דבעי גם שטר כמו גבי אשה והוה זאת מיעוט קנינים טפי יש לנו ללמוד דאין חליפין קונה בהיקש דואחרת ויהי' ריבוי' קנינים כנ"ל, אולם בכ"ז אתי שפיר למאן דדרש לקמן היקשא דואחרת אבל למאן דלא דרש היקש דואחרת כלל שוב א"ל שלשתן חד הוא דתקשה נבעי גם חליפין מאי אמרת דילפינן בהיקש דואחרת ז"א דהא לא ס"ל האי היקשא דאיתא לקמן ובשטר מנ"ל א"ק ואם אחרת יקח לו כו' הניחא למ"ד שטר אמה עבריה אדון כותבה אלא למ"ד אב כותבה מא"ל א"ק לא תצא כצאת העבדי' אבל נקנית היא בקנין עבדים ומאי ניהו שטר ופריך ואימא אבל נקנית היא בקני' עבדים ומאי ניהו חזקה א"ק והתנחלתם כו' ומאי ראית כו' מסתברא ואב"א להכי מהני היקש דואחרת. ולפ"ז כיון דשאין לשון הירושלמי מביא

שינוי' בתרא לחוד ודרשינן לכ"ע היקש דואחרת שפיר אמר דמנינא אתי דלא תימא שלשתן חד הוא מאי אמרת א"כ תבעי נמי חליפין ז"א דילפינן בהיקשא דואחרת דלא בעינן חליפין דהוא ריבוי' קנינים כמו שכתבתי בסמוך ולכ"ע אית להו היקש דואחרת כנ"ל אבל הש"ס דילן דמפרש מנינא דרישא למעוטי מאי היינו לשינויא קמא דהתם דלית להו כלל היקשא דואחרת ובהיות כן אין סברא לומר כסברת הירושלמי דבא מנינא להורות כדי שלא תימא שלשתן חד הוא דבלא"ה מוכח זה דתקשה מאי פסקי' למילף כסף מג"ש דקיחה יותר מחליפין ע"כ הוכרחו לומר דמנינא דרישא אתי למעט ועדיין יקשה ע"ז מאי קאמר ולר"ה דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי מאי הא לר"ה ודאי י"ל כס' הירושלמי כיון דר"ה ס"ל שטר אמה עבריה אדון כותבה ואית ליה היקש דואחרת ז"א דלר"ה בלא"ה נסתר סברת הירושלמי כמו שיתבאר לקמן באופן השני ובהיות כן שפיר מיושב קושי' בעל לוית חן שזכרנו די"ל הני תרי שינוים דהכא אזלי להני תרי שינוי' דדף י"ז דלשינויא קמא דהתם דלית ליה היקש דואחרת כלל וממילא נסתר ס' הירושלמי כנ"ל ומההכרח לומר דמנינא אתי למעוטי חופה וחליפין לכך קאמר דתני נקנית איידי דסיפא דא"ל דה"א בע"כ דיקשה קושי' ל"ח שזכרנו ושינוי' בתרא דהכי קאי לשיטת שינויא בתרא דהתם דלהכי מהני היקש דואחרת וממילא י"ל שפיר כס' הירושלמי הנ"ל דמנינא אתי דלא תימא שלשתן חד הוא לכך משני שפיר דה"א בע"כ ולק"מ קושי' ל"ח מנינא ל"ל די"ל כמ"ש הירושלמי ודו"ק:

אופן השני ויתבאר ג"כ במה שתלמודא דידן חולק על הירושלמי ולא מפרשי דמנינא אתי דלא תימא שלשתן חד הוא כנ"ל דהנה הקשו הגאונים קשישאי הר"ן והריטב"א והרשב"א ז"ל למה שינה התנא הסדר ומה שהם כתובים וסדורים בקרא דהיינו מקודם כסף ואח"ז ביאה ואח"ז שטר ויעוין מ"ש מזה לעיל ריש הפרשה: ונ"ל ליישב קושיתם דהנה איתא לקמן דף ט' ע"ב אר"י בעולת בעל מלמד שנקנית בביאה א"ל ר"ל לרבי כעורה זו שנה רבי ובעלה מלמד שנקנית בביאה ומשני אי מהתם ה"א עד דמקדש והדר בעיל. והקשה הריטב"א א"כ במסקנא מנ"ל לרבי דלא אמרינן עד דמקדש כו' ותירצו דס"ל דמסתמא או הא או הא משמע עד שפרט לך הכתוב יחדו יעש"ה ובהיות כן י"ל אי הוה נקיט התנא בכסף בביאה ובשטר לא הוה ידענא דמנינא דרישא אתי למעט חופה וחליפין אלא דה"א דמנינא אצטריך לגופי' דאי לא הוה תני מנינא במשנתנו ה"א דליכא כ"א שני קנינים דהיינו בכסף וביאה חדא היא ושטר נמי חדא דנימא עד דמקדש והדר בעיל כר"י וכיון דזה עד דפרט לך הכתוב יחדו פלוגתי' דר"י ור"ל היא בסנהדרין ואיכא מקום לטעות עכ"פ דמתני' כאידך תנא לכך תני מנינא לחלק ולומר דכסף וביאה

קונים כ"א באנפי' נפשיה ועדיין לא הוה ידענו למעט מידי לכך הפסיק התנא בשטר בין כסף לביאה ושוב ע"כ מנינא למעט אתי דא"ל לחלק כסף וביאה ז"א דבלא"ה אין להם אחדות לומר דנתכוון התנא דבעי שניהם כיון דהפסיק ביניהם. והשתא שפיר לא מצי הש"ס לפרש כשיטת הירושלמי דמנינא דרישא אינו ממעט כלום ולא בא כ"א לחלק הדרא קושי' לדוכתי' ליתני ביאה קודם שטר כסדרם בקרא מאי אמרת דה"א אין מנינא אתא למעט כלום כ"א לחלק קשה הא באמת אין המנין ממעט כלום. (ובזה יתבאר מה שכתבנו באופן הראשון להקשות מאי פריך ולר"ה דאמר חופה קונה מק"ו למעוטי מאי הא לדידי' י"ל כמ"ש בירושלמי כיון דס"ל אדון כותבה ואית ליה היקשא דואחרת. דהנה עדיין י"ל לשיטתנו כסברת הירושלמי ולא תקשה א"כ ליתני ביאה קודם שטר י"ל משום דביאה נשואין עושה לכך אחרו לבסוף. אך לפי ההלכתא דביאה אירוסין עושה קשיא שפיר והנה ר"ה בודאי ס"ל ביאה אירוסין עושה דאל"כ איכא למיפרך מה להני שישנו בע"כ אלא ע"כ דסבירא ליה אירוסין עושה וי"ל כמ"ש המעשי חייא לעיל דאיכא ק"ו משלשתן וזה דייק ולר"ה דאמר חופה קונה מק"ו וס"ל ביאה אירוסין עושה וממילא בלא"ה נסתר סברת הירושלמי למעוטי מאי) ובזה מיושב נמי קושי' הריטב"א מה שהקשה אמאי לא קאמר מנינא דסיפא למעוטי כסף דסד"א תיתי מויצאה והיתה אקיש יציאה להוי' יע"ש ובמ"ש מיושב היטיב דבהיות כן הוי קשה קושי' הגאונים ליתני ביאה קודם שטר וא"ל דה"א דמנינא אתי לחלק דלא תימא כסף וביאה חדא היא קשה הא בלא"ה ידענו דכסף לחוד קונה דאל"כ מנינא דסיפא ל"ל וא"ל למעוטי כסף קשה מהי תיתי אי מהוי' הא בהוי' גופיה כסף אינה קונה כלל כ"א עם ביאה וביציאה לא שייך ביאה דהא להתרחק ממנה הוא מגרש כמ"ש תוס' בזה לקמן ובזה אמרתי ליתן טעם לשבח ליישב כמה דקדוקים א' שאמר מנינא דרישא למעוטי מאי הול"ל מנינא ל"ל ותו למה כייל מנינא דרישא למעוטי מאי מנינא דסיפא למעוטי מאי אסתגר בקמייתא גם ליישב היטיב הגירסא אחר שסיים ואשה בפחות מש"פ לא מקני' נפשה מנינא דסיפא למעוטי חליצה ול"ג מנינא דסיפא למעוטי מאי הלא דוכתין סגיאים בש"ס אע"פ שכבר פריך לה איהדר לי' בתירצו על פירכא קדמייתא ויעויין במהרש"ל. ולפמ"ש יהיה המשך לשון הש"ס כך דידע המקשן דמנינא אתי לחלק כסברת הירושלמי רק דקשה ע"ז א"כ ליתני ביאה קודם שטר מאי אמרת דה"א דאין המנין דרישא בא למעט אלא לחלק בין כסף לביאה לזה דייק מנינא דרישא למעוטי מאי כלומר מאי ממעט לה דאמרת דמש"ה תני ביאה לבסוף. אך עדיין י"ל כס' הירושלמי והא דתני ביאה לבסוף ר"ל משום דאסור לקדש בו לכתחילה כמ"ש הריטב"א רק דע"ז קשה א"כ למה לא הקדים שטר גם לכסף

דהא אסור לקדש לכתחילה ג"כ במטבע אך עדיין קשה דלמא כסף דתני במשנתנו היינו כסף סתם רק דא"כ היינו ש"כ וש"כ הוה מלתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני רק מנ"ל זה ויעויין לעיל ריש פרשתן מ"ש ליישב לשונות החמורות בדברי רש"י ז"ל לזה כייל ואמר מנינא דסיפא למעוטי מאי וע"כ לומר למעוטי חליצה וקשה בלא"ה ידענו שאינה יוצאת בחליצה מדלא תני במתני' כמש"ל ומההכרח לומר משום מלתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני א"כ קשה מנינא דרישא למעוטי מאי כנ"ל דא"ל דלא תימא שלשתן חד הוא א"כ ליקדם ביאה לשטר וא"ל משום דאין לקדש בו לכתחילה א"כ ליקדם לכסף ג"כ וא"ל דהיינו סתם כסף א"כ יהיה מלתא דלא כתיבא בהדיא וכבר בררנו מכח מנינא דסיפא דמלתא דל"כ לא קתני לה וא"כ כבר ידע המקשן למעוטי חליצה רק דפריך ממ"נ או על מנינא דרישא כו' וכיון דמשני מנינא דרישא למעוטי חופה וחליפין שוב ממילא י"ל מנינא דסיפא למעוטי חליצה:

ולפ"ז מיושב קושי' בעל לוית חן שזכרנו דהנה תוס' הקשו בכאן איך קאמר דה"א חליפין קונה דתיתי משדה עפרון א"כ גם שטר נילף בג"ש דקיחה קיחה וכתב הגאון מוהרש"א ז"ל דקושי' תוס' ליתא דהא היקשא דויצאה והיתה אינו מיותרת דאיצטרך אכמה דרשות והש"ס דיליף שטר מויצאה והיתה ולא יליף מג"ש דקיחה קיחה משום דקאי במסקנא דאשה בפחות מש"פ לא מקני' נפשה כמש"ל כ"פ א"כ הרי להדיא דהא דאנחנו מוכרחים למילף שטר מויצאה והיתה היינו במסקנא דאשה בפחות מש"פ לא מקני' נפשה אבל לפום ה"א דחליפין קונה גם שטר ילפינן שפיר מג"ש דקיחה קיחה כנ"ל וא"כ משני שפיר אי תני קונה ה"א בע"כ וא"ל א"כ מנינא דרישא למעוטי מאי דא"ל למעוטי חליפין קשה ואימא ה"נ כו' כיון דקיימינן דאשה נקנית בע"כ ז"א דעכשיו דקיימינן דאשה נקנית בע"כ ממילא בלא"ה לק"מ מנינא למעוטי מאי די"ל כמ"ש הירושלמי לחלק דלא תימא שלשתן חד הוא וא"ל א"כ ליתני ביאה קודם שטר כנ"ל ז"א דהלא עתה קיימינן בסברא דאשה נקנית בע"כ ובאמת אשה נקנית בחליפין דילפינן מג"ש דקיחה קיחה אף שהוא פחות מש"פ כנ"ל א"כ ממילא גם שטר יכולים אנו למילף בג"ש דקיחה קיחה כנ"ל א"כ בלא"ה סידר התנא כראוי שטר קודם ביאה כמו שהוא מסודר בקרא דשטר ילפינן מג"ש דקיחה קיחה ג"כ לפום סברא דהשתא וביאה מובעל' דכתוב אח"ז וממילא שפיר י"ל כאותו ה"א כס' הירוש' וק"ל והוא כפתור ופרח: אופן השלישי יתבאר ע"פ מה שנבוא ליישב מקודם קושי' מורי זקיני הגאון אמיתי ז"ל דהנה הוא ז"ל הקשה בחידושיו על מס' זו מאי פריך הכא וליתני האיש קונה כמו דתני בפ"ב האיש מקדש ז"א די"ל דבמשנתנו תני שלשה קנינים ואיכא נמי ביאה דאסור לקדש בו לכתחילה מש"ה קתני

האשה נקנית דלשון האיש קונה מורה לכתחילה ובאמת בביאה אסור כנ"ל משא"כ בפ"ב דקתני ובשלוחו ממילא לא מיירי מביאה לכך תני שפיר לשון לכתחילה יעש"ה וא"ל ולדחות קושיתו דאיך יהיה שונה תרתי אטו חדא י"ל דכולהו צריך ביאה נינהו כמה שאמרי' בשמעתין (וחוץ לדרכינו י"ל לפמ"ש בשם הריטב"א דמש"ה תני ביאה לבסוף משום שאסור לקדש בו לכתחילה א"כ הוה קשה שפיר וליתני האיש קונה וא"ל דה"א אפילו לכתחילה דיקשה ליתני ביאה קודם שטר רק יוצדק דבריו דאיפשר דלא שייך הלשון דלכתחילה בו וגם לשיטת המרדכי דאסור לקדש לכתחילה במטבע י"ל א"כ למה פסיק ותני לה בפ"ב האיש מקדש לשון לכתחילה אף שלא מיירי שם מביאה כיון דתני ובשלוחו עכ"ז עכ"פ מיירי מקידושי כסף מטבע דאסור לקדש לכתחילה וע"פ מ"ש לעיל י"ל ותן לחכם כו' ועיין) ולדרכינו נאמר ליישב קושי' זקיני הגאון ז"ל וליישב ג"כ מה שמדקדק העולם למה פריך מקודם אתיבת נקנית למה לא קתני מתקדשת והדר פריך אתיבת האשה וליתני האיש ה"ל למיפרך אמוקדם קודם למה לא תני האיש ע"כ נלע"ד דהנה כתבנו בסמוך באופן השני ליישב קושי' הגאונים דמש"ה לא הקדים ביאה לשטר כדי שלא נימא מנינא דרישא אתי לחלק דלא נימא דכסף וביאה חד הוא כמש"ל ועיין שם ואי' במכילתין דף י"ב ע"ב נהרדעי אמרו לא מנגיד רב מאן דמקדש בביאה אלא אם קידש בלא שידוכים יעש"ה ולפ"ז פריך הש"ס הכי למה להתנא לשנות מסדר המקראות ולמיתני ביאה לבסוף ה"ל למיתני כסדר שהם כתובים בתורה בכסף בביאה ושטר ואנא ידענא דמנינא דרישא אתי למעט חופה דאל"ה קשה מנינא ל"ל וא"ל דה"א דליכא כ"א שני קנינים דכסף וביאה חד הוא קשה בלא"ה מוכח דהא דתני כסף וביאה חדא חדא נקיט לה דאל"כ קשה וניתני האיש קונה וא"ל כסברת זקיני הגאון ז"ל דכיון דאיכא ביאה אשר אסור לקדש בו לכתחילה. זה ליתא דעתה קיימינן בהסברא עד דמקדש והדר בעיל באמת מותר לקדש לכתחילה בביאה דמאי פריצותא איכא הכא שעושים תחילת הקנין בביאה ז"א דהא איכא כסף מקודם וזהו תחילת קנינו ולא גרע משידוכין שעושים קודם הביאה וק"ו הוא וא"כ מדלא תני האיש קונה מוכח דכסף וביאה חדא חדא נקט לה וע"כ מנינא למעוטי אתא וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' וליתני ביאה קודם שטר כקושי' הגאונים שזכרנו לעיל ובהיות כן כיון דעיקר פירכת הש"ס הוא דליתני ביאה קודם שטר א"כ שפיר פריך מקודם ליתני מתקדשת ואח"ז פריך על סידור לשון התנא דנקיט ביאה לבסוף ולמה לא הקדים לשטר כנ"ל. וא"כ יהי' המשך לשון המתרץ כך דהוכרח לשנות בשטר קודם ביאה דאי הוה קתני בכסף בביאה ושטר ה"א דאין מנינא דרישא ממעט כלום רק דאי לא הוה תני מנינא דרישא ה"א דליכא כ"א שני

קניני' כסף וביאה דעד דמקדש והדר בעיל ושטר. וא"ל דע"כ כסף לחוד וביאה לחוד קונה מדלא תני האיש קונה דאיכא למימר אי הוה תני האיש קונה ה"א בע"כ מאי אמרת מי מצית למימר דאשה נקנית בע"כ מנינא דרישא למעוטי מאי כקושי' לוית חן הנ"ל זה ליתא דהא באמת קיימינן עתה דלא מתנייא מנינא דרישא כל עיקר כמו שבארנו דבמסקנא לק"מ וניתני האיש קונה די"ל כמ"ש זקיני הגאון ז"ל משום דאסור לקדש לכתחילה בביאה הרי דלק"מ רק דלא ליקדם שטר כו' ובה"א דלא יהי' תנא מנינא ג"כ ידענו לחלק בין כסף לביאה מדלא תני האיש קונה ז"א דבאותו ה"א שפיר י"ל בע"כ כיון דלא תנינא מנינא. ובדברי רש"י ז"ל קשיא לדברינו דכתבו וליתני האיש קונה בג' דרכים ולפי מה שבארנו לק"מ פירכ' הש"ס רק לפום הס"ד דלא מתנייא כל עיקר מנינא דרישא ודוק היטב ובספרי על מס' זו הארכתי:

על פרשת תולדות - כתנות אור

ואלה תולדות יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ויהי יצחק בן ארבעי' שנה וכו'. לכאורה איכא למידק מה צריך הכתוב ליחס כאן לרבקה הלא כבר נכתב למעלה בת מי היתה וביותר אחות לבן הארמי מיותר לגמרי דזה אינו צריך ליחסה ורש"י הרגיש בזה ומפרש להגיד שבחה ואני אומר המקרא כפטיש יפוצץ סלע ולי נראה לישב בד"א ואגב נפרש מה שפירש רש"י ואלה תולדות יצחק יעקב ועשו האמורים בפרשה וע"י שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהי' ליצני הדור אומרי' מאבימלך נתעברה שרה ואיכא למידק היא גופי' קשיא למה כתיב יצחק בן אברהם הלא כתיב למעלה בפרשה שיצחק הי' בן אברהם ועוד דברי רש"י צריכין ביאור מאי קשיא לי' שפי' יעקב ועשו האמורי' בפרש' ונרא' לפרש ע"פ פשוט דאי' דעיקר תלונות ליצני הדור שהיו אומרי' מאבימלך נתעבר' שרה משום שראו שהוליד ב' בני' א' צדיק וא' רשע ואמרו שמסתמא א' צדיק מצד שרה שהיתה צדקית וא' רשע מאבימלך ולכך הי' מענה בפיה' שמסתמא מאבימלך נתעברה שרה אבל באמת יש טעם אחר שהולידה אחד רשע דאי' בבעל הטורים ולרבקה אח ושמו לבן הא דכתבה התורה ללמדנו שכל הנושא אשה יבדוק באחיה לפי שאחיה הי' רשע ולכך ילדה בן אחד רשע כמותו ובזה יכונו הדברים שאמר הכתוב אלה תולדות יצחק ורצה לומר יעקב ועשו האמורים בפ' ומזה נולד הלעז שליצני הדור לומר מאבימלך נתעברה שרה ולכך הוצרך הכתוב לומר יצחק בן אברהם אברהם הוליד את יצחק ולא מאבימלך נתעברה ולא יקשה לך אם אברהם הוליד את יצחק למה נולד עשו כיון שהיו שניהם צדיקים ומתרץ הכתוב

ויהי יצחק כו' רבקה אחות לבן הארמי זה גרם לה שהיה אחד מבניה רשע אבל באמת אברהם הוליד את יצחק וגם יובן דברי רש"י משום דקי"ל כל מקום שאמר אלה פוסל את הראשוני' וכל מקום שנא' ואלה מוסיף על ראשונים ולמעלה מפרשה זו כתיב תולדות ישמעאל א"כ הוי ליה למכתב ביצחק אלה תולדות לפסול הראשונים ולכך פירש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה ולכך אי אפשר למפסיל דהא גם בתולדות יצחק היה אחד רשע ולכך כתוב ואלה תולדות וק"ל:

ובד"א נראה לישב כן דהא פי' רש"י ויעתר לו ה' לו ולא לה לפי שאינה דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה ולכאורה דברי כפולים הם ונראה לי לישב ע"פ גמרא דיבמות דף ס"ד ע"א אמר ר' יצחק. יצחק אבינו עקר הי' שנא' ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו על אשתו לא נאמר אלא לנוכח מלמד ששניהם עקרים היו ופריך אי הכי ויעתר לו ויעתר להם מבעיא ליה ותירצו בגמ' לפי שאינה דומה תפלת צדיק בן צדיק כו' ופי' רש"י ויעתר להם מבעיא ליה בשלמא אי אמרת תפלת יצחק על אשתו הי' היינו דכתיב ויעתר לו כמו שהיה מתפלל עליה ותהר רבקה אשתו אלא א"א על עצמו הי' מתפלל ולנכח אשתו משמע ששניהם היו צועקים זה מול זה ויעתר להם מבעיא עכ"ל. והשתא דברי רש"י בחומש הם לפי פי' הגמרא משום דמתחלה פי' רש"י על נוכח אשתו זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת וקשה לי' קושי' הש"ס דא"כ ויעתר להם מבעי' לי' בשלמא אי יצחק לבד היה מתפלל על רבקה שפיר כתיב ויעתר לו אבל עכשיו שפי' ששניהם היו מתפללים הי' ראוי לכתוב ויעתר להם אע"כ לפי שאינו דומה כו' ולפיכך לו ולא לה ובשביל זה לא כתיב ויעתר להם לארויי אתי דתפלת צדיק בן צדיק גרמה שיוליד יצחק דאם לא היה צדיק בן צדיק לא נענה בתפלתו כמו שהיא לא נענתה בתפלתה ולפ"ז מוכח מדהוליד יצחק ש"מ שהוא בן אברהם שהיה צדיק בן צדיק דאלו הוי מאבימלך לא הי' נענה בתפלתו לפקוד את אשתו וזה פי' הפסוק ואלה תולדות יצחק ר"ל שהתולדות יצחק היה בשביל שהי' בן אברהם וזה ע"כ מוכח שאברהם הוליד יצחק וע"כ מתולדותיו של יצחק שנעתר לו מוכח שהוא צדיק בן צדיק שלא נולד מאבימלך וק"ל:

בפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה ופי' רש"י כשהיא עוברת על פתחה של תורה יעקב מפרכס לצאת עוברת על פתח ע"ז עשו מפרכס לצאת ותאמר א"כ למה זה אנכי כו' ורב יעבוד צעיר ובמדרש זכה יעבוד לא זכה יעבד ואיכא למידק דלפום רהיטא השיבו לה דברים שלא לצורך דהיא הלכה לדרוש בשביל צער הריון היה ראוי להשיב שני גויים בבטנך ולאיזה צורך השיבו ורב יעבוד צעיר ונראה דבאמת צריכין אנו ליתן טעם

לשבח למה באמת גבי עשו כתיב והיה כאשר תריד ופרקתו עולו וגבי יעקב כתיב והקול קול יעקב בזמן שהקול יעקב אין הידים ידי עשו ושררתו של יעקב תלוי הכל אם עוסק בתורה שהקול קול יעקב נראה לי לומר דע"פ הדין חייב הצעיר לנהוג כבוד באחיו הגדול דמרבינן מואת אחיך לרבות אחיך הגדול ובגמ' דשבועות דף למ"ד ע"ב אמרי' האי עשה דקטן וגדול תשמעון והאי עשה עשה דכבוד התורה עדיף ופי' רש"י עשה דכבוד התורה דכתיב את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ואיתא בגמ' שר"ש ב"ע היה דורש כל אתין שבתורה כיון שבא לאת ה' אלהיך תירא פירש עד שבא ר"ע ודרש את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח והנה רבקה בשעה שעוברת על פתח בה"מ יעקב מפרכס ופתח ע"א עשו מפרכס היתה חוששת שמא ח"ו יש שתי רשויות ולכך הלכה לדרוש את ה' ר"ל את ה' אלהיך תירא מאי את לרבות ולכך אמרו לה שני גוים בבטנך ורב יעבוד צעיר זכה יעבוד לא זכה יעבד וע"כ צריכין אנו לטעם הנ"ל דכשאין יעקב עוסק בתורה א"כ עשו הוא הבכור ואחיו הגדול צריך יעקב לכבדו ולכך כאשר תריד ופרקתו עולו אבל אם הקול קול יעקב ודינו כת"ח ועשה דכבוד התורה עדיף וזה ילפי' מאת ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח ולכך ורב מחויב לעבוד לצעיר וזה בא את לרבות ושפיר השיבו לה מענין שאלה על האי את ה' שלא יאמרו ח"ו שתי רשיות והשיבו לה שאין הדבר כן אלא בא ללמד על עשה דכבוד התורה וק"ל:

ואגב דאיירינן באת ה' אלהיך תירא נתבאר קושי' שמקשין העולם למה פי' באת ה' ולמה לא פי' כשבא לואהבת את ה' אלהיך ונ"ל דאי' דהא בכיבוד אב ואם הקשה כבודן לכבוד המקום הייתי מפרש דאת דואהבת את לרבות אב ואם משום דהקשה כבודן לכבוד המקום אבל לגבי את ה' אלהיך תירא ליכא למימר הכי דהא מורא אב ואם כתיב בהדי' איש אביו ואמו תיראו א"כ את למאי אתי ולכך פירש כשהגיע לאת ה' תירא וק"ל:

ועוד נ"ל לישב המשך הפסוקים ויהי יצחק בן ארבעים שנה דהתורה רמזה בזה להשתיק פי ליצני הדור שהי' אומרים על יצחק שהוא פסול שמאבימלך נתעברה שרה וצריכין אנו להקדי' גמרא ריש פ"ק דתענית שלשה שאלו שלא כהוגן אלעזר עבד אברהם ויפתח ושאול והקשה תוס' ל"ל חשיב כלב שאמר כל אשר ילכד לי קרית ספר ונתתי לו את עכסה בתי לאשה ושמא יהי' עבד או ממזר ותירצו תוס' דאיתא במדרש למה קראה שמה עכסה שכל הרואה אותה היה כועס על אשתו וזה מרוב צניעות שהיתה בה ובטוח הי' בזכותה שלא יהי' עבד או ממזר עכ"ל ולפ"ז מצינו למימר שהכתוב מספר בצניעות וצדקת של רבקה שאביה הי' רשע ואחיה היה רשע ואנשי מקומה היו רשעים ואפ"ה לא למדה ממעשיהם ובזה רמזה לנו התורה שאמר אברהם הוליד את יצחק ולהוציא מלבן

של ליצני הדור שהיו אומרים מאבימלך נתעברה שרה אמר ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקחתו את רבקה בת בתואל וכו' וזה להגיד שבחה של רבקה שהיתה צדקית וצנועה ביותר שלא למדה ממעשיה' וע"כ א"א לומר שנזדמן לה פסול ממזר אע"כ שזרע כשר מצדיק מאברה' הוליד יצחק וזה עדות שאברה' הוליד את יצחק וק"ל:

בפסוק ויאמר עשו אל יעקב הלעיטני נא כו' ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ויאמר יעקב השבעה כו' ופירש"י כיום שהוא ברור כך מכור לי מכירה ברורה הנה אנכי הולך למות כמה אזהרות ועונשים ומיתות תלוים בה כאותו ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין ופרועי ראש אמר אני הולך למיתה על ידה א"כ מה חפץ לי בה עכ"ל. ויש לדקדק מה הי' צריך יעקב לומר מכור לי מכירה ברורה מהי תיתי לומר שלא ימכור לו מכירה גמורה ועוד מאי השיב לו עשו הנה אנכי כו' וגינה בעצמו הבכורה הלא טוב יאמר המוכר ועוד מה הי' צריך לומר השבעה לי ונ"ל לישב ע"פ מאי דאי' בסוף החולץ הרי שהי' בורח מבית אסורים והיה מעברות לפניו ואמר לי' טול דינר והעבירני אין לו אלא שכרו משום דיוכל לומר לו משטה אני בך ופי' תוס' היינו דוקא היכי ששואל דבר גדול במקום שאין לוקחין אלא דבר מועט וכן האי דגוזל בתרא גבי הלך להביא כרוב ודור מסקין לחולה דאין לו אלא שכרו אבל היכי שלוקחין דבר גדול התם אינו יוכל לומר משטה אני בך עכ"ל וכתב התורת חיים בהגוזל בתרא ותמה על ר"ת הא אי' התם שמחויב ליתן לו שכרו משלם וכתבתי בחידושי הלכות על ב"ק שאין כאן קושי' דהתם כתבו באמת התוספות דמיירי שיש לשליח זה מלאכה שמפסיד כפי הדינר ולכך מחויב לשלם לו שכרו משלם משא"כ היכא שאינו מפסיד אין לו אלא שכר הראוי וזה ברור וכן כתב הרא"ש נמצא היכי שחולה צריך מידי לרפואה אם הבטיח ליתן יותר מכדי שווי' שאין לו אלא שכרו ואי' במפרשי' שאחזו לעשו בולמס והוא מסוכן מחמת חולי רעבון ויעקב סבר שהבכורה שוה הרבה יותר אלף פעמים מהני עדשים והי' עשו יוכל לטעון אח"כ משטה אני בך ולכך אמר מכרה לי כיום שהוא ברור כן תמכור לי מכירה ברורה שלא תוכל לומר אח"כ משטה הייתי בך ותבטל המכירה והשיב לו עשו הנה אנכי הולך למות ר"ל שהרבה מיתות תלוין בה ועבודה שפלה היא אצלי ואינו שוה כ"א דמי עדשים ואין אני נותן לך הרבה יותר מדמי שלי וזה היא מכירה ברורה אבל יעקב נתירא פן ואולי יתחרט אח"כ ויאמר שהוכרח מכח אונס לומר דבר זה ע"כ אמר לו השבעה לי כיום ר"ל אם אתה רוצה למכרה לי מכירה ברורה שלא תחזור ותערער תשבע לי וקי"ל אם נשבע אינו יכול לומר משתה אני בך וק"ל:

בבא בתרא סוף פ' השותפין אמר רבי יוחנן חמשה עבירות עבר אותו רשע כפר בתחיות המתים דכתיב אנכי הולך למות ואיכא למידק איך מרומז בפסוק זה שכפר בתה"מ ונ"ל לומר דאי' שיעקב ועשו היו מריבים בנחלת ב' עולמים ומי שהי' הבכור מגיע לו שני חלקים עוה"ז ועוה"ב עוה"ב הוא תחיית המתי' כדאמרי' בקידושין אין לך כל מצוה ומצוה שמתן שכרה בצדה שאין תחיית המתים תלוי' בה ואמרי' בחלק דעת הכופרים בתחיית המתים משום שאומרים דחיי מתו דמיתו חיי בתמיה נמצא דעת הכופרים בתחה"מ שאומרים אם החיים מתים איך יהי' אפשר שמתים יחיו וזה הי' מרמז עשו הנני הולך למות ר"ל שאני חיי וסופי למות ואיך אפשר שיחיו המתים א"כ בודאי אין תחיית המתי' ומזה למדו שבפסוק נרמז שכפר בתחה"מ ולכך אמר א"כ למה זה לי בכורה ליטול בנחלת ב' עולמות הלא אין כאן ב' עולמות וק"ל:

על פרשת תולדות - אור חדש

תולדות גרסינן פ"ק דפסחים דף ד' ע"ב תנן התם ר"מ אומר אוכלין כל ארבע וחמש ושורפין בתחילת שש ר"י אומר אוכלים כל ארבע ותולין כל חמש ושורפי' בתחילת שש מכדי דכ"ע חמץ משש ולמעלה אסור מנ"ל. אמר אביי תרי קראי כתיבי כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם וכתיב אך ביום הראשון שביתו הא כיצד לרבות ארבעה עשר כו' ופרש"י ז"ל דדייק מרומיא דקראי דמעיקרא כתיב שבעת ימים שאור לא ימצא כו' משמע כל שבעה ימים בשלימותם. והדר כתיב ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם משמע ששהה קצת ביום הראשון. ובתוס' הקשו על פירש"י ופירשו דדייק הכא מיתורא דקרא דכיון דכתיב שבעת ימים שאור לא ימצא ע"כ דהוכרח להשבית מקודם ותשביתו ל"ל וע"כ להורות די"ד לביעור יע"ש היטיב דבי ר' ישמעאל תנא מצינו ארבע עשר שנקרא ראשון כו' ופריך מלולב וש"ד דכתיב בהו נמי הראשון נימא די"ד משמעו ומשני האי לדרשא לכדתניא דבי ר"י בשכר שלשה ראשון זכו לשלשה להכרית זרעו של עשו דכתי' ויצא הראשון אדמוני כו' רבא אמר מהכא לא תשחט חמץ על דם זבחי לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים. והנה הרי"ף ז"ל הביא רק שינויא דאביי דיליף מאך ביום הראשון תשביתו והרמב"ם ז"ל פ"א הח"מ הביא קרא דלא תשחט חמץ על דם זבחי כשינויא דרבא וצריך לתת לב לדעת פלוגתייהו דהנך רבוותי'. ותו מדקדקים בלשון שהתחיל הש"ס דכ"ע חמץ משש ולמעלה אסור מנ"ל לאיזה צורך דייק דכ"ע וכי מפני דאין חולק בדבר נתעורר הפירכא מנ"ל בלא"ה נמי קשה מנה"מ. ותו הקשו בתוס' מנ"ל למידרש הנהו תלתי הראשון לדרשי דתנא דבי ר"י והראשון דחמץ מורה על י"ד דלמא

איפכא דהך הראשון דחמץ מורה אדרש הנ"ל והראשון דלולב או דאינך להורות דמשמעו י"ד יע"ש וכמו כן קשה על תנא דבי ר"י דאמר מצינו י"ד שנקרא ראשון וכי מפני דמצינו כעם אחד כך נימא דמשמעתו י"ד הלא רבו כמו רבו כמה הראשון דמשמעותייהו ט"ו ויעויין במגיני שלמה. ותו יש לעורר מחולקים רש"י ותוס' בחלקת פירושים לשינויא דאביי ובדרוש ליומא דכלה הארכתי בזה וכאן לא באתי אלא לאהבת הקיצור. כתב הרמב"ם ז"ל ריש הלכות תמורה וז"ל למה לוקים על לאו זה דתמורה הלא הוא ניתק לעשה דכתיב ואם המר ימיר והיה הוא ותמורתו יהיה קודש. עכ"ז לוקין משני פנים הא' משום דאיכא בתמורה שני לאוין לא יחליפנו ולא ימיר ולא אתא חד עשה ומנתק תרי לאווין ותו משום דהעשה אינו שוה בכל דציבור ושותפי' שהמירו אין תמורתם תמורה והלא שוה בכל א"כ לא מצי לנתק עכ"ל. והנה איתא ריש מסכת תמורה דף ד' ע"ב יתיב ר' דימי וקאמר להא שמעתא דלאו הניתק לעשה אין לוקים א"ל אביי והרי תמורה שהוא ג"כ לאו הניתק לעשה ואפ"ה לוקים ומשני שאני תמורה שיש שני לאווין וחד עשה ולא אתא חד עשה ומנתק תרי לאווין עכ"ל הגמרא ולפי הנוסחא שלפנינו ויקשה על נוסחא זו למה לא משני הש"ס ג"כ שינוי בתרא של רבינו וכמו כן קשה לרבינו למה לו להמציא ב' דרכים אסתגר בקמייתא או בבתרייתא לחוד:

ונלע"ד דאיתא שם בגמ' אמר אביי כל מה דאמר רחמנא לא תעבוד אי עביד מהני דאי לא מהני אמאי לקי ורבא אמר אי עביד לא מהני ואפ"ה לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא יעש"ה וא"כ י"ל לאביי נסתר תירוץ בתרא של רבינו ז"ל דהנה כיון דשותפין וציבור שהמירו אין תמורתם תמורה א"כ לא אהני להו מעשייהו כלל וכל היכא דלא אהני מעשייהו לא לקי הרי לאביי שותפין וציבור שהמירו לא לקי להו כלל וא"כ שפיר הדרא קושי' הר"מ לדוכתי' למה לקי בתמורה הלא הוה לאו הניתק לעשה מאי אמרת דהעשה אינו שוה בכל ולא אלים למינתק המלקות של הלאו שהוא שוה בכל ז"א דהא גם הלאו לענין מלקות אינו שוה בכל כמו העשה דגם שותפ' וציבור שהמירו לא לקי כיון דהעשה ליכא גבייהו והעשה הוא בכאן עיקר קיום המעשה והיכא דלא אהני מעשייהו לא לקי ושמעתי כי כוונתי בזה לגדול אחד בעז"ה ושמחתי ובהיות כן י"ל דמש"ה פריך אביי דוקא לר' דימי בשמעתין דזולתו היה מקום לומר כתירוץ שני של רבינו אבל לאביי גופיה דס"ל כל מה דאמר רחמנא לא תעבוד אי עביד מהני ונסתר סברת הרמב"ם קשה שפיר למה לוקי' בתמורה לכך הוצרך הש"ס לשינוי אליבא דאביי רק זה התירוץ דאין חד עשה מנתק תרי לאווין ויוצדק שפיר בזה גירסת הש"ס שלפנינו משא"כ הרמב"ם ז"ל דפוסק כרבא דכל מה דאמר רחמנא לא תעבוד אי עביד לא מהני ואפ"ה לקי משום

דעבר אמימריה דרחמנא וא"כ שותפים וציבור שהמירו אף שלא אהני להו מעשייהו אפ"ה לקו משום דעברו אמימרי' דרחמנא וא"כ הוה שפיר העשה אינו שוה בכל והלאו שוה בכל לכך הביא הוא ז"ל זה התירוץ ב"כ כנלע"ד ברור ונכון:

אולם עדיין יש לדקדק דזה ברור דאביי לא מצי ס"ל שינויא בתרא של רבינו עכ"ז הלא שינויא קמא ודאי אתיא ככ"ע וגם לרבא וא"כ למה לרבינו להביא שינויא בתרא כיון דסגי בשינויא קמא לחוד וממקומנו יהא מוכרע משמעתין דפסחים שהתחלנו דע"כ לית ליה לרבא שינוי קמא ומש"ה הוצרך רבינו אליבא דרבא להביא שינויא בתרא. דהנה יש לדקדק בשמעתין במאי פליגו אביי דרבא דמר יליף מאד ביום הראשון תשביתו ומר יליף מלא תשחט חמץ על דם זבחי וביותר לשיטת התוספות דאביי יליף מיתורא דקרא דאך ביום הראשון. א"כ רבא קרא דאך ביום הראשון במאי מוקים לה אך י"ל דהנה הקשה הגאון המפורסם בדורו בעל שו"ת שאגת אריה מאי כתבו תו' לפירושם דאביי יליף מיתורא דקרא דאך ביום הראשון הא איצטרך לנתק הלאו דבל יראה דלא יהי' לקי עלייהו כדאיתא פ"ט במכילתין דלאו דלא יראה ולא ימצא הוה ניתק לעשה דאך ביום הראשון ויש לתרץ משום דגבי בל יראה איכא שני לאווין לא יראה ולא ימצא דהא גמרינן בג"ש בתי' וגבולין זה מזה ולא אתי חד עשה ומנתק תרי לאווין ובהיות כן י"ל דאביי ורבא לשיטתייהו דאביי דאמר כל מה דאמר רחמנא לא תעבוד אי עביד מהני ונסתר תי' שני של הרמב"ם הנ"ל כאשר בררנו לעיל לנכון ומהכרח לומר דמש"ה לקי בתמורה דאין חד עשה מנתק תרי לאווין ומש"ה דרש כאן דאך ביום הראשון מיותר ולהורות דהיינו י"ד דא"ל לנתק הלאווין ז"א דהא אין עשה מנתק תרי לאוין אבל רבא קאי בשיטתו דס"ל אי עביד לא מהני ואפ"ה לקי וא"כ י"ל באמת דחד עשה מנתק תרי לאווין והא דלוקין בתמורה משום דאין העשה שוה בכל לשיטתו:

ולפ"ז נפשט מה דמספקא ליה להגאון הנ"ל אי העשה דתשביתו נוהג בנשים או לאו ולפמ"ש נפשטה דאי אינה נוהג בנשים א"כ עדיין קשה לרבא למה לי אך ביום הראשון כנ"ל וא"ל לנתק הלאווין כיון דס"ל חד עשה מנתק תרי לאווין קשה הא אעפ"כ לא מצי לנתק להלאווין משום דהעשה דתשביתו אינו שוה בכל דאינו נוהג בנשים אע"כ דעשה דתשביתו נוהג גם בנשים וא"כ הרי להדיא שמוכרח משמעתין דלית ליה לרבא שינוי' קמא של רבינו מדמוקי העשה דאך ביום הראשון לנתק שני לאווין וא"כ הוכרח רבינו להביא בתמורה לרבא די"ל לשיטתו תירוץ בתרא דאין העשה דתמורה שוה בכל דשותפי' וציבור שהמירו אין תמורת' תמורה ואפ"ה לקו לשיטתו משום דעובר אמימרא דרחמנא ושייך שפיר לאביי שינוי' קמא דוקא ולרבא שינוי' בתרא דוקא לשיטתייהו

גופי' (ובזה ניחא לי דברי מהרש"א ז"ל ריש פרק איזהו נשך דאי' שם אמר רבא לאו בגזל לאו בריבית לאו באונאה למה לי נילוף זה מזה ומסיק דלאו דגזל לגופא לא איצטרך דמצי למילף מריבית ואונאה אלא דקאי אכובש שכר שכר. ופריך הש"ס בהדי' כתיב לא תעשוק שכר עני ואביון ומשני לעבור עליו בשני לאווין והקשו תוס' לוקמי בגזל גופא ולעבור בשני לאווין. ותירצו דלאו דגזל הוא ניתק לעשה כו' והקשה מהרש"א ז"ל דהלא גם כש"ש הוה ניתק לעש"ה ועש"ה וכל ימי הייתי משתומם ע"ז דהא בכש"ש איכא שני לאווין ולא אתי חד עשה ומנתק תרי לאווין משא"כ אי הוה מוקמית אגזל גופא ולעבור בשני לאווין אז הי' שפיר ניתק לעשה דהא ליכא כ"א חד לאו המפורש בו ואותו איסור דילפינן מריבית ואונאה בלא"ה לא לקי עליו דאין עונשין מן הדין וכמ"ש תו' שם אבל לפמ"ש דלית ליה לרבא האי כללא דאין חד עשה מנתק תרי לאווין אתי שפיר דהתם הוה מריה דשמעתיה רבא ולדידי' אף דאיכא בעושק ש"ש שני לאווין הוה ניתק לעשה וקשה שפיר קושי' מהרש"א ויש לנו בזה דברים ארוכים בריש א"נ) ובזה יתבאר פלוגתייהו דרש"י ותוספות בפירוש שינויא דאביי דהנה בהך דמשנינן ריש תמורה לא אתי חד עשה ומנתק תרי לאוין. יש לנו שני דרכים לפרש פשטות לשון הגמ' דהיינו או שנאמר היכא דאיכא שני לאווין לא אתי חד עשה ומנתק לתרווייהו אלא א' מהלאווין הוא מנתק והא' נשאר וסופו ארבעים או שנאמר היכא דאיכא ב' לאווין אלמוהו להלאווין דלא מצי להעשה לנתק אף לאו אחד מהם: והנה רש"י ז"ל סובר דאין עשה מנתק תרי לאוין אלא א' מהם כמו שזכרנו בחלוקא ראשונה ובהיות כן הוכרח לרש"י לפרש דאביי דיליף מאד ביום הראשון תשביתו היינו מרומיא דקראי אהדדי דא"ל כמ"ש תו' דאך ביום הראשון הוא מיותר קשה הא איצטרך לנתק הלאווין וא"ל דאין חד עשה מנתק תרי לאוין ז"א דמ"מ עושה פעולה שלו דמנתק עכ"פ חד לאו ועדיין איצטרך העשה דאך ביום לנתק מיהת חד לאו. אבל התוספות לשיטתייהו אזלי דס"ל בהכרח כחלוקא שניה שזכרנו דאין חד עשה מנתק אף לאו אחד במקום שיש שני לאווין. דהנה יעויין ריש מס' חולין דף ב' ע"א תוספות ד"ה וסופג את הארבעים וא"ת והוה ליה למימר וסופג שמונים דהא איכא ב' לאוין לא יחליפנו ולא ימיר ותירצו דחד בשלו חד בשל חבירו עכ"ל והרגישו כל אנשי חיל בזה מאי מקשי' תוס' ליספוג שמונים קשה הא חד לאו הוה ניתק לעשה דאם המר ימיר דאי לא הוה כתיב כ"א חד לאו לא הוה לקי כלל משום שהוא ניתק לעשה יעויין במהרש"א ובמוהרש"ק ולחם משנה וע"כ לפרש דסבירא לתוס' דהפירש דאין עשה מנתק תרי לאווין פירושו דאינו מנתק אף אחד מהם כנ"ל וא"כ שפיר כתבו תוס' דאביי דרש מיתורא דקרא דאך ביום הראשון וא"ל דאיצטריך לנתק הלאווין קשה

הלא איכא ב' לאווין בבל יראה ואין חד עשה מנתקה וא"ל עדיין איצטרך העשה לנתק חד לאו ז"א לשיטת התו' במקום דאיכא ב' לאווין אין כח ביד העשה לנתק אף לאו א'. ושפיר מיושב שיטת רש"י ותוס' בשיטתייהו ומעתה נבוא לבאר כל חמירא דאיכא ברשותי' דהנה כתב רבינו פ"ד מה' חו"מ ה"א אינה לוקה על לאו דבל יראה ובל ימצא אלא א"כ קנה חמץ בפסח דאי במשהה חמצו קודם המועד עד הפסח הוה לאו שאין בו מעשה ולאו שאין בו מעשה אינה לוקה עליו יעש"ה ויעויין בדברי הבית יוסף ה' פסח סימן ת"ל הביא דעת רבינו דהא דאמרינן מדאורייתא בביטול בעלמא סגי פירוש ואין לביעור שום עיקר מן התורה כ"א הביטול לחוד יעש"ה ובהיות כן מיושב קושי' הגאון בעל שאגת אריה הנזכרת דזה פשוט בכל ספרי הסוגי' דבמקום שאין יכולת בידו לבוא לידי העשה בודאי אין אותו עשה מנתק הלאו וא"כ אין שום מקום לומר דאך ביום הראשון בא לנתק הלאווין בל יראה קשה היכא משכחת לה. אי במשהה חמץ מקודם פסח בלא"ה לא לקי מצד לאו שאין בו מעשה ואי בקנה חמץ בפסח א"כ מעולם לא חל עליו עשה דתשביתו דהא מקודם פסק עדיין לא הוה שלו ועכשיו בפסח כבר הגיע זמן איסורו ולא מצי לבטל לה וכיון דמעולם לא חל עליו העשה לא מצי לנתק כלל להלאווין ויעויין בנ"ל שכ"כ להדיא: ולפ"ז נבוא ליישב דקדוק השני שזכרנו ויבואר כל ספקותינו דהנה י"ל המקשין ידע דאך ביום הראשון מיותרת היא כמ"ש באמת תוס' וע"כ להורות על י"ד אך דקשי' דלמא בא לנתק הלאווין כנ"ל רק דע"ז יקשה היכא משכחת לה דבקנה חמץ בפסח לא חל עליו העשה מעולם ובמשהה חמצו בלאו העשה לא לקי מצד לאו שאין בו מעשה לכך דייק מכדי דכ"ע ס"ל חמץ משש שעות ולמעלה אסור כלומר גם ר"י במשנתנו דהכא ושמעינן לי' לר"י דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו במס' מכות דף ה' ע"ב בנותר יעש"ה ולדידי' קשה שפיר מנ"ל אי מיתורא דאך ביום הראשון קשה דלמא בא לנתק הלאוין באופן ששהה חמצו דבלאו העשה הוה לקי דלר"י לאו שאין בו מעשה לוקין עליו לכך הוצרך לנתק הלאוין דבל יראה וקשה שפיר מנ"ל ומשני הש"ס בדקדוק לפירוש הקונטרס תרי קראי כתיבא כלומר לאו מיתורא דקרא דרשינן אלא מכח רומיא דשני המקראות האלו כמו שפרש"י ז"ל ולשיטת התוס' אמר אביי דייק דאביי לשיטתיה דס"ל אין חד עשה מנתק תרי לאוין וממילא לא מצי לנתק כלל ומיותר אך ביום הראשון וע"כ דהיינו י"ד. אך לפ"ז קשה מהאי דלקמן דאי' דף כ"ח ע"ב חמץ בין לפני זמנו כו' אסור בהנאה דברי ר"י ודרש לפני זמנו מלא תאכל עליו חמץ עליו משעת שחיטת הפסח כו' ובהיות כן קשה מאי פריך מנ"ל הא ע"כ תשביתו דאמר רחמנא היינו קודם שש דאי לאחר שש כבר הוה אחר זמן איסורא ולא מצי לבטל לה ואיך קאמר רחמנא

דיבטל וע"כ היינו זמן התירא שהוא קודם שש הרי הוכחה גדולה דמשמעותו דקרא בי"ד קודם שש בשלמא לפר"י דביטול מטעם הפקר ניחא אלא לפי' רש"י וסייעתו דמלשון תשביתו נפקא קשה בלא דברינו הנ"ל י"ל דהש"ס פריך להני דפליגי אר' יהודה וס"ל חוץ לפני זמנו מותר בהנאה וי"ל שפיר דקרא דתשביתו מיירי מליל ט"ו בין השמשות כמו שפרש"י לקמן או לר"י הגלילי דאמר חוץ בפסח מותר בהנאה ודייק דכ"ע ס"ל לאידך גיסא אף מאן דפליג אר"י בהך דחמץ לפני זמנו אסור כו' ולדידהו פריך מנ"ל משא"כ לדברינו האלה דלא פריך כ"א לר"י דס"ל לאו שאין בו מעשה לוקין עליו קשה שפיר מאי פריך הלא י"ל דר"י לשיטתו דס"ל חמץ לפני זמנו אסור בהנאה ממילא בלא"ה מוכח דתשביתו היינו קודם זמן איסורו שהוא קודם שש כמש"ל ונ"ל דהנה הקשו תוס' לקמן לר"י דיליף לפני זמנו ולאחר זמנו ותו"ז מתלתא קראי מלא יאכל חמץ ולא תאכל עליו חמץ וכל מחמצת לא תאכלו קשה לחזקי' דס"ל דוקא היכ' דכתיב לא יאכל אסור בהנאה א"כ הכא דלא כתיב רק חד לא יאכל ומסברא מוקמינן לה על תוך זמנו ומנ"ל איסור הנאה בלפני זמנו ותירצו שם כיון דחד קרא משמע איסור הנא' שוב לא נחלק ביניהם ובהיות כן י"ל דהש"ס פריך הכי כיון דפשטא דקרא אך ביום הראשון תשביתו אין במשמעותו סובל כ"א ט"ו א"כ קשה מנ"ל למיעקר קרא מפשטי' ולומר דהיינו י"ד נימא כפשטיה דקרא שהוא כניסת ליל ט"ו בה"ש ובאמת לפני זמנו מותר בהנאה דהלא טוב לנו לחלק המקראות ולומר דלאו כולהו בחדא מחתי' נאמר אלא היכא דכתיב לא יאכל במשמעו הנאה ובלפני זמנו דכתיב לא תאכל מותר בהנאה וממילא מצי עדיין לבטל לה שפיר ומשני אביי דע"כ הפירוש כך הוא מכח רומי' או יתורא דקראי אכמו שפירשו רש"י ותוס' ובזה נמלצה לחכי מאד דברי דבי ר"י תנא מצינו י"ד שנקרא ראשון רצונו דאין אנו מפקינן הקרא מידי פשטי' דכבר מצינו י"ד שנקרא ראשון ובהיות כן שוב שפיר אנו נשארים וקיימינן בהסברא דכיון דחד לא יאכל משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם ולפני זמנו אסור בהנאה וע"כ דקודם שש צריכים לבער כנ"ל. ומיושב נמי קושית תוס' דמן הסברא אנו דורשים הנהו הראשון לדרשות והראשון דגבי חמץ די"ד משמע כדי שנשאר בהסברא כיון דחד מהנהו קראי משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם דאם נימא דהראשון דגבי חמץ משמע ט"ו מהכרח לומר דלפני זמנו מותר בהנאה ולחלק בין המקראות ע"כ טוב לנו למידרש הנהו תלתא הראשון לדרשות והראשון דהכא דגבי חמץ להורות דמשמעות י"ד כמ"ש בסמוך אולם עדיין קשה מאי משני אביי דאך ביום הראשון מיותר כפי' התוס' קשה דלמא לעולם אימא לך דאך ביום הראשון כמשמעו דהיינו דוקא ליל ט"ו וכנ"ל וא"ל ל"ל כלל קרא לזה ז"א דדלמא הא

גופא קמ"ל קרא דאי לא הוה כתיב כלל אך ביום הראשון היינו מחזיקים בהסברא כיון דחד מהני קרא משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם וא"כ חמץ לפני זמנו אסור בהנאה ומוכרחים לבטל קודם זמן איסורא שהוא קודם שש כנ"ל לכך כתיב אך ביום הראשון להורות דתשביתו בליל ט"ו דלפני זמנו מותר בהנאה דאין דומים המקראות זה לזה כנ"ל בכדי שלא נצטרך להוציא מידי פשטי' משמעות דהראשון:

רק גם זה יש ליישב ע"פ מה שהקשה הגאון בעל פני יהושיע ז"ל על הא דאי' אמר חזקי' מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה שנאמר לא יאכל חמץ. קשה ל"ל דכתיב לא יאכל תיתי בק"ו מנותר שאינו בב"י וב"י אסור בהנאה כ"ש חמץ ותירץ דזה אינה מיותר בהך דכתיב לא יאכל או לא יאכל ולא תאכל יעש"ה. והנה על דבריו יש לדקדק מהך דפריך במכילתן גבי שרצים לא יכתוב לא יאכל לחזקי' ולא בעי לכם. וכן הקשו תוס' לחזקי' אליבא דר"י הגלילי גבי חמץ בפסח לא ליכתוב לא יאכל ולא תבעי לך וכדומי' הרי להדיא דפרכינן לא לכתוב לא יאכל רק זה טעות דבשלמא היכן דהאמת דמותר בהנאה ולבעבור דכתיב לא יאכל הוצרך הכתוב לגלות עוד יתורא דקרא למשרי בהנאה קשה שפיר לא יכתוב ההיתר הנאה רק הוה ליה לשנות הנקודה בכדי שלא יהיה צריך ללימודא יתירא אבל היכא דליכא שום יתורא אי יהי' כתוב בציר"י או בחול"ם לית לן בה ובהיות כן דייק אביי שפיר דאך ביום הראשון מיותר דא"ל דמשמעותו ט"ו והיא גופי' קמ"ל בכדי שלא נאמר כיון דחד מהנהו קרא משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם קשה לא ליכתוב ג"כ לא יאכל בתוך זמנו ותיתי מנותר בק"ו וממילא לא יהיה נשמע מן הק"ו כ"א תוך זמנו לחוד דעליו עוברי' בב"י וא"כ בלא"ה יהי' מוכרח דלפני זמנו מותר בהנאה דהא מהי תיתי לה וא"כ שוב לא איצטרך ג"כ אך ביום הראשון תשביתו והיכא דמיותר קרא כבר כתבנו דיש לדקדק למה כתיב לא יאכל בציר"י לכתוב בחולם וזה פשוט וברור אחר העיון ויעויין בדברי הרמב"ם והראב"ד ומגדול עוז פ"ג. נחזור לענינינו ליישב דברי הרי"ף והרמב"ם ז"ל שהתחלנו דהנה כבר כתבנו דרבא דיליף מלא תשחט חמץ על דם זבחי מוקי לה לקרא דאך ביום הראשון לנתק הלאווין דבל יראה רק לפמ"ש לעיל קשה היכא משכחת לה אי במשהה חמצו ל"ל לנתק בלא"ה לא לקי מצד לאו שאב"מ ואי בקנה חמץ בפסח קשה איך מצי העשה לנתק להלאוין הא מעולם לא הוה סיפק בידו לקיים העשה בשום אופן כמו שבררנו לעיל ובפרט לשיטת הרמב"ם והרי"ף באמת דלאו שאב"מ אין לוקי' עליו כמ"ש הרמב"ם ז"ל גופי' בהעתקת לשונו לעיל יעויין שם וכנ"ל: דהנה איתא ריש מס' אור לי"ד בודקין את החמץ לאור הנר ופרש"י ז"ל בודקין שלא יעבור עליו בב"י וב"י כו' וכתבו תוס' וזה"ל וקשה לר"י אמאי הצריכו חכמים בדיקה

כלל הא אמרינן לקמן מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ואמרי' הבודק צריך שיבטל כו' ויש לדקדק בלשונם שהתחילו אמאי הצריכו חכמים שהוא ללא צורך (דהא גם אי יש גם ביטול מדאורייתא דסגי קשה למה השמיט התנא מה שהוא יותר נקל לבני אדם לבטל חמצו ממה שיבדוק כ"א) ואמרתי בדרך לימוד הלכה תוס' עם תלמידים מופלגים דהנה הרמב"ם ז"ל פסק בפ"ב מה' חו"מ דתערובת חמץ עוברים עליו בב"י וב"י ולא חילק מידי ובפ"ד מהלכות הללו כתב תערובת חמץ אסור באכילה בד"א בזמן שיש בו כזית בכדי אכילת פרס אבל אם אין בו כזית בכדי אכילת פרס לא יע"ש והרגישו בזה כל נושאי כליו ה"ה והכ"מ הלא איסור אכילה חמירא לן מאיסור בל יראה דהלא גבי ב"י ליכא כרת וגבי אכילה איכא כרת ובהיות כן למה פסק רבינו גבי בל יראה סתם דעוברים על תערובת חמץ בב"י ולא חילק בין אם יש בו כזית בכא"פ או לאו וגבי אכילה שהוא בכרת חילק בין אית בי' כזית בכא"פ או לאו ויעויין ריש סימן תמ"ב מה שהאריכו המגינים בזה והביא הרב בכסף משנה בשם רבי משה כהן ליישב דרך פשוט והוא דבשלמא לענין אכילה בהנאת גרונו תליא מלתא ע"כ קים להו לרבנן דבדלית בי' כזית בכדי א"פ לא נהנה בגרונו כלל דכל כמה דאכיל לי' בטל לי' ולא הי' לו שום הנאה בזה האכילת התערובת חמץ אשר בו תלוי העיקר איסורו משא"כ לענין בל יראה וב"י לאו בהנאה תליא מלתא רק שהוא גזירת הכתוב שלא יהי' תחת רשותו כזית חמץ א"כ מה לי אם הכזית במקום אחד או מעורב כיון שאיך שיהי' איכא ברשותו כזית חמץ יעש"ה ודברי טעם הם. והנה בענין ביטול חמץ הוא פלוגתי' דרבוואתא בין הפוסקים די"א דהטעם ביטול הוא מחמת שהוה כהפקר וכ"כ הר"ן ז"ל וכ"ה בתוס' בשם ר"י במכילתן וי"א והוא שיטת רש"י ז"ל דביטול הוא מטעם השבתה דרחמנא אפקי' בלשון תשביתו להורות דסגי בחמץ השבתת הלב והקשה הר"ן ז"ל הא בכל הפקר צריך להוציא הדבר ההוא מרשותו ולמה סגי כאן בביטול בעלמא אף היכא שהחמץ נשאר תחת רשותו ממש ועוד הוסיפו בו לומר דסגי כשמבטל בלבו כל כך למה. ותירץ הוא ז"ל משום דאמרי' בגמרא אמר ר"א שני דברים אינן ברשותן של אדם ועשאם הכתוב כאלו הם ברשותו ואלו הם בור בר"ה וחמץ משש שעות ולמעלה דהם אינם ברשותו דהא החמץ משש שעות ולמעלה אסור כבר בהנאה כדאי' שם בגמרא רק דבע"כ עשאן הכתוב ברשותו: ובהיות כן דמהראוי הי' שלא יעבור על חמץ בב"י רק בע"כ משוה הכתוב ברשותו הקילו עליו בזה דסגי בביטול בעלמא ובהפקר כל דהו כיון שהוא בלא"ה אינה ברשותו כנ"ל וזהו פשוט ולפ"ז לולי דמסתפינא מרבותי אמינא מלתא חדתא והוא אם יש לו בתוך ביתו תערובת חמץ שאין בו כזית בכא"פ באותו תערובת לא סגי הפקר כל דהו וצריך הפקר גמור דהא אותו חמץ הוי ממש

ברשותו דהא מותר באכילה ואפ"ה הוא עובר עליו משום ב"י כפסק רבינו ז"ל וכיון דלאו בע"כ רמיא רחמנא ברשותו הוא מוצרך להפקירו כדינו ובהיות כן מיושב קושית ר"י על פרש"י דאי לא יבדוק כלל חמץ הרי דנשאר כל החמץ ברשותו וא"כ לא מועיל בו ביטול דחיישינן שמא נשאר תחת ידו תערובת חמץ שאין בו כזית בכא"פ דבו לא מהני ביטול כשהוא ברשותו כנ"ל לכך הוצרכו לבודקו ולהוציא מביתו. בשלמא על פי' הקונ' קשה שפיר כיון דהם גופי' פסקי דביטול מטעם השבתה ממילא גם בתערובת כנ"ל מועיל זה הביטול אבל לשיטת ר"י גופי' דפירש טעם ביטול הוא מטעם הפקר קשה מאי הקשה ר"י בכאן למה הוצרכו חכמים בדיקה די"ל כמ"ש ולמה לר"י לפירושו בתוס' לקמן יעויין שם אך י"ל דמ"מ הקשה שפיר הר"י למה הבדיקה כל עיקר דהא איתא במכילתן דף ז' אף היכא דאיסורא דרבנן עלה לא הוה ברשותו א"כ הך תערובת חמץ אף שמותר באכילה והנאה מדאורייתא דטעם כעיקר לאו דאורייתא מ"מ מדרבנן מיהת אסור ושוב לא הוה ברשותו כיון דאיסורא דרבנן עליו א"כ איך שיהי' אם אינו ברשותו מועיל ביטול כל דהו כנ"ל מחמת שבלא"ה אינו ברשותו מחמת איסור דרבנן וכמ"ש הר"ן ודייקי תוס' שפיר ולמה הוצרכו חכמים דייקא הבדיקה כיון דחכמים אסרוהו להאי תערובת ולא הוה ברשותו וסגי בביטול:

ובזה יתבאר גמ' דף ז' דפריך ונבטלה בשית ומשני כיון י דאיסור דרבנן עלה לא מצי לבטל לה ופריך ולבתר זמן אסורא לא מצי לבטל לה והתניא הי' יושב בבה"מ ונזכר שיש לו... חמץ בתוך ביתו א' שבת וא' י"ט מבטלו בלבו ודיו כו' ויש להקשות לשיטת רבינו ז"ל דתערובת חמץ היכא דליכא כזית בכדי. א"פ מותר באכילה ועובר עליו בב"י קשה מאי פריך הש"ס מברייתי' דהי' יושב בבה"מ דלמא התם מיירי שנזכר מתערובת חמץ דלית בו כזית בכא"פ דזה הוה ברשותו ומצי לבטל לה אף בי"ט ולפמ"ש מיושב דהא הקשה הר"ן הלא בהפקר צריך להוציא משפתיו ולמה סגי כאן בביטול בלב ותירץ כנ"ל מאחר שבלא"ה הוא אינה. ברשותו מחמת שאסור בהנאה ואכילה כו' סגי בביטול בלב כנ"ל ולפ"ז פריך שפיר מברייתא הנ"ל דאי מיירי מתערובת חמץ שאין בו כזית בכא"פ דהוה ברשותו קשיא למה מבטל בלבו דייק כיון דהוא ברשותו ולאו בע"כ הוא ברשותו צריך להוציא משפתיו כדין הפקר גמור ולשיטת הקונ' דביטול מטעם השבתה י"ל דפריך מכח איסורא דרבנן ומתורץ הבלאז"ר) ובהיות כן י"ל דאביי ורבא במכילתן בשיטתייהו קיימי דרבא יליף מלא תשחט חמץ על דם זבחי דמאך ביום הראשון לא מוכח מידי די"ל דאיצטריך לגופי' לנתק הלאוין וא"ל המ"ל אי במשהה חמצו בלא"ה לא לקי מצד לאו שאב"מ ובקנה חמץ בפסח לא מצי לקיים העשה כלל י"ל דעדיין איצטרך

לנתק הלאוין באופן שקנה בפסח תערובת חמץ שאין בו כזית בכא"פ דזה הוה ברשותו ומצי לקיים אף בי"ט העשה דתשביתו מן התורה דהוה ברשותו. וה"א בלאו העשה דלקי משום בל יראה כדברי רבינו ז"ל לכך בא העשה לנתקה דכאן שפיר יכול לקיי' העשה גם בי"ט כמה שזכרנו. אבל אביי קם בשיטתו דאמר במס' חולין דף ק"י דטעם כעיק' דאוריי' וא"כ יליף שפי' מאך ביום הראשון תשביתו דלגופי' לא איצטרך לנתק הלאוין דקש' היכא משכחת לה כנ"ל וא"ל בתערוב' חמץ שא"ב כזית בכא"פ קש' אעפ"כ הוה אינה ברשותו דאיסור' דאוריי' עלה מחמת טעם כעיקר דס"ל לאביי דהוא דאורייתא ורבא לשיטתו דפליג שם אאביי: ולפ"ז הרמב"ם ז"ל דמחלק בתערובת חמץ כנ"ל ופוסק בפ"ט מהמ"א דטכ"ע דרבנן מש"ה צריך לדידי' אך ביום הראשון לנתק הלאוין דבל יראה באופן שקנה תערובת חמץ דליכא כבכא"פ בפסח דאינה ברשותו כלל וכנ"ל לכך הוזקק להביא דרשא דרבא מלא תשחט חמץ על דם זבחי אבל הרי"ף דאינו מחלק בתערובת אמץ וס"ל טכ"ע דאוריי' וממילא איצטרך אך ביום הראשון לכדאביי דלנתק לא משכחת להו כנ"ל ולכך הביא שפיר הרי"ף ז"ל דרשא דאביי מאך ביום הראשון כו' ודוק היטב כי בחידושינו על מסכת זו בארנו כל דבר על מכונו. והמבין יבין: סליק כתנות פרשת ויצא אור

במדרש רבה וידר יעקב נדר לאמר כו' כתיב אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי שנדר מצו' בעת צרתו מאי לאמור לאמור לדורות כדי שינדרו בעת צרתן וצריכין אנו ליישב הפסוק מה שאמר דוד אבוא ביתך בעולות אשלם נדרי אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי משום דאיתא בנדרים דף ט' תנן כנדרי רשעים נדר בנזיר ובקרבן כנדרי כשרים לא אמר כלום כנדבותם נדר בנזיר ובקרבן ופריך הש"ס מאן תני דשני ליה בין נדר לנדבה לימא לא ר"מ ולא ר' יהודה דתניא טוב אשר לא תדור כו' טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר"מ ר"י אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם כו' ומשני אפי' תימא ר"מ כי קאמר ר"מ דאמר בלשון נדר בנדבה לא קאמר ופריך ומ"ש נדר דלא דלמא אתי לידי תקלה נדבה נמי לא דלמא אתי בי' לידי תקלה ומשני כהלל הזקן דתניא אמרו על הילל הזקן שמעולם לא מעל אדם בעולתו כל ימיו מביאה כשהיא חולין בעזרה ומקדיש' וסומך עליה ושוחטה ופירש"י נדבה נמי אתי לידי תקלה בגיזה ועבודה ומשני מתני' דקתני נדבה מותר כגון דעבד כהלל דמקדישה בעזרה ותו לא אתי בה לידי מעילה עכ"ל הרי להדיא דאפילו בנדבה איכא חשש תקלה וי"ל טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר אם לא שעושה כהלל שמביא חולין לעזרה ושוחטה מיד אבל להביא קדשי עולות לעזרה לאו שפיר דמי דהא בין אם אמר הרי עולה ובין אמר הרי זו והקדיש מבחוץ יכול לבוא

לידי תקלה ופשיטא לשמואל בפ"ד דנדרים אמר שמואל כל הנודר אע"פ שמקיימו נקרא רשע א"כ פשיטא שסובר טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר והתוס' כתבו ריש חולין איך קאמר ר"מ טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר והא כתיב וידר יעקב נדר ותירצו דבעת צרה שאני שמותר לנדור וזה שרמז דוד אבוא ביתך בעולות משמע שהביא עולות לבית ה' אך שלא יקשה עליו האיך הביא עולות מבחוץ דבכל לישנא שאמר להקדיש לא שפיר עביד דיש לחוש לידי תקלה ולכך אמר אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי ובעת צרה מותר לנדור וק"ל:

וזה כוונת הפסוק נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים ולכאורה מאי נפקא מיניה אם שלם בחצרות בית ה' או לא דהא כבר אמרנו נדרים שאינן בשעת צרה אסור לנדור אף שמשלם ואמר בלשון נדבה מפני חשש תקלה אם לא שעושה כהלל שמביא חולין לעזרה כו' וזה שאמר דוד נדרי לה' אשלם אך שלא תאמר דלא שפיר עבדית דטוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר מפני חשש תקלה לכך אמר בחצרות בית ה' בתוככי ירושלים ר"ל שהבאתי לחצרות בית ה' תחילה ואח"כ הקדשתי לשלם נדרי דשם אין חשש כלל ומצוה קא עביד וק"ל:

וידר יעקב נדר לאמר כו' ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ואיכא למידק דבקשת לחם לאכול אינו שייך כלל לשמירת הדרך ונ"ל לישב דאיתא בפ"ק דע"א דף ג' א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מציניים ופחים שנא' ציניים ופחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם ופירש"י שחששות ומכאובות הבאים לאדם כולם ע"י גזירת שמים חוץ מציניים ופחים חולה הבא לאדם ע"י צינה וחום וכתבו תוס' והא דאמרי' בפ' המקבל דף ק"ו והסיר ממך כל חולי זה צינה אלמא בידי שמים היא וי"ל דה"ק שיתן לך מלבושים שתוכל להנצל מן הצינה כהא דאמרינן בויקרא רבה אנטונינוס הוי קא אזיל באורחא אמר לרבי צלי עלי אמר ליה יהא רעוא דתשתזיב מן צינה א"ל דא הוא צלותא בתמי' יתיר חד כסא וצנתה אזלא א"ל יהא רעוא דתשתזיב מן שרבא א"ל דא היא ודאי צלותא דכתיב ואין נסתר מחמתו ואיתא בהמקבל דף ק"ז ע"ב ת"ר י"ג דברים נאמרו בפת שחרית וחד מנייהו שמצלת מן החמה ומן הצינה ואמרו רבנן השכים ואכיל בקיץ מפני החמה ובחורף מפני הצינה נמצאו אנו למדין שבנתינת הבגדים ולחם אדם ניצול מן החמה ומן הצינה וע"ז הי' מתפלל יעקב ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך אך שלא תאמר מכל החששות ומכאובות יכול ה' לשמור אבל ציני' ופחי' אינו יוכל לשמור ולכן אמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש ובזה תוכל להציל אותי אף מציניים ופחים ושייך שפיר לבקשות ושמרני בדרך הזה וק"ל ומה שסיים יעקב בתפלתו והי' ה' לי לאלהים משום דאי' ריש

פרק מי שהוציאוהו ג' דברים מעבירין אדם על דעתו ועל דעת קונו וחדא מנייהו דקדוקי עניות למאי נפקא מיניה למיבעי רחמי עלייהו ולכך התפלל יעקב שיתן לו לחם לאכול ובגד ללבוש ולא יהי' לו דקדוקי עניות ואז יהיה ה' לי לאלהים מה שאין כן ח"ו בדקדוקי עניות מעבירים על דעת קונו וק"ל:

אמרתי טעם לשבח כשאמר לבן ליעקב נקבה שכרך עלי והשיב אעבור בכל צאנך כו' וכל שה חום בכשבים וטלוא ונקוד בעזים והי' שכרי ופי' רש"י אותן שיולדו מכאן ולהבא נקודים וטלואים יהיו שלי ויש לדקדק למה ביקש יעקב שכרו על הנולדים ולא ביקש שכרו בד"א שיתן לו שליש או עשירית מן הנולדים כדרך מקבלי צאן ונ"ל משום דיעקב אמר כל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך והתחייב עצמו ליתן מעשר ואי' בבכורות דף נ"ו שהלוקח פטור ממעשר בהמה דילפי' מדכתי' בכור בניך תתן לי וכן תעשה לשורך ולצאנך מה בניך אינן בלקוח אף צאנך אינו בלקוח ואי' שם א"ר אסי א"ר לקח עשרה עוברין במעי אמן כולם נכנסים לדיר להתעשר דא"ק כן תעשה בשעת עשי' מיעט הכתוב ופירש"י ובמעי אמן לאו שעת עשייה היא שאין ראוין להתעשר ואמרינן בברכות בא וראה מה בין דורות ראשונים לאחרונים דורות ראשונים היו מכניסי' פירותיה' דרך שערים כדי לחייבן במעשר ודורות אחרונים מכניסים דרך גגות וקרפיפות כדי לפוטרן מן המעשר דאין הטבל מחייב במעשר עד שיראה פני הבית הרי לפנינו דמדת חסידות לחייב עצמו במעשר ולא לעשות טצדקי לפטור עצמו ובבבא מציעא מוכח דכל מה שהפועל לוקח בשכרו הוי כמו לקוח וזה הי' כוונת יעקב שלא ביקש מלבן שיתן לו מן הנולדים שליש או רביעי כיון שהי' ביד לבן רשות ליתן איזה שירצה ולא נקנו לו בעוד שהם במעי אמן הי' דינו כלקוח והי' פטור מן המעשר ולכך אמר לו שיתן שכרו העוברים הטלואים ונקודים וא"כ נקנו לו במעי אמן והוי כלקוח עוברין בשכרו וחייב במעשר וק"ל:

גמרא דיבמות דף ק"ג ע"ב טובתן של רשעים רעה אצל צדיקים שנאמר השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב ועד רע בשלמא רע לחיי אלא טוב אמאי לא אלא ש"מ טובתן של רשעים רעה אצל צדיקים ואיכא למידק למה באמת רעה אצל צדיקים ועוד יש לדקדק כיון דמיחה בו הקב"ה שלא ידבר אפי' טוב והא מצינו בקרא אח"כ שדיבר עמו כמה דברים טובים שבירך את בניו ונראה ליישב דאי' בזוהר וישלח וזה לשונו ת"ח מה כתיב בבלעם ויבא אלהים אל בלעם לילה בלבן כתיב ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה פן תדבר פן תעשה מיבעי' ליה אלא לבן לא רדף אבתרי' דיעקב בחילא דגוברין לאגח קרבא ביה דהא. חילא דיעקב ובניו רב מיניה אלא למקטלי' בפומי' ולשיצא כולה

הד"ד ארמי אובד אבי ובגין כך פן תדבר ולא כתיב פן תעשה והיינו דאמר בלעם בר בריה כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל מאן יכול להון דהא סבאי בעי לאובד ית אבא כלהון בנחשים וקסמים דלי' ולא סילקו דידיה עכ"ל. נשמע מזה שלבן הי' מבקש לקלל את יעקב כמו בלעם ובמדרש רבה פרשת תולדות פרק ס"ו אוררך ארור ומברכיך ברוך ולהלן הוא אומר מברכיך ברוך ואוררך ארור אלא בלעם ע"י שהי' שונא פתח בברכה וסיים בקללה ויצחק שהי' אוהב פתח בקללה וסיים בברכה ואי' שם במדרש ר' יצחק אמר הרשעים ע"י שתחילתן שלוה וסופן יסורים פותחין בברכה ומסיימין בקללה אבל צדיקים תחילתן יסורים וסופן שלוה פותחין בקללה ומסיימין בברכה ולפ"ז כל מה שאמר בלעם היה לחוש גם אצל לבן לכן אמר ה' השמר מדבר עם יעקב מטוב ועד רע ר"ל שלא תתחיל בטוב ותסיים ברע שטובתן של רשעים רעה אצל צדיקים שיותר טוב לצדיקים תחילתן יסורים וסופן שלוה וק"ל:

אור פרשת ויצא חדש בשם אדוני אבי ומורי הרב ה"ה החריף והבקי כבוד מוה"ר אליעזר זצלה"ה.

חולין דף צ"א ע"ב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים תרין ויורדים תרין וכי פגעי בהדי אהדדי הוה ארבע כו' תנא עולים ומסתכלין בדיוקנא של מעלה ויורדין ומסתכלין בדיוקנא של מטה בעי לסכוני מיד והנה ה' נצב עליו ופירש"י לשמרו ע"כ הגמ' תוס' בד"ה עולין כאן משמע דאותן שעלו הם ירדו ולעיל גבי עולין תרין משמע דהני אחריני נינהו ע"כ ופי' המהרש"א בח"א דודאי פליגי ע"ש ולכאורה נראה לומר דפליגי בהני תנאי דלעיל וז"ל הגמרא ויותר יעקב לבדו א"ר יצחק מכאן לת"ח שאל יצא יחידי בלילה ופירש"י שהרי יעקב הלך לבדו והוזק כו' ר' אבוהו אמר מהכא וישכם אברהם בבוקר כו' ויזרח לו השמש וכי לו לבדו זרחה כו' א"ר יצחק שמש הבאה בעבורו זרחה בעבורו כו' ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה וכתיב ויפגע במקום כד מטא לחרן אמר אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי ולא התפללתי כד יהיב דעתיה למיהדר קפצה לו ארעא בעי למיהדר מיד בא השמש ע"כ. ולכאורה נראה למידק דמאי אהני ביאת השמש דילמא יצא בלילה ואין לומר דת"ח אסור לצאת בלילה הא קחזינן דיצא כדכתיב ויותר יעקב לבדו אע"כ צ"ל הכי דיש עוד לדקדק למה הוצרך להיות שני נסים קפיצת הארץ וביאת השמש שלא בזמנה היה לו לילך איזה זמן וא"כ ממילא יבוא השמש בזמנה אלא צ"ל דבאמת מהיכא ילפינן דת"ח אל יצא יחידו בלילה מיעקב שהוזק אבל קודם שחזינן שהוזק שום אדם אכתי אינו מוכרח שאל יצא: והא"ש דאם לא הי' שם נס הי' יצא בלילה דאכתי לא הוה ידע שת"ח אל יצא כנ"ל לכך הי' צריך לנס קפיצת

הארץ ואח"כ ביאת השמש שלא בזמנה כי היכא דליהוי ליה הכירא שילין כאן ולהכי אהני ביאת השמש וק"ל. וזה אינו אלא למ"ד דילפינן מיעקב אבל למ"ד מאברהם א"כ הי' ליעקב ללמוד מאברהם וקשה תרתי חדא כנ"ל למה הוצרך להיות שני נסים ותו למה הלך יעקב בלילה הי' לו ללמוד מאברהם ונ"ל דיש עוד לדקדק למה הלך יעקב לחרן ולא התפלל בבית אל ואח"כ הי' לו חרטה ואמר אפשר כו' למה לא התפלל מיד ועוד יש לדקדק למה כ' בתחלה כדיהיב דעתי' למיהדר משמע דאכתי לא נגמר בדעתו למיהדר רק שקיל וטרי בדעתי' ואח"כ אמר בגמרא בעי למיהדר משמע דנגמר בדעתי' ונ"ל דהא יעקב הי' למד מאברהם שאל יצא יחידי בלילה ויעקב כשהלך לחרן אכתי לא הוה ידע כמה רחוק לילך וא"כ הי' סבר שאם יתפלל תחילה דלמא יהיה ביאת השמש קודם ביאתו לחרן מחמת שהיית התפלה ויצטרך לילך בלילה וזהו אסור לת"ח לכך לא התפלל. אבל כשבא לחרן וחזי דאכתי לא הגיע ביאת השמש אמר אפשר שעברתי כו' שהי' ביכולת להתפלל וגם לבא לכאן קודם ביאת השמש והי' שקיל וטרי בדעתי' א"י איהדר לבית אל להתפלל הי' סבר אדאזיל ואיהדר יבוא השמש ואיצטרך לילך בלילה לכך קפצה לו ארעא כי היכא דליהדר והדר. ואח"כ חזי דיש לו זמן למיהדר לחרן בעי למיהדר מיד בא השמש וק"ל ואכתי קושי' שניה במקומה עומדת למה הלך בלילה כדכתיב ויותר יעקב כו' אלא צ"ל הכי דיעקב לא הי' ירא עוד דהי' מובטח בהקב"ה דהא כאן הי' בעי לסכוני והנה ה' נצב לשמרו לכך הלך. וזה אינו אלא אם אמרינן לימוד זה עולין ומסתכלין דחדא הוה אתי שפיר אבל אמרינן עולין תרי כו' אינו נראה מהא דיעקב ניצול והדרא קושי' לדוכתי' אלא צ"ל דס"ל לרבי אבוהו באמת עולין ומסתכלין כו' דנראה מהא דניצול ולק"מ כנ"ל אבל לר' יצחק אינו צריך להא אלא י"ל נמי הא עולין תרי כו' אבל לר' אבהו ליכא למימר הכי כנ"ל ואם כן שפיר יש לומר דפליגי בהא וק"ל עכ"ל ודפח"ח:

ויצא גרסינן פ"ק דנדרים דף ט' ע"א מתני' כנדרי כשרי' לא מר כלום כנדבותם נדר בנזיר ובקרבן. ומסקינן שם בגמ' ללישנא קמא דמתני' כר"מ דמחלק בין נדר לנדבה, ופריך שם מ"ש נדר דלמא אתי בה לידי תקלה נודב נמי דלמא אתי בה לידי תקלה פרש"י ז"ל ד"ה דלמא אתי בה לידי תקלה דכי אמר בלשון נדר הרי עלי קרבן אתא לידי תקלה דעבר עליו בבל תאחר. וד"ה נדבה נמי כי אמר הרי זו קרבן אתי לידי תקלה לידי גיזה ועבודה. אבל בל תאחר לא דכל היכא דאי' בי' גזא דרחמנא איתא יעש"ה וכבר הובא בתשובת זקיני הגאון אמתי ז"ל חלק ראשון מה שנשאל כאן מאחיו הרב הגאון מוהר"ר משה ז"ל שהי' אב"ד ור"מ דק"ק מיר. שדברי רש"י סותרים ש"ס ערוך דמס' ר"ה דאי' שם להדיא

שני לימודים בנדר ונדבה דעובר בבל תאחר חד קרא דכאשר תדור נדר ויליף נדר בג"ש וחד דכתיב כאשר נדרת נדבה וקאמר שם דאיצטרך תרי קראי חד לאמר ולא אפרש וחד לאפרש ולא אקרב וצריכא דאי אשמועינן אמר ולא אפרש משום דלא קיימינן לדיבורי' אבל אפרש ולא אקרב אימא לא ואי אשמועינן אפרש ולא אקרב ה"א דיבורי' לאו כלום הוא קמ"ל. ופריך שם בנדבה מי משכחת לה באמר ולא אפרש ומשני כגון שאמר הרי עלי עול' ע"מ שאיני חייב באחריותה כו' הרי להדיא דגם גבי נדבה אע"פ שהפריש עובר בב"ת ואיך כתבו רש"י כאן דאינו עובר בב"ת בנדבה כשהפריש יע"ש סי' צ"ח והגם שבתשובת שבות יעקב השיג על דברי זקני יע"ש סי' ג' שחולק בלי נתינת טעם רק בדברי שפתים עכ"ז כבר שקיל למטרפסי' בהאי עלמא מזקיני הגאון הנ"ל בתשובותיו חלק שני סי' קפ"ח כל דבריו וכל המעיין בצדק ישפוט שנהירין וברירין דברי זקיני וכן מתפאר הרב הגאון בעל זרע ברך שכיון בימי חורפו לדבריו עיין עליו. וכמו כן הקשו מש"ס ערוך דמס' מגילה דשם תנינא אין בין נדרים לנדבות אלא שבנדרים מתו או נגנבו חייבי באחריותן כו' וקאמר שם בגמרא הא לענין בל תאחר זה וזה שוין: ואמרתי ליישב ג"כ קושי' זו כי תורה נדרשת במ"ט פנים ומה שהערני לזה מה שראיתי בפירש"י ז"ל מס' מגילה שם ד"ה הא לענין ב"ת זו"ז שוין ואע"ג דנדבה לא כתיב בקרא דב"ת כבר מרבינן לה בג"ש בר"ה יעש"ה ודבריהם נפלאים דהלא איכא ג"כ לימוד ערוך במס' ר"ה דכאשר נדרת נדבה כמשמעו ולמה לרש"י להביא ג"ש ולהשמיע מקרא מפורש. וכמו כן יש להעיר קושי' תוס' במס' ר"ה דף ה' ע"ב ת"ר כי תדור נדר אין לי אלא נדר נדבה מניין נאמר כאן נדר ונאמר להלן אם נדר או נדבה מה להלן נדבה עמו אף כאן נדבה עמו. וכתבו תוס' ה"ה דהוה מצי למילף מקרא דכאשר נדרת נדבה דלקמן יעש"ה ע"כ בכדי ליישב כ"ז נראה דהך דרשינן בר"ה באידך ברייתא כאשר נדרת נדבה. נדבה כמשמעו לענין בל תאחר לאו דכ"ע היא רק דסתם משנה דמגילה ותנא דברייתא דיליף בג"ש פליג ע"ז ויתבאר מזה גמרא דזבחים דף ז' ע"ב אמר רבא עולה ששחטה שלא לשמה אסור לזרוק דמה שלא לשמה אב"א סברא אב"א קרא. אב"א סברא משום דשני בה היאך לישני בה וליזול אב"א קרא כאשר נדרת נדבה האי נדבה נדר הוא אלא אם כמו שנדרה עשית יהי' נדר ואם לאו נדבה יע"ש ויש לדקדק קרא וסברא תרתי ל"ל ותו הא דרשינן כאן נדבה כמשמעו לענין ב"ת וכ"כ תוס' שם. עכנ"ל דתוס' הקשו במגילה למה תני אין בין נדרים לנדבות כו' הא איכא דנדר אינה באה אלא מן החולין כו' ותירצו דתני ושייר אף היכא דתני אין בין כדאמרי' במסכת תענית דף י"ג דאמרי' אין בין שלש ראשונים לאמצעי' ואמרי' שם תני ושייר אע"פ דאין בין קתני כו' יעש"ה והנה ע"ז קשה לכאורה דהלא

אף דשם בתענית לא חש לפירכא והא אין בין קתני אע"פ כן פריך שם מאי שייר דהאי שייר וכזה קשה ג"כ הכא. ע"כ מהכרח לפרש דתנא דידן מוקי להאי דרשא כאשר נדרת נדבה לדרשא דזבחי' וכמו כן התנא הראשון דכי תדור נדר ומשום הכי לא יליף בגזירה שוה מכאשר נדרת נדבה דאין שם נדבה עמו במשמעו ובהיות כן לא נשאר בנדבה רק הג"ש מאם נדר או נדבה. א"כ לא נשמע בנדבה תרתי אמר לא אפרש ואפרש לא אקריב אלא חדא מהם כמה שנזכיר לקמן א"כ שייר נמי הא החילוק לענין ב"ת בחדא בבא וזה דייק רש"י שם דיליף ב"ת בנדבה רק בג"ש דכאשר נדרת נדבה לא דרש אב"ת כ"א אדרשא דזבחים וכתבו זאת כדי ליישב קושי' תו' אמאי לא קתני החילוק בין נדר לנדבה שבנדר אינה באה אלא מן החולין אבל תנא דברייתא דר"ה דדרש נדבה כמשמעו ולא כדרשא דזבחי' ס"ל דסברא הוא דאסור לשינויא דכיון דשני בה כו'. וזה שאמר אב"א לתנא דברייתא דדרש נדבה כמשמעו י"ל סברא. ולתנא דמתני' דמגילה י"ל קרא. כל זה נראה ברור דהך ברייתא דדרש נדבה כמשמעו ס"ל לרש"י דלאו דכ"ע היא רק השתא דאי' לנו רק הג"ש בנדבה אין אנו יודעים אם לרבות רק אמר ולא אפרש או אפרש ולא אקריב לחוד ומפרשתן יהי' מוכח דע"כ מרבינן אמר ולא אפרש בב"ת. דאי' בתוספות ריש חולין הקשו לר"מ דאמר טוב אשר לא תדור משתדור כו' דהיינו אף שמשלם אח"כ טוב אשר לא תדור דשמא לא ישלם קשה הא כתיב וידור יעקב נדר ותירצו דשאני יעקב דהי' בעת צרה ומותר לנדור וכ"ה בבראשית רבה וידר יעקב נדר לאמור לאמור לדורות שיהיו נודרים בעת צרה יעש"ה והנה לכאורה קשיא הלא עכ"פ טוב יותר לנדוב מלנדור א"כ הי' לו ליעקב לנדוב אף שהי' בע"צ ה"ל לעשות עצהי"ט אך זה טעות דהלא עיקר נדרו הי' וכל אשר תתן לי הרי שלא הי' ברשותו זמן הנדר ואיך הי' יוכל לנדוב שהוא באומר הרי זו רק קשה דמ"מ הי' לו לנדוב ולומר הרי עלי ע"מ שאיני חייב באחריותה כמו דאמרי' הכא לענין אמר ולא אפרש. אמנם ז"א דטעמא מאי טוב לנדוב מלנדור דבנדר יש חשש שמא לא ישלם אבל בנדבה אומר הרי זו הרי משלם תיכף א"כ כשאומר בנדבה הרי עלי מה לי נדר או נדבה בין כך וב"כ איכא למיחש שמא לא ישלם. א"כ לפ"ז אם נימא באמר ולא אפרש גבי נדבה אינו עובר בב"ת כ"א באפרש ולא אקריב לחוד עדיין קשה למה נדר יעקב וכן למה צוה לדורות לנדור הי' לו לנדוב ע"מ שאינו חייב באחריותן ותהיה הפעולה בזה עכ"פ שלא יבואו לידי ב"ת אע"כ דבאמר ולא אפרש עובר בב"ת בנדבה ולא באפרש ולא אקרב ומההכרח לומר הטעם דכל היכא דאי' ביה גזא דרחמנא אי' דאינה ברשותו כלל דהא אינו חייב באחריותה. ושפיר פרש"י ז"ל הכא

אליבא דסתם מתני' דמגילה מסתמא אליבא דר"מ דאפרש ולא אקריב אינו עובר בנדבה כלל ויעויין עוד מזה"פ דלתנא דברייתא דר"ה דמוכח בלא"ה דלא לירצה יעש"ה ודו"ק: גרסינן במס' כריתות בפ' אמרו לו דף י"א ע"ב מתניתין אמרו לו שנים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי ר"מ מחייב חטאת וחכמים פוטרים כו' והקשו שם בתוספות מאי מחייב ר"מ הא איהו אמר לא אכלתי וממילא אין רצונו להביא חטאת. ובחייבי חטאת ואשמות אין ממשכנין אותם כדאיתא במשנה דעירוכין א"כ מי יזקק אותו להביא חטאת יע"ש והקשה מחו' הגאון אמיתי המפורסם בעולם חכם צבי ז"ל דדברי תו' הללו סותרים למ"ש תו' בעצמם במס' ר"ה שם דאמרי' וצריכא חד לאמר ולא אפרש. וחד לדאפרש ולא אקריב דעובר בבל תאחר. והקשו שם בתוס' הא דתנן בעירוכין חייבי חטאת ואשמות אין ממשכנין אותה חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותם ה"ד אי מקמא דאתי לידי ב"ת עולות ושלמים אמאי ממשכנין אותם. אי לאחר שעבר בב"ת חייבי חטאת ואשמות נמי ממשכנין ותירצו שם דמיירי מקמא דעבר ב"ת וכגון שרואים שמבזבז נכסיו ולא ישאר בידו אח"ז דמי העולה לכך ממשכנין אף מקמיה דאתא לידי ב"ת כו' יעש"ה הרי עכ"פ עולה שם מדבריהם דגם חטאת ואשמות אחר העברת ב"ת ממשכנין אותם א"כ מאי מקשי' בכאן ר"מ מאי מחייב דלמא מחייב ר"מ אחר שעבר ב"ת וממשכנין אותו וזה קושי' עצומה ואמרתי כי תורה היא וללמוד אני צריך ליישב קצת תמיהת הגאון ז"ל דהנה הקשו עוד שם בתו' ד"ה הנ"ל למה אמרי' גבי חטאת ואשמות דאין ממשכנין משום דאתי' לכפרה ולא יתעצל בה הלא גם עולה בא לכפרה דהא אמרי' דעולה מכפר על חייבי עשי' ותירצו משום דאמרי' עבר עשה ועשה תשובה לא זז משם עד שמוחלין אותו א"כ יתעצל מלהקריב העולה באמרו שיעשה תשובה ויכפר על העשה שלו יעש"ה ולפ"ז אני אומר דבאמת בחטאת ואשמות אין ממשכנין אותו כלל אף אחר שעבר בב"ת והא דהקשו תו' אי לאחר שעבר ב"ת חטאת ואשמות נמי יהי' הקושי' בדרך זה אם הך חלוקא דעולות ושלמים ממשכנין מיירי אחר שעבר ב"ת חטאת ואשמות נמי אין ממשכנין דלא יהי' חילוק בין עולות לחטאת ואשמו' דא"ל משום דחטאת ואשמות באים לכפר על חטא קשה הא עולות מכפר נמי על עשה שבידו וא"ל שמהני לו תשובה זה ליתא דהא זה יש לו עוד עשה שעבר עליה משום ב"ת על אותו הקרבן דהא אמרי' מוצא שפתיך זו מצות עשה. ובאת שמה והבאת שמה זו מ"ע. הרי שזה עבר על עשין דב"ת ואמרי' בגמרא כיון שעבר ג"ר בכל יום ויום עובר ב"ת הרי תמיד עובר העשה דב"ת נמצא איך יוכל להתכפר באותו עשה בעשותו תשובה הלא עיקר תשובתו בשובו מרשעתו ולתקן החטא ובזה אין לו שום תיקון רק כשמקריב הקרבן נמצא בהכרח שיקריב העולה לכפר

לו על העשה דב"ת דכאן לא מועיל תשובה אם לא יקריב. וא"כ אם נימא אף ע"פ שעולה מכפר אפ"ה ממשכנין חטאת ואשמות נמי למשכנו ותירצו תו' דמיירי קודם שעבר ב"ת כו' ובאמת אחר שעבר ב"ת בכ"מ אין ממשכנין אותם ושפיר הקשו תו' במכילתן לפי המסקנא דר"ה ופשוט הוא ונכון והצעתי הדבר לפני גדולים וישרו בעיניהם. ובזה יש ליישב דהיאך תלי' קושי' תוס' ממתניתין דעירוכין שם במס' ר"ה בהא דמסיק ב' כתובים דכופין אותו חד באמר ולא אפרש וחד באפרש ולא אקרב. דאי' במס' זבחים בעיין בגמ' אי עולה מכפרת גם על עשה שעבר אחר הפרשת זו העולה או דלמא שאינו מכפר רק על עשה דקודם הפרשה אבל לא על עשה דאחר הפרשה יעש"ה ובהיות כן י"ל דהתם במסכת עירוכין לא יוכלו להקשות ה"ד י"ל אחר שעבר ב"ת ואפ"ה בעולה ממשכנין אותו דלא בא לכפרה דעל שאר חייבי עשין מהני תשובה ויאמר שישוב ועל זו העשה דב"ת בלא"ה העולה זו אינה מכפרת דהא הוי עשה דלאחר הפרשה שעובר ב"ת אחר הפרשה ואינה מכפר אבל בשמעתין דר"ה דמסיק תרי קראי כתיבי דממשכנין אותם חד בדאמר ולא אפרש ואז הוה עשה שקודם הפרשה ושפיר מכפר עלה העולה וקשה שפיר ממ"נ אי בעולה ממשכנין אע"פ שמכפרת חטאת ואשמות נמי ונכון הוא למבין ודו"ק:

ר"ה פ"ק דף ד' ע"א בפיסקא ולרגלים. רגלים בא' בניסן בט"ו בניסן הוא. אר"ח רגל שבו ר"ה לרגלים. ונ"מ לנודד ולמיקם עלה בב"ת דתניא אחד הנודד וא' המעריך כיון שעבר ג' רגלים עובר בב"ת. רש"א ג"ר כסדרן וחג המצות תחילה. וכן היה רשב"י אומר רגלים פעמים ג' פעמים ד' פעמים ה' כו' תוספות ד"ה שלשה רגלים כסדרן ומתני' דניסן ר"ה ר"ש היא והכי אמרי' לקמן דף ז' עכ"ד. וכל העובר על דבריהם ישתומם כשעה חדא מה חידשו תוס' יותר ממה שאמור כאן בגמ' להדיא וגם הגאון בעפ"י הרגיש בכאן יע"ש שהניחו בצ"ע ואמרתי ליישב בשני אופנים:

אופן הראשון בצירוף מה שיש לדקדק בהך דמביא וכן הי' רשב"י אומר שהוא אך למותר. ותו על הלשון ונ"מ לנודר איך תליא זה בהא דמשני רגל הנכנס בא' בניסן בל"ז נמי צריכים אנחנו ליתן איזה נפקותא במה שקורא אותו ר"ה ותו מדקדקים העולם מאי משני רגל הנכנס באחד כפרש"י ז"ל הוה ליה להתנא למיתני בהדיא הכי באחד בניסן ר"ה למלכים ובט"ו בו לרגלים כמו דתנינן לקמן במתני'. ובכדי ליישב כ"ז נראה משום דהתו' כתבו לקמן דלענין ב"ת אם נדר באמצע הרגל מצטרף חצי הרגל שלאחריו להשלים לו רגל שלם יע"ש וכ"ה בירושלמי ולפ"ז י"ל ואי הוה קתני התנא דידן בט"ו בו ר"ה לרגלים ה"א דוקא היכא דנדר בט"ו שהוא תחילת הרגל הוא דעובר ב"ת אבל אם נדר באמצע הרגל אינה מצטרף חצי רגל של פסח זה כלל לכך שנה רגל הנכנס בניסן ר"ה כלומר כל

הרגל אף בדנדר באמצע הרגל שפיר דמי דהוה חג המצות תחילה ומצטרף שפיר לחצי הרגל שלאחריו. אולם אי' לקמן בברייתא א' בכור וא' כל הקדשים כיון שעבר שנה עובר בב"ת אף בלא שלשה רגלים יעש"ה ולפ"ז הדרא קושי' של העולה לדוכתי' ה"ל למיתני בט"ו בו ר"ה לרגלים וא"ל דהוה מקום למטעת ולומר דוקא בנדר בתחילת הרגל שהוא עובר בב"ת אבל בנדר באמצע הרגל אינה עובר. קשה מי משכחת לה שיהי' עובר ב"ת כשנדר באמצע הפסח בג"ר ע"כ כשמשלים עלה בחצי ימי הפסח. הבאים לשנה הבא נמצא הרי ממש כשמגיע ומשלים אותן קצת הרגל שלמו עליו השנה תמימה ובלא"ה אף שאין הרגלים מצטרפן זע"ז מ"מ עובר עליו בב"ת משום שנה דהא בשנה בלא רגלים נמי עובר בב"ת אך אם מוקמינן אנו המשנה בכל גוונא כר"ש דאמר רגלים פעמים ג' פעמים ד' פעמים ה' אתיא שפיר דלדידי' לית ליה שנה בלא רגלים דעובר ב"ת דאל"כ היכא משכחת לה ד' וה' הלא כבר מלו לה שנה וכפרש"י לקמן בהך דפריך שנה בלא רגלים המ"ל הניחא למאן דאית ליה כסדרן כו' ופרש"י וסבר לה כוותיה בחדא ופליג עליה בחדא יע"ש ולפ"ז הן הן המשך לשון הש"ס אמר ר"ח רגל הנכנס באחד בניסן ר"ה כו' וקשה ליתני בט"ו בו וצ"ל שבא להשמיענו דמקצת הרגל מצטרף וקשי' הלא בלא"ה מלו לה שנה לזה דייק ונ"מ לנודר ור"ש היא כו' וכן היה רשב"י אומר הרי דלית ליה שנה בלא רגלים ואתיא מתניתן כוותי' וזה שפי' התו' ומתני' דניסן ר"ה כלומר דתני בא' בניסן ר"ה ולא קתני בט"ו בו ר"ש היא דלית ליה שנה בלא רגלים כדתני רשב"י רגלים פעמים ד' פעמים ה' והוטב הדבר בעיני גדול א':

אופן השני ויתבאר ג"כ הא דסיימו בדבריהם והכי אמרינן לקמן ז' יע"ש דהנה אי' במס' כריתות דף כ"ז דחייבי חטאת: ואשמות ודאין שעבר עליהם יוה"כ אין יה"כ מכפר ויליף שם מקרא דכתיב מכל חטאתיכם לפני ה' חטא שאינו מכיר בו אלא ה' דהיינו אשם תלוי יוה"כ מכפר אבל חייבי חטאת ואשמות ודאין אין יה"כ מכפר יעש"ה ומקשי' בשם גדול אחד לר"ש דס"ל שלש רגלים כסדרן בעינן דוקא דהיינו חג המצות ושבועות וסוכות א"כ ל"ל קרא ע"ז דחייבי חטאת ואשמות ודאי' אין יה"כ מכפר תיפוק ליה בלא"ה מדחזינן דריבה קרא חטאת ואשמות לענין ב"ת וקשה היכא משכחת לה דיעבור עלייהו ב"ת הא קודם שמגיע סוכות שהוא רגל האחרון כבר הגיע יוה"כ ומכפר עלייהו אע"כ מדחזינן דכתבי' קרא דעובר עלייהו ב"ת ש"מ דאין יה"כ מכפר אחטאת ואשמות ודאין. והנה לכאורה יש ליישב קושי' זו די"ל דר"ש דסובר כסדרן סבירא ליה דאין יוה"כ מכפר רק לשבין ולא לשאינו שבין ובהיות כן איצטרך קרא דעל חייבי חו"א ודאין אין יה"כ מכפר דבלאו קרא ה"א דיה"כ מכפר ואפ"ה משכחת להו לענין ב"ת כגון שלא עשה תשובה

ביה"כ על החטא שמביא עבורו החטאת ואין יוה"כ מכפר לשאינו שבי'. רק דע"ז יש לנו עדיין לדקדק דאי' סוף מסכת יומא במשנה חטאת ואשמות מכפרים ופירש"י שם וזה"ל חטאת ואשם ודאי מכפרין ומסתמא תשובה איכא שאם לא היה מתחרט לא הי' מביא קרבן עכ"ל ולפ"ז י"ל גם בהפרש קרבן ואומר הרי זו לחטאת בודאי ג"כ מתחרט על חטאו וא"כ קשה ל"ל קרא דאין יוה"כ מכפר אחטאת ואשמות ודאין תיפוק ליה דאל"כ היאך משכחת לה ב"ת באפרש ולא אקרב דהא גם בחטאת ואשמות איכא שני למודים וקאי חד על אפרש. ובאפרש כבר נתחרט על חטאו ושוב מכפר יה"כ. אבל גם זה יש לתרץ דהנה לכאורה קושי' הנ"ל מעיקרא ליתא דהא איתא בברייתות דדרשי' לבל תאחר בהדי' לה' אלהיך אלו חטאת ואשמות עולות ושלמים. הרי להדיא דמקרא דדרשינן מיניה חטאת ואשמות דרשינן נמי עולות ושלמים ובהיות כן י"ל אי לא הוה כתיב קרא דחטאת ואשמות ודאין שעבר עליהם יוה"כ דאין יוה"כ מכפר ה"א דיוה"כ מכפר עלייהו ובאמת לא משכחת בדידהו ב"ת למאן דאית ליה כסדרן וקרא אתי לעולות ושלמים לחוד דבשלמא תנא דברייתא דיליף גם חטאת ואשמות לענין ב"ת מהאי קרא היינו במסקנא דכבר כתב קרא דאין יוה"כ מכפר עלייהו ומשכחת לה לענין ב"ת שפיר משא"כ אי לאו קרא ע"ז הוה מוקמינן רק על עולות ושלמים לחוד. וא"כ אין כאן התחלת קושית כלל אך כדי שלא לשוי' לטועה נ"ל דהנה תו' כתבו שם דהאי עולות ושלמים דמרבינן שם לענין ב"ת היינו עולות ראי' ושלמי חגיגה דאי עולות ושלמים ממש היינו נדרים ונדבות ותימא הא עולות ושלמים זימנא קביעא ליה אי אקרבה אקרבה אי לא אקרבה אדחי לי' כמו שפריך גבי פסח בגמ' ותירצו דמ"מ היכא דהופרשו ולא אקריבו קאי עלייהו בב"ת כיון שלא נפסלו בכך עכ"ד יעש"ה. וזמן רב נתקשה לי בדבריהם דהא יש גבי עולות ושלמים תרי למודים דחד באפרש ולא אקרב וחד בדלא אפרש א"כ הדרא קושי' התוספות על האי קרא דלא אפרש קשה היכא משכחת לה הא זמניה קביעא ליה כו' עד כי האיר ה' את עיני וראיתי בחידושי הרשב"א שהוא ז"ל תמה ג"כ בזה והעלה והא דאמרינן בברייתא דמוצא שפתיך תשמור לה' אלהיך זו חטאת ואשמות עולות ושלמים לאו דמלה' אלהיך דרש עולות ושלמים אלא קאי אכאשר נדרת דלעיל מיניה ובאמת לא מיירי כ"א מעולות נדבה יעש"ה עכ"פ איך שיהיה אותו קרא דאמר ולא אפרש ולא מרבה כ"א חטאת ואשמות לחוד דעולות ושלמים לא משכחת להו דאי בעולות ושלמי נדבה היינו נדר ונדבה מעולות ראיה ושלמי שמחה זמנא קביעא ליה כנ"ל א"כ מקשי' שפיר ל"ל קרא דאין יוה"כ מכפר אחטאת ואשמות ודאין תיפוק ליה בלא"ה דאל"כ היאך אשכחן ב"ת בחטאת ואשמות וא"ל דקאי על עולות ושלמים עדיין קשה אמר ולא

אפרש איך משכחת לה דלא מיירי הקרא ע"כ כ"א בחטאת ואחר שבררנו הדבר כשמלה דכל עיקר קושיתם דאיך משכחת לה בדלא אפרש ב"ת גבי חטאת ואשמות שוב י"ל כמ"ש דאותו קרא מיירי כגון שלא עשה תשובה מהעבירה שמביא עליה חטאתו ואשמו וממילא אין יוה"כ מכפר כמש"ל ומיושב קושי' העולם באר היטיב דאפרש ולא אקרב י"ל דלא מיירי כלל מחטאת ואשמות רק דקאי על עולות ראי' ושלמי חגיגה כמ"ש התו' ובדלא אפרש משכחת לה בחטאת ואשמות גופייהו ובאופן שלא עשה תשוב' ולכך איצטרך קרא דאין יוה"כ מכפר על חטאת ואשמו' ודאין:

אך אי' במכילתן דף ז' ע"ב בפיסקא באחד באלול ר"ה למעשר בהמה. ופריך מני ר"מ ולרגלים מני ר"ש אימא סיפא ר"א ור"ש אומרים באחד בתשרי רישא וסיפא ר"ש ומציעתא ר"מ אמר ר' יוסף אין רבי היא ונסב לה אליבא דתנאי ברגלי' סבר לה כר"ש ובמעשר בהמה סבר לה כר"מ יעש"ה הרי למדנו מש"ס ערוך זה דרבי גופי' ס"ל דגבי בל תאחר בעינן דוקא ג' רגלים כסדרן כר"ש. וגם שמעינן לה לרבי דסובר דיה"כ מכפר בין לשבי' בין לשאינו שבין יעויין סוף מס' יומא ובמס' שבועות ובמס' כריתות ובהיות כן הדרא קושי' העולם לדוכתי' לרבי ל"ל קרא דאין יה"כ מכפר על חטאת ואשמות ודאין תיפוק ליה בלא"ה דאם נימא דיה"כ מכפר היאך משכחת לה גבייהו ב"ת דהא רבי סבירא לי' דבעינן כסדרן דוקא וא"ל כגון שלא עשה תשובה ז"א לרבי גופי' מכפר יה"כ אף לשא"ש. אולם נלע"ד דלרבי בלא"ה יש לתרץ קושיא זו דאי' במכילתן כיון שעבר שנה עובר ג"כ בב"ת. ופריך שם הגמ' בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה אלא שנה בלא רגלים היכא משכחת לה למאן דלית ליה כסדרן הניחא לרבי דאמר שנה מעוברת אין החודש עיבור שייך לחשבון השנה שפיר אלא לרבנן המ"ל ומשני כדתניא ר"ש עצרת פעמים ד' פעמים ה' כו':

ולפ"ז מתורץ קושי' העולם דהא בכל הני קראי דכי תדור נדר ומוצא שפתיך לא נזכר שום זמן בכמה יעבור ב"ת רק סתמא כתי' ואנן מוקמינן ודרשינן מקרא אחר דבחג המצות וחג השבועות וחג הסוכות דבג' רגלים עובר ב"ת וכן בשנה. ולפ"ז אי לא הוה כתיב דאין יה"כ מכפר על חטאת ואשמות ודאין ה"א דיה"כ מכפר עלייהו ומה שריבה קרא חו"א לבל תאחר לאו לג' רגלים דזה לא משכחת לה כנ"ל רק דמרבה לי' לענין שנה דעובר עלייהו ב"ת וא"ל שנה בלא יה"כ איך משכחת לה י"ל לרבי גופיה שפיר משכחת לה בשנה מעוברת דלרבי לא נחשב להשנה וכגון שנתחייב אחר יה"כ ונתעברה השנה דכי מטי אלול מלו ליה שנה לענין דעובר עליו ב"ת א"כ כיון דבררנו דרבי ס"ל כר"ש דסבר שנה בלא רגלים עובר נמי ב"ת ע"כ לאו בכולא מלתא ס"ל כר"ש דהא שמעינן

ליה לר"ש דלית לי' שנה ב"ר מדאמר רגלי' פעמים ד' פעמים ה' וקשה מי משכחת לה הלא עובר מקודם משום שנה אעכ"ל דלית ליה שנה בל"ר וכמש"ל מזה ובהכרח לומר דרבי ס"ל כוותיה בחדא דבעינן כסדרן ופליג עלי' בחדא וס"ל דעובר על שנה בל"ר ג"כ בב"ת וכמ"ש רש"י דף וי"ו ע"ב ד"ה הניחא למאן דאית ליה כסדרן יע"ש ולפ"ז י"ל דזה כוונת התוס' משום שאמרינן בגמ' ומתני' ר"ש היא דתניא כו' וכן הי' רשב"י אומר כו' א"כ הוה משמע מלשון הגמ' מדהביא הך וכן הי' רשב"י אומר כו' דבהך נמי אתי' מתני' כוותיה דאין עוברים בב"ת בשנה בל"ר כלל לכך דייקי תוס' דזה אינו רק ומתני' דניסן ר"ה בהא ר"ש היא כלומר בהך לחוד דניסן ר"ה ובעינן ג' רגלים כסדרן אבל לענין שנה בלא רגלים ס"ל לתנא דידן דעובר ודייקי והכי אמרי' לקמן דף ז' כלומר דשם אמרי' רבי היא ונסיב לה אליבא דתנאי וקשיא קושיתנו הנ"ל לרבי דאמר יה"כ מכפר בין לשבין ובין לשא"ש א"כ קרא ל"ל דאין יה"כ מכפר על חטאת ואשמות ודאין תיפוק לי' דאל"כ לא משכחת לה ב"ת וצ"ל בהכרח דמשכחת לה בשנה בלא רגלים כו' ומוכח דלא ס"ל בהא כר"ש וק"ל:

שם אמרתי ליישב קושית העולם הנ"ל ל"ל קרא דאין יה"כ מכפר על חטאת ואשמות ודאין שעבר עליהן יה"כ תיפוק ליה דאל"כ היכא משכחת לה גבייהו ב"ת בג' רגלים כסדרן כנ"ל וי"ל דרך פשוט דהלא עיקר דרשי' דר"ש דס"ל כסדרן הוא כאמור בגמ' אצ"ל בחג הסוכות שבו סיים הכתוב ולמה נאמר לומר שהוא אחרון ובהיות כן מיושב באר היטב קושי' הנ"ל דאיצטרך קרא דאין יה"כ מכפר על חייבי חטאת ואשמות ודאין דאי לא הוה כתיב הקרא ה"א דלא בעינן כלל כסדרן גבי ב"ת אלא אף שלא כסדרן עובר ב"ת וא"ל למה לי בחג הסוכות ז"א די"ל דמש"ה כתבי' רחמנא בחג הסוכות להורות אף שהוא אחרון נמי עובר ב"ת ולא שהוא דוקא האחרון דאי לא הוה כתיב בחה"ס כל עיקר ה"א דבעינן כסדרן כמו שמסודר בקרא דהיינו חג הסוכות שסליק מיניה כסברת הגמ' וחג המצות וחה"ש דאם לאו בסדר זה לא משכחת לה כל עיקר דה"א חטאת ואשמות ודאין שעבר עליהן יה"כ יה"כ מכפר עלייהו וא"כ לא משכחת לה כ"א בנתחייב קודם סוכות הרי לך ממש בסדר הנכתב בתורה מקודם חה"ס דוקא כך הייתי אומר לכך הדרי' רחמנא וסיים בחג הסוכות להורות אף שהוא אחרון אפ"ה עובר דבאמת אין יה"כ מכפר אחטאת ואשמות נמצא אף שהוה ידעינן דאין יה"כ מכפר אחייבי חטאת ואשמות ודאין מ"מ ה"א דלא בעינן כלל כסדרן מש"ה גלי רחמנא התם דאין יה"כ מכפר אחטאת ואשמו' ודאין וע"כ דמש"ה הדרא רחמנא וכתיב בחג הסוכות להורות להיות הוא האחרון דוקא. אבל כ"ז לגירסת רש"י אצ"ל בחה"ס לומר שהוא אחרון. אבל לשיטת ר"ח ז"ל דגורס

אצ"ל בחג המצות לומר לך שהוא ראשון הדרא קושי' העולם לדוכתי' כנ"ל דהא אף אי לא הוה כתיב כלל בחג המצות הי' ג"כ סידורם בקראי בחג המצות דפתח בו תחילה ואח"כ בחג השבועות וחג הסוכות ובדרוש הארכתי ת"ל ליישב כל דבר על מכונו גם לשיטת ר"ח ותן לחכם ויחכם ודוק:

על פרשת וישלח - כתנות אור

וישלח בפסוק עם לבן גרתי ופרש"י גרתי לא נעשיתי שר וחשוב שלח אלא גר אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת אביך שברכני הוי גביר לאחיך לא נתקיימה בי ד"א גרתי תרי"ג מצות שמרתי ונ"ל לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דמצינו דיצחק עצמו אמר והיה כאשר תריד ופרקתי עלו וכל הברכות היו על תנאי אם יקיימו ישראל התורה ולפ"ז אין ראי' שלא נתקיימה ברכתו הוי גביר לאחיך שלא נעשיתי שר וחשוב דלמא מכח שעברת על ד"ת לכך לא נתקיימה הברכות אבל כשתקיים התורה יתקיים ברכתו לכך רמז לו בגרתי תרי"ג מצות שמרתי אפ"ה לא נעשית שר וחשוב א"כ אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת אביך וק"ל:

ואחר עד עתה נ"ל רמז אמת בזה דאי' במדרש רבה ועתה פן ישלח ידו. אין ועתה אלא תשובה שנאמר ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל ממך כו' ואמרינן בפ' חלק כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וזה רמז לו יעקב ואחר עד עתה ר"ל עד שיעשו בני תשובה אז יבוא הגואל וק"ל:

גמ' דברכות בפ' אין עומדין דף ל"ד ע"ב א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לת"ח וקונה פרקמטיא לת"ח ומהני ליה לת"ח מנכסיו אבל לת"ח עצמן עין לא ראתה אלהים זולתיך ואיכא למידק כיון דשכר ת"ח לא ראה שוה נביא וחוזה וע"כ שכר הטוב שראו הנביאים ראוהו על עושי המצות ומקיימי התורה א"כ למה פרט ר' יוחנן השכר למצות אלו דמהני לת"ח מנכסיו (ומשיא בתו לת"ח דהוי בכלל מהני ת"ח מנכסיו) ולא לשאר עושי מצות ונראה לישב ע"פ דרך אמת דאי' בזוהר פרשה זו דף קע"א וז"ל משה איסתכל באספקלרי' דנהירא שאר נביאי לא הוי מסתכלי אלא באספקלריא דלא נהירא כו' מאן גרים להון דא בגין דכתיב כי נגע בכף ירך יעקב והוא צולע על ירכו ועל דא כל שאר נביאי אתחלש תוקפייהו ולא הוי יכולין לאתקיימא לקבל המלה על בורי' כדקא יאות מ"ט בגין כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה דנסיב כל חילא דירכא ועל דא איתבר חילא דירכא ואשתאר צולע על יריכו והא כל נביאי דעלמא לא יוכלי לאתדבקא ולקיימי ביה דלעי באורייתא ולית מאן דסמוך ליה ולא

אשתכח מאן דאטיל מלאי לכיסתי' לאסתקפא דא אורייתא קא משתכחא בכל דרא ודרא ואתחליש תוקפי' דאורייתא כל יומא ויומא בגין דלית להון לאינון דלעי באורייתא על מה דסמכין כו' דהא איהו הוי ידע דכתיב הקול קול יעקב והידים ידי עשו ואי פסיק קלא דיעקב כדין והידים ידי עשו כו' כדין חלוש תוקפי' דאינון דסמכין ליה וכד לא ישתכח מאן דסמיך לאורייתא כדין לא יהיה קול קול יעקב ויהון ידים ידי עשו כו' ע"ש והנה ידוע לכל יודעי חן דנצח והוד הם תרי ירכין והם סמוכין לאורייתא שהוא בסוד ת"ת ונצח והוד היא אספקלרי' דלא נהירא והנביאים מקבלים משם נבואתם וכל ת"ח יש לו אחוזה במדת ת"ת ולכך אמרו חז"ל חכם עדיף מנביא וכן איתא בזוהר פ' צו דף ל"ה ע"א אינון דמשתדלי באורייתא קיימא לעילא באתרי דאיקרי תורה דהיא קיומא דכל מהימנותא ונביאי קיימא לתתא באתר דאיקרי נצח והוד ועל דא אינון דמשתדלי באורייתא עדיפי מנביאי דאילן קיימא לעילא ואילן קיימא לתתא ובזוהר מצורע דף נ"ג ע"ב פתח ר' יהודה במילי דאורייתא ואמר עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר כו' עד אינון דמטילין מלאי לכיסין של ת"ח דזכין לבנין דיתחזון לנביאי מהימנא הרי לפנינו שנצח והוד הם תרי סמכין ושר של עשו חלש תוקפי' דאינון דסמכין בגין דלא יהי' הקול קול יעקב ויהון הידים ידי עשו והנביאים מקבלים שפע נבואתם מהני תרין סמכין מנצח והוד וזה רמז לן ר' יוחנן כל הנביאים שהם מקבלים נבואתם מהני תרי סמכין לא התנבאו אלא למי שעושה סמכין לאורייתא דהיינו מי שמהנה לת"ח מנכסיו ומשיא בתו לת"ח שהוא בכלל זה וכן עושה פרקמטי' לת"ח שהוא ג"כ מן הסמוכין והם מקבלים נבואתם מתרין סמכין ולכך נבואתם ג"כ לאלו הסמכי' אבל ת"ח עצמן שהם במדת ת"ת למעלה מנצח והוד עין לא ראתה דמשם אין שום נביא מקבל נבואתו:

ועפ"ז אמרתי לישב פסוק באיכה ב' מלכה ושריה בגוים אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון ופרש"י אין תורה אין בהם מורה הוראה וקשה להבין חיבור הדברים שמתאונן הנביא אין תורה גם נביאיה לא מצאו חזון מה' אלא נראה דהא כבר כתבנו בשה"ז דמי שמחזיק ידי ת"ח זוכה לבני' דיתחזון לנביאי מהימנא דהוא מדה כנגד מדה שהוא מן הסמכין ונצח והוד ג"כ תרי סמכין מגיע מהם נבואה לנביאי האמת וכבר כתבנו אם אין סמכין לאורייתא התורה משתכח מישראל וגוברי' ידי עשו ולזה הי' מתאונן הנביא מלכה ושריה בגוים שגברו ידי עשו בשביל שאין תורה שאין בהם מורה הוראה שנשתכחה תורה מישראל וזה בא שלא החזיקו ידי ת"ח וגברו ידי עשו וכיון שלא עשו סמכין פגמו בהני תרי סמכין נצח והוד לכך גם נביאיה לא מצאו חזון מה' שלא הי' מגיע השפעה לנביאי' מהני תרי סמכין כיון שגם הם לא עשו סמכין וק"ל וזה פי' הפסוק ויהיו

מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דרכיו ומתעתעי' בנביאיו עד עלו' חמו' ה' בעמו עד אין מרפא ודרשו רז"ל בפ' כל כתבי אמר ר"י לא חרבה ירושלים אלא בשביל שבזו בה ת"ח שנאמר ויהיו כו' ונראה שהנביא אמר ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים זה ת"ח שלא החזיקו ידם ועי"ז מתעתעי' בנביאיו כיון שלא סומכין לת"ח לא ירדה השפעה לנביאים דאם הי' סומכין לת"ח הי' זוכים לבנים נביאים עד עלות חמות ה' בעמו עד אין מרפא דאמרי' בב"ב מי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם וכל הבוזה לת"ח אין לו רפואה למכתו וק"ל: גמ' דשבת דף ל"ד ויבא יעקב שלם ויחן את פני העיר אמר רב מטבע תיקן להם ושמואל אמר שווקין תיקן להם ור' יוחנן אמר מרחצאות תיקן להם ואיכא למידק וכי יעקב בחור שבאבות תיקן להם מרחצאות ושווקין וכי מאי איכפת ליה אם יש להם שווקין ומרחצאות וכן במטבע וכי ס"ד עד דאתי יעקב לא היה להם מטבע ונ"ל דיעקב רצה לפרסם אלהותו של הקב"ה כמ"ש בפ' זו ויצב שם מזבח ויקרא לו אל אלהי ישראל ובתרגום ופלח עלוהי קדם אל אלהי ישראל וע"י שלשה דברים הללו רצה ליחד שמו של הקב"ה להשרות שכינתו בתחתונים ע"י מטבע נראה דאיתא בסוף הגוזל קמא ת"ר איזה מטבע של ירושלים דוד ושלמה מצד אחד וירושלים מצד אחר ואיזה מטבע של אברהם אבינו זקן וזקנה מצד א' ומצד ב' בחור ובתולה וכתבו תוס' נראה לא שהיתה בו צורות זקן וזקנה שאסור לעשות צורות אדם אלא כך הי' כתוב מצד א' זקן וזקנה ומצד השני בחור ובתולה וכן פי' הקונטרס גבי דוד ושלמה שכך הי' כתוב במטבע והנה צורות אדם אסור משום לתא דע"ז דכתיב לא תעשון כו' ובודאי יעקב הי' לו מטבע כמו מטבע של אברהם וכשבא לשם תיקן להם מטבע ר"ל שמטבע שלהם תיקן שלא יהי' בו צורת אדם משום לתא דע"ז ותיקן להם שיכתבו שם המלה על המטבע כדי להפריש' משמץ ע"ז ובמה שתיקן להם שווקים נמי הי' כוונתו לשם שמים דאיתא ביומא בפ' בא לו אתהלך לפני ה' בארצות החיים א"ר יהודה זה מקום שווקים ופי' מהרש"א ע"פ פי' שפירשו בברכות בורא נפשות רבות וחסרונם דהיינו כל מה שהיו חסרים הנפשות אם לא נבראו ועל כל מה שברא שלא היו נפשות חסרים מהם ולא נבראו אלא להחיות ולהתענג בהם נפש כל חי והיינו מקום שווקים דהיינו שמוצא בהם לקנות גם דבר שלא נברא כ"א להחיות ולהתענג בהם ולשון חיים נופל בדבר שהוא במלואו וטובו וכה"ג אמרו בפ' מרובה חיים אחי' לקרן כעין שגנב עכ"ל וצריכן אנחנו ליתן טעם וכי הי' דוד מבקש תענוגי' הלוא ענה בצום נפשו אלא נראה דאי' בכתבי' דעתיד אדם ליתן דין שלא בירך על פירי חדש וזה ידוע דע"י ברכה אדם משפיע אור הקדוש מלמעלה למטה וידוע מה שכתב הזוהר פי' על פסוק ברוך ה' מעולם ועד עולם עלמא עילאה ועלמא תתאה ואמה עילאה ואמה

תתאי שהוא בסוד בינה ומלכות דע"י הברכה משפיע מבינה אמה עילאה למלכות אמה תתאה ונראה דע"י הברכה שאדם מברך על דבר שא"א לעול להתקיים זולתו כגון פת ומיני מזון הוא נותן כח וגבורה בעלמא תתאה ומה שמברך על שאר דברים שנבראו לתענוג הוא מרמז לעולם עליון שהוא בסוד עוה"ב שנברא לתענוג ושכינה תתאה נקראת ארץ ושכינה עילאה ג"כ נקראת ארץ החיים ושניהם נקראו ארצות החיים ולכך בברכה בורא נפשות מסיים ברוך חי עולמים ר"ל שמזכיר דבר הכרחי לחיי אדם וגם דבר שהוא לתענוג וע"י הברכה משפיע האור מאין סוף לשכינה עילאה ומשם לשכינה תתאה ולכך מסיים ברוך חי העולמים שני עולמות וזה שאמר דוד אתהלך לפני ה' בארצות החיים ר"ל שני ארצות עלמא עילאה ועלמא תתאי לזווגם יחד ולכך התפלל להושיבו במקום שווקים ששם מצוי לקנות אפי' דבר שהוא לתענוג בני אדם וזה רמז לעלמא עילאה כדי לחבר ב' ארצות אלו ע"י הברכות:

ובגמרא דברכות אמרינן כל הנהנה מן העולם בלא ברכה גוזל להקב"ה וכנסת ישראל ונעשה חבר לירבעם וכתב הרשב"א דע"י הברכה אנו מרמזים שכל מה שגדל בארץ אינו באה ע"י מערכת השמים ומזלות וכוכבים אלא ע"י הקב"ה שהוא המשפיע בארץ לגדל אבל מי שאיננו מברך כופר בהשגחה עליונה ונעשה חבר לירבעם שכפר ג"כ בהשגחה עליונה ועי' בעין יעקב ויעקב היה רוצה לחבר שכינה עילאה ושכינה תתאי ולכך תיקון להם שווקים שימצא לקנות הכל אפי' דבר הנברא לתענוג ולברא עליו ברוך חי עולמים לרמז למקום בינה בסוד עולם הבא ובזה מיושב דהא בפרק ערבי פסחים דף קי"ח מוקמינן להאי לעוה"ב על תחיית המתים והכא קדריש למקום שווקים ולפי דברינו ניחא דזה נמי מרמז לעוה"ב שנברא לתענוג נפשות וגם תיקן להם מרחצאות ג"כ הי' כוונתו לש"ש דאמרי' בסוף כיצד מעברין יושבי צריפים כיושבי קברות ועל בנותיהם נאמר ארור שוכב עם כל בהמה מ"ט אמר עולא מפני שאין להם מרחצאות ופרש"י מ"ט אסורין בנותיהן שאין להם מרחצאות והו והולכין למקום רחוק לרחוץ ונשותיהם נזקקין למנאפים שהעיר עזובה ואין איש ור' יוחנן דסבר משום דמרבינן זה לזה בטבילה ופרש"י שאין להם מקוואות והולכות הנשים לטבול במקום אחר וקורא' לחברת' ומרבינן השכיני' ויש רשע רודף אחריהן ומיחד עמהן ולכך תיקן להם מרחצאות כדי להפרישן מן עבירה וק"ל:

בפסוק ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה כו' בזאת נאות לנו להמול לכם כל זכר ואיכא למידק למה הוצרכו לדבר עמהם במרמה אם כוונתם הי' להחליש כחם להרוג כל העיר הלא גבורים גדולים היו כמו שאמרו מצרים אינו כשכם ועוד שאמרו אם

לא תשמע אלינו להמול ולקחנו את בתנו והלכנו א"כ היו בטוחים על כחם שלא יחזיק אותה בע"כ וא"כ מאי הוצרכו לדבר במרמה ועוד מה זה שאמרו אם תהי' כמוני להמול לכם הוי להו למימר בזאת נאות לנו אם תמולו עצמכם מה זה שהוצרכו לדבר אם תהי' כמונו ונ"ל לומר ע"פ מה דאי' בספר גליא רזי' והובא בילקוט ראובני הקטן בערך מילה סי' ל"ז וז"ל כשקמו בני יעקב להרוג את שכם בא ס' לקטרג כו' והשיבו לו הקב"ה מי שמך לאיש להיות תובע עבור אנשים הנימולים אלו שנהרגו כולם נימולים היו ואין לך טענה לתבוע אלא על ערלים ויצא מב"ד אבל וחפוי ראש וזה לדעתי הי' כוונת בני יעקב שבאו במרמה שאף שהי' כח בידם להרוג כל בני העיר מ"מ היו מתיראי' מפני שר של מעלה שלא יקטרג עליהם לכך באו במרמה ואמרו בזאת נאות לנו אם תהי' כמונו דוקא וכתב בעל הטורים שהתנו עמהם שלא לעבוד ע"א וכן אי' בש"ך על התורה אם תהי' כמונו בדת יהדות ותמולו עצמכם א"כ אין ביד השר שלהם לקטרג כלל עליהם ולכך באו במרמה ויבואו על העיר בטח שלא הי' מתיראי' לא מקטרוג משר של מעלה וגם מהם לא נתיראו ועלה בדעתם דגירותן לא הוי גירות כמו שאמרו חז"ל אין מקבלים גרים בימי דוד ושלמה דלא נתכוונו לשם שמים וסברו דמותר להורגן וק"ל:

בפסוק ויהי בהקשותה בלדתה ותאמר המילדת אל תראי כי גם זה לך בן. ויש לדקדק מה נחמה היא זו על צערה שהקשתה בלדתה שגם זה לך בן ונראה דאי' בפ' במה מדליקין על ג' עבירות נשים מתות בשעת לידתן וחדא מנייהו נדה משום דהיא קלקלה בחדרי בטנה ולפיכך תלקה בחדרי בטנה ואי' במדרש שאמר הקב"ה אם שמרת ימי נדה אני אתן לך בן שאתה מל אותו לשמונה וא"כ שכר של משמרי נדה שנותן לה הקב"ה בן זכר ורחל ראתה שהיא מסוכנת למות בצער לידה ויראה שלא יחשדוהו הבריות לומר שהיא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקי בחדרי בטנה ולכך אמרה המילדת אל תראי כי גם זה לך בן א"כ לא יחשדוך שלא שמרת שבעת ימי נדה וק"ל:

ויאמר עשו יש לי רב אחי יהי' לך אשר לך כו' פרש"י יהי' לך אשר לך כאן הודה לו על הברכות. כראות פני אלהים פרש"י כראות פני המלאך שראיתי שר שלך ועוד על שנתרצית לי למחול על סרחוני ואיכא למידק למה באמת לא רצה עשו לקבל המנחה מיעקב. ויעקב הפציר בו מאד עד שלקח והזכיר לו ראית פני המלאך ונ"ל לומר דהמלאך אמר לא יעקב יאמר עוד שמך פי' רש"י לא יאמרו עוד שהברכות באות לך בעקבא ורמי' כ"א בשררה וגלוי סופך שהקב"ה נגלה עליך בבית אל ומחליף שמך ושם הוא מברכך ואני שם אהי' ואודה לך עליהם עכ"ל הרי שהמלאך בשר לו שיודה על הברכות ויעקב נתירא שלא יתן עינו על נכסים אלו שבאו לו מברכת אביו והוצרך לומר ויהי לי שור

וחמור פי' רש"י אבא ברכני מטל השמים ומשמני הארץ זו אינו לא מן השמים ולא מן הארץ ובאמת אמרי' ריש פרק בכל מערבין דבקר וצאן גדולי קרקע שכולן נזונים וגדולן מן הקרקע ואי' בח"מ סי' קמ"ב אם המחזיק שלח דורון למערער מפירות שאוכל וקיבלן ממנו הוה חזקה מיד שאם הי' הקרקע של מערער לא הי' לו לקבלן בתור דורון אלא הי' לו ליקח הכל וזה הי' הויכוח בין יעקב לעשו שהשר של עשו הבטיח ליעקב להודות על הברכות ולא לערער עוד ולכך הפציר בו שיקבל הדורון ממנו וכיון שיקבל בתורת דורון שוב לא יוכל לערער עליו על נכסים אלו ועשו לא רצה לקבלם ואמר יש לי רב אחי יהי' לך אשר לך ופרש"י שהודה לו על הברכות אף אם לא אקבל אני מודה לך בהודאה גמורה שהברכות הם שלך אך יעקב הי' מתירא שזה הוא ערמה שלא מקבל ממנו כדי שיוכל אחר זמן לערער ולכך אמר אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי ובזה אדע כי מודה לי על הברכות כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלהים ר"ל המלאך שלך ותרצני שכבר הבטיח לי שלא לערער על הברכות ולהודות לי על כן כשתקבל ממני הדורון הזה בזה אדע שכנים דבריו שלא תוכל לערער עוד ובזה ותרצני על הברכות שיהיו בידי וק"ל: ויצב יעקב מצבה במדרש תנן התם מותר המתים למתי' מותר המת ליורשיו ר' נתן אומר מותר המת בונה לו נפש ע"ג קברו תניא רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים דבריהם הם זכרונם למדנו שנקראו ישראל ע"ש רחל שנאמר הבן יקיר לי אפרים ע"כ ה"מ ועיין בירושלמי דשקלים פי' נפש הוא ציון בלה"ק ובנה אצלו ציון ופי' היפ"ת שבא ליתן טעם לבנין המצבה שהציב יעקב על רחל מפני שיש נחת רוח למת בזה שיהי' רשומו ניכר ופי' שדבריהם הם זכרונם פי' מעשיהם הטובים כדפי' הריב"ש בסי' תכ"א והמדרש הזה הוא תמוה ונראה לישב ומתחילה צריכין אנו ליישב מה שכתב מהרש"א בח"א בפ' החובל דילפינן בתר עניא אזלי עניותא מדכתיב וטמא טמא יקרא עיי' פרש"י ומהרש"א דחה פירש"י וכתב דיותר נראה לפרש דמהאי קרא ילפינן בפ"ק דמועד קטן שעושין ציון לקברות דכתיב וטמא טמא יקרא טומאה קוראת לו ואמרת לו פירש דהשתא ניחא לפי ענייננו בתר עניא אזלי עניותא דלא די לו בטומאתו אלא שצריך להוציא הוצאות לעשות סימן וק"ל. והמעיין בדבריו פירושו דחוק סותר פירש"י ונ"ל לומר ע"פ פרש"י רק צריכין אנו להקדים דיש ג' טעמים במה שבונים נפש והוא מצבה על הקברות האחד משום עושי טהרות שלא יטמאו בקבר ועוד ט"א כמו שכתב היפ"ת שיש נחת רוח למת שיהי' רשומו ניכר נראה על שם זכר צדיק לברכה להזכיר תמיד לברכה אך צדיקים אין צריכין לו ולפי שדבריהם הם זכרונם ר"ל ע"י מעשיהם הטובים הם נזכרים תמיד ויש עוד טעם שלישי כדי שיבואו החיים להשתטח על קבריהם כדי שיתפללו עליהם כמ"ש

רז"ל ויבא עד חברון מלמד שהלך כלב להשתטח על קברי אבות שיתפללו עליו שינצל מעצת מרגלים ואם לא ידעו מקומם איך ימצא להתפלל עליהם וההאי טעמא נסתר קברו של משה כדאי' בפ"ק דסוטה והנה מצינו שצדיקים גמורים אינם מטמאי' כמו דאמרו רז"ל כשמת רבי בטלה כהונה והטעם משום דצדיק במיתתו נקרא חי כדאמרי' בפ' מי שמתו כי החיים יודעים שימותו אלו צדיקים שבמיתתן קרוין חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי רב פעלים מקבציאל בן איש חי אטו כל עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי רב פעלים מקבציאל שריבץ וקיבץ פעלים לתורה ופרש"י אלו צדיקים ומאי יודעי' שימותו נותנים על לבם יום מיתה ומושכים ידיהם מן העבירה ורשעים אינם יודעים מאומה עושין עצמן כאינם יודעים וחוטאים עכ"ל:ועפ"ז נראה לישב מה שאמרו רז"ל והחי יתן אל לבו דברים של מיתה כו' כדאמרי' בפ' במה מדליקין דרש רבה בר עולא מאי דכתיב כי אין חרצבות למותם ובריא אולם אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שאינן חרידין ועצבין מיום המיתה אלא שלבם בריא להם כאולם והיינו דאמר רבה מ"ד זה דרכם כסל למו יודעים רשעים שדרכם למיתה ויש להם חלב על כסלם שמא תאמר שכוחה היא מהם ת"ל ואחריתם בפיהם ירצו סלה הרי להדיא שרשעים מזכירים בפירוש יום המיתה עכ"ז לבם בריא כאולם שאינם נותנים על לבם לשוב אבל צדיק נותן על לבו יום המיתה ומושכים ידיהם מן העבירה ושבים אל ה' יום בתשובה כמ"ש סוף פרק השואל ר"א אמר שוב יום א' לפני מיתתך ושאלו התלמידים וכי אדם יודע איזה יום ימות אמר להם כש"כ ישוב היום שמא ימות למחר נמצא כל ימיו בתשובה וזה נ"ל הטעם דאין מגלין קצו של אדם כדאי' בפ' ב"מ כדי שיהיה כל ימיו בתשובה וזה שאמרו והחי ר"ל מי שהוא בסוד חי שהוא צדיק יתן אל לבו דברים של מיתה ויעשה תשובה משא"כ ברשעים שאף בחייהם קרוים מתים אף שמזכיר בפיו יום המיתה אינו נותן אל לבו ובריא להם כאולם שאינם חרדים מיום המיתה ואמרתי טעם לשבח למה באמת הצדיק אף במיתתו נקרא חי משום דאמרו רז"ל אגורה באהליך עולמים וכי אפשר לאדם לדור בשני עולמות אלא כיון שאומרים דבר שמועה בשם ת"ח שפתותיו דובבות בקבר וז"ש בן איש חי אטו כל עלמא בני מתי נינהו אלא בן איש חי שאפי' במיתתו קרוי חי אך קשה למה באמת נקרא חי בשעת מיתתו ולזה אמר רב פעלים מקבציאל שריבץ וקבץ פעלים לתורה נמצא ע"י הרבצת תורתו לתלמידיו שאומרים הלכה משמו שפתותיו דובבות בקבר והוי כאלו הוא חי ודר בשני עולמית וק"ל:

נשובה אל הראשונות שצדיקים גמורים אף במיתתם נקראים חיים ואינם מטמאים ובודאי הציון שלהם אינו בא בשביל טומאה וגם אינו בא להזכירו לברכה כמעשיהם

הטובים הם זכרונם וע"כ הציון בא בשביל החיים כדי שידעו מקום מנוחתם להשתטח על קברם להתפלל עליהם ובזה יובן הגמרא הנ"ל דילפינן בתר עני' אזיל עניותא דכתיב וטמא טמא יקרא ר"ל וטמא מי שהוא טמא מי שאינו צדיק גמור ומטמא במותו וצריך לעשות לו ציון להפריש ממנו וא"כ טומאתו מחמת מעשיו גורמים לו שיתבייש ע"י ציון כדי להודיע לבני אדם להפריש ממנו אבל לצדיק גמור אין צריך לעשות לו ציון ולהרחיק מעליו וא"כ ילפינן שפיר בתר עני' אזיל עניותא וק"ל: ובזה נבוא אל הביאור המדרש הנ"ל וצריכים אנו להקדים מ"ש היפ"ת למדנו שנקראו ישראל על שם רחל שנאמר הבן יקיר לי אפרים יש כאן חסרון הניכר וכן צריך להיות שנא' ורחל מבכה על בניה ולא סוף דבר על שמה אלא אפי' על שם בנה ולעיל הכי גרס ולא סוף דבר על שמה אלא ע"ש בנה דכתיב אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף ולא סוף דבר ע"ש בנה אלא על שם בן בנה שנאמר הבן יקיר כו' ופי' היפ"ת שכל דברי' תלוים ברחל שלא עבד יעקב אלא בשביל רחל וע"י זה נתגלגלו נשואי לאה נמצא שרחל סיבת כל התולדות רחל מבכה על בניה דהיינו הגליות שעברו דרך קבורתה ולא הי' כולם מזרעה אלא שהכל נקרא על שמה אולי יחנן ופשיטא שלא על זרעה בלבד יחנן וכן מ"ש הבן יקיר לי אפרים כנגד כל ישראל ידבר שעל כולם בא לבשר כו' הרי להדיא שרחל היתה מבכה על בניה כשהלכו הגליות ונשתטחו על קברה ובזה יובן המדרש הנ"ל לאחר שהביא דברי רשב"ג שאין עושין נפשות לצדיקים דדבריהם הם זכרונם וא"כ בודאי צדקית גמורה כאמנו רחל לא היתה צריכה מצבה לא בשביל טומאה ולא בשביל לעשות לה נחת רוח להזכירה לשבח כי מעשיה הטובים הם זכרונה וע"כ הציב מצבה בשביל בניה שיוכלו לבוא על קברה כדי שתתפלל עליהם וע"כ אפי' על כל ישראל שאינן מבניה ולכך אמר למדנו שנקראו ישראל ע"ש רחל שנאמר רחל מבכה על בניה ר"ל בשביל כל ישראל כדכתיבנא לעיל וק"ל:

ודבר זה דרשתי בעת עמידת מצבה על קבר אשתי אשת נעורים מרת פינקל שהלכה לעולמה בי"ב ניסן שנת ת"צ והמפורסמ' אין צריכין ראיה ממעשיה הטובים ומגמילת חסד אשר עשתה עם החיים ועם המתים עם עניים ועם עשירים ממש היתה אם כל חי ובודאי לזכרון שמה אינה צריכה למצבה כי מעשיה הטובים הם זכרונה אלא לזכות לכל ישראל ולבנים יוצאי חלצי' שידעו מקומה להשתטח על קברה להתפלל עליהם על כל צרה שלא תבוא וזכותה יגן עלינו כ"א הייתי בא לספר בשבחה הייתי גורע כי קצר המצע מהשתרע ולכבוד נשמתה נזכיר מה שחדשנו בפסוק בקהלת ושבח אני את המתים שכבר מתו מן החיים כו' ופסוק זה אומר דרשוני למה אמר שכבר מתו הל"ל ושבח אני

את המתים מאי שכבר מתו ועוד דקאמר מן החיים אשר הם חיים עודנה יש לדקדק דהל"ל מן החיים כו' מאי לשון עודנה וכבר דרש הזוהר פסוק זה ול"נ דעודנה סובל שני פירושים כפרש"י בפ' וירא גבי שרה דאמרה אחרי בלותי היתה לי עדנה פירש"י לשון צחצוח בשר ולשון המשנה משיר את השער ומעדן את הבשר ד"א לשון זמן עידן ווסת נדות ובגמ' בפ' ר"ע אמרי' אמר ר"ל אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באוהל ובפ' הניזקין דרשינן על פסוק כי עליך הרגנו כל היום א"ר נחמן אלו ת"ח שממיתן עצמן על ד"ת כדרשב"ל דאמר רשב"ל אין ד"ת מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליהן ופי' מהרש"א ענין המיתה שממית גופו ומסתלק ממנו מותר התאו' עכ"ל. הרי אנו למדין מי שמענג ומעדן עצמו אין ד"ת מתקיימן ולזה אמר שלמה בחכמתו ושבח אני את המתים שכבר מתו ר"ל אותן מתים אני משבח שכבר מתו בחייהם להמית עצמן על ד"ת ובודאי הם נקראים חיים אף בשעת מיתה משא"כ מחיים אשר הם חיים עודנה ר"ל שהם חיים ומעדנים את עצמם במיני תענוגי בני אדם והם אינם זוכים לקרות חיים בשעת מיתה ולכך אני משבח יותר לאלו שכבר מתו וטעמו טעם מיתה בחייהם בודאי לעולם הם חיים וק"ל:

ועוד אמרתי לישב פסוק בקהלת זה רע מכל אשר נעשה תחת השמש כי מקרה אחד לכל וגם לב בני אדם מלא רע והוללות בלבבם בחייהם ואחריו אל המתים ולכאורה אין לפסוק זה הבנה ונראה ע"פ מה דאיתא במדרש רבה פ' בראשית שמן הדין הי' שלא לגזור מיתה אלא על הרשעים ולא על הצדיקים אלא שלא לעשות רשעים תשובה של רמאות ויאמרו כולם צדיקים חיים אלא בשביל מעשיהם הטובים אף אנו נסבול במצות ובמ"ט כדי שנחי' נמצא תשובתן שלא לשמה עכה"מ נמצא למדין אנו מן שורות הדין שלא יגזור ה' מיתה על צדיקים ואינם מתים אלא בשביל תיקון הרשעים שיעשו תשובה לשמה א"כ מן הראוי הי' שישימו הרשעים על לבם לעשות תשובה שלימה והם לא למדו דרכם להשיב ואדרבה מקלקלים השורה ואומרים כמות זה כן מות זה ומה לנו במעשים טובים והולכים אחרי שרירות לבם ואומרים נשחט צאן ובקר כי למחר נמות וזה רמז שלמה בחכמתו זה רע מכל אשר נעשה תחת השמש כי מקרה אחד לכל ר"ל שאף הצדיקים מתים אף שהיו ראוים להיות חיים אפ"ה מתים בשביל תיקון הרשעים שיעשו תשובה לשמה והם פוקרים בזה הדבר הנעשה לטובתם הם מהפכים לרעתם שגם לב בני אדם מלא רע והוללות בלבבם בחייהם ואחריו אל המתים שאומרים שכיון שגם הצדיק מת והולכים אחרי שרירות לבם וזה רע שנעשה מכל אשר נעשה תחת השמש מן הטובה מהפכים הם לרעה:

וזה ששאלו מלאכי השרת הלוא משה ואהרן שקיימו כל התורה ומתו א"ל מקרה אחד לצדיק ולרשע משום דקשה להו דשורת הדין נותן שלא לקנוס מיתה על צדיקים והקב"ה השיב מקרה אחד לצדיק ולרשע משום שלא יעשה תשובה של רמי' ולכך הוכרח להיות מקרה אחד לצדיק ולרשע:

בפסוק טוב ללכת לבית האבל מלכת לבית המשתה משום דאמרינן בסוף זבחים וידום אהרן קיבל שכר על שתיקתו וכן אמר דוד דום לה' והתחולל לו אפי' בשעה שהפיל לפניך חללים חללים דום לה' וכן אמר שלמה עת לחשות ועת לדבר פעמים שאדם שותק ומקבל שכר על שתיקתו ופעמים שאדם מדבר ומקבל שכר על דבורו ואמרינן בפ"ק דברכות דף ו' ע"ב א"ר פפא אגרי דבי טמי' שתיקתו ור"ל השכר הוא השתיקה שיקבל החי באהבה כמו שעשה אהרן ואמר רב אשי אגרי דהילולא מילי לשמח החתן בדברים נמצא למדין אנו שבבית האבל מקבל שכר על השתיקה ובבית המשתה מקבל שכר על הדיבור (ובדרך פשוט י"ל משום דאגרא דטמי' שתיקותא ואגרא דבי הילולי מילי ואמרי' מלה בסלע שתיקותא בתרין ושפיר טוב לילך אל בית האבל לקבל שכר על השתיקה דחבי' ממילין) והנה בדיבור יש לחוש שלא ידבר יותר מדאי כי כן אמרו בריש פ' אין עומדין מר' ברי' דרבינא עביד הילולא לברי' חזינוהו לרבנן דהוה קבדחי טובי' אתי' לקמייהו כסא דמיקרא בת ד' מאה זוז ותבר קמייהו ואעציבו וכן אי' שם ר' ירמיה הוי יתיב קמי' דרבי זירא חזו דהוי קבדח טובי' א"ל בכל עצב יהי' מותר כתיב א"ל אנא תפילין מנחנא ופירש"י כשאדם מראה עצמו עצב מקבל שכר ולכאורה איכא למידק אטו אסור להיות שמח בדבר מצוה אלא נראה שרמז לו סיפא דקרא דכתיב בכל עצב יהי' מותר ודבר שפתים אך למחסור וכיון שבדח טובא נתירא שלא יחטא כי ברוב דברים לא יחדל פשע ע"כ אמר בכל עצב יהי' מותר ר"ל בעצבות אפילו עצב מאד הוא מקבל שכר אבל בדבר שפתים אך למחסור כי ברוב דברים לא יחדל פשע ויש לחוש שיצא שכרו בהפסדו ולזה כיון שלמה ואמר טוב ללכת לבית אבל ששם הוא מקבל שכר על השתיקה ואין לחוש שם שיפסיד שכרו אבל ללכת לבית המשתה ששם מקבל שכר על הדיבור ושם יש לחוש שיפסיד שכרו כי ברוב דברים לא יחדל פשע ויצא שכרו בהפסדו ולכך טוב ללכת יותר לבית אבל וק"ל. אמרתי טעם לשבח הא דאמרי' ריש פ' האורג מפני מה בניו ובנותיו מתים כשהם קטנים מפני שלא בכה על אדם כשר שכל הבוכה על אדם כשר מוחלין לו כל עונותיו וצריך ליתן טעם למה מוחלין לו כל עונותיו ובשביל שלא בכה מתו בניו ונ"ל לומר דצדיק מכפר על עון הדור ולכך חכם שמת הכל כקרוביו משום דמחויב לומר שגם עלי הוא מכפר וכתב הרמב"ם שכל חייבי חטאת

צריך להתוודות על חטאת קודם הקרבה דאם אינו מתודה אינו חוזר בתשובה וא"כ אם בוכה על מיתות צדיק מפשפש במעשיו ועושה תשובה ולכך מוחלין לו על כל עונותיו אבל אם אינו בוכה על אדם כשר אינו חוזר בתשובה ולכך מתים בניו ובנותיו כשהם קטנים והם מזבח כפרה וחוזר בתשובה וק"ל:

וישלח גרסינן פ"ב דפסחים דף כ"ב ע"א דפריך לר' אבוהו דאמר כ"מ שנאמר לא יאכל לא תאכל א' איסור אכילה וא' איסור הנאה במשמע. והרי גיד הנשה דרחמנא אמר ע"כ לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה ותנן שולח אדם ירך לנכרי וגיד הנשה בתוכה מפני שמקומה ניכר. כשהותרה נבלה היא וחלבה וגידה הותרה. הניחא למ"ד יש בגידין בנ"ט אלא למ"ד אין בגידין בנ"ט מא"ל ופרש"י דהא ההיתר גבי נבילה הוא דכתיב לגר אשר בשעריך תתננה ואכלה והאי לאו בר אכילה הוא ומשני מאן שמעת לי' דסבר אין בגידין בנ"ט ר"ש ור"ש באמת הוא דאסר בהנאה דתניא ג"ה מותר בהנאה דברי ר"י ור"ש אומר אסור כו' יעש"ה והנה הר"מ במז"ל רכב אתרי רכשי' דפוסק אין בגידין בנ"ט וגיד הנשה מותר בהנאה ונאזרו כל אנשי חיל ונושאי כליו בזה דהלא מסקינן בסוגי' הנ"ל דלמ"ד אין בגידין בנ"ט ג"ה אסור בהנאה. והרמב"ן ז"ל כתב דהאי סוגי' לרווחא דמלתא אתמר ובאמת לאו הא בהא תליא דאי אמרי' אין בגידין בנ"ט אפ"ה מותר בהנאה יעויין בדברי ה"ה פ"ח מהמ"א וצריך פירוש לפי' לכוונת הרמב"ן ז"ל אשר סתום וחתום ועיין עליו שם ובכדי ליישב קצת דברי רבינו ולהמתיק הדבר בפירוש דברי הרמב"ן ז"ל נלע"ד דהנה יש להקשות מאי פריך מג"ה לר' אבוהו. דלמא מתניתין דשולח אדם ירך לנכרי ס"ל דמבני יעקב נאסר להם ג"ה. א"כ ודאי דבר הנאמר קודם מתן תורה בלשון לא יאכל אין במשמעותו רק אכילה לבד ולא הנאה דהא במ"ת הוא דנתגלה לנו זה הלימוד מטרפה או מנבילה. ובהיות כן י"ל ע"פ הא דפריך בסנהדרין דף נ"ט ע"א על ג"ה אדרבא מדלא נישנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל ומשני מי איכא מידי דלבני נח נאסר ולישראל שרי ופרש"י שם מי איכא מידי דקודם מ"ת יאסר להם ואח"ז יצאו להקל עליהם יע"ש א"כ כיון דמן הסברא דג"ה לא נאסר לישראל כלל רק מחמת הק"ו דמי איכא מידי א"כ עכ"פ דיו לבוא מן הדין להיות האיסור גבי ישראל כמו ב"נ דלא נאסר בהנאה כלל כמו ב"נ דלא נאמר גבייהו לא יאכל לענין הנאה כלל וכשנדייק בדברי ר' אבוהו שאומר כ"מ שנאמר לא יאכל לא תאכל כו' א' איסור אכילה א' איסור הנאה במשמע מובן מלשונו דלשון לא תאכל משמעותו גם איסור הנאה וכאן כיון דלא יאכל הנאמר בבני יעקב לא הי' משמעותו כ"א אכילה ולא הנאה א"כ גם לישראל מה"ת להחמיר: ונ"ל דהש"ס פריך למאן דס"ל בסיני נאמר אלא שנכתב במקומו יעויין במס' חולין דף ק' ע"ב א"כ עיקר

הלאו דגיד הנשה נאמר בסיני ומשמעותו בין אכילה ובין הנאה וכמו שפריך אלא למ"ד אין בגידין בנ"ט מא"ל הרי דרוצה לאוקמי מתניתין ככ"ע אף שסתם משנה דחולין ס"ל יש בגידין בנ"ט דתנן ירך שנתבשל בו ג"ה אם יש בו בנ"ט כו' מכ"ש לענין זה דסתם משנה דשם ס"ל שנכתב במקומה ונאמרה בסיני יעש"ה רק בהיות כן קשה על התרצן דמשני כשהותרה נבילה הוא וחלבה וגיד הותרה וקשה הלא זה לא אתי' כ"א לר"י כדמסיק וכפי' תוס' ד"ה ור"ש א"כ קשה ל"ל למימר כשהותרה כו' הלא לר"י בלא"ה אתיא שפיר כיון דר"י גופי ס"ל לבני יעקב נאסר א"כ י"ל דלא נאסר בהנאה מעולם איסור ג"ה כמש"ל בבירור הדבר ומההכרח לפרש דבאמת י"ל ג"כ הכי לר"י ולרווחא דמלתא הוא דאמרי' בסוגי' דילן דגם זאת יש לפרש לר"י כשהותרה נבלה היא כו' כנ"ל וא"כ אתיא שפיר דברי רבינו שהוא ז"ל כתב פ"ט מה' מלכים על ששה דברים נצטוה אדם הראשון כו' בא יעקב הוזהר על ג"ה כו' יעש"ה הרי להדיא דעתו ברורה דלבני יעקב נאסר ג"ה ומ"ש דאינו נוהג בטמאה כדאסיקנא במס' חולין דף ק"א אליבא דר"ש דא"ק ע"כ לא יאכלו בני ישראל את ג"ה את שבשרו מותר כו יע"ש א"כ כיון דס"ל לרבינו דלבני יעקב נאסר ג"ה מש"ה פסק דמותר בהנאה משום דע"כ לא יאכל הנאמר בב"י לא נאמר על הנאה כלל כמ"ש והן הן דברי הרמב"ן דאף אי אין בגידין בנ"ט מותר בהנאה כמו שהי' גבי ב"י והש"ס פריך למ"ד בסיני נאמר כו' ובכדי שלא יקשה א"כ ל"ל לשנוי' אליבא דר"י גופי' כשהותרה נבילה כו' הלא לדידי' דס"ל לבני יעקב נאסר י"ל שפיר כמ"ש לזה כתב הרמב"ן דלרווחא דמלתא אמרינן הכי בהסוגי' הנ"ל דנוכל לומר אליבא דר"י ג"כ כשהותרה נבילה כו' ופשוט הוא:

ועוד ראיתי מתרצים דברי רבינו ז"ל ממכילתן דף כ"ג ע"ב דאמרינן שם לר"י הגלילי לא ס"ל כשהותרה נבילה היא וחלבה וגידה הותרה ואפ"ה ס"ל דג"ה מותר בהנאה בק"ו מחלב מה חלב שעונש כרת מותר בהנאה גיד הנשה לכ"ש כו' יעש"ה ובהיות כן י"ל על דא סמיך רבינו ופסק דג"ה מותר בהנאה מהך ק"ו דבחלב וכן הביא בעל מ"ד. ובהשקפה ראשונה אמרתי שטועים האומרים כן דתוס' הקשו שם אך יליף מחלב היתר הנאה הלא י"ל שור הנסקל יוכיח דאין ענוש כרת ואפ"ה אסור בהנאה ותירצו תו' דהכי קא ילפינן מחלב מה חלב שהוא ענוש כרת אפ"ה הוה בכלל נבילה ומותר בהנאה ג"ה דאין ענוש כרת כ"ש דנימא דהוה בכלל היתר דנבילה יעש"ה ובהיות כן כיון דרבינו ז"ל סובר אין בגידין בנ"ט ואין מקום כלל שיהי' ג"ה בכלל היתר נבילה דכתיב ביה ואכלה כמו שפרש"י ז"ל א"כ הדרא קושי' לדוכתה מנ"ל לרבינו דג"ה מותר בהנאה ואי בק"ו מחלב י"ל שור הנסקל יוכיח דהשתא א"ל דיליף בק"ו כדי להעמידו היתר ג"ה בכלל

נבילה ז"א דהא אין בגידין בנ"ט. אבל אחר העיון אמרתי צדקו בדבריהם כי לא עליהם התלונה שגם על הגמ' קשיא זאת דאמרי' התם בגמ' ור"ש דאסר בהנאה גבי ג"ה ס"ל דאיכא למיפרך דמה לחלב שכן הותר מכללו אצל חיה ואידך בבהמה מיהת לא משתרי יעש"ה. וקשה למה לי' להש"ס להמציא פלוגתא חדשה בין ר"ש לחכמים בענין הותר מכללו הלא י"ל גם ר"ש מודה דזה לא מקרי הותר מכללו והא דאוסר בהנאה משום דר"ש קם בשיטתו דאמר אין בגידין בנ"ט וממילא ליכא למילף כלל בק"ו מחלב כו' שי"ל כקושית התוס' משור הנסקל יוכיח וא"ל כתירוץ של התוס' דיליף מחלב שההיתר של ג"ה בהנאה הוא בכלל היתר נבילה כיון דס"ל אין בגידין בנ"ט ממילא אין שום סברא דיהי' היתר ג"ה בכלל נבילה כלל כפרש"י וכמש"ל ואולם מזה הקושיא אפשר שהי' לרבינו ז"ל הכרח גדול דלאו הא בהא תליא דגם אי אין בגידין בנ"ט הוה היתר ג"ה בכלל נבילה שפיר וסוגי' דלעיל לרווחא אתמר כמ"ש הרמב"ן אח"ז מצאתי שגם הגאון בעפ"י הרגיש בקושי' חמורה הזו מאי פריך ור"ש דאסר בהנאה כו' דלמא לדידי' י"ל שור הנסקל יוכיח ושמחתי ת"ל שכוונתי לדעת הגדול:

ודרך פלפול י"ל קושי' זו בגמ' דהנה יש לדקדק מאי מקשי' תוס' נימא שור הנסקל יוכיח. הלא איכא למיפרך. דרש"י ז"ל בפסוק כי יגח שור איש פי' אחד כל בהמה חיה ועוף במשמע דיליף שור שור משבת יעויין שם בדברי הרא"ם ז"ל א"כ י"ל מה לשור הנסקל שכן לא הותר מכללו בעוף תאמר בג"ה שאינו נוהג בעוף. אך זה טעות דזה לא מקרי הותר מכללו בג"ה מה שאינו נוהג בעוף דהא הטעם בצדו מפני שאין לו כף ולא שייך בו האיסור כלל וזה ברור אך עדיין קשה דאי' ר"פ או"ב בתוס' ד"ה ועוד שה כתיב וא"ת אמאי לא ילפינן שור שור משבת דאו"ב נוהג בחי' וי"ל כיון דלא מצינו אף בבהמה טמאה דומיא דשבת לא ילפינן כלל יעש"ה א"כ שור הנסקל דילפינן משבת ע"כ דשייך גם גבי בהמה טמאה א"כ י"ל מה לשור הנסקל שלא הותר בטמאה משא"כ ג"ה דהותר אצל בהמה טמאה ובפרט למ"ד אין בגידין בנ"ט ליכא גם האיסור דטמאה בג"ה של טמאה והותר לגמרי אבל זה לק"מ דאי' במס' חולין דף קט"ז ע"ב דיליף איסור הנאת בשר בחלב בק"ו מערלה מה ערלה שלא נעבד בה עבירה אסור, בשר בחלב לכ"ש. והקשו שם בתוס' הא איכא למיפרך מה לכולהו שכן לא הותרה מכללן תאמר בבשר בחלב שהותר מכללן שאינו נוהג בטמאה. ותירצו תוס' דוקא גבי חיה דכתיב ביה כל חלב חשיב הותר מכללו מה שהותר אצל חיה אבל היכא דלא כתיב כל לא מקרי הותר מכללו יעש"ה. ובהיות כן הקשו תוס' הכא שפיר נימא שור הנסקל יוכיח וא"ל שכן לא הותר מכללן תאמר בג"ה שהותר מכללן ז"א דהא לא כתיב בג"ה כל ולא מחשב הותר מכללו. ולפ"ז י"ל

כיון דחזינן לר"ש דמתיר בשר בחלב בהנאה והקשו שם אמאי לא גמר הק"ו דאדם דן מעצמו ומההכרח לומר דס"ל לר"ש אף היכא דלא כתיב כל מקרי הותרה מכללו א"כ אין ללמוד בק"ו שי"ל מה לכולהו שלא הותרה מכללן תאמר בב"ח שהותר מכללה גבי טמאה. וא"כ פריך שפיר במכילתן ור"ש דאסר בהנאה מא"ל דא"ל דס"ל שור הנסקל יוכיח ז"א כיון דס"ל לר"ש דג"ה אינו נוהג בטמאה וס"ל דאף דלא כתיב כל מקרי הותר מכללה א"כ י"ל מה לשור הנסקל שלא הותר מכללה אצל טמאה משא"כ גבי ג"ה שפיר הותר מכללה אצל טמאה לר"ש גופי' ומיושב קושי' הנ"ל בגמרא ודוק:

על פרשת וישב - כתנות אור

במדרש וישב יעקב ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעה"ז ונ"ל ליישב ע"פ מה דאיתא בקדושין סוף פ"ז דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא דהרי שאמר לו אביו עלה לבירה והביא גוזלות ובחזירתו נפל ומת היכן אריכות ימיו והיכן טובותיו של זה אלא ע"כ שכר מצוה בהאי עלמא ליכא ופריך ודלמא לא הכי הוה ומשני ר' יעקב מעשה חזי נמצא קודם שראינו מעשה כזה נוכל לומר שכר מצוה בהאי עלמא איכא ולא יזדמן מעשה כזה שיקיים מצות אב וימות. והנה יוסף היה מקיים מצות כבוד אב כמו שפי' רש"י לך וראה את שלום אחיך מגיד שבחו של יוסף אף שהי' יודע שאחיו שונאים אותו הי' הולך בשביל כבוד אביו וכן אי' בספר תנא דבי אליהו וא"כ כשאמרו חיה רעה אכלתהו א"כ קשה ג"כ היכן אריכות ימיו של זה אע"כ לעולם שכולה ארוך ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא ובזה יובן המדרש ביקש יעקב לישב בשלוה דסבר שכר מצוה בהאי עלמא איתא ואי משום הרי שאמר לו אביו עלה לבירה דלמא לא הכי הוי שלא יזדמן מעשה כזה לכך קפץ עליו רוגזו של יוסף שקיים כבוד אב ובחזירתו אמרו לו שחיה רעה אכלתהו א"כ היכן אריכות ימיו של זה אלא לעולם שכולה ארוך אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעה"ב אלא שמבקשים לישב בשלוה בעוה"ז דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא וק"ל:

בפסוק ויספר אל אביו ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הזה כו' ופרש"י ויעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו שלא יקנאוהו ולכך אמר לו הבוא נבוא כשם שאי אפשר באמך שכבר מתה כך השאר בטל ואביו שמר את הדבר הי' ממתין ומצפה מתי יבוא ואיכא למידק כיון דיעקב נתכוון להוציא הדבר מלב בניו א"כ אמאי שמר את הדבר ומצפה מתי יבוא ועוד למה קנאו בו אחיו ונראה דאמרי' בפ' הרואה דף נ"ה ע"ב א"ר הונא לאדם

טוב אין מראין לו חלום טוב ופריך והא כתיב לא תאונה אליך רעה ואמר ר' חסדא א"ר ירמיה בר אבא שלא יבהלוך חלומות רעים ומשני אלא איהו לא חזי ואחרינא חזי ליה ופריך וכי לא חזי איהו מעליותא היא והא אמר ר' זעירא כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנא' שבע ילין בל יפקוד רע אלא ה"ק דחזי ולא ידע מאי קחזי ופרש"י לאדם טוב מראין חלום טוב ועד שלא יקוץ משתכח ממנו כדי שלא ישמח עכ"ל ובספר תאוה לענים פי' דחזי ולא קא ידע מאי חזי שאינו יודע הפתרון ואמרתי טעם לשבח למה באמת לאדם טוב מראין לו חלום טוב וקודם שיקוץ משנתו משתכח ממנו ולפי' התאוה לענים אינו יודע הפתרון ונראה משום דאמרי' שם א"ר חסדא חלמא בישא עציבותא מסתייע חלמא טבא חדווא מסתייע א"ר יוסף חלמא טבא אפי' לדידי בבדיחותא מפכחה לי הרי לפנינו שע"י חדוה ושמחה מתבטל החלום וא"כ לאדם טוב שמראין לו חלום טוב ויש לחוש שע"י שמחה וחדוה יתבטל ולכך משתכח ממנו או שאינו יודע הפתרון לטובה כדי שלא ישמח ויתבטל והנה חלום של יוסף הי' חלום טוב וגם הפתרון שאמרו לו אחיו המלך תמלוך עלינו ויעקב נתירא שיקבע פתרון זה בלב יוסף וישמח בחלומו הטוב ועי"כ יתבטל לכך רצה להוציא דבר זה מלב יוסף ואמר מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך להשתחות לך ארצה והלא אמך כבר מתה ודבר בטל הוא ונתכוון שלא ישמח יוסף בחלומו ולכן אביו שמר את הדבר שיתקיים ובאמת הדבר היה מגיע לבלהה שגדלתו כאמו ולכך ויקנאו בו אחיו שסברו שע"י שלא ישמח יוסף בחלומו יתקיים הדבר וק"ל:

בפסוק ויגד ליהודה לאמר זנתה תמר כלתך וגם הנה הרה לזנונים כו' ולכאורה דברים כפלים הם למה הי' צ"ל וגם הנה הרה לזנונים ונ"ל לומר דרש"י פי' אמר אפרים מקשאה משום ר' מאיר בתו של שם היתה שהוא כהן לפיכך דנוה בשריפה כבת כהן שזינתה והרמב"ן הקשה הא בת כהן אינו חייבת שריפה אלא דוקא עם זיקת הבעל אבל לא בפנויה ותירץ כיון שהיתה זקוקה ליבום בקרובי' הוי כזיקת הבעל וכן תירץ מהרש"ל והנה ידוע דכולן שנמצאו איילונית צרותיהן חולצות או מתיבמות דאיילוני' הן קידושי טעות ואינה חשובה כאשתו להיות זקוק ליבום ועיין בסנהדרין דף ס"ט ע"ב ס"ד הש"ס דקטנה שנתקדשה לא חשיבא כאשת איש להמית עליה דדלמא איילונית היא ולפ"ז י"ל גבי תמר דלמא איילונית היא ואין קידושין תופסין בה ואינה חייבת מיתה ולכך אמרו הנה זנתה תמר כלתך והנה הרה לזנונים א"כ ש"מ דלאו איילונית היא והיא זקוקה ליבום לכך אמר יהודה הוציאוה ותשרף שהיא חייבת בשריפה כבת כהן שזינתה בשביל שהיא זקוקה ליבם הוי כזיקת הבעל וחייבת שריפה וק"ל:

ובד"א נראה ליישב כך דאמרי' ביבמות דף ס"א ע"ב דסבירא לר' אלעזר פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשתה זונה ר' עקיבא אמר זונה זו מופקרת ופרש"י מופקרת אפי' פנויה מאחר שהפקירה עצמה לכל קראוה זונה אבל משום בעילה אחת לא הוי זונה הפנויה ואמרי' ביבמות דף ל"ד ע"ב דער ואונן שלא כדרכן שמשו ולכך אמרו הנה זנתה תמר והנה הרה לזנונים ואין אשה מתעברת מביאה ראשונה ש"מ שנבעלה ב' פעמים והוי זונה ודינה בשריפה לכך אמר יהודה הוציאוה ותשרף וק"ל:

סוטה בפרק אלו נאמרים תנא מלמד שעלו למטה שניהם באותה שעה ערומי' באתה דיוקנא של אביו ונראית לו בחלון אמר לו יוסף יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות שנא' ורועה זונות יאבד הון ותשב באיתן קשתו וכתבו תוס' וז"ל ותימה קצת מנ"ל דנראית לו בחלון וגם מהרש"א נדחק בזה מאוד וכתב בשם המדרש כיון שבא להזקק לה בא הקב"ה בדמות אביו ונתקרר ונראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגו דאי' בזוהר וישב כל מאן דהוי מסתכל בדיוקנא דיוסף הוי אמר דא דיוקנא דיעקב דדיוקנא דמי לדיוקנא דאבוהי ובזוהר וישב דף קצ"ב ע"א אי' תא חזי דהא יוסף בכל מה דאיהו עביד הוי חמי ברוחא דחכמתא להוא דיוקנא דאבוהי הוי מסתכל ובגין כך הוי מסתייע ליה מילתא עכ"ל והנה ידוע דשופרא דיעקב הוי מעין שופריה דאדם הראשון. ואדם הראשון נברא בצלם אלהים ובזוהר תולדות דף ק"מ ע"ב דאבימלך איסתכל באיצטגנינות דיליה דאיהו חלון כתי' הכא בעד החלון וכתיב התם בעד החלון נשקפה ותיבב אם סיסרא מה להלן באצטגניתא אף הכי באיצטגנות ראה אבימלך שהיא אשתו א"כ ה"נ פי' חלון כיון שעלו למטה שניהם ערומים לעשות עבירה ואי' בזוהר דף קצ"א ע"א דכד בר נש לא אזיל באורחא דאורייתא האי דיוקנא קדישא איתחלף לה וראה יוסף בחלון באיצטגנות שלו שהלך הצלם שלו והוא דומה לדמותו של אביו ודמות אביו היה דומה לדמות אדם הראשון שהוא בדמות של הקב"ה ואמר לו יוסף עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד כו' שנא' ורועה זונות יאבד הון ר"ל הון רב אור הקודש זהירא עילאה וק"ל: בפסוק ויכירה ויאמר כתונת בני חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף כו' וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ופרש"י ומדרשו גיהנם סימן זה הי' מסור בידו מפי הגבורה אם לא ימות אחד מבניי בחיי מובטח אני שאיני רואה גיהנם ונראה לי דיעקב נתירא עכשיו מן הגיהנם דפי' רש"י לעיל ושבתי בשלום שלום מן החטא שלא אלמוד מדרכי לבן והי' ה' לי לאלהים שיחול שמו עלי שלא ימצא פסול בזרעי נמצא למידין אנו באם שלא ימצא פסול בזרעו של יעקב אז מוכח בודאי שגם הוא לא חטא אבל אם נאמר שיצא ממנו

איזה פסול אזי י"ל שגם הוא חטא ואי' בגמ' אע"פ שבטלו ד' מיתות ב"ד דין ד' מיתות לא בטלו מי שמחייב סקילה נופל מן הגג או חיה רעה דורסו ולכן אמר יעקב חיה רעה אכלתהו ומסתמא הי' בו חטא שחייב סקילה א"כ י"ל שגם אני חטאתי על כן וימאן להתנחם ויאמר ארד אל בני שאולה גיהנם כשם שבני מיורדי גיהנם על עבירה שבא לידו שחיה דורסו א"כ י"ל שגם אני ארד אליו לגיהנם וק"ל:

במדרש תנחומא א"ר יהודה מה בצע כי נהרוג את אחינו הורגין אנו אחינו ומברכין ברכת המוציא ומדרש הזה תמוה מאוד ואין לו הבנה ונ"ל לישב דאי' במדרש דרצו להרוג את יוסף משום שאמרו דירבעם עתיד לצאת ממנו ועתיד להטעותינו לבעלים ואיתא דעובדי ע"ז כוכבים ומזלות אומרים שהש"י כביכול עזב את הארץ ביד צבא השמים וסילק השגחתו מתחתונים וצבא השמים הם משפיעים לתחתונים ואיתא בזוהר שכוונת הה"א של המוציא מרמז על ה"א אחרונה שבשם הוי' והיא מדת המלכות המשפעת מזון ומחיה וממנו יצאו כל השפע לתחתונים וא"כ מוכח שהקב"ה בעצמו הוא משפיע וחותך מזון ומחיה לכל חי ולא צבא השמים וא"כ מוכח מברכת המוציא שאסור לעבוד ע"ז כדעת ירבעם וא"כ י"ל זה כוונת המדרש הורגין אנו את אחינו בשביל שעתיד להטעותינו לבעלים ואמר שעזב ה' לתחתונים ולכך אמרו ונברך ברכת המוציא של הה"א מן ברכת המוציא מרמז ומוכח מזה שהקב"ה משפיע לתחתונים וכדין אנו הורגים אותו וק"ל וזה פי' הגמ' בפ' כיצד מברכין כל הנהנה בעולם הזה בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל שנא' גוזל אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית מאי חבר לאיש משחית א"ר חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים ולפי דברינו יבואר דסוד הברכות שמברך על הפירות להראות שהקב"ה המנהיג ומשגיח בכל הארץ אע"פ שהגלגלים בסיבובם והארץ בטבעה מצמיחים ומגדלי' אין השפע מצדם רק מצד השפע הנשפע עליהם מן הסיבה עליון היפך מאמר האומרים שהכל בא בטבע וא"כ שפיר אמר כל הנהנה בלא ברכה חבר הוא לירבעם שגם הוא השחית את ישראל לאביהם שבשמים שאמר הקב"ה סילק השגחתו מתחתונים ועזב הכל ביד צבא השמים וזה שאינו מברך ומראה היפוך כוונתו נעשה חבר לו וק"ל:

במדרש וישב ראובן אל הבור ויאמר הילד איננו ואנא אני בא מחטא של בלהה ונ"ל דאי' במדרש אמר ראובן הוא מונה אותי עם אחי ואיני מצילו אני הייתי סבר שנדחתי מכח אותו מעשה והוא מונה אותי עם אחי שנאמר ואחד עשר כוכבי' משתחוים ואיני מצילו נמצא אנו למידין שראובן למד שחלומו של יוסף אמת ונמנה עם אחיו ש"מ שלא נדחה מכח אותו מעשה אבל כשבא ראובן אל הבור והילד לא היה בבור סבר שהמיתו אותו

א"כ נתבטלו חלומותיו א"כ י"ל שהוא נדחה מכח אותו מעשה לכך חזר לשקו ולתעניתו בשביל אותו מעשה וק"ל:

במדרש והבור ריק אין בו מים. מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו שני בורות היו אחד מלא צרורות וא' מלא נחשים ועקרבים ואיכא למידק מה הוא צ"ל שני בורות היו והם השליכו אותו לבור זה שיש בו נחשים ועקרבים הלא ראובן אמר להם אל תשפכו דם השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ושני בורות היו לפניהם ולמה השליכו אותו אל הבור מלא נחשים ועקרבים ונראה דעיקר שנאתם היה בשביל חלומותיו ובפ' הרואה רבא רמי כתיב בחלום אדבר בו וכתיב החלומות שוא ידברו לא קשיא כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד א"כ יש להסתפק בחלום של יוסף אם היה ע"י מלאך או ע"י שד ושוא ידברו ובפ' הרואה דף ס"ב ע"א אי' א"ר תנחום בר חנילאי כל הצנוע בבית הכסא ניצול מג' דברים מן הנחשים ומהעקרבים ומן המזיקין ויש אומרים אף חלומותיו מיושבים עליו ופרש"י חלומותיו מיושבים עליו שאין מזיקין מבהילין אותו והתוס' כתבו בפ' מי שאחזו שהמזיקין מצוין בבורות והם היו רוצים לבחון אם חלומו של יוסף היה על ידי מלאך או על ידי שד ולכך אמרו להשליך אותו אל הבור שיש נחשים ועקרבים וגם מזיקין מצוין בבורות ובזה ידעו אם ינצל מסתמא הוא צנוע בבה"כ וגם חלומותיו מיושבים עליו ולא באו ע"י מזיקין ובאו ע"י מלאך ואם לא ינצל מסתמא אין חלומותיו מיושבים עליו ובאו ע"י שד ושוא ידברו וק"ל:

פרק הרואה דף נ"ו ע"א גבי בר הדי' דאמר ליה חזינן בר חמרא דקאי אאיסרן ונוער לאביי א"ל מלכא הוית וקא אמורא עלך לרבא א"ל פטר חמור גהיט מתפילך א"ל לדידי חזי לי ואיתיה א"ל וי"ו דפטר חמור ודאי גהיט מתפילך ופי' רש"י וי"ו דפטר חמור בפ' והיה כי יביאך וכל פטר חמור תפדה בשה והוא חסר וי"ו ובתפילין של רבא כתבו הכותב מלא ואח"כ מוחקו והיינו גהיט מחיק עכ"ל ויש לדקדק דהא רבא אמר לדידי חזאי לי ואיתיה וכיון שחזי איך לא ראה המחק של וי"ו ודבר תמוה הוא ועוד יש לדקדק והא בר הדיא פותר כל דברי חלומות אחר הפה ואמרינן בפ' ג"ה כלום מראין לאדם אלא מה שעתיד להיות ולא על שעבר וזה היה כמו דברי נבואה שכבר חסר בתפילין שלו וא"ו דפטר חמור ונ"ל לומר שגם פתרון זה הי' אחר פה דאי' בזוהר כי תצא פי' על פסוק עני רוכב על החמור ענ"י בסימן עירובין נדה יבמות על החמור פי' חכם ומופלג ורב רבנן שיהי' משיח חכם ומופלג ורב רבנן ולפ"ז ארבע מלות וצריך להיות חמור מלא לדרוש חכם מופלג ורב רבנן ר"ל שיהי' רב לכל הרבנן וזה אם חמור מלא בוי"ו אבל אם כתב חמר חסר פרושו חכם מופלג רב ר"ל חכם גדול אבל אין במשמע שיהיה רב לרבנן וא"כ

לפ"ז הי' פתרונם ג"כ לפי הפה לאביי פתר כאלו חמור מלא בוי"ו ואמר לו מלכא הוית ראש ישיבה שהוא רב לרבנן ומתורגמן קאי עליו להשמיע דבריו לרבים אבל לרבא לא רצה לפתור לו לטובה ותפילין מראין על הגדולה ואמר ליה פטר חמור גהיט מתפילך ורבא לא הבין דבר סבר שכל המלה חסרה בתפילין שלו ואמר הא חזא ואיתי' וא"ל וי"ו דפטר חמור ודאי קא גהיט ר"ל הוי"ו חסרה אצלך דהוי"ו מרמז ורב רבנן אבל אתה לא תהיה רב לרבנן אלא חכם מופלג אתה וחמר חסר וי"ו אצלך וקרינן חכם מופלג רב ולא רב רבנן וק"ל:

בפסוק כי גנב גנבתי מארץ עברים וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור ואיכא למידק דכי משמש בד' לשונות ומה נתינת טעם שלא עשה מאומה ששמו אותו בבור ונ"ל לומר דאי' בתרגום יונתן דיוסף חס על אדמת הכהנים משום דאשת פוטיפר הטילה לובן ביצה במטה ובא הדבר לפני הכהנים לשפוט ואמרו שיש בחינה לבחון דלובן ביצה סולד מן האור ושכבת זרע בולע מן האור וראו השרים שבעלילה באתה עליו ומפני כבוד פוטיפר תפסו אותו בבור דלפי דבריה הי' חייב מיתה ולא נתנוה בבית אסורים אלא מפני כבודו וזה הי' מרמז יוסף בדבריו וגם פה לא עשיתי מאומה שבעלילה באתה עלי וזה אות אמת כי שמו אותי בבור הלא הייתי חייב מיתה לפי דבריה אע"כ שידעו שבעלילה באתה עלי ומפני כבודו שמו אותי בבור ולא בשביל חטא וק"ל:

גמרא דסוטה דף י"ג ע"ב ויוסף הורד מצרימה א"ר אלעזר אל תקרי הורד אלא הוריד שהוריד איצטגניני פרעה מגדולתם ואני אומר אם באנו לדרוש אל תקרא הורד אלא הוריד שהוריד אחרים נוכל לומר כפשוטיה דאמרינן לעיל דף י"א ע"א וישלחהו מעמק חברון א"ר חנינא בר פפא מעצה עמוקה של אותו צדיק שקבור בחברון דכתיב ידוע תדע כי גר יהיה זרעך ופרש"י בד"ה וישלחהו מעמק חברון והיא תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים ולפ"ז נוכל לפרש כפשוטה ויוסף הוריד שהוריד אחיו וכל ישראל למצרים שזה תחילת סיבת ירידת ישראל למצרים וק"ל:

בפסוק ותשב בפתח עינים אשר על דרך תמנתה ופרש"י ותשב בפתח עינים פרשת דרכים שעל דרך תמנתה ורבותינו דרשו בפתחו של אברהם אבינו שכל עינים מצפות לראותו ופרש"י בפ"ק דסוטה דף יו"ד ע"א ד"ה מצפות לראותו שהיו רגילים להתקבל שם וללין והיה חביב עליהם ואמרתי ליתן טעם לשבח למה ישבה בפרשת דרכים או במקום שכל עינים מצפות לראות את אברהם ונ"ל לומר לא רצה לגלות מי הי' הבועל דאי לאו הודה יהודה לא היתה אומרת עליו כמו שדרשו חז"ל שם ע"ב נוח לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן אש ואל ילבין פני חבירו ברבים מנ"ל מתמר כו' ופסק הרמב"ם בפ' י"ח מה'

איסורי ביאה דין י"ג פנויה שראוה שנבעלה לאחד והלך לו ואמרו לה מי הוא זה שבא עליך ואמרה אדם כשר הרי זו נאמנת ולא עוד אלא אפי' ראוה מעוברת ואמרה לה ממי נתעברה ואמרה מאדם כשר הרי זו נאמנת בד"א כשיהיה המקום שנבעלה בו פרשת דרכים או בקרנות שבשדות שהכל עוברין שם והי' הרוב העוברים שם כשרים עכ"ל והביאו דברי' בטור א"ח סי' ו' והיא היתה בת כהן ולא ידעה סופה אם תחיה אם תמות ואם יודה יהודה או לאו אך זאת היה בפיה לומר לכשר נבעלתי ואינה נאמנת אלא בתרי רובא בפ' דרכים או בקרנות שבשדות שהכל עוברים שם משום דמעלה עשו ביוחסין ולכך ישבה בפתח עינים שהוא פ' דרכים או לפי דרש רבותינו בפתחו של אברהם שכל עינים מצפות לראותו והוי כמו קרנות שבשדה ורוב כשרים ותעמוד בחזקתה ומעלתה ביוחסין היא והעובר וק"ל:

גמרא דפ' הבית והעליה דף קי"ז ע"א הני ביה תרי דהוי דיירי חד עילאה וחד תתאי אפחית מעזיבה כי קא משי מיא עילאה אזלי ומזקי לתתאי מי מתקן ר' חייא בר אבא אמר עליון מתקן ור' אלעי משום ר' חייא בר אבא אמר התחתון מתקן וסימן ויוסף הורד מצרימה וצריכין אנו להבין דברי חכמי' וחידותם איך מוכח מפסוק זה שהתחתון מתקן ואמרתי בדרך מוסר שרמזה לנו דרך נסתר בהנחתן סימן זה ויוסף הורד במצרים ויתישב ג"כ מה דאמרו רז"ל בפסחים דף מ"ב מתחילה כשהיו מביאים נסכים לא הי' יינם של יהודה מחמיץ עד שנותנים לתוכו שעורי' עכשיו אין יין של אדומי מחמיץ לקיים מ"ש אמלאה החרבה אם מלאה זו חרבה זו ולכאורה איכא למידק למה באמת אינם שניהם שוים ונראה דאי' בזוהר תרומה דף קנ"ב ע"ב בזמן שישראל עושים רצונו של מקום בגיניהון דישראל יהיב מזונא לכל עלמא ויהיב חלקי' תמצית לישמעלי' עע"ז והשתא דישראל בגלותא יתהפך בגוונא אחרא והם מקבלי' עיקר השפע וישראל מקבלין התמצית. והנה זה ידוע שהשכינה כביכול היא פורסת שלום עלינו והיא כתקרה המגנת עלינו מכל המסטיני' ומקטרגי' ואי' בזוהר תרומה דף קמ"ו ע"א דהקב"ה מוריד ע"י מעשה צדיקים השפעה למטה ומביא ראיה מכמה צדיקי' אבותינו עד דאתי יעקב ובנויי ואשלימו לי' נפקו מארעא קדישא ונחתי למצרים ושם נעשו עבדים למצרים אתכפי' ואתעדי שלומו עד דאתו למעבד משכנא כו' הרי מבואר מתוך דברי הזוהר שהשכינה תמיד חופפת עלינו להגן אבל ע"י מעשינו הרעים אנו מקלקלים הצינורות והשכינה מסתלקת מאתנו והנה ע"י יוסף נתגלגל הדבר שירדו אבותינו למצרים כמש"ל דפרש"י שירידת יוסף היתה תחלת סיבת ירידת ישראל למצרים והוא הוריד אותם וגם השכינה למצרים וגרם לאתכפי' ואתעדו שלומו שם ונתקלקלו הצינורות עד שיצאו ממצרים ואתו

למעבד משכנא ולא יכלו לצאת אלא בזכות דיוסף דאי לאו דשליט יוסף תחילה על מצרים הי' בלתי אפשרי שיצאו ישראל משם והנה אי' דאמרו רז"ל בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה דהענין הוא כך דכשאין ישראל עושים רצונו של מקום עושה הקב"ה בשביל שמו הגדול דכתיב ואביט על ימין ואין עוזר ועל שמאל ואין תומך ואעשה למען שמי ואז לא יזכו לגאולה אלא שנים מעיר אבל אם אנו עושים רצונו של מקום אז ממהר הקב"ה לגאול אותנו ונעשה התיקון ע"י מעשינו והרי בארנו שע"י יוסף הוריד ישראל ושכינה למצרים ונעשה הקלקול במצרים כאלו נשברה התקרה ופריסת שלום עלינו ויוסף תיקן זה שבזכותו זכה למשלט על מצרים וע"י כך חזרו ויצאו ושרתה השכינה עלינו במדבר והי' פריסת סוכת שלום עלינו וזה רמזה לנו חז"ל חד אמר אם נתקלקלה המעזיבה עליון מתקן ר"ל כשאנו מקלקלים התקרה והיא פריסת סוכת שלום עלינו אין לנו תיקון אלא ע"י הקב"ה כדכתיב ואביט על ימין כו' וחד אמר התחתון מתקן ר"ל שאנו צריכים להתחיל בתשובה ולתקן הקלקול שקלקלו כמו גבי יוסף שע"י התחיל הקלקול והוא הי' התיקון שע"י מעשיו זכה לשלוט על המצרים וחזרה השכינה לשרות על ישראל ולפרוס סוכת שלומו עלינו ושפיר אמרו ר' עילאי משום ר' חייא בר אבא אמר התחתון מתקן וסימן ויוסף הורד למצרים ר"ל כשם שע"י יוסף נהרס התקרה כך על ידו הוכרח לבנות ונפרסה סוכת שלום שכינת עוזינו עלינו כך התחתון צריך לתקן מה שמהרס התקרה וק"ל:

על פרשת וישב - אור חדש

וישב גרסינן במס' חולין דף קי"ג ע"א פריך מנה"מ דבשר בחלב נאמר בכל בהמה דלמא גדי דאמר רחמנא דוקא ומשני א"ק וישלח יהודה את גדי העזים כאן גדי עזים הא כ"מ שנא' בתורה גדי סתם אפי' פרה ורחל במשמע. ופריך ונילוף מיני' ומשני דכתיב עוד ואת עורות גדיי עזים והוי שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ופריך הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאכ"ל ומשני תרי מיעוטי כתיב עזי' העזים עכ"ל ופרש"י ז"ל ד"ה ונילוף מיני' בג"ש מה גדי האמור שם עזים כו' יע"ש ולכאורה יש לדקדק לפרש"י למה לי' לפרושי דנילף מג"ש הלא פשטי' דסוגיא משמע דפריך ונילוף מיני' דמה מצינו כדפריך בכ"מ ואפשר ליישב דהנה מהרש"א ז"ל הקשה אמאי לא ילפינן מנבילה דגדי לאו דוקא וכדאמרי' במתני' דאתקש בשר בחלב לנבילה שנא' לא תאכל כל נבילה וסמיך לי' לא תבשל כו' ותירץ דאין להוציא מכח ההיקש הקרא מידי פשטי' לגמרי עכ"ל יעש"ה ולפ"ז יש לדקדק מאי פריך הש"ס מנה"מ כו' ונילוף מיני' כו' ממ"נ

אי הסברא החיצונה נותנת דכ"מ שנאמר גדי סתם עזים דוקא וכנראה מלשון מקשה הראשון דפריך מנה"מ קשה א"כ מאי פריך ונילוף מיני' א"כ לא לכתוב גם גבי יהודה עזים ויהי' בכולם הסברא דעזים דוקא. ואם נימא דסברא החיצונה דעזים לאו דוקא דגדי הכל במשמע והא דפריך מקודם מהנ"מ היינו דסמך על קראי דרבקה לכך שני לו התרצן מקרא דיהודה והי' רצונו מפני ב"כ. א"כ קשה מאי פריך ולילוף מיני' או המקשן הראשון מאי פריך נילוף מרבקה כנ"ל קשה הא משם ליכא רק מה מצינו והלא טוב לנו יותר ללמוד בהקישא דנבילה דהכל במשמעו כסברא החיצונה דהשתא לא שייך תירוץ מהרש"א ז"ל וזה בודאי דהקישא עדיף ממה מצינו לכך פרשי' ונילוף מיני' בג"ש דמסקינן בפרק השולח דכ"ע ג"ש עדיפא מהיקש וא"כ פריך שפיר דטוב לנו למילף יותר בג"ש מיהודה מדנילוף בהקישא דנבילה וזה פשוט אך ראיתי להגאון בעל תורת חיים ז"ל פי' דסתם גדי משמעותו לאו עזים ולאו פרה ורחל אלא עגל וטלה יעש"ה ויתורץ בזה קושית התוס' במכילתן דמשני תרי מיעוטי כתיבי הא סגי בחד מיעוטא. ולפ"ז י"ל דמחד מיעוטי ה"א דנתמעט מעזים לחוד ועדיין פרה ורחל לא ידענו דה"א דוקא עגל וטלה קמ"ל במיעוט השני למעט לגמרי. אך הא קשי' לי' מאי משני הוה לי' שני כתובים הבאין כא' ואין מלמדין נימא עדיין דבבשר בחלב היינו עגל וטלה דוקא ואי לא הוה כתיב ביהודה הוה ילפינן מרבקה דעזי' דוקא הוא ויש ליישב ודוק:

בפסוק ויהי כמשלש חדשים ויוגד ליהודה לאמר זנתה תמר כ כלתך וגם הנה הרה לזנונים. ויאמר הוציאוה ותשרף ודקדקו בזה למה להקרא להביא השפת יתר, וגם הנה הרה. וכבר פי' ע"ז זקיני הגאון אמיתי בכתנות אור יע"ש ואמרתי בהשקפה ראשונה כדי לחדד התלמידי'. דהנה רש"י ז"ל הביא הב"ר וז"ל אמר אפרים מקשאה מתלמידי ר"מ תמר בתו של שם היתה שהי' כהן ולפיכך דנוה בשריפה, והקשו כל מפ"ת הלא אין בת כהן בשריפה כ"א עם זיקת הבעל וגבי תמר לא הי' זיקת הבעל שהרי היתה פנוי'. ומצאתי זו שראיתי לבעפ"י שפירש ע"י במס' קידושין דף י"ג ע"ב דפריך מיתת הבעל מנ"ל דמתיר ומשני מדאסר רחמנא אלמנה לכ"ג כו' ופריך דלמא לכ"ג בלאו לכ"ע בעשה ופירשו בתוס' דהעשה הוא שנא' ודבק באשתו ולא באשת חבירו יעש"ה ולפ"ז שפיר הי' על תמר זיקת הבעל מער ואונן דלא הי' בהם מיתת הבעל מתיר ואחר שנודע ליהודה שהיא אשת ער ואונן אשר שמשו שלא כדרכן וגבי ב"נ אינה קונה שלא כדרכן גלל כן אמר צדקה ממני יע"ש (וכתבתי שם בחידושי למסכת קידושין שיש לדקדק בדבריו חדא הוא איכא למילף דגבי ב"נ מיתת הבעל מתיר מאברהם שאמר והיה כי יראו אותך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי כו' דבשלמא הש"ס לא רצה למילף

לדידן דמיתת הבעל מתיר מבני נח אבל עכ"פ גבי בני גופייהו מוכח שפיר דמתיר ותו איך התיר יהודה לאונן לייבם אשת אחיו כיון דגבי דידהו אין מיתת הבעל מתיר ולא הותר לגבייהו לענין יבום ואף גם אם נימא שקבלו כל התורה הבני יעקב מצד עצמם עדיין דוחק לומר לעשות לקולא איזה דבר הנאסר לב"נ מכח שמירת התורה ותו א"כ מאי פריך ביבמות ואימא בכור לייבם פשוט לא לייבם א"כ איך יבם אונן אשת ער שהלא ער הי' הבכור ואונן הפשוט ויש ליישב ואין כאן מקומו להאריך מזה) והנה מקשי' העולם משם הגאון המפורסם מוהרצ"ה שהי' אב"ד דק"ק הלברשטט לפי מה שכתבו התו'. בהך דסנהדרין דאי' שם הנשרפי' שנתערבו בנסקלים ידונו בשריפה. והקשו אמאי ניזל בתר רובא וידונו בסקילה ותירצו תוס' דהיכא אמרי' דאזלינן בתר רובא דוקא אם לא הי' מגיע לה שום מיתה אם לא ניזול בתר רובא כהך דמכה אביו ואמו בהא אזלינן בתר רובא אבל הכא אף אם לא ניזול בתר רובא יגיע להם שריפה הוה ממיתה קלה למיתה חמורה בהא לא אזלינן כלל בתר רובא יע"ש בתוס' ובהיות כן קשה איך אמרה התורה דנשואת בת כהן בשריפה ניחוש דלמא לאו אביה הוא והוית נשואת בת ישראל ותדונה בחנק מאי אמרת דאזלינן בתר רובא שזה אביה קשה הא ממיתה קלה למיתה חמורה לא אזלינן בתר רובא ע"כ קושי' הגאון ז"ל ותירצו דמיירי כגון שהולידה אותה הבת כהן וממזרת אינה מולדת כדאי' בבעל הטורי' פ' כי תצא א"כ מוכח בודאי שהיא בת כהן ושפיר אמרה תורה שדינה בשריפה ולפ"ז י"ל דזהו כוונת הפסוק דהא ידוע דתמר נתעברה מביאה ראשונה דער ואונן לא שמשו כדרכן כלל א"כ בפשטות הוה קשה למה תדונה בשריפה מפני שהיתה בתו של שם שהי' כהן קשה דלמא לאו אביה הוא והוית בת ישראל ומגיע לה חנק או כסתם מיתה של בני נח שהוא סייף ולמה דנוה בשריפה החמורה לכך דייק קרא שאמרו לפני יהודה זנתה תמר כלתך וגם הנה היא הרה. וא"כ בודאי אין היא ממזרת שהרי היא הרה וממזרה אינה מולידה כלל א"כ אמר שפיר יהודה ע"ז הוציאוה ותשרף דהשתא מגיע לה בודאי דין שריפה מחמת שהיא בודאי בתו של שם שהוא כהן כ"א לזו נאמר רק לפלפול התלמיד' וק"ל: ואגב דאיירינן בקושי' הגאון הנ"ל נכתוב מה שאמרנו לחדד לב התלמידי' ליישב הגמ' דמס' דרך ארץ וז"ל זו שאלה שאל ר"י את ר"ג מה אשתי שאני מותר בה אני אסור בבתה אשת איש שאני אסור בה אינו דין שאהי' אסור בבתה א"ל צא ופרנס לי כ"ג שנאמר בו כ"א בתולה מעמיו כו' ד"א אין דנין דבר לעקור דבר מן התורה עכ"ל ויעויין בילקוט פרשת אמור. ויש לדקדק למה לי' שתי תשובות וגם תשובה שני' אינה מובן דמאי עוקר דבר מן התורה יש כאן. ואמרתי דרך פלפול רק לחידודא בעלמא דהנה ראיתי בספר קטן מביא בשם גדול אחד ליישב

קושי' הגאון מוהר"רצה הנ"ל בזה האופן דמה דאמרה התורה בת כהן היא בשריפה היינו באופן שקיבל בה אביה קידושיה כשהיתה קטנה א"כ אם נימא דזה לאו אביה הוא הרי לא תפסי בה קידושין והוה פנוי' ואין לה כלל משפט מות ע"כ אמרינן שפיר בזה דאזלינן בתר רובא ונדונה בשריפה דאם נפטרה משריפה פטורה מכלום יע"ש (ויועיל תירוץ זה על ארוסת ב"כ ותירץ דלעיל על נשואות ב"כ) וידעתי כי בודאי לא יצאו דברי אלו מפי הגדול הנזכר בספר כ"א דרך חידוד בעלמא כי יש הרבה תשובות בדבר כנראה למעיין. ויעויין במס' סנהדרין דף נ"א ע"א ת"ר בת כהן כי תחל לזנות אין לי אלא בת כהן לכהן. ב"כ ללוי לישראל לעכו"ם לחלל לממזר ולנתין מנין ת"ל ובת איש כהן כו' ופרש"י ז"ל עכו"ם נתין וממזר אע"פ שאסורים הם לבוא בקהל יש להם קידושין ואע"ג דמתניתא ר"ע היא ושמעינן לי' לר"ע דס"ל אין קידושין תופסין בחייבי לאוין. מ"מ איכא תנא ביבמות דס"ל כי אמר ר"ע אין קידושין תופסין בחייבי לאוין היינו דוקא בח"ל הבאים מחמת שאר ולא מחמת שאר פסול כו' יעש"ה ועוד שם ברש"י ד"ה בת איש כהן. איש יתירא ל"ל דה"ל למיכתב ובת כהן כי תחל לזנות אלא להורות דדוקא אביה הוא שיהי' איש כהן ולא בעלה יע"ש בגמ' וגם בפרש"י ז"ל הדק היטב. ולפ"ז יש לעורר לב התלמידי' מאי שאל ר"י תהיה בת א"א נאסרת לי בק"ו כיון דאמה נאסרת עליו א"כ ע"כ אשתי דמותרת לי משכחת לה אחד משני פנים או שאמה היא אלמנה או גרושה זולת מזה לא ימלט כ"א נימא דמשכחת לה בכה"ג כגון שאין לה אם כלל שמתה יקשה א"כ מאי אהדר לי' ר"ג פרנס כ"ג הלא בריוח גדול יש לפרנסו שיקח בתולה מעמיו שאין לה אם כלל שמתה הרי מתשובת ר"ג למדנו שאין זו סברא ועכ"ל דמשכחת לי' אשתי המותרת לי באופן שנתאלמנה אמה או נתגרשה כנ"ל וזה ברור ופשוט ובהיות כן קשה ל"ל דכתב רחמנא תיבת איש להורות דלאו דוקא ב"כ לכהן מיירי הקרא. קשה בלא"ה נמי נדע זאת דאדרבה מבת כהן לכהן לא נוכל להעמיד הקרא בשום אופן דתקשה לו קושי' הגאון מוהרר"צה ז"ל הנ"ל למה אמרה התורה דנדונה בשריפה דלמא לאו אביה הוא ודינה בחנק וא"ל שמיירי שאביה קיבל בה קידושין כשהיתה קטנה. קשה איך הי' רשאי בעלה לקדשה הא נאסרת עליו מחמת בת אשת איש דאין לומר שאמה היא אלמנה כיון דאביה קיבל בה קידושין הרי אביה קיים בשעת קבלת קידושי' א"כ אין אמה אלמנה ואיך רשאי לקדשה דכשהאם נאסרת עליו גם בתה נאסרת עליו. ובהכרח לומר דאמה היתה גרושה שגירשה אביה א"כ ג"כ אסורה להמקדש שהוא כהן דהא קיימינן בבת כהן לכהן אלא עכ"ל דקרא לא מיירי מב"כ לכהן אלא לזר ושפיר משכחת לה שקיבל אביה קידושין ואמה היתה גרושה הרי בהכרח גדול דלא משכחת לה בבעלה כהן ואיש דכתב רחמנא

ל"ל כלל איברא י"ל דאכתי איצטרך איש דהא פרכינן שם בסנהדרין מהי תיתי לומר דקרא מיירי דוקא מבת כהן לכהן ומשני כי תחל לזנות כתיב והא כבר מחוללת ועומדת ופרש"י דללוי ולישראל עכ"פ היא מחוללת כל ימי חייו ובנתין ועכו"ם איפסלה לעולם יעש"ה א"כ אף דהוה ידעינן דקרא לא מיירי דוקא מב"כ לכהן מ"מ ה"א דמיירי דוקא ללוי ולישראל אבל לנתין ולממזר ולעכו"ם דנפסלה עולמית ה"א דהיא כבר מחוללת קמ"ל קרא דאף לנתין ולממזר כו' היא בשריפה. אך לר"ע דס"ל אין קידושין תופסין בחייבי לאוין להך תנא דאין חילוק בין פסולי דשאר בין שאר פסולים א"כ ליכא למוקי כלל אנתין וממזר דהא אין קידושי' תופסין בה כלל וע"כ דלא קאי הקרא רק לרבות ישראל ולוי דלא תימא לכהן דוקא א"כ נסתר ק"ו דר"י הנ"ל באופן שזכרנו באר היטב דע"כ בת א"א היא מותרת דאל"כ איש ל"ל כנ"ל ויעויין ביבמות ר"פ ר"ג דס"ל לר"ג אין קידושין תופסין בחייבי לאוין דשאר יע"ש בחי' הרשב"א ז"ל ולפ"ז יש שני סברות אי גם בשאר חייבי לאין ס"ל כן או לאו ואזדא כתנאי דפליגי אליבא דר"א כנ"ל ולפ"ז השני תירוצים של ר"ג בשמעתין עולים כדרך זה דר"ג השיב פרנס ליכ"ג. וקשה למה לא השיב איש ל"ל כנ"ל וצ"ל דאיצטרך לרבות נתין וממזר והיינו כאותו תנא דדוקא בח"ל דשאר הוא דאין קידושין תופסין אבל לא בשאר ח"ל. רק לאידך דעה דאי' חילוק בין ח"ל דשאר לח"ל דשאר פסולים מסיים ואומר דבר אחר אין כח ביד חכמים לעקור דבר אחד מה"ת כלומר דמכתיב קרא תיבת איש מוכח שפיר דבת א"א מותרת כנ"ל ועיין. ומחמת כי נתחברו התלמידים בזה כתבתיו ודוק:

יבמות בריש מס' במשנה חמש עשרה נשים פוטרות צרותיהן וצרות צרותיהם מן החליצה ומן היבום עד סוף העולם רש"י בד"ה וצרות צרותיהן עד סוף העולם במתני' מפרש ולכאורה דברי רש"י הם אך למותר ונ"ל דהנה איכא למידק בל' המשנה דהתחיל ואומר שפוטרות צרותיהן וצ"צ והפסיק שהיינו מן החליצה ומן היבום והדר שונה עד סוף העולם דקאי על צ"צ וטפי ה"ל לשנות פוטרות צרותיהן וצ"צ עד סוף העולם מן החליצה ומן היבום וכבר הרגיש בזה בעל לחם אבירים ז"ל ואמרתי דרך אמת לאמתו של תורה דהנה התוס' כתבו שם בד"ה עד סוף העולם הכא לא שייך למפרך כיון דתני עד סוף העולם צרות צרותיהם ל"ל דאורחי' דתנא למיתני לא זו אף זו ע"ש. והנה במס' קידושין דמ"א ע"א כתבו שם בתוספות דלא שייך לומר לא זא"ז קתני אלא בשתי בבות ולא בשתי תיבות. ופירש העצמות יוסף משום דהענין לא זו אף זו קתני הוא בדרך זה דמקודם שמע רבי בבא ראשונה ושנאה וקבעה ואח"ז שמע רבי בבא שנים אשר בו צד רבותא יותר מן הבבא הראשונה ושנאה רבי מחמת צד הרבותא אשר בו ומשנה לא זזה

ממקומה גלל כן לא השמיט גם בבא הראשונה וקבעה בדרך לזא"ז אבל מה שנישנית בחדא בבא הוה תוך כ"ד ודאי מהראוי לחזור מן בבא ראשונה תיכף ולא לשנות רק השני' לחוד ע"ש היטיב ולפ"ז כיון דכאן שנה רבי בדרך לא זא"ז כמ"ש התו' מהכרח לומר דשמע רבי מקודם הבבא דפוטרות צרותיהן וצ"צ לחוד וקבעוה א"כ בודאי בזה הלשון שסידר שמע דהיינו פוטרות צרותיהם וצ"צ מן החליצה ומן היבום דאטו ממאי פטרו וכאשר שמע כן חזי לסדרו במשנה ושנה אח"כ בבא שניה ששמע אח"כ עד סוף העולם. ולא שייך כלל למיתני בחד בבא פוטרות צרותיהן וצ"צ עד סוף העולם כו' א"כ לא נשלם הבבא עד שנשלם עליה לומר ממה הם פטורות ובחד בבא לא שייך למיתני לזא"ז וברור הדבר לכל הולך דרך ישרה והנה עינינו רואות שרש"י ז"ל גורס פוטרות צרותיהם וצ"צ עד סוף העולם וכו' והוה רק חד בבא והדרא קושי' לדוכתיה ל"ל צ"צ אחר שתני עד סוף העולם. דבחד בבא לא שייך למיתני לזא"ז אבל באמת יש ליישב קושית התו' בע"א והוא דמש"ה תני במתני' צרות צרותיהם מאחר שאח"כ מורה לנו התנא ציורם איך משכחת להו כדמפרש במשנתנו ע"כ הוכרח לנקוט בבבא חד כדי לפורשו דאטו יפרש עד סוף העולם. וזו כוונת רש"י שכתבו שגרסי' וצ"צ עד סוף העולם בחד בבא א"כ הוא שלא לצורך צ"צ דלא שייך בחד בבא לשנות לזא"ז לזה פי' במתני' מפרש כלומר דמש"ה תני וצרו' צרותי' דמפרש במתני' לקמן וכמ"ש וזה ברור ופשוט:

שם ע"ב בגמרא מכדי כולהי מאחות אשה גמרינן וליתני א"א ברישא וכו' ומקשים דלמא מתני' רבי היא דיליף לקמן ד"ח איסור הצרות ערות מולקחה יע"ש ואמרתי דרך פשוט דתו' במתני' ד"ה עד סוף העולם הקשו למה לי הא דתני עד סוף העולם אחר שכבר תני צרות צרותיהן וכן דייק הש"ס בתמורה ותי' דס"ד משום דילפינן הצרות מלצרור הוה משמע תרי מתרי רישי"ן דלצרור ואפי' לר"א דנפקי' צרות צרה מסברא לקמן. מ"מ איצט' הכא דלא תיסק אדעתי' למיטעת דמלצרור נפקי' ע"ש וא"כ פריך הש"ס דאי מתני' רבי היא קשה ל"ל הא תני עד סוף העולם אחר דלאו מלצרור ילפינן הצרות וא"ל דה"א למיטע' ולומר דילפי' לה מלצרור זה ליתא דהא כבר מוכח ממשנתנו דלאו מלצרור ילפינן לה משום דלא קתני אחות אשה ברישא וע"כ מולקחה גמיר וקשה עד סוף העולם למה לי ופשוט הוא:

על פרשת מקץ - כתנות אור

פרק הרואה דף נ"ה ע"ב א"ר אלעזר מנין שכל החלומות א הולכים אחר הפה שנא' ויהי כאשר פתר לנו כן היה ויש לדקדק מנ"ל ללמוד מזה שכל החלומות הולכין אחר הפה

דלמא יוסף פתר להם פתרון של אמת ונ"ל דבר אמת בזה דאיתא בתרגום דחלום של שר המשקין הי' מרמז חלום טוב על ישראל והיה מרמז על גאולתן של ישראל ממצרים ע"י שלשה רועים ואמר יוסף תקבל אגר טוב על חלמך טב דחלמת ופתר לו לטובה ושר האופים חלם חלום רע על ישראל והיה מרמז גליות על ישראל ואמר יוסף תקבל אגר ביש על חלמך ביש דחלמת ופתר ליה יוסף ית מה דכשר בעינוי הרי להדיא דעיקר החלום של שר המשקים ושר האופים היה מרמז על ישראל וע"י שזה בישר ליוסף בשורה טובה פתר לו יוסף לטובה ושר האופים בישר לו בשורה רעה ופתר לו לרעה לפי רצונו וזה מרומז בפסוק ויפתר לנו את חלומותינו איש כחלומו פתר ר"ל כחלומו שקאי על יוסף אני בשרתי לו בשורה טובה ופתר לי לטובה ושר האופים שראה עליו בשורה רעה פתר לו לרעה ואפ"ה ויהי כאשר פתר לנו כן היה אע"פ שאין זה אמיתות החלום אפ"ה נתקיים בנו ש"מ שכל החלומות הולכין אחר הפה וק"ל ופי' בזוהר אותי השיב על כני ואותו תלה קאי על יוסף שפתר להם אחר הפה לטובה ולרעה:

ובזה יובן מה שאמר פרעה אל יוסף ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום לפתור אותו ויען יוסף את פרעה לאמר כו' ונ"ל לומר דבודאי עיקר החלום מוכרח להתקיים כמו בחלום סריסי פרעה אף שפתר להם יוסף מ"מ עיקר החלום נתקיים בישראל הן לטובה הן לרעה אלא שנתקיים לפי הפתרון דמפשר ליה מעין חלמא דכל החלומות הולכין אחר הפה והנה שר המשקי' היה מתירא דלמא באמת חלום של פרעה חלום רע הוא ויפתר לו לרעה ויקצוף עליו המלך ועלה בדעתו שביד יוסף לפתור כרצונו לטובה ולכך אמר ויפתור לנו את חלומותינו איש כחלומו פתר ובידו לפתור לפי רצונו ומסתמא יפתור למלך פתרון טוב ולכך אמר פרעה ליוסף ואני שמעתי עליך לאמר תשמע החלום לפתור אותו ר"ל לפתור אותו לפי רצונו להופכו לטובה ומסתמא תפתר לי ג"כ לטובה ויוסף השיב לו בחכמתו אף שכל החלומות הולכין אחר הפה מ"מ בעיקר החלום א"א להופכו ומוכרח להתקיים ולכך אמר בלעדי אלהים יענה את שלום פרעה ר"ל בעיקר החלום הבא להורות על מה שנגזר למעלה בזה אי אפשר לי להפך אבל אם יהי' עיקר החלום לטובה גם אני אוכל לפתור מעין חלמי' לטובה וק"ל:

בפסוק והנה שבע פרות אחרות כו' לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע ולכאורה דבר זה מיותר למה הוצרך לומר לא ראיתי כהנה ונ"ל דאי' בפ' הרואה אמר רבא מנין שאין מראין לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר אנת מלכא רעיונך על משכבו סליקו א"ר יוסף תדע דלא חזי אינש בחלמי' לא דיקלא דדהבא ולא פילא דעייל בקופא דמחטא ופרש"י לא דיקלא דדהבא כו' דבר שלא הורגלו לראות ולא הרהר בו מעולם וזה שאמר פרעה אל

יוסף אל תאמר שראיתי בחלומי מה שהרהרתי בלבי ולכך אמר לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע א"כ מסתמא לא הרהרתי בזה ובודאי בא חלומי מן השמים להודיענו דבר מה שיהי' לעתיד וק"ל: בפסוק ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא את אשר האלהים עושה הגיד לפרעה ונראה לפרש דאי' בפ'. הרואה שלשה דברים מכריז הקב"ה בעצמו ואלו הן רעב ושובע ופרנס רעב דכתיב כי קרא ה' לרעב שובע דכתיב וקראתי אל הדגן והרבתי אותו פרנס טוב דכתיב ראה קראתי בשם בצלאל ופי' מהרש"א שלכך מכריז הקב"ה בעצמו להיות קיים הדבר בלי שינוי ודיבור של הקב"ה הוי מעשה. ובחלומו של פרעה הי' שלשה דברים שובע ורעב ופרנס כמו שאמר יוסף ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם וישיתהו על ארץ מצרים ולזה רמז יוסף את אשר האלהים עושה ר"ל מה שהקב"ה עושה בעצמו דהיינו הג' דברים שזכרנו כ"ז הגיד לפרעה וק"ל:

אמרינן בגמ' דשבת לבושא לא בושה איכא למידק מה ראו לדרוש מלתא לבושא לא בושה דלמא שם הקודש כך הוא ונראה דאי' בכתבי האר"י והביאו בעמודי שבעה בעמוד ג' בית אברהם וז"ל כל אדם ואדם מורכב מצד הטוב ומצד הרע ושניהם הם מתלבשים זה בזה והם ממש כשתי צורות של שני בני אדם ודומין זה לזה ונכללין כאחד אלא שחלק הטוב נקרא לבוש וחלק הרע נקרא בגד מלשון בוגדים בגדו וחלק הרע הוא המחטיא את האדם וחלק הטוב הוא יצר הטוב שבו המרגיל את האדם בתורה ובמצות ובמע"ט ודוגמא ביוסף כתיב ותתפשהו בבגדו דהיינו בחלק הרע הנקרא בגד כי מצד אותו חלק היתה יכולה לתפוס בו ולא בחלק הנקרא לבוש עכ"ל נמצא דלבוש מרמז לחלק הטוב וזה שרמזו בש"ס לבושא שנקרא לבוש ולא בגד משום לא בושה שמרמז על לבוש עליון שהוא מעשה הטוב בתורה ובמצות ולכך לא בושה אין לו בושת משא"כ בבגד שהוא מצד הרע יש בושת וק"ל: גמרא דחולין דף צ"א ע"א א"ר יוסי בר חנינא מ"ד דבר שלח ביעקב ונפל בישראל דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ונפל בישראל שפשט איסורו בכל ישראל ואמר ר' יוסי בר חנינא מ"ד וטבוח טבח והכן פרע להן בית השחיטה והכן טול גיד הנשה בפניהם כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח. ואיכא למידק אמאי קאמר שפשט איסורו בכל ישראל אטו שאר מצות לא פשטו בכ"י שהוצרך לומר בג"ה שפשט איסורו ועוד למה הוצרך לומר כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח ועוד איך מחוברים הני מימרות דר"י בר חנינא אהדדי וליישב זה נקדים מה דאמרי' ריש פ' גיד הנשה דתנן גיד הנשה נוהג בקדשים ואסקינן דמיירי בוולדות קדשים דבמעי אמן הם קדושים דאיסור גיד ואיסור מוקדשין בהדדי קא אתיין ופריך מי מצית אמרת בהדדי קא אתיין והא תנן על אלו הטומאת הנזיר מגלח על המת ועל כזית מן המת וקשיא לן על כזית מן המת מגלח על

מת כולה לכ"ש ואמר ר' יוחנן לא נצטרכה אלא לנפל שלא נתקשרו אבריו וגידיו אלמא איסור מוקדשין קדים ומשני אע"ג דאיסור מוקדשין קדים אתי איסור גיד חל עלייהו שכן איסורו נוהג בבני נח הרי להדיא אי לאו דאיסור ג"ה נוהג בבני נח לא היה איסור גיד חל על המוקדשין ולא היה נאסר במוקדשין והתוספות הקשו דאף בשלמים ולאחר זריקת דמים דשרי אף לזרים וכיון דהשתא ליכא איסור קדשים אמאי לא יחול איסור גיד דאין כאן איסור חל על איסור כדאמרי' בפ' ד' אחין דאיסור אחות אשה מתלי תלי כו' וי"ל כיון דמחיים לא חל איסור גיד דאיכא איסור מוקדשין תו לא חייל איסור גיד לאחר שחיטה וזריקה דבעינן שיחול מחיים איסור גיד דומי' דיעקב שנשה לו מחיים עכ"ל הרי דאלו לא היה נאסר ליעקב מחיים מפשט פשיטא דאיסור גיד נוהג אף בקדשים אף דמחיים לא חל מ"מ לאחר שחיטה וזריקה דמותר לכהנים אפי' לישראל בשלמים חל איסור גיד אבל כיון דמיעקב אנו למידן דנשה לו מחיים בעינן שיחול מחיים ואי לא חל מחיים תו לא חייל לאחר שחיטה וסד"א דלא פשט איסורו בכל ישראל ראשון בכהנים דניתן להם הזרוע ושם גיד הנשה ובוולדות קדשים דלא חיל מחיים וכיון דלא חל מחיים תו לא חל אף לאחר שחיטה וסד"א דלא פשט איסורו בכל ישראל אך לפי האמת דאיסור גיד חל מחיים משום דנאסר לבני נח וא"כ לא משכחת לן היתר גיד אפי' בוולדות קדשים:

ובזה מבוארים דברי ר"י בר חנינא דדרש דבר שלח ביעקב זה גיד הנשה ר"ל שנשה לו מחיים ונאסר ובעינן שיחול איסור מחיים וס"ד שלא פשט איסור בכל ישראל כגון בוולדות קדשים לאחר זריקת דמים דכיון דלא חל מחיים תו לא חל לאחר שחיטה ואין בו איסור אפ"ה קמ"ל ונפל בישראל שפשט איסורו בכ"י דלא משכחת שום היתר משום דאף דאיסור מוקדשין קדים מ"מ חייל איסור גיד מחיים ושלא תקשה באמת למה חייל הא איו איסור חע"א ומתרץ ואמר ר"י בר חנינא מ"ד וטבוח טבח והכן טול גיד הנשה בפניהם כמ"ד גיד הנשה נאסר לבני נח א"כ ממילא חל איסור גיד על המוקדשים ולכך פשט איסורו בכל ישראל דלא משכחת היתר לגיד בישראל מעולם אף בוולדות קדשים וק"ל:

בפסוק ויאמר יהודה מה נאמר לאדוני כו' הננו לעבדים לאדוני כו' ויש לדקדק למה אמרו שהם רוצים כולם להיות עבדים הלוא לא היה מבקש אלא אחד מהם במי שנמצא הגביע בידו ונ"ל דאי' במדרש שחשדוהו שלהט אחד משכב הזכרי' ואי' בסוף תרומות וכן הנשים שאמר להם עכו"ם תנו אחת מכם ונטמאה ואם לאו הרי אנו מטמאים את כולם יטמאו את כולן ואל ימסרו נפש אחת מישראל וכן פסק הרמב"ם בפ' ה' מהלכות יסודי התורה וכן פסק בי"ד סי' קנ"ז ולפ"ז ניחא דהם סברו שיוסף מעליל עליהם בשביל

בנימין שחשדוהו על משכב זכר ולכך לא רצו ליתן לו לא' מהם ומסרו עצמן כולן ולא יטמאו נפש א' מהן כנ"ל וק"ל:

על פרשת מקץ - אור חדש

גרסינן במס' יבמות ריש פרק האשה רבה בפיסקא האשה שהלכה בעלה למדינת הים ובאו ואמרו לה מת בעלך ונשאה ואח"כ בא בעלה תצא מזה מזה. אמר רב לא שנו אלא שניסת ע"פ ע"א אבל ניסת ע"פ שני עדים לא תצא. מחכו עליו במערבא אתא גברא וקאי ואת אמרת לא תצא לא צריכה דלא ידעינן ליה. אי לא ידעינן ליה בעד אחד אמאי תצא לא צריכה דאתו בי תרי ואמרו אנן הוינן בהדיה מכי נפק עד השתא ואתון הוא דלא ידעיתין ליה. דכתיב ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו. ואמר ר"ח מלמד שיצא בלא חתימת זקן ובא בחתימת זקן. והדר פריך סוף סוף תרי ותרי נינהו והבא עליה באשם תלוי קאי. כגון שניסת לאחד מעדיה היא גופה באשם תלוי קיימא באומרת ברי לי כו' עד מתיב רבא מנין כו' יעש"ה ובתוספות ד"ה והבא עליה באשם תלוי קאי כו' ויעויין עוד הלכה זו במס' כתובות דף כ"ב ע"ב ת"ר שנים אומרים מת ושנים אומרים לא מת שנים אומרים נתגרשה כו' עד אמר ר"י ותו' בד"ה באשם תלוי כו' ותו' בד"ה כגון שניסת לא' מעדיה. ושם דף כ"ו ע"ב תוס' ד"ה אנן אחתינן ליה ור"י בר ברוך פירש כו' ויעויין במ"ס בבא בתרא דף ל"א ע"ב בגמרא מתיב רבא שנים אומרים כו' ותו' ד"ה אבל ניסת ואח"כ באו עדים כו' ושם דף ל"ב ע"א בתו' ד"ה אנן מסקינן ליה רו' ויעויין עוד במכילתן מס' יבמות דף צ"ג ע"ב בתו' ד"ה מאי חזית כו' ואר"י כו' ויעויין הדק היטיב בכל הגמרות ופרש"י ודברי תוס' שזכרנו בכדי שיתברר הסוגיא על מכונו כי לא סגי בלא"ה באשר כל דברי תו' נצמדות ומשולבים אחת אל אחת. ואח"ז תמצא לנפשיך בדברינו מרגוע ונחת וכבר תלו בה זיינים בסוגיא זו שלטי הגבורים אנשי השם המה ה"ה הגאון המפורסם בדורו מהור"ר אברהם ברודא ז"ל וה"ה מחו' הגאון המפורסם בדורו שמו נאה לו חכם צבי ז"ל ה"ה כתובה על ספר הישר להגאון מוהרצ"א הנ"ל בתשובותיו סימן ב'. הם ביררו ולבנו הסוגי' בי"ג נפה. באמרותיהם הצרופה. ומי אנכי צעיר הימים לעמוד במקום גדולים רק תורה הפקר נתונה לכל בר דעת. לירד ולהשתעשע בה עד מקום שידו מגעת. ע"כ אמרתי אנכי לא איש כי תולעת. לבוא עם הספר ספירת דברי' שהעליתי בפלפול התלמידים ע"פ כמה סברות ישרות שהדעת מכרעת. בעזרת החונן לאדם דעת:

והנה קושי' התוס' שבמכילתן ובכתובות. אמאי קאמר באשם תלוי קאי הא הוא בחטאת קאי והיא בחנק. תירצו בעלי התוספות בשלשה דרכים הא' כמ"ש כאן במכילתן

ובכתובות דף כ"ב ע"ב דחזקת דייקה ומנסבה מרעא לחזקת איסור א"א עיין עליו והשנית הוא תירוצו של ר"י בר ברוך בכתובות דף כ"ו ע"ב דמיירי שבאו השני כתות עדים זא"ז ממילא כשבאו כת ראשונה ואמרו מת כבר יצאה מחזקת איסור א"א ועיין במפרשים. השלישית הוא כמ"ש התו' במכילתן דף צ"ג ע"ב כיון דהוא והיא אומרים שניהם ברי לי מהני נגד החזקה יעש"ה והנה יש להעיר כמה ספיקות בשיטה זו ספק הראשון למה לא הביאו תוספות בשמעתין ובכתובות זה התירוץ שאם הוא והיא אומרים ברי מהני נגד החזקה ויעויין מזה במהרש"א ספק השני הוא מה שהקשה הגאון מוהרש"א ז"ל מאי תירצו תוס' בשמעתין דדייקא ומינסבה ז"א דהלא כל עיקר הטעם דאמרי' אשה דייקא ומנסבה היינו דוקא היכא דניסת שלא ברשות דאז אם בא בעלה אח"כ אסורה לזה ולזה בהא אמרי' מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה דייקא ומנסבה. אבל הכא דמיירי שניסת ברשות ע"פ עדים ולא ע"פ עצמה וממילא מותרת לחזור לו א"כ ליכא חומר בסופה מה דייקא ומנסבה שייך הכא יעויין בדבריו ספק השלישי למה השמיטו תו' בשמעתן ובסוגי' דכתובות התירץ של ר"י בר ברוך שמיירי שבאו העדים זא"ז. ספק הרביעי דכאן בשמעתין הקשו תו' מקודם הא בעינן חתיכה אחת משתי חתיכות. ואח"ז חזרו והקשו למה אמר הבא עליה באשם תלוי קאי ולא אמר בחטאת קאי ובסוגיא דכתובות אפכוהו וסדרוהו בעלי תו' מקודם הקושיא דה"ל הבא עליו בחטאת קאי ובדיבור שלאחריו הקשו הא בעינן חתיכה אחת משתי חתיכות יעש"ה ופלא הוא על היפוכם בקושי' ותירוצים אשר המה לאחדים. ספק החמישי הקשה הגאון בספר לחם אבירים כיון דחזינן דחזקת אשה דייקי ומנסבה מרעי' לחזקת איסור א"א כמ"ש תו' ומהאי טעמא אנו מתירי' לעלמא אשה שבאה ואמרה מת בעלה א"כ מאי פריך הבא עלי' באשם תלוי קאי כיון דסומכין על חזקת דייקי לדחות חזקת איסור א"א פשיטא שיש לדחות האשם תלוי מחמת חזקה הזו ספק הששי הקשה הר"ן שאלו למה להו לרש"י לפרש בסוגיא דכתובות באומרת ברי לי שאלו היה קיים היה בא דלמא הפירוש כפשוטה דאמרת ברי לה שיודעת שמת בעלה ומנ"ל לרש"י דהברי זאת הוא ע"פ אומדנא שלה ע"ש ספק השביעי הקשה הגאון מוהר"מ שיף ז"ל לשיטת רש"י ז"ל דברי שלה הוא ע"פ אומדנא אלו הי' קיים הי' בא. ומה הכרח לומר דגם גבי גירושין יש לה אומדנא הזאת דסברה ודאי הגט כשר דאלו הי' הגט פסול הי' בא וא"כ מאי פריך הגמ' שם בכתובו' לרבא ומי מעיזה כו' הלא היא אינה מעיזה כלל לשקר במזיד אלא אומרת ע"פ האומדנא שלה שנתגרשה. ועוד יש כמה ספיקות אשר יתבררו ויתלבנו בלבון קודם לחידוד אחת אל אחת כיד ה' הטובה וזה החלי בעזר צורי וגואלי. ובמה דסיימתי אפתח אנא פתחאי לנפשי. דהנה צריכים אנחנו להבין

לפי המסקנא דש"ס דמס' בבא בתרא דמסקינן שם לכ"ע לזילותא דבי דינא לא חיישי' יע"ש א"כ מ"ט דר' מנחם בר' יוסי דמחלק בין באו עדים ואח"כ ניסת. לניסת ואח"כ באו עדים. וע"כ ההכרח לפרש ולומר דהיינו טעמא דרמב"י דבשלמא ניסת ואח"כ באו עדים הרי היא כבר יצאתה מחזקת איסור א"א וכסברת ר"י בר ברוך ולכך היא מותרת ולאו דוקא ניסת ממש אלא גם באו עדים ואח"כ התירוהו להנשא ג"כ מותרת דיוצאת מחזקת איסור א"א וכמ"ש המפרשים אבל באו עדים ואח"כ ניסת דמעולם לא יצאתה מחזקת איסור א"א אסורה כך מוכרחים אנו לומר טעמא דרמב"י ויעויין בפני יהושיע ולפי ההצעה זו אין כאן מקום לתירוץ ר"י בר ברוך דהת"ק מיירי כגון שבאו עדים זא"ז והיינו טעמיה משום שיצאתה מחזקת איסור א"א. קשה א"כ רמב"י היינו ת"ק דהא ר' מנחם ב"י לא מתיר כ"א כשיצאה מחזקת איסור א"א כשבאו מקודם העדים שמת ובהא ת"ק נמי מודה ודוחק גדול לחלק ביניהם בהך בבא גופי' ועיין עליו ע"כ הוצרכו תוס' לפרש דהיינו טעמא דת"ק משום דחזקת דייקא ומנסבה מרעא לחזקת איסור אשת איש ואפי' בבאו העדים בבת אחת נמי. אבל שם בכתובות דף כ"ו ע"ב מציינים שם התו' בה"א דש"ס שם דת"ק ורשב"ג פליגו התם בזילותא לבי דינא א"כ לפום הך חלוקה הביאו שפיר גם התירוץ של ר"י בר ברוך דטעמא דת"ק כשבאו עדים זא"ז ומשום שיצאה מחזקת איסור א"א וא"ל א"כ מ"ט דרמב"י י"ל משום זילותא דבי דינא ודוקא ניסת ממש ואח"כ באו עדים מותרת משום דאיכא זילותא ויעויין בתוס' בב"ב ובמה שנכתוב לקמן מזה. משא"כ בשמעתין ובכתובות דקיימי' תו' לפי המסקנא דלכ"ע לזילותא לבי דינא לא חיישינן וע"כ דטעמיה דרמב"י משום יצאת מחזקת איסור מעדים הראשונים ע"כ הוכרחו תוספות לפרש דת"ק מיירי מבת אחת ומשום חזקת דייקי. (ולפ"ז מיושב קושי' הר"ן ז"ל שהוכרח רש"י ז"ל לפרש באומרת ברי לי ע"פ אומדנא שלה דהי' קשה לרש"י ג"כ במסקנא מ"ס דרמב"י וצ"ל משום דס"ל בניסת ואח"כ באו עדים כבר יצאתה מחזקת איסור א"א משא"כ באו עדים ואח"כ ניסת היא בחזקת איסור א"א וקשה הא גם בבאו עדים ואח"כ ניסת ליכא חזקת איסור א"א כיון שהוא והיא אומרים ברי לי כמ"ש תו' במכילתן דף צ"ג ע"ב וס"ל לרש"י סברא זו בהחלט לסברא פשוטות דבהוא והיא אומרים ברי לי ליכא חזקת איסור א"א לכך פי' רש"י דלאו מברי ממש מיירי אלא מברי ע"פ אומדנא דאותו ברי לי לא מרעי' לחזקת איסור א"א ובעזה"י ראיתי שגם בעפ"י מיישב כן דברי הר"ן ושמחתי שהנחני ה' דרך ישר) ובזה מיושב ג"כ ספק השביעי שהוא קושי' הגאון מוהרמ"ש ז"ל דהא חזינן במס' בבא בתרא דס"ל לרבא טעמי' דרמב"י משום זילותא דבי דינא כדמותיב שם רבא גופי' יע"ש וקשה מנ"ל לרבא הא דטעמא דרמב"י

הוא משום זילותא דבי דינא דלמא היינו טעמא משום דניסת ואח"כ באו עדים מרעי' לחזקת איסור א"א כנ"ל וצ"ל דס"ל לרבא דמיירי באומרת ברי לי בברי מעליותא א"כ לאו תלי טעמא בניסת מקודם דבלא"ה כיון שהוא והיא אומרי' ברי לי מהני לגרוע החזקה והוכח רבא שפיר דטעמא דרמב"י הוא רק משום זילותא דבי דינא משא"כ רש"י ז"ל בכתובות פי' במסקנא דלזילותא כ"ע לא חיישינן וכיון דהוכחנו דעכ"פ רבא גופי' מוקי לה להאי ברי לאו ע"פ אומדנא אלא באומר ברי מעליותא פריך שפיר בכתובות לרבא גופי' ומי מעיזה דלרבא היא משקרת בברי שלה שהוא ברי גמור ומיושב קושי' מהר"ם שיף ז"ל שפיר:

אך במכילתן עדיין קשה דה"ל להתוס' להביא את תירוצו של ר"י בר ברוך דהלא כאן לא מיירי רב אלא מניסת ממש ואח"כ באו עדים וי"ל שפיר דהיינו טעמי' משום שיצאתה מחזקת איסור א"א. לכך הביאו תו' תירוצם שבכאן בשם ר"י דוקא דר"י גופי' לית לי' כלל תירוצו של ר"י ב"ב כמ"ש בכתובות שם אחר שסיימו תירוץ ריב"ב ואין נראה לר"י כו' ע"כ הוכרח ר"י לתרץ כאן משום חזקת דייקא ומנסבא ויעויין עוד מ"ש לקמן מזה.

ובדברינו האלה מיושב דקדוק גדול והוא שבמס' בבא בתרא דף ל"ב ע"א בתוס' ד"ה אין מסקינן לי' הקשו שם מאי פריך היא גופי' באשם תלוי קיימי כיון דעדיין לא ידע המקשן באומרת ברי לי ה"ל למיפרך טפי היא גופה בחנק קיימי דליכא למימר דאיכא חזקת דייקי כיון שאינה אומרת ברי לי לדעת המקשן יעש"ה וכאן במכילתן ובכתוב' השמיטו קושי' אלימתא הזו אשר הוא מלא דבר ע"כ אמרתי לחדד התלמידים דהנה עדיין קשה לי מאי הקשו תו' על המקשן דלמה פריך הבא עלי' באשם תלוי קאי ולא פריך הבא עליה בחטאת קאי דלמא המקשן פריך לרווחא דמלתא אף את"ל דטעמי' דרמב"י משור זילותא דבי דינא וא"כ י"ל דטעמי' דת"ק כמ"ש ר"י ב"ב דמיירי שבאו עדים זא"ז ויצאה מחזקת איסור א"א אפ"ה קשה הבא עליה באשם תלוי קאי דבשלמא על התרצן קשה שפיר דא"ל טעמו דת"ק משום סברת ריב"ב קשה א"כ מ"ט דת"ק דפליג עם רמב"י דא ודא אחת היא דהא ע"כ גם טעמו דרמב"י הכי הוא דא"ל משום זילותא דהא במסקנא אמרי' לכ"ע לזילותא לא חיישי' אבל על לשון המקשן לק"מ די"ל דפריך אף לרבא דמוקי פלוגתייהו לענין זילותא לבי דינא ולק"מ בחטאת קאי די"ל טעמי' דת"ק כס' ריב"ב וכנ"ל קשה עכ"פ באשם תלוי קיימא לכ"ע אולם נלע"ד דהנה הקשו תוס' במס' ב"ב לסברת רבא דטעמי' דרמב"י משום זילותא דבי דינא מאי אריא ניסת ואח"כ באו עדים הלא גם בהתירוה להנשא איכא זילותא דבי דינא ותירצו משום דבהתירוה להנשא ליכא זילותא דב"ד דבלא"ה נמי אנחנו צריכין לשנות דברי ב"ד שהתירוה מקודם דהא מקודם התירוה

להנשא לכ"ע לכל מי שתרצה ועכשיו נאסרת על כ"ע ואינה ניתרת כ"א לאחד מעדיה ומאחר שבלא"ה משנים דברי ב"ד הקודמין ליכא למיחש עוד לשום זילותא דבי דינא יעש"ה לתוספת ביאור ולפ"ז מקשי' התוס' שפיר גם להמקשן למה לא פריך הבא עליה בחטאת קאי וא"ל דס"ל להמקשן די"ל הת"ק טעמי' משום דמיירי כשבאו העדים זא"ז ויצאת מחזקת איסור א"א קשה א"כ מ"ט דרמב"י וא"ל משום זולותא דבי דינא קשה ל"ל ניסת הא גם בהתירוה להנשא איכא זילותא וא"ל דאה"נ לאו דוקא ניסת אלא התירוהו להנשא א"כ היינו ת"ק דגם הוא מתיר בזה משום שיצאת מחזקת איסא ור"א וא"ל דרמב"י דוקא ניסת ממש קאמר דגבי התירוה להנשא ליכא זילותא דב"ד כיון דבלא"ה צריכין לשנות דברי הב"ד ולאוסרה אכ"ע ז"א דהא המקשן עדיין לא ידע משינויא דניסת לאחד מעדיה אלא דסבר דמותרת אכ"ע א"כ גם בהתירוה להנשא איכא זילותא דב"ד שפיר א"כ ע"כ לדעת המקשן גם אם טעמו דרמב"י הוה משום זילותא ע"כ ניסת לאו דוקא כנ"ל והדרא קושיא לדוכתי' היינו ת"ק אע"כ דת"ק מיירי שבאו בבת אחת ומשום חזקת דייקי דמרעי' לחזקת איסור א"א. והשתא מה מאד נמלצו לחכי ליישב אמאי לא הקשו תוס' מאי פריך הא גופא באשם תלוי קאי ול פריך בחנק קאי ז"א דשם י"ל שפיר דהמקשן פריך לרווחא דמלתא אף לרבא דפליגי בזילותא וי"ל דת"ק מיירי כשבאו עדים זא"ז וכס' ריב"ב ורמב"י טעמו משום זילותא הוא ובעי דוקא ניסת ממש דבהתירוה לישא ליכא זילותא דבלא"ה צריכים לשנות דברי ב"ד הקודמים ולאוסרה על כ"ע דאינה מותרת כ"א לא' מעדי' דהא זה המקשן כבר ידע משינויא דניסת לאחד מעדי' ושפיר פריך אף לפי חלוקה זו עכ"פ הלא היה גופה באשם תלוי קיימי ושפיר לא הקשו תוס' בכאן כ"א על המקשן הראשון דלא ידע עדיין משינויא דניסת לא' מעדי'. משא"כ התוס' דמס' ב"ב דף ל"ב דלית להו כלל סברת ריב"ב מדלא הביאו שם דא"ל משום דיקשה מ"ט דרמב"י ז"א דהלא ציינו שם לפי הה"א דפליגי בזילותא וא"כ י"ל טעמי' דרמב"י משום זילותא הוא אע"כ כמש"ל דשם מוסב הכל על תירוצם הראשון שהביאו ותי' ר"י כו' דאיהו לית ליה כלל סברת ריב"ב ובהיות כן הקשו התם שפיר מאי פריך הא גופה באשם תלוי קאי ה"ל למימר בחנק קיימי וא"ל דמיירי שבאו העדי זא"ז דהא לית להו סברת ריב"ב כלל והוא ככפתור ופרח. איברא עדיין יש לדקדק דבמכילתן נמי הביאו תוס' תירוצם בשם ר"י דלית לי' כלל סברת ריב"ב כמש"ל ולמה השמיטו כאן הקושיא דמאי פריך היא גופה באשם תלוי קיימי ולא פריך היא גופה בחנק קיימי דלא שייך ג"כ תירוץ הנ"ל ע"כ נלע"ד בהיתר ספק הרביעי שזכרנו דהנה בעפ"י כתב דהא דפליג ר"י על סברת ריב"ב דוקא בהתירוה לישא ולא ניסת עדיין אבל ניסת ממש מודה ר"י ג"כ דיצאה מחזקת איסור א"א

לגמרי יע"ש היטב ובהיות כן כיון דרב מיירי הכא מניסת ממש קשה ל"ל הביאו כאן התירוץ של ריב"ב דהא גם ר"י מודה לו בניסת ממש כנ"ל. ומהכרח לומר דתוס' מקשי בשמעתין לפי המסקנא דרב מבאו עדי' ואח"כ ניסת נמי מיירי ע"ש אבל גם על זה קשה דהא הקשה מהרש"א ז"ל מאי מקשי' תוס' בחטאת קאי כיון שהוא והיא אומרים ברי לי ליכא ש חזקת איסור א"א כמ"ש תו' במכילתן דף צ"ג ע"ב ובהכרח לומר דעיקר קושי' תוס' על המקשן דלא ידע מן ניסת לאחד מעדי' וליכא ברי לי ובהיות כן דעיקר קושי' התוס' על המקשן קשה מאי הקשו דהל"ל בחטאת קאי דלמא הש"ס פריך לכ"ע אף להך לישנא דלקמן דרב מיירי מניסת ממש ואח"כ באו עדים דכאן י"ל ס' ריב"ב מ"מ באשם תלוי ודאי קאי. לכן אמרתי דהנה הקשה בעל לחם אבירים ז"ל על הך שכתבו תוס' אע"ג דבאשם תלוי בעינן חתיכה אחת משתי חתיכות כאן לא בעינן חתיכה אחת מב"ח משום דהוקבע איסורה דא"א וקשה הלא תו' בעצמם כתבו דחזקת אשה דייקי ומנסבה מרעי' לחזקת איסור א"א ותירץ הוא ז"ל דבאמת חזקת דייקא מקלש קליש לה לחזקת איסור א"א אבל לא עקר לי' לגמרי ונשאר עכ"פ חזקת א"א לענין זה דלא בעינן חתיכה א' מב' חתיכות עכ"ד יעש"ה ובהיות כן הקשו תוס' שפיר ממ"נ אי פריך המקשן להאי לישנא דרב מיירי מבאו עדים ואח"כ ניסת ה"ל למיפרך בחטאת קאי ואי פירכת להך לישנא דרב מיירי מניסת ואח"כ באו עדים די"ל דיצאה כבר מחזקת איסור א"א קשיא א"כ מאי פריך באשם תלוי קאי הלא גם אשם תלוי ליכא דהא בעינן חתיכה אחת מב' חתיכות ואין לומר דהוקבע איסורא דא"א ז"א דהא כבר יצאה מחזקת איסור א"א לגמרי דבשלמא לתירוץ תוס' דחזקת דייקי מרעי' לחזקת א"א שפיר י"ל דנשאר עדיין לענין זה דלא בעינן חתיכה א' מב' חתיכות אבל אם יצאה כלל מחזקת איסור א"א קשה שפיר הא בעינן חתיכה אחת מב"ח וע"כ דפירכת הש"ס אי רב מיירי מבאו עדים ואח"כ ניסת א"כ קשה הבא עליה בחטאת קאי ומקשים תו' קושיתם דרך קיצור או סתירה ומש"ה הביאו מקודם הקושיא הא בעינן חתיכה א' מב"ח כו' ואח"כ הקשו הו"ל למימר בחטאת קאי דבל"ז י"ל כסברת ריב"ב וכמש"ל ושפיר הפכוהו התו' בכאן סידורם מאשר סידרו בכתובות דשם מקשים תיכף דהל"ל בחטאת קאי וא"ל דמיירי שבאו עדים זא"ז קשה מ"ט דרמב"י כמש"ל אבל הכא דרב מיירי להדי' בניסת מקודם שפיר י"ל כס' ריב"ב לכך קידמו בקושי' הקודמת דהא בעינן חתיכה א' מב"ח וקשה ממ"נ. ועתה לפי הוצעת דברינו האלה יצרפו ויתלבנו דברינו שגם כאן לא מצי תוס' להקשות על מקשן השני אמאי לא פריך היא גופה בחנק קיימי וכמו שהוקשה שם במס' ב"ב. דעל מקשן השני דפריך היא גופה באשם תלוי קיימי י"ל דפריך להך לישנא בניסת ממש ואח"כ באו עדים

מיירי רב קשה ג"כ היא גופה באשם תלוי קיימי דבחנק לא קיימת דיצאה מחזקת איסור א"א כיון דכבר ניסת ובניסת ממש גם ר"י מודה לסברת ר"י ב"ב כמש"ל מבעפ"י ז"ל וא"ל דאם פירכתו למאן דמוקים לרב דוקא בניסת ואח"כ באו עדים א"כ קשה הא גם אשם תלוי ליכא דבעינן חתיכה אחת מב"ח דהא ליכא חזקת איסור א"א דכיון דכבר יצאה ממנו. ז"א דהלא כאן בשמעתין איירינן בהאי גווני דאתי בעלה וקם ואמר אני בעלה של זו והיא ניסת מכבר ועדים מעידים שזה לאו בעלה רק שמת א"כ בדין הוא שתהי' תחת זה בעל שניסת לו דקידושיו ונשואיו היו שפיר א"כ הרי אצלה ממש חתיכה א' משתי חתיכות דהא הספק אם זה בעלה או זה דבשלמא גבי בעל הוה רק חתיכה א' אם זו אשתו או א"א משא"כ בשמעתין דהכא לגבי דידה הוה ממש חתיכה א' מב' חתיכות ולכך לא הקשו תו' גם בשמעתין על מקשן השני כלל די"ל שפיר כנ"ל והוא ברור לאמתו של תורה:

ועתה נבוא אל הענין במכילתן דף צ"ג ע"ב ל"ל תירץ שם ר"י גופא תירוצו דהכא דדייקי ומנסבא וכמ"ש תו' בכתובות דף כ"ו ע"ב בתוס' ונ"ל דהנה הקשה הגאון מוהר"רא ברודא ז"ל במס' כתובות כ"ב ע"ב דמתרצי' תו' משום דאשה דייקי ומנסבה. קשה בניסת ואח"כ באו עדים מאי דייקי ומנסבה שייך כאן דהא כל עיקר דייקא ומנסבה דאמרי' היינו מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה דהיינו שאסורה לו לחזור ומש"ה דייקי מתחילתה משא"כ בניסת ברשות לא דייקי כלל יעש"ה והשיג עליו מחות' הגאון ח"ץ ז"ל בתשובותיו סי' ב' דגם כאן שייך שפיר דייקי ומנסבה. כיון דאח"כ באו עדים ואמרו לא מת מוכרחת היא להיות דייקה עכשיו דבשלמא עד הנה היתה ניסת ברשות ב"ד אבל כשבאו עדים השנים ואמרו לא מת א"כ לא נשארה תחת בעלה אלא מחמת שאומרת ברי לי כדאמרי' בשמעתין והוה שלא ברשות ואסורה לחזור וממילא דייקת שפי' בביאת כת עדים השני' יעויין בדבריו הנעימים. והנה לכאורה נעלם משניהם דברי מהרש"א ז"ל במכילתן שהקשה בפי' קושי' מוהרר"א ברודא בכתובו' וגם על מהרש"א יתפוס החכם צבי ז"ל. ואמרתי בלימוד התחלת הזמן דצדקו דברי שניהם המה ראו כן טעמו דברי מהרש"א רק לקושי' מהרש"א י"ל אך התירוץ ההוא יהי' דוקא ביבמות במקום שהקשה מהרש"א ז"ל אבל בכתובות שם התחכם האחרון הכביד. שם נשאר קושי' מוהרא"ב דלא שייך אותו התירוץ וכמו כן סתיר' הח"ץ ז"ל לא שייך אקושי' מהרש"א כ"א אקושי' מוהרא"ב ומעתה כ"א יבוא על מכונו על קושי' מוהרא"ב תירוצו של ח"ץ ז"ל ועל קושי' מהרש"א תירוצו דהנה לכאורה י"ל קושי מוהרא"ב שהקשה מאי דייקי שייך בניסת ואח"כ באו עדים ז"א דהא אי' במכילתן דגם ניסת ברשות אסורה לחזור לו א"כ בניסת ברשות ע"פ ב'

עדים שאמרו לה מת בעלך דייקי ומנסבה מתוך חומר שהחמרת עליה בסופה כמו ניסת שלא ברשות אבל ז"א דהאמר שם רב ששת הלכה מכלל דפליגו מאי הוה לה למעבד ולא דייקי ובכתובות שם מרי' דשמעתי' ר' ששת דמוקי כשניסת לא' מעדי' והקשה שם שפיר מוהרא"ב בניסת ואח"כ באו עדים מה דייקי שייך כאן לר"ש גופי'. אבל קושי' מהרש"א במכילתא ליתא דכאן הוא מריה דשמעתיה דס"ל ניסת ברשות אסורה לחזור לו ממילא דייקה ומנסבה אף בניסת ברשות הרי דמיושב קושית מהרש"א ונשאר קושי' מוהרא"ב והנה כאן במכילתין אין לומר ס' ח"ץ ז"ל דעתה כשבאו עדים השנים דייקה כו' זה ליתא דבשלמא התם בכתובות י"ל שפיר בבאו עדים אף אחר שניסת דייקה דהא היום הברירה בידה לפסוק מלדור עם בעלה הזה ואז אם יבוא בעלה הראשון מותרת לו מאחר שעד הנה היתה הכל ניסת ברשות משא"כ אם נשארת תחת בעלה השני ע"פ ברי שלה הוה ניסת שלא ברשות ואם יבוא בעלה הראשון תאסרה לשניהם ממילא עכשיו בשעת ביאת עדים השנים כשהיא רוצית לדור עם בעלה שהיא תחתיו דייק' שפיר מחומר שעליה בסופה אבל במכילתן דמיירי שבאו עדים ואמר ומת וניסת ברשות ואח"ז בא א' ואמר אני בעלה ושני' אומרים זה בעלה. בכאן לא שייך בשום פני' לומר דתהי' דייקה מכח כת עדי' האחרונים דהא זה לא יתברר מעולם שהשני שבא הוא בעלה כיון דכבר שני' העידו שאין זה בעלה הרי תרי כמאה מאי אמרת דלמא יבא עוד שלישי ויכירו כ"ע שהוא הבעל כמ"ש תוס' ואז תהי' אסורה לו מחמת שניסת שלא ברשות קשה מאי שלא ברשות איכא כאן הלא שנים אומרים מת בעלה וא"ל הרי שנים שבאו עכשיו אומרים לא מת בעלה ז"א דהא הם אומרים שהשני הוא הבעל עכ"פ גם הם מעידים שלא יבוא עוד שלישי ומאחר שהיא יודעת בבירור שזה שבא לאו בעלה לא שייך כלל שום דייקא דאין לה שום מיחוש בעולם והשתא מיושב קושי' מהרש"א אף דא"ל תירוצו של ח"ץ דלא שייך כאן דייקה לבסוף מ"מ י"ל דדייקה מתחילתה כיון דמרי' דשמעתי' הוא רב דאמר ניסת ברשות אסורה לחזור לו ממילא מתוך חומר שהחמרתה בסופה דייקי מתחילתה. ובכתובות אשר יפה הקשה מוהרא"ב דשם מרי' דשמעתי' ר"ש דס"ל ניסת ברשות מותרת וליכא דייקי בתחילתה מ"מ י"ל תירוצו של מוהר"צה דכאן דייקי בסופה שפיר ומיושב היטב דברי הגאונים לאמת ולפ"ז מש"ה לא תירץ ר"י במכילתא דף צ"ג תירוצו דהכא דדייקה ומנסבה ז"א דמרי' דשמעתי' דשם הוא ג"כ ר' ששת. א"כ לא שייך דייקה כלל דבתחילתה לא דייקה דמאי הוה לה למיעבד כיון דניסת ברשות וגם א"ל דדייקה לבסוף כסברת הגאון חכם צבי ז"ל ז"א דהלא כאן אין שום מיחוש לדברי השני כיתות עדים שיבוא בעלה שנאמר דדייקה בשביל שתהיה מותרת לחזור לו דהא תרווייהו כתו'

מסהדי דמת בעלה רק זאת אומרת מת בעלה ואח"כ מת בנה וזאת אומרת מת בנה ואח"כ מ"ב א"כ לא סלקי אדעתה כלל שיבוא עוד בעלה כיון דלדברי השני כתות עדים מת ולא שייך כאן דייקי ע"כ הוצרך לתירוצו דהכא. וברם תיוהא חזינא בדברי תו' בכתובות דכ"ו ע"ב הביאו דגבי יבם שייך נמי דייקי וצ"ע דמה דייקי שייך גבי יבם כיון דליכא לה למיחש שיבוא בעלה וי"ל ע"פ דברינו הנ"ל או שכוונ' התו' דשם דדייקי דלמא יזומו אחד מעדיה ומוסב שם על ענין הראשון שכ' שם וכאן קצרתי וסמכתי על הח' יוסף לקח ובחילוקי הארכתי:

על פרשת ויגש - כתנות אור

ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני כו' כי כמוך כפרעה וליישב המשך הפסוקים נבין תחילה מה דאי' במדרש ילקוט שיהודה אמר ליוסף שהוא מכניס ראשו יותר משאר אחיו הגדולים משום שנידה עצמו בעולם הזה ובעולם הבא שנקרא ימים שנאמר אם לא אביאנו אליך כו' וחטאתי כל הימים כו' כי כמוך כפרעה אם תקניטני אהרוג אותך ואת פרעה וביקש לשלוף החרב ולא היתה נשלפת אמר דין ירא שמים הוא התחיל לדבר דברי רכים אדוני שאל את עבדיו וכן הוא בתרגום ירושלמי וליישב המשך הפסוקים נקדים גמרא דמכות דף י"א ע"ב א"ר יהודה אמר רב נידוי על תנאי צריך הפרה מנלן מיהודה כו' והקשו העולם מהא דהביא הבית יוסף בי"ד סי' רכ"ח בשם רבינו ירוחם שהמנדה עצמו בעוה"ב אין לו התרה ויליף מיהודה ולפיכך לא התירו לו לא יעקב ולא משה רבינו והקשו לפ"ז מנ"ל לומר דנידוי על תנאי צריך התרה דלמא אינו צריך התרה והא דהוי עצמותיו מגולגלין משום דנידה עצמו בעה"ב והמנדה עצמו בעה"ב אין לו התרה ובימי חורפי אמרתי ליישב קושיא זו דהא כתב הרב הב"י טעם שהמנדה בעה"ב אין לו התרה שהרי נכנס בנידוי הבריות בעה"ז ובנידוי של מקום בעה"ב ונידוי הבריות תלוי התירא בבריות ונידוי של מקום תלוי התירא במקום וכן מצינו ביהודה שהיו עצמותיו מגולגלין עד דשרי רחמנא עכ"ל ולפ"ז ניחא דמוכח שפיר דנידוי על תנאי צריך הפרה דאי אין צריך א"כ אמאי היו עצמותיו של יהודה מגולגלין ואי משום דלא מצי אינש להתיר לו הא אין צריך התרה אע"כ דנידוי על תנאי צריך התרה ולא הי' ליהודה מתירין כיון דנידה עצמו בעה"ב אין מי שמתיר לו אלא הקב"ה ולכך הי' עצמותיו מגולגלין וכן תירצו העולם תי' זה ואיידי דאיירינן בדברי הב"י אזכיר מה שהקשיתי עליו דהא נידוי בחלו' חיישינן שמא נתנדה מב"ד של מעלה ואפ"ה יש לו התרה ע"י עשרה דכל בי' עשרה שכינה שרי' כדאי' בפ"ק דנדרים ובי"ד סי' של"ד וא"כ

נידוי בעה"ב נמי יהי' לו התרה ע"י עשרה וצ"ע: ונחזור לדרשינו ונקדים שראיתי קושי' בספר מגיד משרים איך קיבל יהודה נידוי בעה"ב שאין לו התרה וכן קשה על יעקב איך עשה דבר זה וקיבל מיהודה נידוי כזה שאין לו התרה ורשב"א תירץ שעשה בדין שהי' סבר כיון שמקיים התנאי אין צריך התרה והוא דוחק לחשוד לבחור שבאבות שטעה בדין ול"נ לישב קושי' זו ותחילה צריכין אנו לישב המשך הפסוקים ויאמר ראובן את שני בני תמות אם לא אביאנו אליך כו' ופרש"י מוטב שתנוח הספק ותתפוס את הודאי וסיים בדבריו אנכי אערבנו ומידי תבקשנה אם לא הבאתי לפניך וחטאתי כל הימים וצריכין לדקדק בדברי יעקב שהשיב לראובן אל ירד בני עמכם כו' ואח"כ נתרצה ונתנו ע"י ערבות של יהודה ועוד איכא למידק בלישנא דאמר אל ירד בני עמכם הל"ל אל ילך ועוד שאמר פן יקראנו אסון בדרך אשר תלכו בה בקיצור הל"ל פן יקראנו אסון בדרך ל"ל למימר אשר תלכו שהם שפת יתר ועוד איכא למידק על ראובן מה לראובן להכניס עצמו להמית בניו אם לא יביאו דלמא ימות בדרך או יתפסו אותו במצרים ועוד איכא למידק מה הי' צריך יהודה לקבל עליו נידוי בשני עולמות כדי שיתן אביו על ידו הא בלא"ה הי' מוכרח ליתן על ידו מן הטעם שאמר לו נחיה ולא נמות מוטב שנתפס הודאי ולהניח הספק:

ולישב כ"ז נקדים גמרא ריש פ' השוכר את האומנין דף ע"ח ע"א השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה כו' ומתה חייב וקתני סיפא השוכר את החמור להוליכה בהר והוליכה בבקעה אם הוחמה חייב הוחלקה פטור ופריך הש"ס מ"ש רישא דלא מפליג בין הוחלקה להוחמה ומ"ש סיפא דמפליג א"ר ינאי רישא שמתה מחמת אוירא ופרש"י לא הוחלקה ולא הוחמה ומתה מחמת עצמה הואיל ושינה בה נוכל לומר לא מתה זו אלא מחמת אויר שלא היתה לימודית לגדל באויר ההר וקשה לה או לא היתה לימודה באויר הבקעה וכתבו התוס' אף דסבירי לן גבי פשע השומר ויצאה לאגם ומתה שם דפטור מטעם מלאכי המות מה לי הכי מה לי התם. התם מיירי מהר להר או מבקעה לבקעה דליכא שינוי אבל הכי דמשני מהר לבקעה איכא שינוי אויר א"כ הוי פשיעה וחייב והתוס' במכות ובכתובות דף ס"ט דכל מה שבידו לקיים לא חל הנידוי מעיקרא וכשמקיים אין צריך התרה אבל כשאין ברי בידו שיוכל לקיים התנאי אז חל הנידוי על תנאי ולפ"ז נ"ל לומר דלענין שלא יעכבנו מלך מצרים הי' ברור בידם לקיים כמ"ש רש"י על פסוק וישובו העירה אע"פ שהיתה מטרפולין חשובה בעיניהם כעיר של עשרה אנשים לענין מלחמה נמצא לפ"ז היה בידם לקיים התנאי ולא היה החשש אלא פן יקראנו אסון שמא ימות ועלה בדעתו של ראובן דחשש זה אין צריך לקבל עליו

אחריות דמלאכי מות מה לי הכי מ"ל התם רק החשש שמא יעכבנו מלך מצרים וזה הי' סיפק בידם לקיים לכך אמר ראובן את שני בני תמות אם לא אביאנו אליך שהי' בטוח שבידם לקיים כי הם היו גבורים ותקיפים יותר מכל עיר מצרים לענין מלחמה רק חשש שמא יקראנו אסון בדרך ר"ל שימות וס"ל דמלאך המות מ"ל הכי ומ"ל התם ואין צריך לקבל אחריות ולכך השיב יעקב אל ירד בני עמכם פן יקראנו אסון בדרך אשר תלכו בה ר"ל אם הית' הולכים מהר להר או מבקעה לבקעה יפה אמרה דלא שייך לקבל עליו אחריות מיתה דמלאכי המות מ"ל הכי מ"ל התם אבל אתם הולכים מהר לבקעה ויש שם שינוי אויר ויש לחוש ביותר שמא ימות בדרך ולא שייך לומר מה"מ מה לי הכי מ"ל התם ולכך אמר אל ירד בני עמכם דהירידה גורמת שא"א לי ליתן לכם ובכ"ז נדחה דברי ראובן אבל יהודה המתין לאחר שכלה המזון והלחם מן הסל ואמר נחיה ולא נמות שאף ספק זה שימות מחמת שינוי אויר צריך אתה לקבל כי מוטב שנניח את הספק ונתפוס את הודאי שאם לא ילך עמנו כלנו מתים בודאי וזה ספק אם ימות בדרך רק חשש אחר שמא יעכבנו מלך מצרים אמר אם לא אביאנו לך וחטאתי לך כל הימים נכנס בנידוי ב' עולמות דסבר שבידו לקיים ולא חל הנידוי כשמקיים התנאי וכן יעקב קיבל ממנו מהאי טעמא דידע שהם גבורים ובידם לקיים התנאי ובזה מתורץ קושי' המגיד משרים: והא דילפינן דנידוי על תנאי צריך התרה מיהודה משום דלפי האמת לא היה בידם לקיים כדאי' במדרש ביקש לשלוף ולא שלף אמר דין ירא שמים הוא וכן כשראה גבורת מנשה וגבורות יוסף ולא היה בידם לקיים ואם כן חל הנידוי למפרע:

ובזה מיושב המשך הפסוקים דהא איכא למידק דיהודה התנצל לפני יוסף שהוא נכנס יותר לתגר משאר אחיו משום שנכנס בערבות והתנדה בשני עולמות ולכאורה יש להשיב על טענותיו כיון דנידה עצמו בעה"ב ומנדה עצמו בעה"ב אין לו התרה א"כ אף שיחזירו לו את בנימין לא יצא מנידוי שלו דנידוי על תנאי צריך התרה והמנדה עצמו בעה"ב אין לו התרה א"כ יש לסתור טענות של יהודה שאמר שהוא נודה עצמו בעה"ב וא"כ אף שיחזירו לו את בנימין מ"מ מנודה הוא וע"כ צריכין אנו לומר דחשיב כיון דבידו לקיים תנאי לא חל הנידוי מעיקרא וזה שהכניס יהודה בדבריו אנא ערבית למלוא דא ואתנדיות בעה"ז ובעה"ב לכך אני מכניס עצמי יותר משאר אחי אך שלא יאמר מאי אהנית לך אף שאחזיר לך הא נידוי על תנאי צריך התרה וא"כ כיון שצריך התרה חל הנידוי וא"א להתיר לך לעולם ולכך אמר כי כמוך כפרעה אם תקניטני ממך אני מתחיל ובפרעה אני מסיים א"כ יש בידי לקיים התנאי בבירור ולא חל הנידוי מעיקרא אך ביקש לשלוף ולא שלף אמר דין ירא שמים הוא התחיל לדבר רכות אדוני שאל את עבדיו

כו' וק"ל: במדרש ילקוט ואת יהודה שלח לפניו א"ר נחמי' להתקין לו בית תלמוד כו' ונראה דיעקב תיקן זה משום דהשכינה אינה שורה אלא במקום ד' אמות של הלכה כדאמרי' בברכות א"ר חנינא בר אמי משמי' דעולא מיום שחרב בה"מ אין להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה בלבד והקב"ה הבטיח ליעקב אנכי ארד עמך ואין לשכינה מקום לשרות בחו"ל ולכך שלח ליהודה לתקן לו בית תלמוד ללמוד עם בניו כדי שישרה שכינה שם וק"ל:

בפסוק ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כו' ותחי רוח יעקב ופרש"י שרתה עליו שכינה שפירשה ממנו ויש לדקדק למה עכשיו ותחי רוח יעקב שאמרו לו עוד יוסף חי וכי הוא מושל ונ"ל לומר דאי' בזוהר בראשית דף נ"ז ע"א דכד איסתלק שכינתי' מיעקב חשיב דבבנוהי הוי פסול ויש ליתן טעם למה חשיב יעקב בבנוהי כשנאבד יוסף ונראה משום דיעקר סבר חיה רעה אכלתהו ואמרי' בגמ' דאין חיה שולטת באדם עד שנדמה לו כבהמה וזה בשביל החטא שהולך הצלם והדמות העליון ממנו ועיין בזוהר נח דף ע"א בפסוק ומוראכם וחתכם ועיין במדרש הנעלם פ' וירא דף ק"ו ע"ב ועיין מה שכתבתי בפ' וישב ועיין מה שפרש"י פ' ויצא על פסוק והי' ה' לי לאלהים שיחול שמו עלי מתחילה ועד סוף שלא ימצא פסול בזרעי ולפ"ז נוכל לומר כיון שפירש השכינה מעליו וחשב יעקב שחיה רעה אכלתהו ליוסף ובודאי אין חיה שולטת באדם עד שנדמה לה כבהמה וע"י חטא הלך ממנו צלם אלהים וימצא פסול בזרעו וסבר שמשום זה פירשה השכינה ממנו שמצא פסול בזרעו ואיתא בזוהר שכל הכבוד שהגיע ליוסף שמושל בארץ מצרים בשביל שלא חטא באשת אדוניו וכן משמע בגמ' וכן אי' בזוהר שאמר גשו נא אלי שהראה להם שלא פגם באות הברית הקודש: וזה שאמרו לו עוד יוסף חי שהוא בסוד חי שהוא צדיק וזה הוא האות וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים שע"י שלא חטא באש אדוניו וזכה למשול במצרים ויספרו אליו כל דברי יוסף שהראה להם שלא פגם באות ברית קודש שהוא מהול ולא נמשך ערלתו כמו מי שבא על הישמעאלית ולכך ותחי רוח יעקב ששרתה עליו שכינה שפירשו ממנו ולזה הי' ברור לו שיוסף לא חטא והוא חי בסוד צדיק וזה פי' הפסוק בפ' ויחי וישתחו ישראל על ראש המטה ופירש"י שהפך עצמו לצד השכינה ד"א שלא נמצא פסול בזרעו ולא היה בהם רשע ונראה דמר אמר חדא ומר א"ח ולא פליגי כשהיפך עצמו לצד השכינה ראה שלא פירשה ממנו מוכח שלא נמצא פסול בזרעו כמ"ש והיה ה' לי לאלהים ועיין בזוהר לך לך דף צ"ג ע"ב שיוסף זכה למלוכה בשביל זה שלא חטא והראה להם ברית קודש וכמו כן בועז זכה שימלוך יהודה: בפסוק כי למחיה שלחני אלהי' וישלחני כו' ונראה משום

דאי' בזוהר לולי ששלט יוסף על מצרים תחילה לא הי' יכולים לצאת ממצרים כל ימיהם וזה מרומז בדברי יוסף להחיות לכם לפליטה גדולה ממה ששימני לאב לפרעה ולאדון לכל ביתו ומושל בכל ארץ מצרים כדי ששלוט תחילה עליהם ובזה תוכלו לצאת מארץ מצרים וזה יהיה לכם לפליטה גדולה וק"ל:

בפסוק ואחר ילדה בת בתרגום יונתן לאחר שנתחלפו עובר במעיהן שיוסף היה במעי לאה ודינה היתה במעי רחל ונתחלפו העוברין עכ"ל ולפ"ז אנו למדין שדינה לא באת מטפה של לאה רק הלידה היתה מלאה וזה רמז הפסוק אלה בני לאה אשר ילדה ליעקב ר"ל שהי' בניה ממש מטפה שלה שהיתה מזרעת וגם הלידה הי' שלה ואת דינה בתו ר"ל בתו של יעקב ילדה היא שהלידה היה שלה אבל לא היתה בתה מצד שהיא מזרעת וגמר' דרשה לדרוש אחר ומקרא אחד יוצא לכמה טעמים:

ובזה ישבתי קושיא גדולה שהקשה מהרא"ם על פירש"י ושאול בן הכנענית שנשבע שמעון שישאנה לדינה איך נשא אחותו מאב ואם ולעיל בפ' וירא פרש"י על פסוק וגם אמנה אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי ופרש"י ואחותו מן האב מותרת לבני נח וא"כ איך נשא שמעון אחותו מן האב ומן האם אבל לדעת תרגום יונתן ניחא שלא היתה אחותו רק מן האב כי לאה ילדה לדינה הלידה היתה שלה אבל לא נצרה מטפה שלה וק"ל (ואמרתי בזה טעם הגון לפי עניות דעתי מה שכתבנו לעיל בפ' וישלח דכל ישראל נקראים על שם רחל דמאי שייכות לכל ישראל ליוסף שילדה רחל אלא נראה משום דלאה היתה מזרעת מטפה שלה נוצר יוסף ורחל הביאתו לעולם שילדה אותו א"כ כל השבטים שייכים ביוסף וברחל ולכך נקראים על שמה וק"ל):

על פרשת ויגש - אור חדש

ויגש גרסינן במס' בבא בתרא דף קמ"ג ע"ב האי דאמר נכסיי לבניי הוה לי' ברא וברתא. מי קרי אינש לברא בניי או לא קרי אינש לברא בניי אמר אביי ת"ש ובני דן חושים. האי דאמר נכסיי לבניי הוה לי' ברא וברא מי קרי אינש לבר ברא בניי כו' ופרשב"ם בר ברא בן של אותו בן או בן שלאחר שמת יעש"ה ויש להקשות דבשלמא בבן שלאחר שמת שייך שפיר למיבעי מי נימא דלא קרי אינש לבר ברא בניי וממילא יורש הכל הבן ואנו עוקרים ירושה המגיע לבן האחר משום דלא קרי אינש לבר ברא בניי או דקרי אינש לבר ברא בניי א"כ יורשי' שוה בשוה אע"ג דלבן אחד קרי נמי בניי כדפשטינן לעיל מ"מ הנכסים בחזקת יורשים קיימי משא"כ בבן של אותו בן מאי נ"מ הלא אף אם נאמר קרי אינש לב"ב בניי מ"מ לא יוכל להוציא כלל מחזקת ירושת אביו דהא גם לבן אחד קרי

בניי ומצאתי שגם הת"ח הרגיש בזה ואולי אפשר לומר משום דאמרי' מצוה על היתומים לפרוע חוב אביהם ולדעת הרמב"ן ז"ל כופין אותם ע"ז יעויין בש"ע סימן ק"ח בסמ"ע וש"ך אך כ"ז מן אותו ירושה שירש ממש מן אביו אבל ממעות שלהם או ממה שירשו ממקום אחר אינם חייבים לפרוע וכ"ה להדיא בש"ע י"ד ה' כיבוד או"א ולפ"ז יש נ"מ רבתא כגון שאח"ז מת הבן תיכף והוא חייב לאחרים ממילא אין החיוב על בן הבן רק לפרוע כדי חצי חלק ירושתו דעל החצי השני יוכל לומר קרי אינש לבר ברא וירשה מאבי אבא ואין אני מחויב לפרוע מזה נ"ל ואין אנחנו יכולים להוציא מידו ועיין בזה ועוד יש כמה נפקותא ויש לי מקום עיון מהא דאי' לעיל דף קל"א ע"ב בנו ואחר וכתב הכל לבנו לא עשהו אלא אפוטרופי וכתב הרשב"ם בנו ואחר היינו בן הבן שמת כבר יעש"ה וא"כ קשה מאי קמבעי' לי' הלא אף אם לא קרי לבר ברא בניי נמי לא עשהו לבנו אלא אפוטרופי לפי' ב' של הרשב"ם ודוחק לומר דהיא גופי' קמבע"ל אם עשהו אפוטרופיס ואפשר שמש"ה המציא הרשב"ם גם פי' הראשון אשר לכאורה הוא למותר דהא לפירושו השני יש נ"מ רבתי הנראה לעינים אם יורש או לאו ולמה לו להמציא דרך רחוקה ועיין ולפי מ"ש הבית יוסף סי' רמ"ו דהא אמרי' דעשהו אפוטרופי היינו דוקא בכותב אבל באומר לא אמרי' זה אתי שפיר דקאמרי' הכל בשמעתין האי דאמר כו' אבל להרשב"ם וסייעתו דגם באומר שייך זה קשה ועיין עוד בסימן הנ"ל סעיף ד' ובסמ"ע ס"ק ה' ומה מאד נמלצו לחכי דברי זקיני הגאון אמיתי במה שכתב כאן בספרו שו"ת פנים מאירות חלק ראשון סימן ל"ז יעש"ה:

מאחר כי הארכנו קצת בפ' הקודמת ראוי לקובעה כאן קצת מה שחדשתי לתלמידיי בהל' חנוכה. ומאלהי אשא ברכה גרסינן בפרק במה מדליקין דף כ"ג ע"ב בפיסקא ולא בשמן שריפה מאי שמן שריפה אמר רבה שמן של תרומה שנטמאת ואמאי קרי לי' שמן שריפה הואיל ולשריפה עומד. ומתוך שמצווה עליו לבערו גזירה שמא יטה אמר לי' אביי אלא מעתה בי"ט לשתרי אלמא תנן אין מדליקין בשמן שריפה בי"ט. ומשני גזירה י"ט אטו שבת ר' חסדא אמר לשמא יטה לא חיישינן אלא הכא בי"ט שחל להיות בע"ש עסקינן. לפי שאין שורפין קדשים בי"ט והא מדקתני בסיפא אין שורפין קדשים בי"ט מכלל דרישא לאו בי"ט עסקינן אר"ח מה טעם קאמר מ"ט אין מדליקין לפי שאין שורפין קדשים בי"ט תניא כוותי' דר' חסדא כל אלו שאמרו אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בי"ט חוץ משמן שריפה לפי שאין שורפין קדשים בי"ט. איבעי' להו מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון כיון דמדרבנן הוא לא מזכירין או דלמא משום פרסומי ניסא מזכירין עכ"ל הגמ'. ויש להעיר בזה כמה ספיקות, ספק הראשון מה שהקשו בתוס'

ד"ה תניא כוותי' דר"ח וא"ת והא משמע חוץ משמן שריפה דאין מדליקין לא בשבת ולא בי"ט. והיינו דלא כר' חסדא דלדידי' מדליקין בשבת כו'. ספק השני תמיהת התוס' שם בדיבור שלאחריו דהך בעי' מהו להזכיר של חנוכה בבה"מ הוה לי' לאסוקי לעיל גבי מילי דחנוכה ולא שייך הכא מידי ספק השלישי הקשו שם בתוס' מאי כריך אביי אלא מעתה י"ט דעלמא לשתרי הא איהו גופי' יליף לקמן דאין מדליקין בשמן שריפה בי"ט מעולת שבת בשבתו ותירצו דאביי לא קאי התם רק לפרושי טעמי' דאין שורפין קדשים בי"ט אבל גזירה תרומה אטו קדשי' לית לי' כלל ורשב"א מפרש אי בי"ט הטעם דאין שורפין מחמת שאין שורפין קדשים בי"ט הוא ובשבת הטעם הוא שמא יטה לא שייך למיתני הך דינא דאין שורפין קדשים בי"ט הכא ומשני גזירה י"ט אטו שבת ושייך שפיר למיתנייהו גבי הדדי יעש"ה ויש לדקדק למה להרשב"א ז"ל לתירוצו השני ולא סגי לי' בתירוץ תוס' הראשון. ספק הרביעי מדקדקים לר"ח למה לי' להתנא להכפיל לשונו במה טעם ה"ל למישני תלמודו דרך קצרה דאין שורפין קדשים בי"ט לחוד ותו יש לדקדק על הלשון דר"ח לשמא יטה לא חיישינן לית דין צריך בשש ובכדי שנבוא אל העיון הלכה לפרק ולסתור כל ספיקות שזכרנו נבוא מענין לענין לבאר מקדם סוגיא קטנה מה' חנוכה והוא דגרסינן ריש פירקן אמר ר' הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם בחנוכה בין בחול בין בשבת אמר רבא מ"ט דר"ה קסבר כבתה זקוק לה (ופירש"י זקוק לה לתקנה הלכך צריך לעשות לכתחילה יפה) ומותר להשתמש לאורה (ופרש"י הלכך בשבת אסור שמא יטה לצורך תשמיש) ורב חסדא אמר מדליקין בהם בחול אבל לא בשבת קסבר כבתה אין זקוק לה ומותר להשתמש לאורה. אמר רב פתילות שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה בין בשבת בין בחול כו' קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה. אמרוהו רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה ולא קיבלוה כי אתא רבין אמרוה רבנן קמי' דאביי משמיה דר' יוחנן וקיבלוה. אמר אי זכאי גמירתיה לשמעתין מעיקריה ופירש"י ז"ל אי זכאי אלו הייתי זוכה ללומדה הייתי גורסה כששמעתי ראשון עכ"ל ויש לדקדק בכאן חדא אם הפירוש של אמרוהו רבנן קמיה דאביי משמיה דר' ירמיה היינו הטעם שנותן שם ר"י לרב דס"ל כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה קשיא אטו טעמא אחרינא אית ביה ולמה לא קיבל ואי עיקר שמעתיה דרב אמרוהו קמיה גם ע"ז צריכים לתת לב למה לא קיבל וביותר למה כשאמרוה משמיה דר' יוחנן קיבל אטו משא פנים יש בדבר למה משמיה דר"י לא קיבל ומשמיה דר' יוחנן קיבל ומה גם אלו גוף הדין של רב אמרוהו ל"ל אמרוהו משמיה מריה דשמעתיה שהוא רב גופי' גם יש

לדקדק בלשון רש"י ז"ל שכתבו אלו הייתי זוכה הייתי גורסה הלשון גורסה לא יתכן ואמרתי השב אשיב על כל ספיקות בכדי לחדד התלמידים דהנה הקשה בשו"ת שער אפרים אמאי כייל רב בכיילה רבא דכל פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקים בחנוכה. הלא בין השמנים של שבת נזכר ג"כ שמן שריפה שהוא שמן של תרומה שנטמאת ובודאי שאסור להדליק בשמן שריפה לנר חנוכה דהא מסקינן דנר חנוכה צריך עכ"פ לכתחילה שיעורא והך שמן שריפה דלשריפה עומד אמרי' ביה כתותא מכתת שיעוריה וכמו דאסרי' לולב של אשרה משום דלולב צריך שיעורא וכתותי מכתת שיעורא. ומתרצים משום דוקא גבי איסורי הנאה אמרי' כתותי מכתת שיעור אבל הך שמן שריפה הואיל ואמרי' בשעת ביעורי' מותר להנות מיניה כדאמרי' במכילתן בשעה שאתה מבעיר אתה רשאי להנות מיניה מש"ה לא אמרינן ביה כתותי מכתת שיעורא יע"ש איברא נראין דעת התוס' דמס' סוכה דגם גבי התירא הנאה שייך לומר כתותא מכתת שיעורא דגרסי' שם דף ל"ה ע"א בפיסקא ושל ערלה פסולה מ"ט פליגו בה ר"ח בר אבין ור' אסי חד אמר לפי שאין בו היתר אכילה וח"א לפי שאין בו דין ממון. תנן אתרוג של תרומה טמאה פסולה בשלמא למ"ד לפי שאין בו היתר אכילה שפיר אלא למ"ד לפי שאין בו דין ממון מא"ל כו' תסתיי' דרב אסי הוא דאמר לפי שאין בו ד"מ כו' יע"ש היטב ובתוספות ד"ה לפי שאין בו היתר אכילה כו' ומהאי טעמא פסול נמי אתרוג של תרומה טמאה דג"כ אית ביה משום כתותא מכתת שיעורא כו' יע"ש בדבריהם הרי רצונם להדיא אף שתרומה טמאה מותרת בהנאה מ"מ אמרי' ביה כתותא מכתת שיעורא (והגם יש לחלק בין נ"ח לאתרוג ועיין בשו"ת הנ"ל) ובהיות כן לשיטת התוס' הדרא קושי' הגאון הנ"ל לדוכתי' למה מדליקים בשמן שריפה לנר חנוכה ואמאי נימא כתותא מכתת שיעורא אולם מצאתי להדיא דעת התו' דדוקא באיסורי הנאה הוא דאמרי' כמ"ש ולא בהיתרי הנאה אשר יאמר כי הוא זה במס' סוטה דף כ"ה ע"ב בפסקא מתו בעליהם עד שלא שתו ב"ש אומרים נוטלים כתובתה ואינם שותים ובה"א שותים כו' במאי קמפלגי ב"ש סברי שטר העומד לגבות כגבוי דמי וב"ה סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. תוספות ד"ה לאו כגבוי דמי הכא לא שייך כל הני פלוגתיה דר"מ ורבנן בכל העומד לבצור כבצור דמי כו' דהכא כ"ע מודים דלא כגבוי דמי שהרי צריך דיינים ולאו בידי' הוא כדאמרי' גבי גר מאן יימר דמזדקינן לה ב"ד כו' והא דאמרי' גבי שופר ולולב של אשרה כתותא מכתת שיעורא והיינו דמשום דעומד לשרוף כשרוף דמי בהא כ"ע מודים משום דאיסורי הנאה נינהו וחשיב כעפרא דעלמא וליכא שיעורא יעש"ה הרי להדיא גם דעת התוס' דלמ"ד שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי לא אמרינן

כתותו מכתת שיעורא אלא באיסור הנאה. ובהיות דהלכה כב"ה בשטר העומד לגבות דלאו כגבוי דמי מש"ה אמר רב דמדליקין בשמן שריפה בחנוכה ולא שייך לומר כמ"ש משום דמותר בהנאה לא שייך ביה לומר כתותא מכתת שיעורא כמש"ל והא דהקשו תו' במס' סוכה דליתסר אתרוג של תרומה טמאה מהאי טעמא דכתות' מכתת שעור' אף שהיתר הנאה הוא ולא שייך ביה לומר דחשיב כעפרא דעלמא כמ"ש תו' בסוטה נ"ל ג"כ ע"פ מה דאי' במס' גיטין דף ל"ז ע"א קריבי' דר' אסי הוה לה האי שטרא דהוה כתוב ביה אחריות נכסי' אתי לקמיה דר' אסי אמר לה אינה משמט שבקוהו ואתו לקמי' דר' יוחנן אמר להו משמט כו' וטעמייהו דר"א ס"ל שטר העומד לגבות כגבוי דמי לכך אמר דאינה משמט ר' יוחנן ס"ל שטר העומד לאו כגבי דמי לכך אמר דשביעית משמטתו. הרי להדיא דר' אסי ס"ל שטר העומד לגבות כגבוי דמי וכ"ש דס"ל בשארי דברים דכפדוי וכשרוף דמי (דמה הכא דצריך ב"ד וי"ל מאן יימר דמזדקק כו' כמ"ש תו') וממילא אף היכא דליכא איסור הנאה בכ"מ אמרי' כתותא מכתת שיעורא מטעם דכל העומד לשרוף כשרוף דמי. והנה שם במס' סוכה ר' אסי הוא דאמר לפי שאין בו דין ממון כמו דאסיקנא שם תסתיי' דר"א הוא דאמר לפי שאין בו דין ממון ולפ"ז י"ל דתו' הקשו שם על המקשן דפריך אלא למ"ד לפי שאין בו ד"מ מא"ל קשיא הא זהו ר' אסי וי"ל לדידי' דמש"ה פסול אתרוג של תרומה טמאה משום כתותא מכתת דלדידיה אף דליכא איסורי הנאה אמרינן בו נמי כמ"ש כנ"ל וממילא כיון דזכינו ליישב דברי התו' שוב שפיר י"ל כמש"ל דמש"ה אמר רב מדליקין בשמן שריפה דהלכה כב"ה ולא אמרינן כתותא כו' רק גבי איסורי הנאה הואיל וחשיב כעפרא ומאחר דהך שמן שריפה מותר בהנא' מש"ה לא שייך ביה לומר כלל כמ"ש. אמנם קושי' הגאון הנ"ל יש לתרץ באופן אחר דהנה הובא שם בתשובת שערי אפרים להקשות למה נפסל אתרוג של תרומה טמאה יהיה איזה טעם שיהיה עכ"פ נימא בה הואיל ואי בעי מתשיל עליה ותירץ שם ב' תירוצים הראשון דאי מתשיל עלי' הדרי' לטיבלא ואתרוג של טבל אין יוצאי' בו כמ"ש שם בתי' וכ"כ הרמב"ן ז"ל ושנית דאין נשאלים נדרים בי"ט יעש"ה ולפ"ז י"ל דגבי נר חנוכה דמותר להדליק שפיר בטבל דבשלמא גבי אתרוג אמרינן הטעם משום שהוא של שותפות כיון שיש להכהן חלק בו ולא מקרי לכם משא"כ בנ"ח לא שייך זה וגם תירוץ השני פשיטא דלא שייך כאן ויעויין מ"ש לקמן מזה ובהיות כן דמש"ה מדליקים בנר חנוכה בשמן שריפה ולא אמרי' בו כתותא כו' משום דאמרינן הואיל ואי בעי מתשיל עלי' וזה שייך אף במקום שי"ל כמ"ש בשו"ת הנ"ל יעש"ה. וברם האי מלתא דהואיל אי בעי מתשיל עלי' תליא בפלוגתא דרבתי אי אמרי' הואיל ועיקרו נובע במס' פסחים

דף מ"ו ע"ב אתמר האופה מי"ט לשבת ר' חסדא אמר לוקה רבה אמר אינה לוקה רבה אמר אינו לוקה הואיל ומקלעי אורחי' חזי ליה. רח"א לוקה לא אמרי' הואיל כו' ושם דף מ"ז ע"ב איתביה אביי המבשל גיד הנשה בי"ט בחלב לוקה חמש וחד מהם הוא משום הבערה ואי אמרת הואיל אהבערה לא לחייב הואיל וחזי לצורכו ומסיק אפיק הבערה ועייל עצי מוקצה יעש"ה ואמרי' עוד שם דף מ"ח דר"א ור"י פליגו ג"כ בהואיל ואמרוהו רבנן קמיה דר' ירמיה וקיבלה ור"ז לא קיבלה. א"ל ר"י לר"ז מלתא דקשי' לן ואתיא כמה שנין במאי פליגו ר"א ור"י השתא דאמרו משמיה דגברא רבא ולא נקבלי' יעש"ה וכתב הרא"ש ז"ל דהלכה דאמרי' הואיל משום דאמר ר' אליעזר ור' יהושיע קאמפלגו דר"א ס"ל כר"ח ור"י כרבה דאמרי' הואיל והדרן לכללן דר"א ור"י הלכה כר"י ע"כ פסק להלכה דאמרי' הואיל יעש"ה. ואחר הצעת דברינו האלה יראו ליישב כמה ספיקות שזכרנו דהנה לכאורה י"ל קושי' הגאון הנ"ל דרך פשוט ומעיקרא דדינא פריכא היא דהא להך שינוי דר' חסדא דהך ולא בשמן שריפה לא קאי כלל על י"ט דעלמא אלא בי"ט שחל להיות ע"ש משום טעמא אחרינא דאין שורפין קדשים בי"ט א"כ בשבת דעלמא מותר להדליק בש"ש ובהיות כן י"ל דרב ס"ל נמי כשינויא דר"ח וקאמר שפיר פתילות ושמני' שאמרו חכמי' אין מדליקין בהם בשבת מדליקי' בחנוכה אבל משמן שריפה לא קמיירי דהא מדליקי' בו בשבת: אבל עדיין ימצא מקום לקושי' הגאון הנ"ל והוא שתו' הקשו מאי פריך אביי אלא מעתה י"ט לשתרי הא אביי גופי' יליף לקמן דאין שורפי' קדשים בי"ט משום שנאמר עולת שבת בשבתו ותירצו דתרומה אטו קדשים לא ס"ל לאביי והך שמן שריפה תרומה הוא יע"ש ולפ"ז ע"כ גם במסקנא ס"ל אביי הך שנויא קמא דגזירה שמא יטה וקיבל שינויא דגזירה י"ט אטו שבת דליכא למימר כלל לדידיה שינויא בתרא דטעמא משום שאין שורפי' קדשי' בי"ט ז"א דהא לית ליה תרומה אטו קדשים כנ"ל ולפ"ז קשה על אביי למה קיבל שמעתתא דרב הוה ליה למיפרך למה מדליקים בשמן שריפה בחנוכה כנ"ל כיון דלדידיה הוה בכללא דאין מדליק בו בשבת ויעויין בתוס' ד"ה ומותר להשתמש לאורה כו' ואביי נמי קבלה ומש"ה פסקי' הלכה כרב עיין היטיב הרי בררנו דקושי' הגאון כל עיקרו לאביי דס"ל אין מדליקי' בשבת בש"ש א"כ למה קיבל דברי רב ולא קשיא ליה על שמן שריפה נימא בו כתותא מכתת שיעורא ועתה אמרתי ליישב דברי חז"ל בלשונם הצח דכשבאו חכמים לומר הלכה לפני אביי הי' קשה בעיניהם שלא יקשה להם מ"ט מדליקין בש"ש בחנוכה ונימא בו כמ"ש בשלמא לאחר י"ל דבאמת מדליקין בשבת בש"ש וכשינוי' דר' חסדא ומעתה לא קאי האי כללא דמדליקין בחנוכה על הא דהתחיל ואומר פר"ש שאמרו חכמים אין מדליקין

בשבת. אבל לאביי גופי' הוה קשיא שפיר כיון דלדידיה לא ס"ל כשינוי דר"ח כאשר בררנו על הנכון לכן התחכמו ע"ז ואמרו לו משמיה דרב ירמיה דאמר בפסחי' דף מ"ח דר"א ור"י פליגו בפלוגתייהו דהואיל דר' יהושיע סבר אמרי' הואיל וממילא הלכה כר"י כמ"ש הרא"ש וי"ל דמש"ה מדליקין בש"ש בחנוכה דאמרי' הואיל ואי בעי מתשיל עליה וכמש"ל באופן השני ואחר שהקדימו הדין משמיה דר' ירמיה שפיר מצאו מקום לומר לפניו דברי רב דבכל השמנים מדליקין בחנוכה אף בש"ש ולא קיבל אביי אותו הלכה משום דאביי קאים בשיטתו דאותבי' בפסחים מברייתא דהמבשל ג"ה בי"ט כו' דמוכח מיניה דלא אמרי' הואיל כלל וכיון דנסתלק הסניגור שוב הוה קשיא ליה קושי' הגאון הנ"ל למה מדליקין בשמן שריפה בחנוכה ונימא בי' כמ"ש וגלל כן לא קיבל:

ודייק כי אתא רבנן הדרא לומר הלכה זו לפני אביי ובכדי שלא יקשה כנ"ל על שמן שריפה למה מדליקין נימא ביה כמ"ש התחכמו ואמרו משמיה דר' יוחנן דאמר בגיטין שם דמשמט משום דס"ל שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי א"כ ג"כ כל, העומד לשרוף לאו כשרוף דמי דאין לדחות דדוקא בשטר העומד לגבות הוא דס"ל לאו כגבוי דמי כסברת התוס' בסוטה דמי יימר דמזדקינן ליה ב"ד כדאמרי' גבי בכור אבל בעומד לשרוף ס"ל כשרוף דמי זה ליתא לאביי גופי' דאי' במכילתא דף מ"ז ע"ב רמי ליה אביי לרבא תניא מותר שמן שבנר ושבקערה אסור ור"ש מתיר אלמא לית ליה לר' שמעון מוקצה ורמינהו ר"ש אומר כל שאין מומו ניכר מעי"ט אין זה מן המוכן כו' ומשני הכא השתא כו' התם מי יימר דמזדקק לה חכם כו' הרי דאביי לא נחית כלל להאי סברא דממון יימר דמזדקינן לה ב"ד ובהיות כן כיון דס"ל לר' יוחנן בכל העומד לגבות לאו כגבוי דמי ה"ה בכל העומד לשרוף לאו כשרוף דמי וקשה למה אמרי' גבי לולב של אשיר' דפסול משום כתותא מכתת שיעורא הלא כל העומד לשרוף לאו כשרוף דמי ועכ"ל משום דהוא איסורי הנאה נחשיב כעפרא כנ"ל וא"כ שייך שפיר הך דינא דרב דמדליקין בשמן שריפה ולא אמרינן בו כתותא מכתת שעורא משום דמותר בהנאה לא שייך לומר כמ"ש דכמו דאמרי' לר"י בשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי ה"ה בדבר שמותר בהנאה לא שייך לומר בו דכשרוף דמי כמ"ש לעיל בשו"ת הנ"ל ועיי' לעיל ולכן קיבל אביי שפיר ההלכה כשאמרוה קמיה משמיה דר' יוחנן לכך הדר ואמר אי זכאי כלומר לקבל על פירכת מה ששאלתי מהברייתא דהמבשל גיד הנשה בי"ט בפסחים שאפיק הבערה ועייל עצי מוקצה ושפיר אמרינן הואיל והייתי יוכל לקבל ג"כ כשאמרו לי ההלכה משמיה דר' ירמיה (ואפשר דהלשון זכאי הוא דרך אי הייתי מנוצח מפירכת הנ"ל וכמו דאמרי' בהא זכנאי ר"א לרבנן ודומהו רבות בש"ס) ולעורר לב התלמידים אמרתי להם שזה דייק רש"י

ז"ל אלו היתי זוכה היתי גורסת כששמעתי ראשון כלומר שהייתי גורם עצי המוקצה ולא הבערה בהבריי' דהמבשל ג"ה בי"ט ושייך שפיר לשון גירסא שלא הייתי גורס הבערה אלא עצי מוקצה ושפיר הייתי יכול לקבל מקודם ההלכה של רב שי"ל הואיל ואי בעי מתשיל כנ"ל: ובזה יתבאר ג"כ ספק השלישי שזכרנו דהנה הרשב"א ז"ל כ' בחידושיו לרבא דאמר מש"ה אין מדליקין בשמן שריפה בשבת מתוך שמצווה עליו לבערו חיישינן שמא יטה א"כ אף גם אם נימא בנר חנוכה אסור להשתמש לאורה אפ"ה אסור להדליק בחנוכה בש"ש דהא הך שמא יטה לא תלי במאי דישתמש אצלו רק מתוך שמצווה עליו לבערו וזה שייך נמי בנ"ח לחוש שפיר ודבריו דברי טעם הם ולפ"ז קשה לדברינו הנ"ל דגם אביי ס"ל דמדליקין בשמן שריפה בחנוכה אמאי ניחוש שמא יטה עכ"פ בשבת חנוכה כסברת הרשב"א ז"ל בשלמא לרב לק"מ די"ל דס"ל כר"ח דלשמא יטה לא חיישינן אלא לאביי גופיה קשה איך קיבל הלכה זו כיון דאיהו ס"ל הגזירה מתוך שמצווה עליו לבערו חוששין שמא יטה דא"ל דס"ל כר"ח משום דאין שורפי' קדשים בי"ט דהא לית ליה לאביי האי סברא דגוזרים אטו קדשים מדפריך אלא מעתה בי"ט דעלמא לישתרי וכמש"ל מתוס' דשם קשה שפיר לאביי כנ"ל. בלא סברת הרשב"א ז"ל הוה מקום לומר דגבי נר חנוכה לא שייך כלל לומר מתוך שמצווה עליו לבערו חיישי' שמא יטה. דהנה פסק הטור ז"ל דלאחר שהודלק מנר חנוכה שיעורו לכ"ע מותר להשתמש לאורו. ומקשי' האחרונים א"כ מאי טעמייהו דמתירין להדליק בשמנים הפסולים בשבת חנוכה משום דאסור להשתמש לאורה אכתי איכא למיחוש שמא ישתמש לאורו אחר שיודלק שיעורו ואז ישתמש לאורו. מההכרח לפרש דמהתירא מיירי כשנותן כשיעור מצומצם בהכלי ולפ"ז אין ג"כ חשש השני דמתוך שמצוה עליו לבערו יטה כדי שיתבער מהר ז"א דהא יפחות משיעורו כיון דלא נתן כ"א כשיעור מצומצם בתחילתו ואח"ז הגיע לידי ספר נחמד א' נקרא חידושי ריא"ף הרגיש קצת בזה אבל לשיטת הרשב"א ז"ל דכ' להדי' דגם בשבת חנוכה שייך הך שמא יטה קשה כנ"ל לאביי לכך הוצרך הרשב"א לתרץ קושי' תו' בענין אחר דמש"ה פריך אביי אלא י"ט דעלמא לשתרי ולא ניחא ליה לומר משום דאין שורפי' קדשים בי"ט משום דלא ניחא ליה שיהיה טעמים חלוקי' במשנתינו. ולפ"ז במסקנא י"ל שפי' דגם אביי ס"ל כשינויא דר"ח דמה טעם קאמר ולשמא יטה לא חייש אביי כלל א"כ שפיר קיבל ההלכה של רב דמדליקין בש"ש אף בשבת חנוכה כנ"ל ליישב שיטת הרשב"א ז"ל דקאי בשיטתו כמה שכתבנו. והשתא נבוא לעורר עוד קושי' אחת לדברינו האלה וכשנתיישב לקושיא ההיא יוסרו כל הספיקות שזכרנו דהנה עדיין יש מקום להקשות לדברינו הנ"ל איך קאמר ר' חסדא אכל הני פתילות ושמנים שאמרו

חכמים אין מדליקין בהן בשבת שמדליקין בהם בחנוכה בחול מ"ע דשמן שריפה דיהיה מותר בחול ואסור בשבת. דא"ל דבשלמא בשבת אסור משום שמא יטה ז"א דהא ר"ח ס"ל לשמא יטה לא חיישינן כלל (או שמיירי משיעור מצומצם כמ"ש ולא שייך יטה) אבל זה טעות דהא כיון דר"ח לא חייש בשמן שריפה כלל לשמא יטה וממילא מותר להדליק בשבת בש"ש רק דמשנתינו מיירי בי"ט שחל להיות ע"ש כאשר משני ר"ח א"כ לא קאי כלל אשמן שריפה דהא מותר להדליק בשבת. ור"ח לא מיירי אלא מכל פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בשבת כמש"ל. אמנם כאשר נבוא לבאר הספיקות שהתחלנו ישאר קושי' זו דהנה לכאורה יש אתי ליישב ספק הראשון והאחרון שזכרנו בצירוף מה שיש להעיר בירושלמי דאי' שם כל הפתילות ושמנים הפסולים לשבת אם נתן לתוכם קצת שמן כשר מותר להדליק בהם אבל בשמן שריפה דאסורו משום דאין שורפים קדשים בי"ט אסור אף כשנותן לתוכו שמן כשר יע"ש ויעויין בקה"ע לדקדק מה בעי בזה דפירש שם זהו החילוק דאי הטעם משום דאין שורפין קדשי' בי"ט אף כשנותן לתוכו שמן כשר אסור פשיטא (ותו יש לדקדק דסידר הש"ס מקודם א"ל אבייי אלא מעתה י"ט דעלמא לשתרי ואח"ז שינוי' דר"ח) ונלע"ד דרך חידוד הלכה דהנה תוס' הקשו שם מאי משני שם גזירה י"ט אי אטו שבת הא הוה גזירה לגזירה. והא דגזרינן לעיל שפיר חלב מהותך משום חלב שאינו מהותך משום דהתם הטעם שמא יטה הוה מחמת שאינה נחלק יפה א"כ הוה כמו ודאי יטה ולא הוה גזירה לגזירה אבל הכא ליכא כ"א ספק מתוך שמצווה עליו לבערו חוששין שמא יטה א"כ הוה ממש גזירה לגזירה יעש"ה מה שתירצו בזה. ובהיות כן י"ל דגם ר' חסדא ס"ל דאסור להדליק בשבת דעלמא בשמן שריפה משום שמא יטה רק דהוה קשה ליה אלא מעתה י"ט דעלמא לשתרי וא"ל דגזרינן י"ט אטו שבת זה לא ס"ל לר' חסדא מטעם דהוה גזירה לגזירה ובכדי שלא תקשה קושי' התו' למה לעיל גבי חלב מהותך גזרינן גל"ג לזה בא ר"ח כמתרץ דבשלמא הוא הטעם דודאי יטה אבל הכא ליכא רק ספק מה דדייק לשמא יטה כלומר לספק יטה לא חיישי' לגזור בי"ט אטו שבת משום דהוה גל"ג ובהיות כן עיקר פירכתו אמאי אסור בי"ט לכך משני דבאמת מתני' תרתי קאמר דאין מדליקין בשבת דעלמא בש"ש משום שמא יטה. ובי"ט שחל להיות ע"ש עסקינן דאז אסור משום שאין שורפים קדשים בי"ט ומה טעם קאמר כו' והוכיח לומר דמה טעם קאמר כסברת הרשב"א דלא ניחא ליה לחלק בין הטעמים. רק דקשה למאי נ"מ תני מתני' הטעם משום דאין שורפי' קדשים בי"ט הא בלא"ה אסור משום שמא יטה. אבל לפי החילוק של ר"ח בירושלמי לחלק בין הטעם שמא יטה להטעם דאין שורפים קדשים בי"ט אם נתן לתוכה שמן כשר

כנ"ל אתיא שפיר דמתני' נותן טעם ג"כ משום שאין שורפי' קדשים בי"ט ואסור גם אם נתן לתוכה שמן כשר. ומיושב שפיר דמש"ה מינו לאותו חכם מחמת שתירץ קושית ממשנתינו כנ"ל וע"ש בירושלמי ומתורץ נמי קושית תוס' דעכשיו שפיר קאמר תניא כוותיה דר"ח כל פתילות ושמנים שאמרו חכמי' אין מדליקים בשבת וקאי נמי אשמן שריפה דמודה ר"ח דאסור ג"כ משום שמא יטה כנ"ל ובהיות כן עדיין קשה לר"ח כיון דס"ל אין מדליקי' בשבת דעלמא בשמן שריפה ממילא הוה נמי האי ש"ש בתוך הכלל דכל פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקי' בהם בשבת. א"כ אמאי אין מדליקין בשמן שריפה בשבת חנוכה דא"ל שמא יטה דהא אינו נותן כ"א כשיעור מצומצם ולא שייך לומר שמא יטה דאיפחת ליה משיעוריה כמש"ל וא"ל ג"כ דמש"ה אין מדליקים בשבת בש"ש משום דאמרי' גבי כתותא מכתת שיעורא דא"כ גם בחול שייך ה"ט ולמה מדליקים בחול בש"ש. אולם גם לזה י"ל דס"ל לר"ח דאמרי' שפיר כתותי מכתת כו' רק די"ל הואיל ואי בעי מתשיל וס"ל כתירץ השני שבתשובות שע"א הנ"ל דמש"ה לא אמרי' הכי גבי אתרוג דאין נשאלים בי"ט כו' וא"כ ה"נ גבי נ"ח י"ל דמדליקין בחול משום די"ל הואיל ואי בעי מתשיל. אבל לא בשבת משום דאין מפירין נדרים בשבת ומש"ה אסור להדליק בשבת בשמן שריפה משום דצריך ליתן כשיעור והכא מיד כשבא שבת כתותי מכתת שיעורא דלא שייך לומר הואיל ואי בעי מתשיל דאין מפירין בשבת והארכתי בזה מאוד וכאן באתי לאהבת הקיצור דזה ליתא דהא שמעינן לה לר' חסדא גופי' בסוגי' דהואיל, דר"ח גופיה לית ליה הואיל ואי בעי מתשיל יע"ש והדרא קושית לדוכתיה לר"ח מ"ט מצא לחלק גבי שמן שריפה בין חול לשבת כנ"ל. אך יעויין במס' פסחים דף מ"ב ע"א דכי לית ליה לר"ח הואיל לקולא אבל לחומרא מודה ר"א דאמרי' הואיל ולפ"ז י"ל דכאן הוה לחומרא לחייבו בנר חנוכה ושפיר אמרי' דמדליק בחול בשמן שריפה מהאי טעמא הואיל ואי בעי מתשיל עלי'. אב גם זה ליתא. דהנה הקשו התו' במכילתן למה ליה לרבא לומר טעמיה דר"ה בשבת משום דקסבר מותר להשתמש לאורה דלמא סבר ר"ה באמת דאסור להשתמש לאורה ואפ"ה אמר שפיר דאין מדליקין בשבת משום דקסבר כבתה זקוק לה ובשבת א"א להדליק ותירצו מדאמר ר"ה בין חול בין בשבת ש"מ דבשבת ס"ל טעמא אחרינא יע"ש ומקשים העולם באמת על ר"ה למה לי' שני טעמי' בשבת ולמאי נ"מ אם בשבת יהיה ג"כ הטעם משום כבתה או משום דמותר להשתמש לאורו. ואמרתי דיש נ"מ רבתי בזה דאם נאמר הטעם משום כבתה זקוק לה לא נאסר להדליק באלו שמנים הפסולים כ"א בדאית ליה נר כשר אבל כי לית ליה רק מהשמנים ופתילות הפסולות מותר להדליק דאיך יתכן משום חשש דיכבה ולא יזקק

לה ליבטל המצות לגמרי משא"כ אי הטעם משום שמותר להשתמש לאורו ושמא יטה אע"ג דלית ליה נר כשר אפ"ה אסור להדליק בהני שמנים הפסולים וכן הרגיש בעפ"י בחילוק זה ושמחתי ולדעתי מדוקדק הדבר בפרש"י ז"ל שהי' קשה להם ג"כ למה לר"ה לשני טעמים הנ"ל לכן כתבו בדקדוק כבתה זקוק לה. הלכך צריך לעשות לכתחילה יפה אם יכולת בידו אבל אם לית ליה יפה מותר להדליק ג"כ בו ובד"ה מותר להשתמש לאורה כתבו הלכך בשבת אסור כלומר דגם בדיעבד אסור וזה ברור בכוונת רש"י ז"ל ועיין עליו ולפ"ז כיון דר"ה דאמר אין מדליקין בחול מיירי בדאי' ליה שמן ונר אחר אבל אם לית ליה כ"א אותו נר מודה ר"ה דמדליקין א"כ ר"ח דפליג עליה ואמר מדליקים בחול ע"כ דמיירי אף בדאי' ליה נר כשר אפ"ה מדליקין בשמנים הפסולים א"כ הדרא קושי' לדוכתיה מ"ט בשמן שריפה וא"ל משום דאמרי' הואיל כנ"ל קשה הא הוי הואיל לקולא דכיון דאית ליה נר כשר ואין מתירין לו להדליק בשמן שריפה משום הואיל הרי לך להדיא הואיל לקולא וכבר דברנו דלית ליה לר"ח הואיל לקולא. ומההכרח בידינו לפרש דמש"ה אמר ר"ח מדליקין בחול בש"ש ולא אמרי' כתותא מכתת מאחר דמותר בהנאה כתירוץ הראשון הנ"ל רק דבשבת אסור מטעם שמא יטה וכמ"ש הרשב"א ז"ל ולא מיירי שנותן רק כשיעור מצומצם אלא שנותן יותר מהשיעור ושפיר י"ל שמא יטה ואך לפ"ז יקשה קושי' בעפ"י למה מדליקין בשמן שריפה הלא אמרי' מותר השמן שבנר חנוכה עושה לו מדורה בפני עצמו ושורפו וקיי"ל אין מביאים קדשים לבית הפסול אף בטומאה יעויין שם היטב בדבריו דאוסר מה"ט במסקנא שמן שריפה. בלא דברינו הנ"ל היה מקום לפרש דמיירי שאינו נותן כ"א כשיעור מצומצם כמו שכתבתי לעיל ולא ישאר ממנו כלום להביאו ליפסול אבל לדברינו האלה דמיירי שנותן שמן יותר מן השיעור קשה אמאי נגרום לבא לבית הפסול. אך י"ל דלא יביא לבה"פ גם המותר שבנר דאית לי' תקנתא אחרינא כמ"ש בריא"ף דיוכל לערב אח"כ עם שמן כשר ולבטלו יע"ש ואנן קיימינן עכשיו דאית לי' שמן כשר ויוכל לבטל רק קשה ע"ז הלא אין מבטלין איסור לכתחילה. אמנם מאחר שחנוכה דרבנן מותר לבטל שפיר לכתחילה דקי"ל באיסורי דרבנן מותר לבטל לכתחילה וכמ"ש דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל בי"ד סי' צ"ט ס"ק י"ז ומסיק דדוקא באיסור דבריהם שיש לו עיקר מן התורה הוא דאסור יעש"ה. ולפ"ז מיושב גם ספק השני שזכרנו דבל"ז לא שייך למיבעי' מהו להזכיר של חנוכה בבה"מ כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן. ה"א דיש לחנוכה עיקר מה"ת כמ"ש בזית רענן ובאליהו רבה וא"כ בודאי דמדכרינן. אבל השתא דקאמר תניא כוותי' דר"ח כל פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת כו' וקשה קושית התוס' הא לא הוה כוותי' דהא

מדליקין בשבת בש"ש לר"ח ובהכרח לומר כמו שבארנו דגם ר"ח מודה דאין מדליקין בשבת בשמן שריפה שמא יטה רק דפליג על גזירת י"ט אטו שבת כנ"ל ולפ"ז מ"ט דר"ח בנ"ח דמדליקין בחול ולא בשבת בש"ש בל"ז י"ל דלא קאי כלל אשמן שריפה דמותר להדליק בו לר"ח בשבת ולא הוה בכלל כל פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אבל כיון דמוכח דגם ר"ח אוסר בשבת דעלמא להדליק בשמן שריפה קשה והכרח לומר דטעמא שמא יטה דמיירי כשנותן יותר משיעורי' וקשה א"כ ניחוש בחול שלא יבוא לידי פסול וצ"ל דיוכל לבטלו וקשה הא עיקרו דאוריי' ואין לבטל לכתחילה איסור דרבנן שעיקרו מה"ת וע"כ דחנוכה גם כל עיקרו דרבנן א"כ בעי שפיר מהו להזכיר של חנוכה בבה"מ די"ל מאחר שכל עיקרו דרבנן אין להזכיר ומיושבים כל הדקדוקים הנ"ל והארכתי בזה וכאן באתי באהבת הקיצור רק לעורר לב התלמידים ביומא האילן אשר אין דורש מכלל כו':

על פרשת ויחי - כתנות אור

אור ועשית עמדי חסד ואמת אל תקברני במצרים ושכבתי עם אבותי ונשאתני כו' ונראה דהוצרך יעקב לפרש לו טעמים אלו דאי' בי"ד סי' שס"ג אין מוליכין מת מעיר שיש בו קברות לעיר אחרת משום כבוד המתים הקבורים באותו העיר שמבזה אותם שלא לנוח אצלם את זה אלא א"כ הוא מח"ל לארץ או שמוליכין אותו למקום קברי אבותיו לקבור אצל אבותיו שזה אין בו משום בזיון המתים הקבורים פה דנוח לו לאדם לקבור אצל אבותיו. ומחוץ לארץ הטעם משום כפרה כי הקבור בא"י עונותיו נמחלין וכן אי' במדרש מעשה ברבי ור"א שהיו מהלכין בפילי שחוץ לטבריא ראו ארון של מת שבא מחוץ לארץ להקבר בא"י א"ל רבי לר"א מה הועיל זה שיצתה נשמתו בח"ל ובא להקבר בא"י אני קורא עליו ונחלתי שמתי לתועבה בחייכם ותבואו ותטמאו את ארצי במיתתכם א"ל כיון שנקבר בא"י הקב"ה מכפר לו דכתיב וכפר אדמתו עמו וזה פי' הפסוק אל תקברני במצרים ואל תקשה לך הלא אין מוליכין מת מעיר לעיר משום בזיון המתים ששוכבים פה ולכך אמר הטעם ושכבתי עם אבותי ולמקום קברי אבותיו מותר להוליך מקברו זה לקבור עם אבותיו ועוד טעם וקברתני בקבורתם ר"ל במקום שהם קבורים בא"י ושם המקום מכפר ומותר להוליכו ואין כאן בזיון המתים הנקברים פה וק"ל: ובזה יש ליישב פסוק מה שאמר יוסף לפרעה אבי השבעני לאמר הנה אנכי מת בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען כו' ובמדרש אשר כריתי כמו אשר קניתי אר"ע כשהלכתי לכרכי הים הי' קוראין למכירה כירה ויש לדקדק ל"ל אמר יעקב דבר זה ליוסף אלא אמר לו ושכבתי

עם אבותי וקברתני בקבורתם ולא אמר וקברתני בקברי אשר כריתי לי ונראה דאי' עוד טעם דמותר לפנות מקבר לקבר לקרקע שלו אפי' מכובד לבזוי מותר שער לאדם שיהי' נקבר בקרקע שלו והנה יוסף לא רצ"ל לפרע' שאביו צוה להעלותו לא"י מפני מעלות א"י שהי' מתירא שלא יקפיד פרעה כי ארץ מצרים הי' מעולה מכל ארצות שנאמר כגן ה' כארץ מצרים וכן אי' בסוטה דף ל"ד ע"ב נמצא הי' מתירא שלא יקפיד פרעה על שהוא נותן דופי בארץ מצרים ומעלה לארץ כנען ולכך אמר בקברי אשר כריתי לי בארץ כנען שמה תקברני ר"ל לתוך קרקע שלו וזה אפי' ממקום מעולה למקום גרוע מותר להוציא מת כי נוח לאדם לקבור בקרקע שלו וק"ל (עוד נראה לומר דאי' בזוהר דאברהם ראה במערת המכפלה אור גדול וריח ג"ע עולה מש והתפלל שם בכל יום אבל עפרון ראה חושך ולא אור. וראה שם השכינה ושם אין רע דכתיב לא יגור במגורך רע ונ"ל דלכך נקראו ישיני חברון דשרוים שם כאדם הישן בלי צער וכן בדוד הי' רגל רביעי של אבות ומת בקרית ארבע ע"פ ה' הוי' ע"ש בזוהר ונאמר בו שכיבה ובגמ' פ' יש נוחלין מפני מה נאמר בדוד שכיבה וביואב מיתה דוד שהניח בן כמותו נאמר בו שכיבה דכל זמן שבנו צדיק וחי וכמו כן תלמיד כאלו הוא חי והוי גבי' כאלו הוא ישן כיון דמיתת דוד ואבות ע"פ שכינה לא חזי צערא דקברא והנה פרעה הי' סובר כשם שארץ מצרים הוא מעולה מכל ארצות כן שר של מצרים הי' חשוב מכל ע' שרים וכן אי' בהדיא בספר חסד לאברהם הם שכל השרים של מעלה היו באותו פעם תחת יד מצרים ובאמת א"י הוא מעולה יותר וכן רמז להם משה וראיתם את הארץ כו' היש בה עץ אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ וכתב בזוהר שאמר להם מפרי הארץ תדעו מאיזה מדריגה באה להם השפעה אם ממדריגה עץ או מאין סוף וכשחטאו יבשו הפירות ונתמעטו דכתיב ארץ פרי למליחה מרעות יושבי בה וכן כשבטלו הטהרה ניטל ריח הפירות והטעם כמבואר בכתובות ובסוכה ולכך אמר ושכבתי עם אבותי ר"ל לשון שכיבה כאדם שהוא ישן בלי צער דקברא וקברתני בקבורתם ר"ל שלהם לא היה צערא דקברא דהשכינה שורה שם ופרעה ברוב גאותו לא הי' מאמין דבר זה לכך אמר יוסף בקברי אשר כריתי לי אפילו לפי טעותיו שארץ מצרים יותר מעולה מ"מ אף מקבר מכובד לבזוי מותר להוליכו לתוך שלו דנוח לאדם שיקבר בתוך שלו וכן משמע בגמ' בפ' יש נוחלין דפריך דלמא פנחס זבין מזבין ותירץ דא"כ שדה חוזרת ביובל א"כ צדיק נקבר בקבר שאינו שלו ולכך קאמר באחוזת קבר אשר כריתי לי שקניתי לי לאחוזת עולם ע"ש בסדר חיי שרה מה שכתבתי בזה וק"ל וכן נאמר לבסוף ויקברו אותו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם לאחוזת קבר כו' שקנה לאחוזת עולם שלא יחזרו ביובל ומהאי טעמא אין אנו

צריכין לומר דניחא לי' לקבור בשלו בשביל משפחתו אלא טעמא דלא ניחא לי לקבור בקרקע שאינו שלו וק"ל:

גמ' דשבת פ' השואל א"ל רב לרב שמואל בר שילית אחים לי' הספדא דהתם קאמינא ואיכא למידק וכי בשביל דהתם קאמינא צריכין לחום הספידא ונ"ל לומר דמהספדא של אדם ניכר מה הי' ואסקינן הא דאמרי' לי' ואחים כי צריך לעורר כדי שיבכו ויספדו עליו ואמרינן בסוף ברכות גבי האי ספדנא דאמר האי צנוע באורחותיו הוי ואמרי' שם כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעין מן הספדני' ומן העונים אחריהם עיין בדף ש"ב ע"א ובודאי אם הדור יודעים ממעשה הצדיק שאבד מהם ממילא הם יודעים מה שנאבד מהם ומעוררים ובוכים על דבר חשוב שנאבד מהם ולא צריך כ"כ לעורר אותם ואנן קיי"ל מקצת שבחו אומרים בפניו וכולה שלא בפניו וזה שאמר רב שהי' מתירא שלא ירבה בשבחו ונפרעין מן המתים ולכך אמר אחים לי הספיד' דצריך אתה לחמם לעם הספידא דהתם קאמינא א"כ כל מה שאתה מספר בשבחי הוא ובפני וצריך אתה לקצר בשבחי ולא יעוררו העולם עלי וצריך אתה לחמם אותם בדברי הספד כדי שיתממו אבל אם הי' רשאי להרבות בשבחו ממילא אינו צריך לחמם כל כך וק"ל:

בפסוק אל תבכו למת ואל תנוחו לו דמעה בכו בכו להולך כי לא ישוב אל ארץ מולדתו ונראה דאי' בזוהר ויחי דף רמ"ה ע"ב דמיון הנשמע משל למלך שהי' לו בן ושלח אותו לכפר חד ללמדו אורחות היכלא דמלכא ואח"כ כשיגדל שלח המלך למטרוניתא אמי' לקחת אותו לפלטין של מלך ולהשתעשע עמו ועם כל דא אורחא דעלמא דאינון בני כפר בכאן על פרישא בנו דמלכא מינייהו. חד פקח הוי תמן אמר להון על מה אתון בכין וכי לאו בריה דמלכא איהו ולא איתחזי למידר יתיר בנייכו אלא בהיכלא דאבוהי כך משה הוי פקח חמא בני כפר דהוי בכאן על דא אמר בנים אתם לה' אלהיכם לא תתגודדו כו' תא חזי אלו הוי ידעין כולה צדקייא האי הוי חדין ההוא יומא דהוי מטין להון לאסתלקא מעלמא כו' נמצא אנו למדין דלצדיק גופא הוא שמחה שזוכה לעייל בהיכלא דמלכא אבל בני כפר הם בוכים שנוטל מהם דבר חשוב שלא ישוב אליהם ונראה שזה שאמרו חז"ל מת מתוך שחוק סימן יפה לו שהוא משמח שיזכה לו לעייל בהיכלא דמלכא ומצינו באבוד רשעים רנה וזה רמז הפסוק אל תבכו למת דממ"נ אם הוא רשע באבוד רשעים רינה ואם הוא צדיק שמחה היא לו א"כ אין טעם לבכי' אלא בכו בכו להולך לא ישוב אל ארץ מולדתו בשביל זה תהי' הבכי' שנאבד מאתנו אדם גדול שלא ישוב עוד אלינו וק"ל: במדרש בכו בכו להולך זה עשו דכתיב בי' אנכי הולך למות והוא תמוה ונראה דאי' במדרש רבה בקהלת בפסוק ברבות הטובה ששאל חד כותי הואיל ומתין חיין למה

אתם בוכים ונ"ל דאין כאן קושי' דאדרבה דמזה אנו למדין תחית המתים דאמרי' בפ' הי' קורא דף ט"ו ע"ב וז"ל א"ר יאשיהו מ"ד שלש הנה לא תשבענה שאול ועוצר רחם וכי מה ענין שאול אצל רחם אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא והלא דברים ק"ו מה רחם שמכניסין אותו בחשאי מוציא ממנו בקולי קולות שאול שמכניסין בקולי קולות פרש"י ע"י בכי אינו דין שמוציא ממנו בקולי קולות מכאן תשובה לאומרים אין תחית המתים ולכאורה איכא למידק למה אמר מכאן תשובה הלא כמה לימודים אי' לן בפ' חלק שתחיית המתים מן התורה אלא נראה דעל כל לימודים הכופרים בתחה"מ קשיא להו למה אנו בוכים כיון שיחיו אבל באמת מטעם הבכי' אנו לומדים תחה"מ בק"ו מרחם דשאול מכניסין אותו בקולי קולות ע"י בכי על אחת כמה וכמה שיוציאו אותו בקולי קולות והנה עשו כפר בתחית המתים ילפי' מדכתיב בו אני הולך למות וזה מרומז בדברי חז"ל מכאן תשובה לאומרים אין תחה"מ משום דקשי' להו על כל הלימודים אם המתים חיים למה אנו בוכים דהא מהבכי' גופא אנו למדין תחה"מ וזה מרומז בפסוק אל תבכו למת ואל תנוח לו דמעה דבאמת לא הי' ראוי לבכות אלא בכו בכו להולך זה עשו דכתיב ביה ואנכי הולך למות שכפר בתחיית המתים ולכך יש לבכות כדי שנלמוד ק"ו מרחם שמכניסי' בחשאי וק"ו לשאול שמכניסין בקולי קולות שיוצאים בקולות ע"י תחית המתים וק"ל:

בפסוק ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו כו' ויאמר להם יוסף אל תיראו כו' עד וינחם אותם וידבר על לבם וסמכו ענין לזה מה שצווה יוסף לאחיו קודם מותו ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת ואלהים פקד יפקוד אתכם כו' וכתב בעל הטורים רמז שמנין פקוד יחסור מן ד' מאות שנים וישאר רדו ויש לדרוש סמוכין למה נסמכה פרשה זו לפ' דלעיל גם לכאורה דברי כפולים בדברי יוסף דמתחילה אמר פקוד יפקוד ואח"כ אמר וישבע יוסף את בני ישראל לאמר פקוד יפקוד כו' ונראה ליישב ע"פ מה דאי' בשבת דף קנ"ב ע"א הני קפלאי דהוי קפלי בארעא דרב נחמן נחר בהו רב אחאי בר יאשיה אתו ואמרו לי' לרב נחמן נחר בן גברא אתא וא"ל מאי ניהו מר א"ל אנא אחאי בר יאשי' א"ל לאו אמר רב מרי עתידים צדיקים דהוי עפרא א"ל ומנו מרי דלא ידענא ליה א"ל והא קרא כתיב וישב העפר אל הארץ כשהי' א"ל דאקרייך קהלת לא אקרייך משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין כל שאין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין ורש"י פי' בחומש כל קנאה הנוקם נקמת דבר והנה בדברי יוסף יש לדקדק איך אמר והעליתם עצמותי כיון שרמז בדבריו שיהי' רדו שנים במצרים דלמא ירקבו עצמותיו ויהי' עפר בעלמא איך ישביע להם שישאו ויעלו

עצמותיו דלמא לא יהי' עצמות אלא עפר בעלמא וצריכין אנו לומר שהי' בטוח שלא ירקבו עצמותיו מפני שלא הי' קנאה בלבו על אחיו אע"פ שגמלוהו רעה מ"מ הוא עשה עמהם כמה טובות ולא רצה לנקום מאחיו וזה שסמכו ענין לו שהכתוב מעיד צדקתו של יוסף שניחם אותם בדברים וזן אותם לפי הטף א"כ לא הי' קנאה בלבו לכך צוה בטח פקוד יפקוד אתכם והעליתם את עצמותי אע"פ שתתעכבו במצרים עד רד"ו שנים מ"מ בטוח הי' שעצמותיו לא ירקבו לכך והעליתם את עצמותי אתכם וק"ל: ובזה יש ליישב פסוקים ביחזקאל סי' ל"ז התחיינה עצמות האלה ויאמר אדני אלהים אתה ידעת רבים נתקשו בהבנות הפסוקים האלו ול"נ דיחזקאל הבין ששאלתו של הקב"ה אם להחיותן אותן כשהן עצמות או שצריכין להיות עפר תחילה ולכך השיב ויאמר ה' אלהים אתה ידעת אם הי' להם קנאה בלבם או לא דאם לא הי' להם קנאה תוכל להחיות אף כשהם עצמות וק"ל:

ואמרתי ליישב פסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ואין לפסוק זה חיבור ונראה דאי' בזוהר ואתחנן דף רס"ז ע"ב וז"ל כל עצמותי תא חזי וכי מאן חמי גרמי דאמרי שירותא אלא האי קרא בזימנא דהקב"ה זמין לאחיי' מתייא וזמין הקב"ה לאתקני' גרמי' כו' כדין דמתין אינון למימר שירתא מאן שירות אמרי ה' מי כמוך שירותא מעליא ממה דאמרו ישראל על ימא דהא אינון לא אידכרי שמא קדישא אלא בתר תלת תיבין דכתיב מי כמוך באלים ה' והני אינון מקדמי לשמא קדישא דכתיב ה מי כמוך ונ"ל לאמר דאי' במדרש ובפ"ק דנדרים דף יו"ד ע"ב שלא לומר לה' קרבן אלא קרבן לה' משום שמא ימות תחילה ויוציא שם שמים לבטלה לכך יקדים ויאמר קרבן ואח"כ לה' והנה בשעת התחי' אין כאן חשש זה דמתים שעתיד הקב"ה להחיותן אינן חוזרין עפרן כדאי' בחלק א"כ רשאים להקדים השם תחילה ואח"כ השבח וזה רמז דוד כל עצמותי תאמרנה בשעת התחיה ואמרו ה' מי כמוך שאין כאן חשש מיתה יוכל להתחיל בשם תחילה אבל בעה"ז לא היו רשאים להתחיל להזכיר השם תחילה והוכרחו להתחיל מי כמוך באלים ה' וק"ל: ובזה מיושב מה שהקשה בלבוש א"ח הי' נ"א למה הכ"ף מי כמוך דגושה משום תשה מיכה שעשה פסל ולא קרינן כן בכל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך שהיא רפויה. אבל לדברי הזוהר ניחא דהתם קאי לאחר התחי' ויתבטלו כל ע"ז אין חשש פסל מיכה ולכך היא רפויה וק"ל:

בקהלת סי' ז' אם יוליד איש מאה כו' ונפשו לא תשבע מן הטובה וגם קבורה לא הי' לו ואמרתי טוב ממנו הנפל ונדחק רש"י בפי' הפסוק ונראה ליישב הפסוקים דאי' בא"ח סי' תקמ"ז דנפל אין לקוברו בי"ט וכתב הב"י בשם הגהות מיימוני אע"ג דאמרי' גבי י"ט שני

דמותר לקבור מת דכחול שוויה רבנן הנ"מ מת שהוא בר קיימא שעובר המלינו בלאו אבל נפל דאין מצוה לקוברו כדמוכח בכמה מקומות בש"ס שמטילים אותו לבור אין י"ט נדחה על צרכי קבורתו ואין מסירים ערלתו אפי' בי"ט שני דמה שנהגו להסיר ערלתו אין זה מנהג של תורה אך שמנהג להסיר משום תקנות הפושעים דאמרינן בב"ר שהקב"ה מעביר ערלה מן הקטנים שמתו ולא מלו ונותנו על פושעי ישראל עכ"ל הרי לפניך שיש עילוי נפל יותר מן פושעי ישראל שהקב"ה נוטל ערלת' מהם ונותנו על פ"י אך מצד הקבורה יש עילוי לפושעי ישראל יותר מן הנפלים דלפושעי ישראל מצוה לקוברו ולנפל אין מצוה לקוברו ולפ"ז פושעי ישראל שלא ניתן לקבורה בודאי טוב ממנו הנפל שהנפל יש לו מעלה שהקב"ה מעביר ערלה ממנו ונותנו על פושעי ישראל והם נתגנו שנמשכה ערלתם וזה פי' הפסוק אם יוליד איש מאה כו' ונפשו לא תשבע מן הטובה ר"ל שאינו מטיב לנפשו ע"י מעשיו הטובים והוא בכלל פושעי ישראל וגם קבורה לא הי' לו א"כ אז אמרתי טוב ממנו הנפל בשלמא אם הי' לו קבורה יש לו מעלה שמצוה לקוברו ולנפל אין מצוה לקוברו אבל אם אין לו קבורה א"כ מעלת הנפל יותר טוב שהוא נימול ע"י הקב"ה ולרשע נמשך ערלתו א"כ הנפל טוב ממנו וק"ל:

גמ' פרק קמא דברכות ר' אלעזר חלש עאל לגבי' ר' יוחנן חזי דהוי קא גני בבית אפל גלייה לדרעי ונפל נהורא חזי דהוי קא בכי ר"א א"ל אמאי קא בכית אי משום בני דין גרמי דעשיראי ביר א"ל על האי שופרא דבלי בעפרא קא בכינא א"ל על דא ודאי קא בכית ובכו תרווייהו ויש לדקדק איך מקושרים דברי ר"א במה שהשיב לו ר' יוחנן דין גרמא דעשרה ביר ונ"ל ליישב דהא בסוגיא דהני קפלאי דאי' בפ' השואל לבתר דאמר ליה ורקב עצמות קנאה כל מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין וכל מי שאין לו קנאה אין עצמותיו מרקיבין פריך הש"ס והכתי' כי עפר אתה ואל עפר תשוב ומשני ההוא שעה אחת קודם תחיית המתים ופרש"י והא ליכא למימר ברשעים לחודייהו דכל קללותיו של אדם הראשון כל דורותיו שוים בהם עכ"ל ואמרתי דבר זה במחלוקת שנוי' דאי' בפ' במה בהמה א"ר אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון ופריך מיתבי' ד' מתו בעטיו של נחש מני אלימא תנא דמלאכי שרת והלא איכא משה ואהרן אלא לאו ר"ש ב"א היא דאמר אף משה ואהרן בחטאם מתו מ"מ מודה בהני ארבעה בעטיו של נחש דהיינו בחטא של אדם הראשון ש"מ דיש מיתה בלא חטא ויש יסורין בלא עון נמצא אם יש מיתה בלא חטא שפיר נוכל לומר דכל גזירת עונש של אדה"ר הי' כל הדורות שווים בין לרשעים ובין לצדיקים אבל אם נאמר כדעת של ר' אמי דאין מיתה בלא חטא דמי שאינו חוטא לא קנסינן מיתה עליו ש"מ דגזירת אדם הראשון לא קאי אלא על הרשעים

ולא על הצדיקים א"כ נוכל לומר דגזרת עפר אתה כו' קאי נמי דוקא על רשעים שיש להם קנאה בלבם אבל מי שאין להם אין מרקיבין כלל עצמותיהם אפי' קודם תחה"מ וברי' ברכות אמרי' מי שבא עליו יסורין יפשפש במעשיו פשפש ולא מצא בידוע שהם יסורים של אהבה ופרש"י מיסרו ביסורים בלי שום עון כדי להרבות שכרו בעה"ב יותר מכדי זכיותיו ופריך היכי דמי אי דה"ל בני' ומתו והא אר"י דין גרמי דעשיראי ביר ופרש"י ומסתמא גברא רבה כר' יוחנן לא ה"ל אלא יסורים של אהבה ש"מ דאף יסורים של בנים הוי יסורין של אהבה בלי שום חטא וא"כ מוכח מזה דיש יסורין בלא עון ויש מיתה בלא חטא דהא הבנים לא חטאו ומתו בלי שום עון לא בהם ולא באבותם וע"כ צריכין אנו לומר שמתו בעטיו של נחש וגזירה שנגזר על אה"ר נגזר על כל תולדותי' אף על הצדיקים א"כ אף גזירה כי עפר אתה ואל עפר תשוב נמי נגזור על הצדיקים וא"כ בהכרח שגם צדיקים יהיו חוזרים לעפרן ובזה יובן כשאמר לו ר' יוחנן אי משום בניי דין גרמי דעשירא ביר ש"מ שהי' יסורין של אהבה בלי שום חטא ועון וע"כ מוכח דיש יסורים בלא עון ומיתה בלא חטא אלא בחטא אדם הראשון הכל מתין אפי' צדיקים א"כ מוכרחין אנו לומר דכל גזירותיו של אה"ר נגזרו על כל תולדותיו אפי' על צדיקים א"כ גזיר' עפר אתה נמי נגזרה על כל תולדותיו בין על הרשעים ובין על הצדיקים א"כ אף צדיקים מוכרחים להיות עפרא שעה אחת קודם לתחיית המתים א"כ אמר שפיר על האי שופרא דבלי בעפרא שאף אתה צריך להיות עפר ולכך אנו בוכים וק"ל:

ובזה אמרתי ליישב השאלה מה שואל הקב"ה ליחזקאל התחיינה עצמות האלה משום דאמרי' בחלק צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותן אינו חוזרים לעפרן שנאמר והי' הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמרו לו מה קדוש לעולם קיים כו' וא"כ מצינו לומר שיש חילוק גדול בין התחיה מה שיהי' לעתיד לכל המתים בין התחיה שנעשה עכשיו דהתחיה שנעשה עכשיו יוכל להיות מן עצמות אף שלא יעשו עפר דצדיקים אלו ימותו ויחזרו לעפרן קודם תחיה דלעתיד אבל התחיה שלעתיד שאין עוד מיתה אחרי' מוכרח להתקיים עפר אתה ואל העפר תשוב שעה אחת קודם התחי' כדי שתתקיים גזירת אדה"ר על כל תולדותיו ומצינו לומר דאף במתים אלו אם הי' להם קנאה מוכרחים להיות עפר כדברי ר' מרי דעתידים צדיקים להיות עפרא וזה ששאל הקב"ה ליחזקאל התחיינה העצמות האלה ר"ל אלו העצמות שאני רוצה להחיות ולא להחיות כל המתים א"כ באפשרי שאוכל להחיות ולהתחיל בעצמות כיון שיוכל לקיים גזירת אדה"ר בזמן התחי' שיגיע לכל המתים או לא דצריכין להיות עפרא תחילה והשיב לו ה' אלהים אתה

ידעת אם הי' קנאה בלבם בהכרח להיותם עפר אף בזמן הזה ואם לא הי' קנאה בלבם אינן צריכין להיותם עפרא שיוכל לקיים בהם בזמן שיגיע התחי' לכל ישראל וק"ל:

על פרשת ויחי - אור חדש

גרסינן במס' הוריות דף ה' ע"ב שבט אחד דמקרי קהל מנ"ל דכתיב ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וירושלים כו' מתקיף לה ר' אחא בר יעקב ממאי דלמא שאני ירושלי' דהוה נמי בהדי' בנימין אלא אמר ר' אחא ב"י דכתיב ויאמר אלי הנני מפרך והרבתיך ונתתיך לקהל עמים כו' מאן אתיילד לי' האי שעתי' בנימין ש"מ ה"ק רחמנא מתילד לך השתא קהל אחרינא. ופריך דלמא ה"ק רחמנא לכי מתיליד לך בנימין הוא דהוי י"ב שבטים שלימים ואז יהי' קהל ומשני אלא י"ב שבטים הוא דהוה קהל י"א שבטים לא הוה קהל בתמיה כו' ופרש"י דהא כבר מוכח מן קרא דיהושפט דאפי' ב' שבטי' אקרי קהל ויעויין במהרש"א. והנה הרמב"ם ז"ל כתב פי"ב מה' שגגות דשבט אחד מקרי קהל ויליף לה מקרא דיהושפט דכתיב ויעמוד יהושפט בקהל יהודה וצ"ע דהא בגמ' דחינן לה לשינויא קמא וילפינן מבנימין ולא מיהושפט כנ"ל. ותו איכא למידק למה שביק ראב"י קרא המוקדם והביא ממקרא המאוחר דהוה ליה להביא הקרא שאמר הקב"ה ליעקב גוי וקהל גוים כו' ותו יש לדקדק למה אמר בלשון אלא אמר ראב"י משמע דהדר לגמרי ממקרא דיהושפט. ובאמת אף למה דיליף מבנימין איצטרך לקרא דיהושפט ג"כ דאי מקרא דבנימין לחוד הוה קשה דלמא עד דמלו כל י"ב שבטים כפירכת הש"ס ותו יש לדקדק על התרצין שהביא י"א שבטים לא הוי קהל בתמיה ל"ל למינקט י"א ה"ל לתמה להדיא על שני שבטים לפרש"י ז"ל:

לכך נלע"ד ליישב כל הקושי' הנ"ל וחדא מתורצת בירך חברתה. דמש"ה לא פריך ראב"י מקרא המוקדם מה שאמר השם ליעקב. ה"א דבאמת כוונת תרצן הראשון היה ג"כ דיליף מיעקב דשבט אחד מקרי קהל בכדי שלא נימא עד דמלו כל י"ב שבטי' לזה הביא קרא דיהושפט דשני שבטים מקרו קהל א"כ ע"כ פירושו דקרא לכי מתילד לך בנימין יהיה לך קהל אחרינא. לכך פריך ראב"י מקרא דאמר יעקב ליוסף אשר משם לחוד מוכח ג"כ דשבט אחד אקרו קהל אף בלי קרא דיהושפט לכך פריך שפיר על שינויא קמא ואומר אלא כו' דלא צריך כלל לשינויא קמא דיעויין שם דף ו' ע"ב אלא אמר ר' אחא ב"י שבט לוי לא אקרי קהל דכתיב הנני מפרך והרבתיך ונתתיך לקהל עמים וגו' כל שיש לו אחוזה מקרי קהל וכל שאין לו אחוזה לא מקרי קהל א"כ חסרי לי' י"ב שבטים אמר אביי אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי אמר ליה רבא והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם

לנחלה הוקשו. ולא לדבר אחר כו' יעש"ה ופירש"י ז"ל ד"ה ונתתיך לקהל גוים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך לאחזת עולם כל שיש לו אחוזה מקרי קהל וכהנים ולוים אין להם אחוזה עכ"ל וכתבו המפרשים דעיקר לימודו של ראב"י משום דקפיד קרא וכתב לאחוזת עולם אבל מקרא שאמר השם ליעקב לא יליף אף דכתי' שם ג"כ ואת הארץ אשר נתתי לאברהם לך אתננה ולזרעך אחריך מ"מ אפשר דגם כהנים ולוים ישנו בכלל ונתתי דנטלו ערי מגרש משא"כ הכא דכתיב לאחוזה לא מקרי אחוזה לגבייהו וזה ברור ופשוט א"כ י"ל ג"כ במכילתן דראב"י קאי בשיטתו דיליף מהאי קרא שאמר יעקב ליוסף דשבט א' מקרי קהל וא"כ מוכח שפיר בהכרח דה"ק רחמנא לכי מתילד לך בנימין אתילד לך קהל אחרינא ושבט א' מקרי קהל דאי לא תימא הכא רק דה"ק דמנו להו י"ב שבטים ואז יהיה קהל כולם ביחד א"כ ל"ל קרא למעט שבט לוי דלא אקרי קהל הא בשארי שבטים ג"כ שבט א' נא מקרי קהל וא"ל דהכי קממעט ליה דהקב"ה הבטיחו שיהי' קהל דלא תימא שגם שבט לוי הוה קהל לכך כתיב לאחוזת עולם יצאו אלו שאין להם אחוזה ממילא אין שבט לוי נחשב תוך הקהל ז"א דא"כ ע"כ די"א שבטים דוקא הוא דהוה קהל דכי בצרי ליה שבט לוי נשאר י"א שבטים דהא הבטיח לו בלידת בנימין יהיו קהל. א"כ מה זה העילוי וההבטחה הלא גם קודם שנולד בנימין הי' ליעקב ג"כ י"א שבטים עם שבט לוי דמהראוי לקרותם קהל רק דעכשיו נתמעטו שבט לוי והשלים שבט בנימין א"כ אין בו שום עילוי דחסרת שבט לוי מקהל והבטיח דישלים שבט בנימין. זהו דדייק אטו י"ב שבטים הוא דהוה קהל י"א שבטים הוא דל"ה קהל שנאמר שיש עילוי בהך דהבטיח הקב"ה שיתן לו קהל הלא נתמעט שבט לוי משום דאין להם אחוזה א"כ ע"כ די"א שבטים מקרי קהל א"כ אין זו הבטחה דהא גם קודם לכן הי' לו י"א שבטים דאקרו קהל אע"כ דהקב"ה הבטיח לו שיתילד לי' עוד קהל אחרינא בשבט אחד דבנימין ומוכח שפיר דשבט א' מקרי קהל אף בלא קרא דיהושפט. והנה הרמב"ם ז"ל כ' באותו הלכות פי"ג ה"ב דאפרים ומנשה אינם מביאים שני פרים דרק לנחלה הוקשו ולא לדבר אחר וע"כ דס"ל לרבינו דשבט לוי מקרי קהל דא"כ בצרי להו י"ב שבטים כדאמרי' בשמעתי' ובהיות כן לא מוכח מקרא דהנני מפרך והרבתיך ונתתיך לקהל עמים דשבט א' מקרי קהל די"ל עד דמלו כל י"ב שבטים ומההכרח לומר די"ב שבטים לא מצי אמרת כיון דמוכח מקרא דיהושפט דשני שבטים ג"כ מקרו קהל וכפרש"י ז"ל בשיטתם א"כ הרי לשיטת רבינו דפסק דלא כראב"י אף אם אנו למידין מקרא שאמר יעקב ליוסף אעפ"כ אנחנו צריכין גם לקרא דיהושפט ומש"ה הביא הרמב"ם זה הלימוד ודוק היטיב:

במדרש רבה ומנין לאבל שהוא שבעה. ר' אבא מייתי לה מהכא ויעש לאביו אבל שבעה ימים וכי למדין דבר מקודם מתן תורה. ר"ל בשם בר קפרא מייתי' לה מהכא ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים כו' ויעויין פירושו ביפ"ת ומסיים היפ"ת והקשה איך יכולין ללמוד מדבר הנאמר אצל כהנים הלא איכא למיפרך מה לכהנים שכן ריבה בהן הכתוב מצות יתירות כדפרכינן בכמה דוכתין בש"ס יע"ש ולי נראה אחר שנדקדק בלשון המדרש דהתחיל וכי למדין דבר מקודם מ"ת ומסיים ר"ל אמר הו"ל לסיים אלא כדר"ל או עכ"פ אמר ר"ל מהכא כו' אלא משום דהקשה עוד היפ"ת מאי פריך וכי למידן דבר מקודם מ"ת הלא הרבה מצות אנחנו למדים מקודם מ"ת כגון גיד הנשה ודומיהו. ותירץ בס"א דהא דלמדין מן קודם מ"ת היינו דבר שאינו כ"א חומרא לבד אבל אבילות הוא חומרא דאתי לידי קולא דאבל פטור מת"ת ובודאי דאין למדין קולא מקודם מ"ת יעש"ה ולפ"ז יהי' לשון המדרש כך דפריך וכי למדן ידבר מקודם מ"ת מאחר שהוא קולא דפטור מת"ת. אח"ז מביא כדי לתרץ זאת ר"ל מייתי לה מהכא ומפתח אוהל מועד כו' א"כ י"ל דילפינן מתרוויהו מיוסף ומקרא דפתח אוהל מועד. דהא החומרא של אבילות שפיר יש ללמוד מקודם מ"ת מאי אמרת דיגיע מזה קולא דיהיו פטורים מן ת"ת ז"א דלענין הקולא יש ללמוד מכהנים ומה כהנים שריבה בהם הכ' מצות יתירות פטורין מת"ת כ"ש גבי ישראלי' הרי דצדקו שניהם יחדו הלימוד דמקוד' מ"ת וממילא משניהם מוכח שפיר ופשוט וצ"ע: ואגב דאיירי בה' אבל נבאר מה דאי' סוף פ"ק דמס' בב"ק. וכבוד עשו לו במותו מלמד שהושיבו ישיבה על קברו כו' ת"ר וכבוד עשו לו במותו זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף דברי ר' יהודה א"ל ר' נחמיה והלא גם לאחאב עשו כן אלא מלמד שהניחו ס"ת על מטתו ואמר קיים זה מה שכתוב בזה כו' והנה הרמב"ם ז"ל כתב סוף ה' אבל פי"ד דמלך שמת מעמידין ישיבה על קברו. והקשה הכ"מ הלא מש"ס דילן משמע דהכבוד שעשו לחזקי' אינם עושי' לשארי מלכים כדפריך ר"נ והלא גם לאחאב עשו כן ואיך כתב רבינו לדמות כבוד של שארי מלכים לכבוד של חזקיה יעש"ה ונלע"ד ליישב דהנה כתבו התו' דשלשי' וששה אלף יצאו לפניו ל"ו בגמטרי' הכי הוה. וראיתי בסאה"י שפירש קרא הכי וכבוד עשו לו למענו כלומר משום דמבעי' לן במס' סנהדרין אי הספידא יקרא דחיי או יקרא דשכבי לכך כתיב כאן תיבת לו להורות דלאו משום יקרא דחיי' הי' הכבוד אלא ל"ו להמת הי' כל הכבוד הזה. ובזה אמרתי ליישב מ"ש רש"י ז"ל בגמ' וכבוד עשו לו במותו זה חזקי' מלך יהודה ללא צורך הוא דאטו לא ידענו דקרא כי כתי' בחזקי' הוא דכתי' יעש"ה ולי נראה משום דתוספות הקשו בסנהדרין שם מאי קמבע"ל אם הספידא יקרא דחיי או יקרא דשכבי

תיפוק ליה דהספידא יקרא דשכבי דהא כתיב ויאמר ה' על שאול ועל אנשי בית הדמי' ודרשי' על שאול שלא נספד כהלכה וא"א הספידא יקרא דחיי הלא כל ישראל מחלו על כבודם ותירצו דשאני מלך דאע"ג דבכ"מ יהיה הספידא יקרא דחיי במלך כ"ע מודים ולא קמעב"ל דהוה בודאי יקרא דשכבי יעש"ה ולפ"ז יתקיים שפיר הגירסא ישינה משום דר' יהודה רוצה ללמוד מתיבת ל"ו שיצאו לפניו ל"ו אלף חלוצי כתף וקשה דלמא להכי כתיב תיבת ל"ו להורות דהספידא יקרא דשכבי לזה דייק זה חזקיה מלך יהודה רצונו דהוה מלך ואף דאצל כ"ע יהיה הספידא יקרא דחיי אצל מלך שאני א"כ לא מוכח מכאן מידי וגבי מלך גופיה שהוא יקרא דשכבי כבר נלמד משאול כמ"ש תוס' כו' וע"כ דקרא בא להורות בתיבת ל"ו שיצאו לפניו שלשים ושש אלף חלוצי כתף ועיין:

ולפ"ז יש ליישב גם דברי רבינו דהנה קשה ר' נחמיה מאי דרש תיבת ל"ו ונ"ל דהנה הקשה מהרש"א ז"ל בח"א בהא דקאמר שהושיבו ישיבה על קברו הא הוי לועג לרש ותירץ דדוקא דבר שעושין לצורך החי בענין לימוד הוה שפיר לועג לרש משא"כ בענין העמדת ישיבה שהוא רק לכבוד המת לחוד להראות שתפס ישיבה בחייו בודאי לית ביה משום לועג לרש יעש"ה הרי מדבריו נראה אף שכל הכבוד יהי' יקרא דשכבי אותו כבוד שמעמידי' ישיבה על קברו ודאי לא הוה רק משום המת דאל"כ הוה לועג לרש ולפ"ז י"ל דר"נ דרש תיבת ל"ו דהספדא דמלך יקרא דשכבי וא"ל הא מוכח משאול ז"א דמשאול לא מוכח מידי דלעולם אימא לך כל כבוד של מלך הוה ג"כ משום יקרא דחיי והא דהקפיד הקב"ה על שאול שלא נספד כהלכה י"ל שלא העמידו ישיבה על קברו דזה בודאי יקרא דשכבי כמ"ש מהרש"א הרי מוכח להדיא כדעת הרמב"ם שכל מלך מעמידים ישיבה על קברו ודו"ק היטיב:

על פרשת שמות - כתנות אור

סמיכת הפרשה מה למעלה כתיב ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת כו' והעליתם את עצמותי מזה לפי פשוטה נ"ל לישב דהא יש לשאול איך ציוה יוסף ליקח עצמותיו ולקבור בארץ הלא כל המת בח"ל ונקבר בארץ עליו הכתוב אומר ותבואו ותטמאו את ארצי ובקושי' זו הקשה בספר חסד לאברהם על יעקב ובאמת מצינו שצדיקים גמורים אינם מטמאים יוסף היה צדיק גמור ורש"י פי' ויהי כל נפש יוצאי ירך שבעים נפש ויוסף הי' במצרים ופרש"י ומה בא ללמדנו אלא להודיעך צדקתו של יוסף הוא יוסף הרועה הוא יוסף שהי' במצרים ונעשה מלך ועומד בצדקו עכ"ל. וזה רמזה לנו התורה לאחר שצוה יוסף ליקח עצמותיו ולקבור בארץ שלא יקשה לך שלא יאמרו כל המת

בח"ל ונקבר בארץ עובר על ותבואו ותטמאו את ארצי לכן רמזה תורה ואלה שמות בני ישראל כו' ויוסף היה במצרים ועמד בצדקתו והיה צדיק גמור ואינו מטמא כלל ולכך צוה לקבור עצמותיו בארץ וק"ל: ובד"א נראה לישב כך ואגב יתבאר מה שכתב רש"י ואלה שמות ב"י אע"פ שמנאן בחייהון בשמותן חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים שמוציאן ומכניסן במספר ובשמות'. ואיכא למידק למה נמשלו לכוכבים לענין זה בשביל שמנאן במיתתן והנה ריש פ' בשלח פירש"י על פסוק והעליתם את עצמותי מזה אתכם לאחיו השביע כן למדנו שאף עצמות כל השבטים העלו עמהם שנאמר אתכם עכ"ל ולדעתי זה רמז יוסף בתחילת דבריו ויאמר יוסף אל אחיו אנכי מת והאלהים פקוד יפקוד אתכם והעלה אתכם מן הארץ הזאת אל הארץ כו' רמז שאתם לאחר מיתה תעלו ל הארץ אשר נשבע לאברהם והעליתם את עצמותי מזה אתכם ואי' במדרש למה נמשלו הצדיקים לכוכבים לומר לך מה כוכבים עומדים ביום ובלילה אלא שאין נראין ביום אף צדיקים אף במיתתם הם עומדים וחיים לעולם אלא שאין אנו רואים אותם וזה אפשר כוונת רש"י אע"פ שמנאן בחייהם חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים ואף במיתתן הם חיים אלא שאין אנו רואים אותן דומים לכוכבים וזה אפשר כוונת הפסוקים דלמעלה אמר יוסף אל אחיו פקוד יפקוד אתכם רמז להם שהם בעצמם יעלו וצוה להעלות גם עצמותיו אך שלא יקשה איך יעברו על בל תטמאו את ארצי ולכך אמר ואלה שמות בני ישראל אע"פ שמנאן בחייהם חזר ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים מה כוכבים עומדים ביום ובלילה אלא שאינם נראים ביום אף צדיקים כן אף במיתתם עומדי' וחיים הם ואינם טמאים כלל ולכך לה בדעתם לקבור כל עצמות השבטים בארץ וק"ל:

בפסוק ותאמרנה המילדות אל פרעה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה בטרם תבוא כו' וכבר הקש דז"ל וכי חיה לא צריכה חיה אחריתא ועוד יש לדקדק דמתחילה קרא להן מילדות ואח"כ קרא להן חיות ונראה ליישב דאמרו חז"ל נשים צדקניות לא היו בפתקא של חוה וזה רמזה לנו התורה כי לא כנשים המצריות העבריות כי חיות הנה ר"ל שהם בסוד חיות צדקניות ואין להם חבלי לידה כלל ולכך בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו ר"ל שהן מולידין בלי שום צער חבלי לידה אבל המצריות לא נקראו חיות כי רשעים בחייהם קרוים מתים ויש להם חבלי לידה וצריכין למילדות ובזה ניחא גם דברי חז"ל שנמשלו לחיות ופי' מהרש"א כשעושים רצונו של מקום וק"ל: בפסוק ויפן כה וכה וירא כי אין איש במדרש רבה וירא ראה מה שעשה לו בבית שבא על אשתו שנאמר מות ימות הנואף והנואפת ומה שעשה לו בשדה ואמר זה חייב מיתה

כמו שכתב ומכה אדם ימות ונמלך במלאכים ואמר להם אם חייב מיתה ואמרו לו הן ולכאורה איכא למידק כיון שראה מה שעשה לו בבית ובשדה והיה יודע שחייב מיתה למה היה צריך לאמלוכי במלאכי השרת ונראה דאי' בע"א דף ס"ד ע"ב איזה גר תושב כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד ע"א דברי ר"מ וחכ"א כל שקיבל עליו שבע מצות כו' וכתבו התוס' בד"ה איזה גר תושב כו' במסקנא קאמר דהיינו להחיותו וא"ת והלא מיד שעבר שבע מצות חייב מיתה דאזהרת בני נח זו היא מיתתן בלא עדים ובלא התראה וי"ל דכל זמן שלא דנוהו ב"ד אינו חייב מיתה תדע דהא אמרינן הישמעאלי' לא מעלין ולא מורידין עכ"ל הרי לפנינו לדעת תו' אף שבני נח אזהרתן זו היא מיתתן מ"מ אסור להורגו עד שידונו ב"ד ולפ"ז ניחא שמשה ראה מה שעשה לו בבית ומה שעשה לו בשדה ועבר על אזהרת בני נח ואף שאזהרתן זו היא מיתתן ואין צריך עדים והתראה מ"מ אסור להורגו עד שידונו אותו ב"ד וחייבו מיתה ולכך נמלך בב"ד של מעלה במלאכי שרת ואמרו לו שהוא חייב מיתה ואח"כ הרגו ולפ"ז יש לישב ויאמר לרשע למה תכה רעך ויאמר מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי דהא כבר כתבנו בשם התו' דאף דבני נח אזהרתן זו מיתתן צריך הב"ד לפסוק הדין שהוא חייב מיתה ואי' בפ' החובל דף צ' ע"ב ההוא גברא דתקע לחבריה אתא לקמי' דר' יהודה נשיאה א"ל הא אנא הא ר' יוסי הגלילי הב ליה מנא צורי ופריך מאי הא אנא אלימא הק"ל הא אנא דחזיתך למימרא דעד נעשה דיין והתניא סנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש מקצתם נעשו עדים ומקצתם נעשו דיינים דברי ר' טרפון עד כאן לא קאמר ר"ט אלא דמקצתן נעשו עדים ומקצתן נעשו דיינים אבל עד נעשה דיין לא קאמר וא"כ איך חייבי ר"י הנשיא ע"פ ראייתו ומשני כגון שראו בלילה אבל ביום אמרי' לא תהי' שמיעה גדול מראי' וכן פסק בטור ח"מ סי' ז' ורש"י פי' ויגדל הילד והלא כבר כתיב ויגדל הילד א"ר יהודה ר' אלעזר הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו נמצא למידין אנו שפרעה מינהו לראש על כל ביתו והנה שני אנשים שהיו נצים היו סוברים שמשה הרג את המצרי אע"פ שלא היה חייב עד שיפסקו הב"ד ולא סברו שנמלך בב"ד של מעלה אלא עלו בדעתם כיון שראה משה בעצמו מה שעשה לו בבית ובשדה ועד הרואה נעשה דיין ופסק הדין לנפשיה שחייב מיתה והורגו כמו סנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש אם ראו ביום נעשו דיינים ויאמר אל משה מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי ופסקת הדין לנפשיך ושם נעשית שר ושופט ע"י פרעה וכיון שראית ביום תוכל לדונו בעצמך אבל עלינו לא נעשית

שר ושופט וא"כ אי אפשר לומר הדין ולפסוק עלינו ע"פ ראיתך אלא כעד בעלמא וא"א לחרוץ דיננו להריגה וק"ל:

ויאמר לרשע למה תכה רעיך במדרש רעיך רשע כמותך וכן פי' רש"י וצריך ביאור למה התפלא בשביל שהוא רשע כמותך אם היה צדיק פשיט' שיש להקפיד למה מכהו ונראה לישב דאי' בזוהר שמיני דפוס אמשטרדם דף ל"ו ע"ב וז"ל וכמה שלוחין אית ליה להקב"ה ובכולהו עביד שליחותא ואפי' בחיות ברא ואפי' ביד נכרי אר"א ובידא דישראל עביד שליחותא א"ל אין כגון רשע בידא דצדיק אבל רשע בידא דישראל רשע אחרא לא עביד ביה שליחותא אלא בזימנא דאיהו לא מכוון ביה הה"ד ואשר לא צדה כו' הרי מבואר ע"פ הזוהר שאינו רשע נעשה שליח על רשע א' במזיד כ"א בשוגג וזה שהתפלא משה רשע למה תכה רעך רשע כמותך בודאי אין הקב"ה עושה שליחותו על ידך וק"ל:

זוהר פ' שמות דף י"ז ע"א א"ר חייא לית שולטנא לעו"ג עלייהו דישראל אלא יומא חדא לחוד דהא דכתיב נתנני שוממה כל היום דוי יומא חד לחוד ולא יתיר א"ר יוסי אי יתיר ישתעבדין לא על פום גזירת מלכא הוא אלא על דלא בעינן למהדר לקבלא וכתיב והיה כי יבואו עליך כל הדברים האלה באחרית הימים וכתיב אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך כו' ואי' שם דאלף שנים הוא יומא של הקב"ה דשלטנותא דעו"ג על ישראל ועיין שם ואמרתי זה פי' הפסוק בישעיה אמר שומר אתא בוקר וגם לילה אם תבעיון בעיון (ישעיה כ"א) ופרש"י אמר שומר הקב"ה אתא בוקר יש לנו להזריח לעשות בוקר לכם וגם לילה מתוקן לעשות לעת קץ אם תבעיון בעיון אם תבקשו בקשתיכם למהר הקץ שובו אתיו בתשובה עכ"ל ופי' דחוק מאוד ועפ"י דברי הזוהר הנ"ל מיושב המשך הפסוק דהא לפי דה"ז אינם ראוים ישראל להיות בגלות אלא יומא חד שהוא אלף שנין ואי ישתעבדין יתיר לאו על פום גזירת מלכא הוא אלא על דלא בעי למהדר בתיובתא וכיון דיומא של הקב"ה אלף שנין ואם כלו אלף שנין ויתחילו אלף שנין אחרים הוי בדמיון בוקר שבא יום אחר וזה רמז ישעי' אמר שומר הקב"ה אתא בוקר ר"ל שכלה כבר יומו של הקב"ה אלף שנין שישראל בגלות להתחיל לבוא בוקר אלף שנין אחרנין וא"כ הי' ראוי לגאול את ישראל בגלות המר שכבר כלו כל היום דוי והתחיל בוקר אחר וגם לילה ועדיין ישראל בגלות שהוא דומה ללילה וא"כ הוא תמי' למה ישתעבדון יתיר הלא בדין הי' שלא יהי' בגלות אלא יום אחד ומתרץ אם תבעיון בעיו שבו אתיו ר"ל זה הי' אם עשיתם תשובה אבל כל זמן שלא תעשו תשובה ישתעבדון יתיר וזה בשביל שאינם חוזרין בתשובה גלל כן הוא עדיין לילה וק"ל: בפסוק והיה אם לא יאמינו גם

לשני האותות האלה ולקחת ממימי היאור ושפכת ליבשה והיו לדם ביבש' וראוי לדקדק מאי אלמא נס שלישי משני האותות ראשונים שלא יאמינו ובאות זה שישפוך ממימי היאר והי' לדם יאמינו ובפסוק ואמרת אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל שלח את עמי ויעבדוני ותמאן לשלחו הנני הורג את בנך בכורך והיא מכה אחרונה ויש לתת לב למה התרה במכה זו תחילה והרגיש רש"י בזה ונראה דאי' בזוהר דף י"ח ר' יוחנן אמר הרבה ע"ז היו במצרים ונילוס אלוהי שלהם הי' ובכל אלהיהם ונלקה תחילה אמר ר' אבא הא דר' יוחנן דייקא משום דאלהיהם נלקה בתחילה ואח"כ האומה וכן נילוס נלקה בתחילה והעצים והאבנים הה"ד ויהי הדם בכל ארץ מצרים ובזוהר בשלח דף נ"ב כתב א"ר יודא א"ר יצחק פרעה חכים מכל חרשייא הוי ובכל אינון כתרין ובכל אינון ידיען איסתכ' ובכל סיטרא דלהון לא חמי פורקנא דלהן בישראל ופרעה לא סבר דאית שולטנא אחרא דמהימנותא דאיהו שליט על כולהו ועל דא איתקף לבו כו' הרי אנו למדין דפרעה סבר דלית שולטנא אחרא על אינון כתרין דלי' ומשם לא ראה פורקנא דישראל ולא הי' סבר דהקב"ה שולט על כל השרים וכל עובדי כו"ם יש להם אחיזה בשר שלהם אבל ישראל יש להם אחיזה בשם של הוי' שהוא שליט על כל השרים ולא היה עולה בדעתם שישראל הם עם ה' ולכך אמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו ולא ידעתי את ה' אבל הקב"ה אמר ואמרתי אל פרעה כה אמר ה' בני בכורי ישראל שלח את בני ויעבדוני וגם אמר שלח את עמי משום דישראל יש להם אחיזה בשמו הגדול והם ממש בניו ולו הכח והממשלה על כל עובדי כו"ם ושרים של מעלה ונודע גבורתו אם משפיל השרים של מעלה בזה נודע כחו שגם אומתו של השר ישפיל וזה שאמר הקב"ה בתחילת שליחתו אם לא יאמינו לשני אותות האלה ויסבור שע"י כשפים אתם עושים כן כי לדעת פרעה לא חזי פרקנא דישראל בסיטרא דיליה ולכך אמר ולקחת ממימי היאור שהוא ג"כ אחד מאלהיהן ושפכת היבשה והי' לדם וכיון שאלקה את אלהיהם ידעו בבירור שאני שולט בכולן ויש יכולת בידי להוציאם וכן מצאתי ברש"י שפירש ולקחת ממימי היאור רמז להם שמכה ראשונה נפרע מאלהותכם פי' כשהקב"ה נפרע מן העכו"ם נפרע מאלהותם תחילה שהי' עובדים לנילוס המחיה אותם והפכם לדם עכ"ל והם הם דברי הזוהר כאשר פירשנו ובזה מיושב מה שאמר כה אמר ה' בני בכורי ישראל כו' ותמאן לשלחו הנני הורג את בנך בכורך משום דפרעה ומצרים הי' עובדים למזל טלה שהוא ראשון לכל המזלות והי' סובר שהוא עליון על כל השרים ואין יכולת בשום שר להשפילו ואין כל עו"ג יכולה לצאת מתחת רשותם אבל הקב"ה הוא עליון לכל האלהים שרים של מעלה ולכך אמר ותמאן לשלחו הנני הורג את בנך בכורך ר"ל שבידי להרוג את בנך בכורך שיש

להם אחיזה באלהי שלך כי אני למעלה מכל השרי' וישראל הם בני בכורי ממש שיש להם אחיזה בשמי ולכך נאמר ולא שמעת עד כה ומדרשו עד מכת בכורות שמתחלת בכה ר"ל כיון שנלקה שר עליון שלו אז ראה שביד ה' שהוא נעלה על כל אלהים ובידו להוציא את ישראל שהם בנו בכורו מיד מצרים וק"ל:

ובזה יש לישב פסוקים ריש פ' וארא לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים כו' ולקחתי אתכם לי לעם כו' וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה דהא כבר הקדמנו דפרעה לא הכיר בשם הוי' והי' סבר מצד סיטרא אחרא דליה לית פרקונא לישראל כי לא מכיר שיש שליט על כל המדות שלו ובזוהר תרומה דקס"א ע"א ר' חייא פתח אבתרי' ואמר אתה הראית לדעת כי ה' הוא אלהים כו' האי קרא אית לאיסתכלי ביה אתה הראית מאי הראית אלא כד נפקא ישראל ממצרים לא הוי ידעי ברזא דהימנותא דהקב"ה כלום בגין דכולהו הוי פלחי פולחנא נוכראה באראע אחרא בגין גלותא דאינשי כל עיקרא דמהימנותא דהוי בהו בקדמיתא דיריתו כל אינן תריסר שבטין מאבוהן יעקב וכד אתי משה אוליף להון דאית אלהי עילא' בעלמא כמה דאוקמהי לבת' חמו כל אינון ניסין וגבורן דעל ימא וכל ניסין וגבורן דעביד להו במצרים כו' אמר להון משה עד הכי איצטרכני למילף לכו כמו דילפין לרביא מכאן ולהלאה אתה הראית לדעת ואוליף' עד הכי לדע' למינדע ולאיסתכלא ולמיעל ברזא דמהימנותא ומ"ה הוא כי ה' הוא האלהים עכ"ל הרי למדין מדברי הזוהר דבגין גלותא שכחו ישראל עיקרא דמהימנותא מה שירשו מאבוהן דיעקב והנה משה וישראל התרעמו ואמר מאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה והצל לא הצלת את עמך לכן אמר הקב"ה לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם עד ולקחתי אתכם לי לעם שאתם תחת רשותי ואני שליט על כל השרים של מעלה וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם כו' ונתתי אותה לכם מורשה ר"ל מכח ניסים ונפלאות שאוציא אתכם מתחת סבלות מצרים תדעו שאני ה' שיש בידי לשלוט על כל שרי מעלה וכולם תחת רשותי וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה ר"ל כמו שאמרו קצרה דעתם ר"ל שלא יוכלו להשיג השם על מכונו וזה היה מעבודה קשה דבגין גלותא אישתכח מהם רזא דמהימנותא וק"ל:

על פרשת שמות - אור חדש

גרסינן במס' גיטין דף ל"ה ע"ב בפיסקא התקין ר"ג הזקן שתהיה נודרת ליתומים. א"ר הונא לא שנו אלא שלא ניסת אבל ניסת אין מדירין אותה ופריך ניסת מ"ט דמפיר לה

בעל כי לא ניסת נמי לכי מנסבה מפיר לה בעל. אין הבעל מפיר בקודמין. וניחוש דלמא אזלי לגבי חכם ושרי לה. קסבר צריך לפרט את הנדר רב נחמן אמר אפילו ניסת. ניסת ודאי מפיר לה בעל דמדרינן לה ברבים. מיתבי ניסת גובה כתובתה אם נדרה מאי לאו נדרה השתא. לא דנדרה מעיקרא. ומסיק שם דתנאי הוא אם נדר שהותר ברבים יש לו התרה או אין לו התרה. והקשו שם בתוס' ד"ה אבל ניסת אין מדירין אותה וא"ת ונדיר' בפני בעלה ויאמר קיים לכי דאז שוב אינו יכול להפיר וי"ל דחיישינן שמא יפר לה בלחש קודם שיאמר קיים לכי (והרא"ש ז"ל הוסיף ליישב הקושיא זו דאיכא למיחש שמא אח"כ ישאל הבעל על הקמתו ואמרתי בהשקפה ראשונה דמש"ה לא הביאו התוס' תירוצו של הרא"ש משום דקיימא בשיטתייהו דס"ל לתוס' והר"ן ז"ל דאין נשאלין על ההקם כ"א ביום שמעו בו ביום דוקא. והובא בש"ע י"ד סי' רל"ד סמ"ט יעש"ה ובהיות כן י"ל מש"ה לא הביאו תוס' סברת הרא"ש דתקשה ונדירה סמוך לבין השמשות למ"ד הפרת נדרים בו ביום דוקא ואזלא לא יוכל לילך להחכם להתיר ההקמה בשלמא לגבי הבעל אין להקשות ונדירה בה"ש דהא הבעל אינו מפיר אלא ביום שמעו די"ל דשמא יפר לה בלחש כמ"ש התוס' אבל זה ודאי היכולת בידינו לתקן בכמה גווני שלא ילך באותו יום להחכם להפיר ההקמה. אבל הרא"ש ס"ל דיכול להשאיל על הקמתו אף אחר כמה ימים ושפיר איכא למיחש שישאל על הקמתו ומש"ה פסק הטור דאף אחר כמה ימים יוכל לשאל על ההקמה משום דקאי בשיטת אביו הרא"ש ז"ל דע"כ ס"ל הכי כאשר בררנו והארכתי בזה בלימוד ה"ת) אח"ז הקשו שם בתוס' ונדירה ע"ד רבים דהא אפי' למ"ד נדר שהודר ברבים יש לו התרה מודה בעד"ר דאין לו התרה ותירצו דלגבי הבעל אינו מועיל עד"ר דכל הנודרת ע"ד בעלה היא נודרת והא דאמרי' דכ"ע ס"ל בנדר שהודר עד"ר אין לו התרה היינו לגבי החכם אבל לא לגבי הבעל. והא דפריך וניחוש דלמא אזלי לגבי חכם ושרי לה ולא משני שהודה עד"ר ה"ה דה"מ לשנוי' הכא. תו הקשו שם למה לא פריך תיכף על משנתינו האי פירכא וניחוש דלמא אזלי לגבי חכם ושרי לה ואיך תלי הקושי' על ר"ה ותו הקשו שם מאי פריך שמא יפר החכם וכן הבעל הלא בנדר שהודר לצורך חבירו אין מפירין אותו רק בפני חבירו וילפינן ממשה שאמר לו הש"י ב"ה לך אל מדין במדין נדרת במדין לך והתיר לך. ותו הקשו שם בד"ה קסבר צריך לפרט את הנדר מהאי דתנן בעירוכין המקדיש נכסיו ורוצה לגרש את אשתו ר"א אומר ידיר הנאה ממנו דשמא הוא עושה קנוניא על ההקדש ר"י אומר א"צ משום דקסבר דלמא אזל לגבי חכם ושרי לי' יעש"ה: נמצא יהי' ר"ה כתנאי בהא דצריך לפרט את הנדר דהא ר"י בודאי לית ליה דצריך לפרוט הנדר דא"כ לא יוכל אח"כ החכם להתירו יעש"ה ושם במס' ערכין

הביאו התוס' ג"כ כזו הקושי' ותירצו שם דהא כ"ע מודים דצריך לפרוט הלשון שנדר בו א"כ כאן גבי היתומים דנדרה בלשון זה תאסור ככר זה עלי אם נהנית משל כתובת ואח"כ כשתלך לגבי החכם להתיר נדרו בודאי תהי' צריכה לפרוט ג"כ זה הלשון ולא יתיר לה החכם ומתוקמי שפיר מלתא דר"ה משא"כ הסיב' בלב למה נדר זאת בהא ס"ל לר' יהושע דא"צ לפרוט א"כ כיון דהתם הוה לשון הנדר סתם שלא יחזירנה ס"ל שפיר לר"י דדלמא יפיר לה החכם אח"כ דהא א"צ לפרוט את הסיבה אשר נדר עלי' יעויין שם בלשון התוס' והנה יש להעיר בסוגי' כמה דקדוקים הראשון יש לדקדק על התוס' דלא הביאו לתירוץ שני של הרא"ש הנ"ל שזכרנו דחיישינן שמא ישאל על הקמתו ותו יש לדקדק דלכאורה קושיא זו הא דהקשו נדירה עד"ר אלימא יותר מקושי' ראשונה והראי' שהניחו בקושיא בהאי דפריך וניחוש דלמא אזלי לגבי חכם כו' ולמה איחרו תוס' בסוף. ותו קשה למה במכילתין הניחו התוס' בקושיא דיהי' ר"ה כתנאי ובמס' ערכין מתרצה לה כמ"ש:

ואמרתי בלימודי עם התלמידים דרך פלפול עמוק בזה הסיגנון יבואר קושי' אחרונה דהנה תו' הקשו קודם לקושי' זו ארבעה קושיות כאשר הבאנו לעיל ותירצו תוס' הכל בשיטתם. ולכאורה נאמר ליישב כל אלה הקושי' בדרך אחד ובחדא מחתי'. אך ורק בהיות כן יהי' קמה וגם נצבה קושי' החמישי' דלימא ר"ה כתנאי ואז לא שייך תירוצם דמס' ערכין. ויהיה המשך לשון התוס' בדרך זה שהמה הקשו לעיל מיני' כל הקושי' אשר יאמר לכאורה ליישב כל הני קושיות לזה סמכו את עצמם בקושיא החמישי בלי שום תירוץ כלומר בהיות כן ישאר הקושי' החמישי ולא יהי' שייך כלל התירוץ אשר נתרץ בעירוכין ופתח דברינו יאירו ליישב דקדוק הרביעי ולארבע' לו אשיבנה דהוכרחו התוס' להביא מקודם קושייתם ותירוצ' דיאמר הבעל קיים ליכי ואח"ז להקשות ונדירה עד"ר כי בלא"ה לא ימצא מקום לקושי' הנ"ל. דהנה לכאורה יש אתי מקום ליישב קושית תו' בהא דהקשו ונדירה עד"ר די"ל ר"ה ור"נ קיימי בשיטתייהו דהנה אי' במס' נדרים דף י"ח א"ר הונא אין נזירות חל על נזירות כו' וכן גבי נדר אין נדר חל על נדר יעש"ה ובמ"ש הר"ן ז"ל ואיתא בפוסקים וגם הובא בתוס' דמכילתן באחד שאוסר על עצמו כל המינים בעולם אין הנדר חל כלל משום דאי אפשר להתקיים בזה אא"כ התנה בפי' חוץ מן מין אחד יעש"ה ולפ"ז יש להעיר דמש"ה קאמר ר"ה בשמעתין אבל ניסת אין מדירין אותה. משום דלכאורה יש להקשות מאי אהני לרמאי ברמאות' הלא איכא למיחש שתעשה ערמה על הנדר שנודרת להיתומים באופן זה שתעשה נדר מקודם על כל מיני פירות חוץ ממין אחד. והשתא כשנדירה להיתומים ממ"נ לא חל הנדר של היתומים דאי נדירה על

זה המין שהוציאה מכלל נדר הראשון א"כ בהשלים זה הנדר גם על זה המין תהי' אסורה בכל המינים שבעולם ולא חל הנדר כנ"ל שהוא דבר שא"א להתקיים, ואי נדירה על מין ממיני הפירות שאסרה בראשונה ג"כ לא יחול השני דאין נדר חל על נדר ותלך אח"כ אל החכם להתיר לה נדר הראשון שלא הי' עד"ר וגם אין צריכה לפרש דבר אולם את זה י"ל דהא אי' שם בגמ' נשאל על הראשונה חל השני' משום דהחכם עוקר נדר מעיקרא וממילא חל עלי' נדר השני: אמנם החילוק שבין החכם להבעל הוא בדרך זה דהחכם עוקר נדר מעיקרא ובעל מגיז גייז שהוא מפיר מכאן ולהבא א"כ לגבי הבעל שייך לומר שפיר דאין אנו יכולים להדיר' אף עד"ר או ברבים משום דאיכא למיחש שמא תעשה הערמה הנ"ל ותאסור עלי' מקודם כל המינים חוץ אחד ולא יחול השני מטעם אין נדר חל על נדר ואח"ז יפיר לה הבעל נדר הראשון ומכאן ולהבא הוא מפיר ואינו עוקר בשום ענין הנדר מעיקרא ויעויין בדברי הרמב"ם פל"ד מה"ק ומ"ש שם הלח"מ והכ"מ א"כ אין עליה לא איסור מחמת נדר הראשון שהפר הבעל ולא איסור נדר האחרון אף שהוא עד"ר ולא יכול הבעל להפיר מ"מ מעיקרא לא חייל ממ"נ ושפיר קאי רב הונא בשיטתו דס"ל אין נדר חל על נדר ומש"ה פסק ואמר ניסת אין מדירין אותה דחיישינן שתעשה הערמה כנ"ל אבל בלא ניסת מדירין אותה שפיר דאין לחוש כנ"ל דא"כ מי יתיר לה נדר הראשון וא"ל החכם נמצא עוקר למפרע ויהי' מיחל חייל נדר השני ואין החכם יפר לה נדר השני אח"ז מטעם דצריך לפרוט את הנדר אבל ר"נ ס"ל דנדר חל על נדר א"כ אין לחוש אף לגבי הבעל להערמה הנ"ל שתאסור עלי' מקודם כל המינים ז"א דאכתי מיחל חייל עלי' נדר השני דנדר חל על נדר ואמר שפיר דאע"פ שניסת מדירין אותה כנ"ל ומיושב שפיר קושי' תוס' מעל ר"ה בהך שהקשו ונדירה עד"ר דחוששין שמא תערים כמש"ל אבל ז"א די"ל דתוס' הקשו שפיר דהא אם נאמר דתעשה ההערמה הנ"ל לאסור עלי' מקודם כל הפירות ולא יהי' חל נדר השני ואח"כ יפיר לה הבעל נדר הראשון א"כ ע"כ באותו יום תעשה הנדר הראשון דאל"כ אימתי יפיר לה הבעל דהא אינו מפיר אלא ביום שמעו ובהיות כן יש לנו לתקן הערמה שלה באופן קודם שתדור להיתומים עכשיו יאמר לה הבעל אם אסרת עליך ונדרת כל מיני' קיים ליכי ובהיות כן לא יוכל אח"ז להפיר נדר הראשון ותשאר באיסורה וא"ל דשמא יפר בלחש קודם שיאמר לה קיים ליכי א"כ בפשיטות חייל עליה נדר השני דהשתא אין לומר אין נדר חל על נדר דהלא קודם שנדרה להיתומים כבר הפיר לה הבעל נדר הראשון א"כ ממ"נ תשארה באיסורה אם יאמר הבעל באמת קיים ליכי הרי נשאר עליה נדר הראשון ואם יאמר בלחש מופר ליכי אזי יקום עלי' נדר השני שפיר: ולפ"ז הביאו התו' מקודם הקושי' ויאמר הבעל קיים ליכי ושאין ליישב

הקושי' כ"א באופן שמא יפר לה בלחש א"כ קשה שפיר הקושי' השני' ונדירה עד"ר דאין לחוש להערמה כנ"ל דיש כח בידינו לתקן כמ"ש בסמוך בקושי' הראשונה. ואשר לולי דבריהם הראשונים עדיין הוה מקום לפרש כמ"ש הרא"ש דחיישי' שמא ישאל על הקמתו א"כ לק"מ קושי' שניה דעדיין יש לחוש להערמה כנ"ל דא"ל שיאמר לה הבעל אם נדרת מקדם קיים ליכי ז"א דאכתי איכא למיחוש שמא ישאל אח"כ על ההקמה. אבל השתא דהביאו תוס' לתירוצם ולא הביאו כלל לתירצו של הרא"ש ז"ל והיינו מטעמים דכתיבנא א"כ הקשו שפיר הקושי' השני ומיושב שפיר המשך דברי התוס' ועיין והשתא לדברינו האלה יש מקום ליישב כל קושי' התו' שבמכילתן שזכרנו עד קושי' חמישית דמקודם צריכים אנו לפרש הפשט בגמ' ובתוס' מה שהקשו לימא ר"ה דאמר כתנאי בהך דצריך לפרט את הנדר ויעויין שם במ"ס עירוכין. קשיא מאי אולמיה דר' נחמן מר"ה דהלא ר"נ אמר להדיא אפי' ניסת וכגון דמדרינן ברבים ומסקינן דנדר שהודר ברבים תנאי היא אי יש לו התרה או אין לו התרה. הרי דר"נ מוקי למתני' כחד תנא דס"ל נדר שהודר ברבים אין לו התרה ולמה לא הקשו על ר"נ לימא כתנאי ולמה הקשו יותר על ר"ה אך יש לכוון ע"פ הפשוט דבשלמא על ר"נ לק"מ נימא דאמר למלתי' כתנאי י"ל אין ה"נ דניחא לי' לאוקמי משנתינו בכל גווני בין ניסת בין לא ניסת ואף שהוא אליבא דחד תנא מ"מ לא ניחא לי' לחלק ולומר דמשנתינו מיירי דוקא כשלא ניסת. אבל על ר"ה קשיא שפיר דלמה לך לחלק ולומר דמתני' מיירי כשלא ניסת ול"ל מוקי גם כשניסת ובאופן שהדירו ברבים וכהאי תנא דאומר נדר שהודר ברבים אין לו התרה וע"כ לפרש דר"ה רוצה טפי לאוקמי מתני' כנ"ע ואף לחלק מדנוקי אליבא דחד גברא אף שתהי' המשנה מיירי מכל גווני וא"כ הקשו שפיר אף גם השתא הוא דאמרת מלתי' כתנאי דהא בזה דצריך לפרט את הנדר ג"כ תנאי היא דלר"י א"צ לפרט את הנדר ובהיות כן כיון דגם השתא מוקמית מתני' כתנאי טפי ה"ל למוקי מתני' כמ"ד נדר שהודר ברבים אין לו התרה ויהי' עכ"פ מיירי משנתינו מכל גווני בין ניסת בין לא ניסת כנלע"ד ע"פ פשוט והוא ברור לכל בי רב:

והשתא לפ"ז הקשיתי לחדד התלמידים דע"כ לא מוקי ר"ה למלתי' דאתיא משנתינו כנ"ע וסוף כל סוף יהי' מוכרח לאוקמי משנתינו אליבא דחד תנא ולא כנ"ע וקשה ג"כ כקושי' התוס' לפי הצעתינו הנ"ל דאי' סוף מס' נדרים פלוגתא דר"י ור"ע באומרת הריני נזירה תוך שלשים יום והלכה וניסת תוך שלשים יום חד אמר דהבעל יכול להפיר משום דלא שייך בו לומר אין הבעל מפיר בקודמי' דאין זה קודמי' דהא האיסור מיחל חיל ברשות הבעל והעיקר תליא בזמן שמתחיל עליה תורת האיסור ור"ע ס"ל דאין הבעל

יכול להפיר דמשבא לכלל נדר אמר רחמנא והרי היא נודרת הנדר קודם שניסת ושייך בו שפיר אין הבעל מפיר בקודמים יע"ש דף פ"ט לאוקימתא דר"ח. ולפ"ז קשיא איך מדירין אותה עד שלא ניסת הלא עדיין יש לנו למיחוש שתעשה הערמה שלא יחול עלי' הנדר שנודרת עכשיו להיתומים בזה האופן שתאסור מקודם עליה כל הפירות חוץ ממין אחד כמה שזכרנו וא"כ השתא דנודרת ליתומים אין הנדר חל על נדר ואח"ז תמתין לה עד שתנשא לאיש ואז תלך אל החכם להתיר לה נדר הראשון. וא"ל הלא החכם יהי' עוקר נדר מעיקרא וא"כ יהיה חייל עלי' נדר השני כמ"ש ז"א דאח"ז יתיר לה הבעל נדר השני מאי אמרת אין הבעל מפיר בקודמין ז"א דהלא האיסור של נדר השני בא ברשותו דהא עד הנה קודם שניסת לא הי' יכולת להיות חל עלי' נדר השני מחמת נדר הראשין דאין נדר חל על נדר רק דעכשיו שהיא תחת בעלה ומתירת נדר הראשון מן החכם אז מיחל השני הרי ממש כדין שזכרנו דהא חייל האיסור ברשות הבעל ושפיר יכול הבעל להפיר נדר השני וא"כ איך קאמר ר"ה לא שנו אלא כשלא ניסת דאז שפיר יכולים להדירה מטעם דליכא למיחש שיפיר לה הבעל שאין הבעל מפיר בקודמין הלא עדיין איכא למיחש לה להערמה כמש"ל ולפ"ז מתורצים כל קושי' התוס' די"ל דכך המשך לשון הגמ' כי לא ניסת נמי לכי מנסבה מפיר לה הבעל ומשני דאין הבעל מפיר בקודמין והדר פריך וניחוש דלמא אזלי לגבי חכם ושרי לה. אין רצונו כפי המובן בפשטות דתלך להתיר אותו נדר שהדירה ליתומים דזה לק"מ די"ל שהדירה עד"ר או דמוכרחי' להתירה בפני היתומים ובשביל כך לא פריך על המשנה תיכף וניחוש דלמא תלך להחכם להתיר די"ל השני תירוצים שכתבנו רק דהשתא כך הוא כוונת המקשן דמוסב על ענין הראשון דעדיין איכא למיחש דלכי מנסבה מפיר לה הבעל וא"ל דאין הבעל מפיר בקודמין ז"א דאכתי איכא למיחש לה שמא תעשה הערמה לידור מקדם מכל המינים כנ"ל ואז לא יהי' הנדר חל על נדר ואח"ז כשתנשא תלך להחכם להתיר לה נדר הראשון ולא יהי' חל נדר השני כ"א ברשות הבעל ואז שפיר יכול הבעל להפיר דאין זה בכלל אין הבעל מפיר בקודמין כמש"ל ובהיות כן המשך פשטות לשון הגמ' אין מקום לשלשה קושי' התוס' שזכרנו: אולם ז"א דאם כוונת המקשן באופן שזכרנו דתלך אצל החכם להתיר נדר הראשון מה שנדרה בינה לבין עצמה בסתם א"כ מאי משני הגמ' קסבר צריך לפרט את הנדר מאי בכך דצריך לפרט הלא עיקר החשש שלנו שהחכם יפר לה נדר הראשון שהי' סתם ואינה צריכה לפרט כלל וכלל דהלא סתמא נודרה. ובהיות כן ע"כ דפירכת הש"ס הי' על נדר משל יתומים שנודרת עכשיו וע"ז שייך שפיר השינויא דש"ס דצריך לפרט את הנדר שהיה באופן אם נהניתה משל בעלה ולא יפר לה החכם. וא"כ קמה

גם נצבה כל קושי' התוס' הנ"ל לשנוי' דנודרת עד"ר או שצריך להתיר בפני היתומים ושפיר הוה קושי' התוס' דרך קיצור או סתירה או שלא משני מידי או דה"ל לשנויא שנודרת עד"ר או בפני היתומי' צריך להתיר החכם איברא עדיין יש מקום לפרש כמ"ש והתרצן דמשני קסבר צריך לפרט את הנדר כוונתו דצריך לפרט את הסיבה אשר הי' לה שעבורה נדרה זה הנדר א"כ לא יתיר לה החכם גם נדר הראשון דבבואה לפני החכם ישאל אותה למה נדרת זה הנדר ותהי' צריכה לפרט שעשתה זאת להערמה שלא יחול עלי' של היתומים ולא יתיר לה החכם כלל וכיון דשפיר מתפרש שינוי' דש"ס י"ל דפירכת הש"ס הי' וליחוש דלמא אזלי לגבי חכם להתיר לה נדר הראשון ובהערמה כנ"ל ומיושבים כל קושי' התוס' שזכרנו. אך בהיות כן סוערה קושי' החמישי' שבתוס' מאי משני קסבר צריך לפרט את הנדר. א"כ יהי' ר"ה כתנאי דמס' ערכין. דהשתא לא יהי' שייך התירוץ שבמס' ערכין דכ"ע מודים דצריך לפרט לשון הנדר ובסיבה הוא דפליגי. ז"א דהלא שפיר הוכחנו בהוכחה ברורה דכוונת המתרץ דצריך לפרט הנדר דמשני היינו הסיבה דא"ל גוף הנדר קשה הא גוף הנדר הי' סתם דהא קאי על נדר הראשון אעכ"ל דפירכת הש"ס לא הי' על נדר הראשון כ"א על נדר האחרון ומשני צריך לפר' הנדר הלשון שנדרה ובהיות כן קשה כל קושי' התוס' והוכרחו לתירוצם על כל הקושי' שלהם ומיושב היטב בסיגנון שכתבנו דמקושי' חמישית מוכח כל פירושם דלעיל אבל בהיות כן קשה לפי המסקנא כיון דא"צ לפר' רק הלשון שנדרה ולא הסיבה א"כ ניחוש לה להערמה כנ"ל שתלך להחכם להתיר לה נדר הראשון וכנ"ל ודוק היטב ובה"ת הארכתי בזה והדבר הוטב בעיני חכמים בעזה"י לכך סיימו התוס' אחר קושי' ה' ומיהו לא קיימי המסקנא הכי:

גרסינן במס' ע"ז דף כ"ז ע"א אתמר מנין למילה בעכו"ם שהיא פסולה דרו בר פפא משמי' דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ר"י אמר המול ימול כו' מאי בנייהו כו' ומסקינן שם דאיכא בנייהו אשה לרב פסולה דאינה בכלל ואתה את בריתי תשמור לר"י כשרה דאע"ג דלא מהילה כמאן דמהילה דמי ופריך והכתיב ותקח צפורה צור קרי בי' ותוקח כו' יעש"ה ופי' בתוס' לרב הא דאיצטרך אותו ולא אותה במסכת קידושין דף כ"ט היינו שאינה מחוייבת להדר על אחרים למולו יעש"ה ולפ"ז יקשה קושי' העולם שם דהקשו שם בתוס' ל"ל קרא אותו ולא אותה תיפוק לי' דהוה מ"ע שהזמן גרמא ונשים פטורות ותירצו מאחר דמיום השמיני והלאה אין לה הפסק מקרי שלא הזמן גרמא יע"ש ומקשים העולם הלא אעפ"כ הוה מ"ע שהזמן גרמא דהא מילה שלא בזמנה אינה דוחה שבת וי"ט. והכי אמרי' במס' עירובין בפ' המוציא תפילין דתפילין הוה מ"ע שהז"ג מאחר

שאינה נוהגת בשבתות וי"ט יעש"ה א"כ ה"ג גבי מילה הוה מ"ע שהז"ג דכל שמונת ימים אינה נימול כ"א ביום ולאחר זה אינו נימול בשבתות וי"ט. ולכאורה הי' מקום ליישב קושי' זו ע"פ הא דאי' בפ' ר"א דמילה דיליף שם מילה שלא בזמנו אינו דוחה שבת וי"ט משום דמילה הוה עשה ושבת וי"ט הוי עשה ול"ת ואין עשה דוחה ל"ת ועשה ובהיות כן שפיר ה"א אי לא הוה כתיב אותו ולא אותה דנשים חייבים למול וא"ל דהוה מ"ע שהז"ג ז"א דה"א גבי נשים הוי מ"ע שלא הזמ"ג מאחר שמיום השמיני והלאה אין לה הפסק שמלין גם בלילה וא"ל דאינו נוהג בשבת וי"ט ז"א דעשה די"ט הוה גבי נשים מ"ע שהז"ג ופטורה ולא נשאר הלאו די"ט ושפיר דוחה עשה דמילה ל"ת די"ט ואשה יכולה למול בי"ט שפיר ולא הוי דומיא דתפילין. אבל לפמ"ש תוס' הכא הדרא קושיא לדוכתן לרב ל"ל אותו ולא אותה שאין עלי' החיוב למולו אף ע"י אחרים הלא מ"ע שהז"ג נשים פטורות וכאן הוה מ"ע שהז"ג דבזמנו אינו נימול ושלא בזמנו אף שנימול בלילה מ"מ אינו נוהג בשבתות וי"ט מאי אמרת דלגבי נשים הוה מ"ע שלא הז"ג דאזלי לה עשה די"ט ולא נשאר רק הלאו ויכולה שפיר למול בי"ט ז"א דהלא קיימינן דאשה פסולה למול א"כ אינה רשאית היא למולו ולא לצוות לנשים אחרים למול שהמה פסולי' וע"כ לא תצוה למול כ"א לאיש ולגבי דידי' הוה י"ט עשה ול"ת ושוב אין עשה דמילה דוחה עשה ול"ת והדרא קושי' הנ"ל לדוכתא ועיין:

על פרשת וארא - כתנות אור

בפסוק וידבר אלהים אל משה כו' וארא אל אברהם ואל יצחק כו' וגם הקמותי את בריתי אתם לתת כו' ופירש"י וידבר אלהים דבר אתו קשות על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לעם הזה ויש לדקדק א"כ מה תשובה השיב לו הקב"ה על שהקשה לו למה הרעות והקב"ה השיב לו וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב באל שדי ופרש"י לאברהם בפרשת מילה נאמר אני אל שדי כו' ונתתי לך ולזרעך את ארץ מגוריך ליצחק כי לך ולזרעך אתן את הארצות האל כו' ליעקב אני אל שדי פרה ורבה איתא במדרש שאמר משה למה הרעות לעם הזה דוקא ולא לעם אחר ואם מפני שאמר אברהם במה אדע כי אירשנה ואמר גר יהיה זרעך היה לך להשתעבד דורו של ישמעאל והנה על קושי' זו י"ל תירוץ נכון דהא אי' בגמ' בפ' ד' מיתות דבני ישמעאל אינם קרוים זרע דכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק וא"כ ישמעאל לא בכלל כי גר יהיה זרעך והנה זה מוכח נמי מירושת הארץ דישמעאל לא מיקרי זרע דהא הבטיח הקב"ה לאברהם לך ולזרעך אחריך את ארץ מגוריך וליצחק כי לך ולזרעך אתן כל ארצות האל

וביעקב נמי כתיב ואת הארץ אשר נתתי לאברהם וליצחק לך אתננה ולזרעך אחריך וא"כ מדוע לא ניתן חלק גם לישמעאל אע"כ דלא איקרו זרע ובזה יובן וידבר אלהים דבר אתו קשות על שהקשה לדבר ולומר למה הרעות לעם הזה ר"ל ולא לדורו של ישמעאל לכך השיב הקב"ה וארא אל אברהם ואל יצחק ואל יעקב וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען וע"כ למה אני נותן להם ולא לבני ישמעאל אע"כ דלא מיקרי זרע א"כ גם בגזירת השעבוד גר יהיה זרעך לא הי' ישמעאל בכלל וק"ל: גמרא דסנהדרין דף ס"ז ע"ב ותעל הצפרדע ותכס את ארץ מצרים ר' עקיבא אמר צפרדע אחת היתה והשריצה ומלאה את כל ארץ מצרים אמר רבי אלעזר ב"ע עקיבא מה לך אצל הגדה כלך מדברתך ולך אצל נגעים ואהלות צפרדע אחת היתה ושרקה להם ובאו כולם ע"כ הגמ' ותמוה מאוד וקשה להולמן חדא וכי בשביל שר"ע הי' חריף ויוכל ללמוד בנגעים ואהלות הפסיד שלא ידרוש אגדה זו ועוד למה האריך ר"א בדיבורו הי' לו לומר בקצרה ר"ע מה לך אצל אגדה זו לך אצל נגעים ואהלות ויהי' הסגנון כך דוקא על ר"ע קשה מה לך אצל הגדה זו אבל אם היה אומר תנא אחר לא היה קשה עליו אך אם תאמר איזה תירץ והוכחה מאהלות ויוכל לדרוש אגדה זו ולכך אמר ר"א כלך מדברתך ר"ל מתירוצך ולך אצל נגעים ואהלות ואז מוכח ע"כ שאי אפשר לומר כתירוצך וע"כ מוכח שצפרדע א' היתה ושרקה להם והם באו ואם אמנם שאין דרכי לכתוב בספר זה אלא דברים פשוטים הקרובים לאמתה של תורה מ"מ הואיל ולמדתי דבר זה בהיותי בר תמניא עשרה שנין וחביב עלי וחדי הקב"ה בפלפולא ע"כ רשמתי בספר זה לזכרון לחדד בניי ותלמידים ומתחילה צריכין אנו להקדים גמרא דפסחים דף נ"ג ע"ב דרש תודס איש רומי מה ראה חנניא מישאל ועזריה שמסרו עצמן על קידוש השם לתוך כבשן של אש נשאו ק"ו בעצמן מה. צפרדעים שאינן מצווין על קידוש השם כתי' בהו ועלו בביתך ובתנוריך ובמשארתך אימתי משארת מצוי' אצל התנור בשעה שהתנור חם אנו שמצווין על קה"ש על אחת כמה וכמה והקשו התוספות מהא דאמרינן בכתובות מנ"ל דמיתה חמורה ממלקות דאמר רב אלמלא נגדי' לחנניא מישאל ועזריה הוי פלחא לצלמא תימא הא דאמרי' כשהוציאו את ר"ע אמר כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אימתי יבוא לידי ואקיימנה כו' אלמא דבכל נפשך מיירי אפי' היה מיסרין את האדם ביסורין קשים דומים דר"ע וא"כ איך אמר הכי אלמלא נגדי' הוי פלחי לצלמא ועוד הקשה מאי פריך הכי מה ראו חנניא כו' שמסרו עצמן הלא בפרהסיא הוי ומקרא מלא הוא בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך ותירצו תוס' לישב שלא היה זה אלא אנדרטי העשויה לכבודו של מלך ובסוף כתבו אך לשון הוי פלחי לצלמא לא אתי שפיר ומהרש"א בח"א רוצה

לישב קושיא הנ"ל וז"ל שהם היו סוברים כר' ישמעאל דאמר מנין שאם אמרו עבוד ע"א שיעבור ואל יהרוג ת"ל וחי בהם ולא שימות בהם יכול אפי' בפרהסיא ת"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל ובצלם שהעמיד בבקעת דורא לא היו מישראל עשרה א"כ שפיר קאמר אלמלא נגדי' לחמ"ו הוי פלחי לצלמא כיון שלא היה בפרהסיא לא היו מצווין על קידוש השם ושפיר הוי פלחי וגם פריך שפיר מה ראו למסור עצמן לכבשן האש כיון שהיה בצנעה לא היו מצווין על קה"ש ותירץ שלמדו ק"ו מצפרדעים אך קשיא לי לפי פי' מהרש"א שלמדו ק"ו מצפרדעי' שאף בצנעה מחויבים לקדש השם מהא דאמרי' דבני נח אינם מצווין על קידוש השם כדאיתא בסנהדרין דף ע"ד ע"ב הכתיב בנעמן לדבר זה יסלח ה' לעבדיך בבואי אדוני בבית רימון והוא נשען על ידו בהשתחותו וכתיב ויאמר לו לך לשלום שאלישע הודה לו לדבר ואם איתא שבני נח מצווין על קידוש השם לא הי' לאלישע להודות לדבר איסור ודחי הש"ס שם דלמא בצנעה הוי ולכך הודה לו אלישע אבל לעולם בפרהסיא גם בני נח מצוון על קידוש השם ולפי' מהרש"א קשה דהא כל ק"ו ניתן לדרוש ואם איתא שחנניא מישאל ועזריה למדו ק"ו שאף בצנעה מחויבים לימסור על קה"ש וא"כ אף ב"נ מצווין על קה"ש אף בצנעה א"כ הדרא קושי' לדוכתא למה הודה אלישע לדברי נעמן הא אפי' בצנעה איכא איסור וצריכן אנו לומר דאין זה ק"ו גמור דומי' לזה כתבו תוס' בפר' ר"ע דאמרי' שם ג' דברים עשה משה מדעת עצמו פי' מן האשה למדה ק"ו והקשה ג"כ תוס' אמא חשיב שעשה משה מדעתו הלא ק"ו ניתן לדרוש ותירצו דאין זה ק"ו גמור דיש פירכא על ק"ו יעויין שם א"כ צריכן אנו לומר גם כאן דאין זה ק"ו גמור שלמדו מצפרדעים דיש איזה פירכא על ק"ו זה כמו שכתב מהרש"א שם דצפרדעים אף שלא נצטוו על קידוש השם מ"מ לא נצטוו ג"כ על וחי בהם משא"כ הם שהיו מצווי' על וחי בהם והר"י פינטו כתב ג"כ דאין זה ק"ו גמור דהרי בצפרדעי' גזר עליהם הקב"ה דכתיב ועלו ובאו בתנורך מה שלא גזר כן על חנניה מישאל ועזריה והנה פירכת הרי"ף אינו אלא כי אמרינן צפרדע אחת היתה ושרקה ובאו כולם מן היאור וא"כ שפיר מצינו לומר דהיה הציווי של הקב"ה עליהם ושרץ היאר צפרדעים ועלו ובאו בתנורך כו' משא"כ לר"ע דסבירי ליה שצפרדע אחת היתה והשריצה כולם ביבשה א"כ י"ל דהני שלא באו מן היאור לא נצטוו על זה דהצווי היתה שישרוץ היאור צפרדעים ואח"כ עלתה צפרדע אחת והשריצה ועשו רצון הקב"ה אע"פ שלא גזר עליהם א"כ שפיר למדו ק"ו מצפרדעי' אך פירכת מהרש"א קשה דלמא הצפרדעים לא נצטוו על וחי בהם: בפסוק ויקרא פרעה למשה ולאהרן ויאמר העתירו את ה' ויסר את הצפרדעי' כו' ויאמר למחר ויאמר כדבריך למען תדע כי אין כה' אלהינו ויש לדקדק למה לא ביקש פרעה

להסיר את הצפרדעים מיד והרחיב זמן עד למחר ועוד בתשובת משה ויאמר כדבריך למען תדע כו' משמע שאלו שהעתיר מקודם לא הי' יודע שאין כה' אלהינו ועוד למה לא ביקש פרעה זה במכה ראשונה בדם ונראה ליישב דמכת דם שהיא מכה ראשונה כתיב ויחזק לב פרעה ופרש"י לומר ע"י מכשפות אתם עושים כן כו' ואיתא בזוהר דאית ערב רב ואית ערב זוטר דערב רב שעשו העגל ע"י כשפים הי' לאחר שש כשנטו צללי ערב דהכשפים אינם שולטים רק בעת שינטו צללי ערב אבל לא מקודם וזה הי' כוונת פרעה שבמכה ראשונה חשד אותם שע"י כשפים הם עושים ובמכת צפרדעים ביקש העתירו את ה' ויסר את הצפרדעים ויאמר משה לפרעה התפאר עלי למתי אעתיר ויאמר למחר שפרעה היה חושש שהם עושים ע"י כשפים וכשפים שולטים לעת ערב ולכך אמר למחר שבאותו זמן אינם שולטים הכשפים ולכך השיב לו משה כדבריך אעשה שלמחר בהשכמה אתפלל בעוד שאין הכשפים שולטים ובזה למען תדע כי אין כה' אלהינו שיד ה' פגעה בך ולא ע"י כשפים:

ובזה אמרתי לישב מה דאמרו בברכות ויהי בעלות המנחה כו' ענני ה' ענני. ענני שתרד אש מן השמים ענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם באשר שנביאי הבעל התנבאו עד אחר הצהרים ובעת המנחה שהתחיל אליהו להתפלל ובאותו עת כשפים שולטים ולכך התפלל אליהו ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם באשר שכשפים שולטים בעת מנחת ערב כשנטו צללי ערב וזה שאמרו בפ"ק דברכות דף ט' ע"א כשנגלו ישראל ממצרים לא נגלו אלא בערב שנאמר המוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה ולכאורה איכא למידק למה באמת הוציאם בלילה אלא הקב"ה הראה ידו הגדולה אף שבלילה זמן כשפים ולא היה עבד יוכל לצאת ממצרים מחמת כשפיהם אף על פי כן הוציאם בכחו הגדול בלילה ולא יוכלו לשלוט בכשפיהם וק"ל: אור פרשת וארא חדש גרסינן במס' בבא בתרא דף קי"ט ע"א בפיסקא ושהיה בכור נוטל שני חלקים. ופריך ואמאי ראוי הוא ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק (ופרש"י ואמאי ראוי הוא לחפר ולצלפחד משמתו במדבר אבל לא הוחזקו בה מעולם שהרי לא באו לארץ) אמר רב יהודה אמר שמואל ביתדות אוהלים. מיתבי כו' אלא אמר רבה ארץ ישראל מוחזקת היא. מיתביה א"ר חידקא שמעון השקמוני הי' לי חבר מתלמידי ר' עקיבא וכך היה ר"ש השקמוני אומר יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הם. אבל לא הי' יודע אם נוטלות חלק בכורה או לאו כו' ויודע הי' משה רבינו שהמקושש במיתה שנאמר מחלליה מות יומת אבל לא הי' יודע באיזה מיתה ימות כו' ואי אמרת א"י מוחזקת היא מאי קא מספקא ליה. ומשנינן היא גופי' קאי מסתפקא ליה למשה דכתיב ונתתי אותה

לכם מורשה אני ה' ירושה היא לכם מאבותיכם. או דלמא שמורשים ואינם יורשים. ופשטי' לי' תרווייהו ירושה היא לכם מאבותיכם וגם מורישים ואינם יורשים כו' יע"ש הדק היטיב. והקשה הגאון מוהרש"א ז"ל למה פריך דוקא לרבה דאמר א"י מוחזקת היא מאי קמסתפקא למשה הלא גם לשינויא קמא דשמואל דאין א"י מוחזקת היא רק שנטלו חלק בכורה ביתדות אוהלים שלא הוי כלל ראוי קשה בפשיטות א"כ מאי קא מסתפקא ליה עיין עליו באורך. ותו איכא למידק לאיזה צורך הביא המקשן כל לשון הברייתא ויודע היה משה שהמקושש במיתה אשר אין לדבר זה שייכות לפירכתו ותו הקשה תוס' מאי קא מספקי' למשה באיזה מיתה לדון את המקושש הוה לי' לדונו בחנק דכל מיתה האמורה בתורה סתם הוא חנק יע"ש היטיב. וכדי שלא להשיב ריקם פני התלמידים מדי שבת בשבתו אמרתי ליישב כל הקושיא הנ"ל בחדא מחתא ומריש יעויין במשנתינו בנות צלפחד נטלו שלשה חלקים כו' שהי' עם יוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ושהיה בכור נוטל שני חלקים יעויין בפרשב"ם הדק היטיב ואמרי' עלה בגמרא תנן כמאן דאמר ליוצאי מצרים נחלקה הארץ. דתניא ר' יאשיה אומר ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ שנאמר לשמות מטה אבותם ינחלו. אלא מה אני מקיים לאלה תחלק הארץ בנחלה לאלה כאלה להוציא את הטפלים. ר' יונתן אמר לבאי הארץ נתחלקה הארץ שנאמר לאלה תחלק הארץ בנחלה. אלא מה אני מקיים לשמות מטה אביהם ינחלו משונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם שבכל נחלות שבעולם החיים יורשים את המתים וכאן המתים יורשים את החיים ופי' הרשב"ם והכי תניא בתוספתא כיצד שני אחים שהיו מיוצאי מצרים לאחד יש לו תשעה בנים ולאחד יש לו רק בן אחד ולפניהם עשרה לתכים תשעה נוטלים תשעה לתכים לכל אחד לתך לתך הרי תשעה לתכים והאחד נוטל לתך אחד וחזרו המתים וירשו בקבר את החיים והורישו לבניהם הרי כ"א נוטל החצי דהיינו התשעה אחים נוטלים חמשה לתכים והאחד נוטל חמשה לתכים יעש"ה בגמ' ובלשון הרשב"ם ז"ל. ולפ"ז אני אומר דלמ"ד דאמר לבאי הארץ נחלקה מעיקרא לא קשה מידי ואמאי ראוי הוא ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק. זה ליתא דהא לדידיה הי' החלוקה בדרך זה שמקודם נחלק הארץ לאחי צלפחד שהמה הי' שפיר מבאי הארץ דהא ליוצאי מצרים לא נחלק כלל. רק שאחר שנחלק החלק לאחי צלפחד חזרו המתים וירשו את החיים דהיינו שחזר חפר וירש הכל מן בניו ואח"ז חזרו החיים דהיינו אחי צלפחד ויורשי צלפחד שהם בנותיו וירשו את המתים שהוא חפר נמצא לא הי' זה מעולם ראוי ביד חפר דהא לא נחלק הארץ לו ודכוותי' שהיו מיוצאי מצרים. רק אחר שנחלק לבני חפר חזר חפר וירשה נמצא הוה ממש מוחזק ביד חפר דמאחר שבא לידו אחר החלוקה

שהי' בידם ונמצא אח"כ שפיר יכולים בנות צלפחד ליטול שני חלקים כדין חלק בכורה שהוחזק לאבותיהם כאשר בררנו ועכ"ל הא דפריך הש"ס ואמאי ראוי הוא ואין הבכור נוטל בראוי כבמוחזק היינו למ"ד ליוצאי מצרים נחלקה הארץ ולדידי' הוה שפיר ראוי כ רשב"ם שזכרנו ודבר זה ברור לכל רואי שמש ובזה מיושב קשי' מהרש"א ס"ל דבל"ז ל"ה מצי כריך מאי קא מסתפקא ליה למשה הוה מקום לומר דר"ש שקמוני סובר כמ"ד לבאי הארץ נחלקה הארץ וממילא גם בקרקעות נטלו בנות צלפחד שני חלקים מאחר שהי' מוחזק בידם א"כ י"ל היא גופיה קא מספקא ליה למשה במה שאמר ל השם מקודם לאלה תחלק את הארץ. אם פירושו דליוצאי מצרים נחלקה הארץ וא"כ אינן יורשות חלק בכורה בנחלה מאחר שהוה ראוי או דפירושו לאלה תחלק את הארץ דלבאי הארץ נחלקה הארץ והמתים יורשים את החיים כנ"ל ובהיות כן הוה שפיר מוחזק ביד חפר בשעה שהגיע לכלל ירושה וא"כ שפיר בנות צלפחד נוטלות חלק בכורה בקרקעות דהוה מוחזק ולא ראוי כמ"ש בסמוך. אבל השתא דמשני דארץ ישראל מוחזקת היא א"כ גם למ"ד ליוצאי מצרים נחלקה הארץ נוטלים חלק בכורה בכל דבר מאחר שא"י מוחזקת היא א"כ קשה שפיר מאי קא מספקא ליה למשה מאחר שאיך שיהיה מגיע להם חלק הבכורה כמש"ל ושפיר פריך הש"ס דוקא לרבה דאמר א"י מוחזקת היא ומיושב קושי' מוהררש"א הנ"ל בטוב ובדעת כאשר ברור לכל אשר בלבו הדעת מכרעת

אולם עדיין אנו צריכין למודעי' דקושית מוהררש"א במקומה עומדת ל"ל פריך גם לשמואל מאי קא מסתפקא ליה למשה. ואין לומר משום דבל"ז ה"א דהיא גופיה קא מספקא לי' אם א"י ליוצאי מצרים נחלקה או לבאי ארץ נחלקה דאי לבאי הארץ נחלקה מגיע להם חלק בכורה ואי ליוצאי מצרים נחלקה אינה מגיע להם חלק בכורה מטעם דהוה ראוי וזה ליתא כל עיקר דהא מדקאמר ר"ש השקמוני שמשה רבינו היה מסופק אם ליתן להם חלק בכורה משמע שזה הי' לתועלתם מה שיקחו חלק גדול והוא חלק בכורה וכן מתשובתו של הקב"ה אנחנו למדין שהי' זה לטובתם מדהשיב כן בנות צלפחד דוברות נתן תתן כו'. ולפמ"ש וברנו הלא טוב להם נעברה להם חלק הבכורה דאם לא יטלו החלק בכורה טוב להם יותר ויותר. דהא אימתי נוטלים חלק בכורה בזמן שנא' לבאי הארץ נחלקה והיו נוטלים בנכסי חפר חלק הבכורה ולעומת זה אינם נוטלים חלק צלפחד שהרי לא יורש כלום מאחר שהי' מיוצאי מצרים והארץ לא נחלק כ"א לבאי הארץ ולא הוחלק שום חלק בפני עצמו לצלפחד מאחר שלא היה מבאי הארץ ולבנותיו ג"כ לא נחלק את חלקו משום דלא נחלק הארץ לנקבות משא"כ אם אמרי' דלא יטלו חלק בכורה והיינו ע"כ משום דליוצאי מצרים נחלק הארץ א"כ אף שהם מפסידים חלק

הבכורה מ"מ הם מרויחים כהנה דנוטל צלפחד חלק ג"כ כמו חפר א"כ נוטלים כל החלק של צלפחד וגם חלק פשוט בנכסי חפר ויעויין בגמ' שם משא"כ אם לבאי הארץ נחלקה הרי מפסידן חלק שלם של צלפחד וא"כ מאי חשיבותייהו כשיטלו חלק בכורה אדרבה מגרע גרע להם כשהם נוטלים חלק בכורה דמפסידים כל חלק של צלפחד ובהיות כן אין ריוח להם בנטילת חלק בכורה מאי אהדר לי' הקב"ה כן בנות צלפחד דוברות ואמרתי לחדד התלמידים דרך דרוש דהנה יש כאן מקום לדקדק שאמר הי' לי חבר מתלמידי ר"ע לאיזה צורך הביא זאת שהיה מתלמידי ר"ע ותו יש לדקדק על הלשון שאמר ולא היה יודע באיזה מיתה אשר יותר יתכן באמרו ולא הי' יודע איזה מיתה לכך נלע"ד דהנה יעויין בזוהר פרשת בלק אבינו מת במדבר בשביל שמרד במשה יע"ש ופי' במפרשי התורה שמשה היה לו דין מלך והיה לצלפחד דין מורד במלכות דחייב מיתה. וידוע דמורד במלכות דינו בסייף ואי' במס' סנהדרין מי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה ולפינן לה שם מקרא דיחזקאל יעש"ה ולפ"ז י"ל דר"ש השקמוני סבירא לדידיה ג"כ בהחלט סברת הזוהר דצלפחד היה מורד במלכות שהוא משה רבינו וממילא היה דינו חתוך להיות בסייף כשארי מורד במלכות. ודייק הכי דבאמת הי' למשה לדונו בחנק כסתם מיתה האמורה בתורה או שגם זה הי' ידוע למשה שמחלל שבת דינו בסקילה כאשר מצאה לאל ידי להוכיח בראיות ברורות במקום אחר רק מחמת כי יודע היה משה שהמקושש במיתה כלומר שהי' יודע מאז ומכבר שהמקושש במיתה מחמת מרדו במלכות ולא היה יודע באיזה מיתה דייק לדונו במיתה חמורה או במיתה קלה דלא הי' יודע הדין דנידון בחמורה אך דאי' במס' שבת דף צ"ו דר"ע ס"ל מקושש זה צלפחד ולכן דייק חבר הי' לי מתלמידי ר"ע דס"ל מקושש זה צלפחד דנתחייב מיתה מכבר ושפיר משה לא הי' יודע באיזה מיתה כמו שזכרנו:

ואמרתי ע"פ דברינו האלה ליתן טעם לשבח בהא דאי' במס' שבת שם א"ל ר"י ב"ב עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין כו' הרי התורה מכסה ואתה מגלה ואי' דבהא פליגי ריב"ב ור"ע דריב"ב ס"ל דהמקושש לשם שמים נתכוון מחמת שהיו העולם פרוצים בחילול ע"כ היה מחלל שבת להורות לעם שנהרגין על חילול שבת ור"ע ס"ל דלמא לשם שמים נתכוון ועדיין יש לתת לב לדעת במאי פליגי והיאך הוכיח ר"ע דכוונתו הי' שלא לש"ש בהבנתי' דלבי' תליא מלתא. ולפמ"ש מתרצה דא דר"ע ס"ל ג"כ כסברת הזוהר דצלפחד הי' מורד במלכות ונתחייב הרג. א"כ בודאי לא הי' כוונתו לש"ש דא"כ למה עביד ב' עבירות אטו יהרג על שניהם בתרי מיתות לא קטלינן לי' ועדיין לא ידעי כ"ע דגם שעל עבירה שני' מחויב מיתה ואדרבה לא ידעו אם עבור זו העבירה נקנס

במיתה או בשביל עבירה האחרת ואע"ג שי"ל שידעו אם יראו המיתה שיעשו מ"מ עדיין לא נשמע על עבירה השני' שום עונש הרי הוכחה רבה לר"ע דלאו לש"ש נתכוון ובהיות דברינו בהכרח לר"ע דס"ל שנתחייב מקושש שתי מיתות כסברת הזוהר שזכרנו לעיל מיני' שפיר דייק בפשיטות שהי' לו חבר מתלמידי ר"ע דס"ל שנתחייב שתי מיתות ע"כ לא ידע באיזה מיתה לדונו בזו או בזו וכאשר בררנו לעיל יפה ויעויין עוד במס' סנהדרין סוף פ' נגמר הדין נכסי הרוגי מלכות למלך ר' יהודא אומר ליורשין. ואי' בסב"מ בדפליגי הני תנאי בפלוגתי' דלעיל דפליגי רב ושמואל חד אמר כל הנאמר בפרש' מלך מלך מותר בו וחד אמר דלא נאמר כ"א לאיים וס"ל לר"י כמ"ד דלא נאמר פרשת מלך אלא כדי לאיים ות"ק ס"ל דמלך מותר בו. ותוס' הקשו שם מאחאב ותירצו דשאני גבי אחאב שהיתה שדה אחוזה מאבותיו וכ"ע מודים דלא שייך למלך וזה דדייק חלילה מתת לך נחלת אבותי יעש"ה ופירש בספר הנ"ל דגם בענין נכסי הרוגי מלכות יש לחלק כמו כן דדוקא נחלתו ממש שייך למלך אבל נחלת אבותיו שייך להיורשים אליבא דכ"ע יעש"ה ולפ"ז י"ל דשפיר קא מסתפקא לי' למשה אם ליוצאי מצרים נחלקה הארץ וממילא מגיע לצלפחד חלקו ממש כאשר כתבנו מאחר שהי' מיוצאי מצרים ובהיות כן אין לבנותיו לירש זה החלק דנכסי הרוגי מלכות למלך או דלבאי הארץ נחלקה ולא הוחלק לצלפחד בפני עצמו שום חלק מאחר שלא הי' מן באי הארץ רק דנחלה לבאי הארץ וחזרו וירשו בקבר א"כ הוה לגבי צלפחד נכסי אבותיו שירש הוא מחפר וממנו ירשו בנותיו שפיר ולא שייך למשה הנכסים דבאחוזת אבותיו שייך להיורשים ושפיר עדיפא להו לבנות צלפחד ליטול חלק בכורה שלא יטול מהם משה מטעם אחוזת אבותיו משא"כ אם לא יטלו חלק בכורה אף שיהי' שייך להם חלק צלפחד בפני עצמו מ"מ אותו החלק אינו שייך להם כ"א למשה דנכסי הרוגי מלכות ממש למשה מגיע. ושפיר פשיט לי' הקב"ה כן בנות צלפחד דוברות כו' ומעתה יתבאר המשך לשון הגמ' היטב דקאמר מיתבי' כו' ואי אמרת ארץ ישראל מוחזקת היא מאי קא מספקא לי' למשה וקשה קושי' מהרש"א ז"ל איך תלה הפירכא הזאת על רבה דמשני א"י מוחזקת היא הלא גם לשמואל דאמר ביתדות אוהלים קשי' טפי בפשיטות מאי קא מספקא לי' למשה. וא"ל דבל"ז על שמואל לק"מ דהוה מקום בידינו לפרש דהוא גופי' מספקא ליה למשה אם ליוצאי מצרים נחלק הארץ ואין מגיע להם חלק בכורה כ"א ביתידות אוהלים או דלבאי הארץ נחלקה הארץ וממילא מגיע להם חלק בכורה אף בקרקעות. יקשה א"כ גריעותא הוא להם ליטול חלק בכורה ולהפסיד כל החלק של צלפחד משלם וטוב להם להפסיד חלק הבכורה כשנאמר לאו לבאי הארץ נחלקה אלא לי"מ ויטלו כל חלק צלפחד משלם כאשר כתבנו לעיל לכך

הביאו כל לשון הברייתא ויודע הי' משה שהמקושש במיתה רק שלא הי' יודע באיזה מיתה ובע"כ לפרש דמקושש היינו צלפחד ושהי' ג"כ מורד במלכות כמ"ש לעיל באורך ובהיות כן י"ל שפיר דקמספקא ליה אם ליוצאי מצרים נחלקה הארץ ומגיע כל חלק צלפחד למשה או לבאי הארץ נחלקה ומגיע להם חלק הבכורה מטעם אחוזת אבותיו ולא הוה קשה בל"ז מאי קא מספקא לי' למשה אבל השתא דאמרת א"י מוחזקת היא א"כ בין כך ובין כך נוטלת חלק בכורה קשיא שפיר מאי קא מספקא ליה למשה אך לפ"ז קשה דלפי המסקנא בהכרח לומר דס"ל לר"ש השקמוני לבאי הארץ דאי ליוצאי מצרים נחלקה מגיע חלק צלפחד למשה כדין נכסי הרוגי מלכות ולא אשכחן זה בחלוקת הארץ שנטל משה זה החלק ואדרבה פשטי' דקרא משמע שבנות צלפחד ירשו הכל ועכ"ל דס"ל לבאי הארץ נחלקה וא"כ קשה למה לי קרא דונתתי לכם מורשה להורות פירושי דירושה היא לכם מאבותיכם דא"י מחזקת היא קשה בלא"ה נמי ממחזקת היא כיון דלבאי הארץ נחלקה וירשו המתים את החיים הוה שפיר מוחזקת ונוטלות ג"כ חלק הבכורה כאשר בררנו לעיל והוי סגי כדפשטינן לי' לבאי הארץ נחלקה לכך דייק הש"ס ופשטינן ליה תרווייהו דירושה היא לכם מאבותיכם ומורישים ואינם יורשים ואם כן איצטרך קרא עכ"פ אמורישים ואינם יורשים ודוק היטב כי נכון הוא:

על פרשת בא - כתנות אור

במדרש רבה נתקשה למשה בקידוש החודש עד שהראה לו הקב"ה באצבע החודש הזה כזה ראה וקדש ולכאורה תמוה למה נתקשה לו במולד הלבנה הלא בראי' תליא מילתא ולתרץ זה נקדים גמרא דר"ה דף כ"ה ריש פרק ראוהו ב"ד בלבד יעמדו שנים ויעידו בפניהם ראוהו שלשה והם ב"ד יעמדו שנים ויושיבו מחבריהם אצל היחיד ופריך ואמאי לא תהי' שמיעה גדולה מראי' א"ר זירא כגון שראו בלילה ופרש"י דהא גבי עדות החודש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש וכתבו התוס' ובחנם דחק דאפי' בדיני נפשות אמרינן הכי בפ' החובל אם ראוהו ביום עכ"ל ול"נ ליישב דברי רש"י ברורים ושרירין וקיימין ונקדים מה דאי' שם בפיסקא ראו ג' ואמאי ה"נ לא תהיה שמיעה גדולה מראיה וכי תימא ה"נ שראו בלילה היינו הך ומשני סיפא איצטריכ' ליה שאין היחיד נאמן ע"י עצמו ופריך למימרא דעד הראוי להעיד נעשה דיין לימא מתני' דלא כר"ע דתני' סנהדרין שראו באחד שהרג את הנפש קצתם נעשים עדים ומקצתן נעשים דיינים דברי ר' טרפון ר"ע אומר כולם נעשים עדים ואין עד נעשה דיין ופרש"י אבל המעידים לא ישבו וידונו עמהם דהראוי להעיד אית לי' לר' טרפון דנעשה דיין אבל עד עצמו לית לי' דנעשה דיין

וגבי עדות החודש גופו נמי לא אכשרנו במתני' להיות העדים נעשים דיינים דא"כ ל"ל ישיבו מחבריהם יעידו בפני היחיד ואח"כ ישבו הם עמו וכתב מהרש"א שרש"י אזיל לשיטתו דכל היכי דכתיב עדות לא אמרי' לא תהית שמיעה גדולה מראיה וכבר דחו התוס' פי' זה והך ברייתא מיירי בלילה אבל ביום אפי' עד המעיד נעשה דיין דלא תהיה שמיעה גדולה מראי' עכ"ל ונ"ל דרש"י הוכרח לפרש זה דהא אי' התם בב"ק בפ' החובל דפריך על ר' יהודה הנשיא שחייב לשלם ע"פ ראיתו דהא אין עד נעשה דיין דהא ע"כ לא פליג ר"ט ור"ע אלא דמקצתן נעשו עדים אבל עד נעשה דיין לא אמרינן ומשני שם כגון שראו בלילה ואב"א ה"ק ר"י הא אנא הא עדים ולפי סוגי' זו צ"ל דהך קושיא לא תהי' שמועה גדולה מראיה לא קשיא אלא היכי דלא כתיבי עדות דאי קשי' קושי' זו אף היכי דכתיבי עדות א"כ אמאי פריך לר"י נשיא מהך פלוגתא דר"ט ור"ע תקשי לי' ברייתא גופא אמאי לית להו עד נעשה דיין לא תהיה שמיעה גדולה מראי' אע"כ דפלוגתייהו שראו בלילה הוא וא"כ ידע המקשה התירוץ דמיירי שראו בלילה אע"כ דס"ד דמקשה דכל היכי דכתיבי עדות לא אמרינן לא תהי' שמיעה אלא המתרץ השיב לו שראו בלילה ולפי אב"א הסברא במקומו עומדת דלא אמרי' לא תהיה שמיעה גדולה כל היכי דכתיבי עדות א"כ איך אפשר לומר דפריך בפ' ראו ב"ד בפשיטות לא תהי' שמיעה כו' הא לפי מאי דס"ד דמקשה ולפי אב"א לא אמרי' גדולה שמיעה מראיה היכי דכתיב עדות ולכך הוכרח רש"י לפרש דפריך הכי בפשיטות משום דגבי קידוש החודש לא כתיב עדות אלא כזה ראה וקדש ולכך פריך בפשיטות לא תהיה שמיעה גדולה מראי' וגבי פלוגתא דר"ט ור"ע מפרש רש"י אף דפליגי ביום מ"מ לית להו עד נעשה דיין דלא אמרי' לא תהיה שמיעה גדולה היכא דכתיבי עדות:

והשתא קשה לי על הפוסקי' בח"מ סי' ז' דביום עד נעשה דיין ולפירש"י אף ביום אינו נעשה דיין חוץ מקידוש החודש דלא כתיב ביה עדות אלא כזה ראה וקדש נמצא דיש מחלוקת חדשה בין רש"י ותוס' בדין עד נעשה דיין מה שלא הזכירו הפוסקי' ובגמ' ילפינן דקידוש החודש הוא ביום אפי' גמר דין דכתיב כי חוק לישראל ומשפט לאלהי יעקב אימתי הוי חוק בגמר דין וקא קרי ליה משפט מה משפט ביום אף קידוש החודש ביום ואי' במדרש החודש הזה ראהו משה סמוך לשקיעת החמה ואמר הקב"ה למשה אני ואתם נקדש את החודש ולפ"ז ניחא דנתקשה למשה כיון דקידוש החודש הוא ביום כמו משפט ובמשפט אין עד נעשה דיין א"כ איך אמר הקב"ה אני ואתם נקדש את החודש עד שהשיב לו הקב"ה החודש הזה לכם כזה ראה וקדש דבקידוש החודש לא

בעינן עדות אלא כזה ראה וקדש ע"פ ראי' א"כ שפיר אמרינן הק"ו לא תהיה שמיעה גדולה מראיה וק"ל:

במדרש רבה פ' בא כשאמר משה לפרעה בפני מה אתה מתירא א"ל פרעה מפני שאני בכור אמר לו משה אלא אמור הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותיכם ולכאורה תמוה ונראה ליישב ע"פ מה דאי' בי"ד סי' רס"ז בש"ע סי' כ"א וקונה את עצמו בשטר שכותב לו על הנייר או על החרס הרי את בן חורין או הרי את לעצמך א"ל אחד מן הלשונות בעל פה אינו כלום וכתב הרב ב"י דהכי משמע בפ"ק דקדושין דף ט"ז גבי ע"ע דקונה עצמו בשטר ל"ל שטרא לימא לי' באפי תרי זיל ומשני עבד עברי גופו קנה וכתבו תוס' שם ובפ' החולץ ובפ' השולח בשם ר"י דהכי פריך דאותו לשון הכתוב בשטר יאמר לו בעל פה דקס"ד דאינו צריך אלא מחילה כמו מחילת חוב בעלמא ומשני ע"ע גופו קנוי ולשון הכתוב בשטר אינו מועיל בע"פ א"כ עבד כנעני נמי דגופו קנוי לשון הכתוב בשטר אינו מועיל בע"פ וכתב הב"ח ע"ז וז"ל נראה דלמ"ש רבינו על שם הרמ"ה אצל האומר עשיתי פלוני עבדי בן חורין וכו' דבשכיב מרע אפילו בלא שטר זכה מיד בגופו ה"ה באומר הרי את בן חורין או הרי את לעצמך דזכי נמי מיד בגופו וכ"ש הוא שהרי זה גופו של גט שיחרור ומש"ה כתב הרמ"ה לקמן לומר דאפילו האומר עשיתי עבדי בן חורין זכה מיד בגופו אע"ג דלשון גרוע הוא וכ"ש בגופו של גט שיחרור דלשון טוב הוא עכ"ל ובסעיף מ"ו הביא בשם רש"י דטעמא דבשכיב מרע מהני בעל פה דדברי שכיב מרע ככתובים ומסורים דמי וכתב הב"י על מה שכ' הרמ"ה דבשכיב מרע זכה מיד בגופו ואינו יכול לשעבד בו וצריך גט שיחרור להתיר בבת חורין נראה כשעמד השכיב מרע מיירי דאי כשמת גט שיחרור ל"ל הא אמרן כאלו כתב לו שטר עכ"ל נמצא למדין אנו אף היכא דגופו קנה דלא מהני בע"פ אם אומר אותו הלשון הכתוב בשטר אבל בשכיב מרע מהני בע"פ אותו לשון ואנן קיי"ל בח"מ סי' ר"ן דמצו' מחמת מיתה דקנה אפי' אם יש בו שיור והמפרש בים והיוצא בקולר והמסוכן הוי כמצוה מחמת מיתה ולפ"ז ניחא דבפסוק כתיב כי אין בית אשר אין שם מת ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו מתוך עמי ואיתא בספר ברכת שמואל שפרעה היה זוכה בגופן של ישראל ולפ"ז לא היה מהני בע"פ אף אם הי' אומר לשון הכתוב בשטר אבל במסוכן הוי כמצוה מחמת מיתה ודבריו ככתובים ומסורים דמי ומהני האי לישני טבא וזוכה העבד בגופו מיד ואינו יכול להשתעבד בו עוד כדברי הרמ"ה הנ"ל ולכך נכנס משה עמו בדברים כשאמר קומו צאו מתוך עמי דלשון זה לא הוי לשון שיחרור ולכך שאלו בפני מי אתה מתירא והשיב לו פרעה מפני שהוא בכור והוא בסכנות מיתה שלא ימות כדרך שמתו שאר הבכורים א"כ

הוי כמצוה מחמת מיתה דדבריו ככתובים ומסורים דמי ומהני אם אומר לשון של שטר בע"פ ולכך אמר לו אמור הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם ובזה אף אם עמד קנה עצמו גופו מיד שאינו יכול להשתעבד ויצאו מרשותו לגמרי ואינו יכול לחזור וק"ל:

בפסוק ושמרתם את המצות ר' יאשי' אמר אל תהי קורא את המצות אלא את המצות כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוה אלא אם בא לידך עשה אותו מיד ואיכא למידק מאי קשי' לי לר' יאשיה דהוציא המקרא מידי פשוטו ודרש אל תקרי את המצות אלא מצות דלמא קרא כפשוטי' ושמרתם את המצות ונראה דאי' בפסחים דף מ' ע"א מצוה ללתות שנאמר ושמרתם את המצות אי לא בעי לתיתה שימור למאי אי שימור דלישה שימור דלישה לאו שימור הוא דאמר ר"ה בציקות של נכרים אדם ממלא כריסו מהם ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה באחרונה אין בראשונה לא מאי טעמא משום דלא עביד בהו שימור וליעבד ליה שימור מאפיה ואילך אלא לאו ש"מ שימור מעיקרא בעינן וכו' ומסיק הש"ס אפ"ה לא הדר רבא משמעתא דאמר להו להני דמהפכי כיפא כי מהפכיתו הפיכו לשם מצוה פרש"י גבי בציקות של עכו"ם אע"פ שאנו רואים שאין כאן חימוץ ומיהו למצה של מצוה שימור לשמה בעינן עכ"ל הרי לפנינו לדעת רבא דלא הדר משמעתא משום דס"ל דשימור דלישה לא הוי שימור ולכך אמר להקוצרים שיהפכו העמרים לשם מצוה ולפ"ז ניחא דר' יאשי' נמי ס"ל כרבא דשימור דלישה לא הוי שימור א"כ שפיר אמר אל תקרא ושמרתם את המצות דבודאי אם שימור דחימוץ הלא כבר נזהרו על החמץ ואם לשם מצות מצה לשמה הלא שימור בעת לישה לא הוי שימור אע"כ אל תקרא ושמרתם כו' דשמירה דמצות לא שמיה שימור אלא ושמרתם את המצות בעוד שהם חיטים ולא מצה בעת קצירת העמרים לעשות לשם מצוה ויש בזה מצוה לשמור מעיקרא לשם מצוה וא"כ למה כתיב מצות אלא לומר לך כשם שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצו' וק"ל ולדעתי הוא כיון אמתי: גמ' דסנהדרין פ' חלק דף צ"א ע"א שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדן אמרו לו הרי הוא אומר וה' נתן חן העם בעיני מצרים וישאלום תנו לנו כסף וזהב שנטלתם ממנו אמר גביהה בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם כו' נתנו לו רשות והלך ודן עמהם א"ל מהיכן אתם מביאים ראי' א"ל מן התורה א"ל אף אני לא אביא לכם ראי' אלא מן התורה שנא' ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים וארבע מאות שנה תנו לנו שכר עבודה של ששים רבוא ששעבדם במצרים ת"ל שנה והקשה מהרש"א בחידושי אגדות וז"ל איכא למידק כיון דבני מצרים היו באו בראי' מן התורה א"כ מענינא דהכא גופא יש להם תשובה שהרי הקב"ה צוה להם שישאלום איש מאת רעהו ואשה

מאת רעותה כלי כסף וזהב וי"ל דבני מצרים אמרו שהקב"ה צוה להם שישאלום אבל תחזירו שוב השאלה כדין כל שואל וק"ל עכ"ל וטובא קשיא לי לפ"ז היה להם לומר שבאמת החזירו ואי משום דכתיב וינצלו את מצרים א"כ עיקר חסר מהספר ל"ל הזכירו סיפא דקרא וינצלו את מצרים ול"נ ליישב גמרא זו ומתחילה צריכין אנו לומר פי' על מה שאמר גביהה בן פסיסא אף אני לא אביא לכם ראי' אלא מה"ת פשיטא שמה"ת צריך להביא לנצחם וכי אפשר לנצחם שלא מה"ת ונראה דבר פשוט בזה דאמרי' בפסחים סוף פ' האשה א"ר אלכסנדרי שלשה חזרו למטעתן וחד מנהון כסף מצרים דכתיב ויהי בשנה החמישית למלך רחבעם עלה ששק מלך מצרים על ירושלים ויקח אוצרות בית ה' ואת אוצרות בית המלך את הכל לקח נמצא אנו למדין שבמקדש ראשון עלה ששק מלך מצרים ולקח כל הכסף מירושלים והביאום למצרים א"כ חזר כל הכסף שביד ישראל למצרים ומצרים באו לדין עם ישראל בבית שני שכבר חזר לידם הכסף הנ"ל א"כ הי' בידו להביא ראי' מן נביאים ולפטור את ישראל אלא בשביל שהם הביא ראיה מן התורה לכך אמר אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה וק"ל ונראה ליישב:

ונ"ל גמ' הנ"ל ונקדים מדרש רבה פ' בא פ' ט"ו בארץ מצרים למה אינו אומר במצרים א"ר חנינא אמר הקב"ה כתיב בתורה בחוץ תעמוד אף אני אעשה כן בארץ מצרים ולא במצרים ועפ"ז אמרתי טעם לשבח למה צוה הקב"ה לשאול כלי כסף וזהב וכוונתו היה להשלים דברו הטוב אשר הבטיח לאברהם ואח"כ יצאו ברכוש גדול כמו שדרשו חז"ל דבר נא באזני העם אין נא אלא בקשה שלא יאמר אותו צדיק כו' א"כ ל"ל לאהדורי אמלתא שנראה בערמה לשאול מהם כלי כסף וזהב לעשות אותם כמצולה שאין בה דגים הלא כיון דיד ישראל הי' תקיפא על מצרים היה לו לצוות שיקח כל מחמד עיניהם לפניהם ולמה לו לתחבולה זו שישאלו תחילה ויחזיקו כל הכסף וזהב שנראה כערמה: אלא נראה ברור דהא מצרים היו חייבים שני חובות אחד להקב"ה כמ"ש הקב"ה וגם את הגוי דן אנכי שנית לישראל ואח"כ יצאו ברכוש גדול והקב"ה רצה לנהוג עמהם כדת תורתנו דהאיש אשר אתה נושה בחוץ תעמוד ואסור לכנוס לביתו לעבוט עבוטו ומבואר בפוסקים דאפי' אם נתייאש החוב מכח זה אסור לכנוס לביתו אם לא מפני שלא ננעלו דלת מפני הלוי' תקנו הגאונים שמשכנין אותו בב"ד עיין בסי' צ"ו בטור דעת הרי"ף והרמב"ם ומבואר בפוסקים דוקא לכנוס לעבוט אותו בע"כ אבל אם נותן לידו דרך רצון רשאי לתופסו בחובו וא"כ נוכל לומר דזה היה כוונת רש"י שלא יעברו ישראל על דת תורתנו לכך ביקש דבר נא שישאלו איש מאת רעהו כדי שיבוא לידם דרך היתר ואח"כ לתפוס עבור חובו שהי' חייבים להם שיצאו ברכוש גדול ובגמ' ברכות דף ט' ע"ב

פליגי אי וישאלום פי' בע"כ דמצרים או בע"כ דישראל ופי' מהרש"א מדכתיב וישאלום במ"ם לבסוף משמע שהי' שלא ברצון ובודאי במקרא זה נוכל לומר שהי' בע"כ דמצרים אבל בצווי שאמר לו הקב"ה שישאלו איש מאת רעהו נוכל לומר מדעתם אבל במקרא זה דכתיב וישאלום משמע בע"כ דמצרים ופליגי אביי ורבא בריש תמורה כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי מהני אי לא ומסיק דפליגי בהשבת העבוט דאמר רחמנא לא תעבוט וסבר רבא דלא מהני ואי שקיל בע"כ צריך להחזיר ויעמוד על דין תורה שאסור לכנוס לביתו עד שהוא מוציא מביתו מעצמו ואף שעי"ז נתייאש החוב לגמרי מ"מ צריך לחזור והנה באמת שכר עבודה לא הי' מגיע לישראל שהרי ועבדו ועינו אותם ארבעה מאות שנה אמר הקב"ה לאברהם דרך עונש אך שכר רכוש גדול הי' מגיע להם כי כן הבטיח הקב"ה אותם ואי' בגמ' דב"מ לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר שכיר ולשכר כתף ולשכר גמל דדוקא מה שחייב לו דרך הלואה אי אתה רשאי לכנוס למשכנו אבל מה שמגיע ע"פ שכירות יכול לילך לביתו למשכנו: ובזה יובן הגמ' הנ"ל דבני מצרים טענו ותבעו מדכתיב וישאלום דמן הצווי שצוה הקב"ה וישאלו ר"ל דמשמע מרצון אבל מדכתיב וישאלום משמע בע"כ והם אמרו שהי' בע"כ דמצרים ואין הכרע בפסוק להכריע שהי' בע"כ דישראל ולכך השיב גביהה בן פסיסא אף אני לא אביא אלא מן התורה דאף דאם נימא האמת אתכם שלקחנו בע"כ דמצרים מ"מ הא כתיב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים ת"ל שנה תנו לנו שכר עבודה ובשביל שכירות מותר לכנוס לביתו למשכנו וק"ל:

בפסוק והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה זאת לכם ואמרתם זבח פסח הוא לה' כו' ויש לדקדק מה זה תשובה על שאלת הבנים שישאלו מה עבודה זאת לכם ונ"ל לומר מתחילה צריכין אנו ליתן טעם למה נאסר אכילת פסחים לערלים ונראה הטעם דאי' בזוהר פ' בא דף ל"ו ע"א תניא א"ר יוסי בההוא ממש דאישתכח דינא למצראי בההוא ממש אישתכח רחמי לישראל הה"ד וראיתי את הדם ופסחתי עליכם וכן תנא בכל אינון כתרין קדישין דלעילא כמה דאישתכח דינא אשתכח רחמי לישראל וכלא בשעת' חדא תניא ר' חזקי' כתיב ונגף ה' את מצרים נגף ורפא נגוף למצרים ורפא לישראל מאי ורפא ממאי שנימלו צריכים רפואה אמר ר"י א"ר חזקי' מ"ד ופסח ה' על הפתח מאי על הפתח ופסח ה' עליכם מבעיא לי' אבל על הפתח על הפתח ממש זהו פתח הגוף ואיזהו פתח הגוף הוי אומר זו המילה עכ"ל הרי למדנו שנעשה דין ורחמים בשעתא חדא דין למצרים ורחמי לישראל ע"י דם המילה ואי לאו דם המילה לא פסח עליהם ולכך ערל אסור בפסח להורות שע"י מילה פסח ה' עליכם והשתא שפיר אמר הפסוק והי' כי יאמרו אליכם

בניכם מה העבודה הזאת לכם ר"ל למה אתם אוכלים את הפסח ולא ערלים אפי' ערל שמתו אחיו מחמת מילה ולכך אמר ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל ואת בתינו הציל וזה הי' ע"י פתח המילה הציל אותנו ולכך לא יאכלו ערלים בקרבן פסח וק"ל:

בהגדה ושאינו יודע לשאול את פתח לו שנא' והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים יכול מר"ח ת"ל ביום ההוא כו' וכאן הבן שואל מהי תיתי לומר מר"ח ונראה דאמרי' בפ' ר"ע דף פ"ו ע"ב דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם החודש הזה לכם ראשי חדשים מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח ולפ"ז ניחא כיון דכתיב הכא בעבור זה א"כ יכול מר"ח דנילוף זה מהזה דהחודש הזה לכם ולכך ת"ל ביום ההוא כו' וע"כ הזה אתי ללמד בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך וק"ל:

בזכרי' סי' י"ד והי' יום אחד הוא יודע לה' לא יום ולא לילה והי' לעת ערב יהי' אור ובמגיד קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה כו' תאיר כיום חשכת לילה וצריכין אנו לידע איזה הוא יום אשר הוא לא יום ולא לילה ונראה דאי' במדרש רבה פ' בא פ' י"ח בעוה"ז עשה להם נס בלילה שהי' נס עובר אבל לע"ל הלילה נעשה היום שנאמר והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהי' שבעתים כאור שברא הקב"ה בתחילה וגנזו בג"ע נמצא למדין אנו שהלילה לעתיד לא יהי' יום כנגד אור החמה שיהיה שבעתים ולא לילה כנגד לילה של עכשיו דהלילה יהיה כיום של עכשיו. וז"ש הנביא יום אחד הוא יודע ה' לא יום ולא לילה ר"ל לא יום כיומו של עתיד ולא לילה כלילה של עכשיו והיה לעת ערב יהיה אור שיהיה הלילה כאור של עכשיו ע"כ אנו מתפללים קרב יום אשר הוא לא יום כיום שלעתיד ולא לילה כלילה של עכשיו תאיר כיום חשכת לילה ר"ל שלעתיד יהיה הלילה כיום של עכשיו וק"ל:

בפסוק בתהלים סי' קי"א נאמנים כל פקודיו סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר פדות שלח לעמו צוה לעולם בריתו המקראות אלו אין להם חיבור כלל ולדעתי הראני ה' דרך אמת דלמעלה כו' זכר עשה לנפלאותיו חנון ורחום ה' נראה דכמה מצות בתורה לזכור נפלאותיו וחסדי ה' שגמל עמנו כגון מצות סוכה שצוה הקב"ה לזכור שהקיפם בעננ הכבוד לבל יכה אותם שרב ושמש ושגינו עליהם מן האויבים כדי לזכור נוראותיו ונפלאותיו עי' בלבוש סי' תרכ"ה. וכמו כן מצה ומרור מרור ע"ש וימררו את חייהם ומצה בהסיבה ע"ש החירות לזכור הנס ובסוכה קי"ל שנשים פטורות משום דהוי מ"ע שזמן גרמא ובמצה נשים חייבות אע"פ שהיא מצות עשה שהזמן גרמא מ"מ חייבות ואמרי'

בפ"ק דמגילה ואמר ר' יהושיע בן לוי נשים חייבות במקרא מגילה שאף הן היו באותו נס והקשו התוס' ל"ל הקישא במצה דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכילת מצה תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו נס ותירץ רבינו יוסף איש ירושלים דס"ד למיפטרי מגז"ש דט"ו ט"ו דחג הסוכות כדפרש בפרק אלו עוברין ובפ' הנ"ל דף מ"ג מרבינן מכל לרבות הנשים באיסור חמץ ופריך נשים מדר"י אמר רב נפקא דאמר קרא איש או אשה כי יעשו מכל חטאת אדם השוה הכתוב איש לאשה לכל עונשים שבתורה ומשני איצטרך סד"א הואיל וכתיב לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל מצות כל שישנו בקום אכול מצה ישנו בבל תאכל חמץ והני נשי הואיל וליתנהו בקום אכול מצה דהוי ליה מצות עשה שהז"ג אימא בבל תאכל חמץ נמי ליתנהו קמ"ל והשתא דאיתרבו בבל תאכל חמץ איתרבו נמי לאכילת מצה וכתבו התוס' אף די"ל לחומרא מקשינן מ"מ הכא הוי ילפינן לקולא משום גזירה שוה ט"ו ט"ו מחג הסוכות הרי לפנינו אי לאו הקישא לא הייתי מחייב נשים במצה מכח אף הם הי' באותו נס דהייתי יליף ג"ש מחג הסוכות אבל עכשיו מכח הקישא וסמיכת ילפינן מצה מחמץ דנשים חייבות במצה וע"כ מטעם שאף הן היו באותו נס וזה ברור:

וזה פי' הפסוקים נאמנים כל פקדיו ר"ל שכל מצותיו הם נאמנים ואמתים וקשה הלוא סוכה עושה לזכור הנס ונשים פטורות מחמת מצות עשה שהזמן גרמא ולמה חייבי' במצה שהיא ג"כ מ"ע שהז"ג ומתרץ סמוכים לעד דילפינן מסמיכות מצה לחמץ כשם שחייבי' בחמץ כך חייבים במצה ועשוי' באמת וישר ואינם סותרי' זא"ז דאף דפטורים מסוכה מ"מ חייבי' במצה והטעם משום דפדות שלח לעמו ומצה זכר לחירות ואף הנשים היו באותו נס שיצאו ממצרים לחירות ולכך חייבי' במצה מכח סמיכת ועשוי באמת וישר וק"ל: ובדרך זה אמרתי לישב פסוק בתהלים עדותיך נאמנו מאוד לביתך נאוה קודש ה' לאורך ימים ע"פ דאמרינן בפ"ק דברכות דף ח' ע"א אמרי לי' לר' יוחנן איכא סבא בבבל תמה ואמר למען ירבו ימיכם כו' על האדמה כתיב אבל לא בח"ל כיון דאמרי ליה מקדמי ומחשכי לבי כנישתא אמר היינו דאהנו להו ופי' מהרש"א משום דאי' דעתידים כל בתי כנסיות לעמוד בא"י ויש בהם קדושת א"י ולכך ע"י זכות שהולכים לבה"כ ומאריכין שם בתפלה לכך זוכים לאריכת ימים וזה פי' הפסוק עדותיך ר"ל התורה נאמנה מאד אך שלא יקשה לך איך תורתנו נאמנה הלוא כתיב למען ירבו ימיכם על האדמה דוקא ולא בח"ל ואנן חזינן שאף בח"ל איכא סבא ומאריכין ימים ולכך מתרץ שאין זה תמיה משום לביתך נאוה קודש ר"ל בשביל שהולכיא לבה"כ משום זה לאורך ימים דזה הוי כמו קדושת ארץ ישראל וק"ל:

על פרשת בא - אור חדש

כתב הגאון בעל משנה למלך ז"ל בפ"ה מה' יסה"ת יש לחקור בהא דאמרי' כל איסורין שבתורה אין לוקים עליהם אלא כדרך אכילתן. אם נאמר זאת ג"כ במצות עשה היכא, דרחמנא מר תאכל כגון כזית מצה ואכילת קרבן פסח והנהו אם אכלם שלא כדרך אכילתן אם יצאו יד"ח או לאו יע"ש שהאריך בזה. ולפום רהיטין יש לפשוט ספיקתו מהך דמס' קידושין דף ל"ז ע"ב בשלמא מושבות בכל מקום שאתם יושבים משמע היינו דכתיב ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכיל מ"ט אקריב עומר והדר אכליה. אלא למ"ד לאחר ירושה וישיבה משמע נאכל לאלתר כו' יעש"ה וכתבו תוס' ד"ה אקרב עומר והדר אכלי בירושלמי מקשה למה לא אכלו מצה מחדש ויבוא עשה דבערב תאכלו מצות וידחה לא תעשה דחדש ומתרץ דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת דלאחר הדיבור יע"ש והנה ע"כ אנו צריכים לפרש לשיטת הירושלמי דלא אכלו כלל כזית מצה בלילה הראשונה ולא הי' סיפוק בידם לאכול אף מן הישן. דאי לא תימא הכי מאי הקשה הירושלמי ויבוא עשה וידחה ל"ת הא קיי"ל בירושלמי ובבלי כ"מ שאתה מוציא עשה ול"ת ואתה יכול לקיים שניהם מוטב שיקיים שניהם כו' הרי דבמקום שיש לנו לקיים העשה ול"ת מהדרינן לקיים שניהם וא"כ למה הי' להם לאכול מאיסור חדש טוב להם לקיים מצות אכילת מצה מן הישן אע"כ דס"ל שלא אכלו כלל מצה בלילה הראשונה והכתוב מעיד ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח. אבל לא מעיקרא. ושוב מצאתי בעזה"י להדיא בירושלמי דמס' חלה דמשבאו לארץ נתחייב גם חיטי' שבעלי' בחדש אמור מעתה שלא אכלו כזית מצה בלילה הראשונה יעש"ה ובהיות כן נפשט שאלתן דע"כ מוכרחים אנו לומר דגם היכא דאמר רחמנא תאכל. החיוב דוקא לאכול כדרך אכילתן ואין חילוק בינו לבין היכא דאמר רחמנא לא תאכל. דאם באנו לומר ולחלק דכל היכא דאמר רחמנא תאכל יוצאי' אף שלא כדרך אכילתן. קשה למה לא אכלו כזית מצה בלילה הראשונה מן החדש וא"ל דאין עשה דקודם הדיבור דוחה ל"ת דלאה"ד קשיא הלא היה סיפוק בידם לקיים את שניהם באופן שיאכלו הכזית מצה שלא כדרך אכילתן דאז יצאו ידי חובת מצות אכילת מצה שנאמר בו תאכל. ועל ל"ת דחדש לא יעברו שהרי כתיב בי' לא תאכל ובעי' דוקא דרך אכילתן וא"כ אין אנו צריכין כלל לעבור על הלאו אלא לקיים את שניהם אלא ע"כ דאין חילוק בין היכא דאמר קרא תאכל או לא תאכל ובכ"מ בעי' דרך אכילתן דוקא ואם נפשך לומר דעדיין יש לנו לומר דהיכא דאמר רחמנא תאכל יוצא אף שלא כד"א והא דלא אכלו מצה בלילה הראשונה מן החדש שלא כדרך אכילתן היינו טעמי' משום דאע"ג דאמרי' כל איסורין שבתורה

אין לוקין עליהן אלא כדרך אכילתן. אין משמעותו דאם אכלן שלא כד"א הוא פטור לגמרי רק שאינו חייב מלקות אבל מ"מ איסור לאו יש בו ובהיות כן מש"ה לא הוה מצי למיכל שלא כד"א משום דעדיין חל עלייהו הלאו דחדש ואין עשה דוחה לא תעשה אע"פ שאינן לוקין על העברת הלאו ההוא עכ"ז יש הוכחה ברורה דבשלא כד"א לית ביה גם איסור לאו. והוא שהקשו התוספות במכילתן על הא דתנן המקדש באיסורי הנאה אינה מקודשת אמאי הא ראוי להנות מיני' שלא כדרך אכילתן. ואם כסברתנו דעדיין נשאר האיסור לאו א"כ אינה ראוי להנות שלא כד"א מצד איסור הלאו שבו ועיין שם במש"ל. הרי דע"כ גם איסור ליכא אם אוכל שלא כד"א והדרא קושי' לדוכתין אמאי לא אכלו מן החדש שלא כד"א ושפיר היו יכולים לקיים העשה והלאו. אע"כ כדאמרן דגם היכא דאמר רחמנא תאכל בעינן דרך אכילה דוקא ונפשט הבעי' הנ"ל. אולם אמרתי דיש להוכיח מש"ס דילן לאידך גיסא דאי' במס' פסחים דף כ"ז ע"ב ומנין לאוכל חמץ משש שעות ולמעלה שהוא עובר בלא תעשה. שנאמר לא תאכל עליו חמץ. א"ל ר"ש והלא כבר נאמר לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות כו' ופרכינן שם מר"י שפיר קאמר לו ר"ש ומשני האי לקובעה חובה בזמן הזה הוא דאתא. ור"ש לקובעה חובה בזמן הזה נפקא לי' מבערב תאכלו מצות יעש"ה והקשה הגאון בעל שו"ת שאגת ארי' סימן צ"ו בדיני מו"מ הלא קרא דשבעת ימים תאכל עליו מצות איצטרך לגופיה דאי מבערב תאכל מצות ולא יהי' כ"א עשה דלפני הדיבור ולא ידחה ל"ת דחדש וכדומה א"כ מש"ה נישנית אחר סיני שיהי' עשה דלאחר הדיבור ויוכל לדחות שפיר יעש"ה וכ"ה בספר עמק הלכה יעש"ה ואולם יש להסיר תלונתם לפי הסברא של הגאון בעל משנה למלך דהיכא דאמר רחמנא תאכל יוצאים אף שלא כד"א א"כ א"א לומר כסברת בעל ש"א דמש"ה נשנית העשה כדי שיהי' עשה דלאחר הדיבור וידחה ל"ת דחדש. משום דלא שייך כאן שום דחית הלאו דהא יכולים אנחנו לקיים העשה והל"ת באופן שיאכל שלא כד"א וכלל זה מסור בידינו ממדות התורה דכ"מ שאתה יכול לקיים העשה והל"ת מוטב כו' הרי מוכח מש"ס דילן לאידך גיסא דהיכא דאמר רחמנא תאכל יוצאים אף שלא כדרך אכילתן איברא יעויין במס' שבועות דף כ"ג ע"ב תוס' ד"ה דמוקי לה כד"ה כו' ועוד דמצי לאוקמי שלא כדרך הנאתן דאין אסור אלא מדרבנן כו' וכתב מוהרש"ל ז"ל שם וטעמא דר"ש משום דכי היכא דמחייב ר"ש כל שהוא למלקות ה"ה דמחייב שלא כדרך אכילתן יעש"ה ובהיות כן עדיין קשה לר"ש גופי' מאי פריך הכא הלא לר"ש צריך למיהדר העשה שיהיה עשה לאחר הדיבור ויוכל לדחות עשה דחדש מאי אמרת הלא יכולין אנחנו לקיים שניהם באופן שיקיים תרתי ויאכל שלא כד"א דאז יהיה יוציא

העשה והלאו אינו עובר מחמת שהוא שלא כד"א ז"א דהלא לר"ש גופי' חייבי' אף שלא כד"א ובאמת אמרתי ליתן טעם לשבח על לישנא דש"ס כל איסורים שבתורה אין לוקים עליהם אלא כד"א משמע דאין לוקים אבל איסורא מיהו איכא ולפי דברי התו' הנ"ל שזכרנו דגם איסורא ליכא הול"ל כל איסורים שבתורה אינם אסורים אלא כד"א והוה רבותא טפי (ודוחק לומר דכוונתו דעכ"פ איסורא דרבנן מיהו איכא כמ"ש תו' בדיבורם הנ"ל) אבל לסברת מוהרש"ל הנ"ל א"ש דהא הך דינא דכל איסורים שבתורה כי' הוא מימרי' דר' יוחנן במס' פסחים דף כ"ד ע"ב. ור' יוחנן קם בשיטתו דס"ל שילהי מס' יומא דחצי שיעור אסור מן התורה וכיון דאף בחצי שיעור איכא עלה איסורא דאורייתא א"כ ה"נ דאף שלא כד"א אסור מה"ת כסברת מוהרש"ל דחצי שיעור ושלא כד"א שווים הם ושפיר דייק ר"י אין לוקים אלא דרך אכילתן אבל איסורא מיהו איכא כמו גבי חצי שיעור ויש לי עוד להעמיק בזה. ובהיות כן אפשר לדחות דברינו שהוכחנו מירושלמי ה"ל לפשוט בעיין של מ"ל דהכא דאמר רחמנא תאכל ג"כ בעינן כד"א כמש"ל די"ל דהירושלמי קאים בשיטתיה דר"י דחצי שיעור אסור מה"ת ממילא לא היה יכולת לקיים שניהם דגם שלא כד"א אסור עכ"פ מה"ת וביותר דמחבר ירושלמי הוה ר' יוחנן. ויעויין עוד במס' שבועות דף כ"ג ע"ב תוס' בד"ה אהתירא קאי משתבע כו' ויש לפרש דהני שני תירוצים אזלי לשיטת התוס' שזכרנו לעיל בשני פירושים יע"ש. ועיין במס' פסחים דף ל"ה ע"ב ותן לחכם ויחכם ובחידושי על מס' פסחים הארכתי בזה ויעויין בחולין דף ק"ך ע"א ובתוספות שם:

גרסינן במס' פסחים דף כ"ח ע"ב חמץ בין לפני זמנו בין לאחר זמנו עובר עליו בלאו תוך זמנו בלאו וכרת דברי ר' יהודה כו' ומנין שאוכל חמץ משש ולמעלה שעובר בלאו שנא' לא תאכל עליו משעת שחיטת הפסח כו' מ"ט דר"י תלתי קראי כתיבו לא יאכל חמץ ולא תאכל עליו חמץ כל מחמצת לא תאכלו חד לפני זמנו חד תוך זמנו חד לאחר זמנו כו' תוס' ד"ה חד לפני זמנו וא"ת לחזקי' מנ"ל איסור הנאה לפני זמנו דליכא אלא חד לא יאכל והאי מסברא מוקמינן אתוך זמנו ואומר ר"י כיון דחד מהני קראי משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם עכ"ל ורבי' נבוכים בהבנת דברי התו' שכתבו דבריהם דרך חקה מבלי שום נתינת טעם ויעויין ג"כ מה שהקשה הגאון מהרש"א ז"ל בזה מהך שהקשו התו' לעיל דף כ"ג ע"ב ד"ה מ"ב תימא לרשב"א נימא איכא בנייהו חמץ נוקשה וע"י תערובות וכ"ת כיון דמרבינן לאכילה ה"ה להנאה א"כ כרת נמי לחייב יעש"ה ובהיות כן קשה ג"כ הכא אם נאמר דלפני זמנו אסור בהנאה נרבי ג"כ שיתחייב כרת כנ"ל יעו"ש ותו מדקדקים למה הקשו התו' רק על לפני זמנו והלא גם על אחר זמנו קשה מנ"ל דאסור

בהנאה כיון דלא יאכל קאי על תוך זמנו לחוד ותו יש לדקדק על לשון תו' כיון דחד מהני קראי משמע כו' למה דייקו מהני קראי והלא סגי באמרם כיון דחד קרא משמע כו' לא נחלק כו' ומקדם שנבוא ליישב ספקותינו אמרתי לכתוב מה שכתב בזה בעל אור יקרות ומה שיש לדקדק בדבריו ותמצית דבריו המה דלפי מה דאי' לעיל דף כ"ד ע"ב מנין לבשר בחלב שאסור בהנאה ק"ו מערלה. ומה ערלה שלא נעבד בו עבירה כו' מה לערלה שכן לא היתה לו שעת הכושר חמץ בפסח יוכיח מה לחמץ בפסח שענוש כרת כלאי כרם יוכיח ופרכינן שם מה לכ"כ שלוקים עליו שלא כד"א ומסיק דגם בשר בחלב לוקים שלא כד"א יעש"ה וכתבו שם בתו' דגם חמץ בפסח מקרי נעבד בו עבירה מאחר שעובר עליו בל יראה יעש"ה ובהיות כן קשה ל"ל דחמץ אסור בהנאה תיתי בק"ו מערלה כנ"ל ומהכרח לומר שי"ל שכן לא היתה לו שעת הכושר ומעכשיו אין לנו יוכיח וא"כ כיון דגלי קרא גבי תוך זמנו דאסור בהנאה שוב אנחנו לומדי' לפני זמנו ולא"ז דאסור בהנאה בק"ו מערלה מאי אמרת שכן לא היתה לו שעת הכושר י"ל דחמץ תוך זמנו יוכיח וגם לפני זמנו מקרי נעבד בו עבירה שעובר על העשה דתשביתו יעש"ה. ולכאורה דברים נחמדים המה אבל אחר העיון קשה חדא דעדיין קשה מנ"ל דלפני זמנו אסור בהנאה דלמא מותר בהנאה וכיון דאנחנו קיימינן דמותר בהנאה ע"כ אינו מוזהר על השבתה לפני זמנו כיון דמותר בהנאה ומה דקאמר רחמנא תשביתו היינו שלא לאכול וכמ"ש תו' בעצמם בדיבורם הקודם ד"ה ר"ש אומר כו' דבאמת מותר בהנאה עד הלילה ותשביתו היינו מן אכילה והא דשורפים בשש היינו רק מדרבנן כדי שלא יבוא לאוכלה יעש"ה א"כ איה איפא התחלת ק"ו מערלה כיון דלא קים לן דעשה תשביתו מן העולם משמע רק אחר דנשמע דאסור בהנאה וממילא משמע תשביתו לגמרי אבל לפום ס"ד דמותר בהנאה פירושו דתשביתו מהנאת אכילה א"כ לא נעבד בו עבירה מה שתולה הרב בעל א"י בדברי הפוסקים דגם לפני זמנו ממקרי נעבד בו עבירה מאחר שעבר על עשה דתשביתו היינו במסקנא דלפני זמנו אסור בהנאה וזה פשוט וזאת יש ליישב ובעיקר הדברים ממש נעלם ממנו סוגי' דחולין דף קט"ז ע"ב דפריך ל"ל למימר כ"כ יוכיח נימא ערלה תוכיח ומשני משום דעל חדא מתרתי פרכינן פירכא כל דהוא וי"ל מה להני שכן גידולי קרקע כו' ושם ומסיק דכ"כ היתה לו שעת הכושר כו' וע"כ דמש"ה לא אמרי' תיכף כ"כ יוכיח משום דיהיה חדא מתרתי ופרכינן שכן גידולי קרקע א"כ גבי חמץ שהוא ג"כ גידולי קרקע איכא למילף גם תוך זמנו בק"ו מערלה וכ"כ ואי לא תימא הכי קשה איך יליף אח"כ לפני זמנו ולאח"ז בק"ו מערלה וחמץ תוך זמנו הלא י"ל מה לחמץ תוך זמנו שכן ענוש כרת וא"ל כ"כ יוכיח מה לכ"כ שלוקים עליהם אף

שלא כד"א ועכ"ל דיליף מהדר דינא כיון דליכא כאן הפירכא כל דהוא שכן גידולי קרקע שגם חמץ גידולי קרקע וא"כ קשה ל"ל כלל גם על תוך זמנו איסור הנאה ותיתי מערלה וכ"כ ויעויין היטיב בסוגיא הנ"ל ויראה עין בעין שדברי הא"י דחוי' הם ויעויין עוד שם תוס' ד"ה חדא מתרתי כו' והנה לפי השגה ראשונה י"ל מש"ה הקשו תו' מנ"ל איסור הנאה לפי זמנו דבשלמא לאחר זמנו איכא למילף בק"ו מערלה כמ"ש האי"ק משא"כ לפני זמנו ליכא ק"ו דאי מותר בהנאה ל"ה נעבד בו עבירה כמ"ש לעיל אבל לאחר זמנו איכא נעבד בו עבירה מאחר שכבר עבר בפסח בל יראה:

אבל גם בזה קשה דגם לאחר זמנו ליכא למילף בק"ו מערלה וכ"כ דהנה תוס' הקשו בסוגיא דחולין דליפרוך מה לערלה וכ"כ שהם בשריפה ותירצו דזה דוקא לר' יהודא וכ' בעל עצמות יוסף שזהו פירכא כ"ד ולא פרכינן כ"א כשילפינן מתרתי או מתלת במהדר דינא יעש"ה ולפ"ז כיון דחמץ אחר זמנו לא מצינו שהוא בשריפה איכא למיפרך מה להני שהם בשריפה וע"כ אנו מוכרחים לילף במהדר דינא דכי תאמר כ"כ יוכיח שוב י"ל שלוקים עליהם שלא כד"א וכי תאמר חמץ תוך זמנו יוכיח י"ל שכן טעון בשריפה:

אבל זה יש לתרץ דהא לא תאכל עליו חמץ בודאי קאי על פני זמנו דהכתוב מעיד עליו משעת שחיטת הפסח ונשאר תרי קראי דהיינו לא יאכל וכל מחמצת כו' א"כ ממ"נ לאחר זמנו אסור בהנאה דאי קרא דלא יאכל קאי על לאחר זמנו הרי לית דין כו' ואי קרא דכל מחמצת על לאחר זמנו א"כ ע"כ מתחייב כרת באחר זמנו כאשר מקרא מלא דבר הכתוב באותו פסוק כל מחמצת לא תאכלו כי כל אוכל מחמצת ונכרתה א"כ מוכח דאסור בהנאה בק"ו מערלה דכי תאמר מה לערלה שלא היתה לו שעת הכושר י"ל כ"כ יוכיח וכי תאמר מה לכ"כ שלוקים עליו גם שלא כד"א י"ל חמץ בפסח יוכיח דהיינו תוך זמנו וא"ל שענוש כרת. ז"א דעתה קיימינן דגם לאחר זמנו חייב כרת הרי ממ"נ מוכח דלאחר זמנו אסור בהנאה או מלא יאכל או ממה הצד מתלת בלא איהדר דינא כמה שבררנו ושוב ליכא למיפרך מה להני שטעון שריפה כיון דהוה פירכא כל דהוא ולא פרכינן אם ילפינן מתלת בלא מיהדר דינא ואחר שבררנו דלאחר זמנו ודאי אסור בהנאה א"כ ע"כ משמע קרא דכל מחמצת לא תאכלו גם איסור הנאה דממ"נ אם קאי על תוך זמנו בודאי אסור הנאה דאז קאי לא יאכל על לאחר זמנו והוה תוך זמנו אסור בהנאה מכ"ש דלאחר זמנו. ואי קאי קרא דכל מחמצת על אחר זמנו ג"כ אסור בהנאה מק"ו שזכרנו א"כ איך שיהיה משמעותו דכל מחמצת לא תאכלו מרבינן ביה גם הנאה בק"ו הנ"ל א"כ י"ל דזה דייקו תו' כיון דחד מהני קראי משמע איסור הנאה כלומר מהני דכתיב ביה לא תאכל ולא יאכל ג"כ משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם כיון

דחזינן דכאן לא קפיד רחמנא למיכתב לא יאכל במה ששייך איסור הנאה א"כ לא נחלק ויעויין במ"ש הפ"י דקריאת לא יאכל אינו מיותר דהיכא דאסור בהנאה שייך בו הלשון לא יאכל וממילא מיושב גם קושי' מהרש"א וכל הדקדוקי' שזכרנו ודוק היטיב ואגב אזכיר מה שראיתי במ"י שכ' להקשות על שיטת האלגזי דעל מה מצינו מגופא פרכינן מעלמא לא פרכינן א"כ קשה מסוגיא דחולין שזכרנו דפריך שם ל"ל קרא על אכילת בשר בחלב תיתי כולא בק"ו מערלה ומשני משום די"ל חורש בשור וחמור יוכיח רק אחר דגלי קרא דבשר בחלב אסור באכילה שוב ליכא למימר זה היוכיח כיון שחורש בשו"ח מותר גם באכילה ויעויין שם מ"ש התו' ה"ה דהוה מצי למילף במה מצינו מכ"כ אלא דניחא ליה למילף בק"ו. ולשיטה הנ"ל קשה ל"ל עכ"פ קרא דאסור באכילה גבי בב"ח תיתי מן כ"כ ואז לא נוכל למיעבד יוכיח מעלמא ותירץ המחבר ההוא משום דקושי' התו' במסקנא ליתא דא"ל מה לכ"כ שלוקים עליהם שלא כדרך אכילתן וא"ל הא גופיה נילוף י"ל חמץ בפסח יוכיח עכ"ד ודבריו סותרים תוך כ"ד ממש זא"ז דהלא אנן קיימינן לפי הכלל שעל מה מצינו מעלמא לא פרכינן ואיה איפוא היוכיח מחמץ בפסח שהוא יוכיח מעלמא ועיין עליו והבן: שם באופן אחר נראה ליישב דברי התו' במה שכתבו כיון דחד מהנהו קראי משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ש ב הוא ע"ד זה משום דהנה הגאון בעפ"י ז"ל הקשה ל"ל קרא דחמץ בפסח אסור בהנאה ותיתי בק"ו מנותר מה נותר שאינו בב"י וב"י אסור בהנאה כ"ש חמץ וכמו דיליף ר"י לקמן דחמץ טעין שריפה יעש"ה והנה קושי' זו מוכרחים אנו ליישב באחד משני פנים או משום דאיכא למיפרך מה לנותר שטעון שריפה כו' או שי"ל דאי הוה ילפינן בק"ו ה"א דאין עונשים מן הדין לכך גלי קרא בהדיא בלשון לא יאכל דילקה על הנאה ואף לפסק הרמב"ם ז"ל דאין לוקים על הנאה י"ל לחזקיה מה דמוכח מלא יאכל איסור הנאה שפיר לוקים ויעויין במ"ש הרב בעל זרע ברוך ז"ל בסוגי' דלא יאכל. והנה ראיתי להגאון מוהרש"א ז"ל בסנהדרין דף ס"ד ע"ב כתב משם הסמ"ג לפרש טעמי' דמדה זו דאין עונשים מן הדין והלא ק"ו הוא רק משום די"ל מאחר דמצד החמור אתה באתה להחמיר עליו ולדון הק"ו י"ל דאין עונשין מה"ד משום מאחר שאית ביה בהלמד אותו חומרא יתירה אינו מועיל מלקות להתכפר רק שיש לו איזה עונש חמור לאחר מותו יעש"ה ולפ"ז קשה לר' יהודא ל"ל קרא דחמץ בפסח אסור בהנאה ותיתי בק"ו מנותר וא"ל שטעון שריפה (ודלא כסברת עצמות יוסף שבדיבורנו הקודם) זה ליתא דהא אנן שמעינן ליה לר' יהודא דאמר אין ביעור חמץ אלא שריפה א"כ גם חמץ כמוהו כנותר וא"ל כשינוי' בתרא דאין עונשים מן הדין גם זה אינו לכללא של מוהרש"א ז"ל שזכרנו בסמוך דהא טעמא מאי דאין עונשים מן הדין מאחר

שמצד החמור י"ל דלא נתכפר במלקות וכאן לא שייך לומר כן כיון דחזינן דגבי אכילה נאמר הלאו בפירוש ומהני בו מלקות א"כ איך יהיה הנאה חמור מאכילה וכיון דגבי אכילה גלי קרא דמהני מלקות ארבעים כ"ש וכ"ש הוא דגם גבי הנאה מועיל מלקות ויתקיים שפיר הק"ו מנותר כנ"ל ובשגם הלא גבי אכילה נמי יש לו הנאה וחזינן דנתכפר במלקות ה"ה וכ"ש בהנאה ובהיות כן עדיין קשה לר' יהודא ל"ל לא יאכל דחמץ בפסח אסור בהנאה תיתי בק"ו מנותר רק דזה לק"מ דעדיין מק"ו ל"ה עונשים מן הדין דה"א דלא נתכפר במלקו' וא"ל הא איכא כ"ש מאכילה דמועיל בו מלקות ז"א דבאמת גבי אכילה איכא כרת ושוב י"ל שפיר דבהנאה לא נתכפר במלקות:

ובזה אמרתי שמכוונין דברי ר"י שאמר חמץ לפני זמנו ולאחר זמנו בלאו תו"ז בלאו וכרת לכאורה מה שאמר תו"ז למותר הוא דאטו מאן פליג בדבר שמקרא מלא הוא אבל לפמ"ש מתרצתה דהנה קושי' התוס' מיושב היטב במה שמקשים מנ"ל איסור הנאה לפני זמנו כו' די"ל דיליף בק"ו מנותר שאינו עובר בב"י ובעשה אסור בהנאה כ"ש לפני זמנו דעובר בעשה דהשבתה ולדברי הרמב"ם ז"ל אפי' בל יראה איכא גבי לפני זמנו יע"ש פ"ד ה' חו"מ ובמגדל עוז וא"ל דטעון שריפה שגם חמץ בשריפה וא"ל שאין עונשין מן הדין ז"א דיש כ"ש מאכילה דמועיל בו מלקות דהא לפני זמנו ליכא כרת כ"א לאו גרידא וא"כ כיון דגבי אכילה מועיל מלקות כ"ש בהנאה דבשלמא תו"ז דיש גבי אכילה כרת שפיר מוכרח הכתוב לכתוב בפירוש לא יאכל משום דה"א אין עונשין מה"ד ולא מועיל מלקות דליכא כ"ש מן אכילה כיון שיש בו כרת משא"כ בלפני זמנו יש שפיר ק"ו הנ"ל בתוקפו כאשר דברנו וכיון דקרא דלא תאכל עליו דקאי על לפני זמנו משמע איסור הנאה שוב לא נחלק בלאחר זמנו כמ"ש באופן הראשון וזה שדייק ר"י חמץ בין לפני זמנו כו' וקשה איסור הנאה מנ"ל כקושי' התוס' וצ"ל דיליף בק"ו מנותר וקשה א"כ גם בתו"ז ל"ל דאסור בהנאה נילוף בק"ו הזה לזה בא כמתרץ דבריו תו"ז בלאו וכרת וממילא שוב ליכא למילף בק"ו מנותר דאין עונשין מה"ד וה"א דלא נתכפר במלקות וליכא כ"ש מאכילה כיון דבאכילה איכא כרת ג"כ משא"כ בלפני זמנו י"ל שפיר דיליף בק"ו מנותר ואי משום שאין עונשין מה"ד י"ל דמוכרח דמועיל בו מלקות כ"ש מאכילה דלית בו כ"א לאו גרידא ובזה מיושב קושי' מוהרש"א רך פלפול התלמידים היטב אחר הביקור:

או יאמר דכוונת התוס' כיון דחד מהני קרא משמע איסור הנאה שוב לא נחלק הוא ע"ד זה דמוכרח לפני זמנו דאסור בהנאה ק"ו מנותר וא"ל דאין עונשין מן הדין י"ל דע"כ נתכפר במלקות כ"ש מתוך זמנו דחמור ומועיל מלקות בהנאה כ"ש לפני זמנו וא"ל בהיות כן טפי נוקמי לא יאכל אלפני זמנו ולומר דנתכפר במלקות אבל תו"ז נדון ק"ו

מנותר דאסור בהנאה ולא מועיל בו מלקות דאין עונשין מה"ד ז"א כיון דלא תאכל עליו חמץ קאי בודאי על לפני זמנו דכתיב עליו משעת שחיטת הפסח ויש ליישב קושיא חזקה שנעתיק בסמוך ויש להעמיק עוד בזה:

ואגב אכתוב מה שאמרתי ליישב דקדוק גדול שאי' שם חמץ בין לפני זמנו בין לאח"ז בלאו תו"ז בלאו וכרת ר"ש אומר לפ"ז ולאח"ז אינו עובר עליו בלא כלום תו"ז בכרת ובלאו. והנה יש כאן מקום לדקדק למה שינה ר"ש מלשון ר"י ואפכוהו בתו"ז בכרת ובלאו הקדים הכרת להלאו ור"י הקדים הלאו לכרת ולפמ"ש יש לכוון דהנה עדיין הוא מקום לדקדק לר"י ל"ל קרא דתו"ז אסור בהנאה תיתי בק"ו מנותר כמו שיליף במסקנא דילן לפ"ז בהאי ק"ו וא"ל שאין עונשין מה"ד ולא מועיל ולא נתכפר במלקות קשה הלא ק"ו הוא מאכילה וא"ל שאיכא בו כרת קשה הא קיי"ל כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן א"כ גם באכילה חזינן דנתכפר בדיעבד במלקות ועיין בזה היטב בשמעתין דסוף מס' מכות עש"ה. ומהכרח לומר דר"י פליג אזה וס"ל חייבי כריתות אף אחר שלקו לא נפטרו מידי כריתתן ויעויין מזה בלח"מ וא"כ מש"ה דייק ר"י בדקדוק בלאו וכרת כלומר אף אחר הלאו יש כרת והיינו שקיבל עונשו ולקה על הלאו חייב עוד כרת דלא נפטר בזה וא"כ שפיר ליכא למילף תו"ז בק"ו מנותר שאין עונשין מה"ד וכמ"ש אבל לפני זמנו ולאח"ז ילפינן שפיר בהך ק"ו משא"כ ר"ש דע"כ סבר כר' אבוהו דכ"מ שנא' לא תאכל משמע נמי איסור הנאה וכמ"ש לעיל דף כ"ב ע"א תוס' בד"ה ור"ש כו' דר"ש דס"ל גיד הנשה אסור בהנאה לא ס"ל כחזקיה יעש"ה ולא מיותר לדידי' לא יאכל ולק"מ למה לי לאיסור הנאה תו"ז ושפיר יוכל לסבור דכל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן ומש"ה הקדים כרת ללאו דאי קיבל עונשו אלאו אינו חייב כרת עוד וביותר לפמ"ש בתוס' דהיכא דעונשו כרת ולאו מגיע לו העונש של הלאו אחר מותו ומש"ה הקדים כרת ובדרוש הארכתי בעזה"י בזה מאד בדברים ארוכים וכאן אין רצוני להאריך במאמרים רק בדברים פשוטים ודוק היטב:

שם יש לעורר כמה ספיקות. ספק הראשון מ"ש לעיל למה הקשו תוס' רק על לפני זמנו ולא הקשו ג"כ מנ"ל אח"ז איסור הנאה. ספק השני מה שהקשה הגאון בעפ"י ז"ל מאי הקשו תוס' מנ"ל איסור הנאה לפנ"ז הלא על תו"ז לא צריך לאיסור הנאה דיש ק"ו מנותר כמש"ל וגם בדברי הא"י שזכרנו. ספק השלישי לר"י ל"ל עליו להורות לפני זמנו הלא בלא"ה ידענו מכח יתורא דקרא דהא תלתי קראי כתיבי וע"כ חד אלפני זמנו וכבר מרבינן לעיל ריש פירקן דמשש שעות ולמעלה חל ההשבתה ומסתא היינו לפני זמנו. ספק הרביעי כבר הרגישו בזה בעלי תריסין על לשון תוס' דלא יאכל קאי אתו"ז מסתמא

מאי פסקי הלא לפ"ז יהי' מההכרח למוקי קרא דכל מחמצת על אח"ז ויהי' כרת בלאחר זמנו וטפי יש לנו למוקי קרא דכרת אתו"ז ואיסור הנאה לאח"ז ועיין בפ"י. ועל ארבעה אשיבנה דהנה יש להקשות בסוגי' דאמרי' ור"י נתחמץ מחמת דבר אחר מנ"ל מדאפקי' רחמנא בלשון מחמצת יעש"ה וקשה מנ"ל לר"י דקאי חד אלאחר זמנו דלמא קרא דלא יאכל וקרא דכל מחמצת אתו"ז וחד אחמץ גמור וחד אנתחמץ מחמת ד"א וא"ל א"כ למה הוציא מקרא מפשטי' וכתב מחמצת ה"ל למיכתב חמץ ואנו ידענו מכח יתורא דקרא דמרבינן נתחמץ מחמת ד"א זה ליתא די"ל כמ"ש המפרשים בזה דשייך לשון מחמצת בנתחמץ מחמת דבר אחר וקושטא כתב קרא או דמש"ה כתב לשון ברור בכדי שלא נבוא לטעות על אידך גיסא ובהיות כן י"ל דלא תאכל עליו קאי אלפני זמנו כדכתיב עליו כו' ואידך שני קראי על תו"ז כמ"ש. וא"ל דא"כ דתרווייהו אתו"ז ל"ל לא יאכל חמץ ואי לאיסור הנאה לכתוב רחמנא כל מחמצת לא יאכל ואנא ידענא תרתי איסור הנאה. ונתחמץ מחמת ד"א מדאפקי' רחמנא בלשון מחמצת גם זה ליתא דהאי בריש אלו עוברין מרבינן מהאי קרא דכל מחמצת נוקשה ותערובות א"כ י"ל דאי הוה כתיב בהאי קרא לא יאכל ה"א דגם נוקשה ותערובות אסור בהנאה קמ"ל קרא וחלק' לשני לאווין וכתב שם לא תאכל להתיר הנאה גבי נוקשה וכמ"ש התוס' לעיל ד"ה מאי בנייהו כו' אך ז"א דעדיין קשה ל"ל קרא דלא יאכל חמץ וא"ל לאיסור הנאה קשה לכתוב גבי לפני זמנו ולא יאכל עליו חמץ ואנא ידענו איסור הנאה תו"ז בק"ו מלפני זמנו וא"ל דאי הוה כתיב הכא לא הוה ידענו איסור לפני זמנו והוה מוקמינן תרווייהו קראי אתו"ז וחד לאיסור הנאה וחד לנתחמץ מחמת ד"א ז"א דהא ע"כ קרא דלא תאכל עליו חמץ קאי על לפני זמנו דבעינן קרא כדכתיב עליו משעת שחיטת פסח ומיושב היטב ספק השלישי שזכרנו דאי לא הוה כתיב עליו לר"י לא הוה ידענו איסור לאחר זמנו רק הוה מוקמינן תרי קראי אתו"ז כמ"ש וא"ל לכתוב לא יאכל כו' דאז לא הוה ידענו אלפני זמנו כלל:

וכאשר בררנו זה רק דעדיין לא שבנו מטעותינו די"ל דתרווייהו אתו"ז וא"ל א"כ לכתוב לא יאכל עליו חמץ ז"א דדלמא באמת לפני זמנו מותר בהנאה ואי הוה כתיב שם לא יאכל ה"א דאסור בהנאה ג"כ לכך שינה קרא וכתב שם לא תאכל עליו חמץ אמנם לשיטת התוס' בתירוצם דכיון דחד מהני קראי משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם וממילא במסקנא באמת לפ"ז אסור בהנאה מיושב שפיר דע"כ לאו תרווייהו על תוך זמנו דאל"כ יקשה לכתוב לא יאכל עליו חמץ גבי לפני זמנו דהלא באמת ג"כ אסור בהנאה לפ"ז רק כל זה למסקנא אחר שתירץ ר"י דלפני זמנו אסור בהנאה דלא נחלק ביניהם משא"כ בקושית התוס' לפי הה"א דמנ"ל איסור הנאה לפ"ז רק דלא יאכל קאי על תו"ז ממילא

באותו ה"א שפיר ג"כ אין אנו יודעים שום איסור גבי לאחר זמנו די"ל שניהם קאי על תוך זמנו וחד לאיסור הנאה וחד לנתחמץ מחמת ד"א וא"ל לכתוב לא יאכל עליו חמץ ז"א דא"כ הוה לפ"ז אסור בהנאה ואנן קיימינן בה"א דלפ"ז מותר בהנאה ואחר שבררנו דברינו האלה ברור כשמלה מיושב כל ספיקותינו דהנה לכאורה יש למי למיפרך על הק"ו מנותר ולומר מה לנותר שאין היתר לאיסורו תאמר בחמץ שיש היתר לאיסורו אחר פסח וכדפרכי' בריש א"ע ושוב ליכא ק"ו דחמץ אסור בהנאה בק"ו מערלה מחמת זאת הפירכא. רק דעדיין קשה נילוף איסור הנאת חמץ בק"ו הנ"ל דהא קיימינן בדר' יהודא דאמר לאח"ז ג"כ אסור וגם גבי חמץ אין היתר לאיסורו ויעויין בפ"י מזה ולפ"ז הקשו תוס' שפיר מנ"ל איסור הנאה לפני זמנו דלמא קרא דלא יאכל קאי אתוך זמנו וא"ל דתו"ז איכא למילף בק"ו מנותר ז"א די"ל מה לנותר שאין היתר לאיסורו משא"כ גבי חמץ יש היתר לאיסורו דהא לאותו ה"א של תו' דלפני זמנו מותר בהנאה ג"כ אנו קיימינן בהך טעות' דליכא שום איסור גבי אחר זמנו וממילא יש היתר לאיסורו אחר פסח דהלא עכשיו אנחנו מוקמינן תרי קראי דלא יאכל חמץ וכל מחמצת תרווייהו על תו"ז לחוד וכאשר בררנו לעיל היטב ומש"ה דייקו התוס' בלשונם בדקדוק גדול מנ"ל איסור הנאה לפני זמנו אבל לאחר זמנו לא הוזכרו להקשות מנ"ל איסור הנאה דגם איסור אכילה לא ידענו בי' דלפי הך ס"ד אנו מוקמינן קרא דלא יאכל וקרא דכל מחמצת אתוך זמנו. רק אחר שתירץ ר"י דכיון דחד מהני קראי משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם ממילא מוכח נמי לא"ז דא"ל דתרווייהו קראי אתוך זמנו קשה לא לכתוב כלל לא יאכל ולכתוב גבי לפ"ז לא יאכל דהא באמת קיימינן השתא דלפני זמנו הוא אסור בהנאה ועיין במה שכתבנו לעיל ואתיא הכל על הנכון ודוק ובחילוקי הארכתי בזה הענין:

שם יש ליישב דברי הרמב"ם ז"ל שכתב דמשש שעות ולמעלה עובר בבל יראה וב"י והראב"ד ז"ל השיג עליו ויעויין במגדל עוז מ"ש בזה ואולי י"ל דהי' קשה להרמב"ם קושית התוס' הא לא כתיב כ"א חד לא יאכל והאי מסברא מוקמינן על תו"ז. אעכ"ל דעל תו"ז אנו למדין איסור הנאה מנותר כמו שיליף ר"י גופו' לקמן לענין חמץ שביעורו בשריפה מה נותר שהוא בבל תותירו אף חמץ שהוא בבל יראה יעש"ה אלא ע"כ דלא יאכל קאי על אח"ז דלא תאכל עליו קאי בודאי על לפ"ז דעליו נאמר קרא ועדיין קשה מנ"ל איסור הנאה לפ"ז אע"כ כסברת רבינו דעובר ג"כ ב"י ואנו יכולים ג"כ למילף במ"מ מנותר כמש"ל והתוס' לא ניחא לי' בהאי תירוצם משום דקשי' להו דאין למילף מנותר שאסור בהנאה דאין עונשין מן הדין א"כ עדיין יש לנו לומר דלא יאכל קאי על תו"ז לחייבי מלקות ורבינו קם בשיטתו דאין לוקין על איסורי הנאה (וזהו דלא כסוגיא

שהבאתי לעיל משם הרב בעל זרע ברוך ז"ל) אבל נראי' מדברי התוס' דלוקה על הנאה דהנה לעיל הקשו התוס' לר' אבוהו יהא נהנה חמץ בפסח בכרת דכתיב כי כל האוכל חמץ ונכרתה ותירץ ר"י דכי כל אוכל לא משמע לר' אבוהו איסור הנאה הרי לשיטת תוס' דהי' מתחייב כרת בהנאה כ"ש וכ"ש דעכ"פ חייב מלקות היכא דכתיב לא תאכל דגם גבי כרת אי הוה כתיב לא תאכל הוה מחייבי' כרת א"כ עין בעין נראי' לשיטת ר"י דלוקין אהנאה ומש"ה הוצרך ר"י ג"כ לפרושי הכא כיון דחד מהני קראי משמע איסור הנאה שוב לא נחלק ביניהם דמנותר ליכא למילף מידי משום דאין עונשין מה"ד ויעויין בהרב המגיד שהוכיח ג"כ משיטת התוס' הנ"ל דס"ל לוקין אהנאה ודלא כשיטת רבינו וכ"כ הלח"מ והגאון בעל משנה למלך ז"ל ואף אם ימצא בכל דברינו איזה סתירה מענין לענין הרי כל אחד ענין בפ"ע הוא והבוחר יבחר באיזה דרך ישכון אור ודוק היטב בכל דברינו:

בענין הנ"ל מקשים העולם מאי הקשו התוס' יהא נהנה חמץ בפסח בכרת מהך דאי' במס' חולין דף ק"ך דכתיב גבי חמץ נפש לרבות שותה שהוא בכרת והקשו שם בתוס' אע"ג דבלא"ה חמץ אסור בהנאה מ"מ ליכא כ"א לאו ולא כרת ומש"ה צריך נפש לחייב כרת בשותה יעש"ה ולפ"ז מאי הקשו תו' במכילתן יהא נהנה חמץ בפסח בכרת ז"א דא"כ נפש ל"ל כנ"ל ואפשר ליישב דהנה אי' שם דגם גבי חלב כתיב נפש לרבות המחו וגמעו ואמרי' שם וצריכא דאי כתב רחמנא בחמץ חלב לא אתי' מיני' שהותר מכללו אצל חיה ואי כתב רחמנא בחלב חמץ לא אתי' מיני' שכן היתה לו שעת הכושר ע"ש. ולפ"ז יהי' קשה למה לא קאמר שם דצריך נפש גבי חמץ אע"ג דיכולין למילף מחלב דאי לא הוה כתיב נפש בחמץ ה"א דגם נהנה חמץ בפסח בכרת לכך כתיב נפש דדוקא שותה בכרת ולא הנאה אחרינא וכמ"ש התוס' לכך הוצרכו תוס' כאן לפרש דכי כל אוכל לא משמע כלל איסור הנאה רק דעדיין קשה דלמא מש"ה עביד שם הגמ' הצריכא אליבא דחזקי' דלדידי' אין שום ה"א דנהנה חמץ יהי' בכרת אבל ג"ז לק"מ דשם הקשו בתוס' לר' יוסי דלא חשיבא לי' הך פירכא שכן לא הותר מכללו א"כ מאי קאמר חלב לא אתי' מיני' שכן לא הותר מכללו וע"כ דלר"י קאי נפש אדרשא אחריתא יעש"ה והנה מאן שמעת לי' דחשיב לי' האי פירכא שהותר מכללו ר"ש היא דאיפלגו ביה במכילתין דפריך לר"ש דאוסר גיד הנשה בהנאה תיתי בק"ו מחלב ומשני מה לחלב שכן הותר מכללו ור"י לא פריך זה כו' והנה תוס' כתבו במכילתן דחזקי' לא אתי כר"ש דאוסר ג"ה בהנאה יעש"ה וא"כ כיון דצריכ' ראשונה קיימי אליבא דר"ש דחשיב לי' לפירכא שכן הותר מכללו ואיהו דריש נפש א"כ קשה שפיר למה לי' הצריכ' שני' הל"ל אי לא כתיב גבי חמץ ה"א

נהנה חמץ בפסח בכרת דהא ר"ש כר' אבוהו דלא תאכל אסור בהנאה לכך הזקיקו תוס' לפירושם דכי כל אוכל לא קמ"ל איסור הנאה וק"ל:

שם ריש מס' פסחים אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר כו' ופרש"י לאור הנר ובגמ' מפרש טעמא. בודקין שלא יעבור בל יראה ובל ימצא כו' יע"ש והתוס' הקשו על פרש"י דהא אמרי' בגמ' מדאורייתא בביטול בעלמא סגי ואמרי' בגמ' הבודק צריך שיבטל וא"כ ל"ל הבדיקה כל עיקר ותירצו התוס' דבדיקת חמץ דרבנן כדי שלא יבוא לאוכלה יע"ש ואי' במכילתין דף ד' ע"א בעי מיני' מר"נ ב"י המשכיר בית לחבירו על המשכיר לבדוק או על השוכר לבדוק ת"ש השוכר בית מחבירו על השוכר לעשות מזוזה ומשני דלמא שאני התם דמזוזה חובת הדר הוא. ופרש"י שם וז"ל אבל הכא בדיקת חמץ דרבנן דאי משום שלא יעבור עליו ב"י ובי"מ הא אמרי' מדאורייתא בביטול בעלמא סגי כו' והשתא קמבעי' לי' טורח זה על מי מוטל עכ"ד וזה זמן רב שנשאלתי ממופלג אחד לבאר לו סתירת לשונות רש"י ז"ל דבשמעתין בריש מכילתין לא חשו לקושית בעלי התוס' וכתבו דבדיקת חמץ דאורייי' כדי שלא יעבור ב"י וב"י ואיך חזרו מחמת קושי' התוס' בדף הנ"ל וכתבו דבדיקת חמץ דרבנן ולכאורה הוא תמוה והשבתי ממש תוך כ"ד ליישב ע"פ פשוט דהנה צריכין אנו לדקדק על דקדוק לשון רש"י ז"ל דמהפכים הסדר ופירשו מקודם על לאור הנר ואח"ז בודקין שלא יעבור כו' איפכא הוה לי' לסדורי מקודם על בודקין ואח"ז לאור הנר ובגמ' מפרש טעמי' כסדר לשון המשנה וגם מה שסיימו שם דף ד' בדבריהם לבסוף והשתא קמבע"ל על טורח זה על מי מוטל הוא לשפת יתר וגם למה שינו אל לשון טירחא יתירא לכך נלע"ד דהנה הר"ן ז"ל כתב ליישב דברי רש"י ז"ל דבדיקת חמץ דאורייתא ואי משום קושי' התוס' דמדאורייתא בביטול סגי היינו דבעינן מדאורייתא אחד משניהם או ביטול או בדיקה ומתני' מיירי כגון שלא ביטל יע"ש וע"ז יש להפליא הפלא ופלא באמת למה שינה התנא בהך גוונא דלא ביטל דיבדוק טוב לי' להשמיענו דין ביטול שהוא קולא יותר ע"כ לבי אומר שבאמת רש"י מודה דבדיקה שהוזכר במשנתינו היינו אף שאחר שביטל כדי שלא יבוא לאוכלה והא דכתבו רש"י שלא יעבור בל יראה וב"י לא כתבו זאת לפרושי בודקין דמתני' דבהיות כן הוה להו לציינו מקודם שפירשו על לאור הנר כסדר. רק שרש"י ז"ל הוקשה להם איזה דבר בדיבורם מ"ש לאור הנר ובגמ' מפרש טעמא לזה הביאו בודקין שלא יעבור כו' והוא מ"ש הר"ן דלשיטת תוס' דבדיקת חמץ דרבנן איך ילפינן בגמ' דצריך להיות בדיקת חמץ לאור הנר דילפינן מציאה ממציאה חיפוש מחיפוש דבנימין כו' הלא כל עיקרו של הבדיקה מדרבנן ואף שרש"י כתבו דאם דאסמכתא בעלמא הוא מ"מ לא

שייך בדבר שהוא רק מד"ס לאסמכיהו אקרא וכ"כ הפ"י יעש"ה וז"כ רש"י בכתבו לאור הנר ובגמ' מפרש טעמא היינו מציאה ממציאה כו' וקשה הלא כל עיקר של הבדיקה דרבנן ואיך ילפינן מקרא לכך פרש"י בודקין שלא יעבור ב"י היינו אם לא ביטל יש לנו בדיקה דאורייתא כדי שלא יעבור ב"י נמצא י"ל דלאותו הבדיקה נתקבלה הג"ש דחיפוש דיהי' לאור הנר דוקא וממילא גם אותו הבדיקה שצריך להיות עתה מדרבנן שלא יבוא לאוכלה צריך להיות ג"כ לאור הנר דתקנו רבנן כעין דאורייתא ושפיר אסמכוהו אקרא דג"ש וגם טעמי' אית בי' שאור הנר יפה לבדיקה אבל בענין גוף פירושו דמתניתין דקתני בודקין היינו שלא יבוא לאוכלה ואף אחר הביטול כ"ז נראה בשיטת רש"י ז"ל ומיושב מעליהם היטב כל קושי' התוס' ועיין. והנה כתב מוהרש"ל ז"ל דף ד' ע"ב מ"ש רש"י אבל הכא בדיקת חמץ דרבנן רצונם ליישב בזה שלא תקשה דוק לאידך גיסא דעל המשכיר לבדוק מדאיצטרך קרא במזוזה דעל השוכר לעשות לכך כתב רש"י דבדיקת חמץ דרבנן יעש"ה ובהיות כן יהי' כך הוצאת לשונם בדקדוק גדול דאין לפשוט מהא דעל המשכיר לבדוק ז"א דהכא בדיקת חמץ דרבנן. דבאמת מדאורייתא יש בדיקה או ביטול א"כ יוכל המשכיר לומר אנא אעשה מה שצותה עלי התורה בלי טרחא כלומר שאבטל מאי אמרת דגם אחר הביטול צריך לבדוק זהו רק מדרבנן שלא יבוא לאוכלה. הרי דעכ"פ מוטל השבתה על המשכיר דהיינו ביטול עכ"פ רק דעיקר האיבעי' על טרחא דהבדיקה. וזה שדייקו רש"י ז"ל והשתא קמבע"ל טורח זה על מי מוטל רצונם הטירחא של הבדיקה בהכרח מבע"ל אבל השבתה האמור בתורה דהיינו ביטול בודאי מוטל על המשכיר כס' מוהרש"ל ז"ל ופשוט הוא:

ובדרך יותר פשוט נלע"ד דהנה הר"ן ז"ל כתב ליישב שיטת רש"י דיש מדאורייתא או בדיקה או ביטול. והא דאמרינן בגמ' הבודק צריך שיבטל לא הי' זהו הדין עדיין בימי המשנה אלא אח"כ נתחדש זאת יעש"ה ובהיות כן שפיר פרש"י במתני' דלא הי' עדיין זה הדין דהבודק צריך שיבטל וי"ל דהבדיקה דאורייתא כדי שלא יעבור ב"י באופן כשלא ביטל אבל לקמן כתבו רש"י בגמ' מה שהיו בימי אמוראי דכבר נתחדשה הלכה דהבודק צריך שיבטל א"כ בהכרח דבדיקת חמץ אינו כ"א מדרבנן לחוד וא"כ אין כאן שום סתירה בדברי רש"י ז"ל. ובזה מיושב נמי מה דאמרי' לקמן דף י"א ע"ב מנה"מ אר"ח יליף מציאה ממציאה כו' והדר אי' שם ת"ר אין בודקין לאור החמה כו' אלא לאור הנר מפני שאור הנר יפה לבדיקה כו' ויש לדקדק למה להברייתא ליתן עוד נתינת טעם שאור הנר יפה אע"כ משום דבזמן הברייתא כבר נתחדשה הלכה דהבודק צריך שיבטל וא"כ בהכרח לומר דבדיקת חמץ רק דרבנן ואין למילף כ"כ מג"ש לכך נותן טעם שאור

הנר יפה לבדיקה והג"ש קאי על הבדיקה דאורייתא באופן שלא ביטל וכמש"ל באופן הראשון אבל על המשנה דעדיין לא הי' זה התיקון דהבודק צריך שיבטל וממילא י"ל דכוונת התנא דבודקין את החמץ הכל מדאורייתא כדי שלא יעבור בל יראה ובאופן שלא ביטל לכך לא יליף אלא מג"ש דחיפוש מחיפוש וא"צ במשנתינו לשום נתינת טעמא אחרינא ובזה אמרתי לחדד התלמידים ליישב ג"כ היפך סדר ציון רש"י ז"ל במתני' בשני דבורם הנ"ל וגם יש לדקדק על לשון רש"י ז"ל שכתבו ובגמ' מפרש טעמא דלכאורה ה"ל לפרושי הכא ובגמ' יליף טעמא דהא ילפינן בג"ש דחיפוש אלא נראה דכך הצעותם דבגמ' מפרש טעמא היינו מדינא דגמ' דהבודק צריך שיבטל וא"כ כל עיקרו של הבדיקה דרבנן לכך מפרש טעם בבריי' שאור הנר יפה לבדיקה משא"כ על משנתינו יליף טעמא מקרא משום שי"ל בודקין שלא יעבור ב"י וב"י באופן שלא ביטל דלא הי' בזמן המשנה הדין דהבודק צריך שיבטל ודו"ק:

שם גמ' מאי אור ר"ה אמר נגהי ר"י אמר לילי. קס"ד מ"ד נגהי נגהי ממש מ"ד לילי לילי ממש מיתבי' הבוקר אור והאנשים שולחו אלמא אור יממא הוא ומשני מי כתיב האור בוקר הבוקר אור כתיב כמ"ד צפרא נהיר וכדר"י אמר רב דאר"י א"ר לעולם יכנס אדם בכ"ט ויצא בכ"ט כו' מיתבי' ויקרא אלהים לאור יום כו' רש"י ד"ה מ"ד נגהי ממש כשיאיר השחר של י"ד. ומ"ד לילי לילי ממש לא גרסינן כו' יעש"ה וכ"כ התוס' דהך דאמר ולמ"ד לילי לילי ממש אגב אורחא מייתי לה. ויש לדקדק חדא דה"ל למיפרך מקודם מקרא דויקרא אלהים דהוא מוקדם בכתובי' ולמה הקדים הפירכא מאחי יוסף לראשונה שהוא מאוחר בקרא ותו איכא למידק מה בעי רש"י בזה שפירשו דלמ"ד נגהי היינו מעלות השחר ועכ"פ ה"ל לציין תיכף על דברי ר"י ויעויין דף ד' ברש"י בד"ה וניבדוק כו' ע"כ נלע"ד דהנה לכאורה יש לקיים היטיב הגירסא למ"ד לילי ממש והוא ע"פ מה שכתב הגאון בתורת חיים ז"ל דלמסקנא דלקמן דלא פליגו ר"ה ור"י דמר כי אתרי' ומר כי אתרי' ולתרווייהו אור אורתי הוה שוב אין אנו צריכין לכל הני שינוי דחיקי דמשנינה על לשון אור דקראי ובריייתא די"ל תרווייהו ס"ל דלשון אור סובל משמעותו בין נגהי בין אורתא והא כדאי' והא כדאי' יעש"ה וצ"ל דהמקשן לא ניחא ליה לפרש הכי דתקשה במאי פליגו בל' אור דמתני' דמר אמר אורתא ומר אמר נגהי דלמא לכל חד להיפוך אלא ע"כ דפליגו בפירוש הלשון אור דמתני' משא"כ במסקנא דמוכח שפיר דאור מתני' היינו לילי מדתנא דבי ר"ש דתני להדיא לילי י"ד בודקים את החמץ. ויש סעד לדברי הגאון ז"ל מדחזינן דהש"ס אסיק כמה פעמים ממתני' בש"ס אור אורתא הוא ולא משני לה לא מידי אעכ"ל משום דהש"ס רוצה להדר מכל הני שינוי דחיקא ולומר

תרווייהו ס"ל דאור משמע בין אורתא ובין נגהי וכדי שלא תקשה במה יודע דאור דמתני' אורתא הוא לכך המתין עד שהביא דברי התנא דבי ר"ש דתני להדיא לילי י"ד כו' ולפ"ז י"ל דזה כוונת המקשן באמרו קס"ד מ"ד לילי לילי ממש כלומר דאין פירושו דאור סובל גם נגהי אלא לילי ממש לחוד ואמר שפיר קס"ד דהא במסקנא לא קיימו הכי אלא דס"ל אור משמע ג"כ נגהי כמש"ל בת"ח:

ולפ"ז יש להקשות בחידוד התלמידים מאי פריך הש"ס מכל הני קראי דלמא לעולם תרווייהו ס"ל דאור משמעותו בין נגהי ובין אורתא כסברת הת"ח והכא מענינא דקרא והכא מענינא דקרא ומאי דפליגו בפירוש לשון אור דמשנתינו אזלי לטעמייהו דהנה זכרנו בדיבור הקודם דרש"י ז"ל ס"ל דבדיקת חמץ דאורייתא כדי שלא יעבור ב"י וב"י והתוס' הקשו ע"ז א"כ בדיקה ל"ל הא מדאורייתא סגי בביטול בעלמא ואמרי' הבודק צריך שיבטל ע"כ פירשו בתוספות דבדיקת חמץ דרבנן כדי שלא יבוא לאוכלה. והר"ן ז"ל הקשה לשיטת תוס' הא גמרינן לקמן בגמרא דבדיקת חמץ לאור הנר בג"ש דחיפוש מבנימין ואי הבדיקה כל עצמה מדרבנן איך שייך למילף מקראי יעויין לעיל ויעויין בפ"י שכ' אי ילפינן הג"ש מחיפוש דבנימין י"ל מן הסברא דיהיה בדיקת חמץ ביום כמו שהיה החיפוש דבנימין כו' יע"ש וא"כ י"ל דר"ה ס"ל דהבדיקה דאורייתא כפרש"י ז"ל וא"כ שפיר אנו למדין דיהי' לאור הנר מג"ש דחיפוש מחיפוש דבנימין וממילא אמרינן נמי כמו שהתם הוה ביום ה"נ גבי בדיקת חמץ כמ"ש הפ"י ולבעבור זה אמר נגהי בפירו' אור דמתני' ור' יהודה לשיטתו דאיהו גופי' אמר לקמן הבודק צריך שיבטל ובהיות כן ע"כ בדיקת חמץ דרבנן דאי משום בל יראה בביטול סגי ולדידי' צריך לבטל כקושי' תוס' וכיון דלדידיה בהכרח דבדיקה דרבנן ממילא אין ללמוד מג"ש דחיפוש כלל כמ"ש הר"ן אע"כ משום טעמיה אחרינא בודקים לאור הנר משום שאור הנר פה לבדיקה ומש"ה אמר לילי ומההכרח לפרש דהמקשן הראשון פריך מקרא דהבוקר אור דקשי' ליה מאי קמ"ל קרא בזה אע"כ כדי ללמוד ממנו בדיקת חמץ שיהיה ביום וקשיא שפיר לר' יהודה ומשני האור בוקר כתי' כו' והא קמ"ל כדר"י כו' ואחר דמשני דקרא קמ"ל כדר"י אמר רב דיכנס ויצא בכי טוב והיינו ע"כ בנץ החמה דבעלות השחר עדיין חושך ענן וערפל וליכ' בכי טוב וכמ"ש רש"י ז"ל ועיין במהרש"א וא"כ פריך אח"ז שפי' כל הני פירכות דשוב א"ל כנ"ל דתרווייהו ס"ל אור בין נגהי ובין אורתא משמע כו' דא"כ מאי פליגו בפירש אור דמתני' וא"ל דר"ה ס"ל דהיינו נגהי משום דיליף מחיפוש דבנימין קשה א"כ אמאי אמר נגהי שהוא עלות השחר הו"ל בצאת השמש כמו שהי' באחי יוסף וז"ש רש"י ז"ל

בפירש המקשן דס"ל נגהי היינו מעלות השחר ויתורץ כמה דקדוקים וקושי' בגמ' עפ"י כנראה למדקדק שם ודוק היטיב:

על פרשת בשלח - כתנות אור

ויהי בשלח פרעה את העם במדרש מי צווח ווי פרעה צווח ווי וכבר כתבו מפרשי התורה ביאור לזה המדרש ול"נ דבר פשוט דאי' בילקוט ראובני ואביאנו אי"ה באריכת ריש פ' יתרו וכ' שם דאי לאו דשלח פרעה מעצמו את העם לא הוי רדף אחר בני ישראל אבל בגין דשלח הוא מעצמו עלה בדעתו דאין הקב"ה פועל טובות ואין בידו להציל את ישראל לכך אמר מה זאת עשינו כי שלחנו את ישראל מעבדינו דאי לאו דשלחנו לא הי' יכולת ביד הקב"ה להוציא את ישראל ולכך איתקוף לבו לרדוף אחר ישראל והקב"ה עשה זאת כדי שירדוף אחר ישראל ויטבע בים יעויין שם לתוספת ביאור נמצא למדין בשביל ששלח פרעה מעצמו את העם איתקוף לבו לרדוף אחר ישראל ונטבע כל חילו בים וזה ביאור המדרש ויהי בשלח פרעה את העם מי צווח ווי פרעה צוח בשביל ששלח מעצמו את העם זה גרם לו לרדוף אחר ישראל ונטבע בים לכך צווח הוא ווי בשביל ששלח את העם גרם לו לאבד המונו בים וק"ל: במדרש ילקוט ויאמינו בה' ובמשה עבדו ואם במשה האמינו ק"ו בה' ומה ת"ל במשה ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין במי שאמר והיה העולם. והנה המדרש הזה נתקשו כל חכמי ישראל ונ"ל לישב דאי' בפ' ד' מיתות דף ס"ג כל המשתף שם שמים לדבר אחר נעקר מן העולם וכתבו תוס' לא דמי להא דכתיב חרב לה' ולגדעון וכן דברנו בה' ובך דלא אסור אלא במידי דאלהות עכ"ל: והנה התרגום פי' ויאמינו בה' במימרא ה' ובנביאותו דמשה עבדו והנה לפי' התרגום יש להקשות שפיר אם במשה האמינו ר"ל בנבואתו בדבריו ק"ו במימרא ה' שהרי נבואתו בא מן הקב"ה אבל אם אנו רוצים לפרש ויאמינו בה' שהאמינו שהוא אלהי עולם ובמשה האמינו שהוא נביא אמת א"כ לא קשיא אם במשה האמינו ק"ו בה' די"ל דאתי לארוייא לן שהאמינו שהקב"ה אלהי עולם אך לפי פי' זה קשה מה ת"ל במשה כיון דקאי ויאמינו בה' במידי דאלהות אסור להשתתף ש"ש ודבר אחר בשלמא אי לא קאי על אמונת אלהות אלא אדברי ה' שפיר שרי להשתתף ד"א כמ"ש דברנו בה' ובך וחרב לה' ולגדעון אבל אי קאי אמידי דאלהות אסור להשתתף: ובזה יבואר המדרש דציין בקרא ויאמינו בה' ובמשה עבדו אי פירושו כמו שפי' התרגום ויאמינו בה' במימרא קשה דה' אם במשה האמינו בנבואתו ק"ו במימרא דה' וא"ת שהאמונה הי' בה' פי' במידי דאלהות שהאמינו שהוא אלהי עולם א"כ אסור להשתתף דבר אחר א"כ הקשה שפיר מה ת"ל במשה הלא

אסור להשתתף שם שמים וד"א ומתרץ ללמדך שכל המאמין ברועה ישראל כאלו מאמין במי שאמר והי' העולם א"כ באמונה שניה שהאמינו במשה נמי אתי לארויי על קבלת אלהותו של הקב"ה וכזה מותר להשתתף וק"ל:

גמרא דשבת דף ע"ז ע"ב ר' זירא אשכח לרב יהודה דהוי קאי אפיתחא דבי' חמוהו וחזיתא דהוי בדיחא דעתא ואי בעי מיניה כל חללא עלמא הוי א"ל. א"ל מאי טעמא עיזא מסגי בריש עדרא והדר אימרא א"ל כברייתא של עולם דברישא חשיכא והדר נהורא מ"ט הני מכסיין והני מגליין הני דמכסיין מינייהו מכסיין והני דלא מכסיין מינייהו מגליין ופרש"י כברייתא של עולם ברישא חשוכא סתם עזים שחורות וסתם רחילות לבינות מכסיין בזנב והני מגליין העזים אין להם אלי' הני דמכסיין מינייהו רחלים שאנחנו מתכסיין מצמרן גם הם מכוסו' וכתב מהרש"א שפירושו הוא דחוק לפי פשוטו והאריך שם ונ"ל לילך בעקבותיו ואגב יתבאר עוד: גמרא דב"ק דף נ"ב ע"א מאי משכונות ר' יעקב אמר עיזא דאזיל בריש עדרא כדדריש האי גלילאה עלה דרב חסדא כד רגיז רעיא על ענא עביד לנגדותא סימותא ופרש"י לעז המושכת מנקר עיניה ונכשלת ונופלת בבורות והעדר אחרי' כך כשהקב"ה נפרע משונאי ישראל ממנה להון פרנסים שאינם מהוגני' עכ"ל ולכאורה תמוה דמאי מייתי ר' יעקב ראיה דעיזא דאזיל בריש עדרא מההיא גלילאה דדריש כד רגיז רעי' על ענא שממנה עליהם פרנסים שאינם מהוגנים ונראה דבא לרמז דעל הרוב מושלים על ישראל אינשי דלא מעלי ע"י אויבינו פלילים והם מושלי' בנו וזה ידוע דכחו של עשו הוא מסיטרא דעז כמ"ש הזוהר על פסוק ואחי עשו איש שעיר וגם כתב הזוהר פ' ויקרא דף כ' ע"ב על פסוק עמי מאשרים ומתעים בדרך אורחתך בלעו דכיון דרישא דעמי אזלי בחיובא כל עמא איתמשכו אבתרייהו ר' חייא אמר מהכי ואם כל עדת ישראל ישגו ואמאי הוי בגין ונעלם דבר מעיני הקהל דעיני עמא אינון רישייהו וכל עמא איתמשכין אבתרייהו עכ"ל נמצא פרנסי הדור הם עיני הדור המאירים לאדם כיום המאיר לעולם ואם ח"ו הפרנסים אינם מהוגנים הוי כמי שאין לו עינים ובל עמא נכשלים אבתרייהו ובאמת כחו של עשו הי' קודם ליעקב הן להעמיד מושלים בתבל סגנים ופרתמים ואפי' הרבנים ופרנסים ממונים ע"י כחו של עשו וגם על הרוב אויבינו פלילים בעו"ה ובמדרש רבה ולחושך קרא לילה זה עשו ויהי ערב זה עשו ויהי בוקר זה יעקב וזה ששאל לו ע"י רמז מ"ט עיזא מסגי בריש עידרא ר"ל כחו של עשו שהוא מסיטרא דעז והם עזי פנים שבדור מושלים בריש עדרא ר"ל בריש הקהל הקודש והדר אימרא שהם ישראל צדיקים שנמשלו למשה דכתיב שה פזורה ישראל והשיב לו כברייתו של עולם דברישא חשוכא שהוא מרמז על כחו של עשו והדר נהורא

שמרמז על בוקרו של יעקב ובזה מיושב ג"כ גמרא דב"ק דר"י אמר עיזא דמסגי בריש עדרא וקשה למה באמת מסגי ברישא וע"כ אנו צ"ל כברייתו של עולם דמעיקרא חשוכא והדר נהורא דנרמז כחו של עשו שהוא מסיטרא דעז תחילה ואח"כ יבוא בוקרו של יעקב ולכך מביא ראיה שפיר כדדריש ההיא גלילאה כד רגיז רעיא על ענא עביד לנגדותא סימותא כשהמקום נפרע משונאי ישראל ממנה עליהם פרנסים שאינם טובים והולכים בחושך ולא אור כמו שאין לו עינים כך על ידי מעשינו אנו גורמים שכחו של עשו שהם מסיטרא דשעי' הולכים בראש כל עדר ואנחנו נכשלים אחריהם כמו שאין לו עינים אבל אח"כ נזכה לאור ע"י התשובה וזה מרומז בתחילת הבריאה חושך של עשו ואח"כ בוקרו של יעקב וק"ל: ועתה נעמוד על בירור שאלה שניה דשאל מ"ט הני מכסיין והני מגליין דלפי' רש"י תמוה דהא הוא שאל על הבריאה למה ברא הקב"ה אלו באליה ואלו בלא אליה וא"כ מאי השיב לו הני דמכסיין מינייהו כו' מ"מ הקושי' במקומה עומדת על הקב"ה למה ברא אלו בצמר רך ועזים לא ברא בצמר רך הי' לו להבראות גם לעזים בצמר רך שיתכסו מהם בני אדם ויברא גם להם אליה: ונראה לי לומר דרמז להם רמז גדול דאי' בסוטה דף ל"ב ע"ב תפילה בלחש שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה ופריך והא איכא חטאת נקיבה ועולה זכר ומשני התם מכסיין באליה ופריך תינח כבשה שעירה מא"ל ומשני התם איהו דקא מכסיף ופריך חטאת ע"א דלא סגי בלא שעירה מא"ל ומשני התם נכסיף וניזול כי היכי דנכפר ליה ע"כ הגמרא נשמע מזה שבחטא ע"א חייבה התורה להביא שעירה נקיבה ובשאר חטאת יכול להביא כבשה והטעם שחסה התורה שלא לבייש לעוברי עבירה שע"י האליה המכסה לא יכירו הבריות אם היא חטאת או עולה משא"כ בחטאת ע"א מפני גודל החטא מחויב דוקא להביא שעירה כדי שיתבייש ויכפר לו ולפ"ז תחילת הבריאה לתכלית האדם היה מוכרח להבראות עז בלא אליה וכבש באליה ולכך השיב שפיר על שאלתו ששאל למה ברא הקב"ה הכבשי' באליה ועזים בלא אליה והשיב הני דמכסיין מינייהו ר"ל שאנו מכסים חטאתינו שלא ניכר חטאתינו ולכך מכסיין ברא הקב"ה ונתן להם כסוי' כדי שנכולים לכסות חטאתינו שלא יהיה ניכר בין עולה לחטאת אבל הני העזים דמגליין שצוה הקב"ה להביא שעירה בע"א כדי שיתפרסם החטא הגדול שעל ע"א להתבייש ע"כ הוכרח להיות מגליין דלא סגי בלא"ה כדי שיתבייש ויתכפר לו וק"ל:

גמרא דר"ה בפ' ראוהו ב"ד והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וכו' וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה אלא לומר לך בזמן שמסתכלין ישראל כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לאו היו נוטלין ולכאורה

אין לו הבנה דעדיין הקושיא במקומה עומדת דאיך אמר והיה כאשר ירים משה וכי בידו של משה הדבר תלוי הלוא הדבר תלוי בלבן של ישראל אם משתעבדין לבן לאביהם שבשמים ואגב יתישב ג"כ גמרא דר"ה סוף פ"ב שאפי' קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים ואומר ובאת אל הכהנים הלוים כו' ואומר אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה ופרש"י אל תאמר מה הי' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כי לא בחכמה שאלת על זה שלפי הדורות היו טובים וצדיקים מן אחרונים לפיכך היו הימים הראשונים טובים מאלה שא"א שיהי' אחרונים כראשונים כתב מהרש"א ופירש"י הכא אינו מיושב לפי הדרש דהכא אלא לפי פשוטו ולישב הגמרא האלו צריך אני להקדים מה שכ' בזוהר פ' ויקרא דף י"ח ע"ב ר' יצחק אמר אם הכהן המשיח יחטא דאי כהן דלתתא דאיתקן לעבודה ואישתכח ביה חטאה לאשמת העם הוא דהוי ודאי ווי לאינון דסמכין עלה בגוונא דא שלוחא דצבורא דחטא ואשתכח ביה חטאה בגין דעמא לא אישתכחו זכאין קמיה דקודשא בריך הוא ווי לאינון דסמכין עלה ואיתא עוד שם ואם הכהן המשיח יחטא לאשמת העם ודאי ולא לאשמי דליה יחטא וגרע טובי' ודאין דינא בכולה כדאמר והייתי אני ובני שלמה חטאים הרי נשמע אם העם אינם זכאין גם השליח ציבור אינו יכול לכוון בתפילתו וכן אי' בגמרא סוף פ' אין עומדין שליח ציבור שטעה סימן רע לשולחיו והתרגום ירושלמי מפרש דהוי כד זקיף משה ידו בצילו הוי בית ישראל איתגברון וכד הוי מנע ידו מלצילו הוי בית עמלק מתגברין דאי' בזוהר פ' בלק דף קצ"ו ע"ב א"ר אלעזר ארמית ידי בצילו לקמא מלכא קדישא דהא תנינן אסור ליה לבר נש לארמי ידו לעילא בר בצילו ובברכ' למרא בתחנונים דכתיב הרימותי ידי אל ה' אל עליון ומתרגמינן ארימת ידי בצילו עכ"ל הרי שאסור להרים ידו למעלה אם לא דוקא בתפלה וזה פי' הגמרא וכי ידו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה וע"כ צריכין אנו לומר ע"י תפילתו של משה דע"כ הא דכתיב והי' כאשר ירים משה את ידו בתפלה משום דאסור להרים ידו למעלה אע"כ בתפלה שהתפלל משה היה ישראל גוברים ומנצחים את עמלק א"כ ע"כ כאשר הניח ידו מלהתפלל גבר עמלק א"כ קשיא למה באמת נתרשלו ידי משה מלהתפלל על ישראל ומתרץ שתפלות שליח ציבור תלוי הכל בציבור בזמן שישראל משעבדין את לבם לאביהם שבשמים אז הי' ג"כ שילוח ציבור משה יכול לכוון בתפלתו והיה כפיו של משה פרושות למעלה בתפלה וגבר ישראל אבל בזמן שלא היו משעבדין את לבם לאביהם שבשמים אז גם השליח שלהם לא היה יכול לכוון בתפלתו ולכך הניח ידו מלפרוש למעלה בתפלה וק"ל:

ובזה יתישב ג"כ פי' רש"י שפי' אל תאמר שהימים הראשונים טובים מאלה דהא הפרנס ג"כ לפי הדור כמש"ל בגמ' כד רגיז רעיא על ענא כו' משום דפרנסי' המה עיני העדה וע"י עון הדור גם הפרנס חשוב כמו סומא נמצא הפרנסי' המה נקראים עיני העדה והם מאירים לדורס כיום הזה המאיר לעולם ולכך אמר אל תאמר שהימים הראשונים ר"ל הפרנסי' שהם נקראים עיני העדה ומאירים כימים שהי' טובים מאלה כי לא בחכמה שאלת ומה נמלצו ומתקו דברי רש"י ז"ל כי לא בחכמה שאלת שלפי שהדורות הי' טובים וצדיקים מן אחרונים לפיכך הי' ימים הראשונים טובים מאלה ר"ל הפרנסי' הי' טובים שהקב"ה מעמיד פרנס לפי הדור שאי אפשר שיהי' האחרונים כראשונים ר"ל פרנסים אחרונים שלפי דורם אין דומה לראשונים ופרנס לפי הדור ולכך אין לך פרנס אלא מה שבימיך אפי' קל שבקלים ונתמנה פרנס על הציבור הרי הוא כאביר שבאבירים וק"ל וכן אי' בתענית דף כ"ד ע"ב גבי רבה שלא נתקבלה תפלתו עיין שם וק"ל:

בפיוט יום ליבשה הבאים עמך בברית חותמך ומבטן לשמך המה נימולים הראה אותותם לכל רואי אותם ועל כנפי כסותם יעשו גדילים ולכאורה אין לחרוזות אלו הבנה למה הזכיר אות מילה בים ליבשה שנהפכו מצולים ומה שייך מצות ציצית לאות מילה: ונראה משום דאי' בפ' התכלת מעשה באדם אחד שהי' זהיר במצות ציצית ורצה לבוא אל הזונה ובאו ציצותיו וטפחו לו על פניו וניצול מן העבירה ואח"כ נתגיירה ונשא אותה בהיתר ואיתא בחידושי אגדות בפ' ר"א דמילה שפירש מה שאנו אומרים בברכת מילה וצאצאיו חתם באות ברית קודש שהמילה היא חותם הקודש על שם גדר הערוה דכ"מ שתמצא גדר הערוה נאמר בו קדושה שהמילה בא למעט תאות המשגל וע"כ בשכר זאת צוה הקב"ה לאברהם להציל ידידות שארינו דהיינו גופינו משחת דהוא הגיהנם כמ"ש בפ' עושין פסין שאברהם יושב ע"ג פתחו של גיהנם ומסיק שם למי שאין בו דבר ערוה בעבירה וכל הבא על עו"ג נמשכת ערלתו ולא מבשקר ליה עכ"ל נמצא אנו למדין דציצית מצילו מן העבירה ונשאר מהול ולא נעשה ערל הנמשך בערלה לאחר מותו והנה הים נקרע בזכות יוסף דכתיב וינס החוצה וזה בא לו בזכות המילה ולכך נראה כשבאו אחי יוסף הראה להם המילה משום דיוסף זכה לכל הגדולה בשביל שפירש מן העבירה ולא נעשה משוך בערלה ולכך הראה להם המילה שלא פגום באות ברית קודש ולכך מזכירין אנו בפיוט זה מצות המילה ואמר מבטן לשמך המה נימולים הראה אותותם לכל רואי אותם אך איך יתקיים האות הזה שלא יכשל ח"ו בעבירה וימשוך ערלתו ולזה אמר ועל כנפי כסותם יעשו גדילים ולזה מסיים חרוז למי זאת נרשמת הכר נא דבר אמת ר"ל למי זאת המילה נרשמת למי החותמת ולמי הפתילים של ציצית שנזהר במצות ציצית ועל ידי

זה נשאר מהול מה שאין כן אם אינו נזהר במצות ציצית י"ל שיכשול בדבר עבירה ויהי' משוך בערלתו לאחר מותו ואינו ניכר במילתו. וזה פי' המדרש ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם מן העריות שע"י מצות ציצית יהי' ניצול מן העריות וזה פי' הפסוק ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם כו' והייתם קדושים לאלהיכם ואמרי' בגמרא אחרי עיניכם זו היא הרהור עבירה שע"י ציצית מצילם מעבירה דעריות וגם לא תתורו אחרי לבבכם זו המינות והע"ז משום דאמרי' לא עבדו ישראל ע"א אלא להתיר להם עריות כדאי' בסנהדרין אבל אם אנו מצילים מעריות ממילא לא תתורו אחרי ע"א וזה הוא המילות ומסיים הפסוק והייתם קדושים משום דכל הגדור מערוה נק' קדוש וק"ל: ובני הרב מוהר"ר איצק יצ"ו אמר דכתב הבית יוסף בא"ח סי' ח' על מה שכתב הטור ומחזיר שני ציצית לפניו וב' לאחריו ראיתי במדר' והמים להם חומה שהכריז גבריאל למים שמאחוריהם הזהרו שעתידים להשליך כנף ציצית לאחוריהם וקשר של תפילין עכ"ל. ולפ"ז שפיר הוי מענין שבח זה לענין בקיעת הים שאמר הראה אותותם לכל רואה אותם ותינוח מלפניהם אבל מאחוריהם אין להם אות ולכך אמר על כנפי כסותם יעשו גדילים וישליכו כנף ציצית לאחוריהם ועי"ז לא שבו המים מאחוריהם בשביל כנף הציצית וגם בשביל קשר של תפילין ושפיר מסיים למי זאת נרשמת ופירשו המפרשים לישראל שנקראו מי זאת עולה מן המדבר למי החותמת הוא התפילין והפתילים זו הציצית ר"ל שע"י הציצית וקשר של תפילין לא שטפו המים מאחוריהם וישרו דבריו בעיני ואמרתי בטוב טעם למה הזהיר גבריאל למים שאחוריהם ולא למים שלפניהם ונראה שהי' להם קיטרוג מאחוריהם שעבר בים צרה פסל של מיכה וזה היה ביד שבט הדני ודן הי' מאסף לכל המחנות ומסתמא הלכו כמו דכתיב אותם לבית אבותם כן הלכו בים וא"כ היה קיטרוג מאחוריהם ולכך אמר גבריאל למים שמאחוריהם הזהרו שישליכו הציצית מאחוריהם ושקולה מצות ציצית כנגד תרי"ג מצות וק"ל. וע"פ הדברים הנ"ל אמרתי זה כוונת תמר ששלחו ליהודה הכר נא למי החותמת והפתילים ואי' שהטלית עם הציצית נתן לה משום דאי' במדרש שיהודה היה רוצה לעבור ממנה ושלח הקב"ה מלאך הממונה על התאוה כדי שיצאו ממנה מלכים וכן הופיע אח"כ כשאמר צדקה מפני הופיע רוח הקודש שממנו יצאו דברי כבושים וזה רמזה לו שלא יתבייש דע"כ מה' היתה זאת דאי לאו מה' איך לא הגינו עליו הפתילים ר"ל הציצית שלו אם הי' דרך זנות ח"ו אע"כ שמה' היתה זאת וממנו יצאו דברי כבושים וק"ל: פסוק במשלי סי' ט"ו רחוק ה' מרשעים ותפלת צדיקים ישמע נראה דכתב בעל הטורים משה אמר ה' ימלוך לעולם ועד והקדים ה' למלכות ודוד הקדים מלכות לה' שנאמר ימלוך ה' לעולם לפי שסיים

למעלה ודרך רשעים יעות לא רצה להזכיר השם והרחיק השם וכתוב ברישא ימלוך ה' וזה שרמז שלמה רחוק ה' מרשעים ר"ל שהרחיק ה' מרשעים והפסיק בימלוך ה' כדי שיהיה רחוק מרשעים וזה ותפלת צדיקים ישמע וק"ל:

גמ' בפ"ק דיומא והמסכה צרה בהתכנס א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כי אתי ר' יוחנן להאי קרא הוי בכי אמר מאן דכתי' ביה כונס כנד מי הים תעשה לו מסכה צרה והגמ' זאת תמוה מאד וכי אין לו ליתן תואר ושבח להקב"ה אלא זה שכונס כנד מי הים שתעשה מסכה צרה הלא הקב"ה אדון כל העולמים הי' לו להתמיה איך תעשה מסכה צרה וצריכין אנו להקדים מ"ש הזוהר פ' בשלח דף ל"ג ע"א וז"ל תא חזי כתיב לבתר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד מתחת השמים ממש אל מקום אחד לאתר דאיקרי אחד ואיהו ים תתאי דהא איהו אשלים לאחד ובלא איהו לא איקרי אחד ומשמע דכתיב יקוו דכי מתכנשין כולה מיא ובתר עאלין כולהו לגו ימא כדאמר כל הנחלים הולכין אל הים כו' עכ"ל הרי רמזה לנו התורה שכל האורות הקדושות הולכין אל הים תתאי להתאחד שם באחד אחדות גמור להיות נקרא אחד אל ים תתאי ובזה יובן דברי ר' יוחנן שתמה ר"י מאן דכתיב ביה כונס כנד מי הים ר"ל שכונס כל הנחלים אל הים להיות שם אחדות גמור תעשה לו מסכה צרה והוא הדבר והיפוכו שזה מרמז על אחדות גמור והם הי' עושים למסכה צרה וק"ל:

על פרשת בשלח - אור חדש

גרסינן ריש מס' ביצה במשנה ביצה שנולדה בי"ט בש"א תאכל ובה"א לא תאכל בש"א שאור בכזית כו' תוס' ד"ה ביצה שנולדה בי"ט בש"א כו' וא"ת ואמאי לא תני אוסרי' ומתירי' כו' וי"ל אי הוה תני אוסרי' ומתירי' ה"א שמה שמתירי' הביצה היינו לטלטל כו' וא"ת דאמרי לא תאכל אבל לטלטל שרי והא קיי"ל אף לטלטל אסור לכן פירש ר"י דנקיט כי האי לישנא דסתם ביצה לאכילה עומדת כו' ובד"ה שאור בכזית לא שייך הכא מידי אלא מייתי כאן תלת מילי גבי י"ט דב"ה לחומרא כו' ורבים ראו כן תמהו על דיבור השני שבתוס' שזכרנו שהוא אך למותר בהיות כבר מבואר זה בפרש"י ז"ל תו יש לדקדק בדיבורו הראשון במ"ש לכן פר"י למה לא תירצו תיכף פירושו על קושי' ראשונה גם לתת לב על ציון לשון תו' בדיבור הראשון מה שאין דרכם כ"כ לציין בשארי מקומות וליישב הכל בחדא מחתא נלע"ד:

דהנה בגמ' פריך במאי עסקינן אי בתרנגולת העומדת לאכילה מ"ט דב"ה כו' אי בתרנגולת העומדת לגדל ביצים מ"ט דב"ש מוקצה הוא כו' ומוקי ר"נ בתרנגולת העומדת

לגדל ביצים ולית ליה לב"ש מוקצה ונולד כו' ופריך במאי אוקימתא בתרנגולת העומד' לגדל ביצי' ומשום מוקצה אדמיפלגי בביצה ליפלגי בתרנגול' וכ"ת כחו דהתירא עדיף ליפלגי בתרווייהו כו' ומוקי רבה מתני' בתרנגולת העומדת לאכילה וטעמא דב"ה משום הכנה. ורבה לטעמי' דאמר רבה מ"ד והיה ביום הששי כו' חול מכין לשבת ולי"ט ואין י"ט מכין לשבת ואין שבת מכין לי"ט כו' יעש"ה בסוגי' וכ' בעל המאור ז"ל הא דמוקי ר"נ למתני' משום מוקצה ונולד ובתרנגול' העומדת לגדל ביצים ולא קאמ' העומדת להטיל ביצי' משום דבאמת בתרנגולת העומדת להטיל ביצים ל"ה מוקצה ונולד כ"כ רק מאחר שעומדת לגדל ביצים היינו לגדל מן הביצים אפרוחים ולא לאוכלם שפיר הוה מוקצה יע"ש ולפ"ז נסתר סברת ר"י שבתו' שמש"ה נקיט במשנתינו לשון אכילה דסתם ביצה לאכילה עומדת ז"א דהלא לא קמיירי לר"נ משנתינו מאות' ביצה העומד' לאכילה דל"ש בי' מוקצה ונולד אלא רק מביצה העומדת לגדל אפרוחים כנ"ל והדרא קושי' התו' לדוכתי' לר"נ אמאי לא קתני במתני' לשון אוסרי' לטלטל לרבותי' דב"ה כמש"ל אך יש לתרץ זה דהנה הקשה מוהרש"א ז"ל מאי מקשי' התוס' למה לא אשמועינן רבותא דב"ה דאסור לטלטל. דלמא כחו דהתירא עדיף כמו דאמרי' ע"ב גבי התרנגולת ותי' מהרש"א דהך סברא כחו דהתירא עדיף לא אמרי' אלא לר"נ משום הפירכא וליפלגי בתרנגולת אבל אינך אמוראי דפליגי על אוקימתא דר"נ לא ס"ל הך סברא כחו דהתירא עדיף יע"ש ולפ"ז כיון דקושי' התוס' לא קאי לפי אוקימתא דר"נ אלא לאינך אוקימתא דבשמעתין ותירץ ר"י שפי' דסתם ביצה לאכילה עומדת דלהני אמוראי י"ל שפיר דמתני' מיירי מביצה העומדת לאכילה ולר"נ דמוקי מתני' בביצה העומדת לגדל אפרוחים ונסתר כר"י י"ל תירוצם הראשון דהרי לר"נ שפיר אמרי' כחו דהתירא עדיף כנ"ל ומש"ה לעיל בקושי' הראשונה לא שייך תי' ר"י משום דהוה קשה לר"נ אבל אחר שתירצו תי' קמא והרבו להקשות למה לא אשמועינן כחו דב"ה הרי דלא שייך הקושי' לר"נ דס"ל כחו דהתירא עדיף כ"א לאינך אוקימתא בגמ' וע"ז שייך שפיר תירץ ר"י ומה מאוד מדויק בלשון לכן אומר ר"י כלומר לכן משום קושי' זו ולא משום קושי' הראשונה. רק עדיין איכא למידק מנ"ל להתוס' דשארי אמוראי לא ס"ל כחו דהתירא עדיף דלמא גם המה ס"ל כחו דהתירא עדיף (והא דלא מוקי מתני' כוותי' דר"נ משום פירכא שני' וליפלגי בתרווייהו וכמ"ש רש"י ז"ל ד"ג ע"א). ונראה משום דמהר"ם שי"ף ותי"ט מקשים לרבה דמוקי למתני' משום הכנה טפי ה"ל למשנתינו לאשמעינן בביצה שנולדה בשבת שחל להיות אחר י"ט ואין י"ט מכין לשבת ותירצו דזהו רבותא טפי דאף דסעודת י"ט אינה חשובה כ"כ כסעודת שבת מקרי סעודתה בעי הכנה וקמ"ל דאף סעודת י"ט בעי הכנה יע"ש ולפ"ז י"ל דהתוס'

ס"ל לסברא פשוטית כסבר' הגאונים הנ"ל וקשיא לרבה לא תני משנתינו ביצה שנולדה בשבת לאשמעינן כחו דהתירא דב"ש דאף דסעודת שבת חשיבא ובעי הכנה טפי אפ"ה מותר וע"כ דרבה לא ס"ל הך סברא כחו דהתירא עדיף ובהיות כן שפיר הקשו ליתני אוסרי' לטלטל לרבותא דב"ה וזה שציינו התוס' כ"כ באריכות ביצה שנולדה בי"ט ולא קתני בשבת משום סברת הגאונים הנ"ל ושפיר חיזקו בזה קושיתם איברא עדיין אנו צריכין למודעי דקשי' מנ"ל לתוס' דרבה לא ס"ל כחו דהתירא עדיף ואי משום קושי' התי"ט ומהר"ם שיף הנ"ל דלמה לא קתני ביצה שנולדה בשבת. ז"א דיש אתנו מקום ליישב קושיתם באופן אחר דמש"ה לא קתני במשנתינו ביצה שנולדה בשבת משום דהא טעמא מאי לא מוקים רבה למשנתינו כאוקימתא דר"נ דמיירי מתרנגולת העומדת לגדל ביצים כו' משום הפירכא וליפלגו בתרנגולת א"כ אי הוה קתני ביצה שנולדה בשבת הוה מקום למיטעות ולומר דלאו טעמי' דמתני' הוא משום הכנה כלל אלא דמיירי מתרנגולת העומדת לגדל כו' ומשום מוקצה כו' והשתא לא יהי' קשה אדמיפלגי בביצי' ליפלגו בתרנגולת ז"א דבשבת א"א למיפלג בתרנגולת ולומר בש"א תאכל דהא אסורה לשחוט אותה בשבת לפיכך תני ביצה שנולדה בי"ט ואז מוכח דטעמיה משום הכנה מדלא פליגי ג"כ בתרנגולת כנ"ל וזהו תירוץ מספיק לקושי' מהר"ם ותי"ט הנ"ל ואחר שהצעתי דבריי לפני תלמידיי המופלגים מצאתי שהגאון בעל קול הרמז וע"ז הוא סובב ורומז יעש"ה (ויעויין במג"א שהביא משם ים של שלמה דאף אי טעמי' משום הכנה אסור לטלטל יעש"ה) וכיון דתרצנו קושי' תי"ט ומהר"ם בא"א הדרא קושי' לדוכתי' מנ"ל לתוס' דרבה לא ס"ל כחו דהתירא עדיף. רק דעדיין י"ל דמוכח מדלא קתני ביצה שנולדה בשבת. וא"ל דאז הוה מקום למיטעי' דטעמי' משום מוקצה ולא משום הכנה ז"א דע"כ טעמי' דמתני' משום הכנה דאלת"ה קשה איך שייך זה הדין במס' י"ט במס' שבת ה"ל לקובעה רבינו הקדוש דשם שייך דיני מוקצה שבת כדתני התם דיני שארי מוקצה אע"כ משום הכנה נגעי בה דשייך להלכות יו"ט דאין שבת מכין לי"ט וזה מיישבי' התוס' בלשונם הזך בדיבור השני שלאחריהם שהאי דינא דשאור בכזית לא שייך הכא אלא בפסחים רק איידי דאיירי במילי די"ט א"כ מן ההכרח לפרש דגם פלוגתי' ראשונה מיירי מה' י"ט ואז שפיר קבע רבינו הק' הכא דיני דשאור דמיירי מי"ט וכיון דאף אי הוה תני ביצה שנולדה בשבת אנא ידענא דמיירי מחמת טעם הכנה והדר קושי' תי"ט ומהר"מ לדוכתי' אע"כ דרבה לא ס"ל כחו דהתירא עדיף ושוב הקשה שפיר בדיבור הראשון ועיין ובדברינו האלה יש לכוון ג"כ שני דיבורי רש"י ז"ל שכתבו ד"ה לא תאכל בו ביום כו' שאור בכזית (לא שייך הכא מידי) משום דהני תלת מילי מקולי ב"ש וחומרא ב"ה גבי י"ט תני להו

גבי הדדי כו' ויש לחבר דבריהם הנאמרים באמת וצדק די"ל דלא ניחא רש"י כסברת ר"י בתוס' וההכרח לפרש בדבריהם כשינוי' קמא שבתוס' דאי הוה תני אוסרין ומתירין ה"א מותר לטלטל ואי משום התוס' י"ל כחו דהתירא עדיף כמ"ש לעיל רק דקשה לרבה דלא סבר ליה כחו דהתירא עדיף כמ"ש למה לא תני אוסרין ומתירין לכחו דב"ה כנ"ל. רק שיש לתרץ הכי דהנה כתבו שם התוס' וכ"ת דאי הוה תני אוסרין ה"א לעולם ז"א דהא לקמן קתני אפרוח שנולד בי"ט אסור והיינו ביומו כו' יע"ש וכתב הגאון בעפ"י די"ל לרבה דמוקי למתני' משום הכנה א"כ י"ל דבאמת סתם אסור לא משמע לעולם רק במתני' איכא למיטעי מאחר דאין י"ט מכין לחול בפשיטות יעש"ה ולפ"ז י"ל דמדויק בדברי רש"י ז"ל ומציינים לא תאכל וקשה קושי' תוס' ליתני אוסרין דהא מלשון לא תאכל משמע לטלטל שרי וה"ל לאשמעינן כחו דב"ה וא"ל כחו דהתירא עדיף עדיין קשה לרבה דלא ס"ל כחו דהתירא עדיף לכך פי' דלרבה בלא"ה לק"מ דקמ"ל לא תאכל בו ביום לחוד ואי הוה תני אוסרין הוה משמע לעולם מטעם דאין י"ט מכין לחול כמש"ל. רק דקשי' מנ"ל דרבה לא ס"ל כחו דהתירא עדיף ואי מכח מה דלא קתני ביצה שנולדה בשבת י"ל דלא נטעה לומר הטעם משום מוקצ' לכך הביאו דיבור השני שמש"ה נקיט הכא מילי דשאור משום דמיירי מהלכות י"ט א"כ ע"כ נדע דטעמיה משום הכנה וכמ"ש התוס' ובלימודי הארכתי בזה בחילוקי וק"ל:

שם בגמ' במאי אוקימתא בתרנגולת העומדת לגדל ביצים ומשום מוקצה אדמיפלגי בביצה ליפלגי בתרנגולת. ואמרתי ליישב אריכת לשון הש"ס משום דתוס' כתבו ד"ה דלמא ב"ש לית ליה מוקצה תימא דב"ש אית ליה מוקצה דקתני בש"א לא יטול אא"כ נענע מבע"י וי"ל דמוקצה דבעלי חיים חמיר טפי ומוקצה יותר כו' והקשה מהרמ"ש ז"ל א"כ מאי פריך וליפלגי בתרנגולת דלמא בזה גם ב"ש מודים דאסור מטעם דהוה מוקצה דבע"ח וחילק בין בעלי חיים דיונים ובין בע"ח דתרנגולת דבע"ח דתרנגולת לא חמירי משארי מוקצה וכ"כ בעל המאור ובמוהרש"א יעויין בדבריהם שם והנה יש לדקדק בשמעתתא דר"נ מוקי דפליגי במוקצה ולמה לא קאמר דבמוקצה כ"ע לא פליגי כ"פ בנולד דהלא ביצה זו נולד הוא כדאמרי' מעיקרא. אך ע"ז י"ל כסברת הגאון מהרש"א ז"ל דאם נאמר דב"ה מתיר במוקצה ואינו אוסר כ"א בנולד. א"כ התרנגולת מותרת לב"ה ואף גם הביצה אינה אסורה דמותרת מטעם דאי בעי שחיט ואכיל כל מה דבגווה יעש"ה אך עדיין קשה למה לא מוקי ר"נ דפליגי בנולד וא"ל כיון דתרנגולת תהי' מותרת לב"ה א"כ גם הביצה יהיה מותרת מטעם דאי בעי שחיט כו' ז"א די"ל אע"ג דב"ה סובר מוקצה מותר בעלמא אפ"ה כאן התרנגולת אסורה משום דהוה מוקצה דבע"ח דחמיר טפי. רק

לסברת הגאונים דגבי תרנגולת לא שייך לומר מוקצה דבע"ח רק גבי יונים א"ש ולפ"ד כך ההא הוצאת הש"ס דבקצרה לק"מ ליפלגי בתרנגולת ה"א דגם ב"ש מודים דאסורה משום דהיא מוקצה דבעלי חיים ומנ"ל ההכרע של הגאונים הנ"ל שדווקא גבי יונים שייך זה רק י"ל אף גבי התרנגולת שייך שפיר סברא דהיא בע"ח והואיל דמוקצה שלה חמורה היא לכך גם ב"ש מודים דאסורה ומש"ה לא פליגי בתרנגולת כ"א בביצה לחוד לכך דייק הש"ס במאי אוקימתא בתרנגולת העומדת לגדל ביצים ומשום מוקצה וקשה למה לא מוקי פלוגתייהו משום נולד ועכ"ל משום דהוה קשה אם תרנגולת מותרת לב"ה נתיר הביצה מטעם דאי בעי שחיט כו' וקשיא דלמא אף דבעלמא מותר מוקצה אפ"ה התרנגולת אסורה משום מוקצה דבע"ח וצ"ל דלא שייך בתרנגולת מוקצה דבע"ח א"כ פריך שפיר וליפלגי בתרנגולת ופשוט הוא:

שם דף ד' ע"א אתמר שבת וי"ט רב אמר נולדה בזה אסורה בזה כו' ויש לדקדק למה לא קתני רבותא די"ט ושבת הסמוכים זה לזה היינו שבת אחר י"ט הנולד בזה אסור' בזה לפי מה דאסיקנא דטעמיה דרב משום הכנה והוה רבותא דאין י"ט מכין לשבת וכמ"ש המהר"ם שיף והתי"ט על המשנה למה לא קתני ביצה שנולדה בשבת. ובשלמא התם י"ל כמ"ש לעיל דאי הוה קתני ביצה שנולדה בשבת לא הוה ידענו טעמיה משום הכנה אלא משום מוקצה וכמש"ל אבל הכא דתניא להדיא שבת וי"ט קשה שפיר ליתני י"ט ושבת ובודאי הטעם משום הכנה דאל"כ איך שייך י"ט הסמוך לשבת. ונראה דהנה כתבו שם בתוס' ד"ה אלא בהכנה דרבה קמיפלגי תימא דהא אמרינן כל היכא דמתילדא האידנא מאתמול גמרה לה וא"כ כשחל י"ט אחר שבת והביצה נגמרת בשבת הרי נגמרה בחול ומאי הכנה איכא הכא וי"ל דמ"מ כשנולדה בשבת ה"ה הכנה דגם לידה הוה הכנה עכ"ל א"כ שוב י"ל דרב בא לאשמעינן דגם לידה מקרי הכנה ואי הוי קתני י"ט ושבת לא הוה ידענו שלידה מקרי' הכנה אלא ה"א דלידה לא מקרי הכנה רק שמיירי ביום טוב הסמוך לשבת היינו שני ימים טובים של ר"ה שחל ביום ה' וביום ו' ונולדה ביום ו' ובזה אמרי' לקמן ע"ב דרב ושמואל תרווייהו ס"ל נולדה בזה אסורה בזה דשני ימים יומא אריכתא הוא א"כ מש"ה אסורה ג"כ בשבת משום דאתילדא ביום ב' של ר"ה ונגמרה אתמול יום א' דר"ה ומש"ה אסורה בשבת מחמת הכנה דיום א' של ר"ה דכולה יומא אריכתא הוא ולעולם ה"א דלידה לא מיקרי הכנה. קמ"ל ותני שבת וי"ט דעכשיו בודאי מוכח שפיר דמש"ה אסורה ביום טוב מחמת לידה דמקרי הכנה ודוק:

על פרשת יתרו - כתנות אור

וישמע יתרו כהן מדין חותן משה את כל אשר עשה אלהים למשה ולישראל עמו כי הוציא ה' את ישראל ממצרים ופרש"י את כל אשר עשה להם בירידת המן ובבאר ובעמלק כי הוציא ה' כו' זו גדולה על כולם בודאי דרש"י בא לתרץ למה כתיב כי הוציא ה' את ישראל אחר אשר עשה אלהים ורמז להם על ירידת המן ובבאר הלא הוצאת ישראל הי' מקודם כל זה ונדחק רש"י לפרש שגדולה על כולם שהוציא ה' את ישראל ממצרים אבל נ"ל דרך דרוש שהוכרח לומר תחילה ששמע את כל אשר עשה אלהים כו' בירידת המן ובבאר ואח"כ כי הוציא ה' את ישראל ולא מקודם לזה ואגב יתישב הפסוק ויחד יתרו על כל הטובה אשר עשה ה' לישראל כו' ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה כו' ופירש"י על כל הטובה טובת המן והבאר כי בדבר אשר זדו במים דמו לאבדם והם נאבדו במים ודרשו רבותינו בקדירה אשר בישלו בה נתבשלו והפסוקים אלו צריכין ביאור וישוב שיש לדקדק שכפל הדברים שאמר תחילה מיד מצרים וחזר אמר אשר הציל את העם מתחת יד מצרים וגם בזה נדחק רש"י ותרגום לפרש מתחת יד מצרים לשון מרדות ומרות יד שהיו מכבידים עליהם היא העבודה ועוד יש לדקדק למה אמר עתה ידעת כו' ונא קודם ששמע מהטובה שעשה ה' לישראל במן ובבאר ועוד שאמר כי בדבר אשר זדו עליהם דהיינו בקדירה שבישלה כו' במים דמו לאבדם והם נאבדו במים משמע שהוא נתינת טעם למה שאמר למעלה כי גדול ה' מכל אלהים כי בדבר אשר זדו דכי משמש בארבע לשונות ולכאורה אין לו הבנה: ונראה ליישב כל הדקדוקים אלו וצריכין אנו להקדים מה שכתב הילקוט ראובני בפ' בשלח טעם נכון ל"ל הוציא הקב"ה את ישראל בע"כ של פרעה ומצרים וסיבב הדבר עד שפרעה שב בעצמו שלחם כדכתיב ויהי בשלח פרעה הטעם שפרעה הי' סובר שהקב"ה אינו אלא פועל רעות ולא טובות ואין ביכלתו להטיב לישראל להוציאם וזה שאמר מה זאת עשינו ששלחנו ישראל מעבדינו ולולי ששלחנו מעצמינו לא הי' יכולת ביד הקב"ה להוציאם משום שהוא פועל רעות ולא טובות ואלו הי' מוציא הקב"ה ישראל בע"כ של מצרים לא היו רודפי' אחריהם כו' אבל כיון דחזי דפרעה שלח להו חשבו דלא הוי לי' ח"ו יכולת להוציא' וכו' מש"ה איתקף ליבייהו לרדוף אחר ישראל והקב"ה עביד כן שיטבעו בים כי היכי דגזרו הם דכתיב משגיא לגוים ויאבד' נמצא למדין אנו מזה דעיקר טעמו של הקב"ה שלא הוציא ישראל בע"כ של מצרים משום שרצה לאבדם בים לדון אותם מדה במדה ולכך סיבב הדבר עד שפרעה שלחם ועי"ז איתקף ליבייהו לרדוף:

וזה ידוע שדעת המינים האומרים שמי שפועל טוב אינו פועל רע ויש שתי רשויות ויתרו הי' עובד כל ע"א והי' טועה ג"כ בטעות זה וסבר באמת אי לא שלח' פרעה מעצמו לא הי' כח ביד הקב"ה להוציא' לישראל בע"כ של מצרים משום שאין בידו להטיב אלא להרע אבל עכשיו ששמע מכל הטובות במן ובבאר ובמלחמות עמלק ידע שיש ביד הקב"ה להרע ולהטיב לכך אמר ויחד יתרו על כל הטובה ר"ל במן ובבאר א"כ מוכח שהקב"ה פועל טובות ג"כ ואין מבלעדו להרע או להטיב לכן אמר עתה ידעת כי גדול ה' מכל האלהים דמקודם ששמע מהטובות הנ"ל הי' סובר שיש שתי רשיות והקב"ה פועל רע ואינו פועל טוב אבל עכשיו ששמע שביד יתברך להטיב ג"כ אמר עתה ידעתי אך שלא יקשה לך אם ביד הקב"ה להטיב למה לא הוציא את ישראל בע"כ של מצרים ונתן נתינת טעם שלכך לא עשו זה כדי להטעותם כי בדבר אשר זדו עליהם לדון אותם במים כמו שעשו לישראל שרצה הקב"ה לדונם במדה כנ"מ במים ואלו הוי מוציא לישראל ביד חזקה בע"כ לא הוי רודפים אחר ישראל כפי הנזכר לעיל בילקוט ראובני וק"ל: ולייישב שאר דקדוקים נבאר תחילה גמ' דסוטה דף ט' ע"א א"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן האומה עד שעת שלוחי' שנא' בסאסאה בשלחה תריבנה ופריך אינו והא אמר רבא שלשה כוסות האמורות במצרים כו' ומסיק אלא אי איתמר הכי איתמר א"ר חנינא בר פפא אין הקב"ה נפרע מן מלך עד שעת שלוחיו ופרש"י שלוחיו איבד מן העולם אמימר מתני הא דר' חנינא ב"פ אהא מ"ד אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם אני ה' לא שניתי לא הכתי לאומה ושניתי לה ואתם בני יעקב לא כליתם והיינו דכתיב וחיצי אכלה בם חיצי כלו והם אינם כלים ע"כ ולכאורה איכא למידק למה באמת אין הקב"ה נפרע מן האומה עד עת איבודה דהיינו שנתמלא סאתה ומאבד אותם בפעם אחת ולישראל אינו עושה כן אלא שונה ומכה אותם עד שאפי' חיציו כלים והם אינם כלים: ונ"ל דאי' בסוף פ' הישן דאין הקב"ה לוקה לאומה אלא לוקה גם אלהיהם עמה שנא' בכל אלהי מצרים אעשה שפטים וזה נודע דהשר לוקה תחילה דכתיב יפקוד ה' על צבא מרום במרום והדר מלכי אדמה באדמה ואי' בזוהר פ' ויקרא דף ר"י ע"א וז"ל על פסוק ואחשוך גם אנכי מחטוא לי הכי תנינן כל אלהי' חילא רברבא דממונה עלה מחטו חסר אלף הני אולפינא בחובין דעמין דלתתא מתעברין רברבא דילהון דלעילא שלטוגין ולכך אמר מחטוא לי דלא ישתכחון גבאי כי האי מחט דנעץ בבישרא ולא תגרום לי את בחובך לעבר לי שלטונה כו' ואיתא שם בזוהר באומת כתיב ויבא אלהים אבל בישראל לא אלא דא הוא רזא דאלהים אחרים ואית לך למינדע דשמו דהקב"ה רם ונשא כו' באמצתא וסחרוניה אית שבעין כתרון ומנהון איתמשכו שבעים רברבין ואיתמנו על שבעין עמין

דעלמא למהוי כל חד וחד שליט על עמי' ועל ארעיה וקוב"ה יהיב לישראל ורזא רשמי' בלחודיהון והוא שליט על ישראל וירושלים הה"ד כי שמך נקרא על עירך ועל עמך ולית לעמא אחרא חולקא בקדוש ב"ה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך עכ"ל נמצא דהאומות היושבים תחת השרים ובחטאם מעבירן השר שלהם למעלה משולטני' והנה כל זמן שלא נתמלא סאתם יש לשר שלהם השפעה מצד מקצת מעשיהם הטובים אבל כשנתמלא הסאה ברוב פשעיהם אז מעבירן השר משלטוני' וכיון שהשר לוקה אומתו נמי לוקה או המלך אבל בישראל אינו כן שאנו יושבים תחת ממשלת הקב"ה והוא שר שלנו כי יעקב בחר לו יה לעם סגולתו אף שאנו גורמים פגם במלכות כדכתיב ובפשעיכם שלחה אמכם אבל בשמו של הקב"ה אין בו שינוי רק הוא מסלק אורו לעילא וכן אי' בזוהר פ' וארא דף כ"ו ע"ב שחת לו לא בניו מומם כביכול עבדי ולא עבדי ובפסוק איוב ל"ה אם חטאת מה תפעל בו ורבו פשעיכם מה תעשה לו אם צדקת מה תתן לו או מה מידך יקח נמצא אין ביתברך כביכול שום שינוי מצד עונותינו והוא ושמו קיים לעד והוא שר של ישראל לכך אי אפשר לעשות אותנו כליה ולכך אמר חיצי כלו והם אינם כלים אבל באומות אינו כן שהשר בטל מצד מעשיהם הרעים ולכך אמר מעולם לא הכיתי לאומה ושניתי משום שאני צריך להעביר השר תחילה וא"א לי להעביר השר עד שנתמלא סאתם ועי"ז מעביר השר וגם האומה אבל בישראל אינו כן כי אני ה' לא שניתי ר"ל שאין ביתברך שמו שום שינוי מצד מעשי' והוא שר שלנו ולכך אתם בני יעקב לא כליתם שא"א לעשות לכם כלי' וק"ל:

ועוד אמרתי פי' הפסוק דאי' בגיטין צדקה פרזונו בישראל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהקדי' שתי שנים לונושנתם בארץ שאלולי כן נתקיים בנו ח"ו ואבדתם מהר וזה רמז לנו הכתוב אני ה' לא שניתי ולא יקשה לך הלא שניתי ולא קיימתי דברי במנין ונושנתם והקדמתי שתי שנים ומתרץ ואתם בני יעקב לא כליתם בשביל זה עשיתי שלא יכלו בני יעקב שלא יתקיים בהם ואבדתם מהרה ושמעתי שכוונתי לדעת הרב הגדול מוהר"ר אביגדור אב"ד מגלוג' ושמחתי שהייתי בר מזלא בזה:

ונחזור לענינינו הנה במצרים כתיב והנה מצרים נוסע אחריהם ויראו מאד ופירש"י שראו שר של מצרים נוסע מן השמים לעזור להם נמצא דמפלתו של שר מצרים הי' אצל הים וזה אפשר פי' המדרש ילקוט ביד חזקה הי' על הים ולכאורה למה על הים דוקא אלא משום דבים בא שר של מצרים לעזור אותם והקב"ה השפיל אותו וזה היה צריך ליד חזקה יותר משאר מקומות שהוכרח הקב"ה להשפיל השר שלהם הקרוי בשם אלהים בכל מקום ואי' בספר חסד לאברהם שבאותו זמן היו כל השרים של מעלה תחת יד שר

של מצרים והוא היה ראש לכל השרים והשפילו הקב"ה וזה ג"כ אות לגאולה אחרונה שאף שכל השרים הם תחת רשות הס"ס מ"מ ישפילו ה' וזה שאמר יתרו ברוך ה' אשר הציל אותם מיד מצרים ר"ל השר שלהם כמו דכתי' והנה מצרים נוסע אחריהם ר"ל השר שלהם שבא לעזור להם וה' הצילם מידו ומיד פרעה שהשפיל המלך שלהם למטה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים שלמטה וזה פי' מתחת יד מצרים האומה של מצרים שאיבדם וכיון שכו שהשפיל הקב"ה שר של מצרים והוא הי' ראש לכל השרים של מעלה הנקראים בשם אלהים לכך אמר עתה ידעתי כי גדול ה' מכל אלהים ר"ל מכל השרים שלמעלה הנקראים בשם אלהים שיכולת בידו להשפילם ולהכניעם וק"ל והדרן למילתא קמייתא דלישראל א"א לעשות כליה משום שהשר שלנו הוא והוא קיים לעולמי עד ולכך חיציו כלו וישראל לא כלו וזה פי' הפסוק ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתם ולא געלתם לכלותם להפר בריתי אתם כי אני ה' אלהיהם דהכתוב בא בנתינת טעם שלא מאסתם ולא געלתם לכלותם שלא כליתי אותם משום כי אני ה' אלהיהם וכשם שאני עומד לעד כך זרע ישראל עומדים לעד וא"א לעשות להם כליה:

וזה פי' הפסוק בירמי' סי' מ"ו והיא הפטר' בא אתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' כי אתך אני כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתיך שמה ואותך לא אעשה כלה ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך ר"ל שהקב"ה אמר לישראל שהוא אתנו והוא שר שלנו והעו"ג אני עושה כליה ומעביר גם השר שלהם אבל ישראל לא אעשה כלה מפני השר שלכם רק ויסרתי אותך למשפט ע"י חיצי אבל אנקה לא אנקך לכלות אותך לגמרי וחיצי כלה ואתם אינם כלים וק"ל. וזה שאמר יהושע והכריתו את שמינו מן הארץ ומה תעשה לשמך הגדול כי שמו של הקב"ה נקרא על ישראל ואם יכריתו את ישראל על מה יחול שמו של הקב"ה עיין בזוהר פ' משפטים דף ק"ה ע"א מה שכתב בזה. וזה שאמרה אסתר כי נמכרנו אני ועמי להשמיד להרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך משום דאי' בזוהר כל מקום שנזכר מלך סתם קאי על ממ"ה הקב"ה וזה רמזה בדברים שנמכרנו להשמיד ולהרוג ולאבד ואין הצר שוה בנזק המלך שעל מי יחול שמו הגדול וק"ל:

בפסוק מדוע אתה יושב לבדך וכל העם נצב עליך מן הבוקר עד הערב ויאמר משה כו' כי יהיה להם דבר בא אלי ושפטתי בין איש ובין רעהו והודעתי את חוקי אלהים ואת תורותיו ולכאורה אין לו הבנה דשאלת יתרו הי' למה אתה יושב לבדך במשפט שהרי ידע יתרו שהוא שופט את העם ועיקר שאלתו הי' מדוע אתה יושב לבדך וא"כ מה תשובה שהשיב משה כי יהיה להם דבר בא אלי הלא זה ידע יתרו שבאים לשפוט

והקושי' במקומה עומדת למה הוא יושב לבדו ונ"ל ע"פ ג' אופנים אופן אחד דהא כתבו תוס' בפ"ק דסנהדרין דף ה' הא דתנן במסכת אבות אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד הקב"ה ופי' תו' עצה טובה קמ"ל שלא יטעה ואנן קי"ל כל זמן שהדיינים רבים יותר יוצא הדין לאמתו ומוטב שיחתוך הדין בי"א יותר מביו"ד ואי' בזוהר פ' יתרו דף ע"ח ע"א כי יהיה להם דבר בא אלי באים אלי לא כתיב אלא בא אלי ל' יחיד בגין דרוח קודשא אתי לגבי' וביה הוי ידע ולא איצטרך לכל כו' וכה"ג שלמה מלכה בכורסייא ואע"ג דרוח קודשא שריה עלה דכל מאן דקריב לכורסי' דחילו ואימתי נפיל עלה וביה הוי דאין דינא בלא סהדין בגין דדיוקנן הוי בכורסייא כו' נמצא למדין אנו שרוח הקודש הי' בא אצל משה והודיע לו מי הוא זכאי ומי הוא חייב וכן לגבי שלמה מלכא ולפ"ז לא הי' צריך משה להצטרף אליו שום אדם ולפ"ז י"ל דזה הי' משיב משה על שאלת יתרו ששאל לו מדוע אתה יושב לבדך הלא כל זמן שהדיינים רבים יותר יוצא הדין לאמתו ואסור לדון ביחידי לפי שאין דן יחידי אלא הקב"ה והשיב שפיר כי יהיה להם דבר בא אלי ר"ל שהשכינה בעצמו בא אלי ומודיע לי מה שהוא זכאי ומי שהוא חייב ולכך רשאי אני לישב יחידי ועי' בפ' שופטים מה שכתבנו טעם לשבח למה אמר משה יקוב הדין את ההר ואהרן מדה אחרת היתה בו יעויין שם ותמצא נחת:

ובד"א נראה ליישב ע"פ דאי' בסנהדרין דף ל"ו הטהרות והטמאות האב ובנו והרב ותלמידו מונין לו שני' אבל דיני ממונות ודיני נפשות דיני מכות וקידוש החודש האב לבנו והרב ותלמידו מונין לו אחד ופסק בש"ע בח"מ סי' י"ח היינו דוקא בשעה שלמדו הרב הדין ואפי' בכה"ג אם הוא תלמיד כרב אמי ורב אסי דלגמרא דרב הוי צריכא ולסברתו לא הי' צריכין יכול ללמדו בשעת הדין ודן עמו והנה גבי משה הי' פעם ראשון שדן משה כמו שפי' רש"י שלמחרת י"כ הי' וזה ידוע דחוקים הם בלי טעם ותורותיו הם לימודי' הצריכים סברא וטעם וכן אי' בזוהר פ' מצורע דף כ"ג ע"ב וז"ל תורה אמאי איקרי תורה בגין דאורו וגליא במאי דהוי סתים דלא אתידע ולפ"ז כולם למדו עת ההיא ממשה וכולם הי' צריכן לסברתו וא"כ אין נ"מ אם יושבים רבים עמו בדין או לא כיון שהוא מלמדם הדין בעת ההיא וצריכן לסברתו אין חושבין אלא אחד וזה הי' שאלת יתרו למה אתה יושב לבדך הא כל זמן שהדיינים רבים יותר יוצא הדין לאמתו והשיב משה כי יהי' להם דבר ובאו אלי ושפטתם בין איש ובין רעהו והודעתי את חקי אלהים ואת תורותיו ואני מלמדם סברת הדין וכיון שכולם לומדים ממני וצריכן לסברתי א"כ אף אם יושבים מאה כחד חשיבי ולכך אני יושב לבדי וק"ל:

ועוד נ"ל לישב דרך שלישי דאי' בח"מ סי' ג' אע"פ שיחיד מומחה לרבים מותר לו לדון יחידי מצות חכמים שישיבו עמם אחרי' והביא הש"ך וז"ל ראיתי בירושלמי ר' אבוהו הי' דן יחידי ואמרו ליה תלמידיו והא תנן אל תהי' דן יחידי והשיב להם כיון שבאים בעצמם לדון לפני הרי כאלו קבלוני וזה הי' תשובת משה על שאלת יתרו ששאל מדוע אתה יושב לבדך הלא אין דן יחידי אלא הקב"ה ויותר טוב להושיב רבים עמך והשיב משה כי יהיה להם דבר באו אלי ר"ל מעצמם הם באים אלי והוי כאלו קבלוני לדון ביחידי ורשאי אני לדון יחידי וק"ל:

בפסוק לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם ואיכא למידק אמאי קאמר גבי כסף לא תעשון אתי וגבי זהב אמר לא תעשו לכם ולא כתיב אתי וגם ל"ל כתיב איפכא לא תעשון אתי אלהי זהב ואלהי כסף לא תעשו לכם ונראה ע"פ מה דאי' בזוהר פ' ויקהל דף קצ"ז ע"ב וז"ל תא חזי הכא שארי לממנא זהב בקדמיתא וכסף לבתר בגין האי חושבנא מתתא אבל כד אתי לממני מחושבנא דרתיכא דלעילא שארי לממני מימינא בקדמיתא ולבתר משמאלא מנ"ל דכתיב לי כסף ולי זהב בקדמיתא ולבת' זהב וברתיכא דלתתא שארא שמאלא ולבתר מימינא דכתי' זהב וכסף ונחושת זהב בקדמיתא ולבתר כסף עכ"ל הרי להדיא שבמרכבה עליונה נחשב כסף תחילה אבל במרכבה תחתונה זהב תחילה מסיטרא דשמאלא והשתא ניחא לא תעשון אתי אלהי כסף שכסף הוא במרכבה עליונה ולכך אמר לי הכסף ולי הזהב בכן הכסף כאלו אתה עושה את ע"א ואלהי זהב לא תעשה לכם ר"ל אצליכם דלמטה מצד שמאלא הוא זהב החשוב תחילה וק"ל:

בפסוק ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו נ"ל רמז נפלא בזה דהא אמרינן בפ"ק דסוטה כל אדם שיש בו גסות רוח כאלו עובד ע"א ור' יוחנן אמר כאלו כופר בעיקר ר' חמא בר חנינא אמר כאלו בא על העריות כולם ואי' בפ' בני העיר א"ר אשי ש"מ האי מאן דיהיר בעל מום הוא עי' בדף כ"ט ע"א והתוס' בסוף פרק הנ"ל דף ל"א ע"א כתבו בד"ה במנח' במדרש אי' שלכך קורין בעריות לפי שישראל עושין רמז להקב"ה שכשם שהזהיר אותם ללא לגלות ערוה כך לא תגלה ערותם בעונותיהם עכ"ל הרי אנו למדין דכינוי לעונות בשם ערוה והנה מאן דיהיר בעל מום הוא ופסול לעבודה דבעל מום שעבד עבודתו פסולה והנה במאן דיהיר מגדיל עונו כנגד ע"א וכאלו בא על העריות ואין לך דבר ערוה גדול מזה וגם פסול לעבודה וזה רמזה לנו התורה לא תעלה במעלות על מזבחי ר"ל כשאתה רוצה להקריב על מזבחי לא תעלה במעלות ר"ל שתחשוב דמעלות שלך ויהי' לך גאוה אשר לא תגלה ערותך עליו ר"ל ערות עונות

הגדולות הנ"ל לא תגלה עליו בשעת עבודה שיעלה עבודה פסולה בידך כי האי מאן דיהיר בעל מום הוא וק"ל:

על פרשת יתרו - אור חדש

במדרש תנחומא בחודש השלישי לצאת ב"י מארץ מצרים א ילמדנו רבינו החושש בפיו בשבת מהו לעשות לו רפואה בשבת כך שנו רבותינו ק"ו ממילה שהוא אחת מאבריו ש"א ואמרה תורה חלל שבת פ"נ עצמה לכ"ש כו' ואיכא למידק איך שייך דין זה לפסוק זה ואמרתי ליישב בכמה דרכים מאמר זה ויעויין בפ' דברים דברים נחמדים בזה כי שם מקומו וכאן באתי לאהבת הקיצור איתא בשבת דף קל"א ע"ב אמר מר מילה וכל מכשירה דוחה שבת מנ"ל לר"א הא אמר עולא הלכה ולכתוב רחמנא במילה ותיתי הני ונגמר מיניה כו' ושוב פריך התם מיתבי' מנין לפ"נ שדוחה שבת ק"ו ממילה שהוא אחת מאברי' ש"א כו' וא"א הלכה הא אין דנין ק"ו מהלכה אלא א"ק ביום אפי' בשבת ופרש"י ור"א מוקי הלכה למילה גופה וביום על מכשירין ופ"נ דד"ש יליף מקרא אחר יעש"ה והקשו הגאונים מהרש"א ומהר"ם שיף ז"ל ל"ל לרש"י זה דלמא יליף ר"א דפ"נ ד"ש בפשטות בק"ו ממכשירי מילה דכתיב ביה להדיא ביום. וסיים מוהרמ"ש וא"ל אחר דלא ידענו דמכשירי מילה ד"ש רק אחר שנתקבלה ההלכה על מילה גופה ושוב הוה ג"כ כמו הלכה דאין למדין מיניה ז"א דאיך שיהי' נוכל למילף מיניה פ"נ דבנאו הלכה קאי ביום על מילה גופה ונוכל ללמוד מיני'. וא"ל דאכתי לא ידענא מכשירי פ"נ שד"ש דלא מצי למילף ק"ו ממכשירי מילה דמאחר דלא מוכח כ"א מהלכה ז"א דלמא באמת אין מכשירי פ"נ ד"ש וא"ל דבלאו הלכה הוה מוקמינן ביום ולא בלילה כו' עיין עליו ותו הקשו מהר"ם לובלין ז"ל איך יתכן דר"א וחכמים פליגו בהלכה כו' ע"ש ונ"ל דבאמת י"ל דגם רבנן ס"ל ההלכה ואיצטרך תרווייהו קרא והלכה דמהלכה לחוד לא הוי ידע ו דפ"נ ד"ש לכך כתיב קרא. וא"ל ליכתוב ביום לחוד גם זה יש ליישב דהנה מקשים העולם איך ילפינן במילה מימים למעט לילות ובמכילתן אמרי' ימים לרבות לילות ונ"ל קושיא זו דאיתא בזית רענן פ' תשא דבילקוט דרשינן מיתורא דקרא דגבי שבת הלילה שלפניו אסור בעשיות מלאכה ע"ש ולפ"ז ע"כ ימים למעוטי לילות דאל"ה קרא הנ"ל בילקוט ל"ל דבשבת הלילה אסור תיפוק לי' מדהותר רחמנא למול בשבת אמאי ונימולו ליל ח' וכ"מ שאפשר לעשותו בע"ש אד"ש וכדפריך הש"ס בעומר במנחות דע"ב ויעויין בדברי דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל ריש ה' מילה אע"כ דימים ממעט לילות ואח"ז שמעתי שבספר א' תירץ ג"כ כנ"ל וא"ל לא ליכתוב כלל ימים ז"א דאל"כ ימים ה"א דביום אינו

מורה דמילה ד"ש אלא ביום ולא בלילה דאחר דלא יהיה לנו ריבוי לשבת לא יהי' מוכח למעט לילות והבינהו ולפ"ז אי הוה כתיב ביום לחוד ה"א נמיקי ולא לילות וא"ל תיפק ליה מימים דה"א לרבות לילות וא"ל כנ"ל ז"א אחר שבאמת אינה ד"ש לכך צריך הלכה דמילה ד"ש ומוכח שפיר דימים ממעט לילות כנ"ל וע"כ ביום למשרי שבת למילף מיניה פ"נ דד"ש כנ"ל או יאמר בפשוט לדברי מהרמ"ש דבלאו הלכה ה"א למידרש ביום ולא בלילה וכדנכתוב לקמן ולפ"ז קשה מנ"ל לר"א למידרש מביום מכשירי מילה דלמא קאי על מילה גופיה וכנ"ל לכך פרש"י דר"א יליף מקרא אחר דפ"נ ד"ש וקשה שפיר ל"ל ביום מהלכה לחוד מוכח דד"ש וע"כ למכשירין הוא דאתי ומיושב שפיר קושי' מהרש"א ומהר"ם ומהרמ"ש הנ"ל ובסוגיא דשם בארתי יותר:

ועפ"ז נ"ל ליישב קושי' אחת במכילתן דק"ו דאי' שם כל המקלקלי' פטורים חוץ מחובל ומבעיר ויליף שם מדאיצטרך קרא למשרי מילה ש"מ חובל חייב ומדאסר רחמנא הבערת ב"כ ש"מ מבעיר חייב ע"ש והקשו בתוס' שם תיתי הכל מהבערת ב"כ דאיכא נמי חובל ותירצו דה"א משום חד לחוד חייב שם רחמנא עיי"ש ולפ"ז קשה מנ"ל למילף מדאיצטרך ממילא דלמא גלי קרא גבי מילה וה"ה בכל חובל חייב כמו דילפינן בהבערה מיניה וא"ל לא לכתוב כלל במילה ז"א דהוה מקום למיטעי דגבי ב"כ משום רציחה חייב קרא ובאמת אחר העיון ק"מ כאשר כתבתי בחידושי וכאן באתי דרך דרוש ועוד יש לדקדק על הלשון מדאיצטרך קרא הו"ל סתם מדאיצטרך למשרי מילה. אבל לפמ"ש מדוקדק הדבר דלפי דברינו מוקי חכמים ביום והלכה תרווייהו למילה כי. היכא דנוכל למילף מיניה פ"נ דד"ש. והנה בשלמא אי כל חובל בעלמא חייב רק גבי מילה מתיר רחמנא מכח המצוה שפיר נוכל למילף פ"נ בק"ו דד"ש משא"כ אם נאמר כקושיתינו דכל חובל פטור א"כ לא הותר כלל שבת אצל מילה מה מקום למילף דחי' שבת בפ"נ ממילה אחר שאין שם דח"ש ובהיות כן הוי קשה ביום ל"ל מהלכה לחוד מוכח שפיר אע"כ דכל חובל חייב רק גבי מילה פטור ושפיר כתיב ביום למילף מיניה פ"נ דד"ש בק"ו וזה דייק הש"ס שם מדאיצטרך קרא ולא סגי בהלכה לחוד ש"מ דחובל חייב והוה מילה מלאכה וד"ש לכך איצטרך קרא שנוכל למילף מיניה דפ"נ ד"ש ועיין בזה. ועדיין יש לדקדק בזה דלמא מש"ה כתב ביום למיגמר מיניה שאר חובל דפטור דאי הוה רק הלכה לא הוי מצי ילפינן מיניה שאר חובל לפטור דאין למדין גם מה מצינו מהלכה וכמ"ש רש"י במכילתן ועיין בדברי זקיני הגאון אמיתי ז"ל בשו"ת פנים מאירות ח"ב ואחר העיון יש ליישב בנקל למבין ומעיין ולכאורה איכא למידק דדנין מה מצילו מהלכה דאל"כ מאי פריך הש"ס במכילתן ולכתוב רחמנא במילה ותיתי הני ונגמור מיניה מאחר שאין למדין

גם מ"מ מהלכה רק ע"ז י"ל דדייק ופריך באמת ולכתוב רחמנא בפי' גבי מילה ותיתי הני מיניה (אך יש להעמיק בזה הענין דהא ע"כ ר"א דרש ביום על מכשירי וי"ל באמת דעולא יליף מהלכה על מילה וקאי ביום על מכשירין ולפ"ז לק"מ תיתי הני מיניה דלא מצינו למילוף מיניה מכשירי' אחר דלא ידענו כ"א מהלכה וכמ"ש מהרמ"ש מאי אמרת לכתוב להדיא גם מכשירין במילה ז"א דא"כ ה"א למילף גם מפ"נ מיניה שד"ש ובחידושי בארתי על הנכון). ועתה נבוא ליישב דברי תנחומא שזכרנו דעדיין קשה מנ"ל דפ"נ ד"ש לחכמים דדלמא לא קאי על מילה רק ההלכה וביום ממעט ולא בלילה על מילה שלא בזמנו ג"כ וכדדרש ראב"ש בפ' הערל אך לכאורה יש לנו הכרע דאל"כ דבמסכת קידושין ילפינן דאשה אינה מחויבת לימול בנה דכתיב אותו ולא אותה והקשו תו' תיפוק ליה דהוה מ"ע שהז"ג ותירצו מאחר דשלא בזמנה נוהג בין ביום ובין בלילה הוא שלא הז"ג ע"ש ולפ"ז שפיר מוכרח דמילה שלא בזמנה בין ביום ובין בלילה דאל"כ אותו ולא אותה ל"ל, רק לפמ"ש הגאון בעל פני יהושע במס' קידושין ליישב קושי' תו' דאותו ולא אותה נאמר על דורות שקודם מ"ת דעדיין לא נשמע זה הכלל דמ"ע שהז"ג נשים פטורות ע"ש ולפ"ז עדיין הוה מקום לומר דביום ממעט לילה במילה שלא בזמנה וממילא לא נשמע פ"נ דד"ש מאחר שליכא במילה כ"א הלכה. רק זה ליתא לפמ"ש האברבנאל בפסוק בחודש השלישי כו' ומדקדקים כל מפרשי התורה למה המתין הש"י ב"ה מליתן התורה עד הנה ותירץ שאין השכינה שורה בפחות מששים רבוא וא"ל איך ניתנו שאר מצות קודם וכ' הוא ז"ל שבאמת לא נתנו דרך כלל כאשר ניתן לנו תורתנו הקדושה לכל ב"י רק החיוב מהשם למי שנא' לו לחוד כמו מילה שנא' רק לאברהם לחוד ע"ש איך שממתיק הדבר והגם שיהי' כמה פעמים נגד הש"ס לא סמכתי כ"א דרך דרוש דלפ"ז לא יתכן דהקב"ה היה ממעט מקרא דאותן דורו' שקודם מ"ת ז"א דבלא"ה לא יתחייבו מי שלא נתייחד לו הדיבור ועש"ה וז"פ התנחומא שאמר בחודש השלישי כו' וקשה מקושי' מפ"ת כנ"ל וצ"ל כמ"ש האברבנאל כנ"ל ומוכח שפיר דמילה שלא בזמנה נוהג בלילה ג"כ וע"כ ביום למשרי שבת וקשה ל"ל ביום אחר שיש הלכה בל"ז ה"א דמעט לילה שלא בזמנו משא"כ עתה דמוכח מילה שלא בזמנו נוהג בלילה לכך מתרץ ילמדנו כו' וא"כ איצטרך ביום להורות דניליף מיניה פ"נ שדוחה שבת דאי מהלכה אין דנין ממנו כמש"ל וכ"ז רק דרך דרוש וק"ל: יבמות דף ע"ג בעי מיניה דר"ש ערל מהו במעשר ת"ש דתניא אונן אסור במעשר ומותר בתרומה ובפרה טבול יום אסור בתרומה ומותר בפרה ומעשר מח"כ אסור בפרה ומותר בתרומה ובמעשר וא"א ניתני ערל אסור בתרומה ומותר בפרה ובמעשר האי תנא ר"ע היא דמרבי' לערל כטמא מאן תנא דפליג אר"ע

תנא דיוסף הבבלי הוא דתני שריפה אונן ומח"כ כשרה יוסף הבבלי אמר ש"א כשירה ומח"כ פסולה ופרש"י הואיל בברייתא דאוקימנא כר"ע תני מח"כ פסול בפרה ות"ק דיוסף הבבלי מכשיר בפרה מח"כ י"ל כי היכא דפליג עליו במח"כ כן פליג בערל יעש"ה והתוס' הקשו לפרש"י וכי מה ענין זל"ז אטו משום דפליג בחדא פליג נמי באידך לכך פי' תוס' דגרסי' יוסף ה"ב הוא דתניא שריפה ערל ומח"כ פסולה יוסף ה"ב אומר ערל כשרה מח"כ פסולה יעש"ה והנה הרמב"ם ז"ל כתב דערל אסור במעשר ומותר בפרה וכתב מהרש"א דהרמב"ם פוסק כר"ע וס"ל כי מרב' ר"ע ערל כטמא דוקא לענין מעשר לחוד אבל בפרה מודה דכשר מק"ו דלעי' והא דמשני הכא ר"ע היא היינו משום דפוסל במעש' יע"ש ולדבריו קשה קושי' תוס' ביותר מ"ק מאן תנא דפליג אר"ע ת"ק דיה"ב מה ענין פרה למעשר וגם גירס' התוס' לא יתכן די"ל יה"ב פוסל במעשר ומכשי' בפרה ואמרתי בקטנותי דאי' לעיל אר"א ערל שהזה עד כ"ש דמותר בפרה מיתבי' כו' האי תנא ר"ע היא כו' אמר רבא לא לשתמיט כו' והקשה מהרש"א מ"ק אונן לנגיעה גמרי' בק"ו עכ"פ הא איכא למיפרך על הק"ו ולומר מה לטבול יום שמותר במעשר. יעש"ה ותו איכא למידק מאי קאמר מה לט"י שמותר במעשר ודלמא אה"נ ס"ל לר"א דגם ערל הוא מותר במעשר דהא באמת הך מלתא בעיי' הוא בשמעתי' לכך נלע"ד ליישב הכל בחדא מחתי' ויתורץ נמי דעת החולקים על הרמב"ם וסוברים דר"פ פוסל גם בפרה גבי ערל דלכאורה יקשה מנה להו זאת דר"ע מרבי גם לענין זה ערל כטמא ונימא אהני ליה קרא דערל כטמא לענין מעשר ואהני ליה הק"ו דר"א דערל כשר בפרה כנ"ל ע"כ נראה דהנה תוס' הקשו שם איך יליף ר"א דערל שהזה הזאתו כשרה בק"ו מט"י מחמת נגיעה תרומה הא איכא למימר מחוסר כיפורי' יוכיח דמותר בנגיעה ואסור בפרה יע"ש וי"ל ע"ז דר"א ס"ל הלכה כת"ק דיוסף הבבלי דמח"כ באמת הוא ג"כ כשר בפרה ולפ"ז מוכח שפיר דר"ע מרבה לערל כטמא גם לענין פרה דאחר שחזינו דאנן מוקמינן לברייתא דאונן אסור במעשה כר"ע ושם נאמר דמח"כ אסור בפרה א"כ מהיכא תיתי לחלק גבי ערל בין פרה למעשר דהא מרבינן לערל כטמא וא"ל דאיכא ק"ו מט"י לענין פרה ז"א די"ל מח"כ יוכיח דלדידיה אסור בפרה ובזה מתורץ היטיב מה שתפסו תו' בשמעתין לשיטת רש"י ז"ל דקאמר מאן תנא דפליג אר"ע ת"ק דיוסף ה"ב הוא וקשה מה ענין זל"ז. די"ל דהכי דייק הש"ס מדחזינן דת"ק דיוסף ה"ב מכשיר מח"כ בפרה שוב ממילא גם ערל מותר בפרה מק"ו דט"י מאי אמרת מח"כ יוכיח הא לדידיה באמת מח"כ כשר בפרה (ואפשר ליישב בזה קושי' מהרש"א הנזכרה די"ל דסוגי' דלעיל קיימא בפירות דהכא מברייתא דאונן כו' ע"כ פריך שפיר מה לט"י שמותר במעשר דא"ל דגם ערל מותר במעשה דז"א דיקשה א"כ

ערל אסור בתרומה ומותר בפרה ומעשר וא"ל דברייתא זו אתיא כר"ע דקשה פירכת רבא לא לשתמט תנא כו' כפירכת רבא בסוגי' דשם ומשני הש"ס אטו אנן לאכילה גמרינן במה מצינו דעל מ"מ לא פרכינן מעלמא כאשר העלה החכם המובהק מוהרר"ש אלגזי ויעויין בסדר בא מ"ש מזה אנן לנגיעה גמרי' בק"ו מט"י ועל ק"ו קשה הא איכא למימר יוכיח מעלמא דמח"כ יוכיח ובהוצרך לפרש דס"ל הלכתא כת"ק דיוסף הבבלי דמח"כ כשר בפרה. א"כ שוב לא שייך למיפרך מה לט"י שמותר במעשר י"ל אה"נ דגם ערל מותר במעשר וא"ל א"כ ליתני בברייתא דאונן אסור כו' ערל אסור בתרומה ומותר בפרה ובמעשר י"ל האי ברייתא יוסף ה"ב היא דפוסל בפרה מדחזינן דאמר מח"כ אסור בפרה ממילא גם ערל אסור בפרה דהא ליכא למילף עידי מק"ו דט"י שי"ל מח"כ ויעויין רש"י ד"ה תנא דבי ר"ע ויעויין בח"ה והבינהו) ולפ"ז י"ל שהיה לרבינו גירס' התוס' שריפת ערל ומח"כ פסולה יוסף ה"ב אומר ערל כשירה ומח"כ פסולה ויוסף ה"ב היא. דקשי' ליוסף ה"ב מנ"ל דערל כשר בפרה וא"ל מק"ו מט"י מנגיעה דתרומה כר"א י"ל מח"כ יוכיח כיון דהוא גופיה ס"ל מח"כ פסולה בפרה וע"כ לפרש דאיהו יליף דערל כשר בפרה ממה מצינו מט"י וקשה הא איכא למימר מה לט"י שכן הוא מותר במעשר ועכ"ל דס"ל גם ערל מותר במעשר ומוכח שפיר דפליג על ר"ע דפוסל במעשר לפי שיטתו של רבינו ז"ל ואתיא הכל על הנכון ועיין שם ריש פרק האשה שלום. במשנה האשה שהלכה היא ובעלה למ"ה שלום בינו לבינה ושלום בעולם ובאה ואמרה מת בעלי תנשא מת בעלי תתיב' שלום בינו לבינ' ומלחמה בעולם. קטטה בינו לבינה ושלום בעולם ובאה ואמרה מת בעלי אינה נאמנ' ר"א לעולם אינו נאמנת אא"כ באתה בוכה ובגדים קרועים אמרו לו אחת זו וא' זו נאמנת גמ' תנא שלום בינו לבינה משום דקבעי למיתני קטטה בינו לבינה. תנא שלום בעולם משום דקבע"ל מלחמה בעולם. אמר רבא מ"ט דמלחמה משום דאמרה בדדמי כו' וסבר' ודאי מת כו' ומסיק דרעבון גרוע ממלחמה דבמלחמה כי אמרה מת בעלי על מטתו נאמנת אבל ברעבון אינה נאמנת עד שתאמר קברתיו כו' איבעי' להו החזיקה היא מלחמה בעולם מהו מי אמרי' מה לה לשקר דאי בעי אמרה שלום בעולם או דלמא כיון דאתחזק אמרה בדדמי לא אתי מה לה לשקר ומרעי' לחזקתי' עכ"ל הגמ' תוס' בד"ה דאי בעי אמרה שלום בעולם וא"ת אמאי לא אמר מיגו דאי בעית הוית אמרה מת ע"מ ונראה דהיכא שנהרג במלחמה שפיר י"ל מיגו דאי בעי אמרה שלום בעולם ונהרג אבל נהרג אטו מת לא עכ"ד והקשה הגאון מוהרש"א ז"ל א"כ מהוי הקשו ר"י בד"ה מי אמרי' כו' דגם במלחמה בעולם נימא דאית לה מיגו דיכולה לומר מת ע"מ דהא נהרג אטו מת לא אמרי' יעש"ה ובאמת קושיא נפלאה היא להנראה. ונלע"ד ליישב

קושייתו דהנה הרמב"ם ז"ל וכן הרי"ף הביאו דבמלחמה בעולם אינה נאמנת לומר מת וקברתיו אלא מת ע"מ והקשה בית יוסף בסי' י"ז דהא בגמ' דילן משמע דקברתיו עדיף מן מת על מיטתו דהראי' דבערבון נאמנת לומר קברתיו ואינה נאמנת לומר מת ע"מ ואיך פסקו דבמלחמה נאמנת במת ע"מ ואינה נאמנת לומר קברתיו ויעויין בדברי הב"ש. ונראה ליישב ע"פ הפשוט דהפירוש אמרה בדדמי מורה על שני דרכים דרך א' כפשטותו דאמרי בדדמי היינו שהיא סוברת ע"פ אומדן דעתה שמת בודאי ולכך באה ואמרה מת בעלי אבל עכ"ז לא משקרת מידי כלל וכלל. והב"ש הביא בשם הר"ן ז"ל פירוש אחר והוא היכא דנראה לה ע"פ אומדן דעתה שמת מורה התירא לנפשה ואמרה איזה שקר שתהיה בו מותרת להנשא בהיות לפי דעתה מת בודאי ולא יגיע לה שום תקלה מזה. ועתה יש מקום לפרש דרי"ף והר"מ ז"ל קיימו בשיטת הר"ן ולפ"ז הוקשה להם למה תהי' נאמנת לומר מת על מיטתו דלמא מאחר של דעתה ודאי מת במלחמה היא משנה בכיון ומשקרת ואומרת מת על מיטתו בכדי שנתירה להנשא. ואולי יש ליישב זאת מאחר שנגמר בדעתה שמת ודאי במלחמה היא יראה לשקר ולשנות הידוע ולומר מת ע"מ מאחר שידוע והוחזק מלחמה בעולם הוה כידוע שנהרג כמ"ש תוס' וממילא היא יראה לשקר ולשנות את הידוע וכזו הסברא מצינו בכמה דוכתי' וע"כ מדאמרה מת ע"מ ש"מ דקושטא הוא דקאמרה ועולים בכושר לפ"ז דברי הרי"ף דשפיר פסקו במת ע"מ נאמנת מאחר שהיא יראה לשקר וכמש"ל משא"כ באומרת מת במלחמה וקברתיו אינה נאמנת דדלמא מה דקאמרה קברתיו הוא שקר רק שאומרת בדדמי שברור לה לפי אומדנה שנהרג במלחמה ע"כ היא משקרת לומר קברתיו ג"כ כמ"ש הב"י ודברי' הללו המה ברורים למבין ובזה מיושב תמיהת מוהרש"א דהא צריכים אנו להבין מה שתירצו בתוס' דנהרג אטו מת לא הוה מיגו יע"ש אכתי תקשה תהא נאמנת במיגו דקברתיו והיינו שנהרג במלחמה וקברתיו ומהכרח לומר דתוס' ס"ל ג"כ כסברת הרי"ף הנ"ל שזכרנו שבאמת במלחמה בעולם אינה נאמנת ולומר קברתיו וכמש"ל. ולפ"ז לעיל בקושי' הראשונה לא מצי תוס' לתרץ הכי הוה קשה תהי' נאמנת במיגו דקברתיו וא"ל דאינה נאמנת ולומר קברתיו דשמא היא משקר' בכיון קשה הא קברתיו עדיף ממת ע"מ ולמה במת ע"מ נאמנת ובקברתיו לא תהי' נאמנת וא"ל דבמת ע"מ א"ל דמשקרת דיראה לשנות את הידוע וכמש"ל ז"א דהא עדיין לא נחתו התוס' לסברא זו רק השתא דאסיקנא בתוספות הסברא במת ע"מ הוה שינוי מן הידוע דהוה כמו שידוע שנהרג ולא הוי מיגו דאי בעי אמרה מת ע"מ דיראה לשנות את הידוע א"כ י"ל אם אמרה באמת מת ע"מ

ודאי קושטא הוא ואינה משקרת ולהכי נאמנת לומר כן משא"כ במת במלחמה וקברתיו שפיר י"ל דמשקרת במה דאומרת קברתיו וק"ל:

על פרשת משפטים - כתנות אור

במדרש רבה ואלה המשפטים הה"ד לשלמה אלהים משפטיך למלך תן וצדקתך לבן מלך והמדרש הזה אומר דרשוני ונ"ל לומר דאמרי' ריש סנהדרין דף ו' ע"ב נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע וכל הבוצע הרי זה חוטא אלא יקוב הדין את ההר וכן משה הי' אומר יקוב הדין את ההר אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכו' ואיכא למידק אמר משה יקוב הדין את ההר ואהרן הי' אוהב שלום ורודף שלום ונ"ל לומר שהתוס' כתבו לפי' רש"י שכתב נגמור הדין שאמרו איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב וקשה מאי ביצוע שייך השתא אחר שנפסק הדין וי"ל שלא יטעו אותו לומר לו יראים אנו שמא טעינו בדין עכ"ל וכבר כתבנו בפ' יתרו שמשה הי' יודע הדין לאמתו שבא השכינה והודיע מי זכאי ומי חייב ולפ"ז לא שייך לגבי משה שמא טעה ולכך אמר יקוב הדין ההר אבל אהרן לא הי' לו מעלה זו ולכך בחר בפשרה וכתב בעל הטורים המשפטים ראשי תיבות הדיין מצווה שיעשה פשרה טרם יעשה משפט ולפ"ז דבר זה לא היה שייך אצל משה שאמר יקוב הדין את ההר אלא לגבי ישראל המצוה על הדיין שיעשה פשרה טרם יעשה משפט ולכך רמז לו הקב"ה ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם ר"ל לפני ישראל הוא אזהרה שיעשו פשרה אבל לגבי דידך אסור לעשות פשרה אלא הדין יקוב את ההר והנה מצינו גבי שלמה שהי' רוצה לדון בלא עדות ובלא התראה שהי' יודע אמיתת הדין מי הוא זכאי ומי הוא חייב ולגבי דידי' הי' אסור לעשות פשרה לכך אמר לשלמה אלהים משפטיך למלך תן ר"ל משפט דוקא למלך שהי' אסור לעשות פשרה אבל צדקתך ר"ל משפט שיש בו צדקה ר"ל פשרה לבן מלך תן שהוא רשאי לעשות פשרה וצריך לדקדק ג"כ בפשרה כמ"ש צדק צדק תרדוף אחד לדין וא' לפשרה והתפלל שיתן ה' בלב בנו שלא להטות הפשרה ועי' בח"מ סי' י"ב וזה פי' המדרש ואלה המשפטי' שהדיין מצווה לעשות פשרה טרם יעשה דין וזה תשים לפניהם ר"ל לבני ישראל ולא לגבי משה לכך אמר הה"ד לשלמה אלהים משפטיך ר"ל שלגבי שלמה נמי הדין שהי' יודע להיכן נוטה ולא שייך לגבי' טעות ולכן אמר משפטיך למלך תן אבל צדקתך לבן מלך ר"ל פשרה שהוא רשאי לעשות פשרה וק"ל:

גמ' דב"ק דף פ' ע"א א"ר ישמעאל מבעלי בתים שבגליל עליון הי' בית אבא ומפני מה חרבו שהי' מרעין בחורשין ודנין דיני ממונות ביחיד ואע"פ שהי' חורשין סמוך לבתיהם

שדה קטנה היתה ומעבירין דרך עלה ע"כ גמ' ואיכא למידק למה בחרו בשני דברים לרעות בחורשין ולדון דיני ממונות ביחיד. ונ"ל לומר דהני שני דברים מישך שייכי זה בזה דהא כתבו התוס' בד"ה אין מגדלין בהמה דקה אפי' בבית קאמר דלרעות אפי' בהמה גסה אסורה כדאמרי' בזה בורר דף כ"ה ע"ב רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה וא' בהמה גסה ואיכא למידק דהא שם בסנהדרין אי' עוד הוסיפו עליהן הרועין מעיקרא סבר אקראי בעלמא כיון דחזי דקא מכווני ושרי לכתחילה גזרו בהו רבנן וע"ז אמר רבא רועה שאמרו א' רועה בהמה דקה וא' רועה בהמה גסה א"כ קשה מנ"ל לומר הא דתנן בב"ק אין מגדלין בהמה דקה אפי' בבית קאמר דילמא לרעות והא דקתני בהמה דקה דילמא עדיין לא הוסיפו הרועים בימי רבי וגזרו על בהמה דקה לרעות וצ"ל דבימי רבי שסתם המשניות כבר הוסיפו הרועים דהא התם בסנהדרין פריך על הא דאמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה וא' בהמה גסה מי אמר הכי והאמר רבא רועה בהמה דקה בארץ ישראל פסולין בח"ל כשרים רועה בהמה גסה אפי' בא"י כשרים ומשני ההיא במגדלי איתמר ופרש"י מגדלי בהמה דקה דעביד' דשמטי ורהטא לתוך השדות אבל גסה לא משתמטא ואפשר לנוטרה אבל רועה אפי' בהמה גסה פסולה שנכנס בשדה של אחרים וקאמר שם ה"נ מסתברא דרועה בהמה גסה פסול דקתני במתניתין נאמנים עלי שלשה רועי בקר מאי לאו לעדות ומשני לא לדינא דיקא נמי דקתני שלשה רועי בקר ואי לעדות שלשה ל"ל ופריך ואלא מאי לדינא מאי אריא שלשה רועי בקר כל בי' תלתא דלא גמירי דינא נמי ומשני ה"ק אפי' הני דלא שכיחי בישוב ואיכא למידק הא דדחי אלא מאי לדינא מאי איריא שלשה רועי בקר מ"מ אי לעדות נמי קשיא שלשה ל"ל אע"כ צריכין אנו לומר דהא דמשני לא לדינא ר"ל לדינא לבד ולא לעדות דלעדות אין צריך קבלה דרועי בקר כשרים לעדות ודחי הש"ס דלדינא נמי קשה למה נקט במתני' רועי בקר אע"כ דכולל שניהם בין לדין ובין לעדות ורועי בקר נקיט משום עדות ושלשה נקט משום דיינים א"כ מוכח שפיר דרועי בקר פסולים לעדות ודחי הש"ס לעולם לדינא ולא לעדות ורבותא קאמר רועי בקר דלא שכיחי בישוב וא"כ אי מיירי מתני' נאמנים עלי שלשה רועי בקר גם בעדות מוכח להדיא דרועה בקר פסולים לעדות וא"כ יפה הוכיחו תוס' דע"כ הא דקתני בב"ק אין מגדלין בהמה דקה אפי' בבית קאמר דלרעות אפי' בהמה גסה אסורה אבל לבתר דמשני הש"ס ה"ק אפי' הני דלא שכיחי בישוב א"כ י"ל דלא קאי על עדות כלל ורועה בקר כשרים לעדות ואין צריך קבלה לענין עדות וא"כ י"ל הא דתניא במתניתין אין מגדלין בהמה דקה לרעות מיירי דבהמה גסה עדיין לא גזרו אבל בבית אפי' בהמה דקה מותר:

וברישׁ סנהדרין אמרי' אי סבר עירוב פרשיות אפי' מומחין נמי בעינן ואי סבר אין עירוב פרשיות אפי' חד נמי וקאמר שם רב אחאי ברי' דרב איקא מדאורייתא חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט עמיתך ולמה אמרו בשלשה משום יושבי קרנות ופרש"י שאינן בקיאין בדינא ופריך אטו בתלתא לית ביה יושבי קרנות ומשני תלתא א"א דלית בי' חד דלא גמר ופרש"י שלא שמע דיני ממונות מחכמים ולפ"ז אי אמרי' חד נמי כשר ואינו צריך מומחה אלא דגמר קצת דינא שפיר משני הש"ס דלעולם לדינא מיירי מתני' והא דנקט שלשה רועי בקר דאפי' הני דלא שכיחי בישוב ולא ראו ולא שמעו עסקי דין אפ"ה כיון שקיבלו עליהם לא מצי חזר אבל למ"ד דבעינן שלשה מה"ת ובעינן מומחים דעירוב פרשיות כתיב כאן א"כ אין כאן חידוש בשלשה רועי בקר אפי' תלתא דלא גמירי דינא כיון דמה"ת פסולים דבעינן מומחין ואפ"ה מהני קיבלו עליהם א"כ ה"ה רועי בקר וצריכין אנו לומר הא דתני שלשה משום דיינים ורועי בקר משום עדות ש"מ בלא קבלה רועי בקר פסולים לעדות וע"כ הא דתנן אין מגדלין בהמה דקה אפי' בבית דלרעות אפי' בהמה גסה אסורה ולפ"ז דהני בב' בגליל העליון סברי דמה"ת חד נמי כשר לדיני ממונות ולא אמרו ג' אלא משום יושבי קרנות א"כ שפיר משני הש"ס דאפי' הני דלא שכיחי בישוב ולעולם לא איירי נאמנים עלי שלשה רועי בקר בעדות דרועה בהמה גסה כשר וא"כ י"ל הא דקתני אין מגדלין בהמה דקה בא"י לרעות אבל בבית מותר ולכך הי' מגדלין ומרעין בחורשין דבחורשין ליכא איסורא אבל אי הי' סבירי להו דאסור לדון יחידי דתלתא בעינן מה"ת ומומחין דעירוב פרשיות כתיב כאן א"כ הקושי' במקומו עומדת למה נקיט ג' רועי בקר אע"כ דקאי בין לדין ובין לעדות ש"מ דרועי בקר פסולים לעדות וע"כ אין מגדלין בהמה דקה אפי' בבית הי' אסורים לגדל אבל הם לא למדו כך אלא דסבירי להו דמותר לדון ביחידי ושפיר משני הש"ס דלא מיבעי' הני דלא שכיחי בישוב ולא מיירי כלל נאמנים עלי ג' רועי בקר בעדות דרועי בקר כשר לעדות וא"כ אין מגדלין בהמה דקה מיירי לרעות משום דרועי בהמה גסה מותר ולכך לגדל בהמה דקה בבית נמי מותר ולכך הי' מגדלין בהמה דקה ומרעין בחורשין וק"ל: בפסוק אם כסף תלוה את עמי את העני עמך ונ"ל לפרש דאי' בפ' במה אשה דף ס"ג א"ר אבא א' רשב"ל גדול המלוה יותר מן העושה צדקה ופרש"י לפי שאין העני בוש בדבר והנה גבי צדקה יניק' מצותו שאינו יודע ממי קיבל והוא אינו יודע למי נותן וזה פי' הפסוק אם כסף תלוה את עמי את העני מעמך ר"ל יכול העני להיות עמך שאינו בוש מלהלות ממך אבל אם נותן לו דרך צדקה אז המצוה שלא יהי' עמך שהמצוה שאין אתה יודע למי אתה נותן והוא אינו יודע ממי הוא מקבל ועוד אמרתי רמז דאמרו חז"ל מלוה ה'

חונן דל למי שנותן צדקה לעני הקב"ה מלוה שלו וזה מרומז בפסוק אם כסף תלוה את עמי ר"ל שאין אתה מלוה לי אלא את עמי אז תוכל העני להיות עמך שאינו בוש אבל אם אתה מלוה לי שאתה נותן בדרך צדקה וכתיב מלוה ה' חונן דל אז לא יהי' העני עמך וק"ל ושמעתי שכוונתי לדעת הגאון מוהר"ר שמעון מפראג ושמחתי כעל כל הון שהייתי בר מזלו בזה: בפרק שני דייני גזירות מאי שוחד שהוא חד ונדחקו המפרשים מאי לשון חד ול"נ דאיתא בזוהר פ' משפטים דף קי"ז ע"ב בהקב"ה כתיב אשר לא ישא פנים ול"א יק"ח שוח"ד סופי תיבות אחד הכי צריך הדיין למהוי בגוונא דאחד דאיהו ה' אחד כו' נמצא למי שלוקח שוחד אינו אחד וחסר ממנו האל"ף מן אחד ונשאר חד דבהקב"ה כתיב ולא מקח שוחד הוא אחד אבל הוא לוקח שוחד חסר לו האל"ף ונשאר חד וק"ל:

על פרשת משפטים - אור חדש

גרסינן במס' קידושין דף ג' ע"ב בכסף מנ"ל ותו הא דתנן האב זכאי בקדושין בכסף ושטר וביאה מנ"ל דמקניא בכסף ומנ"ל דכסף דאבוהו הוא אר"י אמר רב א"ק ויצאה חנם אין כסף אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו אב ואימא לדידה הכי השתא אביה מקבל קידושין דכתיב את בתי נתתי לאיש הזה ואיהי תשקלה כספה כו' ואימא הנ"מ קטנה דלית לה יד אבל נערה דאית לה יד תקדיש נפשה ותשקול כספה כו' ויש לדקדק למה לא פריך בל"ז על הפסוק דויצאה חנם דלמא מיירי מקטנה לשיטת תוס' דף ד' יעש"ה ואפשר ליישב דהנה כתב מוהר"י הלוי או"ר של הע"ז בחידושיו להקשות למה קידם במשנתינו כסף ושטר לביאה הגת כסף ושטר אנו למדין מהיקש וג"ש וביאה היא מפורשת בקרא ומהראוי הי' להקדים ביאה לראשונה מאחר שהוא מפורש בקרא ואולי משום דמסקינן לעיל דתני לשון נקנית בשביל דאקרי קנין וגם שטר אקרי קנין כדכתיב ואקח את ספר המקנה מש"ה הקדימה לביאה דלא אקרי קנין יע"ש ובהיות כן תקשה במתני' דכתובות דהאב זכאי דשם לא קתני לשון קנין כלל ה"ל להקדים ביאה לראשונה. אך דזה אינו קושי' דהא שם לא איירי מעיקר קניית אשה רק מה שהוא שייך לאביה ובזה הוי כסף מפורש מביאה דכל עיקר אנו למידים מן אמה דויצאה חנם. אולם לפי הה"א דילפינן מאת בתי נתתי לאיש הזה הכי השתא כו' שוב אנו ילפי' הכל מחד קרא דהא כמו כן איכא למילף שכר ביאה דלאבי' כמ"ש התוס' בשם הירושלמי כמו כסף ובהיות כן הוי הדרא קושי' לדוכתיה דה"ל שם במתני' להקדים ביאה מאחר דעכ"פ קנין שלו מפורש יותר בקרא ומההכרח לומר כסברת הר"ן ומש"ה תני ביאה לבסוף דאסור

לקדש בו לכתחילה והשתא מיושב הדקדוק שזכרנו דבל"ז לק"מ ואימא הנ"מ קטנה היה מקום לדחות דלמא באמת מתני' דהאב זכאי מיירי מקטנה. רק אחר שמשני דילפינן מאת בתי נתתי והדרא קושי' ר"י הלוי במתני' דהאב זכאי הו"ל להקדים ביאה לראשונה מאחר שקנינו מוקדם בקרא ולענין דשייך לאביה יש לנו למילף הכל מחד קרא דאת בתי נתתי וההכרח לומר דמש"ה תני ביאה לבסוף משום דאסור לקדש בו לכתחילה א"כ פריך שפיר ואימא הנ"מ קטנה וא"ל דבאמת מתני' מיירי מקטנה ז"א דא"כ הדרא קושיא לדוכתיה ה"ל להקדים ביאה לראשונה וא"ל משום דאסור לקדש בו לכתחילה קשה הלא מיירינן בקטנה וגם בכסף ושטר אסור לקדש לכתחילה כדאמר ר"י אמר רב גופי' בפ"ב וכיון דסוף כל סוף לא מיירי בקדושי דלכתחילה ה"ל להקדים ביאה אע"כ דמתני' מיירי אף מנערה ופריך שפיר מנ"ל מקרא נערה ואימא הנ"מ קטנה וק"ל דרך פלפול:

שם דף י"ג ע"א כי נח נפשי' דרב אסי. עיילי רבנן לנקוטינהו שמעתתי' א"ל האי מרבנן ור"י הכי אמר רב אסי כשם שאין אשה נקנית בפחות משוה פרוטה כך אין קרקע נקנית בפחות מש"פ כו' הדר יתבי וקאמרי הא דאמר רב יהודא א"ש כל שאינו יודע בטיב גיטין וקידושין לא יהי' לו עסק עמהם. א"ר אסי אר"י וקשים לעולם יותר מדור המבול כו' הדר יתבי וקאמרי הא דתנן האשה שהביאה חטאתה ומתה יביאו יורשים את עולתה אר"י אמר שמואל והוא שהפרשתה מחיים אבל לא הפרשתה מחיים לא אלמא קסבר שעבודא לאו דאורייתא אמר רב אסי אר"י אע"ג שלא הפרישה מחיים אלמא קסבר שעבודא הוי דאורייתא עכ"ל המאמר יע"ש בגמ' ופרש"י. והנה יש מקום לדקדק וכי זו בלבד אמר ר' אסי וגם איך שייכי' הני שלשה דיני' כא'. ותו יש לדקדק דבשני דינים האחרונים אמרו סתם א"ר אסי ובדין הראשון דייקו ואמרו הכי אמר ר"א ומאחר שעלתה בידי בעזה"י דרך פלפול אמיתי אמרתי לכתוב הסברות והם עד לעצמם ואח"ז יש ברירה לכוון הדברים בריש מנחת המאמר ובזה הסיגנון דבל"ז הוה מקום להוכיח שאינם קשי' לעולם יותר מדור המבול רק אחר שדייקי ואמרי הכי אמר ר"א כשם שאין אשה נקנית בפחות מש"פ כו' שוב שייך שפיר הך מימרא דרב אסי דקשי' לעולם יותר מדור המבול. רק גם ע"ז יהי' סוערה איזה קושי' חזקה אשר בגלל זה עיינו רבנן בשמעתי' עוד ואשכחו מרגניתא דרב אסי אמר שעבודא הוה דאורייתא ובזה יסיר התלונה מעל דברות ומימרות הראשונות. וזה החל בעזר שוכן מעונות. אשר יאמר כי הוא זה:

הגאון מוהר"ר משה ן' חביב בעל גט פשוט. נסתפק בספרו עזרת נשים ס"א ס"ק ה' וז"ל ומיהו יש להסתפק בארוסה שפשטה ידה וקיבלה קידושין בפני הארוס שלה אי אמרינן גם בכה"ג חזקה אין אשה מעיז פנים כו' וגם הגאון בעל משנה למלך ז"ל מביאו בפ"ד

מה"א הלכה י"ג ומסיים ודע שכתב מוהר"ר דוד עראמה בביאורו בפירקן וזה"ל ולכאורה הי' נראה לחלק ג"כ בין ארוסה לנשואה דכיון שעדיין אין לה חיבה אין החזקה גדולה כ"כ כו' יעש"ה דהיינו שמוהר"ם נ"ח מסתפק היכא שאביה קיבל את קידושי' די"ל דוקא היכא דקיבלה בעצמה הקידושין ממנו הוא דאינה מעיזה כו' אבל הרב מוהר"דע נסתפק גם אי קיבלה בעצמה קידושי' אם שייך החזקה דאינה מעיזה או לאו מחמת דאין לה עדיין חיבה כנ"ל יעש"ה בדברי הגאונים ז"ל. ומי אנכי הפעוט להכריע נגד הני אריוותא. ובפרט בדבר הנוגע לדינא. רק כי לא באתי ח"ו להכריע לדינא. כ"א להעלות מיני' מרגניתא ליישב דברי המאמר הנזכר דהנה לכאורה יש מקום לפשוט את ספיקות מוהר"דע ולהחמיר דאין חילוק בין ארוסה לנשואה בתרוויהו אמרי' חזקה דאינה מעיזה את פני' אף בפני הארוס ובאמת הכריע הגאון הנ"ל להחמיר מסברא דנפשי' יעש"ה. דהנה יעויין במכילתין דף י"ב ע"א אמר שמואל קידשה בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חוששין שמא שוה פרוטה במדי כו' יעש"ה והנה הקשו התוס' במתני' למה תנינן הך פלוגתי' דב"ש וב"ה לענין דינר ופרוטה במס' עדיות לענין קולי ב"ש וחומרי ב"ה הא אשכחן לה מחומרא ב"ש וקולא ב"ה באופן שקידשה אחד בפרוטה ובא אחר וקידשה בדינר ומת אח"כ הראשון נמצא לב"ש צריכא גט משני דהא קידושי ראשון לא חלו כלל ולב"ה דשפיר חלין קידושי הראשונה ממילא לא חלו כלל קידושי' השני' וא"צ גט משני ותירצו התוס' דעיקר פלוגתא דב"ש וב"ה לא אתשול בשנים שקידשו אלא בחד כגון שקידשה אחד בפרוטה דאז הוי מקולי ב"ש דא"צ ממנו גט ולב"ה הרי היא מקודשת יע"ש והקשה הגאון בעפ"י ז"ל תינח לענין דינר ופרוטה אבל בשוה דינר וש"פ ע"כ מתשול בתרי ובאופן שיהי' מקולי ב"ה וחומרי ב"ש כמה שזכרנו וא"כ עדיין תקשה קושי' התוס' למה תני פלוגתי' דב"ש וב"ה לענין שוה כסף במס' עדיות גבי קולא ב"ש וחומרא ב"ה דליכא למימר דמתשול פלוגתייהו רק גבי חד כגון שקידשה אחד בש"פ דלב"ש ל"צ גט ממנו ולב"ה צריכה ממנו גט ז"א דהלא גם לב"ש צריכה ממנו גט מספק עכ"פ דניחוש שמא שוה דינר במדי דהא שמואל נמי גוזמא קאמר אע"פ שעומד כור תמרים בדינר כו' וכיון דלגבי חד אין שום נ"מ לב"ש ולב"ה דגם בש"פ צריכה גט אפי' לב"ש א"כ מאי בנייהו בענין שוה כסף ועכ"ל דפלוגתייהו בתרי כגון שקידשה אחד בש"פ ובא אחד וקידשה בש"ד דלב"ש צריכה גט משני דשפיר תפסי קידושי שני כיון דקידושי הראשון לא הוי קידושי ודאי דדלמא לא:הי' שוה דינר במדי אבל לב"ה כיון שהי' ש"פ במקומה הוי קידושי הראשין קידושין ודאי וא"צ גט משני הרי בהכרח דגבי ש"כ אתשול פלוגתייהו בנדון זה שהוא מחומרא ב"ש וקולא ב"ה ולמה תנהו במס' עדיות גבי קולא

ב"ש וחומרא ב"ה יע"ש שהאריך בזה המחבר ז"ל בנותן טעם לשבח עיין עליו ולכאורה יש ליישב קושיא הנ"ל דהנה ראיתי להגאון בס' עזרת נשים בדיני' הנ"ל כ' הא דקיי"ל א"א שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר וכן בארוסה צריכה גט משני היינו דוקא אם הי' קידושין הראשון קידושי ודאי בלי שום פקפוק אבל אם הי' בקידושין הראשוני' איזה דבר לפקפק בו אשר נוכל לומר דהיא סברה שלא יהי' חלין קידושין הראשוני' ולבעבור זה לא חששה לקבל קידושין מן השני אינה צריכה גט מן השני יעש"ה. ולפ"ד י"ל דפלוגתא דב"ש וב"ה בשוה כסף לא מתשול רק באופן שיהיה מקולי ב"ש וחומרי ב"ה באופן שהלך א' וקידשה בתמרה שהוא ש"פ. אח"ז בא השני וקידשה ג"כ בתמרה כמו הראשונה. ומת הראשון הרי לב"ש א"צ גט משני דממ"נ אם התמרה ש"ד במדי הוי קידושין הראשונים קידושי ודאי מטעם שתוכל להוליך לשם כאשר כתב הרמב"ם ז"ל וכן דקדק הטור ז"ל דאם שוה בודאי פרוטה במדי הוה קידושי ודאי ויעויין בלחם משנה פ"ד מה"א ה' י"ט ע"ש א"כ לא חלו כלל קידושי שניה ואם אינה ש"ד שם פשיטא דלא חלו קידושי שניה. וא"ל הלא אף אם ש"ד במדי וחלו קידושי ראשונה אעפ"כ צריכה גט מהשני מטעם ארוסה שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר דצריכה ממנו גט ז"א דעכ"פ אין הקידושין הללו שוה דינר במקומה וי"ל שאיהי אינה חוששת בהני קידושין שסברה מאחר שאינה ש"ד במקומה לא חלו כלל אלו הקדושין. ואין לך פקפוק גדול מזה אשר בזה אמרו דא"צ גט מן השני וכמ"ש בעזרת נשים וע"ש בעיון היטיב אבל לב"ה דהוה קידושי הראשוני' קידושי ודאי דהא ש"פ במקומה א"כ הוית ארוסה שנתקדשה בקידושין גמורי' ופשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר דצריכה גט מן השני ושפיר הוה מקולי ב"ש וחומרא ב"ה רק כל זה אם שייך גם גבי ארוסה הך דינא דפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר צריכה גט ממנו אבל אם נימא כסברת מהר"ד ערמ"ה דגבי ארוסה ליתא כלל להחזקה. וא"צ גט משני כלל א"כ הוה הדרא קושי' לדוכתי' דהלא גם לב"ה לא תהי' צריכה גט מהשני כנ"ל אעכ"ל דלא שני לן בין ארוסה לאשת איש בדין זה וב"כ וב"כ צריכה גט מן השני ולחומרא: איברא ראיתי להגאון בעל משנה למלך ז"ל בה"א פ"ז הלכה כ' כתב וז"ל. ונסתפקת באמר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקידשה קידושי דרבנן או קידושי ספק מהו מי אמרי' דהוה מקודשת דרבנן או ספק מקודשת או דלמא דהוה שינוי בשליחות דמצי למימר המשלח אני לא עשיתך שליח אלא בקידושי ודאי מן התורה כו' ואף אם לא אמר המשלח הכי רק שאדרבה אומר שניחא ליה מ"מ אזלי' בתר אומדנא כו' יעש"ה ולפ"ז יש מקום לומר דגבי ארוסה לא שייך האי דינא דצריכה גט משני וכמ"ש מהרד"ע מאחר דליכא חיבה כ"כ מעיזה ודקא קשיא לן קושי'

בעפ"י שזכרנו איך אשכחן מקולי ב"ש וחומרא ב"ה גבי שוה כסף י"ל דמשכחת לה בכה"ג שקידשה אחד ע"י שליח בש"פ וכסברת בעל משנה למלך ז"ל דהיכא דקידשה השילוח קידושי ספק לא חלו כלל הקידושין ואינם אפי' קידושי ספק א"כ לב"ש א"צ כלל גט ממנו אבל לב"ה כיון דש"פ במקומה הוי מקודשת ודאי וצריכה ממנו גט. וא"ל א"כ עכ"פ נפשוט בעיי' של משנה למלך בשליח שקידש קידושי ספק אין הקידושין חלין כלל מכח קושי' בעפ"י כנ"ל ז"א דעדיין יש לדחות ולומר דמשכחת באופן שכתבתי לעיל ושאין חילוק בין ארוסה לנשואה וזיל הכא קמדחי לה כו' (ויעויין שם במ"ל וי"ל כנ"ל דאם לא שייך בארוסה הך דינא דפשטה כו' אז שייך לומר שפיר דקידושי ספק של שליח לא חלו כלל ועיין היטיב שם והבינהו) אולם דעדיין יש מקום לפשוט שני ספיקות הנ"ל בחדא מחתא דהנה יעויין במכילתן דף ו' ע"א בתו' ד"ה לא יהי' לו עסק עמהם כו' והר"ע פי' שלא ידבר עם הנשים על עסקי קידושין לקדשה שלפעמים תהיה מקודשת באמירתם או בנתינתם ולא יבין וקשה תינח בקידושין בגירושין מאי בכך אם יסבור שאינה מגורשת ושמא איכא למיחש לכהן מיהו לשנא לא משמע הכי כו' ועוד דלקמן בפירקן משמע שהוא איסור א"א דאמר וקשים לעולם יותר מדור המבול ומיהו יש לומר דאיכא למיחוש אם פשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר יעש"ה. והנה לפסק הרמב"ן והנמשכים אחריו ז"ל דאשת איש שפשטה ידה וקיבלה קידושין אף שלא בפני בעלה מחמרי' וצריכה גט מן השני הוה הדרי קושי' תוס' לדוכתא מאי חשש א"א יש כאן דהלא אף דתפשוט ידה ותקבל קידושין מאח' עכ"פ תהיה צריכה ממנו גט ומה בכך שאח"ז תדור עם הראשון וא"ל אם יהי' כהן כנ"ל בדברי תו' וקשי' מאי אסור חמור של א"א יהי' מזה אך אם באנו לומר בארוסה ליתא להך חזקה דאין אשה מעיזה כסברת מהרד"ע מאחר דליכא חיבה כ"כ א"כ שפיר משכחת לה ג"כ באיסור חמור במי שאינו יודע בטיב גיטין כגון שידב' עם ארוסה מעסקי גיטין ותהיה מגורשת והוא יסבור שאינה מגורשת ובאם שתקבלה קידושין מאחר וידור עמה יגיע איסור ארוסה דבסקילה מזה דשפי' לפי סברתו דאינה מגורש' ידור עמה בלי גט מהשני דגבי ארוסה שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר א"צ ממנו גט כלל דדוקא בא"א אמרי' דאינה מעיזה אף שלא בפניו משא"כ בארוסה מעיזה כסבר מהרד"ע ודוק בדבריו ובהיות נפשט שאילתן דבארוסה ליתא להחזקה דאינה מעיזה שוב הדרא קושי' בעפ"י ז"ל לדוכתא הלא בשוה כסף לא יצוייר פלוגתא דב"ש וב"ה כ"א שיהי' מקולי ב"ה וחומרא ב"ש דהשתא א"ל דמשכחת לה באופן הראשון שזכרנו כיון דגבי ארוסה ליתא להחזקה ומההכרח לומר דכי אתשול פלוגתי' דב"ש וב"ה בש"כ אתשול בכה"ג כגון ששלח שלוחו לקדש וקידשה בש"פ דאז

הוי שפיר מקונח ב"ש דא"צ גט ממנו מאחר דע"י שליח לא תפסי כלל הקידושין כסברת בעל משנה למלך ולב"ה הוי קידושי ודאי וצריכה ממנו גט הרי זכינו לדון דנפשוט שני הספקים הנ"ל שפיר לחלק בין א"א לארוסה וגם דקדושי ספק גבי שליח לא תפסי כלל (וכל זה לא נאמר כ"א לחידוד הלכה אבל בענין השני ספיקות הדין דין אמת להחמיר. כי תרי קולות מח"ד לא משתמעין וישמע חכם כו'). והשתא נבוא למצוא פתח להתיר קצת דברי המאמר אשר בו התחלנו דהנה הר"ן והרשב"א והריטב"א ז"ל הרבו להקשו' במתני' דסידר מקודם שטר ואח"כ ביאה. ובגמ' ילפינן לה' מקראי ונלמוד ביאה מקודם שטר דהיינו ובעלה זה ביאה ומהיקשא ויצאה והיתה גמרינן שטר א"כ ה"ל להתנא לסדר עכ"פ כסדר הנכתב בתורה דהיינו מקודם כסף דיליף מכי יקח ואח"ז ביאה דילפי' מובעלה ואח"ז שטר דילפי' מויצאה והיתה. ותירץ הר"ן ז"ל משום דאמרי' בגמ' דאסור לקדש לכתחילה בביאה בשביל זה תני ביאה לבסוף יע"ש וקשיא לי לשיטת המרדכי הובא בב"ש דאסור לקדש לכתחילה במטבע יע"ש א"כ הדרא קושי' הגאונים לדוכתי' למה הקדים התנא שטר לביאה וא"ל משום דאסור לקדש לכתחילה בביאה יקשה א"כ הוה ליה לאקדומי' ג"כ לכסף דגם בו אסור לכתחילה כדעת המרדכי וסתם כסף פי' המפרשי' דהיינו מטבע אך נ"ל אף דסתם כסף היינו מטבע מ"מ הך בכסף דתני במשנתינו סמיך אפרושי דקא מפרש לה בש"א בדינר וש"ד ובה"א בפרוטה וש"פ הרי גם שוה כסף בכלל זה וכיון דנכלל בכלל כסף גם מאי דמקדשי' בו לכתחילה דהיינו שוה כסף שפיר אקדמוהו כאשר סידרם במקראי ולפי הדברים הללו ישאר קושי' בעפ"י שזכרנו איך אשכחן גבי שוה כסף מקולא ב"ש וחומרא ב"ה וא"ל כמ"ש במסקנא דילן לעיל בסמוך דהיינו ע"י שליח ע"פ סברת בעמ"ל דקידושי ספק ע"י שליח אינם חלין כלל. ז"א דא"כ הדרא קושי' לדוכתי' למה הקדים כסף לשטר הלא גם בו אסור לקדש לכתחילה דסתם כסף היינו מטבע וא"ל דסמיך אשוה כסף דב"ש וב"ה ז"א דהא סלקינן מיניה דהאי ש"כ דב"ש וב"ה לא מתשול כ"א ע"י שליח א"כ גם בו אסור לקדש ע"י שליח כדאי' ריש פ"ב דאסור לקדש לכתחילה ע"י שליח ובהיות כן הוה ליה להקדים ביאה לשטר או להקדים שטר לכסף ממ"נ כמה שהוכחנו (וגם אם נפרי' דהקדי' כסף ברישיה משום שוה כסף דמותר לקדש בו לכתחילה ומשמעותו דבכסף סובל גם ש"כ א"כ מוכרחים אנו לפרש דמיירי כשקידשה בעצמו דאי ע"י שליח שוב אסור לקדש בו לכתחילה וכיון דמיירי בקידושי ע"י עצמו איך שייך עלה למיתני בכסף דתנינן בש"א בשוה דינר ובה"א בש"פ הלא בכה"ג אין שום נפקותא בין ב"ש לב"ה דעקר פלוגתייהו לא מתשל כ"א ע"י שליח איך יהיה קאי הפירוש על כסף דמתני' דתנינא ברישא) אך ורק לשיטת רב אסי במכילתן

יהיה לנו דרך ישר אשר בלא"ה יסולק ויוסר לדידי' קושי' הר"ן והרשב"א והריטב"א שזכרנו אחר שנקדם מה שכתבו התוס' בשמעתין ד"ה כשם שאין אשה נקנית בפחות מש"פ כך אין קרקע נקנית כו' וא"ת איפכא הול"ל כשם שאין קרקע נקנית פחות מש"פ כך אין אשה כו' מאחר דילפינן אשה משדה ושמא י"ל דלית לי' ג"ש דקיחה קיחה אלא נפק ליה מן ויצאה חנם יעש"ה ולכאורה איכא למידק בתירץ תו' הזה חדא דלעיל פריך מ"ש הכא דתני האשה נקנית ומשני איידי דקבעי למיתני כסף וכסף מנ"ל גמיר קיחה משדה עפרון וקיחה אקרי קנין כו' א"כ לרב אסי דלא גמיר כלל מקיחה קיחה א"כ מ"ש הכא דתני האשה נקנית וליתני מתקדשת כפירכת הש"ס ותו יש לעיין מתוס' דיבמות דף נ"ה ע"ב דילפינן שם אשה לבעלה בהעראה מנין אתי' קיחה קיחה מעריות כו' והקשה שם התו' א"כ ל"ל ובעלה תיתי הכל מג"ש דעריות ותירצו דאי לאו ובעלה לא הוה דרשינן מג"ש דקיחה למילף משדה עפרון לענין כסף אלא הוה מוקמי' רק על ביאה דטפי עדיף למילף קנין אשה מקנין אשה יעש"ה א"כ אחר שרב אסי לא ס"ל ג"ש דקיחה על קידושי כסף ע"כ דלא מוקי להג"ש כ"א על הערעה א"כ ובעלה ל"ל כקושי' התו' שזכרנו (ואולי לזה י"ל השני תירוצים שבתוס' כאן קיימו בשיטת השני תירוצים שבתוס' ביבמות שם) אך יש מקום לומר דבאמת אף שר"א לא דרש כסף מקיחה קיחה מ"מ דריש להאי ג"ש דקיחה קיחה משדה עפרון לענין שטר וכמו שכתבו התוס' לעיל דף ג' דאיכא למילף שטר בג"ש דקיחה קיחה יע"ש (וכתב מהרש"א ז"ל דבאמת היקשא דויצאה והיתה אינו מיותר דאיצטרך אשארי דרשות והא דילפי' בש"ס שטר מויצאה והיתה ולא יליף בג"ש דקיחה משום מאחר ששטר הוה בפחות מש"פ ואשה בפחות מש"פ לא מקני' נפשה יע"ש ומההכרח ליתן פירוש לדברי מוהרש"א דאיך ילפי' מויצאה והיתה הלא עדיין איכא למימר בפחות מש"פ לא מקני' נפשה וצ"ל משום דמקשי' ליציאה דמקרי הוי' בזה ויעויין בריא"ז סביב האלפסי הגדולים דפוס אמשטרדם) ואי' במס' גיטין בתוספות דקטנה פחות משהגיע לעונת הפעוטות אינה יכולה להתגרש מאחר דאין לה יד כדאי' שם בגמ' פ' האומר א"כ ה"ה דאינה יכולה להתקדש ג"כ פחות משהגיע' לעונות הפעוטו' דהא כיון דהוי' גופי' אנו ילפינן מיציאה מויצאה והיתה אמרי' דומי' דיציאה יע"ש א"כ י"ל דאיצטרך לר"א הג"ש להורות דאף בפחות משתגיע לעונת הפעוט' יכולה להתקדש בשטר דאי הוי ילפי' מויצאה והיתה ה"א דומי' דיציאה דאין קטנה יכולה להתקדש כנ"ל. ולפ"ז כיון דלר"א ילפי' כסף מויצאה חנם ושטר מכי יקח וביאה מובעלה ליתא להתחלת קושי' הגאונים דסידר לנו רבינו הקדוש בכסף ושטר וביאה ממש כסדר שהם כתובים בתורה זה אחר זה. ועתה נתעורר הדברים ויתיישב שני דברות הראשונים דבל"ז

לא הוה יכול לומר הך דינא דרב אסי דקשים לעולם יותר מדור המבול הוי קשה תינח קידושין אבל גיטין ליכא כ"א לאו דגרושה כקושי' התו' דף ו' וא"ל דיגיע מזה איסור א"א בפשטה ידה וקיבלה קשיא הלא גם אם תהיה בחזקת שאינה מגורשת צריכה גט משני כדין א"א שפשטה ידה וקיבלה קידושין מאחר אפי' שלא בפני בעלה לשיטת הרמב"ן ז"ל וא"ל דיגיע מזה איסור סקילה גבי ארוסה דל"ש הך חזקה דאינה מעיזה קשה א"כ הדרי' קושי' בעפ"י לדוכתי' גבי שוה כסף במתני' מאי קולא ב"ש וחומרא ב"ה איכא הכא דהא גבי ארוסה ליתא כלל להחזקה וא"ל דמשכחת לה בכה"ג דנתקדשה ע"י שליח וכסברת הגאון בעמ"ל ז"ל א"כ הדרא קושי' הר"ן לדוכתיה למה איחר ביאה לבסוף וא"ל משום דאסור לקדש בו לכתחילה קשה ה"ל להקדים שטר גם לכסף דאסור לקדש לכתחילה במטבע וגם ע"י שליח כנ"ל ובכדי ליישב קושי' זו הקדימו ואמרי מתחילה בדיוק גדול הכ"י אמר ר"א כשם שאין אשה נקנית. בפחות מש"פ כך אין קרקע נקנית וקשה למה אמר בלשון זה איפכא ה"ל למימר כקושי' תו' וצ"ל דלא דריש כסף מקיחה קיחה וקשה למאי מוקי לה וכנ"ל וצ"ל דמוקי לכי יקח אקדושי שטר א"כ בלא"ה מסודר שפיר במשנה שטר קודם לביאה כסידורו בקרא ושייך שפיר מימרא אחרינא דרב אסי דקשי' לעולם יותר מדור המבול מטעם דשמא יבוא לידי איסור סקילה דארוסה שפשטה ידה דלא שייך גבי החזקה וקושי' בעפ"י מיושב כמ"ש ואין מן הצורך לכפול הדברים והפוך בה וק"ל:

אולם עדיין יש לנו להעיר לפי דברינו דר' אסי לא מוקי ג"ש דקיחה קיחה אכסף אלא אשטר ואיך פליג על התנא דמייתי לעיל דף ד' ע"ב על קידושי כסף והלא ר"א אמורא הוא רק נראה דר"א סתמא אחרינא אשכח אשר יהיה מוכח מיניה ע"כ דקטנה אף פחות משתגיע לעונת הפעוטות מתקדש' וקשה תיתי מיציאה דלא שייך בקטנה אע"כ יהי' מוכח דיליף ג"כ מג"ש דקיחה שטר דהנה הגאון בעפ"י ז"ל בהקדמתו לסדר נשים כתב לדקדק על סידור רבינו הקדוש מס' קידושין אחר מס' גיטין והביא שם המשנה דשלהי מס' גיטין בש"א לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה דבר ערוה וב"ה סברי אף בהקדיחה תבשילו דילפינן מדבר יעש"ה והביאו שם בתוס' להקשות משם הירושלמי לב"ש איך משכחת לה מחזיר גרושתו דהלא היא אסורה לבעל ולבועל בלא"ה כדין סוטה וקיימינן דלא נתגרשה אלא בשביל ערות דבר לב"ש כו' יעש"ה וכן קשה לב"ה למה לי דבר תיפק לי' מדכתב רחמנא במחזיר גרושתו לא ישוב לקחתה כו' ועיין עליו ותירץ בעפ"י דמשכחת לה מחז"ג בכה"ג כגון שטען פ"פ מצאתי ואיתא במס' כתובות דף ט' ע"א א"ר אלעזר האומר פ"פ מצאתי נאמן לאוסרה עליו יע"ש א"כ הוכרח הראשון

לגרשה ואח"ז ניסת לאחר ומצא לה בתולים ואגלי מלתא למפרע דהראשון לא היה בקי בהטי' קדמייתי' עובדא ריש פ"ק דכתובות וה"א שפיר אחר שמת השני מותרת לחזור להראשון כיון דלא הי' סוטה מעולם קמ"ל קרא דאפ"ה אסורה לחזור לו מטעם מחז"ג: רק דבגמ' שם פרכינן אהא דר"א ואמאי הא ס"ס הוא ספק תחתיו ספק לאו תחתיו ספק באונס ספק ברצון ומשני לא צריכא כגון באשת כהן דאף באונס אסורה לו וליכא כ"א חד ספק תחתיו ספק או תחתיו ואסורה א"נ באשת ישראל וכגון שקיבל בה אביה קידושי' פחותה מבת שלש ושנים ויום א' דליכא ספק לאו תחתיו דבפחותה מבת ג' בתולי' חוזרים כו' ולפ"ז עדיין קשה על התורה דהורה לנו איסור מחז"ג בטוען כ"כ כו' קשה איך נאסרה עליו הא הוי ס"ס כפירכת הש"ס וא"ל דמיירי מאשת כהן א"כ לא הוצרך הכתוב לאוסרה עליו מטעם מחז"ג דהלא בלא"ה אסורה לו מטעם גרושה לכהן ובהכרח לפרש דמיירי מכה"ג שקיבל בה אביה קידושי' בפחותה מבת שלש שנים ויום א'. קשה במאי קידשה אי בביאה הא פחותה מבת ג' שנים אין לה קידושי ביאה כנ"ל. וא"ל בשטר ז"א דג"כ לא שייך גבי קטנה כדאי' בתוס' בגיטין בפ' האומר דבפחותה משתגיע לעונת הפעוטות אינה מגורשת מטעם דנותן בידה בעינן וזו אין לה יד כדאי' שם בגמ' א"כ ה"ה דאינה מקודשת דהא עיקר קידושי שטר ילפינן מויצאה והיתה ומסתמא אמרי' ביה דומי' דיציאה דאין קטנה מגורשת ה"ה דאינה מקודשת ועכ"ל דאינה מקודשת כ"א בכסף וא"כ א"צ קרא דאשה מקודשת בכסף עכ"ל בעפ"י ז"ל בההקדמה שלו בפתיחה. וכבר הערנו מזה לעיל בפ' וירא והנה לשיטת הרמב"ם ז"ל דקידושי כסף הם מד"ס. ואף אם ילפינן מויצאה חנם מ"מ הוה רק אסמכתא דנפיק מן יו"ד דאין כסף ע"ש בנ"כ) א"כ לא משכחת לה כ"א כשקידשה בשטר ויש לנו דברים ארוכים בזה דלשיטת רב אסי בודאי קשה קושי' בעפ"י ל"ל קרא אקידושי כסף תיפוק ליה מהתם כנ"ל וברצות ה' נבאר הדברים במקום אחר וכאן עת לקצר כי בלא"ה הדברים ארוכים להמעיין ובהיות ההכרח לומר דקרא מיירי כגון שקידשה בשטר קשה קושי' בעפ"י שזכרנו דהא שטר אינה קונה בה פחותה משהגיעה לעונת הפעוטו' ובהכרח לומר דלמדין שטר מג"ש דקיחה קיחה דנקנית אף בפחות מש"פ ודלא כהתנא דיליף מקיחה קיחה רק קידושי כסף הרי יש לרב אסי הוכחה גדולה דמוקמי' ג"ש דקיחה קיחה על קידושי שטר והיינו דשייך אף בקטנה כנ"ל המקובץ מפלפול שלנו יהי' הכרעה בדעת מכרעת לדברי הרשב"א ז"ל דהא דקיי"ל ספיקא דאורייתא לחומרא היינו מדאורייתא ודלא כדעת הרמב"ם שהוא דקיי"ל ס"ד לחומרא היינו רק מדרבנן. דאל"כ הדרא קושי' לדוכתין מנ"ל לר"א דכי יקח קאי אשטר ולומר דקטנה מקודשת וא"ל מכח הוכחה הנ"ל קשה א"כ גם אם נאמר דמקודשת

אף בפחותה משתגיע לעונת הפעוטות בשטר עדיין קשה קושי' הירושלמי הנ"ל איך משכחת לה מחז"ג וא"ל בטוען פ"פ מצאתי וכגון שנתקדשה בפחותה מבת ג' שנים וי"א א"כ עדיין קשה היאך כתבו לנו התורה בכה"ג דהוכרח לגרשה הא איכא עכ"פ חד ספק אונס ספק רצון ומדאורייתא גם חד ספק לקולא לדעת הר"מ ז"ל וא"ל דמיירי באשת כהן ובפחותה מבת ג' שנים וי"א דליכא אפי' חד ספק ז"א דא"כ עדיין למה הוצרך הכתוב לאוסרה משום מחז"ג תיפוק ליה דגרושה אסורה לכהן אע"כ מוכרח דבחד ספק נמי מדאורייתא לחומרא והשתא כיון שזכינו לדין דע"כ ס"ל לרב אסי דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא א"כ יהיה סוער' איזה קושי' אחרינא על רב אסי וע"ז עיינו חכמים ואשכחן הלכה זו דשעבודא דאורייתא ובו יסתלק קושיא ההיא וישלים בזה כל דברי המאמר וטרם בואי העי"ר להעיר קושי' אחת הלא היה כתובה על הספר בפ' ויצא בחידושינו והוא שראיתי מקשים לר' שמעון דס"ל ריש מס' ר"ה דאינו עובר בבל תאחר כ"א בשלשה רגלים כסדרן וחג המצות תחילה. א"כ ל"ל קרא במס' כריתות דף כ"ו דאין יה"כ מכפר על חייבי חטאת ואשמות וודאי' תיפוק ליה בלא"ה מדכתב רחמנא דעובר ב"ת בחטאת ואשמות וקשי' איך משכחת לה בבל תאחר בשלש רגלים כסדרן הא קודם סוכות הוי יה"כ וכפר עלי' אעכ"ל בהכרח דאין יה"כ מכפר וקשה קרא דמס' כריתות שם ל"ל וכבר הראיתי כמה פנים ליישב קושי' ודרך דרוש יש ליישב קושי' זו דהנה שם בכריתות אסיק דחייבי אשמות תלוין שעבר עליהם יוה"כ מכפר ופריך אלא מעתה ספק יולדות שעבר עליה יה"כ תהי' יה"כ מכפר ומשני לכל חטאתם ולא לכל טומאתם יע"ש. פי' דאין יה"כ מכפר כ"א מה שבא על החטא יעש"ה ואי' ריש מס' זבחים כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרין אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה חוץ מחטאת ואשם לר"א יע"ש ושם דף ו' ע"א אבעי להו כיפרו על מה שבאו או לא כיפרו אמר ר' שישא ברי' דר' אידא מסתברא דלא כיפרו דאי כיפרו שני למה באה ואלא מאי לא כיפרו למה קרב כו' ויע"ש בתוספות ובחידושי זקיני הגאון בפנים מאירות על מס' זו. ולפ"ז מיושב היטיב קושי' הנ"ל די"ל דאיצטרך קרא דאין יה"כ מכפר על חייבי חטאת ואשמות ודאי' דבלאו קרא ה"א דיה"כ מכפר וא"ל איך משכחת לה בחטאת ואשמות לגבי בל תאחר י"ל דהכי משכחת לה כגון שכבר קרב חטאתו ואשמו רק שהי' שלא לשמו והוה מקום עכ"פ לטעות דכיפרו הראשוני'. ועכשיו הוא מחויב להביא חטאת ואשם אחר ובאותו קרבן השני שפיר אמר רחמנא דעובר ב"ת מאי אמרת הא כיפר עליו יה"כ ז"א דהא זה קרבן שני לא בא שוב על החטא כיון דכבר נתכפר בראשון דקיימי' השתא דכיפרו א"כ אין יה"כ מכפר כלל על קרבן כזה דלכל חטאתם אמר רחמנא דוקא

קרבן הבא על החטא. אבל באותן חטאת ואשמות הבאים על חטא עדיין ה"א דיה"כ מכפר עליהן קמ"ל ומיושב קושי' הנ"ל רק דזה טעות דהא קיימי' חוץ בחטאת שקרב שלא לשמו דלא כשירי' כלל א"כ עדיין הדרא קושי' לדוכתין היכא משכחת לה לענין ב"ת גבי חטאת. אך די"ל משכחת לה באשם דלת"ק שפיר כשירי' ובאמת מקרא דב"ת אנו דרשינן חטאת ואשמות מחד קרא והיינו במסקנא דתרווייהו שוין משא"כ לפי ה"א דיה"כ מכפר עליהם וע"כ קר דב"ת לא משכחת לה כ"א בכה"ג דכבר קרב הראשון ונתכשר רק שמחויב להביא השני שלא לכפר כלל כנ"ל באותו ה"א הוה בהכרח לומר דקרא לא קאי כ"א אאשם אבל בחטאת לא משכחת לה מאחר שהראשון פסול הרי בא השני על החטא וכיפר יה"כ וכדי לבוא לתכלית המבוקש נשי' מצוד' לבוא העי"ר קושי' אחת אשר זכרנו ממנה בפ' נח נאמרה ונשנית בשביל דבר שנתחדש בה דאי' במס' מנחות דף ה' ע"ב מן הבקר להוציא את הטריפה והלא דין הוא ומה ב"מ שמותר להדיוט אסור לגבוה טריפה שאסורה להדיוט אינו דין שאסורה לגבוה. ומסקינן מה לב"מ שמומו ניכר תאמר בטריפה שאינה ניכרת ופי' בתו' כגון טריפה שבבני מעים יעש"ה שוב פרכי' שם בגמ' וטריפה מהכא נפקי' מהתם נפקי' מכל אשר יעבור תחת השבט פרט לטריפה ומשני דהתם ה"א דוקא וטרפה ולבסוף הקדישה דבעידנא דאקדשה לא הוה חזי' אבל אקדשה ולבסוף נטרפה אימא לא צריכא כו' יע"ש והקשה בספר א' הלא מסקי' דקרא מרבה טריפה שאינה ניכרת כ"א אחר שחיטה בבני מעי' א"כ מי מצי ידעינן לה אם נטרפה קודם ההקדש או אח"כ ותירץ דמשכחת לה דידעי' אקדשה ולבסוף נטרפה כגון שאקדשה ושהתה י"ב חודש וקיי"ל דטריפה אינה חי' ולפ"ז קשה ל"ל קרא והי' בך חטא ולא בקרבניך חטא או שארי דרשות דלמדין מנייהו דאחר שעבר ב"ת אין הקרבן נפסל תיפוק לי' דאל"כ הדרא קושי' לדוכתא איך יודעי' לה באקדשה ולבסוף נטרפה וא"ל ששהתה יב"ח קשה א"כ נפסל הקרבן דעבר עליה בבל תאחר יע"ש הדק היטב בדבריו כי קצרתי בלשונו:

והנה לכאורה יש לה"ר לשיטת הת"ח ואפי' רברבי' הביאו דודי זקיני הגאון האמתי הש"כ ז"ל בי"ד סי' נ"ז דהא דאמרי' טריפה אינה חי' יב"ח אינה כ"א בשנה פשוטה אבל בשנה מעוברת צריכה יג"ח יע"ש והפר"ח חולק בזה ומקדם צריכין אנו לברר שיטת הגמ' דר"ה דף ו' ע"ב דאמרי' שם כיון שעבר שנה אף בלא רגלים עובר בב"ת ופריך בשלמא רגלים בלא שנה משכחת לה אלא שנה בלא רגלי' היכא משכחת לה הניחא למאן דס"ל כסדרן ופרש"י וס"ל כוותי' בחדא ופליג עלה בחדא כלומר ר"ש דס"ל כסדרן בהא ס"ל כוותיה אבל בגוף הדין דשנה בלא רגלים פליג עלי' וס"ל דאינו עובר בב"ת

דשמעי' לי' לר"ש דאמר לעיל רגלים פעמים ג' פעמים ד' פעמים ה' ואי אמרת דשנה בלא רגלים עובר ד' וה' היכא מ"ל כו' ומשני דלרבי דס"ל בחודש העיבור שייך החודש למשכיר משכחת בשנה מעוברת כו' ומשני משכחת לה כדר' שמעי' דאמר ר' שמעי' עצרת פעמים ד' פעמים ה' פעמים ו' כו' ומאן תנא דפליגי על ר"ש אחרים הם דתניא אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים עכ"ל הגמ' א"כ נברר קושית המחבר הנ"ל דהא לק"מ אי הקרבן נפסל איך משכחת באקדשה ולבסוף נטרפה דהא מנא ידעי' ואי בעובר יב"ח נפסל הקרבן י"ל דהא לענין ב"ת מונין מיום שנראה להרצאה כדאי' בשמעתין וכן איתא להדיא בעירוכין די"ח ע"ב ד"ה שנתו כו' א"כ משכחת לה כגון שהקדישה קודם ח' ימים דאז מלו יב"ח ולא מטו שנה. רק דעדיין קשה לשיטת הרמב"ם ז"ל דאסור להקדיש מחוסר זמן א"כ אינו רשאי להקדיש תוך שמונה ימים ויע"ש בכ"מ ולח"מ היטב איברא נראה דעדיין משכחת לה באופן שקידש בהמה מעוברת וילדה לו וולד דבאותו וולד שפיר משכחת לה דנודע שלא היתה טריפה בבטן אמה כשהקדישה ששהתה אחר הלידה יב"ח וב"ת לא מלו כ"א אחר יב"ח מיום שנראה להרצאה כנ"ל. אך עדיין קשה לר"א דאומר ולד שלמים לא יקרב שלמים בתמורה פ"ג דף י"ח ע"א הדרא קושיא לדוכתי' איך משכחת באקדשה ולבסוף נטרפה דאי שהתה יב"ח כבר עבר ב"ת וכנ"ל אונם י"ל באמת דר"א ס"ל כר"ש בהא דשנה בלא רגלים אינו עובר בב"ת א"כ אף שעבר עלי' יב"ח ל"ע בל תאחר משום שנה. וא"ל דהא אכתי עבר משום ג' רגלים יש ליישב בשלשה אופנים הנזכר בגמ' היינו דבעי' כסדרן ומשכחת לה שקידשה קודם עצרת או קודם סוכות. או דמשכחת לה בשנה מעוברת וכרבי או כר' שמעי':

והנה באחת עלתה ובשתים לא עלתה דהנה תירוץ הראשון ליתא דליכא למימר דר"א ס"ל כר"ש דבעינן כסדרן הדרא קושי' לדוכתי' ל"ל קרא דאין יה"כ מכפר אחטאות ואשמות וודאי' תיפוק ליה דאל"כ לא משכחת לה בב"ת גבי חטאות ואשמות כנ"ל וא"ל כגון שהקריב הראשון שלא לשמו קשה הא בחטאת קיי"ל פסולים וא"ל באשם ז"א דהלא אליבא דר' אליעזר קיימינן עכשיו ושמעי' לי' דאמר אף האשם במשנה דריש זבחי' הרי נסתר אופן הראשון מהנ"ל והשתא נבוא לעיקר מיעוט בתרא דאופן השלישי ג"כ נסתר לר"א דהנה הקשו תוס' ריש פ' אלו דברים ל"ל קרא דפסח דוחה שבת וטומאה נילף מתמיד ושתי לחם יע"ש ולכאורה קושי' תוס' ליתא כ"א לסוגי' דכיצד צולין דממשמעות במועדו דרשי' שבת וטומאה אז שפיר קשה במסקנא קרא בפסח ל"ל אבל לשיטת הש"ס דאלו דברים דילפינן בג"ש דבמועדו לק"מ קושי' תוס' כ"א על הגמ' דלמה לא ילפינן מזה אבל על יתורא דג"ש לק"מ דאיצטרך דתילוף תמיד מפסח לענין טומאה יע"ש היטב

בתוס' ובדברינו בפ' דברים א"כ כיון דשמעי' לי' לר' אליעזר במתני' דאמר עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה במועדו כו' הרי דדריש ממשמעות דבמועדו דהלשון מעיד לעצמו וכאשר בררתי ביותר לעיל מזה ובהיות כן קשה ל"ל קרא נילוף מתמיד וב"ל וצ"ל כמ"ש מוהרש"א דאיכא למיפרך מה להני שקבוע זמנם משא"כ בפסח יש פ"ש ג"כ וקשה הא גם שתי לחם לא קביעא זמנם דלר' שמעי' פעמים ה' פעמים ו' כו' וכמש"ל וכמ"ש במ"א ומהכרח לומר דר"א לא ס"ל כר' שמעי' אלא כאחרים דפליגי עליו ואמרו אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים לבד א"כ כיון דמוכח דר"א ס"ל כאחרי' נסתר גם אופן ג' ובהכרח לומר דמשכחת לה בשנה מעוברת הרי יש הכר גדול כדעת הפר"ח דאף בשנת העיבור סגי לענין טריפות יב"ח דאל"כ הדרא קושי' לדוכתי' דגם בשנה מעוברת לא משכחת לה דהא צריך לברורי מלתא דלא הי' טריפה מקודם ג"כ י"ג חדשים ועבר ב"ת משום רגלים כנ"ל. אבל עדיין י"ל כדעת א"ר דבעי' יג"ח ולא תקשה לר' אליעזר איך משכחת לה דנדע אם אקדשה ולבסוף נטרפה כיון דעבר ב"ת משום רגלי' י"ל דס"ל כר"ש דבעי' שלשה רגלים כסדרן דוקא וכמש"ל וא"ל א"כ קרא ל"ל דאין יה"כ מכפר אחטאות ואשמות ודאי' תיפוק לי' דלא משכחת לה בב"ת ז"א קושיא כמ"ש בפ' ויצא באורך מזה די"ל ר"א ס"ל כמ"ד דאין יה"כ מכפר אלא לשבים א"כ משכחת לה דעובר ב"ת כגון שלא עשה תשובה בי"כ דאין יה"כ מכפר על עבירה אא"כ עשה עלי' תשובה. רק דעדיין קשה גבי אפריש ולא אקריב מי משכחת לה בב"ת הא שם עשה תשובה כיון דהפריש לחטאתו וכמו שפירש"י ז"ל שילהי יומא עיין עליו רק דבאפרש בלא"ה לק"מ דשם י"ל דקאי על עולות ושלמים דמשכחת לה שפיר באפריש והלא הקדמנו לעיל דעיקר קושי' אינה כ"א על קרא דאמר ולא אפרש (ובחטאת פשיטא דלא בעי' אמר כ"א בנדרים ונדבות) ושם שפיר משכחת לה שלא עשה תשובה ויעויין היטב בפ' ויצא בדברינו ותבא על המכוון היטב: רק דע"ז נמי קשה דבקרא דמוצא שפתיך תשמור כתיב שם ועשית כאשר נדרת כו' דרשינן מיניה ועשית מלמד שהב"ד כופין אותו והקשו בתוס' שם הא דתנן חייבי חטאת ואשמות אין ממשכנין אותם חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותם ה"ד אי מקמי דאתי לידי ב"ת עולות ושלמים נמי אין ממשכנין אי לאחר שעבר ב"ת חטאת ואשמות נמי ממשכנין כו' הרי משמעות התוס' דבחטאת ואשמות ממשכנין אחר שעבר ב"ת וכן נראין דברי הגאון ח"ץ ז"ל הבאתיו בפ' הנ"ל וצ"ל דס"ל לתוס' דקרא דועשית קאי על כל הקרבנות דכתיבי בקראי א"כ לפ"ז הדרא קושיא לדוכתי' מי מצינן למימר דהאי קרא לה' אלהיך מרבי חטאת ואשמות באופן דלא עשה תשובה ז"א דא"כ יקשה קושי' תוס' במס' בבא בתרא אמאי אמרי' דכופין אותו הא קיי"ל במתנה לא מהני אונס ותירצו דגם

הכא הוי כמכר דניחא דתהוי לי' כפרה יע"ש ומהכרח לפר דבריהם דהלא חזי' דאינו חפץ בקרבן להתכפר וצ"ל דחס על ממונו יעויין בזה ולפ"ז אם נאמר דלא עשה תשובה ביה"כ מיירי בחטאת ואשמות דעובר ב"ת קשיא א"כ איך כתיב בי' ועשית שכופין אותו להביא החטאת אחר שעבר ב"ת הא הוי כאנסוהו ונתן וא"ל דניחא דתהוי לי כפרה ז"א דהא חזינן דלא חפץ בקרבן וא"ל כסברת הנ"ל דחס על ממונו ז"א דהלא הי' לזה כפרה ביה"כ אף בלי קרבן וחסרון ממונו אם הי' מתחרט ואפ"ה לא הי' חושש א"כ עינינו רואות דבודאי לא ניחא לי' דתהוי כפרה והוה ממש כאנסו ונתן כנ"ל בקושי' תו' אבל גם זה יש ליישב דיש מקום לומר דהאי קר דלה' אלהיך הוה מוקמי' על עולות ושלמי' ובדאפרש כו' והאי קרא דדרש ידרשנו הוי מרבי' חטאת ואשמות באמר ולא אפרש ולא עשה תשובה ובאמת אינם כופין בחטאת ואשמות. אך אי' שם בגמ' דכתיב בהאי קרא כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך ודרשי' מעמך פרט ליורש וכתבו התוס' למ"ד שעבודא דאורייתא משכחת לה ביורש גם בדלא אפרש אבל למ"ד שעבודא לאו דאורייתא ע"כ לא משכחת לה כ"א בשהפריש אביו הקרבן כו' יעש"ה א"כ למ"ד שעבודא לאו דאורייתא ע"כ קרא דדרש ידרשנו מיירי מאפרש וע"כ לא מרבי חטאת ואשמות בדלא עשה תשובה כי בשהפריש כבר התחרט כנ"ל וע"כ דמקרא השני דמוצא שפתיך דמיירי מאמר ולא אפריש מרבי' חטאת ואשמות שפיר כשלא עשה תשובה וכנ"ל וזה אי אפשר כמ"ש דא"כ איך נאמר עליו ועשית שכופין אותו הלא לא ניחא לי' בקרבן והוה כאנסוהו ונתן כמש"ל ובזה נבוא תוך העיר לפתוח שער לסיים המאמר הנ"ל דהנה קושי' הנ"ל דמנא ידעי' אם נטרפה אחר ההקדש לק"מ כ"א לשיטת הרשב"א דס"ל ספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא דלשיטת הרמב"ם ז"ל דס"ד לקולא מדאורייתא לק"מ די"ל דהכי פירושו דהגמ' דמנחות דאי הוי כתיב חד קרא ה"א אם ידעינן בודאי דנטרפה ולבסוף הקדישה כגון ביותרת וכדומה כאשר הארכתי בפ' נח הוא דאסורה אבל אם לא נודע לנו בודאי שנטרפה קודם ההקדש אזי היא מותרת מחמת הספק שמא נטרפה אח"ז וספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא קמ"ל קרא דאף בספק אקדשה ולבסוף נטרפה אסורה אבל לשיטת הרשב"א דה"ד לחומרא מדאורייתא קשה שפיר דספיקא לא איצטרך קרא למעט כי בלא"ה יהי' ס"ד לחומרא. ולפ"ז מיושב היטב כל דברי המאמר דאחר שמוכח מדברות הראשונות דס"ל לרב אסי ס"ד לחומרא מדאורייתא א"כ קשה קושי' הנ"ל מנא ידעינן אקדשה ולבסוף נטרפה כיון דהוה טריפה שבסתר וא"ל דמרבינן ספק ז"א דהלא ס"ד לחומרא אפי' מדאורייתא ובהכרח לומר דמשכחת לה ששהתה יב"ח קשה א"כ קרא ל"ל דאין קרבן נפסל אחר שעבר ב"ת תיפוק לי' מהכא דאי נפסל הקרבן עדיין מן

הבקר על אקדשה ולבסוף נטרפה ל"ל כנ"ל וא"ל דמשכחת לה בהקדיש תוך ח' ימים ז"א לשיטת הרמב"ם כנ"ל וא"ל שהקדיש פרה מעוברת עדיין קשה לר"א כנ"ל דס"ל וולד שלמים לא יקרב שלמים ואף דלא ס"ל שנה בלא רגלים מ"מ הוה ג' רגלים דא"ל בשנה מעוברת להפוסקים דבעי' גם לענין חיות יג"ח וא"ל כר' שמעי' דהלא הוכחנו דר"א כאחרי' ס"ל. וא"ל דס"ל כר"ש דבעי' ג' רגלים כסדרן דוקא קשה א"כ ל"ל קרא דאין יה"כ מכפר אחטאת ואשמות תיפוק לי' דלא יהי' משכחת לר"א בב"ת דהא גם באשם ס"ל דאם נזבחו שלא לשמן פסול. ובהכרח לומר דמיירי שלא עשה תשובה והיינו בדלא פרש קשה כיון דמוכח דקרא דכי דרש ידרשנו מיירי מאפרש ולא אקרב מדמעטינן יורש למ"ד שעבודא לאו דאורייתא א"כ ע"כ קרא דמוצא שפתיך קאי על לא אפריש ושם לא מצי לומר דמרבי' חטאת ואשמות כשלא עשה תשובה דא"כ איך נאמר עלי' ועשית שכופין אותו כנ"ל לכך סמכוהו רבנן ואמרו דאמר רב אסי אע"פ שלא הפרישה מחיים דס"ל שעבודא דאורייתא וא"כ שפיר י"ל דקרא דכי דרש ידרשנו מיירי מלא אפרש ואף דכתיב ביה מעמך פרט ליורש מ"מ משכחת לה גם בשלא הפריש דהלא שעבודא דאורייתא ושפיר י"ל דזה מרבי חטאת ואשמות בשלא עשה תשובה וקרא דמוצא שפתיך לא מרבי' כ"א עולות ושלמים ועלי' קאי קרא דועשית שכופין ולא על חטאת ואשמות ואתיא הכל על הנכון. ואתה המעיין הסברות הישרות תקבל והמותר לא כתבתי כ"א לרוות צמאים החושקים לשמוע דבר דבר לקשור חבל בחבל נימא בנעימה ויעויין היטב בכל המקומות אשר הבאתי לעיל כ"א על מקומו ואז יבא על המכוון וק"ל:

גרסינן במס' כתובות ריש פ' אלו נערות. אלו נערות שיש להם קנס הבא על אחותו כו' נערה אין קטנה לא אמר ר"י אמר רב ר"מ היא דתני' כו' שוב פריך והני בני קנסא נינהו ואמאי אקרי כאן ולו תהי' לאשה אשה הראוי' לו וכו' יעש"ה בגמ' ויש לדקדק למה לא פריך בל"ז על המשנה והני בני קנסי כו' ותו יש לדקדק על הלשון והני ועל הלשון כאן דדייק המקשן והני בני קנסי נינהו ואמאי אקרי כאן ולו תהי' לאשה ותו הקשה הרא"ה ז"ל כיון דאוקימנא מתני' כר"מ דקטנה אין לה קנס וזה ילפי' לקמן מקרא ולו תהי' לאשה במהווה עצמה הכתוב, מדבר א"כ מאי פריך ואמאי אקרי ולא תהי' לאשה הא איצטרך האי קרא בכדי למעט קטנה שאין לה קנס כר"מ יע"ש בדבריו ואמרתי בהשקפה ראשונה ליישב הכל בחדא מחתי' דהנה הקשה הגאון בעל לחם אבירים מאי פריך אקרי כאן ולו תהי' לאשה הלא קרא זה לא נאמר כ"א באונס ועדיין במפותה לא שמענו ודלמא מתני' דהכא מיירי ממפותה. ונ"ל דהנה בע"כ הי' הוכחה להמקשן דמתני' לא מיירי ממפותה דוקא דאל"כ קשה מנ"ל לר"י אמר רב לפרש מתני' אתי' כר"מ דקטנה אין לה קנס דלמא

לעולם אתי' כר"י דיש לקטנה קנס והא דקתני במשנתינו נערה דוקא ולא קטנה היינו טעמי' משום דפיתוי קטנה אונס הוא ובאונס קרי' ולו תהי' לאשה דבעי' אשה הראוי' לו ומשנתינו מיירי מנשים שאינן ראוי' לו אבל לעולם בעלמא יש ג"כ לקטנה קנס כר' יהודא כנ"ל ולפ"ז מיושב כל הדקדוקים הנ"ל דכך הוא כוונת המקשן מנ"ל להוכיח דנערה אין קטנה לא דלמא לעולם קטנה אית לה קנס וא"ל א"כ למה תני במשנתינו דוקא נערה ולא קטנה. לזה דייק והני בני קנסי נינהו כלומר אע"פ שבעלמא יש לקטנות קנס מ"מ וכי הני נשי' פסולות אית להו בקטנתן ואמאי אקרי כאן בהני נשי' פסולות דתני כאן ולו תהי' לאשה בקטנותן כיון דפיתוי שלהן אונס הוא וכיון דפירכת הש"ס דנוקי מתני' באמת כר"י מיושב קושי' הרא"ה דעכשיו שפיר נוכל למידרש מולו תהיה לאשה להורות דוקא אשה הראוי' לו ולמסקנא דאיכא ג"ש בלא"ה מתוקמי שפיר ודוק היטב והבן: ראיתי להגאון מוהרא"ם ז"ל בפרשה זו שהקשה בגמ' דכתובות דיליף דמעשה הבת לאביה דכתיב וכי ימכור איש את בתו לאמה מה אמה מ"י לרבה אף בת מ"י לאביה ופריך ואימא הנ"מ קטנה דמצי מזבין לה אבל נערה דלא מצי לזבין לה אימא לא ומשני קטנה ל"ל קרא השתא זבוני מזבין לה מעשה ידיה מבעי' כו' והקשה הוא ז"ל למ"ד אין אדם מוכר את בתו לשפחות אחר שפחה במס' קידושין די"ז א"כ הדרא פירכת הש"ס לדוכתי' אימא הנ"מ קטנה וכגון היכא דלא מצי לזבין לה שהי' כבר מוכרה לשפחות ויצאה במיתת האדון יעש"ה ודבריו תמוהים דא"כ היינו נערה אחר דכל עיקר פירכת הש"ס הי' לחלק בין נערה לקטנה מאחר דנערה לא מצי לזבין לה א"כ קטנה מה לי דלא מצי לזבין לה מה לי נערה. רק דלפ"ז יש ליישב קושי' תוס' במכילתן ובמס' קידושין דיליף גמרא דכסף קידושין לאביה מאת בתי נתתי לאיש הזה ופריך ואימא הנ"מ קטנה דלית לה יד אבל נערה דאית לה יד תקדוש נפשה ותשקול כספה והקשו תוס' מאי פריך הש"ס הא י"ל קטנה ל"צ קרא דהשתא זביני מזבן לה כסף קידושין מיבעי' כדמשני לענין מעשה ידי' ע"ש ולפי הנ"ל יובן דבשלמא גבי מעשי ידי' משני שפיר לקטנה ל"צ קרא כו' דא"ל דמורה בגווני שכ' הרא"ם ז"ל דא"כ היינו נערה משא"כ לענין כסף קידושין דהחילוק בין נערה לקטנה הוא מאחר דל"ל יד שפיר י"ל דמורה אקטנה שאינו יכול למוכר' כנ"ל ופשוט הוא לפע"ד וכמדומה לי שכוונתי לגדול אחד בזה:

על פרשת תרומה - כתנות אור

ויקחו לי תרומה אמרתי דרך רמז לי בגימטרי' ארבעים ועין יפה אחד מארבעים מאת כל איש אשר ידבנו לבו זה עין יפה אח"ז מצאתי בבעל הטורים כן ורש"י פי' לי לשמי

ונראה דאמרי' סוף פ' אלו עוברין רב אבינא רמי כתיב זה שמי לעולם וכתיב זה זכרי א"ר אבוהו אמר הקב"ה לא כשאני נכתב אני נקרא נכתב ביו"ד ה"י ונקרא בא"ד נמצא שמי הוי' ככתיבתו ואמרי' בפ' אלו נאמרין דבמקדש היה קורין השם ככתיבתו ובגבולין כקריאתו ועי' בסוף תמיד במשנה היה אומרי' השם ככתיבתו ותרומה זו בא לעשות מקדש וזה כוונת הפסוק ויקחו לי תרומה לי לשמי ר"ל שע"י תרומ' זו תעשו מקדש וזהו לשמי שתוכלו לקרו' שמי ככתיבתו: במדרש רבה ויקחו לי תרומה הה"ד תורה צוה לנו משה דרש ר' שמלאי תרי"ג מצות נתנו לישראל ע"י משה שכן מנין תורה וא"כ אינן אלא תרי"א ושנים היכן הם אלא אמרי רבנן אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו ותרי"א אמר להם משה שנא' תורה צוה לנו משה ותורה בגימטריא תרי"א ע"כ המ' וצריך ביאור דאמר הה"ד מאי שייכות פסוק תורה כו' לפרשה זו ויקחו לי תרומה ועוד דרוש דר' שמלאי מאי שייכות לכאן ונ"ל דאי' במדרש חזית ר' יהושיע בן לוי סבר שני דברות שמעו מפי הקב"ה ורבנן סברי עשרת הדברות שמעו מפי הקב"ה וטעמא דרבנן דכתיב אחר כל הדברות דבר אתה ונשמעה משמע ששמעו כל עשרת הדברות מפי הקב"ה ור' יהושע ב"ל סבר אין מוקדם ומאוחר בתורה ר' עזריא ור' יהודה בר סימון תפסי' שיטתי' דר' יהושיע ב"ל מאי טעמא דכתיב תורה צוה לנו משה תורה בגימט' תרי"א שמענו מפי משה ברם אנכי ולא יהי' לך מפי הגבורה שמענו ע"כ המדרש נמצא לרבנן דלא דרשי הך גמטרי' י"ל שנאמר על הסדר וכל הי' דברות שמענו מפי הקב"ה משום דאחר כל הדברות נאמר דבר אתה ונשמעה אבל לדרוש דר' שמלאי מוכרחים אנו לומר אין מוקדם ומאוחר בתורה והנה בפסוק ויקחו לי תרומה מרומז דזהב של משכן בא לכפר על זהב של עגל אף שעדיין לא נכתב מעשה עגל מוכרחים אנו לומר אין מוקדם ומאוחר בתורה: ובזה מיושב המדרש הנ"ל דמציין בפסוק ויקחו לי תרומה דתרומת משכן מכפר על מעשה עגל אף שעדיין לא נכתב מעשה עגל צ"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה לכן אמר הה"ד תורה צוה לנו משה ודרש ר' שמלאי תרי"א מצות שמענו מפי משה ואנכי לא יהי' לך מפי הגבורה שמענו קשה הא אחר עשרת הדברות כתיב דבר אתה ונשמעה וע"כ צריכין אנו לומר אין מוקדם ומאוחר בתורה כמו גבי ויקחו לי תרומה וק"ל:

זוהר פ' תרומה דף קל"ט ע"ב וז"ל מחלוקת דשמאי והילל בקימה ובשכיבה דכתיב בשכבך ובקומך דשמאי סבר בערב דקא כלילא נוקבא בשולטנא איצטרך לגבי נוקבא דקאמר יטו ויקראו ובבוקר דקא שלטא דכורא בשולטנא דעלמא עילאה איצטרך למיקם קמי דדכור' כמה דאיצטרך בתפיל' מעומד ובכל אתר דדכורא אתיא וב"ה סבר אלמלא אשתכח דא לחוד ודא לחוד הכי איצטרך אבל כיון דאנן מחברן לן כחדא וסלקין

כחדא כחבורא במ"ט פנים מ"ט תרעין לא איצטרכינא לאפרשא דא לחוד ודא לחוד אלא לאשגחי' דכולא איהו חד בלא פירודא וכמה דאיזדמן ליה לבר נש הכא יומא יהא תרווייהו בחבורא חדא כמה דניחא לן והכי איצטרך לאחזאה ועל דא דכורא בשית סטרין בקרא דשמע ישראל דאינון שית תיבין ונוקבא בשית תרעין בשכמל"ו דאינון שית תיבין אחרינן וסלקין בחבור' חדא ברזא דמ"ט תרעין והלכה כב"ה בכל אתר ולמעלה מזה כתב הזוהר בשעתא דישראל קא מיחדי יחודא בהאי קרא ברזא דכ"ה אתווין דאינון שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד ובשכמל"ו דאינון כ"ד אתווין ויכוון כל חד בהו כולהו אתווין ומתחברון כחדא וסלקין בחבורא חד מ"ט תרעין ברזא דיובלא וכדין איצטרך לסלקין עד ולא יתיר וכדין אתפתחון תרעין וחשיב קדישא בריך הוא להאי בר נש כאלו קיים אורייתא כולה כו' עכ"ל: ש וע"פ שני דברים אלו הבנתי דברי חז"ל מה דאי' במשנה בברכות דף יו"ד ע"א א"ר טרפון אני הייתי בא בדרך והטיתי לקרות כדברי ב"ש וסכנתי בעצמי מפני הליסטים אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה לכאורה איכא למידק למה נתחייב בעצמו בשביל שעבר על דברי ב"ה הא בכל הש"ס קיי"ל מי שרוצה להחמיר כב"ש יחמיר אלא נראה בשביל שהראה שמדת לילה לחוד ועשה פירוד בין הדבקי' למדת היום וגברו הדיני' דזה ידוע מי שעושה פירוד מגביר הדיני' ולכך סיכן בעצמו מפני הליסטים ר"ל מדת הדיני' המקטרגים על אדם לכך אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי ב"ה ר"ל שלדברי ב"ה הוא יחוד גמור ואתה עשית פירוד וכדאי לחוב בעצמך וק"ל:

ועוד הבנתי גמרא דפסחים דף נ"ו ע"א דריש רשב"ל ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימין נסתלקה ממנו שכינה אמר שמא ח"ו יש במטתי פסול כאברהם כו' אמרו בניו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבינו אלא אחד באותו שעה פתח יעקב ואמר ברוך שכמל"ו כו' עד התקינו שיהי' אומרים בחשאי ואיכא למידק למה באותו שעה אמר יעקב בשכמל"ו אלא דזהו יחוד גמור ליחד כ"ה אתווין בכ"ד אתווין שהוא מ"ט תרעין דיובלא וזהו אחדות גמור לכך ככשמת יעקב שאין בלבם אלא אחד לכך אמר בשכמל"ו כדי ליחד האחדות בלי פירוד כלל להיות אחדות גמור ולכך אמרו תיקנו שיהיו אומרים בחשאי שהוא בסוד זיווג וצריך להיות בחשאי והמשכיל יבין וק"ל: מסכת תמיד בפ' לא היו כופתין בעשרה דברים ששאל אלכסנדר מוקדן את זקני נגב אמר להם מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב א"ל ממזרח למערב תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה במערב הכל מסתכלין בה חמה באמצע הרקיע אין הכל מסתכלין בה וחכמים אומרים זה וזה שוים

כו' אמר להם אי דין מתקרין חכם א"ל הרואה את הנולד אמר להון מה דין אתרסתין לקבלן אמרו לו שטנא נצח אמר להון קטלינא לכון בגזירת מלכים אמרו לו שלטן ביד מלכא ולא יאה למלכא כדיב מיד אלבוש יתהון לבושין דארגוין ושוי מונכא דדהבא על צואריהון עכ"ל ופרש"י אתרסתין לקבלן מה זה שאתם נלחמים עמנו ואינכם מחזיקים באמונתינו והלא אנחנו למעלה מכם שטנא נצח השטן הוא שמתעה אתכם ומנסה אותנו ולא יאה למלכא כדיב אין טוב למלך לכזב שהבטיחם שלא יענישם אם ישובו לשאלותיו ופרש"י דחוק מאד שלא נזכר בענין זה כלל שהבטיח' שלא יענישם וביותר איכא למידק מה שאמר קטלינא לכון בגזירת מלכין למה הוצרך לזה לומר בגזירת מלכין ובתחילת שאלתו מן שמים לארץ רחוק נדחקו המפרשים יעויין במהרש"א מלבד זה מה הי' רוצה אלכסנדרוס בזה מאי נפקא לי' מיניה אי ממזרח למערב רחוק או משמים לארץ רחוק ונראה ליישב דהא מהרש"א כתב שאלכסנדר היה חכם בחכמת הפילוסופיא שהי' תלמיד של אריסטוטלוס:

ונראה דאי' בפ' מי שהיו טמא דחכמי ישראל אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למעלה מן הרקיע וחכמי אומות העולם אומרים ביום חמה מהלכת למטה מן הרקיע ובלילה למטה מן הקרקע א' רבי ונראין דבריהם מדברינו כו' ואמרינן במדרש רבה בפ' א' דשמים וארץ נבראו כאילפס וכסוי ומפרש היפ"ת שהתוכנים אומרים שהארץ כמרכז בעגול' וא"כ בהכרח יש בין מים עליונים לתחתוני' שיעור רב אבל לפי המדרש שהשמים למעלה מן הארץ כאוהל הנטויה על הארץ וקצות השמים על ממי אקינוס הם פרושים יעויין שם ולפ"ז ע"כ א"א לחמה להלוך תחת הקרקע וע"כ היא נכנס בעובי הרקיע בלילה ומהלכת למעלה מן הרקיע ובשחרית נכנסת בעובי הרקיע ומהלכת תחת הרקיע ולכך שיערו חכמים דעובי של רקיע אחד ששה ביום אבל לדעת חכמי האומות והתוכנים שהארץ כמרכז בעגולה א"כ מהלכת בלילה תחת הקרקע ויש חילוק גדול אם אנו אומרים כדעת התוכנים א"כ בודאי יש מרחק גדול בין מזרח למערב יותר בכפלים מן השמים לארץ לדעת חכמים אפשר דשניהם שוים או י"ל דגבוה השמים רחוק יותר מן מזרח למערב וזה שביקש אלכסנדר מוקדן מחכמי הנגב לומר לו במופת ולהכריע כחכמי ישראל או כחכמי א"ה וכחכמי התוכנים שהוא הי' אחד מחכמי אומות ולכך שאל לחכמי נגב שיאמרו לו אי מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב רחוק דאי ממזרח למערב רחוק ע"כ צריכין אנו לומר כדעת חכמי האומות והתוכנים שהארץ כמרכז בעגולה ואי מן השמים רחוק י"ל כדעת חכמים וחכמי נגב השיבו דע"כ ממזרח למערב רחוק והוא מוכר במופת כשחמה במזרח הכל מסתכלין

בה וכן כשהחמה במערב הכל מסתכלין בה וכשהיא באמצע רקיע אין הכל מסתכלין בה ש"מ דממזרח למערב רחוק כדעת חכמי האומות ותוכנים דהארץ כמרכז בעגולה בכ"מ שאנו עומדים על המרכז אנו רחוקים יותר מה שיש מן השמים לארץ אבל חכמים אומרים זה וזה שווים אזלו לטעמייהו די"ל דשמי' נוגעים בקצה ארץ ובים אקינוס א"כ נוכל לומר דשניהם שוים והא דחמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלין בה משום דקאי להדי ולא כסי ליה מידי וק"ל:

עוד שאל להון אי דין מתקרי חכם א"ל הרואה את הנולד ובחידושי אגדות הקשה בפ' ד' דאבות קאמר בענין אחר איזה חכם הלומד מכל אדם ול"נ דהא אלכסנדר הי' חכם בכל החכמות שלמד מרבו אריסטו כמ"ש בחידושי אגדות ויש שבע חכמו'. והנה בכל הו כמות אינו יודע עתידות אבל בחכמה התכונה יכול לידע המאורעות שאירע בשנה זו כגון גשומה או שחונה וליקוי חמה ולבנה כמו שאי' על פסוק כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים כו' (ועי' בשבת דף ע"ה ע"א בפי' רש"י לעיני העמים כו' שחכמה ניכרת היא שמראה להם סימן לדבריו שאומר שנה זו גשומה או שחונה והיא כן שכל העתים לפי מהלך החמה) ואמרו רק חכם ונבון הגוי הגדול הזה וזה שאל אלכסנדרוס אי דין מתקרי חכם ר"ל בשבע חכמות מי חכם יותר ואיזה חכמה היא משובחת יותר והשיב לו הרואה את הנולד ר"ל חכמי תוכנים שע"י חכמתם רואי' את הנולד מה שיהי' בעולם וזה חכמה גדולה יותר מכל החכמות:

עוד שאל להון מה דין אתרסטין לקבלן אמרו לו שטנא נצח ופירש"י אתרסטין מה זה שאתם נלחמים עמנו ואינכם מחזיקים באמונתינו וקשה להבין התשובה שהשיבו שטנא נצח ונ"ל לישב דאי' בפ' הקורא עומד מעשה עגל שני נקרא ולא מתרגום ואי זה מעשה עגל ב' מן ויאמר משה עד וירא משה ואי' שם תניא ר"ש בן אליעזר אומר לעולם יהיה אדם זהיר בתשובתו שמתוך תשובת אהרן למשה פקרו המינים שנא' ואשליכהו באש ויצא העגל הזה ופי' רש"י דלכך לא מתרגם פן יטעו עמי הארץ ואמרו ממש היה בו שיצא מאליו ופי' מהרש"א ומהאי טעמא קאמר בסמוך דפקרו המינים מתוך התשובה שהשיב אהרן והם לא יאמינו מדרוש חכמים דר"ל שלא ידע שיצא העגל הזה ע"י כישוף של ערב רב ורש"י בחומש פי' עגל מסכה כיון שהשליכו לאור בכור באו מכשפות ערב רב שעלו עמהם ממצרים ועשו אותו בכשפי' וירא אהרן שהיה בו רוח חיים שנאמר בתבנית שור אוכל עשב וראה שהצליח מעשה שטן עכ"ל ואי' בפ' ד' מיתות א"ר יוחנן אלמלא וי"ו שבהעלוך נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה כו' א"ל רשב"י והלא כל המשתף שם שמים ודבר אחר נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לבדו אלא מה ת"ל אשר

העלוך שאיוו לאלהות הרבה ופי' מהרש"א בודאי האמינו ולכך לא נעקרו אלא שאיוו לאלהות הרבה ואמרו שהאחד הנמצא נתן כח לאלהות וכוחות רבים עזב ה' את הארץ ואלו הכוחות והאלהות יהיו מנהיגים בארץ וכ"כ הרמב"ם שזה דעת רבים מעובדי ע"א שעובדים אותה שאומרים שנתנה ההנהגה בידה עכ"ל הרי לפנינו שע"י עשיות עגל טעו ואיוו לאלהו' הרבה שאמרו שה' עזב את הארץ ונתן כח ו משלה לנהוג והם יהיה מנהיגים בארץ ועבדו למזל שור שהוא ראש לכל המזלות אך באמת דבר זה נעשה ע"י כשפים שהי' בו רוח חיים כמו תבנית שור ומעשה שטן הצליח:

וזה שאל אלכסנדרוס למה אתרסטון לקבלן ר"ל למה אין אתם מקבלים אמונתינו שאנו אומרים שעזב ה' את הארץ ונתן כח לצבא השמים שהם ינהיגו הארץ וראיה שהי' בעגל מזל שור רוח חיים ועי"ז איוו לאלהות הרבה א"כ יש לעבוד לכוכבים ומזלות והם השיבו דמן העגל שהיה בו רוח חיים אין ראיה משום דשטנא נצח כ רש"י שמעשה שטן ע"י כישוף הצליח אבל לעול לא היה בו ממש ולא עזב הקב"ה את הארץ:

וזה פי' המדרש בראשית פ' ב' וחושך על פני תהום זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן שהיתה אומרת להן כתבו על קרן שור שאין להם חלק באלהי ישראל ועי' במדרש רבה סוף פ' תזריע ולכאורה אין לו הבנה למה על קרן שור אלא נראה שהם אומרים בשעה שעבדו למזל שור שהוא עשיות העגל לא השפכו להקב"ה כלל אלא שאיוו לאלהות הרבה ואמרו שעזב את הארץ ונתן כח וממשלה לצבא השמים להנהיג וכן יאמרו הגוים אי' אלהיהם וא"כ אל תבטחו ותסמכו שיציל ה' אתכם מהגלות יון וק"ל: עוד אמר להון קטילנא לכון בגזירת מלכין והם השיבו שלטן מלכא ולא יאה למלכא כדיב ואיכא למידק בלישנא דאמר להון קטלינא לכון בגזירת מלכין מאי הוצרך לומר בגזירת מלכין ונראה לישב דבר זה מאי דאי' בפ"ק דמגילה שלשה שלטו בכיפה וכתבו התוס' בדף י"א ע"א ד"ה שלשה והא דלא קחשיב אלכסנדר מוקדן משום דלא איירי הכא אלא באותן הכתובים להדיא עכ"ל נמצא אנו למידן שאלכסנדר מלך בכיפה ואי' בפ' האשה בפסחים א"ר אושיע מ"ד צדקות פרזונו בישראל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרם לבין האומות והיינו דאמר ההוא מינאה לר' חנינא אנן מעלינן מינייכו עד דא"ל רצונך יטפיל לך תלמיד אחד נטפל לו ר' אושיע וא"ל משום דלא ידעיתו היכי תעב דו תכלינהו לכולהו ליתנהו גבייכו תכלו מאי דאיכא גבייכו קרו לכו מלכות קטיעת' נמצא אם אינן תחת מלך אחד אין אנו מתיראים כל כך שיכלה אותנו דלא ליקרי מלכות קטיעת' אבל אם אנו תחת מלך אחד המושל על כל המלכים בידו לגזור לכלות אותנו אבל הקב"ה הבטחנו שלא יכלה אותנו כמ"ש בפ' נצבים באריכות פי' הפסוק ואף גם

זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתם כו' לכלותם כי אני ה' אלהיכם שהקב"ה יכול לכלות האומות שיושבים תחת ע' שרים ויפקוד ה' על צבא מרום במרום והדר על מלכי אדמה שבידו להעביר השר אבל ישראל הם תחת הקב"ה כשם ששמו הגדול לעולם קיים כך ישראל לעולם קיימים ונ"ל דבזה מחולקי' רבותינו דאי' במגילה גירסת עין יעקב דפוס אמשטרדם דף ע"ב ב' על פסוק לא מאסתם לכלותם בימי המן ובמתני' תנא לכלותם בימי יווני' שהעמדתי להם שמעון הצדיק. ולכאורה במאי פליגי הני לישני ונ"ל דפליגי אי אחשורוש שלט בכולן דאי' במדרש רבה אחשורוש שלט בחציון למה בחציון ר' הונא בשם רב אחא אמר לו הקב"ה אתה חלקת מלכותי שאמרת הוא אלהים אשר בירושלי' חייך שאני חולק מלכותך וא"כ בלא"ה לא יכול לכלות את ישראל ולכך לא רצה לדרוש לכלותם בימי המן אלא לכלותם בימי יווני' שהעמדתי שמעון הצדיק ושמעון הצדיק היה בימי אלכסנדר מוקדן כמבואר ביומא בפ' בא לו ואלכסנדר מלך בכיפה ולכך דרש לכלותם בימי יונים דאפי' בימי יונים שהי' בידם לכלותם אפי' הכי הציל הקב"ה אותנו אבל תלמוד' דידן סברי דאחשורוש מלך בכיפה א"כ רבותי לדרוש לכלותם בזמן הקדום בימי המן אף שהי' תחת ידו כל הממלכה אפ"ה הצי הקב"ה אותנו והנה אנחנו בטוחים שדבר שיצא מפי הקב"ה לא ישב ריקם כמ"ש בלעם לא איש אל ויכזב ובן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה כו':

ועפ"ז הי' וויכוח שלהם שאלכסנדר אמר אקטול אתכון בגזירת מלכין ר"ל שכל המלכים יסכימו עמי להרוג אתכם ולא אקרא מלכות קטיעא שכל העולם תחת ידי והם השיבו שלטן ביד מלכא ר"ל כל השלטון ביד מלך מלכי המלכים הקב"ה ולא יאה למלכא לדבר כזב כי כבר הבטיח אותנו לא איש אל ויכזב והוא הבדיל אותנו לא מאסתם לכלותם כי אני ה' ואע"פ שאתה מולך בכיפה אנו בטוחים בחסדי ה' שלא יתן לכלותינו וק"ל ולכך מיד נהג בהם כבוד כמבואר בהגדה הנ"ל:

על פרשת תרומה - אור חדש

ריש מס' עירובין אר"י אמר רב חכמים לא למדוה אלא מפתחו של היכל ור"י לא למדה אלא מפתחו של אולם ושניהם מקרא אחד דרשו ושחטו פתח אוהל מועד דרבנן סברי קדושת היכל לחוד וקדושת אולם לחוד וכי כתיב פתח א"מ בהיכל הוא דכתיב ור"י סבר כו' וכי כתיב פתח אוהל מיעד אתרווייהו הוא דכתיב ואב"א כי' ה"ט דר"י דכתיב אל פתח אולם הבית ורבנן אי הוה כתיב אל פתח אולם כדאמרת השתא דכתיב אל פתח אולם הבית. הבית הפתוח לאולם ופרש"י והוא היכל יע"ש בתו' ובמהרש"א ופריך והא

כי כתיב האי במשכן כתיב ומשני אשכחן משכן דאקרי מקדש ומקדש דאקרי משכן דאלת"ה הא דאר"י אמר שמואל שלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולים שנאמר ושחטו פתח אוהל מועד כו' ויש לדקדק לאיזה צורך הביא הש"ס הך דאלת"ה דהנה ראיה מאמורא לאמורא ואפשר לומר משום דיש לפרש לכאורה דחכמים ור"י תרווייהו למדו מקרא דאל פתח אולם הבית דר"י דריש על פתח האולם וחכמי' דרשו על פתח ההיכל כס' אב"א הנ"ל והאי במקדש כתיב רק דמ"מ פריך הגמרא שפיר איך משני דלמדו מקרא דושחטו פתח אוהל מועד הא האי במשכן הוא דכתיב כלומר דמהאי קרא לא מוכח מידי ומשני אשכחן כו' ועדיין למה לש"ס למילף מושחטו פתח א"מ דכתיב במשכן ולומר דקאי אמקדש טפי ה"ל לאתוי מקרא דיחזקאל דמפורש במקדש גופי' לזה מייתי דאלת"ה כו' הרי דבלא"ה מוכרח מקרא זה לא נאמר כ"א אמקדש מאחר שהוא מיותר ומורה שלא ישחטו שלמים קודם פתיחת דלתות ההיכל ובמשכן לא היה דלתות כמ"ש התוס' וטפי ילפינן ממה שהוא מפורש בדברי תורה ועיין מ"ש התורת חיים בזה וק"ל:

שם הקשו בתו' אהך דקאמר שלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולי' כו' תיפוק לי' דנשחט קודם התמיד של שחר ואמרי' העולה היא עולה ראשונה. שלא יהיה דבר קודם לתמיד ש"ש ותמיד נמי בעי' פתיחת דלתות ההיכל כו' ולכאורה יש ליישב ע"פ מה דאי' בפ' התכלת דף מ"ט ע"א בעי מיניה כו' ציבור שאין להם תמידין ומוספים איזה מהם קודם כו' א"ל תניתוה התמידי' אינם מעכבים את המוספי' ולא המוספי' מעכבים את התמידים ה"ד אילמא דאית ליה ולקדם ומתניא מנין שלא יהיה דבר קודם לתמיד של שחר שנא' העולה כו' אלא פשיטא דלית ליה ואי דיומי אמאי תדיר ומקודש תדיר עדיף כו' א"כ הרי נשמע באם לית להו לציבור תמיד להקריב אזי לא שייך העשה דהעולה ראשונה. ומותר להקריב באותו יום שארי קרבנות דאל"כ מאי קאמר אלא פשיטא דלית ליה ודיומי' כו' הא עדיין קשה הא כתיב העולה ראשונה אע"כ לומר כסבר פשוטית אף בלי ראיה דדוקא היכא דאיכא תמיד הוא דאמר קרא להקדים אבל לא בדלית להו ובהיות כן מיושב קושי' תוס' דאיצטרך קרא היכא דאין לציבור תמיד אזי לא ישחטו שלמים קודם פתיחת דלתות ההיכל עכ"פ ויש לחלק בזה ועיין בפ' צו מ"ש בעזה"י בכמה אופנים בישוב קושי' תו':

שם הקשו תוספות למה סגי כאן בחד קרא על משכן ומקדש ובכמה דוכתיה מצרי' תרי קראי חד על משכן וחד על מקדש ותירץ ה"ר נתנאל משום דכאן ע"כ מוכח דקאי על מקדש דבמשכן לא הי' דלתות. אח"ז מקשים קושי' שזכרנו לעיל תיפוק ליה דנשחט

קודם התמיד דכתיב ביה העולה שתהיה עולה ראשונה כו' ויש לקשור השני דיבורים יחד וגם דלכאורה קושי' שניה אלימת' והי' להתוס' ליתן לה משפט ההקדימה ונראה משום דאי' במס' זבחים ריש פ' כל התדיר. דתמיד קודם שנאמר מלבד עולת הבוקר כו' ומקשי' שם בתוס' למה לי קרא דהעולה ראשונה תיפוק ליה מהכא וכ"ת האי למוספי' והך לנדרים ונדבות. וצריכא דמוספים קביעא להם זמן. ונדרים וגם נדבות שכיחו דנודרי' בכל יום והוה תדיר כו'. ומתרצים שם בכמה תירוצים יע"ש ולפ"ז יש ליישב קושי' תוס' דהכא איצטרך דשלמים ששוחטים קודם פתיחת דלתות היכל פסולים דאי מקרא דהעולה ה"א הטעם דציוה הכתוב להקדים התמיד לשלמים דהוה תדיר כדאי' שם וא"כ הוה מוקמי' אמיסתבר רק בכניסתן לארץ ישראל ולא במדבר לר' ישמעאל ושמעי' לר' במס' חולין דף י"ז דס"ל דנאסר במדבר בשר. תאוה כ"א שלמים דהוה תדיר שלמים ג"כ כיון דלא אכלו בשר בע"א רק בכניסתן לארץ דהותר בשר תאוה ולא הוה שלמים שכיח אכ"פ כ"כ ציוה הקב"ה להקדים תמיד כי זהו כלל דמוקמי' קרא אמיסתב' טפי לכך כתיב ושחטו פתח אה"מ להורות לשחוט שלמים עכ"פ אחר פתיחת ד"ה. וא"ל לר"ע עדיין קשה דס"ל דהותר בשר תאוה במדבר. גם זה לק"מ דהנה במס' תמיד הביא הגאון בעל תוספ' יו"ט דברי המפרשי' דילפי' דתמיד וכל קדשים פסולים כששחטן קודם פתיחת דלתות ההיכל דיליף משלמים וכתב התי"ט א"כ לא מקשים התו' כאן דלמה לי קרא בשלמים הא נשחט קודם התמיד ותמיד נשחט אחר פתיחת דלתות ההיכל דזה אינו דתמיד גופי' מהכא ידעי' יע"ש ולכאורה י"ל דקושי' התו' במכילתן אינו על קרא ל"ל אלא על ר"י אמר שמואל למה תלה הפסול בפתיחת דלתות הא בלא"ה פסול מטעם דנשחט קודם התמיד ולפ"ז שפיר יש לפרש כדברינו דשמואל ס"ל דנאסר בשר תאוה במדבר וי"ל כמ"ש לעיל רק לפמ"ש ה"ר נתנאל דקרא זה ע"כ לא קאי כלל על משכן משום דלא היו דלתות ובהכרח דקאי על מקדש דכבר הותר לכ"ע בשר תאוה א"כ קשה שפיר למה לי קרא במקדש תיפוק לי' לשמואל עכ"פ מחמת שנשחט קודם התמיד ומחוורים היטיב ב' דיבורי תוס' הנ"ל ויש לעיין לר' יהודא דמוקי דפתח אוהל מועד לאולם ג"כ איך נדרש מיניה דרשת שמואל ודוק היטיב:

במס' סוכה דף ד' ע"ב בפיסקא ושאינה גבוה עשרה טפחי' מנ"ל כו' ארון תשעה וכפורת טפח הרי כאן עשרה. ופרש"י ארון תשעה דכתיב ואמה וחצי קומתו ואמה בת ששה טפחים כו' וכתיב ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת ותניא רי"א מעולם לא ירדה שכינה למטה מי"ט כו' ומסקינן שם דף ה' ע"ב אלא מבית עולמים גמיר דכתיב והבית אשר בנה שלמה כו' כרובי' בשליש הבית עומדים משכן כמה הוה עשר אמות הוה להו

שיתין פושכי' תלתא כמה הוי עשרים פושכי דל עשרה דארון וכפורת פשו להו עשרה וכתיב והיו הכרובים פורשי כנפים למעלה כו' ופריך הניחא לר"מ דאמר כל האמות הוה של ו"ט אלא לר"י דאמר שהיו ה"ט מאי איכא למימר ארון וכפורת כמה הוי תמניא ופלגי. פשו להו חד סרי ופלגי' אימא סוכה עד דהוה חד סרי ופלגי' כו' ומקשים למה לא פריך בל"ז כשמצי לילוף מארון וכפורת אימא דסגי ב"ח ומחצה ונלע"ד דלכאורה י"ל למאן דבעי סוכה דירת קבע בודאי מן הסברא החיצונה שלא תהיה פחותה מעשרה טפחים כדאי' במפרשי' דבפחותה מעשרה ליכא דירת קבע ולפ"ז מיושב דבל"ז לק"מ אלא לר' יהודא דס"ל אמות בת ה"ט אימא דסגי בח' ומחצה ז"א די"ל ר"י לשיטתו דס"ל סוכה דירת קבע בעינן ועיין בדף ז' ע"ב א"כ בלא"ה צריך להיות גובהה י"ט שהי' דירת קבע מה שאין כן עתה דיליף מבית עולמים פריך שפיר לר' יהודא דס"ל אמות בת ה"ט נילוף משם שצריכה להיות גובה מי"ט דהיינו חד סרי ופלגי' ופשיטא דתהי' דירת קבע ופשוט הוא:

על פרשת תצוה - כתנות אור

ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור כו' ואיכא למידק במקראי קודש טובא לפרש"י דמפרש תמיד כל לילה ולילה קרוי תמיד א"כ אמאי אמר בלשון יחיד להעלות נר תמיד והל"ל להעלות נרות תמיד וכמו כן הל"ל יערוך אותם אהרן ובניו ועוד איכא למידק דמסיים חוקת עולם לדורותם מאת בני ישראל אמאי צ"ל מאת בני ישראל ועוד למה פרט במצוה זו לדורותם מהי תיתי לומר שלא יהיה לדורותם ועוד אמאי אמר תצוה הל"ל ואתה דבר אל בני ישראל:

ונ"ל כיון אמתי בזה ותחילה צריכין אנו לישב גמרא דשבת דף כ"ג ע"ב מחוץ לפר כת העדות יערוך וכי לאורה הוא צריך הלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אל לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל מאי עדות א"ר זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברתה וממנה היה מדליק ובה הי' מסיים ולכאורה מאי קאמר מאי עדות אמר רב זו נר מערבי הלא כבר אמר הלא כל מ' שנה שהלכו ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו אלא עדות הוא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל וא"כ מאי תו דקאמר מאי עדות הלא כבר פי' העדות שלא קיו צריכן לאור' שכל מ' שנה שהלכו במדבר לא הלכו אלא לאורו ונ"ל לומר דרש"י פי' בשם תורת כהנים להעלות נר תמיד שתהא נר מערבי תמיד שממנו הי' מתחיל ובה מסיים וכל זמן שהיו ישראל חביבין הי' דולק כל היום והיינו עדות ושמת שמעון הצדיק כבה והתוס' כתבו וכי לאורה

הוא צריך קאי על אהרן וכי אהרן כשהי' נכנס לפנים לאורה הי' צריך הלא ארבעים שנה הי' מאיר להם עמוד ענן בכל המקומות כדאמרי' בברייתא דמלאכת המשכן הי' מסתכל בטפיח ורואה בו ויודע מה בתוכו בחביות ויודע מה בתוכו וכן משמע בת"כ דאכהנים קאי דגריס התם וכי צריכין לנר הלא כל אותן מ' שנה לא הוצרכו לנר שנא' כי ענן ה' על המשכן כו' ומיהו בשלהי כל הקרבנות ומשמע דאשכינה קאי והנה לפי' התוספות דקאי על אהרן והכהנים שהעדות בישראל שהשכינה שורה בישראל זה לא הי' אלא בדור המדבר שהי' ענן על המשכן אבל לדורות הבאים שלא היה הענן המאיר להם לא הי' עדות אלא מכח נר מערבי שהיה דולק תמיד ובזה הי' ניכר הנס וזה הי' דוקא שלא היה נותן אלא במדת חברתה דהיינו מערב עד בוקר אבל אם הי' נותן שמן לפי מדת היום והלילה לא הי' ניכר הנס ולא הי' עדות כלל:

ובזה נבוא אל ביאור הפסוקים רק נקדים גמרא ריש יומא קח לך משלך ויקחו אליך משל ציבור אבא חנן אמר משום ר"א כתוב אחד אומר ועשית לך ארון עץ וכתוב א' אומר ועשו ארון עצי שטים הא כיצד כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וכאן בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום הרי לפנינו כשישראל עושים רצונו של מקום הקב"ה חפץ שיביאו משלהם ולפ"ז ישבתי הפסוקים ואתה תצוה את בני ישראל ר"ל שתצום שיעשו רצונו של מקום ועי"ז ויקחו אליך שמן זית זך כתות למאור אני רוצה משלהם ועי"ז להעלות נר תמיד ר"ל שע"י שיעשו רצונו של מקום ואקח מהם זה יהיה להעלות נר תמיד ר"ל נר א' ידלק תמיד יום ולילה ושלא תאמר לאורה הוא צריך לכך מפרש באוהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו והם לא הי' צריכים לאורה כי ענן ה' הי' על המשכן והי' מאיר להם כמ"ש התו' ועוד עדות אחר מערב ועד בוקר תן לה כמדתה שתהא דולקת מערב ועד בוקר ואפ"ה הי' נר מערבי דולק כל היום וכל הלילה ומה חוקת עולם לדורותם מאת בני ישראל ואי' במדרש לדורותם לדור תם ר"ל שיהיו צדיקים ואז רצון הקב"ה ליקח משלהם וזה יהיה העדות אף לדורות הבאים אף כשלא יהי' הענן שוכן על המשכן:

ובזה יתישב גמרא דשבת הנ"ל מחוץ לפרוכת העדות יערוך וכי לאורה הוא צריך והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורה אלא עדות הוא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל ומשמע אף לבאי עולם לדורות העתידות לבוא הוא עדות ופריך שפיר מאי עדות ר"ל בין לפי' תוספות ובין לפי' רש"י זה אינו ניכר אלא בדור המדבר שעמוד ענן הי' שם אבל לדורות הבאים מאי יהיה העדות ומתרץ אמר רב זו נר מערבי שנותן בה שמן כמדת חברתה וממנה הי' מדליק ובה הי' מסיים ר"ל שהי' דולק

כל היום והלילה וזה הי' דבר נס שכל זמן שהיו עושים רצונו של מקום היה הנר דולק כל היום והלילה וזה עדות לבאי עולם אף לדורות הבאים שהשכינה שורה בישראל וק"ל:
בפסוק והי' על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' ואיכא למידק מאי לרצון להם שיהיה להם לפני ה' ונראה דאיתא בזוהר פ' ויקהל דף רי"ח ע"ב כל אינון תוקפין מצחא דהוי בהו בישראל כד הוי מסתכלין בהאי ציץ הוי מתברי לבייהו ומסתכלין בעובדייהו בגין דציץ על אות הוי קאים וכל מאן דמסתכל בי' הוי מכסי' בעובדייהו ועל דא ציץ מכפר על אינין תוקפין אנפין ותוקפא מצחא אתוון דרזא דשמא קדישא דהוי גליפין על ציצא הוי נהריין ובלטין ונצצין כל מאן דהוי מסתכל בהאי נציצא דאתווין אנפויי נפלין מאימת והוי איתבר לבו וכדין ציצא מכפר עלייהו עכ"ל הרי שכל מי שהי' מסתכל בציץ ומחמת אימת הציץ שהשם הי' מתנוצץ ונהיר הוי מתביישן מעובדן וחזרו בתשובה וכל העובר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו עונותיו וזה פי' הפסוק והי' על מצחו תמיד לרצון להם לפני ה' ר"ל שהציץ הי' פועל שהי' לרצון להם לישראל לפני ה' שע"י ניצוץ האור מן השם שהי' בציץ היו חוזרים בתשובה ונתרצו לפני ה' וק"ל: וזה פי' הפסוק יאר ה' פניו אליך ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום ר"ל שע"י שיאיר ה' פניו אליך שהשם הי' מתנוצץ נהורי ובלטין ועי"ז הרהור בתשובה ולכך ישא ה' פניו אליך שעי"ז ימחול לך הקב"ה עונות ולכך אנו אומרים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו ר"ל דהא אמרי' שקאי על בעלי תשובה וק"ל:
בפסוק וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם במדרש רבה הה"ד הלא אתה מקדם ה' אלהי קדושי ולא נמות אתה גוזר ואומר קדושים תהיו לאלהיכם וכן וזה הדבר אשר תעשו להם לקדש אותם רבון העולמים אתה מבקש שנהיה קדושים הסיר ממנו המות שנא' הלא אתה מקדם ה' קדושי' ולא נמות ומתחילה צריכין אנו לפרש פשטי' דקרא דכתיב אשר תעשו להם לקדש אותם ואיכא למידק למה הזכיר הכתוב כאן לקדש אותם יותר מכל תצווי' ונראה דאי' בפ"ק דיומא דף ה' ע"ב א"ר יוסי מכנסיים אינם כתובים בפרשה כשהוא אומר וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אותם להביא מכנסיים וקאמר הש"ס בשלמא מכנסיים כתיבי בענינא דבגדים פרש"י כתיבי בענינא דבגדים דלעיל מיני' בהאי פרשה איכא לרבויי' וי"ו מוסיף על ענין ראשון ובפ' המזבח מקדש אמרי' דמכנסיים מכפרים על גילוי עריות שנא' ועשה להם מכנסי בד לכסות בשר ערוה וכתב מהרש"א בח"א מכנסיי' מכפרים על גילוי עריות מגופו דקרא מייתי לה דמשמע והמכנסיים הם משום גדר ערוה ולהכי שינה כאן דבכולהו כתיב ועשית וכאן כתיב ועשה להם מכנסי בד דמשמע שיהי' צריך להם לגדר ערוה עכ"ל וכבר נודע מה שאמרו חז"ל כל הגדור

מעריות נקרא קדוש וזה פי' הפסוק עה הדבר אשר תעשה להם לרבות המכנסיים והם באו בשביל שיהיו גדורים מן הערוה וזה תעשה להם לקדש אותם כי כל הגדור מעריות נקרא קדוש ומתורץ המדרש הנ"ל דאי' בחלק דף צ"ב ע"א תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותו אין חוזרין לעפרן שנא' והי' הנשאר בציון והנותר בירושלים קדוש יאמר לו מה קדוש לעולם קיים אף הם לעולם קיימים ולפ"ז יובן המדרש הנ"ל אתה גוזר ואמר קדושים תהיו וכן וזה הדבר אשר תעשה לקדש אותם א"כ אנו דומי' להקב"ה לקרות קדוש וא"כ בדין הוא שנהי' חיים וקיימים לעולה וא"כ הסיר ממנו המות וק"ל: ואמרתי טעם לשבח שהצדיקים לא יחזרו לעפרן דאי' בפ' אלו מגלחין דף כ"ח דשאיל רבא לר"נ אם הי' לו צער בעת יציאת נשמתו והשיב לו כמשחל בניתא מחלבא ואי אמר לי קודשא ב"ה זיל בההיא עלמא כד הוית לא בעינא דנפישי בעתותי' דמלאך המות ולפ"ז אם הי' הצדיקים חוזרים לעפרן לא הי' התחיה טובה להם משום צער ביעתותי' דמה"מ ולכך קאמר צדיקים שעתיד הקב"ה להחיות אינם חוזרין לעפרן וא"כ התחי' היא לכם לטובה גדולה ובזה י"ל שהיו כוונת חכמים ז"ל שסידרו אחר ברכת מחיה מתים ברכת אתה קדוש ובגמ' דפ' בני העיר ילפי מקרא ונ"ל לומר דהא אמרי' בברכת אתה קדוש וקדושים יהללוך בכל יום דהיינו המלאכים וישראל שנקראו קדושים ומסיימים האל הקדוש ומשום דמסיימים ברוך אתה ה' מחיה המתים ושלא תאמר אין זה טובה לצדיקים ם בתחיה שיצטרכו לחזור לעפרן וגדול צער ביעותותי' דמלאך המות ולכך סדרו תיכף דקדושים יהללוך בא"י האל הקדוש וכיון דאנו נקראים קדושים הקב"ה איקרי קדוש מה קדוש לעולם קיים אף הצדיקים לעולם קיימים וא"כ טובה גדולה לצדיקים בתחיות המתים וק"ל:

על פרשת תצוה - אור חדש

גרסינן ריש מס' יומא דף ה' ע"ב כיצד הלבישן. כיצד הלבישן מאי דהוה הוה כו' אלא כיצד הלבישן למיסב' קראי ופרש"י ז"ל בד"ה למיסב' קראי דלא לרמי אהדדי דבצוואה כתיב וחגרת אותו אבנט אהרן ובניו משמע חגירתם של אב ובנים בסדר אחד ולא הפסיק לבישת בגד אחר בנתיים. ובעשי' כתיב באהרן ויחגור אותו באבנט בסדר לבישת בגדים והלבישו כל המלבושים ואח"כ הקריב בניו והלבישם ולא חגר אהרן ובניו בבת אחת עכ"ל פליגי בה בני ר"ח ור"י חד אמר אהרן ואח"כ בניו וחד אמר אהרן ובניו בבת אחת כו' ופריך למ"ד אהרן ובניו בב"א והכתיב ויחגור אותו באבנט והדר כתיב ויחגור אותם אבנט. אמר לך האי אבנטו של כ"ג לא זהו אבנטו של כהן הדיוט ופי' רש"י ז"ל ד"ה

אמר לך כו' ובעשי' דפלגינהו ללמדנו בא שאין האבנטים שוים שנאמר במעשה האבנט של כ"ג ואת האבנט שש משזר תכלת וארגמן. למדנו שהוא של כלא ם דשש כיתנא ותכלת עמרא כו' ואשמעי' הכא דאבנטו של כ"ג לא זהו אבנטו של כ"ה שזה של כלאים וזה של בוץ עכ"ל והדר פריך למ"ד אהרן ואח"כ בניו והכתיב וחגרת אותם אבנט האי קמבע"ל על דאבנטו של כ"ג זהו אבנטו של כ"ה ופריך ובב"א מי משכחת לה ומשני לא צריכא דאקדים. ופרש"י דמאן דס"ל בב"א הלביש מקודם אהרן כתונת ומכנסים כו' והמתין בלבישת האבנט עד כי הלבישו השלשה בגדים לבנים ואח"ז הלביש לאהרן האבנט ואח"ז לבניו נמצא לא הי' שום הפסק בין לבישת אבנט אהרן ללבישת אבנט לבניו כו' יעש"ה תוס' ד"ה מאי דהוה הוה בפ"ק דסנהדרין מיבעי' לי' שור סיני בכמה ולא פריך מאי דהוה הוה עכ"ד והנה צריך לבאר דבריהם מה בעי בזה הדיבור. ויתבאר בזה הסיגנון דלכאורה יהי' כאן איזה קושי' על הש"ס דפריך מאי דהוה הוה ובאמת יהי' מגיע מזה נ"מ לדינא לדידן לכך באו תוס' כמתרץ דשם לא פריך מה דהוה הוה ויהי' בהכרח לחדש דבר אשר מש"ה לא פריך שם באמת מה דהוה הוה ובאותו סברא נתחזק ונתחזק היטב פירכא דשמעתין דפריך מאי דהוה הוה. ונבוא לתוך העיר להעיר כמה דקדוקים בשמעתין הראשונים ישמיענו קושי' התוס' מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי ובאיזה סברא פליגי דמר דרש אבנטו של כ"ג זה אבנטו של כ"ה וקרא דעשי' דוקא ודילמא להיפוך וכן קשה למ"ד קרא דצוה דוקא מנ"ל שניות יש לדקדק למה לא פריך תיכף ובב"א מי משכחת לה. שלישית ביותר יש לתמוה אם לא ידע המקשן מזו הסברא שזה קרי בת אחת מה דלא הוי הפסק בין לבישת האבנטים של אב ובנים א"כ עיקר חסר מן המתרץ ואומר ל"צ דאקדים ולא פירש את דבריו היטב. ועל ארבעה לא אשיבנה ביותר יש לתמוה על מ"ד בב"א למה קפיד קרא דוקא בלבישת האבנט דלא יהי' הפסק מה נשתנו אלו מאלה דבשאר הבגדים הוי הפסק זולת האבנט ובודאי מה שנוכל אנחנו לקרב אל השכל זך לפרש טעמי' דקרא שלא יהי' חוקה מצוה עלינו לירד עד מקום שידינו מגעת. וזו דרך לימוד אמיתה לכל מי שדעתו מכרעת. ולפע"ד הראני ה' דרך אמת. להבין פלוגתייהו דבני ר"ח ור' יוחנן דרך הקרובי' לפשוט. די"ל שהם מחולקים אליבא דדינא בדבר שמחולקים הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל אשר יאמר כי הוא זה כתב רבינו סוף ה' כלאים וז"ל כהנים שלבשו בגדי כהונה שלא בשעת עבודה אפי' במקדש לוקין מפני האבנט שהוא כלאים ולא הותרה בו אלא בשעת עבודה שהוא מצות עשה בציצית עכ"ל וכתב הראב"ד דזה ליתא דאפי' שלא בשעת עבודה מותר יעש"ה הרי דלדעת הרמב"ם לא הותר לכהן ללבוש האבנט שהוא כלאים רק בעידנא

דעבודה משום דאתי עשה דעבודה ודחי ל"ת דכלאים וזהו דוקא בשעת דעביד עבודה: אבל להראב"ד אמרי' כיון דאשתיר הכהן ללבוש האבנט בשעת עבודה אישתרי לגמרי במקדש ועיין עליו. ולפ"ז י"ל דבר ברור. דמ"ד בב"א סבירא לי' כדעת הרמב"ם ז"ל דדוקא בשעת עבודה אישתרי לכהן לאבנט. א"כ מש"ה אמרה התורה שלא להפסיק כלל בין לבישת האבנטים דאי אמרת דילבש אהרן מקודם לבישת כל הבגדים של הבנים א"כ יהי' אהרן לבוש כ"כ באבנט שהוא כלאים עד כי ילבש אח"ז לבנים כל הבגדים ואח"ז יסמכו כולם הפר כמפורש בפרשה ולשחוט תיכף נמצא הרי הוא לבוש באבנט שלא לצורך ואסור משום כלאים ועדיף טפי השתא דלובשים האבנטים בב"א והיינו אחר לביש' השלשה בגדים של אהרן הי' ממתין עד כי לבש לבנים הג' בגדים ואח"ז ילבש אהרן האבנט דבודאי כל מה דאנו יכולים לקרב לבישת האבנט סמוך לעבודה טפי עדיף בכדי שלא יהי' לבוש בכלאים שלא הותר רק בשעת הדחק היכא דלא אפשר והיינו בשעת עבודה כדברי הר"מ ז"ל ולפ"ז מיושב שפיר לשון הגמ' מה דאמרי' שם אמר אביי בכתונת ומצנפת דכ"ע לא פליגי דאהרן ואח"כ בניו כי פליגי באבנט כו' יעש"ה ואיכא למידק למה לא אמר דבכתונת ומצנפת ואפוד ומעיל דכ"ע לא פליגי דהלבישו מקודם לאהרן ויעויין מ"ש רש"י ז"ל ולדברינו יובן היטב דע"כ הי' מלבישי' הארבעה בגדי' הנוספי' לבגדי אהרן אחר לבישת האבנט דאל"כ הדרא קושיא לדוכתי' למה קפיד רחמנא שלא להפסיק בלבישת האבנטים ואי משום שלא יהי' אהרן לבוש כ"כ בכלאים קשי' בלאו האבנט הי' ג"כ לבוש באפוד ומעיל שהי' כלאים לכך דייק בכתונת ומצנפת לחוד מודים דאהרן ואח"כ בנים אבל באבנט והדומי' לו שהי' כלאים הוא דפליגי והבינהו. אבל מאן דס"ל זה אחר זה סבר כדעת הראב"ד דגם שלא בשעת העבודה הותר לכהן גדול ללבוש האבנט א"כ מש"ה אמר בזא"ז דא"ל בב"א דקשי' באמת כל כך למה קפיד רחמנא על האבנט ולהפסיק בין לבישת ג' בגדים של כ"ג ללבישת האבנט ומיושב היטב דקדוק ד' וקושית תוס' הנ"ל. ובכדי שנבוא ליישב שאר הקושי' דרך פלפול התלמידי' נראה דהנה צריכין אנחנו ליישב לשיטת הראב"ד דס"ל דאמרינן הואיל ואשתרי אשתרי ולהרמב"ם ס"ל דלא אמרי' זה הואיל ואשתרי. א"כ אם יהי' לנו הדבר מבורר ממקרא מלא דאשתרי פעם אחת גם שלא בשעת עבודה. בודאי גם להרמב"ם הוה דבר ברור דאשתרי תמיד גם שלא בשעת עבודה רק כיון שאין אנו רואים שום היתר כ"א בשעת עבודה לא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי דשעת עבודה שאני שהוא צורך מצות הקרבה. ולפ"ז עדיין איכא למידק כיון דאנו רואים דציוה השם להלביש מקודם לאהרן האבנט ואח"כ לבנים האבנט. איך יהי' מלובש אהרן בכלאים עד כי ילבשו הבנים האבנטים. וא"כ כיון דחזינא

דלא קפיד רחמנא במה שאהרן מלביש קודם להבני' הכלאים הדרא קושיא לדוכתא מ"ט דמאן דס"ל בבת אחת וא"ל משום דקפיד קרא שלא ילבש אהרן האבנט קודם לבישת כל בגדי הבנים משום כלאים. ז"א דא"כ ה"ל להלביש אחר לבישת אבנט של הבנים ג"כ מצד כלאים ובהיות מוכח דאשתרי שלא בשעת. העבודה שוב אשתרי גם מעט קודם דמה טעם נימא לחלק אך קושיא זו יש ליישב בשני פנים הפן האחד די"ל באמת היו הבנים לובשים האבנטים קודם ללבישת האבנט של כ"ג דבלא"ה הסדר לבישה נכתב שלא כסדר או שיש לפרש דבאמת מש"ה הקפיד רחמנא שלא ילבש אהרן האבנט קודם לבישת כל בגדי הבני' משום כלאים כדברינו הנ"ל והא דלבש אהרן האבנט קודם לבישת אבנטי הבנים ועומד בכלאים זה משום דמאי הוה לי' למיעבד דגם אם ילבשו הבנים אבנט שלהם קודם ללבישת אבנטו של אהרן יהיו הם לבושים בכלאים מצד אבנט שלה' וממ"נ יהי' א' מהם לבוש בכלאי' רק אופן השני נסתר לפי מה דמסקינן דמ"ד בב"א ס"ל דאבנטו של כ"ג לא זהו אבנטו של כהן הדיוט דהיינו האבנט של כ"ג לבד הי' של כלאים אבל של כ"ה הי' של בוץ א"כ שפיר קשה למה לבש אהרן אבנטו קודם ללבישת אבנטי הבנים אדרבה להיפוך הוה טוב יותר דמקודם ילבשו הבנים אבנטים שהוא של בוץ שאינו כלאים ולא איכפת במה שהמה לבושים באבנטי שלהם שאינו כלאים כל עיקר.. ואח"ז ילבש אהרן אבנטו של כלאים דיהי' קרוב לעבודה מחמת שהוא כלאים ומהכרח לומר כאופן א' דבאמת בלבישת האבנט היו מהפכין הסדר מקודם לבנים ואח"ז לאהרן. ואחר הצעה הלזו יפה מדוקדק בש"ס דברינו ומיושב דקדוק ב' וג' דבאמת ידע גם המקשן דאיכא לפרש דמאן דס"ל בב"א הוא של הי' הפסק בין לבישת האבנטים בשום לבישה אחרת כשינויא דש"ס רק דהכי פריך מ"ט דמ"ד בב"א וא"ל משום כי היכא דלא ילבש אהרן מקודם האבנט ויהי' קאי' לבוש בכלאים עד כי ילבישו הבנים לזה דייק ובבת אחת מי משכחת לה והוצרך אהרן ללבוש קודם לבישת אבנטי הבנים והדרא קושי' לדוכתא איך יהי' אהרן מלובש בכלאים עד כי ילבישו הבנים אבנטים ואם נימא דהותרה התורה א"כ אשתרי גם שלא בשעת העבודה קודם לבישת כל בגדי הבנים דמה נשתנו שעה זו מזו. וב"ז לא מצי פריך הכי ה"א כאופן ב' הנ"ל שלזה הי' הכרח דגם אם ילבישו הבנים מקודם אבנטים סוף כל סוף יהי' המה לבושים בכלאים מטעם אבנטי שלהם אבל השתא דפריך מקודם ולמ"ד בב"א והכתיב ויחגור אותו באבנט והדר כתיב ויחגור אותם כו' ומשני דמבע"ל דאבנטו של כ"ג לא זהו אבנטו של כ"ה א"כ הי' אבנט שלה' לאו כלאים. שוב פריך שפיר בב"א מי משכחת לה וע"כ לבש אהרן קודם לבישת אבנטי הבנים והדרא קושיא לדוכתי' הלא יהי' מלובש בכלאים עד ילבשו הבנים אבנט

שאינו כלאים ומשני באמת לא צריכא דאקדים פי' כאופן א' הנ"ל דלבישת אבנט באמת היו לובשים הבנים מקודם אבנטים שאינ' של כלאים. ואח"ז הלביש לאהרן שהי' של כלאים והוסמך קרוב קרוב לעבודה כנ"ל ומיושבי' היטב כל ד' קושיות שזכרנו:

ועתה בכדי שנבוא לבאר דברי התוס' שהתחלנו נראה דהנה לפי דברינו האלה קשה למה להש"ס לפרש דפריך כיצד הלבישן רק למיסבר קראי הלא יש אתנו מקום ללון לעומקה של הלכה להעלות מזה נפקותא אליבא דהלכתא גם לדידן. דאיתא בפ' התכלת דף מ' ע"ב בתוס' ד"ה תכלת אין בו משום כלאים כו' ואומר ר"ת דהכא נמי אשמעינן דאפי' בלילה אין בו משום כלאים אע"ג דלאו זמן ציצית הוא דלגמרי התיר הכתוב כלאים בציצית כו' והא דאמרי' גבי כהנים נהי דבשעת עבודה משתרי כו' ועוד א' ר"ת דבגדי כהונה נמי שלא בעידן עבודה שרי כו' יעש"ה הרי מבואר לתירוץ ב' של ר"ת שוין ממש בגדי כהונה לציצית ולתירוץ קמא אמרי' מצות ציצית עדיפא ועכ"פ אם הי' לנו הכרע דגבי בגדי כהונה מותר אף שלא בשעת עבודה הוה כ"ש בציצית בלילה דאין בו משום כלאים יעויין עליו ולפ"ז י"ל דפריך הכי כיצד הלבישן דאם נימא קרא דעשי' דוקא דהלבישם זה אחר זה הרי מוכח דהתיר הכתוב בגדי כהונה אף שלא בשעת עבודה לילך בכלאים דאל"כ הוה לי' להקרא לצוות ללובשם בב"א כי היכא דנתקרב לבישת האבנט של כ"ג שהוא כלאים סמוך לעבודה דהא בקושי התירן ללבוש רק שעת עבודה ומהכרח לומר דגם שלא בשעת עבודה מותר א"כ ה"ה וכ"ש דגבי ציצית בלילה היכא דאין החיוב של ציצית עליו (או בטלית שאולה או בטלית נשי') שאין בו משום כלאים ג"כ ואמרי' כמו בבגדי כהונה הואיל ואשתרי בשעת מצוותן אשתרי לגמרי או נימא דקרא דצוה דוקא להלבישם להאבנט בב"א ובהכרח לומר דקפיד קרא משום כי היכא דנסמוך לבישת האבנט שהוא כלאים סמוך לעבודה כל מה דאפשר דדוקא בשעת עבודה הוא דאשתרי אבל שלא בשעת עבודה לא א"כ ה"ה גבי ציצית בלילה ודומיו לא אשתרי תכלת כמו גבי בגדי כהונה או דעכ"פ אין לנו הכרע שם ויש להחמיר ואיך שיהי' יש לנו נפקותא אליבא דדינא לדידן בהך פירכא דפריך הכי כיצד הלבישן רק אם באנו לדון בדבר החדש ולומר דלא ילפי' דורות משעה. שוב אין נ"מ בזה דגם אם נימא דצוה השם להלבישן זא"ז ולא איכפת במה שיהי' כ"ג לבוש באבנט שהוא כלאים עד הלבשת הבנים עכ"ז אין אנו יכולין ללמוד מיני' לדורות כלל שמותר ללובשם שלא בשעת עבודה. והנה אי' במס' סנהדרין איבעי' להו שור סיני בכמה מי דנין שעה מדורות א"ל כו' ת"ש אם בהמה אם איש מקיש בהמה לאיש יעש"ה א"כ במסקנא דשם דאיצטרך ההיקש דשור סיני בכ"ג ש"מ דבלאו ההיקש לא הוה ילפי' שעה מדורות וכיון דמוכח

מקרא זה דאין דנין דורות משעה שמ"ב פריך שפיר בשמעתין מאי דהוה הוה ואף דראינו גבי לבישת אהרן ובניו דלא קפיד קרא אמה שאהרן יהי' לבוש כלאים מ"מ אין דנין ממנו לדורות דשאני מילואים דהוה שעה וכדאי' בשמעת' ובדוכתא סגיאן: רק דעדיין יש לפקפק ולומר דילפותא דורות משעה וילפותא דשעה מדורות לאו בסוג אחד נאמר וא"כ אף דחזינן דכתב רחמנא ההיקש דאם בהמה אם איש דאין דנין שעה מדורות אבל דורות משעה מלתא אחריתא. אבל ממקומו יובן הדבר דע"כ בסוג אחד נאמרו דמדבעי' שם שור סיני בכמה מי ילפינן שעה מדורות כו' ולא פריך מאי דהוה הוה וע"כ משום דיש נ"מ בזה דאם ילפי' שעה מדורות ה"ה דילפי' דורות משעה וכן להיפוך ואיכא נ"מ בדורות כמה דברים אם ללמוד משעה וכ"כ התוס' במס' חגיגה. וא"כ י"ל לכוון דברינו בלשון התוס' דהוה קשיא להו מאי פריך כאן מאי דהוה הוה דלמא נ"מ לענין כלאים בציצית כמש"ל ועכ"ל דקים לי' דאין דנין דורות משעה מדאיצטרך הקישא דאם בהמה כו' וקשה דלמא שעה מדורות לחוד ודורות משעה לחוד לכך כתבו בפ"ק דסנהדרין מבעי"ל שור סיני בכמה ולא פריך מה דהוה הוה והיא גופי' קא קשי' מ"ט לא פריך שם מאי דהוה הוה כמו הכא ובהכרח לומר דאיכא נ"מ לענין ילפותא דדורות משעה ולבתר דפשוט שם מהקישא פשטי' להו תרווייהו דגם דורות משעה לא ילפינן ושוב פריך הכא שפיר כמש"ל ועיין בזה וק"ל:

והשתא נבוא לבאר בזה גמרא דמנחות פ' התכלת דף מ"ה ע"א כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחודש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש, חטאת עולה הוא א"ר יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדורשה רב אשי אמר מילואים הקריבו שכם יב בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כו' וכל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים. כהנים הוא דלא אכלו הא ישראל אכלו אר"י פרשה זו עתיד אליהו לדורשה רבינא אמר כהנים סד"א הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו לשתרי נמי נבילה וטריפה קמ"ל. ואמרתי לדקדק בדרושים שלי כמה דברים בסוגי' זו. הראשון במאי מחולקים ר"י ור"א ור"י ורבינא בזה השנית הוא דקדוק גדול בעיני דקרא דוכל נבילה וטריפה הוא ביחזקאל מ"ו וקרא דכה אמר ה' שם מ"ז ומ"ט איחר הש"ס המוקדם והקדים המאוחר לפרש מקודם מה שנאמר בפ' שני' שם. השלישי יש לדקדק למה אמר ר"י דאליהו ידרוש דוקא הפ' הרביעי איכא למידק לשינויא דרבינא לא הוצרך לומר בקרא רק מן העוף לא יאכלו הכהנים דגבי עוף יש סברא ללמוד מן מליקה להתיר אבל מה שאמר מן הבהמה מיותר לגמרי. החמישי יש לי לדקדק מ"ט לא פריך הכא על רבינא ומקמא דאתא יחזקאל מאן אמרה וכי ס"ד דעד יחזקאל הי' בטעות על נבילות וטריפות וכמו דפריך בשילהי

יומא לענין שש ע"ש וטרם נבוא העי"ר להעיר ליישב כל הספיקות אחת אל אחת בעזה"י נבוא אחר אחרון ובמה דסיים אפתח אנא פתחאי לנפשאי ליישב פלוגתא דר"י ורבינא ומ"ט דר' יוחנן דלא ניחא לי' בישוב של רבינא דסברא קאמר והניח הדבר עד כי יבוא אליהו דהנה אי' שם בתוס' ד"ה הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו. אע"ג דלעיל דף ג' פרכינן שכן מצוותו בכך וכלאים נמי אסרי' לה בלא קרא מ"מ אתא לארוי' לן דלא נטעה למילף מיני' מהאי דקאמר אין שחיטה לעוף מה"ת פי' בחולין עכ"ד והנה דיבור זה סתום וחתום להבין דבריהם והגאון מוהרש"ק וצאן קדשים רוצים להגיה בדבריהם ומהאי דקאמר אין שחיטה לעוף מה"ת פרשתי בחולין דבאמת שם מקשים תוס' למ"ד דאין שחיטה לעוף מה"ת ליכא כ"א טריפה יע"ש וכן דרך התוס' בכמה מקומות שציינו על דבריהם הנאמרים במקום אחר על ענין זה. ומוכרחי' אנחנו ליישב ולפרש הפי' בתוס' הכי דאחר שגילה קרא בנבילות וטריפות שלא אמרי' הואיל ואשתרי לגבוה אשתרי להדיוט נשמע באמת גם גבי כלאים זה דילפי' מהכא דלא אמרי' הואיל ואשתרי לגבוה כו' וע"כ משום דצורך גבוה שאני שכן מצוותו בכך ועל דא סמיך ופריכ' לעיל. אבל אי לא הוה גלי קרא גבי נבילות וטריפות דלא ילפי' היתר מגבוה ה"א להתיר בנבילה וה"ה גבי כלאים והגם שלא נראין לי הדברים בכוונת התוס' עכ"ז אנו אין לנו אלא לפרש כך ואולי גם מסברא יש ליישב הכא קושית התוס' ובעיקר פי' דברי התוס' כוונתי בכתבי מכבר לדברי הגדול מורי זקיני הגאון ז"ל ומצאתיו שפי' ב"פ כדברי ושמחתי מאד כי זהו פי' אמת כאשר נראה לכל המעיין שם היטב ובהלכה דמס' חולין היטב. היוצא מזה דאם מצינו פעם אחד ראי' מפורשת ממקרא דלא אמרי' הואיל ואשתרי אשתרי רק דצורך גבוה שאני מיניה ילפינן בכל מקום היכא דהותר איזה דבר בצורך גבוה לא ילפינן מיניה להדיוט. ובהיות כן איכא לפרש דר' יוחנן ורבינא פליגו בזה דר"י סבר דהוה סדר לבושה בבת אחת. וקשה מ"ט קפיד קרא להפסיק בין לבישת שארי בגדים ללבישת האבנט ובהכרח לומר משום כלאים שלא בשעת עבודה כמש"ל א"כ הרי בהכרח גדול דכהנים אסורים מלילך בכלאים דאם נאמר כס' התו' במנחות דהותרו בכהנים כלאים לגמרי כמו הה"א דנבילות וטריפות. א"כ הדרא קושי' לדוכתא למה ציוה להלביש האבנט אח"כ משום כלאים ז"א דהלא קיימי' דאף שלא בשעת עבודה ולא בבגדי כהונה לגמרי אשתרי כלאים אעכ"ל דלאו לגמרי אשתרי כלאים כ"א בשעת עבודה דצורך גבוה דוקא הותרה ובהיות לנו הכרע גבי כלאים דצורך גבוה שאני שוב אין לטעות בנבילות וטריפות דאשתרי בכהנים מכח מליקה די"ל שאני התם דמצוותו בכך וכמו דאמרי' בכלאי'. אבל רבינא סובר דסדר לבישה הי' זא"ז והותר לכהנים לילך שלא בשעת עבודה ג"כ בכלאי' וע"כ

משום דהואיל ואשתרי וכיון דחזינו בכלאים דלא קפיד קרא על שעת העבודה דהוא צורך גבוה דוקא שוב ה"א דאשתרי לגמרי ומיושב לשון התו' בהא דכתבו מ"מ אתא לארוי' לן דלא נטעה למילף מיניה דהיינו מכלאים כמו שהותר שלא בשעת עבודה כן הותר לגמרי לכך כתיב כל נבילה כו' להורות דאין ללמוד כלל משם שהוא צורך גבוה עכ"פ ובאמת ילפי' כלאים מיניה דאסור לבגדי הדיוט עכ"פ אבל לר"י דמוכח שפיר בכלאים דלא אמרי' כלל הואיל ואשתרי אשתרי אפי' שלא בשעת עבודה שוב א"צ לאסור נבילות וטריפות דמוכח מכלאים דצורך גבוה שאני לכך אמר דפרשה זו עתיד אליהו לדורשה. ובכדי שנבוא ליישב ספק הרביעי נבוא ליישב מקודם מאמר אחד אשר כבר כתבנו מזה לעיל בפ' נח והוא (במס' חולין פ' אלו טריפות דף מ"ו ע"א האי פולמסא דאתי לפומבדיתא ערקי רבה ור"י פגע בהו ר"ז אמר להו ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה יעש"ה והעובר באגדה זו משתומם למה תלה הדבר ודייק ערוקאי כזית שאמרו כו' משמע מחמת שערקו שייך דין זה ואמרתי ג"כ בדרך דרוש דלכאורה הי' איזה קושי' על הך דינא דכזית שאמרו במקום מרה רק מכח מה שערקו הוכיח להם שידעו ליישב זו הקושי' ומקדם נבוא לבאר סוגי' דמנחות דף ה' ע"ב ת"ר כשהוא אומר מן הבקר למטה שאין ת"ל להוציא את הטריפה. ופריך והלא דין הוא ומה ב"מ שמותר להדיוט אסור לגבוה טריפה שאסור להדיוט א"ד שאסורה לגבוה כו' ופריך כלאים יוכיח שאסור להדיוט ומותר לגבוה. מה לכלאים שכן הותר מכללן כו' אלא מה לכלאים שכן מצוותו בכך ופרש"י דהוצרך לפרט האבנט דוקא של כלאים כמפורש בקראי יע"ש אלא מה לב"מ שכן מומן ניכר תאמר בטריפה שאינו ניכר ופי' בתוס' דהיינו טריפה בבני מעיים. ופריך טריפה מהכא נפקא מהתם נפקא מכל אשר יעבור תחת השבט פרט לטריפה כו' ומשני חד לנטרפה ולבסוף הקדישה וחד להקדישה ולבסוף נטרפה דה"א דוקא נטרפה ולבסוף הקדישה דבעידנא דאקדשה לא הוי חזית הוא דאסורה קמ"ל יעש"ה והקשה מחבר אחד הלא מסקינן דעל טריפה הניכרת לא צריך קרא דמוכח בק"ו מן בעל מום רק כי איצטרך קרא על טריפה שאינה ניכרת עד לאחר שחיטה א"כ מנא ידעי' אם נטרפה ולבסוף הקדישה או להיפוך כו' יעש"ה כבר כתבנו לעיל דנטרפה ולבסוף הקדישה שפיר נוכל לידע כגון שהקדישה ושוחטה תוך ג' ימים ונמצאת נקב בהמסס וב"כ דידוע דשלשה ימים קודם השחיטה נעשית כדאי' בש"ע ח"מ סי' רל"ב וביו"ד סי' פ"א. רק דעדיין קשה מנא ידעי' אקדשה ולבסוף נטרפה. וגם את זה נוכל ליישב בשני פנים או שיאמר דכוונת הש"ס אי הוה כתב רק חד קרא הוה מוקמינן דוקא באופן שידוע לנו בודאי שנטרפה ולבסוף הקדישה כגון שהוגלד פי המכה אבל בספק אמרי' שמא נטרפה

אחר ההקדש ומותרת מספק דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא כסברת הרמב"ם ז"ל לכך איצטרך עוד קרא דאף בספק אסור דאף אם הוא נטרפה אחר ההקדש אסורה. ולדינא דהרשב"א דספיקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא נסתר אופן זה דמדאיצטרך קרא למעט ספיקא דבלא"ה ספיקא לחומרא:

ואופן הב' י"ל דידעינן לה אקדשה ולבסוף נטרפה כגון שאקדשה ושהתה י"ב חודש ובודאי נטרפה אח"ז דטריפה אינה חיה יב"ח והנה אי' ריש מס' כלה. כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה שנאמר ויברכו רבקה כו' והקשו בתוס' למה לא קא ילפינן מבועז כמו שילפי' ריש מס' כתובות ע"ש ומתרץ המ"ד התם לא מוכח כ"א גבי ברכת נשואין שהי' שם אבל עדיין לא שמענו ברכת אירוסין לכך יליף מרבקה שהי' ברכת אירוסין. רק דלכאורה מוכח דגבי בועז הי' ג"כ ברכת אירוסין. דהא קיי"ל בי"ד סי' קצ"ב תבעו להנשא ונתפייסה צריכה לישב שבעה נקיים וכתבו הפוסקים לפ"ז אם נתפרד השידוך ביום חתונתם ואח"ז נתפשרו צריכה לישב מחדש עוד שבעה נקיים דנתעורר לה חימוד בשעת קירוב השני ולפ"ז כאן גבי בועז כיון שאמר לה שיש גואל אחר אולי נגאל הוא הרי נתפרד הדבר דכוונתה של רות הי' שישאנה מיד א"כ למחרת כשבא לפני הזקנים ונתרצו אח"ז הוה קנין חדש ונתעורר לה חימוד חדש ולהרמב"ם חופה שאינו מסורה לביאה אינה קונה יעש"ה הרי דלא הי' גבי בועז קנין ברכת נישואין דמיד באותו מעמד הזקנים ברכו שם וע"כ דברכת אירוסין הוה והדרא קושיא לדוכתי' למה יליף מרבקה שהקרא דשם לא הוה רק אסמכתא טפי ה"ל למילף מבועז ועכ"ל דהך גזירה שמא נתעורר לה חימוד חדש לא נתקבל בימי בועז דלא הוה כ"א ספיקא דאוריי' ולקולא לשיטת הרמב"ם גופי' וחכמים אח"כ גזרו על ספיקות יעש"ה בספר מ"ד כנ"ל בריש מס' כתובות הרי מוכח הוכחה גדולה דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא ובזה יובן המאמר דחולין דהנה כתב הגאון בעל גור ארי' ז"ל דמאן דס"ל כזית שאמרו במקום חיותא ס"ל דעיקר טריפות תלוי אם היא חיה ומש"ה אסורה מחמת שלית לה חיות דס"ל טריפה אינה חיה וא"כ אם נשאר כזית במקום חיותא ש"ד ואידך דאמר כזית שאמרו במקום מרה ס"ל דלאו בחיות תליא מלתא דטריפה חיה יע"ש וכ"כ מע"מ ולפ"ז הי' כך כוונת ר' זירא דרך ש חת חולין של ת"ח דבל"ז לא הוי יוכל לומר כזית שאמרו במרה וע"כ דטריפה חיה הוה קשה ל"ל קרא על אקדשה ולבסוף נטרפה מנא ידעי' לה וא"ל ששהתה יב"ח ז"א דהלא קיימי' טריפה חיה וא"ל דאיצטרך קרא למעט ספיקא קשה בלא"ה ספיקא דאורייתא לחומרא אף מדאורייתא לכך הכניס בלשונו ערוקאי ופי' תוס' מפני מס ערקו וקשה הא אסור לברוח מפני המס כאשר כתב הב"ח וכ"פ הג"א הנ"ל ובהכרח לומר שהיו מחזיקים את

עצמם לתלמידי חכמים ולדינא דת"ח פטורים ממס וקאמרי' איזהו ת"ח כל ששואלים אותו דבר הלכה אפי' במס' כלה ויודע. א"כ בהכרח שאתם יודעים לי שב המשנה דכלה דילפי' מרבקה וקשה למה לא יליף מבועז וצ"ל דשם הוה ברכת נשואין וקשה הא צריכה לישב מחדש ז' נקיים ובהכרח לומר דידעיתן דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא א"כ שפיר י"ל כזית שאמרו במקום מרה וטריפה חיה וא"ל ל"ל קרא על אקדשה ולבסוף נטרפה י"ל דצריך על ספיקות דאורייתא עכ"פ ס"ד לקולא ואיצטרך קרא למעט אף מספק דגם אקדשה ולבסוף נטרפה אסור ושפיר תלה ר"ז הדין זה בהך דערקו וכבר כתבתי וגלית דעתי דלא ניחא לי בדרושי' מ"מ להפק רצון המעיין כתבתי דרך פלפולא בעלמא) ועתה נבוא לעורר עוד בקושי' בענין שזכרנו שמסיים שם דאיך מצינו אקדשה ולבסוף נטרפה וע"כ כגון שהקדישה ושהתה י"ב חדש דטריפה א"י ובהיות כן קשה ל"ל קרא במס' ר"ה דאין הקרבן נפסל אחר שעבר עליו בל תאחר תיפוק לי' מהכא דאם הקרבן נפסל הדרא קושיא לדוכתין היאך משכחת לה באקדש ולבסוף נטרפה וא"ל כגון ששהתה יב"ח א"כ הרי עבר עליה בב"ת וממילא הקרבן נפסל יע"ש ונראה דהנה הגאון מופת הדור בעל שאגת ארי' הקשה בה' ציצית לשיטת הרמב"ם ז"ל דבקושי התירו לכהן לעבוד את העבודה בהאבנט שהוא כלאים וטעמי' דאתי עשה ודחי ל"ת א"כ למ"ד אבנטו של כ"ג לא זהו אבנטי של כ"ה והי' בכ"ה אבנט של בוץ. א"כ איך הותר לכ"ג לעשות העבודה בשאר ימות השנה דכשרים העבודות גם בכ"ה מוטב שיעשה כ"ה העבודה ולא יעבור על כלאים ואנן קיי"ל כ"מ שאתה מוצא עשה ול"ת ואתה יוכל לקיים שניהם מוטב שיקיימים שניהם ואל ידחה העשה את הל"ת וא"ל דאפ"ה מותר לכ"ג לעבוד העבודה בשאר ימות השנה כדכתיב ובהעלות אהרן כו' ובכמה דוכתי' משום דהכתוב התירו אע"פ שיוכל לקיים ע"י כ"ה א"כ נילוף מיני' בכ"מ היכא דהעשה דוחה את הל"ת דאע"פ שיכולים לקיים שניהם אפ"ה דוחה יעש"ה שמפלפל פלפול עמוק וצלול בדינים הללו ועיין אך דקושיא זו י"ל דליכא למילף מיני' דכ"מ אע"פ שיכולים לקיים שניהם דוחה די"ל צורך עבודה שאני כמ"ש התוס' במס' יבמות דף ה' ע"ב ד"ה כולה כו' דמש"ה ליכא למילף מאבנט דחי' עשה הל"ת בכ"מ ובאמת מדברי התוס' דשם נראי' כדעת הרמב"ם רק דעכ"פ היכא דאיכא ברירה בדבר שוב לא מקרי שמצוותו בכך כיון דאפשר לקיים המצוה הא ג"כ בבלתי דחי' הלאו וכמ"ש זקיני הגאון אמתי ז"ל בפי' התוס' דמנחות דא"ל שכן מצוותן בכך כיון דאפשר ג"כ להחזיר את הסימני' עיין עליו א"כ לא מקרי מצוותו בכך ומשם נלמוד לכאן דעדיין י"ל כלאים יוכיח שאסור להדיוט ומותר לגבוה וא"ל שכן מצוותן בכך ז"א די"ל בשאר ימות השנה יוכיח דאפשר לעבוד עבודה בכהן

הדיוט דליכא שום כלאים בבגדיו ואפ"ה הותר רחמנא לעבוד בכלאים הרי דאע"פ שאין מצוותו בכך דיש ברירה כמ"ש זקיני הנ"ל ממש הא למה זה דומה, ובהכרח לומר דש"ס פריך מה לכלאים שכן מצוותן בכך אליבא דמ"ד אבנטו של כ"ג זהו אבנטו של כ"ה דפליגי גי' רבי ור' דוסא במס' יומא א"כ למ"ד דגם של כ"ה הי' של כלאים שוב איכא למיפרך שכן מצוותו בכך דא"א לעשות בשום אופן אחר דגם אם יהי' הכהן הדיוט עובד עבודה אפ"ה יש בו כלאים בבגדיו דגם אבנטו הוצרך להיות של כלאים ואחר שבררנו דפירכא זו לא קיימי' כ"א אליבא דרבי דס"ל אבנטו של כ"ג בשאר ימות השנה זהו אבנטו של כ"ה משא"כ לר"ד י"ל שפיר כלאים יוכיח כו' ואיצטרך גם על טריפה ניכרת דליכא למילף מב"מ שי"ל כלאים יוכיח רק לרבי דליכא למימר כלאים יוכיח לדידי' מוכרחים אנו לומר דאיצטרך על טריפה שאינה ניכרת כ"א לאחר שחיטה בבני מעיים א"כ מיושב קושי' בענין דאיצטרך קרא דאחר שעבר ב"ת לא יפסל הקרבן דמהכא לא מוכח מידי דא"ל מי משכחת אקדשה ולבסוף נטרפה י"ל כגון בטריפה הניכרת וא"ל הא הוא ק"ו מב"מ י"ל כלאים יוכיח בשאר ימות השנה דאפשר בכ"ה וא"ל עדיין קשה לרבי דס"ל אבנטו של כ"ג זהו אבנטו של כ"ה ושוב שפיר איכא למיפרך שכן מצוותו בכך דגם גבי כ"ה הוה כלאים וע"כ לדידי' אנו מוכרחים לומר דקאי אטריפה שאינה ניכרת וקשה מי משכחת אקדשה ולבסוף נטרפה וע"כ אחר יב"ח וכבר עבר עליו בב"ת ז"א כיון דלא קשה כ"א לרבי האש עי' לי' לרבי בפ' אלו טריפות דאמר סימן לטריפה שלשים יום א"כ אף שלא עבר ב"ת משכחת לה שנדע שאקדשה ולבסוף נטרפה ששהתה רק שלשים יום אחר ההקדש ובודאי אחר ההקדש נטרפה ועתה נשובה לענינינו דהוצרך לומר כל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים דאיכא למיטעות מהכא דהותר גם בבהמה טריפה משום קושיא בענין שזכרנו ועכ"ל דמשכחת לה אקדשה ולבסוף נטרפה קודם יב"ח כגון שהולידה וסימן לט יפה שאינה יולדת. רק ע"ז קשיא מ"ש בעני' דלכאורה קשה למה לנו לימוד דטריפה אסורה לגבוה הא בלא"ה מוכח זה כיון דא"א לכהנים למיכל מיני' ואנן אמרינן מלמד שכהנים אוכלים והבעלים מתכפרים ובהכרח לומר דאיצטרך אעולה דלית לכהנים חלק בו א"כ שוב לא משכחת דיולדה יע"ש אך אם נימא בכהנים מותר טריפות שפיר משכחת לה כשיולדה וא"ל א"כ ל"ל קרא ע"ז הא בלא"ה אסור לכהנים למיכל ז"א דה"א באמת דמותר לכהנים למיכל מיני' דמשולחן גבוה קזכו כמו גבי מליקת העוף ולכך הוצרך יחזקאל לומר גם מן הבהמה לא יאכלו הכהנים. ומיושב ג"כ במה דאמר כלל טריפה דטריפה קאי אבהמה ונבילה קאי על עוף רק ר' יוחנן בשיטתו קאים כאשר בררנו לעיל דס"ל דסדר לבישה הי' בב"א וע"כ מוקי

לי' לקרא דוחגרת אותו אבנט. והדר ויחגור אותם דאבנטו של כ"ג לא זהו אבנטו של כ"ה א"כ דלדידי' ליכא ג"כ שום טעות גבי בהמה דיאכלו הכהנים דלק"מ מי משכחת לה אקדשה ולבסוף נטרפה י"ל בטריפה הניכרת וא"ל הא בזה יש ק"ו מב"מ י"ל לדידי' כלאים יוכיח וא"ל שכן מצוותו בכך י"ל בשאר ימות השנה יוכיח דאין מצוותו בכך דאפשר לעשות העבודה בכ"ה שלא הי' בגדיו כלל של כלאים דס"ל אבנטו של כ"ג לא זהו אבנטו של כ"ה ובהיות כן איצטרך לדידי' על טריפה הניכרת ולק"מ מעיקרא איך משכחת באקדשה ולבסוף נטרפה כנ"ל משא"כ רבינא בשיטתו דס"ל דסדר לבישה הי' זא"ז וע"כ מוקי קרא דוחגרת אותם דאבנטו של כ"ג זהו אבנטו של כ"ה ושפיר לא איצטרך קרא על טריפה הניכרת דאיכא ק"ו מב"מ וא"ל כלאים יוכיח י"ל מה לכלאים שמצוותו בכך דאף בכ"ה הי' של כלאים וכי איצטרך קרא על טריפה שאינה ניכרת וקשה שפיר א"כ מי ידעי' באקדשה ולבסוף נטרפה ומזה הוי שפיר מקום לטעות דהותר לכהנים טריפה הבהמה מן קרבן דמשולחן גבוה קזכו כמו במליקה יע"ש בסוגי' הנ"ל והוצרך יחזקאל לומר ג"כ מן הבהמה כמש"ל והפוך בה:

ועתה נבוא לבאר קושי' החמישית דרך חידוד התלמידים דהנה מורי זקיני הגאון ז"ל כתב בשו"ת פנים מאירות חלק ב' דכל הלכה למשה מסיני מש"ה לא כתבי' לנו הקרא מפורש. דיש איזה ק"ו או מה מצינו למילף מיני' שום דבר לכך נתקבלה הלכה למ"מ ואין דנין ק"ו וכל י"ג מדות מהלכה, כפי' רש"י במס' שבת דף קל"ב יע"ש ואי' במס' יומא דף ע"א ע"ב וממאי דהאי שש כיתנא הוא דלמא עמרי הוא אר"י בר חנינא דא"ק בד דבר העולה מן הקרקע כו' רבינא אמר מהכא פארי פשתי' יהיו על ראשם ומכנסי פשתים יהי' על מתניהם כו' א"ל רב אשי מקמי' דאתי' יחזקאל מאן אמרה ומשני גמרא גמירא לה ואתא יחזקאל ואסמכוהו אקרא יעש"ה ולפ"ז הוה מקום לומר דמש"ה קמי' דאתא יחזקאל היה הלכה ולא אתפרש בקרא משום דכל עיקר הכלאים מאבנט הי' מן שש שהי' כיתנא ויש לכאורה ללמוד ממנו כאשר הותר להם כלאים בבגדי כהונה כן הותרה לגמרי כסברת התוס' לכך נתקבל ע"ז המין שהוא הכלאים הלכה דלא נלמד ממנו להתיר כלאים לגמרי דהתם עיקר ההיתר מכח הלכה דאי לאו הלכה ה"א דשש עמרא ולא היה כלל כלאים ויעויין במהר"ם שיף דף הנ"ל דהיכא דאין הדבר מוכרע רק מהלכה אחר אעפ"כ דנין אותה כהלכה גמורה ואין למדין ממנו ויעויין לעיל פ' יתרו וגם לא סגי בלא"ה דאל"כ למה לא נתפרש בקרא וכיון דמזה מוכח דגבי כלאים לא הותר כ"א בשעת צור עבודה א"כ אין ללמוד ממנו שלא בשעת' ושוב לא איצטרך קרא ג"כ למעט בכהנים טריפות ונבילות דאין ללמוד ממליקה די"ל כלאים יוכיח שהותר ג"כ

לצורך עבודה ושלא לצורך עבודה לא וכאשר העלו התוס' דאיכא למיעבד יוכיח מהלכה שפיר יעש"ה ובהיות נתברר דברינו האלה מיושב היטב הדק קושיא החמישית דהא מרי' דשמעתי' הכא הוא רבינא דס"ל דזה מוכח מיחזקאל דשש הוא כיתנא אבל מקמי' דאתי' יחזקאל הוה הל"מ א"כ לא ס הוצרך מקמי' יחזקאל שום לימוד דנבילה אסורה לכהנים דמהיכי תיתי להתיר וא"ל למילף ממליקה ז"א די"ל כלאים יוכיח שהותר לגבוה ואפ"ה אסורה להדיוט וא"ל גם כלאים גופי' נילוף להתיר מבגדי כהונה זה ליתא דהא שם הוה הלכה דשש הוא כיתנא דזהו הוא הגורם לכלאים ואין דנין ק"ו מהלכה ופשיטא מה מצינו דגרע מק"ו רק אחר שבא יחזקאל ופירש לנו דשש כיתנא ושוב שפיר נוכל למילף גם בכלאים להתיר וגם בנבילות לכך הוצרך הוא גופי' להזהיר ולאסור במקרא מלא כל נבילה לא יאכלו הכהנים ושוב נסתר ג"כ בכלאים די"ל מליקה יוכיח דג"כ הותר לכהנים ואפ"ה לאו בענין גבוה אסור ה"ה נמי בכלאים שדוקא לגבוה הוא דהותר ויש לפקפק עוד בזה רק שנתחברו בו התלמידי'. ועתה אמרתי ליישב יתר דברי הגמ' דמנחות שזכרנו דהנה עדיין יש לדקדק דלמה אמר ר"י דפרשה זו אליהו דרשה ולמה לא פירשה ג"כ כרבינא דשאני כהנים הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו וא"ל משום דס"ל בבת אחת כמה שהארכנו לעיל ז"א דהוי תליא תניא בדלא תניא דהלא טעמא מאי של ר"י דס"ל בב"א והלא קראי לא כמר דייקי כקושי' התוס' ובהכרח לומר משום דס"ל דוקא בעידנא דעבודה הותרה לכהן ללבוש האבנט וקשיא מי מצית למימר בזה אחר זה איך ילבש אהרן האבנט כ"כ קודם העבודה כנ"ל וכ"ז במסקנא דלא אמרי' הואיל ואשתרי אשתרי אבל בהך ס"ד דאשתרי נבילות וטריפות לכהנים לגמרי דהואיל ואשתרי אשתרי וה"ה כלאי' לגמרי הותר בכהנים א"כ באמת לפי אותו ה"א נמי דסדר לבישה הי' באמת זא"ז ואמרתי דרך דרוש דיש לר"י הוכחה אחרינא ע"ז דהנה אי' במס' יבמות דף ה' ע"ב תוס' ד"ה כולה משעטנז נפקי' כו' וא"ת ולמה לן קרא מכלאים בציצית נילוף משריפת קדשים מדאמר רחמנא שם דלא דחי משום דיכול להמתין מכלל דבעלמא דחי ואומר ר"י דהתם איצטרך קרא דלא תימא דדחי משום דאפי' אוכל נפש שרי ולמ"ד נדרים ונדבות אין קריבין בי"ט לא איצטרך קרא הכא אלא למ"ד קריבין עכ"ל עיין עליו וצריכין אנו להבין באמ' למ"ד נו"ן אין קריבין בי"ט ל"ל הלימוד מכלאים בציצית דעשה דוחה ל"ת ומהצרך לפרש כמ"ש שם בד"ה טעמא כו' דס"ל נשים פטורי' מציצית ואיצטרך אף במקום שאין העשה שוה בכל אפ"ה דוחה ל"ת ולפ"ז ממילא מוכח דלא הותר לכהנים לילך שלא בשעת העבודה ופשיטא בבגדם בכלאים דאל"כ הדרא קושי' לדוכתי' ל"ל קרא דעשה דוחה ל"ת בכלאים בציצית תיפוק לי' מהתם וא"ל דקמ"ל אף דהעשה אינו שוה בכל

אפ"ה דוחה הל"ת ז"א דהא גם הלא תעשה אינו שוה בכל דאינו נוהג בכהנים וכיון דגם הל"ת אינו ש"ב הדרא לכללן לא הוה כ"א כמו שאר עשה השוה בכל דדוחה ל"ת דש"ב דשוין הם אעכ"ל דרק בעידנא עבודה הותר להם ומשום זה לא מקרי אפי' הותר מכללו כמ"ש התוס' שם דצורך גבוה שאני רק כל זה אם נו"נ אין קריבין בי"ט ובזה יובן כל הספיקות שהתחלנו בו:

דהנה כתב מורי זקיני הגאון ז"ל בכתנות אור פ' בהעלותך דר"י דאמר פרשה דכה אמר ה' אליהו עתיד לדורשה ורב אשי ס"ל דמילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה. פליגי בזה משום דבתוס' כתבו דלא דמי לשל משה דהתם עגל והכא פר יע"ש וכתב זקיני ז"ל דגם בימי משה הקריבו פר לחינוך הלוי' יע"ש רק דבזה פליגי ר' אשי ס"ל דשמיני למילואים היה בח' בניסן ובר"ח ניסן הי' ראשון למילואים והקריבו בר"ח ג"כ פר לחינוך הלוים ור' יוחנן ס"ל כברייתא דת"כ דעשרה עטרות נטלו בו ביום וקחשיב שם ראשון לחדשים ש"מ דבר"ח ניסן היה שמיני למילואים ולא הקריבו כ"א עגל ולא דמו לשל משה ובשביל זה אמר אליהו עתיד לדורשה יע"ש והנה אי' במס' שבת דף, פ"ו ע"ב ת"ר בשישי בחודש נתנו עשרת הדיברות לישראל ר"י אומר בשבעה כו' ופריך שם דף פ"ז ע"ב ת"ש ויהי בחודש הראשון הוקם המשכן תנא אותו יום נטל עשרה עטרות כו' ומסקינן שם דס"ל דעבדי לר"י ז' חסרי' ולרבנן ח' חסרים ופרש"י ולית לי' דאחרים דאמרו אין מעברין ואין מחסרין שום חודש לצורך אלא אחד מלא ואי' חסר יעש"ה שברייתא דעשרה עטרות נטלו בו ביום ע"כ לית לה דאחרי' בשום אופן. ואי' שם דף קי"ד ע"א ת"ח עולת שבת בשבתו לימוד על חלבי שבת שקריבין ביה"כ דברי ר"י ר"ע אומר לימד על חלבי שבת שקריבין בי"ט כשתמצא לומר לדברי ר"י נדרים ונדבות קריבין בי"ט וכי איצטרך קרא על יה"כ ולר"ע נדרים ונדבות אין קריבין בי"ט ואיצטרך קרא למשרי בי"ט יע"ש וכתבו תוס' חלבי שבת קריבין בי"כ אומר ר"י דכל היכא דתני תרי שבתי' בהדדי אתיא כאחרי' דאמרו אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים בלבד יע"ש ולפ"ז מקושרים היטב הני תרי מימרות דר"י ושפיר היפוך המסדר הש"ס המאוחר בקרא קודם דאחר שאמר ר' יוחנן על פרשה דוכה אמר ה' בראשון באחד לחודש. דאליהו ידרוש לפרשה זו וקשיא למה לא אמר כר"א דמילואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה וא"ל התם עגל והכא פר י"ל דגם התם הוה פר לחינוך כמ"ש מורי זקיני הגאון ז"ל ור"ח ניסן הי' אז ראשון למילואים ובהכרח לומר דר' יוחנן סמך את עצמו על הברייתא דעשרה עטרות נטלו בו ביום וע"כ הוה שמיני למילואים ובהיות כן שפיר לא דמי לשל משה דהתם הוי ביום השמיני רק עגל ולא פר והכא פר והוצרך לומר אליהו

עתיד לדורשה א"כ בהכרח גדול לומר דס"ל דלא כאחרים כאשר בררנו מכח פירכת הש"ס דף פ"ז ע"ב יע"ש וכיון דמוכח דלא ס"ל כאחרים שוב לא מצי מידרש עולת שבת בשבתו על חלבי שבת דקריבין ביה"כ דהא לא מקלע תרי שבתי' בהדדי אם לא קיימי' כאחרים וע"כ דדריש לקרא דעולת שבת כר"ע דחלבי שבת קריבין בי"ט וע"כ מוכח דנדרים ונדבות אין קריבין בי"ט וא"כ מיותר קרא להתיר כלאים בציצית וע"כ משום דאין העשה שוה בכל וקשה הא גם הל"ת אינה שוה בכל דאינה נוהג בכהנים ועכ"ל דנוהג בכהנים וא"כ ליכא למיטעי' גם בנבילות דנאמר הואיל ואשתרי במליקה אשתרי לגמרי דכבר הכריע לנו הכתוב בכלאים דלא אמרי' הואיל ואשתרי אשתרי וסגי בגילוי מלתא בחד דוכתי' כמ"ש התוס' והוצרך ר' יוחנן לומר ג"כ בפרשה כל נבילה וטריפה דעתיד אליהו לדורשה ולא כרבינא כמ"ש לעיל וק"ל. ועדיין אנו צריכים למודעי לפמ"ש התוספות דמאן דס"ל דאבנטו של כ"ג זהו אבנטו של כ"ה יליף מג"ש דרוקם רוקם ואידך ס"ל דנסתר הג"ש מכח קרא דוחגר' אותו והדר אותם יעש"ה וגם שם בסוגיא דיבמות הקשה בתוס' למה לא נאמר דהיקש דלא תלבש שעטנז גדילים תעשה לך מורה דנשים חייבות בציצית דכל שישנו בלא תלבש שעטנז ישנו בכלל גדילים תעשה לך ותי' דהא הוקשה כל התורה לתפילין יעש"ה ולפ"ז הדרא קושי' לדוכתי' מנ"ל לר' יוחנן דהי' סדר לבישה בב"א ושלא הותר כלאים לכהנים דלמא לעולם אימא לך דהותר כלאים בכהני' לגמרי וגם בנבילות כנ"ל. וא"ל א"כ יהיה הל"ת דלא תלבש שעטנז אינה שוה בכל וקשה ל"ל קרא דעשה דוחה ל"ת ז"א דדלמא מורה לנו ההיקש דנשים חייבות בציצית וא"ל כדי שלא נסתר ההיקש מתפילין ז"א דגם עתה יהי' לנו יתור דנדרוש הג"ש דרוקם ולכ"ע ג"ש עדיפא מהקישא כדאי' בפ' השולח דהא אם אנו נדרוש הסמיכה דנשים חייבות בציצית שוב יהיו כהנים פטורים מכלאים ויהי' סדר הלבישה זה אחר זה דמהיכי תיתי להפסיק בלבישת האבנט מאחר שאינם חייבים משום כלאים וא"כ קרא דוחגרת אותם מורה שאבנטו של כ"ג זהו ג"כ אבנטו של כ"ה הרי בבירור שיתקיים בזה שפיר הג"ש דרוקם דעדיף מהקישא אם נסתרו פעם אחת איברא אם יהיה לנו הוכחה גמורה דנשים פטורות מציצית מקרא מלא אזי נסתר סברא הנ"ל דבלא"ה א"ל להקיש לחיוב נשי' בציצית. והנה אי' במס' מנחות דבר אל בני ישראל ולא עכו"ם דפסול אם עשה ציצית והקשה הרב בז"ב הלא מסקינא שם דכל עשי' ציצית וגם טוי' וצביעה הכל בעינן לשמה ולהיות בכוונה ועכו"ם לאו בר כוונה הוא א"כ דבר אל בני ישראל למה לי יעש"ה רק דבזה פלוגתא אם בעינן כל מעשה ציצית לשמה וי"ל מאן דס"ל דבעי' כוונה מוקי לבני ישראל להורות ואין בנות ישראל ולמעט נשים דס"ל כר"י כנ"ל וכאשר כתב הגאון בעל

מ"א ז"ל בה' ציצית ושפיר נתמעט נשים בהדיא בקרא רק כל זה למ"ד דבעי' לשמה ואי' שם במס' מנחות האי מאן דדייק ובזה כחומרי דמתני' לפסול טעימה דהיינו שלא לשמה אמר ליה האי סבא הכי עביד קמאי דקמאי ואצלח עיסקייהו הרי לדעת הסבא דבעי' לשמה וע"כ בני ישראל למעט נשים והיקשא דתפילין לשעטנז ע"כ להורות משום דלאו ש"ב והעשה אינו ש"ב ומוכח דכהנים חייבים בכלאי' וה"ה בנבילות וא"כ לא איצטרך כל נבילה כו' ואמר ר"י שפיר עתיד אליהו לדורש' דאי' במס' חולין דף ח' ע"א בתו' שיש מפרשים כל מקום שנזכר בש"ס האי סבא הוא אליהו זכור לטוב א"כ אותו סבא דמנחות הוא ג"כ אליהו וס"ל דבעי לשמה וע"כ בני ישראל למעט נשים וכו' לכך הוצרך הוא בעצמו לדרש קרא דכל נבילה דלדידי' א"ל כרבינא כנ"ל ובעזה"י בדרושי הארכתי בזה ומאחר שראיתי שמ"ז הגאון ז"ל בפ' בהעלותך הרגיש בקצת דקדוקים שבגמ' זו וע"כ אמרתי לכתוב ג"כ מה שחנני ה' בזה וישמע חכם ויוסיף לקח ועיין הטיב בכל מה שכתבנו:

על פרשת כי תשא - כתנות אור

וידבר ה' אל משה לאמר כי תשא את ראש בני ישראל וגו' עיין בפרש"י וכאן איכא למידק טובא הלא פשטא דקרא כתיב ולקחת את כסף הכפורים מאת בני ישראל ונתת אותו על עבודת אוהל מועד משמע שבכסף הכפורים עשה אדנים ומשכן וע"ז כתיב לכפר על נפשותיכם משמע אותו כסף שעשה מהן אדנים בא לכפר: ועוד איכא למידק בקרא דכתיב ולקחת אותו משמע שצוה הקב"ה למשה שיקח עבור ישראל וא"כ הי' לו לומר לכפר על נפשותם מאי נפשותיכם. ונ"ל לומר דלכך נאמר תרומת ה' ג' פעמים משום דישראל הוצרכו ג' פעמים לכפרה אחד בדור ההוא וא' בדורו של דוד וא' בדורו של מרדכי ואסתר בימי דוד כתיב ויתן ה' דבר בישראל מהבוקר עד עת מועד ויאמר למלאך המשחית בעם רב ובהשחית ה' ראה וינחם ודרשו רז"ל בסוף פ' הרואה מאי ראה כסף הכפורים שנאמר ולקחת את כסף הכפורים ופרש"י ועכשיו הוצרכו לכפרה כסף הכפורים שנתנו קודם לכן ניצלו באותו זכות והשנית בימי המן דאי' בפ"ק דמגילה דף י"ב אמר ר"ל גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל לפיכך הקדים שקלי' לשקליו ולכאורה איכא למידק מאיזה טעם נצלו בזכות שקלים ששקלו במדבר באותו עת שביקש המן לשקול ונ"ל לומר לאחר שנדקדק בדברי ר"ל למה אמרו בזה הלשון גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' עולם הוי ליה למימר גלוי וידוע לפני הקב"ה אלא נ"ל לומר מילתא בטעמא דכסף הכפורים שעשה מהם אדנים

הי' כפרה גדולה לישראל משום דאי' בפ' ד' מיתות שאיוו ישראל לאלהות הרבה ורש"י פי' בפ' ויגש עשו שש נפשות היה לו והכתוב קראו אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהי' עובדין לאלהות הרבה אבל ביעקב כתיב שבעים נפש לפי שהי' עובדין לאל אחד הרי לפנינו כשישראל עובדין לאל אחד קוראן אותו הכתוב נפש אחד אבל כשעובדין לאלהות הרבה ראוי לקרותן נפשות בלשון רבים ובכסף כפורים שעשו מהן אדנים תקנו מה שקילקלו משום דאי' במקובלים דמאה אדנים הם בסוד אחדות יו"ד ספירות וכל ספירה כלולה מעשר וזה סוד מאה ברכות שחייב אדם לברך בכל יום לעשות אחדות אחד עיי' בשערי אורה סי' א' דף ז' ע"א וגם ע"פ הפשוט עולם כולה לא נברא אלא בשביל ישראל וכשעשו את העגל נתחייבו כליה והיה בדין שיחרב העולם דאין עולם מתקיים אלא בשביל ישראל כדאי' בפ"ק דתענית כשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל נמצא הישראל הם היסוד של עולם ואי' במדרש שגם המשכן הי' כנגד העולם והאדנים הם יסוד של משכן כי בלא אדנים א"א המשכן להתקיים ולכך כסף הכפורים עשו אדנים והי' התיקון מה שרצו לקלקל ולהרוס העולם וע"י כסף הכפורים עשו אדנים ונתקן העולם וישראל נתחייבו כליה ומשה התפלל עליהם והשיבו הקב"ה וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם ופירש"י עתה שמעתי אליך מלכלותם יחד ותמיד כשאפקוד עליהם עונותיהם ופקדתי עליהם מעט מן העון הזה. ולכאורה איכא למידק מה דאי' בברכות בפ' אין עומדין אמרו ישראל שמא לא תשכח לי מעשה עגל אמר להם גם אלה תשכחנה אמרו ישראל שמא תשכח לי מעשה סיני אמר להם גם אנכי לא אשכחך ולפ"ז מאחר שהבטיח הקב"ה שישכח מעשה עגל איך אמר ביום פקדי ופקדתי וע"כ צריכין אנו לומר דהא הבטיח הקב"ה לשכוח מעשה עגל היינו שלא יעשה אותם כליה לגמרי אבל לפקוד קצת מעון הוא פוקד עליהם אך צריכין אנו להבין מה שאמרו ישראל שמא ישכח לי מעשה סיני איכא לתמוה מהי תיתי שישכח מעשה סיני אלא נראה דאיתא במדרש שאמרו א"ה אומה ששמעו אנכי ולא יהי' לך ואח"כ עשו את העגל כלום תקנה יש להם. ולכאורה איכא למידק וכי בשביל ששמעו אנכי ולא יהי' כלום יש לך תקנה הלא ע"ז אחד מז' מצות מבני נח א"כ אף אם לא שמעו נמי אסור לעבוד ע"א אלא נראה משום דכתב הרמב"ם דטענות עובדי כוכבים ומזלות דהקב"ה עזב את הארץ ונתן כח למזלות לנהוג והקב"ה מרוב גבהתו וגדול אין משגיח על העולם התחתון וישראל ששמעו אנכי ולא יהי' שם נאמר בפירוש לא תעשה לך פסל וכל תמונה אשר בשמים כו' הרי להדיא אסרה התורה המזלות אשר בשמים וישראל שעשו העגל הי' כוונתם לעבוד למזל שור כדאי' במפרשי' ולכך אמרו אומה ששמעו אנכי ולא יהי' לך

ונאסר שם בפירוש עבודות כו"מ א"ה ועשו את העגל כלום תקנה יש להם שאין להם תירוץ כלל כמ"ש הרמב"ם ולכך אמרו ישראל שהשיב להם הקב"ה גם אלה תשכחנה שלא יזכור מעשה עגל אמרו שמא ישכח לי מעשה סיני שע"י מעשה סיני נתעורר חטא העגל שאין להם תירוץ שעבדו למזל שור שהרי בפי' נאסר להם עבודת כו"מ והשיב להם הקב"ה שאנכי לא אשכחך שזכות אנכי יעמוד לכם הרי לפנינו שישראל נתחייבו כליה אך הקב"ה מזכיר להם זכות אנכי שקיבלו והרחיק עונשם לפקוד כל פקודה מעט מעט מעון העגל אך הי' מתירא שלא יגביר עליהם מדת הדין בעידן ריתחא ובפרט כשאחזן מעשה אבותם ולכך צוה הקב"ה שיתנו כסף כפורים לתקן מה שקלקלו ויעשו אחדות ע"י אדנים כמ"ש למעלה וזה פי' הפסוק ולקחת את כסף הכפורים ונתת אותו על עבודת אוהל מועד והי' לבני ישראל לזכרון ר"ל לזכרון בדורות אחרונים בימי דוד ובימי המן לכפר על נפשותיכם ר"ל שהם עבדו ע"א ונתחלקו לנפשות הרבה שאחזו לאלהות הרבה יתקנו בזה כשיעשו אדנים ויעשו אחדות גמור ויהי' כנפש אחד וזה שאמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני מי שאמר והי' עולם ר"ל שכוונתו שעולם מתקיים ע"י ישראל והמן עתיד לשקול שקלים על ישראל מפני שהשתחוו לצלם ואחזו מעשה אבותם והי' מתירא שלא יפקוד עליהם עון העגל ויכלה את ישראל ויהרס עולם לכך הקדים שקליהם והם כסף הכפורים לעשות מהם אדנים לתקן הקלקול להתקיים העולם וזה שאמרו אסתר אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי מפני שהי' העולם יכול להתקיים אבל עכשיו שנמכרנו להשמיד ולהרוג אין הצר שוה בנזק המלך ר"ל במלכו של עולם דכשם שא"א לעולם בלא רוחות כך א"א בלא ישראל ונמצא מתבטל מלכותך וק"ל ואמרתי בדרך רמז במה שכתוב זה יתנו כל העובר על הפקודים מבן עשרים שנה ומעלה דאי' דאין ב"ד שלמעלה עונשין אלא מבן ך' ולמעלה ולכך אמר זה יתנו כל העובר על הפקודים ר"ל התורה מבן כ' שנה ולמעלה אז הוא בר עונשין וחייב ליתן כפרה זו תמורת נפשו משא"כ מי שפחות מבן כ' שנה אינו בר עונשין ולכך אין חייב ליתן וק"ל ובזה יש לישב גמרא דפ' השותפין א"ר אבוהו אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע במה תרום קרן ישראל א"ל בכי תשא וע"פ דברינו יבואר משום דא"ה אמרו אין תיקון לישראל ונגדע קרן ישראל ולכך אמר במה תרומם קרנם והשיב לו הקב"ה בכי תשא שיתנו שקלים וכסף כפורים של שקלי' נעשו אחדות גמור ותיקנו מה שקלקלו וק"ל: וע"פ דברינו אלה יבואר שאר הפסוקי' כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם כו'. ולכאורה מיות כפולות הם דכך הוי ליה למימר ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהיה בהם נגף ובפקוד אותם בתר' מיותר אלא נראה דבא לרמז דהא דוד מנאם בלא שקלים ונתן ה' דבר בעם ויאמר

למלאך המשחית בעם רב טול רב שבהם שיש לי לפרוע מהם כמה חובות באותו שעה מת אבישי בן צרויה ששקול כרובו של סנהדרין ובהשחית ראה וינחם ה' על הרעה מאי ראה ר' יצחק אמר כסף הכפורים ראה ופי' רש"י כסף הכפורים ראה שנתן במנין ראשון של ישראל למשכן והוא כיפר על מנין זה שהרי לזכרון נתן דכתיב והי' לבני ישראל לזכרון לכפר ועכשיו הוצרכו כפרתו ראה הקב"ה שמנאן דוד לישראל ולא לקח מהם כופר כו' וניצלו באותו זכות עכ"ל ונראה דזה רמז גדול בפסוק כי תשא את ראש ב"י לפקודיהם ונתנו איש כפר נפשו לה' בפקוד אותם ולא יהי' בהם נגף בפקוד איתם ר"ל שמרמז על דוד שלא יהי' בהם נגף בפקוד אותם ר"ל אף שלא יפקוד אותם ע"י שקלים אפ"ה לא יהיה בהם נגף מפני שכסף הכפורים אלו מכפרים על אותו מנין לעתיד וק"ל: ועוד מצינו למימר רמז נפלא בתורתינו הקדושה דאי' במדרש למה אמר בלשון שא את ראש שאם יזכו יעלו לגדולה כמה דתימא ישא פרעה את ראשך והשיבך על כנך אם לא יזכו ימותו כמ"ד ישא פרעה את ראשך מעליך ותלה אותך על העץ הרי בלשון כי תשא נוכל לומר לשון מיתה או לשון גדולה והנה בחטא דוד שמנאם בלא שקלים ונתן ה' דבר בעם ויאמר למלאך המשחית בעם רב טול רב שבהם שיש לי לפרוע מהם כמה חובות ואותו שעה מת אבישי בן צרויה שהי' שקול כרובא דסנהדרין ובהשחית ראה וינחם על הרעה ואמרו רז"ל שראה כסף הכפורים וזה רמזה לנו התורה כי תשא את ראש בני ישראל ר"ל שהראש מבני ישראל ימות לפקודיהם שזה בא לפקודיהם שמנו אותם ונפקד עליהם גם חטא עגל ואמרו תורה ונתנו איש כופר נפשו לה' בפקוד אותם ר"ל היום יהיה כסף הכפורים שלא יהיה בהם נגף בפקוד אותם בלא שקלים וק"ל:

על פרשת מגילת אסתר

אבוא במגילת ספר לכתוב במה ששמעתי מרבותי ומה שחנני ה' במגילת פורים. ואכתוב זכרון בס' לדור דורים ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש המולך מהודו ועד כוש שמעתי בשם ירושלמי אחד דאמרינן בגמ' כל שנאמר ויהי אינו אלא צרה והצרה הי' להשמיד ולהרוג ואי' בפסחים בפ' האשה אמר ר' אושיע מ"ד צדקות פרזונו בישראל צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שפזרום לבין אומות והיינו דאמר ההוא מינאה לר' חנינא אנן מעלינן מנייכו כו' והשיב לו ר' אושיעא משום דלא ידעיתו היכא תעבידו תכלינהו לכלהו ליתני גבייכי תכלו מאי דאיכא גבייכו קריין לכו מלכותא קטיעתא. ולפ"ז אי לאו דמלך אחשורוש בכל העולם לא היתה הצרה צרה כ"כ ולא היה בידו לגזור להשמיד ולהרוג דלא ליקרי למלכותא מלכות קטיעתא אבל עכשיו שמלך בכל העולם הי' בידו לגזור

להשמיד ולהרוג וזה פי' הפסוק ויהי בימי אחשורוש שהיה ווי וצרה להשמיד ולהרוג ועיקר הצרה היה המולך מהודו ועד כוש שמלך על כל העולם ואי לאו דמלך מהודו ועד כוש לא היה הצרה שלא היה בידו לגזור להשמיד ולהרוג אבל עכשיו שמלך מהודו ועד כוש הי' הצרה צרה ודפח"ח:

בפסוק ותיטב הנערה בעיניו ותשא חסד לפניו לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה וכו' ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד כו' אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואיכא למידק למה צוה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה ונראה לומר טעם פשוט משום דאמרי' בע"א דף כ"ב חביבה עליהן בהמתן של ישראל יותר מנשותיהם והי' סבר מרדכי שאם תגיד עמה שהיא מזר ישראל ופשיטא מולדתה שהיא מזרע המלוכה תהיה חביבה בעיני המלך יותר מכל הנשים ולא יחזור אותה ולכך צוה שלא תגיד כדי שלא יחבב אותה וזה סמיכות הפסוק ותיטב הנערה ותשא חסד לפניו וכן בפסוק ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים אך שמא תאמר דלכך היתה חביבה בעיניו משום שהיא מזרע ישראל וחביב בהמתן של ישראל יותר מנשותיהם ולכך מפרש לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה וע"כ היתה מה' זאת שתהיה לישועה לישראל וק"ל: ובד"א נראה לישב ע"פ מה דאי' בסנהדרין דף ע"ד ע"ב אמרי' בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרוג ואל יעבור ופריך והא אסתר בפרהסיא הוי אמר אביי אסתר קרקע עולם היה רבא אמר הנאת עצמן שאני וכתבו תוס' והא דלא פריך הכא והא אסתר ערות הי' דקים ליה דמהני טעמא דקרקע עולם לענין דלא מחייבא למסור עצמה משום ערות אבל לענין חילול השם משום פרהסיא לא סלקא דעתן דמהני קרקע עולם ומשני דאפילו לענין קדושת השם מהני טעמא דקרקע עולם וכן כתב הרא"ש שם וביד"ד סי' קנ"ז פסק בש"ע דבע"ז וג"ע ושפיכות דמים אפי' בצינעה ואפילו אין העכו"ם מכוון אלא להנאתו יהרג ואל יעבור וכתב רמ"א ודוקא כשאומרים לו לעשות מעשה אבל אם אונסים לאשה לבוא עליה אין צריך להרוג וכתב הש"כ סי' ק"ט א"צ ליהרג אלא א"כ הוי בפרהסיא כן כתב רבינו ירוחם סוף נתיב י"ח ותימא מנ"ל הא דהא אע"ג דכתבו התוספות והרא"ש סוף פ' בן סורר ורפ"ק דכתובות גבי הא דפריך והא אסתר בפרהסיא הוי ולא פריך והא ג"ע הוי משום דקרקע עולם היא ולא עבדה מעשה הילכך לאו ג"ע הוא היינו לס"ד דמקשה אבל למאי דמתרץ התם דקרקע עולם היתה אפי' בפרהסיא אינו צריך ליהרוג מטעם קרקע עולם כדמוכח להדיא בתוס' והרא"ש שם ואפשר סבירא ליה לרבינו ירוחם דרבא דמשני התם הנאות עצמו שאני פליג אביי וסבירי ליה כדקס"ד דש"ס מעיקרא. דמטעם קרקע עולם בפרהסיא יהרג ואל יעבור אבל לא ידעתי מנ"ל הא

דאפשר לענין דינא רבא מודה לאביי כו' עכ"ל ואני אומר אלו ראה הש"כ דברי התוס' ביומא דף פ"ב ע"א לא התפלא על רבינו ירוחם שהתוס' כתבו שם בהדיא וז"ל ורבא דפליג בפ' בן סורר אשנויא דקרקע עולם ומשני הנאות עצמו שאני לא פליג אלא לענין בפרהסיא דלא מהני קרקע עולם אבל לענין גלוי עריות מודה דמהני קרקע עולם א"נ אפי' לענין בפרהסיא לא פלוג אלא מוסיף עוד טעם שני עכ"ל. הרי לפניך שלפי תירוץ ראשון כתבו התוס' כדעת רבינו ירוחם דרבא פליג אאביי דלענין קדוש השם לא מהני קרקע עולם הרי לפי תירוץ ראשון שבתוס' פליגי אביי ורבא דלאביי לא מהני הנאות עצמו גבי חילול השם ולרבא לא מהני קרקע עולם אבל לענין עריות אפי' בפרהסיא מהני קרקע עולם ולפ"ז נראה דמרדכי לכתחילה רצה לצאת נפשו אליבא דכ"ע דבודאי לענין עריות כ"ע מודה דמהני קרקע עולם ואינו מחוייב למסור נפשה אלא לענין בפרהסיא לא מהני לרבא קרקע עולם ולאביי לא מהני הנאות עצמו ולכך צוה עליה אשר לא תגיד את עמה ומולדתה ולש"ס דפריך והא אסתר בפרהסיא הוי היינו לבתר דהוכרחה לגלות עמה ומולדתה ופריך שפיר איך לא מסרה נפשה על קדוש השם ומשני אביי דסמכו נמי בהא על קרקע עולם ורבא משני הנאות עצמו שאני אך על גופיה דדינא קשי' לי טובא דכתב הכי דקרקע עולם מהני אפי' בג' עבירות דאי לא למ"ד אל תקרי לבת אלא לבית דאשת איש היתה אמאי לא מוסרה עצמה למיתה על כך וליכא למימר משום דלהנאות עצמו שרי דבשלשה עבירות הללו לא שרי משום הנאות עצמו דאפי' בצנעה ואפי' שלא בשעת הגזרה דליכא חילול השם יהרוג משום חומר עצמן ע"ל ועפ"י דברי הנ"י פסק כן בש"ע ותימא לי דהא לפי עולם ובקידוש השם לא מהני ואף דתירוץ אביי דקרקע עולם נמי מהני בפרהסיא ורבא תירץ הנאות עצמו שאני דמהני אפי' בפרהסיא שהוא חמור יותר מעריות ואיך נימא דלפי האמת יהיה חמור יותר עריות מחילול השם דבעריות לא מהני הנאות עצמו ובחילול השם מהני ולענין קרקע עולם הוא בהיפך דלענין עריות מהני ולענין חילול השם לא מהני לרבא:

ונראה לי לומר דכשם שהנאות עצמו לא מהני לענין איסור עריות אף דמהני לענין חילול השם הכי נמי נימא לאביי אף דקרקע עולם מהני לענין חילול השם לא מהני לענין עריות משום חומר עצמן דמ"מ היא נהנית מעבירה והא דלא פריך אסתר עריות הוי וכמו כן אמאי לא מסרה עצמה למיתה למ"ד אל תקרי לבת אלא לבית משום לדעת הזוהר דיהיב לה שידא באתרה ומעולם לא בא עליה א"כ לא קשיא להו מעריות ולכך לא מסרה עצמה למיתה אלא דפריך מ"מ אסתר בפרהסיא היתה ויש בו חילול השם ועריות לא הי' שם כלל ולכך משני אביי קרקע עולם היתה וליכא לאו דחילול השם ורבא משני הנאות

עצמו שאני ובזה מיושב נמי קושיות התוס' ביומא וז"ל ותימא כיון דאיכא איסור מיתה בביאת נכרי למה לא גירש מרדכי את אסתר בשעה שבאתה להצלת כל ישראל ותירצו וי"ל דהי' ירא פן יודע הדבר למלך וזה דוחק דע"י גט יתפרסם שהיתה אשתו ובלא גט לא יתפרסם אבל לפי דברינו ניחא דלא הי' חושש כלל לזה דנתן שידית במקומה ולא הי' איסור אלא בפני חילול השם שהיה בפרהסיא וכל העולם לא ידעו מזה וע"ז משני אביי קרקע עולם היתה ורבא משני הנאת עצמו שאני מרדכי לכתחילה רצה לצאת כל הדעות וצוה עליה אשר לא תגיד עמה ומולדתה ולא הי' חילול השם כלל ולא איסור עריות:

ובזה יש לישב המשך הפסוקים ותלקח אסתר אל, המלך אחשורוש אל בית מלכותו בחודש העשירי הוא טבת ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו כו' אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ולכאורה דבר כפול הוא זה דהא לעיל כתי' לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה ונ"ל לומר דהא בגמ' דף י"ג דרשינן ויאהב המלך את אסתר אמר רב ביקש לטעום טעם בתולה טעם בעולה טעם ופרש"י לכך נאמר מכל הנשים ומכל הבתולות ולכאורה יפלא באדם אחד אחרי שהיתה באמת בעולם איך אפשר לטעום טעם בתולה אבל לפי דעת הזוהר שמסר בזרועי דאחשורוש במקום אסתר שדית ניחא דהשד מתהפך לכמה גוונים ולפי רצונו היתה השידה מתהפכת פעמים לבתולה ופעמים לבעולה ולפי ענ"ד דזה רמז בפסוק ויאהב המלך את אסתר את מיותר הל"ל ויאהב המלך לאסתר אלא את לרבוי את הטפל לאסתר דהיינו השידות שהכניסה תחתי' וא"כ לא עברה כלל על עריות אך הי' איסור מפני חילול השם אך כל זמן שלא הגידה עמה ומולדתה אין כאן בית מיחוש כלל וזה מרומז בפסוק ותלקח אסתר אל המלך כו' ולא יקשה לך למה לא מסרה עצמה למיתה מגודל איסור עריות ולכך אמר ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים ותשא חן וחסד לפניו מכל הבתולות וע"כ ביקש לטעום טעם בעולה ובתולה טעם ואין זה אלא שנתן תמורת אסתר שידית בזרועי דאחשורוש ואהב את אסתר הטפל לה וא"כ לא הי' שם עון עריות וא"ת מפני חילול השם היה לה למסור עצמה ומתרץ הפסוק אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי לצאת לכתחילה לכל הדעות ואין כאן חילול השם כלל וק"ל. וזה אפשר רמז בפסוק אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כו' ולכאורה דברים כפולים בפסוק כיון דכבר כתוב אין אסתר מגדת כו' א"כ מאי הוצרך לומר ואת מאמר מרדכי אסתר עושה אלא נראה דמרדכי ע"י שמות הקדושי' פעל ונתן שידית בזרוע דאחשורוש ואפשר דאותן השמות מסר בפה אסתר בכל עת וזמן שתקרא למלך שתוכל לפעול פעולה זו ולכך קאמר תחילה

אין אסתר מגדת כו' בזה היתה מסלק עון דחילול רשם אך עון עריות קאמר ואת מאמר מרדכי אסתר עושה ר"ל מאמרו שמסר לה שמות קבלה מעשיות להנתן שידה במקומו היתה עושה כן כאשר היתה באמנה אתו שלא תאסור עליו בביאת נכרי וק"ל: ואגב דאיירינן בזה והראתי ת"ל פנים מסבירות כהלכה ע"פ דעת רבותינו ז"ל טעמא דמילתא למה צוה עליה מרדכי שלא תגיד עמה ומולדתה נימא נמי מילתא מסברא דנפשן ואגב זה יתישב הפסוק ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ויבקש הדבר וימצא כו' אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן ולפי פשוטה אין לו הבנה למה אמר מעשה זה גידל המלך אחשורוש את המן ולא מקודם ונראה משום דאמרינן ממוכן זה המן והוא נתן עצה להרוג את ושתי וליתן מלכותה לרעותה הטובה ממנה ואי' במדרש שהמלך אחר שפג יינו קצף על נתנו עצה זו להרוג את ושתי ומרדכי ירא שלא ימצא המן חן בעיני המלך ע"י אסתר שהיא היתה יותר נאה ונושאת חן בעיני כל רואיה ויאמר המן שעצתו היתה לכבוד המלך ועלבון המלך תבע ולכך צוה שלא תגיד עמה ומולדתה ויהי' בחשד בעיני המלך שאסתר היא מעמו ומולדתו ונתן עצה להרוג את ושתי כי בודאי יקח המלך את אסתר וימליך אות' תחת ושתי שהיא היתה יפיפי' ביותר מכל הנשים אבל אחר שאמרה אסתר למלך בשם מרדכי שבודאי אסתר אין מעם המן וממולדתו דא"כ לא היתה מגדת למלך בשם מרדכי כי ידע המלך שהמן ומרדכי היו שונאים זה לזה ולכך סבר המלך שעצתו היתה לכבוד המלך ולא לשום פנים אחרת ולכך אמר אחר הדברים האלה גדל המלך אחשורוש את המן ולא מקודם לכן אחר זה שמעתי בהמבורג שדבר זה אמר גם מחותני הגאון חכם צבי ז"ל ושמחתי שכוונתי לדעת הגדול: איתא בחולין דף קל"ט ע"ב אסתר מן התורה מנין שנאמר ואנכי הסתר אסתיר פירש"י בימי אסתר יהי' הסתרת פנים והנה לפרש"י יש לפרש סיפא דקרא ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה וכן בפסוק ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלהים אחרים משום דאמרי' שנתחייבו כליה שהשתחוה לצלם של נבוכדנצר וזה רמז הפסוק שיבא עליהם רעות רבות וצרות בימי אסתר משום כי פנה אל אלהים אחרים וק"ל: ול"ג דרמזה לנו התורה בפסוק ואנכי אסתיר מה דאי' בזוהר ריש פ' כי תצא אסתר לישני דסתרא' אתה סתר לי שכינתא אסתירת לה מאחשורוש ויהיב לה שידא באתרה ואתהדרית איהי בזרועי דמרדכי ומרדכי דהוי ידע שמא מפרש וע"ב לשון עבד כל דא בחכמתא עכ"ל וזה הרמז בתורה ואנכי הסתר אסתיר ר"ל שאני מסתיר לאסתר ואתן שידה תחתה וק"ל:

אחר כתבי זאת ראיתי נדפס בשם הגאון מוהר"ר ניסן אב"ד דק"ק קאליש ושמחתי שהיתי בר מזלו ואגב דאתא לידן נימא בי' מילתא אחרי דאיתא שם המן מה"ת מנין המן העץ פי' רש"י יתלה על העץ ובאמת בקרא כתיב המן העץ אשר צויתיך לבלתי אכול אכלת משום דאי' במדרש ילקוט ומרדכי ידע את כל אשר נעשה ידע לרפאות את המכה ידע מאיזה חטא לקו על שאכלו בשולי נכרים וכן איתא במדרש ילקוט שהשיב אליהו לאבות עולם שנגזרה גזירה זו מפני שאכלו ושתו ממשתה אחשורוש השלימו ישראל לטבח ולמחות שמם מן העולם ונראה וכי בשביל אכילה נתחייבו כליה משום דכתיב בפ' כי תשא פן תכריתו ברית כו' וזבחו לאלהיהם וקרא לך ואכלת מזבחו ולקחת מבנותיו לבניך והזנו את בניך אחרי אלהיהן ופרש"י ואכלת מזבחו כסבור אתה שאין עונש באכילתו ואני מעלה עליך כמודה בעבודתו שמתוך כך אתה בא ולוקח מבנותיו לבניך וכן מצינו בגמ' שגזרו על פתן ושמנן משום יין נסך וי"נ משום בנותיהן ובנותיהן משום דבר אחר ר"ל ע"ז הרי לפניך שהזהירה התורה שלא לאכול מזבחו ומעלה עליו הכתוב כאלו הודה בע"ז שלו וזה מרומז בפסוק המן העץ ר"ל שהמן בא ונתלה על העץ וכ"ז בא לישראל אשר צויתיך לבלתי אכול אכלת ר"ל שנכשלת בבישולוי עכו"ם והשם צוה שלא לאכול מהם וק"ל:

ועפ"ז נראה לי ליישב גמרא דמגילה דף י"ב ע"א שאלו תלמידיו את ר"ש בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה אמר להם אמרו אתם א"ל מפני שנהנה מסעודתו של אותו רשע א"כ שבשושן יהרגו שבכל העולם כולה אל יהרגו א"ל אמור אתה א"ל מפני שהשתחוו לצלם א"ל וכי משוא פנים יש בדבר א"ל הם לא עשו אלא לפני' כו' ואיכא למידק מאי קשיא להו מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה דילמא עשו עבירות בצנעה דבודאי לא חשוד הקב"ה דעביד דינא בלא דינא ועוד איך יעלו על דעת בשביל שנהנה מסעודתו של אותו רשע יתחייבו כליה ונקדים גמרא דשבת בפ' ר"ע ויתיצבו בתחתיות ההר כו' א"ר אחי בר יעקב מכאן מודעה רבה לאורייתא ופרש"י שאם יזמינם לדין למה לא קיימתם מה שקבלתם עליכם יש להם תשובה שקבלוהו באונס אמר רבא אעפ"כ הדר קבלוהו בימי אחשורוש וכתבו התוס' ומה שכרת עמהם ברית יהושיע לעבוד את הקב"ה התם לא קבלו אלא שלא לעבוד ע"א דכתיב חלילה מעזוב את ה' עכ"ל וכבר כתבו דאכילת זבחו הוא משום לתא דע"א וא"כ קיבלו מצות ע"ז וכל אביזרייהו דומיא דמשני הש"ס סוף פ' בן סורר הא דלא חשיב מצות קידוש השם גבי ז' מצות בני נח ומשני אינהו וכל אביזרייהו קא חשיב דאי לאו הא לא

קיימי הני מצות עיין פירש"י שם וכ"כ הר"ן דהני שלש עבירות שיהרוג ואל יעבור לאו דוקא בעבירה גופה אלא אינהו וכל אבזרייהו:

ולפ"ז יובן שאלתם שהם שאלו מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל באותו הדור כליה באותו דור דייקא שעדיין לא קבלו ברצון ויש להם תירוץ מודעי רבה שהי' אנוסים ואין להם להענש ואמר להם אמרו אתם ואמרו מפני שנהנה מסעודה של אותו רשע וזה בכלל כמודה בע"א וזה קבלו ברצון ונכנסו לברית בימי יהושיע ולכך נתחייבו כליה והקב"ה מחל להם משום דלא הוי ע"א ממש והקשו להם א"כ שבשושן יהרגו וכל העולם אל יהרגו ולמה נגזר על כל העולם ואמר להם בשביל ע"א שהשתחוו צלם בימי נבוכדנצר ולכך שפיר נתחייבו כליה דע"א קיבלו עליהם מרצון אלא שניצלו בשביל שלא עשו אלא לפנים וק"ל:

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך ודתיהם שונות מכל עם ואת דתי המלך אינם עושים ובגמרא דף י"ג ע"ב ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לכולהי שתא בשה"י ופה"י ופי' רש"י ואת דתי המלך אנגריו' ומסים וגולגלת וארנוניות אינם נותנים ולכאורה תמוה למה הכניס בדבריו שדתיהם שונות מכל העמים ואת דתי המלך אינם עושים שאינם נותנים מסים אם רצה להלשין עליהם שאינם נותנים מסים דבר זה אינו תלוי במה שדתיהם שונות מכל עם בקיצור הל"ל דתי המלך אינם עושים וגם יש לדקדק למה אמר מפוזר ומפורד כו' בקיצור הל"ל ישנו עם אחד מפוזר ומפורד ודקדוק זה אפשר לתרץ ע"פ הקדמה שהקדמנו לעיל דא"א לכלות כל ישראל דאין אנו תחת מלך אחד ומאי דאינהו גבי' א"א לכלות דלא ליקרי לי' מלכות קטיע' ולכך הכניס בדבריו ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים בכל מדינות מלכותך ר"ל שכל ישראל הם תחת ממשלת מלכותך ובידך לכלות כ"י משא"כ אם לא היו כולם תחת מדינות מלכותך לא הייתי מבקש לכלות אותם דלא ליקרי מלכות קטיע' וק"ל. ומה שהכניס בדבריו שדתיהם שונים מכל עם כו' אכתוב מה ששמעתי ממ"ו החסיד הגאון מוהר"ר משה זצ"ל שהי' אב"ד בק"ק סאכטשוב פי' נחמד על פסוק זה דאי' במדרש דאמר נבוכדנצר לישראל כתיב בתורתכם והפיצך ה' בכל העמים ועבדת שם אלהים אחרים א"כ בדין שהשתחוו והם השיבו מלכא את עלינו למסים וארנוניות אבל לע"א את וכלבא שווין וכן פי' רש"י בפ' כי תבא ועבדת שם אלהים אחרים לאו עבודת אלהות ממש אלא מתוך שאתם מעלים מס וגולגולת לכומרי ע"א וזה רמז המן בדבריו שאמר ישנו עם אחד מפוזר בין העמים א"כ כיון שנתפזרו בין העמים א"כ בדין הוא שיעבדו ע"א כמו דכתיב ועבדת שם אלהים אחרים וא"כ מדוע דתיהם שוני' מכל

עם וא"ת לאו עבדות אלהות ממש אלא מתוך שאנו מעלים מסים וארנוניות מעלה כאלו עבדם ולכן אמר ודתי המלך אינם עושים דמפקא כולה שתא בשה"י ופה"י ואינם נותנים מס א"כ ממ"נ יש לתבוע מהם או שיעבדו ע"א או שיתנו מס ודפח"ח: ול"נ כפשוטה ישנו עם אחד מפוזר ומפורד כו' דאי' בגמ' דמגילה דף י"ג ע"ב וגם אי' בזוהר שמלך סתם הוא מלך הקב"ה וזה ידוע שכבר הוכיח אותנו משה אם לא נלך בחוקי הקב"ה שיגלה אותנו לבין האומות וא"כ הי' ראוי' לתת לב לשוב להקב"ה ועכ"ז לא שבו בתשובה ואע"פ שדתינו דת אמת וזה שרמזה במגילה ישנו עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים שהלכו בגולה ע"י חטאים ודתיהם שונים מכל העם שיש לנו דת אמת ואפ"ה ודתי המלך של הקב"ה אינם עושים בתורה ובמצות:

ויהי אומן את הדסה בת דודו כי אין לה אב ואם כו' ובמות אביה ואמה כו' ובגמ' דף י"ג ע"א ובמות אביה ואמה ל"ל א"ר אחי עוברתה מת אביה ילדתה מתה אמה עפ"ז י"ל כוונת הפסוקים בתהלים סי' כ"ב למנצח על אילת השחר שמזמור זה התפללה אסתר כדברי רז"ל וכתיב שם כי אתה גוחי מבטן מבטיחי על שדי אמי אלי אתה אל תרחק ממני כי צרה קרובה כי אין עוזר ונראה דהפסוק מרמז לנו לפי מאי דאי' במדרש רבה בפסוק ותאמר אסתר שתפילתה היתה עזור נא אמתיך אשר נשארתי יתומה בלי אב ואם וזה מרומז בפ' כי אתה גוחי מבטן ר"ל בעוד היתי בבטן אמי מת אבי ומבטחי על שדי אמי בשעה שהיא ראוי' להתפרנס משדי אמי מתה אמי והלכתי מרחם מבטן אמי אלי אתה שפרנסתי ורחמתי עלי ע"כ אל תרחק ממני גם עתה כי צרה קרובה ר"ל צרות המן עיין במדרש ילקוט שדורש הפסוק אל תרחק ממני שהתפללה אסתר בעת שבאתה לפני אחשורוש:

דף י"ב ע"ב רבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו משפחות יהודה אמרה אנא גרים דמתילד מרדכי כו' רבא אומר כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא כו' ופרש"י לצעקה ולא לשבח וראוי לתת לב במאי קמפלגי דרבנן סברי שמשפחות הי' מתגרות לשבח שהי' מתפארי' במרדכי ורבא ס"ל שהתרעמו על מרדכי ונראה דאיתא בסנהדרין דף ס"ב פליגי אביי ורבא בהעובד מאהבה ומיראה דאביי ס"ל דחייב ורבא ס"ל דפטור והקשה התוס' ל"ל השתחוה מרדכי להמן ותירצו התוס' בשביל קידוש השם עשה ובאמת לא הי' מחויב לקדש השם כיון דלאו ע"א הי' לתירוץ השני אלא דמרדכי עשה מצד חסידתו וכמ"ש הר"ן בס"פ בן סורר וז"ל וכל היכא דאמרי' יעבור ואל יהרוג אין לו למסור עצמו למיתה על קדושת השם ואם מסר הרי זה מתחייב בנפשו אבל אם הוא אדם גדול וחסיד וירא שמים ורואה שהדור פרוץ בכך רשאי לקדש את השם והיינו דאמרי' מה ראו חמו"ע

שהפיל עצמן לכבשן אש שהרי לא ע"ז היתה אלא אנדרטי של מלכים לכבוד בעלמא אלא מתוך שהיו רובן טועין וסבורין שהיתה ע"א הוה קדוש השם במה שעשו עכ"ל ונראה דבזה פליגי רבנן סברי דמאהבה ומיראה חייב והמן הי' על לבו ע"ז כתירוץ ראשון שבתו' וא"כ הי מחויב למסור נפשו ולכך אמרו לשבח שכל א' מהמשפחות אמרי מנאי קאתי מרדכי שקידש שמו ומסר עצמו על קדוש השם ונעשה נס על ידו ורבא ס"ל דמאהבה ויראה פטור ולא היה מחויב לקדש השם ולכך דרש לא דך גיס' שנתרעמו משפחות עליו שגרם צער לישראל שעשה דבר שלא הי' מחויב וע"פ הדברים הנ"ל יש לומר הא דקאמר הש"ס וכי יש משוא פנים בדבר והשיב הם לא עשו אלא לפנים והיינו דכתיב כי לא ענה מלבו ולדברי הר"ן שלא הי' ע"א אלא הם הי' טועים בדבר ועבדו מחמת יראה ובאמת לא הי' ע"ז ולא עבדו בלב וזה פי' הפסוק אם שכחנו שם אלהינו ונפרש כפינו לאל זר הלא אלהים יחקור זאת כי הוא יודע תעלמות לב ר"ל שלא עבדנו בלב וק"ל: ותמאן ושתי המלכה לבא כדבר המלך אשר ביד הסריסים. ולכאורה אשר ביד הסריסים מיותר אלא נראה דאי' במדרש ילקוט שהמלך אמר להביא ושתי המלכה בלבוש מלכותה אבל השרים נתנו עצה שתבוא ערומה. וזה מרומז בפסוק ותמאן המלכה לבא כדבר המלך אשר ביד הסריסים כפי אשר אמרו הסריסים דבר המלך לא רצתה לבא אבל כפי אשר יצא מפי המלך תחילה היתה מרוצת לבא וק"ל:

בפסוק כי נמכרנו אני ועמי להשמיד ולהרוג ולאבד ואלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי אין הצר שוה בנזק המלך משום דאי' בפ"ק דתענית כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם כו' כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך א"א לעולם בלא ישראל וזה רמזה אלו לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי כי היה העולם מתקיים אבל עכשיו שנמכרנו להשמיד ולהרוג וכשישראל לא יהי' בעולם וחרב העולם וזהו נזק המלך שיתבטל מלכותו ואם כן אין הצר שוה בנזק המלך:

גמרא דמגילה דף ז' ע"א אמר שמואל אי הוה התם הוה אמינא מילתא דעדיפי מכולהו שנאמר קימו וקבלו קימו למעלה מה שקבלו למטה אמר רבא לכולהו אית להו פירכא לבר מדשמואל כו' והקשו התוס' דלשמואל נמי איכא פירכא דהא רבא גופי' הוא דאמר בפ' ר"ע מכאן מודעא רבה לאורייתא ואעפ"כ הדר וקיבל בימי אחשורוש דכתיב קימו וקבלו קימו מה שקיבלו כבר וכתבו וי"ל דלא חשיב האי פירכא דהא שפיר שמעינן מיני' תרתי ובפ' שבועות הדיינים נמי איתא דקאמר הש"ס אין לי אלא מצות שקבלו עליהם בהר סיני מצות העתידות להתחדש כגון מקרא מגילה מנין ת"ל קימו וקבלו קימו מה שקיבלו עליהם כבר ונ"ל לומר דלכאורה איכא למידק מנ"ל לדרוש הני דרשות

דלמא כפשוטא שקיימו עשית הפורים בדור הזה וקבלו ג"כ על זרעם כמו שמפרש בענין ולדעתי הוא כיון אמת בדברי רז"ל דהכי אמרו קיימו למעלה במה שקיבלו מלמטה ובשבת ובשבועות אמרי' להיפוך קימו מה שקיבלו עליהם כבר ונקדים מה דאי' בזוהר פ' כי תשא דמשה קבל אפי' מגלת אסתר דכתיב קימו וקבל היהודים קבלו מבעי' לי' וכתיב חסר וי"ו אלא מאי וקבל אלא דא משה דאיהו היהודים כללא דיהודאי ולפ"ז אלו ואלו דברי אלהים חיים דבשבת ובשבועות דייק מדכתיב וקבל לשון יחיד ש"מ דמשה שהי' כללא דיהודאי קבל בסיני אך הי' אנוסים שבעל כרחם הוכרחו לקבל כל התורה א"כ אף מקרא מגילה בכלל ולא הי' ראוי' לנס ולכך דרש קימו לשון רבים וקבל לשון יחיד שמורה שקיימו עכשיו מה שקבלו כבר בסיני ע"י משה שהי' כללא דכל היהודים וכיון שקיימו מרצון א"כ ראוי לעשות נס כמ"ש במגילה והכא במגילה דרשינן קיימו למעלה לעשות להם נס כמו שקבלו למטה מרצונם ולפ"ז איך כתבו קבל חסר ללמד שמשה כללא דיהודאי קבל ובסיני איך ידעו דבר זה אע"כ ברוח החודש נאמרה וק"ל אחר כתבי זאת מצאתי במדרש רות בפ"ד וז"ל מנין שהסכים הקב"ה על ידם רב אמר קימו וקבלו לא כתיב אלא וקבל רבים של יהודים קבל:

בפסוק ובמות אביה ואמה לקחה מרדכי לו לבת תאני' משום ר' מאיר אל תקרי לבת אלא לבית ונראה דכך פירושו דכשתקרא לבית נוכל לקרוא לבת דאמרי' בפ"ק דסוטה דף י"ב ע"א א"ר יוחנן כל הנושא אשה לשם שמים מעלה עליו הכתוב כאלו ילדה ולכך קאמר אל תקרא לבת דהא מרדכי לא ילדה אלא לבית שנשאה לשם שמים ומעלה עליו הכתוב כאלו ילדה א"כ נוכל שפיר לקרות לבת כאלו ילדה וק"ל:

ובד"א נראה לישב פסוק הנ"ל כי נמכרנו אני ועמי דאי' במדרש ילקוט על פסוק בתהלים סי' פ"ג על פסוק אמרו לכו ונכחידם ולא יזכר שם ישראל עוד כל זמן שישראל קיימים הוא נקרא אלהי ישראל נעקר ישראל אלהי מי נקרא הוי כי נועצו לב יחדיו עליך ברית יכרתו כל מה שהם מתרגשים עלינו בשבילך שנאמר למה רגשו גוים וכתיב על ה' ועל משיחו ואי' בזוהר כל מקום שנאמר במגילה זו מלך סתם מדבר במלכו של עולם וזה פי' הפסוק אלמלא לעבדים ולשפחות נמכרנו החרשתי שעדיין היה נקרא אלהי ישראל אבל עכשיו שנמכרו להשמיד ולהרוג א"כ אין הצר שוה בנזק המלך הקב"ה שעל מי יקרא שמו ועי' בסדר נצבים מה שכתבנו וישבנו הרבה פסוקים ע"פ הקרא הזה וזה השיבה אסתר על שאלת אחשורוש דכתיב ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלא לבו לעשות כן ותאמר אסתר איש צר ואויב המן הרע הזה. ולכאורה איכא למידק למה אמרה איש צר ואויב משום דאי' במדרש פ' תצוה פ' ל"ח

איש צר ואויב צר למעלה ואויב למטה וזה מרומז בתשבות' שנתכוון המן שלא לקרות שם אלהי ורצה לגרום פגם למעלה וגם למטה לעקור ישראל ולכך אמרה איש צר ואויב צר למעלה ואויב למטה וק"ל:

גמ' דמגילה דף ט"ו ע"א א"ר אליעזר א"ר חנינא כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ואמר ר"א ואמר ר"ח צדיק אבד לדורו אבד משל לאדם שאבדה לו מרגלית כל מקום שהיא מרגלית שמה לא אבדה אלא לבעלה ע"כ ואיכא למידק איך תלוים שני אמירות של ר"א ור"ח זה לזה ונ"ל לישב דאיכא למידק לפי דברי הזוהר דכל מקום שנא' במגילה מלך סתם מדבר במלכו של עולם והכא כתיב מלך סתם א"כ מאי דרשת בי' ונ"ל לומר דאי' בדף י"ג ע"ב א"ר יוחנן הקציף הקב"ה עבדים על אדוניהם לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי דכתיב ויודע הדבר למרדכי ונאמר שם אחר הדברים האלה אחר מאי אמר רבא אחר שברא הקב"ה רפואה למכה דאמר ר"ל אין הקב"ה מכה לישראל אלא א"כ בורא להם רפואה תחילה א"כ באותו עת שקצף בגתן ותרש הוא לעשות נס לצדיק למרדכי והקדים רפואה למכה שכבר עלה בדעת הקב"ה לגזור עליהם כליה שנתחייבו ישראל באותו דור כליה לולי שמרדכי החזירם בתשובה גדולה ונעשה ישועה גדולה לישראל על ידו וזה ידוע שאסתר בסוד שכינה והיא מתפארת כשיש צדיק בעולם נמצא כשקצף בגתן ותרש כדי לעשות נס לצדיק ומנו מרדכי והקב"ה ברא רפואה קודם למכה בשביל שישראל שבאותו דור נתחייבו כליה גלל כן נאמר שפיר ותאמר אסתר למלך להקב"ה בשם מרדכי כי יש מרדכי צדיק בעולם והוא כדאי להגן על הדור בתפילתו ותעשה נס על ידו לישראל ומהרש"א והרי"ף כתבו צדיק אבד לדורו בשביל שהי' מגין על דורו והשתא מחוברים שני מימרות של ר"א ור"ח מתחילה אמר כל האומר דבר בשם אמרו מביא גאולה לעולם שנא' ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי ר"ל שאמרה השכינה למלך למלכו של עולם שברא רפואה בשם מרדכי שהוא צדיק ויגן על דורו ולכך בא דרוש דר"ח צדיק אבד לדורו אבד שהוא מגין על דורו ועיין בזוהר בא דף ל"ח ע"ב במ"ש יש צדיק אבד בצדקו ועיין בזוהר פרשת ויחי דף רמ"ה ע"ב: ותלקח אסתר אל בית המלך אל יד הגי שומר הנשים כו' לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה כי מרדכי צוה עליה ובסוף הענין ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך אין אסתר מגדת את עמה ואת מולדתה כו' ואיכא למידק דדברים כפולים הם הלא כבר נאמר לא הגידה אסתר ול"ל למכתב שנית אין אסתר מגדת ועוד יש לדקדק דמתחילה אמר אין אסתר מגדת כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד ולבסוף כתיב אין אסתר מגדת כאשר צוה עליה מרדכי ל"ל כתיב כי מרדכי צוה עליה אשר

לא תגיד ורש"י פי' ששלח דורונות כדי לפתותה אולי תגיד מולדתה ואעפ"כ אין אסתר מגדת ולפי דברי רש"י ה"ל למכתב אין אסתר מגדת לאחר ויתן משאת ביד המלך ול"נ דאמרי' בגמ' דף י"ג ע"א ובהקבץ בתולות שנית כו' אזיל שקיל עצה ממרדכי אמר אין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה ואפ"ה לא גליא ליה דכתיב אין אסתר מגדת מולדתה ונ"ל מתחילה הזהיר מרדכי לאסתר שלא תגיד משום שיהא סבר שהיא משפחה בזויה וישלחה אבל לבסוף שאמר מרדכי אין אשה מתקנאה אלא בירך חברתה זה הי' עצה טובה למלך ונתירא מרדכי דלמא באמת התרצה אסתר ברצון למלך אחשורוש וגילה לה זה שזה הי' עצתו ולא תתפתה בזה ולכך קאמר ובהקבץ בתולות שנית ומרדכי יושב בשער המלך ר"ל שמרדכי נתן עצה זו למלך שאין אשה מתקנאת אלא בירך חברתה והי' מתירא מרדכי דלמא תתפתה אסתר ברצון למלך עכשיו ולכך כתיב שנית אין אסתר מגדת מולדתה ואת עמה כאשר צוה עליה מרדכי ר"ל שמרדכי הזהיר אותה שזאת היתה עצתו ולכך הזהירה שלא תתפתה ולכך כתיב ואת מאמר מרדכי אסתר עושה כאשר היתה באמנה אתו שלא תבעל ברצון ועשתה את מאמר מרדכי שגילה לה שלא תתקנאה בירך חברתה והיא עושה כמאמרו כאשר היתה באמנה אתו שלא תאסור עליו מחמת רצון ותחשבה כאונס וק"ל: דבר נאה ומתקבל ששמעתי מהמופלג מוהר"ר יצחק בן הרב מוה' חיים מביאלי דליטא:

איתא במגילה דף ט"ז ע"ב ובבואה לפני המלך אמר עם הספר אמר אמרה מבעיא לי' א"ר יוחנן אמרה לו יאמר בפה מה שכתב בספר ופרש"י הכי גרסינן אמר רב נחמן יאמר בפה מה שנכתב בספרים ולא גרסי' אמר לו וכו' והנה נדחק רש"י ליישב מ"ש עם הספר שתהא המגילה כתובה לפניהם בשעת קרי' אבל המשך המקראות אינם מיושבים כלל לפרש"י שהרי כתיב כי המן בן המדתא כו' חשב על היהודים לאבדם כו' ובבואה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ וכן בתוס' בד"ה אמרה מבעי' ליה נדחק לישב המשך הפסוק מ"ש אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה. והנה נראה לישב לע"ד כי הגרסא צדקה אמר בפה מ"ש בספר וכן בע"י והוא גרסא ישינה ונראה משום דאיתא במדרש מג"א ויאמר המלך הכסף נתון לך הכס"ף בגמטרי' קס"ה כמנין העץ ואח"כ אי' שם במדרש ויכתוב ככל אשר צוה המן מי זה אמר ויהי וה' לא צוה המן צוה הקב"ה לא צוה המן צוה להשמיד ולהרוג ה' לא צוה מה צוה ישוב מחשבתו הרעה אשר חשב על היהודים על ראשו וכן הוה ליה ותלו אותו ואת בניו על העץ ע"כ והנה אי' לדקדק דהמדרש מביא ראיה מה צוה ישוב מחשבתו הרעה כו' והוא הפסוק הכתוב אחר ויתלו את המן והיינו הפסוק

הנ"ל ובבאה לפני המלך אמר עם הספר ישוב מחשבתו כו' ולא מביא הפסוק הקודם שהיא ויתלו את המן והוא המעשה עצמו וגם מה זה שדקדק לומר וכן הוה לי' ותלו אותו וכי לא ידעינן דהוה לו כן ועוד מדקדק כאן היפה ענף דמשמע דהמדרש מרמז דנתן הקב"ה בפיו של אחשורוש דבור זה הכסף נתון לך שהוא גימטרי' העץ דהרי אחשורוש לא דבר עמו בלשון הקודש ואין החשבון שוה אלא בלה"ק ונדחק שם לישב ונראה לישב דאי' שם במדרש מגילה ר' יודן ור' לוי אמר כל מקום שנאמר במגילה זו מלך אחשורוש במלך אחשורוש הכתוב מדבר וכ"מ שנא' מלך סתם משמש קודש וחול ע"כ ור"ל דאמר אחשורוש והקב"ה ג"כ הסכים לדבר זה והנה כאן כתיב ויאמר המלך הכסף כו' דמשמע קודש וחול א"כ קשה מ"ש אח"כ מי זה אמר מי זה ויהי' וה' לא צוה המן צוה והקב"ה לא צוה דהא כתיב ויאמר המלך סתם דמשמש קודש וחול ע"ז אמר המדרש הכסף בגימט' העץ וא"כ מאי דמשמש קודש הי' הכונה בהיפוך ובזה מתורץ גם הדקדוק דיפה ענף דכוונת הפסוק הוא מרומז בהיפוך במלך הקב"ה אלא דעדיין צריך לישב הפסוק בענין זה מ"ש אח"כ והעם לעשות בו כטוב בעיניך אבל הנראה משום דיש עוד לדקדק בפסוק דקאמר והעם לעשות בו כטוב בעיניך דהל"ל והעם תעשה בהם כטוב כו' אלא דהפסוק כוונת רמז המלך סתם דהוא קודש דפרושו הוא הכסף הוא גמטריא העץ היינו העץ יהי' לך אלא דלא תאמר שיהי' לך היינו ממש שתתלהו עליו מרדכי ע"ז אמר הפסוק והעם לעשות בו דהיינו בעץ כטוב בעיניך היינו במחשבותיך לתלות עליו מרדכי המה יעשו בו כמחשבותיך וישיבו מחשבתך הרעה על ראשך. והיינו כדאי' בתרגום מגילה שמרדכי תלה את המן וזה העם לעשות בו כו' ונמצא הרמז שהעץ נתון לו לתלותו עליו. ובזה מיושב מ"ש במדרש הנ"ל מי זה אמר ויהי כו' והקב"ה לא צוה דמביא מהפסוק אמר עם הספר וישוב מחשבתו כו' ולא מביא מהפסוק ויתלו את המן משום דבא לתרץ הרמז הפסוק ויאמר המלך הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך דהוא מרמז לצוי הקב"ה שהעץ יהיה שלו והעם יעשו בו כמו שהי' להמן טוב בעיניו וכמחשבתו וז"ש המדרש וכן הות ליה ר"ל במדה זה שהי' רוצה לעשות לישראל נעשה לו וז"ש שם במדרש ג"כ וכן בפרעה שאמר הבן הילוד היאורה תשליכון ואח"כ נעשה מדה כנגד מדה ונער פרעה וחילו בים סוף וז"ש שם במדרש ג"כ וכן ביתרו הוא אומר כי בדבר אשר זדו עליהם אלא דבפרעה היה כמעשהו ובהמן כמחשבתו ומש"ה אמר וישב מחשבתו הרעה על ראשו וכן הוה ליה במדה זו שבקש למדוד ותלו אותו ואת בניו. ובזה מיושב מ"ש בגמ' הנ"ל ובבואה אל המלך אמר בפה מ"ש בספר היינו הה דכתיב בספר היינו במגילה משום דמקודם כתיב בספר ויאמר המלך הכסף נתון לך דזה רמוז העץ וקאי על

מלך הקב"ה אבל אחשורוש לא אמר כן בפה רק כפשוטו אבל בבואה אסתר אל המלך אמר המלך ג"כ בפה מ"ש בספר הכסף נתון לך ודפח"ח: ויענך וירעבך ויאכלך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם ונראה דאכילה לשון כליה כמ"ד פ' בחקותי ואכלה אתכם אויביכם פרש"י אלו המתים בגולה ובפ' וילך והסתרתי פני מהם והי' לאכול ומצאהו רעות רבות ועיין בחגיגה פ"ק דאסתר הזמינה את המן איתא בדף ט"ו ע"ב מבית אביה למדה אם רעב שונאיך האכילהו לחם כדי שיהי' להמן מפלה אך תפילת מרדכי גרמה ותורתו גרמה לבטל הגזירה כמ"ש בדף ט"ז ע"ב ליהודים היתה אורה א"ר יהודה אורה זו תורה וזה רמז מופלא ויענך וירעיבך ר"ל שע"י הגזירה גרמה לכם תענית ויאכילך את המן הנמסר בידכם למיתה ולא תאמר שע"י הלחם שהאכילה אותו אסתר נענש ונכשול למיתה ואנו לחיים ולכך אמר כי לא על הלחם לבד יחיה כי זה אינו גורם לנו חיים כי על כל מוצא פי ה' יחיה אדם ר"ל ע"י תפילה ותורה שלמדו והתפללו יחיה אדם בזמן שקול קול יעקב אין הידים ידי עשו וזה אהני לנו ואף בזמנינו כן אם אנו נחזוק את הלומדים שיכולים ללמוד אז אין הידים ידי עשו וק"ל:

על פרשת כי תשא - אור חדש

גרסינן במס' חולין דף י"ג ע"א במשנה שחיטת עכו"ם נבילה ומטמא במשא. וכתב הרא"ש ז"ל בפירקן סי' ה' דבטעם הזה נחלקו ר"י והרמב"ם ז"ל דלדעת ר"י ילפינן לה מדכתיב וזבחת ואכלת אותו שהוא בר זביחה אכול מזבחו כו' והרמב"ם ז"ל כתב דילפינן לה מדכתיב וקרא לך ואכלת מזבחו מכאן אתה למד שזבחו אסור יע"ש ונראה שהגאונים בשיטתייהו קיימו. דאי' עלה בגמרא רב אמי אמר שחיטת עכו"ם נבילה הא שחיטת מין לע"ז והקשה בתורת חיים מנ"ל לר"א למידק הכא דלמא לעולם גם שחיטת מין לא הוה כ"א נבילה וא"ל א"כ אמאי לא קתני במתני' שחיטת מין נבילה ז"א דלמא אי הוה תני שחיטת מין ה"א אבל שחיטת עכו"ם מותר לגמרי ותירץ משום דסברא החיצונה דכמו דמין אינו בר זביחה כמו כן עכו"ם דע"כ טעמא דשחיטת מין נבילה משום שאינו בר זביחה דא"ל משום דמחשבתו לע"ז א"כ ליתסר גם בהנאה אע"כ דאין מחשבתו לע"ז רק דאסור משום שהוא אינו בר זביחה ולענין זה עכו"ם ומין שוים הם יעש"ה ולכאורה איכא למידק לשיטת הרמב"ם דיליף מוקרא לך ואכלת מזבחו א"כ הדרא קושי' הת"ח לדוכתי' דלמא גם שחיטת מין הוה נבילה ואי הוה קתני במתני' שחיטת מין נבילה ה"א דוקא במין האדוק בע"ז הוא דאסר רחמנא משום דיש חשש דקרא לך ואכלת מזבחו ויסית

לעבוד ע"ז משא"כ בסתם עכו"ם שאינו אדוק כ"כ ה"א דלא חיישי' לזה ויעויין בת"ש מזה רק דקושית ת"ח הנ"ל נראה ליישב באופן אחר דשם פריך בגמ' תהא שחיטת עכו"ם אסור בהנאה דשמא מין הוא ומשני אין מיני' באומות ופריך והא איכא ומשני אין רוב מיני' אומות יעש"ה והנה הרא"ש הביא אף דאמרי' בכ"מ דאזלינן בתר רובא מ"מ אם יש להדיא מיעוט ג"כ איזה חזקה אז סמכינן טפי על המיעוט והחזקה. והקשה הרא"ש מהך דריש מכילתין דקיי"ל רוב מצויים אצל שחיטה מומחים הם. ואמאי הא איכא מיעוט שאינם מומחים וגם חזקה דבהמה בחיי' בחזקת איסור עומדת וראוי לסמוך טפי על המיעוט בצירוף החזקה ותירץ הוא ז"ל משום דהך מיעוטא דאינם מומחים הוי מיעוטי דמיעוטא ובמיעוטא דלא שכיח לא אזלי' בתרי' אף דאיכא חזקה בהדי' ואפי' ר"מ דחייש בכ"מ למיעוטא גבי מיעוט דלא שכיחא מודה דלא אזלינן בתרא כדאי' ריש גיטין יע"ש בדבריו ואי' במכילתין דף ט' ע"א לא בדק מאי כו' במתניתא תני נבילה ומטמא במשא דבהמה בחי' בחזקת איסור עומדת ומוקמי' לה בחזקת איסור אמ"ה והשתא מתה מאליה ומש"ה מטמאה במשא יע"ש וכן פסק הרמב"ם ז"ל ולפ"ז מוכח שפיר לר' אמי דשחיטת מין אסור' בהנאה דאל"כ ליתני במתני' שחיטת מין נבילה וא"ל דה"א שחיטת עכו"ם מותר לגמרי ז"א דמותר לגמרי לא מצית אמרת דעכ"פ יהיה נשמע דאסור באכילה דניחוש שמא מין הוא וא"ל שאין רוב מינים אומות ז"א דאכתי קשה ניזול בתר מיעוטא דהם מינים וגם חזקה איכא להדיא המיעוטא דהיינו חזקה שבהמה בחייה בחזקת איסור אמ"ה עומדת ואסור באכילה והשתא מתה מאליה וממילא דמטמאה ג"כ ועכ"פ יהי' מוכח היטב דגם שחיטת עכו"ם נבילה ומטמאת במשא וא"כ אמאי לא תני שחיטת מין נבילה אעכ"ל דשחיטת מין ע"ז ואסורה בהנאה והשתא לק"מ תהי' גם שחיטת עכו"ם נאסר בהנאה דשמא מין הוא וניזול בתר מיעוט וחזקה הנ"ל ז"א דחזקה זו לא שייך לענין איסור הנאה דהא חזקת אמ"ה אינו כ"א לאסור באכילה ולא בהנאה דהא אמ"ה אסור בהנאה ואתא שפיר דיוקא דרב אמי ומיושב קושי' ת"ח הנ"ל בטוב טעם. רק דבהגהת הרא"ש הביא משם ר"י ז"ל דגם במיעוט עם חזקה לא אזלינן בתרא ובהיות כן הוה הדרא קושי' ת"ח לדוכתי' מנ"ל דשחיטת מין לע"ז וא"ל מדלא תני מין במתני' ז"א די"ל משום דה"א שחיטת עכו"ם מותר לגמרי דהא לא אזלי' בתר מיעוט וחזק' ג"כ לשיטת ר"י לכך הוצרך ר"י למילף שחיטת עכו"ם דאסורה מוזבחת ואכלת מי שהוא בר זביחה וממילא י"ל שפיר כסברת בעל ת"ח גופי' שזכרנו דלענין איסור אכילה שוים הם מין ועכו"ם כיון דתרווייהו אינם בני זביחה כל עיקר ושפיר שיטת הגאוני' בשיטתייהו דהרמב"ם י"ל דסובר דאזלי' בתר מיעוט וחזקה וי"ל כתירוצינו על קושי' ת"ח ויליף שפיר מוקרא

לך כו' אבל הר"י בשיטתו דס"ל דלא אזלי' בתר מיעוט אף עם חזקה ושוב הוצרך לומר כתירוץ של הת"ח שזכרנו ומש"ה הוצרך לשיטתו למיל' מוזבחת ואכלת כמ"ש וק"ל ולפי דרכינו למדנו להוכיח כשיטת התורת חיים בסוגיא דלעיל דף ו' ע"א דר"ג וב"ד נמנו על שחיטת כותי דדמות יונה מצאה להם כו' ור"ג וב"ד כר"מ ס"ל דחייש למעוטא כו' ושוב מסקינן דגם ר' אמי ור"א גזרי עלייהו ופריך הלא כבר גזרו עליהן ר"ג וב"ד ומשני גזרי אינהו ולא קיבלו מנייהו. אתו ר"א וקיבלו מנייהו כו' ופרש"י לא שאלו גדולים ממנו אלא שבדורו של ר"ג לא הי' רוצים להפריש מן הכותים שהיו רגילים בהם כו' יעש"ה והת"ח פירש משום דבימי ר"ג היו רק מיעוטא ובימי ר"א ור"א נתרבו יעש"ה דהנה קשה מ"ט גזר ר' אמי עליה' כיון שהוא גופי' ס"ל דלא חיישי' למיעוטא כמו דמשני הכא וניחוש שמא מין הוא ומשני אין רוב מינין אומות הרי דלא חייש למיעוטא כלל וא"ל דהאי מיעוט דמיני' הוה מיעוט דלא שכיחא ובהא גם ר"מ מודה דלא חיישי' לזה ז"א דא"כ הדרא קושי' הת"ח לדוכתי' מנ"ל לר"א דשחיטת מין לע"ז כנ"ל וא"ל דאל"כ ליתני שחיטת מין נבילה וממילא נשמע גם בשחטת עכו"ם דנבילה מטעם מיעוט וחזקה זה ליתא דהא מיעוטא דלא שכיחא לא מהני בהדי' חזקה אע"כ מוכרח דזה מיעוט מן אומות הוה מיעוט דשכיחא וא"כ מוכח שפיר דר' אמי לא חייש במסקנא למיעוט דשכיח ומ"ט גזר בי' ר' אמי על כותי' אלא ע"כ מוכח כפי' התורת חיים דבימי ר' אמי כבר היו רוב ודוק היטב:

ואגב אמרתי לכתוב כאן כמה דברים מה שחדשתי יותר משמונה שנים בסוגי' דריש חולין ואמרתי לכתוב קצת מהם אחת אל אחת אי' במשנה הכל שוחטין ן ושחיטתן כשרה חוץ מחש"ו וכולן ששחטו ואחרים רואים אותן שחיטתן כשרה ופריך שם הכל שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשרה דיעבד כו' יעש"ה בסוגי' שיש שם כמה אוקימתות לכולהו אסיקנא בקשיא וכולן ששחטו ואם שחטו מבע"ל אבל לרבה ב"ע ולרבינא מתוקמי שפיר גם וכולן דמתני' יעש"ה ופסק הרא"ש ז"ל דחרש השומע ואינו מדבר רשאי לשחוט לכתחילה כשאחר מברך. אבל מדבר ואינו שומע אינו רשאי לשחוט לכתחילה אבל דיעבד אם שחט שחיטתו כשירה והקשיתי לשאול א"כ נוקמי מתני' בהכא הכל שוחטין לכתחילה שומע ואינו מדבר מרבי' בהכל אבל מדבר ואינו שומע לא ישחט לכתחילה ואפ"ה אם שחט שחיטתו כשירה ואח"ז ראיתי שכוונתי בזה לדעת הגדול בעל מעדני מלך ז"ל. רק שרוצה ליישב הקושיא שדחיקא לי' להש"ס לאוקמי רישא וסיפא בתרי גברא ולפע"ד לא פלטינן אנחנו מזו הקושיא דעדיין קשה לוקמי רישא וסיפא בחד גברא הכל משומע ואינו מדבר והיינו הכל שוחטין אפי' שומע ואינו מדבר

והוא כשאחר מברך והוה מחוסר תיקון לפמ"ש הט"ז ס"א אבל כשאין אחר לברך לא ישחוט ואפ"ה אם שחט בלי ברכה שחיטתו כשרה דקיי"ל אין הברכה מעכב דיעבד. אלא שנלע"ד ליישב קושי' זו דרך אמת ומקום הניח לי הגאון הנ"ל דהנה כתב הבית יוסף סי' א' וזה"ל וקשה לי על הרא"ש כיון דגמר מתרומה שאינו שומע לא ישחוט לכתחילה אמאי לא גמיר מתרומה נמי גבי נשתתק וכדמפרש טעמי' בירושלמי דאלם לא יתרום וי"ל דטעמי' דהרא"ש דמתני' דתרומות לא תני תקנתא אבל באמת אם בירך לו אחר כיון שהוא שומע רשאי לתרום אפי' לכתחילה עכ"ל הרי הרצון מבואר דתנא דמתניתין דתרומות לא רצה לשנות דחרש שאינו מדבר שוחט לכתחילה כשאחר מברך כיון שהוא ע"י תקנה א"כ לא יתכן לומר דהא דתני במשנתינו רבינו הקדוש הכל שוחטין מרבי' חרש שאינו מדבר דשוחט לכתחילה כשאחר מברך דתקשה מתני' סתמא דהכא. על סתמא דתרומות מ"ט הכא בחולין שונה לשון לכתחילה גבי אינו מדבר ע"י תקנה דאחר מברך ובתרומות שונה לשון דיעבד ואינו רוצה לשנות תקנתא דאחר מברך ופשוט הוא ויש בכאן לעיין לשיטת בעל הלכת ארץ ישראל שהובא בהרא"ש ובתו' דזבחים מדברכה מעכבת אפי' דיעבד קשי' מתני' דתני וכולן ששחטו ואחרים רואים אותן שחיטתן כשירה וקאי גם אחרש. וחרש סתם שדיברו בו חכמים שאינו לא שומע ולא מדבר והוא משנה ערוכה במס' תרומות. ואולי לא קאי וכולן ששחטו כ"א על שוטה וקטן. ובזה יובן לשיטת הבבלי דברכה אינה מעכב במהקנא דאסיק בקשי' וכולן דמתני' וידוע לבעלי סוגי' דבכ"מ שנאמר קשיא ולא תיובתא הי' איזה תירוץ לבעלי הש"ס ע"ז ולדברינו יובן די"ל אי הוה קתני ואם שחטו ה"א דלא קאי כ"א אשוטה וקטן. אבל בחרש אסור אף דיעבד משום ברכה לכך איכפל ותני וכולן להורות דקאי על חרש ולכאורה הי' נראה לפרש לשיטת הה"א י"ל הא דמכשיר מתני' שחיטת חרש מיירי בגוונא דאין הברכה מעכב כמו גבי שחיטת בן פקוע דלשיטת הר"ן א"צ כלל ברכה ובודאי לכ"ע אינו מעכב עכ"פ:

רק דעדיין הי' קשה לאוקימתא דרבה ב"ע דסיפא דמתני' מיירי מקדשי' ולא שייך בי' בן פקועי (וביותר לפמ"ש בחידושינו על מס' זו דהא"י הי' לו הוכחת מאוקימתא דרבה ב"ע משום דבגמ' פרכי' עלה האי טמא במוקדשין מהכא נפקי' מהתם נפקא כל הפסולין ששחטו שחיטתן כשירה כו' ומשני הכא עיקר והתם איידי דתני שאר פסולי' תני טמא במוקדשין יעש"ה והקשה במהדורא בתרא לפ"ז יקשה פירכת הש"ס בזבחים מ"ט תני ששחטו לשון דיעבד והא תניא ושחט מלמד ששחיטה כשירה בזרים כו' ומשני שם איידי דתני טמא במוקדשין תני לשון דיעבד ואי טמא במוקדשין גופא לא תני שם רק

משום איידי איך תני איידי משום בבא דתני רק איידי יע"ש ובשביל זה פי' בעל הא"י דנשים לא ישחטו ג"כ לכתחילה וי"ל דתני שם לשון דיעבד איידי דנשים הרי דבעל הא"י קאי בשיטת דרבה ב"ע ועיין בזה) ובברייתא דושחט מלמד ששחיטה כשירה בזרים ונשים ועבדים אפשר תני לשון לכתחילה משום זרים ועבדים לשיטת הב"ח והש"ך ז"ל) וראיתי להב"ח ז"ל דהוכיח דעבדים שוחטין לכתחילה מתוס' דריש מס' שהקשו לבעל הא"י דנשים לא ישחטו לכתחילה א"כ אמאי משני הש"ס בזבחים דתני לשון דיעבד משום טמאים ואמאי לא קאמר משום נשים יע"ש ואם נימא דעבדים לא ישחטו לכתחילה עדיין קשה אמאי לא קאמר שם איידי דעבדים יע"ש ולכאורה איכא למידק איפכא מדברי תוס' שזכרנו דאל"כ מאי הקשו תוס' על שיטת הא"י אמאי לא אמר איידי דנשים דלמא לאו אורח ארעא למיתני תרתי ותלת אטו חדא כדרך הש"ס בשארי מקומות אף כי ידעתי קצת לחלק בזה מ"מ נראה דס"ל לבעהא"י דבאמת מה דקאמר שם איידי דטמאים נקיט בלשונו המאוחר ובאמת רצונו גם איידי דנשים והוה תרתי אטו תרתי וקשה לפ"ז מאי הקשו תוס' אעכ"ל דס"ל דעבדים ג"כ אינם שוחטים לכתחילה ושוב הקשו שפיר ה"ל למימר איידי דנשים ועבדים שהם שנויי' שם קודם לטמאים ועיין עליו.
ואגב אזכיר מ"ש רש"י ריש מכילתין הכל שוחטין כו' למר לאתוי' טמא בחולין ולמר לאתוי' כותי או מומר כו' נראה דרש"י ז"ל ס"ל דהלכתא חולין שנעשה עטה"ק כקודש דמי מדלא הביאו ג"כ אוקימתא דרבינא ועכ"ל משום דלית הלכתא כוותיה דמסקינן בתר רבינא רוב מצויי' אצל שחיטה מומחין ומוחזקת הם וא"כ ע"כ שארי אוקימתא שהביאו רש"י להלכה. וזהו דלא כדעת הרמב"ם בה' אבות הטומאה פי"א דחולין שנעשה עטה"ק לאו כקודש דמי אלא כשיטת הראב"ד שם ולקמן אנופף ידי בזה ועיין: ה כתב מ"ז הגאון ז"ל בשו"ת פנים מאירות ח"ב סימן פ' להקשות על הטור דפסק בקטן מומחה ויודע לאמן את ידיו אינו רשאי לשחוט לכתחילה אבל דיעבד שחיטתו כשירה ואם גדול עומד ע"ג שוחט אפי' לכתחילה. א"כ קשיא לוקמי מתני' בהכא הכל שוחטין אפי' קטן מומחה והוא שגדול עומד ע"ג אבל בלתי אחרים לא ישחוט ובדיעבד אם שחט אפי' בינו לב"ע שחיטתו כשירה יעש"ה ונלע"ד ליישב קושיא דהנה כתב שם הוא ז"ל אף דאסיקנא להני אמוראי בקשיא וכולן דמתני' מ"מ י"ל דמש"ה תני וכולן דאי הוה קתני ואם שחטו ה"א דבאמת שוטה וקטן שוחטי' לכתחילה באחרים רואים והאי דנקיט לשון דיעבד הוא משום חרש. שאינו שומע את הברכה יעש"ה ולפ"ז מיושב קושיתו הראשונה דלרבה ולרבינא לק"מ דאינהו מוקי וכולן דמתני' וגם לאינך אמוראי לק"מ דאי הוה מוקי להכל שוחטין על קטן. הוה קשיא במסקנא לד דהו ואם שחטו מבע"ל. וא"ל דה"א דשוטה

וקטן שוחטין לכתחילה א"כ אף בלי מומחין רשאין הקטנים לשחוט לכתחילה באחרים רואים א"כ הכל דרישא לאתויי מאי וא"ל משום דבסיפא לא פסיקא מלתא דמשמע לכתחילה ז"א דעדיין קשה אם משמעותו דהכל שוחטין משמע לכתחילה בלי מומחין באחרים רואין אע"כ מאי ושחיטתן כשירה דבבלתי מומחים ואחרי' בודאי גם דיעבד פסול וא"ל דמיירי שהם מומחים ז"א דבבא דסיפא משמע בחיסר מעלה מלכתחילה ולא בהוסיף מעלה יתירה וזה פשוט וברור לכל מעיין בסוגיא: שם כולהו כרבינא לא אמרו רוב מצויי' אצל שחיטה מומחים הן ולאידך לישנא לעילופא לא חיישינן כו' יעש"ה ויש להקשות בכאן קושי' עצומה מנ"ל להש"ס לפרש דכולהו כרבינא, לא אמרי בין בלישנא קמא בין בלישנא בתרא לקולא מאחר דרוב. מצויי' א"ש מומחים הם או לעילופי' לא חיישינן דלמא להיפוך. דהלא עינינו רואות דרבינא בל"ק דייק הכל שוחטים מומחים אע"פ שאינם מוחזקי' ובלישנא בתרא דייק מוחזקי' אע"פ שאינם מומחים. האי אע"פ דאמר הוא לשפת יתר ובהכרח לפרש משום דלא תקשה הכל לאתוי' מאי לזה קאמר בלישנא קמא אע"פ שאינן מוחזקים ובלישנא בתרא אע"פ שאינם מומחים ולפ"ז י"ל דמש"ה לא מוקי כולהי כרבינא דס"ל דחיישינן לעילופי וגם לא אמרי' רוב מצויי' א"ש מומחין הם וא"כ ליכא לאוקמי מתני' בהכא דתקשה הכל לאתוי' מאי כנ"ל וזה כשמנה שנים שנתאכסן אצלי הגאון המפורסם בדורו בעל שו"ת שאגת ארי' ושמחתי שכוונתי לדעתו בזו הקושי' ואמרתי ליישבו בדרך אמיתי דהנה אי' לקמן דף י"ב ע"א לימא רוב מצויי' אצל שחיטה מומחין הם תנאי היא דתניא הרי שאבדו לו גדייו ותרנגוליו ומצאן שחוטים בשוק ר"י אוסר ר"ח מתיר כו' ומסיק דכ"ע רוב מצויי' אצל שחיטה מומחים הם כו' ולפ"ז ע"כ ר"ח דמתיר ע"כ ס"ל רוב מצויי' א"ש מומחין הם דאל"כ בודאי בלי ספק שהוא אסור וכמו כן ע"כ ס"ל דרובן מוחזקין הם ולעילופי לא חיישי' דאל"כ ניחוש שמא נתעלף. רק דרבינא מוקי לה כמאן דאוסר וס"ל דפליגי בזה אם ר"מ א"ש מומחין או לאו ולא כמו שמסיק דכ"ע ר"מ א"ש מומחין הם. ולפ"ז אין כאן מקום לומר דכולהו כרבינא לא אמרי דס"ל רוב מצויי' א"ש אינם מומחין וחיישינן לעילופא זה ליתא דקשיא אלא כמאן ס"ל דהא מאן דמתיר ס"ל דרוב מצויי' א"ש מומחין הם ומוחזקים וא"ל דס"ל כמאן דאוסר דס"ל דלא אמרי' רמא"ש מומחין הם ופליגי בזה עדיין מנ"ל לעשות כ"כ פלוגתא רחוקה דמאן דמתיר ס"ל דלא חיישינן לעילופא וגם רמא"ש מומחים הם א"כ מאן דאוסר די לנו אם נאמר דלא פליג כ"א בחדא אי מצד מומחים או מצד עילופא ועכ"פ מאיזה צד שיהי' אסור ועדיין מנ"ל דפליג בתרווייהו במומחים וגם בעילוף והדבר מסור בידינו תמיד דאפושי פלוגתי' לא מפשינן לכך הוצרך לומר דס"ל מומחים הם וגם לעילופא לא

חיישינן וי"ל שפיר דס"ל ככ"ע וכסברת הש"ס דכ"ע רוב מצויי' אצל שחיטה מומחים הם וזה פשוט וברור:

שם אנא שחיטתן כשירה קשיא לי כו' רש"י ד"ה תרתי דיעבד ל"ל כו' ואי קשיא בתמורה נמי תני והדר מפרש כו' ודרך חידוד אמרתי ליישב קושי' רש"י ז"ל וגם הקושי' המפרשים במאי הי' מחולקים המקשן עם התרצן עד הנה וגם יש לדקדק על אריכות לשון המקשן הו"ל לפרוך דרך קצרה תרתי דיעבד ל"ל. ומה שהערני ליישב כל זה הוא מה שנתקשה לי דקדוק אחד והוא מ"ש אנא שחיטתן כשירה כו'. למה דילג הוי"ו של ושחיטתן כשירה ובאמת בראשונה פריך הכל שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשירה דיעבד. אלא נ"ל דהנה תוס' מקשים במשנתינו על הא דדייק בגמרא שמא קלקלו לא קתני אלא שמא יקלקלו ש"מ אין מוסרים להם חולין לכתחילה לשחוט אפי' אחרים רואים אותו דקשה הא מסיפא שמעינן לה דתני וכולן ששחטו ואחרים רואים אותו שחיטתן כשירה משמע דוקא דיעבד ולא לכתחילה יע"ש. ותירץ מ"ז הגאון האמיתי ז"ל בתשובתו הנ"ל דאי מסיפא ה"א ה"ה לכתחילה והא דתני לשון דיעבד משום חרש דטעמא אחרינא אית ביה שאינה שומע הברכה אבל לעולם ה"א דמותרי' לשחוט לכתחיל' לכך תני יקלקלו יעש"ה והנה לכאורה יש לדקדק למה הקשו תוס' על יתורא יו"ד דיקלקלו ולמה לא פריך להיפוך למה לי האי בבא דוכולן ששחטו כו' כלל הא מרישא נשמע דתני שמא יקלקלו דאין מוסרים לכתחילה לשחוט באחרים רואי' ש"מ דבדיעבד מותר ועכ"ל משום דהא לק"מ דהוה מקום למיטעות באמת דהא חוץ מחש"ו שמא יקלקלו כל פירושו הוא רק לכתחילה וקאי אבבא דרישא דתני הכל שוחטים לכתחילה חוץ מחש"ו רק אחר דתני בסיפא וכולן ששחטו ואחרי' רואי' אותו שחיטתן כשירה דיעבד ש"מ דהאי חוץ דתני מקודם פוסל אף דיעבד רק ביו"ד דיקלקלו קמ"ל נמי דגם בשוטה וקטן אף אם אחרים רואים אותן פסול לכתחילה עכ"פ וזה פשוט וברור הוא ולפ"ז ניחא דכל זה אי הכל שוחטין משמעותו לכתחילה שפיר י"ל דהוה מקום לטעות דחוץ מחש"ו קאי אירישא משא"כ אם גם הכל שוחטין דיעבד שוב ע"כ הפירוש דחוץ מחש"ו דגם דיעבד פסול והא דתני שמא יקלקלו ע"כ לפסול לכתחילה באחרים רואים ומוכח ע"כ דעכ"פ דיעבד כשר אם אחרים רואים אותם והדרא קושי' הנ"ל לדוכתי' א"כ סיפא דוכולן ששחטו ואחרים רואים אותן שחיטתם כשירה ל"ל הא מיקלקלו מוכח דבדיעבד מותר והן הן פירכת הש"ס דדייק במתק לשונו אנא שחיטתן כשירה קשיא לי כלומר מה שהקשיתי מקודם הכל שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשירה דיעבד לא הי' כוונתי על ושחיטתן דרישא דמתני' רק דכוונתי הי' על שחיטתן כשירה דסיפא דמתני' (והוי"ו נוספת הי'

מדברי המקשין כלומר דכאן משמע לכתחילה ע"כ דהא שחיטתן דסיפא דיעבד) דתני וכולן ששחטו כו' שחיטתן כשירה א"כ אי הכל דרישא דיעבד קשה שחיטתן כשירה דסיפא ל"ל תרתי דיעבד דכבר מוכח דבדיעבד כשר מרישא דיקלקלו ש"מ דיעבד שפיר דמי וא"ל דה"א דקאי כל הבבא רק לאסור לכתחילה וקאי ארישא דהכל שוחטי' ז"א כיון דקיימי' דגם הכל דרישא דיעבד ומיושב קושי' רש"י ז"ל ועוד כמה קושי' ודקדוקים כאשר נראה למעיין היטיב בסוגי' כנלע"ד דרך פלפול התלמידים ודוק היטיב: ברש"י בפרשתן בפסוק ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם. ופרש"י בבת אחת היה מקדש ידיו ורגליו וכך שנינו בזבחים כיצד קידוש ידים ורגלים כו' וכתב הגאון בעל שו"ת שער אפרים ז"ל סי' מ"ח שנשאל בכאן מסוגי' ערוכה דריש מגילה דגרסי' שם דף ב' ע"ב בפיסקא כרכין המוקפים חומה מימות יהושיע כו' מנה"מ אמר רבא דא"ק ע"כ היהודים הפרוזים היושבים בעת הפרזות וכו' מדפרזי' בי"ד מוקפי' בט"ו ופריך ואימא פרזים בי"ד מוקפים כלל וכלל לא ומשני ולאו ישראל נינהו כו' והדר פריך ואימא פרזים בארביסר מוקפי' בארביסר ובחמיסר כדכתיב להיות עושים את יום י"ד לחודש אדר ואת יום ט"ו בכל שנה ומשני אי הוה כתיב את יום ארבעה עשר וחמשה עשר כדקאמרה השתא דכתיב את יום י"ד ואת יום ט"ו אתי את ופסיק יע"ש. הרי מוכח להדיא מסוגי' זו דאת פסיק לה ואיך כתבו רש"י בכאן דאת הדר ערבינהו לומר שיקדשו בב"א ובנו הרב הגאון מוהרי"ל ז"ל שם בהגהתו רוצה לפרש דהכא מוכח שפיר דאת לא פסיק לה מדכתיב בתריה ורחצו ידיהם ורגליהם ולא נאמר שם את אבל עדיין קשה דהוה ליה לרש"י לציין שם בקרא השני ולא בכאן יע"ש שהניח הדבר בצ"ע ואמרתי ליישב תמיהתם בפלפול הלכה דשם הדר פריך לה ואימא פרזים בארביסר מוקפים אי בעי בארביסר אי בעי בחמיסר ומשני א"ק להיות עושים ימי הפורים האלה בזמניהם זמנם של זה דלא כזמנם ש"ז ע"כ ואיכא למידק למה לא משני תיכף על פירכא ראשונה כשפריך ואימא מוקפי' בארביסר ובחמיסר ח"כ ל"ל דכתב זמנם ש"ז דלא כזמנם ש"ז כיון דבפרזים מקרא מלא דיבר הכתוב דקורים בי"ד ומוקפי' בשניהם. וא"ל דהיא גופא קמ"ל קרא דלא תימא דיש למוקפי' ברירה או בי"ד או בט"ו לכך כתיב קרא דזמנם ש"ז דלא כזמנם ש"ז כלומר דיש למוקפי' זמן אחר בהכרח והיינו ט"ו מלבד שזהו דחוק קשה והלא מסברת החיצונה כך הוא דמוקפי' קורי' בי"ד וט"ו כמה שאומר המקשן כדכתיב להיות עושים את יום י"ד כו' ובכדי שנביא להעי"ר נבאר מקודם מה דאי' שם ע"א דפריך מגילה נקראת בי"א ובי"ב מנ"ל כו' ומשני ר' יוחנן א"ק להיות עושים את ימי הפורים האלה בזמניהם זמנים הרבה תקנו להם חכמים. ופריך האי מבע"ל דזמנם של זה דלא כזמנם ש"ז ומשני א"כ

לכתוב קרא זמנם מה זמניהם ש"מ תרתי ופריך ואימא תריסר ותליסר ומשני כדאר"ש ב"ל י"ג זמן קהלה לכל היא ולא צריך קרא לריבוי' ה"נ כו' ופריך ואימא שיתסר ושיבסר ומשני ולא יעבור כתי' ר"ש בר נחמני אמר א"ק כימים אשר נתן בהם היהודים ימים כימים לרבות י"א כו' ופריך ורשב"נ מ"ט לא אמר כר"י מבזמניהם. ומשני זמן זמנם זמניהם לא משמע ליה עכ"ל הגמ' יעש"ה וגם בכאן יש מקום לדקדק על לשון הש"ס דזמן זמנם זמניהם לא דריש הלא ע"כ מידרש דרש לזמן זמנם להורות דזמנם של זה דלא כזמנם ש"ז והוה ליה להש"ס לומר זמנם זמניהם לא דריש וזה דקדוק גדול בעיני ואמרתי לחדד התלמידים משום דהרא"ש ז"ל מפרש הך דמשני י"ג זמן קהלה לכל היא משום שמתאספין לומר סליחות ותחנונים בתענית אסתר יעש"ה ומקשים העולם א"כ ל"ל קרא לרבות י"א איך משכחת לה כלל אם לא שחל י"ד באחד בשבת א"כ תענית אסתר בשבת ונדחה על יום ה' אליבא דדינא ולא צריך לרבוי' דזמן קהלה לכל היא ביום ה' שלפניו כמו י"ג בשארי שנים ונראה ליישב קושי' הנ"ל דהנה צריכין אנו למידק בגמ' דפריך ואימא שיתסר ושיבסר למה לא אמר ואימא חמיסר ושיתסר כיון דלא ידע עדיין מלא יעבור וא"ל דחמיסר זמן קהלה לכל היא זה ליתא לשיטת הרא"ש דקיימי' אליבי' דטעמא דזמן קהלה לכל כדי לומר סליחות בת"א וזה לא שייך בט"ו כלל ועיין בסוגיא ובהכרח לומר דמש"ה פריך ואימא שיתסר ושיבסר. דחמיסר ליכא למיטעה אחר דכתיב זמנם של זה דלא כזמנם ש"ז בודאי אין הכפרים הסמוכים לפרזים יכולים לקרות ביומא חדא עם המוקפים לכך הוצרך המקשה למפרך על שיתסר ושיבסר וזה ברור ופשוט ובהיות כן מיושב קושי' העולם ויעויין בספר פני יהושיע שהעלה דגם כפרים הסמוכים למוקפי' מקדימי' וקורים ליום הכניסה ובאמת הדין נותן לזה דאטו טעמא מאי הקילו על הכפרים כדי שיספקו מים ומזון כו' ואטו מגרע גרעי המוקפי' ולפ"ז מיושב שפיר קושי' הנ"ל דאצטריך לרבות י"א כגון להכפרי' הסמוכי' ונראי' אע"פ שאינם סמוכים למוקפי' שחל ט"ו בערב שבת ממילא ביום ה' אי אפשר להם לקרות דהא כתיב זמנם של זה דלא כזמנם ש"ז ואינם רשאים לקרות בפעם אחת עם הפרזים ובהכרח להקדים להם על יום ב' שהוא י"א ובכדי שיספקו מים ומזון כו' אמנם לפ"ז יקשה ל"ל קרא להורות זמנם ש"ז דלא כזמנם ש"ז תיפוק ליה בלא"ה דאי אמרת זמנם של זה כזמנם ש"ז קשה י"א היכא משכחת לה וא"ל אצל המוקפים קשה למה לא יקראו בי"ד שהוא ג"כ יום הכניסה והרי להם משפט הברירה אי בעי בארביסר אעכ"ל דדוקא בט"ו קורין ולא בי"ד א"כ ל"ל קרא דזמנם של זה דלא כזמנם ש"ז אבל באמת זה לק"מ דאי לא הוה כתיב זמניהם אלא זמנם לא הוה מוקמי' כלל לרבות י"א וי"ב אלא רק להורות זמנם של זה דלא כזמנם ש"ז לחוד

הוא דאתא דהא דרש הראשון אנו מוקמי' ע"ז דזמנם ש"ז דכש"ז וכמו שפריך בראשונה האי מבע"ל דזמנם ש"ז דלא כזמנם ש"ז רק אחר שכבר מוכח מזמנם דזמנם ש"ז דלא כש"ז ממילא אנו מוקמי' דרשא יתירא דזמניהם לרבות י"א וי"ב ואין כאן מקום יתורא דקרא אפי' לרשב"נ דאיהו יליף י"א וי"ב מקרא אחרינא דכימים דזהו ודאי לא מורה על שום דרש כ"א לרבות י"א וי"ב לדידיה מוכח שפיר בהחלט דזמנם ש"ז דלא כזמנם ש"ז דאל"כ י"א היכא משכחת לה כנ"ל לכך דייק הש"ס בדקדוק גדול לר"ש ב"נ דזמן זמנם נמי לא דריש דלדידיה בלא"ה מוכרח דזמנם ש"ז דלא כש"ז כמ"ש (ובאמת קים לי' לש"ס דאי הוה דרש זמן זמנם כמו כן הוה דרש זמנם זמניהם נמי רק דבאמת לדידיה תרוייהו לא דרש לי' דבלא"ה מוכח לדידי' כנ"ל) ובהיות כן מיושב קושי' שהתחלנו דלמה לא משני הש"ס תיכף על פירכא קדמייתא ואימא מוקפי' בארביסר ובחמיסר א"ק זמניהם זמנם ש"ז דלא כש"ז כו' זה אינו דהוה הדרא הפירכא לדוכתיה לרשב"נ דלא דריש זמנם זמניהם כל עיקר כנ"ל אימא מוקפי' בארביסר ובחמיסר ושפיר משכחת לה ביותר י"א לכפרים הסמוכים למוקפי' וחל ט"ו בע"ש דע"כ מקדימי' ליום ב' הקריאה של יום ו' וא"ל יקראו ביום ה' ז"א דבאמת גם ביום ה' מחויבי' לקרות לפום דקיימי' השתא דמוקפי' בארביסר וחמיסר והוכרח הש"ס לשנוי' אליבא דרשב"נ אתא את ופסיק ליה אבל הפירכא שניה אימא מוקפי' אי בעי בארביסר אי בעי בחמיסר ע"ז משני שפיר א"ק זמנם ש"ז כו' ולרשב"נ בלא"ה מוכח שאין להמוקפי' משפט הברירה דאל"כ יקראו הכפרים הסמוכים למוקפים ביום ה' שהוא י"ד ואיך משכחת לה י"א בין לפרזים ובין למוקפי' היוצא מדברינו דשינוי' קמה אינה אלא לרשב"נ אבל לר' יוחנן אין אנו צריכים לזה ובלא"ה לק"מ דליכא למימר מוקפי' בי"ד ובט"ו דא"כ זמנם ש"ז דלא כש"ז דכתב למה לי כנ"ל. וא"כ קשה במסקנא לר' יוחנן ל"ל את לפסוק הא בלא"ה מוכרח מדכתב זמנם ש"ז דכש"ז ובהכרח לומר באמת ר"י לא ס"ל דאת פסיק ליה וא"כ י"ל דרש"י ז"ל מפרש אליבא דר"י דלדידיה ע"כ אין אנו דורשי' מיתורא דאת למיפסק כלל ולרשב"נ מוכח באמת מורחצו בתרא כמ"ש בהג"ה שם וי"ל דרש"י בחומש ס"ל כפי' הרא"ש אף דבמכילתן לא פי' הכא בפשטות י"ג זמן קהלה לכל היא עכ"ז בהרבה מקומות דברי רש"י בחומש סותרים לדבריהם בש"ס כס' הרא"ש וכל זה נאמר רק לפלפול בעלמא כי אחר העיון אמרתי שזה הבל ומה שראיתי שרבים בונים יסודות מכח קושי' העולם הנ"ל אין בו ממש דהא צריכין אנו להבין דברי חכמים וחידותם במה שאמרו שהכפרים מקדימים ליום הכניסה שעזרא תיקן שיקראו בתורה ב' וה' הלא זה ה היה אחר אנשי כנסת הגדולה ואיך תיקנו הם קריאת והקדמת הכפרים ליום הכניסה והלא בימיהם לא

היה זה כלל הקריאה בב' וה' ובע"כ אנחנו מוכרחים לפרש שהם תיקנו זמנם כדי אם יראו אח"כ חכמים אחרים לעקור יום הקבוע מאיזה סיבה שיהי' ואין ב"ד יכולין לבטל כו' ע"כ הם אמרו והם אמרו ונתנו רשות להקדי' לאיזה צורך שני ימים לבד זמן המבואר במגילה ואח"כ ראו חכמים בשביל תיקון אנשי הכרך להספיק להם מים ומזון ונתנו שני הזמנים הללו להכפרים ובהיות כן לק"מ ג"כ קושית העולם דכי פריך ואימא י"ג ומשני שפיר ע"ז לא צריכי אנשי כנסת הגדולה לרבוי' דזמן קהלה לכל היא משא"כ על י"א לק"מ ל"ל כו' דאטו הם תקנו בשביל הכפרי' להקדים ליום הכניסה רק שהם תיקנו השני זמנים הללו לפי ראות עיני חכמים בתראי וזה ברור ואמת וכמה שנים הייתי רגיל לפרש כך ובשביל זה לא רציתי מעולם להעמיק בשמועה הללו והאיר ה' את עיני ומצאתי להדיא בירושלמי שפריך זאת וכי תיקנו אנשי כנסת הגדולה מה שעתיד עזרא לתקן ומשני ממש כנ"ל ועיין בפ"י ושמחתי שהנחני ה' דרך הישר עכ"ז העליתי כאן לחדד התלמידים בענינא דיומא וק"ל וחכם אחד מופלג השיב על דברי הנ"ל דבהיות כן כדברינו קשה למה תני במשנתינו לא פחות מי"א הא משכחת לה ג"כ שקורין בעשרה כגון שחל ט"ו בג' בשבת דאז הכפרים הנראים למוקפים אינם יכולים לקרות בי"ד שהוא יום ב' דזמנם ש"ז דלא כזמנם ש"ז ובהכרח להקדים על יום ה' שהוא עשרה והשבתי לו ע"פ מה שמקשים הפי' וא"ק. לפי מה דאי' בזמן אנשי כנסת הגדולה לא הי' עדיין גזירה דרבה ורשאים לקרות המגילה בשבת א"כ י"א היכא משכחת לה דהלא אי חל באחד בשבת יכולים לקרות בשבת שקוראים ג"כ בו יעש"ה אבל לדברינו יובן את זה דהלא משכחת י"א לגבי כפרים דמוקפים באופן שחל ט"ו בע"ש ומיושב נמי קושי' החכם המובהק שזכרתי דלא משכחת לה עשרה בכה"ג דחל ט"ו ביום ג' דיכולים לקרות בשבת שהוא י"ב ודו"ק ובחידוד התלמידים הארכתי בזה:

על פרשת ויקהל - כתנות אור

ויקהל משה את כל עדת בני ישראל כו' אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות אותם ששת ימים תעשה מלאכה וביום השביעי יהי' לכם קודש כו' ואיכא למידק בהני מקראי קודש איך אמר אלה הדברים אשר צוה ה' לעשות וכי צוה הקב"ה לעשות מלאכה ששת ימים הלא ביושב בטל נמי סגי ומלאכת שבת הכל בשב ואל תעשה ועוד למה הוצרך לומר כל העושה בו מלאכה יומת הלא כבר נאמר בפ' כי תשא כל העושה מלאכה ביום השבת מות יומת ועוד למה פרט כאן אזהרה דלא תבערו ולא מקודם: ואגב אורחי' נבאר גמרא ריש שבת דף ו' ע"ב אמר מר אם הוציא והכניס בשוגג חייב חטאת פשיטא ומשני מזיד

ענוש כרת ונסקל איצטרך לי' הא נמי פשיטא הקמ"ל כדרב דאמר רב מצאתי מגילת סתרי' בי' ר' חייא וכתוב בה איסי בן יהודא אומר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ואינו חייב אלא אחת ופריך אינו והתנן אבות מלאכות מ' חסר אחת והוינן בה מניינא ל"ל ואמר ר' יוחנן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל א' וא' אלא אימא אינו חייב על אחת מהן והא קמ"ל הא מהנך דלא מספקא ופי' רש"י בד"ה אינו חייב על אחת מהן אחת יש בהן שאינו חייב עליה מיתה ולא פי' רבי איזה היא ואשמעינן תנא דמתני' דקתני נסקל דהא הוצאה והכנסה מהנך דלא מספקא הוא דעל זו לא אמר איסי ב"י עכ"ל ואיכא למידק מהיכן למד איסי שיש אחת שאין חייבים עליו מיתה כיון דל"ט מלאכות גמיר דלמא על כולן חייב מיתה ועוד דקאמר דהנך הוצאה והכנסה לא מספקא לן מהיכן ברור לי' שכולן נכנסו בספק והוצאה והכנסה לא מספקא לי'. והתוס' כתבו בד"ה הא קמ"ל מכאן מדקדק ר"י דלא קתני איסי דאינו חייב על אחת אלא אסקילה אבל חטאת מחייב אכולם דלא איירי איסי אלא בסקילה דלא פליג אמתניתין דכלל גדול דקתני מנינא למימר דחייב על כל א' וא' והא דאמרי' לקמן בריש פ' בתרא דף קנ"ד לרמי בר חמא דלמא ה"ק כל שחייבין על שגגתו חטאת חייבין על זדונו סקילה אמר ריב"א דאליבא דרמי בר חמא אתיא ההיא ברייתא דלא כאיסי דלאיסי איכא דוכתא דחייב חטאת ולא סקילה עכ"ל נמצא למדין אנו מדברי תוס' דלאיסי יש מלאכה אחת בתוך ל"ט מלאכות שאינו חייב סקילה וחייב חטאת אבל לדעת רמי בר חמא כל מלאכה שחייב עליה בשוגג חטאת חייב במזיד סקילה וכן פסק הרמב"ם בפ' ז' מהלכות שבת דכל ל"ט מלאכות חייב עליהם סקילה וכו' במזיד ובשוגג חייב חטאת ובפ' כלל גדול דף ע' ע"א תניא ר' נתן אמר לא תבערו אש בכל מושבותיכם מה ת"ל לפי שנאמר ויקהל משה את כל עדת בני ישראל אלה הדברים דברים הדברים אל הדברים אלו שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני ופרש"י דברים משמע תרי הדברים לרבות חד אלה בגמטריא ל"ו הרי ל"ט נמצא רמזה לנו התורה בפ' זו ל"ט מלאכות וכולן ילפינן ממשכן כמ"ש התוס' ורש"י בפ' במה טומנין דף מ"ט ע"ב דאף למ"ד דל"ט מלאכות כנגד מלאכה ומלאכתו שבתורה יליף נמי ממשכן שהרי לכך נסמכה פרשת שבת לפ' משכן ומלאכת המשכן אינו דוחה שבת נמצא יהי' פי' הפסוק כך ויאמר אליהם אלה הדברים ר"ל ל"ט מלאכות אשר צוה ה' לעשות אותם ר"ל אצל המשכן מפורש ששת ימים תעשה אלו ל"ט מלאכות למשכן ששת ימים תעשה מלאכה אבל ביום השביעי יהי' לכם קודש שבת שבתון לה' שאסור לעשות מלאכה אפי' לעבודת המשכן אך שלא תאמר שבאותן ל"ט מלאכות יש מלאכה אחת שאינו חייב במזיד סקילה כדעת איסי ב"י לכך הזהיר הכתוב

כל העושה בו מלאכה יומת ר"ל דכל מלאכה מהני ל"ט מלאכות כל העושה ביום השבת יומת כיון שחייב חטאת בשוגג חייב מיתה במזיד ודלא כאיסי ואיצטרך ג"כ להזהיר לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת ופרש"י יש מרבותינו אומרים הבערה ללאו יצאה וי"א לחלק יצאה ונראה רמז נפלא בזה דאמרי' בדף ס"ט תנן אבות מלאכות מ' חסר אחת והוינן בה מנינא ל"ל ואמר ר' יוחנן שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל א' וא' היכי משכחת לי' בזדון שבת ושגגת מלאכות דאי בזדון מלאכות ושגגת שבת הא תנן אינו חייב אלא אחת וא"כ דידע לי' שבת במאי ומשני דידע בתחומין ואליבא דר"ע וכתבו תוס' בד"ה דידע לה בתחומין לא מצי למימר דידע לה בדאיסי דבההוא נמי חייב חטאת כדפי' בפ"ק עכ"ל ואני מתאבק בעפר רגליהם דהא אכתי איכא למידק למה לא אמר דידע לי' לשבת במחמ' אחר בהמתו דלרמי ב"ח בשוגג אינו חייב חטאת ובמזיד חייב סקילה ולר' יוחנן דס"ל במחמר אחר בהמתו בשבת פטור מכלום בשוגג לא מחי ב חטאת דהוקשה כל התורה לע"ז במזיד נמי לא מחייב דתנן המחלל את השבת בדבר שחייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה הא אין מחייבין על שגגתו חטאת אין חייבין על זדונו סקילה והא ליכא למימר דידע לי' בהבערה ואליבא דר' יוסי דסבר ללאו יצאה ואין בו חטאת וכרת כדדחי התם דקאמר מכלל דאיכא מידי דאין חייבין על שגגתו חטאת ועל זדונו סקילה מאי ניהו לאו מחמר ומשני לא תחומין ואליבא דר"ע והבערה אליבא דר' יוסי וא"כ למה משני בפ' כלל גדול הבערה אליבא דר' יוסי ז"א קושי' כלל משום דדייק ממתני' דקתני מנינא ארבעים מלאכות חסר אחת וע"כ מנינא ל"ל אלא לומר שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כ"א וחשיב במתני' המכבה והמבעיר בכלל אב מלאכה וזה דלא כר' יוסי ולכך קאמר בתחומין ואליבא דר"ע ופרש"י בסנהדרין דף ס"ו ע"א דר"ע מודה נמי בתחומין דאין חייבין עליהם כרת דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת ולא פליג ר"ע וניחא לי' לאוקמי כר"ע דאמרי' בסנהדרין סתם משנה ר"מ סתם תוספתא ר' נחמיא סתם סיפרא ר' יהודה וכולהו סתימתאי אליבא דר"ע ולפ"ז לא ניחא לי' לאוקמי דידע לשבת במחמר ואליבא דרמי ב"ח דניחא טפי לאוקמי סתם מתניתין אליבא דר"ע ובזה נוכל לומר דאין כאן ראי' לדברי התוס' דס"ל לאיסי חייב בכולן חטאת אלא דקאמר דאין חייב סקילה דר"ל דלגמרי קאמר איסי דיש אחד מל"ט מלאכות שאינו חייב חטאת והא דלא קאמר דידע לי בדאיסי דניחא לי' טפי לאוקמי מתני' אליבא דר"ע סתימתאי והנה במתני' דקתני אבות מלאכות מ"ם חסר אחת וע"כ מנינא אתי שחייבין בהעלם אחד על כל מלאכה וע"כ איירי בשגגות מלאכה וזדון שבת א"א לומר דידע בהבערה ואליבא דר' יוסי דהא מתני' חשיב להבערה לאב מלאכה אבל

בקרא דמרמז ל"ט מלאכות אם נימא דמנינא דקרא אתי לחלק וע"כ מיירי בזדון שבת ושגגת מלאכה נוכל לומר דידע לי' שבת בהבערה ואליבא דר' יוסי דהא בקרא לא פרט ל"ט מלאכות איזה הם ובאמת בהאי מנינא דקרא כתבו התוס' בפ' כלל גדול דף ע' ע"א בד"ה יכול שאם עשאן כולן בהעלם אחד דריש הזורק משמע דהאי מניינא דקרא אתי לחלק ובמכילתא גרסי' לא תבערו אש למה נאמר לפי שנאמר ויקהל משה כו' שומע אני שלא יהיה חייב עד שיעבור ל"ט מלאכות ופירשו התוס' דאי לאו לא תבערו ה"א דמנינא אתי למימר שאינו חייב על אחת או שתים עד שיעבור כל ל"ט מלאכות ולכך כתיב לא תבערו דילפינן דחייב על כל אחת ואחת ואי אמרינן כגירסא דידן בפ' הזורק משמע דמנינא אתי לחלק וע"כ מיירי בזדון שבת ושגגת מלאכה דחייב על כל אחת וא' וע"כ לא תבערו ללאו יצאה ואי קיי"ל כר"ע דאמר תחומי דאורייתא נוכל לומר דידע לי' לשבת בתחומין ואליבא דר"ע אבל לדידן דקיי"ל דתחומין דרבנן עיין ברא"ש ספ"ק דעירובין וא"כ ע"כ מוכרחים אנו לומר דידע לי' בהבערה ואליבא דר"י דאמר הבערה ללאו יצא וזה שפי' רש"י לא תבערו אש יש מרבותינו אומרים הבערה ללאו יצאת וי"א לחלק יצאת ולכאורה מאי רמזה בזה התורה בכאן אלא נראה ברור דאם דברים הדברים דרמזה התורה מנינא על ל"ט מלאכות שאם עשאן כולן בהעלם אחד שחייב על כל א' וא' וע"כ מיירי בזדון שבת ושגגת מלאכה ואם תחומין לאו דאורייתא קשה לן דידע בשבת במאי ומתרץ הכתוב לא תבערו דיש שאומרים ללאו יצא ואין בה חטאת וכרת וסקילה אלא לאו בעלמא וזה ידע ואם נימא דמהאי מנינא איכא למימר שאינו חייב עד שיעבור כולם לכך כתיב לא תבערו לחלק יצא מה הבערה שהוא אב מלאכה וחייבי עלי' בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה ודוק כי הוא כפתור ופרח:

ואמרתי לכך מדייק בש"ס דף ע' ע"א אלו ל"ט מלאכות שנאמרו למשה בסיני משום דבגמ' אי' בפ' ר"ע דף פ"ז ע"ב דפליגי דמר סבר אשבת אפקוד אתחומין לא אפקוד א"כ א"א לרמז ל"ט מלאכות שאם עשאן בהעלם אחד שחייב על כל אחת וא' כיון דא"א לאשכוחי אלא בזדון שבת ושגגת מלאכה א"כ יקשה דידע לה לשבת במאי וליכא לשנוי דידע בתחומין כיון דעדיין לא נפקוד על התחומין אבל בסיני שנפקוד על התחומין שפיר יש לנו לרמז ל"ט מלאכות שאם עשאן בהעלם א' שחייב על כל א' וא' ומיירי בזדון שבת ושגגת מלאכה וידע לה לשבת בתחומין ופשיטא לדעת התוס' שכתבו שם בד"ה אתחומין לא אפקוד וז"ל אין צריך לומר דאתיא כר"ע דאמר תחומין דאורייתא דהא משמע לכ"ע דבסיני לכל הפחות איפקוד אתחומין דלאו דוקא נקט תחומין אלא כלומר הוצאה שהי' מוליכין עמהם כל אשר להם ומר סבר אהוצאה לא איפקוד עכ"ל והוצאה

עיקר בל"ט מלאכות דלא מספקא לן א"כ הי' נחסר מל"ט מלאכות הוצאה ולכך לא היה אפשר לרמז לנו ל"ט מלאכות אלא בסיני:

על פרשת ויקהל - אור חדש

גרסינן במס' שבועות דף כ"ו ע"ב אמר שמואל גמר בלבו צריך להוציא בשפתיו כו' מיתביה מוציא שפתיך תשמור אין לי אלא שהוציא בשפתיו גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב שאני התם דכתיב כל נדיב לב ופריך ונגמור מיניה ומשני דהוה ב"כ הבאים כאחד ואין מלמדין דגבי תרומה כתיב כל נדיב לב וגבי קדשים כתיב וכל נדיב לב עולות כן פרש"י ופריך הניחא למ"ד ב"כ הבאים כא' אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מא"ל ומשני הוה חולין מקדשים ולא גמרינן יעש"ה ותוס' פירשו דתרומה וקדשים הוה ב"כ היינו דבתרומה כתיב ונחשב לכם תרומתכם ובקדשים כתיב וכל נדיב לב עולות יעש"ה ולכאורה יש להוכיח כשיטת רש"י דהנה לכאורה יש כאן מקום לעיין מסוגי' דקידושין ריש פרק האיש מקדש דפריך שליחות בגירושין מנ"ל א"ק ושילח כו' ובקידושין ילפינן מהיקש דויצאה והיתה ופריך שם בתרומה מנ"ל דעושין שליח וכ"ת דיליף מגירושין שכן ישנו חול אצל תרומה ומשני דכתיב גם אתם לרבות את השליח ופריך שם שליחות בקדשים מנ"ל וכ"ת דיליף מהני שכן ישנו חול אצל קדשים ומייתי שם קראי ע"ז יעש"ה הרי עינינו רואות דשליחות הוא נחשב לגריעותא ומן הסברא דדוקא גבי חול עושה שליח ולא בקודש כדפרכינן מה להני שישנו חול אצל קדשים ואפ"ה כשבאים למילף מתרומה פרכינן שכן ישנו במחשבה וכמו כן אם אנו רוצים ללמוד מתרומה וקדשים ג"כ פרכינן שם מה להני שישנו במחשבה כדאי' שם וע"כ דגם מחשבה נחשב לגריעותא ומסיבה זו אנו מצרפין לעשות ממנו פירכא דבשביל שישנו במחשבה דין הוא לעשות שליח. ובהיות כן למה משני במכילתן על הא דפריך ונילוף מיני' דמהני מחשבה. דחולין מקדשי' לא ילפינן אדרבה ק"ו הוא מה בקדשי' דחמיר מועיל מחשבה כ"ש בחולין כמו דפרכי' שם לענין שליחות דנכנס בסוג אחד עם מחשבה שהרי עושים שם פירכא מן מחשבה לשליחות ולכאורה הוא תמוה מאד. אך אחר העיון נ"ל דבאמת גבי תרומה הוה מחשבה גריעותי' שהרי התורה חייבו להפריש תרומה והרי הוא מוזהר ועומד ע"ז והי' בדין שדווקא בפועל מחויב לקיים המצוה ואפ"ה מועיל מחשבה הרי הוא אשתני לגריעותי' ובשביל זה הדין נותן דגם ע"י שליח יוכל לתקן זה. וכמו כן בקדשים מה שהוא מחויב להביא על חטאתו אשר חטא להקריב עולה או חטאת הוא שיתפיסנו בפה מלא ומה דחזינן דמהני מחשבה נחשב גבי לגריעותא משא"כ בנודר להביא קרבן

או נודב במחשבה. ואמרה התורה אם חישב בהרי זו או בהרי עלי סגי וצריך להביא מה שלא הי' עליו שום חיוב מקודם זולת המחשבה זה ודאי אשתני למעליותא ומעלה עשו בקודש דמהני מחשבה להתחייב בה דבר וכמו כן בתרומת המשכן דמי שהי' נודב בלבו הי' צריך לקיימו הרי הוא נחשב למעליותא דמחויב ע"פ מחשבה בעלמא ובהיות כן לפי מה דפריך הכא ונגמור מיני' דבחולין סגי מחשבה היינו ג"כ בדבר חדש שלא הי' מוזהר ע"ז מעולם וע"כ דלא פריך נילף מחיוב תרומה דסגי במחשבה דשאני התם כיון דבלא"ה מוזהר ועומד סגי גילוי מלתא בעלמא משא"כ להתפיס דבר חדש מה שלא הי' מחויב מקודם מנ"ל וע"כ דרוצה לילף מתרומות המשכן או מנודר להביא קרבן דמתפיס במחשבה בעלמא ג"כ מה שלא הי' חייב מעולם וע"ז אמר שפיר דחולין מקדשי' לא גמרי' דלהתפיס דבר חדש במחשבה בודאי למעלה יחשב ומוכח שפיר כפרש"י ז"ל דהא דסגי במחשבה בהרמת תרומה אין ענין כלל לכאן כמו שהוכחנו. וזה דדייק רש"י מוציא שפתיך כו' בנודר להביא קרבן כתיב דמיניה יש שפיר למילף וכמו כן מתרומת משכן דתחילת עשייתו במחשבה הוא דמתפיס ועולה ועיין וגם קשה לי לשיטת התוס' דשני כתובים בתרומה וקדשי' דאמרי' היינו קרא דונחשב לכם תרומתכם. אבל קרא דתרומת המשכן לא נזכר כאן כלל דאפשר אין ללמוד ממנו כלל דאין דנין דורות משעה א"כ קשה בברייתא דאמר גמר בלבו מנין ת"ל כל נדיב לב למה דילג הוי"ו דבקדשים כתיב בר"ה וכל נדיב לב עולות אע"כ כשיטת רש"י ז"ל ומייתי' קרא דתרומת המשכן ללמוד מיניה גבי קדשים דסגי במחשבה דקדשים מתרומה ילפינן בק"ו כנ"ל והא דלא מייתי' להדיא קרא דקדשי' דוכל נדיב לב עולות י"ל דניחא למילף מדברי תורה מלהביא קרא דקבלה ועיין בזה:

חולין דף ד' ע"א גופא אמר רבא ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבן. בודק סכין ונותן לו. אמרוהו רבנן לרבא תנא דמסייע לך חמצן של עוברי עבירה אחר הפסח מותרים מיד מפני שהם מחליפים סברוהו הא מני ר"י דאמר חמץ אחר הפסח דאורייי' כו' וממאי דלמא ר"ש היא דאמר מדרבנן כו' יעש"ה והקשה התו' הא אי מוקמי' לה כר' יהודא וס"ל דחמץ אסור בהנאה ומה בכך שמחליפים ותירצו דמיירי מבצק שמחליפים בבציקות של ע ע"וג יעש"ה. ויש להקשות לפ"ז למה לי הטעם דמחליפים הו"ל למימר מפני שיש לתלות דהם עצמו עשו הבצק אחר פסח ומותר מספק רק זה ליתא כיון דלר' יהודא אסור חמץ שאחר הפסח מדאורייתא א"כ לא מועיל לנו הספק שמא הם עשו הבצק דספיקא דאורייתא הוא לחומרא. וא"ל א"כ מאי קאמר ממאי דלמא ר' שמעון היא א"כ קשה שפיר ל"ל הטעם דהחליפו ולא קאמר הטעם דשמא הם עצמו עשו הבצק דלדידיה הוה

ספיקא דרבנן ולקולא זה ליתא דלפום הך חלוקא דר"ש היא באמת ס"ל דלא מיירי מבצק כ"א מפת ממש דלק"מ קושי' התוס' הא אסור בהנאה אחר הפסח ז"א כ"א לר"י אבל לר"ש באמת מותר בהנאה חמץ של עכו"ם אחר הפסח. והתו' כתבו פירושם דמיירי מבצק היינו לפי ה"א דמוקמי' כר"י וזה ברור. ותו איכא למידק בזה על הא דקאמר לעיל אביי לא אמר כרב אשי לא ס"ל הא דרבא. והלא סייעתא לרבא מברייתא דחמצן של עוברי עבירה כנ"ל ובהכרח לומר דאביי סובר דאתי' כר"ש ובדרבנן הוא דסמכי' עלה ולא דייק הא דתני מפני כו' וא"כ עדיין קשה לוקמי' מתני' כר"א ומיירי מעוף ואתיא כמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת ולא איכפת לן עכ"פ במה שניחוש דלמא בסכין פגום שחוט דסמכי' עלה בדרבנן ואולי י"ל לפמ"ש הגאון בעל תבואות שור דבדבר שעיקרו דרבנן א"צ ברכה עיין עליו א"כ י"ל כיון דלדידהו לא מתוקמי וכולן דמתני' ובהכרח לומר כמ"ש זקיני הגאון ז"ל הבאתי לעיל דמש"ה תני לה וכולן דלא נטעה לומר דכשר לכתחילה ונקיט לשון דיעבד משום חרש שאינו שומע הברכה א"כ אם אתי' כמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת ומיירי מעוף א"כ א"צ ברכה כלל דגרע מבן פקוע שיש במינו טעון ברכה מש"ה צריך ג"כ גבי בן פקוע ברכה משא"כ בעוף וכמ"ש הת"ש יעש"ה. וכמו כן יש להקשות מה מייתי' סייעתי' לרבא ממתני' דהכל שוחטים אפי' כותי אפי' מומר דלמא מיירי מעוף וכמ"ד אין שחיטה לעוף מה"ת ובדרבנן הוא דסמכי' וכמו שמדחה הגמ' גבי חמצן של ע"ע כנ"ל. ויש לישב מאחר דתני שם ג"כ כותי ואם אין שחיטה לעוף מה"ת י"ל דלא סמכי' עלה ומש"ה מייתי הש"ס ג"כ להאי אפי' כותי ודו"ק היטב כי קצרתי:

שם דף ה' ע"א חוץ ממנסך יין ומחלל שבתות בפרהסי' וכתב רש"י ז"ל האי תנא חמירא ליה שבת מע"ז כו' יעש"ה ורבי' נתקשו בהבנת פרש"י ומורי זקיני הגאון ז"ל בתשובתו רוצה להגיה בדברי רש"י וכצ"ל חמירא ליה שבת כע"ז יע"ש ואפשר לקיים גירסא ישינה והוא דבמרדכי כתב דגם בע"ז בעינן בפרהסיא וי"ל דרש"י ז"ל סבירא ליה ג"כ כסברת המרדכי וקשה א"כ למה לא שנה ג"כ גבי מנסך יין בפרהסיא דהשתא איכא ליטעות ולומר דלא קאי כ"א אמחלל שבתות לכך כתבו רש"י דהאי תנא חמירא שבת מע"ז ולא צריך למיתני גבי מנסך בפרהסיא דכ"ש הוא משבת דחמיר בעינן בפרהסיא כ"ש במנסך יין ועיין בזה:

על פרשת פקודי - כתנות אור

אלה פקודי המשכן משכן עדות ובצלאל בן אורי כו' עשה את כל אשר צוה ה' את משה ופי' רש"י אשר צוה אין כתיב כאן אלא כל אשר צוה אפי' דברים שלא אמרו לו רבו הסכימו דעתו מתחילה צריכין אנו לישב גמרא דברכות דף נ"ה ע"א א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן בצלאל לשם חכמתו נקרא בשעה שאמר לו הקב"ה למשה לך אמור לו לבצלאל עשה לי משכון ארון וכלים הלך משה והיפך וא"ל עשה ארון וכלים ומשכן א"ל משה רבינו מנהגו של עולם אדם בונה בית ואח"כ מכניס לתוכו כלים ואתה אמר לי עשה לי ארון וכלים ומשכן כלים שאני עושה להיכן אכניסן שמא כך א"ל הקב"ה עשה משכן ארון וכלים א"ל בצל אל היית וידעת א"ר יהודה אמר רב יודע הי' בצלאל לצרף אותיות שנבראו שמים וארץ הגמרא הזאת תמוה מאוד חדא מה ראה משה באמת שהיפך דברי הקב"ה ועוד למה אמר לו בצלאל כלים שאני עושה להיכן אכניסן ולמה שבק ארון הי' לו לומר ארון וכלים להיכן אכניסן ועוד דסגי ליה בקושיא זו כלים שאני עושה להיכן אכניסן היה לו להמתין על תשובתו של משה ומאי לישנא דקאמר שמא כך שמעת ועוד דברי ר"י א"ר אינם מקושרים למעלה:

ונ"ל לישב ע"פ מה דאי' במדרש רבה פרשת ויקהל וז"ל פתח דבריך יאיר מבין פתים ר' יהודה ור' נחמיה ר"י אומר האור נברא תחילה ואח"כ העולם ור' נחמיה אומר העולם נברא תחילה שאיל ר' שמעון בן יהוצדק את ר' שמואל בר נחמן ואמר לו האור נברא תחילה שכן כתיב עוטה אור כשלמה ואח"כ נוטה שמים כיריעה לפיכך פתח דבריך יאיר ממנו למדו הצדיקים כשהיו מתחילין בדבר היו פותחין באורה אתה מוציא בשעה שאמר הקב"ה למשה שיעשה את המשכן אמר בצלאל מה המשכן הזה אמר לו שישרה הקב"ה שכינתו בתוכו ומלמד לישראל תורה א"ל בצלאל והיכן התורה ניתנה א"ל שאנו עושים את המשכן אנו עושים את הארון א"ל רבינו משה אין כבודה של תורה בכך אלא אנו עושים האורה ואח"כ המשכן עכ"ל המדרש. ובזה יתבא' הגמ' הנ"ל דבאמת לכ"ע צריכין להתחיל בארון תחילה דילפינן מבריאתו של עולם ואור נברא תחילה והקב"ה אמר לו לעשות משכן ארון וכלים הי' מצוה על עשייתם וכמו פי' מתנות כהונה בד"ה ואח"כ עשה את ארון ופי' מתנות כהונה סדר הצווי קאחשיב אבל במעשה עשה ארון קודם עכ"ל וא"כ חשיב משה דלא הקפיד על סדר עשייתו וכשם שארון ראוי לעשות תחילה א"כ אין קפידה ג"כ אם יעשה כלים תחילה ולכך לא שאל לו בצלאל על ארון אלא הכלים כלים על שאני עושה להיכן מכניסן שהוא נגד מנהג העולם ובודאי אלו שמע משה ארון ומשכן וכלים מסתמא לא הי' משנה מסדר צוואתן אבל אמר שמא

כך אמר לך הקב"ה עשה משכון ארון וכלים וסברת כשם שהארון ראוי לעשות תחילה וע"כ אין קפידה בסדר הצוי כך אין קפידא בכלים ולכך תמה על הכלים שאני עושה להיכן אכניסן שזה נגד מנהג עולם והודה לו משה ואמר בצל אל היית וידעת אך כל זה אם למדין מבריאת עולם שנברא בעולם אור תחילה אבל דילמא עולם נברא תחילה, לכך אמר רב יהודה א"ר יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וידע בבירור שאור נברא תחילה ולכך התחיל ג"כ בארון תחילה וק"ל: ובד"א נ"ל לישב דהא איכא למידק מאי קשי' ליה לבצלאל כלים שאני עושה להיכן אכניסם הלא אף שעשה תחילה המשכן מ"מ לא הקים המשכן תחילה עד שגמר כל כליו ואח"כ הקים המשכן והכניס ארון ומזבח ומנורה והיו הכלים הללו עומדים בבית האומן עד שהקים המשכן והכניסן א"כ אף אם היו עושים כלים תחילה הי' להם לעמוד בבית אומן א"כ מאי קשי' לי' כלים שאני עושה להיכן אכניסן ולדעתי קושי' גדולה היא זו ולא הרגיש בזה שום מפורש ונ"ל לומר דכל מעשה המשכן היה כנגד מעשה בראשית כמו דאי' במדרשות ובזוהר פקודי דף רכ"ב ע"ב וז"ל תא חזי בשעתא דכולהו אומנין שארו למעבד אומנתא ההוא עובדא ממש דשראן איהו אשתלמית מגרמה אינון שראן ואיהי אשלמית עבידתא איהי ממש מנא לן דכתיב ותכל כל עבודת המשכן אוהל מועד כגוונא דא ויכולו השמים ובזוהר פקודי דף רל"ד ע"ב כתב וז"ל כל עבידת דמשכנא הוה בצלאל עביד להון ברזא דגלופא דאתוון דאיתגרו בהון שמיא וארעא ועל דא איקרי בצלאל בגין דהוי ידע גלותן דאתוון דאיתבריאו בהו שמים וארץ עכ"ל הרי לפנינו כשם שבריאת שמים וארץ ע"י צירופי אותיות כן נעשה המשכן עם כליו וכשם שבריאת שמים וארץ נעשו כסדר ולא היה באפשרי להקדים אחד לחבירו משום דצירוף האותיות היה על דבר אחד בצירוף ואח"כ נולד צירוף אחר וא"א להקדימו עד שנעשה צירוף ראשון וכן במשכן ולפ"ז לא הי' יכול לצרף אותיות לעשות שאר כלים תחילה כיון שלא נגמור הצירוף של משכן שהוא כנגד העולם אבל ארון הי' כנגד האור שנברא תחילה הי' יכול לצרף תחילה ולעשות ארון אף קודם עשיות המשכן ולכך הקשה לו כלים שאני עושה ע"י צירוף שמותיו לה להיכן אכניסי' דאי אפשר לו לצרף אלא לאחר גמר וצירוף אותיות המשכן אבל ארון הי' יכול לעשות תחילה דבשעת בריאת עולם ג"כ אורה נברא תחילה ע"י צירוף שמותיו ולכך מסיים אר"י אמר רב יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנברא בהם שמים וארץ וידע הדבר על מכונו הדבר אשר עשה תחילה וק"ל:

וע"פ הדברים הנ"ל נוכל לומר דזה כוונת הפסוק אלה פקודי המשכן משכן עדות ובצלאל בן אורי עשה את כל אשר צוה ה' את משה אפי' דברים שלא אמר לו רבו הסכימה דעתו

כו' ונראה לומר הכתוב רמז בזה משכן העדות למה כתיב כאן משכו העדות משום דרש"י מפרש בפ' תרומה הא דכתיב ונתת אל הארון את העדות אשר אתן אלך ופרש"י התורה שהיא לעדות ביני וביניכם שצויתי אתכם מצות הכתובים בה עכ"ל. וכבר הקדמנו ששאל בצלאל מה המשכן הזה והשיב לו משה שישרה הקב"ה שכינתו ומלמד תורה לישראל ועי"ז הבין בצלאל לעשות ארון תחילה להתחיל באורה תחלה ומצינו לומר דלכך נקרא משכן עדות בשביל התורה שנקרא עדות. וזה פי' הפסוק אלה פקודי המשכן משכן עדות שעיקר המשכן בשביל העדות שהיא התורה שילמוד הקב"ה תורה לישראל שנקראת עדות ועי"ז הבין בצלאל לעשות ארון תחילה מה שלא צוה לו משה הסכימה דעתו למה שאמר לו הקב"ה וק"ל: ועוד נ"ל לומר דא' בפ"ק דיומא דף ט' ע"ב שאלו את ר' אליעזר ראשונים גדולים או אחרונים גדולים אמר להם תנו עיניכם בבירה איכא דאמרי א"ל עידכם בירה ופרש"י עידכם בירה בנין בית עד לכם בדבר שלא חזר לנו וחזר לראשונים עכ"ל הרי לפנינו שמקדש שני הוא עדות שראשונים גדולים ולזה רמזה לנו התורה משכן עדות ר"ל מקדש שני שנתמשכן עדות הוא לנו שראשונים גדולים שחזר לראשונים ולא חזר לאחרונים וק"ל:

מדרש רבה שאל ר"ש בן יהוצדק את ר' שמואל ב"ר נחמן אמר לו בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה מהיכן נבראת אורה ונראה דמדייק מפני ששמעתי שאתה בעל אגדה יש לי לשאל לך מהיכן נברא דאי' במדרש רבה בראשית פ' י"ב הכל היה מן העפר ר' נחמן אמר אפי' גלגל חמה שנאמר האומר לחרס לא יזרח כו' ולפ"ז מוכרחים אנו לומר דעולם נברא תחילה ואח"כ גלגל החמה נברא מן הארץ ופי' רש"י על פסוק יהי מאור ברקיע השמים ביום הראשון נברא וברביעי צוה עליהם להתלות ברקיע א"כ השמש נברא מן הארץ שנבראת קודם אבל למ"ד האור נברא תחילה קודם בריאת שמים וארץ א"כ יש להקשות מהיכן נברא אורה ונראה דהאי ר' שמואל בר נחמן הוא ר"ש בר נחמני שדרש בצלאל ע"ש חכמתו נקרא ולמד מהקב"ה שברא תחילה האור ואח"כ העולם כן התחיל הוא לעשות ארון תחילה וזה שאמר במדרש שאל ר"ש בן יהוצדק לר"ש בר נחמן בשביל ששמעתי שאתה בעל הגדה ודרשת שבצלאל ע"ש חכמתו נקרא שלמד מהקב"ה והתחיל באורה תחילה ש"מ דסבירי לך שאור נברא תחילה קודם בריאת שמים וארץ א"כ מהיכן נברא בשלמא למ"ד שמים וארץ נבראו תחילה נוכל לומר דגל חמה נמי מן העפר נברא אבל לדידך שאור הי' קודם א"כ מהיכן נברא אור והשיב לו נתעטף הקב"ה כשלמה והבהיק העולם מזיו ראשו וק"ל:

על פרשת פקודי - אור חדש

במס' שבת דף פ"ז ע"ב ת"ש ויהי ביום הראשון באחד לחודש הוקם המשכן תנא עשרה עטרות נטלו בו ביום כו' ראשון למעשה בראשית כו' ומדריש ירחא דניסן דהא שתא בחד בשבת. דאשתקד הוה בד' בשבת כו' וריש ירחא דסיון בשבת כו' ומשני לר"י עבדי ז' חסרי' ולרבנן עבדו ח' חסרים ופרש"י דלית הו דאחרים יע"ש ולכאורה יפלא איך סוברים האחרים דהא רבא אמר לעיל דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני ודכ"ע בשבת ניתן תורה לישראל. משמע מלשון דכ"ע שאין חולק בדבר וההכרח לומר משום דרבא יליף בג"ש דההחודש הזה להורות דבאו בער"ח סמוך לערב כמ"ש ריא"ף ומש"ה לא יליף מג"ש דבמדבר דמשם משמע דבאו ממש ביום ר"ח יעויין לעיל וע"כ הא דאמרינן ביומא קמא לא אמר להו משום חולשי' דאורחי' היינו מחמת חולשא דאורחי' מן יום אתמול כמ"ש הזע"ב ושארי המפרשים וא"כ י"ל דהאחרים דורשים הג"ש דבמדבר דבאו בר"ח ממש למדבר סיני לפי החשבון דחל ר"ח בשבת והוה ממש כר' יוסי והא דלא מוקי רבא הכי אליבא דר' יוסי ג"כ דס"ל בשבת איקבע ירחא וילפי' בג"ש דבמדבר. משום דקשי' ליה ברייתא דשלישי בשבת שלישי בחודש וכן ברייתא דששי בחודש ששי בשבת כמאן וזה ברור ולפ"ז מיושב מה שמקשי' מנ"ל לרבא דאתחומי' לא איפקד במרה. דהא שמעי' לאחרים דסברו דהלכו בשבת שהיה ר"ח ממש וסתם אחרים הם ר"מ ושמעי' לי' לר"מ דאומר תחומים דאורייתא כר"ע בפ' בכל מערבין ואיך חיללו שבת בהליכתם בשלמא במשא שלהם אפשר כמ"ש הפ"ו שנשאו על חמוריהם ע"ש אבל על ההילוך קשה וצ"ל דעל תחומין לא איפקדו במרה. ואחר שבררנו הפלוגתא בין ר' יוסי ובין אחרים דר"י יליף בג"ש דזה זה ואחרים ילפינן בג"ש דבמדבר ממדבר יתיישב דברי רש"י בחומש בפרשת יתרו שכתבו שם בחודש: השלישי ביום הזה באו למדבר סיני בר"ח לא היה צריך לומר בחדש הזה אלא ביום ההוא כו' דשיטת רש"י אזלי לאחרים דילפי' בג"ש דבמדבר ודו"ק היטיב: ובזה יתורץ מדרש תנחומא בפ' יתרו בחודש השלישי לצאת ב"י מארץ מצרים כו' ילמדנו רבינו החושש בפיו בשבת מהו לעשות לו רפואה כך שנו רבותינו החושש בפיו מטילין לו סם של רפואה לתוך פיו בשבת. ק"ו ממילה ומה מילה שהיא אחת מאברי' ש"א אמרה תורה חלל עליו את השבת. פיקוח נפש שהוא כל אבריו ש"א לכ"ש כו' ויפלא הדבר איך מקושר שאלה זו בפסוק הנ"ל וכבר הערנו מזה לעיל בפ' יתרו באריכת וכאן באתי לאהבת הקיצור דאי במס' יומא דף פ"ה ע"א מנ"ל דפיקוח נפש דוחה את השבת נענה ר"א ואמר מה מילה שהיא אחת מרמ"ח איברים דוחה שבת כו' ר' יוסי ב"י אומר את שבתותי תשמרו יכול לכל ת"ל אך חלק יע"ש ואי' ברש"י בחומש בפ' כי תשא

אך את שבתותי תשמורו כל אכין ורקי' מיעוטים הם למעט מלאכת המשכן שאינו דוחה שבת יע"ש וא"כ קשה מנ"ל לר"י ב"י למידרש מיניה דפיקוח נפש דוחה שבת. אולם י"ל לפמ"ש רש"י, בפ' ויקהל הקדים משה אזהרות שבת למלאכת המשכן לומר שאינו דוחה שבת יע"ש והקשו מפרשי התורה א"כ הו"ל להש"י ב"ה ג"כ להקדים שבת למלאכת המשכן ולא הוה צריך לומר אך. ומזה הי' הוכחה לר"י ב"י דאך אתי למדרש נמי פ"נ דוחה את השבת. רק אם באנו לומר ולדון דבר חדש שגם משה הורה לישראל שאין מלאכת משכן דוחת שבת מיתורא דקרא ולא מכח מה שהקים אזהרות שבת למלאכת המשכן דזו אינה ראיי' מכח מה שהקדים באזהרה כמ"ש מוהרא"ם באריכות. א"כ מה שאמר השם אך הי' ג"כ מן ההכרח לומר שאין מלאכת משכן דוחה שבת דבהקדימה לא מוכח מידי א"כ הדרא קושי' לדוכתי' מנ"ל לר"י ב"י לדרוש מיניה זה דפ"נ דוחה שבת והנה מורי זקיני הגאון האמיתי בספרו כתנות אור כתב ליישב קושי' המפרשים על הפסוק ששת ימים תעשה מלאכתך. למה הוצרך התורה לצוות ע"ז. ותירץ הוא ז"ל דקרא מרמז על מלאכת המשכן דלא תעשה כ"א ששת ימים יע"ש הרי להדיא שמשה הורה לנו בקרא יתירא דמלאכת המשכן אינו דוחה שבת ולא מכח הקדימה והדרא קושי' לדוכתא מנ"ל לר"י ב"י למידרש מאך דפ"נ דוחה שבת. אך דהנה החכם האלגזי ז"ל בספרו שמע שלמה מתרץ דבאמת מכח ההקדימה אזהרת שבת למלאכת המשכן נשמע דאין מלאכת המשכן דוחה שבת. וקרא דששת ימים מורה להיפוך למידרש מיניה דכל ששת ימים תעשה מלאכת המשכן וא"צ להוסיף מחול על קודש יעש"ה ובהיות כן שפיר דריש ריב"י מיניה לפיקוח נפש דדוחה שבת דאי על מלאכת משכן לחוד אתי דאינה דוחה שבת ה"ל להשם להקדים ג"כ אזהרת שבת כנ"ל. אך יש דעות מחולקות אם תוספת שבת וי"ט מדאורייתא או לא. ובהיות כן יהי' לנו הוכחה דתו' שבת דרבנן נסתר תירוץ של בעל שמע שלמה שזכרנו דא"ל דששת ימים מורה דגם בתוספת שבת מותר לעשות מלאכת המשכן קשה הא גם בשבת דעלמא התוס' לאו דאורייתא אע"כ יהי' מוכרח כתירוצו של זקיני הגאון הנ"ל דששת ימים מורה רק על מלאכת המשכן שאינו דוחה שבת וא"כ מוכרח דבהקדימה אזהרת שבת לא תלי' מידי א"כ הוצרך לכתוב אך דמלאכת משכן אינה דוחה שבת וקשי' שפיר מנ"ל לר"י ב"י למידרש מיני' דפ"נ דוחה שבת כמ"ש לעיל דלמא נכתב רק משום זה דלא דחי שבת מלאכת משכן ובזה מכוון התנחומא הנ"ל דבל"ז לא הי' מקום לשאול מנ"ל דפיקוח נפש דוחה שבת ה"א כר"י ב"י דאך חלק. וא"ל דלמא אתי לארוי' דבמלאכת המשכן אינה דוחה שבת. י"ל דמשום זה סגי בהיפוך הדברות של שבת קודם וראי' ממשה דהורה לנו דמלאכת משכן אינה דוחה שבת מהיפוך האזהרות

שבת קודם למלאכת המשכן. וא"ל הא הוצרך לכתוב ג"כ ששת ימים תעשה מלאכתך כדי להורות דאין מלאכת משכן דוחה שבת י"ל כסברת שמע שלמה דבא להורות בזה דמותר לעבוד במלאכת המשכן גם בהוספת שבת דתוספת שבת דאורייתא. לכך מציין בקרא דבחודש הזה באו מדבר סיני והיינו שבת בין השמשות דספיקו לקולא כאשר הארכנו לעיל בפ' ויקהל מזה וקשה לו יהי' דבין השמשות מותר מכח ספק הלא עכ"פ אסור מדאורייתא מטעם תוספת שבת ועכ"ל דתוספת שבת לאו דאורייתא וא"כ הא דאמר משה ששת ימים תעשה מלאכה לאו לענין תוספת נאמרה כ"א בשביל איסור מלאכת משכן בשבת לחוד. וע"כ משום דהקדים אזהרת שבת למלאכת משכן לא מוכח מידי וא"כ גם אך דאמר השם למשה צריך ג"כ על מלאכת משכן דנאסר בשבת לחוד ועדיין לא שמענו דפיקוח נפש דוחה שבת וע"ז שואל ילמדנו רבינו החושש בפיו בשבת מהו לעשותו רפואה בשבת והשיב דנלמוד מלימוד אחר דהיינו בק"ו ממילה כו' וק"ל ויש לעיין בזה:

על פרשת ויקרא - כתנות אור

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר כו' ליישב המשך הפסוקים בפרשה ניישב תחילה מדרש רבה וז"ל ר' אבין בשם ר' ברכי' סבא פתח אז דברתי בחזון אל חסידך מדבר במשה שנדבר עמו בדיבור ובחזיון כו' ואיכא למידק מאי קשי' לי' לר' אבין בהאי קרא עד שפתח בקרא אז דברת בחזון אל חסידך ונ"ל לומר דאי' במדרש והובא ברש"י מאהל מועד לאמר צא ואמור להם דברי כבושים בשבילכם מדבר עמי שכן מצינו שכל ל"ח שנה במדבר לא נתיחד הדיבור עם משה שנא' ויהי כאשר תמו אנשי המלחמה וידבר ה' אלי. אלי הי' הדיבור אבל לא מקודם לכן כשהי' ישראל כמנודים ממרגלים ודבר זה איתא בסוף מסכת תענית והקשה רש"י וז"ל אע"ג דמקמי הכי כתיבי קראי בהו וידבר איכא דאמרי לא הי' פה אל פה אלא בחזיון: ובזה יובן המדרש הנ"ל דקשיא לי' איך אמר צא ואמור להם דברי כבושים שבשבילכם כם מדבר עמי שכל ל"ח שנה שהי' נזופים לא נתיחד הדיבור עם משה הלא קראי טובי כתיבי וידבר וצ"ל כתירוץ רש"י שלא הי' פא"פ אלא בחזיון וא"כ צריכין אנו לומר שדיבר הקב"ה עם משה בדיבור ובחזיון לכך פתח שפיר אז דברת בחזון אל חסדיך מדבר במשה שדבר עימו בדיבור ובחזיון וק"ל: בפסוק אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אותו לרצונו לפני ה' וסמך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר ונ"ל לומר דהכתוב בא לנו לרמז למצוה מן המובחר איך שיקדיש עולתו דרש"י פי' אל פתח אהל מועד מטפל בהבאתו עד עזרה

ופי' המזרחי יקריבנו מענין קורבה כאלו אמר יביאנו אל פתח אהל מועד עכ"ל ובמדרש זכר תמים יקריבנו יקדישנו ונ"ל דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי רק נקדים גמרא דנדרים דף ט' ע"א דתנן כנדרי כשרים לא אמר כלום כנדבותם נדר בנזיר ובקרבן ופריך מאן תנא דשני ליה בין נדר לנדבה לימא לא ר' מאיר ולא ר' יהודה דתניא טוב אשר לא תדור כו' טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר"מ ר' יהודה אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם ומשני אפי' תימא ר"מ כי קאמר ר"מ בנדר בנדבה לא קאמר ופריך מ"ש נדר דלא דילמא אתי לידי תקלה נדבה נמי לא דילמא אתי לידי תקלה ופרש"י לידי תקלה גיזה ועבודה ומשני כהילל הזקן דתניא אמרו על הילל הזקן שלא מעל אדם בעולתו כל ימיו מביאה כשהיא חולין בעזרה ומקדישה וסומך עליה ושוחטה ופי' הר"ן חולין בעזרה לאו בעזרה ממש שאסור להביא חולין לעזרה אלא בפתח העזרה עכ"ל נמצא מצוה מן המובחר בעולה בין אמר בלשון נדבה בין אמר בלשון נדר איכא למיחש לתקלה ואם מביא חולין לפתח עזרה ומקדישה שם וסומך תיכף ידו ושחטה ליכא למיחוש למידי וזה שרמזה לנו התורה אם עולה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד ר"ל שמטפל בהבאתו עד עזרה. ר"ל שאינו מקדישה מקודם שיש לחוש לתקלה אלא שמטפל בהבאתו עד פתח עזרה ושם יקדישנו וזה שפי' המדרש יקריבנו יקדישנו ר"ל שם יקדישנו ולא מקודם וזה לרצונו לפני ה' כי באלה חפץ ה' לעשות שלא יבא לידי מעילה: ובד"א נראה ליישב המשך פסוקי' ואיכא למידק דכתיב וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר כו' והנה בכל מקום שכתוב לאמר פירש"י בסוטה בפ' כשם בו ביום דרש ר"ע אז ישיר משה ויאמר לאמר פרש"י שאינו דומה לשאר לאמר שבתורה שהשכינה מדבר למשה לאמר הדיבור לישראל וא"כ בכאן קשה הא הוי כמילת כפולות לאמר דבר אל בני ישראל ונ"ל ליישב ונקדים גמרא דר"ה דף ל"ג ע"א בפיסקא אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבין והתניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות אמר אביי לא קשיא הא ר' יהודה הא ר' יוסי ור"ש דתני' דבר אל בני ישראל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות דר"י ר' יוסי ור"ש אומרים נשים סומכות רשות ופרש"י הא נשים מעכבין ופטורות לגמרי דמצות עשה שהזמן גרמא היא וכי תקעי איכא בל תוסיף בני ישראל סומכין דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם אדם כי יקריב מכם וכתיב בהאי ענין וסמך ידו ור"ש ס"ל נשים סומכות רשות אלמא אע"ג דפטרינהו קרא ליכא איסורא והוא הדין למצות עשה שהזמן גרמא עכ"ל ואיכא למידק במאי קמפלגי ר' יהודה ור' יוסי דלר"י אסור לנשים לסמוך ור' יוסי ס"ל דנשים סומכות רשות ונ"ל דפליגי בסבר דפליגי ר' יהודה ורבנן בדוכתא אחרינא בסוף פ' כל שעה אי' שם ת"ר אכל צלי מבעוד יום חייב

וכזית נא משחשיכה חייב קתני צלי דומי' דנא מה נא בלאו אף צלי בלאו בשלמא נא כתיב אל תאכלו ממנו נא אלא צלי מנ"ל דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה בלילה אין ביום לא ופריך האי לאו הבא מכלל עשה הוא א"ר חסדא הא מני ר' יהודה היא דתניא ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אותו אתה מתפיס לבדק הבית ואי אתה מתפיס לבדק הבית תמימים מכאן אמרו כל המתפיס תמימים לבדק הבית עובר בעשה אין לי אלא בעשה בלא תעשה מנין ת"ל וידבר ה' אל משה לאמר לימוד על כל הפרשה כולה שיהי' בלא תעשה דברי ר' יהודה א"ל רבי לבר קפרא מאי משמע א"ל דכתיב לאמר לא נאמר בדברים בי רב אמרו לאמר לאו אמור ופרש"י לאו אמור אמור להם שיש איסור לאו בדברי' והכי גבי פסח נמי כתיב בתחילת הפרשה ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר וכתבו התוס' נראה לר"י דהיינו דוקא בהנך דברים דאי' בהו לאו הבא מכלל עשה אבל שאר דברים לא עכ"ל נמצא לר' יהודה כ"מ דאית בהו לאו הבא מכלל עשה דרשינן לאמר לאו אמור והנה הכא לגבי סמיכה דרשינן בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות הוי לאו הבא מכלל עשה וכן בפסוק אדם כי יקריב מכם קרבן לה' מן הבהמה מן הבקר מן הצאן תקריבו את קרבנכם ילפינן המקריב איברי חיה טהורה עובר בעשה ואינו לוקה וכתב הרמב"ם בהלכות איסורי מזבח דין ו' מנין שהוא בעשה שנאמר מן הבהמה מן, הבקר ומן הצאן תקריבו את קרבנכם הא מן החיה לא תקריבו ולאו הבא מכלל עשה עשה הרי לפניך שיש בפסוק זה שני דברים דילפינן לאו הבא מכלל עשה נמצא אליבא דר' יהודה רמזה לנו התורה וידבר ה' אליו מאוהל מועד לאמר לאו אמור ראשון אל בני ישראל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות הוי לאו הבא מכלל עשה שנית מן הבהמה מן הבקר ומן הצאן תקריבו קרבנכם אבל מן החיה לא תקריבו הוי לאו הבא מכלל עשה ודרשינן בהו לאמר לאו אמור בהו וק"ל:

גמרא דמנחות דף צ"ג ע"א הכל סומכין חוץ מחרש שוטה וקטן וסומא ונכרי העבד והשליח והאשה וסמיכה שירי מצוה על הראש בשתי ידים במקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה עכ"ל המשנה וצריכין אנו לדקדק למה סתם רבי כאן וסמיכה שירי מצוה לעיל גבי כל הקרבנות יחיד טעונין סמיכה הוי לי' למיתני וסמיכה שירי מצוה ולמה נטר רבי לסתומי לאחר שתני הכל סומכין כו' וסמיכה שירי מצוה:

ואגב אורחן נישב במאי דקאמר הש"ס בפיסקא שם ובמקום שסומכין שוחטין תיכף לסמיכה שחיטה מאי קאמר ה"ק במקום שסומכין שוחטין שתיכף לסמיכה שחיטה ונדחק רש"י בפי' קושי' הש"ס וכתב וז"ל ענין אחר מאי קאמר דמשמע לי' דבאותו מקום בבהמה שסומכין שם שוחטין והלא אין סמיכה בצואר נ"ל עכ"ל ונ"ל דברים כפשטן

דאיתא בזבחים ריש פ' כל הפסולין וסמך ושחט מה סמיכה בטהורים כו' ופריך ומ"ש סמיכה דכתיב לפני ה' שחיטה נמי כתיב לפני ה' ופרש"י דהיינו מדכתיב ושחט את בן הבקר לפני ה' וכיון דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה אין סמיכה מבחוץ ושחיטה מבפנים אלא אף סמיכה מבפנים ואין טמא נכנס לעזרה עכ"ל והתוס' כתבו דאי' בת"כ דילפינן מדכתיב וסמך ושחט גבי עולה דכתיב יקריב אותו לרצונו לפני ה' וסמך ידו על ראש העולה ומדכתיב וסמך אצל לפני ה' דריש דסמיכה לפני ה' עכ"ל ונפקא מזה דאם אנו לומדים שאין סמיכה בחוץ מדכתיב לפני ה' בשחיטה א"כ עיקר הלימוד בשחיטה כתיב ומלמד על הסמיכה ואם נימא דבסמיכה גופא כתיב לפני ה' אין אנו צריכין ללמוד סמיכה משחיטה וזה שפריך המקשה דקתני במתני' במקום שסומכין שוחטין תיכף לסמיכה שחיטה וס"ד דמקשה שאתי תחילה לארויי על מקום שחיטה שיהיה בעזרה ופריך מאי קאמר דעיקר קרא בשחיטה כתיב ואיפכא הוי ליה למימר ואף אם נימא דבסמיכה נמי כתיב לפני ה' לא הי' צריך למתלי שחיטה בסמיכה כיון דבשחיטה גופא כתיב בפי' לפני ה' ומתרץ הכי קאמר דלא בעי לארויי מקום שחיטה שיהי' בפנים דזה פשיטא דבתרווייהו כתיב לפני ה' אלא בעי לארויי דאפילו בעזרה גופי' צריכין לשחוט מיד במקום סמיכה משום שתיכף לסמיכה שחיטה וק"ל: ובזה נבוא אל הביאור לחבר סדר המשנה במה שסידר רבינו הקדוש אחר הכל סומכין וסמיכה שירי מצוה וצריכין אנו להקדים מה שכתבו התוס' במנחות דף צ"ג ע"ב בד"ה ידו ולא יד אשתו וז"ל וא"ת ולמה לי קרא למעוטי נשים מסמיכה תיפוק לי' דמצות עשה שהזמן גרמא אם תיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא כדאמר בפ' כל הפסולין דאפי' סמוך בסוף הלילה תכף לעמוד השחר צריך לשחוט עדיין את התמיד תחילה שלא יהי' דבר קודם לתמיד עכ"ל ולא תירצו כאן כלום אבל בקדושין דף ל"ו ע"א ד"ה הקבלות הקשו ג"כ קושיא זו וז"ל וא"ת אמאי איצטרך קרא בגמ' למעוטי נשים תיפוק לי' דכולהו מצות עשה שהזמן גרמא הוא שהרי אינן נוהגות אלא ביום כדכתיב ביום צוותו להקריב קרבניהם וי"ל דמ"מ איצטרך קרא למעוטינהו ולמיפסל קרבן בנשים דאי לאו קרא לא הוי ידעינן שהעבודה פסולה בהן כו' מיהו מסמיכה קשה אמאי איצטרך קרא למעטינהו דהא עבודה לא מיתחלי בהכי כלומר בלא סמיכה נמי אין הקרבן פסול בכך וא"כ נעשה סמיכה בנשים לא מיפסל הקרבן בכך ותירצו וי"ל דמ"מ איצטרך קרא למעוטי דסד"א משום דכתיב וסמך ושחט איתקש סמיכה לשחיטה מה שחיטה כשירה בנשים אף סמיכה כשירה בנשים עכ"ל הרי לפנינו דאם הי' הקרבן פסול אם לא נסמוך לא הי' קשה כלל קושית

התוס' למאי איצטרך קרא בסמיכה די"ל דאיצטרך שהקרבן נפסל ע"י נשים כמו שתירצו באינך דחשיב במתני' וק"ל:

ולפ"ז נוכל לומר דאשמועינן רבי דסתם המשנה דקתני הכל סומכין חוץ מחש"ו ואשה דאשה אינה סומכת ואינו למטעי לומר תירוץ על קושיות התוס' דלמה לי קרא בנשים דפטורות תיפוק ליה דהוי מצות עשה שהזמן גרמא וסד"א דאם לא עשו סמיכה קרבן פסול וס"ד דאם נעשה ע"י סמיכת נשים קרבן פסול ולכך קתני תיכף וסמיכה שירי מצוה שאין הקרבן נפסל בכך וגם לא תטעה לומר תירוץ על קושיות התוס' דלעיל דסמיכה על הצואר ועל החזה קמ"ל דוקא על הראש וגם שלא תטעה לומר תירוץ על קושית התוס' דאין צריך תיכף לסמיכה שחיטה לכך קמ"ל במקום שסומכין שוחטין ותיכף לסמיכה שחיטה ונקדים שם בגמ' ת"ר ידו על הראש ולא ידו על הצואר ידו על הראש ולא ידו על החזה ידו על הראש ולא ידו על הצדדים כלומר על לחיים ובחגיגה בפ' אין דורשין דף ט"ז ע"ב איתא א"ר יוחנן לעולם אל תהי' שבות קלה בעיניך שהרי סמיכה אינו אלא משום שבות ונחלקו בה גדולי הדור אמר ר"פ ש"מ צדדים אסורים דאי ס"ד צדדים מותרים לסמוך לצדדים ופרש"י ופליגי אמוראי בהא מילתא במס' שבת פ' בתרא א"כ על הצדדים דהא ראש בהמה כצדדים דמי אלא ש"מ דצדדים אסורים רב אשי אמר אפי' תימא צדדים מותרים כל דבהדי גבה כגבה דמי ופרש"י שהראש שוה בגובה לגבה של בהמה עכ"ל נשמע מזה דאי הי' שרי לסמוך על הצואר או על החזה או על הלחיים שאינם שוים לגבה של בהמה שזה קרוים צדדים בודאי א"כ הייתי אומר דכ"ע סבירי להו דלא בעינן תיכף לסמיכה שחיטה אלא דב"ש וב"ה פליגי בצדדים דב"ש סבר צדדים אסורים והוי שבות גמור ולכך אינו דוחה י"ט דהי' להם לסמוך מבעוד יום ולכך מביאין שלמים ואין סומכין עליהם וב"ה סבירי להו צדדי' מותרים ולכך מביאין שלמים וסומכין עליהם ואין כאן משום שבות דצדדים מותרים אבל אם צריך לסמוך על הראש דוקא וע"כ כל דבהדי גבה כגבה דמי וא"כ ליכא למימר דפליגי בצדדים וע"כ פליגי בשבות וא"כ קשה מ"ט דב"ה וע"כ צריכין אנו לומר דס"ל תיכף לסמיכה שחיטה דאורייתא:

ולפ"ז נוכל לומר תירוץ על קושית התוס' דלמאי איצטרך לאשמעי' דנשים פטורות מסמיכה תיפוק לי' דהוי מצות עשה שהז"ג מפני שמוכרח להיות הסמיכה דוקא ביום כמ"ש התוס' במנחות די"ל דלא סבירא לן דתיכף לסמיכה שחיטה א"כ הוי סמיכה מצות עשה שלא הז"ג והא דפליגי ב"ש וב"ה בסמיכה בשלמים בי"ט די"ל דפליגי בצדדים כדאמרן אבל אי סמיכה דוקא על הראש א"כ ע"כ לא הוי צדדים דכל בהדי גבה כגבה דמי וע"כ פליגי בצריך שחיטה סמוך לסמיכה ולכך סתם רבינו הקדוש אחר שתני

דהאשה לאו בת סמיכה היא וקשה קושי' התוס' דל"ל קרא דנשים אין סומכין תיפוק לי' דהוי מצות עשה שהז"ג ושלא תאמר דסמיכה מעכב ואיצטרך לאשמועינן דבנשים פסול הקרבן כמו שתירצו התוס' בקידושין ולכך סתים וסמיכה שירי מצוה ולא תטעה בזה ושלא תטעה לומר תירוץ על קושי' תוס' דלא הוי סמיכה מצות עשה שהז"ג דלא סבירי לן תיכף לסמיכה שחיטה והא דפליגי ב"ש וב"ה בצדדים פליגי כדאמרן לכך קאמר על הראש צריך לסמוך דווקא א"כ ע"כ פליגי בתיכף לסמיכה שחיטה וס"ל לב"ה תיכף לסמיכה שחיטה לכך אשמועינן ע"כ במקום שסומכין שוחטין שתיכף לסמיכה שחיטה משום דילפינן בהקישא ולפ"ז לא קשה קושי' התוס' דס"ד כיון דאיתקש סמיכה לשחיטה ה"א כשם ששחיטה כשירה בנשים כך סמיכה כשירה בנשים ולכך איצטרך קרא למעוטי וק"ל: ומצאתי עוד תירוץ אחר על קושית התוס' בברכת הזבח במנחות דף צ"ג בתוס' בד"ה ידו וכתב הברכת הזבח והתירוץ מקושי' זו חסר בספרינו והנראה לפע"ד דלא קשה מידי דכבר הוכיחו התוס' בכמה דוכתי' דכל מצות עשה שהז"ג נשים פטורות ומיהו אם רצו להחמיר על עצמן רשאים ומברכין עליהם וצונו וקמ"ל קרא דאין הנשים סומכות ואיסורא איכא דסמיכה בכח בעינן והוי כעובד עבודה כיון דפטור לר"מ ור"י ודוק עכ"ל: וכן מצאתי תירוץ זה בספר קרבן אהרן בפ' ב' וז"ל ול"נ דהאי דאיצטרך קרא אינו לפוטרן מסמיכה לחוד אלא למנוע מהם הסמיכה שאין רשות בידה לסמוך מטעם זה כתב רש"י ז"ל במס' עירובין דף צ"ו שעוברת בבל תוסיף והוא הטעם לכל מצות עשה שהז"ג למה אין רשות לעשותן אבל הטעם בסמיכה הוא מפני דמחזי כעבודה בקדשים וא"כ קרא אתא לאוסרן בסמיכה כמ"ש. ע"כ ואם אמנם שגם בדעתי עלה מתחילה לתרץ כן מ"מ אחרי העיון אי אפשר לתרץ כן דהא בפ' ד' דר"ה דף ל"ג פריך המקשה מדייקא דמתניתין אין מעכבין את התינוקות מלתקוע הא נשים מעכבות והתניא אין מעכבין לא את הנשים ולא את התינוקות מלתקוע בי"ט אמר אביי לא קשי' הא ר' יוסי דתניא דבר אל בני ישראל בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות דברי ר"י כו' וא"כ יקשה מנ"ל לאוקמי מתני' כר' יהודה דלמא גבי סמיכה גלי רחמנא קרא אבל בשאר מצות עשה שהזמן גרמא מנ"ל ודוחק לומר דגלי רחמנא גבי סמיכה וילפינן כל מצות עשה שהזמן גרמא שאין רשאין לעשות דלמא שאני סמיכה דמחזי כעבודה בקדשים אע"כ צריכין אנו לומר דס"ל לר' יהודה דבכל המצוה שפטרה התורה לאדם אסור לעשות דעובר על בל תוסיף ולכך לא לא רצו התוס' לתרץ תירוץ זה וראיתי שכתב הברכת הזבח עוד תירוץ אחר על קושית התוס' וז"ל אי נמי לפי שמצינו לעיל דנשים יכולות להמיר והוי סד"א דנילוף סוף הקדש ר"ל סמיכה מתחילת הקדש ר"ל תמורה דיכולים לסמוך קמ"ל קרא

דאין סומכין עכ"ל ומיהו למ"ש התוס' לעיל סוף ד"ה לפי שכל נדחה תירוץ זה עכ"ל ואני אומר דנראה לפע"ד דנראה ונדחה חוזר ונראה דהתוס' הקשו לעיל וז"ל ועוד קשה דבעי התם בתמורה נכרי מה שימור נילוף מסמיכה דאין הנכרי סומך וי"ל דדוקא גבי יורש גמרי מהדדי דאי חשיב קרבנו לגבי האי חשיב נמי לגבי האי אבל בעלמא לא ילפי מהדדי כלל עכ"ל מזה אין כאן דחי' דאם לא נכתוב מיעוטא דנשים מסמיכה הייתי אומר כמו ביורש דילפינן סוף הקדש מתחילת הקדש הייתי יליף בכל מקום סוף הקדש מתחילת הקדש אבל עכשיו דגלי לן קרא בנשים דפטירי ש"מ דלא ילפינן סוף הקדש אלא ביורש דוקא וע"פ תירוץ זה אמרתי סמך לדברי רבינו שלאחר שסתם הכל סומכין תני וסתם וסמיכה שירי מצוה כו' דבריש פ"ק דערכין אמרי' הכל סומכין לאתויי מאי ומשני לאתויי יורש ודלא כר' יהודה דתניא יורש סומך יורש מימר ר' יהודה אומר יורש אינו סומך ואינו מימר מ"ט דר"י קרבנו ולא קרבן אביו ורבנן סברי המר ימיר לרבות את היורש וילפינן סוף הקדש שהוא סמיכה מתחילת הקדש מתמורה מה תחילת הקדש יורש מימר אף סוף הקדש יורש סומך כו':

ובזה יבואר דסתים רבי תחילה הכל סומכין וע"כ אתי לרבות יורש דלא כר' יהודה אלא כרבנן דסבירי להו דיורש סומך משום דילפינן סוף הקדש מתחילת הקדש א"כ אי לא כתבה רחמנא מיעוטי' גבי נשים מסמיכה הייתי ג"כ יליף סוף הקדש סמיכה מתחילת הקדש מתמורה ולפ"ז שפיר תני וסתם וסמיכה שירי מצוה וסומכין על הראש ובמקום שסומכין שוחטין בלא זה הייתי אומר דהם תרי מילי דסתרי אהדדי דאם סמיכה אינו מעכבת ותיכף לסמיכה שחיטה הוי מצות עשה שהזג"ג א"כ יקשה לישתוק ממעוטא דאין הנשים סומכות אבל עכשיו דסתים כרבנן דהכל אתי לרבויי יורש דיורש סומך וע"כ ילפינן סוף הקדש מתחילת הקדש א"כ איצטרך למעט נשים מסמיכה דס"ד דילפינן סוף הקדש מתחילת הקדש כתירוץ הברכת הזבח ושפיר נוכל לומר דסמיכה שירי מצוה וסומכין על הראש ובמקום שסומכין שוחטין וק"ל ובמהדורא קמא הארכתי שהוא דרך פלפול וכאן קצרתי:

ובריטב"א בפ"ק דקדושין מצאתי בד"ה מתניתין הסמיכות והתנופות כו' גמרינן לה בגמ' בכל חד מנייהו מיעוטא דנשים וכ"ת ותיפוק לי' דהוי להו ביום ולא בלילה וכל מ"ע שהזג"ג נשים פטורות ואיכא למימר דכי אמרינן מ"ע שהזמן גרמא במצות שבחובה לגמרי כו' אבל הנהו אינן בחוביה לגמרי אלא שבאין להכשיר קרבן אם ירצה שיעלה לו לרצון והוה אמינא דאחד אנשים וא' נשים שוין קמ"ל עכ"ל:

ובזה י"ל דזה כוונת הפסוקים דבר אל בני ישראל וסמך ידו דבני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות ולא יקשה לך דלשתוק קרא מיני' וממילא ידעינן דהא הוי מ"ע שהז"ג ומתרץ הפסוק ונרצה לו לכפר עליו שאינו בא אלא להכשיר קרבנו וה"א שיורש ואשה שוין כיון שאינו בא אלא לרצון להכשיר קרבנו וכתירוץ הריטב"א ולכך איצטרך מיעוטא ועוד ושחט את בן הבקר וס"ד די דילפינן סמיכה בנשים מדאיתקש סמיכה לשחיטה מה שחיטה כשירה בנשים אף סמיכה כן כמו שתירצו התוס' שכתבנו לעיל וק"ל ומה שדרשו רז"ל אדם כי יקריב מכם בכם חלקתי ולא בא"ה עי' במה שכתבתי בתשובת חלק ב' סימן קל"ט ותמצא נחת שמקום הניחו לו אבותי להתגדר בזה:

ועוד נ"ל לישב המשך הפסוקים דאי' בפ' חזקת הבתים דף מ"ח ע"א יקריב אותו מלמד שכופין אותו יכול בע"כ ת"ל לרצונו הא כיצד כופין אותו עד שיאמר רוצה אני ופריך דלמא שאני התם דניחא ליה דתהוי ליה כפרה ומסיק אלא סברא הוא אגב אונסי' גמר ומקני ובתו' בד"ה אלא סברא וא"ת כיון דמסברא ידעינן דאגב אונסא גמיר ומקני אמאי איצטרך קרא גבי קרבן למכתיב דכופין אותו וי"ל דאי לאו קרא הוי אמינא אע"ג דגמיר ומקני כיון דאינו מתרצה אלא ע"י כפיה פסול הוא לגבי מזבח קמ"ל שהקרבן נרצה עכ"ל. ובזה יתישבו הפסוקים אם עולה קרבנו כו' יקריב אותו לרצונו וע"כ בא ללמד שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני וקשה קושי' התוס' דלישתוק מיניה ואנא ידענו מסברא דאגב אונסא גמיר ומקנה ומתרץ הפסוק וסמוך ידו על ראש העולה ונרצה לו לכפר עליו דאשמועינן קרא שהקרבן נרצה לו לכפר עליו אבל אי לאו קרא אע"ג דגמר ומקנה כיון דאינו מתרצה אלא בע"כ פסול הוא לגבי מזבח קמ"ל שהקרבן נרצה לו כמו שתירצו התוס' וק"ל: ואגב אורחא נ"ל לישב מה שכתב הגהות אשרי בפ"ק דבבא בתרא וז"ל שאלתי למורי מוהר"ר אברהם מ"ט לא מקבלינן צדקה מן הנכרי אדרבה נסמוך אדאורייתא כמה שמקבלין נדרים ונדבות מנכרים כך נקבל צדקה מן הנכרים ותירץ לי מורי מהר"א דנדרים ונדבות לא אתי לכפרה אבל צדקה אתי לכפרה ולא ניחא ליה שיהיה להם כפרה עכ"ל וקשה לי על תירץ זה דהא כתבו התוס' בפ' חזקת הבתים דף מ"ח ד"ה יקריב אותו מלמד שכופין אותו לא דמי להא דאמרי' בפ' שור שנגח ד' וה' חייבי חטאת ואשמות אין ממשכנין אותם משום דלכפרה אתי לא בעי משכונה אבל הני נדר ונדבה אינם מכפרים והא דקאמר הכי ניחא ליה דלהוי כפרה היינו ממה שנדר שאם לא ישלם נדרו עונו ישא עכ"ל ולפי תירץ מהר"א שצדקה בא לכפרה יקשה אמאי ממשכנין על הצדקה דהא מידי דבעי לכפרה לא בעי משכונה וה' האיר עיני שמצאתי תירוץ נכון לזה שכתבו התוס' בר"ה דף ו' ד"ה יקריב אותו וא"ת הא דתנן חייבי חטאת

ואשמו' אין ממשכנין אותו חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותו היכי דמי אי קמיה דאתי לידי בל תאחר אפי' עולות ושלמים נמי לא אי עבר על בל תאחר אפי' חטאת ואשמות נמי ותירצו דלעולם דלא עבר בבל תאחר אלא שאנו רואין שמתעצל ומאבד מעותיו עכ"ל נמצא אם עבר בבל תאחר אפי' חטאת ואשמות שבאים לכפרה ממשכנין ואי' שם בגמ' בפיך זו צדקה ואמר רבא וצדקה עליה לאלתר בבל תאחר מ"ט דהא קיימא עניים ולפ"ז בצדקה כיון דעבר בבל תאחר מיד ממשכנין אפי' שצדקה מכפרת ממשכנין כמו חטאת ואשמות אף שבאו לכפר כיון שעבר על ב"ת ממשכנין אותו וק"ל:

על פרשת ויקרא - אור חדש

גרסינן במס' ערכין דף כ"א ע"א במשנה חייבי חטאת ואשמות אין ממשכנין אותן חייבי עולות ושלמים ממשכנין אותם. וכן אתה אומר בגיטי נשים כופין אותו עד שיאמר רוצה אני עכ"ל המשנה ואיכא למידק איך תלוי האי דינא דגיטי נשים אצל קדשים ומקדם נבאר כמה דברים תמוהים ונפלאים אשר בו אזרו אנשי חיל ידיהם. ובכמה תמיהות אקוה שמקום הניחו לי להתגדר. אשר יאמר כי הוא זה ראשית במס' חגיגה דף ט"ז ע"ב מיתביה דבר אל בני ישראל וסמך. בני ישראל סומכין ואין בנות ישראל סומכות כו' תוספות ד"ה דבר אל בני ישראל וסמך. אבל בשחיטה ליכא למעט נשים מהאי טעמא. דהא בריש כל הפסולין מרבינן נשים לשחיטה וכן ליכא לאלופי שחיטה בבעלים דומיא דסמיכה. דהאי היקש לא הוה אלא דרבנן עכ"ל התוס'. וצריך נגר ובר נגר לפרש דברי התוס' הללו מחמת כמה וכמה תמיהות אשר קשה להבין דבריהם, הראשונים ישמיענו במה שכתבו דכבר מרבינן בריש כל הפסולים נשים לשחיטה. המעיין שם יראה כי אין לנו שום ריבוי על נשים שמותרת לשחוט בקדשי'. רק דהתנא כוללן בהדי זרים דנתרבו שם לשחיטה וכוונת התנא דמה לי זרים מה לי נשים וכיון שנתרבו זרים ה"ה נשים דאין מקום לחלק ביניהם. משא"כ לסברת התוס' דנתמעטו להדיא נשים מבני ישראל ולא בנות ישראל. לא מצינו שום ריבוי לרבות נשים ולהוציאם מכלל המיעוט דבני ישראל ולא בנות ישראל. וגם מה שכתבו התוס' וכן ליכא לאילופי שחיטה בבעלים מהיקש דסמיכה אין לו שחר והבנה כלל דהיקש דסמיכה מאן דכר שמיה. והלשון וכן תמוה ביותר דאינו דומה לדבריהם הראשונים הן בהקושי' דהלא קושי' ראשונה הי' למעט נשים מבני ישראל וקושי' אחרונה אינה מזה הסוג כלל כ"א מהקישא אחרינא. וכן בהתירוצי' איננם שוים בשוה ענין מספק השלישי יצא ללמד בדבר חדש אשר הרגיש בו מורי זקני הגאון האמיתי בעל כתנות אור ז"ל. דלכאורה נעלם מתוס' דמכילתן ש"ס ערוך

דמס' מנחות דף י"ט ע"א דפריך לר' שמעון דאמר וי"ו מוסיף על ענין הראשון אלא מעתה דכתיב ושחט את בן הבקר והקריבו. מקבלה ואילך מצות כהונה אי לר"ש נימא וי"ו מוסיף על ענין ראשון ושחיטה ה"נ בזר תהא פסולה. ומשני שאני התם דאמר קרא וסמך ושחט מה סמיכה בזר אף שחיטה בזר. ופריך אי מה סמיכה בבעלים ף שחיטה בבעלים ומשני גלי רחמנא ביה"כ ושחט את הפר החטאת אשר לו מכלל דבעלמא לא בעינן בעלים. הרי דנעלם מתו' דהכא סוגיא דהתם דכבר פריך שם בש"ס פירכא זו להקיש שחיטה לסמיכה להיות בבעלים וכבר רמי' נהלי' ושני דמוכח מפר של אהרן דלא בעי בעלים גבי שחיטה ולמה להתוס' דזה היקש הוא דרבנן. וזה תמוה מאד וראיתי להרב בעל זרע ברוך הרגיש ג"כ בתמיהות הללו בפרשה זו בספרו על התורה ורוצה ליישב קושי' הראשונה דע"כ מוכרח דאפי' נשים שוחטות. דאם נאמר דמה שאמר רחמנא ושחט קאי על ריש הפרשה במה שהתחיל דבר אל בני ישראל. ולומר דע"ז קאי ושחט דוקא בני ישראל ולא בנות ישראל א"כ קרא ל"ל בריש כל הפסולים והקריבו מקבלה ואילך מצות כהונה דשחיטה כשירה בזרים הלא בלא"ה מוכח זה מדכתב רחמנא בני ישראל ולא בנות ישראל שוחטות הרי מקרא מלא דיבר הכתוב דבני ישראל שהם זרים שוחטים שפיר אע"כ דבני ישראל לא קאי כלל על ושחט ומש"ה צריך לימודא אחרינא דכשירה שחיטה בזרים א"כ ה"ה בנשים דמה"ת למעט יע"ש. ובאמת בהשקפה ראשונה רציתי ג"כ לפרש בדרך זה אך שדחוק לפרש כן בדברי התוס' שכתבו בריש כל הפסולים מרבינן נשים לשחיטה ובודאי שאין לשונם סובל פירוש זה. ותו דהלא שם הקשו בתוס' למה לי והקריבו דשחיטה כשירה בזר תיפוק ליה מהיקש ושחט וסמך ותירצו דה"א דואתה ובניך אתך תשמרו את כהונתכם מורה דוקא כהנים ישחטו ודלא להקיש יע"ש א"כ הרי עינינו רואים דלא סגי בהיקש דה"א תשמרו כהונתכם ממעט ההיקש ה"ה הכא נימא לעולם במסקנא דבני ישראל קאי על ושחט למעט נשים ואי לא הוה כתיב והקריבו דשחיטה כשירה בזר באמת ה"א מכח קרא דתשמרו את כהונתכם דבני ישראל לא קאי על שחיטה דשם בעי דוקא כהן כמו שתירצו תו' דה"א דתשמרו את כהונתכם ממעט ההיקש. אבל אחר דכתיב והקריבו לעולם אימא לך דבני ישראל קאי על ושחט ג"כ ונימא דוקא ב"י ולא בנות ישראל ואולם י"ל אי זו סברת טובה דבני ישראל אכולא ענינא קאי לא מיסתבר דתשמרו כהונתכם ממעט מזה והא דכתבו תו' דהיקש על וסמך ושחט ה"א דנסתר מכח תשמרו כהונתכם היינו דזה ההיקש בלא"ה דרבנן כמ"ש התוס' בסוף הדיבור והי' בזה מקום ליישב כל הספיקות שהערנו בתו' זה ודחוק הוא איברא יש לי מקום לנוס ולהצדיק דברי בעל זרע ברוך ז"ל. והוא ע"פ מ"ש התוס' במס' קידושין דף

ל"ו ע"א ד"ה הקבלות כו' שהקשו למה לי קרא דאין נשים סומכות תיפוק ליה דהוה מ"ע שהז"ג דאינו נוהג אלא ביום ותירצו דה"א להיקש לשחיטה דכשירה בנשים ה"ה סמיכה ולפ"ז יאמר כך דאי בני ישראל קאי למעט נשים משחיטה קשה ל"ל והקריבו לרבות זרים הוה ליה למיכתב בני ישראל אצל ושחט להורות דאין נשים שוחטות וממילא משתמע דזרים שוחטים והא דאין בנות ישראל סומכי' ממילא ידענו דהוה מ"ע שהז"ג וא"ל דיש להיקש לשחיטה ז"א דעתה קיימי' דבאמת אין נשים שוחטות. ועדיין יש לפקפק בזה וכל דברי התוס' הנ"ל נשארים בתימא כנ"ל ובכדי שנבוא ליישב ולבאר כל הספיקות וקושי' שזכרנו. באנו לעורר עוד איזה קושי' ופליאה נשגבה במה שנעלם סוגיא זו דמנחות הנ"ל עוד הפעם מתוס' דקידושין ובהוסיף מיא אוסף קימחי. לבאר וליישב הכל לפי קט שכלי. בעזר צורי וגאלי. גרסי' בפ"ב דקידושי' שליחות בגירושין מנ"ל א"ק ושילח מלמד שהוא עושה שליח ושילחה מלמד שהיא עושה שליח ושילח ושילחה מלמד ששליח עושה שליח. ופריך שם בקידושין מנ"ל דעושי' שליח וכ"ת דנילוף מגירושין מה לגירושין שכן הוא בע"כ ומשני א"ק ויצאה והיתה מקיש הויה ליציאה מה יציאה משוי' שליח אף הוי' משוי' שליח. וכרין בתרומה מנ"ל דמשוי שליח וכ"ת דנילוף מגירושין וקדושין מה להני שישנו חול ומשני א"ק אתם גם אתם לרבות את השליח ופריך בקדשי' מנ"ל דעושי' שליח ומשני מדר"י בן קרחא דתניא ריב"ק אומר ושחטו אותו כל קהל ישראל וכי כל הקהל שוחטים אלא מלמד דשליח של אדם כמותו ועביד שם צריכותא דמתרומה ליכא למילף שישנו במחשבה מן קדשים ליכא למילף שכן רוב מעשיהם ע"י שליח ומתרומה וקדשים במה הצד ליכא למילף שתרווייהו ישנו במחשבה ומגירושין ותרומה ליכא למילף שישנו חול גבי קדשים רק קשה לא לכתוב בתרומה ותיתי במה הצד מגירושי' ותרומה ומשני אין ה"נ ואתם גם אתם בא ללמדנו מה אתם בני ברית אף שלוחכם בעינן בני ברית דוקא ושוב פריך הניחא לריב"ק דמוקי לקרא ושחטו כל קהל עדת ישראל על שליחות אלא לר' יונתן דמפיק ליה להאי קרא על דרשא אחריתא מא"ל דתניא ר' יונתן אמר מנין שכל ישראל יוצאים בפסח אחד ת"ל ושחטו כל קהל ישראל וכי כל קהל כולם שוחטים אלא מלמד שכל ישראל יוצאים בפסח אחד כו' א"כ מנ"ל שליח של אדם כמותו בקדשים ומשני מיני' כלומר הא מיניה גופי' מוכח שליחות דבודאי אם כל ישראל מביאים פסח אחד הרי כולם בעלים ואיך אפשר שישחטו כולם וע"כ ע"י שליחות ומדחי שם ודלמא שאני התם דאית להו שותפי' בגווי' אלא מהכא ויקחו להם איש שה לבית אבות מלמד ששליח ש"א כמותו ואם אין ענין על היכא דאית ליה שותפות בגוי' דכבר מוכח מיני' ע"כ תנהו ענין אף היכא דל"ל שותפות ופריך האי

מבע"ל דשוחטין את הפסח על היחיד ומשני סבר לה כמ"ד אין שוחטים הפסח על היחיד עכ"ד הסוגיא בקצרה ויעויין היטיב הדק בסוגי' זו ובפרש"י:
טרם בואו העירנו תוספות ד"ה נפקי' ליה מדר"י בן קרחא. וא"ת אמאי לא יליף מפרו של אהרן מדגלי בפר של אהרן דבעי' בעלים ע"כ דבעלמא יכול לעשות שליח ותירצו דיש לחלק בין חטאת לעולה דה"א דוקא בחטאת דומי' דפרו של אהרן הוא דמצי משוי שליח דהוא בע"כ אבל גבי עולה עדיין ה"א דלא מצי משוי שליח כו' יע"ש ומוהרש"א הגיה דברי תוספות להיפך דהלא איפכא תנינא דחייבי חטאת ועירוכין אין ממשכנין וחייבי עולות ושלמים ממשכנין אותם הרי דעולה הוה בע"כ וחטאת ואשמות אינם בע"כ כ"א מדעתו אלא דכך הוא הגירסא בתוספות דמפרו של אהרן לא מוכח כ"א גבי חטאת דהוה מדעתו הוא דמצי משוי שליח אבל עולה שהוא בע"כ לא מצי משוי שליח וא"ל הלא בגמ' אמרינן דמה שהוא בע"כ היא המעלה לענין שליחות כדפרכינן גבי גירושין ז"א דכאן בעולה הוה בע"כ שכופין אותו ע"ז דממשכנין אותם ולאו בדידיה תליא מלתא לכך ה"א דממשכנין אותם יעש"ה בדברי מהרש"א ז"ל. ואיך שיהי' נעלמו מתו' סוגיא ערוכה דמנחות שזכרנו דהלא ושחט וסמך גבי עולה הוא דכתיב והדרא פירכת הש"ס דשם לדוכתיה נימא מה סמיכה בבעלים אף שחיטה בבעלי' והיינו גבי עולה דמדגלי בפר של אהרן לא מוכח כ"א חטאת כסברת התו' ה"ל לחלק בזה והרגישו בו מ"ז הגאון ז"ל והגאון בעפ"י ז"ל. גם הקשו דלכאורה גם הסוגי' שבש"ס סותרות זה את זה דבקידושי' מסקי' ילפותא אליבא דכ"ע שעושים שליחות בקדשים ובמנחות פריך אי מה סמיכה בבעלים כו' יע"ש שהאריכו בזה ליישב בדוחק. (ואגב אכתוב עוד מה שאיכא למידק לכאורה בדברי מהרש"א ז"ל בדברי התוס' הנ"ל שהקשה שם מאי הקשו תוס' דנילוף מדאיצטריך בפר של אהרן שעושי' שליח דלמא ה"א להיפוך דילפינן מה מצינו בפר של אהרן דבעינן בעלים ה"ה בשארי קדשים בעי' בעלי' ותי' דאל"כ ל"ל גם בפר של אהרן דבעי' בעלים יעש"ה. ולכאורה הקושי' מעיקרא ליתא לפי מה שהקשו תו' במס' יבמות פ' מצות חליצה ובריש מס' עירוכין למה לא ילפינן מסמיכה דבעי' בעלים ותירצו דסמיכה וחליצה ונדרים הוה ג' כתובי' הבאים כאחד אין למדין ממנם יעש"ה א"כ לא מקשה מידי מהרש"א דליכא למילף מפר של אהרן דבעינן בעלים דוקא דהא איכא ג' כתובים דבעינן בעלים ואין למדין מהם כמ"ש תו' אבל אחר העיון נראה לי דצדקו דברי פה הקדוש ז"ל דהנה הקשו עוד שם בתו' ל"ל קרא שעושים שליחות בפסח ואמאי לא ילפינן מדאיצטריך בסמיכה וש"ד כנ"ל שבעינן בעלים דוקא ותירצו דאי לאו קרא דקידושין שעושי' שליחות הוה מוקמי' כל הני דרשי' בסמיכה וש"ד אדרשי אחריתא

יעש"ה ויש לדקדק לפ"ז הדרא קושיא הראשונה בתוס' לדוכתא נילוף מסמיכה דבעי' בעלים דוקא וא"ל דהוה ג' כתובים קשה באמת נוקמי הני דרשות על דרשא אחריתא כמ"ש התו' בקושי' שניה דאדנילוף שיהי' שליח של אדם כמותו מוטב לאוקמי כל הני דרשות אדרשא אחרינא א"כ גם הכא נימא דדרש אחד נדרוש שיהי' בבעלים ומיניה נילוף דבכ"מ בעינן בעלים ואידך דרשות נדרוש אמלתא אחריתא דאטו כל הני דרשות בחדא מחתא אחתינהו. אך נראה דכוונת התו' הוא כך דבשלמא אם לא יהי' לנו שום לימוד שעושי' שליח אף בחד דוכתא לא היינו דורשים כל הני דרשות על בעלים ולמידק מיניה דבעלמא עושים שליחות רק הוה דחיק ומוקי אנפשיה למידרש כל הני דרשות אדרשא אחריתא אבל אחר דגלי קרא אף בחד דוכתא בפסח שעושי' שליחות טפי מיסתבר למוקי הני דרשות לגופי' דבעינן בעלים ומש"ה במסקנא אנו דורשים כל השלשה כתובים על בעלים ושליחות ילפי' מפסח אחר שכבר גילה קרא בפסח שעושים שליח ולפ"ז הקשה גם מהרש"א שפיר דאי לא הוה כתיב כלל בפסח דעושים שליח ה"א דנילוף מפר של אהרן דכתיב ביה בהדיא דבעינן בעלים וא"ל דהוה ג' כתובים ז"א דבאמת הוה מוקמינן אדרשי אחריתא כל הני קראי מדנמציא סברא חדתא מה שלא גילה קרא בשום מקום שעושין שליח ובזה מתורץ מה שמקשי' העולם בגמ' דקידושין מאי פריך למה לי קרא דעושי' שליח בקדשים ותיתי מהנך קשה דלמא הוה גמרינן מיניה מפר של אהרן דבעינן בעלים דוקא כקושית מהרש"א ולא שייך תירוצו דגם בפר של אהרן גופי' למה לי דסברא חיצונה דבעי' בעלים דוקא זה ליתא דה"א דתיתי מתרומה וגירושין דעושין שליח ובהיות כן למה להש"ס להמציא פירכא נגד קדשים טפי י"ל אף אם נוכל למיק קדשים מנייהו י"ל דה"א תיתי מפר של אהרן דבעי' בעלים כנ"ל ולפמ"ש מתרצתא דא. דאם הסברא נותנת דתרומה וקדשי' בחדא מחתיה הם לענין שליחות שוב ליכא למימר דנילוף מפר של אהרן דבעי בעלים דאיכא ג' כתובים כמש"ל מאי אמרת דהוה מוקמי' אדרשות אחרינא זה ליתא כיון דכבר גלי רחמנא בתרומה דעושין שליח וה"ה בקדשים דליכא שום פירכא ממילא אנו דורשי' כל המקראות לגופייהו דבעי' בעלים לפי הצעתינו הנ"ל אבל עכשיו דפריך מה להני שישנו חול אצל קדשים וא"כ כל היכא דלא גלי לן קרא בקדשים פעם אחד דעושין שליח אנו דורשים כל הני קראי אדרשא אחרינא מדנמצא סברא דנפשי' שעושין שליחות וזה ברור לאמתו של תורה אחר העיון היטיב ועיין עליו):

ונראה דרך אמת ברור וצלול דליכא שום סתירה בדברי הסוגיא ובתוס' דהנה לכאורה איכא למידק מאי תירצו התוס' דמפר של אהרן לא מוכח כ"א בחטאת הואיל ואין

ממשכנין אבל בעולה מאחר דלאו בדידיה תליא מלתא דממשכנין אותו ה"א דלא מצי משוי שליח קשה לפ"ז איך ילפינן מפסח שעושין שליחות בעולה דממשכנין דלמא שאני פסח דענוש כרת ובא על החובה ואין ממשכנין על הבאת פסח ובדידיה תליא מלתא כמו גבי חטאת דבא על החטא ואין ממשכנין ה"ה בפסח וכ"א בלח"מ א"כ עדיין לא מוכח מידי מהך דגלי רחמנא גבי פסח שעושים שליח ה"ה בכ"מ עדיין קשה בעולה מנ"ל. כמה שחילקו תו' דאין למילף מפר של אהרן כנ"ל אבל ברם אחר העיון י"ל דילפי' שפיר מן פסח דעושים שליח אף היכא דממשכנין כמו עולה דאי לא בא הכתוב להורות כ"א גבי פסח גופיה הואיל ואין ממשכנין אותם קשיא ע"ז לא צריך קרא דכבר מוכח מפר של אהרן דגבי חטאת הואיל ואין ממשכנין משוי שליח ובאם אין ענין מוקמי' קרא אף היכא דממשכנין כמו עולה ובהיות כן הסוגיא עולת כהוגן ודא ודא אחת היא דסוגיא דידן בקידושין ילפו מפסח דע"כ מורה אף בדליכא שום גריעותא וכמו בעולה אפ"ה ממשכנין דאי לא בא כ"א גבי פסח גופי' קשיא מכר של אהרן נפקא וסמך הש"ס הכא על הילפותא מפר ש"א ושם במנחות פריך אי מה סמיכה בבעלים אף שחיטה בבעלים דוקא ולק"מ הא גלי קרא בפסח דמשוי שליח י"ל דדוקא בפסח הוא דמורה קרא דמשוי שליח הואיל והוא מדעתו דאין ממשכנין אותו אבל היקש דושחט וסמך בעולה הוא דכתיב דממשכנין י"ל דאינה יכולים לעשות שליח ומשני דהא נפקא כבר מפר ש"א דבחטאת עושים שליח וע"כ קרא דפסח מורה דגם בעולה משוין שליח וסמכו הש"ס במנחות ג"כ על העיקר הילפותא מפסח. ודברי תו' אזלי כהוגן דהקשו בקידושין ל"ל קרא בפסח כלל ותיתי מפר של אהרן לחוד וע"ז מתרצים שפיר דיש לחלק בין חטאת לעולה לכך כתב רחמנא ג"כ בפסח קרא יתירא למידרש מיניה גם גבי עולה וכן הוא באמת כוונת הש"ס במס' קידושין ובמס' מנחות ובקנה א' עולות והצעתי הדבר לפני גדולים וקלסוהו ולפ"ז הקשו התוס' שפיר למה לא פריך גם לריב"ק ודלמא קרא דושחטו קאי דוקא על היכא דאית ליה שותפות בגוי' והיינו בעולה ולק"מ דבשותפ' כבר מוכח מדגלי רחמנא דשוחטים הפסח גם על היחיד וכנ"ל ז"א די"ל בלאו קרא דושחטו אף שהיה מוכח לנו בפסח עושה שליח בשותפות מ"מ עדיין לא ידענו גבי עולה דממשכנין אותו ה"א דגם בדאית ליה שותפות לא מצי משוי שליח קמ"ל בקרא דושחטו דגם בעולה משוי שליח ולעולם דוקא היכא דאית ליה שותפות דוקא וק"ל:

אולם לפי הצעה הנ"ל קמו וגם נצבו כמה ספיקות האחרונים קשים מן הראשונים ספק הראשון דלפי דברינו יקשה מאי פריך לר' יונתן מיניה כלומר דמיניה דכתב דכל ישראל יוצאים בפסח אחד מוכח שעושין שליח קשה כיון דקרא לא מיותר לר"י א"כ י"ל שאני

פסח הואיל ואין ממשכנין אותו אבל בעולה דממשכני' מנ"ל דעושה שליח בשלמא לריב"ק מוכח שפיר מקרא דושחטו דלגופי' לא צריך קרא דמוכח מפר של אהרן דגבי חטאת משוי שליח וע"כ קרא דפסח מרבי גם עולה. אבל לר' יונתן דקרא לא מיותר י"ל שאני פסח הואיל ואין ממשכנין ועדיין קשה בעולה מנ"ל וביותר קשיא במסקנא דלמא גם קרא דויקחו לא מרבי כ"א היכא דאית ליה שותפות בגויה והיינו אפי' בעולה דמיניה לא מוכח כ"א גבי פסח לחוד ותו איכא למידק איך תלי' פירכת הש"ס דמנחות לר' שמעון אי מה סמיכה בבעלים אף שחיטה בבעלים בלא ר"ש ובלאו ההיקש הוה ליה לפרוך מנ"ל בעולה דמשוי שליח ואי מפסח דלמא משום דאין ממשכנין ומורה קרא דפסח דוקא על כה"ג כיון דעדיין לא ידע מילפותא דפר ש"א כלל שפיר י"ל דאתי' קרא דפסח לגופי' היכא דאין ממשכנין ובכדי ליישב כל הספיקות הללו ג"כ הקרובים כאשר התחלנו בעזה"י מהראוי לכתוב מקודם מה שאמרתי לחדד את התלמידים בדבר שנתקשה לי בהשקפה ראשונה על הש"ס דמייתי תרי קראי בגירושין חד דהוא עושה שליח וחד דהיא עושה שליח קשה ל"ל תרי קראי תתי דהיא עושה שליח מה מצינו משליחות דידיה דגירושין כמו שהוא עושה שליח כך היא עושה שליח וא"ל דאיכא למפריך מה לדידיה שכן הוא מגרש בע"כ משא"כ גבי דידה שאינה, יכולה לגרש בע"כ וכמו דפרכי' בגמ' י"ל תרומה יוכיח ויעויין קצת מזה בפ"י ואמרתי בלבי שהדבר ברור אצלי שמש"ה לא פרכי' בגמ' משום דאיכא למיפרך דהלא לגירסת מהרש"א בתו' דהחילוק בין חטאת לעולה הוא בדרך זה משום דגבי חטאת הואיל ואין ב"ד כופין אותו להביא אף שהוא מחויב ועומד מגזירת הכתוב על חטאתו אשר חטא מ"מ מאחר שאין ב"ד כופין לו בדידיה תליא מלתא לא ממשכנין אותו מש"ה מצי משוי שליח משא"כ גבי עולה הואיל והב"ד הם ממשכנין אותו לאו בדידיה תליא מלתא ולא מצי משוי שליח יעש"ה ולפ"ז אומר ברור דגם בגירושין דידה הוה דומי' דעולה דג"כ לאו בדידה תליא מלתא דגם אם לא תרצה יוכל לגרשה בע"כ מש"ה ה"א דלא מצית למשוי שליח וליכא למילף כלל מגירושין דידיה ומתרומה שאיכא למיפרך מה להני שכן בדידהו תליא מלתא תאמר גבי גירושין דידה שכן לאו בדידה תליא מלתא דהוה ממש דומיא דעולה שגם אם לא תרצה יכול לכופה ולגרשה בע"כ וזה ברור אבל עדיין קשה ל"ל דהיא עושה שליח תיתי מגירושין דידיה וא"ל מה לגירושין דידיה שבדידי' תליא מלתא י"ל עולה תוכיח במסקנא שג"כ לאו בדידיה תליא מלתא שהרי ממשכנין אותו ואפילו הכי משוי שליח וכ"ת מה לעולה שרוב מעשיה ע"י שליח י"ל גירושין דידי' ותרומה יוכיח וחזר הדין וכמו שפרכי' בגמרא כ"פ ואמרתי דרך פלפול דהנה איכא למידק במסקנא מנ"ל

דגם גבי עולה עושין שליחות דלמא דוקא בחטאת וא"ל הא כבר נפקא מפר ש"א כמו שמקשים בתוס' זה ליתא די"ל דאי מפר של אהרן לא מוכח כ"א חד שליח דגם אם אנו אומרים שעושים שליח אחד איצטרך קרא גבי פר ש"א דבעי דוקא בעלים ועדיין לא ידענו דשליח עושה שליח מש"ה כתב רחמנא בפסח דשליח עושה שליח מיתורא דקרא אבל לעולם מנ"ל דגבי עולה משוי שליח ונראה דע"כ קרא דקדשים לא מיירי דשליח עושה שליח דהא פרכי' בגמ' דמקדשים ותרומה ליכא למילף שישנו במחשבה ופרש"י דקדשים נפסל במחשבת פיגול ושלא לשמו והקשה הרב בעל עצמות יוסף ז"ל הא הוא גריעותא יעש"ה ואפשר דבאמת לא פרכי' לה כ"א כשבעינן למילף חדא מתרתי דעל חדא מתרתי פרכי' פירכא כל דהוא ג"כ אבל אם באנו למדין ולמילף מקדשים לחוד לא פרכינן זה כ"א פירכת הש"ס מה לקדשים שכן רוב מעשיהם ע"י שליח. ולפ"ז לא מצינן למימר דקרא דפסח מורה דשליח עושה שליח גבי קדשים דתקשה לפ"ז ל"ל קרא גבי גירושין דשליח עושה שליח תיתי מן קדשים וא"ל שישנו במחשבה דזהו פירכא כל דהוא ולא פרכי' בחדא מחדא וא"ל שכן רוב מעשיהם בזה גם ז"א דאטו רוב מעשיהם ע"י שליח עושה שליח בשלמא בחד שליח שפיר הוה רוב מעשיהן אבל לא בשליח עושה שליח וזה ברור לפע"ד ובזה מיושב קושיתינו הראשונה דאי לא הוה כתיב גבי גירושין דידה שעושה שליח לא הוה מוקמי' חד דרשא בגירושין דשליח עושה שליח רק הוה מוקמינן על שליחות דידה ולא ידענו באמת בגירושין שליח עושה שליח מפורש בקרא רק דה"א דקרא דקדשים מורה על שליח עושה שליח ובאמת ילפי' גירושין מזה מקדשים ודרשה דושלחה מורה על גירושין דידה דהשתא לק"מ ל"ל קרא ותיתי מגירושין דידה ועולה דעכשיו גם בעולה גופי' לא הוה ידענא רק הוה מוקמי' כל הקרא דפסח על חטאת ולהורות דשליח עושה שליח וא"ל כנ"ל כיון דבאמת לא כתב בגירושין דשליח עושה שליח כנלע"ד בפלפולא ומדברינו האלה יתעורר קושי' הרב בעל עצמות יוסף ז"ל דהנה הוא ז"ל הקשה לפי גירסת התוס' דיש לחלק בין חטאת לעולה מחמת שחטאת הוא בע"כ קשה עדיין קרא ל"ל שעושים שליחות בקדשים תיתי במה הצד מתרומה וחטאת דכי פרכית מה לחטאת שהוא בע"כ י"ל תרומה הוכיח וכי פרכית מה לתרומה שכן ישנו חול י"ל חטאת תוכיח ותירץ מאחר דשליחות גבי חטאת גופי' לא כתיב בהדיא בקרא כ"א דילפינן במדאיצטרך גבי פר של אהרן דבעי' בעלים מש"ה אין לעשות תוכיח מחטאת דאין עושין יוכיח כ"א במה דמפורש להדיא בקרא יעויין שם בדבריו ואני אומר דאף לפי גירסת מוהרש"א דגורס להיפך דה"א בחטאת עושים שליח הואיל ואין ממשכנין אבל גבי עולה דממשכנין אין עושים שליחות ג"כ קשה נילף עולה במה הצד

מחטאת וגירושין דידה דכי פרכית מה לגירושין שישנו חול אצל קדשים י"ל חטאת תוכיח וכי פרכית מה לחטאת שהוא מדעתו תאמר בעולה שלאו בדידי' תליא מילתא דכופין אותו י"ל גירושין דידה תוכיח דג"כ לאו בדידי' תליא מילתא דהרי כופין אותה ע"ז וכמש"ל ומהכרח ג"כ לתרץ כמ"ש העצמות יוסף הואיל ואין חטאת כתיב בפירוש כ"א מדאיצטרך בפר של אהרן אין לעשו' ממנו יוכיח וכנ"ל ולפ"ז מיושבים באר היטב כל ספיקותינו הנ"ל שזכרנו דפריך שפיר על ר' יונתן מיני' וא"ל דקשיא עולה מנ"ל י"ל דילפי' במה הצד מפסח וגירושין דידה וכנ"ל דשוב לא שייך התירוץ של עצמות יוסף הנ"ל דהא כאן כתיב בהדיא בפסח דעושין שליח דמוכח מיני' גופי' ויש לעשות יוכיח ממנו שפיר וזה ברור: וכמו כן מתורץ במנחות דבלא ר"ש לק"מ מנ"ל דעושים שליחות בעולה דהא פסח הוה כמו חטאת ה"א דילפי' ממה הצד מפסח וגירושין דידה אבל לר' שמעון פריך שפיר אי מה סמיכה בבעלים כו' דגבי עולה כתיב הך היקש וי"ל דיליף מהיקש דבעי בעלים וא"ל דמוכח מפסח י"ל שאני פסח דאין ממשכנין אותו כמו חטאת משא"כ בעולה וא"ל דילפי' עולה ממה הצד מפסח וגירושין דידה זה ליתא דהא לכ"ע הקישא עדיף ממה מצינו וקשה מאי חזית למילף עולה ממה מצינו מגירושין וחטאת טפי י"ל דילפי' בהיקשא דבעי' בעלים דוקא. ומיושב ג"כ במסקנא לר"י מוכח היטב דקרא דויקחו איש שה מורה על היכא דלית לי' שותפות דאל"כ מוכח מיני' וא"ל דעולה לא ידענו י"ל דהוה ילפי' ממה הצד מן פסח דהוה כתיבא בהדיא וגירושין דידה כל זה הוא ברור ונכון בסוגי' אחר העיון היטב. ועתה נבוא העי"ר דברי תוס' שבמס' חגיגה דהנה לשיטת ריב"ק דיליף שליחות מקרא יתירא דושחטו כל קהל ישראל. לית דין צריך בשם דמוכח הכל מזה דגבי חטאת דעושים שליחות מוכח כבר מדגלי רחמנא גבי פר של אהרן וכי איצטרך קרא יתירא דושחטו ע"כ על עולה אע"פ דמצי ממשכנין אותו ולאו בדידי' תליא מילתא אפ"ה מצי משוי' שליח ומוכח שפיר וגם אין להקשות דילמא מורה לנו זה קרא דגבי פסח דעושין שליחות גבי עולה היכא דאית לי' שותפת בגוי' דאי מפר ש"א לא הוה מוכח עולה כלל כ"א בחטאת זה ליתא דקרא ושחטו משמעותו משמע אף היכא דלית לי' שותפות וכמ"ש בתוס' אבל לר' יונתן קשה שפיר במסקנא דלמא קרא של ויקחו איש משמע דוקא היכא דאית לי' שותפות כפשטי' דקרא וכאשר פריך באמת בגמ' וכצ"ל בפי' התוס' וא"ל דשותפות כבר נשמע מיני' י"ל דעדיין לא הוה ידענו גבי עולה דממשכנין אם רשאי לעשות שליח לכך כתיב ויקחו להורות דגם בעולה משוי שליח ולעולם אימא לך דוקא בדאית לי' שותפות וא"ל דשותפות כבר נשמע גם בעולה דילפי' מגירושין דידה ופסח כמש"ל זה אינו דעדיין יש לנו למיטעו' דהיקש עדיף

דנילף מהיקש דוסמך דומי' דסמיכה דבעי' בעלים דוקא ובזה יתבאר קושי' מ"ז הגאון ז"ל על התוס' דחגיגה, דהנה שמעי' לי' לר"ש במס' פסחים דס"ל שוחטין הפסח על היחיד ואיצטרך ויקחו איש שה לגופי' דשוחטין הפסח עה"י כדאמרי' בגמ' וא"כ יליף שליחות ע"כ מקרא דושחטו כל קהל ישראל. א"כ במס' מנחות דאזלי הסוגיא אליבא דר' שמעון דס"ל וי"ו מוסיף על ענין הראשון ולדידי' פריך שם אי מה סמיכה בבעלים אף שחיטה בבעלים משני שם שפיר כיון דכבר מוכח מפר של אהרן דגבי חטאת עושים שליח ע"כ קרא דפסח מורה על עולה וממילא משמע אף בדלית לי' שותפות כי פשטי' דקרא הכי משמע כנ"ל משא"כ הסוגי' דחגיגה דברייתא היא בת"כ ושנויא אליבא דר"י וכ"כ התוס' במס' עירובין להדי' דברייתא דשם אתי' כר"י. ור"י ס"ל אין שוחטין הפסח על היחיד ומיותר קרא דויקחו איש שה וע"כ דמוקים לה אשליחות א"כ לדידי' קשה שפיר במסקנא נילוף מהיקש דסמיכה בעולה היכא דלית לי' שותפות בעינן בעלים דוקא וקרא דויקחו פשטי' משמע היכא דאית לי' שותפות ובעולה דלא מצי למילף מיני' דפסח וא"ל דא"כ ל"ל ויקחו תיתי עולה בשותפות ממה הצד מפסח וגירושין דידה ז"א דה"א דמוטב להקיש מהיקש דסמיכה דבעי' בעלים גם היכא דאית לי' שותפות בגויה. וא"ל דר"י דריש גם קרא דושחטו כל קהל ישראל לשליחות כדריב"ק ומוכח מכח יתורי היכא דלית לי' שותפות ז"א דא"כ ויקחו ל"ל לכתוב רק ושחטו וממילא ידענו דקאי על היכא דליתא שותפות בגויה מכח פשטי' דקרא כמ"ש התוס' אע"כ דר"י דלא דריש כ"א קרא דויקחו על שליחות וקשה שפיר ודלמא מיירי היכא דאית לי' שותפות דמיני' דפסח לא מוכח כ"א חטאת וא"ל ממה הצד דפסח וגירושין דידה ז"א דה"א מוטב להקיש לסמיכה והיא היא קושי' התוס' בחגיגה ולא מצי לתרוצי דמוכח מדגלי בפר של אהרן ז"א דעדיין עולה מנ"ל וא"ל מפסח י"ל דוקא היכא דאית לי' שותפות וכנ"ל והוכרחו לתרץ דהקישא לר' יהודא אינו אלא דרבנן ובהיות כן מוכח שפיר דקרא דויקחו מורה אפי' היכא דלית לי' שותפות בגויה בעולה דאל"כ קרא ל"ל תיתי מיני דפסח וגירושין דידה במה הצד וא"ל דה"א מוטב להקיש לסמיכה ז"א דהך הקישא לא עדיף ממה מצינו כיון דהאי היקש אינו אלא מדרבנן ומיושב שפיר דלא הי' נעלם מעיני התוס' סוגיא הנ"ל דמנחות ועיין היטב בזה:

ודרך דרוש אמרתי לחבר המשך לשון תו' שבמס' חגיגה בדרך זה דלכאורה לא מקשים תוס' מידי קושי' שני' בדרך שכתבנו לעיל דעיקר קושיתם מנ"ל שליחות בעולה היכא דלית לי' שותפות וכמה שהארכנו זה בתכלית הביאור ז"א די"ל דע"כ קרא דויקחו קאי אפילו היכא דלית ליה שותפות בגויה דאי אמרת דמיירי דוקא היכא דאית לי' שותפות

קשה ל"ל ותיתי מיני' דפסח וא"ל דלא הוה ידענו בעולה קשיא נילוף ממה הצד מפסח וגירושין דידה וא"ל דה"א למילף מן הקישא דסמיכה דאף היכא דאית ליה שותפות בגויה לא מצי משוי שליח זה ליתא דבדאית ליה שותפות לא מצי למילף כלל מן סמיכה לפי מה דאמרי' ריש עירוכין לחד שינויא דבשותפות ליכא סמיכה כל עיקר וכיון דאין לנו להקיש כלל לסמיכה היכא דאית לי' שותפות טפי מסתבר למילף ממה הצד דפסח וגירושין דידה ומהכרח לפרש דקושית התוס' קיימא לאידך שינויא דהתם בריש עירוכין דגם גבי קרבן שותפות איכא סמיכה יעש"ה ובזה יתבאר המשך דברי התוס' דהנה מה שכתבו התוס' דכבר מרבי' בריש כל הפסולים נשים לשחיטה ובאמת המעיין שם בסוגיא ליכא שום דרשא לרבות נשים, לשחיטה ולהוציא ממעוטי דבני ישראל. וההכרח בזה עכ"פ איך שיהי' לפרש דברי התוס' דכוונתם ע"פ מה שהקשה הגאון בעל צאן קדשים ז"ל שהוא ז"ל הקשה ל"ל קרא דזר שוחט תיפוק לי' מדמרבי' במס' יומא דף ק"ד דגבי עבודות שיש אחרי' עבודה לא בעי כהונה א"כ ה"ה בשחיטה דלא בעי כהן יעש"ה וא"כ ל"ל קרא דוהקריבו יעש"ה בדבריו בריש כל הפסולין ואולי ס"ל לתוס' בהכרח דממעטי' מקרא דוהקריבו נשים דמקבלה ואילך מצות כהונה ודוקא בבני אהרן שהם זכרים ולא נקבות אבל בשחיטה כשרה בזרים ובנשים הרי יש מיעוט בפ"ע על נשים ושוחטות ויש לדקדק לכאורה למה לי קרא דנשים שוחטין תיפוק לי' דאם נאמר דאין נשים שוחטין קשה מי ישחוט קרבן שלהם וע"כ ע"י שליח וא"כ קרא דפסח על שליחות ל"ל תיפוק לי' שליחות מקרבן נשים אע"כ דנשים שוחטין ושפיר איצטרך קרא על שליחות דמקרבן נשים לא מוכח מידי דיכולין לשחוט בעצמן וא"כ קרא ל"ל דנשים ישחטו אך דזה לק"מ דבלאו קרא לעולם אימא לך דאין נשים שוחטות ומ"מ צריך קרא על שליחות משום דה"א שאני בקרבן נשים דמה שהוא עליה חוב אין ממשכנין אותה דבכל חטאת אין ממשכנין ואי משום עולת יולדות בהדיא אמרי' בעירוכין אמר ר"פ פעמים שעולה אין ממשכנין כגון עולת יולדות יעש"ה וא"כ עדיין בעולת נדבה לא משכחת לה דמשוי שליח דאין ללמוד מחטאת וא"ל יכולה אשה להקריב עולת נדבה אם לא מצית למשוי שליח י"ל דבאמת ה"א דאין נשים מביאין עולת נדבה כל עיקר אך ע"ז עדיין קשה מי מצית לומר דאין נשים מביאין עולת נדבה כלל א"כ איך קאמר רחמנא דבר אל בני ישראל וסמך דאין נשים סומכות הלא האי קרא בעולת נדבה הוא דכתיב ולא מצינו כלל גבי נשים עולת נדבה דמי ישחוט ואולם עדיין י"ל דאם משכחת להו בכה"ג שאשה הביאה עולת נדבה בשותפות עם איש ויכול לשחוט האיש בשותפות מצי למיעבד שליח רק דקשיא אם מיירי בשותפות לא שייך סמיכה כלל ובהכרח לומר כאידך שינויא דמס'

עירוכין דשייך שפיר סמיכה אף בקרבן שותפות א"כ נתעורר מזה קושי' שני' מנ"ל במסקנא בדלית ליה שותפות בעולה דלמא מיירי קרא בדאית להו שותפות ובלאו קרא הוה ילפי' מהיקש דסמיכה דבעי בבעלים כיון דעכשיו קיימי' בסברא דשייך סמיכה בקרבן שותפות שפיר ומחוברים היטב הקושי' שני' שבתוס' אל דבריהם אשר כתבו מקודם ובדרושי הארכתי בזה מאד וכאן קצרתי ובז"מ המשנה דעירוכין דשנה לנו רבינו הקדוש דבעולה ממשכנין וקשה א"כ במסקנא מנ"ל בעולה דמשוינן שליח דמפסח לא מוכח מידי שאין ממשכנין אותו ע"ז דעונשו בצדו דהוא בכרת אבל בעולה שלאו בדידי' תליא מלתא מנ"ל דמשוי שליח בדלית לי' שותפות וכמש"ל לר"י ומתרץ וכן אתה אומר בג"ן ושוב י"ל דיליף עולה ממה הצד מגירושין במקום דכופין אותו דסתמי כתיב קרא ומן חטאת וכמה שהערנו לעיל ועיין היטב ודוק. כתנות פרשת צו אור וידבר ה' אל משה לאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה ואיכא למידק למה פתח בזאת תורת העולה ואח"כ כתיב זאת תורת החטאת הלא קיי"ל בכ"מ חטאת קודם לעולה א"כ הי' לו להקדים חטאת ואח"כ עולה נ"ל ליישב דאי' בילקוט ראובני אין צו אלא ע"א לאמר זה גילוי עריות ואי' בזבחים דף פ"ד ע"א זאת היא העולה ג' מעוטין וכתבו התוס' זאת והיא וה"א דהעולה שניה היינו ג' מעוטין אבל העולה קמא אתי לעולה ראשונה כדקאמר רבא בפ' תמיד נשחט עכ"ל ואיתא בזבחים דף צ' ע"ב בכל התורה חטאת קודמת לעולה אבל בע"א עולה קודמת ולכך בפ' שלח לך גבי חטאת ע"א חסר אל"ף לחטת כתיב וכן פרש"י בחומש למד שעולה קודמת ובזה מיושב שפיר דקאמר צו את אהרן אין צו אלא ע"א ובע"א עולה קודמת לחטאת לכך זאת תורת העולה היא עולה ראשונה אבל בשאר מצות חטאת קודמת:

ובד"א נ"ל ליישב דאי' בפ' כל התדיר דם חטאת קודם לעולה מפני שהוא מרצה איברי עולה קודם לאיברי חטאת מפני שהוא כליל ויש בו צד רבוי למזבח הרי לפנינו לענין להקריב אברים עולה קודמת וזה פי' הפסוק צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העולה ר"ל עולה ראשונה ולא יקשה לך הלא חטאת קודמת לעולה וא"כ למה פתח בעולה ומתרץ היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה דאיברי עולה להקטיר על המזבח עולה קודמת לחטאת משום שיש בו צד רבוי למזבח ולכך פתח בתורת עולה תחילה וק"ל: ועוד נ"ל ליישב המשך הפסוקי' דפי' רש"י אין צו אלא זירוז מיד ולדורות ואי' בסוף פ' בני העיר אמר אברהם במה אדע אמר לו קח לי עגלה משולשת אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שבית המקדש קיים בזמן שאין בה"מ קיים מה תהא עליהם אמר לו כבר תקנתי להם סדר קרבנות כל זמן שקורין בהם מעלה אני עליהם כאלו מקריבין להם

קרבנות ומוחל אני על עונותיהם ואי' בבעל הטורים זאת תורת העולה היא העולה כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה ובזה יובן צו את אהרן אין צו אלא זירוז מיד ולדורות וקשה נמי תינח בזמן שהבה"מ קיים אבל בזמן בה"מ קיים איך אפשר לעשות לדורות ומתרץ לאמר זאת תורת כל העוסק בתורת עולה כאלו הקריב עולה וזה שייך גם לדורי דורות וק"ל ודבר זה למדתי בחלום במלון בער"ח ניסן שנת תפ"ה וה' יראני נפלאות בתורתו:

ובד"א נ"ל ליישב המשך הפסוקים ונקדים מה שכ' הטור א"ח סי' א' דיאמר פ' קרבנות וכשמסיים פ' העולה יאמר רבון העולמים י"ר מלפניך שיהי' זה חשוב ומקובל כאלו הקרבתי עולה וכן יאמר בפ' המנחה ושלמים ואשם אבל לאחר פ' חטאת לא יאמר כן לפי שאין בא בנדבה ופירשו המפרשים משום האמירה היא במקום הקרבה ושמא אינו מחויב חטאת וה"ל כאלו מביא חולין לעזרה אבל בקריאה בלא י"ר ה"ל כקורא בתורה והגאון בעל מגן אברהם הקשה למה כתב הטור לומר עולה ואח"כ חטאת הלא קיי"ל בפ"י דזבחים דחטאת קודמת לעולה ותירץ ונ"ל דאמרי' בזבחים דף ז' למה חטאת קודמת לעולה משל לפרקליט שנכנס למלך ריצה הפרקליט נכנס דורון אחריו והתוס' כתבו עולה דורון אע"ג דעולה מכפרת יותר מחטאת פי' דאיתא בגמ' חטאת מכפרת על חייבי עשה מקופיא ועולה מכפרת מקביעא אעפ"כ כשקרב חטאת ראשונה א"כ כבר כופרה על חייבי כריתות ועשה א"כ עולה הוי דורון אבל באמירתינו כתב הטור שלא יאמרו יה"ר אחר פ' חטאת שמא אינו חייב חטאת והוי כקורא בתורה ועולה מכפרת אעשה דאמרי' בגמ' אין לך אדם בישראל שאינו מחויב עשה עכ"ל שמענו מתירוצו שני דברים אחד שפ' עולה חשיב כאלו הקריב עולה משום דאין לך אדם מישראל שאינו חייב עשה אבל בפ' חטאת לפעמים לא חשיב כאלו הקריב חטאת די"ל דאינו חייב חטאת ולא חשיב אלא כקורא בתורה ועוד שמענו דיש חילוק בין הקרבה ממש ובין אמירתינו דבהקרבה ממש חטאת קודמת לעולה אבל באמירה יש להקדים עולה קודם לחטאת ושני דברים אלו רמזה לנו תורתינו הקדושה צו את אהרן לאמר זאת תורת העולה ר"ל לענין אמירת תורת העולה תחילה אבל בהקרבה אינו כן אלא חטאת קודמת ומפרש טעמא דמילתא למה באמת נשתנה באמירה להקדים עולה ומתרץ היא העולה ר"ל היא העולה דבאמירה בודאי חשובה כאלו היא עולה גופי' דאין לך אדם שאינו חייב בעשה אבל גבי אמירה דחטאת לפעמים אינו נחשב אמירה כחטאת אלא כקורא בתורה ולכך הקדים עולה לחטאת וק"ל: ואמרתי טעם לשבח דדין זה אין לך אדם בישראל שאינו ש חייב בעשה אמר רבא ויש לדקדק מהיכן פשט לו שאין לך אדם שאינו חייב בעשה

דלמא יש צדיקים גמורים שלא עברו אפי' על עשה ונראה דרבא אזיל לטעמא דאמר בפ"ק דיומא דף י"ט ע"ב אמר רבא השח שיחת חולין עובר בעשה שנאמר ודברת בם ולא בדברים אחרים ולפ"ז מזה א"א להזהר שלא לדבר שיחת חולין לכך קאמר רבא אין לך אדם בישראל שאינו חייב בעשה כי זה דבר שלא ימלט שום אדם שלא לדבר שיחת חולין ועובר בעשה וק"ל:

במדרש תנחומא מה כתיב למעלה מן הענין והי' כי יחטא ואשם והשיב את הגזילה ואח"כ זאת תורת העולה אם בקשת להקריב קרבן לא תגזול לאדם כלום למה כי אני ה' אוהב משפט שונא גזל בעולה ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה כשתנקה ידך מן הגזל ואיכא למימר למה פתח הכתוב בעולה מכל הקרבנות ונראה דאי' בפ"ק דזבחים דף ז' ע"ב אמר רבא עולה דורן הוא ה"ד אי דליכא תשובה זבח רשעים תועבה ואי דאיכא תשובה התניא עבר על מצות עשה ושב לא זז משם עד שמוחלין לו אלא ש"מ עולה דורן הוא והנה קיי"ל דעולה מרצה על עשה ועל לאו הניתק לעשה וגזל הוא לאו הניתק לעשה דבעי לקיים והשיב את הגזילה וא"כ כל זמן שאינו מקיים העשה והשיב את הגזילה לא עשה תשובה וזבח רשעים תועבה ובזה מיושב המדרש דכתיב למעלה והשיב את הגזילה ר"ל שיקיים העשה והשיב א"כ עשה תשובה ולא זז משם עד שמוחלין לו ואז אח"כ זאת תורת העולה שבא לדורון משא"כ מקודם ולכך מביא שפיר האי קרא אני ה' שונא גזל בעולה משום דעולה מכפרת על עשה ועל לאו הניתוק לעשה וכל זמן שלא השיב את הגזילה לא עביד תשובה וזבח רשעים תועבה בשלמא בשאר מצות עשה תלוי הדבר בחרטה ותשובה אבל בגזל עיקר תשובתו להחזיר ובלא זה הוי בכלל זבח רשעים ולכך אני שונא גזל בעולה דוקא לכך אמר ואימתי אתה מעלה עולה ואני מקבלה כשתנקה ידך מגזל וזה העולה לפני לרצון לדורן שבא אחר תשובה משא"כ אם לא תנקה ידך מן גזל הוי בכלל זבח רשעים וק"ל: ועוד נ"ל לומר דלכך פרט הכתוב עולה טפי מכל הקרבנות דאי' בפ' הניזקין דף נ"ה ע"א העיד ר' יוחנן בן גודגדא על חטאת הגזולה שלא נודע לרבים שהיא מכפרת מפני תקנות המזבח ובגמ' אמר עולא דבר תורה בין נודעה ובין לא נודעה אינה מכפרת מ"ט יאוש כדי לא קני ומאי טעמא אמרו לא נודעה מכפרת שלא יהי' הכהנים עצבים א"ל רבנן לעולא והאנן מפני תיקון המזבח תנן אמר להם כיון דכהנים עצבים נמצא מזבח בטל ופרש"י כהנים עצבים שאכלו חולין שנשחטו בעזרה שאסורין ומזבח בטל שנמנעו מלעשות עבודה עכ"ל ולפ"ז הטעם דאינו שייך אלא בקרבנות הנאכלים לכהנים אבל עולה שכולה כליל אין שייך טעם זה שיהי' הכהנים עצבים ולכך עולה גזולה פסולה וקאמר שפיר אני ה' שונא גזל בעולה בשלמא בשאר

קרבנות אם לא נודעה לרבים מכפרים מפני תיקון המזבח אבל עולה שהיא כליל ליכא חשש זה ואינו מכפרת בגזל ולכך פרט עולה דוקא וק"ל:

דרוש לשבת הגדול גמרא דפסחים דף ס"ב ע"ב ר' שמלאי אתא לקמי' דר' יוחנן א"ל ניתני מר ספר יוחסין א"ל מהיכן את א"ל מלוד והיכן מותבך בנהרדעי א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנהרדעי וכ"ש את מלוד ומותבך בנהרדעי כפיה וארצי כי שקיל ואזיל א"ל רבי מה בין לשמו ושלא לשמו לאכליו ושלא לאכליו א"ל הואיל וצורבא מרבנן את תא ואימא לך כו' וקשה איך תלוי שאלה זו מה בין לשמו ושלא לשמו לאכליו ושלא לאכליו במה שאמר לו אין שונים לא ללודים ולא לנהרדעי ופרש"י לישני אחרינא לפי שאינן מיוחסים ומקודם לזה צריכין אנו ליישב גמרא דקידושין דף ע"א ע"א בימי ר' פנחס בקשו לעשות בבל עיסה לא"י אמר להם לעבדיו כשאני אומר ב' דברים בבית המדרש טלוני בעריסה ורצו כי עייל אמר להם אין לשחיטת העוף מה"ת אדייתבו ומעיינו בהו אמר להו כל ארצות עיסה לארץ ישראל וא"י עיסה לבבל כו' ואיכא למידק איך חיבר שני דברים אלו להדדי ועוד איכא למידק למה ביקשו לעשות בבל עיסה לא"י הלא לא עלה עזרא מבבל עד שעשה אותו כסולת נקי' ונקדים מה דאיתא בפ' עשרה יוחסין דף ע"ו ע"א דר"א סבר דכותי לא ישא דכותי' משום שאין בקיאין בדקדוקי מצות ופי' רש"י מאן יש אומרים ר"א ולקמן מפרש ולענין יוחסין מאי בקיאין איכא הילכך לר"א נכרי לא ישא נכריות שמא אחד מן הבקיאין שלא אירע פסול בנשואי אבותיו והשני משאינן בקיאין ואירע ספק א"א בקידושי אבותיו שנתקדשה לאחר ואמרו אין קידושין ונישאת לאחר ואמרינן בגמ' מאן יש אומרים א"ר אידי בר אבין ר"א היא דתניא מצת כותי מותרת ואדם יוצא ידי חובתו בפסח ור"א אוסר לפי שאין בקיאין בדקדוקי מצות רשב"ג אומר כל מצוה שהחזיקו בו כותי' הרבה מדקדקים בו יותר מישראל ואלא הכא מאי אין בקיאין לפי שאין בקיאין בתורת קדושין וגירושין ונ"ל לומר משום דבגירושין בענין כתיבה לשמה ושטר קדושין ילפינן מויצאה והיתה דבעינן נמי לשמה והם אינן בקיאין בזה וע"כ מוכרחים אנו לומר דסבירי ליה לתנא דכתיבי ואחזוקי הוא דאי לא כתיבי ואחזוקי א"כ למה מוקי יש אומרים כר"א ולא כת"ק דר"א דס"ל נמי דוקא כתיבי והני לא כתיבי אלא אחזוקי אע"כ דחשיבי כתיבי וא"כ אליבא דת"ק סמכינן עלייהו ואליבא דרשב"ג נמי דס"ל אפי' אחזקי ולא כתיבי סמכינן עלייהו אע"כ צריכין אנו לומר דכתיבי ואף אחזוקי ואליבא דר"א דס"ל דלא סמכי' עלייהו דפלוגתייהו דת"ק ור"א ורשב"ג מפרש רש"י בפ"ק דחולין דף ד' אלא איכא בנייהו דלא כתיבי ואחזוקי בה ופי' רש"י דת"ק סבר מצה וכל דדמי ליה דכתיבי סמכינן עלייהו בין אחזוק ובין לא אחזוק ודלא כתיבי

לא סמכינן עלייהו ואפי' אחזיק ור"א סברי ליה אפי' כתיבי ואחזיק לא סמכינן עלייהו ורשב"ג סבר כל מצוה שהחזיקו ואע"ג דלא כתיבי סמכי' עלייהו כיון דאחזיק אחזיק והיינו תנאי דלעיל ת"ק ורשב"ג עכ"ל ולפ"ז מדמוקי להני י"א כר"א ש"מ דחשיב להו כתיבי בקידושין וגירושין ואת"ל דאחזיק ס"ל לר"א דלא סמכי' עלייהו ומצאתי ראיה לדברי בהדי' בגיטין דף יו"ד ובדף ע"ב ע"א אמרי' חנן בן פנחס אומר חביל ימא תכילתא דבבל שוניא וגוביא וציצורא ומכלתא דחביל ימא ופי' רש"י תיכלתא דבבל מכלילא ותפארתא של בבל ליוחסין א"ר פפא והאידנא איערוב בהו כותאי וא"כ לפי זה לר"א דסבירי לי' אפי' בכתיבי ואחזוקי לא סמכינן עלייהו לפי שאין בקיאין בתורת גיטין וקדושין אע"ג דכתיבי ואחזוקי א"כ השתא דעירובי ביה כותאי אין בני בבל מיוחסין ובני ארץ ישראל מיוחסין טפי אבל לרשב"ג דס"ל דכתיבי ואחזקי סמכי' עלייהו א"כ אף אם נימא דערובי בהו כותאי כשרים הם ונקטינן האי כללא דכל ארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל ובגמ' דחולין דף ד' ת"ר שחיטת נכרי מותרת כיוצא בו מצא בידו דקוריא של ציפורין קוטע ראשו של אחד מהן ונותן לו אכלו מותר לאכול משחיטתו ואם לאו אסור לאכול משחיטתו ופריך ודלמא קסברי נכרים אין לשחיטה לעוף מן התורה ומשני ולטעמך שהי' דרסה חלדה והגרמ' ועיקר מי כתיבין אלא כיון דאחזוקי בהו אחזוקי בהו ה"נ כיון דאחזוקי בהו אחזוקי בהו ואחזיק ולא אחזיק בדלא כתיבי תנאי היא דתניא מצות נכרי כו' ופרש"י אין שחיטה לעוף מן התורה משום דלא כתיבי זביחה בהדיא אלא בבקר וצאן דכתיב וזבחת מבקרך ומצאנך ואנן ילפינן בהקישא לקמן מזאת תורת הבהמה ועוף ולטעמך הך זביחה דכתיב בבקר וצאן מי מפרשי הלכותי' בתורה ואפ"ה סמכינן עלייהו משום דאתחזוק להו דאחזיק בה ואחזוק ולא אחזוק בדלא כתיבי תנאי היא מצוה שאינו כתובה בפירוש בתורה וראינו שהחזיקו בה אי אמרי' כיון דאחזיק לדידהו אחזיק נמי לדידן לסמוך עלייהו כי עבדי לצורך עצמן אי אמרי' אע"ג דאיחזוקי לדידהו לא אחזוקי לדידן כלומר לא חשבינן חזקה למסמך עלייהו תנאי פליגי בה אחזיק או לא אחזיק כלומר חזקה או אינה חזקה עכ"ל רש"י וכתבו התוס' בפ"ק דגיטין מוכח דכתיבי ולא אחזיק בה נמי איכא בנייהו דלת"ק מהני ולרשב"ג לא מהני:

ובזה נבין הדברים הנ"ל בימי ר' פנחס בקשו לעשות בבל עיסה לא"י אף דאמר ר"א לא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ועלה מ"מ עכשיו דאיערבו בהו כותאי יש בבבל חשש ממזרות יותר מא"י לפי שאין בקיאין בתורת קדושין וגיטין ואף דכתיבי ואחזוק בה דסבירי להו כר"א דלא מפני כתיבי ואחזוקי בה ולכך ביקשו לעשות בבל עיסה לא"י משום דעירוב בהו כותאי ולכך אמר תחילה אין לשחיטה מן העוף מן התורה

אדיתבי וקא מעייני בהו דקשיא להו אי אין שחיטה לעוף מן התורה רק ילפינן מהקישא א"כ איך תני בברייתא כיוצא בו מצא דקוריא של ציפורי' קוטע ראשו של אחד מהן דלמא ס"ל אין לשחיטה לעוף א"כ אין לסמוך עלייהו וע"כ צריכין אנו לומר כיון דאחזיק אחזיק אף דלא כתיבי וק"ו אחזיק בדכתיבו ולכך אמר להו כל ארצות עיסה לא"י וא"י עיסה לבבל משום דבני בבל מיחוסי טפי דלא עלה עזרא מבבל עד שעשאה כסולת נקיה ואי משום דאיערוב בהו כותאי הלא כדין דמוחזקי אף בדלא כתיבי סמכי' עלייהו ק"ו בכתיבה ואחזיק בה א"כ אין חשש כלל ליתן שום דופי ביחוסי בבל וק"ל: והשתא נבוא אל ביאור הגמ' שהתחלנו דהא ע"כ לפי הסוגיא דקדושין וגיטין טעמא דר"א דחשיב נכרי' לספק ממזרים משום דלא בקיאין בתורת גיטין וקדושין ומפרש הריטב"א ותו' רי"ד דר"א סבר גירי אמת הן וקידושיהן קדושין והוי להו כולהו ספק ממזרים לפי שאין בקיאים בדקדוקי גיטין ושרו א"א לעלמא וביניהם ממזרים ונ"ל לומר דאין בקיאין בדקדוקי גיטין משום דדרשינן וכתב לה לשמה שצריך לומר בפי' לשמה והכותים אינם בקיאין ומודים בדרוש זה וכותבים סתם ושרו א"א לעלמא וכל זה אי מפרשינן הא דתנן כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסול וסתמא נמי פסול אבל אם נפרש כל גט אשה שלא נכתב לשם אשה פסול דוקא שנכתב לשם אשה אחרת בפי' אבל בסתם כשר וא"כ פשטי' דקרא דכתב לה ספר כריתות דהיינו שיכתוב בסתם לגרש את אשתו לאפוקי שלא ישנה לכתוב לשם אשה אחרת דפסול א"כ י"ל דאפי' כותי' מודים בו כמ"ש התוס' בחגיגה לענין מלאכות בחה"מ יעויין שם וא"כ לפ"ז כי היכי דר"א מתיר היכי דישראל חתום לבסוף דאי לאו דכותי חבר הוא לא ה"ל זבחים דף ג' בד"ה ואמר ר' יהודה אמר שמואל אף צריך להניח מקום הרי את מותרת לכל אדם וכתבו התוס' איצטרך לאתויי הא דרב יהודה דמיניה דייקינן בגיטין דאתי' כר"א דאמר עידי מסירה כרתי דקיי"ל כוותיה ואיכא דמוקי לי' התם כר"מ ולדידיה ליכא למידק מיניה דסתמא פסול עכ"ל וא"כ לר"מ דליכא למידק מיניה דסתמא פסול ואיכא לפרש קרא וכתב לה סתם לאפוקי שלא ישנה לשם אשה אחרת וא"כ דרשה פשוטה היא וצדוקים מודים בה וכי היכי לר"א בכותי חבר הגט כשר הכי נמי אם נימא דבסתמא כשר באשה והוי דרשה פשוטה לכתוב סתם לשם אשה א"כ אין חשש ממזרות אצל כותי' דבדבר פשוט אף כותי' מודים בו ובריש זבחים א"ל רבינא לרב פפא לא הוית גבן באורתא בתחומא בי' חרמך דרמי רבא מילי מעליותא ושנה להו מאי מילי מעליותא תנן כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן טעמא דשלא לשמה הא סתמא עלו נמי לבעלים לשם חובה אלמא סתמא נמי כלשמן דמי ורמינהו כל הגט שנכתב שלא לשם אשה פסול וסתמא נמי פסול ושני זבחים בסתם

לשמן עומדים אשה בסתמא לאו לגירושין עומדת ומסיק הש"ס וגבי גט סתמא פסול מדתנן הכותב טופסי גיטין צריך שיניח מקום האיש ומקום האשה ואמר ר' יהודה אמר שמואל אף צריך שיניח מקום הרי את מותרת לכל אדם ושם כתבו התוס' דאיצטריך לאתויי דרב יהודה משום דמיני' דייקינן בגיטין דאתי' כר"א דאמר עידי מסירה כרתי דקיי"ל כוותי' ואיכא דמוקי לי' התם כר"מ ומפרש מפני התקנה משום קטטה ולדידי' ליכא למידק מיני' סתמא פסול עכ"ל ובזבחים דסתמ' כשרין בעי הש"ס לאכוחי מדתנן כיצד לשמן ושלא לשמן לשם פסח לשם שלמים הא לשם פסח סתמא כשר אלמא סתמי כלשמן דמי ודחי הש"ס ודלמא שאני התם דאמרי' כל העושה על דעת ראשונה עושה אלא מסיפא שלא לשמן ולשמן לשם שלמים ולשם פסח טעמא דאמר לשם שלמים ולשם פסח הא לשם פסח סתמא כשר כו' עד אלא מהא לשם ששה דברים הזבח נזבח כו':

ובגמרא דפסחים דף ס' ע"א בעי רב פפא בעבודה אחת תנן או בשני עבודות תנן בעבודה א' תנן ור' יוסי היא דאמר אף בגמר דבריו אדם נתפס או בשתי עבודות תנן אפי' לר"מ דאמר תפוס לשון ראשון הני מילי בעבודה אחת אבל בשתי עבודות מודה דמיפסל ובעי למפשט דע"כ רישא דקתני הפסח ששחטו שלא לשמו א"נ שחטו לשמו וקיבל והלך וזרק שלא לשמו דהוי ליה שתי עבודות אימא סיפא לשמו ושלא לשמו לשם פסח לשם שלמים היכי דמי אי נימא בשתי עבודות היינו רישא אלא לאו בעבודה אחת ור' יוסי היא ומשני הש"ס לעולם בשתי עבודות ורישא דקאי בשחיטה וקא מחשב בשחיטה א"נ קאי בזריקה וקמחשב בזריקה סיפא דקאי בשחיטה ומחשב בזריקה דאמר הריני שוחט את הפסח לשמו לזרוק שלא לשמו דקמ"ל דמחשבין מעבודה לעבודה והיינו בעי דרב פפא ובתר הכי קאמר ת"ש או שלא לשמו ולשמו פסול היכי דמי אי נימא בשתי עבודות השתא לשמו ושלא לשמו אמרת פסול שלא לשמו ולשמו מבעיא אלא לאו בעבודה אחת ומדסיפא בעבודה אחת רישא נמי בעבודה אחת ופרש"י שלא לשמו ולשמו מבעי' כיון דאיפסול בעבודה ראשונה מהיכן יוחזר ויכשיר אלא לאו בעבודה אחת ותנא לשמו ושלא לשמו לאפוקי מדר"מ דאמר תפוס לשון ראשון ותנא שלא לשמו ולשמו דלא תימא תפוס לשון אחרון דהא הדר ביה מקמי' וכי שחיט אהייא בתרא קא שחוט קמ"ל דר' יוסי היא דאמר בכל דבריו אדם נתפס ולא הדר ביה אלא אתרווייהו איכוון ודחי הש"ס לעולם בשתי עבודות ואיידי כו' וקאמר בתר הכי ת"ש לאכליו ושלא לאכליו כשר ה"ד אי נימא בשתי עבודות וטעמא דחשיב בזריקה דאין מחשבת אוכלין בזריקה הא בעבודה אחת כגון, בשחיטה דמהני ביה מחשבת אוכלין פסול והא קיי"ל מקצת אוכלין לא פסלי אלא לאו בעבודה אחת ומדסיפא בעבודה אחת כו' ופירש"י וטעמא מאי משום דאין

מחשבת אוכלין אין מחשבת פסול האוכלין כגון חולי וזקן פוסלת בזריקה דבשחיטה הוא דכתיב ביה אוכלין דכתיב לפי אוכלין תכוסו והיינו דשחטו כדמתרגמינן ושחט ויכוס הכי גרסי' בעבודה אחת כגון בשחיטה דמהני בה מחשבת אוכלין פסול אפי' כי האי גוונא דאמר לאכליו ושלא לאכליו והא קי"ל לקמן מקצת אוכלין כגון הני דנמנו בו ראוין לאכול ושחטו לשם כולם כשר דהא כולה שחיטה נמי משום אוכלין צריכה דא"א לכזית בשר בלא שחיטה ולקמן מפרש מאי שנא דלשמו ושלא לשמו פסול לאכליו ושלא לאכליו כשר עכ"ל:

הרי מבואר להדיא דאי אמרי' רישא בשתי עבודות ליכא לאקשויי מ"ש לשמו ושלא לשמו דפסול דהתם בשני עבודות לפסול אפי' לר' מאיר משא"כ לאוכלין ושלא לאוכלין בעבודה אחת וכשר אליבא דר"מ דאמר תפוס לשון ראשון אבל אי נימא בעבודה אחת קשה שפיר מ"ש לשמו ושלא לשמו דפסיל מלאכליו ושלא לאכליו דכשר והרגיש רש"י בזה וכתב ולקמן פריך מ"ש לשמו ושלא לשמו מלאכליו ושלא לאכליו והנה על קושיות הש"ס בפסחים פריך א"נ בשתי עבודות השתא לשמו ושלא לשמו אמרת פסול שלא לשמו ולשמו מבעיא מצינו לומר תירוץ נכון לפי מאי דס"ד דאשמועינן לדיוקא האי סתם כשר וא"כ אשמועינן בסיפא מה דלא אשמועינן ברישא דברישא י"ל כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה קמ"ל בסיפא דאפי' בסתמא נמי כשר ולעולם בשתי עבודות מיירי והנה אי אמרינן רישא בשתי עבודות דלשמו ושלא לשמו פסול אפי' לר"מ דאמר תפוס לשון ראשון וסיפא לאכליו ושלא לאכליו ע"כ מיירי בעבודה אחת דהיינו בשחיטה ולא חשיב בזריקה משום דאין מחשבות אוכלין אלא בשחיטה א"כ כשר אליבא דר"מ דאמר תפוס לשון ראשון ויש חילוק גדול בין לשמו ושלא לשמו ובין לאכליו ושל"א והנה על קושיות רבא דרמי ומשני בלא שינוי דרבא דקשיא לן הני תרי מתניתין דגיטין דתנן כל הגט שנכתב שלא לשם אשה וכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כל כמה דלא אשכחן דזבחים בסתמא כשרים נוכל לומר כי היכי דבגיטין קפדינן אלשמו ובע"כ צריך לומר בפי' לשם אשה ועיקר קפידא דקרא דלשמו שצריך לפרש לשמו ואפי' הכי קתני כל הגט שנכתב שלא לשם אשה נוכל לומר בזבחים ג"כ דסתמא פסולין ותני כמו גבי גיטין דפירושו שנכתב בסתם פסול ה"נ גבי זבחים דעיקר קפידא דקרא שיאמר בפי' לשם זבח וכן נמי כל כמה דלא ידעינן דגירושין סתמא פסולים נוכל לומר דקרא לא קפיד אלא שלא ישנה לשם אשה אחרת אבל סתמא כשירין והני תרי לישני דסתים התנא בזבחים ובגיטין אתיא כפשוטן דסתמא כשרין ונפקא מיני' בזה אי אמרי' בגיטין דסתמן כשרין וכן בזבחים א"כ נוכל לומר דאתי לאשמועינן שלא לשמו ולשמו דפסול לדיוקא

נקט הא סתמא כשרין אבל אם נימא דבגיטין סתמא פסולין וע"כ קפידא דקרא שיכתוב דוקא בפי' לשם אשה ואפ"ה תני כל גט שנכתב שלא לשם אשה פסולין א"כ כי היכי דתני הכי נוכל לומר בזבחים נמי קפידא דקרא שצריך לומר בפי' לשם זבח ותני שפיר לישני דכל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כי היכי דתנא גבי גיטין ולעולם בזבחים נמי בסתמא פסולין וא"כ תו לא מצינו למימר דקמ"ל בסיפא דקתני שלא לשמו ולשמו לשם שלמים לשם פסח הא סתם כשר הא קפידא דקרא דלשמו שצ"ל בפי לשמו כמו גבי גטי נשים וע"כ בעבודה תחת קמיירי ורישא רבותא קמ"ל וסיפא רבותא. קמ"ל דלא נימא דחזר מלשון ראשון א"כ קשה קושיא עצומה כדפי' רש"י דלקמן פריך מ"ש לשמו ושלא לשמו ומ"ש לאכליו ושלא לאכליו: ובזה נבוא אל הביאור גמרא הנ"ל דהא השיב לו אין שונין ללודים ולנהרדעי וכ"ש דאת מלוד ומותבך בנהרדעי וזה ידוע דנהרדעי מבבל לפי שאינם מיוחסים ועלה בדעתו מחשש דאיערבו בה כותי' וקשה מאי פסול איכא גבייהו ואי משום דלא בקיאי בתורת גירושין וקדושין דהיינו לכתוב לשמו הא בסתמא נמי כשרין וקרא דכתב לה הזהיר הכתוב לכתוב בסתם לאפוקי שלא ישנה וזה דרשה פשוטה אפי' כותים מודים בה והכל חברים לזה דהא טעמא דר"א דמשוי להו ממזרים משום דלא בקיאי בתורת קדושין וגירושין ואפ"ה מכשיר בחבר כותי ואי סתמא כשרים א"כ כולם חברים לזה וע"כ מוכרחים אנו לומר דסתמא פסולין וע"כ קרא דאזהיר על לשמו שצריך לכתוב בפירוש לשמו א"כ ה"נ בזבחים קפידא דקרא שיקריב בפירוש לשמו דסתמא פסולין א"כ קשה שפיר ל"ל למיתני שלא לשמו ולשמו השתא לשמו ושלא לשמו פסול שלא לשמו ולשמו מבעי' אע"כ בעבודה אחת מיירי ואשמועי' רישא וסיפא רבותא כפי' רש"י דלא אמרי' שחוזר מדיבור ראשון א"כ לא אתי' כר"מ אלא כר"י א"כ שפיר קשה מה בין לשמו ושלא לשמו ובין לאכליו ושלא לאכליו בשלמא בלא זה הייתי אומר דסתמא כשר בגיטין כר"מ וע"כ לא הקפידה התורה אלא אסתמא לאפוקי שלא לכתוב לשם אשה אחרת וה"ה גבי זבחים הקפידה התורה על סתמא לאפוקי שלא לזבוח לשם זבח אחר ודבר זה אשמועי' תנא דמתני' מדקתני שלא לשמו ולשמו דמשנה שאינו צריכה היא אע"כ לדיוקא נקטי דסתמי כשר וא"כ נוכל לפרש בשתי עבודות וא"כ יש חילוק גדול בין לשמו ושלא לשמו ובין לאכליו ושלא לאכליו דמתני' ר"מ היא אבל השתא מוכרחים אנו לומר דנתערב בבל כותאי ואיכא למיחוש דשרי א"א לעלמא דלא בקיאי בתורת גירושין וסתמא פסולין ועיקר קפידא דקרא שצ"ל בפי' לשמה וה"ה גבי זבחים דצ"ל בפי' לשמו ולפ"ז הוי סיפא שלא לשמו ולשמו משנה שאינו צריכה וע"כ

בעבודה אחת מיירי ורישא רבותא קמ"ל דאמרי' תפוס לשון ראשון א"כ מאי שנא לשמו ושלא לשמו דפסול ומ"ש לאכליו ושלא לאכליו דכשר ודו"ק היטיב:

על פרשת צו - אור חדש

גרסי' במס' פסחים דף ס"ב ע"ב ר' שמלאי אתא לקמי' דר' יוחנן אמר ליה ניתני לי מר ספר יוחסין א"ל מהיכן את א"ל מלוד והיכן מותבך בנהרדעי א"ל אין שונין לא ללודים ולא לנרהדעי ופרש"י למי שאינם מיוחסים וכ"ש דאת מלוד ומותבך בנהרדעי כפיי' וארצי כו'. אמר ליה רבי אימא לי מה בין לשמו ושלא לשמו. לאוכליו ושלא לאוכליו כו' יעש"ה ובירושלמי בפירקן הובא ג"כ בזה המאמר אך ורק בשינוי לשון קצת שהשיב ר"י מסורת היא בידי מאבותי שלא ללמד לא לבבלי ולא לדרומא ואת נהרדעי ודר בדרום יע"ש ומאחר שכבר תלא ביה זיינא מארי זקיני הג' בכתנות אור. ליישב איך תלוי הפירכא זו מה בין לשמו ושלא לשמו לאכליו ושלא לאכליו הכא גבי למידת ספר יוחסין. ומי אנכי הפעוט לגשת ולעמוד במקום גדולים. אך תורה ניתנו לדרוש במ"ט פנים. והגם לדעתי לא כיוונו זאת המאמרים בכוונות עכ"ז הסברות ישרות לעצמן. ואמרתי לבוא בתכלית הקיצור. לפרש שיחתי אשר בשרתי צדק בקהל רב בשבת הגדול ע"פ דרך דרוש הנוהג בזמנינו. ראשית יש לדקדק בדברי ר' שמלאי שבא דוקא פני ר' יוחנן ודייק ניתני לי מר משמע שדוקא אצלו ילמד דבר זה שנית למה דייק ר"י לשואלו בית אביו וגם המקום שהוא דר בו מה איכפת ליה אם המקום שדר בו מיוחסי' כיון שבית אבא באים מבבלי שאינם מיוחסים כפי שפרש"י סגי בזה לדחותו שלישית השאלה מה בין לשמו ושלא לשמו כו' לא שייך הכא מידי כנ"ל ואמרתי בזה הסיגנון דר' שמלאי ידע שפיר מאחר שבבית אביו המה נהרדעי שהוא בבל לא ילמדו לו ספר יוחסי' מאחר שבני בבלי אינם מיוחסים. רק רצה להוכיח לשיטת ר' יוחנן דבני בבל המה מיוחסים יותר מבני ארץ ישראל ולכך כיון ובא אצל ר' יוחנן ודייק לי' ניתני לי מר כו' ור' יוחנן רצה לדחות הוכחתו רק דסובר דבני בבל אינם מיוחסים לכך שאלו מהיכן את והשיב שמא מלוד שהוא דרום כשיטת הירושלמי. ומן שיטת בני דרום יהיה נסתר הוכחה הנ"ל וממילא קיימינן דבני בבל אינם מיוחסי' ועדיין התחכם ר' שמלאי בפירכא זו דמה בין לשמו ושלא לשמו לאכליו ושלא לאכליו אשר מפירכא זו יהי' מ כח לשיטת ר' יוחנן גופי' דבני בבל המה מיוחסים. וקמי שמיא גלי' שקשה עלי לכתוב דרושים בספר רק מזקיני אתבונן ליישב הדברים ג"כ על מכונן ואגב יתיישב ג"כ עוד מאמר אחד אשר יאמר כי הוא זה במכילתן פ' אלו דברים דף ע' ע"ב תניא יהודא בן דורתאי פירש הוא ובנו הלך

וישב לו בדרום אמר אם יבוא אליהו ויאמר להם לישראל מפני מה לא חגגתם חגיגה בשבת מה הם אומרים לו כו' ומסיק טעמיה דבן תורתאי דכתיב וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר והלא אין פסח באה אלא מן הכבשים או מן העזים אלא צאן זה פסח בקר זה חגיגה כו' ואיכא למידק בלשון הגמ' דדייק דהלך לו לדרום למה דוקא לדרום וגם יש לדקדק למה הניח הדבר עד כי יבוא אליהו ומדברינו הנ"ל יתורץ זה דבן דורתאי רצה להוכיח משיטת בני דרומא דחגיגה דחי שבת ומש"ה ישב לו בדרום וע"ז יש לנו איזה סתירה רק בבוא אליהו זכור לטוב יכול לסתור דבר זה ומקודם נבאר עוד דבר אחד מה שהרגיש בו ג"כ מ"ז בהקדמתו לחידושי ב"ק בגמרא דחגיגה דף ו' ע"ב בעי ר' חסדא האי קרא היכא כתיב וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות כבשים ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים או דלמא אידי ואידי פרים כו' תיקו ובמס' יומא הביא הך דתניא איסי בן יהודא אומר חמש מקראות בתורה שאין להם הכרע כו' ופריך שם ותו ליכא והא איכא הא דבעי ר' חסדא וישלח את נערי בני ישראל כו' ומשני לאיסי בן יהודא פשיטא ליה לר"ח מספקא ליה יעש"ה בדף ק"ב ויש לדקדק באמת לאב"י למה הי' הדבר פשיטא וגם לא נתברר בגמרא היאך הי' לו הפשיטות ולמה נסתפק ר"ח בזה ונראה דבשיטתייהו קיימו דלשיטת איסי בן יהודא שפיר נפשוט בעיי' זו ולשיטת ר' חסדא גופי' נסתר זו הפשיטות ומש"ה מסתפקא ליה גרסינן בריש מס' עירובין ד"ב ע"א אשכחן משכן דאקרי מקדש ומקדש דאקרי משכן דאלת"ה הא דאמר רב יהודה אמר שמואל שלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולים דכתיב ושחטו אותו אל פתח אוהל מועד בזמן שהם פתוחים ולא בזמן שהם נעולים והא כי כתיב האי במשכן הוא דכתיב אלא אשכחן כו' והקשו שם בתו' שני קושי' האחת למה בכל מקומות בש"ס מצרכינן תרי קראי חד על משכן חד על מקדש והכא סגי בחד קרא יע"ש ותו הקשו למה לי קרא לשמואל דשלמים ששחטו קודם פתיחות דלתות ההיכל דפסולים תיפק ליה דנשחט קודם התמיד וכיון דשמעינן ליה במס' תמיד שתנינן שס לא היה התמיד נשחט עד שנשמע קול שער הגדול שנפתח בירושלים. וגם אמרי' אין לך דבר שנשחט ונקרב קודם לתמיד של שחר שנאמר וערך עליה העולה עולה ראשונה הרי בהכרח דאינם יכולים לשחוט כלום קודם התמיד ובתמיד גופי' בעי פתיחות דלתות א"כ ל"ל בשאר קרבנות דבעינן פתיחת דלתות כיון דנשחטו אחר הקרבת תמיד הרי ממילא כבר נפתחו הדלתות משום התמיד יע"ש ובארתי קצת לפרש דבריהם היטב והנה על שני קושי' תו' הללו נעמיד כל דברינו כעל בנין חזק וליישב שני הקושי' בשלשה אופנים ומזה יתיישב כל דברי מאמרים שזכרנו וזה החלי בעזר צורי וגאלי. הנה זה אשר יצא בהשקפה ראשונה ליישב שני קושית הללו

שבתוס' ולומר דחדא מתורץ בירך חברתא דהנה גרסי' בריש פ' תמיד נשחט ת"ר אין לך דבר שקודם לתמיד של שחר שנא' וערך עליה העולה עולה ראשונה ואין לך דבר שנתעכב אחר תמיד של בין הערביים כו'. שנאמר והקטיר עליה חלבי השלמים עליה השלם כל הקרבנות כולם חוץ מחוסר כפורים בערב פסח מקריב קרבנו אחר תמיד של בין הערבים כיון דאם לא יביא קרבנו לא יוכל להקריב הפסח במועדו אתי עשה דפסח שיש בו כרת ודחי עשה דעליה השלם שאין בה כרת יעויין שם הדק היטב בגמ' ופרש"י ז"ל ואיתא במס' זבחים דשעות פוסלים בקדשים כגון חטאת בן שנה אם נולד בשנה זו ר"ח ניסן ח' שעות ביום לשנה הבאה באותו יום. ט' שעות ביום נפסל הקרבן ואפי' אם שהה בזריקתו עד ט' שעות נפסל וכ"פ הרמב"ם ז"ל בכ"מ דאמרי' פר בן שלש עגל בן שנה כו' נפסל ג"כ בשעות ותו כתבו בתוס' דלאו דוקא שלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות היכל פסולים אלא ה"ה בשארי הקרבנות וגלי קרא בחדא וה"ה בכל הקרבנות יעש"ה: ולפ"ז מיושב קושי' הראשונה שבתוס' שזכרנו די"ל משכחת לה בקרבן שהוכרח לשחוט ומותר לשחוט קודם תמיד של שחר וע"ז כתב קרא דבעי פתיחת דלתות ההיכל עכ"פ דהנה הקרבת התמיד ועשייתו היה שעה אחת כדאי' במשנה דתמיד נשחט יע"ש ובפרש"י. א"כ מצינו לה בקרבן שישחוט קודם תמיד של שחר כגון שהי' כאן מחוסר כפורים בערב פסח והוצרך להביא חטאתו בן שנה או כדומה לו שארי קרבנות וגם בשלמי נזיר ולא הי' לו קרבן אלא אחד ובאם ימתינו עד אחר עשיית התמיד יופסל קרבן זה דיהי' עבר שנתו בשעה זו כאשר דברנו דשעות פוסלות בקדשים וכיון דיופסל אחר עשיית התמיד קרבנו של מח"כ ישאר מח"כ ויהי' אסור להקריב את פסחו ובודאי באלו אמרו מקדימים להקריב קרבנו קודם תמיד ש"ש דיבוא עשה דפסח שיש בו כרת וידחה עשה דהעולה ראשונה שאין בו כרת כמו דדוחה עשה דפסח עשה דהשלמה וכיון דזה מותר וצריך להקריב קרבנו קודם לתמיד של שחר ה"א דלא בעי פתיחת דלתות קמ"ל דבעי לפקוח דלתות ההיכל (וכבר מצינו כיוצא בו בריש אותו וא"ב בתוס' שמיישבים ג"כ כמו זה שחין לו להקריב פסחו אלא אותו וא"ב יעש"ה אף אתה אל תתמה ועיין עליו) ובהיות כן מיושב קושי' הראשונה שבתוס' ממילא מתרצא וגם קושיא שני' שבתוס' דהנה כתב רש"י ז"ל בחומש בפ' בהעלותך בפסוק וידבר ה' אל משה במדבר סיני בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים בחודש הראשון לאמר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו פרש"י פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר ללמדך שאין סדר מוקדם ומאוחר בתורה ולמה לא פתח בזו מפני גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא עשו אלא פסח זו בלבד יע"ש ובמס' שבת דף פ"ו ע"ב הובא הברייתא דת"כ ויהי

באחד לחודש הראשון בשנה השנית הוקם המשכן תנא עשרה עטרות ניטלו ביום ההוא וקחשיב שם ראשון למעשה בראשית יע"ש ולפ"ז הרי דבמדבר לא עשו פסח כלל כ"א פסח זה דשנה השנית שהי' בשעת המשכן וגם פסח זה הי' חל ביום א' וא"כ הי' ע"פ בשבת כיון דר"ח הי' ביום א' וא"כ מיושב קושית התוס' דכאן לא בעינן תרי קראי על משכן ומקדש דלא צריך קרא כ"א על מקדש דעל משכן לא צריך קרא דבעי פתיחות דלתות ההיכל דתיפוק לי' דנשחט קודם התמיד של שחר וא"ל דעדיין צריך בכה"ג שציירנו לעיל במקום שצריך להקריב קודם תמיד של שחר כגון מח"כ בע"פ שצריך להקריב קרבנו בכדי שיוכל להביא פסחו ז"א דבמשכן שהי' במדבר לא הי' כלל פסח (ויעויין במ"ל דמשכן שילה הי' שוין למקדש ממש וממילא גם ע"ז לא צריך תרי קראי) וא"ל דעדיין קרבו פסח בשנה השנית זה ליתא דהא אותו ע"פ הי' חל בשבת א"כ ג"כ לא משכחת לה במח"כ שצריך להקריב קרבנו בע"פ קודם תמיד של שחר זה ליתא דהא אין קרבן יחיד דוחה את את השבת כלל וא"כ בהחלט דלא משכחת לה בשום ענין על משכן וכי איצטרך קרא רק על מקדש וסגי שפיר הכא בחד קרא ומיושבי' היטב הב' קושי' התוס' הללו בחדא מחתא ויעויין היטב בכל מ"ש:

אבל עדיין אנו צריכין למודעי מנ"ל למילף מחד קרא משכן ומקדש דלמא כי כתיב האי קרא במשכן לחוד הוא דכתיב וא"ל א"כ קרא ל"ל תיפוק לי' דנשחט קודם התמיד של שחר כיון דלא מצינו כלל גבי משכן מח"כ בע"פ ז"א די"ל דקאי על פסח שני דכתיב בקרא מפורש שעשו בשנה השנית וממילא אותו ע"פ חל בחול ומורה לנו ע"ז אם הי' מח"כ שהוצרך להביא קרבנו קודם לתמיד של שחר בכדי שיביא את פסחו פסח שני צריך עכ"פ פתיחות דלתות ההיכל כמש"ל אולם גם לזה י"ל דעל פסח שני לא מצי אמרת דתקשה אמאי יקריב קרבנו קודם לתמיד של שחר בכדי שיוכל להביא פסח שני מאי אולמי' דהאי עשה דפסח שני מעשה דהעולה ראשונה וא"ל שפסח הוא בכרת ז"א דאיכא מ"ד דפסח שני אינו בכרת בריש מי שהיה טמא כאשר נעתיק הגמרא לקמן בסמוך ובהיות כן קמו גם נצבה ישוב שלנו על שני קושי' התוס' דוקא למ"ד דפסח שני אינו בכרת וממילא אין לומר דקרא מיירי במשכן דפסח ראשון לא משכחת לה כל עיקר כנ"ל ופסח שני ג"כ אינו דוחה עשה דהעולה ראשונה דמאי אולמי' כיון דגם עשה דפסח שני אינו בכרת אבל למ"ד לקמן דגם פסח שני הוא בכרת נסתר אופן זה דקשיא דלמא כי כתיב קרא במשכן הוא דכתיב ועל פסח שני שהוא ג"כ בכרת ודוחה שפיר עשה דהעולה: והנה יש עוד מקום ליישב שני הקושי' התוס' הנזכרות בדרך אחר דהנה כתבו התוס' דאיצטרך קרא דשלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולים דאי משום

ששחטו קודם התמיד לא איכפת לן. דהא דאמרי' אין דבר קודם לתמיד ש"ש שנאמר העולה ראשונה היינו דוקא עבודה אבל שחיטה דלאו עבודה היא כמה דאמרי' בכמה דוכתי לית לן בה אם נשחט קודם לתמיד מש"ה צריך קרא דעכ"פ אסור לשחוט קודם פתיחות דלתות יע"ש במס' זבחים ריש פרק כל התדיר בתוס'. ובזה מיושב גם קושי' הראשונה שבתוס' דהכא לא בעי תרי קראי חד על משכן וחד על מקדש דמחד קרא מוכח שניהם. דאי' במס' חולין דף י"ז ע"א כי ירחיב ה' את גבולך ואמרת אוכלה בשר בכל אות נפשך כו' ר' ישמעאל אומר לא בא הכתוב אלא להתיר להם בשר תאוה כי ירחק ממך המקום וזבחת ר' עקיבא אומר לא בא הכתוב אלא לאסור להם בשר נחירה כו' במאי קמפלגי ר"י סבר בשר נחירה לא אשתרי כלל ר"ע סובר בשר תאוה לא איתסר כלל כו' יעש"ה ולפ"ז י"ל דכאן לא צריך כ"א חד קרא על משכן ומקדש. דעל משכן לחוד לא צריך קרא שלא ישחטו קודם פתיחות דלתות היכל דכבר נשמע דהא אסור לשחוט קודם התמיד כקושי' שני' בתוס' וא"ל דשחיטה לאו עבודה היא ז"א דהנה כתבו תוס' בזבחים דמש"ה שחיטה לאו עבודה היא מאחר דגם חולין צריכה שחיטה מש"ה לא מיקרי עבודה יע"ש א"כ במדבר דהי' מותר ג"כ בשר נחירה בחולין זולת קדשים לחוד הוא דבעי שחיטה כדאמרי' שם במס' חולין מיתבי' ושחט אותו פתח אה"מ ומשני קדשים שאני דגם ר"ע מודה דהי' בעי שחיטה במדבר ע"ש א"כ הי' במדבר בקדשים שפיר שחיטה עבודה כיון דלא בעי כלל גבי חולין שחיטה כ"א דוקא גבי קדשים ויעויין בז"ב ובהיות כן הי' שפיר במדבר שחיטה עבודה ממילא אסור לשחוט ג"כ קדשים קודם התמיד ושוב לא איצטרך קרא דשלמים ששחטו קודם פתיחות דלתות ההיכל וכי איצטרך קרא אמקדש הוא דאיצטרך וסגי שפיר בחד קרא:

ולדברינו האלה יובן פלוגתי' דר"י ור"ע לשיטתייהו דאיתא בריש מי שהי' טמא דהני תנאי דפליגי שם אם פסח שני הוא בכרת או לאו בהכא הוא דפליגי מר סבר מגדף הי' מברך את השם וכתיב גבי מברך את השם ונשא חטאו וגבי פסח שני כתיב נמי חטאו ישא וילפי' ממגדף מה התם בכרת אף הכא גבי פסח שני האי חטאו ישא הוא כרת ומר סבר מגדף עובד ע"ז כו' ושמעי' לי' לר"ע בריש מס' כריתות דאמר מגדף זה מברך את השם וממילא ס"ל דפסח שני הוא בכרת וכמו שפרש"י להדיא במס' כריתות שם ובהיות כן קמו וגם נצבו לשיטת ר"ע שני קושי' התוס' שזכרנו דא"ל כשינויא קמא שזכרנו באופן הראשון דקשה דלמא קרא כתיב במשכן ובאופן שזכרנו שהי' מח"כ בע"פ שני שאתי ג"כ עשה דפסח שני ודוחה עשה דהעולה מאחר שגם פסח שני הוא בכרת לדידי'. אבל באמת לק"מ דר"ע גופי' לשיטתו דס"ל במס' חולין דלא בא הכתוב אלא

לאסור להם בשר נחירה דבמדבר הי' מותר בשר נחירה וא"כ שוב י"ל אופן השני שזכרנו לשיטת ר"ע דמש"ה לא צריך תרי קראי דמשכן לא משכחת דתיפוק לי' שנשחט קודם התמיד כיון דבמדבר הי' שפיר שחיטה עבודה ואסור לשחוט ג"כ קודם התמיד ולא צריך קרא לפתיחת דלתות כ"א במקדש ולר' ישמעאל דס"ל בשר נחירה לא אשתרי כלל דגם במדבר נאסר בשר נחירה והי' שפיר גם במשכן שחיטה לאו עבודה ונסתר אופן השני שזכרנו דשפיר צריך קרא גם אמשכן לענין שחיטה קודם פתיחות דלתות דמן העולה לא איכפת לן בשחיטה שהיא לאו עבודה דגם חולין הי' צריך שחיטה ואפ"ה י"ל דר"י ס"ל מגדף זה עובד ע"ז וממילא לא שייך פסח שני בכרת וי"ל לדידי' שפיר אופן הראשון שזכרנו דעל משכן לא צריך שלא הי' פסח וגם פסח שני לא דחי את העשה של העולה מאחר שפסח שני אינו בכרת וכי איצטרך למקדש כמה שבארנו זה לזה לחוזה וקיימו בשיטתייהו ר"י ור"ע כנ"ל אולם רש"י ז"ל כתב שם בחולין אהא דאמרי' מר סבר בשר נחירה לא אשתרי כלל וקרא דכי ירחק מוקי לה לחולין שנשחטה בעזרה יעש"ה וי"ל דרך דרוש דר"ע לא מוקי לה על חולין שנשחטה בעזרה דס"ל חשב"ע לאו דאורייתא וכן הוא בסוגיא דפסחים דף כ"ב:

ומזה יתעורר קושי' לאיסי בן יהודא הדרא שני קושי' התוס' לדוכתא דא"ל באופן הראשון שזכרנו קשה דלמא קאי אמשכן אפסח שני שהוא בכרת לאיסי ב"י כאשר מבואר במס' כריתות שם דאיסי ב"י ס"ל מגדף זהו מברך השם ויע"ש בפרש"י וא"ל דס"ל כאופן ב' שזכרנו גם ז"א דאי' במס' פסחים דף כ"ד ובמס' חולין דף קט"ו ע"ב תניא איסי ב"י אומר מניין לבשר בחלב שאסור באכילה כו' אין לי אלא באכילה בהנאה מנין אמרת ק"ו מערלה ומה ערלה שלא נעבד בה עבירה אסור בהנאה בשר בחלב שנעשה בו עבירה אינו דין שאסור בהנאה יעויין שם היטב וקשה לכאורה על הק"ו של איסי ב"י איכא למימר חשב"ע יוכיח שנעבד בו עבירה ומותר בהנאה מדאורייתא ומן ההכרח לומר דאיסי ב"י ס"ל דבאמת גם חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא ואסור בהנאה. וע"כ מוקי לקרא דכי ירחק ממך המקום לגופי' על חשב"ע וממילא בשר נחירה לא אשתרי במדבר כלל והוה גם במדבר שחיטה לאו עבודה וי"ל דקרא כי כתיב במשכן הוא דכתיב כנ"ל וכיון דנסתר השני אופנים שזכרנו סוערו השני קושי' התוס' לשיטת איסי ב"י כמה שכתבנו ועוד בה שלישית ההכרח ליישב לדידי' באופן השלישי דהנה התוס' כתבו במכילתן ליישב קושיתם הראשונה דבמשכן לא היו דלתות וכתבו המפרשים דאפ"ה הי' וילון לצניעות. וכתב הצ"מ דעכ"פ לא שייך לומר בו דמעכב אם נשחט קודם פתיחתן רק למצוה ע"ש וגם על קושי' שני' בתוס' כתבו התוס' די"ל דמקרא דהעולה לא נשמע דפסול דיעבד כ"א

לכתחילה לכך כתיב ושחטו פתח אוהל מועד לפסול אף דיעבד אם שחטו קודם פתיחות דלתות יע"ש ומיושבים היטב ג"כ השני קושי' בחדא מחתא כיון דלכתחילה כבר נשמע מאחר שאסור לשחוט קודם התמיד ולענין לפסול דיעבד לא שייך גבי משכן דגם וילון גופי' לא נעשה לעיכוב כנ"ל וע"כ כי איצטרך קרא דלעכב על מקדש הוא דצריך וזה פשוט וברור לשיטת איסי ב"י ולפ"ז מיושב מה שאמרי' במס' יומא לאיסי ב"י פשיטא לי' לר"ח מספקא לי' דהנה לכאורה יש לדקדק מאי קמבע"ל תיפוק לי' דאידי ואידי פרים דאל"כ למה כתבה לנו התורה לשון שאינו ברור ואיכא למיטעות דפרים קאי גם על עולות טפי ה"ל למיכתב איפכא ויזבחו זבחים שלמים לה' פרים ויעלו עולות והוה לשון ברור טפי אך ע"ז י"ל דהתורה רמזה בזה דהא אמרי' שם במס' חגיגה עולה שהקריבו ישראל במדבר עולות תמיד הוה א"כ אי הוה כתיב מקודם ויזבחו שלמים ואח"כ ויעלו עולות ה"א דמקודם הקריבו קרבנות ואח"כ התמיד כדכתיב ויזבחו שלמים והדר ויעלו עולות שזה תמיד לכך כיון וכתיב מרישא ויעלו עולות בדקדוק שמקודם הקריבו העולת תמיד והדר שלמים שאין לך דבר שקודם לתמיד של שחר כנ"ל ועדיין קשה ל"ל לימוד ע"ז הלא כבר נאמר העול' ראשונה גבי תמיד של שחר שלא יהי' דבר קדמהו. והי' מן ההכרח לומר דשני בי' קרא לעכב דכלל גדול בידינו גבי קדשים כל היכא דשני בי' קרא הוא רק לעכב ויעויין בתוס' ריש פ' כל התדיר וכבר דברנו דלאיסי ב"י ע"כ קרא דהעולה ראשונה רק למצוה ולא לעכב דאל"כ הדרא שני קושיות שבתו' הנ"ל לדוכתא דלדידי' נסתר ב' אופנים הראשונים וצ"ל בהכרח באופן השלישי דהעולה ראשונה הוא רק למצוה לחוד ושפיר אמר בגמ' לאיסי ב"י לשיטתו פשיטא לי' דאידי ואידי פרים דאל"כ הוה לי' לקרא למיכתב לשון ברור ברישא ויעלו שלמים וא"ל דבא להורות דלא ישחטו קודם התמיד קשה א"כ העולה ל"ל ולעכב לא מצי אמרת דא"כ קרא ל"ל דשלמים ששחטו קודם פתיחת דלתות ההיכל פסולי' תיפוק לי' דנשחט קודם התמיד דע"כ לאיסי ב"י מוכח כאופן ג' כנ"ל אע"כ דפשיטא לי' אידי ואידי פרים ושפיר י"ל דהעולה ראשונה הוא רק למצוה. משא"כ רב חסדא גופי' דס"ל דהעולה לעכב יעויין במס' מנחות דף מ"ט ע"א ובתוס' שם יעש"ה א"כ ע"כ ס"ל כאחד מב' אופנים הראשונים שכתבנו ליישב ב' קושי' התוס' ושפיר מספקא לי' דנוכל לומר שהי' כבשים והא דלא הקדים שלמים לעולות הוא מפני שאין לך דבר קודם לתמיד ש"ש כמ"ש וק"ל והנה לאופן הראשון שזכרנו יש להקשות כקושית תוס' במס' שבת איך מתירי' לעבור על עשה דהעולה ראשונה בשביל שיקריב זה את פסחו וכי אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו. בשלמא על הברייתא לק"מ דתניא חוץ מח"כ בע"פ י"ל כמ"ש בזה בספר ריא"ף דמיירי שהכהן בעצמו הוא

מחוסר כפורים ושם גבי עשה דהשלמה עיקר שלא להקטיר אימורים אחר תמיד של בין הערבים כדאמרי' שם בגמרא וא"כ י"ל דאחר זריקת הדם הוכשר לאכול בקדשים וג"כ להקטיר את האימורי' רשאי הכהן בעצמו ולא שייך חטא בשביל שיזכה חבירו יע"ש ויש לי בזה פלפול עמוק ורחב לברר וללבן כשמלה כל סוגי' הש"ס שם אמנם אין כאן מקום להאריך יותר מדאי שבלא"ה הדיבור רחב. אבל לדברינו קשה שפיר איך יכול לשחוט ולזרוק הדם קודם תמיד של שחר הלא לא אמרי' חטא בשביל שיזכה חבירו דלא שייך לומר כאן דמיירי באופן שהכהן בעצמו הוא מח"כ והוא זורק בעצמו קשה הא אסור לזרוק ולשחוט קודם טהרתו וא"ל דשוחט בסכין ארוכה וכמו שמבואר בריש מס' חולין דף ג' ע"ב יע"ש ובתוס' דשם והזריקה תהי' אחר הקרבת התמיד של שחר גם זה ליתא דהלא מבואר בגמ' דזבחים שם דשעות הפוסלות גבי קדשים אפילו בין שחיטה לזריקה פוסלות יעש"ה וברש"י וא"כ הרי נפסל בשעת זריקה בשעות שעובר זמנו לפי דברינו שדברנו שאחר עשית התמיד יהי' עובר זמנו. ובהיות כן יהי' מוכרח מן האופן הראשון שזכרנו דשפיר אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו. והנה אמרי' במס' קידושין בפ' עשרה יוחסין דלא עלה עזרא מבבל עד שעשהו כסולת נקיי' שהעלה משם כל הפסולים לארץ ישראל ע"ש וראיתי בספר הלכה אדם מישראל הביא שם בשם ספר אחד היינו טעמי' דעזרא משום דבעלמא אמרי' במס' קידושין אר"ט יכול אני לטהר ממזרים כיצד ממזר נשא שפחה ואח"כ משחררה ואין שחרור נוהג אלא במקום שיובל נוהג לכן העלום עזרא לא"י שיטהרו כולם יעויין שם בדבריו ולפ"ז יתבאר ריש דברי המאמר דר' שמלאי רצה להוכיח דבני בבל המה מיוחסים ורשות ללמדו ספר יוחסין ועיקר הוכחה שלו הי' מכח זה שלא עלה עזרא מבבל עד שעשהו כסולת נקיה רק ע"ז קשה מה טעם יש בדבר שעזרא יעשה כזאת ומן ההכרח לומר כדי לטהרם שם באופן שישא שפחה ושחררה וקשה ע"ז קושית התוס' הלא אסור לשחרר עבדו דעובר בעשה ואי משום כדי לטהרם וכי אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו לכך התחכם ר' שמלאי ובא דוקא לפני ר' יוחנן דלשיטתו יהי' שפיר מוכח דאמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו דשמעי' לר' יוחנן דאמר במס' קידושין חולין שנשחטו בעזרה דאורייתא ובהיות כן איצטרך קרא דכי ירחק ממך המקום וזבחת לגופי' על חשב"ע ולפ"ז קיימי' דבשר נחירה לא אשתרי כלל כר' ישמעאל ונסתר אופן השני שזכרנו ליישב קושי' התוס' דהלא י"ל דקרא דאסור לשחוט קודם פתיחת דלתות ההיכל קאי על מקדש וא"ל הא בלא"ה פסול מטעם דשחט קודם התמיד של שחר י"ל דשחיטה לאו עבודה היא שפיר גם גבי משכן דהא גם חולין צריכה שחיטה כנ"ל ובהכרח דר' יוחנן ס"ל כאופן הראשון שזכרנו ליישב שני קושי' התוס'

דבאמת גם שחיטה מקרי עבודה רק דאיצטרך על מח"כ בע"פ כנ"ל וקשיא וכי אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו ובהכרח גדול דר"י סבר דשפיר אמרי' לאדם חטא בש"ח וא"כ שפיר העלה עזרא הפסולים מבבל לא"י בכדי לטהרן ונשארו הכל כשרים בבבל והרי הם מיוחסים לכך דייק ר' שמלאי לר' יוחנן גופי' ניתני לי מר דסובר חשב"ע דאורייתא ובהכרח דאמרי' חטא בש"ח ע"כ תני לי ספר יוחסין דלדידך הם מיוחסים בני בבל כמש"ל. ור' יוחנן נתכוון לסתור לו הוכחה זו לכך שאלו היכן מותבך והוא בדרום כמ"ש בירושלמי הנ"ל ומשיטת בני דרום נסתר ראייתך דלעולם י"ל לא אמרינן לאדם חטא בש"ח וא"ל א"כ איך אשכחן דמותר לשחוט קודם תמיד של שחר הלא לא אמרי' שב חבש"ח זה אינו (דהנה איתא בתוס' דהיכא דיגיע מזה מצוה דרבים אמרי' לאדם חטא בש"ח) וי"ל דמשכחת לה בכה"ג דמזה ההקרבה יגיע מצוה דרבים וגם לזה הכהן הזורק גופי' יגיע מזה מצוה אם יקריב זה מח"כ את קרבנו ויוכל אח"כ לשחוט פסחו באופן שהיו ישראל טמאים עודפים על הטהורים שנים. ויעויין בדברי הרמב"ם פ"ז מה' ק"פ היו ישראל מחצה טהורין ומחצה טמאים הללו עושין בפ"ע בטהרה והללו עושין בפ"ע בטומאה הי' אחד מן הטמאים עודף על הטהורים כולם מקריבים בטומאה. יעש"ה ואי' פלוגתא בריש מס' יומא דחד אמר טומאה הותרה בציבור וחד סובר טומאה דחוי' היא בציבור כלומר בקושי התירה וכל הצטדקאות שאנו יכולים לעשות שיהי' בטהרה עושים ע"ש וא"כ י"ל דכאן יהי' פעולה רבה אם זה מח"כ שהוא ג"כ מן הטמאים יקריב מקודם את קרבנו ויהי' טהור ונמצא הוא מחצה על מחצה ועושים הטהורים בטהרה. וכיון שאנו יכולי' להמציא שהטהורים יעשו בטהרה מוכרחים אנו לעשות זה למ"ד טומאה דחוי' בציבור והקרבה בטומאה ג"כ הוא בכרת וגם כהן זה יוכל להקריב פתחו בטהרה והנה במס' זבחים דף כ"ג כתבו בתוס' לשיטתם של זקני דרום שם ע"ש טומאה דחוי' הוא בציבור וזה הי' כוונת ר"י מאחר שמותבך בדרום ובית אביו מבבל אין למדים לו דע"כ בני בבל אינם מיוחסים דא"ל שעזרא העלום מבבל כל הפסולים קשה למה וא"ל לשחררן ולטהרן קשה וכי אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו. וא"ל דמוכח זה מכח קושי' תוס' הנ"ל ז"א לשיטת דרומי' דטומאה דחוי' היא בציבור אשכחת לה כמש"ל ויש לי לפקפק בזה ואחר העיון היטב יאתיון הדברים על מכונן ודוק: אולם עדיין קשה מאי הוכחתו של ר' שמלאי דאמרי' לאדם חטא בשביל ש"ח מכח הלן שני קושיות התוס' שזכרנו מאחר שר"י לא ס"ל אופן השני כנ"ל והלא עדיין יש מקום ליישב השני קושי' התוס' באופן שזכרנו לאיסי ב"י משום דזה דכתיב העולה אינו אלא למצוה יעויין לעיל. ונראה דלכך התחכם ר' שמלאי ושאל לו מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא

לאוכליו ואחר שיתורץ פירכא זו יהי' מוכח כעמוד הברזל דהא דכתיב העולה ראשונה ע"כ גם לעיכוב הוא דכתיב והדרא שפיר קושי' התוס' לדוכתא תיפוק לי' דנשחט קודם התמיד כנ"ל ובהכרח דס"ל אופן הראשון שזכרנו ומוכח היטב דס"ל אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו כמש"ל והנה הקשה בעא"ץ ל"ל דכתב רחמנא גבי פסח הנשחט שלא לשמו דפסול לגמרי הלא כיון שלא עלה לשם פסח ממילא פסול מכח מה שנשחט אחר התמיד יעש"ה ויש לתרץ בשני פנים או שיאמר דעשה דעליה השלם נאמר רק למצוה ולא לעכב וכמ"ש התוס' במנחות דף מ"ט ע"ב או שנוכל לומר דמש"ה כתיב עוד קרא גבי שלא לשמו כדי ליפסול אם נשחט לשמו ושלא לשמו מה שאינו בלאו כליו ושלא לאוכליו דריבה קרא דכשר ויעויין בתוס' שהקשו מאי פריך מה בין לשמו ושלא לשמו בין לאוכליו ושלא לאוכליו הלא ריבה קרא גבי לאוכליו ושלא לאוכליו דכשר ותירצו דהכי פריך גם בלשמו ושלא לשמו תיתי מיני' דיהי' כשר יע"ש ויעויין בתוס' במנחות שם דעשה דהעולה עם העשה דעליה בחדא מחתי' אחתינהו אם זו העשה לעכב גם השני' לעכב וכמו כן אם עשה א' רק למצוה כמו כן השני' יעש"ה ובהיות כן שפיר דייק ר' שמלאי ושאל לו מה בין לשמו ושלא לשמו לאוכליו ושלא לאוכליו כמו דגלי לן קרא גבי לאוכליו ושלא לאוכליו דכשר ה"ה נמי נילוף מיני' גבי לשמו ושלא לשמו דכשר ובהכרח ליישב זה דיש לנו לימוד דלשמו ושלא לשמו פסול ג"כ ושלא נילוף מלאוכליו ושלא לאוכליו דאל"כ קרא ל"ל דשלא לשמו פסול תיפוק לי' דנשחט אחר התמיד וקשה דלמא עשה דעליה נאמרה למצוה ולא לעכב וצ"ל דס"ל דעשה דעליה נאמרה לעיכוב וא"כ ה"ה עשה דהעולה נאמרה ג"כ לעכב ונסתר אופן השלישי שזכרנו וגם אופן ב' ליתא דר"י ס"ל חשב"ע דאורייתא וכנ"ל ובהכרח דס"ל כאופן הראשון שזכרנו ומוכרח דס"ל אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו ושפיר עביד עזרא דהעלה הפסולי' מן בבל לא"י לטהרן ונשארו כולם כשרי' ומיוחסי' בבבל ושפיר יוכל ללמוד עמו ספר יוחסין ומה לי לכפול הדברים להמעיין ויעויין היטב בכל מקומות בש"ס שכתבנו:

ולפ"ז יתבאר ג"כ גמרא דפסחים בפ' אלו דברים שזכרנו שהוצרך לפרוש לדרום דהנה מקשים המפרשים איך יליף יהודא בן דורתאי דחגיגה דוחה שבת מהיקשא דפסח וגבי פסח גופי' לא מוכח כ"א בג"ש במועדו במועדו מן תמיד וקיי"ל במס' זבחים דגבי קדשים דבר הנלמד מג"ש אינו חוזר ומלמד בהקיש יע"ש ונראה דבן דורתאי ס"ל דמגופא דקרא מוכח דפסח דוחה שבת ושפיר יכולין למילף בהיקש ממנו חגיגה דהיינו שס"ל כמו הברייתא דת"כ במס' שבת שזכרנו דאותו יום נטל עשר עטרות והי' ראשון למעשה בראשית והי' ע"פ בשבת ועינינו רואות שישראל עשו הפסח בזמן ההוא ע"כ משום

שפסח דוחה שבת רק בזה יש פלוגתא עיין עליו בנ"ל ונראה שהי' לבן דורתאי הוכחה כדעת התורת כהנים הנ"ל שהי' ראשון למעשה בראשית דס"ל כר' ישמעאל דבשר נחירה לא אשתרי כלל והדרא שני קושי' התו' שזכרנו לדוכתי' מאחר דלדידיה נסתר אופן הב' שזכרנו ובע"כ צ"ל כאופן הראשון שזכרנו דעל משכן לא משכחת לה מאחר שלא עשו פסח במדבר כל עיקר לבד פסח הראשון שהי' חל ע"פ בשבת כנ"ל הרי מוכרח בהחלט כתורת כהנים הנ"ל ובכדי שלא נתפס לסתור ראייתו ולומר לפי דבריך דאת אומר כאופן הראשון וכי אמרי' לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך לכך הלך לדרום כלומר לסברת זקני דרום דטומאה דחויה היא בציבור וא"כ לא הוה חטא בשביל שיזכה חבירך באופן שזכרנו לעיל בסמוך יעש"ה. ואין מהצורך לכפול את הדברים ובכדי שלא נתפס עליו דלמא כאופן הג' שזכרנו ליישב קושי' התו' דהיינו דהעשה דהעולה ראשונה שלא יהי' נשחט קודם לתמיד של שחר היינו רק לכתחילה רצו להוכיח דזה ליתא אם נאמר דקרא ויעלו עולות היינו כבשים דיקשה ה"ל לקרא לפרש ולהפך ולכתוב מקודם ויזבחו שלמים ואח"כ ויעלו עולות וע"כ להורות שלא ישחוט שלמים קודם התמיד א"כ הא דכתב עוד העולה ראשונה שינה הכתוב עליו לעכב כמו שבררנו הדק היטיב לעיל. אולם יאמר לדחות זה מנ"ל לפשוט הבעיי' להך גיסא דויעלו עולות היינו כבשים דלמא אידי ואידי פרים ושוב שפיר י"ל העולה ראשונה למצוה ולא לעכב כנ"ל אך זו הבעיי' סלקי' במס' חגיגה הש"ס בלשון תי"קו ומרגלא בפומי' דאינשי' כל תיקו יבוא אליהו ויפשוט אותו ובהיות כן שפיר אמר בן דורתאי אם יבוא אליהו ויפשוט כדין למיפסק באתנחתא גבי עולות שהי' כבשים ויהי' מוכח שפיר דהעולה לעכב כנ"ל ונסתר גם אופן הג' וע"כ כאופן הראשון הנ"ל ומוכח דע"כ חל בשבת ודחי פסח השבת ושפיר יכול למילף חגיגה מהיקש דדוחה שבת מה הם אומרים לו לאליהו אם יאמר מפני מה לא חגגם חגיגה בשבת ודוק היטב ועי':

על פרשת שמיני - כתנות אור

דרוש דרשתי בתוכחת מוסר לעם בקהל המון חוגג בחודש מנחם שנת תפ"ג כשיצאתי באלו הן הגולין למדינת פולין מחמת מלשינים ובתוך הדרוש הזכרתי הפסד על שריפת הרב החסיד הגדול המחבר באר הטיב על ש"א א"ח שבנסוע לארץ הקדושה נשרף הוא ואשתו ובתו בהיותו במלון ביום שבת קודש: ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' ופרש"י מכאן שצרתן של ת"ח מוטל על הכל להתאבל בה ואיכא למידק למה באמת צרתן של ת"ח מוטל על הכל ובריש פ' האורג אמרי' חכם שמת הכל קרוביו

הכל קרוביו ס"ד אלא אימא הכל כקרוביו הכל קורעין עליו הכל חולצין עליו וצריך ליתן טעם למה באמת הכל קרוביו עליו וצריכן להתאבל עליו כעל קרובין ואגב נבין גמ' דפ"ק דברכות דף י"ב ע"ב אמר רבה בר חנינא סבא משמי' דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנא' גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם אמר רבא אם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו מ"ט אילימא משום דכתיב אין חולה מכם ואין גולה את אזני דילמא מלך שאני אלא מהכא ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי ופי' רש"י דואג ואחיתופל שהיו ת"ח כשחלו הי' דוד לבוש שק ולכאורה תמוה למה נקט לישני דצריך שיחלה עצמו הלא לפי מאי דמסיק דילפינן מדוד ושם לא כתיב שום חולה רק לבוש שק וענה בצום נפשו ועוד דפריך דילמא מלך שאני מהי תיתי לחלק בין מלך לת"ח דלענין כבוד מצינו שמלך חמור שאינו יכול למחול על כבודו אבל לשאר דברים ת"ח חשוב יותר ממלך ועיין בשבועות דף ל' ע"ב בתוס' ד"ה עשה דכבוד תורה ובסוף הוריות דף י"ג ע"א דחכם קודם למלך לפדות ונראה לישב דאי' בזוהר פ' פנחס דף רמ"ח ע"א וז"ל בשעתא שיתפסון צדקייא במרעון או במכתשין בגין לכפרא על עלמא כדין יתכפרון כל חובי דרא מנלן מכל שייכא גופא בשעתא דכל שייכן בעקו ומרעי סגי שדייה עלייהו שייכא חדא איצטרך לאלקאי בגין דיתסון כולהו ומני דרועא אלקי ואפיקי מיניה דמא כדין הא אסוותא לכל שייכי גופא אף הכי בני עלמא אינון שייכין דא עם דא בשעתא דבעי הקב"ה למיהב אסוותא לעלמא אלקי לחד צדקייא בינייהו ובגוני יהיב אסוותא מנא לן דכתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא בעונינו ובחבורתא נרפא לנו כו' עד ואי אתקיף ביה מרע על כל שייכין כדין איצטרך תרין דרועין לאקזאה אף הכי אי אסגי חובין יקירן על עלמא כדין כל זכאין אלקין למיהב אסוותא על כל דרא אבל בזמן דלא אסגי כל כך כדין חד זכאי אלהי ושאר צדיקים בשלום כו' יעויין שם לתוס' ביאור:

הרי מבואר שם דהקב"ה מביא יסורים על צדיק אחד כדי לכפר על הדור בדמיון כשהגוף חולה מקיזין ליה דם מן הזרוע אף לענין עון הדור כך שכל הדור הם כגוף אחד והצדיקים הם כזרועות עולם וכשמלקה לזרועות כל הצדיקים שבדור אסוותא לכל הדור ולפ"ז ניחא דת"ח שמת הכל כקרובים שכל אחד מחויב לומר בשבילי נלקה ומחויב להתאבל עליו כאחד מקרובים כשם שבניו מכפרים כך ת"ח הוא נלקה בשביל עון הדור וזה פי' הפסוק וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה' שמיתתן של צדיקים מכפרים על כל הדור וניחא פי' רש"י מכאן שצרתן של ת"ח מוטל על הכל להתאבל שהם זרועות עולם ובשביל כה"ע הם נלקים וזה ידוע דמלך כלול מכל הדור יותר משאר בני אדם

ולכך קאמר מתחילה ואם ת"ח הוא צריך שיחלה עצמו עליו ר"ל שידמה בעיניו כאלו הוא חולה ומקיזין אחד מזרועו כדי להתרפאות אף כאן בת"ח שהקב"ה מיסר אותו כדי למיהב אסוותא לכל הדור וקאמר מ"ט אלימא דכתיב גבי שאול אין חולה מכם דלמא מלך שאני שהמלך כלול מכל הדור לכך צריך כל אדם לדמות עצמו כאלו הוא חולה ויסורין הבאים על המלך מכפר על כל הדור וקאמר אלא מהכי ואני בחלותם לבושי שק עניתי בצום נפשי שהי' דוד מפשפש במעשיו כשהי' דואג ואחיתופל חולים והם היו ת"ח בדורו וסבר שיסורים באים עליהם בשביל עון הדור וכל אחד מחויב לומר שמא בשבילי לכך לבוש שק ועינה בצום נפשו בתשובה כדי להציל אותנו מיסורים וזה שאמר משה הוא הדבר אשר דבר ה' בקרובי אקדש ולפי' רש"י היכן דיבר ה' ונקדשתי בכבודי כו' סבר הייתי או בי או בך עכשיו אני רואה שהם גדולים ממני וממך משום דהצדיקים הם זרועות עולם וכשם שמקיזין לחולה בזרוע שהוא נגד הלב להוציא דם בשביל רפואה כך הקב"ה מיסר הצדיקים בצדיק הגדול יותר בכל הדור כדי לכפר על הדור ולכך הי' סבר משה או בי או בך יתקדש הבית ועכשיו שאני רואה שהם גדולים ממני וממך ר"ל שהם הטובים בכל הדור יותר מאנו ולכך נתקדש הבית בהם ואנו קוראים פרשת אחרי מות בכל י"כ ומי שמוריד דמעות על מיתות בני אהרן מכפרים לו עונותיו ומובטח שלא ימותו בניו בחיו משום שהם כפרה לכל דור ודור:

וזה כוונת הגמ' ביומא דף מ"ב ע"א וההוא יומא נח נפשיה דרבי בר קיסי ואנחו בה סימנא רבי קיסא מכפר כשעיר המשתלח ופי' רש"י מיתות צדיקים מכפרת כדאמרי' בעלמא למה נסמכה מיתות אהרן לבגדי כהונה לומר לך מה בגדי כהונה מכפרים אף מיתות צדיקים מכפרים והוא ש"ס בפ' אלו מגלחין ויש לתמוה למה הניחו סימנ' שרבי קיסא מכפר כשעיר המשתלח ולא כבגדי כהונה או קרבנות ונראה לי לומר דכתבו התו' בסוף פ' מזבח מקדש דבגדי כהונה אינם מכפרים אלא על הציבור ולא על כל ישראל ושעיר המשתלח מכפר על כל ישראל והנה לפעמים צדיק על בני עירו ולפעמים צדיק גמור בכל הדור הוא הגדול מכפר על כל ישראל והרמב"ם בפ' א' מהלכות תשובה דין ב' וז"ל שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות שבתורה הקלות והחמורות בין שעבר במזיד בין שעבר בשוגג והוא שעשה תשובה אבל אם לא עשה תשובה אין השעיר מכפר לו אלא על הקלות כו' ואיתא בזוהר פ' תרומה דף קמ"א ע"א נשמה איהו סלקא מיד לאתרה להההוא אתר שנפקת מתמן כו' וכד נשמתא אתעכבא מלסלקא לדוכתהא רוחא אזלא וקיימא לפתחא דגינתא דעדן ולא פתחין פתחא עד דנשמה אתקשרת בדוכתא לעילא כולהו איתקשרן בדוכתייהו בגין כל הני תלת קשורא חדא אינון כגוונא דלעילא ברזא

דנפש ורוח ונשמה עכ"ל ולפי דברי הזוהר הנפש נתקשרת ברוח ונשמה וכשהנשמה בא למקום מחצבת גם נפש נוחה במקום הראוי לה ורבי קיסי הי' צדיק גמור ומכפר על כל הדור כמו שעיר המשתלח מכפר על כל ישראל ואפי' על המזיד כך מיתתו של צדיק גמור מכפר על כל ישראל ואפי' על עונות שעשו במזיד ולכך קאמר והאי יומא נח נפשי' דרבי בר קיסי ר"ל שנח נפשי' במקומו מיד ולכך מכפר כשעיר המשתלח על כל ישראל בלבד שיעשו תשובה כמו בשעיר המשתלח כמ"ש הרמב"ם ובזה נבין דברי גמרא בפ' הרואה דף נ"ז ט"א תנא תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק המקיז דם בחלום עונותיו מחולין לו ולפי דברי הזוהר ניחא דמדמה רפואת הנפש לרפואת הגוף דמקיזים לו דם ובזה מראין לו רפואת הנפש שעונותיו מוחלין לו ובזה ניחא נמי דאמרי' בפ' אלו מגלחין דף כ"ח ע"א ברב שעורם אחוה דרבא וביקש רבא שיתחזי לי' בחלומו ושאיל ליה הוה ליה למר צערא א"ל כריבדא דכוסלתא נראה דמיתתו שהיה צדיק גמור ניטל נשמתו כדמיון הקזת דם וק"ל וכמדומה לי שכך כתב בס' רבינו ישעי':

ובזה יש לישב מדרש רבה פ' תזריע רבי ור' ישמעאל בר"י היו יושבים ועוסקים במגילת קנאת כשעלה רבי נכשל באצבעו הקטנה קרא על עצמו רבים מכאובים לרשע א"ל ר' ישמעאל אלו לא היינו עוסקים בו רוח אפינו משיח ה' הייתי אומר עכשיו שאנו עוסקים בה עאכ"ו ונראה שרבי מצד ענותנותו תלה היסורים בחטאו ור' ישמעאל חשיב שזה מה שקראו בענין רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם ר"ל בשביל עון הדור הוא נלקה ביסורין כמו שדרש הזוהר ובחבורת' גרמא לנו והיינו דאמרי' בפ' הפועלים דף פ"ה ע"א כולה שני דיסורים דר"א לא שכיב אינש בלא זמנא וכולה שני יסורים דרבי לא איצטריך עלמא למיטרא דיסורים של צדיקים מכפרים על עון הדור וק"ל: בפסוק ולהבדיל בין קודש לחול בין טמא לטהור להורות לבני ישראל. אמרתי דרך רמז ע"פ גמרא דריש פסחים דף ג' ע"ב הני תרי תלמידים דהוי יתבי קמי' הלל חד אמר מפני מה אין מוסקין בטהרה וחד אמר מפני מה מוסקי' בטומאה אמר מובטחני בזה שדיבר לשון טהרה שמורה הוראה בישראל הוא עכ"ל וזה רמז דהבדיל הוא בין לשון טהור ללשון טומאה והיינו בין טמא לטהור להורות לב"י כלומר המדבר בלשון טהרה יזכה להורות לב"י וק"ל: גמרא בפ"ק דתענית רב נחמן ורב יצחק הוי יתבי בסעודה א"ל רב נחמן לר' יצחק לימא מר מילתא א"ל הכי א"ר יוחנן אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה בתר דסעיד א"ל הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת כו' ואמרתי טעם לשבח למה יעקב אבינו לא מת ואגב יבואר ג"כ גמרא דחלק דף צ"ז ע"א אמר רבא מריש הוי אמינא ליכא קושטא בעלמא אמר ליה ההוא מרבנן ורב טבית שמיה ואמר ליה רב

טובים שמיה דאי הוי יהבי ליה כל חללא דעלמא לא הוי משני בדיבורא זימנא חדא איקלע לההוא אתרא וקושטיה שמיה ולא הוי משני בדיבורייהו ולא הוי מיית אינש מהתם בלא זימנא ולכאורה איכא למידק וכי בשביל שלא היו משנין בדיבורייהו לא הוי מייתי בלא זימנא מה מדה כנגד מדה איכא בזה ונראה דאי' בזוהר פ' ויחי דפוס אמשטרדם דף רמ"א ע"ב וז"ל כתיב והחייתם את אבי ואת אמי כו' וכתיב ונתתם לי אות אמת מאי קא בעית מינייהו א"ל הכא אולפנא הוא היא בעית סימנא דחיי דכתיב והחייתם את אבי ואת אמי וסימנא דחיי לא שרי' אלא באות אמת ומה הוא אות אמת דא אות וי"ו בגין דבי' שרי' חיי כו' הרי באות אמת שריין חיין והוא סימנא דחיי ולכך כיון דלא הוי משני במילייהו הי' להם אחיזה באות אמת משום דחיי לא שרי' אלא באות אמת ולכך לא מייתי בלא זימנייהו וק"ל. וזה פי' הגמ' דיעקב אבינו לא מת משום דמדתו של יעקב הוא אמת ודיבק באות החיים ולכך לא מת ויש לישב גמרא דחולין דף י"ז ובזבחים דא"ל ר' חייא לרבי וי"ו אאופת' כתב לך דיליף שחיטה בתלוש מן הפסוק ויקח אברהם את המאכלת ופי' רש"י כמו שיש בבקעת חריצין כן וי"ו שבורה אמר לך דההיא זירותא דאברהם קמ"ל ויש לדקדק למה אמר אות וי"ו ולא אמר אל"ף כתיב לך באופתא ולדברי הזוהר ניחא משום דוי"ו הוא אות אמת והוא אמר לו תירוץ שאינו אמת לכך אמר לו וי"ו דכתב באופת' כתב לך וי"ו שבורה שאינו של אמת וק"ל: ויש לישב פסוק במיכה תתן אמת ליעקב נראה כוונתו משום דאמרי' ריש גיד הנשה דף צ' ע"ב דברי התורה לשון הבאי ערים גדולות ובצורות בשמים ופי' רש"י לשון הדיוט שאין מדקדקין בדבריו ומוצא בפיו דבר שאינו ולא שיתכוון לשקר וא"כ י"ל הא דאמר הקב"ה והיה זרעך כעפר ארץ ליעקב הוי ליה נמי דרך גוזמא ודרך הבאי ולכך אמר תתן אמת ליעקב ר"ל מפני שמדתו הוא אמת לכך תתן אמת שיהי' זרעו כעפר ארץ ויהי' דברך בדרך אמת ולא בדרך גוזמא והבאי וק"ל ואמרתי רמז לזה דלכך לאחר שאכלו אמר הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת משום דאי' דלכך נגזור מיתה על כל תולדותיו של אדם הראשון משום שהי' כולם תלוים באיכותו ובגופו ונהנו כולם מעץ הדעת ולכך נגזור מיתה על כל תולדותיה משא"כ יעקב שהי' נשמתו תלויה בקנה ולא מאכילת העץ הדעת לכך לא מת ולזה אמר דרך רמז בתר דסעיד ומתחילה גילה לו שאין משיחין בסעודה משום שלא יבוא לידי סכנה שלא יקדים קנה לוושט ובקנה אין נכנס בו דבר מאכל ולכך אמר רמז בתר דסעיד הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת בשביל שהי' ג"כ תלוי בקנה ולא נהנה מאכילת עץ הדעת ולכך לא מת ועי' בבעל טורים במה שכתוב ויאכלו ויאמרו איה שרה אשתך מכאן שאין משיחין בסעודה ולכך לא שאלו קודם שאכלו ובימי חורפי הארכתי

בדרושים אלו: גמרא דשבת דף י"ג תנא דבי אליהו מעשה בתלמיד אחד. ששנה הרבה וקרא הרבה ושמש ת"ח הרבה ומת בחצי ימיו והיתה אשתו נוטלת תפיליו ומחזרת בבתי מדרשות ואומרת להם כתיב בתורה כי היא חייך ואורך ימיך בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש ת"ח הרבה מפני מה מת בחצי ימיו ולא הי' אדם מחזירה דבר כו' ויש לדקדק בגמרא זו למה הוצרכה לומר שימש ת"ח הרבה הלוא בלא שימש נמי היתה להקשות מכח ששנה. הרבה וקרא הרבה למה מת בחצי ימיו ועוד איכא למידק למה לא היו יכולים להשיב לה דבר הלוא אמרו רז"ל דכל שכר מצוה קאי לעולם שכולה ארוך ולא קאי על עה"ז. ונראה ליישב דאמרי' בשבת אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד ופריך אורך ימי' בימינה איכא עושר וכבוד ליכא אלא למיימיני' בה אורך ימים וכ"ש עושר וכבוד למשמאילים עושר וכבוד איכא אורך ימים ליכא ופי' רש"י למיימינ' למי שלומד התורה ומדקדק לידע טעמו של דבר כימין הזו שמזומנת לעשות מלאכה יש לו אריכת ימי' וכ"ש עושר וכבוד למשמאילים שאינו לומד התורה לידע טעמו של דבר עושר וכבוד יש לו אורך ימים אין לו והנה לכאורה יש תשובה לשאלת האשה הא דכתיב בתורה כי היא חייך ואורך ימיך ואותו תלמיד מת בחצי ימיו דילמא הי' מן משמאילים דיש לו עושר וכבוד ואין לו אריכות ימים אבל היא אמרה ושימש ת"ח הרבה ופרש"י שימוש ת"ח הוא הגמ' להסבירו סתומות המשניות לידע טעמן של דבר נמצא היה מן מיימינים ויש לו בודאי אורך ימים לכך אמרה ושאלה בעלי ששנה הרבה וקרא הרבה ושימש ת"ח הרבה ולמד לידע טעמו של דבר והיה מן כת מיימינים ובדין שיהיה לו אורך ימים א"כ למה מת בחצי ימיו וגם יתורץ דקדוק שני מאי קשיא לה דלמא שקאי על עולם שכולה ארוך דאי' בזוהר יתרו בעמוד קנ"ד דפוס לובלין וז"ל דמאן דזכי באורייתא זכי לתרין חיין חד בעלמא דין וחד בעלמא דאתי דכתיב כי היא חייך תרין וא"כ שאלה מכח מקרא זה דכתיב כי הוא חייך משמע תרין חיין חד בעלמא דין וחד בעלמא דאתי א"כ היה בדין שיאריך ימים בעלמא דין ולמה מת בחצי ימיו ולכך לא היה אדם משיבה דבר וק"ל:

גמרא דשבת דף ל' ע"ב שלח שלמה לבית המדרש אבא מת ומוטל בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה שלחו ליה חתוך נבילה לפני כלבים ואביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלהו ויש לדקדק למה באמת שאל שלמה הני תרי שאלות והם השיבו תחילה חתוך נבילה לפני כלבים ואח"כ השיבו על אביו וכתבתי ישוב על זה דרך חריף ושנון ובטחתי בחסד עליון שהלימוד הוא אמת כלל כן כתבתי ויצאתי חוץ לגדרי ונקדים גמרא דשבת דף מ' ע"ב אין נותנים כלי תחת הנר לקבל השמן ואמר ר' חסדא אע"פ שאמרו

אין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה אבל כופין עליה כלי שלא תשבר אמר רבא מ"ט דר' חסדא קסבר תרנגולת עשויה להטיל ביצתה באשפה ואין עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון והצלה מצויה התירו והצלה שאינו מצויה לא התירו ואיתביה אביי ממתני' דנותנים כלי תחת הנר לקבל בו ניצוצית וכן כלי תחת הדלף בשבת ותירץ רבה ניצוצות שכיחי דלף בבתי חדתי דשכיחי דדלפי ורב יוסף מפרש דטעמא משום דאין מבטלין כלי מהיכנו וניצוצות אין בו ממש ודלף בדלף הראויה ואיתבי אביי ממתני' כופין את הסל לפני אפרוחים שיעלו וירדו ומשני קסבר מותר לטלטלו והתני' אסור לטלטלו ומשני בעודן עליו והתני' אע"פ שאין עודן עליו א"ר אבוהי בעודן עליו כל בין השמשות מגו דאיתקצי לבין השמשות איתקצי לכולה יומא ורבי יצחק סבר כשם שאין נותנים כלי תחת התרנגולת לקבל ביצתה כך אין כופין כלי בשביל שלא תשבר דסבר דאין כלי ניטל אלא לדבר הנוטל ומותבינן כל הני תיובתא ומשני בצריך למקומו עכ"ל הגמרא:

ובתוס' ד"ה בעודן עליה וקשה לרשב"א למ"ד יש מוקצה לחצי' שבת אמאי כופין את הסל לפני אפרוחים והא מבטל כלי מהיכנו וי"ל דלמ"ד יש מוקצה לחצי שבת הך דכופין את הסל מוקי ליה כר"ש דלדידיה ודאי שרי לטלטל הסל כשירדו דאפי' מגו דאיתקצי לבין השמשות איתקצי לכולה יומא לית ליה דהא מתיר להסתפק מן הנר שכבה עכ"ל. ואגב זה אמרתי לברר דברי התו' ד"ה ומשני ליה בצריך למקומו שלכאורה קשה להולמן דכתבו שם האי דנותנין כלי תחת הדלף איכא נמי לשנויי בדלף הראוי ובפ' משילין משני ליה הכי לר' יצחק תימא לר"י בתרווייהו מצי למיתני נותנים בצריך למקומו נ"ל כוונתם דהא ע"כ יש להקשות מ"ט לא משני רבא בדלף הראוי אע"כ דלף הראוי לאו למימרא דבעי ליה לשתיה דמילתא דפשיטא דשרי אלא דאתי לאשמועינן דאף דמציל הבית מטינוף או הפירות שרי ולא הוי ביטול כלי מהיכנו כיון דאי בעי היה ראוי לשתיה כמו דלא חשיב ביטול כלי מהיכנו גבי טבל דמשני טבל מוכן הוא וא"כ לא היה רבה רוצה לתרץ בדלף הראוי דהא לפי פי' התוס' בד"ה הצלה שאינו מצויה פירשו דאף: בדבר הניטל הצלה שאינו מצויה אסור משום טירחא וא"כ לפ"ז גם לר' יצחק צריך לתרץ בצריך למקומו ולא סגי בתירוץ דלף הראוי' דנוכל לומר דר' יצחק לא פליג על רבה אלא בהצלה מצויה בדבר שאינו ניטל דלרבה שרי ולר"י אסור מטעם דאין כלי ניטל אבל בהצלה שאינו מצויה י"ל דמודה לרבה דאסור אף בדבר הניטל וא"כ הוכרח לתרץ בצריך למקומו אף בדלף ולכך פי' התו' דבפ' משילין משני ליה הכי לר' יצחק וע"כ מוכח דלית ליה ה סברא דאסור משום טרחא בדבר הניטל אף בהצלה שאינו מצויה אלא

הכל תלוי בדבר הניטל ולפ"ז מקשי' התוספות תימה לר"י בתרווייהו הוי מצי למיתני נותנים בצריך למקומו בלא זה הייתי אומר דר' יצחק בהצלה שאינו מצויה אף בדבר הניטל אסור דלר"י תרווייהו בעינן דבר הניטל ומצויה וא"כ בכל הנך קושי' היה יודע דמצויין הם כדמשני רבה אך לדידיה אסור מטעם דאינו ניטל ומתרץ בצריך למקומו וצריך למקומו מותר לטלטל לדבר שאינו ניטל בחדא לריעותא או בדבר שאינו מצויה אלא דניטל אבל בתרתי לריעותא שאינו מצויה וגם אינו ניטל אז אף בצריך למקומו אסור א"כ א"א לומר במתני' נותנים כלי תחת הנר לקבל בו השמן בצריך למקומו כיון דאיכא תרתי לריעותא חדא שאינו ניטל ולא שכיחי אבל ניצוצות דשכיחי שפיר תני נותנים כך הייתי אימר בלא זה אבל עכשיו דע"כ לא סבר הסברא כלל אלא דהכל תלוי בדבר הניטל א"כ שפיר הקשו בתימה ותירצו דמעיקרא אשמועינן דאין כלי ניטל כו' וכ"ת דמ"מ ליתני בתחילה אין נותנים גבי ניצוצים באין צריך למקומו וגבי נר ליתני לבתר הכי נותנים בצריך למקומו ולכך פירשו התוס' א"נ ר' יצחק אית ליה נמי דאסור לבטל כלי מהיכנו כו': בא"ד דאם נאמר דלרבי יוסף לא אתי מתניתין כר' שמעון א"כ מצינו למימר דאפי' רבה אית לי' דאסור לבטל כלי מהיכנו ואיצטרך למימר דהצלה שאינו מצוי' לא התירו לאוקמי' מתני' כר"ש ולפ"ז נתישב לי קושי' גדולה דלמה לא השיב רבה בצריך למקומו אע"כ דלא סביר תירוץ זה משום כיון דלדידי' מותר לבטל מקצת שבת אליבא דר"ש א"כ קשה קושי' התוס' דליתני בתרווייהו נותני' בצריך למקומו דא"א לומר דלכך לא תני הכי נותנים משום דאסור מחמת ביטול כלי הלוא לדידי' שרי לבטל כלי אבל אליבא דר' יוסף שפיר משני דהוא אינו מחלק בין הצלה מצוי' ואית לי' ביטול כלי מהיכנו כר' יוסי ולכך לא תני הכי נותני' ושפיר מתרץ בצריך למקומו מותר ודוק כי נכון הוא בעזרת ה':

ועתה נקיט כלל זה בידך דמתניתין אין נותני' כלי תחת הנר יש לפרש בשני טעמים א' בשביל ביטול כלי מהיכנו וע"כ לא סבירא לן כר"ש כיון דלדידי' מותר מותר השמן שבנר לאחר שכבה דלית לי' מגו דאיתקצו לבין השמשות א"כ לא חשיבי ביטול כלי מהיכנו ולמיתני דאסור לבטל כלי מהיכנו א"כ מותר שמן שבנר ג"כ אסור משום דאיתקצי לבין השמשות ולפ"ז אסור לחתוך נבילה שנתנבלה היום לפני הכלבים דהא לא הי' חזי בין השמשות וכיון דאיתקצו לבה"ש איתקצו לכל היום אבל אם נפרוש טעמא דמתני' משום דאין כלי ניטל אלא לצורך הניטל ולעולם כר"ש קיי"ל דלית לי' מגו דאיתקצו וא"כ אין תקנה למת המוטל בחמה דאמרי' שם בגמ' ע"ב אמר להו רב ששת פוקו ואמרו לי' לר' יצחק כבר תרגימה רב הונא לשמעתך בבבל דאמר רב הונא עושין מחיצה למת בשביל

חי ואין עושין מחיצה למת בשביל מת משום דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל: והשתא יבינו הדברים ששלח שלמה לבית מדרשו שני שאלות דוקא אבא מת ומוטל בחמה איך לעשות וא"ת דיכולין ליטול כלים ולעשות מחיצה דכלי ניטל אף לדבר שאינו ניטל וא"כ קשה מ"ט אין נותנים כלי תחת הנר וע"כ צריכין אתם לומר משום ביטול כלי מהיכנו וע"כ מוכרחים אנו לומר דלא כר"ש ומותר שמן שבנר אסור משום דאיתקצו לבין השמשות א"כ כלבים של בית אבא רעבים איך לעשות דהא אסור לחתוך להם נבילה משום דאיתקצי לבין השמשות והם השיבו חתוך נבילה והשלך לפני הכלבים דקיי"ל כר"ש דלית לי' מוקצה ולית לי' מגו דאיתקצו לבין השמשות כיון דהשתא חזי וכ"ת לפ"ז מוכח ע"כ דטעמא דמתניתין דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל וא"כ איך יהי' תקנה לאביך ולכך אמרו לו ולענין אביך הנח עליו ככר או תינוק וטלטלהו דבאמת אסור לעשות מחיצה בכלים דאין כלי ניטל אלא לצורך הניטל וק"ל ולכך השיבו תחילה על שאלת כלבים רעבים ואח"כ על שאלת אביו וק"ל:

שבת דף ל' ע"א אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה פרש"י רינה תפלה תחינה כתובים בתפילת שלמה עד כ"ד וי"א כ"ד ברכות דתענית ולא נהירא עכ"ל ונתקשו התלמידים למה באמת כתב רש"י דלא נהירא פי' יש אומרים ונ"ל לומר משום דאמרי' בברכות דף כ"ט הנך כ"ד דתענית כנגד מי כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה ש"מ ע"כ כפי' ראשון דהא כ"ד ברכות דתענית הם כנגד כ"ד רננות שאמר שלמה וק"ל:

על פרשת שמיני - אור חדש

כתב הרמב"ם ז"ל פ"א מה"ש ה"ג וז"ל דגים וחגבים אינם צריכים שחיטה כו' ובחגבים נאמר אסף החסיל באסיפה לבד עכ"ל רבינו ז"ל ותפסו עליו כל נושאי כליו מש"ס ערוך דמס' חולין דף כ"ז ע"ב דאי' שם תני בר קפרא זאת תורת הבהמה והעוף. הטיל הכתוב לעוף בין בהמה לדגים לחייבו בשתי סימנים אי אפשר שכבר הוקש לדגי' לפוטרו בלא כלים א"א שכבר הוקש לבהמה הא כיצד הוכשרו בסימן אחד ופריך דגים דלאו בני שחיטה נינהו מנ"ל אלא מדכתיב הצאן ובקר ישחט להם אם את כל דגי הים יאסף להם באסיפה בעלמא סגי להו אלא מעתה גבי שליו דכתיב ויאספו את השליו ה"נ דלאו בשחיטה והא אמרת לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה ומשני התם לא כתיב אסיפה במקום שחיטה דאחרינא הכא כתיב אסיפה במקום שחיטה דאחרינא עכ"ל הגמ' הרי עינינו רואות מסקנת הש"ס היכא דכתיב לשון אסיפה שלא במקום שחיטה לא מוכח מידי מיני' דסגי באסיפה בעלמא ואיך כתב רבינו להוכיח דחגבים אינם

טעונים שחיטה מדכתב אסף החסיל הא האי אסיפה לא נאמר במקום שחיטה. יעויין בכ"מ ובלח"מ ודרך פלפול אמרתי דרבינו מצא סתמא אחרינא כדרכו בכל מקומות ומוכח משם אף שלא במקום שחיטה אם כתב לשון אסיפה סגי באסיפה בעלמא רק דהכא הוצרך הש"ס לשנויי הכי לשיטת בר קפרא ואגב יתורץ ג"כ מה שיש לדקדק בשמעתין על אריכת לשון המקשה אלא מעתה גבי שליו כו' והא אמרת לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה הלא סגי באומרו והלא אמרת לפוטרו בלא כולם א"א. ונראה דאי' במס' יומא דף ע"ה ע"ב וישטחו שטוח תנא משמי' דריב"ק אל תקרי שטוח אלא שחוט מלמד שירד להם עם המן דבר הטעון שחיטה (ופרש"י מלמד שהשליו הי' דבר הטעון שחיטה) אמר רבי וכי מכאן אתה למד כו' אלא מלמד שירד להם משטיחין משטיחין יעש"ה והנה לריב"ק נראה דסבר דמש"ה נאמר לשון שחיטה גבי שליו כי היכא דלא נימא מאחר דכתיב בו ויאספו באסיפה בעלמא סגי לה כמו דפריך במכילתן קמ"ל שהשליו הי' טעון שחיטה הרי מוכח בע"כ דריב"ק ס"ל הכי דגם היכא דכתי' אסיפה שלא במקום שחיטה סגי באסיפה וגלי לן קרא הכא גבי שליו ומיני' נלמד גם לחגבים אף דכתיב אסיפה דידהו שלא במקום שחיטה אפ"ה סגי באסיפה בעלמא וי"ל רבינו קים ליה כדברי ריב"ק הנ"ל וא"ל א"כ מאי פריך כאן אלא מעתה גבי שליו כו' הלא כבר כתיב ביה בהדיא לשון שחיטה לריב"ק זה ליתא דע"כ מוכח דבר קפרא לא ס"ל כריב"ק בזה דאל תקרי וישטחו אלא וישחטו דשליו הי' טעון שחיטה דאם נימא דב"ק ס"ל כריב"ק קשה על הלשון של ב"ק דאמר לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה הלא בלאו ההיקש מוכח דעופות טעונים שחיטה מגופיה דקרא דכתיב לשון שחיטה גבי השליו אע"כ דלא דריש לוישטחו כריב"ק אלא כרבי ולדידי' הוצרך הש"ס לחלק בין היכא דכתיב לשון אסיפה במקום שחיטה למקום דלא כתיב אסיפה במקום שחיטה אבל לריב"ק מוכרח דליתא לזה החילוק כנ"ל וזה דדייק הש"ס בדקדוק היטב אלא מעתה גבי שליו נמי נימא דסגי באסיפה ומשום דלא נאמר דס"ל כריב"ק דכתיב בגופי' דשליו ג"כ בפי' שחיטה בלשון שטוח כו' לכך דייק דז"א והא אמרת לפוטרו בלא כלום א"א שכבר הוקש לבהמה וא"א דס"ל כריב"ק דנאמר בפירוש לשון שחיטה בשליו קשה למה תולה בהיקש דעוף טעון שחיטה בלא"ה מוכח משליו גופי' ודוק וסמכתי על מעיין שם כתב הגאון בתורת חיים הא דאמרי' בגמ' הטיל הכתוב עוף בין בהמה לדגים הכי קא קשי' לי' מאחר דבריש הפרשה נאמר מקודם פ' טמאים גבי בהמה וחיה ואח"כ גבי דגים ואח"כ גבי עופות וה"ל למיכתב ג"כ הכא זאת תורת בהמה ושרץ המים ועוף אלא כדי להקיש כו' עש"ה. ולפ"ז קשה לת"ק דפליג על בר קפרא ויליף מקרא אחרינא

שחיטת עוף בסימן אחד קשה למה לא נכתב על הסדר בהמה ודגים ועופות. ונ"ל ע"פ מה שהביא הט"ז בי"ד סי' י"ג דחגבים אינם טעונים שחיטה דאתקש עופות לבהמה ואחר דגים כתיב וכל שרץ הארץ זו חגבים ואתקש חגבים לדגים לפוטרם מן השחיטה יע"ש וכן הביא בכ"מ ולפ"ז י"ל דס"ל לת"ק דאיצטרך למיכתב שלא כסדר בכדי שיהי' מסודר דגים אצל חגבים הנכתב בסוף גם בפ' קמאי ולהקיש לו חגבים ומש"ה כתיב כאן עופות קודם דגים וזה ברור ובזה מיושב מה דלא פריך בל"ז דגים מנ"ל דלאו בני שחיטה דלא אשתמט לן דדגים צריכין שחיטה ולפי הנ"ל מיושב דלת"ק מוכח דדגים לאו בני שחיטה מדאיצטרך ההיקש חגבים לדגים. וא"ל א"כ לבר קפרא נמי מנ"ל דמש"ה נכתב שלא על הסדר להקיש עופות לבהמה דלמא בכדי להקיש חגבים לדגים שאינם טעונים שחיטה ז"א דאם באמת נימא בעוף שא"צ שחיטה ה"ל למיכתב על הסדר ומהי תיתי שחגבים טעונים שחיטה דגם אם מקיש לעוף א"צ שחיטה וא"ל דעדיין דנימא דיהי' כמו עוף שטעון עכ"פ נחירת סימנים גם זה ליתא דהנה הקשה הכסף משנה מהי תיתי דדגים וחגבים יהיו צריכים שחיטה הלא אנו צריכין למילף גם בבהמה ועוף שחיטה ותירץ משום דכתיב וזבחת מבקרך וצאנך וראינו דריבה לן קרא דלאו דוקא וה"ה עוף א"כ ה"א ה"ה נמי כל בני חיי' צריכ' שחיטה יעש"ה א"כ לפום הך חלוקה דעופות א"צ שחיטה מהי תיתי לרבות כלל חגבים ותן לחכם כו' והארכתי בזה: במשנה פ"ו דתמורה ר"א אומר וולד טריפה אסורה כו' יעש"ה וכתב הרב מברטנורא ורש"י ז"ל אבל להדיוט הריב"ק שריא והגאון בעל תי"ט משיג עליו וגם בתוס' באמרם שגם להדיוט אסור. ונראה להוכיח לכאורה כדברי הרב ז"ל מהך דאי' במס' מנחות דף ה' דפריך שם ל"ל מן הבקר להוציא את לטריפה הא הוא ק"ו מב"מ שמותר להדיוט אסורה לגבוה טריפה שאסורה להדיוט כו' ומשני מה לב"מ שכן מומן ניכר תאמר בטריפה שאינו ניכר ופי' תוס' אע"ג שגם טריפות הם ניכרת כמו מומין שבסתר מ"מ איכא נמי טריפה שאין נודע לנו כל עיקר עד אחר השחיטה כמו טריפות שבבני מעיים יעש"ה והדר פריך שם וטריפה מהכא נפקי' מהתם נפקי' ממשקה ישראל מן המותר לישראל כו' ומשני חד לנטרפה ולבסוף הקדשה וחד להקדשה ולבסוף נטרפה כו' ומקשים הלא אסיקנא דלא איצטרך כ"א על טריפות שאינם ניכרים רק לאחר שנשחטה ומנא ידעי' אם נטרפה ולבסוף הקדישה או הקדישה ולבסוף נטרפה. בשלמא אקדשה ואח"כ נטרפה משכחת לה כגון שהקדישה ושהתה יב"ח וממילא אח"כ נטרפה אלא נטרפה ולבסוף הקדישה מנא ידענא לה כו' יעש"ה ולפירש"י ניחא דשפיר נוכל לפרש קרא על נטרפה ולבסוף הקדישה כגון וולד טריפה שאסורה גבי מזבח ג"כ דזהו נולד בטריפתו וא"ל דזהו הוה כמו טריפה הניכרת

גם לזה לק"מ דאע"פ שהוא ניכר איצטרך קרא דליכא למילף בק"ו מן ב"מ דמותר להדיוט כו' כיון דגם וולד טריפה מותר להדיוט לשיטת רש"י ז"ל א"כ ליכא שום ק"ו ואיצטרך שפיר גם על טריפה הניכרת משא"כ לשיטת התוס' הדרא קושיא לדוכתיה ויעויין מ"ש בזה לעיל בפ' נח ומשם תלמוד לכאן ודוק היטב:

על פרשת תזריע - כתנות אור

סמיכת הפרשה אשה כי תזריע וילדה זכר וביום השמיני ימול בשר ערלתו למעלה מן הענין כתיב הבדיל בין הטמא ובין הטהור ואמרתי דרך רמז דאי' בפ' הפועלים דר"א בר"ש דאייתי לקמי' שיתין מיני דמא וטהרינהו הוי קא מרנני רבנן אמרו ס"ד לית בהו חד ספק אמר אם אם כמותי יהי' כולם זכרים ואם לאו יהי' נקיבה אחת ביניהם וזה הוא הרמז להבדיל בין הטמא ובין הטהור ר"ל כשתרצה לידע הפרש אם הי' טהור או טמא יהי' סימן זה בידך אשה כי תזריע וילדה זכר הוא הסימן שהי' דם טהור וק"ל: גמרא דנדה דף ס"ו ע"א א"ר זירא בנות ישראל החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבת עליו שבעה ימי נקיים ובברכות דף ל"א ע"א אין עומדין להתפלל אלא מתוך הלכה פסוקה וה"ד הלכה פסוקה אמר אביי כי הא דאמר ר' זירא בנות ישראל החמירו על עצמן כו' ובמגילה דף כ"ח ע"ב איתא תנן התם ודאישתמש בתגא חלף תני ריש לקיש זה המשתמש במי ששונה הלכות כתרה של תורה כי הא דר"ל הוי אזיל באורחא מטא עורקמא דמיא אתא ההוא גברא ארכבי אכתפי' וקא מעביר לי' א"ל קרית א"ל קרינא תנית א"ל תנינא ארבעה סדרי משנה א"ל פסלת לך ד' טורי וטענית בר לקישא אכתפיך שדי בר לקישא במיא א"ל ניחא לי דאשמיעך למר א"ה גמיר מיני הא מילתא דאמר ר' זירא בנות ישראל הן החמירו על עצמן שאפי' רואות טיפת דם כחרדל יושבות עליו ז' נקיים עיין בפרש"י ואיכא למידק טובי בלישני' דריש לקיש דאמר הן החמירו כו' ה"ל למימר החמירו ועוד איכא למידק דאמר אי הכי גמיר מינאי הא מלתא וכי לא הי' לר"ל לגמור לו דין אחר ועוד איכא למידק בדברי ר' זירא דאמר בנות ישראל החמירו ולמה לא גזרו עליהם חכמים דין זה דהא מצינו כמה חומרות וכמה גזירות שגזרו חכמים ולמה לא גזרו גם חכמים עליהם גזירה זו: ונ"ל לומר דאי' ריש נדה דשמאי אמר כל הנשים דיין שעתן והילל אמר מפקידה לפקידה ואפי' לימים הרבה ובדף ג' ע"ב אי' רבא אמר טעמא דב"ש משום ביטול פרי' ורבי' וחד סבר טעמא דב"ש דאם אי' דהוי דם מעיקרא הוי אתי ופריך הש"ס והא תניא כי האיך לישני משום ביטול פרי' ורבי' ומשני ה"ק הילל לשמאי אין טעמא קאמרת דאם איתא דהוי דם מעיקרא הוי אתי מיהו עשה סיג

לדבריך דמאי שנא מכל התורה דעבדינן סיג א"ל א"כ בטלת בנות ישראל מפרי' ורבי' והילל מפרי' ורבי' מי קאמינא לטהרות הוא קאמינא ושמאי לטהרות נמי לא דא"כ לבו נוקפו ופורש ע"כ הגמ' נמצא אנו למדין דאפי' להחמיר לא החמירו אלא לטהרות אבל לא לבעלה משום דאיכא למיחש לביטול פרי' ורבי' וב"ש ס"ל דאפי' לטהרות לא גזרינן דא"כ לבו נוקפו ופורש ואנן קיי"ל דנשים אין מצווי' על פרי' ורבי' ולפ"ז ניחא דחכמים לא רצו לגזור עליהם חומרא זו משום דא"כ בטל בני ישראל מפרי' ורבי' אבל הנשים בעצמן גזרו עליהן חומרא דר' זירא משום דהם פטורים מפו"ר וחכמים לא מיחו בידם שראו שכוונתם הי' לשם שמים שלא יבואו לידי עון מכשול כרת אע"פ שהי' לפקפק על חומרא זו מ"מ לא מצינו ששום אדם חולק על חומרא זו וקמ"ל הש"ס שזו הלכה פסוקה היא ולא חלק בה שום אדם אף שנראה קצת ביטול מצוה מ"מ כוונתם הי' לש"ש וזה פי' הגמרא דמגילה דאף דאמרו המשתמש בתגא חלף זה המשתמש במי ששונה הלכות אך האי גברא אמר דניחא לי' לאשמועינהו ר"ל לשמש ש"מ דס"ל דעת לעשות הוא אף דנראה קצת איסור מ"מ כיון דדעתך לש"ש לשמש ת"ח א"כ גמיר מיני' הא מילתא דאמר ר' זירא בנות ישראל הן שהחמירו על עצמן ר"ל אף שיש בזה חשש ביטול מצוה פרי' ורבי' מ"מ דעתן הי' לש"ש ולא מיחו בידם חכמים משום עת לעשות א"כ לדידך נמי אף שיש קצת ביטול מצוה לדידי לשמש במי ששונה הלכות מ"מ כיון דדעתך לש"ש מותר ואין חשש איסור כלל כמו גבי בנות ישראל שהחמירו על עצמן ולא מיחו בידן חכמים אף שיש חשש ביטול מצוה פו"ר מ"מ דעתם הי' לשם שמים וק"ל:

גמרא דמגילה דף י"ד והיא רוכבת על החמור ויורדת בסתר ההר בסתר ההר מן ההר מבעי' לי' אמר רבה בר שמואל על עסקי דם הבא מן הסתרים נטלה דם והראתה לו אמר לה וכי מראין דם בלילה כו' ואיכא למידק למה לא הראתה דם לחכם אחר והוצרכה לשאול לדוד ונ"ל לומר שרמז רמזה לו ע"י ראיות דם שלא בידיעתה נעשה זאת שהכלים נבל עבדי דוד דאמרי' בריש פסחים תנא דבי ר' ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקי' שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב ופריך הא כתיב והיא רוכבת על החמור ומשני התם משום בעיתותא דהר או דדוד ואורחא בכך ובסוף בנות כותי' תנן ר"מ אומר אם היתה במחבא והגיע שעת וסתה ולא בדקה הרי זו טהורה מפני שחרדה מסלקת דמים ובדף ע"א אמרי' ותתחלחל המלכה אמר רב שפירסה נדה ופריך והאנן תנן שחרדה מסלקת דמים ומשני הא לא קשיא פחדא צמית' ביעתותא מרפה וכן הוא בסוטה דף כ' ע"ב כהאי לישני ופרש"י דאגה שאינו בא פתאום אלא דואגת שמא יבואו האויבים להורגה צומת את המקור מלהוציא דם ואפי' בשעת ווסתה כו' ולא אמרי' אורח בזמנו

בא שחרדה מסלקת דמים בעיתותא הבא פתאום כגון שלא היתה חרידה עד עכשיו ופתאום היא מרגשת בצערה וכן באסתר שבאת לה שמועות מרדכי פתאום מרפה דמים ופותח את המקור:

והנה אביגיל לא ידעה מה שהשיב נבל בעלה לעבדי דוד רק אח"כ שהלכו עבדי דוד לדרכם גילה לה נער אחד ואמר אליה ועתה דעי וראי מה תעשה כי כלתה הרעה אל אדונינו ועל כל ביתו והנה בני ביתו של נבל היו מתיראים מפני דוד כמו המתירא מן הכרכים ומן הלסטים שיבא עליהם להרגם אבל לאביגיל בא השמועה פתאום וחרדה גדולה נפלה עליה פתאום והיא לא ידעה מתשובת בעלה נבל שהשיב לעבדי דוד בשלמא אם היתה באותו עצה ותשובה שהשיב בעלה לא הי' לה אלא חרדה שהיתה דואגת שיבאו עליה דוד ואנשיו להמית אותם אבל היא שמעה פתאום מן התשובה שהשיב נבל לעבדי דוד ונפל עלה פתאום בעיתותא ומרפה דמים ופותח את המקור להוציא דם וזה מרמז הפסוק והיא רוכבת על החמור מחמת בעיתותא דדוד שבא עליה פתאום ויורדת בסתר ההר על עסקי דם הבא מן הסתר ופירסה נדה מחמת בעיתותא דדוד ורמזה לו בזה שלא ידעה מתחילה מזה ממה שאמר נבל בעלה לעבדי דוד דאי הי' לה ידיעה א"כ אף שהיתה מתירא מדוד ואנשיו לא הי' לה אלא חרדה המסלקת דמים ולא היתה ראויה לראות דם אף בשעת וסתה אלא ע"כ שמתחילה לא ידעה ואח"כ הגידו לה ונפלה עלי' פחד פתאום ובעיתותא מרפה ומביא דם מן המקור הבא מבית הסתרים אף שלא בשעת ווסתה וק"ל:

על פרשת תזריע - אור חדש

כתב דודי זקיני הגאון הלכה כמותו הש"ך ז"ל בש"ע י"ד סוף ה' מילה משם הרשב"ץ דמילה שלא בזמנה אין מלין שלשה ימים קודם השבת דחיישינן שמא יהי' צריך לחלל שבת ביום הג' כדכתיב ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים דמיני ילפי' גבי מילה בזמנו שמחללין את השבת ביום השלישי. והקשה עליו הש"ך ממשנה ערוכה דמס' שבת פ' ר"א דמילה דתנינן התם קטן נימול לתשעה ולעשרה ולי"א ולי"ב. כיצד כדרכו נימול לשמונה בין השמשות נימול לט' בה"ש של ע"ש נימול לעשרה י"ט שחל להיות אחר השבת נימול לי"א שני י"ט של ר"ה נימול לי"ב עכ"ל המשנה. ולהך דינא של הרשב"ץ שזכרנו משכחת לה שנימול לט"ו כגון שחל ר"ה ביום ג' וד' דהוה יום ה' י"ב ונימול ליום א' משום דאין מלין שלשה ימים קודם לשבת הרי הוא ט"ו עכ"ל ד"ז הגאון ז"ל יעש"ה לתוס' ביאור ולכאורה דברי פה הקדוש ז"ל קשים להולמן דהא לפי הך חלוקה של הש"ך

ע"כ מיירי שנולד התינוק יום א' בין השמשות דאז הוה שפיר ביום ה' י"ב וביום א' ט"ו וקשה אמאי לא נימולו ביום ב' שהוא ער"ה ולא יהי' כ"א לתשעה וא"ל דכוונתו משום דאין למול קודם ר"ה ג"כ ג' ימים כמו שאסור להרשב"ץ למול ג' ימים קודם לשבת א"כ קשי' למה לי' להיות דולג מן ציור המשנה שנולד התינוק ע"ש בה"ש. ובהיות כן לא מצינו רק ט"ו טפי ה"ל להקשות דמשכחת שנימול לי"ז באופן כמו שצייר המשנה שנולד התינוק ע"ש בין השמשות וחל ר"ה בג' וד' הרי דאסור למולו ביום א' וביום ב' שהם ג' ימים קודם ר"ה ונדחה עד יום א' שהוא י"ז וראיתי דבר זה עם חברי ותלמידי ורבים נתקשו בזה (וקשה בעיני להיות מגיהים שני פעמים ובמקום י"ב צ"ל י"א ובמקום ט"ו וי"ד ע"ש) ואמרתי כי עריבים עלי דברי דודי ז"ל מבלי שום הג"ה ואפשר לפרש דבריו כך דבאמת ס"ל דגם קודם ר"ה אין מלין שלשה ימים כנ"ל רק דמ"מ ביום א' לפני ר"ה מותר למולו מטעם ספק ספיקא ספק שמא לא נצטרך לחלל עליו י"ט ואת"ל שיהי' צורך לחלל על יום ראשון של ר"ה שהוא יום שלישי שלו מ"מ שמא לאו הוא י"ט אלא חול והשני קודש ויעויין במס' ביצה דף ה' במסקנא דמלתא. אבל ביום ב' שהוא ער"ה אסור למולו שמא יהי' סכנה ביום א' דר"ה שהוא יום שני למילתו וביום ב' דר"ה ג"כ שהוא יום ג' למילתו הרי דיהי' מחללינן י"ט ממ"נ ויע"ש שגם ביום ב' הוא סכנה יע"ש:

אולם דרך פלפול התלמידים אמרתי ליישב קושיתו דהנה יעויין ריש ה' מילה כתב רמ"א דאם מלתו שמנה יצא וא"צ להטיף ממנו דם ברית. והקשה שם ג"כ הש"ך ז"ל א"כ אמאי אמרה התורה מילה דוחה שבת נימול אותו קודם שמונה כמו דפריך הש"ס גבי עומר אם אמרת נקצר בלילה כשר אמאי דוחה שבת יעש"ה וגם דבריו בזה המה נפלאים לפמ"ש בתוס' דמנחות דף ע"ג ע"א ד"ה אמאי דחי את השבת יעש"ה וכן כתבתי בגליון הש"ע י"ד שלי שזה בכלל מ"ש הש"ך ויש ליישב ע"ש והי' לי בזה ביאור עמוק עד כי מצאתי שכוונתי בזה לדברי הגאון מופת הדור בעל שו"ת שאגת ארי' בסימן נ"ב יע"ש ושמתי שמחה בלבי שכוונתי לדעתו הרמה ומנעתי לכתוב על הספר רק אחת מה שצריך לנדון שלפנינו אם נאמר דתוך זמנו כשר דיעבד הרי הוא שוה לאחר זמנו א"כ קשה למה אמרינן קטן נימול לט' ולי' ולי"א טפי הוה לן להקדים מספק ולמולו ביום ז' שהוא ע"ש והפעולה בזה דאפשר יהיה מקיימים ג"כ המצוה בזמנו דשמא הוא יום השמיני בשלמא גבי נימול לתשעה לק"מ דהוא ג"כ ספק שמיני משא"כ בעשרה ואחד עשר ושנים עשר שבודאי לאו הוא יום שמיני קשה טפי ה"ל למולו בע"ש שהוא ספק שמיני ע"כ אומר אני שמזה הוציא הרשב"ץ את דינו שאין מלין מילה שלא בזמנו ג' ימים קודם לשבת ומש"ה אין יכולין לימול בע"ש דשמא הוא יום השביעי ואסור למולו מטעם שמא יהיה

הצורך לחלל עליו את השבת דהא כל עיקר של י' וי"א וי"ב לא משכחת לה רק כשנולד ע"ש בה"ש ומוכח מזה דגם שני ימים אחר המילה יש סכנה דאל"כ הדרא קושי' לדוכתא למה לא נימולו בע"ש יע"ש בש"ך. ולפ"ז מיושב קושי' הש"ך שהתחלנו דלא משכחת לה ט"ו באופן שנולד התינוק יום א' בין השמשות. דקשה נימולו תיכף ביום א' הבא דמותר מטעם שהוא קודם ר"ה משום ס"ס כמש"ל רק שהוא ספק שביעי והרי תוך זמנו שוה לאחר זמנו לפי דעת רמ"א כאשר בררנו ויהי' הפעולה בזה שמא הוא יום השמיני ומקיימי' מצות מילה בזמנו בשלמא על המשנה לק"מ דמצייר הכל שנולד ע"ש בה"ש י"ל שפיר דמש"ה אסור למולו ביום ע"ש מחמת שהוא קודם שבת אבל על קושי' הש"ך י"ל שפיר כמש"ל ונכון הוא אפס עדיין קשה לפי מ"ש דכל שלשה ימים איכא סכנה משכחת לה י"ג באופן שנולד התינוק יום ה' בה"ש דאז אסור למולו ביום ה' וביום ו' שלאחריו מטעם מילה שלא בזמנה אין מלין שנים ושלשה ימים קודם לשבת וחל ר"ה ביום א' וב' ונדחה עד יום ג' שהוא י"ג וצ"ע בזה:

גרסינן במס' סנהדרין דנ"ט ע"ב והרי מילה שנאמרו לב"נ ונישנית בסיני ואפ"ה לישראל ולא לבני נח ומשני האי למלתייהו הוא דנישנית ביום אפי' בשבת יע"ש ויש לדקדק לפי מה דיליף ר"נ בר יצחק במס' שבת דף קל"א דמילה דוחה את השבת דילפינן בג"ש דאות ברית ודורות עיין עליו דכל הני תלתא נאמר לאברהם וקשי' לדידיה נאמר דמילה לזה ולזה נאמרה ואולי יש ליישב דאי' במס' שבת דף קל"ה א"ר אסי כל שאמו טמאה לידה נימול לשמנה וכל שא ן אמו טמאה לידה אינו נימול לשמנה א"ל אביי דורות הראשונים יוכיח א"ל ניתנה התורה ונתחדש הלכה כלומר שניתן אזהרת טומאת לידה נתחדש הלכה דכל שאין אמו טמאה לידה אינו נימול לח' יעויין שם היטיב בפרש"י ולפ"ז י"ל דר"נ ב"י סבירא ליה ג"כ כרב אסי וי"ל דלהכא נשנית בסיני להורות לנו זה הדין חדש כשנתחדשה הלכה דכל שאין אמו טמאה לידה אילו נימול לשמנה כנ"ל אבל מאן דפליג בזה על ר"א סבר כר"י דביום מורה אפי' בשבת וי"ל בפשטות דמש"ה נישנית בסיני כדי למשרי שבת כדאמרי' ויעויין לעיל בפ' לך לך מה שכתבנו בסוגיא זו וק"ל:

בשם כבוד דודי המאוה"ג המנוח החסיד המפורסם מוהר"ר מיכאל ז"ל בן כבוד מ"ז הגאון בעל פנים מאירות וכתנות אור זלה"ה:

בש"ע י"ד ה' נדה סימן קפ"ז סעיף ג' אם רוצה לבדוק עצמה בעודה תחת הראשון אחר ששמשה ג"פ הרשות בידה ומותרת לו זהו שיטת ר"ת ויש אומרים שאסורה לראשון מתשמיש שלישי ואילך אפי' בבדיקה זהו דעת רש"י ז"ל. ורמ"א כתב ויש לסמוך על סברא ראשונה להקל. ודודי זקיני הש"ך זלה"ה כתב ס"ק י"ד ולפע"ד נראה דאין להורות

בדיקה בבעל הראשון. דהא הרמב"ם ז"ל פ"ד מה' אישות ורש"י אוסרים. ובספרי כתבתי דבהכי יש ליישב מה שהניחו התוספות בדף ס"ו ע"א ממס' נדה בתימה. אבל אי נימא דמהני בדיקה בבעל הראשון א"א ליישב ע"ש. וכאן נאזרו אנשי חיל את ידיהם כדי להבין דברי פה הקדוש הש"ך ז"ל איך יתיישב התימה שבתו' הנ"ל לדעת רש"י ז"ל ואמרתי שדבריו חיים וקיימים כעמוד הברזל לפסק הלכה כדעת רש"י והרמב"ם ז"ל כאשר אבאר בעזה"י וכל קושי' התו' לדעת רש"י שבסוגיא דנדה שם מעיקרא דדינא פריכא ואין שום תמיה לדעת רש"י וטרם נבוא להעי"ר ליישב כוונת הש"ך אציג לפניך ש"ס הנ"ל גרסי' במס' נדה שם ת"ר הרואה דם מחמת תשמיש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית מכאן ואילך לא תשמיש עד שתתגרש ותנשא לאחר. ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמש משמשת פעם ראשונה ושניה ושלישית מכאן ואילך לא תשמש עד שתתגרש ותנשא לאחר ניסת לאחר וראתה דם מחמת תשמיש משמשת פעם א' ב' ג' מכאן ואילך לא תשמש עד שתבדוק עצמה בשפופרת אם נמצא דם על ראש המוך בידוע שמן המקור הוא בא לא נמצא על ראשה בידוע שמן הצדדים הוא בא. אמר ר"ל לר' יוחנן ותבדוק עצמה מביאה שלישית של בעל הראשון א"ל לפי שאין כל אצבעות שיות פרש"י ושמא בבעל אחר לא תצרך בדיקה דמוטב שתתגרש ותתקן ולא תבוא לידי חשש כרת. הלכך מתגרשת עד שתתחזק בשלש אצבעות. תוס' ד"ה ותבדוק בביאה שלישית משמע מפרש"י שאסור' לראשון מתשמיש שלישי ואילך אפי' בבדיקה שלא תהיה בשגגת כרת. וה"ה דה"מ למיפרך לפי פירושו דגם לשני לא תשתרי אלא ע"י בדיקה כיון דלא ידע שינוייא דלאו כל אצבעות שוות. ור"ת מתיר לראשון בבדיקה ויש להעמיד הברייתא כשאינה רוצה לטרוח בבדיקה או כשאינה יודעת לבדוק. ואתי שפיר לפר"ת דפירכא קמייתא הוה כמו פירכא שניה. ר"ל דהכי פריך ותבדוק עצמה מביאה שלישית של בעל הראשון ואילך כלומר אמאי מותרת לשני בלא בדיקה. מאחר שכבר הוחזקה לראות מחמת תשמיש שלשה פעמים ודומיא דאידך פירכא דפריך ותבדוק עצמה בביאה ראשונה של בעל שלישי דפירכתו בדרך זה שתהי' אסורה לו לשמש בלי בדיקה ה"נ פריך הכא שתהא אסורה לשמש מכאן ואילך בלא בדיקה ואפילו לבעל אחר. ומשני התרצן לפי שאין כל אצבעות שוות. וחזקת בעל הראשון אינה אוסרת על בעל השני וה"ה נמי אי בעי לבדוק בביאה רביעית של בעל הראשון שריא ליה אלא דרך עצה טובה קמ"ל דמוטב שתתגרש ותנשא לשני ולא תצטרך בדיקה. הרי מבואר דעת רש"י ור"ת ז"ל היטיב ותו פריך שם ותבדוק עצמה בביאה ראשונה של בעל שלישי:

פרש"י משבא עליה פעם אחת וראתה מחמת תשמיש הרי הוחזקה לראות בשלשה אצבעות ולא תשמש שני' בלא בדיקה. ומשנינן אין חזקת ביאה אחת חזקה דאין כל הכחות שווין. ושמא בעילה זו היתה בכח מרובה הלכך בעינן עד שתתחזק בג' ביאות לכל אחד ואחד והדר תבעי בדיקה לבדיקה רביעית של בעל שלישי. תוס' ד"ה ותבדוק בביאה ראשונה של בעל שלישי תימה למאי דלא ידע שינויא דאין כל הכחות שוות ליפרוך ותבדוק עצמה בביאה שניה של בעל שני. דלענין אצבע שלו אין לומר לאו כל אצבעות שוות שהרי ראתה כבר בפעם ראשונה ע"י בעילתו של השני ומשום חזקת כחות אין להתירה שהרי הוחזקה בשלשה כחות של בעל הראשון. ואין להתירה אלא מטעם זה דאין כל הכחות שוות ואין חזקת כחו של הראשון מועלת לשני ואכתי לא ין ידעינן האי טעמא עכ"ל יעש"ה בסוגיא לתו'. ולכאורה צריכין להבין מי הכריחו רש"י לפרש את דבריהם דאיסור יש עם בעל הראשון ולא ניחא להו כפי' ר"ת. וסייעתו. ה"ה הרמב"ן והרשב"א וההג"ה מיימני' בפ"ד מה"א וכ"ה דעת הטור בסימן הנ"ל ובפרט שמשמעות לשון הירושלמי ותוספתא מטי' לדברי ר"ת כאשר מבואר שם בתו' עיי"ש וביותר צריכין להבין לשיטת רש"י בהפלא ופלא מה שמקשה הרא"ש בשיטה הנ"ל וז"ל וקשה דא"כ דיש חשש בבדיקה ואסרי' לה על הראשון אף ע"י בדיקה. א"כ למה נתיר אותה לבעל שלישי בפעם רביעי ע"י אותה הבדיקה. וכי מחמת תקנת נשואי אשה נתיר חשש איסור כרת. ואם אין חשש איסור בבדיקה. א"כ גם לראשון תהי' מותרת ע"י בדיקה זו לכן מפרש הרא"ש כשיטת ר"ת וע"ש. אמנם נראה דחדא מתורץ בירך חבירתה. הנה הרמב"ם ז"ל בפ"ד מה' אישות דין כ"ב כתב וז"ל כיצד בודקת אם נתרפאת אם לאו מביא שפופרת של אבר ומכנסת בתוך השפופרת מכחול ומוך על ראשו אם נמצא דם על ראש המוך בידוע שהדם שהיא רואה בשעת התשמיש מן המקור. ואם לא נמצא על המוך כלום ידוע שהדם שרואה מדוחק הצדדים וטהורה היא. ומותרת להנשא לאחרים. וכתב הכ"מ מ"ש שרואה מן הצדדי' כו' איכא למידק אמאי נאמר בידוע שמן הצדדי' הא איכא למיחש שמא מן המקור הוא רגיל לבוא ומה שלא נמצא על ראש המוך דם הוא מפני שלא היה עב כמו השמש שאין כל אצבעות שוות כדאמרי' ג"כ בגמרא וי"ל דלא אמרי' כל אצבעות אינם שוות אלא להקל ולא להחמיר עיי"ש. ודעת הסמ"ג שאף לחומרא אמרי' נמי לאו כל אצבעות שוות כאשר יתבאר מלשונו שאכתוב לקמן והביאו הב"י בסימן הנ"ל ומעתה אני אומר בסברת הפוסקים הנ"ל החולקים רש"י וסייעתו עם דעת ר"ת וסייעתו. והלכו כ"א לשיטתו שדעת רש"י וסייעתו ה"ה הרמב"ם והראב"ד הוא דלפי המסקנא דמשני אין כל אצבעות שוות ר"ל בין לקולא בין לחומרא. ולפ"ז נסתר קושי' הרא"ש דע"כ לבעל

הראשון אפי' בבדיקה אינה מותרת לו דמה מועיל לה הבדיקה דלמא כקושי' הכ"מ אמאי נאמר אם לא נמצא דם על ראש המוך בידוע שמן הצדדי' בא ומותרת הא איכא למיחש שמא מן המקור הוא רגיל לבוא. ומה שלא נמצא דם עכשיו על ראש המוך הוא מפני שלא הי' עב כמו השמש דלאו כל אצבעות שוות כנ"ל דלחומרא נמי אמרי' אין כל אצבעות שוות. ובודאי יהיה בועל נדה. ולהכי קתני בברייתא תתגרש ותנשא לאחר בלא בדיקה אבל גבי בעל שלישי שפיר מתירים לו ע"י בדיקה בפעם רביעית וא"ל דלמא אין כל אצבעות שוות וכנ"ל ולא מהני ג"כ בדיקה זו ז"א דהא כבר מוחזקת בשלשה אצבעות וא"כ אמאי לא נמצא בהאי אצבע נמי על ראש המוך אלא ודאי שהדם שהיא היתה רואה איגלאי מלתא למפרע שמן הצדדים היה רגיל לבוא וליכא עוד שום חשש בעולם ולהכי מותרת שפיר לשלישי בפעם רביעית ע"י בדיקה כנ"ל ומעתה נמי נסתר קושי' התו' בד"ה ותבדוק עצמה בביאה שלישית וה"ה דהוה מצי למיפרך כו' יעויין לעיל מזה דיש לפרש דודאי המקשה ידע מן הסברא של התרצן דאין כל האצבעות שוות רק דהמקשה סבר בה"א דהכא דלא אמרי' האי סברא אין כל אצבעות שוות אלא לקולא ולא לחומרא וכמו שאנו מוכרחים לפרש ע"פ האמת לשיטת ר"ת וכמ"ש הכ"מ ולהכי פריך שפיר כמו שהבדיקה מהני לבעל שלישי תבדוק בבעל ראשון אחר פעם שלישית ולמה אמרינן דוקא דתתגרש וא"ל דלמא איפכא נמי אמרי' לאו כל אצבעות שוות ואינו מועיל ג"כ בדיקה זו כמש"ל דהא לדעת המקשה לחומרא לא אמרי' הכא רק לקולא. ואמאי לא מהני בדיקה לבעל הראשון כמו לבעל השלישי והוי ממש כמו קושי' הרא"ש שזכרנו. אבל לבעל שני ודאי שפיר מותרת בלא בדיקה. כי חזקת בעל הראשון אינה אוסרת על בעל השני דלקולא בודאי אמרי' אין כל אצבעות שוות ומזה ידע המקשה שפיר. והשיב לו התרצן. לפי שאין כל אצבעות שוות כלומר כל אצבעות בין לקולא ובין לחומרא לכן לא מהני לה בדיקה אצל בעל הראשון כלל לפי שאין אצבעות שווי' גם לחומרא ודלמא אין המוך עב כמו השמש וכמ"ש הכ"מ כאשר בארנו לעיל ומעתה אין לה תקנה אחרת כ"א שתתגרש ותנשא לאחר ודוק ומעתה מיושב נמי קושי' התוס' אשר הניחו בתימה בד"ה ותבדוק בביאה ראשונה של בעל שלישי כו' כנ"ל דודאי המקשה ידע דמצי לתרוצי לפי שאין כל הכחות שוות וכן בלא בדיקה מותרת לביאה שניה רק דעיקר פירכת הש"ס כמו שמצינו בפוסקים ראשונים ואחרונים היכא דיוכל לברר בבירור היתר עדיף טפי דהיינו אם תבדוק לאחר ביאה ראשונה ולא ימצא דם על ראש המוך ודאי גמור שמן הצדדים הוא בא. לכך פריך שפיר ותבדוק עצמה בביאה ראשונה של בעל שלישי דוקא אבל בבעל שני לא מצי למיפרך ותבדוק בכדי לברר ההיתר דממ"נ או דלא צריך להבדיקה

או דלא מהני הבדיקה דמשום אצבע שלו לא צריך בדיקה לפי שאין כל כחות שוות ואי משום בכדי לברר ההיתר אם לא נמצא על ראש המוך בידוע שמן הצדדי' הוא בא ז"א דבבעל אף שתבדוק ולא תמצא דם על ראש המוך י"ל דמן המקור הוא בא רק דאין המוך עב כ"כ כמ"ש הכ"מ דאין כל אצבעות שוות כמו שתירץ המתרץ בין לקולא ובין לחומרא ומאצבע דידיה עדיין י"ל שמן המקור ראתה. רק דבבעל שלישי שכבר הוחזקה בג' אצבעות מג' ב"א הרי היא מוחזקת ולמה אינה רואה ג"כ בהאי אצבע על ראש המוך אע"כ דמן הצדדי' הוא בא ושפיר יכולים לברר ההיתר ודוק כי הוא כפתור ופרח אמנם ר"ת וסייעתו הלכו לשיטתם דלאו כל אצבעות שוות לקולא אמרי' ולחומר' לא אמרי' כמו שמסיק הכ"מ ולהכי מקשה תו' שפיר תימה דלמה לא פריך גם מביאה ראשונה של בעל שני תבדוק כדי לברר ההיתר דבשני נמי מצית לברר ההיתר מאי אמרת דלמא אין אצבע זו שוה לראשונים ז"א דלחומרא לא אמרי' אין כל האצבעות שוות ודוק (וזה לשון הסמ"ג הובא בב"י סי' הנ"ל וז"ל לפי שאין כל אצבעות שוות דהשתא מותרת בלא בדיקה מטעם ספק ספיקא שמא לא בא דם מן המקור אלא מן הצדדי' ואפי' בא לראשו מן המקור שמא לא יבוא לבעל שני דאין כל אצבעות שוות אבל אם היתה בודקת לראשון ותראה דם בראש המכחול דעכשיו נתברר דמן המקור הוא בא לא תהיה מותרת לשני מטעם שאין כל אצבעות שוות לבד עכ"ל הרי מבואר להדיא שדעתו שאף לחומרא אמרי' אין כל אצבעות שוות דאל"כ למה לי טעמי' משום ס"ס וק"ל) ומעתה דברי כבוד א"ד זקיני הרב הש"ך זלה"ה שרירין וקיימי' לפסוק פסק הלכה כדעת רש"י והרמב"ם בחומר איסור כרת כ"ד הטרוד מיכאל בהמנוח ה"ג מוהר"ר מאיר זצ"ל ה"ה הכ"מ: עוד אזכיר אגב קושי' אחת מדודי הרב המאה"ג הנ"ל גרסינן במס' חולין דף י"ג ע"ב בפיסקא שמא יקלקלו את שחיטתן שמא קלקלו לא קתני אלא שמא יקלקלו זאת אומרת אין מוסרים להם חולין לכתחילה ופרש"י ואפי' אחרים רואים אותו עיי"ש והדר ציין וכולן ששחטו ואחרים רואי' אותן שחיטתן כשירה מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה כו' והקש שם בתו' מאי פריך דלמא באמת בעינן כוונה לשחיטה וכאן אחרים רואים אותו הוה כוונה כמו שאמרי' גבי גט וצריך עיון לפי מה שהקשו התו' במשנתינו על פרש"י שמא קלקלו לא קתני ש"מ אין מוסרים להם חולין לשחוט כשאחרים רואים כו' עדיין קשה מסיפא נפקא דתני וכולן ששחטו ואחרים רואים אותו שחיטתן כשירה משמע להדיא דאפילו באחרים רואים אותו דדוקא דיעבד כשר ולא לכתחילה ותירץ ר"ת דהכי פירושו ש"מ אין מוסרי' להם חולין לשחוט אפי' להשליך לכלבים וניחא השתא דמיירי באין אחרים רואים אותו כו' יעש"ה דבאחרים רואי' מותר ליתן לכתחילה להשליך לכלבים דאף אי

אתי למעוטי ולהכשיר שחיטתן באחרים רואים לאו איסורא קאכיל דהא דיעבד כשר באחרים רואים וכ"פ במ"מ להדיא ולפ"ז לא מקשי' התו' הכא מידי די"ל דהמקשן פריך הכי אחר דתני וכולו ששחטו ואחרים רואים אותן שחיטתן כשירה דוקא דיעבד א"כ ל"ל שמא יקלקלו ולא קתני שמא קלקלו דא"ל להורות איסור לכתחילה באחרים רואים הא מסיפא נפקא דתני דוקא דיעבד ועכ"ל דתני יקלקלו להורות איסור באין אחרי' רואים אותו להשליך לכלבים א"כ ל"ל טעמי' דיקלקלו בלא"ה אסור מאחר שאין כוונה ויטעו לומר דלא בעי' כוונה לשחיטה וע"כ דבאמת לא בעי' כוונה ולזה פריך מאן תנא עכ"ל החכם המנוח ז"ל כתנות פרשת מצורע אור מדרש רבה בסדר זה מעשה ברוכל אחד שהי' מחזיר בעירות של ציפורי והוי מכריז מאן בעי למזבן סמא דחייא אודיק רבי ינאי אכוותיה ואמר סק לגבאי אמר לו לא את צריכא לי ולא דכוותך אטרח עליה וסליק הוציא לו ספר תהלים מכורך והראה לו פסוק זה מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב א"ר ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע פשוטו עד שבא רוכל זה והודיעני ואף שלמה מכריז ואומר שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו לפיכך משה מזהיר את ישראל זאת תהי' תורת המצורע ע"כ המדרש ויש לדקדק במה שאמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע פשוטו וכי גברא רבה כר' ינאי לא הבין פשוטו של מקרא זה עד שהוצרך הרוכל להודיע ולישב זה צריך אני להקדים מה דאי' בספר חסידים פעם אחת מת חסיד אחד והראהו לו מעשים טובים ומצות מה שלא עשה מימיו ושאל על זה הלא לא עשיתי דבר זה מעולם והשיבו לו שאותן בני אדם שדיברו לשון הרע עליך עשו המצות האלה ונוטל שכר מצות מהם ונתנו לך וכתב רבינו ישעיה בספרו שעל זה רמז דוד המלך ע"ה ישיחו בי יושבי שער ונגינות יושבי שכר ר"ל שאם בני אדם הגונים ובעלי מצות היו משיחים לא הרע לי כל כך כי ידעתי שכל המצות שעשו יתנו לי שכרן לעולם הבא אבל ישיחו בי יושבי שער שהם אנשים פחותים וריקים מן המצות ואין לי מה ליטול מהם וזה הרע לי ודפח"ח וע"פ דברים אלו אמרתי דלפי זה כמה שהי' קשה לאותו חסיד אמאי מראים לי מצות שמעולם לא עשיתי כמו כן יקשה לאותן בני אדם שעשו המצות ואינם רואים שכר המצוה יקשה להם וכי משאת פנים יש בדבר הלא עשיתי המצוה זו ולמה לא ניתן לי שכרה וצריך ג"כ לומר לו בשביל לשון הרע שדיבר על חבירו נוטל ממנו שכרו ונתנו לחבירו ואי' בזוהר פ' שמיני דף מ"א ע"א רב אבא פתח ואמר מי האיש החפץ חיים נצור לשונך מרע כו' סור מרע כו' וכתיב שומר פיו ולשונו מי האיש החפץ חיים מאן חיים איין אלא חיים דאקרון עלמא דאתי וחיים תמן שריין כו' וגם אי' בזוהר שכל ימי אדם

נכנסין לפני הקב"ה וכל יום ויום עומד לפניו אם תקנון אותו יום בתורה ובמצות ובמ"ט טב ואם לא תיקן אותו יום קיבל עליו וצריך ליתן דין וחשבון על זה ולפ"ז אם אין אדם משמר פיו ולשונו אף שעשה מצות ומעשים טובים מ"מ אינו רואה אותו שכר המצוה לעוה"ב שנוטלים ממנו ונותנים לאותו אדם שדיברו עליהם לה"ר ולפ"ז יהי' פי' הפסוק כך מי האיש החפץ חיים ר"ל חיים של עוה"ב ואוהב ימים שלו להכניסם שלימים לראות טוב ר"ל שיראה אותו הטוב שהוא עושה לכך אמר עצה טובה נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב ואז החיים והימים שמורים לך לנצח לעוה"ב מה שאין כן אם אינו משמר פיו ולשונו כל מעשים הטובים שעושה לריק יגיע כי נוטלים ממנו ונותנים לאחר לכך לא הזהיר על מעשה הטוב עד שהזהיר תחילה על שמירת לה"ר ואח"כ אמר סור מרע ועשה טוב שיהיה לו לעוה"ב שכולו טוב שמורה לנצח ודבר זה פי' אותו רוכל שהי' מחזיר בעירות והי' מוכיחן מאן בעי למזבן סמא דחיי ר"ל שיהי' סם חיים לעולם הנצחיי שיהי' זרעתם עומדים לעד בעולם החיים לפי שע"י ל"ה אדם מאבד עולמו ואודיק ליה ר' ינאי כי סברו העולם שמכריז סם חיים לחיי הגוף ואמר לו הרוכל לא את צריכא לי ולא לדכוותך שעמלים בתורה ואמרינן בעירכין מאי תקנתם של מספרי ל"ה אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ולפי דברי ר' אבא בר חנינא תקנה שלא יבוא לידי ל"ה אם ת"ח הוא יעסוק בתורה א"כ אין צריך לחוש שיטלו ממנו זכיותיו ויתנו לאחר ולכך הוציא לו ספר תהלים והראה לו הפסוק מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב ר"ל שחפץ חיים נצחיי' ואוהב ימים שלו לראות אותו טוב בעולם שכולה חיים וטוב ואמר דרך עצה טובה נצור לשונך מרע ואח"כ סור מרע ועשה טוב ואז תראה אותן חיים ואותן ימים בעה"ב אבל אם לא תשמור פיך מלדבר ל"ה אין אתה רואה אותן הימים והחיים שיתנו לאחרים ולכך אמר לא את צריך ולא לדכוותך שמי שעוסק בתורה אינו בא לידי ל"ה וזה שאמר ר' ינאי כל ימי הייתי קורא פסוק זה ולא הייתי יודע פשוטו של מקרא משום דקשיא ליה למה תלה עשיות מעשים טובים בשמירת הלשון אבל אותו רוכל הכריז מאן בעי למזבן סמא דחיי נצחיי' שיהיה לו בעולם החיים בעה"ב ולא יאבד חלקו והראה לו פסוק בתהלי' מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב ר"ל שיראה לפניו תמיד ולא יאבד הטוב ממנו ואמר נצור לשונך מרע סור מרע ועשה טוב ואז יהיו שמורים לך לנצח ולא תאבוד חלקך ע"י שתשמור לשונך מדבר לה"ר ואז לא תאבד חלקך בחיים נצחיי' לעולם שכולו ארוך והבין זה ר' ינאי ע"י הרוכל שהי' מוכיח לבני דורו ועי' ראשית חכמה בשער הקדושה פרק י"ג מה שכתוב פי' על פסוק שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו והשתא נבוא לביאור שאר הפסוקים מה שאמר לפיכך הזהיר משה זאת תורת המצורע

וגם פסוק שומר פיו ולשונו כו' ותחילה צריכין אנו ליתן טעם במה שאמר הכתוב והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהי' פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה וטמא טמא יקרא ופרש"י פרומים קרועים וראשו יהיה פרוע מגודל שער ועל שפם יעטה כאבל וצריכין אנו ליתן טעם לשבח למה אמרה תורה שהמצורע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה מגודל שער ועל שפם יעטה כאבל ונראה דהא כבר הקדמנו לעיל שהמדבר לשון הרע נוטלים ממנו זכיותיו ונותנים לאחרים וזה מבואר בזוהר בכמה מקומות יכין רשע וצדיק ילבש שהמצות שאדם עושה הם הלבושים של אדם ולרשע שאינו כדאי מאבד זכיותיו לוקחים ממנו אותן המלבושים שראוי לעשות ע"י מצות ועושין מלבוש לצדיק וזה כוונת הפסוק יכין רשע וצדיק ילבש א"כ המדבר ל"ה נקרע ממנו לבושו העליון בנשמתו ולכך צותה התורה גם למטה בגופו בגדיו יהיו פרומים ר"ל קרועים רמז שגם למעלה יקרעו בגדיו מנשמתו ומה שאמרה התורה וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה כאבל נראה ע"פ הזוהר מ"ש פי' על פסוק:

וילך שובב בדרך לבו וכתיב בתרא דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחומים לו ולאבליו הקב"ה עביד טיבו עם בני נשא וכיון דעל מי"ג שנין ולהלאה פקיד עמיה תרין מלאכין נטורין דנטרי לי' חד מימיניה וחד משמאלי' כד אזיל בר נש באורח מישור אינן חדאין ביה ואתקפו עמיה בחדוה מכרזין קמיה ואמרו הבו יקר לדיוקנא דמלכא וכד אזיל באורח עקימא אינון מתאבלין עליה ומתעברין מיניה וכיון דאיתקוף ביה הקב"ה ואנהיג לי' באורח מישור כדין כתיב ואשלם כו' ואשלם נחומים לו בקדמית דאיהו אתנח' עלמא דעביד בקדמית ועל מה דעביד השתא ותב בתיובתא ובתר כן לאבליו אינון מלאכין דהוי מתאבלין עליה כד אתעברו מיניה עכ"ל נמצא גרם אבילות למלאכיו שפירשו ממנו ולכך צריך לנהוג ג"כ אבילות בגידול שער ועל שפם יעטה כאבל מדה כנגד מדה וטמא טמא יקרא ואמרו חז"ל אין הקב"ה חפץ בקילוס' של אדם רשע דכתיב וטמא טמא יקרא ונראה דאי' בראשית חכמה בשער הקדושה פי"ג על פסוק שומר פיו ולשונו בנין דאי שפוותי' ולישני' ממללין מילין בישין אינון מילין סלקין לעילא ובשעתא דסלקין כולהון מכריזין ואמרין אסתלקו מסחרני' דמילי' בישא דפלנייי' אתרי' לארחוי' דחווי' בישא כדין נשמתא קדישא אתעברית מיני' ואסתלקית ולא יכולא למללא ע"ש לתוספת ביאור נשמע מזה שע"י לשון הרע נותן מקום לנחש לשרות עליו ולכך מרמז וטמא טמא יקרא לטמא אחר יקרא ר"ל לנחש סיטרא אחרא שהוא ג"כ דיבר לה"ר על הקב"ה שאמר מאילן זה אכל וברא עולמו וק"ל:

גמרא דעירוכין דף ט"ו ע"ב א"ר יוסי בן זימרא כל המספר ל"ה נגעים באים עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתיב התם לצמיתות ומתרגמין לחלוטין ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה ואמר ר"ל מ"ד זאת תהי' תורת המצורע זאת תהי' תורתו של מוצא שם רע וכתבו התוס' אמר גרסי' ולא גרסינן ואמר דהא ריש לקיש לא אמר כלל לעיל עכ"ל ול"נ לקיים גירסא ישינה ונקדים גמרא דעירוכין א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן על שבעה דברים נגעים באים ופריך איני והא אמר ר' למה נסמכה פרשת בגדי כהונה לפ' קרבנות לומר לך מה קרבנות מכפרים אף בגדי כהונה מכפרים מעיל מכפר על ל"ה אמר הקב"ה יבוא דבר שבקול ויכפר על מעשה קול ומשני לא קשיא הא דאהני מעשיו הא דלא מהני מעשיו אי אהני מעשיו נגעים אתו נגעים ופירש"י אהני מעשיו נגעים באים שנתקוטט על ידו ובעין יעקב פי' שבא לזה הפסד על ל"ה שספר ובאמת פירושם דחוק הלא יכול לפייסו אבל לפי מאי דק"ל בא"ח סי' תר"ו דאם הוציא שם רע על חבירו אין צריך למחול לו דאפי' הביא לו כל אילי נביות כי ישמע חרפתו מאחרי' ולא יכופר לזה עד יום מותו ולפ"ז אין לך גדול דמהני מעשיו ולא מהני פיוס ממש"ר כי אחרים שמעו ממוציא ש"ר ולא ידעו בפיוסו ועל ל"ה כזה בודאי נגעים באים עליו וזה נראה כוונת ר"ל דקשי' לי' איך אמר זאת תורת המצורע הלא מעיל מכפר על עון ל"ה לכך דרש זאת תהי' תורתו של המוציא שם רע. וכיון דאהני מעשיו אין מעיל מכפר אלא נגעים באים עליו ולפ"ז נוכל לקיים הגירסא ישינה דגרסי' ואמר ריש לקיש דאמר ר' יוסי בן זימרא כל המספר ל"ה נגעים באים עליו וקשיא נמי לדידי' הלא מעיל מכפר על ל"ה ולכך בא כמתרץ ואמר ר"ל מ"ד וזאת תורת המצורע זאת תהי' תורתו של מוציא ש"ר ובלא"ה של מוציא שם רע אהני מעשיו ואין המעיל מכפר אלא נגעים באים עליו וק"ל:

ולפרש פשטי' דקרא מלשני בסתר רעהו אותו אצמית כו' נראה דרש"י פי' בד"ה אהני מעשיו ואי קשיא אמאי לא מותיב לי' משפיכת דמים וגילוי עריות דקאמר לעיל נגעים באים והכא תניא דבגדי כהונה מכפרים תירץ הא דתניא דבגדי כהונה מכפרים לאו עליה דידיה אלא ע"י אחרים שעל ידו נענשים כו' אבל ל"ה לא אשכחן דמיעוטי בהו אחרינא עכ"ל הרי להדיא דבעון לשון הרע לא מיענשו בי' אחרינא א"כ כוונת הפסוק מלשני בסתר רעהו אותו אצמית ר"ל שאני מעניש אותו בנגעים ולא מיענשי בי' אחרינא וק"ל:

גמרא דנדה דף מ"ה ע"ב איבעי' להו תוך זמן כלפני זמן דמי' או כלאחר זמן למאי הילכתא לעונשין רב ור' חנינא דאמרי תרווייהו תוך זמן כלפני זמן ור' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרווייהו תוך הזמן כלאחר זמן א"ר נחמן בר יצחק וסימנך וזאת לפנים בישראל ופי'

וזאת לשון נקיבה כלומר רבי חנינא דשמיה לשון נקיבה אמר לפנים כלומר לפני זמן ולא תטעה להחליף דבריהם לישני אחרינא שמו של רב דאמר כלפני הזמן מובלע בתיבת בישראל עכ"ל והמעיין יראה שפי' רש"י דחוק ונראה שזה מסוד ה' ליראיו דאי' בזוהר פ' בראשית דפוס זולצבאך דף ט"ז ע"ב עמוד ד' כדלא מתכשרן בני נשא עובדייהו אסתלק ו"ו מוזאת וכדין כתיב זאת תהי' תורת המצורע זה הוא חשיב כמת וכתיב זאת תורת אדם כי ימות באוהל איסתלק וי"ו מזאת ועביד האי אוהל נוקמין והיינו דכתיב זאת חוקת התורה אשר צוה ה' בגין דלא איתחבר וי"ו בהם גרמו דסיבו מקדשא וגרמו להם מותא דהא מאן דאפרש לן גרם מותא לנפשי' עד דאתיוה פרה וכפר על בנה ועיין ריש חוקת ובזה ניחא דקאמר רב ור' חנינא תוך זמן כלפני זמן לענין עונשים ואינו חייב מיתה ולכך קאמר וסימנך וזאת לפנים בישראל ר"ל דכתיב וזאת אות חיים לפנים בישראל ולכך רמז שתו"ז כלפנים ואינו חייב מיתה ועיין בריש חוקת בזוהר פי' על פסוק וזאת לפנים בישראל והכל כוונה אחת והמשכיל יבין:

על פרשת מצורע - אור חדש

גרסינן במס' פסחים דף ס"ו ע"ב ופסח גופי' מנ"ל דדחי טומאה א"ר יוחנן א"ק איש איש כי יהי' טמא לנפש איש נדחה ואין ציבור נדחים ופריך שם ר"ל אימא איש נדחה ציבור כלל לא. אלא אמר רשב"ל מהכא וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש יאמר טמאי מתים ואל יאמר זבים ומצורעים ואני אומר אם טמאי מתים משתלחים זבים ומצורעים לכ"ש אלא יש לך שעה שזבים ומצורעים משתלחים ואין ט"מ משתלחים ואי זהו פסח הבא בטומאה. תוס' ד"ה אלא אמר ר"ל וישלחו מן המחנה תימא להרשב"א לדריש לקיש הניחא לר' יהודא אלא לר"ש דאמר לקמן דלהכי כתב רחמנא טמא מת זב ומצורע לפי שחלוקי' בשילוח מחנות פסח דדחי טומאה מנ"ל עכ"ל ונראה ליישב קושי' התוס' דרך דרוש דאי' במס' חולין ר"פ אותו ואת בנו מנין לאותו ואת בנו שנוהג בקדשים כו' והקשו שם התוס' מהיכי תיתי דקרא מיירי בחולין לבד ולא בקדשים והלא סתמא כתיב בקרא וא"ל דאיצטרך שאם צריך לפסח ואין לו אלא אותו שנשחט אמו בו ביום דהייתי אומר דאתי עשה דפסח ודחי ל"ת דאו"ב קמ"ל דלא דחי זה אינו דהא גבי או"ב איכא עשה ול"ת ובלא"ה לא דחי עשה דפסח עשה ול"ת ותירצו שם דסד"א מש"ה אינו נוהג בקדשים משום דהפסיק הענין יעש"ה והיינו משום דאמרי' שם דה"א הואיל ובענינא דקדשים כתב לא יהי' נוהג אלא בקדשים לכך כתב ושור הפסיק הענין. אך הקשו שם התוס' לא לכתוב לא ה"א ולא וי"ו דהיינו לא לכתוב בענינא דקדשים וממילא

נוהג בשניהם בחולין ובקדשים ותירצו דאפשר לשום דרשא הוסמך לקדשים יעש"ה ולכאורה י"ל דמש"ה הוסמך לעניני קדשים להורות דנוהג גבי קדשים באופן שה"א דיהי' נדחה הלאו עם העשה דאו"ב דאי' במס' פסחים דף נ"ט אין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים חוץ קטורת ונרות ומח"כ בע"פ יעש"ה ולפ"ז י"ל כמ"ש הרב בעל ז"ב דמיירי שיש כאן מח"כ בע"פ שאין לו חטאת אחר זולת מן או"ב ושחט נמי שלמי נדבה דאיכא נמי עשה דאכילת קדשים ועשה דפסח ואתי עשה דפסח ודחי עשה דאו"ב משום דאולמי עשה דפסח הואיל ויש בו כרת כמו דדחי עשה דהשלמה ועשה דאכילת קדשים דוחה ל"ת דאו"ב יע"ש בעמק הלכה אולם זה ליתא דהנה שם הקשו בתוס' אמאי ידחה עשה דפסח את העשה דעליה השלם הא בעידנא דמיעקר לעשה דעלי' לא מקיים העשה דאכילת פסח שהוא בלילה ותירצו דמיירי שכבר שחטו עליו את הפסח הרי אם לא ישחוט חטאתו ישאר הפסח בפיסול ומה ששוחט עתה ומקטיר קרבנו הוכשר תיכף הפסח לאכילה כשיהי' ראוי לאכול בלילה והוה ממש בעידנא דמיעקר עשה מקיים עשה דפסח יעש"ה ובחידושי למס' פסחים בארתי על הנכון יותר דברי תוס' הללו ולפ"ז נסתר סברא הנ"ל דא"ל בכה"ג שאיירי דמח"כ אין לו אלא מאו"ב והוא בע"פ מטעם דאתי עשה דפסח ודחי עשה דאו"ב קשה ממ"נ אי קיימי' בשעתי' דעדיין לא נקרב תמיד של בין הערבים וממילא עדיין לא נשחט הפסח דזמנו אחר התמיד קשה איך יודחה עשה דאו"ב בשחיטת אחד מהם לטהרת מח"כ הלא בעידנא דמיעקר לעשה דאו"ב לא נתקיים עשה דפסח דעדיין לא נשחט ואי מיירי אחר תמיד של בין הערבים דכבר נשחט הפסח ושפיר הוה בעידנא כמ"ש התוס' לעיל התינח דאתי עשה דפסח ודוחה העשה דאו"ב עדיין איך יוכל לשחוט את חטאתו מן או"ב הא ליכא כ"א עשה דאכילת קדשים וכאן איכא עשה ול"ת דהיינו עשה דעלי' השלם ול"ת של או"ב אפס לפמ"ש התוס' דגבי מצוה דרבים לא צריך להיות בעידנא דמיעקר לאו מקיים עשה ולפ"ז י"ל דמשכחת לה בכה"ג שיגיע מזה מצוה דרבים כגון שישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים והדין שהללו יהיו עושים בפ"ע בטהרה והללו עושים בפ"ע בטהרה רק שאין קרבן ציבור חלוק ובהכרח לטמא א' בשרץ יעויין דף פ' מס' פסחים וראיתי בספר מ"ל דלמ"ד טומאה דחוי' כל כמה דנוכל לעשות שלא לטמא אחד טפי עדיף יעש"ה וא"כ בנדון שלפנינו שישראל מחצה טהורים ומחצה טמאים וכשיטהר זה המח"כ יהי' הטהורים הרוב ויעשו בטהרה והטמאים ידחו לפסח שני וזה עדיף טפי משיהי' מטמאים א' כדי שיעשו כולם בטומאה משום דטומאה דחוי' היא בציבור ובקושי' התירו הרי דיגיע מזה מצוה דרבים ולא בעינן בעידנא דמיעקר לאו יתקיים העשה ושפיר נדחה העשה ול"ת של או"ב דמיירי שעדיין

הוא קודם להקרבת תמיד שב"ה דליכא עשה דעלי' השלם זולת העשה ול"ת של או"ב ושפיר ה"א דידחה לכך סמכו ענין לו לקדשים להורות דלא דחי והשתא שסמכו ענין לקדשים ה"א דוקא בקדשים נוהג או"ב ובחולין לא קמ"ל וכתיב שור הפסיק הענין ועתה איכא למיטעת לאידך גיסא בחולין אין ובקדשים לא לכך הוצרך למיכתב וי"ו מוסיף על ענין הראשון ויתפרש לך היטב הסוגי' לפי דברינו האלה רק כל זה אם טמאים עושים פסח בטומאה או שנדחים לפסח שני אבל אם נאמר דפסח לא דחה טומאה בשום ענין הדרא קושיא לדוכתי' למה נסמך לפרשת קדשים הך ענין של או"ב והוצרך להפסיק הענין ולכתוב וי"ו מוסיף על ענין הראשון לא לכתוב בעניני דקדשים כלל וממילא נימא דנוהג בין בחולין בין בקדשים דקרא סתמא כתיב ולא נצרך ושור מוסיף על ענין ראשון וא"ל דקרא מיירי וקמ"ל באופן שה"א דנדחה עשה ול"ת של או"ב כמש"ל קשה בלא"ה הא לא דחה דבעי דנא דמיעקר עשה דאו"ב לא מקיי' עשה דפסח דהשתא ליכא למימר כמש"ל דמיירי שיגיע מצוה לרבים מזה לאותו מחצה ישראל שהם טהורים בלא"ה נמי יעשו בטהרה דליכא קרבן ציבור חלוק כלל וכלל מאחר שאין הטמאים עושים כלל בטומאה אע"כ מוכרח מזה בהחלט דפסח דחי טומאה שפיר ולפ"ז מאי פריך כאן במכילתן מנ"ל דפסח דחי טומאה הלא מוכח ממ"ש היטב:

איברא די"ל דלא מוכח משם מידי וא"ל למה סמכו ענין או"ב לקדשים י"ל בפשטות כמ"ש התוס' דקמ"ל במי שאין לו לפסח אלא או"ב וא"ל הא בפסח ליכא כ"א עשה ובלא"ה י'דענו דאין עשה דוחה ל"ת ועשה י"ל לפי חד תירוץ בתוס' דהיכא דאיכא עשה ול"ת ואיכא עשה כנגדה עכ"פ עושה העשה פעולה זו שדוחית הל"ת וליכא מלקות כי לא נשאר רק עשה ויעויין במס' קידושין דף ל"ד ולפ"ז שפיר ה"א אף דאיכא גבי או"ב עשה ול"ת מ"מ הוה מקום למיטעות היכא דאיכא עשה דפסח כנגדה דוחית הלאו וליכא מלקות לכך סמכו הלאו אצל קדשים להורות דהלאו חייל ג"כ בזה ולוקין עליו ועדיין לא שמענו דפסח דוחה טומאה כלל. אבל לר"ש דשמעינן לי' בפ' או"ב דף פ"א ע"א דגבי קדשי' לא חל מלקות של או"ב דשחיטה שאינה ראויה לא שמיה שחיטה יעויין עליו א"כ ליכא למימר מש"ה סמכו לו בעניני דקדשים להורות בכה"ג לא אתי עשה דפסח ודוחה המלקות קשיא בלא"ה לא לקי בזה לר"ש מחמת שחיטה שאינה ראויה ואם בא ללמד על עונש כבר הוא בעשה של מחוסר זמן מוזהר ועומד והיכא דליכא מלקות לא מוקמי' לה בלאווין במקום דאיכא למידרש ולומר כאופן הראשון שזכרנו ויהי' מוכח באמת מיני' דפסח דוחה טומאה ולפ"ז מיושב קושית התוס' דלר"ש בלא"ה מוכח דפסח

דוחה טומאה מכח כל הני קראי יתירא דכתיב גבי או"ב כמש"ל ועיין היטב בכל מה שכתבנו והבינהו:

על פרשת אחרי מות - כתנות אור

וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן בקרבתם לפני ה' וימותו ליישב פשטי' דקרא נקדים גמרא דסוף זבחים תניא גם הכהנים הנגשים אל ה' יתקדשו ר' יהושיע בן קרחה אומר זו פרישות בכורות רבי אומר זו פרישות נדב ואביהוא. בשלמא למ"ד זו פרישות נדב ואביהוא היינו דכתיב הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש אלא למ"ד זו פרישות בכורות פרישות נדב ואביהוא היכא רמיזא דכתיב ונועדתי שם לבני ישראל ונקדש בכבודי אל תקרא בכבודי אלא במכובדי דבר זה רמז הקב"ה למשה ולא ידע עד שמתו בניו של אהרן כשמתו בני אהרן אמר לו אהרן אחי לא מתו בניך אלא לקדש כבודו של מקום כיון שידע אהרן שבניו של מקום הי' שתק וקיבל שכר על שתיקתו ופירש"י הוא אשר דבר ה' ביום שנצטויתי על מלאכת המקדש ונקדש בכבודי באותם הנכבדים והקרובים לי אקדש. וכתב מהרש"א בח"א וז"ל ויש לדקדק לכאורה דמשמע דלא מתו בני אהרן אלא כדי להתקדש שמו של מקום על ידם ולא מתו מפני חטא ולעיל פירש"י מפני החטא שלא נזהרו לפרוש מן ההיכל בהקמות המשכן פרץ בהם וכן בפ' הדר קאמרינן מפני חטא שהורו הלכה כו' והרא"ם תירץ בזה דהכי קאמר דלא מתו בניך ביום שכינה אלא כדי כו' ע"ש באורך והא דחוק דלדבריו ה"ל למימר לא מת בניך אלא כדי כו' אבל הנראה דלא שייך קידוש המקום וכבודו אלו מתו בלא חטא דחלילה דעביד דינא בלא דינא אבל כבודו של מקום ליפרע מצדיקים בעה"ז על מיעוט עבירות שבידן ובו יתעלה ויתקדש ומתירא שמו של הקב"ה דאם בצדיקים כך ברשעים על אחת כמה וכמה והכי קאמר לא מתו בחטא זה אלא סביביו נשערה מאוד ובהם יתקדש ומתירא שמו אם לצדיקים כך לרשעים ע"א כמה וכמה והוא שאמר לי משה הייתי סבר או בי או בך שאני ואת' יותר מקורבים אבל כשראה מיתתם אמר שהם נכבדים ביותר ועלי' רמז לו ונקדש בכבודי במכובדים ליפרע מהם על עבירות קלות למר כדאית לי' בשתויי יין שלא הוזהרו עדיין על כך וכמה תנאי איכא בתורת כהנים באיזה חטאו מתו כו' עכ"ל מהרש"א הרי לדברי מהרש"א שמתו בני אהרן על עבירות קלות אע"פ שעדיין לא נאמר עונש אפי' בשתוי יין אלא להתקדש שמו של מקום וע"כ הם היו יותר קרובים ומכובדים לפני המקום אפי' ממשה ומאהרן ונענשו על עבירה קלה ובגמ' דיומא דף כ"ג תני' אמר ר' אליעזר ולא ימות עונש כי בענן אראה אזהרה יכול לשניהם אמורים קודם מיתות בני

אהרן ת"ל אחרי מות שני בלי אהרן אלא מה טעמא איענוש כדתניא ר' אליעזר אומר לא מתו בני אהרן אלא שהורו הלכה בפני משה רבן ומה שיש לדקדק בדברי מהרש"א נכתוב לקמן ועכ"פ נשמע מהגמ' הנ"ל מדכתיב אחרי מות משמע שעונש נכתוב ונאמר אחרי מות בני אהרן ולפ"ז קשה כיון שאין העונש אמור אלא אחרי מיתות בני אהרן מ"ט איענשו בני אהרן כיון שלא נאמר עונש מיתה מקודם וע"כ צריכין אנו לומר דבאמת בשביל שהיו קרוביו ונכבדיו של מקום נענשו אף על עבירה קלה שלא נאמר עונש מיתה תחילה ובזה יובן הפסוק אחרי מות שני בני אהרן שר"ל שהקב"ה אמר העונש אחרי מיתות בני אהרן ולא מקודם וא"כ קשה מאי טעמא איענשו בני אהרן ומתרץ הכתוב בקרבתם לפני ה' וימותו בשביל שהיו מקרוביו של מקום ולכך מתו אפילו על עבירה קלה וק"ל. דרוש ליום כפור גמרא דיומא דף פ"ה ע"א האומר אחטא ואשוב אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה אחטא וי"כ מכפר אין י"כ מכפר עבירות שבין אדם למקום י"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין י"כ מכפר עד שירצה את חבירו את זו דרש ר"א ב"ע מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום י"כ מכפר כו' א"ר עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר וזרקתי עליכם מים טהורי' וטהרתם ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר את ישראל ולכאורה אין קישור וחיבור לדברי ר"ע בדברי ר"א: ונראה ליישב הכל על נכון ונקדים מה שכתב הרמב"ם הביאו תוס' י"ט במשנה אין י"כ מכפר כמו אמרם אין מספיקין בידו לעשות תשובה ולפיכך לא יעזרהו השם שיעשה בצום כיפור מה שראוי לו לעשות כדי שיכפר לו עונותיו באותו היום וכתב הת"י ולפ"ז נראה דה"נ בתרי זימנא כמו ברישא דלהכי אין מספיקין דאינו פורש ממנה כמ"ש הרמב"ם ז"ל דאינו פורש מן העבירה שדומה עליו היתר ובאמת דבר זה צריך ביאור מנ"ל דבר זה דלפשט מתני' לא משמע כן ונראה דהרמב"ם אזיל לשיטתי' דהא בגמ' בדף פ"ז פריך ל"ל למימר אחטא ואשוב תרי זימנא כדרב הונא אמר רב דאמר ר"ה א"ר כיון שעבר אדם עבירה ושנה לו הותרה לו כו' ואח"כ בפיסקא אחטא וי"כ מכפר אין י"כ מכפר נימא מתני' דלא כרבי דתני' רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין שעשה תשובה ובין שלא עשה תשובה י"כ מכפר כו' ומשני א"ת רבי אגב שאני ופירש"י מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר עכ"ל ולכאורה איכא למידק מאי פריך נימא מתני' דלא כרבי דלמא באמת דמתני' לא אתי' כרבי אבל נראה דהא לפירש"י שפירש דלכך אינו י"כ מכפר באומר אחטא וי"כ מכפר מפני שעליו הוא סומך א"כ ברישא נמי למה אמרי' דוקא בתרי זימנא אין מספיקין בידו נימא אפי' בחד זימנא נמי אין מספיקין משום

שעליו הוא סומך כמו באחטא וי"כ מכפר וע"כ צריכין אנו לומר בשלמא באחטא ואשוב שרוצה לעשות תשובה לכך איצטרך לומר תרי זימנא דנעשה לו כהיתר ובודאי לא יעשה תשובה ולכך אין מספיקין בידו לעשות תשובה אבל גבי י"כ שרוצה לסמוך עליו בלי תיקון תשובה ולכך אפי' בפעם אחת אין י"כ מכפר כיון שעליו הוא סומך ולפ"ז מוכח ע"כ דמתני' מיירי די"כ מכפר בלא תשובה דאם י"כ מכפר דוקא עם תשובה וע"כ הא דקאמר אחטא וי"כ מכפר עם התשובה א"כ קשה מ"ש רישא דבעינן תרי זימנא ומ"ש סיפא דתני פעם אחת אע"כ די"כ מכפר אפי' בלא תשובה והילכך כיון שעליו הוא סומך לחטוא לכך אפילו פעם אחת אין י"כ מכפר ולפ"ז פריך המקשה שפיר נימא מתני' דלא כרבי דע"כ כרבנן לא אתי' דא"כ מ"ש רישא ומ"ש סיפא וכרבי נמי לא אתיא א"כ מתני' דלא כמאן ומשני אפי' תימא כרבי אגב שאני וק"ל:

והנה הרמב"ם פסק בפ"א מהלכות תשובה די"כ אינו מכפר אלא לשבים משום דאין הלכה כרבי מחביריו ולפ"ז אליביה צריכין אנו לומר הא דקתני אחטא וי"כ מכפר דהיינו אפי' עם התשובה ואפ"ה אין הקב"ה עוזר לו שיעשה הדברים שראוי לעשות בי"כ א"כ קשיא מ"ש רישא דבעינן תרי זימנא ומ"ש סיפא דתני חד זימנא וע"כ צריכין אנו לומר דאשמועי' ברישא וה"ה בסיפא באחטא וי"כ מכפר דוקא בתרי זימנא ושפיר כתב התוס' י"ט ונראה דהכי נמי בתרי זימנא כמו ברישא:

והנה לפי פשוטות המשנה דתני ברישא תרי זימנא אחטא ואשוב ובסיפא חדא זימנא וע"כ מוקמינן כרבי די"כ מכפר אף לשאינם שבים ואי' במפרשי התורה בספר יד יוסף סוף פ' אחרי ובספר זקן אהרן די"כ מכפר דוקא לשבים דכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם בתנאי שלפני ה' תטהרו שתעשה תשובה וכן כתב מהרש"א בפ' י"כ גבי ד' חלוקי כפרה יעו"ש ולפי פירושם מוכרחים אנו לומר דלפני ה' קאי אלמטה אתטהרו אבל למ"ד די"כ מכפר אפי' לשאינם שבים מוכרחים אנו לומר דלא קאי לפני ה' תטהרו בתנאי שתעשו תשובה אלא לפני ה' קאי אלמעלה אריש דקרא כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה' ר"ל מה שחטאתם נגד ה' דהיינו עבירות שבין אדם למקום אותם תטהרו בי"כ יכפר עליכם אבל עבירות שבין אדם לחבירו אין י"כ מכפר עד שירצה את חבירו וזה חיבור וקישור הדברים במשנה האומר אחטא ואשוב כו' אחטא וי"כ מכפר כו' וע"כ צריכין אנו לומר הטעם משום די"כ מכפר בלא תשובה ולפ"ז ע"כ לפני ה' קאי אריש דקרא כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם לפני ה' ר"ל במה שחטאתם נגד ה' בזה היום תטהרו אבל עבירות שבין אדם לחבירו לא תטהרו עד שיפייסו זה לזה וירצה את חבירו ולכך מסיים את זו ר"ל במה שצריך בין איש לחבירו לרצות דרש ראב"ע

מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו דוקא עבירות שבין אדם למקום אבל עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו:

והשתא ניחא נמי דברי ר"ע דאמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים כו' ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקב"ה מטהר ישראל ואיכא למידק שדברי ר"ע נראים ככפולים דאמר אשריכם לפני מי אתם מטהרים ה"ל למימר אשריכם ישראל מי מטהר אתכם אביכם שבשמים ועוד איכא למידק דקאמר ואומר מקוה ישראל ה' כו' ל"ל למימר ואומר הא כבר אמר שהקב"ה מטהר ישראל ויליף מקרא דכתיב וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ול"ל תו להביא האי קרא דמקוה ישראל: ונראה לי לומר דר"ע בא ליתן טעם על סיפא דמתני' ועל רישא דמתני' דסיפא דקתני האומר אחטא וי"כ מכפר אין י"כ מכפר והוכחנו לעיל די"כ מכפר בלא תשובה ויש להפלא איך הדעת סובל שי"כ יהי' מכפר בלא תשובה אדם שמלוכלך בחטאים ותקרב אל המלך בלי תשובה ועל קושי' זו יש לנו תירוץ דאי' בז"ב חילוק אם אנו כעבדים או כבנים דאם אנו כעבדים ועבד שמרד על אדוניו אין שכל אנושי מחייב שאדון יקרב לעבד בלי שיתחרט לבקש על נפשו מחילה בחסד וברחמים מאת אדוניו אבל אם אנו חשובים כבנים האב מרחם על הבן לקרבו ולהראות לו פנים יפות בלא בקשות ממנו מחילה וזה שאמר ר"ע טעם לסיפא דמתני' למה באמת י"כ מכפר בלא תשובה לכך אמר אשריכם ישראל מי מטהר אתכם אביכם שבשמים ר"ל שהוא כדמיון אב לבן ומתרצה מצד רחמנות אפי' בלא תשובה ומראה לבן פנים יפות ולכך י"כ מכפר אף בלא תשובה:

ועוד אמר טעם על רישא דמתני' דאמר אחטא ואשוב תרי זימנא אין מספיקין בידו לעשות תשובה למה באמת אין מספיקין אף שאמרו בגמ' שנעשית לו כהיתר מ"מ למה לא מהני לו תשובה אם יגדור עצמו ויתקדש אף במותר לו ונ"ל לומר דאי' בתענית דף י"ז אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפי' טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה זרקו מידו כיון שטבל בארבעים ס סאה מיד עלתה לו טבילה שנאמר מודה ועוזב ירוחם ורש"י פי' דקאי על הגזל והרמב"ם בפ' שני מהלכות תשובה דין ג' כתב וז"ל כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו כו' וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם ובזה ניחא דהאומר אחטא ואשוב תרי זימנא דנעשה לו כהיתר כדרב הונא אמר רב וא"כ אינו מודה ועוזב דומה לטובל ושרץ בידו ולכך אימר ולא וקשה לך על רישא למה אין מספיקין בידו לעשות תשובה לכך קאמר ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר כו'

וכיון שהוא מטהר בענין מקוה א"כ מה מקוה אינו מטהר אלא כשזורק השרץ מידו אבל כל זמן שהשרץ בידו אינו מטהר אף כך הקב"ה כן וא"כ כיון שנעשית לו כהיתר אינו גומר בלבו לעזוב את החטא ודומה לטובל ושרץ בידו ולכך אין מספיקין בידו לעשות תשובה וק"ל:

ולפי' רש"י פשיטא ניחא דקאמר אשריכם ישראל כו' ושלא יקשה לך למה באמת אינו מטהר בין אדם לחבירו ומתרץ ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר שישליך השרץ מידו וא"כ בין אדם לחבירו עד שלא ירצה אותו הן בגזל או בדברים שהקניטו הוי כטובל ושרץ בידו ולכך אין י"כ מכפר עד שירצה וישליך השרץ מידו: ובד"א ע"פ נסתר נראה ליישב דברי ר"ע במה שאמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים דידוע דמי נקרא ספירות בינה כידוע לכל המקובלים וי"כ בסוד בינה ובסוד מי והם רחמים גמורים עיין בספר שערי אורה שער ה' דף מ"ד ע"ב במ"ש וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא אלהים בשמים ממעל. בשמים ממעל זה צדק עליון והוא ספירת בינה והמדה מי שהוא סוד הבינה שהוא סוד הו"י בכתיבתה ובדף מ"ה ע"ב כתב ומסיים כשהוא מזכיר אל ה' כל העולם נדון בחסד וברחמים גדולים ואין שם דין כלל ולא מערער ולא משטין ולא מורה קטגוריא אלא הכל בחסד וברחמים ובזוהר ויחי דף רמ"ז ע"א מאל אביך ויעזריך האי קרא קשי' מאל אביך אל אביך יעזרוך מבעי' לי' כו' אחסין ליה לעילא מאל אביך דאיהו אחסנ' עילאה אתר דאיקרי שמים כו' הרי הקב"ה אחסין לנו שיהי' לנו דביקות בשמים שהוא בסוד ת"ת ובסוד בינה ושם רחמים גמורים ואין שם מסטין ומקטרג וזה שאמר ר"ע אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים ר"ל מדת בינה שנקראת מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם ר"ל מדת בינה אביך שבשמים שיש לנו דביקות באבינו שבשמים שהוא מדת ת"ת ושם אין מסטין ומקטרג שבמקום הרחמים אין רשות למקטרג לכנוס ולעשות קטגוריא לכך הקב"ה מכפר בי"כ אף בלא תשובה כי אין שם קיטרוג על אדם ולכך אמר ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר את הטמאים ר"ל כשאדם טובל עצמו במים פורשים ממנו כל המקטרגים ורוח מסאבה שאין להם רשות לכנוס לתוך המים רק שיעזוב את החטא הקב"ה מכפר לנו ומרחם עלינו שבמקומו השוכן בשמים שהוא מדת ת"ת אין רשות למקטרג לכנוס לשם לכך שם יש כפרה אף בלא תשובה רק עזיבת חטא:

ועפ"ז אמרתי טעם לשבח להא דאמרי' בפ"ק דיומא דף כ' ע"א דאמר אליהו לרב יהודה אחוה דרב סלא חסידא אמריתו אמאי לא אתי משיחא והא אידנא יומא דכפורי הוא ואבעל כמה בתולתא בנהרדעא א"ל הקב"ה מאי אמר לי' לפתח חטאת הוא רובץ ופי'

רש"י יצר הרע מחטיאו בע"כ ושטן מאי אומר א"ל שטן ביומא דכיפוריא לית לי' רשות לאיסטוני' ממאי אמר רבי חמא השטן בגימטרי' שס"ד ימים אית לי' רשותא לאיסטוני ביומא דכיפורי לית לי' רשות לאיסטוני ואיכא למידק למה דוקא ביום זה אין לו רשות ולא ביומא אחרא אבל לפי דברינו ניחא דביום זה אנו נכנסים לפני הקב"ה ויש לנו אחיזה למעלה בשמים ממעל בסוד בינה ושם רחמים אין רשות למקטרג להשטן והקב"ה מלמד זכות על ישראל שעברו בע"כ ע"י יצה"ר המחטיאו ועפ"ז אמרתי פי' הפסוק שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך דאי' בפ' החליל דף נ"ב ע"א דישעי' הנביא קרא ליצה"ר מכשול שנא' סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי ובדף נ"ב ע"ב אמרי' א"ר יוחנן אלמלא שלשה מקראות נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל ואחד מהם דכתיב אשר הרעתי שהקב"ה ברא יצה"ר המחטיאו וזה שרמז הנביא שובו ישראל עד ה' אלהיך שבודאי הקב"ה יקבלך בתשובה כי כשלת בעוניך ר"ל שע"י יצה"ר הנקרא מכשול בא לך עוניך והקב"ה מלמד זכות כמ"ש לפתח חטאת הוא רובץ ואשר הרעותי כתיב שע"י יצה"ר בא להם עון ע"כ וראוי לקבלם בתשובה וק"ל: ואגב דאיירי' בהאי קרא כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו נ"ל לפרש פסוק זה ע"פ מה שהביא הטור א"ח סי' תקפ"א בשם המדרש ערב ר"ה גדולים מתענין ומוותר להם שליש עוונותיהם בעשרה ימים בינונים מתענים ומוותר להם שני שלישים בי"כ הכל מתענים מוותר להם הכל וכתב הב"י וז"ל ואיכא למידק על המדרש דא"כ ער"ה חשוב כי"כ שהרי הוא מתכפר בו שליש העונות כמו בי"כ והוא חשוב כמו כל ט' ימי תשובה שהרי בכל ט' ימי תשובה אינו מכפר אלא שליש ובער"ה לבדו מתכפר שליש ותירץ וי"ל דשליש ראשון קל להתכפר ושליש השני קשה יותר ושליש אחרון קשה מכולם וק"ל עכ"ל הרי אנו למדין מדברי המדרש הנ"ל שיש ג' זמנים לכפרה א' בער"ה וא' בעשרת ימי תשובה וא' בי"כ ומיהו כפרה של י"כ חשוב מכולן שלא נשאר כלל חטא משא"כ בשני זמנים הקודמים נשאר עדיין חטא וזה כוונת הפסוק כי ביום. הזה יכפר עליכם לטהר אתכם ושלא יקשה לך למה אני פרט יום זה לכפרה הלוא יש ימים אחרים המזומנים לכפרה הלוא הם ער"ה וט' ימי תשובה ומתרץ מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו שביום הזה אתם מנוקים וטהורים מכל עון וזה רבותא כפרה די"כ משאר ימים וק"ל:

על פרשת אחרי מות - אור חדש

חדש גרסינן במס' קידושין ריש פרק, שני שליחות בקדשים מנ"ל ומשני נפקא לי' מדר"י ב"ק דתניא ריב"ק אומר מנין לשליח של אדם כמותו שנאמר ושחטו כל קהל ישראל בין הערבים וכי כל הקהל כולם שוחטים והלא אין שוחט אלא אחד מלמד ששליח של אדם כמותו ופריך הניחא לריב"ק דמפיק לי' להאי קרא על שליחות אלא לר' יונתן דמפיק לי' להאי קרא לדרשא אחרינא. שליחות בקדשים מנ"ל דתניא רי"א מנין שכל ישראל יוצאין בפסח אחד שנאמר ושחטו כל קהל ישראל וכי כולן שוחטים אלא מלמד שכל ישראל יוצאים בפסח א' כו' ופריך מיני' כלומר מזה גופיה מוכח נמי דעושין שלוחים דאטו כל ישראל ישחטו ומדחה דלמא שאני התם דאית לי' שותפות בגוי' הוא דמצי משוי שליח אלא א"ק ויקחו להם איש שה כו' תוס' ד"ה נפקא לי' מדריב"ק וא"ת אמאי לא יליף מפרו של אהרן דכתיב בי' ושחט את פר החטאת אשר לו מכלל דבעלמא לא בעינן בעלים וי"ל כו' ומדקדקים למה מציינים התוס' קושייתם על המקשה וכי לא ידע לפשוט ממקרא מלא הנ"ל ונלע"ד דהנה כתב מ"ז הגאון אמיתי ז"ל בפנים מאירות ח"ג בחידושיו למס' זו ליישב קושית התוס' בצירוף מה שהקשו בתוס' למה לא פריך גם לריב"ק ודלמא שאני התם דאית ליה שותפות בגוי' יע"ש ונראה דיתורץ שני קושיות הנ"ל חדא בירך חברתה דהנה במס' יומא דף נ' ע"ב דמבע"ל פר של אהרן בקביעותא מכפרה או מקופיא כו' ופרש"י מקביעותא מכפרה כשארי מכפרים שהפרישו אחרים עליהן שהקנו להם הבהמה לכפרה אף כאן נקנה להם חלק בו וה"ל חטאת השותפים או דלמא מקופיא מתכפרה כלומר אין כפרתן קבוע בו אלא כדבר הצף על המים כך כפרתם צף על פני כ"ג והוה חטאת יחיד יעש"ה ולפ"ז מיושב קושיא הראשונה בתוס' דלא מצי יליף מפר של אהרן די"ל מקביעותא מכפרה והוה חטאת השותפות וגבי שותפות הוא דמצי משוי שליח לכך מוכרח למילף מפסח היכא דלית לי' שותפות ובזה מיושב גם קושיא שני' של תוס' דעל ריב"ק לא מצי פריך ודלמא קרא מיירי היכא דאית לי' שותפות בגוי' ז"א דהא לריב"ק כל הקרא של ושחטו מיותר וע"כ דמורה על היכא דלית ליה שותפות דעל היכא דאית לי' שותפות לא צריך קרא דמוכח כבר מפר של אהרן משא"כ לר"י דקרא צריך לגופי' דכל ישראל יוצאים בפסח אחד וממילא אינו מיותר הקרא פריך שפיר דלא נשמע מיניה אלא היכא דאית לי' שותפות דא"ל דכבר מוכח מפר של אהרן ז"א דבאמת גם מהתם מוכח וגם מהכא עכ"פ בשניהם אין שום יתורי דקרא ע"כ דברי פה חכם ח"ח ולי הקטן אינם מובנים דבריו ה"ק חדא דהלא זה בעי' במס' יומא שם ולא איפשטי' (ותו א"כ מאי פריך על ר"י כשמשני א"ק איש לרבות שליח

הרי קרא מיותר ואפ"ה פריך ודלמא שאני התם דאית לי' שותפות הלא כאן י"ל שפיר דמר מוכח היכא דליכא שותפות וע"כ קרא דאיש מודה היכא דלית לי' שותפות ואי לא ידע זה המקשן מפר ש"א הדרא קושית תוס' לדוכתא למה לא פריך גם לריב"ק. ואולי מש"ה פריך מאחר שקרא דויקחו איש פשטי' דקראי משמע היכא דאית לי' שותפות ולא ידע המקשן מכח אא"ע לפרש קרא להוציא מפשטי' והתרצן דהוכרח לתרץ מכח אא"ע מה לי אם מוכח מפר של אהרן בשותפות או מיני' וממה דסליק נקט בידי' לפשיטות) ולפ"ז מיושב הדקדוק הנ"ל בדרך הקרוב לפשוטו דעל המקשן דפריך אלא הא דתנן האומר לעבדו צא ושחוט עלי הפסח כו' מנ"ל דעושים שליחות בקדשים לא מצי התוס' להקשות הלא מוכח מפר ש"א י"ל שאני התם דמקביעותא מכפרה והוה שותפות. וא"ל הא זה בעיין דלא איפשוט ונימא מקופיא מכפרה והוה חטאת יחיד ומוכח שפיר מיני' אף היכא דלית לי' שותפות. ז"א דא"כ קשה מאי קמבע"ל לר"א במס' יומא וסליק בבעי' אם פר של אהרן מקביע מכפר או מקופיא תיפוק לי' דמקופי' מכפר ממתני' דהאומר לעבדו כו' דמוכח מיני' אף היכא דלית ליה שותפות עושה שליח ע"ש במשנה וקשה מנ"ל הא ובהכרח לומר מפר ש"א דשם ג"כ לא הי' שותפות דמקופי' מתכפרא כנ"ל והיא גופי' פריך לי' המקשן דהכא מנ"ל שליחות בקדשים וא"ל מפר ש"א קשה תפשוט מהכא דמקופיא מכפרה ולא מצי התוס' לציין על המקשן כלל אבל התרצן דיליף מקרא יתירא דושחטו כל קהל ישראל כדריב"ק הקשו תוס' שפיר למה לא יליף מן פר ש"א וא"ל דמקביעותא מתכפרה והוה לה חטאת השותפות. א"כ קשיא להיפך מאי קמבע"ל במס' יומא תיפוק לי' דמקביעותא מתכפרה דאל"כ כל הני קרא לשליחות בקדשים דמייתי במכילתן ל"ל ותיתי מפר של אהרן אעכ"ל משום דשאני התם דאית לי' שותפות בגוי' הרי מוכח היטב דפר של אהרן מקביעותא מתכפרה והוה שפיר חטאת השותפים: ואגב אזכיר מה שהשבתי לפום רהיטן עפ"ז קושיא אחת מה שהקשה לי ה"ה החריף השנון הרבני מוהר"ר ארי' ליב בהגאון המנוח מוהר"רד ז"ל שהי' אב"ד ור"מ דק"ק ברלין על גמרא דיומא דף ע"ה ע"ב דאי' שם וישטחו שטוח תנא משמיה דריב"ק אל תקרי וישטחו אלא וישחטו מלמד שירד להם. דבר הטעון שחיטה א"ל רבי וכי מכאן אתה למד והלא כבר נאמר וזבחת מבקרך כו' אלא מלמד שירד להם משטיחים מטיחין יע"ש והקשה החכם הנבון הנ"ל מאי פריך רבי לריב"ק הא איתא במס' חולין דף מ"ז דר"ע ס"ל דקרא כי ירחק ממך המקום וזבחת לא בא אלא לאסור להם בשר נחירה דבמדבר הי' מותר להם בשר נחירה גבי חולין זולת גבי קדשים צריך שחיטה גם במדבר כדכתיב ושחט כו' אבל משבא לא"י נאסר להם גם בחולין בשר נחירה ור"י פליג התם וס"ל דבשר נחירה לא

אשתרי כלל יעש"ה ולפ"ז י"ל דגם ריב"ק ס"ל דבשר נחירה לא אישתרי כלל וכי היכא דלא נטעה לומר כר"ע דהותר להם בשר נחירה במדבר רק דקרא וזבחת קאי משנכנסו לארץ לכך כתיב גבי שליו וישטחו שירד להם דבר הטעון שחיטה גם במדבר דנאסר להם בשר נחירה גם במדבר וגלי קרא בשליו כי היכא דלא נימא בקדשים הוא דמיירי דבאמת הי' צריך גם במדבר שחיטה משא"כ בעופות דלא חזי להקרבה מוכח דגם בבשר תאוה נאסר להם בשר נחירה עכ"ל והשבתי לו מבלי עיון בגמ' כלל ע"פ מה דאי' במס' יומא פלוגתא בשחיטת פרו של אהרן חד אמר כשירה בזר וחד אמר פסולה בזר ומפרש שם דמ"ד פסולה בזר ס"ל דאהרן וחוקה כתיב בה ואידך שחיטה לאו עבודה היא יע"ש דף מ"ב ע"א וכתבו שם בתוס' מש"ה שחיטה לאו עבודה היא משום דגם חולין צריך שחיטה ע"ש ונראה דפליגי הני אמוראי בפלוגתא דר"י ור"ע הנ"ל מ"ד פסולה בזר ס"ל אהרן וחוקה כתיב וא"ל שחיטה לאו עבודה היא ז"א דס"ל כר"ע דבמדבר הי' מותר להם בשר נחירה גבי חולין א"כ שפיר הי' במדבר שחיטה עבודה דגבי חולין לא הי' צריך שחיטה רק גבי קדשים לחוד וע"כ אהרן וחוקה דנאמר במדבר דוקא הוא דשם הי' עבודה וסברא זו מצאתי בזרע ברוך. ומאן דס"ל שחיטת פרו בזר כשרה ס"ל כר"י דלא הותרה כלל בשר נחירה במדבר וא"כ הי' צריך חולין שחיטה גם במדבר ושפיר אמר שחיטה לאו עבודה היא דגם במדבר לא הי' עבודה. והנה כבר מבואר לעיל בדברינו דריב"ק דיליף שליחות מושחטו כל קהל ישראל. לא קשה לדידי' דלמא קרא קאי דוקא היכא דאית לי' שותפות דכבר מוכח מפר של אהרן דעושה שליחות בשותפות מדגלי בפר ש"א ושחט את פר החטאת אשר לו וא"כ ע"כ ס"ל דשחיטת פרו בזר פסולה ובעי' דוקא בעלים דאלת"ה לא מוכח מיני' כלל שליחות כיון דאהרן וחוקה באמת לאו דוקא וכ"כ התוס' להדיא במס' מנחות דף י"ט ע"א וכיון דע"כ לריב"ק שחיטת פרו בזר פסולה ע"כ ס"ל דשחיטה הי' עבודה במדבר דגבי חולין הותר להם בשר נחירה כמה שהוכחנו לעיל ובהיות כן פריך רבי שפיר לריב"ק גופא ממ"נ אי קאי וישחטו על מדבר גופי' הלא כבר הוכחנו דלריב"ק הותר בשר נחירה במדבר ואי פירושו דקרא שירד להם דבר הטעון שחיטה לאח"ז בא"י קשה וכי מכאן אתה למד והלא כבר נאמר וזבחת כו' ומהתם מוכח שחיטה בארץ ודוק היטב: שם בסוגיא מביא קרא לענין שליחות גבי גירושין דכתיב ושלח מלמד שהוא עושה שליח ושילחה מלמד שהיא עושה שליח ושילח ושלשה מלמד שהשליח עושה שליח וגבי תרומה ילפי' שליחות מדכתיב אתם גם אתם לרבות שליח ובקדשים יליף מדריב"ק או מאיש ועביד שם צריכותא דיש לכל אחד צד פירכא בגירושין שישנו בע"כ ובתרומה שישנה במחשבה ובקדשים שרוב מעשיהם ע"י שליח ואמרי' שם תיתי חדא

מתרתי ומשני קדשים אין ללמוד מגירושין ותרומה שישנו חול אצל קדשים. וגירושין ליכא למילף מתרומה וקדשים שכן ישנו במחשבה רק לא לכתוב בתרומה כו' ומשני אה"נ ואתם גם אתם מורה מה אתם בני ברית כו' ומקשים העולם אמאי לא משני דאתם גם אתם מרבה דשליח עושה שליח בתרומה דמגירושין ליכא למילף שישנו חול ובע"כ ובקדשים באמת לא שמעי' כלל דגם שליח עושה שליח ותו הקשה הגאון בעפ"י ז"ל על תוס' דמכילתן שהקשו אמאי לא יליף מדאיצטרך בפר של אהרן ושחט את פר החטאת אשר לו מכלל דעושים שליח כנזכר לעיל בסמוך ותירצו דה"א דוקא גבי חטאת הוא דעושים שליח דומיא דפר ש"א שהי' ג"כ חטאת וטעמא הואיל ואין ממשכנין אותו ובדידי' תלי' מלתא יוכל לעשות שליח משא"כ בעולה דממשכנין אותו ולאו בדידי' תליא מילתא לא מוכח דעושים שליחות יעש"ה ויעויין במהרש"א שהעלה פירוש תוס' כמו שזכרנו א"כ קשה מאי משני הש"ס שם במנחות על הפירכא אי מה סמיכה בבעלים כו' שהוא כתיב גבי עולה מדגלי רחמנא גבי פר ש"א כו' הלא התם חטאת הוה ואין ראייה לעולם כלל כפי חילוק של תוס' במכילתן. ועל שני תמיהות האחרונים כבר כתבנו ישוב נכון בעומקו של הלכה לעיל בפרשת ויקרא וכאן באתי לתרץ שנית ושלישית קושי' האלו בצירוף קושיא שלישית הנפלאה שהתחלנו בה ומאחר שכבר דברנו בהסברא לעיל נבוא בתכלית הקיצור דהנה הקשה הע"י מאי תירצו תוס' דעדיין לא ידענו גבי עולה תיתי עולה במה הצד מתרומה וגירושין וחטאת ע"ש וכתבתי לעיל לברר הקושיא לשיטת מהרש"א ז"ל כך דקשה תיתי עולה מן חטאת וכ"ת משום דגבי עולה ממשכנין אותו ולאו בדידי' תליא מלתא מש"ה לא יוכל לעשות שליח. ז"א די"ל גירושין דידה יוכיח שג"כ כופין אותה לגרש בע"כ ואפ"ה ילפינן מהא דושילחה שהיא עושה שליח ויעויין היטב לעיל מזה באריכות. ונראה ליישב קושיא זו דהנה לכאורה יש מקום ליישב קושית התוס' דבאמת נוכל למילף שחיטה בקדשים מדגלי בפר ש"א רק אי מהתם לא מוכח כ"א חד שליח דגם אם אמרי' דמצי למשוי שליח אחד הוצרך לכתוב בפר ש"א דבעי בעלים דוקא אבל עדיין לא שמענו אם שליח עושה שליח לכך הדר כתיב קרא יתירא בפסח דשליח עושה שליח. וא"ל דאכתי קשה על המקשן דפריך שליחות בקדשים מנ"ל והיינו שליח א' כמו שהביא ממתני' דהאומר לעבדו כו' א"כ. שפיר ה"ל למילף מפרו של אהרן ז"א דכבר הודענו בחידושינו הקודם דעל המקשן לק"מ עיין עליו אך נראה דהנה אם אנו באים לדון רק מקדים לחוד לית לן שום פירכא כ"א שכן רוב מעשיהם ע"י שליח דא"ל שישנו במחשבה ז"א דגבי קדשים גריעותא הוא הך מחשבה דפוסל הקרבן בפיגול רק כשבאים למילף ממה הצד מתרומה וקדשים אזי שפיר פרכינן שכן ישנו במחשבה. דעל

מה הצד פרכינן פירכא כל דהוא וכ"כ בעצמות יוסף. א"כ א"ל דבקדשים מורה דשליח עושה שליח קשה ל"ל גבי גירושין קרא דשליח עושה שליח נילוף מקדשים כמו דהתם שע"ש ה"ה בגירושין מאי אמרת שכן רוב מעשיהם ע"י שליח ז"א דאטו רוב מעשיהן ע"י שליח עושה שליח ובשלמא על חד שליח שפיר איכא למיפרך כנ"ל שבקדשים רוב מעשיהם ע"י שליח משא"כ אם כבר גילה לנו קרא דעושין חד שליח בודאי לענין שליח עושה שליח איכא למילף שפיר מקדשים כנ"ל וא"כ קרא ל"ל בגירושין דשליח עושה אע"כ דגבי קדשים באמת אין שע"ש ומקשים תוס' שפיר דחד שליח נוכל למילף מפר ש"א ולפ"ז יהי' כך המשך תירוצם של התוס' דלעולם י"ל דקרא דפסח מורה על שליח עושה שליח דזה לא מוכח מפר ש"א וא"ל א"כ ל"ל בגירושין ה"א דושלחה דשליח עושה שליח נילף מקדשים ז"א דאי לא הוה כתיב גבי גירושין חד דרשא לא הוה מוקמינן חד ה"י דושילחה דהיא עושה שליח רק ה"א דקאי על שליחות דידי' דשליח ע"ש והשתא לק"מ ל"ל ותיתי מקדשים ז"א דה"א גם בקדשים באמת אין שליח ע"ש וא"ל ל"ל קרא גבי פסח על חד שליחות נילף מפר ש"א ז"א די"ל דה"א דוקא בחטאת הוא דעושה שליח מאחר דבדידי' תליא מלתא שאין ממשכנין אותם אבל גבי עולה שלאו בדידי' תליא מלתא שממשכנים אותם ה"א דלא מצי למשוי שליח וא"ל דנימא גירושין דידה יוכיח ז"א דעתה קיימי' באמת דהיא אינה עושה עיקר שליחות אבל השתא דכתיב תרי ושילחה וע"כ חד אתי דגם היא עושה שליח וממילא שפיר יכולין למילף עולה מחטאת וגירושין דידה ממילא אנו מוקמי' קרא דפסח באא"ע דשליח עושה שליח ואחר שבאנו לדון דבר חדש באמת דגם גבי קדשים שליח עושה שליח פריך שפיר ל"ל בתרומה ותיתי הכל מגירושין וקדשים דגם התם שליח ע"ש והוצרך לשני דגם אתם איצטרך מה אתם בני ברית כו' ומיושב קושי' העולם היטב ולפ"ז לק"מ ג"כ קושית בעפ"י שזכרנו דליכא סתירה מן ש"ס דמנחות לתירוץ התוס' דהא לפי הוצעה שלנו באמת מורה קרא דפסח על שע"ש אבל חד שליחות מוכח היטב גם בעולה מפר של אהרן וגירושין דידה. א"כ משני שפיר במנחות דפריך נימא אי מה סמיכה בבעלים כו' ואפילו חד לא מצי משוי ע"ז שנינן שפיר מדגלי רחמנא בפר ש"א מכלל דבעלמא לא בעי' בעלים דייקו דשפיר נוכל למילף חד שליחות מחטאת וגירושין דידה וכיון שמוכח מן חטאת וגירושין דידה דעושין חד שליחות נסתר בזה ההיקש לסמיכה דודאי דלא בעי בעלים והלימוד של מס' קידושין מורה במסקנא על שליח עושה שליח וליכא שום סתירה בסוגי' הנ"ל ולא בתוס'. ומיושב נמי לפי זה מה שכתבו התוס' בחגיגה דף ט"ז ע"ב ד"ה דבר כו', וכן ליכא לאלופי דשחיטה בבעלי' דומיא דסמיכה דהאי היקש אינו אלא דרבנן יע"ש. ולכאורה

נעלם מהם ש"ס ערוך דמנחות שזכרנו דמשני מדגלי גבי פר ש"א כו' וכאשר הרגיש בזה זקיני הגאון ז"ל ולפמ"ש מיושב קושי' זו דלפי דברינו דמשני במנחות מדגלי גבי פר ש"א כו' ומוכח בעולה במה הצד מן חטאת עם גירושין דידה כמש"ל עדיין קשה הלא כלל זה מסור בידינו דהיקש ומ"מ היקש עדיף. אעכ"ל דבאמת זה ההיקש אינו אלא מדרבנן וטפי מסתברא למילף מאחת מהנה י"ג מדות שהתורה נדרשת שהוא מצד השוה הרי דגם לשינוי' מדגלי רחמנא בפר ש"א אפ"ה צריכים לומר דהך היקש אינו אלא דרבנן ואזלי שפיר דברי התו' כהוגן דתפסי מה שנשמט משינוי' דש"ס במנחות דהקישא דרבנן וע"ז סמכי הש"ס ג"כ כ"ז נראה לפלפולא:

על פרשת קדושים - כתנות אור

וידבר ה' אל משה לאמר דבר אל כל עדת בני ישראל ואמרת אליהם קדושים תהיו כו' ופרש"י קדושים תהיו הוו פרושים מן העריות ומן העבירה שבכ"מ שאתה מוצא גדר ערוה אתה מוצא קדושה ולמעלה מן הענין כתיב ושמרתם את משמרתי כו' וצריכין אנו לישב סמיכת הפרשה ואגב יתבאר מדרש רבה עליונים שאין יצה"ר ביניהם סגי להם בקדושה אחת תחתונים שיש יצה"ר ביניהם הלואי שיעמדו בשני קדושות ויש לדקדק מה הם ב' קדושות שצריכים בשביל יצה"ר שיש ביניהם וגם יש לדקדק מה שייכים אזהרות מצות אלו כיבוד אב ואם ושמירת שבת וע"ז להדדי ורש"י פי' אלילים לשון אל אל כלא הוא חשיב וצריך ליתן טעם למה רמזה התורה כאן אלילים שהוא לשון אל כלא הוא חשיב הא בכל ע"א שייך לומר זה ולמה הזהירה התורה כאן ולא במקומות אחרים. ונראה לי לישב דאי' בגמ' דיבמות דף כ' איסור קדושה שניות מדברי סופרים ואמאי קרי לי' איסור קדושה משום קדש עצמך במותר לך ופי' רש"י כדי שלא תבוא לידי עריות האסורות מן התורה ובדף כ"א יליף רב כהנא רמז לשניות משום דכתיב ושמרתם את משמרתי עשו משמרת למשמרתי כדי שלא יפגע בערוה גופא ולפ"ז אנו עושים משמרת לאסור שניות בשביל שלא יפגע בערוה גופא וא"כ יש לנו שני קדושות עריות גופא ושניות לעריות וזה שע"י שיש יצה"ר ביניינו צריכין אנו להתקדש בשתי קדושות דהיינו שניות לעריות אבל אם לא הי' יצה"ר ביניינו הי' סגי לנו בקדושה אחת ובזה מיושב המדרש וגם סמיכות הפרשה דלמעלה כתיב ושמרתם את משמרתי שהוא רמז לשניות שהם שני קדושות לכך אמר ואמרת אליהם קדושים תהיו לשון רבים שיהי' לכם שני קדושות לגדור מן עריות ולכך אמר המדרש עליונים שאין יצה"ר בניהם סגי להם בקדושה אחת אבל התחתונים שיש יצה"ר ביניהם הלואי שיעמדו בשני קדושות

אף שמקדשים בשניות דלא לפגע בערוה הלואי שיעמדו בשני קדושות בשביל שיש יצה"ר ביניהם וק"ל:

ובזה יהי' מחוברים מצות אלו דקחשיב ואזיל דאיתא במדרש רבה שכל מי שעובר על לא תנאף כאלו עובר על כל עשרת הדברות ומפרש כיבוד אב ואם שמכבד ומתירא למי שאינו אב וגם אינו מכבד לאם ומפרשים העולם כיצד אינו מכבד לאם משום דאם אמר אב השקני מים ואמו אומרת השקני מים האב קודם לאם ואם אין זה אב א"כ אינו מתירא ומכבד לאם וגם איתא שעובר על חילול שבת כגון אשת כהן שנתעברה מישראל והוא עובד עבודה בשבת והוא אינו כהן נמצא גורם לחילול שבת ואי' בפ' ד' מיתות יודעים הי' ישראל שאין בע"א ממש ולא עבדוהו אלא להתיר להם עריות ופי' רש"י יודעי' היה בע"א שאין בו ממש אלא שרצו לפרוק עול מלכות שמים כדי שיהי' להם היתר בעריות וזה חיבור הפסוקים קדושים תהיו ר"ל כשאתם קדושי' וגדורים מעריות ולא תעברו על לא תנאף א"כ הבנים בני אבותם ולכך איש אמו ואביו תיראו אבל אם לא תהיו קדושים יבוא הדבר לפעמים שלא תראו מאביו ואמו כדקאמרי' לעיל שאינו מתירא אביו וגם מפני אמו וגם את שבתותי תשמרו משא"כ אם לא תהיו גדורים בעריות יכול לבוא הדבר לידי חילול שבת שהוא זר ועובד עבודה בשבת וגם אל תפנו אל אלילים שהוא לשון אל וכלא הוא חשיב ואתם עובדים בשביל היתר העריות אבל אם אתם גדורים מן העריות אין חשש מזה שתפנו אל אלילים שהיא כלא ולא נחשב כלום ומהי תיתי לעבדם לדבר שאתם יודעים שאין בו ממש וק"ל: פרק הספינה דף ע"ג ע"א אמר רבה בר נחמני אישתעו לי' נחותא ימא האי גלא דמטבע לספינה מיתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתא ברישא ומחיין לי' באלותא דחקיק עלה אהיה אשר אהיה יה יה ה' צבאות אמן אמן סלה. עיי' בפירוש מהרש"א ששם ה' צבאות הוא השם הגואל מכל צרה כמ"ש באלהים ה' צבאות שמו יעויין שם אך יש לדקדק איך אפשר לומר שנחותא ימא יאמרו דבר הנמנע וקשה להאמין שיראו בראש הגל כי צוציתא דנורא חיוורתא שהוא אש לבנה ע"ג ראש הגל הים שהוא מן המים ונ"ל לישב דאיתא בשערי אורה שער א' דף ז' ע"ב וז"ל לפעמים קורא שם אדני בכינוים והטעם כי כל מיני הבריכות והשפע והאצילות נמשכים אליו כדמיון הנחלים וזה סוד כל הנחלים הולכים אל הים כו' ובתוך זה הים נבראו כמה מלאכים ומחנות וכמה מינים משונים כו' ובתוך הים הזה כמה ספינות וכמה שייטים וכמה דגלים פרוסי' על ראש התורן של ספינה וכמה מיני גלים ומיני שאון מתגלגלים בתוכו ועליו נאמר שם אניות יהלכון כו' וכתב המפורש שם פ"ק ג' ובתוך הים הזה כו' כבר הערותיך בהקדמה כי כל דבר יש לו דוגמתו למעלה והנה כמו שיש ספינות

למטה בים מוליכין סחורה ממקום למקום כן בים של מעלה כחות רבות ממונים להילוך השפע ממקום למקום ויש בו ג"כ המוני חיילות ממונים על הדין מתגלים והימים נגד בני אדם ומצאתי ספינה כי הנפשות כשהם זכות וטהורות באות אל הים הזה לשוב למקום מחצבן והולכים שם חבורות חבורות באניות והם י"ב אניות כמספר בני ישראל ואז כשיש איזה פתח למקטריגם לקטרג באין לטרוף הספינות והומים בגליהם לנגדה ונפש הצדיק מתדיינית לנגדם ונצחות אותם והנצל מהם והדברים עתיקים הם ה' יאיר עינינו במאור תורתו עכ"ל. וזה לדעתי פי' הפסוק בישעיה סי' כ"א ובירמיה סי' ל"א פסוק ל"ה. רוגע הים ויהמו גליו ה' צבאות שמו ולכאורה אין לפסוק זה הבנה כלל. אבל לפי פי' רבותינו שגלי הים הם מדות הדין הבאים לטרוף הספינה נפשות הצדיקים אבל ה' צבאות שמו שהוא רחמים גמורים ומתיש כחם של מדות הדין ובזוהר פ' ואתחנן דף רס"ט ע"ב פתח ר"א ואמר תרי קראי כו' חד קרא כתיב כה אמר ה' צבאות וחד: קרא כה אמר ה' אלהים מה בין האי להאי אלא בזמנא דכתיב כה אמר ה' צבאות כדין מלה אתי' ברחמי ובזמנא דכתיב כה אמר ה' אלהים כדין מלה אתי' בדינא כו' ואולפינא מאבא דדינא הוא ברחמי בגין דכתיב ה' אלהים דהא אלהים גבורה הוא כו' ובזה יתבאר הגדה זו דרבה בר נחמני אמר על דרך רמז אישתעי נחותא ימא ר"ל מרי קבלה דנחתי לימא לידע סודות התור' בשכינה כביכול ואמר האי גלא דבעי למטבע לספינה ר"ל מדת הדין שרוצה לאחוז בספינה עליונות כמבואר בשערי אורה מיתחזי כי צוציתא דנורא חיוורתא ברישא ר"ל דין עם רחמים ורוצה הדין לגבור ולהטביע נפשות הצדיקים ואנן מחינן לה באלותא דחקוק עלה אהיה אשר אהיה יה יה צבאות שהוא רחמים גמורים ואין בהם דין כלל ולכך לא יכלו הגלים לשלוט על הספינה הצדיק וק"ל:

בפסוק והתקדשתם והייתם קדושים ואיכא למידק פשיטא אם אנו מקדשין עצמינו שנהיה קדושים ונ"ל דאי' בספר ראשית חכמה בשער הקדושה פ' ה' בשם הזוהר שאם חטא שרתה עליו רוח הטומאה אם מוליד בן קודם שישוב בתשובה אותו הבן נמשך בו כח הטומאה וז"ל ת"ח בשעתא דבר נש אזיל באורח קשוט ותמשיך עלה רוח קדושה עילאה ואתדבק בי' ברא דיולד מיניה הוא משיך עלה קדישה עילאה ויהי' קדושה בקדושא דמרי' כמה דכתיב והתקדשתם והייתם קדושים וכד איהו אזיל בסיטרא שמאלא ואמשיך עלה רוח מסאבה ויסתאב במסאבו דההוא סיטרא עכ"ל. ועי' בזוהר פ' ויצא דף קנ"ה נמצא אנו למדין אם אדם מתקדש בשעת תשמיש מוליד בן צדיק ואם ח"ו אינו מתקדש ומטהר עצמו מעוונות מוליד בן רשע מסיטרא דמסאבא ופ' ד' מיתות אמרינן תניא היה ר' מאיר אומר מה ת"ל את אביה היא מחללת שאם הי' נוהגין בו קודש

נוהגים בו חול כו' אמר רב אשי כמאן קרינן רשיעי בר רשיעי ואפי' לרשיעי בר צדיקא כמאן כי האי תנא נמצא אנו למדין שאם מוליד בן רשע מחלל גם קדושות אביו שאם הי' נוהגין בו קודש נוהגין בו חול וקורין לו רשיעי בר רשיעי וזה רמזה הפסוק והתקדשתם שתראו להתקדש ולטהר בשעת תשמיש אז והייתם קדושים שתהיה הקדושה עליכם אבל אם לא תקדשו ותטהרו ותולידו בן רשע א"כ אף כשתהי' צדיקים תחלל קדושתכם ולא תקראו קדושים וק"ל:

זוהר פ' תזריע דף מ"ד ע"א ר' יהודה פתח אין קדוש כה' כי אין בלתך ואין צור כאלהינו האי קרא קשיא אין קדוש כה' משמע דאיכא קדושא אחרא בגין דכתיב כה' ואין צור משמע דאיכא צור אחרא אלא ודאי אין קדוש כה' דכמה קדישין נינהו קדישין לעילא דכתיב ומאמר קדישין פתגמא ישראל קדישין נינהו דכתיב קדושים תהיו וכלהו קדישין ולאו קדישין כה' ומ"ט דכתיב כי אין בלתך מאי כי אין בלתך אלא קדושה שהקב"ה בלתי קדושה דלהון והא לא איצטרך לקדישא דילהון אבל אינון לאו אינון קדישין בלתך ודא הוא כי אין בלתך אין קדושה דילהון בלתך עכ"ל נמצא למדין אנו שאנו צריכין לקדושתו אבל הקב"ה אין צריך לקדושתינו כי הוא קדוש מצד עצמותו וזה שיסדו אנשי כנסת הגדולה בתפילה אתה קדוש ושמך קדוש וקדושים בכל יום יהללוך סלה ר"ל דכל הקדושים מלאכים וישראל הנקראים קדושים מהללים אותך ר"ל שהם צריכים לקדושתך ומסיים בא"י האל הקדוש ר"ל שהוא קדוש מצד עצמותיו ואין צריך לקדושתו וק"ל:

בפסוק והבדלתם בין בהמה טהורה לטמאה ובין עוף הטמא לטהור ויש לדקדק למה פתח בבהמה בטהורה תחילה ובעוף פתח בטמא תחילה ונ"ל דאי' בסוף פ' אלו טריפות תניא רבי אומר גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שבהמות טמאות מרובים מן הטהורות לפיכך מנה הכתוב בטהורה וגלוי וידוע לפני מי שאמר והי' העולם שעופות טהורים מרובים על הטמאים לפיכך מנה הכתוב הטמאים מאי קמ"ל כדרב הונא אמר רב לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה ובריש אמרינן תנא דבי ר' ישמעאל זאת החיה אשר תאכלו מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והראה לו למשה ואמר לו זאת אכול וזאת לא תאכל. ולפ"ז למאי דקי"ל לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה א"כ גבי בהמות לא הי' צריך להראות אלא בהמות הטהורות שיכיר בהם וממילא שאר הבהמות טמאות לנו ובעופות לא הי' צריך להראות אלא עופות הטמאים שיכירם וממילא השאר מותרים. וזה כוונת הפסוק והבדלתם בין בהמה הטהורה לטמאה ר"ל שתכירו יפה הבהמה הטהורה שתוכל להבדיל שהשאר הם טמאים לכם ובעוף בין עוף הטמא שהוא

מעוט וכשתכירו עוף הטמא תבדילו בין הטהור תדעו ששאר עופות שאינו מהם טהורים הם וק"ל:

ועוד נ"ל לישב רישא דמקרא קודש את שבתותי תשמרו אני ה' אלהיכם אל תפנו אל האלילים ואלהי מסכה לא תעשו לכם דאיתא בעירובין דף ס"ט ע"ב האי תנא חמירי ליה שבת כעבודת אלילים דמחלל שבת בפרהסיא ועבודות אלילים חשובים כעכו"ם ואינם מבטלים רשות יעויין שם ובפ' במה מדליקין דף ל"ג ע"א דרשינן לא תטמאו את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שוכן בתוכה הא אתם מטמאים אותה אינכם יושבים בה ואין אני שוכן בתוכה ובזה חיבור הכתובים את שבתותי תשמרו אז אני ה' אלהיכם אבל אם לא תשמרו אין אני ה' אלהיכם ולכך כתיב אזהרה על ע"א אל תפנו אל האלילים שע"ז חמירי כשבת ושבת חמירי ליה כע"ז וק"ל ובדרך נסתר נ"ל לומר דכבר הקדמנו בזה הספר בשם הזוהר דכשם שיש אב ואם לגוף כך יש אב ואם לנשמה ואם למעלה הוא בינה ואם למטה הוא מלכות ובזוהר פ' נח דף ס"ב ע"א אי' שלכך נידונו דור המבול במים בגין דמיין עילאין ומיין תתאין לא איתחברו דכר ונוקבא ועל דא אתדנו במים וכתב בהג"ה ומאן אינין מים עלאין בינה ומיין תתאין מלכות ה"א עילאה ה"א תתאי וכד אנון מחבלין אסתלק וי"ו דהוא דכר ואשתאר הא בהא ומיין במיין נמצא למדין אנו דמשתברין בינה במלכות בלא דכר שהוא וי"ו הוא קלקול הצינורות וזה נודה משער אורה שבינה הוא שבת עליון ומלכות הוא שבת תחתון וזה כוונת הפסוקים איש אביו ואמו תיראו ר"ל שתחברו דכר בנוקבא ואז את שבתותי תשמרו ר"ל שני שבתות שבת עליון ושבת תחתון שהוא בינה ומלכות שיורדים ע"י הברכות לישראל וכי תזבחו זבח שלמים לה' שהקרבנו' מבערים כל זיני בישא דע"א ועיי' ריש פ' צו ופ' נח דף ס"ד ע"ב וזה נראה כיון אמת בדרך נסתר וק"ל:

על פרשת קדושים - אור חדש

גרסינן במס' יבמות דף נ"ח ע"ב אשה לבעלה בהראה מנין אתיא קיחה קיחה מעריות כו' והקשו בתו' הא במס' קידושין דף י"ג מסקינן אמר רבא כל הבועל דעתו על גמר ביאה ודוקא גמר ביאה קונה ואיך ילפינן מהכא דהראה לחוד קונה יעש"ה ותו הקשה בעפ"י הלא איצטרך הג"ש דקיחה קיחה למילף קנין כסף משדה עפרון. ונראה לישב השני קושי' חדא בירך חברתה. דהנה אי' במס' קידושין דף ד' ע"ב בכסף מנ"ל אמר ר"י אמר רב ויצאה חנם אין כסף. אין כסף לאדון זה אבל יש כסף לאדון אחר ומאן ניהו אב כו' ובדף ה' ע"ב ותנא מייתי' לה מהכא דתניא כי יקח כו' אין קיחה אלא בכסף וכן הוא

אומר נתתי כסף השדה כו' ואמרי' דאיצטרך למיכתב ויצאה חנם ואיצטרך למיכתב כי יקח דאי כתב רחמנא ויצאה חנם ה"א היכא דיהבה איהי לדידיה הוה קידושין קמ"ל כי יקח ולא כי תקח כו' יעש"ה והעלה הגאון בעפ"י ז"ל דבאמת רב לא יליף כ"א מן הקרא דויצאה חנם לחוד והש"ס הוא דעביד הצריכותא יעש"ה ובאמת משמע כן מן תוס' בדף י"ג שהקשו שם על רב אסי דאמר כשם שאין אשה נקנית בפחות מש"פ כך אין קרקע נקנית בפחות מש"פ. והלא אנו למדין קנין אשה משדה איפכא ה"ל למימר כשם שאין שדה נקנה כו' ותירצו דלית ליה ג"ש דקיחה קיחה ולא יליף רק מויצאה חנם יעש"ה אבל קשה בזה דהלא הש"ס עביד צריכותא ן דמן קרא דויצאה חנם לחוד איכא למיטעי היכא דיהבה לדידי' כו' ונראה דהנה הקשה הגאון הנ"ל מהי תיתי למיטעות דהיא תהיה יהבה לדידיה הלא היא מקנה את עצמה לו והוא הוה קונה ולא מצינו בכל התורה דיהי' נותן המקנה להקונה רק הקונה נותן להמקנה למ"ד בשלמא חליפין בכליו של מקנה דבהאי הנאה דמקבל מיניה גמר ומקנה א"כ י"ל הכא ג"כ כמו כן דה"א דהיא יהבה ליה ובהאי הנאה דמקבל מינה גמרה ומקנה אלא למ"ד חליפין בכליו של קונה ולית ליה האי סברא הואיל בהאי הנאה דמקבל מיניה גמר ומקנה קשה מהי תיתי למיטעת הכא בקנין אשה ולומר דהיא נותנת לו יעש"ה. ולפ"ז מיניה תסתייע ליישב על המכון דשם במס' בבא מציעא פ' הזהב פליגו רב ולוי רב סובר חליפין בכליו של קונה ולוי סבר בכליו של מקנה יע"ש וא"כ רב לשיטתו ויליף שפיר מקרא דויצאה חנם לחוד ולית ליה כלל ג"ש דקיחה קיחה כנ"ל וא"ל מנ"ל היכא דיהבה לדידיה לא הוה קידושין ז"א דהסברא נותנת לזה כמ"ש הפ"י דכ"מ מצינו דיתן הקונה והך סברא הואיל ומקבל גמר ומקנה לית ליה לר' גופיה דס"ל חליפין בכליו של קונה ובזה מיושב דקדוק גדול והוא שבמסכת כתובות אמתני' דהאב זכאי בבתו בקדושי' פריך שם בכסף דלאבי' מנ"ל ומשני שם ר' יהודא גופי' א"ק ויצאה חנם וכאן בשמעתין משני ר' יהודא משמיה דרב ולא מסברא דנפשיה והוא פלאי מ"ט כאן שנה משמיה דרב וכאן מהסברא דנפשיה ולפמ"ש מיושב הוא דבאמת ס"ל לר"י גופא חליפין בכליו של מקנה דבהאי הנאה דמקבל מיניה גמר ומקנה ובהיות כן איצטריך גם קרא דכי יקח להורות היכא דיהבה לדידי' וקדשתו לא הוה קידושין כמ"ש משום דשפיר ה"א בהאי הנאה דמקבל מיניה גמר ומקנה. וא"כ בשלמא במס' כתובות דלא פריך רק פירכא אחת מנ"ל דכסף קידושי' לאביה וע"ז משני ר"י שפיר דזה מוכרח מקרא דויצאה חנם לחוד משא"כ במכילתן דייק בשני פירכות מנ"ל דמקני' בכסף ומנ"ל דכסף קידושין לאביה ונראה מלשון המקשה דפריך פירכא ראשונה מנ"ל דמקני' כלומר היא אליו בכסף דלמא יהבה לי' לקדש ועיין וזה מ"ש רש"י

מנ"ל דמקני' בכסף כדקתני במתניתן כלומר האשה ניקנית לו דהוא יהב לה וע"ז לא מצי רב יהודא לשנוי' א"ק ויצאה חנם דעדיין הוה קשה מנ"ל דהיכא דיהבה לדידי' לא הוה קידושין. לכך דייק ומשני משמיה דרב דאיהו לשיטתו דס"ל חליפין בכליו של קונה ולדידי' אין שום סברא דהיא יהיה יהבה לדידיה דבכל הקנינה הנותן הוא הקונה וא"ל בהאי הנאה דמקבל מיניה זה לא ס"ל לרב גופי' דאיהו ס"ל חליפין בכליו של קונה דוקא ולא בכליו של מקנה ושפיר מיושב הקושי' לרב גופא ותמוה בעיני שהגאון ז"ל בעצמו הקשה בזה לרב איך דרש הכל מויצאה חנם ולא נלמד מזה היכא דיהבה לדידיה כו' ולא שת אל סברתו מ"ש דזה סברא חיצונה דלא מהני נתינה של למ"ד חליפין בכליו של קונה ורב גופי' סבר הכא יעש"ה. ולפ"ז י"ל דרב דסבר חליפין בכליו של קונה ויליף רק מויצאה חנם מוקי ליה לג"ש דקיחה על הראה לחוד ומיושב היטיב קושי' בעפ"י דהגמרא דיבמות יליף הראה דקונה למאן דס"ל חליפין בכליו של קונה והכא הלכתא א"כ לא קאי הג"ש דקיחה למילף קנין כסף משד"ע דבלא"ה מוכח מויצאה חנם וזה אין סברא לומר בהאי הנאה דמקבל מיניה גמר ומקני' וממילא אין עוד מקום לומר דהיא יהבה לדידיה משא"כ בקידושין רבא הוא דמסיק כל הבועל דעתו על גמר ביאה דשמעינן ליה לרבא גופי' דאמר בפ' הזהב חליפין בכליו של מקנה דבהאי הנאה דמקבל מיניה גמר ומקני' ובהיות כן איצטרך ג"ש דכי יקח ולא כי תקח דשפיר ה"א היכא דיהבה לדידיה הוה קידושין בהאי הנאה דמקבלה מיניה וכיון דרבא מוקי' לי' בע"כ לג"ש דקיחה אכסף מש"ה לא גמיר כלל לענין קיחה הראה ומסיק שפיר כל הבועל דעתו על גמר ביאה הוא מאחר דאין לנו קרא יתירא על קנין הראה ופשוטים הם הדברים. ועדיין יש להעיר דתו' מקשים במכילתן כיון דילפינן מג"ש דערות ל"ל קרא דובעלה דאשה נקנית בביאה תיתי ג"כ מעריות ותירצו דבהיות כן לא הוה ידענו קידושי כסף כלל דהוה מוקמי' כל הג"ש דקיחה על ביאה ומש"ה כתב ובעלה להורות דלאו על ביאה לחוד מורה הג"ש כ"א גם על כסף יעש"ה הרי יש הכרח דהג"ש קאי נמי אכסף ודלא כמ"ש הפ"י ויוצדק הדברים לתירוץ ראשון שבתוספות ובלימוד התלמידים הארכתי בזה ועיין:

על פרשת אמור - כתנות אור

ירושלמי כד דמך רבי יהודה נשיאה מכריז ר' ינאי אין כהונה היום מהו שיטמא כהן לרבו כו' עד ר' יוסי נטמאו לו תלמידיו ואכלין בשר ושתיין יין אמר להם רבי מונה חדא מן תרתי לא פלטי מנכון אם אבילים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין ואם אין אבילים אתם למה נטמאתם עכ"ל ואיכא למידק למה שאל אם אבלים אתם היה לו לומר אם

נטמאתם למה אכלתם בשר ועוד יש לדקדק למה באמת טמאו התלמידים ואכלו בשר ונראה דנחלקו בסברת ר"ת והרא"ש דר"ת אכל בשר ושתה יין כשנפטרה אחותו ונתן טעם לדבריו שכיון שיש לה בעל שחייב בקבורתה מוטלת על בעלה ולא עליו קרינן ביה מי שמתו מוטל לפניו וכתב עליו הרא"ש וסברא חלושה וקלושה היא זו דא"כ אחי המת יאכלו בשר וישתוי יין כיון שבניו שיורשין אותו חייבי' בקבורתו אלא ודאי לא פליג רבנן אלא כל המתאבלים מתאונן קרוין מוטל עליו לקברו עכ"ל. ולפ"ז י"ל דהתלמידים סברו דאף דת"ח שמת הכל כקרובים הני מילי לענין אבילות אבל לענין אנינות תלוי במי שחייב לקוברו וכיון דבניו או יורשיו חייבים לקוברו אין להם דין אנינות ומותרים הם בבשר וביין כדעת ר"ת אבל ר' מונה סבר כדעת הרא"ש דאנינות נמי באבילות תליא וכל המתאבלין מתאוננין קרוין בהו מי שמתו מוטל לפניו ואסורים בבשר ויין והא דאמר להם אם אבלים אתם ולא קאמר אם נטמאתם נראה משום דכ' הרמב"ם בפ' שני מהלכות אבל וז"ל כמה חמורה מצות אבילות שהרי נדחה לו הטומאה מפני קרוביו כדי שיתעסקו עמהן ויתאבל עליהן ולפ"ז עיקר טומאת קרובים בשביל שיתעסק עמהן ויתאבל עליהן ולכך אמר בהאי לישנא אם אבלים אתם ר"ל שאתם טמאתם בשביל להתאבל כמו שהתירו לטמאות לקרובים בשביל שיתאבל א"כ למה אכלתם בשר דמי שמתאבל חייבי באנינות ואם אין אבלים אתם ר"ל שאין אתם רוצי' להתאבל ולכך אתם אוכלים בשר א"כ למה נטמאתם דעיקר טומאת קרובי' הותר כדי שיתאבל עליהם וק"ל:
בפסוק שור או כשב או עז כי יולד והי' שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה לה' ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד ליישב סמיכת הפסוקים צריכין גמרא פ' שני שעירי דף ס"ג ע"ב ירצה לקרבן אשה לה' אלו אישים מנין שלא יקדשנו מחוסר זמן ת"ל קרבן לה' לרבות שעיר המשתלח ופריך טעמא דרבי רחמנא הא לא רבי הוי אמינא שעיר המשתלח קדוש במחוסר זמן הא אין הגורל קובע אלא בראוי לשם ותירץ רבא כגון שהיה לו חולה בתוך ביתו ושחט אמו בי"כ ואיצטרך למעוטי דבשעת הגרלה הי' ראוי לשם אלא אח"כ נעשה מחוסר זמן משום אותו ואת בנו ואיצטרך למעוטי ששעיר זה פסול נמצא אנו למדין שיש שני מחוסר זמן אחד שהוא תוך ז' ללידה ואחד מחמת אותו ואת בנו ומחוסר זמן מחמת לידה לא צריך למעוטי בשעיר המשתלח דהא אין הגורל קובע אלא בראוי לשם אבל מחוסר זמן מחמת איתו ואת בנו איצטרך למעוטי דבשעת הגרלה הי' ראוי לשם וזה היא פי' הסמיכות תחלה אמר מיום השמיני והלאה ירצה לקרבן לרבות שעיר המשתלח דפסול ג"כ במחוסר זמן וקשה ל"ל לרבוי תיפוק לי' דאין הגורל קובע אלא בראוי לשם ומתרץ הכתוב ושור או שה אותו ואת

בנו לא תשחטו ביום אחד ומחוסר זמן מחמת אותו ואת בנו איצטרך לרבוי כתירוץ רבא ולכך איצטרך לרבוי דפסול לשעיר המשתלח אע"פ שהי' ראוי להגורל הואיל דאח"כ לא הי' ראוי מחמת שחיטת אמו ששחטה לחולה ה"א דמותר להשתלח קמ"ל דאסור וק"ל: דרוש לראש השנה בר"ה דף כ"ה במשנה עוד באו שנים ואמרו ראינו בזמנו ובליל עיבורו לא נראה וקיבלן ר"ג א"ר דוסא בן הורקנוס עדי שקר הם היאך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שניה ובגמ' תניא הלך ר"ע ומצאו לר"י מצר א"ל רבי תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני א"ל אמור א"ל הרי הוא אומר אתם לשה פעמים אתם אפי' שוגגים אתם אפי מזידים אתם אפי' מוטעין בלשון הזה אמר לו עקיבא נחמתני נחמתני ויש לדקדק דהא באמת הקושיא שהקשה ר' דוסא היא קושיא חזקה דאיך מעידין על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה ובודאי עדי שקר הן ומפני מה קבלן ר"ג ועוד למה אמר בלשון הזה עקיבא נחמתני נחמתני שני פעמים הלא דבר הוא ולא לריק אמר כן ולישב דבר זה צריכין אנו להקדים מה דאי' בדף ך' ע"א כי אתא עולא אמר עברוהו לאלול ופריך איני והא תני רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין השנה לצורך כך מעברין את החודש לצורך ת"ל החודש הזה לכם ראשי חדשים כזה ראה וקדש אמר רבא לא קשיא כאן לעברו וכאן לקדשו ופי' רש"י לעברו לעשות החסר מלא לצורך מותר לקדשו ביום שלשים והלבנה לא נראית ואם ממתין עד יום מחר יהי' שבת וי"כ סמוכים אין מקדשין לצורך וכי הא דאמר ר' יהושיע בן לוי מאיימין על העדים על החודש שנראו בזמנו לעברו ואין מאיימין על העדים על החודש שלא נראה בזמנו לקדשו ופריך איני והא שלח ר"י נשיאה לרבי אמי הוי יודעין שכל ימיו של ר' יוחנן הי' מלמדנו מאיימין על העדים על החודש שלא נראה בזמנו לקדשו אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינוהו אמר אביי לא קשי' הא בניסן ותשרי הא בשאר ירחי ולפ"ז אם יש לאיים על העדים אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינוהו א"כ אין כאן קושיא איך מעידים על האשה שילדה ולמחר כריסה בין שיניה די"ל דבשביל איזה צורך יש כח ביד ב"ד לאיים על העדים אע"פ שלא ראוהו שיאמרו ראינו א"כ אף שבודאי עדי שקר הם ראוי לקבלם כי ה' נתן רשות ביד ב"ד של מטה לקבוע החדשים ומועדים לפי חשבונם אבל למ"ד דאין מאיימין על העדים שלא נראה בזמנו לקדשו א"כ שפיר אמר ר' דוסא עדי שקר הם והנה ר' יהושיע הי' חושש כאן שני חששות אחד שר"ג הי' מאיים עליהם ועשה שלא כדין דס"ל דאין מאיימין על העדים שלא ראו שיאמרו ראינו דס"ל כזה ראה וקדש דוקא וחשש השני שאף אם נימא דגם בזה מאיימין לאיזה צורך דלמא העדים הטעו מעצמן את ר"ג והוא לא ידע מזה ולכך הי' מיצר וכשאמר לו ר"ע למדתנו רבינו אתם ג' פעמים אפי' מזידים ר"ל שיודעים שהם

עדי שקר ומאיימין עליהם שיאמרו ראינו כדי לדחות אד"ו ואתם אפי' מוטעים שראו ב"ד לא ידעו אלא עדים מעצמן הטעו אפ"ה אין לך אלא מועדים אלו א"כ ניחם אותו ר"ע משני חששות לכך אמר עקיבא נחמתני נחמתני ב"פ שאין לי לצער בשום אחד מב' חששות בין שהי' ר"ג מזיד ובין שהי' שוגג ומוטעה ע"י אין לנו אלא מועדים אלו וק"ל: גמרא דר"ה דף ט"ז א"ר יצחק למה תוקעין בר"ה למה תוקעין רחמנא אמר תקעו אלא למה מריעין מריעין רחמנא אמר זכרון תרועה אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן ויש לדקדק למה לא שאל מיד למה מריעין ועוד דהשיבו לו דרחמנא אמר זכרון תרועה ולמה לא השיבו לו מקרא דיום תרועה ונ"ל לישב דבא"ח סי' תקפ"ח כתב הש"ע י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר וכתב הט"ז וז"ל והקשה המזרחי בי"ט נמי נגזור שמא יתקן כלי שיר והאריך בזה ולבסוף לא תירץ כלום ותירץ הט"ז וז"ל ועוד י"ל דאין להם לגזור ולעקור לגמרי דברי תורה שצוה ה' לתקוע ביום זה בשלמא כשחל בשבת לא מתעקר לגמרי כיון שבלא שבת תוקעין בי"ט ונראה שזה בכלל שעשו סיג לתורה ולא לעבור על ד"ת אבל לעבור על ד"ת לעקרה לגמרי לא רצו לעוקרה לגמרי וכן תירץ הלבוש ולפ"ז ניחא דס"ד דמקשה דשאל ר' יצחק למה תוקעין בר"ה קושי' המזרחי דהי' להם לדחות בשב ואל תעשה משום האי גזירה שמא יתקן כלי שיר ולכך מתמה עליו דאין זה התחלות קושי' דלמה תוקעין רחמנא אמר תקעו וכי יבואו החכמים לעקור ד"ת לגמרי כתירוץ הט"ז והלבוש ולכך אמר אלא למה מריעין ונקדים מה שכתוב הר"ן שנשאל לרב האי גאון וכי עד שבא ר' אבוהי לא הי' ישראל יוצאין ידי תקיעה והשיב מר כי אתרי' ומר כי אתרי' וחכמים של הללו מודים כי היבבות תרועה הוא וחכמים של הללו מודים כי השברים תרועה הוא אלא ר' אבוהי תיקון שלא יראה ביניהם דבר שהדיוטות רואין אותו כחלוקה והביאו הב"י בסי' תק"צ וכתב אבל מדברי הרמב"ם משמע שאינו סובר כן אלא ספק בעיקר הדין שכתוב בפ' ג' וז"ל תרועה האמורה בתורה נסתפקו לנו בה ספק לפי אורך השני' ורוב הגלות ואין אנו יודעים היאך היא אם היא היללה שמיילין כו' נמצא לדעת הר"ן שלא הי' מטעים אלו את אלו אלא כל אחד עשה לפי מנהג בכי שהי' עושה במקומו ואע"פ שאין בזה משום קפידא שהרי שניהם ענין בכי הוא אלא ר' אבוהי תקון שלא יראה כחלוקין אבל לדברי הרמב"ם הי' ספק בעיקר הדין ויש להקשות על התרועה דהא כתבו התוס' ברישׁ פ"ג דסוכה בד"ה אינהו דידעי והביא המג"א בשם הר"ן שהטעם שדוחין התקיעה מפני גזירה זו היינו משום דלא בקיאים בקבוע דירחי וכן משמע בגמ' וא"כ הדרא קושיא לדוכתי' נימא דגזירה הוא משום שלא יתקן כלי שיר כו' עכ"פ שמעינן

מזה דכל היכי דספק אם מקיים מצוה דאורייתא העמידו חכמים דבריהם בשבות דרבנן בשב ואל תעשה ולדברי הרמב"ם הי' ספק בדין תרועה וכיון דספק דאינו מקיים מצוה דאורייתא הי' להם לחכמים להעמיד דבריהם בשבות בשב ואל תעשה בשלמא אם היינו יודעין בודאי שמקיים מצוה דאורייתא הי' ניחא שלא רצו חכמים לעקור דבר מן התורה בשביל שבות דכלי שיר משום שלא גזרו אלא לעשות סיג לד"ת ולא לעקור אבל אם ספק אם מקיים המצוה מן התורה א"כ הי' להם להעמיד דבריהם בשב ואל תעשה אפי' לבטל התקיעה דהא התקיעות מעכבות זו את זו כנזכר בטור א"ח סי' תקצ"ג וצריכין אנו לומר תירוץ על קושיא זו כמ"ש התוס' בריש פ' לולב וערבה שהקשו למה הקילו לאחר חורבן בשופר טפי מבלולב וערבה דתנן משחרב בית המקדש התקין ר' יוחנן ב"ז שיהי' תוקעין בכל מקום שיש ב"ד ולולב לא אשתרי כלל ותירצו דשופר שהוא להעלות זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים לא רצו לבטל לגמרי עכ"ל ולפ"ז נוכל לומר דאף כשחל בשבת העמידו דבריהם לבטל בשב ואל תעשה מפני ספק דלא בקיאין בקבוע דירחי ואינו מקיים מצוה דאורייתא וכן בלולב העמידו דבריהם במקום ספק אבל לבטל התקיעה בר"ה בשביל ספק לא העמידו דבריהם כיון דלזכרון קאתי לא רצו לבטל לגמרי וזה הטעם דכתיב זכרון תרועה שבא להעלות זכרונם של ישראל לאביהם שבשמים ולפי' רב האי גאון נוכל לומר דלכך נקרא זכרון תרועה. דכל אחד יעשה תרועה לפי מנהג יליל במקומו ובכל מקום יליל נקרא ובזה יובן דקאמר אלא למה מריעין דס"ד דמספקא לן בתרועה א"כ גם התקיעה אין לעשות דהי' להם להעמיד שבות דבריהם במקום ספק והשיב לו דזה נמי אינו קושי' דרחמנא אמר זכרון תרועה ובשביל ששופר בא לזכרון להעלות זכרונם של ישראל לפני אבינו שבשמים לא רצו לבטל התקיעה בר"ה ולא העמידו דבריהם אף בספק ועוד י"ל שתירץ לו דזה לא הי' ספק בדין דרחמנא אמר זכרון תרועה ובכל אחד מן המקומו' עושין זכרון לבני המקום ההוא ולכך אמר אלא למה תוקעין ומריעין כשהם יושבים ותוקעין ומריעין כשהן עומדין ואחד מהם שלא לצורך א"כ למה עושים ועוברין על שבות דרבנן והשיב כדי לערבב השטן וכולם לצורך הם באים כדי לערבב השטן ויעלה זכרונינו לטובה לפני אבינו שבשמים וק"ל:

גמרא דר"ה דף ט"ז ע"ב אמר רבי כרוספדאי א"ר יוחנן ג' ספרים נפתחים בר"ה אחד של רשעים גמורים וא' של צדיקים גמורים וא' של בינונים ופירש"י ג' ספרים ספרי זכרון של מעשה הבריות ולכאורה אין לו הבנה מאי אשמועינן רש"י בזה ועוד מקשין העולם ל"ל ספר לבינונים כלל אם יטיבו דרכם יכתבו בספר של צדיקים בי"כ ואם לא יטיבו דרכם יכתבו בספרן של רשעים ונראה לי לישב דאמרי' בפ"ק דברכות דף ו' ע"א דפריך

וכי מאחר דאפי' חד שיושב ועוסק בתורה שכינה עמו תרי מבעי' ומשני תרין מכתבן מילייהו בספר הזכרונות חד לא מכתב מילי' בספר זכרונות וכתבו התוס' חד לא מכתב כו' כלומר עם אחרים אבל בספר לבד נכתבין כדאמר וכל מעשיך בספר נכתבין כ"ש מדה טובה עכ"ל הרי להדיא שכל דרכי בני אדם נכתבין בספר ובר"ה כשמעיינין במעשה בני אדם נפתחים אלו הספרי' וממילא יש ספרים שהם ספרי צדיקים ויש ספרים שהם בינונים ויש ספרים שהם ספרי רשעים וזה כוונת רש"י לתרץ קושית העולם דל"ל ספר לבינונים לכך כתב ספרי זכרון של מעשה הבריות שמעיינין במעשה הבריות וממילא יש כאן שלשה מיני ספרים גם לבינונים וק"ל:

בפסוק אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים הוא ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו ובגמ' אילפא רמי כתיב ולך החסד וכתיב תשלם לאיש כמעשיהו בתחילה כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו ולבסוף החסד ועיי"ש בתוס' שנדחקו בזה ול"נ דאי' שם הה' אני הוא קודם שיחטא אני הוא לאחר שיחטא אדם ויעשה תשובה אל רחום וחנון א"ר יהודה ברית כרותה לשלשה עשרה מדות שאינן חוזרות ריקם וכתב הרא"ש וז"ל וא"ת מה צריך אדם למדת רחמים קודם שיחטא וי"ל אע"פ שגלוי וידוע לפני הקב"ה שסופו לחטוא מתנהג עמו במדת הרחמים באשר הוא שם א"נ קודם שיחטא בע"ז ואע"פ שכבר חשב לעובדה מחשבת ע"ז הקב"ה מצרפה למעשה כדכתיב למען תפוס את בית ישראל בלבם אפ"ה מתנהג עמו במדת רחמים קודם שיחטא וכשיחטא מצרף המחשבה עם המעשה עכ"ל הרי שיש שני תירוצים לפי' הרא"ש תירוץ א' אע"פ שגלוי וידוע שסופו לחטוא מתנהג עמו במדת הרחמים באשר הוא שם וזה מרומז בפסוק לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו שקודם המעשה אין אתה מענישו אלא אתה דן אותו באשר הוא שם ולתירוץ השני נמי מרומז בפסוק לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו ר"ל אין אתה מעניש על המחשבה קודם המעשה וזה רמז ר' אליעזר דלתירוץ שני של הרא"ש צריך אדם לשני חסדים בע"ז מתחילה שחשב לעבוד אין הקב"ה מענישו ולבסוף שעשה המעשה שמצרף הקב"ה למעשה עושה עמו חסד להקל דינו לכך קאמר מתחילה כי אתה תשלם לאיש כמעשיהו ואין אתה מענישו על המחשבה רעה וזה הוא החסד ולבסוף אע"פ שעשה מעשה ולך ה' החסד שאתה גומל חסדו עמו:

ובזה מיושב רישא דקרא אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים כי התוס' כתבו שם בד"ה י"ג מדות אמר ר"ת דשני שמות הראשונים הם שני מדות כדאמרי' הכא אני ה' קודם שיחטא לרחם עליו ואני מרחם לאחר שיחטא אם ישוב ה' מדת הרחמים

הוא ולא כאלהים שהוא מדת הדין עכ"ל ולכאורה איכא למידק למאי הוצרך ר"ת לסיים ה' הוא מדת הרחמים ולא כאלהים שהוא מדת הדין ונראה משום דאי' שם דבמגילת סתרים דרבינו נסים אינו מונה שם הראשון דה"ק קרא הקב"ה ששמו ה' קרא ה' אל רחום וחנון כו' נראה דר"ת בא לומר שלא נימא כפי' רבינו נסים דאחד הוא שם התואר שהקב"ה ששמו ה' קרא ה' אל רחום וחנון ולכך כתב ר"ת ה' הוא מדת הרחמים ולא כאלהים שהוא מדת הדין לארויי דאף דאחד לגופי' אתי מ"מ שמעינן מיני' מדת הרחמים דומיא דאמרי' ביום עשות ה' אלהים שמים וארץ ששיתף הקב"ה מדת הרחמים אע"פ שנכתב לגופי' מ"מ כיון שנכתב שם התואר במדת הרחמים ילפי' מיני' ששיתף הקב"ה מדת הרחמים למדת הדין ה"נ דכוותי' אף שא' נכתב לשם התואר מ"מ נשמע מיני' מדת הרחמים מדכתיב בשם הרחמים ולא כתיב שם אל הי' וזה הי' כוונת ר"ת שרוצה לפרש ששני שמות הראשונים הם שני מדות של רחמים אך שלא תאמר כפי' רבינו ניסים דשם הראשון הוא שם התואר ובעינן לגופי' שהקב"ה שהוא ה' קרא ה' אל רחום וחנון ולכך מסיים ר"ת דעכ"ז נשמע ממנו מדת רחמים ה' הוא מדת רחמים ולא כאלהים שהוא מדת הדין ומדלא כתיב אלהים וכתיב ה' ש"מ שבא למדת הרחמים כמו ביום עשות כו' שמים וארץ נמצא לר"ת אנו ילפי' ב' מדות רחמים אע"פ שאחד דבר אלהים מ"מ נשמע מיני' מדת ובגמ' דר"ה דף ל"ב ילפינן מנין שאומרי' גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז ש"מ דעוז מדת גבורה הוא וזה פי' הפסוק אחת דבר אלהים ר"ל שהקב"ה לא אמר אלא קרא ה' פעם אחת ואפ"ה שתים זו שמעתי שמענו ב' מדות כמו שפי' ר"ת אע"פ שאחד בא לגופי' לשם התואר מפרש כי עוז לאלהים ר"ל מדת הגבורה והדין הוא לאלהים ומדלא כתיב אלהים וכתיב שם התואר בשם ה' שהוא מדת הרחמים א"כ שתים זו שמענו וא' קודם שיחטא ואחת לאחר שיחטא אך שלא תאמר קודם שיחטא ל"ל מדת רחמים ומתרץ לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו ולא על המחשבה כדפרשנו לעיל וק"ל:

סוכה דף מ"ו ע"א א"ר זירא לא לקני אינש הושענא לינוקא ביומא טבא קמא מ"ט דינוקא מקנא קני אקנוי לא מקני ואישתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו ואמר ר' זירא לא לימא אינש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב לי' משום דאתי לא גמורי שיקרא שנא' למדו לשונם לשון שקר הגמ' זאת תמוה דהא כמה הלכות ומימרות א"ר זירא בש"ס ולא חיברם להדדי ומשני מימרות האלו חיברם זה לזה ולישב זה צריכין להעתיק מה דאי' בסוכה דף מ"א ע"ב ת"ר לכם משלכם להוציא את השאול ואת הגזול מכאן אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בי"ט ראשון של חג בלולב של חבירו אלא א"כ נותנו לו במתנה ומעשה בדרשב"ג ור' יהושיע ור"א ב"ע ור"ע שהיו באים בספינה ולא הי' לולב אלא

לרשב"ג שלקחו באלף זוז ונטלו ר"ג ויצא בו ונתנה לר' יהושע במתנה ונטלו ר"י ונתנו לר"א ב"ע נטלו ראב"ע במתנה ויצא בו ונתנו לר"ע במתנה נטלו ר"ע ויצא בו והחזירו לר"ג ל"ל למימר והחזירו לר"ג מילתא אגב אורחא קמ"ל דמתנה על מנת להחזיר שמיה מתנה כי הא דאמר רבא הא לך אתרוג זה על מנת שתחזירהו לי נטלו ויצא בו החזירו יצא לא החזירו לא יצא. וכתב הרא"ש וכן היתה מתנת ר"ג ולהכי תני והחזירו לרשב"ג דאם לא החזירו לו לא יצאו וצריך שיתנו לו במתנה גמורה על מנת שיחזיר ואחר שיצא בו צריך לחזור וליתנו לו במתנה בשעת חזרה אבל אם אמר לו יהא במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהי' שלי כבתחילה לא יצא בו דהוי כמו שאול ותדע מדאמר לקמן לא ליקני' אינש לולבו לינוקא ביומא טבא קמא דינוקא מקני קני ואקנויי לא מקני ואם אינו צריך לחזור וליתן לו במתנה נהי דקטן לאו בר אקנוי היא ליקני לי' עד שיצא בו ולחזור לו ממילא אלא ודאי צריך לחזור וליתן לו במתנה וקטן לאו בר אקנוי הוא:

וכתב בעל העיטור ומסתברא כיון שמקבל מתנה יודע שהנותן אינו נותן במתנה גמורה שהרי צריך עדיין לצאת בו שאין לו לולב אחר א"צ לפרש על מנת להחזירו לו אלא נותן לו סתם והמקבל מחזיר לו סתם ואין צריך תנאי דהא רשב"ג נתן לו במתנה ולא אמר לו ע"מ להחזיר אלא כיון שלקח ר"ש ב"ג לצאת בו ולא הי' לו לולב אחר מסתמא ע"מ להחזירו נתנו ע"כ ודבר פשוט הוא דלענין לצאת בו יותר טובה מתנה ע"מ להחזיר ואם לא החזירו לא יצא עכ"ל הרא"ש ואיכא למידק לדעת בעל העיטור דמביא ראי' מרשב"ג דנתן להם סתם ולא אמר ע"מ להחזיר מ"מ מסתמא ע"מ להחזיר נתנו ומזה למד הרא"ש אליבא דבעל העיטור דדבר פשוט לענין לצאת בו יותר טובה מתנה ע"מ להחזיר אלא שבא לחדש דאפי' במתנה סתם הוא ע"מ להחזיר מ"מ תקשי על ר"ג למה לא עשה על צד היותר טוב לדעת הרא"ש והי' לו להתנות בפי' ע"מ להחזיר ולא ליתן סתם דדוחק לומר דאתי לאשמועינן דאפי' סתם מהני כיון דכולם הי' ביחד הי' לו לומר להם הדין דסתם מהני ולהם הי' לו ליתן בפי' ע"מ להחזיר כדי שיצאו על צד היותר טוב ולפום רהיטא הי' נ"ל לומר כיון דידע ר"ג דיחזירו לו הי' נראה בעיניו דיותר טוב ליתן סתם משיתנה בפי' שיחזירו לו דהא איתא בא"ח סי' תמ"ח דאם מכרו או נתנו לעו"ג אע"פ שישראל מכירו לעכו"ם וידע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד אחר פסח ויחזור ויתננו לו מותר בלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי אבל מתנה ע"מ להחזיר לא מהני וכתב בהגהות מיימוני פ"ו דשבת דהטעם משום דחומרא דחמץ ומג"א מביא בשם תשובות רדב"ז ח"א סי' ק"ט הטעם דכל זמן שהתנאי תלוי הוי כפקדון ואם נתקיים התנאי אע"פ שנמצא למפרע הי' חמץ של עכו"ם מ"מ קודם קיום התנאי כבר עבר עליו

הישראל ולא יועיל קיום התנאי לבטל הלאו שכבר עבר עכ"ל ולפ"ז נראה דר"ג ס"ל סתם עדיף והי' בטוח בהם שיחזירו לו לאפוקי אם הי' מתנה בפירוש א"כ קודם קיום התנאי הי' נראה כפקדון והוי כשאול ואף דמתנה ע"מ להחזיר מהני הכי מ"מ צד היותר טוב ליתן סתם ונראה בעת הברכה כמתנה גמורה אף שיודע שיחזירו לו דומיא דחמץ דמותר ליתן במתנה אף שיודע שיחזירו לו במתנה על מנת להחזיר אסור ה"נ דכוותיה: אלא דאכתי לא ניחא לי דהכי בסתם מצד הדין מחויב להחזיר כדמוכח בש"ס ולדעת הרא"ש עדיף אם אומר בפי' ע"מ להחזיר ויותר טוב לצאת בו א"כ הדרא קושיא לדוכתא למה לא עושה ר"ג על צד היותר טוב ונ"ל ליישב ע"פ מה שכתב הטור א"ח סי' תרנ"ח וז"ל וי"א שאין צריך לחזור לו אלא א"כ כפל לתנאו כו' אבל לפי מה שכתבתי שאפי' בסתמא צריך להחזיר לו כ"ש אם התנה ולא כפל לתנאי עכ"ל והסכים עמו הרב ב"י אבל לפי דברי הטור תמי' לי על הרא"ש דהא בסוכה הביא דעת בעל העיטור דאפי' בסתמא צריך להחזיר לו ומשמע מדבריו שהסכים עמו מדלא חלק עליו ובפ' יש נוחלין פסק בהדיא הא דאמר רבא הילך אתרוג זה במתנה ע"מ להחזיר לו דצריך לכפול לתנאו דאי לא כפלי' לתנאו התנאי בטל ומעשה קיים אף אם לא החזירו יצא וקשיא לי לפ"ד הטור כיון דאפי' בסתמא צריך להחזיר כ"ש אם התנה ולא כפל לתנאו דצריך להחזיר וא"כ דברי הרא"ש נראים כסותרים זה את זה וע"כ צריכין אנו לומר דלית לי' להרא"ש סברת הטור אלא כסברת רבותינו שהביא חידושי הרשב"א בפ' מי שאחזו גבי אתקין שמואל בגיטי דש"מ וז"ל מתנות שכיב מרע דקיי"ל אם עמד חוזר אע"פ שכתב בו קנין דאומדן דעתו שלא צוה אלא עד שימות מ"מ הרי אין כאן תנאי כפול והן קודם ללאו ותנאי קודם למעשה וכן במברחת וזבין ולא איצטרך לי' זוזא דבכולהו אזלינן בתר אומדן דעתו ומ"ש הכי וי"ל דטפי עדיף גלוי דעת מלבד התנאי שאינו כהלכתו כיון שהתנה ולא התנה כהלכתו הרי גילה בדעתו שאינו חושש בקיומא ואינו רוצה בביטול מעשה אע"פ שמבטל התנאי עכ"ל לפ"ז י"ל דס"ל להרא"ש ג"כ סברא זו דגרע טפי אם התנה ולא כפל מלא התנה כלל דלפי אומדן דעתו לא נתן לו מתחילה שום מתנה כלל אם אינו מחזירו והוי כפקדון בידו וכשאול דמי: ותמה אני על הב"ח שכתב שהרא"ש השמיט דברי התוס' שכתבו שצריך לכפול לתנאו משום דס"ל דהעיקר דאזלינן בתר אומדן דעתו א"כ כ"ש אם התנה ולא כפל דאיכא נמי גילוי דעתו עכ"ל ונעלם ממנו דברי הרא"ש בפ' יש נוחלין שכתוב בפי' דצריך תנאי כפול וע"כ צריכין אנו לומר כדכתיבנא דס"ל להרא"ש דיותר טוב גילוי דעת מלבד התנאי שאינו כהלכתו הרי עלה בדעתו שאינו חושש בקיומו:

והתוס' בפ' יש נוחלין דף קל"ז ע"ב ד"ה לא החזירו הקשו וז"ל וא"ת אמאי לא יצא אפי' כי כפלי' לתנאי והא הוי תנאי ומעשה בדבר אחד ואין זה כתנאי בני גד ובני ראובן ותירצו התוס' וי"ל דרבא לא סבירי ליה דבעינן תנאי ומעשה בדבר אחד א"נ י"ל סבירי ליה לרבא כל האומר על מנת כאומר מעכשיו עכ"ל ולפ"ז י"ל דר"ג רצה לעשות אליבא דכ"ע דלרבנן דלית להו כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי וגם י"ל דבעינן תנאי ומעשה בדבר אחד ולכך נתן בסתם ואומדן דעתו עדיף יותר מאם התנה התנאי ולא אמר כהלכתו דתנאי בטל ומעשה קיים משא"כ בסתם דאומדן דעתו כאלו מתחילה לא בא ליד המקבל דמי: ולפ"ז נראה דגם הוכחת הרא"ש דהכריח דצריך המקבל לחזור וליתן במתנה אינו מוכרח ואם אמנם שאין אני כדאי לחלוק על הרא"ש ובפרטות שכל אחרונים נמשכים אחריו מ"מ אוזן מילין יבחן דשיטת הש"ס מוכח דלא כדבריו דהא אמרי' בפ' יש נוחלין דף קל"ז ע"ב אתרוג זה נתון לך במתנה ואחריך לפלוני כו' ונתנו לפלוני יצא וכתב הרא"ש ומה שאמר אחריך הוי כאלו אמר הרי הוא נתון לך ע"מ שתתננו אחריך לפלוני והוי כמתנה ע"מ להחזיר דאע"פ שעתיד להחזירה חשוב שלו ויוצא בו מכאן הבאתי ראיה דהשואל טבעת כדי לקדש בו את האשה שהיא מקודש' כיון שאמר לו שלקדש בו אשה הוא שואל לו דעת המשאיל היתה שתהיה קנוי לו באותו ענין שיועילו הקדושין עכ"ל ופשיטא היכי דאמר הילך אתרוג זה ואחריך לפלוני פשיטא דמהני ואין צריכין לחזור ולקנות לו במתנה דהא אפי' בלשון שאלה כמו גבי טבעת קדושין כתב הרא"ש דמסתמא ניחא דליקנית המתנה אף שלא אמר ליה ע"מ להחזיר א"כ איך יעלה על דעת אם אמר אתרוג זה נתון לך במתנה עד שתצא בו ואח"כ יהיה שלי שלא יצא בו פשיטא דהוי מתנה ואין צריך אלא לקיים התנאי ואף שלא יחזיר לו במתנה כי ע"מ כן נתן לו עד אותו זמן יהיה מתנה ואח"כ יהיה שלו וכעין קושי' זו מצאתי שהקשה הט"ז בא"ח סי' ס"ה ונראה ברור שאינו צריך אלא לקיים התנאי להחזירו לו אף שלא יחזור ויקנה לבעלים הראשונים במתנה ואי משום קושית הרא"ש דא"כ בינוקא ביומא טבא קמא נמי ליקני ליה עד שיצא בו ואח"כ יוכל ליקח ממנו קושי' זו בא אידך דר' זירא לתרץ דמתחילה אמר ר' זירא לא ליקני אינש הושענא ביומא טבא לינוקא דהיכי ליעבד דאם יתנה בפירוש התנאי לחזור לו ואף אם יכפול התנאי הא בעינן תנאי בדבר אחד ומעשה בדבר אחר ונמצא התנאי בטל ומעשה קיים ותינוק לאו בר אקנויי הוא לחזור וליתן במתנה ואי דיהיב ליה סתם ויסמוך על אומדן דעתו והיה רשאי ליקח בעצמו דמסתמא כאלו מתחילה לא בא ליד התינוק אלא אם יחזור לו על זה אמר אידך דר' זירא לא לימא אינש לינוקא יהבינא לך מידי ולא יהיב ליה כיון דתינוק לא מבין אומדן דעת ולא גילה לו בתחילה ע"מ להחזיר

יסבור התינוק שחוזר ממתנתו ואתא לאגמורי שיקרא ולכך אין לו תקנה ליקנות לינוקא ביומא קמא וק"ל:

שם דף ל"ג א"ל מר בר אמימר אבא להההוא הדם שוטה קרי ליה וכתב הלבוש בא"ח סי' תרמ"ו וקראו שוטה מפני שאין עליו הולכין כסדר אלא משובשין כשוטה עכ"ל ול"נ דבחנם דחק עצמו לפרש כן דדברי רז"ל כפשוטה דאמרי' בריש פ' המוציא יין שוטיתא שטותא ופרש"י שוטיתא בד של הדס שמרקדין לפני הכלה שטותא נראה המרקד כשוטה וכן אמרו בפ"ב דכתובות אהני שוטיתא להבא ולפ"ז נראה שפיר דקרי ליה הדס שוטה ר"ל שאין זה כשר למצות לולב ואינו ראוי אלא לרקד לפני הכלה לעשות מעש' שטות ואין מקפידין עליו אבל אינו כשר לשם מצות לולב וק"ל:

על פרשת אמור - אור חדש

גרסינן במס' קידושין דף ל"ה ע"ב בפיסקא חוץ מבל תקיף ובל תשחית (דנשים פטורות) בשלמא בל תטמא למתים דכתיב אמור אל הכהנים בני אהרן. בני אהרן ולא בנות אהרן אלא בל תקיף ובל תשחית מנ"ל כו'. אמר אביי יליף פאת פאת מבני אהרן מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות ופריך ואי סבירא לן דכי כתב בני אהרן אכולא ענינא כתיב לישתוק קרא מיניה ותיתי בק"ו ואנא אמינא ומה כהנים שריבה בהם הכ' מצוות יתרות בני אהרן ולא בנות אהרן ישראל לכ"ש ומשני אי לאו ג"ש ה"א הפסיק הענין כו' איסי תני אף בל יקרחו נשים פטורות מ"ט דאיסי כו' אביי אמר היינו טעמי' דאיסי דגמר קרחה קרחה מבני אהרן מה להלן בני אהרן ולא בנות אהרן כו' ופריך נמי ואי ס"ל דכי כתיב בני אהרן אכולא ענינא דכתיב נישתוק קרא מיניה וניתי בק"ו ומה כהנים וכו' ומשני נמי לאו ג"ש ה"א הפסיק הענין ופריך דהשתא נימא הפסיק הענין ואי משום ג"ש מבעי' ליה לכדתניא לא יקרחו יכול אפי' קרח ארבעה וחמש קריחות לא יהיה חייב אלא אחת ת"ל קרחה לחייב על כל אחת ואחת. בראשם מה ת"ל לפי שנאמר לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת יכול לא יהיה חייב אלא על בין עיניכם מנין לרבות כל הראש ת"ל בראשם וכו' ואין לי אלא כהנים שריבה בהן הכתוב מצות יתרות ישראל מנ"ל נאמר כאן קרחה וכו' מה כאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין עיניכם אף להלן וכו' ומשני א"כ לכתוב קרא קרח מאי קרחה ש"מ תרתי רבא אמר היינו טעמי' דאיסי דיליף בין עיניכם מתפילין מה להלן נשים פטורות אף כאן נשים פטורות כו' ואביי מ"ט לא אמר כרבא אמר לך תפילין גופייי' מהכא גמיר מה להלן בגובה של ראש וכו' יעש"ה והקשה הגאון מהרש"א ז"ל דלמא מש"ה אביי לא אמר

כרבא דסבירא לי' כאידך תנא דבאמת בתפילין גופא נשים חייבות דהוה מ"ע שלא הז"ג דזהו פלוגתא דתנא שילהי מס' עירובין יעש"ה ואמרתי ליישב קושי' מהרש"א בשני אופנים ויתורץ ג"כ מה שיש לדקדק בשמעתין דעל הא דפריך ורבא מ"ט לא אמר כאביי משני הש"ס קרח קרחה לא משמע ליה וכאן משני בלשון אמר לך ויהא הסגנון בזה דבאמת יש ליישב נמי כתירוץ מהרש"א שזכרנו רק לאביי גופי' יהי' נסתר זה מש"ה דייק אמר לך כלומר אביי גופי' מוכרח בהכרח לשנוי דוקא דתפילין מהכא גמרי' ולא כמ"ש מהרש"א ז"ל:

אופן הראשון צריכה אנחנו לברר מקודם שני דיבורים תו' במכילתן דברות הראשונים ישמיענו בפירוש הגמרא דמשני א"כ ליכתב קרא קרח. קשה הא אי הוה כתיב קרח בישראל לא הוה יכולין למילף הג"ש מן כהנים לחייב על כל הראש ולחייב על כל קרח וקרח ותירצו בתו' דזה נוכל למילף מסברא דהוה כמו גילוי מלתא בעלמא כמו דאשכחן בכהנים דגלי קרא לחייב על כל קרח ועל כל הראש ה"ה בישראל וכי איצטרך הג"ש לפטור נשים מקרחה דזה הוה שפיר ילפותא גמורה יעש"ה לתו' ביאור תו מקשים שם בתו' מאי משני הש"ס דאביי לא אמר כרבא דתפילין גופיי' מהכא גמרי' אכתי קשה למה לא אמר כרבא דהא אין ג"ש למחצה ושפיר נוכל למילף נמי מהך ג"ש גופי' דנשים פטורות מקרחה ותירץ הריטב"א ז"ל כיון דאיכא למידרש הג"ש על מלתא אחריתא טפי עדיף שלא לסתור הכלל דכל מ"ע שלא הז"ג נשים חייבות יעש"ה ואחר שבררנו דברי התוס' הצריך לפשטות הש"ס יתורץ קושי' הנ"ל דהנה מקשי' עוד שם בתו' מאי משני הש"ס אי לאו ג"ש דקרחה קרחה ה"א הפסיק הענין. הלא הדברים ק"ו אחר שגלי רחמנא ג"ש דפאת פאת ע"כ דבני אהרן ולא בנות אהרן קאי נמי על ופאת זקנם לא יגלחו דכתיב בתר קרחה בפרשה א"כ כ"ש וכ"ש דקאי נמי על לא יקרחו קרחה דכתיב קודם ופאת וכו' דהכא קראי כתיבו לא יקרחו קרחה בראשם ופאת זקנם לא יגלחו. ותירצו בתו' דה"ק אע"פ דכתיב בקרא קרחה קודם פאת מ"מ ה"א דלא קאי עלוי בני אהרן ולא בנות אהרן דה"א דהא נאמר בפ' ראה. לא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש אתה כו' ה"א דעם מרבה נשים רק אחר שגילה קרא בג"ש דקרחה קרחה דנשים פטורות מקרחה שוב אנו דורשי' עם לדרשא אחריתא כדאמרי' במכילתן יעש"ה והארכתי קצת לפר דבריהם באר היטיב. והקשיתי לחדד התלמידים למה הקדים התורה באמת בפרשתן קרחה קודם לפאת ואיצטרך שני ג"ש. הג"ש דפאת פאת בכדי שלא נאמר הפסיק הענין והג"ש דקרחה קרחה בכדי שלא נימא דעם קדוש מיניה מרבינן נשים ה"ל למיכתב ברישא דקרא פאת זקנם לא יגלחו ואח"כ הלאו דלא יקרחו קרחה

בראשם והשתא לא הוה צריכין לג"ש דפאת פאת וא"ל דה"א הפסיק הענין יקשה הא ק"ו הוא מקרחה דכתיב בתריה וגלי קרא בג"ש דקרחה קרחה דבני אהרן ולא בנות אהרן קאי עלוי' כ"ש וכ"ש על פאת דכתיב מוקדם וסמיך לבני אהרן דהשתא לא שייך לומר כתירוץ תוס' דהלא בקרא דעם קדוש בפ' ראה לא נזכר כלל הלאו דפאת זקנם. ואמינא לפלפול התלמידים לפרק הקושיא הלזו בזה הסגנון דבאמת גם גבי קרחה דנשים פטורות לא ידענו רק אחר שמסודר במקרא קודש קרחה קודם פאת משא"כ אי הוה כתיב איפכא גם גבי קרחה גופי' לא הוה ידענו דנשים הנה פטורות דהנה הקשה הגאון מוהר"ר א"ם ז"ל מנ"ל להש"ס למילף לחייב על כל הראש ישראל מכהנים דלמא להיפך. דילפינן כהנים מישראלים כמו דגלי התם שחייב רק על בין עינים ה"ה גבי כהנים דכתיב בראשם היינו דוקא בין עינים לחוד דהלא בכלל הראש הוה נמי בין עינים ותירץ הוא ז"ל דלקולא ולחומרא. לחומרא מקשינן ומש"ה מסתברא למילף לחומרא לחייב על כל הראש יע"ש בדבריו היטב: ולפ"ז יש להקשות מנ"ל דנשים פטורות מקרחה דלמא לעולם אימא לך דנשים חייבות בקרחה. וג"ש דקרחה בא להורות למילף כהנים מישראלים לחייב רק על בין עינים מאי אמרת לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן. זה ליתא דהוה קולא דאתי לידי חומרא וחומרא דאתי לידי קולא דהא אם אנו דורשים לחייב על כל הראש למילף ישראל מכהנים ממילא לא איצטרך ג"ש ע"ז דהוה גילוי מילתא בעלמא כמ"ש התוס' וע"כ דהג"ש בא להורות למילף דנשים פטורות מקרחה הרי מגיע מזה קולא דנשים פטורות מקרחה משא"כ אם אנו ילפי' בג"ש דקרחה קרחה לחייב רק על בין עינים לחוד אזי י"ל שפיר דנשים חייבות בקרחה והג"ש אנו דורשים רק לחייב על בין העינים לחוד והשתא לק"מ קושי' התוס' דהלא גילוי מלתא בעלמא הוא ולמה לי הג"ש ז"א דאי לאו ג"ש מגילוי מלתא לחוד ה"א להקיש איפכא לחייב על כל הראש וגם דנשים חייבות בקרחה משא"כ השתא דכתיבא הג"ש דקרחה קרחה אנו דורשין לחייב רק על בין עינים ואף שהוא קולא מ"מ יגיע מזה חומרא דנשים חייבות בקרחה כמש"ל ועיין אך יש לתרץ קושיא זו דהנה איכא למידק באמת כיון דגם גבי ישראל חייב על כל הראש למה שינה התורה את לשונו ולא נאמר גם גבי ישראל הלשון לא תשימו קרחה בראשם מאחר דקושטא הוא דחייב על כל הראש. ויעויין מזה בק"א ומהכרח לומר דהכ' הוצרך למיכתב פעם אחת בין עיניכם כי היכא דלגמר מיניה תפילין דיהיה בגובה של הראש. ובהיות כן מיושב בלא"ה קושי' מוהרא"ם היטיב דאי באמת להיפך גמרינן דגם גבי כהנים אינם חייבי' כ"א בין עיניכם לחוד לכתוב בהדיא דגם כהנים נמי בין עיניכם מאחר דקושטא היא דאינם חייבי' כ"א בין עינים וגם הג"ש דקרחה קרחה לא איצטרך

למיכתב כל עיקר מאחר דהשתא קיימי' דאין הג"ש מורה על שום דבר בעולם רק ע"ז לחוד כנ"ל אולם עדיין אנו צריכ' למודעי דהדרא קושי' הנ"ל לדוכתי' באופן זה דלמא באמת גבי כהנים דנאמר בני אהרן ולא בנות אהרן הפסיק הענין ונשים חייבות בקרחה. ודוקא גבי כהנים דריבה בהם הכתוב מצות יתירות אבל גבי ישראל דקיל נשים פטורות מקריחה ואמטי' להכי גמרה מתפילין נמי בג"ש דבין עיניכם דאין ג"ש למחצה ובהיות כן לק"מ ג"ש דקרחה ל"ל י"ל להורות לחייב רק על בין עיניכם וא"ל דהוה לקולא ימשך מזה חומרא דגבי כהנים נשים חייבים בקרחה ואמרי' הפסיק הענין כמש"ל ואין לומר דבהיות כן לכתוב נמי גבי כהנים בין עיניכם ז"א דאז ה"א גם בכהנים נשים פטורות דיליף מתפילין (או דגבי ישראל נמי חייבי' בקרחה) לכך כתיב קרא בשינוי לשון גבי כהנים בראשם ובישראל בין עיניכם להורות דגבי ישראל לחוד דפטור' ושוב צריך הג"ש לחייב גבי כהנים רק בין עינים לחוד ועכ"פ נשאר הסברא החיצונה דגבי כהנים נשים חייבות בקרחה עכ"פ וזהו החומרא ולעולם אימא לך לחייב רק על בין עינים לחוד ולחייב נשים של כהנים בקרחה כנ"ל ועיין היטיב בזה:

איברא גם זה לק"מ דאם אנו נכנסים בסוג זה דגבי ישראל פטורים נשים מקרחה מג"ש דבין עיניכם אזי מוכרח בהכרח גמור לומר דגם גבי כהנים נשים פטורות מקרחה ובהיות כן הדרא קושי' לדוכתי' מי מצית אמרת לדון להיפוך לחייב על בין עינים לחוד הוה לקולא. ולקולא ולחומרא לחומרא מקשינן כס' מהרא"ם וא"ל דיגיע מזה חומרא דנשים של כהנים חייבות בקרחה זה ליתא דהא מקרא מלא נאמר בני אהרן ולא בנות אהרן הרי גבי כהנים גופייהו פטורים נשים וא"ל דהפסיק הענין זה ליתא דקשה קושי' התו' הלא כ"ש הוא מפאת דנאמר בקרא אחר קרחה וקאי עלוי' בני אהרן ולא בנות אהרן כאשר הכתוב מעיד עליו בג"ש דפאת פאת כ"ש דקאי ג"כ על קרחה דכתיב בתרייהו והשתא א"ל כמו שתירצו בתו' די"ל דעם קדוש מיני' מרבי' נשים דחייבות בקרחה ז"א דהלא האי קרא נאמר בפ' ראה גבי הלאו דקרחה הנאמר אצל ישראל לא תשימו קרחה בין עיניכם למת כי עם קדוש כו' וכבר דברנו דגבי ישראל בודאי נשים פטורות מקרחה דילפינן בג"ש דבין עיניכם מתפילין א"כ איך נוכל לומר דמתיבת עם מרבינן נשים לקרחה הרי מוכח בהכרחה וראי' גדולה דאם נאמר גבי ישראל דנשים פטורות מקרחה ה"ה נמי גבי כהני' כן הוא וע"כ מוכרח היטיב דג"ש דקרחה מורה לפטור נשים מקרחה דאי בעי להורות לחייב רק על בין עינים לחוד קשה לכתוב גבי כהנים נמי בין עיניכם דא"ל כמ"ש דה"א דגם גבי כהנים נשים פטורים ז"א דהאמת כן הוא דאם בישראל נשים פטורות דגם גבי כהנים בהכרח לומר כן דא"ל כלל הפסיק הענין כאשר הוכחנו בהוכחה גמורה וכל זה

במסקנא דכתיבי קראי כסדר מריש קרחה ואח"כ פאת. משא"כ אי הוה היפוך המקראות דהיינו פאת קודם קרחה אזי ה"א שפיר דגבי קרחה נשים פטורות בישראל מג"ש דבין עיניכם וגבי כהנים לחוד נשים חייבות בקרחה דהפסיק הענין. ובהיות כן דגם גבי קרחה גופי' ה"א דנשים חייבות כ"ש גבי פאת דה"א הפסיק הענין אי לאו ג"ש דפאת פאת ומיושב היטיב קושיתנו הנ"ל דלמה לי ג"ש דפאת ולכתוב קרחה אחר פאת ותיתי פאת בק"ו דקרחה דכתיב בתרי' ז"א דאז גבי קרחה גופי לא ידענו דנשים פטורות והנה יאתיון דברינו האלה אם באמת תפילין הוא מ"ע שהזז"ג ונשים פטורות מתפילין שפיר י"ל הכי כמ"ש משא"כ אם אף אנו ניקום ונאמר כס' מהרש"א דגבי תפילין הוה מ"ע שלא הז"ג ונשים חייבות בו הדרא קושיתינו לדוכתי' ל"ל ג"ש דפאת פאת כלל ולכתוב להיפוך בקראי ברישי' פאת והדר קרחה ותיתי פאת בק"ו דקרחה מאי אמרת דה"א גם בקרחה נשים חייבות קשה א"כ ג"ש דקרחה ל"ל דא"ל לחייב רק על בין עינים גם גבי כהנים ולכתוב להדיא גם גבי כהנים בין עיניכם וא"ל דיליף מתפילין דנשים פטור' קשי' הא קיימינן בתפילין גופייהו נשים חייבות לכך דייק הש"ס שפיר אמר לך כלומר אביי גופי' לא מצי לשנוי' כסברת מהרש"א דנשים חייבות בתפילין דתקשה לדידיה גופי' דיליף נמי ג"ש דפאת פאת לעיל ל"ל ונכתוב קרא להיפוך כנ"ל לכך הוצרך לשנוי' דתפילין גופייהו מהכא גמרי' לענין גובה של הרא"ש ובהיות כן דס"ל ג"כ הג"ש דבין עיניכם כנ"ל שפיר שייך לתרץ כמו שכתבנו לעיל כ"ז אמרתי לחדד התלמידים שנת תקט"ו לפ"ק:

גרסינן במס' כתובות דף מ"ח ע"א במשנה לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לרשות הבעל לנשואין מסר האב שלוחי הבעל ה"ה ברשות הבעל כו' גמרא מאי לעולם לאפוקי ממשנה ראשונה דתנן הגיע זמן ולא נישאת אוכלת משלו ואוכלת בתרומה קמ"ל לעולם בפיסקא מסר האב כו' אמר רב מסירתה לכל חוץ מתרומה ורב אסי אמר אף לתרומה איתביה ר"ה לר"א לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה כו' ומשני מסירתה זו היא כניסתה לחופה עכ"ל הגמ' תוס' ד"ה ר"א אמר אף לתרומה פי' בקונ' דסבר ר"א דטעמא דארוסת בת ישראל אינה אוכלת בתרומה כדעולא שמא ימזגו לה כוס וכיון שמסרה תו ליכא למיחש וקשה לר"י וכו' ונראה לר"י דטעמי' דר"א משום סימפון ומשמסר תו ליכא למיחש דמסתמא מא בדקה לה וקשה דר"א דחייש לסימפון בהגעת זמן טפי מבמסר האב לשלוחי הבעל ובפ' אע"פ אמרי' איפכא דקאמר מאי בנייהו בין למ"ד משום סימפון בין למ"ד משום שמא תקשה איכא בנייהו קבל מסר כו' ואמר ר"י דסברא הוא דבמשנה אחרונה דחייש לסמפון בהגעת זמן כ"ש במסר כו' אבל הכא רב אסי מתני' דחקתי' דקתני ה"ה ברשות הבעל משמע לגמרי כו' ועוד אר"י דמצי לפרש דאיכא בנייהו למ"ד

סימפון ליכא דבמסר לא חיישינן לסמפון ולמ"ד שמא ימזגו איכא שמא תשקה לשלוחי' הבעל ובקונטרס לא פי' התם כן ע"כ ויש לדקדק מה בעי תו' בזה שכתבו ובקונ' לא פי' כן ותו למה לר"י ליישב שני תירוצים הא לק"מ אסתגר בקמייתא דתירוץ ראשון נראה לכל גודל הלחץ זו הדוחק עכ"ז בתרייתא עדיפא וסגי בתי' בתרא ותו קשה באמת לא פי' רש"י כתו' ויעויין בדברי מגיני שלמה מה שהאריך בזה ונראה ליישב הכל בחדא מחתי' דהנה יעויין במתני' תוספ' ד"ה לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה גרסינן ול"ג עד שתכנס לרשות הבעל דא"כ הוה משמע עד שימסר האב לשלוחי הבעל כדמוכח בגמרא כו' ומתני' דהכא מוקמינן לה בגמרא לענין תרומה לאפוקי ממשנה ראשונה א"כ הוה תיובתא דרב דאמר בגמרא מסירתה לכל חוץ מתרומה ומיהו י"ל וכו' עיי"ש היטיב בדבריהם ולכאורה איכא למידק מאי קשיא ליה לתוס' על הגירסא עד שתכנס לרשות הבעל הלא לפי תירוצו השני של ר"י בתו' הנזכר שפיר יכולים לקיים אותו הגירסא לעולם היא ברשות האב עד שתכנס לרשות הבעל. וא"ל דתקשה לרב יש לפרש דרב ורב אסי המה מחולקים בזה דהיינו רב סבר דטעמי' של משנה ראשונה הוא משום שמא תמזוג ולפ"ז גם במסר אסורה דשייך נמי הך טעמי' לפי סברת ר"י הנ"ל וגם למשנה אחרונה דסבירא ליה דבהגעת זמן אסור משום סימפון מודים דגם במסר אסור משום שמא תמזוג דמשנה אחרונה ודאי לא להקל בא וכמ"ש הגאון מוהרש"א ז"ל יעש"ה בדבריו הנאמרים בהשכל ורב אסי סבר טעמי' דמשנה ראשונה ומשנה אחרונה הוא רק משום סימפון וגבי מסרה שפיר מותרת גם בתרומה. נמצא לרב הגעת זמן לחוד אסור משום סימפון. וגבי מסר אסור משום שמא תמזוג (אבל זה ודאי אין שום סברא לומר היכא דלא מסרה לא יהי' שייך טעמא שמא תמזוג כגון דהגיע זמנה ואחר שמסרה בהגיע זמנה שייך שמא תמזוג לשלוחים זה בודאי לא ניתן להוציא משפתים דהלא בודאי לא נגרעת בזה דמסרה והיכא דאיתא עדיין ברשות אבי' אמרי' הואיל ומזונותיה עליו מיחד לה דוכתא כמו כן במסרה מסתמא יראה שלא תמזוג מדילי' וכו' וזה ברור) ובהיות כן יש לפרש הפי' במשנתנו כך לעולם היא ברשות אב אף לאחר שהגיע זמנה דע"ז בא תיבת לעולם כדאמרי' בגמ' עד שתכנס נמי אח"כ לרשות הבעל ומסרה דאז ליכא טעמי' דסמפון כיון דמסרה ודאי בדקה וטעמי' דתמזוג לא שייך אחר שהגיע זמנה מכבר וכמדומה לי בימי נעורי נתכוונו בקושיא זו כמה בעלי תריסין ומופלגי תורה: ונראה דאותו גירסא עד שתכנס לרשות הבעל בלא"ה לא תתקיים לפי תירוץ השני של ר"י שזכרנו מחמת איזה קושיא אחריתא ובהכרח לפרש דרק לתירוץ ראשון של ר"י שזכרנו מתקיים הגירסא ובהיות כן שפיר מקשי' התוס' על רב דלפי אותו תירוץ ישאר

שפיר הקושי' על רב דליכא למימר דרב סבר טעמי' של משנה אחרונה משום שמא תמזוג קשיא דתהי' במסר לחוד מותרת ועיין דהנה לפי הגירסא במשנתנו עד שתכנס לחופה אז י"ל מה דפריך ר"ה בגמרא על רב אסי מלעולם היא ברשות האב וכו' היינו ממתני' דהכא פריך לה משא"כ אם הגירסא עד שתכנס לרשות הבעל במשנתנו כמ"ש התוס' אז בהכרח לפרש דלאו ממשנתנו פריך אלא מאיזה ברייתא דאשכח לה ופריך לה וזה פשוט. והנה אם באנו לפרש דר"ה פריך זאה מברייתא יקשה מאי פריך דלמא רב אסי ס"ל כר' יהודא בן בתירא דשמעי' לה בפ"ק דמס' קידושין דף י"א ע"ב דס"ל טעמא דב"י אינה אוכלת בתרומה משום שמא תשקה הוא גבי הגעת זמן ולכך גבי מסר מותרת כפרש"י ז"ל והברייתא אתיא כבן בג בג דהתם דסבר טעמי' משום סימפון ושפיר קתני עד שתכנס לחופה ואף שריב"ב ס"ל למשנה ראשונה מ"מ י"ל כמ"ש בזה הגאון בעל מג"ש ז"ל לפרש"י עיין דגם למשנה אחרונה ס"ל טעמי' משום הגעת זמן עיי"ש היטב בדבריו אך יש לתרץ כיון דהמקשה עדיין לא אסיק אדעתי' מן הסברא דמסירתה זו היא כניסתה לחופה הרי אין מקום לומר ג"כ דרב אסי ס"ל כר"י בן בתירא אחר שמלשונו מוכח ג"כ דסבר דמסר אסור באכילת תרומה דגם בלשונו שם מבואר בלשון זה אבל מה אעשה שהרי אמרו חכמים אין ארוסת ב"י אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה ומשמע דוקא במסירתה לחופה ומוכח להמקשה דלא כפי סברת בעל מג"ש שזכרנו:

אך כל זה לפי תירוץ ראשון ולפירש"י ז"ל. אבל לפי תירוץ בתרא שבתוס' משם ר"י דאזלי האיכא בנייהו איפכא דבמסר משום סימפון ליכא ומשום שמא תשקה איכא. וא"כ גם האיכא בנייהו דאמרי' בקידושין דף י"א ע"א בין בג בג ובין ריב"ב נמי אזלי איפכא כאשר העלה הגאון בעפ"י ז"ל דלבן בג בג מותר במסר אחר שס"ל הטעם משום סימפון ולריב"ב אסור משום דעולא יעש"ה א"כ הדרא קושיא הנ"ל לדוכתי מאי פריך הש"ס מן הברייתא דלעולם היא ברשות האב עד שתכנס לחופה. דלמא הברייתא כריב"ב. ורב אסי ס"ל כבן בג בג דטעמי' משום סימפון ולהכי אמר אף לתרומה. וא"ל דתוס' בשיטתייהו קיימו דפירשו בסוגיא דהתם ד"ה עד שתכנס לחופה וכו' דריב"ב קאי לפי משנה ראשונה וממילא לא מתוקם הברייתא כוותי' כיון דתני בברייתא נמי לעולם וע"כ לאפוקי ממשנה ראשונה ז"א דע"כ אם לפי משנה ראשונה הטעם לריב"ב משום שמא תשקה ואסור ע"כ גם למשנה אחרונה אסור כמ"ש המהרש"א ז"ל דמשנה אחרונה להחמיר בא ולא להקל. ומחמת קושיא הזו על תירוצו השני של ר"י אנו צריכין לפרש דרך הישר דהוה לי' הגירסא במשנתינו עד, שתכנס לחופה. והשתא לאו מברייתא פריך לה ר"ה לרב אסי אלא ממשנתינו גופא וא"כ א"ל בשום פנים דר"א כבן ב"ב ומתני' כריב"ב דקשיא רישא

אסיפא דמתני' דהא רב אסי ג"כ על משנתינו קאי ואומר מסירתה לכל אפי' לתרומה ואין למוקמי מתני' כריב"ב כמ"ש ופריך שפיר ממתני' גופא ממש רישא אסיפא לרב אסי והשתא שזכינו דלפי תירוץ השני של ר"י בלא"ה מההכרח לאוקמי הגירסא במשנתינו עד שתכנס לחופה מכח קושיתינו הנ"ל רק לתירוץ ראשון של ר"י שפיר יכול להתקיים הגירסא עד שתכנס לרשות הבעל וע"ז הקשו בתוס' שפיר דיהי' קשיא לרב ומיושב קושיתינו הנ"ל דמאי הקשו תוס' לתירוץ ב' של ר"י ז"א דלתירוץ ב' בלא"ה נסתר לגמרי הגירסא עד שתכנס לרשות הבעל ולהיות הפירכא בגמ' מברייתא כמ"ש ובהיות כן י"ל מש"ה הביא ר"י גם תירוץ הראשון אף שהוא דחוק מ"מ מועיל תירוץ מיעוט קמא ליישב קושית התוס' לפי הגירסא במשנתינו עד שתכנס לרשות הבעל ולק"מ קושי' תוס' לרב כאשר תירצו תוס' לעיל ומיהו וכו' ולפי גירסא זו לא תתקיים תירוץ ר"י השני דתקשה א"כ מאי פריך לה מברייתא דלמא ריב"ב היא ורב אסי כב"ב בג ולזה תירץ שפיר ר"י תירוצו הראשון. ומיושב נמי באר היטב למה לא פירש"י ז"ל כפי' תוס' מאחר שהוא ז"ל גרס במשנה עד שתכנס לרשות הבעל יעויין בדבריהם הנאמרים להדיא במתני' א"כ א"ל כתירוץ ר"י השני מחמת קושיתינו הנ"ל ובפרט שרש"י ז"ל אזיל לשיטתו גם במסכת קידושין וכפיר' מג"ש שזכרנו וכתירוץ ראשון לא ניחא לי' שהי' דחוק בעיניהם לפרש כן כאשר נראה עין בעין ואולי בזה רמזה התו' אחר שתירצו התירוץ אחרון בכדי שלא תקשה למה לא סגי בזה ולאיזה צורך הביאו תירוצם הראשון שהוא דחוק לזה כתבו ובקונטרס לא פי' כן והיינו משום דקיימי בשיטתייהו וגרסי במשנתינו עד שתכנס לרשות הבעל ולכך לא ניחא ליה כתירוץ בתרא כדי שלא יקשה מאי פריך מברייתא דלמא ריב"ב היא כנ"ל הרי דלא מתוקמי תירוץ בתרא רק לפי הגירסא במשנתינו עד שתכנס לחופה ואז י"ל שפיר דר"ה פריך ממשנתינו כנ"ל לכן כתבו גם תירוצם הראשון אף שהוא דחוק בכדי ליישב ג"כ לפי הגירסא עד שתכנס לרשות הבעל במשנתינו ור"ה פריך מברייתא כן נראה ליישב שיטת רש"י ותו' וכדי להעיר לב התלמידים המקשיבים לקולי אמרתי שלפי דברינו תקשה קושי' קיצור או סתירה קושי' הקיצור היא כאשר הקשה הגאון מהרש"א ז"ל למה להמקשן לפרוך מן ברייתא דלעולם היא ברשות האב וכו' טפי ה"ל למיפרך ממשנה דהיינו ממשנה דב"ד של אחריהן אמרו אין ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה כיון דעדיין לא ידע המקשה לתרץ דמסירתה זו היא כניסתה לחופה:

בלא דברינו הנאמרים לעיל יש מקום ליישב קושיא זו כמ"ש בעפ"י דבאמת גם המקשה הוה ידע מזו הסברא דמסירתה זו היא כניסתה לחופה כמו שהשיב המתרץ רק מאחר

דתני בברייתא לשון לעולם היא ברשות אב תיבת לעולם משמע דמורה דוקא עד כניסתה לחופה ממש כן עלה בדעת המקשה ולהכי לא פריך ממשנתינו דב"ד של אחריהם דלא תני שם לעולם ממילא י"ל שפיר מסירתה זו היא כניסתה לחופה כך י"ל בל"ז אבל השתא לפי דברינו הנ"ל נסתר תירוץ זה דבהיות כן נתעורר קושי' סתירה על המקשן דגם עתה לא פריך מידי מברייתא דלעולם היא ברשות האב כו' לפי גירסת רש"י במשנתינו עד שתכנס לרשות הבעל וע"כ מברייתא פריך ר"ה א"כ י"ל דברייתא כבן בג בג ורב אסי ס"ל כריב"ב בל"ז י"ל כמ"ש דבלשון ריב"ב נאמר ג"כ עד שתכנס לחופה ומשמע להמקשן דדוקא הוא ולא במס' ולהכי לא מצי למימר דר"א כריב"ב אבל לפי סברת פי' הנ"ל דהיכא דלא תנן תיבת לעולם ידע המקשן דמסירתה זו היא כניסתה לחופה א"כ שפיר י"ל דר"א כריב"ב ס"ל ומה דאמר ריב"ב עד שתכנס לחופה היינו מסירתה ובהכרח לומר דס"ל להמקשן גם היכא דלא תנינן תיבת לעולם משמע דוקא עד שתכנס לחופה א"כ הדרא קושית מהרש"א הנ"ל לדוכתי' ה"ל למיפרך בקיצור ממשנה דב"ד של אחריה' וקשה ממ"נ על המקשן או הקיצור או הסתירה כמש"ל ובחילוקי הארכתי בזה וכאן עת לקצר: בשם כבוד אדוני אבי ומורי הרב המופלג החכם השלם החריף והבקי המנוח כמוהר"ר אלעזר זלה"ה נכד הרב המאוה"ג המנוח המפורסם מוהר"ר אלעזר ז"ל שהי' אב"ד ור"מ דק"ק מאטירש דארף במדינת הגר:

גרסינן במס' קידושין דף י"ג ע"ב בפיסקא וקונה את עצמה בגט ובמיתת הבעל בשלמא גט דכתיב וכתב לה ספר כריתות אלא מיתת הבעל מנ"ל כו' אלא מדאמר רחמנא אלמנה לכ"ג אסורה הא לכהן הדיוט שריא ודלמא לכ"ג בלאו ולכ"ע בעשה כו' ופרש"י ז"ל לכ"ע בעשה ויצאה והיתה לאיש אחר ע"י גירושין ולא ע"י מיתה כו' ולאו הבא מכלל עשה עשה עכ"ד ובתו' בד"ה לכ"ע בעשה אומר ר"י דאיכא עשה באשת איש כגון ודבק באשתו ולא באשת חבירו תימא דלא ילפינן שתתיר מיתה בק"ו מגט ומה גט שאינה מתיר ליבום בשום ענין אפילו אין לה בנים מתיר לעלמא בכל ענין מיתה שמתרת ליבם שאין לה בנים א"ד שתתיר לעלמא בכל ענין עכד"ת ואיכא למידק דקושי' תימא שבתו' קשיא בל"ז תיכף על המקשן או על תרצן הראשון או דהוה להו להקשות במסקנא דמלתא ולמה מקשי' לפום שינויא זה וגם אינו מקושר לענין שלפניו מה דאמרו שהעשה היא ודבק באשתו. ונראה לתרץ בטוב טעם ודעת דהנה לכאורה יש לדקדק בלשון הגמרא שאמר הא לכהן הדיוט שריא. מ"ש כ"ה דנקיט טפי ה"ל למימר הא לכ"ע שריא אך י"ל דהנה יש נפקותא רבא בין פי' רש"י דהעשה הוא ויצאה והיתה ובין פי' תוס' דהעשה הוא ודבק באשתו דלפרש"י דהעשה היא מויצאה והיתה לא שייך עשה זו כ"א בישראלים

דוקא משא"כ גבי כהנים דלא שייך זו העשה כלל מאחר שהוא אסור בגרושה ואיך קרינן ביי' ויצאה והיתה ע"י גירושין הוא דמותרת לו ולא ע"י מיתה הלא גם ע"י גירושין אסורה לו אבל לכ"ע שייך שפיר עשה זו משא"כ לפר"י דהעשה הוא מודבק באשתו ולא באשת חבירו א"כ שכיר י"ל דאותו עשה שייכא בכהני' ג"כ. ובזה י"ל דכך היא כוונת התוס' ורצונם לפרש המשך לשון הגמ' הכי דהמקשן ידע מזה די"ל לכ"ע בעשה והיינו מהעשה דויצאה והיתה ידע לכך לא מצי למימר הא לכ"ע שרי' דיש לדחות דלמא לכ"ע בעשה דויצאה והיתה לכן דייק הא לכהן הדיוט שריא דלכהן מוכח שפיר דשריא דלדידי' ליכא העשה דויצאה והיתה כמ"ש. והמקשן פריך ודייק דלמא לכ"ע בעשה כלומר דיש עשה מה שהוא כולל לכ"ע אף לכהן כלומר העשה של ודבק באשתו ולא באשת חבירו. וזה דייק תוס' בלשון המקשה ודלמא לכ"ע בעשה היינו דודבק באשתו דא"ל העשה של ויצאה והיתה זה לא שייך בכהן ואיך דחה מה ושרוצה לומר מקודם הא לכ"ה שריא מאחר שלא שייך גבי אותו עשה ובזה יש ליתן שפיר סעד וסמך סמוכ' באמת וישר המשך דברי התימ' שבתוס' דהנה לכאורה יש להקשות מאי מקשים התוס' תיתי בק"ו דמיתת הבעל מתי' איך יוכל הק"ו לדחות מקרא מלא שכתוב עשה ודבק או ויצאה והיתה אך נ"ל דהנה הקשה מהרי"ן לב ז"ל מאי הקשו התוס' ותיתי מיתת הבעל מק"ו מגט הא איכא למיפרך מה לגט שכן מוציא בשפחה כנענית יעש"ה ותירץ מוהרש"א ז"ל דיש למילף הק"ו בענין זה עלמא מיבם מה יבם שאינו מותר ע"י גט מותר ע"י מיתה עלמא שהותר ע"י גט אינו דין שהיא מותר ע"י מיתה עיי"ש א"כ י"ל אהני לן הק"ו ואהני לן קרא של העשה דהא הק"ו אינה רק לכ"ע אבל לכהן ליכא שום ק"ו בעולם אחר שהוא אסור ע"י גט א"כ איכא לאוקמי העשה לגבי כהן וכלל מסור בידינו היכא דאיכא למוקי הקרא על שום ענין ולקיים הק"ו קיימי' שניהם וכ"ה בריטב"א ובעצ"י רק כל זה אי העשה הוא של ודבק משא"כ אם העשה הוא מויצאה והיתה כפרש"י א"כ לא קשה כלל קושי' התוס' דתיתי בק"ו דהיאך אתי ק"ו ועוקר לקרא וא"ל דמוקי לקרא על כהן דלא שייך הק"ו קשה הלא גם העשה לא שייך גבי כהן. ומובן היטב הקישור בתו' דבל"ז לק"מ ותיתי בק"ו ה"א דיש עשה מויצאה והיתה ואיך אתי ק"ו ודחי לקרא משא"כ אחר שפירש ר"י דהעשה הוא של ודבק באשתו מקשי' שפיר א"כ תיתי בק"ו דלכ"ע שריא והעשה לכהן דאסור וק"ל ודפח"ח ושפתים ישק כו':

סוכה דף ל"א ע"א האי סבתא דאתית לקמי' דר"נ אמרה לי' ריש גלותא וכולהו רבנן יתבו בסוכה גזולה ופרש"י שעבדי ריש גלותא גזלה ממנה עצים וסיככו בהם והיתה רוצה שיחזירו לה בעין העצים והשיב ר"נ דאין לה אלא דמי עצים מתקנת מריש כו' עיי"ש ויש

לדקדק לאיזה צורך היתה קובלת על שארי רבנן סגי באמרה ריש גלותא בסוכה גזולה יתיב ואמרתי בלמדי גמרא זו על הדרך מידי עברי לבית הדפוס. דאי' שם ת"ר סוכה גזולה ר"א וחכמים מכשירין אמר ר"נ מחלוקת כשתקף חבירו והוציאו מסוכתו לר"א אי קרקע נגזלת הרי היא גזולה ואי קרקע אינה נגזלת שאולה היא וחכמים לטעמייהו דקרקע אינה נגזלת ושאולה כשרה אבל גזל עצים וסיכך בהם ד"ה כשרה כו' ופרש"י א"כ לחכמים לא משכחת סוכה גזולה כ"א בעושה סוכתו בראש העגלה או בראש הספינה כו' דאל"כ לא משכחת לה מאחר דקרקע אינה נגזלת וגזל עצים לא הוי גזל ע"ש והתוס' כתבו דבחנם דחק רש"י לזה דדלמא באמת לא משכחת גזולה לרבנן ואי קשיא ל"ל לך דכ"ר מאחר דס"ל שאולה כשרה ז"א דהא מדאורייתא גזל עצים וסיכך נמי הוי גזל דשינוי השם החוזר לברייתו לא הוי שינוי ע"ש רק דתקנת מריש הוא תקנת חכמים ועכ"פ קרא דלך שפיר יש למעוטי גזל עצים וסיכך יע"ש ולכאורה יש להביא ראי' לשיטת תוס' הנ"ל דהנה לעיל ד"ט הקשו בתו' למה לי לך למעוטי גזולה תיפוק לי' דהוה מצוה הבא בעבירה בשלמא לר"א איצטרך למעוטי שאולה אבל לחכמים דמכשירים שאולה וע"כ לך רק למעוטי גזל הוא דאתי וקשה תיפוק לי' דהוה מצוה הב"ע ונראה ליישב קושי' תוס' דאי' לעיל אמר ר"נ פעמים שהעליונה פסולה והתחתונה כשרה כגון שהתחתונה צילתה מרובה מחמתה והעליונה חמתה מרובה מצילתה וקיימו תרווייהו תוך עשרי' עכ"ל ופרש"י דאי הוה עליונה למעלה מעשרים שוב הוה שם סכך פסול על סכך העליונה ומצטרף עם סכך התחתונה ונפסל גם היא עיי"ש והנה ריש פ' לולב הגזול הקשו בתוס' ל"ל טעמא דאשירה פסול דכתותי מכתת שיעורא תיפוק לי' דהוה מהב"ע ותירצו דדוקא היכא דליכא לקיומי המצות זולת העדר העבירה שפיר הוה מהב"ע אבל היכא דבלא"ה המצוה נגמרת בלי העבירה לא מקרי מהב"ע עיי"ש ויעויין בדברי הרא"ש ז"ל מבואר יותר:

ולפ"ז לולי דמסתפינא י"ל דאיצטרך בכה"ג למעוטי גזולה כגון שהי' שני סוכות זה למעלה מזה והעליונה חמתה מרובה והתחתונה צילתה מרובה מחמתה והעליונה היתה סכך גזול א"כ לאו קרא לא הוה על הסכך שום פיסול מעולם רק איסורה מכח מהב"ע וכאן מאחר דאין הדבר הכרח לקיים המצות בהעדר העבירה דבלא"ה איכא צילתה מרובה מחמתה ומהיכי תיתי לצרפה כדי לומר דהיושב בסוכה זו הוא מקיים מהב"ע משא"כ עתה דהתורה אסרה לנו בהדיא סוכה גזולה הרי עליה שם גזולה ומצטרף שפיר סכך העליונה הגזולה עם התחתונה ושפיר הוכרחה רחמנא למיפסל להדיא גזולה מה"ט רק כל זה אם גזל עצים וסיכך הוה גזל שפיר אשכחן לה כמש"ל ומיושב קושי' תוס' שפיר

משא"כ אם באנו לומר דאינה גזל כ"א בגזל קרקע או בראש העגל' הוה הדרא קושית תוס' לדוכתי' ל"ל למעוטי גזולה תיפוק לי' דהוה מצוה הב"ע דהשתא א"ל דאיצטרך קרא לאסור סוכה שתחת סוכה והעליונה גזולה ותחתונה כשרה ז"א דאיך גזל עליונה לחוד אע"כ כפי' תוס' דגזל עצים וסיכך בהם נמי הוה גזל וכנ"ל רק כל זה אם אמרי' דסוכה שאולה כשירה וא"כ ע"כ לך רק למעוטי גזולה הוא דאתי וקשה שפיר תיפוק לי' דהוה מהב"ע כקושית תוס' והכרח לומר דמיירי בכה"ג שהתחתונה בפ"ע כשרה רק למעלה ממנו סוכה גזולה א"כ מוכח שפיר דגזל עצים הוה גזל משא"כ אם נאמר דשאולה פסולה לא מוכח מידי די"ל דלך ממעט שאולה כמו שתירצו תוס' לר"א וזה היתה כוונת הסבתא דהיתה רוצית להוכיח דגזל עצים הוה גזל שפיר לכך דייקי ריש גלותא וכולהו רבנן יתבי וקשיא הלא לגבי רבנן הוה סוכה דריש גלותא סוכה שאולה ואיך יתבי בה וצ"ל דס"ל סוכה שאולה כשרה וא"כ קשה לך למה לי למעוטי גזולה תיפוק לי' דהוה מהב"ע וצ"ל דמיירי בסוכה תחת סוכה והעליונה גזולה א"כ מוכח שגזל עצים הוה גזל וצווחה שפיר דיתבי' בסוכה גזולה. ובדרושים הארכתי לבאר עוד יתר דבריה במה שאמרה איתתא דהוה לאבוהו שי"ח עבדי כו' היתה רצונה שלא תימא כתירוץ תוס' דמצוה הבא בעבירה דרבנן ומאחר שהוא רק דרך דרוש קצרתי בזה ולמעיין נקל להבין ע"פ מפ"ת וק"ל:

על פרשת בהר - אור חדש

סוף פ' אחד דיני ממונות דף ל"ט ע"א א"ל האי מינא אלהיכ' גחכן הוא דקאמר לי' ליחזקאל שכב על צדך השמאלית ושמת את עון בית ישראל למספר הימים שלשה מאות ותשעים יום וכתיב ושכבת על צדך הימנית ונשאת את עון בית יהודה ארבעים יום אתא האי תלמידי א"ל מ"ט דשביעית א"ל השתא אמינא לכו מלתא דשווי' לתרווייכו אמר הקב"ה זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי היא והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו מנהגו של עולם מלך בו"ד שסרחה עליו מדינה אם אכזרי הוא הורג את כולן אם רחמן הוא הורג חציין ואם רחמים מלא רחמים הוא מיסר הגדולים שבהם ביסורין אף כך הקב"ה מיסר את יחזקאל כדי למרק עונותיהם של ישראל ע"כ הגמרא זאת תמוה הוא חדא למה המתין התלמוד מלשאול מ"ט דשביעית אחר שאלת המין שאמר אלהיכם גחכן הוא ולא שאל מקודם ועוד דהי' לו להשיב בקצרה טעמו דשביעית שתדעו שהארץ שלי ולמה השיב על מה שלא שאל שהם לא עשו כן אלא חטאו וגלו והנה רש"י בחומש וביחזקאל סי' ד' פי' דאותן שבעים שנה שלא שמטו ישראל בהיותם בארץ נתחייבו בגלות בבל שבעים שנה וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצתה הארץ את

שבתותיה למלאות שבעים שנה ואיכא למידק דכל אותן שנים חטאו בע"א ולמה עברו על שמיטת הארץ והקפידה תורה על שמיטת הארץ יותר משאר לא תעשה התלוי' בארץ אלא נראה דחטא ע"א תלוי בשמיטה דהא כתב הש"ך על התורה שטעם של שביעית כדי שנדע שהקב"ה הוא המשגיח בעולמו שלא יאמרו עולם כמנהגו נוהג ורצה הקב"ה שהוא היפוך הטבע והכל בהשגחתו שהרי בשנה הז' אין בה זריעה ולא קצירה ויש בה כדי לאכול ולשבוע והותר שנאמר וצויתי את ברכתי ועשת את התבואה לשלש שנים ובספר שמן טוב מפורש יותר הענין וז"ל דהא לפי הטבע בשדה נחה היא מוציאה פירות ובשנה שניה שנעבדה כבר אינה מוציאה כ"כ וכאן הוא בהיפוך אחר שנחה השדה בשביעית לא הי' מוציאה אלא כדרך שאר השנים ובשנה הששית שכבר נעבדה השדה מוציאה פירות לשלש שנים כמ"ד וצויתי את ברכתי כו' א"כ מוכח שהקב"ה הוא המשגיח בעולמו וזה פי' הפסוק ושבתה הארץ לה' לשם ה' כמ"ש בשבת בראשית ר"ל כמו ששבת מורה על חידוש עולמו שהוא הבורא עולמו כן שביעית מורה שהקב"ה הוא הבורא עולמו ומשגיח ונ"ל דלכך צוה מצוה זו בארץ משום דהקב"ה בחר מכל האומות את ישראל ולא נתן אותם תחת שר מע' שרים וכמו כן מכל ארצות לא בחר אלא בארץ ישראל ולכך צוה על השביעית כדי שידעו שהוא אדון הכל והוא הבורא והוא היוצר עולמו בששה ימים ובשביעית שבת ונחה ולכך גלות באו על שמיטת ארץ ולא על שאר מצות והנה מחמת שעבדו ע"א דהיינו עבודות כוכבים ומזלות כפרו בהשגחה גלל כן לא שבתו שמיטה והנה מצד שעבדו ע"א הי' חייבים כליה ח"ו ומצד שמיטת הארץ נתחייבו בגלות וקושי' המין היה שאמר אלהיכם גחכן הוא שאמר ליחזקאל שכב על צדך השמאלית ומפורש בקרא כדי לשאת עון בית ישראל ולפ"ז למה גלו והאי תלמיד הבין כוונת המין ולכן שאל לרבו מ"ט דשביעית ר"ל מה טעם יש בשביעית שגלות בא בשביל שביעית ולא בשביל שאר חייבי לאוין והשיב לו השתא אמינא לכו מלתא דשווי' לתרווייכו אמר הקב"ה זרעו שש והשמיטו שבע כדי שתדעו שהארץ שלי ר"ל שאני משגיח ומשפיע לארץ ולא כוכבים ומזלות והם לא עשו כן אלא חטאו וגלו ר"ל שע"י חטא ע"א שעבדו לכו"ם כפרו בהשגחה שלי באמרם שאין אני משגיח על הארץ ולכך חטאו וגלו והי' חייבים ג"כ כלי' כמד"א ואבדתם מהרה אלא מנהגו של עולם כו' וק"ל:

גמרא דחולין דף מ"ו ההוא פולמסא דאתא לפומבדיתא ערקו רבה ור' יוסף פגעו בהו ר' זירא א"ל ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה וכבר צווחו בי' קמאי דקמאי להבין דברי חכמים וחידותם במה שאמר להם ר' זירא ערוקאי כזית שאמרו במקום מרה ועל דרך נסתר נ"ל לומר דאי' בספר מגיד מישרים פ' בראשית דבעינן כזית במקום מרה לאגנא

עליה ממקטריגים דליהוי האי כזית חוצץ באפייהו וכד לא אשתייר כזית כיון דליכא מאן דחייש באפא סטרא מסאבה הא האי סטרא שלטה עליה כו' עכ"ל ולפ"ז ניחא דאמר להם דרך רמז ערקאי מהאי פולמסא שהם מסטרא אחרא כדי שלא ישלוט עלייכו ואמר להם דרך רמז וסוד ה' ליראיו כזית שאמרו במקום מרה והטעם כדי שלא ישלוט סיטרא אחרא וצריך כזית להפסיק ולחצות מפני המקטריגים כך אתם צריכין שלא ישלטו בכם הסיטרא אחרא המקטריגים וצריכי' אתם לערוק שלא יראו אתכם ויריעו לכם ולדעתי זה דרך אמת ובימי חורפי למדתי בדרך חריפות:

על פרשת בהר - אור חדש

גרסינן פ"ק דבכורות דף ה' ע"ב חלב מנ"ל דשריא דדלמא אסור משום אבר מן החי מדאסר רחמנא בשר בחלב ש"מ חלב לחודא שרי ופריך ודלמא חלב לחודי' אסור באכילה בשר בחלב אסור באכילה ובהנאה כו' ומקשים העולם אכתי מוכרח דחלב לא נאסר משום אבר מן החי דאל"כ יקשה ל"ל חד לא תבשל על איסור אכילה תיפוק לי' דאסור בלא"ה עכ"פ באכילה מחמת אבר מן החי ואנן דרשינן ג"פ לא תבשל חד על אכיל חד על הנאה חד על בישול. ואמרתי ליישב קושיא זו דרך חידוד הלכה דהנה כתב הרמב"ם בפ"ט מה' מאכלות האסורות דאם אוכל בשר בחלב לוקה אבל אם נהנה מבשר בחלב אינה לוקה והקשה הלח"מ מדוע פסק רבינו דאין לוקין על הנאת בשר בחלב דא"ל דאיהו ס"ל לפסק הלכה כאיסי ב"י דיליף הנאת בשר בחלב בק"ו מערלה ובהיות כן מש"ה אין לוקין דאין עונשין מן הדין ז"א דרבינו גופא במנין המצות שלו מנה ג"פ לא תבשל חד אכילה חד אהנאה וחד אבישול הרי דיש לו לימוד מפורש אהנאה כמו על אכילה ומדוע לא יבאר החילוק בין אכילה להנאה ולבסוף העלה הלח"מ דמש"ה פסק רבינו דאין לוקין אהנאת בשר בחלב משום דהוה לאו דאתא באם אין ענין דהא עיקר קרא נאמר על בישול רק דאם אין ענין אבישול מוקמינן על הנאה וס"ל לרבינו דלאו דאתי באם אין ענין אין לוקין עליו וא"ל א"כ למה לוקין על אכילת בשר בחלב הא הוה נמי לאו דאתי באם א"ע ז"א דכיון דיש נמי ק"ו דבראשית רבה אבל בהנאה אע"ג דאיכא נמי ק"ו ולא הוה כק"ו דבן ובת יעש"ה וסיים וכ"נ מתוס' ריש איזהו נשך. והנה יגעתי ולא מצאתי שום סיוע לזה מתוס' דשם ואדרבה משם משמע איפכא דאיתא שם אמר רבא לאו בגזל לאו בריבית לאו באונאה למה לי צריכא כו' ומסקינן שם דעל גזל באמת לא צריכא קרא דיש למילף מריבית ואונאה רק דלא תגזול קאי אכובש שכר שכיר. ופריך שם כובש שכר שכיר בהדי' כתיב לא תעשוק שכר עני ואביון ומשני לעבור עליו בשני

לאווין. והקשו תוס' שם א"כ לוקמי בגזל גופי' ולעבור עליו בשני לאווין וי"ל דאלאו דגזל לא לקי כיון דהוה לאו הניתק לעשה דכתיב והשיב את הגזילה אשר גזל אבל כי מוקמינן באם אין ענין אכובש שכר שכיר לקי שפיר יעש"ה הרי להדיא עינינו הרואות דעת התוס' דלאו דאתי באם אין ענין לקי שפיר דאל"כ מאי מתרצי' תו' דאין למוקמי' אגזל ולעבור בשני לאווין כיון דלא לקי הא גם עתה לא לקי דהא הוה בכש"ש לאו דאתא באם אין ענין והייתי רגיל לפרש בקטנותי בכוונת הלח"מ וכ"נ ודלא כנראה מתו' ריש איזהו נשך מחמת תירוצם הנ"ל וקושי' התוס' דריש איזהו נשך י"ל לשיטת הרמב"ם באופן אחר כאשר יתבאר במקומו בעזה"י ועיין נא בדברי זקיני הגאון האמתי ז"ל מה שנתווכח בתשובתו חלק ראשון סי' כ"ו וכ"ז עם מחותנו הגאון האמיתי חכם צבי אשכנזי ז"ל אח"ז הגיע לידי ספר פאר הלכה וראיתי שגם הוא ז"ל הרגיש בקושי' זו על סברת לח"מ דלאו דאתי באם אין ענין אין לוקי' מתו' דאיזהו נשך הנ"ל ובמקומו הארכתי ת"ל בזה וכאן לא באתי אלא לאהבת הקיצור מה שעלה במושכל הראשון זה שנים כבירים ליישב קושי' פאר הלכה הנ"ל דהנה הגאון מהרש"א ז"ל הקשה שם באיזהו נשך מאי תירצו התוס' משום הכי לא מוקמינן על גזל משום דלא לקי דהוה לאו הניתק לעשה קשה הא גם עתה דמוקמי' לה אכובש שכר שכיר לא לקי מטעם זה דהוה לאו הניתק לעשה דהא כתיב והשיב את הגזילה אשר גזל ומסיים קרא ואת העושק אשר עשק ותירץ הוא ז"ל דדוקא היכא דהלאו והעשק נאמרו בלשון אחד הוא דהוה לאו הניתק לעשה אבל היכא שהלאו מופרש ומובדל בלשונו מן העשה כגון הכא דהלאו נאמר בלשון לא תגזול והעשה נאמר בלשון עושק לא הוה ניתק לעשה יעש"ה ובזה ישבתי דברי התוספות ריש חולין מה שתפסו שם השליטים הלח"מ ומוהררש"ק ומהרש"א ז"ל יעש"ה ותבוא על המכוון:

ולפ"ז מיושב הדק היטיב קושי' בעל פאר הלכה שזכרנו דהנה הך מלתא שכתב הלח"מ דס"ל לרבינו ז"ל לאו דאתא באם אין ענין אין לוקים עליו הוא מלתא חדתא וצריך לתת טעם עליו משום דקשיא למה שינה התורה בלשונו וכתב הלאו בלשון אחר ולא כתב באותו לשון השייך בה כגון גבי בשר וחלב למה נאמר לא יהנה גדי בחלב אמו אלא ע"כ מש"ה שינה קרא לשונו כי היכא דלא ללקי עלי'. משא"כ הכא איפכא מסתברא דשפיר כתבו תו' דהשתא מוקמינן קרא באם אין ענין אכובש ש"ש לקי שפיר דא"ל דהוה לאו דאתי באם אין ענין ואין לוקי' קשיא מאי טעמי' וא"ל משום דלא נאמר בפירוש הלאו לא תעשוק ז"א דאדרבה אי הוה כתיב הכא לא תעשוק לא הוה לקי משום דאז הוה שפיר ג"כ לאו הניתק לעשה דיהיה ממש בלשון אחד הלאו עם העשה ואדרבה דוק לאידך גיסא מדלא כתב רחמנא הלאו בפירוש ע"כ דבעי דילקה ואי הוה כתב בפי' לא הוה

לקי מטעם לאו הניתק לעשה לכך שינה קרא לשונו ונאמר בלשון אחר לא תגזול שיהי' מופרש ומובדל בלשונו מהלאו ולא יהיה ניתק לעשה וילקה וא"ל דעדיין ליכתוב בקרא להדיא לא תעשוק וא"ל דאז לא היה לקי מטעם דיהי' ניתק לעשה דיהי' שווין בלשונם ז"א דלכתוב להעשה בלשון גזל זה ליתא כיון דכבר אמר והשיב את הגזילה אשר גזל לאו אורחי' דקרא למיהדר וליכתוב עוד הפעם בקרא או את הגזל וכ"כ להדיא בתוס' עש"ה. ומיושב שפיר קושי' בעל פאר הלכה והצעתי דבר זה מכמה שנים לפני גדולים וישרו הדברים בעיניהם. אך לאחר שזכינו לדון בדבר החדש שהעיקר טעמו של רבינו בהך דלאו דאתי באם אין ענין אין לוקי' עליו היינו מטעם דקשה למה לא כתבה רחמנא בפי' להלאו ההוא בלשון השייך בו א"כ יקשה מאי הקשה שם הלח"מ וא"ל א"כ למה כתב רבינו דעל אכילת בשר בחלב לוקי' הלא אף גם הוא לאו דאתי באם אין ענין זה ליתא דהלא אי' בגמרא דחולין פ' כל הבשר נאמר בתורה ג"פ לא תבשל חד אאכילה וחד אהנאה וחד אבישול ומדאפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול ש"מ דוקא דרך בישול אסרה התורה א"כ שפיר לוקי' על אכילת בשר בחלב דלא שייך בו לומר אי בעי רחמנא דילקי לכתוב בפי' לא תאכל ז"א דקמ"ל קרא בזה דאין לוקי' אלא דרך בישול משא"כ גבי הנאת בשר בחלב שפיר לא לקי דאי בעי רחמנא דילקה לכתוב בפי' לא יהנה וא"ל דמורה לנו דהנאת בשר בחלב אינה אסור אלא דרך בישול ז"א דק"ו הוא מאכילה דמה אכילה אינה אסורה אלא דרך בישול כ"ש גבי הנאה ושפיר הוה מצי ליכתוב לא יהנה אלא עכ"ל משום דלא ללקי. גם זה יש ליישב על בעל לח"מ דקשי' ליה למה כתב רבינו דעל אכילה לוקי' הא הוה לאו דאתא באם אין ענין ובאמת קשה נמי מנ"ל דדרך בישול אסרה התורה באכילה דלמא הא דשינה התורה ולא כתב בפירוש לא יאכל משום דלא ילקה דיהי' לאו דאתי באם אין ענין ועיין בזה ותירץ דעל אכילה איכא ק"ו דב"ר ובין כך ובין כך עכ"פ לוקין מטעם דב"ר ע"כ לא תבשל בא להורות דדרך בישול אסרה התורה וגבי הנאה הוה שפיר ק"ו מאכילה דדוקא דרך בישול אסרה התורה וקשיא שפיר ליכתוב לא יהנה אלא ע"כ דיהא לאו דאתא באם אין ענין ללקי עליה ויאתיון על הנכון דברי הגאון בעל לחם משנה ז"ל. ובזה מתורץ קושי' העולם שזכרנו דשפיר אמרי' במכילתן ודלמא חלב לחודי' אסור באכילה מחמת אבר מן החי ובשר בחלב אסור בהנאה וא"ל למה לי ג"פ לא תבשל ז"א דחד קאי אהנאה וחד אבישול וחד דאותו הנאה דרך בישול אסרה התורה דהשתא א"ל ל"ל דהנאה אינה אסורה אלא דרך בישול הלא בלא"ה מוכח מק"ו דאכילה ז"א דהשתא קיימינן באמת דגבי אכילה גם שלא כדרך בישול אסור מצד אבר מן החי וא"ל לא לכתוב רק תרי לא תבשל ואנא ידענא דהנאה אינה אסורה אלא

דרך בישול מדאפקי' רחמנא להנאה בדרך בישול זה ליתא דגבי הנאת מהכרח לאפקי' מלשון הנאה דאי הוה כתיב בהדיא לא יהנה הוה לקי ג"כ ובאמת על הנאה לא לקי מטעם דהוה לאו דעתא באם אין ענין לכך הוצרך התורה לשנות מלשון הנאה ללשון בישול ולעולם אף שלא כדרך בישול אסור לכך כתב עוד הפעם לא תבשל להורות דהנאת בשר בחלב אינה כ"א דרך בישול ודוק היטיב: הרמב"ם ז"ל פ"ז מה' תו"מ כתב בה"ז דהעומר מצוה לקצור בלילה בין חול בין בשבת. וכל הלילה כשר לקצירת העומר ואם קצרוהו ביום כשר ע"כ והקשה הלחם משנה דהוא נגד ש"ס ארוך דשילהי פרק ר' ישמעאל דאמרי' שם פלוגתי' דרבי ור"א בן שמעון דראב"ש ס"ל שכל העומר שנקצר שלא כמצותו פסול. אמר רבה בר חנה א"ר יוחנן ראב"ש בשיטת ר"ע רבי של אביו אמרה דתנן כלל אר"ע כל מלאכה שאפשר לעשותו מע"ש אינה דוחה את השבת וסבר לה כר' ישמעאל דקצירת עומר מצוה דתנן ר"א מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קצירת העומר שהוא מצוה ואי ס"ד נקצר שלא כמצותו כשר אמאי דחי שבת נקצרה מע"ש כו' ופריך ורבי לאו תלמידי' דר"ש הוא והתניא כו' ומשני סבר לה כאידך דר"ש דתני' אר"ש בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה שהרי הקטר חלבים ואיברים כשרים כל הלילה ולא הי' ממתין להם עד שתחשך. ופריך וראב"ש לא שמיע לי' אלא שאני התם שכבר דחתה שחיטה את השבת ולרבי נמי כו' ועש"ה ועכ"פ מוכח מסוגי' זו דאי נקצר ביום כשר אינו דוחה שבת ואיך אחז רבינו החבל בתרין ראשין דפסק דנקצור ביום כשר ואפ"ה כתב דקצירת עומר ד"ש וכבר האריך בזה הגאון המפורסים מוהרש"ק בספרו בה"ז יע"ש שנתווכח בזה עם הגאון הקדוש זלה"ה ואמרתי גם אנכי ליישב דברי הרמב"ם ז"ל. ויתבאר ג"כ דברי רש"י ז"ל בד"ה וראב"ש לא שמיע ליה הא דחביבה מצוה בשעתי' אלא בע"כ שמיע ליה ולא גמיר מיניה דהתם וכו' שהרי דחתה שחיטה את השבת כו' נראה כוונתם לפרש הא דאמר הש"ס אלא שאני התם כו' הכל הוא מדברי המקשן בכדי לפרוך על רבי אח"כ ויש לדקדק מאי פשיטותא כ"כ דראב"ש שמיע ליה ומחלק משום דהתם כבר דחתה שחיטה את השבת לכך נלע"ד דהנה כתבו שם בתוס' ד"ה אמאי דחי שבת נקצרים מע"ש ואע"ג דלכתחילה מצותה בלילה כיון דדיעבד כשר לא הוה דומי' דתמיד דכתיב ביה במועדו דדחי שבת יעש"ה נראה כונתם דמסתברא דדומי' דתמיד דאמרה התורה דדחי שבת והתם ליכ' למיעבד באופן אחר התמיד כ"א ע"י חילול שבת ה"נ בכל דוכתי' דאמרה תורה דדוחה שבת היינו נמי באופן דליכא לתקן הדבר בלתי דחיית שבת ומוכח שפיר דנקצר ביום פסול ועיין ולפ"ז אף אנו ניקום ונימא בה מלתא דעדיין קשה מנ"ל לראב"ש דכל דבר הנעשה בעומר שלא כהלכתו פסול. וא"ל דא"כ מ"ט

עומר דוחה שבת י"ל משום דמצותו בכך וא"ל דדומי' דתמיד בעינן ז"א די"ל דגם גבי תמיד גלי קרא דדוחה שבת אפי' היכא דאיכא למיעבד ולמיהדר להיות בלא חילול שבת אפ"ה דחי שבת דהיינו דהא אי' בריש מס' שבת שנים שעשו מלאכה אחת פטורי' ויע"ש דף צ"ב דאפי' בזה יוכל וזה יוכל פוטר ר"ש ולפ"ז כיון דר"א ב"ש בשחיטת ר"ש אביו קאי א"כ למה ידחה תמיד את השבת ויעשו כל המלאכות הצריכי' לגופי' שנים ויהיו פטורים ומדחזי' דכתב לן קרא במועדו דתמיד דוחה שבת אפילו היכא דאיכא למיעבד שלא ע"י דחי' שבת ש"מ שהותרה הכא שבת לענין דחי' עבודה ולאו דחויה היא ולא צריך לאהדורי א"כ ה"ה בעומר נמי אע"פ שאם נקצר ביום כשר אפ"ה יכולין למיקצר בשבת ג"כ דהותרה היא ובשגם דהכא גבי עומר מצותו בכך לכתחילה לקצור בלילה אך נלע"ד דראב"ש בשיטתו קאים דס"ל בשחיטת חולין פ"ב דבקדשי' אין שנים שוחטים זבח אחד יעש"ה ובהיות כן י"ל שאני גבי תמיד דגבי שחיטה הוכרח להיות דחית שבת משום דליכא למימר דשנים ישחטו דגבי קדשים אין שנים שוחטים זבח אחד ומאחר שלגבי שחיטה הכרח הוא לחלל שבת אין ראיי' מן העבודות שלאחרי' שדוחי' שבת די"ל שאני הכא שכבר דחתה השחיטה את השבת והואיל והותרה הותרה כדאמרי' (ויעויין לעיל בפ' ויקרא בדברינו ואולי יש לחלק בין דאורייתא לדרבנן ועיין) ולדברינו האלה א"כ מוכרחים אנחנו גם מכח קושי' זו לסברת הגמרא דס"ל לראב"ש שאני התם הואיל ודחתה שחיטה את השבת והואיל והותרה הותר' ושפיר פרש"י דהש"ס מפרש דרך שלילה לראב"ש לא שמיע לי' הא דחביבא מצוה בשעתיה וכו' אלא שאני התם הואיל ודחתה שחיטה את השבת א"כ לרבי מנ"ל דאם באנו לומר דעדיין לא ידע המקשה מזה החילוק הוה ליה טפי למיפרך מנ"ל לראב"ש הא דלמא באומר הוא דומי' דתמיד שנוכל לעשות כל העבודות שלאחרי' ע"י שנים ואמרה רחמנא דדחי ובאמת מותר גם באחד ודומי' דעומר דהותר שבת ועכ"ל דידע מהסברא דשאני התם דכבר דחה שחיטה את השבת ומש"ה פרש"י דהכל הוא מדברי המקשה וכיון דזכינו לדון בדבר זה דכל עיקר כוונת ר' יוחנן במכילתן לפרש דברי ראב"ש לשיטתו דסבירא ליה בקדשים אין שנים שוחטים זבח אחד דה"ק ר"י גופי' בחולין שם דברי ראב"ש ע"ש וכיון דהרמב"ם פ"א מה' פה"מ כרבנן דראב"ש רק דשנים שוחטים זבח אחד גבי פסח וגבי פסק פ"א מה' הט"ו דשנים שעשו מלאכה אחת היכא דזה יכול וזה יכול פטורים בהיות כן שפיר פסק דעומר דוחה שבת אע"פ שיוכל לקצור ביום אפ"ה דחי שבת והוה דומי' דתמיד דיוכל נמי לשוחטו שנית ואפ"ה הותרה להם דחי' שבת ה"נ בעומר וק"ל: בשם תלמידי הותיק הרבני המופלג בתורה החריף השנון ומהודר מוהר"ר אהרן בהרבני הנגיד מוהר"ר מאיר

ר"ח ר"ש מבריסק דליטא גרסינן ריש פרק איזהו נשך ת"ר את כספך לא תתן בנשך כו' ומנין לרבות כל דבר ת"ל כל דבר אשר ישך וכו' וכתבו תוס' והרא"ש והר"ן כסף אוכל ל"ל ותירצו דאתי' לכלל ופר למעט קרקעות ופחות מש"פ והביאו ראיה מהאי דכתובות דף, מ"ו ע"א דבעי ר' ירמיה פחות מש"פ מהו שכרן בקרקע מהו ולא בעי למילף מרבית אלא ודאי ברבית אמרינן דקרקע ופחות מש"פ פטור דאתמעט מהאי פרטא דכסף אוכל וגם יצאו להם דין זה משמעתן דקאמר רבא לאו ברבית לאו בגזל ל"ל כו' דלמא צריך לפחות מש"פ דלא אתי' מגזל ואונאה וגם האיך ילפינן מיניה מה לריבית שכן אסור פחות מש"פ יע"ש אך הטור י"ד סימן קמ"א הביא דעת הרמ"ה דחולק על דברי תוס' אלו וכ' הגאון בעל משנה למלך דהרמ"ה אינו חולק רק על דין פחות מש"פ אבל בקרקעות מודה דאין ריבית וצריך להבין מאין יצא דבר זה להרמ"ה ז"ל דאינו חולק רק על פחות מש"פ ולא בקרקעות ממ"נ אי סבר הכלל ופרט למה אינו ממעט קרקעות ג"כ וגם היאך הוא מתרץ כל הראיות שהביאו הפסוקים הנ"ל ונראה לתרץ מקודם לזה נבאר קושיא עצומה על הרמב"ם פ"א מה' גזילה דחלק לאווין דגזל וכובש שכר שכיר לשני לאווין ואמר דלאו דגזל קאי לגופי' על גזל ממש ולא אכובש ש"ש והתמיהו עליו כל נושאי כליו שהרי מבואר בשמעתן דלא תגזול ולא תעשוק קאי אכובש ש"ש דקאמר הגמ' אא"ע לגזל כו' והאיך חלקן הרמב"ם ז"ל יעש"ה ונראה לתרץ דהנה המהר"ם שיף ז"ל הקשה דאי אמרינן אין אונאה לפרוטות האיך קאמר הגמ' דלא תגזל קאי אכובש ש"ש דהא צריך לגופיה דאיהו עובר בגזל על ש"פ יע"ש ובהזה' דנ"ד אך מה נמלצו לחכי מדבש לפי דברי האשל אברהם ז"ל דשפיר קאמר הגמ' למה לי לאו בגזל דפרוטה ילפינן מריבית ואף דמריבית לא ילפינן דחידוש הוא ודאי כולה מלתא לא ילפינן מהתם משום דחידוש הוא אבל כיון שכבר יליף מריבית ואונאה בעיקר הלמוד של גזל אלא בפרוטה דליכא למילף מאונאה בזה ודאי ילפינן מריבית לחודי' כיון שכבר ילפינן עיקר הלמוד של ריבית מבנייהו והביא שם כמה ראיות ברורות יעיין שם אך אי קשיא הא קשיא לי הא אי אמרינן כדברי הרמ"ה ז"ל דיש ריבית לפחות משוה פרוטה לפ"ז קשה מאי פריך לאו בגזל ל"ל דהא איצטרך לגופא דאי ילפינן מריבי' ואונאה והיה ילפינן אף בגזל דפחות מש"פ אסור דיהי' ילפינן מריבית ואף דמריבית לחודא לא ילפינן אך כיון דכבר ילפי' בעיקר הלמוד מתרווייהו ודאי ילפינן פחות מש"פ מריבית לחודא כנ"ל לכן כתב רחמנא לאו בגזל גופא להורות דדוקא ש"פ אסור דהשתא ליכא למילף מריבית לחודא כיון דלא ילפינן כלל מבנייהו בודאי ליכא למילף מהתם משום דחידוש הוא וכן פסק הרמב"ם ז"ל פרק א' מה' גזילה דאין גזל לפחות מש"פ אמנם די"ל דהנה הקשה הגאון בחדושו

ר' שלמה הכהן על רבא דקאמר למה חלקן הכתוב לעבור בשני לאווין הא הברייתא לא סבר סברא זאת מדקאמר נשך אוכל מנין כו' ויליף מג"ש ולמה לא נילוף הברייתא מג"ש אלא ודאי דלאו סברא דמדחלקן להוכיח לעבור בשני לאווין יע"ש והניח בצ"ע אך המהרמ"ש הקשה באמת על הברייתא למה לא נילוף מדחלקן ותי' דמזה אינו מוכרח די"ל דהתורה רצה דבכסף יעבור משום לאו דנשך וצריך להתרותא בלאו זה ובאוכל צריך להתרותא בלאו דריבית יעש"ה אמנם הרמב"ם פסק פ"ד מה' מלוה ולוה דין ג' דאין לוקין על לאו דריבית מפני שניתן להשבון דיוצא בדינא ולפ"ז קשה קושית המהר"ם שיף הנ"ל דלא שייך תירוצו כיון דאינו לוקין על לאו זה אין שייך התראה כלל אמנם די"ל דאי אמרינן כסברת הרמ"ה ז"ל דיש ריבית לפחות מש"פ ופחות מש"פ אינו ניתן להשבון וכמו שהביא באמת הטור בשם הרמ"ה דאף דאסור מן התורה אבל אינה יוצאה בדינו יע"ש ואיתא בכתובות דף ל"ב ע"ב ובמכות דף ט' ע"א אמר ר' יוחנן המכה הכאה שאין בו ש"פ לוקה והטעם הואיל שאינו בר תשלומין ולפ"ז שפיר י"ל התירוץ של המהר"ם שיף דאפשר מש"ה חולקין כדי להתרותא ואי קושיתנו הנ"ל דכיון דיש ריבית לפחות מש"פ שפיר לוקין על פחות מש"פ כיון דאינו ניתן להשבון כמ"ש בגמ' גבי עבד אמנם על רבא קשה שאמר למה חלקן לעבור בשני לאוין דלמא מש"ה חלקן כדי להתרותא ומנין להוכיח דמש"ה חלקן ומוכרח לומר דרבא ס"ל כמו סברת הפוסקים הנ"ל דאין ריבית לפחות מש"פ וגם סבר דאינו לוקין על לאו דריבית ובודאי מוכח דקאי לעבור בשני לאווין והשתא חל עלינו חובת הביאור לבאר כל חמירא עד מקום שידי מגעת לתרץ הקושיא הנ"ל דשפיר קאמר לאו בגזל ל"ל ואי להורות כנ"ל דהא רבא לשיטתו אזיל והוא דאין ריבית לפחות משוה פרוטה כנ"ל ולפי זה מתורץ גם כן הרמב"ם הנ"ל דהרמב"ם לשיטתו אזיל שפסק פ"ד מה' מלוה ולוה כלשון הברייתא ולא כרבא ע"ש ובלחם משנה ממילא סבר דיש ריבית לפחות מש"פ כהברייתא הנ"ל ולפיכך קאי לאו דגזל לגופא דלא לעבור על גזל פחות מש"פ דלא יהא נילף מריבית כנ"ל והבן ולפ"ז י"ל דברי הרמ"ה ז"ל במה שפסק דיש ריבית לפחות מש"פ דהנה מוכח מהברייתא כמ"ש לעיל וגם מה שמביאין ראיה מכתובות כבר מדחה אותו אא"ז הגאון מהר"ם זצ"ל בשתי ידים אך במה שעיקר יסודם ובניינם מסוגיא דהכא ולפ"ז ג"כ אינו ראיה דהסוגיא קאי אליבא דרבא ורבא לשיטתו אזיל כנ"ל אך על קרקעות לא רצה לחלק על הפוסקים שמוכח מהראיה שמביאים שאין ריבית לקרקעות אבל אפשר לומר דהתוס' לשטתייהו אזלי דסברי דלוקי' על לאו דריבית כמו שפי' בד"ה אין ה"נ יע"ש והשתא נסתרה בניינו הנ"ל די"ל אפי' אין ריבי' לפחות מש"פ אפ"ה קאמר הברייתא שפי' מנין די"ל דקאי

להתרותא כנ"ל כיון דלוקי' על לאווי דריבית לכן פסקו דאין ריבית לפחות מש"פ וק"ל וא"ל על דברינו איך אפשר לומר דרבא סבר דאין לוקין על לאווי דריבית דהא רבא סבר דף ס"א ע"ב דריבית קציצה אינו יוצאה בדיניה כמ"ש תוס' הכא בשמעתין בד"ה רבא אמר מגופי' דקרא כו' די"ל דהנה מוכח מגמ' דתמורה כ"ו ע"ב ומשמעתין דרבא סבר ריבית קצוצה יוצאה בדיניה ולקמן אי"ה אאריך בזה ובאמת מקשי' המפרשים אהדדי משמעתין דהכא על גמרא דתמורה ודוק:

על פרשת בחקותי - כתנות אור

אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו כו' ופי' רש"י אם בחוקתי תלכו יכול זה קיום המצות כשהוא אומר מצותי תשמרו הרי קיום מצות אמור הא מה אני מקיים אם בחוקתי תלכו שתהי' עמלים בתורה ואת מצותי תשמרו הוי עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים כמ"ש ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם ואיכא למידק טובא חדא למה יעמדו התורה שכר הגשמים בעמל התורה ועמל התורה יהיה בהכרח ע"מ לשמור ולקיים ועוד איכא למידק בלישני דקרא דקאמר ונתתי גשמיכם הל"ל ונתתי הגשמים בעתם:

ונ"ל לישב ע"פ גמרא דר"ה דף י"ז ע"ב עיני ה' אלהיך בה עתים לטובה עתים לרעה עתים לטובה כיצד כו' עתים לרעה כיצד הרי שהיו ישראל צדיקים גמורים בר"ה ופסקו להם גשמים מרובים לסוף חזרו בהם לפחות מהם אי אפשר שכבר נגזרה גזרה אלא הקב"ה מורידן שלא בזמנם על הארץ שאינו צריכה להן עכ"ל נמצא מבואר שלפעמים מוריד הקב"ה הגשמים שגזר כבר שלא בזמנם לפי שקלקלו ישראל ממעשיהם ואמרי' בסוטה בפ' הי' נוטל עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה ר"ל עבירה מכבה שכר המצוה ואין עבירה מכבה שכר לימוד התורה ואמרינן ביבמות בפ' בית שמאי ר' יוסי אומר כל האומר אין לו תורה אין לו תורה פשיטא אלא כל האומר אין לו אלא תורה אין לו אלא תורה הא נמי פשיטא אלא דאפי' תורה אין לו מ"ט דאמר רב פפא א"ק ולמדתם ועשיתם כל שישנה בעשי' ישנה בלמידה כל שאינו בעשי' אינו בלמודה ופרש"י אפי' תורה אפי' שכר לימוד אין לו הרי מוכרחים אנו לומר דאינו מקבל שכר לימוד התורה אלא א"כ לומד ע"מ לעשות אבל אם אינו לומד ע"מ לעשות אפי' שכר לימוד התורה אין לו וכשלומד ע"מ לעשות יש לו שכר לימוד התורה ועל לימוד תורה כזה אין עבירה מכבה השכר א"כ כשנגזר גשמים מרובים בשביל שכר לימוד התורה אין עבירה מכבה שכר כזה ומוכרחים הגשמים לבוא בעתם ודוקא אם לומד ע"מ לעשות אבל אם אינו

לומד ע"מ לעשות אפי' שכר תורה אין לו וזה מרומז בפסוק אם בחקותי תלכו שתהי' עמלים בתורה ואת מצותי תשמרו הוי עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים ואז מגיע לכם שכר התורה ואם נגזור עליהם גשמים מרובים בר"ה ואף שהי' צדיקים גמורים אף שחזרו אח"כ אין עבירה מכבה שכר התור' ולכך ונתתי גשמיכם ר"ל הגשמים שלכם שגזרתי עליכם אתן בעתם ר"ל בזמנם משא"כ אם לא תהי' עמלים בתורה ויתנו לכם שכר מצוה ואח"כ קלקלו מעשיהם אז לא ירדו הגשמים בזמנם וק"ל:

עוד נ"ל רמז מובחר ונקדים גמרא דתענית דף ו' ע"ב א"ר יהודא טבא דטבת ארמלתא איכא דאמרי דלא ביירי תרביצא ופי' רש"י אותן מקומות שמרביצין בהם תורה אינם בורות מפני שהדרכים יפים הם והולכים התלמידים ממקום למקום ללמוד תורה וזה אפשר שרמז הכתוב אם בחוקתי תלכו שתהי' עמלים בתורה וזה אמר תלכו ר"ל שתכתתו רגליכם מעיר לעיר ללמוד תורה וזה בא ע"י עמל ויגיע אך א"א מפני גשמים ולזה אמר ונתתי גשמיכם בעתם בליל שבתות ולא יהיה לכם עיכוב מקלקול הדרכים וק"ל: בפסוק ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו ופרש"י ועץ השדה והן אילני סרק ועתידין לעשות פירות ואיכא למידק תינוח בברכה הקב"ה מבשרן שאילני סרק נעשות פירות אבל גבי קללה נמי כתיב ועץ הארץ לא יתן פריו ולא שייך גבי קללה שהקב"ה מקללן מה שלא יהיה לעתיד ונראה לי כפשוטה דאי' בפ' שני דייני גזירות גבי פירות א"י דרב חלבי ורב עוירא ור"י בר חנינא איקלעי להההוא אתרא אייתו לקמייהו אפרסקי דהוי כאילפס בכפר הינו ואילפס דכפר הינו הוי חמש סאין אכלו שליש והפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש לשנה איקלע ר"א להתם ואייתי לקמייהו נקטין בידיה ואמר ארץ פרי למלחה מרעות ישבה בה ועוד שם מעשים טובי' שמספר בפירות שבח א"י ונתמעטו אחר כן וכן בימי שמעון בן שטח שנעשו חטי' בכליות והניחו דוגמא לדורות ללמד כמה החטא גורם נמצא אם ישראל עושים רצונו של מקום הארץ מגדלת פירות גדולים וכן אילנות מוציאים פירות גדולות אבל בחטא הם ממעטים הפירות בגידולם וארץ פרי למלחה מרעות ישבה בה וזה כוונת הפסוק אם בחקותי תלכו ואת מצותי תשמרו אז ונתנה הארץ יבולה ר"ל שהארץ תתן יבולה שראוי לעשות פירות גדולים כמו חטה ככליות ועץ השדה יתן פריו ר"ל פריו הראוי לו דהיינו גדולים משא"כ אם לא יעשו רצונו של מקום קאמר שפיר ולא תתן ארציכם יבולה ר"ל שלא תתן מה שראוי ליתן לה פירות גדולים כמו כן ועץ הארץ לא יתן פריו ר"ל פריו הראוי לה פירות גדולים אלא ארץ פרי למליחה מרעות ישבה בה וק"ל: ואכלתם לחמכם לשובע דאי' בפ"ג דתענית דף י"ט ע"ב שנה שהגשמים יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בא' בשבת

נמצאת עיסה נאפה כתיקנו ונאכלה כתיקנו שנה שאין גשמים יורדין בזמנן למה הוא דומה לעבד שנתן לו רבו פרנסתו בערב שבת נמצאת עיסה נאפה שלא כתיקנו ונאכלת שלא כתיקנו עכ"ל וזה מרומז בפסוק אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם וכשבאים הגשמים בעתם בזמנן נאפה עיסה כתיקנו ונאכלת כתיקנן ולכך מבשר ואומר ואכלתם לחמיכם לשובע כתיקנו משא"כ בהיפוך וק"ל: בפסוק ורדפו מכם חמשה מאה ומאה מכם רבבה ירדופו ונפלו אויביכם לפניכם לחרב ופירש"י שיהי' נופלים לפניכם שלא כדרך כל ארץ ולכאורה הוא תמוה אי ללמד שיהי' נופלים מרובים לפני מעוטים הלא כבר נאמר ורדפו מכם חמשה מאה כו' ונראה ליישב ע"פ מה דאיתא במדרש ילקוט גבי גלית הפלשתי ויפול על פניו לא הי' צריך לומר אלא לאחריו כדי שלא יצטער דוד וילך ויחתוך את ראשו אלא נשתכר י"ב אמות כיצד מלא קומתו לפניו ומלא קומתו לאחריו עכ"ל נמצא דרך הנופלים שנופלים לאחוריהם והכתוב מבשרם אם יהי' עושים רצונם של מקום ונפלו אויביכם לפניכם לחרב שלא כדרך הנופלי' שנופלי' לאחוריהם אבל הם יפלו לפניכם כדי להשתכר מקום הליכה וק"ל אח"כ שמעתי שכוונתי לדעת גדול אחד ושמחתי שהייתי בר מזלו בזה ונראה דלכך גבי דן כתיב בפ' ויחי הנושך עקבי סוס ויפול רוכבו אחור כיון שנושך עקבי סוס ואם יפול הרוכב אחור יהי' קרוב אליו יותר משיפול לפניו וק"ל בפסוק ורדו בכם שונאיכם ונסתם ואין רודף אתכם ויש לדקדק מה זה האיום דמ"מ יותר טוב לברוח כשאין רודף מלברוח מחמת אויב ונ"ל לומר דאי' במדרש רבה פ' אמור פ' כ"ז ואלהים יבקש את הנרדף רב הונא בשם ר' יוסף אמר לעולם אלהים יבקש את הנרדף אתה מוצא צדיק רודף צדיק ואלהים יבקש את הנרדף כו' אפי' צדיק רודף רשע אלהים יבקש את הנרדף מ"מ אלהים יבקש את הנרדף ע"כ המדרש נמצא אם הי' לנו רודפים היינו נקראים נרדפים והוכרח הקב"ה לבחור אותנו להציל מיד הרודפים אבל כשאין לנו רודפים אין אנו נקראים נרדפים וזה הוא התוכחה ורדו בכם שונאיכם ונסתם ואין רודף וכיון שלא יהי' לכם רודף אין אתם נקראים נרדפים ואינו בהכרח להציל אתכם כ"ז למדתי בימי חורפי אחר זה שמעתי שכוונתי לדעת הגאון מוהר"ר יעקב מלובלין אביו של הגאון מוהרר העשיל ז"ל ושמחתי מאוד:

מדרש פרשה זו ועשיתם אותם תר"ח תלמוד לעשות ולא תלמוד שלא לעשות והלומד שלא לעשות נוח לו שלא נברא. ונ"ל לומר דאי' פ"ק דעירובין דב' שנים ומחצה נחלקו ב"ש וב"ה הללו אומרים נוח לאדם שלא נברא והללו אומרים נוח לאדם שנברא נמנו ורבו נוח לאדם שלא נברא ופי' מהרש"א בח"א דנמנו ומנו העשין והלאוין ורבו הלאוין על העשה מש"ה נוח לאדם שלא נברא ובודאי לא הי' עובר על הלאוין עיי"ש וז"פ המדרש

תלמוד העשי' לעשות ולא תלמוד הלאוין וזה שלא לעשות דבהיות כן נות לו ג"כ שלא נברא דעיקר הבריאה לתועלת העשי' כנ"ל וק"ל:

על פרשת בחקותי - אור חדש

ריש מס' חולין פריך הכל שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשירה דיעבד ופריך ע"ז וכל הכל לכתחילה אלא מעתה הכל ממירין ה"נ דלכתחילה והא כתיב לא יחליפנו ולא ימיר טוב ברע או רע בטוב ומשני התם כדקתני טעמי' לא שהאדם רשאי להמיר אלא שאם המר מומר וסופג את הארבעים כו' יע"ש וכתבו שם בתוס' ד"ה וסופג את הארבעים וא"ת ה"ל למימר וסופג שמונים דהא תרי לאוין כתיב לא יחליפנו ולא ימיר כו' והקשה הב"ז ולח"מ הא גמרא ערוכה במס' תמורה דפריך אביי וכל לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו והרי תמורה כו' ומשני דבתמורה הוי שני לאוין ולא אתי חד עשה ומנתק תרי לאוין יע"ש א"כ לא מקשים התוס' מידי דהא זהו הגורם בשביל שהוא ב"ל לקי ארבעים דאין חד עשה מנתק ואי הוה כתיב חד לאו לא הוי לקי לגמרי יעש"ה ואמרתי בהשקפה ראשונה אחר שנדקדק בלשון תוס' שהקשה הי' לי' למימר דאין זה לשון מדוקדק רק דה"ל להקשות אמאי קאמר רק ארבעים כו' ונראה דדבריהם קאי אדלעיל מיני' שפירשו בתו' ד"ה התם כדקתני טעמי' כו' ונראה לר"ת דשינויא הכא כו' ה"פ התם כדקתני טעמי' דלהכי קתני הכל ממירין דמשמע אפילו לכתחילה לאשמועינן דאפילו המר במזיד דהיינו לכתחילה מומר דלא תימא ארבעים בכתפי' וכשר כו' יעש"ה ולפ"ז קאי קושית התוס' אדלעיל דעדיין קשה למה לי' למיתני הכל ממירין לשון לכתחילה וא"ל כדי להורות דאף במזיד היכא דאיכא מלקות אם המר מומר קשה בלא"ה ממשנתינו יהי' מוכרע דאף במזיד תופס התמורה דאי לא תימא הכי רק דבמזיד אינה תופס התמורה א"כ ע"כ הא דכתיב ואם המר ימיר והי' הוא ותמורתו יהי' קודש בשוגג מיירי א"כ הי' לי' למימר וסופג שמונים כיון דלא הוה כלל ניתק לעשה ואין העשה יוכל לנתק המלקות כיון דהמלקות אמזיד בא והעשה אינו כ"א אשוגג ומדלא תני הכי רק וסופג ארבעים מוכח דהעשה קאי גם אמזיד וקשיא שפיר א"כ למה תני הלשון דלכתחילה הכל ממירין ותי' תוס' די"ל חד בשלו וחד בשל חבירו כנלע"ד דרך פלפול התלמידים ובמס' תמורה יש לקשור ג"כ הקושי' אל הדיבור שלאחריהם ועיין עליו וק"ל ופשוט הוא:

ואגב דאיירינן בסוגי' הנ"ל אכתוב דבר אחד משם כבוד דודי הרב המאוה"ג החסיד המנוח מוהרר מיכאל ז"ל בן מעלת כבוד מ"ז הגאון האמיתי החסיד בעל כתנות אור ז"ל:

בסוגי' הנ"ל משני רבינא הכל שוחטי' מומחי' אע"פ שאינם מוחזקי' כו' ואם שחט בודקין אותו אח"כ וכו' ומסיק דכולהו כרבינא בהך לישנא לא אמרו דרוב מצויי' א"ש מומחי' הם ופרש"י הלכך לא בעי למיבדקי עכ"ל וכתב מהרש"א והב"י כתב לפרש דברי רש"י דלא בעי למיבדקי' היינו דוקא דיעבד אם שחט אבל לכתחילה אין מוסרין לו לשחוט אא"כ יודעים אותו שהוא מומחה ודקאמר רוב מצויי' א"ש מומחין הן לא נאדו מתחילת דברי רבינא שאמר הכל מומחין שוחטין אלא מסוף דבריו נאדו שאמר ואם שחט בודקים אותו ולא ידענא איך מצא ידיו ורגליו לפרש כן דא"כ ניחא טפי למוקי מתני' בהכא הכל מומחין שוחטין לכתחילה ושחיטתן כשרה דיעבד אף אם אין יודעין בו שיודע ה"ש וא"ל דלא מתוקמי וכולן לפ"ז הא בלא"ה גם לדידהו לא מתוקמי וכולן דמתני' וכ"כ כתבו התו' כו' יעש"ה ואני אומר דרש"י ותוס' כ"א לשיטתו רק נקדים מ"ש תוס' דף ג' ד"ה בודק סכין ונותן לו וכו' ואין להקשות אמאי צריך לכתחילה לבדוק הסכין במומר ולהיות יוצא ונכנס בכותי ישחוט לכתחילה ע"ס שיבדקו הסכין אחריו או שיתנו לו כזית בשר וי"ל דחיישינן דלמא משתלי ואכיל עכ"ל ולכאורה י"ל שכוונת דבריהם כמ"ש הרא"ש משום דמאחר דבדיעבד אסור לאכול משחיטתו עד שיבדוק הסכין למומר ועד שיחתוך כזית בשר לכותי ובלא"ה איסורא קאכיל לכן אסור ליתן לו לכתחילה לשחוט על סמך שיבדוק אח"כ דדלמא אשתלי ואיסורא קאכיל משא"כ אם הי' הדין נותן בכותי אי ליתא לקמן ליתן לו כזית בשר וכ"כ במומר אי ליתא הסכין לקמן לבודקו הוה כשר בלי בדיקה שפיר הוי יכולין ליתן לו לכתחילה ג"כ לשחוט על סמך שיבדקנו אח"כ וא"ל דלמא משתלי דהא גם אי משתלי ואכיל לאו איסורא קאכיל וכ"כ הפוסקים יע"ש והנה בדרך זה בחרו רש"י ז"ל ופירשו שפיר הלכך לא בעי למיבדקי היינו דיעבד דוקא אבל לכתחילה צריך לידע בו שהוא מומחה. או שיתנו לו לכתחילה לשחוט על סמך שיבדקו אחר השחיטה וליכא למימר דלמא אשתלי דהא לאו איסורא קאכיל. ומעתה נסתר קושי' התוס' ומהרש"א לוקמי מתני' בהכא הכל מומחין שוחטין ושחיטתן כשרה דיעבד אף אם אינו יודעין בו שהוא מומחה ז"א דמה ארי' דעובד לכתחלה נמי יכולין ליתן לו לשחוט אף אם אין אנו יודעין בו שהוא מומחה אבל התוס' בשיטתייהו קיימו דהי' להם הוכחה דאף אם לאו איסורא קאכיל מ"מ אין נותנין לכתחילה ע"ס שיבדקנו אח"כ דכתבו בד"ה המניח וא"ת ואכתי תקשה לאביי וי"ל וכו' אי נמי כל זמן שיוכל לתקן ע"י חותך כזית בשר ונותן לו יש לו לתקן אבל אי ליתא הכותי לקמן שרי עכ"ל ולפ"ז הי' להתוס' הוכחה ברורה דאע"פ שאם נימא דדיעבד כשר בלי חותך כזית בשר אין נותני' לו לכתחילה לשחוט ע"ס שיבדקנו אח"כ דאל"כ הדרא קושי' התו' לדוכתי'

אכתי תקשה לאביי וא"ל כתירוצם א"כ קשה קושיתם שבד"ה בודק הסכין וכו' אמאי צריך לכתחילה להיות יוצא ונכנס גבי כותי ולאביי עע"ג ואמאי לא ניתן לו לשחוט לכתחילה בינו לב"ע ע"ס שיחתוך לו אח"כ כזית בשר וא"ל דלמא משתלי ואכל בלא בדיקה לבסוף ז"א דהא אעפ"כ לאו איסורא קאכיל אע"כ הי' הוכחה ברורה מזה להתוס' דאף אם דיעבד כשר אפ"ה אין נותני' לכתחילה ע"ש שיבדקנו אח"כ כנ"ל ומעתה כתבו התוס' שפיר דאין לפרש כפרש"י דרוב מצויין א"ש דיעבד דוקא דא"כ לוקים מתני בהכא כנ"ל כמ"ש מהרש"א וא"ל דלא יתכן הסיפא ושחיטתן כשרה דיעבד דגם לכתחילה נותני' ע"ש שיבדקו אח"ז זה ליתא לפי' תוס' דאע"פ שדיעבד כשר בלי בדיקה אפ"ה אין נותני' לכתחילה ע"ס דאל"כ הדרא קושיא לדוכתי' לאביי הנ"ל אבל דעת רש"י דסברא זו שרירא וקיימא ותופסי העיקר כתירוץ קמא בתוס' דלאו לשנוי' אליבא דאביי קאתי א"כ שפיר גם לאביי צריך להיות אחר עומד ע"ג ואין נותנים לכתחילה לשחוט ע"ס שיחתוך לו כזית בשר אח"כ דדלמא משתלי ויהא איסורא קאכיל אבל א"א דאי ליתא לכותי לקמן הוה שרי לא הוי מצריך אביי יוצא ונכנס דשפיר היו יכולין ליתן לו לכתחילה לשחוט ע"ס שיחתוך לו כזית בשר מאחר דלאו איסורא קאכיל כמש"ל ועפ"ז מיושב מ"ש רש"י ד"ה רבא לא אמר כאביי כקושי' ופרש"י דאותבי' מהמניח ומקשים העולם דהא הש"ס מתרץ לה לעיל מי קתני מניח המניח קתני ומשמע דיעבד. ולפי דברינו הנ"ל יובן היטב ובכוונה כתב רש"י כן דעל האי פירוקא דש"ס מי קתני מניח המניח קתני קשה קושית התוס' ד"ה המניח ומוכרח לשיטת רש"י לפרש כתירוץ ראשון דלאו לשינויא אליבא דאביי קאתי ומפרש רש"י שפיר כקושי' דאותבי' מהמניח וק"ל ודפח"ח:

על פרשת במדבר - כתנות אור

בפסוק שאו את ראש כל עדת ישראל למשפחותם לבית אבותם במספר שמות כל זכר לגלגלותם ואיכא למידק למה כתיב כאן במספר שמות ה"ל למימר למשפחותם לבית אבותם כו' במספר שמות למה לי ונראה ליישב דבר זה ואגב ניישב מדרש רבה בפ' כי תשא אמר ר' יהושיע הכהן בר נחמן בשעה שאמר הקב"ה למשה לך ומנה את ישראל אמר משה לפני הקב"ה כתיב והי' זרעך כעפר הארץ וכתיב והי' מספר בני ישראל כחול הים ואתה אומר לי לך ומנה את ישראל איני יכול לעמוד על מנינם א"ל הקב"ה משה לא כשם שאתה סובר אלא אם בקשת לעמוד על מנינם של ישראל טול ראשי אותיות של שבטים ואתה עומד על מנינם ועולה תקצ"ז וג' אלפים שחסרו שנפלו בעגל עכ"ל ויש לדקדק במדרש זה ל"ל שני מקראות מתורה ומנביאים וצריכין אנו להקדים גמרא

בפ"ב דיומא ר' יונתן רמי כתיב והי' מספר בנ"י כחול הים וכתיב אשר לא ימד ולא יספר לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ר' אסי אמר לא קשי' כאן בידי אדם וכאן בידי שמים ע"כ והנה יש נפקות' רבה בין שני תירוצים אלו דלרב אסי שמחלק בין בידי אדם ובידי שמים א"כ שאל משה כהוגן איך אתה אומר לי למנות ישראל אינו יכול לעמוד על מנינם שאני בשר ודם ובידי אדם אין להם מספר אבל לתירוץ ראשון שיש חילוק בין עושין רצונו של מקום ובין אין עושין רצונו א"כ י"ל קמי' שמיא גליא שאינם עושין רצונו של מקום ולכך צוה למנות אותם כאשר באמת ג' אלפים חסרו בעגל א"כ יפה אמר הקב"ה למשה לך ומנה את ישראל ובאמת איכא למידק דהא אמרי' במגילה ישראל נמשלו לכוכבים ונמשלו לעפר זכו עולים עד לכוכבים לא זכו יורדים עד לעפר וא"כ האי קרא והי' זרעך כעפר ארץ מיירי באין עושים רצונו ואפ"ה אמר אם יוכל איש למנות את עפר ארץ גם זרעך ימנה משמע שאין להם מספר אפילו אם אינם עושים רצונו בשלמא לתירוץ רב אסי דמחלק בין בידי אדם ובין בידי שמים ניחא דכתיב הכי אם יוכל איש למנות דמשמע איש אינו יכול למנות אבל בידי שמים יש להם מנין אבל לתירוץ ראשון דמחלק בין עושין רצונו ובין אינם עושין רצונו הלא הפסוק והי' זרעך מיירי באין עושין רצונו ואפ"ה משמע דאין להם מספר: ונ"ל לישב דצדקו דברי שניהם וצריכין אנו להקדים מדרש רבה בשיר השירים בפסוק אחת היא יונתי תמתי וז"ל ישראל יש להם מנין ויש להם סכום הה"ד פקודיהם במספר כל זכר פקודיהם זה המנין במספר זה הסכום אין תימר שאנו מעידין על עצמינו הלא בלעם הרשע העיד בנו מי מנה עפר יעקב ומספר את רובע ישראל מי מנה עפר יעקב זה המנין ומספר רובע ישראל זה הסכום עכ"ל ופי' מתנות כהונה שאפילו המאות ואלפים שזה סכום לא יהיה מספר לישראל ולפ"ז נוכל לומר דפריך המקשה הכי כתיב והי' מספר משמע שהסכום של ישראל יהי' מספר וכתיב אשר לא ימד ולא יספר שאפי' הסכום של ישראל לא יהי' מספר ועל זה משני כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום אז אפי' הסכום שלהם לא יהי' מספר אבל בשאינם עושים רצונו של מקום אז יהי' לסכום מספר אבל למנין ר"ל יחידיות אפילו אם אינם עושים רצונו לא יהי' מנין וניחא השתא קרא דקאמר והי' זרעך כעפר הארץ אם יוכל איש למנות את עפר הארץ ר"ל למנות יחידיות אי אפשר להמנה אבל הסכום שלהם יש להם מנין וזה הי'. בלעם הרשע מרמז מי מנה עפר יעקב ר"ל יעקב נקראים על שם עיקבא כשאינם עושים רצונו א"כ אפ"ה מי מנה עפר יעקב דהמנין לעולם אין להם ומספר את רובע ישראל כשנקראים בשם ישראל עושים רצונו של מקום אפי' לסכום אין להם מספר: ובזה יובן

המדרש הנ"ל בשעה שאמר הקב"ה למשה לך ומנה את ישראל הי' עולה על דעת משה למנות המנין דהיינו יחידיות של ישראל ולכך השיב כתיב והי' זרעך כעפר הארץ וכתיב והי' מספר וגו' וע"כ האי קרא והי' זרעך הארץ מיירי באין עושין רצונו ואפ"ה אין להם מנין וע"כ מוכרחים אנו לומר שיש חילוק בין בידי אדם ובין בידי שמים וא"כ ולי אתה אומר למנות אין אני יכול לעמוד על מנינם דבידי אדם אין להם מספר והשיב לו הקב"ה משה לא כשם שאתה סובר שאני מצווה למנות המנין אל אם תרצה לעמוד על מנינם טול ראשי אותיות של שבטים שהוא מספר הסכום. ובסכום יש להם מספר כשאינם עושים רצונו וג' אלפי' חסרו מת"ר אלף שנפלו בעגל וזה רמז הפסוק שא את ראש כל עדת ישראל וגו' למספר שמות כל זכר לגלגלותם ר"ל במספר שמות השבטים תוכל למנות כל עדת ישראל ואז תדע כל זכר לגלגלותם כמה הם וק"ל:

גמרא דמנחות דף ל"ז ע"א בעי' מיני' פלימו מרבי מי שיש לו שני ראשים באיזה מהן מניח תפילין א"ל או קום גלי או קבל עלך שמתא אדהכי אתא האי גברא אמר לי' אתילד לי ינוקא דאית ליה תרי רישי כמה בעינן למיתב לכהן אתא ההוא סבא תנא לי' חייב ליתן עשר סלעים איני והתניא רמי בר חמא מתוך שנא' פדה תפדה את בכור אדם שומע אני אפילו נטרף בתוך שלשים ת"ל אך חלק ומשני שאני הכא דבגלגולת תלה רחמנא ופרש"י שומע אני אפי' נטרף נהרג בתוך שלשים יום נמי חייב דאע"ג דכתיב ופדויי מבן חודש תפדה אפ"ה אתא למימר אם לא נהרג הוי חיי שלשים ובכור מעליא הוא ור"ת מפרש דנטרף דהיינו דנעשה טריפה ואפילו שחי יותר משלשים יום וכיון שיש לו שני ראשים היינו טריפה דכל יתר כנטול דמי עכ"ל ואיכא למידק לפי' ר"ת דמפרש דנטרף שנעשה טריפה ולמה בשני ראשים מרבינן מדכתב חמש שנים לגלגולת דמשמע בגלגולת תליא רחמנא ובראש אחד נמי איכא גלגולת והא טריפה ממעטינן ממיעוטא דאך למה עדיף גלגולת אחד משני גלגולות ונראה ליישב ע"פ מה שכתב הרשב"א בתשובה הביא הב"י בי"ד סי' נ"ז שנשאל על בהמה שנמצאת יתרת אבר מאותן אברים שהיא נטרפת בהם ועבר עליה י"ב חודש אם נכשיר אותה אעפ"י שראיתי שיש מכשירין אני רוצה להעמיד על דעתך והשיב אם ראית מי שמכשיר אל תשמע לו ולא תאבה לו ולא תהי' כזאת בישראל דכל מי שמכשיר בזה נראה בעיני כמוציא לעז על דברי חכמים ועיקר טעמא דמלתא כתב הרשב"א והביא הש"ך בי"ד סי' נ"ז ס"ק מ"ח דיותרת דטריפה מטעם אחר שלא אמרו היותרת אינו חיה אלא כך אמרו שהלכה למשה מסיני שהיותרת כנטול דמי וכל שאלו ינטל איני חיה יב"ח אפי' מעתה שלא נטל טריפה כאילו ניטל דאע"פ שהוא מרבה כחול ימים עם יתרונו טריפה עכ"ל נמצא מזה דטריפות מצד כל יתר כנטל דמי

אינו בכלל שאר טריפות שאמרו חכמים דטריפה אינו חיה יב"ח א"כ לפ"ז יש לחלק שפיר דטריפות דמצד היתר ראוי להתקיים ולהרבות כחול ימים אע"פ שהוא טריפה ולכך מרבינן מגלגולת דלחייבו בעשר סלעים אבל בכור שנטרף משאר י"ח טריפות שאינו יכול להחיות יב"ח ממעטינן שפיר מאך פדה תפדה אע"פ שיש לו גלגולת מ"מ פטור כיון דאינו יכול להחיות יב"ח כנפל דמי נמצא זכינו לדין דטריפות יתרת לדעת המכשירין לאחר י"ב חודש סברי דהוא בכלל שאר י"ח טריפות שאמרו חכמים דטריפה אינו חיה ואם המצא ימצא שחי יותר הוא נגד כלל חכמים שאמרו טריפה אינו חיה ומעולם לא ימצא כל חדש תחת השמש שיחי' ביתרונו טפי מיב"ח אבל מדחזינן דריבתה התורה למי שיש לו שני ראשים לעשרה סלעים ומי שאין לו אלא גלגולת אחת ממעטינן מאך דפטור וע"כ צריכין אנו לחלק כדעת הרשב"א דאף אם ירבה כחול ימים עם יתרונו מ"מ טריפה הוא דלכך הלכה למשה מסיני א"כ לפ"ז אם ימצאו שחי יותר אינו חולק על דברי חכמים ומצינו שהחולק על דברי חכמים חייב נידוי כמבואר בי"ד סי' של"ד: דל ובזה יובן דרמי בר חמי שאל לפני רבי מי שיש לו ב' ראשים באיזה מהן מניח תפילין גילה דעתו שיכול להחיות עם יתרונו יותר מי"ב חודש מדחייב בתפילין ורבי הי' סבר דכל יתר כנטל דמי הי' בכלל כל י"ח טריפות דאינו יכול להחיות ולפי דברי שאלתך משמע שיכול להחיות וא"כ אתה מוציא לעז על דברי חכמים וחייב אתה נידוי ולכך אמר לי' או קום גלי או קבל עליך שמתא ולכך אירע להם שבא האי גברא ושאיל דאתילד לי' ינוקא דאית לי' תרי ראשין כמה הוא חייב ליתן לכהן ותני לי' ההוא סבא דחייב ליתן עשרה סלעים ואע"פ דאנן ממעטינן בכור טריפה מחמש סלעים מדכתיב אך וע"כ צריכין אנו לחלק דטריפות דמחמת יתרון אבר אינו בכלל טריפה אינו חיה כדעת הרשב"א וכיון שהוא יכול להחיות ולהרבות כחול ימים יותר מסתברא לחייב מי שיש לו שני ראשים וטריפות שלו מצד יתרונו אבל בכור טריפה שאינו יכול להחיות יב"ח ממעטי' שפיר מאך וא"כ אף מי שסובר שיכול להחיות עם יתרונו יותר מיב"ח מ"מ בכלל טריפה הוא וא"כ אינו מוציא לעז על דברי חכמים והראו להם שאינו חייב נידוי ולא גלות וק"ל:

מגילת רות במדרש ויהי בימי שפוט השופטים אוי לדור ששפטו את שופטיהם ואוי לדור ששופטיהם צריכין להשפט שנאמר וגם אל השופטים לא שמעו ויש לדקדק דמייתי קרא וגם אל השופטים לא שמעו זה ראי' לבבא דרישא אבל אין ראי' לבבא דסיפא אוי לדור ששופטים צריכין להשפט ונ"ל ליישב ע"פ דאמרי' בגמ' דב"ב דף ס' גבי ר' ינאי שהי' לו אילן הנוטה לרשות הרבים אתי האי גברא לדינא בדין כיוצא בזה אמר להאי גברא זיל האידנא ותא למחר בלילה שדר קצייה להההוא דידי' משום דריש לקיש קשוט עצמך

ואח"כ קשוט אחרים אי לאו דמקשט עצמו תחילה אין דבריו נשמעים ואינם צייתי' לו ובזה יובן המדרש הנ"ל דאמר אוי לדור ששפטו את שופטיהם אך קשה מאי גריעותא זה לדור אם באו אחד ותבע לדין ויצא זכאי בדין וא"כ אין גריעותא לדור ולכך מסיים אוי לדור ששופטיהם צריכין להשפט ולא קיימו התקוששו וקשו ולכך גם אחרים לא שמעו לשופטים ולזה מביא שפיר ראי' שנא' גם אל השופטים לא שמעו משום דלא קיימו התקוששו וקשו ולכך לא שמעו אל השופטים ומזה מוכח ששופטים היו צריכין להשפט וק"ל: ובפרק השותפים אמרינן אמר ר' יוחנן מ"ד ויהי בימי שפוט השופטים דור ששפטו את שופטיהם א"ל טול קיסם מבין שיניך א"ל טול קורה מבין עיניך אמרתי בדרך מוסר ומשל ומליצה משום דאמרינן בסנהדרין דף ל"ז ע"ב רב הונא כי הוי אתי דינא לקמי' מיכנף ומייתי עשרה רבנן מבי רב אמר כי היכי דילמטייהו שיבא מכשורא רב אשי כי הוה אתי טריפתא לקמי' מכניף ומייתי להו לכולהו טבחי דמתא מחסי' אמר כי היכי דלימטיין שיבא מכשורא ובדורינו גבי רבנים גדולים בראשי הקהלות הנתמנים ע"י השרים הם סותרים לדין רבנים קטנים היושבים תחת ממשלתם ואומרים אליהם טול קיסם מבין שניך ר"ל אף שע"י צירוף דיינים פסקתם מ"מ טעיתם והם משיבים טול קורה מבין עיניך שאתה מקלקל הדיינים לבד ואין אתם מתיעצים עם שאר לומדים וה' ישיב שופטינו כבראשונה:

בפסוק ויאמר בועז לנערו הנצב אל הקוצרים למי הנערה הזאת כו' ויאמר בעז אל רות הלוא שמעתי בתי אל תלכי ללקוט בשדה אחר כו' ויש לדקדק למה הוצרך בעז לומר לרות אל תלכי ללקוט בשדה אחר כו' מהי תיתי תעבור ללקוט בשדה אחר ונ"ל דאיתא בפ' מרובה דף ס"ט ע"א צנועין ור' דוסא אמרו דבר אחד ור' דוסא נלקט קאמר דתניא ר' יהודה אומר שחרית בעל הבית עומד ואומר כל שליקטו עניים היום יהא הפקר ר' דוסא אומר לעתות ערב אומר כל שלקטו עניים יהיה הפקר ופי' רש"י ר' דוסא לענין לקט קציר קמיירי דקיי"ל שני שבלין לקט שלש אינו לקט ועל כל העני' בקיאין בהלכה לפיכך צריך בעל הבית להפקיר עכ"ל ורש"י פי' למי הנערה הזאת וכי דרכו של בועז לשאול בנשים אלא דברי חכמה וצניעות ראה בה. שתי שבלים לקטה שלשה אינו לקטה עכ"ל ולפ"ז היתה בקיאה בהלכה זו וא"כ לא הי' צריכה שיפקיר בעל הבית עבורה והנה בכל מקום שתלך אין חשש גזל בידה בשלמא אי לא היתה יודעת מאומה הדין בודאי לא תלך למקום אחר ללקוט כי ידוע שבועז מן הצנועין וצדיק גמור הי' ובשחרית או לעתות ערב היה מפקיר כל שילקטו עניים אבל בשאר שדות דלמא יהיו מצרי עין שלא יפקירו וא"כ מסתמא לא תלך ללקוט בשדה אחר אבל כשראה בה דבר חכמה וקיימא

ההלכה שלא לקטה אלא שנים היתה יכולה ללקוט בכל מקום אשר תמצא ידה כי אין בידה חשש גזל ולכך אמר לה בועז אל תלכי ללקוט בשדה אחר וא"ת מה יתרון יהיה לך שתלקט בשדה שני ולכך אמר הלוא צויתי את הנערים לבלתי נגעך וצמית והלכת אל הכלים ושתית כאשר ישאבון הנערים וזה לא יהיה לך בשדה אחר וק"ל: ובד"א נראה ליישב המשך הפסוקים דכתיב ותלך ותבוא ותלקט בשדה אחרי הקוצרים וכו' והנה בועז בא מבית לחם ויאמר בועז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת ויען הנער הנצב על הקוצרים ויאמר נערה מואבית היא השבה עם נעמי משדה מואב כו' ותבוא ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט והרגישו רז"ל בדקדוק הפסוק ותלך ותבוא ותלקט אכתי לא אזלת ואת אמרת אתית וגם יש עוד לדקדק למה אמר בועז למי הנערה הזאת הי' לו לומר למי הנערה הזאת ועוד הנער השיב לו שהיה שבה עם נעמי למה הוצרך זה להשיב הו"ל להשיב בקיצור נערה מואביה היא השבה משדה מואב ועוד יש לדקדק שהשיב לו ותבוא הנערה ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה זה שבתה הבית מעט למה הוצרך לומר זה שבתה בבית מעט פשיטא אם היא עמדה מאז הבוקר ועד עתה שבתה בבית מעט ונ"ל ליישב וצריך אני להקדים מה ששמעתי בשם הגאון הגדול מוה"ר יעקב אב"ד מלובלין אבי הגאון מוה"ר העשיל ז"ל פי' על המדרש ברוך אתה בבואך וברוך אתה בצאתך ודוד מפרשה מעתה ועד עולם ע"פ מ"ש התוספות גבי פסי ביראות דקתני הרי זה מטפס ועולה מטפס ויורד הא דקתני תחילה מטפס ועולה ללמוד אפי' כמה פעמים מותר לו לירד ולעלות וע"ז מיושב המדרש הנ"ל דקשה ליה נמי למה אמר ברוך אתה בבואך תחילה ואח"כ בצאתך הלוא צריך לצאת תחילה ולכך מתרץ המדרש ודוד מפרשה מעתה ועד עולם ר"ל אפילו כמה פעמים וזה דפח"ח נמצא למדין אנו היכי שכתוב הכתוב שלא כסדר מרמז אפי' כמה פעמים ואי' במשנה בפ' ד' דפאה שלשה אבעיות ביום בשחר ובחצות ובמנחה. בשחר מפני המניקות שבניהם ישנים בשחר ואז יש להם פנאי ללקוט ובחצות מפני התינוקות ובמנחה מפני הזקני' ההולכי' על משענתם ואין מגיען לשדה עד שעת המנחה ובמשנה שם אי' מי שליקט את הפיאה ואמר הרי זה לאיש פלוני עני ר' אלעזר אומר זכה לו וחכמים אומרים יתננה לעני שנמצא ראשון ומחלוקת מעשיר לעני אבל מעני לעני ד"ה זכה לו והנה ברות משמעות הכתוב ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה שהלכה ללקוט בכל ג' זמנים בשחרית ובחצות ובמנחה וזה רמז הפסוק ותלך ותבוא ותלקט דאי הוי כתיב ותלך ותלקט ותבוא ה"א פעם אחת לכך כתיב ותלך ותבוא שלקטה כמה פעמים ביום וחזרה ונשאה הלקט לביתה ובאה ללקוט בכל הג' זמנים אך באמת למה לקטה בג' זמנים הללו ולא היה די לה בשחרית ובחצות אלא

שהיא לקטה בשביל נעמי ורצתה לזכות אותה ולכך כשבא בועז שאל למי הנערה הזאת שראה שלקטה גם במנחה שהיא זמן לקיטת זקנים והיא נערה ויכולה לבוא בשחרית או בחצות ולמה היא מלקטת במנחה שהיא זמן לקיטת הזקנים וע"כ גמר בדעתו שהיא מלקטת בשביל עני אחר ורצתה לזכות לאותו לכך שאל למי הנערה הזאת ר"ל למי היא שייכי שאוכל לומר שהיא מלקטת בשביל עני אחר ודלמא עשירה היא ואינה יכולה לזכות לעני אחר והשיב הנער נערה מואביה היא השבה עם נעמי וזכתה בשביל נעמי ובשבילה ותעמוד מאז הבוקר ועד עתה זה שבתה הבית ר"ל שחזרה לביתה ומה שלקטה מסרתה ליד חמותה מיד וחזרה ללקוט בשביל חמותה ובשבילה וק"ל:

על פרשת במדבר - אור חדש

במדבר איתא ברש"י בחומש פרשה בהעלותך בפסוק וידבר ה' אל משה במדבר סיני וכו' בחודש הראשון לאמור ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו. ופרש"י ד"ה בחודש הראשון פרשה שבראש הספר לא נאמרה עד אייר למדת שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ולמה לא פתח בזו מפני שהיא גנותן של ישראל שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זו בלבד. וד"ה במועדו אף בשבת אף בטומאה יע"ש. ולכאורה יש לדקדק למה הביא רש"י דבמועדו נפיק תרווייהו דחית שבת ודחי' טומאה והלא בגמרא דריש אלו דברים ילפי' לה דחי' טומאה בפסח מקרא דאיש נדחה ואין ציבור נדחית ובאמת בסוגיא דכיצד צולין משמע דמחד קרא ממעטי' תרתי וכמ"ש התו' ריש פרק הנזכר דסוגיא חלוקי' עכ"ד ולמה הביא רש"י בפשטות כסוגיא דכיצד צולין גם יש לחבר שני דיבורי רש"י הנ"ל לומר דשניהם בדיבור אחד נאמרו. דהנה העולם מקשים ל"ל קרא דפסח דוחה שבת תיפוק ליה מפסח שעשו בשנה השנית במדבר שהיה ע"כ בשבת כדאיתא במס' שבת דף פ"ח ע"ב ויהי בחודש הראשון באחד לחודש הוקם המשכן תני עשרה עטרות נטלו בו ביום וקחשיב שם ראשון למעשה בראשית א"כ כשחל ר"ח ניסן ביום א' הי' חל ע"פ בשבת באותו פעם ועינינו הרואות מקרא מלא דיבר הכתוב שעשו הפסח בשנה ההיא והנה קושיא זו לק"מ בין על סוגיא דריש א"ד ובין על סוגיא דכיצד צולין דמ"נ לסוגיא דאלו דברים דילפי' בג"ש דבמועדו דהיינו פסח מתמיד לענין דחית שבת ותמיד מפסח לענין דחית טומאה דכתיב בפסח איש איש. א"כ איצטרך בלא"ה הג"ש דבמועדו לענין דחית טומאה. ולסוגיא דכיצד צולין דילפינן למשמעות דבמועדו דחית טומאה ושבת אכתי איצטרך לה במועדו לענין דחית טומאה עכ"פ והנה התוס' מקשים שם ריש אלו דברים תיפוק ליה דפסח דוחה שבת דנילוף מתמיד ושתי לחם. גם

קושי' זו לק"מ לסוגי' דאלו דברים דאכתי איצטרך הג"ש משום תמיד גופי' דנילוף דדוחה טומאה מג"ש מפסח. אמנם על סוגיא דכיצד צולין קשה שפיר למה לי במועדו גבי פסח דדוחה שבת וטומאה תיתי מתמיד ושתי לחם ואולם גם זה י"ל לפי מה דאי' במס' זבחים דדבר הנלמד ממה מצינו אינו חוזר ולומד בהיקש א"כ איצטרך שפיר גבי פסח דדוחה שבת כי היכא דנוכל למילף מיניה פסח שני דג"כ דוחה שבת מהיקש ככל חוקת הפסח יעשו אותו א"כ אם הוה ילפינן פ"ר במה מצינו מתמיד וב"ל שוב לא הוה מצי למילף כלל פ"ש מפסח ראשון מהיקש לכך כתיב בהדיא במועדו דדוחה שבת: אולם עדיין אנו צריכין למודעי' לפי מה דאיתא במכילתן בפ' מש"ט דסתמי מתני' בפסח שני ודוחה שבת ואמרי' כתנות פרשת נשא אור ריש סוטה כד פתח ריש לקיש בסוטה אמר הכי אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו ונראה ליישב ואגב נאמר מה שאמרנו לתלמידי' בהדרן עלך במס' סוטה ונקדים דאי' שם דף ו' ע"א ר' שמעון אומר אין זכות תולה במים המרים ואם אתה אומר זכות תולה אתה מוציא שם רע על הטהורות ובע"ב אי' שם תניא כוותי' דרב ששת ולא מטעמי' טהורה ולא שיש לה עדים במדינת הים ופריך דר"ש נהי דוי"ו לא דריש והא איכא שיש לה עדים במדינת הים ומשני לא שכיח ופירש רש"י ולא מסקי אינשי אדעתייהו למחשדינהו לטהורות בהכי וכתבו התוס' ד"ה לא שכיחי וה"ה בא עליה בעלה בדרך נמי לא שכיחי עכ"ל ובסוף עגלה ערופה תנן משרבו המנאפים פסקו מים המאררים ור' יוחנן בן זכאי הפסיקן שנאמר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנה ובגמרא ת"ר ונקה איש מעון בזמן שהאיש מנוקה מעון המים בודקין את אשתו אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו ואומר לא אפקוד על בנותיכם כי תזנה ופי' רש"י מנוקה מעון ניאוף באשה האסורה לו בין מזו שנסתרה בין מאחרת ולפ"ז קשה נמי קושי התוס' אם אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקי' א"כ אתה מוציא שם רע על הטהורות וע"כ צריכין אנו לומר דגם האיש אינו מנוקה מעון אינו שכיח דמעוטין בעריות וכל ישראל בחזקת כשרות ולא שייך הוצאת שם רע כמו ובא עליה בעלה בדרך וזה הדרך עלך פ' עגלה ערופה מס' סוטה וסליק בלא שום קושי' דלא יקש' לך כיון דאין האיש מנוקה מעון ניאוף אין המים בודקין א"כ אתה מוציא לעז על הטהורות אבל הדרן עלך מסכת סוטה ופ' עגלה ערופה ניחא דמסקנא אנו מוכרחים אנו לומר כל דבר דלא שכיחי אין כאן הוצאת שם רע על הטהורות וק"ל:

ובזה יובן הא דאמרי' כד פתח ריש לקיש בסוטה אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו משום דבפ' סוטה כתיב והאיש מנוקה מעון דרשינן אם אין האיש מנוקה מעון ניאוף אין המים בודקין וקשה למה באמת המים המאררים תלויה באיש דוקא כשהוא

מנוקה מעון לכך אמר ריש לקיש אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו א"כ אם הוא מנוקה מעון לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים ומים בודקין אותה כדי להרחיקה ואם אינו מנוקה שם שבת אין טומאה לא נימא מתני' דלא כר"י דתני' פסח שני דוחה את השבת ואינו דוחה את הטומאה רי"א דוחה אף את הטומאה יע"ש והנה יעויין בת"כ דמקודם ילפי' מוידבר משה את מועדי ה' שדורשים כ"א בזמנו כו' רבי אומר וכו' שדוחה שבת וטומאה דכמו כן נאמר בכל ק"צ במועדו דדוחה שבת וטומאה יעש"ה א"כ הדרא קושי' לדוכתי' לרבי גופא דיליף ממשמעות דבמועדו משמע דדוחה שבת וטומאה ל"ל גבי פסח במועדו ותיתי מתמיד ושתי לחם. מאי אמרת דלא הוה ידעינן פ"ש דדוחה שבת מאחר דבפסח ראשון גופי' ילפי' ממה מצינו ז"א דהא לענין דחי' שבת יש לנו ללמוד מפסח מדבר שעשו בשבת כנ"ל וא"ל דאיצטרך במועדו לענין טומאה קשה נילוף לענין דחי' טומאה מתמיד ושתי לחם וא"ל דלא הוה ידענא בפסח שני דדוחה טומאה ז"א דהא רבי גופיה סתים לסתמים דמתני' דפסח שני אינה דוחה את הטומאה באמת א"כ קשה שפיר לרבי גופא ל"ל במועדו דפסח אך לפמ"ש התו' במס' קידושין דף ל"ז ע"ב דכל ארבעים שנה שהיו במדבר לא עשו פסח אלא פסח ראשון מחמת דכ"מ שנאמר מושבות לאחר ירושה וישיבה משמע והקשו שם א"כ איך עשו פסח זה במדבר ותרצו שהיה ע"פ הדיבור א"כ בלא"ה לק"מ קושי' העולם תיתי מפסח מדבר דדוחה שבת די"ל ע"פ הדיבור שאני וכמ"ש בכמה דוכתי' סגיאי' וכ"כ הרי"ף בתוס' הנ"ל וא"כ ג"כ לק"מ קושי' תוס' כנ"ל דאי הוה יליף מתמיד וב"ל הוה צריכים למילף גם לענין שבת ולא הוה מצי' למילף פ"ש מפ"ר בה קשה כנ"ל. ולפ"ז הן הן דברי רש"י ז"ל דרוצים לפרש כסוגיא דרבי למילף ממשמעות דבמועדו דחית שבת וטומאה. וכדי שלא תקשה קושי' התוס' כנ"ל ל"ל במועדו ותיתי מתמיד וב"ל לענין דחית טומאה. ושבת נילוף מפסח מדבר שעשו בשבת לכך הביא רש"י מקודם דכל מ' שנה לא עשו אלא פסח זה מחמת דכ"מ שנאמר מושבות לאחר ירושה וישיבה וקשה איך עשו פסח זה ועכ"ל שהי' ע"פ הדיבור א"כ אין למילף ממנו כנ"ל א"כ פירשו שפיר דממשמעות במועדו מוכח דחי' שבת וטומאה כסוגי' דכיצד צולין ודו"ק: מעון מצא מין את מינו ולכך אין המים בודקין אותה וק"ל בפסוק ביחזקאל סי' מ"ד וראשית כל בכורי וכל תרומת כל מכל תרומתיכם לכהנים יהיה וראשית עריסותיכם תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך ויש לדקדק מה להניח ברכה אל ביתך ונראה דאי' בפ' הרואה דף ס"ג ע"א חזקיה בריה דרב פרנך א"ר יוחנן למה נסמכה פרשת סוטה לפ' תרומות ומעשרות לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות ואינו נותנו לכהן לסוף נצרך לכהן ע"י אשתו שנא' ואיש את קדושיו לו יהיה

וסמוך ליה איש כי תשטה את אשתו ולא עוד אלא לסוף שנצרך להם שנאמר ואת קדושיו לו יהיה א"ר נחמן בר יצחק ואם נותנין סוף מתעשר שנאמר איש אשר יתן לכהן לו יהיה. לו יהיה ממון הרבה וכן פי' רש"י בחומש א"כ לפ"ז ניחא דהכתוב מבשרן וכל תרומותיכם וראשית עריסותיכ' תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך ר"ל כשתתנו התרומה לכהן יקויים בכם ואיש את קדושיו לו יהיה ממון הרבה וזה להניח ברכה אל ביתך ר"ל שהברכה יבוא לתוך ביתך שתתעשרו וק"ל: בהפטרה בשופטים סי' י"ג ותבוא האשה ותאמר לאישה לאמר איש אלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך אלהים נורא מאוד ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שמו לא הגיד לי ואיכא למידק למה הוצרכה לומר לאישה ולא שאלתיהו אי מזה הוא ואת שמו לא הגיד לי וזה נראה כדברי מותר ונ"ל לומר שמצינו שמצד ענוה אדם גדול אינו מגלה את שמו וכן איתא בהקדמת הזוהר דף ו' ע"א ברי' דרב המנונא סבא לא רצה לגלות שמו ושם אביו שלא להתגאה באורייתא וזה דוקא אם אנו יודעים מאיזה מקום הוא והוא מפורסם במקומו הוא מדת ענוה שלא לגלות שמו שלא יעמדו על החקירה ויבאו לאחזוקי טיבותא אבל אם אינו יודע מקומו אז אף כשמגלה שמו לא ניכר כי אמרו כמה יוסף איכא בשוקא ואי' דמלכים אין להם שמות קבועים אלא לפי שליחתם משתנה שמם עי' בפי' רש"י בפ' וישלח למה תשאל לשמי והנה האשה אמרה לאישה איש אלהים בא אלי ומראהו כמראה מלאך אלהים נורא מאוד ורצתה ליתן טעם לדבריה שלא שאלתיהו אי מזה הוא וכיון שלא ידעתי מקומו ואפ"ה את שמו לא הגיד לי ש"מ שהוא מלאך אלהים ואין לו שם ידוע גלל כן לא הגיד לי שמו וק"ל: בפרק אין עומדין דף ל"א כמה הילכת' גבוריית' איכא למשמע מהני קראי דחנה וחנה היא מדברת על לבה מכאן שתפלה צריכה כוונה ושפתיה נעות מכאן שהמתפלל צריך שיחתוך בשפתיו וקולה לא ישמע ופי' הרד"ק שלא היו רגילים להתפלל בלחש ואיכא למידק למה התפללה היא בלחש כיון שלא היו רגילין להתפלל בלחש ועוד שהיא אמרה ואשפוך את נפשי לפני ה' למה האריכה בדברי' ואמרה ואשפוך את נפשי לפני ה' פשיטא שלפני ה' ששפכה את נפשה ועלי אמר אלהי ישראל יתן את שאלתך אשר שאלת מעמו משמע שהי' בטוח בדבריו שיתן ה' אלהי ישראל את שאלתה:

ונראה לי דאי' בזוהר ויקהל דף ר"א ע"ב ור"ב וז"ל וכל אינון מארי דעקו דצלאין צלותן למאריהון מגו עקתא מגו תבירא דלבא וכתב שם עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם. ואזניו אל שועתם אלין מאריהון דאודנין ואיקרי אודנין דאינון צייתין כל אינון דמצלאין צלותיהין בלחישו ברעותא דלבא דלא אשתמע צלותא לאחרא ואי האי צלותא אשתמע לאודנין דבר נש לית מאן דצייית ליה לעילא ולא ציית לה אחינא בר מן דשמע בקדמיתא

בגין כך בעי לאתתמרה דלא ישמעון להההיא צלותא בני נשא ותו דמלה דצלותא אתאחדא בעלמא עלאה ומלה דעלמא עילאה לא איצטרך למשמע וכד האי צלותא סלקא בלחישו כל אינון שיתן רבוא משריין וכל אינון מארי דעיינין ומארי דאודנין כולה נפקא ונשקי להאי מלה דצלותא דסלקא לכך כתיב עיני ה' אל צדיקים ואזניו אל שועתם אלו מאריי דעיינין ומארי דאודנין ע"כ לתוספת ביאור הרי לפניך דאי משמיע קולו בתפילתו לאדם שוב אין מקבלין התפילה למעלה ועוד טעם אחר שהתפילה יש לה אחיזה בעלמא עילאה ומלה דעלמא אילאה לא איצטרך למשמע ונודע ליודעי חן דעלמא עילאה היא בינה ובחנה כתיב על ה' וכתבו המקובלים שהיא התפללה על ה' למעלה מת"ת שהיא מדת בינה שהוא מקום מזל עליון והוא עלמא עילאה וחנה התפללה מעומקא דלבה מגו תביר' דלבה והיא התפללה וכוונה לעלמא עילאה ומלה דעלמא עילאה צריך להיות בלחש ולכך שפתיה נעות וקולה לא ישמע. ועלי חשבה לשכורה וחנה השיבו לו אדוני ואשפוך את נפשי לפני ה' ר"ל שאני מתפללת רק לפני ה' שלא ישמע שום אדם קולה רק ה' וכיון ששמע עלי כן השיב לה ואלהי ישראל יתן לך את שאלתך כיון שלא השמעת תפלתך לשום אדם ומסתמא שמעו מרי דאודנין תחילה והם יקבלו תפלתך ברצון לפני הקב"ה וימלא שאלתך וק"ל:

במדרש ילקוט ר' תנחום בר חנילאי פתח ברכו ה' מלאכיו גבורי כח אלו נביאים ולכאורה איכא למידק מאי קשיא לי' לר' תנחום בהאי קרא עד שדרש ברכו ה' מלאכיו אלו נביאים ונראה ליישב דאי' במדרש ילקוט גבורי כח אלו הצדיקים שנו רבותינו איזה גבור הכובש את יצרו ואי' במדרש ויקרא אל משה ללמדך שגדולים צדיקים יותר ממלאכי שרת שמלאכי שרת אינם יכולים לשמוע קולו אלא עומדין ונרתעין ונבהלים והצדיקים יכולים לשמוע בקולו ולפ"ז יקשה אם מוכח מפסוק זה ויקרא אל משה דצדיקים עדיפי ממלאכי השרת איך כתיב ברכו ה' מלאכיו תחילה ואח"כ גבורי כח אלו צדיקים הלוא ראוי להקדים לצדיקים תחילה שהם יברכו תחילה ואח"כ מלאכי השרת וכן הוא בפ' גיד הנשה שאין מלאכי שרת אומרים שירה למעלה עד שיאמרו ישראל למטה שנאמר ר ברן יחד כוכבי בוקר והדר ויריעו כל בני אלהים ואיך הקדים כאן מלאכים לצדיקים ולכך היה פותח פיתחא בפרשה זו ברכו ה' מלאכיו אלו הנביאים דלא קאי על המלאכים והנביאים נקראו מלאכים וגבורי כח הצדיקים שהם מברכים ומשבחים להקב"ה וק"ל ואי' בפ' כל כתבי דף קי"ט ע"ב ובנביאי אל תרעו אלו ת"ח ופרש"י שנאמר ונביא לבב חכמה וחכמים קודמים לצדיקים וק"ל:

על פרשת נשא - אור חדש

גרסינן ריש מס' סוטה כד הוה פתח ריש לקיש בסוטה אמר אין מוזגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו יע"ש וכבר הרגיש בזה ג"כ מ"ז הגאון אמיתי ז"ל בכתנות אור עש"ה ואמרתי ג"כ לדרוך בעקבותיו ליישב הדבר ובעז"ה עלה בידי ליישב בשני אופנים דרך חידוד התלמידים בריש מס'. דהנה הרמב"ם ז"ל כ' דאם עבר הבעל על חייבי עשה ולאווי' הוה אינו מנוקה מעון ואין המים בודקי' את האשה דונקה האיש אמר רחמנא בזמן שהבעל מנוקה מעון המי' בודקי' את האשה אין הבעל מנוקה מעון אין המים בודקי' כו' אבל דעת רש"י דדוקא זה הוא העון שבא עליה הבעל אחר קינוי וסתירה הוא דמיקרי אין הבעל מנוקה מעון אבל אם מעון זה הוא מנוקה אע"פ שעבר שאר עבירות הוה מנוקה מעון דאמר רחמנא בזה ושפיר המים בודקי' וכפרש"י בפרשתן. ולכאורה מטים הדברים כשיטת רש"י ז"ל דאיתא במס' סוטה דף כ"ד במשנה אלמנה לכ"ג גרושה וחלוצה לכ"ה לא שותות כו' ופרש"י לא נאמרה פרשה זו אלא בראוי' לקיימה והכי תניא בספרי כי תשטה אשתו בראויה לאישות הכתוב מדבר כו' ולפי' הרמב"ם ז"ל קשה ל"ל טעמי' דאינה ראוי' לאישות הלא בלא"ה אינה שותות דאינו מנוקה מעון אחר שכבר עבר על חייבי לאוין וא"ל דמשכחת לה בכה"ג דקידש ולא בעל ואף דגבי אלמנה לכ"ג איכא תרי לאוין לא יקח ולא יחלל מ"מ קידש ולא בעל לא לקי כלל וכ"כ הרמב"ם ז"ל פי"ז מהא"ב ויעויין מס' קידושין דף ע"ח זה ליתא דאם קידש ולא בעל הוה ארוסה ובלא"ה אינה שותות דהא ארוסה אינה שותות ותו א"ל דמשכחה לה שנכנסה לחופה ולא נבעלה גם לזה יקשה לפי מה דאמרי' בגמרא דיבמות דף נ"ז ע"ב דאין חופה לפסולות ויעש"ה בפי' התוספות. וביותר לפי מה דאמרי' שם גם לר"ש דסובר אין חופה לפסולי' וסתם ספרי ר"ש ולב' מן דין א"ל כלל דמיירי שלא נבעלה דאמרי' שם בגמ' דפריך על הא דארוסה אינה שותות תיפוק ליה מבלעדי אישך אמר רחמנא מי שקדמה שכיבת בעל לבועל ולא שקדשה שכיבת בועל לבעל ומשני דמשכחת לה שבא עלי' ארוס בבית אביה הרי דע"כ בא עליה ועבר על חייבי לאווי' אע"כ מוכרח היטיב כש כשיטת רש"י ז"ל דדוקא מאותו עון שבא עלי' אחר הסתירה לא מקרי מנוקה מעון אבל לא בשארי עבירות והנה העולם מקשים לריש לקיש דאמר אין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו האיך משכחת לה יבדקו אותה המים כיון דאמת היא שזינתה גם הוא רשע ואינו מנוקה מעון כך מקשים משם הגאון מוהרר"י ז"ל. והגם שלכאורה דיחוי מעיקרא הוא ולא אאמין אם יוצאים מפי הקדוש עכ"ז בכדי ליישב דרך דרושה מאמר הנ"ל אמרתי בצירוף קושי' זו אף שלכאורה

י"ל דר"ל מיירי מן זיווג שני כדמחלק בש"ס מ"מ יעויין בסא"י מ"ש משם בעל העקדה ויפ"ת דהכל הוא בזיווג ראשון יעש"ה ויאתיון הקושי' על הנכון:

אולם כל זה לק"מ כ"א לפסק הרמב"ם ז"ל שזכרנו דכל עבירה שעבר הבעל הוה בזה אינו מנוקה מעון ואין המים בודקי' אבל לפרש"י ז"ל דהיינו אם בא עליה אחר הסתירה הוא דמקרי אינו מנוקה מעון ולא בשארי עבירות א"כ משכחת לה שיהיה הוא רשע בשאר עבירות והמים בודקים אותה בשביל זה מאחר דלא בא עליה אחר הסתירה ובזה יובן דברי ר"ל דיהיה קשה בעיניו כי היכא דלא לימא ליה אם מזווגים לאדם אשה לפי מעשיו א"כ לא משכחת לה דמים בודקי' די"ל כדעת הרמב"ם שזכרנו דבכל עבירות מקרי אינו מנוקה מעון רק אחר שפתח בסוטה ר"ל פרשת סוטה דכתיב איש איש אשר תשטה אשתו להורות דבראוי' לאישות הכתוב מדבר כדברי הספרי א"כ מוכח היטיב כשיטת רש"י ז"ל ודלא כדעת הרמב"ם כנ"ל וגם מקרא דאשר תשטה אנו ממעטינן ארוסה דאינה שותות ומכל זה מוכח בפתיחת הפרשה כשיטת רש"י דדוקא בא עליה אחר הסתירה מקרי אינו מנוקה מעון ולא בשאר עבירות א"כ שפיר אמר אין מזווגי' לאדם אשה אלא לפי מעשיו ואפ"ה אשכחן שהמים בודקי' אותה כגון שהיה פרוץ בשאר עבירה וק"ל:

אופן השני נראה מקדם לפשוט הא דמספקי' לי בתשובת מהרי"ק בהך דאי' פ"ק דקידושין רב מנגד מאן דמקדש בביאה אי משום קנסא הוא דקנסי' ליה לחוד אי משום דעבר על דברי סופרים שאמרו שאין לקדש בביאה לכתחילה. ונראה דהנה איתא במכילתן ריש פרק ארוסה. במשנה ארוסה ושומרת יבם אינה שותות כו' ויליף בגמרא מדכתיב אשר תשטה אשתו תחת אישה פרט לארוסה. ופרכי' עלה בגמ' תיפוק ליה בלא"ה דארוסה אינה שותות דהא מבלעדי אישך אמר רחמנא מי שקדמה שכיבת בעל לבועל ולא שקדמה שכיבת בועל לבעל ומשני רמי בר חמא משכחת לה כגון שבא עליה ארוס בבית אביה יעש"ה והנה הרמב"ם ז"ל כתב פ"ב מה"ס ה"ה וז"ל כל איש שבא ביאה אסורה מימיו אחר שהגדיל אין המים המאררי' בודקי' את אשתו ואפילו בא על ארוסה בבית חמיו שאסור מדברי סופרים כו' וכתב הראב"ד ז"ל האי דלא כהלכתא משמעתין דריש ארוסה וש"י יע"ש והיינו מדאקשינן בגמרא שזכרנו מבלעדי אישך אמר רחמנא כו' ומשני שבא עליה ארוס בבית חמיו א"כ אם באנו לומר דמקרי בזה אין מנוקה מעון הדרא פירכא לדוכתא ל"ל לש"ס לש"ס למעט ארוסה מאשר תשטה וכו' תיפוק ליה בלא"ה דאינה שותות ממ"נ אי לא בעיל אותה הבעל מקודם מבלעדי אישך אמר רחמנא כו' ואי בא עלי' מקודם בבית חמיו הוה אינו מנוקה מעון ועיין ובכדי ליישב קצת דברי רבינו נראה דהנה לכאורה קשה ל"ל להגמרא לשנויי שבא עליה ארוס באיסור טפי

ה"ל לשנוי' הכי דמיירי שקידשה בביאה והיינו ארוסה דמתני' וממילא בא עלי' הבעל קודם הבועל בהיתר אך דבהיות כן הוה קשה תפשוט מהכא דביאה אירוסין עושה דאי נשואין עושה איך ממעטי' ארוסה מתחת אישה הא באמת מקרי נשואין ובאמת הך מלתא אבעי' לן בריש קידושין אי ביאה אירוסין עושה או נשואין עושה. א"כ הרמב"ם ז"ל דפוסק ביאה אירוסין עושה ובלא"ה אזדא לה פירכת הש"ס דמבלעדי אישך א"ר די"ל דמיירי שקידשה בהיתר בביאה וכנ"ל ושפיר אמר דאם בא על ארוסה בבית חמיו לא מקרי מנוקה מעון והא דטרחי' לי' בסוגי' הנ"ל דמיירי שבא על ארוסה בבית חמיו לפי הסברא דביאה נשואין עושה אף שעדיין ק"ק בדברי רבינו כיון דעכ"פ אשכחן בש"ס דמקרי מנוקה מעון יהי' לאיזה מ"ד שיהי' מנ"ל להמציא מסברא פלוגתא חדשה מ"מ לא אלימא הקושיא של הראב"ד כ"כ על רבינו ז"ל וכמדומה לי שבישוב דברי הרמב"ם נתכוון ג"כ דודי הרב הה"ג החריף מו"ה שבתי נר"ו כדברינו הנ"ל ולפ"ז נפשט שאילתן של מוהרי"ק דע"כ בקידש בביאה מנגדן לי' רק משום פריצות ולא משום דעבר על דברי סופרים דאל"כ הדרא קושיא לדוכתי' להרמב"ם ז"ל ל"ל דארוסה אינה שותות מבלעדי אישך אמר רחמנא וא"ל דמיירי שקידשה בהיתר ע"י ביאה ז"א דהא עדיין עבר על דברי סופרים שקידש לכתחילה בביאה ואינו מנוקה אעכ"ל דאינו רק משום פריצותא:

והנה אי' במס' קידושין א"ר יוחנן בעולת בעל מלמד שנעשה לה בעל ע"י בעילה. א"ל ריש לקיש לר"י כעורה זו שנה רבי ובעלה מלמד שניקנית בביאה וכו' והדר פריך ור"י האי ובעלה מאי עביד לי' מבע"ל זו נקנית בביאה ואין אמה נקנית בביאה סד"א הואיל וכ"ר ואם אחרת יקח לו הקישה הכתוב לאחרת וכו' ורבי א"כ לכתוב קרא בעל מאי ובעלה ש"מ תרתי. ואיכא למידק לפ"ז מאי פריך ר"ל לר"י כעורה זו שנה רבי כו' הא ר"י מוקי לה להאי ובעלה לדרשי אחרינא למעט אמה מביאה ובהכרח לומר דפריך דה"ל למעט אמה מביאה מן ה"א דובעלה ויעויין בע"י אולם לפמ"ש לעיל דבאמת ר"י דריש במסקנא גם ה"א דובעלה וחד למעט אמה מן ביאה וחד למעוטי חופה באשה דאינו קונה וכמ"ש בספר עצמות יוסף א"כ הדרא קושי' לדוכתין מאי פריך לי' ר לר"י כעורה זו שנה רבי הלא ר"י מוקי לדרשא ובעלה וגם הה"א. ועכ"ל ע"פ מ"ש הרב בעל מעשה חייא בהך ק"ו דר"ה דאמר חופה קונה ומה כסף ושטר שאינם גומרים קונה כו' ופריך מה להני שישנו בע"כ כסף באמה שטר בגירושין ביאה ביבמה ור"ה כסף באישות לא אשכחן כו' וכתב הוא ז"ל הלא עכ"פ נחשב לפירכא כל דהוא והעלה דאי ביאה אירוסין עושה הרי דחופה קונה למדין מהני תלת כסף ושטר וביאה בק"ו מה כולהו שאינו גומרי' קוני' כו' ועל ק"ו לא פרכי' פירכא כ"ד אך אי נימא ביאה נשואין עושה ושוב ליכא כאן

ק"ו משלשתן דגם ביאה גומר כמו חופה רק שעושי' יוכיח מביאה והוה מה הצד ועל מ"ה פרכי' גם פירכא כל דהוא ובזה מחולקים הש"ס ור"ה יעש"ה:
ולפ"ז י"ל דר"ל סבר ביאה נשואין עושה ושוב פריך שפיר כעורה זו שנה רבי כו' ומה"א דובעלה נמעט אמה מביאה ולמעט חופה לא צריך קרא דמהי תיתי דקונה אי בק"ו הלא מביאה ליכא ק"ו דנשואין עושה ולא הוה כ"א מ"מ ועלה פרכינן שישנו בע"כ דעל מה הצד פרכי' כ"ד ולפ"ז יתבאר הגמ' דריש סוטה דעל מימרא זו דאין מזווגין לאדם אשה אלא לפי מעשיו הוה קשה קושי' העולם א"כ לא מצינו מים המאררים דיבדקו לשיטת הרמב"ם דבכל עון ביאה מקרי אינו מנוקה מעון וכאן ג"כ פי' לפי מעשיו באותו עבירה ועיין בע"י שכתב כגון פרוצה לפריץ רק כדי להוכיח שלא כדברי הרמב"ם ז"ל רק כשיטת רש"י ז"ל דוקא בא עלי' אחר הסתירה הוא דמקרי אינו מנוקה מעון לכך אמר כד הוה פתח ריש לקיש בסוטה דפתיח' פ' סוטה אשר תשטה אשתו תחת אישה אשר מיני' דרשינן למעט ארוסה וקשה תיפוק לי' בלא"ה מבלעדי אישך א"ר וא"ל שבא עלי' ארוס בבית חמיו ז"א דא"כ אינו מנוקה מעון כקושי' הראב"ד ז"ל ובהכרח לומר כשיטת רש"י דדוקא אותו עון שבא עלי' אחר הסתירה וא"ל דמשכחת לה שבא עלי' בהיתר שקידשה בביאה ז"א דכבר מלתא אמורה והוכחנו דלריש לקיש ביאה נשואין עושה ושפיר דייק זאת ר"ל בשיטתי' וק"ל כל זה דרך דרוש תקטו"ל:
מס' סוטה דף כ"ד ע"א דת"ר תחת אישך פרט לארוסה. יכול שאני מוציא אף שומרת יבם ת"ל איש איש דברי ר' יאשי' רב יונתן אומר תחת אישך פרט לשומרת יבם אוציא שומרת יבם ולא אוציא ארוסה ת"ל אשר תשטה אשה תחת אישה פרט לארוסה מר אלימא לי' ארוסה וכו' ומר אלימא לי' ש"י ופריך ור' יונתן האי איש איש מאי עביד לי' ויש לדקדק על לשון המקשה דלא אמר איש איש למה לי ותו דמאי דאומר מר אלימא כו' לא שייך הכא מידי כנראה להמעיין ואמרתי בילדותי. דהנה תוס' מקשים בשמעתין דלמא מש"ה כתיב איש איש ב"פ דדברי תורה כלשון בני אדם ותירצו דכל היכא דאיכא למידרש דרשי' יעש"ה ויש לדקדק עודנה על המקשן מאי פריך לר"י למה לי דלמא באמת ד"ת כלב"א מאחר דלא ידע למוקמי אדרשי ונ"ל דהנה שם ע"ב הקשו בתוס' ל"ל לר' יאשי' לרבות שומרת יבם מהיכא תיתי למעט ואי משום תחת אישה מוקמי' איסתבר טפי ארוסה מאחר שאלימא לי' ש"י ותירצו דמ"מ ה"א למעט תרתי מתחת אישה דתרווייהו לא מתקריא תחת אישך כלל יעש"ה ולפ"ז קשה לר' יונתן למה לי תרי קראי מאחר שאיכא למעט תרווייהו מתחת אישך אף שאלימא חד מחברי' וצ"ל דמ"מ ה"א דאיש איש מרבה ארוסה ומפקי' מידי דתחת אישך כמו דמפקי' ש"י לר' יאשי' וזה ברור וכל

זה אי איש מרבה אשת חרש וכו' כשינויא דש"ס שפיר איצטרך לר"י תרי קראי למעט ארוסה וש"י כי היכא דלא תימא דאיש איש מרבה ארוסה כנ"ל אבל אם נאמר כסברת תוס' דד"ת כלב"א הדרא קושיא לדוכתי' למה לי תרי מיעוטי לר' יונתן וא"ל דה"א דאיש איש באמת מרבה ארוסה קשה לא לכתוב לא איש יתירה ולא תחת אישך דאטו דברי תורה כלב"א ולכתוב בשביל זה עוד קראי יתירה. וכך הוא המשך לשון המקשה דבל"ז לק"מ למה לי איש איש י"ל ד"ת כלשון ב"א וכמ"ש התוס' לכך הביא מקודם הוצעה זו מר אלימא לי' וכו' וקשה מאחר דלר' יאשי' ש"י אלימא לי' ריבוי דאיש איש ל"ל מהי תיתי למעוטי ובהכרח אע"ג דחד אלים מסתבר מלשון תחת אישך קשה א"כ לר' יונתן תרי מיעוטי ל"ל וצ"ל דה"א דנטעה דאיש איש מרבה לזה דייק בדקדוק גדול ור"י האי איש. מע"ל דלא לכתוב לא ה"א ולא וי"ו כלומר לא איש איש מאחר דלא עביד לי' לשום דרשה כ"א משום ד"ת כלב"א א"כ ל"ל איש ול"ל תחת אישך ומשני דאיצטרך לרבות אשת גר וכ"ז השתא דכתיבו שני מיעוטים אבל אי לאו חד מיעוט ה"א לרבות ארוסה ופשוט ונכון הוא ובשנת תקטו"ל בהיותי על קברי אבותי הארכתי מאד בזה וכאן לא רציתי להאריך בדרושים:

ואגב אמרתי להביא מה ששמעתי בשם גיסי הרב המאור הגדול מוהר"ר משה נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קלעצי' בן דודי הרב המאוה"ג החסיד המנוח מוהרר מיכאל זלה"ה בן כבוד מ"ז הגאון אמיתי בעל פ"מ וכתנות אור זצלה"ה: הרמב"ם ז"ל כתב בהלכת סוטה פ"א די"ב וז"ל שתת מי המרים ונקתה מהם וחזר וקנא לה עם האיש שהשקה ע"י ונסתרה עמו אינו יכול להשקותה ע"י פעם שנית אלא תאסור עליו לעולם ותצא בלא כתובה. אבל אם קינא לה עם אחר ונסתרה עמו משקים אותה פעם שנית וכו' ואפילו כמה פעמים כו' וכתב שהוא כת"ק דר"י ודרבנן בתראי יעש"ה. והנה הדברים נובעים מגמרא דסוטה דף י"ח ת"ר זאת תורת מלמד שהאשה שותה ושונה ר"י אומר זאת שאין האשה שותה ושונה וחכ"א אין אשה שותה ושונה בין מאיש אחד ובין משני אנשים ופריך שם ות"ק נמי הא כתיב זאת ורבנן בתראי הא הא כתיב תורת אמר רבא באיש אחד ובעל אחד דכ"ע לא פליגי דאין האשה שותה ושונה דכתיב זאת בשני אנשים ושני בועלים כ"ע לא פליגי דשותה ושונה דכתיב תורת כי פליגי באיש אחד ושני בועלים או בבועל אחד וב' אנשים ת"ק סבר תורת לרבות כולהו ורבנן סברי זאת למעט כולהו עכ"ל הגמ' עיש"ה והנה בפרק ד' מה' סוטה כתב רבינו וז"ל ויש לו לגלגל עליה בלהבא שלא תזנה תחתיו ושלא תזנה אחר שיחזירה וכו' לפיכך כשתזנה להבא מים בודקין אותה ויארעו לה אותן המאורעים לכך נאמר אמן אמן יע"ש והוא כר"מ דתניא רמ"א אמן שלא

נטמאתי אמן שלא אטמא ולפ"ז קשה היאך פסק רבינו תרתי דסתרי דמאחר דפסק כר"מ דמגלגל עליה על להבא שוב לא צריך זאת למעוטי שאינהו חוזרת ושותת דלמה לי מאחר שמים המאררים הראשונים יבדקו אותה אם זינתה וא"כ איך כתב בפ"א כת"ק דאינה שותת והיינו כת"ק כדמשמע מלשונו שכתב ואינו יכול להשקותו וכמ"ש הכ"מ וקשה בלא"ה לא שותות שכבר תבדוק מימי המרים הראשונים כנ"ל וקושי' זו מקשים משם הגאון החסיד המפורסם מוהרר אלעזר זלה"ה שהי' אב"ד דק"ק אמשטרדם. ויותר מזה יש להפליא איך סיים הרמב"ם אבל בב' בועלים חוזרת ושותות למה שתי' זאת מאחר שכבר שתה וגלגל עלי' ויעויין במ"ל ובשלמא על ר"מ גופי' לק"מ ל"ל זאת שאינה חוזרת ושותות מאחר דמגלגל עלי' להבא י"ל דממעט שני אנשים ובועל אחד אבל להרמב"ם דפסק כת"ק קשה ונלע"ד דאיתא בירושלמי היכא דבדקו אותו ולא אותה תפר שהי' הוא מזיד והיא שוגגת וכתב המ"ל בפ"ב מה"ס די"ב וז"ל אך עדיין אני תמה היכא דבדקו אותו ולא אותה והי' הבעל כהן היכא לדיינא כיון דלא פתרי לה בירושלמי רק שהי' הוא מזיד והיא שוגגת וה"ה אסורה לכהן וכ"ת ה"נ כי האי מלתא ה"ל לרבינו לאודעי יעש"ה ולפ"ז מיושב קושי' הנ"ל דצריך למיכתב זאת וגם רבינו הוצרך למיכתב באיש ובועל אחד דאינה שותות באופן שהי' הוא כהן וה"א דתשתי פעם שנית דשמא היא זינתה עמו בשוגג א"כ לא יבדקו להמים הראשונים לכך תשתה פעם שנית ותהי' הפעולה בזה אם יבדקו אותו אזי נדע שזינתה עמו והיתה היא שוגגת ואסורה לבעלה הכהן לכך איצטרך זאת דאפ"ה אינה שותות ואסורה לבעלה (אך לפמ"ש מ"ל דמים הראשונים בודקי' גם הבועל הדרא קושיא לדוכתי' דלא מהני מים אחרונים מידי דממ"נ אם הי' הוא מזיד יובדק ג"כ במים הראשונים אולם י"ל שהי' לרבינו הכרח דמים הראשונים אינם בודקין הבועל כלל דאל"כ למה הוצרך הירושלמי לפתור שהיתה היא שוגגת וזינתה עמו עכ"פ טפי ה"ל למיתלי שלא זינתה עמו כלל והא דנבדק הוא היינו ע"י שהי' הוא מסתיר עם אשה אחרת באיזה פעם ושת' ועכשיו זינה עמה ונבדק ע"י אותן המים המרים להבא) ובהיות כן מה דמסיים רבינו אבל בשני בועלי' שותות היינו בכה"ג שהוא כהן וכמש"ל א"כ מיושב נמי תמיהת בעל מ"ל דרבינו השמיט דין זה באשת כהן שאסורה אם נבדק הוא ולא היא שאסורה לו דכבר נשמע מדין זה שכתב בשני בועלים דשותות ולא מתוקמי כ"א באשת כהן ובגוונא דא שכתבנו ודוק היטב:

על פרשת בהעלותך - כתנות אור

הוריות דף ה' ע"ב תניא ר"ש אומר מה ת"ל ופר שני בן בקר תקח לחטאת אם ללמד שהם שנים הלא כבר נאמר ועשה את אחד חטאת ואת אחד עולה לה' יכול נאכלת חטאת ללוים ת"ל ופר שני לעולה מה עולה אינה נאכלת אף חטאת לא נאכלת כיוצא בו א"ר יוסי הבאים משבי הגולה הקריבו לאלהי ישראל פרים שנים עשר וגו' צפורי חטאת שנים עשר הכל עולה לה' הכל עולה ס"ד אפשר שחטאת עולה אלא הכל כעולה מה עולה אינו נאכלת אף חטאת לא נאכלת דתניא ר' יהודא אומר על ע"א הביאם לכאורה איכא לתמוהי דקאמר ת"ל ופר שני לעולה מה עולה אינה נאכלת ה"ל בקיצור מה עולה אינה נאכלת ומה צריך לומר שני לעולה דהא כבר ידעינן דאיתקש לעולה כדאי' באמת בתורת כהנים הביאו רש"י בפ' בהעלותך ומה ת"ל ופר שני לומר לך מה עולה לא נאכלת אף חטאת לא נאכלת ובזה יש סמך לדבריו בת"כ ואומר אני שהוראת שעה היתה ששעיר הי' להם להביא לחטאת ע"ז עם פר העולה עכ"ל וא"כ לא הי' צריך לסיים ולומר שני לעולה ונראה דהוכרחה לומר ולסיים שני לעולה דרש"י פי' ולקחו פר בן בקר והוא עולה והוא קרבן ציבור בע"ז והרא"ם נדחק וכתב דמה ששרפו פר חטאת הי' ג"כ הוראת שעה וכ"כ הראב"ד בפי' בת"כ שמה שנשרפה ולא נאכלה הוראת שעה היתה והוצרכת לכל זה דלא תימא מה עולה אינה נאכלת אף חטאת לא נאכלת ולומר שתהא חטאת זו חטאת פנימיות שאינה נאכלת ולא חטאת חיצונה שהיא נאכלת ובעל נחלת יעקב כתב במה שנשרפו ולא נאכלת אין זה הוראת שעה דפר ושעיר דע"א הם מפרים הנשרפים ושעירים הנשרפים ולאפוקי מהרא"ם שכתב שגם זה שנשרפו הי' הוראת שעה והראב"ד שמא י"ל שהראב"ד ס"ל שהוא קרבן מילואים ולא קרבן ע"א ור' משה הדרשן ס"ל דהוה קרבן ציבור בע"א וכדין נשרפו ועיין בתמורה דף ט"ו ע"ב ובש"ס חדשי' דפ"פ דמיין נדפס בתוס' בטעות דייק ותשכח ואי' בזבחים דף צ ע"ב ובהוריות דף י"ג ע"א דפר ע"א קודם לשעיר ע"א ופריך ואמאי האי חטאת והאי עולה וקיי"ל בכל מקום דחטאת קודם לעולה אמרי במערבא משמי' דרבא בר חמי חטאת ע"א חסרה א' לחטת כתיב נמצא לדברי ר' משה דרשן שהי' פר זה לכפר על ע"א א"כ דינו כקרבן ע"א שיהי' עולה קודמי' לו וכיון שדינו כפר ע"א הם כחטאת הפנימים שנשרפים כדיליף בפ' בית שמאי דף ל"ט ע"ב האי חטאת אלו שעירי ע"א עיין ברש"י: ולפ"ז צריך להקריב עולה וזה כוונת ר' שמעון דדריש ומה ת"ל ופר שני לעולה ר"ל להקריב עולה תחילה וע"כ בא הפר לכפר על ע"א והוה כחטאת הפנימיות בע"א ואינו נאכלת ושפיר ילפינן השתא מה עולה אינה נאכלת אף חטאת אינה נאכלת ושפיר מסיים כיוצא בו א"ר יוסי שחטאת ע"א אינו נאכל

דבני גולה נמי על חטא ע"א הביאו ולכך חטאת דינו כעולה ושפיר כתב רש"י בחומש ופר שני לומר לך מה עולה אינה נאכלת ובזה יש סמך לדבריו בת"כ דגרסי התם שני לעולה ש"מ דהי' קרבן ציבור בע"א והא דלא הביאו שעיר הוראת שעה היתה אבל אם נימא כסברת הראב"ד דלא הי' קרבן ציבור בע"א אלא דמלואים הקריבו ע"כ הי' מחטאת החיצונים וכן כתב הרא"ם דכל שמונה דפר של לוים הי' של מלואים שבו נתחנכו לוים לעבודת לויה וכן משמע בגמ' דף פ"ט ע"ב דילפינן דדם חטאת קודמי' לדם עולה עד אמר רבינא הכי בחטאת הלוים עסקינן ואע"ג דכי עולה דמי קאמר רחמנא היא תקדום ופי' רש"י שלא הביאו על חטא וכן פרש"י לעיל בחינוך הלוים כתב ש"מ דס"ל סתמא דש"ס דלא הביאו על חטא אלא לשם חינוך והיא מחטאת החיצונים אבל ר"ש ס"ל דהביאו על חטא ע"א כדעת ר' משה הדרשן דדריש שני לעולה וק"ל ובפ"ק דפרה משנה ב' דרשינן מיתורא דשני דפרים דבני שתים עיי"ש:

גמרא דמנחות דף מ"ה ע"א כה אמר ה' אלהים בראשון בא' לחודש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש חטאת עולה היא א"ר יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה. לכאורה איכא למידק במאי קמפלגי ר' יוחנן ורב אשי והתוס' כתבו שם בד"ה מלואים הקריבו ולא דמי הני להני של משה. דשל משה עגל וכאן פר ע"ש ולכאורה נראה שגם בימי משה מצינו שהקריבו בר"ח ניסן פר לחינוך הלוי' דאמרינן בפ' הניזקין דף ס' דס"ל לר' לוי דשמונה פרשיות נאמרה ביום שהוקם בו המשכן וקחשיב שם פרשת הלוים ופרש"י קח נא את הלוים דבהעלותך והוצרכו לבו ביום שנזקקו לשיר ולפ"ז לפי תלמודינו שהביא פר לחינוך מיהו מ"מ אינו דומה דהתם לוים הביאו לחינוך וחינוך זה מפשטי' דקרא משמע שהכהנים הביאו לחינוך דכתיב ברישא דקרא ונתת אל הכהנים הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרובים וגו' פר בן בקר לחטאת ובסוף הענין כתיב כה אמר ה' אלהים בראשון בא' לחודש תקח פר בן בקר תמים ופירש"י במקומו הוא פר המילואים מאמור בראש הענין ולימוד כאן שיהי' המילואים באחד בניסן וכן תעשו בשבעה בחודש ר"ל כך תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך פירשו במנחות וכן תעשה פר שאינו נאכל בשבע שבטים שחידשו דבר והורה ב"ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הציבור על פיהם שמביאים פר העלם דבר עכ"ל הרי משמעות הפסוק שהכהנים הקריבו לחינוך והי' מילואים של כהנים ולא מלואים של לוים ולכך כתבו שאינו דומה לשל משה דהתם הי' עגל בשביל אהרן אבל לי נראה די"ל שהיו דומים לגמרי לשל משה ונראה דהני תנאי כהני תנאי ונקדים מה

שכתב הרב המזרחי סוף פ' צו וז"ל ולמילואים ליום חינוך הכהונה שכל מילוי יד בכל מקום אינו אלא לשון חינוך קח את אהרן פרשה זו נאמרה שבעת ימים קודם הקמת משכן שהי' באחד בניסן כו' נמצא שבכ"ג באדר היתה תחילת המילואים וזה ששנינו בת"כ בפסוק ואת שעיר החטאת דרש דרש משה כו' זו שעיר ר"ח:

אבל בספרי אמרו ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם מי היו נושאי ארונו של יוסף היו דברי ר' ישמעאל ר"ע אומר מישאל ואלצפון היו שנטמאו לנדב ואביהו שנאמר ולא יכלו לעשות את הפסח ביום ההוא בו ביום לא יוכלו לעשות אבל יכולים היו ביום שלאחריו נמצא למדין ששביעי של נדב ואביהו הי' בערב פסח א"כ יום מיתתן של נדב ואביהו הי' בשמיני לניסן וכיון שיום מיתתן הי' בח' למילואים ע"כ קרא דויהי ביום השמיני שבו מתו נדב ואביהו אדלעיל מיני' קאי דכתיב ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים נמצא אנו למדין ששמיני למילואים הי' בשמיני לניסן וא"כ תחילת המילואים הי' בר"ח ניסן ולכן ע"כ צריך לומר דהאי דתורת כהנים פליגי אדר"ע וכן הסכים באבן עזרא דפשטא דקרא משמע שהי' שמיני למילואים ביום ח' דניסן ולפ"ז נראה דפליגי ר' יוחנן ור"א בפלוגתא דת"כ וסיפרי אליבא דר"ע דהא כד מעיין בקרא דמילואים הקריבו פר בכל יום וכן פרש"י בואתה תצוה ולפ"ז לר"ע דס"ל דשמיני למילואים הי' בח' בניסן ושבעת ימי מילואים התחילו מר"ח ניסן א"כ שפיר נוכל לומר דבימי עזרא שהתחילו מר"ח ניסן והקריבו פר בכל יום וכמו שפי' רש"י על וכן תעשה בשבעה בחודש והי' דומה ממש לשל משה אבל לר' יוחנן ס"ל כדעת ת"כ וכמו שאמרו בפ' ר"ע עשרה עטרות נטלו ביום שהוקם המשכן וקחשיב ראשון לחדשים ש"מ דהי' בר"ח ניסן שמיני למילואים והקריב אהרן למילואים עגל בן בקר וא"כ לא דמי הני מילואים לשל משה שהי' בר"ח ניסן והקריב עגל והכ' כתיב פר ולכך לא רצה לומר מילואים הקריבו והוכרח לומר דפרשה זו אליהו עתיד לדרשה והתוס' אזלו לשיטתם דכתבו בפ' הישן דף כ"ה ע"ב שחל שביעי שלהן בערב פסח לפי הספרים דגרסי בפסחים בפ' האשה דרב סבר לה כר"ע דאמר מישאל ואלצפן הי' שחל ז' שלהן בע"פ דאותו גירסא ליתא אלא ר' יצחק גרס התם ואני אומר דע"כ גירסא זו אמת דגרסינן כמו שהביא המזרחי בשם הסיפרי דאל"כ יקשה קושי' התוס' והניחו בתימא בפסחים דף צ"ג ע"א בד"ה ר"ע סבר אין שוחטין וזורקין תימא מנ"ל דהא לעיל אמר דמ"ד אין שוחטין סבר לה כר"י דאמר טמאי מת מצוה שחל ז' שלהן בע"פ ואלו ר"ע בפ' הישן לית לי' דר' יצחק וכל זה לפי שמחקו הגירסא דסבר לה כר"ע אבל לפי גירסת הספרים דגרסי סבר לה כר"ע דאמר מישאל ואלצפן הי' שנטמאו לנדב ואביהו שפיר מוכח מדכתיב ולא יוכלו

לעשות הפסח ביום, ההוא דאין שוחטין על טמא שרץ ויש בזה עוד נפקא מינ' רבה. דהני תנאי דפליגי הכי אי שוחטין וזורקין על טמא שרץ אי לא אתי' כהני תנאי דכתבו התוס' בפסחים דף ס"ו ע"א ד"ה מה מועדו הא דפסח דחי טומאה ילפינן לקמן מאיש איש. איש נדחה ואין הציבור נדחים ובתמיד ילפינן מג"ש דמועדו מועדי ובפ' כיצד צולין משמע דדריש לה ממשמעות דמועדו וע"כ תנאי היא ולכאורה נ"ל לומר דלמאן דיליף מאיש איש ע"כ ס"ל כמ"ד דאין שוחטין וזורקין על טמא שרץ אבל למ"ד שוחטין וזורקין על טמא שרץ ע"כ א"א למילף מאיש איש דהא רש"י פי' בפסחים דף צ' ע"ב על האי דקאמר איש איש כי יהי' טמא לנפש מי א עסקינן שחל ז' שלו להיות בע"פ דהיינו טומאת שרץ ואמר רחמנא דנדחי וכ"ת ממאי דהכי סבר לה כר"י וגו' ופרש"י וממאי דהכי מדכתיב טמא לנפש ולא כתיב טמא לשרץ ש"מ טמא שאינו ראוי לערב קאמר עכ"ל ולפ"ז יקשה לפי האמת דמסיק בטמא מת שחל שביעי שלו בע"פ ואין שוחטין א"כ לישתוק מטמא לנפש ויכתוב טמא סתם וממילא ידעינן כל טומאה אפי' טמא שרץ שידחה אע"כ צ"ל דהאי יתורא טמא לנפש אתי ללמוד כדמתרץ אביי בפ' אלו דברים דף ס"ז אלא אמר אביי לעולם מקרא קמא א"כ נכתוב רחמנא איש איש טמא לנפש למה לי אע"כ דאתי ללמוד איש נדחה ואין הציבור נדחי' אלא עבדי בטומאה וכי עבדי ציבור בטומאה בטומאת מת אבל שאר טומא' לא עבדי ופרש"י שם דחוק אבל לפי דברינו ניחא דמיותר לגמרי אבל למ"ד שוחטין וזורקין על טמא שרץ א"כ איצטרך טמא לנפש לגופי' דוקא טמא לנפש ידחה אבל טומאת שרץ דאינו טמא אלא טומאת ערב אינו נדחה ולכך מוכרח למילף ממשמעות דמועדו אפי' בטומאה אבל למ"ד אין שוחטין וזורקין א"כ מיותר טמא לנפש אע"כ אתי ללמוד קולא על ציבור דיחיד נדחה ואין הציבור נדחים ודוקא טמא למת אינם נדחים אבל זבים ומצורעים נדחים ושפיר יליף מאיש איש וק"ל: ובריש אלו דברים קאמר ר' יוחנן דציבור עושים בטומאה דאמר קרא איש כי יהי' טמא לנפש איש נדחה ואין הציבור נדחים לפסח שני א"ל ר"ל לר"י אימא איש נדחה ציבור לית להו תקנתא לא בפסח ראשון ולא בפסח שני אלא אמר ר"ש מהכא וישלחו מן המחנה כו' עד אלא אמר אביי לעולם מקרא קמא א"כ יאמר איש איש טמא לנפש ל"ל אע"כ איש נדחה ואין הציבור נדחין ולכאורה איכא למידק למה לא השיב ר' יוחנן גופא דא"כ טמא לנפש למה לי וכמו כן ריש לקיש אע"כ ר' יוחנן וריש לקיש סבירא להו דשוחטין וזורקין על טמא שרץ וא"כ לא אייתר טמא לנפש דאיצטריך לגופי' דוקא טמא לנפש אבל טמא לשרץ שהוא טמא טומאת ערב אינו נדחי' דשוחטין וזורקין עליו ודומה להוכחה זו אמרינן בריש יומא דף ד' ע"ב מכלל דתרווייהו סבירי להו מלואים כל הכתוב

מעכב בהם מדקאמר ליה ריש לקיש אי מה מלואים כל הכתוב מעכב בהם ולא קא מהדר לי' מידי תסתיים א"כ הא לא מהדר ליה ר' יוחנן. א"כ טמא לנפש ל"ל אע"כ כדאמרן וא"כ ע"כ ר' יוחנן לא ס"ל כר"ע ולא כמ"ד מפני אנינות נשרפה ומוכח שמתו בר"ח דוק ותשכח. ועי' בפסחי' דף פ"ב ע"ב דסבירא ליה לרבי יוחנן כר"י וע"כ לא ס"ל שמתו בני אהרן ביום ח' לניסן דא"כ חלה יום ז' בערב פסח. ועיין בזבחים דף ק"א ע"ב ברש"י ד"ה שעיר נחשון ושם מפרש דר"ח ניסן היה שמיני למלואים וע"כ ס"ל דמתו ביום שמיני למלואים והוא בר"ח ניסן וא"כ הי' ז' למלואים קודם ניסן ולפ"ז ניחא דר' יוחנן אמר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה דאין לנו לפרש דא"ל מלואים הקריבו משום דס"ל דמלואים שהקריבו בימי משה הי' קודם ר"ח ניסן ולא מצינו שהקריבו בר"ח ניסן כ"א עגל ולא פר ובזה ניחא נמי מה שהקשה התוס' מאי דפרש ר' יוחנן וכן תעשה בז' בחודש מאיש שוגה ומפרש וכפרתם את הבית שבעה שכתבו ודבר תימא הוא מי דחקו להש"ס להעמיד הפסק בשבעה שבטים דפשטא דקרא קאי אהא דכתיב לעיל גבי חוקות המזבח ביום העשותו שמביאין פר בן בקר לחטאת וביום השני שעיר עזים ופר ואיל ואח"כ שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום ופר בן בקר לפיכך אומר כאן וכן תעשה בשבעה בחודש עכ"ל וכן פירש רש"י במקומו לפי פשט הפסוק אבל לפי דרכינו ניחא דר' יוחנן אזיל לשיטתו דס"ל דמלואים דימי משה היה קודם ר"ח ניסן וע"כ א"א לומר דמר"ח ניסן הקריבו מלואים פר בכל יום שהמלואים בימי משה היו קודם ולכך דרש דקאי על שבעה שבטים וק"ל:

אבל רב אשי ס"ל כר"ע ואגב דאיירינן בזה צריך אני להקדים מה ששמעתי מפי חכם המופלא מוהר"ר יוסף אסטרוואצר ישיב על קושיות התוס' שהקשו בגיטין דף ס' ע"א ד"ה פ' טמאי' פי' הקונטרס ויהי אנשים וקשה לפירושו דאמרי' בפ"ק דפסחים שואלים בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום ולפי זה הוי חודש וחצי וכמו כן יש נדקדק וכי פליג ר"ע על מה דאמרי' בת"כ עשרה עטרות נטלו בר"ח ניסן ראשון לכהונה וכן הא דאי' שמונה פרשיות נאמרו ביום הקים את המשכן ופרשה אחרי מות בכלל משמע שמתו בר"ח ניסן שהי' שמיני למלואים ותירץ חכם הנ"ל דבאמת גם ר"ע מודה שמתו בני אהרן בר"ח שהי' שמיני למלואים דלא כדעת ר"א מזרחי אלא משום דר"ע לא יליף פרישת שבעה מסיני כדאי' בגמ' דיומא וילוף ממלואים ובגמ' ילפינן ממלואים דכתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם לעשות אלו מעשה פרה לכפר אלו מעשה י"כ ומדכתבה רחמנא קודם מעשה י"כ ש"מ שציוותה התורה בפרה ראשונה שהיתה מוקדמת לי"כ ג"כ לעשות כמו במילואים לפרוש כה"ג שבעה ימים וביומא דף ח' ע"ב

אמרי' כהן השורף הפרה בדידן תליא מלתא מפרשינן ליה ברביעי בשבת ור"ח ניסן היה ביום א' והי' מפרישין הכהן ביום ד' ונגמור פרישתו ביום עשירי לניסן ושרף את הפרה בעשירי באותו יום הזאה על טמאי מתים יום שלישי לטומאתם ונגמור הזאתם ביום י"ד וא"כ לעולם שטמאו עצמם בר"ח ניסן ואמר הפסוק ולא יכלו לעשות פסח ביום ההוא שלא היה להם אפר פרה עד עשירי בניסן וא"כ לא נגמרה טהרתה אלא בע"פ ומשה אמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ותשובתו של הקב"ה אמר בע"פ א"כ שפיר ילפינן בגמ' שואלין ודורשין שלשים יום שהרי עמד בע"פ ומזהיר על פסח שני וכן יש סמך לדבריו בבעל הטורים סוף פ' צו שבעה ימים עד יום מלאות חסר וי"ו שהי' מזין עליו ששה ימים ולא הי' מזין עליו בשבת עכ"ל וגם אינו חולק על הא דתניא שנטלו עשרה עטרות ראשון לכהונה ועל הא דתניא שמונה פרשיות נאמרו ביום שהוקם המשכן ודברי פח"ח:

אך לפ"ז אין כאן הוכחה שהי' שמיני למלואים ביום ח' לניסן לדברי ר"ע אלא אף לר"ע הי' שמיני למלואים בר"ח ניסן א"כ א"א לומר מלואים הקריבו כמו קושי' התוס' שבימי משה הי' עגל וכאן פר אבל לרב אשי מוכרחים אנו לומר דאית ליה לר"ע שלא הי' שמיני למלואים אלא עד ח' לניסן דהא בגמ' מקשינן אימא כולה קרא ביום הכפורים ותירצו יליף צואה צואה כתיב הכא צוה ה' לעשות וכתיב התם זאת חוקות התורה אשר צוה ה' לאמר מה להלן פרה אף כאן פרה ומה כאן פרישה אף להלן פרישה ואמרתי ע"כ רב אשי לית ליה להאי ג"ש אלא ס"ל כר' יוחנן דתני חדא לעשות לכפר אלו מעשה י"כ מדאמר רב אשי מלואים כל הכתוב בהם מעכב בהם מדכתיב כי כן צויתי משמע עיכובא ואי ס"ד דאית ליה ג"ש דילפינן מפרה אין צריך ילפותא לעיכובא דהא חוקה כתיב וקי"ל כל מקום שנאמר תורה וחוקה אינו אלא עיכובא אע"כ לית ליה הך ג"ש א"כ לא הי' צריך פרישה לפרה בימי משה כלל א"כ ע"כ ר"ע ס"ל בשמיני לניסן נגמרו המלואים והתחילו בר"ח לכך אמר שפיר מלואים הקריבו כדרך שהקריבו בימי משה ונ"ל לומר דר' יוחנן דתני חדא ולא ס"ל פרישה בפרה א"כ אי אפשר לומר שחל שביעי שלהם בע"פ דס"ל מסתמא עשרה עטרות נטלו ביום ר"ח וא"כ הי' החינוך בכ"ג באדר והקריבו פרים וק"ל:

ועוד שם וכל נבילה וטריפה מן העוף ומן הבהמה לא יאכלו הכהנים כהנים הא דלא יאכלו הא ישראל יאכלו אמר ר' יוחנן פרשה זו אליהו עתיד לדורשה רבינא אמר כהנים איצטרך ליה סד"א הואיל ואשתרי מליקה לגבייהו תשתרי נמי נבילה וטריפה קמ"ל ולכאורה איכא למידק במאי פליגי ר' יוחנן ורבינא ולדעתי זכני ה' בדרך חריף ושנון ובפלפול של אמת ונקדים מה שכתבו מתוס' שם בד"ה הואיל ואשתרי מליקה אע"ג דלעיל פרכינן שכן מצותו בכך וכלאים נמי אסרינן להו בלא קרא מ"מ אתי' לאורויי לן

דלא ניטעו למילף מיניה מהאי דקאמר דאין לשחיטה מן העוף פרשתי בחולין כן הגי' בברכת הזבח והתוס' בחולין דף כ' ע"א בד"ה לא אמרן כתבו אף למ"ד אין שחיטה לעוף מן התורה מ"מ נחירה בעי בסימן ובנשבר השדרה ומפרקתו חשיב טריפה והא דנקיט בהתכלת גבי נבילות וטריפה לא יאכלו הכהנים דאיצטרך דסד"א הואיל ואשתרי מליקה גבייהו אשתרי נמי נבילה לאו דוקא דנבילה לא הוי אלא כלומר טריפה וקרא נקט נבילה אגב טריפה עכ"ל והנה אם לכוונה זו נתכוונו התוס' איך ס"ד להכשיר טריפה הא במליקה הכשירה בכך כמו דלא צריך קרא לאסור כלאים בכהן משום דבגדי כהונה הכשירה בכך והדרא קושי' התו' לדוכתא ואגב אזכיר מה דתמיה לי לפי דברי התוס' אלו שפירשו אף למ"ד אין לשחיטה לעוף מן התורה מ"מ נחירה בעי ובנשבר השדרה ומפרקת נעשה טריפה אלא במליקה הכשירה בכך וקשה לי הא בזבחים דף ס"ח ע"א בתוס' ד"ה אומר הקשו התוס' גבי מדיר בנו בנזיר למ"ד לחנכו במצות קסבר אין לשחיטה העוף מן התורה אמאי איצטרך קרא לחטאת עוף הבא על הספק ולפי דברי התו' בחולין אין כאן קושי' דהא מצות מליקה תניא כיצד מולקין חטאת העוף חותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר עד שיגיע לוושט או לקנה וחותך סימן אחד או רובו. ורוב בשר עמו ועי' בזבחים דף ס"ה ע"ב א"כ אף למ"ד אין לשחיטה לעוף מן התורה וחולין בעזרה לאו דאורייתא מ"מ איצטרך לרבות שמביא חטאת עוף על הספק אע"פ שעושה מעשה טריפה ובאמת התורה עניה במקום זה ועשירה במקום אחר ועי' בתו' בנזיר דף כ"ט ע"א בד"ה קסבר חולין הקשו הא דלא קשיא קא אכיל טריפה דמליקה מן העורף והוה ליה נשבר חוט השדרה דאיכא למימר דסבר ליה כמ"ד מחזיר סימנים אחורי עורף עכ"ל הרי לר' יוסי ב"י דס"ל דחולין שנשחטה בעזרה לאו דאורייתא ואין שחיטה לעוף מן התורה מוכרחים אנו לומר דאית ליה כמ"ד מחזיר ולפ"ז הקשו התוס' בזבחים שפיר אמאי איצטרך קרא לרבות דחטאת עוף מביא על הספק הא אין כאן שום צד איסור וק"ל: אך התוס' בחולין מפרשים אליבא דמ"ד אף מחזיר דאי למ"ד מחזיר אין שייך שום טריפות למ"ד אין לשחיטה לעוף מן התורה ולמ"ד דאסור להחזיר אלא דוקא מאחורי עורף חותך תחילה שדרה ומפרקת בלא רוב בשר עד שמגיע לוושט א"כ מצותו בכך הדרא קושי' התוס' במנחות לדוכתא אע"כ כמ"ד אף מחזיר ופי' רש"י מצותו למלוק שדרה ומפרקת כולה תחילה עד שמגיע לסימני ואם החזיר הסימנים ומלקן לבדן אף היא מצותו ולפ"ז מתורץ הקושי' במנחות כיון דיכול לקיים מצות מליקה בקרבנו דרך התיר במחזיר סימנים ואפ"ה התירה התורה להתחיל מן השדרה ומפרקת ולגרום טריפות תחילה ש"מ דאוסר אצל כהנים טריפות ואינו דומה לכלאים דאי אפשר בענין אחר

ושפיר הוה מצותו בכך וזה פי' כוונת התוס' במנחות במה שכתבו מ"מ אתי לארוויי' לן דלא נטעי למילף מיניה מהאי דקאמר דאין לשחיטה לעוף פרשתי בחולין דע"כ אף למ"ד אין שחיטה לעוף מן התורה מ"מ בעינן דוקא דרך נחירה ובנשבר מפרקת תחילה עושה טריפה ואמרי' שם מסתברא ש כמ"ד אף מחזיר א"כ מתרצת הקושי' דהתם אין מצותו בכך כיון דיכול להחזיר הסימנים בלי שום עשיות טריפה ואפ"ה התירה. התורה להתחיל בשדרה ומפרקת וש"מ דאין טריפות אצל הכהנים ולא דמי לכלאים כלל וזה הוא אמת לאמתו של תורה:

והנה הרמב"ם בפ' ו' מה' מעשה קרבנות דמליקה ממול עורף וחותך שדרה ומפרקת בלא רוב בשר ואם רצה להוליך ולהביא מוליך ומביא ופסק כר' ינאי דאמר ר' ינאי יקבלו רובין את תשובתן ר"ל הנערים בני ר' חייא דאמרו אף מחזיר את תשובתן דקתני נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה מאי לאו למעוטי מחזיר סימנים לאחורי עורף דפסול במליקה ומשני לא למעוטי מוליך ומביא הניחא למ"ד מוליך ומביא במליקה פסול אלא למ"ד כשר מאי איכא למימר ומשני בני ר' חייא סבירי להו כמ"ד מוליך ומביא פסול במליקה ע"כ סוגי' הש"ס א"כ ע"כ לר' ינאי דהלכתא כוותיה ס"ל דסתם מתניתין מודה דאסור להחזיר סימנים ומצות מליקה להתחיל בעורף לחתוך שדרה ומפרקת ואח"כ הסימנים א"כ מצותו בכך והסוגיא בכל הש"ס דר' יוחנן אמר הלכה כסתם משנה ומסתמא בשיטת ר' ינאי רבו אמרי וכיון שכן דאסור להחזיר סימנים א"כ לדידיה בין למ"ד יש שחיטה לעוף מן התורה ובין למ"ד אין שחיטה לעוף אסור להחזיר הסימנים א"כ הוה מצותו בכך א"כ קושי' התוס' במקומו איך אפשר לומר דשרינן טריפה אצל כהנים אי משום מליקה התם מצותו בכך ולכך אמר ר' יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדורשה אבל רבינא אית ליה כבני ר' חייא וע"כ אף מחזיר ס"ל כדקאמר ומסתברא אף מחזיר א"כ שפיר אמר כהנים איצטרך ליה דסד"א כיון דנוכל לקיים מצות מליקה בחזרת סימנים ומותר לחתוך שדרה ומפרקת ש"מ דמותר להם טריפה ולכך איצטרך לאשמועינן כל נבילה וטריפה וגו' לא יאכלו הכהנים:

אבל אכתי לא נחה דעתי בתירוץ התוס' דאינו אלא אליבא דחד מ"ד מלבד הדוחק שתירצו דנקיט נבילה אגב טריפה ולי נראה לישב אליבא דכ"ע דהא איתא שם אמר רבינא אמר לי רבין בר קיסא הא דאמר רמי בר יחזקאל דאין עיקר סימני' לעוף לא אמרה אלא במליקה אבל בשחיטה יש עיקר ורש"י ס"ל דעיקר הוא טריפה ובעל הלכות גדולות ס"ל דאין טריפות בעיקר סימני' אלא דכך הלכה דאין שחיטה מועלת בו אפילו אם שחט הוי נבילה וחלב וביצים מותרים הרי לפנינו בשחיטה יש עיקר ובמליקה אין

עיקר ומליקה הוא במקום שחיטה וא"כ יש מקום לטעות כיון דמותר ליקח לכתחילה עוף שנעקר הסימנים למליקה ובשחיטה אם נשחטה במקום שנעקרו סימני' הוה נבילה ובמליקה לא הוי נבילה ס"ד דנבילה מותרת לכהנים וכמו כן טריפה דאיבעי מחזיר סימנים ואם רוצה חותך מפרקת ועושה טריפה איכא למיטעי דנבילה וטריפה מותרת להם וא"כ אליבא דכ"ע אף למ"ד יש שחיטה לעוף אלא דמליקה נמי הכשר שחיטה ומצותו בכך אלא לפעמים עושה נבילה ולפעמים עושה טריפה אף שאינו מוכרח לכך כגון עיקר סימנים דהי' לו לבחור עוף שלא נעקרו סימנים ועושה נבילה ועוד עושה טריפה שלא היה לו לחתוך שדרה ורוב מפרקת אלא להחזיר סימנים ועושה טריפה אף שהי' יכול לקיים המצוה בלאו הכי א"כ ס"ד שפיר דנבילה וטריפה מותרת לכהנים משא"כ בכלאים דלא סגי בהכי ובמצותו בכך וכל זה לרבינא אבל לר' ינאי ס"ל דאסור להחזיר ואמר שם יקבלו הרובים את תשובתן דקתני נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה כו' מאי לאו למעוטי מחזיר סימנים דלא משני ר' ירמיה לא למעוטי מוליך ומביא עד דמסיק דבני ר' חייא ס"ל דמוליך ומביא פסול ולכאורה איכא למידק אמאי לא קאמר ר' ירמיה לעיל למעוטי עיקר סימנים דכשר במליקה ופסול בשחיטה אם שחטו לסימנים אבל אי משום הא לא קשיא דהא מסיק הש"ס דר' ירמיה אמר שמואל פליג אהך דרבין ופרש"י דס"ל דכשר עיקר סימנים בין בשחיטה ובין במליקה ולכך הוכרח ר' ירמיה לומר למעוטי מוליך ומביא ולפ"ז ר' ינאי ע"כ לא ס"ל הא דר' ירמיה וגם לא ס"ל הא דרבין בר קיסא וע"כ ס"ל עיקר סימנים או דפסול בשניהם או דכשר בשניהם וא"כ ליכא למעוטי אלא חזרת סימנים דפסול וא"כ תלמוד ערוך בפי ר' ינאי מסתם מתני' דמחזיר סימנים פסול במליקה וכפסק הרמב"ם לעיל וכבר הקדמנו לעיל דסוגי' בכל הש"ס דר' יוחנן ס"ל הלכה כסתם משנה ומסתמא למד סתם משנה אליבא דר' ינאי רבו דס"ל דחזרת סימנים פסול במליקה א"כ קשה קושי' התו' הא מצותו בכך ולא יכול לומר כהנים איצטרך ליה אבל רבינא אזיל לשיטתי' א"כ אין מקום לדיוקא דר' ינאי ואדרבה מסתברא ממתני' אף מחזיר כדקאמר הש"ס א"כ שפיר ס"ד דנבילה מותר לכהנים דאשתרי לגבייהו מליקה בעיקר סימנים וכמו כן טריפה דאשתרי להו לחתוך שדרה ומפרקת אף דיכול לחזור סימנים ולא שייך לומר דמצותו בכך דהא איבעי הי' יכול לעשות בהיתר דהי' מחזיר סימנים ואי בעי הי' יכול ליקח עוף שאין סימנים שלו עקורים והי' מותר לכהנים כמו לדידן דמליקה במקום שחיטה עומד אע"כ מדאשתרו להו למלוק עוף שסימנים שלו עקורים וגם לחתוך שדרה ורוב מפרקת בלא חזרת סימנים ס"ד דנבילה וטריפה לא אסור

לגבי כהנים ושפיר קאמר דוקא רבינא כהנים איצטרך לי' אבל ר' יוחנן מוכרח לומר מחמת קושיות התוס' דפרשה זו אליהו עתיד לדורשה וכדקאמרן וק"ל:
ונזכיר מה שכתבו התוס' בנזיר דהא דחטאת עוף אינו נאכל אינו אלא מדרבנן אבל מדאורייתא נאכל יעויין שם והתוס' אזלו לשיטתייהו דתירצו בזבחים דאיצטרך קרא שהוא מחויב להביא על הספק כמו שמחויב להביא אשם תלוי ואשם תלוי נאכל ונראה לי לומר לפי דברינו דר' יוחנן אזיל לשיטתיה דס"ל דמליקה דוקא מן העורף כר' ינאי ורש"י בפ' השוחט דף כ"ח ע"א פריך הש"ס נהי נמי דכי תבר ליה שדרה ומפרקת הוי לי' טריפה תהני לה סכין לטהרה מידי נבילה ופרש"י דמודה ר' יצחק אף דסבר אין שחיטה לעוף ויש טריפה לעוף כדתנן אלו טריפות בעוף והתוס' בנזיר דף כ"ט ע"א אמרינן דאיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר וקאמר הש"ס מ"ט ר' יוחנן אמר הלכה היא בנזיר ור' יוסי בר חנינא אמר ריש לקיש כדי לחנכו במצות ופריך לר' יוחנן דאמר הלכה היא בנזיר אהכי כי מטמא מייתי קרבן ציפורין ואכול כהן מליקה אלא לר' יוסי ב"ח אמר ר"ל הא קאכיל נבילה ומשני קסבר ר' יוסי ב"ח אין שחיטה לעוף מן התורה ופי' התוס' ולא צריכא אלא נחירת סימנים להוציא הדם וכבר כתבנו שהתוס' הקשו והא דלא קשיא ליה קאכיל טריפה ומליקה מן העורף והוה ליה נשבר חוט השדרה ומפרקת דאיכא למימר דס"ל כמ"ד מחזיר סימנים עכ"ל הרי להדיא דלמ"ד דוקא מן העורף נעשה טריפה א"כ אף דמטהר אח"כ ע"י נחירה הסימני' מן הנבילה מ"מ אסורה באכילה מחמת טריפה א"כ ר' יוחנן דס"ל דוקא מן העורף אי אפשר לו לומר לחנכם במצות דקשה קושית הש"ס דקאכיל נבילה וטריפה דאף דאין לשחיטה לעוף מה"ת מ"מ טריפות איכא בשובר מפרקת ורוב בשר תחילה בלא החזרת סימנים א"כ איך יביא קרבן ציפורן אע"כ הלכה למשה מסיני דשרי במליקה כקרבן גמור וק"ל:

על פרשת בהעלותך - אור חדש

כתב הרמב"ם ז"ל פ"ט הק"פ דאין שוחטין הפסח על היחיד ודוקא היכא דאיכא להדורי אחר שנים אבל היכא דליכא להדורי שוחטין אף על היחיד. ומתמה בכ"מ מנ"ל לרבינו לחלק בין לכתחילה ודיעבד ועיין בספר חדות יעקב שמדחה לתירוצו של כ"מ. ולפי קט שכלי אמרתי דרך דרוש שהי' לרבינו הוכחה מגמ' דקידושין דף מ"א ע"ב דפריך שליחות בקדשים מנ"ל נפקא מדר"י ב"ק דתניא ריב"ק אומר מנין בקדשים ששליח של אדם כמותו דכתיב ושחטו כל קהל עדת בני ישראל וכי כל הקהל כולם שוחטים והלא אינו שוחט אלא אחד אלא מלמד ששא"כ ופריך לר' יונתן דמפיק מיני' דהאי קרא דכל ישראל

יוצאים בפסח אחד בקדשים מנ"ל. ומשני מיני' כלומר מדחזינן דכל ישראל יוצאים בפסח אחד ע"כ אי אפשר שישחטו כל ישראל ופריך עלה דלמא שאני התם דאית להו שותפות בגוה אלא מהכא דא"ק ויקחו להם איש שה לבית אבות כו' ופריך האי מבע"ל דשוחטין את הפסח על היחיד ומשני ס"ל כמ"ד אין שוחטין הפסח על היחיד עכ"ל הסוגי' בקצרה. והקשו בתוס' לריב"ק קשיא נמי ודלמא קרא דושחטו מרבה שליחות דוקא היכא דאית לי' שותפות ע"ש ונראה ליישב קושי' התוס' דהנה לכאורה יש לדקדק מאי פריך שליחות בקדשים מנ"ל הלא יהי' לנו הכרע מקרא מלא דיבר הכתוב דהנה איתא במס' חולין ריש פ"ב תני ר"י וכי תזבחוהו מלמד שלא יהי' שנים שוחטין זבח אחד בקדשים. והנה מקרא מלא כתיבא וכי ימעט הבית מהיות משה ולקח הוא ושכנו הקרוב אליו הרי ציוה הכתוב להדיא שישחטו שנים זבח אחד (וביותר למ"ד אין שוחטין הפסח על היחיד) א"כ קשה איך יביאו שנים פסח אחד הא אי אפשר שישחטו שניהם דאין שנים שוחטין זבח אחד ואם ישחט אחד הרי שחבירו עושה אותו שליח. ומוכח בהכרח גדול שעושין שליחות בקדשים רק מהכרח לומר דהלא זהו ע"י שותפות מאחר שהשנים מביאים בשותפות זבח אחד שפיר יוכל אחד לשחוט דגבי שותפות מצי משוי שליחות כנ"ל ועיקר לימוד הש"ס על היכא דל"ל שותפות אפ"ה מצי משוי שליח. ולפ"ז מיושב קושית תוס' שזכרנו דבשלמא לריב"ק דמוקי כל הדרש דושחטו כל קהל ישראל על שליחות ע"כ דמרבי היכא דלית לי' שותפות בגוויה דא"ל דמיירי היכא דאית לי' שותפות קרא ל"ל בלא"ה נשמע עכ"פ היכא דאית לי' שותפות משוי שליח דאל"כ לא יוכלו כלל שנים לעשות פסח אחד אבל לר' יונתן דמוקי לקרא דכל ישראל יוצאין בפסח אחד רק דמיני' מוכח ג"כ שליחות ולא מכח יתורא דקרא ע"ז פריך שפיר ודלמא שאני התם דאית לי' שותפות ולק"מ ל"ל קרא ע"ז דבאמת עיקר הלימוד מורה דכל ישראל יוצאים בפסח אחד: ובזה יובן הא דאיתא פ"ח דפסחים במשנה לעולם נמנים ומושכין את ידיהם עד שישחוט ר"ש אומר עד שיזרוק את הדם שם בגמרא אר"נ מחלוקת למשוך אבל למנות ד"ה עד שישחוט וכו' ע"ש יראה דבא להסיר קושיתינו הנ"ל דהנה באמת קושית התוס' הנ"ל לק"מ על ריב"ק במסקנא מנ"ל שליחות היכא דלית לי' שותפות די"ל איהו דרש נמי ויקחו איש שה וכדר"י ומורה חד בדאית לי' שותפות וחד בדלית לי' שותפות רק על מ"ד דס"ל שוחטין הפסח על היחיד ודאי קשה דלדידי' איצטרך ויקחו איש שה דשוחטין עה"י וליכא למידרש כ"א מושחטו כדריב"ק וקשה שפיר דלמא מיירי בדאית לי' שותפות כנ"ל וההכרח לומר כמש"ל דמגופי' דקרא נשמע דהיכא דאית להו שותפות משוי שליח דאל"כ איך אמר קרא ואם ימעט הבית מהיות משה וכו' כנ"ל רק

עדיין קשה דלמא מיירי קרא בכה"ג שמקודם ישחוט הפסח ואח"כ ימשוך לו שכינו הקרו' רק ז"א דמאחר דאין נמנין כ"א עד שישחוט. רק דהוה קשה עדיין הלא אותו מ"ד דס"ל שוחטין הפסח עה"י הוא ר' שמעון בפסחים ולדידי קאי קושי' תוס' כמ"ש וא"כ שפיר י"ל דקרא מיירי שישחט ואח"כ יקח לו שכינו כיון דר"ש ס"ל עד שיזרק הדם לכך מסיק בלמשוך פליגי אבל בלמנות מודה ר"ש ודו"ק. רק עדיין קושית התוס' במקומה עומדת דהנה איתא במס' חולין פא"ט דף ל"ג האי עופא דמסמס קועי' דמא כו' אמר רבה נבדקה לקנה ונשחטה ואח"כ נבדקה לוושט וכן פסקי' בש"ע והקשה דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל בה"ש ובה"ט איך אנו מתירין לו לכתחילה לשחוט סימן אחד בעוף הא לכתחילה בעינן גם בעוף שני סימנים ותירץ כיון דאי אפשר בענין אחר הוה הלכתחילה כמו דיעבד ע"ש ולפ"ז הדרא קושי' תוס' לדוכתי' דלמא קרא דושחטו מיירי היכא דאית לי' שותפות בגוי' וא"ל דזה מוכח מגופי' דקרא דשרי' לשנים להביא פסח א' וכנ"ל ז"א דתוס' כתבו שם דהאי דאין שנים שוחטין זבח אחד בקדשים היינו לכתחילה אבל דיעבד כשר וא"כ י"ל מאחר דכאן הוה במקום דאי אפשר מאחר שהבית נמעט ויביא לידי נותר שריא רחמנא לשנים שיביאו פסח א' וישחטו שניהם דהוי כדיעבד כנ"ל אמנם גם לפי חלוקה זו מוכח ע"כ דשותפות עושה שליח מגופי' דקרא דאם נאמר דהאי דאמר רחמנא ולקח הוא ושכינו הקרוב היינו דיעבד כיון דנמעט הבית והוי כדיעבד א"כ ע"כ היכא דהיחיד יכול לאוכלה אסור לו להתמנה עוד אחרים עמו מאחר דלכתחילה אסור לשנים לשחוט זבח א' ובהיות כן למה לי דכתב קרא דשוחטין הפסח על היחיד הלא כיון דאפשר לשחוט על היחיד אסור לשנים לשחוט כ"א דוקא היחיד לבדו כנ"ל וריב"ק ס"ל ע"כ דקרא דויקחו איש מורה דשוחטין הפסח עה"י. אבל עדיין קשה לפמ"ש בפסחים דמ"ד שוחטין הפסח עה"י ומ"ד אין שוחטין הפסח עה"י תרווייהו מקרא ילפי' מר מלא תוכל לזבוח את הפסח באחד ומר מקרא דאיש ממ"נ אי הסברא חיצונה אין שוחטין עה"י לא תוכל למה לי ואי סברא חיצונה דשוחטין איש ל"ל ותירצו דאיצטרך איש כי היכא דלא נימא למעט יחיד מלא תוכל כו' ולפ"ז עדיין קשה דלמא קרא דושחטו מורה היכא דאית לי' שותפות דבלאו קרא ה"א דאף היכא דאית לי' שותפות אין עושין שליח וא"ל ל"ל דכתבי' קרא דשוחטין על היחיד ז"א דבלאו קרא ה"א דאסור לזבוח על היחיד מקרא דלא תוכל וכיון דאיסור הוא לשחוט עה"י ה"א דמותר לשנים לשחוט לכתחילה הפסח מאחר דהוה כדיעבד אחר שאין שוחטין הפסח עה"י והוא איסור הוה הלכתחילה כדיעבד אבל לפמ"ש הרמב"ם ז"ל דהא דאין שוחטין הפסח עה"י היינו ג"כ רק לכתחילה א"כ הי' קשה שפיר ל"ל קרא דשוחטין הפסח עה"י כיון דאין שנים יכולים

לשחוט מסתמא יכול יחיד לעשותו וא"ל דה"א דשנים שוחטין זבח אחד לכתחילה דהוי כדיעבד מאחר שאסור לשחוט עה"י ז"א דהא דיעבד שוחטין עה"י ומאי אולמי' האי דיעבד מהאי דיעבד ומיושב שפיר קושית תוס' הנ"ל אבל לפמ"ש בפ' ויקרא שפיר יכולים להעמיק עוד בענין זה וכ"ז אמרתי לחדד התלמידים ובדרוש הארכתי ליישב כמה וכמה מאמרים וכאן קצרתי: שם בפ' אלו עוברי' בפסח כו' ופליגי אמוראי בגמ' ר"י ור"נ ר' יהודה מוקי למתניתין כר"מ דאמר חמץ נוקשה בלאו כ"ש תערובות ור"נ מוקי לה למתני' כר"א דאמר תערובות בלאו כ"ש נוקשה ופריך ור"י מ"ט לא אמר כר"נ אמר לך ע"כ לא אמר ר"א התם אלא לענין תערובות אבל נוקשה לא כו' תניא כוותי' דר"י כל מחמצת לא תאכלו לרבות כותח הבבלי שכר המדי כו' יכול יהי' ענוש כרת ת"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה על חמץ דגן גמור בכר ועל עירובי בלאו. מאן שמעת לי' דאמר על עירובו בלאו ר"א ואלו נוקשה בעיני' לא קאמר ש"מ נוקשה לר"א לית לי' עכ"ל הגמ' יעש"ה והנה הטור ז"ל בא"ח סימן תמ"ב כתב דלר"א נוקשה ותערובות שוים המה והוא כאוקימתא דר"נ דמוקי לה למתני' כר"א דאמר תערובות בלאו וס"ל דכ"ש נוקשה יע"ש והקשה מרן הב"י ז"ל והביאו ג"כ באחרונים דהלא זה נגד מסקנא דש"ס שהביא תניא כוותי' דר"י דלית לי' לר"א נוקשה כאשר זכרנו וכבר צווחו בי' קמאי דקמאי אשר כמעט לא הניחו מקום להתגדר. רק אמרתי לכתוב מה שנלע"ד דרך פלפול התלמידים בסגנון חדש אשר יאמר כי הוא זה הש"ס פריך בסוגי' דילן דף מ"ג ע"ב ור"א אימא כל לרבות נשים כי כל לרבות תערובות בכרת קשיא ע"כ עש"ה בגמ' והדבר ידוע לבעלי סוגיא שדרך הש"ס כדאסיק בתיובתא אזי אותיב הדבר לגמרי ולא הי' שום תירוץ בזה אבל אם אסיק בלשון קשיא עדיין לא אותיב לגמרי ויש ליישב הקושיא ההיא ועיין בדברי זקיני הגאון האמתי ז"ל בשו"ת פנים מאירות חלק ב' סי' פ' עיין עליו ולפ"ז יהי' הסיגנון בדרך זה דעל פירכת הש"ס מה שאסיק בקשיא יש לנו ליישבה רק בסברא הנותנת ליישב הקושי' יסתור התניא כוותי' דר"י א"כ הש"ס שהניחו בקשיא ולא סיימוהו ליישבו שפיר קם התניא כוותי' מבלי שום סתירה אבל במסקנא אשר מוכרחים ליישב הקושיא יסתור התניא כוותי' רק שר"א ס"ל תערובות בלאו וכ"ש נוקשה ומש"ה פסק הטור הכי כפי המסקנא בכדי שיתישב הקושיא הנ"ל. דהנה הקשו תוס' במכילתין על הש"ס דאמר ת"כ דר"י כו' ואלו נוקשה לא קאמר כו' קשה דלמא כ"ש נוקשה וכאשר מוקי באמת ר"נ המשנה כר"א דכ"ש נוקשה ותירצו תוס' דמ"מ ה"ל לר"א להזכיר בברייתא נוקשה אף שהוא חמור למעטו מכרת עכ"פ יע"ש. והנה יש לי לדקדק בזה דהא אי' לעיל דף כ"ב ע"א בתוס' ד"ה ור"ש דמש"ה לר"ש גיד הנשה אסור בהנאה משום דס"ל אין בגידין

בנ"ט א"כ ע"כ הך לא יאכלו דאמר קרא קאי על הנאה כי שם לא שייך אכילה יעש"ה והגאון בעל מגן אברהם פי' בסי' הנזכר דנוקשה היינו חמץ שאינו ראוי לאכילה יע"ש ובהיות כן י"ל ג"כ דלא שייך בי' אכילה כ"ש מג"ה די"ל עץ הוא והתורה חייבת עליו יעויין במס' חולין פג"ה עכ"ז סובר ר"ש דכוונת הקרא לחייבו על הנאה כ"ש בנוקשה דלא שייך בי' אכילה וחמץ תלה רחמנא באכילה המתהני מיני' פשיטא דלא שייך בי' אכילה לאוסרה וע"כ ג"כ מהנאה מיעטו קרא:

ולפ"ז ישאר קושי' התוס' דלמא מש"ה לא הזכיר ר"א נוקשה דכ"ש הוא. וא"ל כתירוצם דה"ל למיתני נוקשה למעטו מכרת מקרא זה ז"א כיון דבנוקשה לא שייך כ"א הנאה לא צריך כלל למעטו מכרת דבלא"ה מוכרח דעל הנאת חמץ ליכא כרת אף אם הוא ד"א מדכתב קרא נפש לרבות המחהו וגמעו במס' חולין דף כ"ב כאשר זכרנו לעיל בסמוך.

ש"מ דדוקא באכילה ממש שייך כרת דאי חיוב כרת אף בנוקשה שאינו ראוי לאכילה א"כ כ"ש המחהו וגמעו וכמ"ש תוס' שם ועיין לעיל וכיון דבלא"ה כבר נתמעט נוקשה מחיוב כרת מש"ה לא תניא בברייתא למעטו מקרא דכי כל אוכל דכבר נתמעט מנפש כנ"ל ועדיין קשה דלמא כ"ש נוקשה כקושי' התוס' איברא נראה דקושי' התוס' מעיקרא ליתא דא"ל כ"ש נוקשה דיקשה א"כ מנ"ל לר"א לרבות תערובות אימא דלא קאי כ"א אנוקשה וכן מרגלא בפומי' דאינשי' ליישב כזאת. והנה הביא הגאון מוהררש"א ז"ל בשם הר"ן ז"ל לפרש דהא דממעטינן הכא מן כרת היינו מיתורא דקרא דהך כי כל אוכל חמץ ונכרתה מיותר לגמרי דהלא כבר נאמר כי כל אוכל מחמצת ונכרתה כ"ש חמץ אע"כ דהתורה כתבה קרא יתירה למידרש דוקא חמץ גמור בכרת אבל לא תערובות ונוקשה יעש"ה ולסברת הר"ן ז"ל לא הוה קשה פירכת הש"ס אימא כי כל לרבות עירובו בלאו דא"כ יקשה קרא יתירא למה לי כסברת מהרש"א הנ"ל ויעויין שם רק בהיות כן נסתר ג"כ התניא כוותי' די"ל מש"ה לא קתני נוקשה בברייתא משום דכ"ש הוא כקושית התוס' וא"ל כתירוצם דליתני למעטו מכרת דכבר נתמעט והולך כמ"ש מקרא דנפש לרבות שותה. וא"ל א"כ מנ' ל לר"א למידרש תערובות דלמא לא קאי כ"א אנוקשה ובתערובות ליתא אפילו ללאו ז"א דא"כ דבנוקשה לחוד משתעי קרא ל"ל כי כל אוכל חמץ ונכרתה למעט נוקשה מכרת הלא כבר נתמעט מנפש ואי למעט תערובות מכרת גם ז"א דהלא קיימינן השתא שאפי' לאו אין בו נמצא לסברת הר"ן ז"ל שזכרנו נסתר הקושיא וגם התניא כוותי' רק דש"ס לא ניחא לי' בסברת הר"ן דדרש מיתורא דקרא וממילא הקושיא עומדת שפיר ובזה יתקיים גם התניא כוותי' א"כ במסקנא אם אנו באים לדון בדבר חדש ליישב הקושיא ע"כ מוכרחים אנחנו לבא לסברת הר"ן ז"ל ובזה יסורה הקושי'

יוסתר ג"כ הת"כ וא"כ שפיר פסק הב"י כמסקנא דנסת' התניא כוותי' די"ל דס"ל לר"א תערובות וה"ה נוקשה והא דלא קתני בברייתא משום דכ"ש הוא וק"ל ובחידושי למס' זו הארכתי בזה: שם מסקינן ברישׁ פ' א"ד דפסח דוחה שבת דילפי' בג"ש נאמר מועדו בפסח ונאמר במועדו בתמיד מה תמיד דוחה שבת אף פסח דוחה שבת ושוב ילפינן תמיד מפסח מה פסח דוחה טומאה אף תמיד דוחה טומאה דגבי פסח ילפינן מאיש נדחה ואין ציבור נדחים יעש"ה וכתבו שם בתוס' דסוגי' דפ' כיצד צולין פליגי אסוגיא דהכא דהתם ילפינן מן משמעות דבמועדו דדוחה שבת וטומאה יע"ש ובדיבור הסמוך הקשו ל"ל דפסח דוחה שבת נילוף מתמיד ושתי לחם כו' יעש"ה ויש לדקדק חדא במאי פליגי סוגי' דהכא עם סוגיא דכיצד צולין דכאן יליף מג"ש והתם ממשמעתו דקרא ותו איכא למידק דקושי' התוס' במכילתין בודאי לק"מ למה לי הג"ש ותיתי במ"מ מתמיד ושתי לחם דהא הג"ש אינו מיותר דאיצטרך למילף תמיד מן פסח לענין דחי' טומאה וע"כ עיקר קושיתם על לשון הש"ס למה ילפי בג"ש ולא ילפי מ"מ מתמיד כו' טפי ה"ל להקשות קושי' בכיצד צולין דלפי סוגי' דהתם ילפינן שבת וטומאה ממועדו ושם קשה שפיר למה לי כלל במועדו בפסח תיתי משתי לחם. ונלע"ד דהנה אי' שם בפ' כיצד צולין וצריכא דאי כתב בפסח ותמיד ה"א שכן יש בהם צד חמור ופרש"י דתמיד תדיר וכליל ופסח הוא בכרת ותוס' פירשו שהיינו צד החמור שבהם ששניהם נאמרו לפני הדיבור יעש"ה והנה יש לדקדק באמת מנ"ל למידרש מחד במועדו שניהם שדוחה שבת וטומאה וכ"כ הקשו תוס' במנחות דף נ' ע"ב בקרא דתקריב יעש"ה רק נלע"ד דהנה גבי תמיד לית דין צריך בשש דדוחה שניהם דדחי' מקרא מלא דיבר הכתוב גבי קרבן שבת על עולת תמיד וכי איצטרך קרא דבמועדו ע"כ לענין דחי' טומאה וקשיא לכאורה למה לי קרא בכל הקרבנות דדוחה שבת וטומאה תיתי במ"מ מפסח ותמיד וא"ל שיש בהם צד חמור י"ל פסח שני תוכיח שלא נאמר לפני הדיבור וגם אינו בכרת כדאי' ריש פ' מי שהיו טמא פלוגתא דתנאי. רק ע"ז י"ל דס"ל לתנא דברייתא כר"י דאמר לקמן דוחה שבת ואינו דוחה טומאה גבי פסח שני א"כ ניהו דאנו יכולים למילף מפסח שני דדוחה שבת עדיין מנ"ל דדוחה טומאה נמצא י"ל במסקנא מש"ה דריש בכיצד צולין תרתי מבמועדו דלענין דחי' שבת לחוד לא איצטרך קרא דמוכח מתמיד ופסח שני וכי איצטרך קרא אטומאה ג"כ וסוגיא דהכא ס"ל כמ"ד דפסח שני בכרת וליכא למילף מידי מיני' ולכך הוזקק לג"ש דבמועדו דיליף תרתי מתמיד דבי' בודאי מוכח דדוחה שניהם כאשר הוכחנו בסמוך. ולפ"ז מיושב קושי' תוס' בסוגיא דכיצד צולין דשם לק"מ ל"ל דחי' שבת כלל בפסח תיתי משתי לחם ז"א דא"כ לא הוה ידענו דחי' טומאה בכולהו לא בקרבנות

ולא בפסח דה"א דקאי הכל אדחי' שבת דהשתא קיימינן דלא כתיב בפסח כלל רק אחר שכתב קרא בפסח דדוחה שבת וה"ה פסח שני דכתיב ככל חוקות הפסח כו' ממילא לא איצטרך כלל בשארי קרבנות דנוכל למילף מפ"ש ותמיד וע"כ דקאי אדחי' טומא' והד' ילפי' באמת פסח משתי לחם דדוחה טומאה כקושית תוס' אבל במכילתין הקשו תוס' שפיר למה להש"ס למילף מג"ש ולא מתמי' ושתי לחם וק"ל ועיין בזה במס' יומא וק"ל להבין:

על פרשת שלח לך - כתנות אור

בפסוק שלח לך אנשים פרש"י שלח לך לדעתך אני איני מצוה לך אם תרצה שלח לכאורה איכא למידק למה באמת הסכים דעת משה לשלוח מרגלים הלא כבר הבטיח להם הקב"ה שהיא ארץ טובה ואם ישראל הי' מבקשים ממנו הי' להם להוכיח על פניהם שלא יהי' מחוסר אמונה. ועוד איכא למידק בפסוק ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל מיותר דהוה ליה למימר ויתורו את הארץ ועוד איכא למידק בפ' שאמר ומה האר השמינה היא אם רזה היש בה עץ אם אין ופרש"י אם יש בהם אדם כשר שיגון עליהם בזכותו במה יש להם לבדוק אם יש אדם כשר הלוא אדם יראה לעינים ואלהים יראה ללבב ועוד איכא למידק שאמר הבמחנים אם במבצרים ופרש"י סימן מסר להם אם בערים בצורות הם יושבים חלשים הם. והם השיבו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות איך לא חששו שלא יאמרנו להם ישראל כי הוא נגד הסימן שאמר להם משה ועוד מה הוסיפו וגם ילידי הענקים ראינו שם ועוד בתחילת סיפור דבריהם אמר באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה הלא כל כוונתם הי' לגנות ולמה אמרו שבח זה ורש"י הרגיש בזה ופי' כל דבר שקר שאין אומרים אמת כו' מ"מ למה הקדימו בשבח זה לומר דברי אמת ולא בשבח אחר ועוד איכא למידק מתחילה לא אמרו כי חזק הוא ממנו לא נוכל לעלות ולאחר שהשיב כלב עלה נעלה ופרש"י ויהס כלב השתיק אל משה ואמר וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם הלוא קרע לנו את הים והוריד לנו המן והגיז לנו השליו ואחר זה השיבו כי חזק הוא ממנו ועוד שאח"כ אמרו ארץ אוכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו אנשי מדות איך מחובר שני דברים אלו באלו ארץ אוכלת יושביה וכל העם אשר ראינו כו' ועוד למה לא אמרו זה תחילה ועוד כלב ויהושיע השיבו טובה הארץ מאד מאד ויש לדקדק למה אמרו מאד מאוד ב' פעמים ועוד שהשיבו סר צלם פרש"י מגינם וחזקם כשרים שבהם מתו איוב שהי' מגין עליהם א"כ משמע שמרגלים אמרו שלא סר צלם והיכן מרומז זה בדבריהם:

והנה תחלת דברינו צריכין אנו להעתיק דברי משה שאמר להם בפ' עקב שמע ישראל אתה עובר היום את הירדן לבא לרשת גוים גדולים ועצומים ממך ערים גדולות ובצורות בשמים עם גדול ורם בני ענקים אשר אתה ידעת ואתה שמעת מי יתיצב לפני בני ענק וידעת היום כי ה' אלהיך הוא עובר לפניך אש אכלה הוא ישמידם והוא יכניעם וכו' ולמעלה מפסוקים אלו אמר להם משה ואמרת בלבבך כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל נמצא שמשה ידע שהם גדולים ועצומים מישראל וגם ערים בצורות גדולות אך בטחונו הי' על ה' שהוא עובר לפני בני ישראל ומשה הי' חושש שלא יתפארו ישראל בלבבם כחם ועוצם ידם פעלו להם זה ע"כ עלה בדעתו שיראה בעיניהם גבורות האנשים האלו וגם הערים בצורות וחזקות ואז יאמינו שאי אפשר בדרך הטבע לכבוש כ"א ברשות הקב"ה שהוא ישפילם ויכניעם ויד ה' יהי' בהם כי לה' מלחמה ולו הישועה להשפיל רמים וזה שאמר הקב"ה שלח לך לדעתך ר"ל כפי דעתך שיאמינו ישראל כי מה' יהי' זאת לכבוש הארץ שלח לך אנשים צדיקים כדי שיאמינו ויתורו את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל ר"ל שאני הנותן שזולת רצוני אי אפשר לכבוש הארץ ולכך אמר וראיתם את הארץ ואת העם החזק הרפה הרב המעט ואם תראו שהם חזקים ועם רב תדעו נאמני שא"א לכבוש אלא ברצון שהוא ישפיעם ויכניעם וישפילם ואם במחנים ואם במבצרים נמי על כוונה הנ"ל דפרש"י בפ' חוקת אלו היה חשבון מלא יתושין אין כל בריה יכולים לכובשה ואם הי' סיחון בכפר חלש אין כל אדם יוכל לכבשה וכ"ש אלו הי' בחשבון ואמר שתראו שהם גיבורים ויושבים במבצרים בזה תדעו שאין בדרך הטבע לכבוש אלא מה' יהי' כל זאת ולפי הדרש שסימן מסר להם והם אמרו אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות וא"ת שהוא נגד הסימן שמסר להם וגם ילידי הענק ראינו שם ואי אפשר להכחיש מה שראינו בעינינו וכבר ידוע לכל כי מי יתיצב לפני בני ענק והם הכחישו בהשגחה עליונה ואמרו שהעולם מתנהג בדרך הטבע ותחילת דבריהם שאמרו באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה נמי בל"ה אמרו דלפי הדרש שאמר משה שיראו היש בו עץ אם יש בהם אדם כשר שיגון עליהם בזכותו אם אין והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ איך מקוש' דבר זה שיקחו מפרי ארץ ונראה דמשה רמז להם שארץ הקדושה אינו כשאר ארצות שהיא מגדלת פירותיה לפי מעשה בני אדם כהאי מעשה בפ' שני דייני גזירות ר' חלבו ור' עוירא ור' אסי בר חנינא איקלעו להאי אתרא אייתי קמייהו אפרסקא הוי כאלפס כפר היינו כמה הוי כמה סאין שאין לשנה איקלע ר"א להתם ואייתו לקמי' נקטן בידו ואמר ארץ פרי למלחה מרעת יושבי בה הרי שהפירות

בא"י גדלים לפי זכות אנשים אשר בה ולהראות זה לישראל שיראו שהפירות נגדלים שם לפי זכות בני אדם ויקבעו בלבם שגם הם ישיבו דרכם לאהבה וליראה ה' כל הימים ולכך אמר יש בה עץ אדם כשר שמגין עליהם וזה תראו ותקחו מפרי הארץ אז תדעו שע"י זכות אדם כשר הפירות גדלים שם ולכך אמר באנו אל הארץ וגם זבת חלב ודבש הוא וזה פריה ש"מ שיש בו אדם כשר שבזכותו גדלים הפירות וזכותו יגן עליהם שאי אפשר לכבשם וגם נוכל לומר דרמזו לישראל:

דאיתא בכתובות דנוה יפה בודק ופרש"י שמביא חלאים רעים על ב"א למי שאינו רגיל בה זה שרמזה בדרך נסתר באנו אל ארץ וגם זבת חלב ודבש וזה פריה המשונה ונוה יפה מאוד בודק ותחילת דבריהם היה לשון הרע בהסתר ואח"כ דיברו ג"כ אפס כי עז העם ואפשר שבדרך הטבע אי אפשר לכבוש אותם וכלב אמר עלה נעלה ויהס אותם ופרש"י השתיק את כולם ואמר וכי זו בלבד עשה לנו משה הלא קרע לנו את הים והוריד לנו השליו וזה הי' שלא כדרך הטבע וע"כ ה' אשר בידו הכח והממשלה. בכל עשה כל אלה כן יעשה לכל ממלכות הארץ ולכך השיבו על דבריו והכחישו אותו ואנשים אשר עלו עמו אמרו לא נוכל לעלות אל העם כי חזק הוא ממנו שאפי' בעל הבית אינו יכול להוציא את כליו וגילו בהתחייהו באמרם לאמר הארץ אשר עברנו בה ארץ אוכלת יושביה ר"ל אפילו יושביה היא אוכלת ק"ו למי שלא הורגל בארץ ההיא שלא תוכל לגדל אותו ויבא עליו חלאים רעים ואת"ל שזה מחמת חולשת העם ולכך אמרו וכל העם אשר ראינו שם אנשי מדות והם גיבורים ואינם יכולים לעמוד בארץ ההיא ק"ו אנו חלושי כח וקצרי קומה שנוה יפה כזה בודק ואי אפשר לעמוד בארץ ההיא כי מרוב טובה היא אוכלת יושביה ולכך עכשיו שראו שמרדו בה' וכפרו בהשגחה עליונה לכך יהושיע וכלב אמרו הארץ אשר עברנו טובה הארץ מאד מאד ואמרו שני פעמים מאוד להורות א' מצד פירותי' וא' מצד אוירה דא"י דבסיס אוירא ואם בשביל שראיתם אנשי מדות וערים בצורות אך בה' אל תמרדו שהקב"ה יגרש אותם וישפיל אותם ולכן אל תראו את עם הארץ כי סר צלם מעל הם ר"ל מגינם שאמרו בדרך רמז שיש בהם צדיקים ועכשיו סר צלם שמת איוב שהיה מגינם וה' אתנו אל תיראום וק"ל:

בפסוק ועבדי כלב עקב היתה רוח אחרת עמו ופירש"י שתי רוחות אחת בפה ואחת בלב למרגלים אני עמכם בעצה ובלבו היה לומר האמת כו'. ולכאורה איכא למידק למה לא נתיעצו ג"כ עם יהושיע כמו שנתיעצו עם כלב. ועוד איכא למידק מה לשון עצה שהי' למרגלים בזה ונראה דאי' בזוהר בפסוק וישלח אותם משה כולם אנשים כולם זכאין הוי ורישא דישראל הוי אבל אינון דיברו לגרמייהו עיטא בישא אמאי נטלו עינא דא אלא

אמרו אי יעלון ישראל לארעא נתעבר אנן מלהוי רישא וימני משה רישון אחרנין דהא אנן זכינן במדברא למהוי רישון אבל בארעא לא נזכי ועל דנטלו עיטא בישא לגרמייהו מתו אינון וכל אינון דנטלו מלייהו והנה כבר שמעו ישראל אלדד ומידד מתנבאים במחנה שהי' מתנבאים משה מת ויהושיע מכניס את ישראל לארץ א"כ ידעו שזכה יהושיע להיות ראש אפילו אם יכנסו לארץ ולכך לא רצו לגלות ליהושיע עצתם כי בודאי ידעו שיהושיע לא יסכים עמהם אבל לכלב חשבו שיסכים עמהם מטעמם ונימוקם שלא יזכה להיות ראש כשיכנסו לא"י ולכך גילה לו עצתם הרעה ומפני היראה הוכרח להסכים עמהם אבל ליהושיע לא רצו לגלות עצתם הרעה כי עלה בדעתם שלא יסכים עמהם בודאי ובזה נראה ליישב גמ' דסוטה בפ' אלו נאמרים ויהס כלב את העם אל משה אמר רבא שהסיתם בדברים דחזי ליהושיע דקא משתעי אמרי לי' דין ריש קטיעא ימלל עיי' בפרש"י במהרש"א ולי נראה ע"פ הדברי' שכתבנו שהם הי' רוצים להשתיק את יהושיע שהוא נוגע בעדות בשביל שררתו שיכניס את ישראל לארץ והם הי' אומרים למה ה' מביא אותנו אל ארץ הזאת לנפול בחרב נשינו וטפינו יהי' לבז א"כ המסו לב בני ישראל שמביא אותם לארץ כדי לנפול אותם בחרב ולכך אמרו ריש קטיעא ר"ל שיהושיע אינו אלא ראש קטוע ר"ל אף שיהי' ראש להכניסם לא"י אבל כולם יפלו בחרב ואינו אלא ראש קטוע על הרובית ואיך ימלל וידרוש טוב להנאתו ולכבודו וק"ל: מנחות דף ל"א ע"ב אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה ואיכא דאמרי בסוף שיטה וא"ד בתחילת שיטה מ"ד בסוף שיטה כגובה השמים על הארץ ומ"ד בתחילת שיטה כי היכא דמרחקא שמים מארץ ופירש"י מ"ד בסוף שיטה כדי שיהי' השמים על הארץ כדכתיב כי גבהו השמים על הארץ כן יאריך ימיכם ולמ"ד בתחילת שיטה כלומר כארחוקי ארץ משמים דהכי כי היכא דמרחקי שמים מארץ כן יאריכו ימיהם ויש לדקדק במאי פליגו הני תרי לישני ונראה לי דפליגי במאי דאי' בפ' לא היו כופתין במס' תמיד במאי דשאלו אלכסנדרוס מוקדן את זקני הנגב אמר להם מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב א"ל ממזרח למערב תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה באמצע רקיע אין הכל כו' וחכ"א זה וזה שוין כאחת שנאמר כי כגבוה שמים על הארץ גבר חסדו על יראיו כרחוק מזרח ממערב ואי חד נפיש לכתוב לתרווייהו בההוא דנפיש וק"ל ופרש"י שהחמה באמצע רקיע אין הכל מסתכלין ולמה לפי כשהחמה במזרח או במערב היא רחוקה בשביל שהיא רחוקה יכול להסתכל בה שאין האורה מזקת לעינים אבל באמצע הרקיע קרובה ואורה מזהיר כל כך שאינן יכולים לראות עכ"ל ולפ"ז גם בזה מחולקים דלמ"ד זה וזה שווים א"כ חדא מדה מגבוה השמים ומקצה השמים א"כ מאי אהני

יתור במאי דנכתוב שמים בסוף השיטה וארץ בראש השיטה א"כ יש לסמוך ארץ תחת השמים לומר שיאריכו ימיכם כפי הגבוה השמים מן הארץ אבל איכא דאמרי סבירי להו כזקני נגב דממזרח השמים יותר רחוק ולכך יש לכתוב הארץ בראש השיטה לומר שיאריכו ימיהם ביותר שמן אריכות השמים מן המזרח לארץ ועי' במהרש"א ובפ' אין דורשין וק"ל:

מנחות דף מ"ג ע"ב רשב"י אומר כל הזריז במצוה זו זוכה ומקבל פני השכינה כתיב הכא וראיתם אותו וכתיב התם את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד עי' פי' רש"י והוא דחוק ונ"ל לפי פי' הזוהר ניחא דאי' בזוהר וראיתם אותו קאי על התכלת שהוא מדת הדין רמז לשכינה שבידה הרצועה ללקות לחוטאים ולפושעים ולכך וזכרתם את כל מצות ה' שלא לעבור על דברי רבו שלא תענשו ע"י הרצועה כמו שמראים לתינוק שבט מוסר שיראה לעבור על דברי רבו ולהקשיב דבריו ואי' את ה' אלהיך תירא קאי על השכינה כביכול וזה שפיר כל הזריז במצוה זו כתי' הכי וראיתם אותו ור"ל שהוא זריז בציצית בתכלת ומתירא מפני הרצועה שביד השכינה ללקות ואינו עובר על דבריו א"כ זוכה ומקבל פני השכינה מדה כנגד מדה שנזהר בכבוד אמרי' ומקיים שויתי ה' לנגדי תמיד וה' קשרים בציצית הם כנגד השם וק"ל:

על פרשת שלח לך - אור חדש

דש גרסינן במס' קידושין דף ל"ו ע"ב כל מצוה שהיה תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ. ושאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בח"ל חוץ מן הערלה וכלאים כו'. גמרא מאי תלויה ומה שאינה תלויה אילימא תלויה דכתיב בה ביאה ושאינה תלויה דלא כתיב בה ביאה. והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהם ביאה ונוהגים בין בארץ בין בח"ל אמר רב יהודה ה"ק כל מצוה שהיא חובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בח"ל חובת הקרקע אינה נוהגת אלא בארץ כו' דת"ר אלה החוקים כו' יכול כל המצות כולן לא יהיה נוהגות אלא בארץ וכו' יעש"ה רש"י במשנה ד"ה תלויה ואינה תלויה בגמרא מפרש להו. וד"ה חוץ מן הערלה והכלאים כו' הערלה הלכה וכלאים מדברי סופרים עכ"ל. ויש לדקדק מה בעי רש"י וז"ל בדיבורם הראשון ותו איכא למידק דהלא פלוגתא בגמרא היא אם ערלה הלכה או מד"ס ולמה נקטי' רש"י בפשיטות דערלה הלכה. וכדי לחדד התלמידים שבת בשבתו אמרתי דשני דיבורים רש"י בדיבור אחד נאמרו ובא זה ולימד ע"ז. דיעויין שם בתוס' ד"ה הרי תפילין ופטר חמור פירוש בקונטרס דנוהגים בח"ל דהא אשכחן בכמה דוכתין ברבנן אמוראי דבבל דמנחי תפילין וכ"מ בבכורות דרב"ח דהיה מן בבל והיה

לו פטר חמור. וא"ת דלמא מדרבנן הוה עבדו ודקתני במתני' אינה נוהגת אלא בארץ היינו מדאורייתא ותירצו דהא קתני במשנתינו חוץ מן הערלה דנוהג בין בארץ ובין בח"ל ובאמת ערלה בח"ל אינה נוהג אלא מדרבנן א"כ ע"כ הא דקתני ברישא כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהג אלא בארץ היינו אפילו מדרבנן אינה נוהגת אלא בארץ ולא בח"ל ושוב הקשו שם בתו' מאי קאמר אילימא תלויה דכתיב בה ביאה א"כ קשה איך תני חוץ מן הערלה וכלאים הא בכלאים לא כתיב ביאה כל עיקר ותירצו דבאמת גם המקשה ידע שכל דבר שהוא חובת הקרקע אינה נוהגת אלא בארץ רק מה שאינו חובת הקרקע מחלק במשנתינו בין היכא דכתיב בה ביאה שהיינו תלוי' ובין אינה תלויה וקאי חוץ מכלאים על חובת הקרקע שהוא סברא דאינה נוהגת אלא בארץ ע"ז קאמר חוץ כלאים יעש"ה ואיכא למידק למה לא מקשה בל"ז קושי' השניה השייך תיכף כשאומר אלימא תלויה דכתיב בה ביאה א"כ איך יתכן במתני' חוץ כלאי'. ואולם יש לקשור כך המשך לשון התו' דהא יש להקשות למה תירצו תו' על קושיתם הראשונה דלא יתכן לומר חוץ מערלה ובאמר פלוגתיה הוא בערלה דחד אמר דאורייתא בח"ל וכמ"ש רש"י ז"ל במתני' דערלה הלכה. ואמאי לא נקטי תו בפשיטות. בלשונם דאיך יתכן חוץ מכלאים דהוה לכ"ע כל עיקר דרבנן: ואולי לזה סמכו כקושי' השניה לחזק דבריהם הראשונים כלומר בלא"ה קשה מאי אמר חוץ מכלאים הא לא כתיב בה ביאה כל עיקר ומהכרח לומר דבאמת הך חוץ מכלאים לא קאי על בבא דמשנתינו דתני כל מצוה שהיא תלויה בארץ אלא על הסברא דחובה הקרקע א"כ אין ראיה כלל מהך דתני חוץ מכלאים במתני' די"ל דקאי על חובת הקרקע דקי"ל דגם מדרבנן אינה נוהג אלא בארץ ע"ז קאמר חוץ כלאים משא"כ האי דתני כל מצוה התלויה בארץ אינה נוהג אלא בארץ היינו מדאורייתא לחוד ולכך הוכרחו להביא ראיה מן ערלה דקיימא אהך בבא דרישא דמתני' וזה ברור ופשוט: אבל לשיטת רש"י ז"ל במשנתינו דערלה הלכה קיימינן א"כ הדרא קושי' התו' לדוכתא מאי פריך מתפילין דלמא היינו מדרבנן והשתא לק"מ דתני חוץ מערלה דבאמת ערלה גם מדאורייי' נוהג בח"ל ומכלאים בלא"ה לק"מ כמש"ל דלא קאי כל עיקר על בבא דרישא כמש"ל. אולם עדיין יש מקום ליישב קושי' התו' באופן אחר דלכאורה יש לתת לב לדקדק על לשון המקשה דאומר מאי תלויה ומאי שאינה תלויה הא דקאמר מאי אינה תלויה אך למותר הוא דהא כל עיקר יש לפרש מאי תלוי' וממילא ההיפוך אינה תלוי' הוה ולאיזה צורך הביא ומאי שאינה תלויה אך י"ל הכל בחדא מחתי' דלכאורה קשה גם במשנתינו למה לי האי בבא ושאינה תלוי' נוהג בין בארץ ובין בח"ל. דהא כל עיקר חידוש מה דאינו נוהג אלא בארץ לא הוה ליה למימר כ"א כל מצוה התלויה בארץ אינה

נוהג אלא בארץ וממילא ידענא דשאינה תלויה נוהגת בכל מקום ולכאורה מוכרחים אנו לפרש עד"ז דהנה הביא בשמעתין בארץ יכול כל המצות כולם לא יהיה נוהגות אלא בארץ ת"ל וכו' הרי דיש מקום למטעות דמדאורייתא נתמעטו כל המצות שלא יהיו נוהגות אלא בארץ וא"כ אי לא הוה תני כ"א חלוקה ראשונה דכל מצות התלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ הוה מקום למטעות ולומר הכי דמצות התלויה בארץ אפילו מדרבנן אינם נוהגים בח"ל אלא בארץ. אבל שאינו תלויה נוהגת מדרבנן בין בארץ בין בח"ל אבל מדאורייתא גם שאינה תלויה אינה נוהג בח"ל דנתמעט מקרא דכתיב להדיא אצל המצות אשר אנכי מצוך בארץ. קמ"ל ותני בבא יתירא דשאינה תלוי נוהג בין בארץ ובין בח"ל אפילו מדאוריי' וא"כ מיושב קושי' התוס' היטיב דא"ל דהני אמוראי בבבל מדרבנן החמירו על עצמם ודקתני במשנתינו אינה נוהג אלא בארץ היינו מדאורייתא א"כ הדרא קושי' לדוכתי' למה לי בבא דסיפא דשאינה תלויה בדבר נוהגים בין בארץ בין בח"ל תיפוק ליה מדתני רישא כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ ומדאורייתא ג"כ א"כ ע"כ דשאינו תלויה נוהג בין בח"ל אפילו מדאורייתא ג"כ. דא"נ דמדאורייתא גם אינה תלויה אינה נוהג אלא בארץ א"כ מה בין תלויה לשאינה תלויה והן הן דברי הש"ס מאי תלויה ומאי שאינה תלויה כלומר למה לי למתני' תרתי בבי לא הוה ליה למיתני רק בבא ראשונה לחוד דכל דבר התלויה אינה נוהג אלא בארץ אע"כ דמה דתני ברישא כל מצוה התלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ היינו בין מדרבנן ובין מדאורייתא וא"כ הוצרך למיתני בבא דסיפא ג"כ להורות דשאינה תלויה בארץ אפי' מדאורייתא נוהגת בח"ל דאי מרישא לחוד ה"א דרק בדרבנן חלוקים תלויה משאינה תלויה. דתלוי' אפי' מדרבנן אינה נוהגת בח"ל. ושאינה תלויה נוהג מדרבנן בחוץ לארץ:
הנה כל הני דאיכפל ואתאי ומיושב הדקדוק בגמרא שהביא ומאי אינה תלויה כמש"ל אינו כ"א למ"ד ערלה הלכה דכן קים ליה לסתמא דתלמודא ושוב לק"מ בקיצור והרי תפילין ופ"ח די"ל מדרבנן הוא דעבדי ודתני כלאים במתני' לא קאי כלל ארישא וערלה באמת הלכה כמש"ל אבל אם נאמר דקים ליה לש"ס כמ"ד דערלה מדרבנן. א"כ שוב בלא"ה פריך שפיר והרי תפילין ופ"ח וא"ל מדרבנן הוה עבדי א"כ קשיא במתני' דתני חוץ מערלה וכתי' התוס' באמת. ולפ"ז לחדד לב התלמידים י"ל ולכוון הדברים בשני דיבורי רש"י במתני' דרש"י כתבו דערלה הוא הלכה ולכאורה קשי' דלמא ערלה הוה מדרבנן לזה סמכו בדיבור הקודם במתק הלשון תלויה ואינה תלויה מפרש בגמרא וקשה לאיזה ענין חוזר הש"ס לפרש אינה תלויה אחר שנדע מה היא תלויה הוה אינה תלויה ההיפוך מזה. לזה כתבו דערלה הלכה א"כ הוצרך למיפרך דאינה תלויה כי היכא דלא

נימא כקושי' התוס' דמתני' מיירי מדאורייתא והני אמוראי מדרבנן הוה עבדי וכמש"ל וק"ל ועיין שם היטב:

על פרשת קרח - כתנות אור

ויקח קרח כו' ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם רב לכם כי כל העדה כולם קדשים ובתוכם ה' ומדוע תתנשאו על קהל ה' וישמע משה ויפול על פניו ולייישב המשך הפסוקים צריכין אנו ליישב מדרש רבה כולם קדושים כולם שמעו אנכי מדוע תתנשא אלמלא שמעתם לבדכם והם לא שמעו הייתם אומרים עכשיו כולם קדושים כולם שמעו ומדוע תתנשאו ויש לדקדק בלשון המדרש שאמר אלמלא אתם שומעים לבדכם והם לא שמעו הייתם אומרים מה הי' להם לומר ועוד נראה ליישב מה דאמרינן בפ' חלק דף ק"י וישמע משה ויפול על פניו מה שמועה שמע א"ר שמואל בר נחמני אר"י שחשדוהו בא"א ויש לדקדק איך מרומז בפסוק רב לכם כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו שחשדוהו בא"א שאמר מיד וישמע משה משמע שקאי על הדברים כל העדה כולם קדושים מזה שמע שחשדוהו בא"א ויפול על פניו והיכא רמיזא דבר זה. והנה הרב בעל שני לוחות הברית מביא בשם הרבה מפרשים שענין חשד מא"א אינו כפשוטה רק רומז על נבואת משה שכפרו ואמרו שנבואתו אינו פנים בפנים פה אל פה שהיא מעלה יתירא על הנביאים שנבואתם הוא ע"י אמצעי והם באמצעים כת המלאכים הנקראים אישים ע"ש שבאמצעותה בא הנבואה למין האישים דהיינו בני אדם המקבלים השפעה הנבואה באמצעותם והמקבלים נקראים א"א כמו אשה המקבלת השפעה מאישה וכוונתם בזה לחלוק על משה רבינו ע"ה מדוע יתנשא על כל הנביאים שוים בנבואתם וכן פי' הרב במורה נבוכים ע"ש ואיתא בפ' חלק דף צ"ט ע"א בפיסקא אומר אין תורה מן השמים ת"ר כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים אפילו אמר כל התורה כונה חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו זהו כי דבר ה' בזה ר' ישמעאל אומר זה העובד עבודת אלילים מאי משמע דתני דבי ר' ישמעאל כי דבר ה' בזה זה המבזה דבר שנאמר לו למשה מסיני אנכי ה' אלהיך לא יהיה לך אלהים אחרים וגו' ולכאורה יש לדקדק לת"ק דס"ל דקאי על כל המצות כי דבר ה' בזה איך משמע מזה דהא כל התורה לא שמענו מפי הקב"ה רק מפי משה:

ונראה משום דאי' דמשה הי' לו מעלה על כל הנביאים שהתנבא בזה הדבר שהשכינה בעצמה היתה מדברת מפי של משה משא"כ שאר נביאים הי' מתנבאים בכה ששמעו הדיבר וא"כ ניחא דס"ל לת"ק כיון דמעלת משה הי' על שאר נביאים ששכינה בעצמה

מדברת עמו הוי כל התורה בכלל דבר ה' בזה ולפ"ז אם לא היינו שומעים אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה בהכרח היינו מוכרחים לומר דבר ה' בזה קאי על כל התורה וע"כ מוכרחים אנו לומר שהשכינה בעצמה מדברת עם משה מתוך גרונו א"כ ע"כ נבואתו אינו מן האמצעים הנקראים אישים ושפיר יש מעלה למשה רבינו על כל הנביאים אבל עכשיו שכולם שמעו אנכי ולא יהי' לך א"כ נוכל לומר כפשטי' דקרא דבר ה' בזה אדבר ששמענו מפי הגבורה וא"כ י"ל דגם למשה אינו לו מעלה על שאר הנביאים שגם הוא מקבל נבואתו מן אמצעים הנקראים אישים ומזה נולד להם חשש שחשדהו בא"א לפי דעת המפרשים ובזה יבינו המדרשים וחיבור הפסוקים כל העדה כולם קדושים כולם שמעו וכנ"ל אלמלא אתם שמעתם ובע"כ היינו מוכרחים לומר כי דבר ה' בזה קאי על כל התורה וא"כ ע"כ אנו מוכרחים לומר שדבר ה' הי' בפה משה שהשכינה בעצמה מדבר מתוך גרונו של משה אבל עכשיו שכולם שמעו א"כ י"ל כפשוטא דלא קאי דבר ה' אלא על דיבור אנכי ולא יהיה לך שזה שמענו כולם מפי הגבורה אבל לא קאי על שאר מצות וא"כ י"ל שאין למשה מעלה על שאר נביאים שגם הוא מקבל נבואתו מן מלאכים אמצעי' שנקראים אישים א"כ מדוע תתנשאו על קהל ה' ולכך שפיר אמרו וישמע משה דבריהם שע"פ דבריהם חשדוהו אותו שאינו מקבל נבואתו אלא מן האמצעים שנקראים אישים ויפול ע"פ שחשדהו על א"א וכדעת המפרשים הנ"ל וק"ל:

סמוך פ' קרח לפ' ציצית שעל ענין ציצית חלק על משה ובתרגום יונתן וקמו בחוצפא ואורו הילכתא באנפוי דמשה על עסק תיכלא משה אמר אנא שמעותי מן פום קודשא יהיה שמי' מברך דציצית יהון מן חיור וחוטא חד דתכלא יהא בי' קרח וחברהו יעבדו גוליין דציציתיהון כולא דתכלא מה דלא פקיד ה' ובמדרש ויקח קרח שלקח טלית שכולה תכלת ועמד לפני משה ואמר טלית שכולה תכלת חייבת בציצית או פטורה א"ל חייבת התחיל לשחק עליו אפשר טלית של מין אחר חוט אחד של תכלת פוטרה זה שכולה תכלת לא תפטור את עצמו והקשו המפרשים איך הי' חלק דלמא באמת יאמר לו משה שפוטרה מכח ק"ו אלא נראה דאי' במדרש א"ר לוי למה חלק קרח על משה אמר אני בנו של שמן דכתיב בן יצהר ויצהר זה שמן ומה אהרן ודוד שנמשחו רק בשמן. אהרן נטל הכהונה ודוד המלכות אני בנו של שמן עאכ"ו אך ק"ו זה יש פירכא דחוט אחד של תכלת פוטרה וכל הטלית תכלת לא פוטרה וזה הי' כוונת קרח שחלק על משה מכח ציצית דהוא הי' ירא שלא יאמרו לו איך אתה מבקש כהונה ומלכות מכח ק"ו שאתה כולה שמן ציצית בתכלת יוכיח שחוט אחד פוטר ולכך הורה הוא טלית כולה תכלת פטורה וא"כ מכח זה יש לו פתחון פה לחלק ליטול הכהונה ומלכות מק"ו שהוא

כולה שמן אבל אי לא הורה כן יש להשיב על דבריו שיש לק"ו פירכא מתכלת בציצית ולכך חלק עליו מכח טלית שסבר במ"נ אחלוק על דבריו אם יאמר שהוא פטור מק"ו א"כ גם הק"ו שלו הוא אמת שיש ללמוד שמגיע לו המלוכה וכהונה שהוא כולה יצהר ואם יאמר שחייב בציצית אשתו ק' עליו דהוא יש ללמוד מק"ו שפטורה וק"ל. ובהיותי באמשטרדם בעת נשואין בני עם בת הגאון חכם צבי אמר לי הגאון שכוונתי לדעתו בדבר הזה ושמחתי שהייתי בר מזלו בדבר זה: הרב בעל זרע בירך ביקש למצוא טעם ובשביל איזה סיבה נכנסו במחלוקת עם משה אחר מעשה חצרות דנתנבאו אלדד ומידד משה מת ויהושיע מכניס לארץ וכן משמע בפרש"י בפ' אלה הדברים עיין במזרחי ולי נראה ליישב משום דאי' במדרש דמשה התפלל אמר רבש"ע יכתוב חטא שלי לדורות שלא יהיו ישראל אומרים זייף משה בתורה או אמר דבר שלא נצטווה ולכאורה זייף משה בתורה ואמר דבר שלא נצטוה דבר אחד הוא אלא נראה דזייף בתורה קאי על המצות שתורה בגימטריא תרי"א והוא זייף או אמר דבר שלא נצטוה פי' שאינו בכלל תרי"ג מצות כגון מינוי אהרן שיהי' כה"ג ובניו סגני כהונה ובשניהם חשדוהו קרח ועדתו שבדה המצות כגון פ' ציצית ותרומות ומעשרות וגם מינוי אהרן הי' מדעת עצמו שלא ציוה אותו הקב"ה ואמרי' במדרש דרוש ברב בישר ברב בישרהו רב לך ובגמ' דסוטה אמרי' רב לך ומני יהושע וזה אפשר מרומז בדברי קרח דשמעו שמשה מת ויהושיע מכניס ונעשה יהושיע רב שלו ועדיין לא חטאו ולא התנבאו על חטאם רק משה מת והי' מהרהרים אחריו למה משה מת אלא ע"כ שזייף בתורה ואמר דבר שלא נצטוה אלא הוא עושה מעצמו השררות וזה מרומז מה שאמרו ויקהלו על משה ואהרן ויאמרו אליהם רב לכם ר"ל רב לכם זה יהושיע ונגזר מיתה על משה וע"כ יש להרהר שזייף או אמר דבר שלא נצטוה שיהיה להם השררות א"כ מדוע תתנשאו על קהל ה' וק"ל:

במדרש בוקר ויודע את אשר לו ואת הקדוש יכולים אתם להפך בוקר לערב כך תוכלו לבטל את זו ויש לדקדק למה תלה הדבר בבוקר הלא אף ההרי' והגבעות ושארי בריות אינם יכולי' לבטל ולמה אמר דוקא בוקר ונראה דאי' בזוהר פ' אמור דפוס אמשטרדם דפ"ח ע"א אמור אל הכהנים בני אהרן וכי לא ידענו בני אהרן נינהו אלא בני אהרן ולא בני לוי דאהרן הוא שירותא דכל כהני דעלמא דבי איתרעי הקב"ה מכולא בגין למעבד שלמא בעלמא שנין דאהרן ארחוי סליקי לי' להאי דכל יומי דאהרן הוי משתדל לאסגא' שלמא בעלמא ובגין דארחוי כך סליקי ליה הקב"ה להאי למיעל שלמא בפמליא דלעיל עכ"ל למדין אנו מזה דאהרן עביד שלמא וכל כהן הוא מסיטרא דחסד ובו בחר הקב"ה למעבד שלמא בפמליא של מעלה משא"כ לוים דהם מסיטרא דדינא וזה ידוע דקטורת

עביד שלמא ומקשר ומחבר מדות עליונים למעלה כידוע ליודעי חן וזה אי אפשר אם לא ע"י אהרן ובניו שהם מסיטרא דחסד והוא הי' שושבינא דמלכא משא"כ לוים שהי' בסיטרא דדינא ועיין בזוהר ריש פ' קרח אהרן ימיני לוואי שמאלי וכנ"ל וזה ידוע בבוקר הוא מסיטרא דחסד וערב הוא מסיטרא דדינא ולכך אמר משה בוקר ויודע כשם שא"א לכם להפך מדות בוקר שהוא רחמים וחסדים לערב שהוא מדת הדין כך א"א לכם לבטל את זו דבאהרן כתיב ויבדל אהרן להקדישו משום שהוא הי' מסיטרא דחסד ועביד שלמא והוא ראוי להיות כהן משושבינא דמלכא להקטיר קטורת משא"כ אחר שמסיטרא דדינא אין ראוי להיות שושביני' דמלכא ועוד נראה דרמז להם דאי' במדרש אל תפן אל מנחתם יודע אני שיש להם חלק בתמידי ציבור אף חלקם לא יקובל לפניך לרצון תניחנו האש ולא תאכלנו והנה תמיד של שחר כבר הי' נקרב שהם קמו אחר אכילה ושתיה שנמשך זמנו אחר שש ותמיד של בין ערבים נקרב בשש ומחצה וזמנו כל הלילה דהקטיר חלבים ואיברים כל הלילה דכתיב על מוקדה על המזבח כל הלילה עד הבוקר וא"כ עד בוקר אינו ניכר דאף אם לא משלה בהם האש י"ל שעדיין זמנו עד הבוקר אבל בבוקר אם לא נשרף בודאי ניכר שלא קיבל הקב"ה חלקם ולכך אמר ברמז בוקר ויודע מקרבן תמיד של בין ערבים שנקרב וידע אם לא יקובל חלקם בודאי אין הקב"ה חפץ בכם וא"כ לא אפשר להתברר אלא בבוקר וק"ל:

בפסוק העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה ולכאורה איכא למידק למה אמרו דוקא עונש זה נקירות עינים ונראה ליישב ע"פ גמרא דחגיגה פ"ק דפריך הש"ס ולימרו ליה בהדיא ופרש"י מיד למה הוזקקו לומר תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים ומשני הש"ס משום מעשה שהי' דתניא מעשה בר' יוסי בן דורמיסקו שהלך לקבל פני ר' אליעזר בלוד א"ל מה חידוש היום בבית המדרש א"ל נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית אמר לו יוסי פשוט ידך וקבל את עיניך פשט את ידו וקיבל את עיניו ופי' מהרש"א שהוקשה בעיניו שלא אמר לו תלמידיך אנו ומימיך אנו שותים כמש"ל לר' יהושיע דאהכי מייתי לה כדקאמר ולימרי לי' בהדי' ומשני משום מעשה שהי' עכ"ל נמצא דעונש התלמוד שאינו נוהג כבוד ברבו על שלא אמרו לו תלמידך אנו ומימיך כו' הי' מענישו שיקבל עיניו וק"ו באנשי קרח שפקרו ברבינו משה ולא רצו להורות שהם תלמידים ושותים ממימיו שראוי להענישם בנקירות עינים ולכך אמרו העיני האנשים תנקר כעובדא דר' יוסי אפ"ה לא נעלה ולפי פי' מהרש"א שם שהי' זה כמורה הלכה לפני רבו וחייב מיתה הי' נדון בעונש סומא לפי שעה דסומא הוא חשוב כמת ונראה דזה לפי שיטת רש"י שנתן עטרה לאותו דור אבל לפי פי' מהרש"א שלא חלקו כבוד

ליתא ולי נראה דאיתא שם דף ה' ברש"י מבעט ברבותיו הוי ופרש"י דכתיב וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מפני אלהים ותניא במס' קידושין מורא זו אינו יודע מהו כשהוא אומר והדרת פני זקן ויראת מאלהיך הוי אומר מורא זה כבוד חכמים הרי להדיא אם מזלזל בכבוד חכמים אינו ראוי להאריך ימים וסומא חשוב כמת א"כ בשביל שלא נהגו כבוד ברבו ולכך ראוי להענישו שלא יאריך ימים וענשו שיקבל עיניו שחשוב כמת ולי נראה דהתור' נקרא אורו של עולם ותלמוד מקבל אור מרבו ומאיר עיניו בהלכה דוגמא לזה אמרו פני משה כפני חמה ופני יהושיע כלבנה דמשה האיר עיני כל ישראל בהלכה דוגמות החמה המאירה פני לבנה דידוע שלבנה אין לה אורה מצד עצמותה אלא מצד החמה שמקבלת ממנה ויהושיע הי' תלמיד דמשה היה מקבל אורו ממשה, ולכך פני יהושיע כפני לבנה ולזה א"ש הם הכחישו ולא אמרו תלמידך אנחנו ומימיך אנו שותים והכחישו באור אשר קיבל ממנו ולכך הוא מדה כנגד מדה ליטול אור עיניהם ממנו וק"ל. וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה' נראה דמשה מרוב ענוה דיבר דרך רמז דדרשו חז"ל את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח לכן אמר וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה' ר"ל ת"ח דמרבינן מאת ה' גמרא דב"ק דף י"א ע"א אמר עולא א"ר אלעזר שליא שיצא מקצתה ביום ראשון ומקצתה ביום שני מונין לו מן הראשון ופריך מאי קמ"ל דאין מקצת שליא בלא וולד תנינא שליא בלא וולד תנינא שליא שיצא מקצתה אסורה באכילה סימן וולד באשה וסימן הוולד בבהמה ומשני אי ממתני' ה"א דיש מקצת שליא בלא ולד וגזירה מקצתה אטו כולה קמ"ל ואמר עולא א"ר אלעזר בכור שנטרף בתוך שלשים יום אין פודין אותו וכן תני רמי בר חמא מתוך שנא' פדה תפדה יכול אפי' נטרף בתוך שלשים ת"ל אך חלק ובדרך החידוד התלמידים אמרתי לישב איך נקשרים ומחוברים שני דברים אלו אהדדי שאמר עולא משמיה דר"א ונ"ל לישב דתמן תנינן ריש בהמה המקשה לילד והוציא עובר את ידו והחזירו מותר באכילה הוציא את ראשו אע"פ שהחזירו הרי זה כילוד ובגמ' אמרינן בדין הוא אפילו לא החזיר עובר את ידו דשליל מותר באכילה והא דתני החזירו איידי דקא בעי למיתני סיפא הוציא את ראשו אע"פ שהחזירו הרי זה כילוד תניא נמי רישא החזירו ופריך וסיפא גופא מאי קמ"ל כיון דהוציא ראש הוי לידה תנינא איזה בכור לנחלה ואינו בכור לכהן הבא אחר נפלים או בן ט' שהוציא ראשו מת טעמא דהוציא ראשו מת הא ראשו חי אפי' בכור לנחלה נמי לא הוי וכ"ת אשמועינן בבהמה ואשמועינן באדם. דאדם מבהמה לא יליף דאין פרוזדור לבהמה ובהמה מאדם לא יליף דחשוב פרצוף כנים דידיה הא נמי תנינא שליא שיצאתה מקצתה אסורה באכילה ומשנינן רישא דתני החזירו אשמועינן דאפילו מקום חתך מותר דאי לא

החזירו מקום חתך אסור ע"כ הגמרא והעולם מקשין בכאן קיצור דמיד היה לו להקשות וסיפא מאי קמ"ל כיון דהוציא ראשו הוי כילוד תנינא בפרקין שליא שיצתה מקצתה אסורה ונ"ל ליישב אחר שנקשה עוד קושי' אחרת דכתבו הפוסקים דהאי הוציא ראשו הרי הוא כילוד פי' פדחת וראייתם מדתנן פ"ג דנדה יצא מחותך או מסורס הרי הוא כילוד יצא כדרכו עד שיצא רוב ראשו ואיזה רוב ראשו משיצא פדחתו וכתב הרמב"ם והביאו הטור בי"ד סי' קצ"ד אם נחתך הולד בעין רובו ואם יצא כל הראש הוי כרובו ואם יצא כדרכו משיוציא פדחתו ולפ"ז לא פריך המקשה מידי משליא שיצאתה מקצתה דאי מהתם לא הוי ידענו דיציאת פדחת הוי כילוד והא דאסור שם לאכול דחיישינן שמא יצא כל הראש דשליא מדמי רש"י בב"ק לנחתך ומסורס א"כ חיישינן שמא יצא כל הראש ולכך איצטרך לאשמועינן יצא ראשו הרי הוא כילוד דאפילו פדחת הוי לידה: אע"כ נראה לומר דהוציא ראשו והחזירו דקתני במתניתן פירושו כל הראש דאם לא כן היה ליה לפרש פדחת כיון דמשמעות ראשו ופי' כל הראש אלא ר"ל דהתנא סמוך עצמו על מתני' דנדה דמפריש דראשו לענין לידה פי' פדח' א"כ אטו תנא כי רוכלא ליזל וליחש' והא תינח אם ילפי' אדם מבהמה ובהמה מאדם א"כ הדרא קושי' לדוכתי' איך אפשר לומר דהא דקתני במתני' הוציא ראשו והחזירו פי' פדחת אם לא שנימא שילפינן בהמה מאדם ובזה יתורץ הקיצור דבל"ז לא רצה המקשה להקשו' וסיפא מאי קמ"ל דהוציא ראשו הוי כילוד תנינא שליא שיצאתה מקצתה אסורה באכילה ה"א דאי מהתם ה"א דחשש הוא שמא יצא כל הראש או הרוב קמ"ל הכא משיצא ראשו וע"כ ראשו פי' פדחת דכבר אשמועינן דראשו פי' פדחת בפ"ג דנדה דבהמה ילפינן מאדם ולכך פריך תחילה אי ס"ד דילפינן בהמה מאדם א"כ לשתוק לגמרי הא כבר תנינן גבי בכור איזה בכור לנחלה כנ"ל אע"כ צריך אתה לומר בהמה מאדם לא יליף וכנ"ל וכיון דבהמה מאדם לא יליף א"כ הא דקתני הוציא ראשו גבי בהמה ע"כ כולה ראש דאי פדחת פי' לו הי' לו לפרש כמו דמפרש התנא באדם דהא בהמה מאדם לא יליף וכיון דפרושו כל הראש פריך שפיר הא נמי תנינא שליא שיצאתה מקצתה אסורה באכילה וע"כ מוכח דמשום דחיישינן שיצא כל הראש וק"ל. אכן נראה לומר דמעיקרא דדינא ליתא לסברא זו איך אפשר לומר דס"ד דמקשה דילפינן בהמה מאדם והוציא את ראשו והחזירו פירושו פדחת דהא ממתני' דשלי' שיצאתה מקצתה אסורה נמי נפרש לחומרא דטעמא דחיישי' שיצא במקצת פדחת ולכך אסיר' ומנ"ל לפרש לקולא דטעמא דחיישי' שיצא כל הראש א"ו נראה לר' אלעזר דמפרש דמהאי מתני' ה"א שיש מקצת שליא בלא ולד אלא טעמא דמלתא דגזרינן מקצתה אטו כולה ולעולם יש שליא בלא וילד לקולא

א"כ שפיר י"ל דס"ד דמקשה דמהאי מתני' ליכא למשמע שהוצאת פדחת הוי לידה אלא טעמא דמלתא דגזרינן שמא יצא כל הראש וכמ"ש התוס' וז"ל וא"ת היכא מוכח מיניה דבהוצאת הראש הוי כילוד דלמא משום דגזרינן מקצת' אטו כולה כמו שדחו בב"ק אליבא דר"א ותירצו וי"ל דאם איתא דביציאת הראש לא הוי לידה לא הי' ראוי' לגזור כיון דבמקצתה אי אפשר לבא לידי לידה בשום פעם לפ"ז ניחא דס"ד דמקשה דהאי דשליא שיצאתה מקצתה אף דגזרינן מקצתה אטו כולה מ"מ הייתי מפרש דעכ"פ טעמא דמלתא משום דראוי לבא לידי לידה היכי דהוציא כל הראש אבל לעולם פדחת לא הוי לידה כלל במחותך ואיצטרך לאשמועינן הכי בהוציא ראשו והחזירו הוי כילוד אפי' הוציא פדחת דבהמה מאדם ילפי' והתו' הקשה שם דלמה פריך המקשה מדיוקא הא ראשו חי אפי' בכור לנחלה נמי לא הוי הקשו ליה מפשטי' דמתניתין דקתני גבי נפל ראשו חי לא הוי בכור לכהן ש"מ דחשיב לידה ותירצו דה"א מאי ראשו רובו כדמשנינן שם בבכורו' אליבא דשמואל ע"ש והקשה מהר"מ מלובלין וז"ל מקשין העולם וא"כ מאי פריך המקשה דלמא איצטרך לאשמועינן הכי ממשנה יתירה דאפילו בנפל סגיא בהוצאת הראש ולא בעינן רובו ובאמת קושי' זו אין לה הבנה דהכא לא תנן נפל והכא בבן ט' קיימינן בסתם וולד ואזלינן בתר רוב ולדות וע"כ מוכרחים אנו לומר דקושייתם בענין זה דהתם מפרש מאי ראשו ורובו וסיפא דקתני בן ט' שיצא ראשו מת נמי פירושו רובו וע"כ אף שהוא בן ט' כיון שיצא ראשו מת נפל יחשב א"כ קושית העולם במקומה עומדת דממשנה יתירה אשמועינן דאפילו אם העובר מת הוי ראשו כילוד אף דבכלל נפל יחשב אף שהוא בן ט' ודבר זה מצינו למימר דתלוי בפלוגתא דפליגי רשב"ג ורבנן בפ' ר"א דמילה דף קל"ו תני רשב"ג כל ששהה שלשים יום באדם לא הוי נפל שנאמר ופדויו מבן חדש תפדה שמונה ימים בבהמה אינו נפל ומסקנא דשמעתא כשפיהק ומת ר"ל שמת לאלתר כ"ע לא פליגי דמת הוי כי פליגי כשנפל מן הגג ואכלו ארי דבא לו מיתה בסיבה אחרת דאי לא הוי האי סיבה לא מת ופליגי בהכי דמר סבר חי הוא והוי וולד מעליא ופוטר את אמו מן החליצה ומר סבר מת הוא והנה למ"ד אף דמיתה בא לו בסיבה אחרת אפ"ה דינו כנפל א"כ קושיות מהר"ם לובלין בשם העולם במקומה עומדת דקמ"ל ממתני' יתירה דאף בנפל הוי ראשו כילוד דאף ר"ל דבא לו המיתה בשחיטת אם דעובר ירך אמו הוא קמ"ל דחשיב לידה אבל למ"ד דדינו כמו חי והוי וולד מעליא א"כ לא הוי בכלל נפל אפי' אם מצאו מת ופריך המקשה שפיר תנינא:

ובזה יתחברו דברי ר' אלעזר אהדדי דמתחילה אמר עולא אר"א שליא שיצאתה מקצתה כו' מונין לו מן הראשון וקשה קושי' הש"ס מאי קמ"ל תנינא שליא שיצאתה מקצתה

וע"כ צריך אתה לומר דאי מהתם ה"א משום דגזרינן מקצתה אטו כולה ולעולם יש מקצת שליא בלא ולד וע"כ צריכין אנו לומר אף דיש ללמוד לחומרא מ"מ מפרשינן לקולא א"כ קשה מנ"ל גבי בהמה המקשה והוציא עובר את ידו והחזירו דאי לא החזירו דמקום חתך אסור דלמא מותר והא דנקט החזירו דלמא משום סיפא נקטי' וא"ל דסיפא גופא לא צריך דכבר נשמע ממתני' דשליא דלמא מהתם ה"א דטעם משום דכל הראש חשוב כלידה הואיל ומחותך הוא לכך תני הוציא ראשו והחזירו דאפילו פדחת נמי חשיב לידה וע"כ צריך אתה לומר דבהמה אפילו יצא כדרכו לא חשיב לידה אלא הוצאות כל הראש דוקא ולא פדחת דאל"כ למה לא תני פדחת וקשה דלמא. סמוך מאי דכבר מפרש גבי אדם בנדה וע"כ צריכין אנו לומר דזה אי אפשר דא"כ לשתוק לגמרי דא"כ נילוף מאדם דתני בבכורות איזה בכור לנחלה ואינו בכור לכהן הבא אחר נפלים אך קשה קושי' העולם הכא בסרס וולד אף דנמצא אח"כ מת במעיו הוי כנפל ואיצטרך לאשמעינן דראש פוטר אפילו בנפלים אלא ע"כ צריכין אנו לומר כמ"ד היכא דבא לו המיתה בסיבה אחרת דאין דינו כנפל א"כ שפיר ס"ד בבכור שנהרג שבא לו המיתה בסיבה אחרת שאין דינו כנפל א"כ שפיר אשמעינן ר"א בכור שנטרף פי' שנהרג תוך שלשים יום שאין פודין אותו וכן תני רמי בר חמא ועיין בספרי בשאלות תשובות פנים מאירות חלק ראשון סוף שאלה ד' שישבתי מה שהניחו גדולי הדור בצ"ע על פי' רש"י:

על פרשת קרח - אור חדש

גרסינן במס' פסחים דף כ"ד ע"ב א"ר אבוהו א"ר יוחנן כל איסורין שבתורה אין וקין עליהן אלא דרך אכילתן וכו' אר"ז אף אנן נמי תנינא אין סופגין את ארבעים משום ערלה אלא היוצא מזיתים וענבים לבד כו' א"ל אביי דלמא שאני התם דזיעה בעלמא הוא ע"כ והקשו התוס' תימא הא טעם כעיקר הוה דאורייתא יעש"ה ונלע"ד דהנה איתא במס' חולין דק"ט יליף אביי דטעם כעיקר הוי דאורייתא מבשר וחלב ורבא מותיב לי' דחידוש הוא דאי תרו כולא יומא שרי ואי מבשל לה אסור וכתבו התוס' דאביי הדר בי' כו' ולכאורה יאמר לחדד התלמידים דלא הדר בי' ובשיטתו קם דבמכילתין מסיק אביי הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין אף שלא כד"א מ"ט דלא כתיב בי' לשון אכילה ע"ש ולפ"ז י"ל לאביי באמת ס"ל אף שלא כדרך בישול אסרה התורה (וכמ"ש באמת בסצ"ח) והא דכתיב לא תבשל ולא כתיב לא תאכל אשר מיני' דרשי' מדאפקי' רחמנא לאכילה בלשון בישול ש"מ דרך בישול אסרה התורה י"ל דמש"ה לא כתיב לשון אכילה כי היכא דיהי' לוקין אף שלא כדרך אכילה. משא"כ רבא ס"ל כמאן דפליג הכא על אביי כדאמרינן

ואידך כו' ומסתמא בר פלוגתי' דאביי הוא רבא וס"ל אף היכא דלא נאמר בלשון אכילה לוקין אף שלא כד"א וע"כ שינה הכתוב בלשון לא תבשל להורות דרך בישול אסרה התורה ושפיר הוה בב"ח חידוש כנ"ל:(שא והנה לפ"ז לא מתוקם מלתא דאביי דטעם כעיקר דאורייתא רק אחר שנחזיק דברי ר"י דכל איסורין שבתורה אין לוקין אלא ד"א ומשם יפרד לחלק בין היכא דכתיב לשון אכילה וכו' כנ"ל ואז שפיר י"ל דמש"ה כתיב גבי בב"ח לשון בישול דיהי' לוקין אף שלא כד"א וכנ"ל משא"כ אם נאמר דגם היכא דכתיב לא תאכל לוקין אף שלא כד"א שוב הוה אנו אין לנו לומר דמש"ה נאמר בלשון בישול להורות דרך בישול אסרה התורה ואז הוי חידוש גבי בב"ח ולא מוכח כלל שטעם כעיקר דאורייתא והנה בחולין די"ט פי' מהרש"א היכא דאמרינן אף אנן נמי תנינא הוא דרך קושי' מאי קמ"ל מתני' היא עיי"ש ולפ"ז אמר שפיר במכילתין דר' זירא מותיב מאי קמ"ל ר' אבוהו הא מתני' היא ומשני אביי לשיטתו דמתני' לא מוכח מידי דלעולם אימא לך דכל איסורין שבתורה לוקין אף שלא כדרך אכילתן והתם טעמי' משום דזיעה בעלמא הוא וא"ל הא הוה טעם כעיקר. ז"א דעתה קיימינן באמת דטעם כעיקר לא הוה דאורייתא דבב"ח חידוש הוא כמש"ל ועיין נא' בפ"י ודוק היטב. כל זה אמרתי בקטנותי: שם דף ה' ע"ב ת"ר שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם מה ת"ל והלא כבר נאמר לא יראה לך שאור כו' לפי שנאמר לא יראה לך שאור שלך א"א רואה אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה יכול יטמין ויקבל פקדונות מן הנכרים ת"ל לא ימצא (ופרש"י דלשון לא ימצא משמע אף הטמנה ומדלא כתיב לך ש"מ דאסור לקבל פקדונות) א"ל אלא בעכו"ם שלא כבשתו כו' עכו"ם שכבשתו מנין ת"ל לא ימצא כו' א"ל אלא בבתים וכו' ת"ל בכל גבולך ומנין ליתן האמור של זה בזה כו' ת"ל שאור שאור לג"ש עו"ג שכבשתו מניין ופריך כלפי ליי ומשני רבא דקאי אירישא דכתיב שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים כו' אין לי אלא בעכו"ם שכבשתו כו' ופריך תנא מהדר קרא להתירה ונסב לה קרא לאיסורא ומשני דכתיב לך לך תרי זימנא ושרי חד אלא ימצא יע"ש בפרש"י והדר פריך יכול יטמין והא אמרת אבל אתה רואה של אחרים ושל גבוה ומשני הא דקיבל אחריות הא דלא קיבל אחריות יעש"ה והקשו שם בתוס' ד"ה אבל אתה רואה כו' הקשה הר"י מאורליינש דהכא לא מצרכי' תרי קראי למעוטי הקדש וגבוה ובמנחות פרק ר"י קאמר תרי עריסותיכם כתיב חד למעוטי הקדש וחד למעוטי עכו"ם יע"ש ותו הקשו ד"ה משום דכתיב לך לך תרי זימנא כו' וקשה להרשב"א בלאו דלא ימצא מיתורא דלך גופיה נוכל למעט כבשתו יעש"ה ואמרתי בקטנותי ליישב שני קושי' התוס' בחדא מחתיה דלכאורה יש להקשות למה לי הג"ש דשאור שאור וגם תרי קראי גבי ב"י לא

ליכתוב כ"א חד לאו דהיינו שבעת ימים שאור לא ימצא לכם בכל בתיכם וגבולכם והוה הכל במשמע איסור גבולין ואיסור הטמנה והיתר דשלך א"א רואה כו' רק דזה טעות דהא איסור מקבל פקדונות ילפינן לה מדלא כתיב לך בקרא דלא ימצא כפרש"י ז"ל א"כ אי הוה כתיב כולה בחד קרא לא הוה ידענו שאסור לקבל פקדונות מן העכו"ם אפילו בקיבל עליו אחריות רק דה"א דהאי לך דכתיב בקרא זה מתיר לגמרי של אחרים וזה פשוט:

ולפ"ז מיושב שני קושיות התוס' שזכרנו דבמס' מנחות דף ס"ז כתבו התוס' דטפי מסתבר למעוטי הקדש מלמעוטי עכו"ם יעש"ה ולפ"ז י"ל דהתם שפיר בעינן תרי קראי חד על עכו"ם וחד על הקדש דאי מחד קרא לא נשמע עכו"ם רק דהוה מוקמינן קרא אמיסתבר טפי דהיינו רק על הקדש לחוד משא"כ הכא אף מחד לך נתמעטו תרתי דא"ל דלא קאי כלל אעכו"ם כ"א על הקדש לחוד קשה כיון דאין שייך בהקדש קיבל עליו אחריות דנתמעטו מדין שומרים כדאיתא בפני יהושיע שהאריך בזה א"כ הדרא קושיא לדוכתי' למה לי תרי קראי ה"ל למיכתב הכל בחד קרא כנ"ל וא"ל דלא הוה ידענו איסור קבלת פקדונות מן העכו"ם בקיבל עליו אחריות קשה הא קיימינן עכשיו בעכו"ם אף דלא קיבל עליו אחריות אסור מכח סברא החיצונה אע"כ דקרא דלך תי להורות להתיר של עכו"ם א"כ שפיר איצטרך תרי קראי כדי שנדע לאסור בעכו"ם היכא דקיבל עליו אחריות וכיון דכבר נשמע למעוטי עכו"ם א"כ כ"ש הוא למעט של הקדש כסברת התוספת במנחות דטפי מסתבר למעוטי הקדש מן עכו"ם ובזה מיושב גם קושיא השני' דבל"ז לא הוה יכול לומר ת"ל לך יתירא וקאי למידרש מיני' להתיר כבשתו ה"א דלמא קאי חד לך למעוטי עכו"ם וחד לך למעוטי הקדש כקושית תוס' הראשונה ולא הוה ידענא למידרש מיני' כבשתו לכך אמר ת"ל עוד קרא לא ימצא וקשה תרי קראי ל"ל ה"ל למיכתב לשון מציאה אצל גבולין כנ"ל וע"כ משום דלא נטעה להתיר לקבל פקדונות מן העכו"ם א"כ ע"כ גם מחד לך מוכח למעט הקדש ועכו"ם כמ"ש וקשיא שפיר ל"ל לך ב' פעמים אע"כ דחד לך קאי על כבשתו ושפי' הוצרך הברייי' להביא ג"כ קרא דלא ימצא וק"ל:

על פרשת חקת - כתנות אור

בפסוק כי עז גבול בני עמון ויקח ישראל את כל הערים האלה וגו' ויש לדקדק באלו הפסוקים למה הוצרך לומר כי חשבון עיר סיחון ה"ל למימר בקיצור כי מלך האמורי נלחם במלך מואב הראשון וביותר מה אמרו המושלים בא חשבון ותכונן עיר סיחון בשם סיחון מאי נפקא מיני' אם נקרא העיר בשם סיחון או לא ועוד מה שאמר כי אש

יצא מחשבון לאחר שכבשה סיחון ולהבה מקרית סיחון וזה ידוע דלהבה שולט יותר מאש כמ"ש והי' בית יעקב אש ובית יוסף להבה ולתרץ כל זאת נקדים מה דאמרינן בגיטין בפ' השולח דף ל"ז ע"א דנכרי קונה בחזקה משום דאמר ר"פ עמון ומואב טיהרו בסיחון ועוג כיון דהותר לישראל לכבוש אותם אלמא משום דקניא סיחון ועוג בחזקה תחילה ורצה רשב"א להוכיח שנכרי קונה מיד אף בלא יאוש וז"ל חידושי הרשב"א ותדע לך דהא מעמון ומואב טהרו בסיחון ילפינן לה וההוא בקרקע הוא וקרקע בעלמ' אינה נגזלת ולא שייך בה יאוש וא"כ חזקה דגופו נמי דמייתינן מונה אפי' קודם יאוש היא דרחמנא אמר דליקני בחזקת מלחמה ומעתה מה שהקשה הראב"ד ז"ל אינו קשה כל דודאי אם לקחו במלחמה קנאו ולא קא גבי' בדינא ודיינא שאינו בחזקת מלחמה למחזיק בו בגזל ותדע לך דאלו באת לדמות חזקת מלחמה לחזקת גזל איך טיהרו עמון ומואב בסיחון וכשעמד בדין עם יפתח אלו לא הי' סיחון זוכה עמהם בדין אף ישראל שטהרם בו הי' מתחייבין בדין דלא עדיפו ממאן דאתי מהמת' ובודאי בגזל ל קנאו אלא ודאי כדאמרן דכל שלקח בחזקה מלחמה בין גופו בין ממונו קנאו שהתורה זכתה לו עכ"ל ועיין בריטב"א בקדושין די"ד ע"ב ד"ה אשכחן עבד עברי ויש לי לומר עוד תירוץ אחר דאע"ג דקרקע אינה נגזלת מ"מ קנאם סיחון ועוג דאי' בירושלמי דכלאים סוף פ' ז' מאימתי נקרא אנס משישקע א' רב אחא נשתקעו הבעלי' ולא נתייאשו אסורין דבר תורה נתייאשו הבעלי' ולא נשתקעו אסורין מדברי סופרים וכי שקרקע נגזלת אמר ר' לוי אעפ"כ יש יאוש לקרקע ופי' התוס' ריש לולב הגזול דהכי פירושו מאימתי נקרא שם אנס על הכרם לחשוב כשלו שיאסור בזריעתו משישקע שם בעלים ממנו ונקרא על שם האנס ואע"פ שלא נתייאשו הבעלים דלא אמרו ווי לי לחסרון כיס נעשה כצווח על ספינתו שטבעה בים ומיתסרא מדאורייתא בזריעת האנס עכ"ל הרי להדיא אף דקרקע אינה נגזלת מ"מ אם נשתקע שם הבעלים ונקראת על שם האנס הוי כשלו לגמרי וזה פי' הפסוקים כי עז גבול בני עמון ר"ל התראה של הקב"ה שאמר להם אל תצרום ואעפ"כ ויקח ישראל את כל הערים ולמה באמת לקחו מהאמורי הלא קרקע אינה נגזלת ומתרץ הכתוב כי חשבון עיר סיחון שנקראו על שמו וקנאו ועוד טעם אחר והוא נלחם במלך מואב הראשון ויקח את כל ארצו מידו וע"י כיבוש מלחמה שפיר קונה נכרי הקרקע אף שאין יאוש לקרקע מ"מ כיבוש מלחמה שאני שהתורה זכתה לו ושפיר אמרו המושלים בואו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון כי אש יצא מחשבון להבה מקרית סיחון י"ל שעיקר להבה היה מקרית סיחון שנקראת על שם סיחון אז נשתקעו שם בעלים ובזה אכלה ער ומואב לא הי' נחשב כלל על שם מואב והי' מותר לכבוש ממנו וק"ל:

במדרש ילקוט פרשה זו וז"ל על כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה שהי' אומרים לו טומאתו וטהרתו כיון שהגיע לפ' אמור אל הכהנים אמר משה רבש"ע ואם נטמא במה יהיה טהרתו ולא השיבו הקב"ה באותו שעה נתכרכמו פניו של משה שנאמר ועוז פניו ישונה כיון שהגיע לפ' פרה אדומה א"ל הקב"ה אותו אמירה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לי ואם נטמא במה יהיה טהרתו ולקח לטמא מעפר שריפת החטאת ולכאורה איכא למידק למה נתכרכמו פני משה בשביל שלא אמר לו טהרתו ונ"ל לומר דמשה הי' טמא מת שנתעסק בארונו של יוסף וכדאי' במדרש שנטלו על כתיפו ולכאורה איכא למידק איך שמוש משה שבעת ימי המילואים שעדיין לא נאמרו פ' פרה דשמונה פרשיות נאמרה בר"ח ניסן כדאי' בפ' הניזקין וחדא מנייהו פ' פרה ו קודם לזה לא הי' אפר פרה ונ"ל כיון דלא הי' שום כהן בעולם קודם שמיני למלואים שלא נתחנך אהרן ובניו עדיין ותמן תנינן הי' הקהל טהורים וכהנים וכלי שרת טמאים נעשה בטומאה שאין קרבן ציבור חלוק וכל ז' ימי מלואים הי' קרבנות ציבור ולכך הותרה לו טומאה אבל לאחר ז' ימי המלואים נתכהן אהרן ובניו ובגמ' דזבחים דף ק"ב אמרינן דמשה שימש כל ארבעים שנה בכהונה גדולה ולכך כל זמן שלא אמר לו הקב"ה טהרתו של מת הי' סבר משה שידחה מלהשתמש עוד בכהונה גדולה כיון שיש כהנים אחרים טהורים ולכך אחר שאמר לו הקב"ה ולקח לטמא שיש לו טהרה נתקררה דעתו וק"ל:

סוף הסדרה ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו פרש"י שהי' משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם שנאמר ויבא הפליט הוא עוג שפלט מן הרפאים שהכו כדרלעומר וחביריו בעשתרות קרנים שנאמר רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הרפאים ובגמ' דנדה דף ס"א ויאמר ה' אל תירא מכדי סיחון ועוג אחי' הוה כו' אמר ר' יוחנן אמר רשב"י מתשובתו של אותו הצדיק אתה יודע מה הי' בלבו אמר שמא תעמוד לו זכותו של אברהם אבינו שנאמר ויבא הפליט ויגד לאברהם ואמר ר' יוחנן זה עוג שפל מדור המבול עכ"ג ועיין בראש"ם ובנח"י שם ובפ' לך לך ול"נ דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דאיכא למידק לפי פשוטו שפלט מן רפאים שהכו כדרלעומר הלוא הרפאים הי' ג"כ גבורי' גדולים ולמה נפלו הם ועוג ניצול מן המלחמה אלא נראה דיש טעם בדבר דהא דור המבול ברותחים קלקלו וברותחים נידונים שהי' מוצאים זרע לבטלה וא"כ נוכל לומר שעוג נשאר מחטא זה ולא קלקל ברותחים ולכך נעשה לו נס שנצטננו סביבות התיבה מדה כנגד מדה דלא על חנם עביד לי' הקב"ה הנס הזה ובזוהר סוף פרשה זו אי' שעוג הי' מבני ביתו של אברהם ונימול עם בני ביתו והיה מתירא משה שלא יעמוד לו זכות המילה והקב"ה השיב שאח"כ פגם אות הברית לפי מה שכתבנו שע"י חטא עריות

נמשכו ערלות רשעים א"כ הוי כאלו לא נימול ואחר המבול כולם לא נחשדו להשחית זרעם לבטלה וא"כ מדוע ניצל עוג מן המלחמה ושאר רפאים לא ניצלו וע"כ צריכין אנו לומר דזכות המילה עמד לו שנימול ע"י אברהם ולכך ניצול ולפי פשוטו קשה למה כתיב ויבא הפליט ולא כתיב ויבא פליט אלא ע"כ פליט הידוע שכבר פלט ע"י זכות ששמר הברית ולא השחית דרכו בדור המבול ניצול ובמלחמה נמי ניצול ע"י הברית שנימול עצמו ושפיר אמר שמא יעמוד לו זכות של אברהם שנאמר ויבא הפליט ר"ל הפליט הידוע שהקב"ה עשה לו נס בדור המבול וגם עכשיו שפלט מן המלחמה עשה לו הקב"ה נס אף שחביריו הי' גבורים ונהרגו והוא ניצול ע"כ בזכות מילה שאברהם הכניסו תחת כנפי השכינה ולכך הי' מתירא עד שהשיב הקב"ה למשה אל תירא אותו כי כבר פגם אות הברית וזה אפשר מרומז בפסיק ויבא הפליט ויגד, לאברהם העברי והוא שוכן באלוני ממרא האמורי אחי אשכול ואחי ענר והם בעלי ברית אברהם ר"ל והם בעלי ברית קאי על ויבא הפליט שכולם הי' בני ברית של אברהם שכולם נכנסו לברית:

על פרשת חקת - אור חדש

גרסינן במס' חולין דף ט"ז ע"ב דתניא כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך כו' ר' ישמעאל אומר לא בא הכתוב אלא להתיר להם בשר תאוה וכו' כי ירחק ממך המקום כו' ר"ע אומר לא בא הכתוב אלא לאסור להם בשר נחירה כו' במאי קמפלגי ר"ע סבר בשר תאוה לא איתסר כלל ר"י סבר בשר נחירה לא אשתרי כלל תוס' ד"ה ר"ע סבר כו' תימא מנ"ל הא דלמא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי וי"ל אי לר"ע מיתסר בשר תאוה א"כ היאך מותר להם בשר נחירה דבקדשים מודה דבעי שחיטה כו' ויש לדקדק למה לא מציינם התוס' על המקשן דפריך במאי קמפלגי מאי פריך דלמא מר אמר חדא כו' ותו יש לדקדק על תירוצם דנקטי בלשונם לר"ע הלא כמו כן ג"כ צריכים אנחנו לפרש דר"י לא מצי סבר כר"ע כיון דנאסר לדידי' בשר תאוה לא אשכחן כלל היתר בשר נחירה וא"כ ה"ל לתוס' לפרש ג"כ לר"י ותו מדקדקים העולם דבמקום תימא לא שייך וי"ל ושלשה אלה הנפלאים אמרתי בקטנותי ליישב בחדא מחתא דאיתא במס' יבמות פ' הערל דף ע"ב ובמדבר מ"ט לא מהלו כו' ומקשים שם בתוס' א"כ איך אכלו ישראל בשר במדבר דהיינו אותן הנולדים שם כיון דנאסר להם בשר תאוה וערל אסור באכילת קדשים ותירצו כיון שלא הי' אפשר להם בענין אחר לאכול בשר הותר להם בשר תאוה ולא נאסר כ"א ליוצאי מצרים שהיו מולים והותרו באכילת קדשים עכ"ל יעש"ה ולפ"ז קשה דהדרא תמיהת תוס' דמכילתין לדוכתא דלמא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דאף לר"ע אם

נאסר בשר תאוה משכחת להיתר בשר נחירה להנולדי' במדבר שלהם הותר בשר תאוה כס' התוס' אח"ז שמעתי שנתכוונתי בזה לדעת הגדולים שהקשה זאת הגאון המפורסם מוהר"ר ברוך כ"ץ ז"ל שהי' אב"ד דק"ק פיורדא ושמחתי כי כוונתי לדעת הגדול ויש ליישב קושיא זו דהנה שם בתוס' רוצים לתרץ מקודם דמש"ה אכלו קדשים במדבר שהיו מלים רק שלא פרעו וסתרו זה דע"כ מל ולא פר אסור בקדשים דאל"כ איך ילפינן שם דערל מקבל הזאה מכח הקרא דויעשו הפסח ובעשור לחודש עברו הירדן כו' וע"כ קיבלו הזאה כשה ו ערלים דלמא משום שהיו מלים יעש"ה ולכאורה יש למידק מנ"ל באמת שם לר' בנאה להוכיח דערל מקבל הזאה. דלמא מל ולא פרע מותר בקדשים וההכרח לומר משום דקרא ויעשו ב"י כו' מיותר הוא וע"כ למידרש דערל מקבל הזאה דמל ולא פרע מהסברא חיצונה דשפיר דמי אעכ"ל להיפך דבאמת מורה קרא דמל ולא פרע אסור בקודש רק מחמת שערל מקבל הזאה ויעויין במס' זבחים דף קי"ח ע"א דפליגי בזה ר"ש ורבנן דמר מוקי לקרא דויעשו הפסח להורות דוקא דבר הקבוע זמן כו' ואידך מוקי לה קרא להורות דערל מקבל הזאה יעש"ה:

והנה תוס' הקשו במכילתן למה ליה למילף דערל מקבל הזאה מויעשו הפסח הא ק"ו הוא מטמא דמקבל הזאה כמו שאמרי' בזבחים שהרי נדה מזין עלי' וטהורה כ"ש ערל כו' ויש לתרץ קושי' תו' דבאמת פלוגתי דתנאי היא וסובר ר"ב דאין נדה מקבל הזאה. ומאן דסובר טמא מקבל הזאה באמת יליף דערל מקבל הזאה מק"ו דטמא ומוקי לקרא דויעשו הפסח לכדר"ש והנה אמרי' בזבחים דף צ"ג אמר רבה ר"א בשיטת ר"ע רבו אמרה דנדה מקבלת הזאה יעש"ה א"כ ע"כ לר"ע מוכח דערל מקבל הזאה מק"ו וע"כ קרא דויעשו הפסח מוקי לכדר"ש ובהיות כן י"ל דמל ולא פרע הוה כמל ומותר בקדשים כיון דלא מוכח מידי מקרא דויעשו הפסח כנ"ל א"כ שפיר היו יכולין לאכול בקדשים אותן הנולדים במדבר ג"כ א"כ שפיר תירצו תו' במכילתן בדקדוק גדול דאי לר"ע מיתסר בשר תאוה לא אשכחן כלל היתר בשר נחירה דהא לכ"ע הי' אסור בשר תאוה כמו שהוכחנו לר"ע גופי'. אבל באמת לר"י שפיר נוכל לומר דלא פליג אר"ע כלל וסובר דהותר בשר נחירה להנולדים במדבר שהיו אסורים בקדשים ובהיות כן לא מתורץ קושי' תו' רק לחד צד דר"ע לא מצי סבר כר"י אבל ר"י שפיר יוכל להיות שסובר גם כר"ע והשתא לשון התוס' כך הוא דמציינים על התרצן והקשו בתימא דלמא מר אמר חדא כו' ולא פליגו. ובכדי שלא יקשה על דבריהם למה לא הקשו זאת בל"ז על המקשה לזה כתבו דעל המקשן לק"מ דבודאי ר"ע לא מצי סובר כר"י כהוכחתם ופריך שפיר במאי קמפלגי דאי שניהם שווין קשה לר"ע איך הותר בשר נחירה. אבל על התרצן התימא נשאר בתקפו

דלמה לו לתרץ ולשנוי דר"י לא סבר כר"ע הלא לר"י י"ל שפיר דסבר כר"ע והותר בשר נחירה להנולדים במדבר וק"ל ואף שיש לפקפק בזה יתבאר אחר העיון ודו"ק: שם פ"ק דף י"ד ע"ב מתניתין השוחט במגל יד בצור ובקנה שחיטתו כשירה כו' בכל שוחטין כו' גמרא השוחט דיעבד אין לכתחילה לא בשלמא מגל יד דלמא אתי למיעבד באידך גיסא אלא צור וקצר לכתחילה לא. ורמינהו בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית בין בקרומית של קנה ומשני ל"ק כאן בתלוש כאן במחובר דתניא השוחט במחובר לקרקע רבי פוסל ור"ח מכשיר ע"כ לא קמכשיר ר"ח אלא בדיעבד אבל לכתחילה לא. ופריך אלא הא דתני' בכל שוחטין בין בתלוש בין במחובר בין שהסכין למטה וצוואר בהמה למעלה בין שהסכין למעלה וצוואר בהמה למטה מני לא רבי ולא ר"ח אי רבי אפי' דיעבד נמי לא אי ר"ח ע"כ לא קמכשיר ר"ח אלא דיעבד אבל לכתחילה לא. ומשני לעולם ר"ח ואפילו לכתחילה מכשיר ר"ח והאי דקמפלגי בדיעבד להודיעך כחו דרבי וממילא אתי' ברייתא כר"ח ודקשיא מתני' מני אם רבי אפי' בדיעבד אסור אי לר"ח לכתחילה נמי כשר לעולם רבי היא וכאן במחובר מעיקר' פסול דיעבד וכאן בתלוש ולבסוף חברו עכ"ל הגמ' תו' ד"ה להודיעו כחו דרבי הא דלא אשמועינן כחו דהיתירא דר"ח דעדיף דכבר נשמע מברייתא דבכל שוחטין דאוקמינן כוותי' ובד"ה השני כאן בתלוש ולבסוף חברו כו' יע"ש וכוונתם רצויה דלמה לא משני ר"ח היא והא דקמכשר לכתחילה מיירי בתלוש בתלוש ולבסוף חברו ומתניתן דפסול בדיעבד מיירי ממחובר מעיקרא ז"א דלענין לכתחילה אין חילוק בין תלוש ולבסוף חברו למחובר מעיקרא דכמו יש לגזור לכתחילה גבי מחובר מעיקרא שמא ידרוס ה"נ יש לגזור בתלוש ולבסוף חברו משא"כ לענין דיעבד אליבא דרבי שפיר יש לחלק דמחובר מעיקרא פסולי' רחמנא מדכתיב ויקח את המאכלת לשחוט אבל תלוש ולבסוף חברו אינה אסור מן התורה רק חכמים אסרו לכתחילה יעש"ה ואמרתי בפלפול חברים ששני דיבורי' תו' הללו בדיבור א' נאמרו וליישב קושי' הגאון מוהרש"א ז"ל על הדיבור הראשון מכח דבריהם בדיבור הסמוך דאיתא לקמן בשמעתין דף י"ז ע"ב אמר מר בין שהסכין למעלה וצוואר בהמה למטה בין שהסכין למטה וצוואר בהמה למעלה וניחוש שמא ידרוס (ופירשו בתו' לאו דפריך דיהי' אסור לכתחילה אלא אפי' דיעבד נמי אסור) אמר ר' זביד לצדדין קתני כלומר דהא דתני בין שהסכין למטה וצוואר למעלה לא קאי כלל אמחובר רק אבבא דתלוש ר"פ אמר בעופא דקליל כו' יעש"ה:

ולפ"ז הדרא קושי' תו' לדוכתין למה לא אשמועינן כחו דהיתירא דר"ח וא"ל דכבר נשמע מברייתא דבכל שוחטין דאוקמינן כוותיה ז"א דהא התם מיירי מעופא די"ל משום שהוא

קליל לשינוי' דר"פ יעש"ה בדברי מהרש"א ז"ל. ונ"ל דהנה יש לדקדק על הא דהביא המקשן בין שהסכין למטה כו' הוא לשפת יתר אך י"ל דהנה הקשה עוד מהרש"א ז"ל מאי פריך מברייתא דבכל שוחטין בין בצור כו' אמתני' דהכא הא אסקינן במכילתן ריש מפ' דאיכא הכל לכתחילה ואיכא הכל דיעבד וא"כ דלמא ה"נ בכל שוחטין דברייתא דיעבד הוא ותירץ דא"כ יקשה למה השמיט תנא דברייתא מגל יד דהא חשיב לזכוכית וקנה יע"ש ואפשר דמש"ה הקדים המקשן בשלמא מגל יד כו' אך לדידי קשיא טובא א"כ מאי פריך מברייתא שניה דבכל שוחטין בין בתלוש כו' דלמא בכל דהתם דיעבד הוא דכאן לא שייך תי' מהרש"א כלל אך זה טעות דאם בכל דהתם דיעבד הוא איך התחיל ואומר בין בתלוש אטו בתלוש בדיעבד אין לכתחילה לא בתמיה דודאי דלכתחילה שוחטין בתלוש אמנם עדיין י"ל דבכל דהתם מיירי בדיעבד ומיירי במחובר מעיקרא וכן הא דתני בין בתלוש פירשו מעיקרא אבל לבסוף הוא מחובר והכי קתני בין בתלוש ולבסוף חברו בין מחובר מעיקרא. אך י"ל דמש"ה הביא המקשן אריכת לשון הברייתא בין שהסכין למטה וצוואר בהמה למעלה א"כ א"ל כלל דתלוש דהתם מיירי בתלוש ולבסוף חיברו דיהיה קשה א"כ בסכין למטה וצוואר בהמה למעלה יהי' פסול אף דיעבד שמא ידרוס כפי' תו' וא"ל דלצדדים קתני דהך בין שהסכין למטה קאי אתלוש ז"א דהא גם תלוש דברייתא מיירי שהוא מחובר השתא ועדיין איכא למיחש שמא ידרוס דהא לענין ידרוס אין חילוק בין תלוש ולבסוף חיברו ובין מחובר מעיקרא כמ"ש התוס' הכא בדיבור השני נמצאת אתה אומר דעיקר פירכת הש"ס אינו כ"א לר"ז דמשני לצדדין קתני אבל לר"פ בלא"ה לק"מ די"ל דברייתא מיירי דיעבד והך דסכין למטה מיירי בעופא כנ"ל ור"ח מכשיר רק דיעבד ובלא"ה שפיר תני לשון דיעבד בפלוגתי' דרבי ור"ח ומיושב קושי' מהרש"א ז"ל באר היטיב דלר' פפא דמוקי' בעופא בלא"ה אין אנו צריכין לומר דר"ח מכשיר לכתחילה ודתני דיעבד להודיע כחו דרבי כנ"ל ומקושרים שני ד"ת הנ"ל כ"ז אמרתי זה יותר משמונה שנים וק"ל:

שם רש"י ד"ה דלמא אתי למיעבד באידך גיסא שמעינן מהא דאסור לשחוט בסכין פגום אף כששוחט במקום היפה שיש ממקום הפגימה עוד כר לשחוט אפ"ה אסור דלמא ישחוט במקום הפגימה ומדקדקים התלמידים מה בעי רש"י בזה ואמרתי דהנה מהרש"א ז"ל הקשה מאי פריך מברייתא דבכל שוחטין דלמא בכל דברייתא מיירי דיעבד ותירץ בשני פנים האחד כמש"ל בסמוך והשנית דפריך מכח מתני' דהכא דתני בסיפא בכל שוחטין ומרבינן בגמרא דבכל מרבה צור וזכוכית וקנה וקשיא רישא אסיפא דרישא תני דיעבד וסיפא לכתחילה דאי הסיפא מיירי דיעבד תרתי דיעבד למה לי יעש"ה ומאן

יהב לן כו' להבין דבריו הקדושים דיקשה א"כ ה"ל למיפרך תיכף מתני' רישא אסיפא. ויגעתי ומצאתי לי און להבין דבריו הקדושים דממתני' לחוד לק"מ י"ל דסיפא דמתני' לא מרבה כ"א זכוכית דלא תני ברישא דמתני' כלל וא"ל למה לא כייל זכוכית ברישא בהדי אינך דצור כו' ז"א דרישא מיירי דיעבד ובסיפא באמת מיירי לכתחילה בזכוכית אבל השתא פריך גם מהברייתא דתני בכל שוחטין בין בצור בין בזכוכית כו' והשתא קשה מקודם מברייתא וצ"ל דברייתא מיירי דיעבד א"כ קשיא רישא אסיפא דמתני' כנ"ל וא"ל דסיפא מרבה זכוכית לכתחילה קשיא סיפא דמתני' מברייתא דלא מכשיר זכוכית כ"א דיעבד וא"ל דסיפא דמתני' מרבה זכוכית דיעבד קשה בכל שוחטין ל"ל וליתני כתנות פרשת בלק אור בגמרא דבבא בתרא דף ט' ע"א לא יפתח אדם לחצר השותפין פתח נגד פתח חלון נגד חלון מנה"מ אמר רבי יוחנן דאמר קרא וישא בלעם את עיניו וירא ישראל שוכן לשבטיו ומה ראה. ראה שאין פתחי אהליהן מכוונים זה לזה אמר ראוין הללו שתשרה עליהן שכינה וכתבו התוס' מסיפא דקרא דרשו דכתיב ותהי עליו רוח אלהים ורבים נבוכים להבין דברי התוס' ונראה דאי' בזוהר פ' בלק דף רי"א ע"ב ותהי עליו על ישראל קאמר כמאן דאפריש סודרא על רישא דינוקא בגין דלא ישלוט בהון עיני כדין שרי ואמר מה טובו אהליך יעקב וזה כוונת התוס' מדכתיב ותהי עליו רוח אלהים ר"ל על ישראל רוח אלהים ששרתה עליהם שכינה להגין מעין הרע ואמר ראוים הללו שתשרה עליהם שכינה שגם הם נזהרים שלא יזיקו זה לזה בהיזק ראיה ולכך הוא מדה כנגד מדה שהקב"ה פירס שכינתו עליהם כאדם הפורס סודרא על ינוקא שלא יהיו נזקים מעין הרע של אחרים וק"ל:

בפסוק ויגר מואב מפני העם כי רב הוא ואיכא למידק מאי כי רב הוא הלא ישראל היו כובשים שלא כדרך הטבע א"כ למה אמר ויגר מהם מפני שהם רבים אפילו אם לא היו רבים כיון שכבשו סיחון ועוג בדין הוא להתירא מהם ועוד איכא למידק דבלק אמר לכה נא ארה לי את העם הזה אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ א"כ לא ביקש אלא לחסר מהם מעט ולגרשם מן הארץ שלא ביקש אלא להסיעם מעליו ובלעם הי' שונא יותר מבלק ואמר קבה לי וגרשתיו מן העולם ונראה דאי' בפ' שור שנגח דף ל"ח א"ר חיי בר אבא א"ר יוחנן אין הקב"ה מקפח אפי' שכר שיחה נאה דאלו בכירה דקאמרה מואב אמר הקב"ה למשה אל תצר את מואב ואל תסגור בם מלחמה מלחמה הוא דלא הא אנגריה שרי וצעירה דקאמרה בן עמי אמר הקב"ה למשה וקרבת מול בני עמון אל תצורם ואל תסגור בם כלל דאפי' אנגרי' לא תעבוד בהם ולדעתי זה שרמזה התורה ויגר מואב ובריש סנהדרין אמרי' בלשון לא תגורו לשון כינוס הוא וכן אי' במדרש ילקוט

אין ויגר אלא לשון אסיפה כמה דאמר אוגר בקיץ בן משכיל מלשון אוגרה בקציר ולפ"ז יהיה מכוון בפסוק ויגר מואב ר"ל שאגרו נכסיהם לתוך ערי מבצר מפני העם כי רב הוא ר"ל בשביל שהוא בן בכור של לוט ובשביל שפירסמה אמו בלשון מואב הותר לישראל לשלול שלל ולכך ויגר מואב ואחר לומדי זאת מצאתי כתוב כן בחידושי אגדות ושמחתי שהייתי בר מזלו בזה:

ואיתא שם אמר ר' חייא בר אבא אמר ריב"ק לעולם יקדים אדם לדבר מצוה שבשביל לילה אחת שקדמה בכירה לצעירה קדמתו ארבע דורות לישראל עובד ישי ודוד ושלמה ואמרי' בחלק אמר רב יהודה א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפי' שלא לשמה שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק זכה שיצא ממנו רות ולפ"ז בלק היה יודע שממלכות של ישראל עתיד להשתלש ממנו ולכך לא רצה לעקור אותם לגמרי מן העולם רק לנסות מהם ולחסור מהם מעט כדי לגרשם ולהסיעם מעליו משא"כ ברישא זכוכית בהדי אינך כמו דחשיב בברייתא וקשיא על הבריי' ממ"נ או מרישא דמתני' או מסיפא דמתני' כנלע"ד ברור בדבריו אך לפמ"ש תו' דה"ה דהמ"ל קנה אקנה ל"ק כאן בקנה דאגמא כאן בשאר קנים כדמחלק הש"ס א"כ עדיין י"ל דבכל דברייתא דיעבד וסיפא דמתני' דתני בכל שוחטין מרבה קנה והיינו קנה דאגמא דכשר לכתחילה ורישא דמתני' מיירי משאר קני' דדוקא דיעבד אולם י"ל דיש הכרח דסיפא דמתני' מרבה זכוכית דאל"כ קשה באמת למה לא קתני ברישא דמתני' זכוכית וההכרח לומר דבכל דסיפא מרבה זכוכית וקשה שפיר ממ"נ כנ"ל אבל עדיין קשה דלמא בכל דסיפא מרבה קנה דאגמא וא"ל למה לא חשיב ברישא דמתני' זכוכית י"ל תני ושייר. רק דיקשה מאי שייר דהאי שייר אך י"ל דשייר נמי השוחט בסכין פגום באותו מקום שאין בו פגימה לכך פרש"י דזאת שמעינן מהא דייק דכבר ממגל יד גופי' מוכרח דאסור לשחוט בסכין פגום אף במקום יפה וכ"ש הוא ממגל יד דחיישינן שמא ישחוט באידך גיסא כ"ש בהך צד גופי' וכיון דכבר ממשנתנו מוכרח זה לא חשיב לשייר כלל והדרא קושי' לדוכתיה למה לא חשיב זכוכית ברישא ועכ"ל דסיפא דמתני' מרבה זכוכית א"כ פריך שפיר מהברייתא או מרישא דמתני' או מסיפא דמתני' ודוק היטיב: בלעם היה שונא אותם יותר וביקש לעקור את הכל וזה אפשר מרומז בפסוק לכה נא ארה לי ר"ל לחסר מהם מעט כמ"ש במדרש כאדם שאורה אל התאנים כי עצום הוא ממנו ר"ל לכך אין אני רוצה לעקור אותם כי עצום ר"ל עצומים של ישראל שהוא מלכות בית דוד יבוא ממנו אחר כתבי זאת מצאתי בילקוט ראובני שהביא דבר זה בשם הזוהר שרצה לומר שחזקתם ועצומם של ישראל יהי' ממני ולכך

אוכל לנכה בו ואגרשנו מן הארץ אין אני חפץ לגרשם מן העולם אלא לנכות מהם מעט ולהסיעם מעלי משא"כ בלעם הי' שונא יותר וביקש לעקור את הכל:
בפסוק ויאמר בלק אל בלעם גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו ואיכא למידק בשלמא על הברכה הי' ראוי להקפיד אבל למה הי' מקפיד על הקללה הלא כל מגמתו שהביא לבלעם לקלל אותם ונראה ליישב ע"פ מה דאי' בפ' חלק וישם ה' דבר בפי בלעם ר' אלעזר אומר מלאך ר' יונתן אומר חכה אמר ר' יוחנן מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה הי' בלבו ביקש לומר שלא יהי' בתי כנסיות ובתי מדרשות מה טובו אוהליך יעקב שלא תשרה שכינתו עליהם משכנותיך ישראל עכ"ל ופרש"י ומהרש"א בד"ה מלאך שאותו מלאך הפך דיבורו של קללה בפיו לברכה ועל מה שאמרו וכולן חזרן לקללם פירש"י כפי מה שהי' בלבו ופי' מהרש"א שקללה אחת נהפכה לברכה אבל קללות רצה לומר שאר קללות שביקש לקללם היו קללות ר"ל לבסוף נמצא אנו למדין כל מה שרצה לקללם בא מלאך והפך בפיו לברכה ואם לא הי' רוצה לקללם לא הי' באים לכלל ברכותיו עיין בתענית דף ך' ע"א גבי ברכן כארז ופירש"י דבלעם אמר כארזים ומלאך השיבו עלי מים וזה הי' מרמז בלק גם קוב לא תקבנו גם ברך לא תברכנו ר"ל שאני רואה כל מה שאתה רוצה לקלל נהפך בפיך לברכה א"כ גם הקללה אין אני רוצה כדי שלא תבא ברכה בפיך וק"ל: בפסוק כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאור ויאר והקשה בזוהר אמאי איצטרך הכי ברכה דהא בגין קללה הוי אזיל מאי את אשר תברך מבורך עיין שם ול"נ ליישב ע"פ נגלה דהא איתא דבלעם הוא לבן ומצינו בלבן שבירך את רבקה ויאמר לה אחותנו את היי לאלפי רבבה וירש זרעיך את שער שונאיו נמצא לפי ברכה זו ראוי להתקיים בזרעה של רבקה לירש שאר שונאיו והי' מתירא שלא יאמר בלעם שהוא לבן שכבר ברכתי זרעה של רבקה שהם ישראל שירשו שאר שונאיו ולא יועיל קללה שלי לכך הכניס בדבריו כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואת אשר תאור יואר אף לאחר ברכה מ"מ מהני קללה שלך בכן לכן נא ארה לי את העם הזה וק"ל ועיין בפרשת ויצא במה שכתבתי על פסוק השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע וילפי' דטובתן של רשעי' רעה אצל צדיקים ע"פ הזוהר שלבן רצה לקללם כמו בלעם ע"ש ותמצא נחת:
זוהר פ' בלק דף קצ"ג ע"ב סימן לשטות מילין ובזה יבואר הפסוק גם אויל מחריש לחכם יחשב משום שתיקה וזה סייג לחכמה שתיקה וק"ל:
זוהר דף קפ"ח ע"א דמואב ניצולו בזכות רות ולמה לא יצילו מדין בזכות יתרו וציפורה אשת משה ותירץ אינו דומה למאן דזמין למלקט תאנים למאן דכבר לקט ובזה אמרתי ליישב מדרש רבה ועתה לכה נא ארה לי את העם כאדם שאורה את התאנים ר"ל למי

שרוצה ללקוט שעדיין לא לקט ומחויב לשמור התאנים ולכך לא בעינא למעקר כולה וק"ל:

על פרשת בלק - אור חדש

גרסינן במסכת חולין דף י"ט ע"ב במשנה השוחט מן העורף שחיטתו פסולה המולק מן העורף מליקתו כשרה השוחט מן הצוואר שחיטתו כשרה המולק מן הצוואר מליקתו פסולה כו' נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה כשר במליקה פסול בשחיטה בגמ' מאי עורף ממול עורף וכה"א והוא יושב ממולי כו' אמרי בני ר' חייא מצות מליקה מחזיר סימנים לאחורי העורף ומולק א"ד אף מחזיר וא"ד מחזיר דוקא ומסתברא כמ"ד אף מחזיר ממאי מדתני השוחט מן העורף שחיטתו פסולה המולק מן העורף מליקתו כשרה ואס"ד מחזיר דוקא מאי אריא מולק אפי' שוחט נמי אלא לאו ש"מ אף מחזיר ומתני' בדלא אהדר. א"ר ינאי יקבלו את הרובין את תשובתן דקתני נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה כשר במליקה כו' למעוטי מאי מ"ל למעוטי מחזיר סימנים לאחורי העורף דלא אמר רבה בר"ח לא למעוטי שן וצפורן ופריך שן וצפורן בהדיא תני לה אלא אר"י למעוטי מוליך ומביא דכשר בשחיטה ופסול במליקה הניחא למ"ד מוליך ומביא פסול במליקה אלא למ"ד מוליך ומביא כשר במליקה מא"ל ומשני בני ר"ח סברי לה כמ"ד מוליך ומביא במליקה פסול עכ"ל ותמה בזה הגאון מוהרש"ל ז"ל בספרו ים של שלמה אהנך פוסקים דפסקי מוליך ומביא במליקה כשר ופסקי נמי כבני ר"ח דמצות מליקה מחזיר סימנים לאחורי העורף כו' וזה תרתי דסתרי אהדדי דהא נזקקי' אנחנו לומר לבני ר"ח דמו"מ במליקה פסול דאי אמרת כשר מתני' למעוטי מאי כדאמרי' בגמ' וגם מוהרא"ם בפ' ויקרא הרגיש בזה ג"כ עיין עליו. וזה בשנת תקיד"ל אמרתי ליישבו ומקדם נבאר כל חמירא דאי' בתוס' ד"ה ומסתברא כמ"ד אף מחזיר תימא דלא ה"ל למימר ומסתברא דהא תיובתא גמורה היא ממתני' למ"ד מחזיר דוקא וי"ל דלכתחילה פליגי אבל בדיעבד לכ"ע כשרה בכל ענין ולה"ק מסתברא דהמולק מן העורף משמע כדין מליקה לכתחילה שהיא מן העורף ובד"ה שאח"ז לא למעוטי שן וצפורן מה שהקשה בקונטרס להמפרשים דאיירי בתלושים (ודייק כשר בשחיטה פסול במליקה) לא שייך למיפרך תנינא מברייתא אא"כ שנוי' במשנה נראה דל"ק דהא נמי שמעינן ממשנה דזבחים וכו' ומיהו קשיא קושיא אחרת שהקשה דהל"ל למעוטי תלוש והוה כל תלוש בכלל וכו' והא דלא קאמר למעוטי דורס דכשר במליקה ופסול בשחיטה משום דבהדיא קתני לה דפסול בשחיטה ואי אשמעינן דכשר במליקה ה"ל למיתני איפכא

פסול בשחיטה כשר במליקה וכו' עיש"ה ואיכא למידק חדא דעל תימא לא שייך וי"ל כדרך העולם לדקדק בזה וכבר הותר הרצועה מהגאון החסיד, בספר של"ה. ותו איכא למידק לאיזה ענין כתבו תוס' ליישב קושיא חדא על הי"מ דקיימא אידך קושי' מה לי אם נסתר פירושם מכח קושי' אחד או משני קושי' גם הלשון ומיהו קשה קושיא אחרת וכו' אינו מדוקדק וגם הא דמקשי' אמאי לא אמר למעוטי דורס לא שייך הכא מידי ובכדי ליישב כ"ז נראה לחבר שני דיבורי תוס' שזכרנו ולומר ששניהם בדיבור אחד נאמרו ובא זה ולמוד ע"ז להסתיר התירוץ על התימא באופן אם יהי' כזה התירוץ אזי קשה קושיא אחרת שבקונטרס ויתיישב שפיר המשך לשון התוס' ויתורץ נמי מה שאיכא למידק ברש"י במכילתין דאיתא שם אמר שמואל כל הכשר בשחיטה כנגדו בעורף כשר במליקה הא פסול פסול כו' רש"י ד"ה אמר שמואל כל הכשר שמואל לאו בהלכות שחיטה קמיירי דא"כ איכא למיפרך טובא דאי קסר מוליך ומביא במליקה פסול הא איכא מוליך ומביא דכשר בשחיטה ופסול במליקה והאיכא תלוש ואי קסבר מוליך ומביא במניקה כשר וכל שכן קוצץ ויורד קשיא סיפא הא כל הפסול פסול הא איכא דורס דפסול בשחיטה וכשר במליקה יעש"ה ויש לדקדק ל"ל לרש"י ז"ל לאהדורי אסיפא להקשות מדיוקא דשמואל טפי ה"ל למיפרך ג"כ מרישא גופי' דאי קסבר מוליך ומביא במליקה כשר א"כ הדרא פירכת ר' ינאי לדוכתי' מתני' למעוטי מאי בהא דתני נמצא כשר בשחיטה פסול במליקה וע"כ דממעט מחזיר סימנים לאחורי העורף דכשר בשחיטה ופסול במליקה א"כ לפ"ז קשה על שמואל מרישא דאמר כל הכשר בשחיטה וכו' הא איכא מחזיר סימנים אף שיש ליישב קושיא זו דזה לא קשה לשמואל מאחר שדייק ואמר כל הכשר בשחיטה כנגדו בעורף כשר במליקה מדקאמר כנגדו בעורף ש"מ הא דאמר כל הכשר בשחיטה מיירי בשוחט מן הצוואר א"כ לא מיירי בהחזרת ס מנים ובשוחט מן העורף רק דמיירי מה שיש בהכשר שוחט מן הצוואר ושכנגדו פסול במליקה מן העורף וזה ברור לפשטות מ"מ יצורף לכל מה שכתבנו יתורץ גם זאת דהנה איתא שם ע"ב אמר זעירא נשברה מפרקת ורוב בשר עמה נבילה א"ר חסדא אף אנן נמי תנינא מלק בסכין מטמא בגדים אבית הבליעה וא"א טריפה היה מליקתה זו שחיטתה תהני סכין לטהרו מידי נבילה אמרי התם משום דלאו שחיטה היא כלל מאי טעמי' ר"ה אמר מפני שהוא מחליד רבא אמר מפני שהוא דורס ופריך מ"ד מפני שהוא מחליד מ"ט לא אמר משום דורס קסבר מוליך ומביא במליקה כשר ומ"ד מפני שהוא דורס מ"ט לא אמר משום מחליד א"ל חלדה ה"ד כחולדה הדרה בעיקרא בתים דמכסיא הכא הא מגליא עכ"ל הגמ' יעש"ה ויעויין במ"ש התוס' שם דהיינו ההחלדה ששוחט

הסימנים מלמטה למעלה עיי"ש והנה לכאורה יש להקשות בשמעתין מאי פריך למעוטי מאי לפמ"ש התו' דמש"ה לא קאמר למעוטי דרסה דבהדיא תנינא בסיפא דפסול יע"ש א"כ קשה עדיין דלמא למעוטי חלדה דהוה במליקה לרב הונא ופסול בשחיטה ועל חלדה זו דמליקה לא שייך להקשות בסיפא תנינן דחלדה היא פסולה בשחיטה דז"א דהלא עינינו רואות דבהחלדה זו פליגי ר"ה ורבא. ובאמת לרבא אין זה החלדה פוסלת כלל ומההכרח לתרץ הכי דהא עיקר ההחלדה דשוחט הסימנים מלמטה למעלה ורבינא פריך למ"ד דבני ר"ח דוקא מחזיר קאמר א"כ אין כאן חלדה כל עיקר מאחר דמקודם מחזי' הסימני' בהכרח ושוחט ומולק כראוי ובהיות כן מתורצים כל הקושי' הנ"ל דלפי תירוץ התוס' בד"ה ומסתברא וכו' דאף למ"ד דוקא מחזיר אם לא החזיר בדיעבד כשר נמצא הדרא קושי' התוס' לדוכתא ה"ל למימר למעוטי החלדה דכשר במליקה ופסול בשחיטה דאף למ"ד דוקא מחזיר י"ל ג"כ כשר במליקה אם לא החזיר הסימנים דכשר בדיעבד במליקה וליכא משום החלדה ופסול בשחיטה משום חלדה (וא"ל גם בהחזרת סימנים איכא אותו חלדה דשוחט הסימנים מלמטה למעלה ז"א דא"כ קשה מאי קאמר ומסתברא כמ"ד אף מחזיר מדתני השוחט מן העורף שחיטתו כשרה המולק מן העורף מליקתו פסולה וא"א מחזיר דוקא שוחט נמי כשר וכו' קשה דלמא מש"ה גבי שחיטה פסולה במחזיר משום החלדה אע"כ דבמחזיר ליכא חלדה): אמנם מעיקרא דדינא פירכא יש לתרץ קושיתינו דמש"ה לא אמרינן דמתני' למעוטי חלדה דכשר במליקה ופסול גבי שחיטה. דהנה רש"י ז"ל פירש מאי לאו למעוטי מחזיר סימנים דהיינו הרישא כשר בשחיטה פסול במליקה והסיפא דתני כשר במליקה פסול בשחיטה היא אידי יע"ש וזה לכאורה דוחק וי"ל באמת דהמקשן ידע דסיפא למעוטי חלדה דכשר במליקה ופסול בשחיטה רק דפריך רישא למעוטי מאי ומשני למעוטי מוליך ומביא אך ז"א דא"כ קשה על תרצן הראשון דמשני למעוטי שן וצפורן והיינו דסיפא ממעט שן וצפורן מחוב' קשה רישא למעוטי מאי דהא מסיפא כבר ידע דיש למעט חלדה נמצא הדרא קושי' הנ"ל לדוכתי' מאחר שאין לפרש המשך הש"ס דרישא וסיפא תרווייהו למעוטי אתא מדמשני למעוטי שן וצפורן אולם לפירוש היש מפרשים ברש"י דלמעוטי שן וצפורן באמת קאי ארישא והיינו תלוש מיושב שפי' קושיא הנ"ל שזכרנו די"ל דעיקר פירכת המקשן על הרישא למעוטי מאי ומשני שפיר או למעוטי שן וצפורן או מוליך ומביא ולפ"ז הן הן דברי התוס' בהמשך לשונ' כך תימא אמאי קאמר ומסתברא הא תיובתא גמורה היא ולכאורה י"ל דמ"מ דיעבד כשר אם לא החזיר אף למ"ד דוקא מחזיר. אמנם לפ"ז קשה מאי פריך למעוטי מאי דלמא למעוטי החלדה דאף למ"ד דוקא מחזיר קיימי' דכשר

בדיעבד אם לא החזיר כנ"ל נמצא באמת התימא קיימת ובכדי שלא נפרש לעולם דלמ"ד דוקא מחזיר אם לא החזיר כשר והא דפריך למעוטי מאי היינו על הרישא לחוד הוא דפריך וא"ל א"כ מאי משני לה למעוטי שן וצפורן יש לפרש כפי' היש מפרשים דקאי באמת אירשא על תלוש לזה סמכו בלשונם דפי' יש מפרשים נדחה מכח מיהו קשיא קושיא אחרת וממ"נ קשה או התימה או קושי' האחרת הנ"ל ובהיות כן דפירכת רבינא אינה כ"א למ"ד דוקא מחזיר אבל למ"ד אף מחזיר שפיר י"ל למעט החלדה כנ"ל א"כ שפיר פסקו הגאוני' כבני ר"ח והיינו אף מחזיר כפי מה שאסיקנא במסתברא כמ"ד אף מחזיר ושוב שפיר י"ל באמת מוליך ומביא במליקה כשר ויתבאר נמי דברי רש"י ז"ל לשמואל מו"מ במליקה כשר ומתני' כמעט חלדה דס"ל אף מחזיר ודו"ק:

על פרשת פנחס - כתנות אור

בפסוק לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כתבו התוס' בזבחים דף ק"א ע"ב בד"ה ואידך שלא היו כהנים גדולים אלא מפנחס ובספרי מפיק לה מאת בריתי שלום שעמדו ממנו שמונים כהנים בבית ראשון ושלש מאות בבית שני וכולם נמנים בספרי עכ"ל ולכאורה איכא למידק היכן רמיזא ששמונים כהנים גדולים יעמדו מפנחס ונ"ל איתא בקידושין דף ס"ז ע"ב בעל מום דעבודתו פסולה מנ"ל א"ר יהודא אמר שמואל דא"ק לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. והא שלום כתיב א"ר נחמן וי"ו דשלום קטוע הוא וקרינן שלים א"כ גמטרי' שלים ש"פ וזה מרומז הנני נותן לו את בריתי שלום ר"ל שלים בגימטרי' ש"פ שיעמדו מזרעו ש"פ כהנים גדולים ונתתי שבח שזכני ה' בפשט רמז וביומא בפ"ק דף ט' בתוס' ד"ה ולא שימשו בו אלא י"ח כהנים נראה שהי' להם גירסא אחרת בספרי ועיין שם: גמרא פרק יש נוחלין דף קי"ט ע"ב בנות צלפחד חכמניות הן ודרשניות הן צדקניות הן חכמניות הן שלפי שעה דיברו דאמר ר' שמואל בר ר' יצחק מלמד שהיה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבמין שנאמר כי ישבו אחים יחדיו אמרו לו אם כבן אנו חשובים תנו לנו נחלה כבן ואם לאו תתיבם אמנו מיד ויקרב משה את משפטן לפני ה' דרשניות הן שהיו אומרת אלו הי' לו בן לא דברנו והתניא בת אביי אמר אפילו בת לבן לא דברנו ופי' רשב"ם אלו היה לו בן כדכתיב כי אין לו בן וכבר היו ידוע שהבן יורש את אביו שהרי היו יודעות פרשת נחלות כדאמרי' לעיל דלא הוי מספקא להו אלא אי נוטלת חלק בכורה אם לאו וכו' והקשו התוס' לפי' רשב"ם למה להו לבוא מכח פרשת יבמין תיפוק לי' מקרא מלא ונראה ליישב קושי' התוס' דהא לעיל בפרקין אמרינן שארו זה האב דאמרינן קרא שלא כסדרן כתיבי וכתבו

התורה לשארו הקרוב וסמכו התורה ליתן לקרוב קרוב קודם ופריך הש"ס דלמא האח קודם לבן המת משום דקם תחת אביו ליבום ומשני כלום יש יבום אלא במקום שאין בן וכתבו התוס' שמהאי טעמא בן עדיף מאח ולפ"ז ניחא ולא קשה כלל קושית התוס' על פי' רשב"ם דאף דידעו פ' נחלות הוכרחו לבוא מכח פ' יבום דבלא פ' יבום נוכל לומר דאחי צלפחד קודם לבנותיו משום דקרא שלא כסדרן כתיב ואחי המת קרובים יותר מבנותיו לכך באו מכח פ' יבום אם כבן אנו חשובים לפטור מיבום א"כ מהאי טעמא אנו קרובים יותר מאחי המת א"כ תנו לנו נחלה ואם לאו וע"כ אחי המת קודמים שקם תחת אביו ליבום ואין הבת פוטרת מיבום א"כ תתיבם אמנו: וגם נ"ל ליישב במאי דמשני אביי אפילו הי' בת לבן לא דברנו ולכאורה שפת יתר הי' בפיהם ולמה הוצרכו לומר אלו הי' בת לבן לא דברנו ועוד איך מוכח מהאי קרא כי אין לו בן אלו הי' בת לבן שדרשניות היו ונ"ל דאיתא בפרק י"נ דף קט"ו ע"ב שהיו הצדוקים אמרו שתרוש הבת עם בת הבן מק"ו מה בת בנו הבא מכח בנו תרשנה בתו הבא מכחו לכ"ש והשיב ר' יוחנן בן זכאי לא תהי' תורת שלימה שלנו כשיחה בטילה שלכם מה לבת בנו שכן יפה כחה במקום אחים תאמר בבתו שהורע כחה במקום אחים ונצחום ופי' רשב"ם ופי' ריב"ם מה לבת בנו שיפה כחה במקום אחים שירשה במקום אביהם כגון בנות צלפחד שירשו בנכסי חפר אבי אביהן עם בני חפר שנאמר נתן תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם תאמר בבתו שהורע כחה אצל אחים כשם שאין יורשת עם אחיה בנכסי אביהן כך אינו יורשת עם בת אחים בא וראה שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר ולא לקחו בני חפר ובנות חפר כל נכסי חפר נמצאת בת הבן קודמת לבת דהיינו בנות צלפחד שקדמו לבנות חפר והנה לצדוקים הי' ר' יוחנן ב"ז לפרוך האי ק"ו משום דמצינו באמת בקרא שבנות צלפחד ירשו בנכסי חפר אבי אביהן שנאמר נתן תתן להם אחוזת נחלה בתוך אחי אביהם אבל אנו לומדים זה מקרא דבת הבן קודמת לבת משום דאי' בפרק י"נ דף קט"ו ע"א ת"ר ובן אין לו אין לי אלא בן בן הבן או בת הבן מנין שיהי' קודמת לבת ת"ל בן אין לו עיין עליו ופי' רשב"ם אין לו עיין עליו של מת אם יש לו בן או דבאו מכחו של בן כגון יוצאי יריכו ויו"ד יתירה קדריש דמצי למיכתב אין בלא יו"ד כדכתיב מאן בלעם הרי למדנו דאנו דורשים יו"ד יתירה עיין עליו דאפילו הניח הבן בת היא קודמת לבת אלא דהצדוקים אינם מודים בדרוש זה דלא כתיב מפורש בתורה ולכך פי' הרשב"ם שהוכרח להביא ראי' מקרא דכתיב נתן תתן להם וגו' והנה בנות צלפחד נטלו ג' חלקים בנחלה חלק אביהם שהי' מיוצאי מצרים וחלקו עם אחיו בנכסי חפר ולכך הוצרך לומר אלו הי' בת לבן לא דברנו בשביל שהיו רוצים ליטול בנכסי אבי אביהן ופן

יאמרו שאפילו בת קודמת במקום בת הבן וכש"כ בני חפר ולכך אמרו אפילו הי' בת לבן לא דברנו מטעם דרשה דדרשי' יו"ד יתירה בן אין לו עיין עליו א"כ בת הבן קודמת לבת וע"כ שהיא עומדת במקום בן א"כ מגיע עלינו חלק בנכסי חפר שהוא אבי אביהן ולא יטלו בנות חפר או בניו כי אנו עומדים במקום אבינו ובת הבן כבן יחשב ושפיר אמרו דרשניות היו ר"ל דרשניות שהי' אומרים אלו הי' בת לבן לא דברנו וע"כ דרשא יתורא דיו"ד בן אין לו והוצרך להם לטענות' כדי שירשו בנכסי חפר וק"ל וזה מרומז בלשון ר' יוחנן בן זכאי שאמר לצדוקי' לא תהי' תורה שלימה שלנו ר"ל שהתורה שלימה כתבה אין לו בן מלא כתיב ביו"ד ללמד שבת הבן במקום הבן עומדת וקודמת לבת ואין אתם מודים לדרש זה כשיחה בטילה שלכם שאתם לומדים ק"ו ויש לק"ו פירכא מה לבן שכן יפה כחו אצל אחים כמו שמצינו בקרא בהדיא נתן תתן להם וגו' וק"ל:

גמרא דסוכה דף מ"ז ע"א אמר ר' יוחנן אומר זמן בשמיני של חג ואין אומרים זמן בשביעי של פסח ואמר ר' לוי בר חמא ואי תימא ר' חמא בר חנינא תדע שהרי חלק בג' דברים בסוכה ולולב וניסוך המים אי הכי שביעי של פסח נמי הרי חלק באכילת מצה ומשני הכי השתא התם מלילה חלק מיום אינו חלק הכא אפילו מיום חלק רבינא אמר זה חלק משלפניו וזה חלק משלפני פניו א"ר פפא הכא כתיב פר והתם כתיב פרים ר' נחמן בר יצחק אמר הכי כתיב ביום והתם כתיב וביום רב אשי אמר הכא כתיב כמשפט והתם כתיב כמשפטם ע"כ הגמ' ולכאורה איכא למידק בסוגיא זו דהא כל דאמר פלוני אמר משמע שבא נמי לתרץ תירוץ אחר וניחא הא דקאמר תחילה רבינא אמר זה חלוק משלפניו וכו' שבא לומר תירוץ אחר על קושיות הש"ס אי הכי שביעי של פסח נמי כו' אבל לבתר הכא קאמר אמר ר"פ הכי כתיב פר ולא אמר ר"פ אמר משמע שלא בא לתרץ תירוץ על קושיא הנ"ל ובתר הכי רב נחמן בר יצחק אמר וכן רב אשי אמר משמע שבא לתרץ תירץ אחר ועוד יש לדקדק שהם לא תירצו על ז' של פסח דזה קושי' הש"ס ולא תירצו אלא על ז' דסוכה ועל ז' דסוכה לא קשה מידי דלהנך תירוצים דרב פפא ור' נחמן בר יצחק ורב אשי אין אנו צריכין כלל לז' של פסח אינו חלוק משלפניו ושמיני חלק:

אלא נראה ליישב בדרך אמת ע"פ מה שכתב הלבוש בא"ח סי' תרס"ג הא דחותמין בשבת דח"מ דסוכות בהפטרה בהזמנים ובשבת דח"מ דפסח אין חותמין בהפטרה בהזמנים וכתב הטעם שאני ח"ה דסוכות כיון שגומרים בו את ההלל בכל יום הוא כרגל בפני עצמו כיון שמשתנים קרבנותיו חשוב שפיר י"ט מח"ה דפסח וכתב הטור בסי' תרמ"ד שמטעם זה גומרין בו הלל דכל יום חשיב כי"ט בפני עצמו ובסימן תרס"ח כתב הלבוש שאין לומר חג השמיני העצרת הזה שיש לטעות שקאי על סוכות לבדו ונאמר שכל יום

מימי חג הוא בפני עצמו שזה ג"כ שקר כי אין נקרא חג בפני עצמו אלא יום שמיני אע"ג שכבר אמרנו לעיל סי' תרס"ג שכל אחד רגל בפני עצמו היינו בדרך אסמכתא מדרבנן בעלמא כו' אבל אינו כן מדין תורה הנגלית שכן משמעות המקרא שבכולם כתיב וביום ההוא ובשמיני כתיב ביום השמיני בלא וי"ו משמע שראשונים כלולים כולם בחג אחד וביום השמיני אינו כולל עם ראשונים אלא הוא חג בפני עצמו עכ"ל הרי מבואר מדכתיב וביום משמע שכל ז' הם כלולים בחג אחד והנה על קושית הש"ס דפריך אי הכי ז' של פסח נמי חלוק מאכילת מצה ותירץ הש"ס דהכי מיום נמי חלוק וכן על תירוץ רבינו קשה למה יאמרו זמן בימי ח"ה כל יום ביומו בח"ה דסוכות דהא כל יום חלוק משלפניו בקרבן וחלק משלפניו מיום ולכך בא רב פפא לתרץ ואמר רב פפא ר"ל אף שחלק מיום שלפניו מ"מ עשה הכתוב יום אחד דכתיב בכולם פרים והכי כתיב פר משמע שכולם הם חג אחד ושמיני אינו כולל בו ובאמת בז' דפסח סגי בתירוץ דאינו חולק משלפניו אבל איצטרך לן טעמא לומר דכל ז' דסוכות אף שחלוקם מ"מ נחשבים כחג אחד ולכך ניחא דעל קושי' זו תירץ רב נחמן בר יצחק הכי כתיב ביום והתם כתיב ביום אף שחלוקים זה מזה מ"מ הכתוב עשאן חג אחד ורב אמר הכי כתיב כמשפט והתם כתיב כמשפטם משמע שהם רגל אחד משא"כ שמיני וזה לדעתי כיון אמתי בדבריו וק"ל:

על פרשת פנחס - אור חדש

גמרא דמגילה דף כ"ז ע"ב מיניה עולא ב"ר מרבא פרשה של ר"ח כיצד קורין אותה וכו' עד שלח הלכתא מאי כו' דבר זה נדפס בפרשת בראשית ויכול המעיין לעיין שם:
גרסינן במס' קידושין דף מ"א ע"א שליחות מנ"ל א"ק ושילח מלמד שהוא עושה שליח ושילחה מלמד שהיא עושה שליח ושילח ושילחה מלמד ששליח עושה שליח וכו' שם ע"ב בתרומה מנ"ל א"ק אתם גם אתם כו' ובקדשים יליף מדריב"ק וכו' ופריך לר' יונתן דמפיק ליה להאי קרא לדרשא אחרינא דכל ישראל יוצאים בפסח אחד וכו' ומקשי' שם בתוס' למה לא יליף שליחות בקדשים מדגלי רחמנא גבי פר של אהרן ושחט את פר החטאת אשר לו וכו' ותירצו דמשם ה"א דווקא בחטאת משוי שליח אבל בעולה כיון דלאו בדידיה תליא מלתא דממשכנין אותו לא מצי משוי שליח עיי"ש ובמהרש"א ויעויין לעיל פ' ויקרא תרי תמיהות דדכירא ולא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש דלכאורה נעלם מהם ש"ס ערוך דמנחות דף י"ט ע"א דפריך שם לר"ש אי מה סמיכה בבעלי' אף שחיטה בבעלים ומשני מדגלי רחמנא בפר של אהרן כו' ולתי' תוס' במכילתן הדרא פירכת הש"ס לדוכתא נקיש לסמיכה מקרא דוסמך ושחט שיהי' בבעלים אחר שמקרא

זה בעולה הוא דכתיבא ויעויין בפ"י וכמו כן במס' חגיגה דף ט"ז ע"ב כתבו התוספות דליכא למילף ששחיטה יהא בבעלי' דומי' דסמיכה דהך היקש אינו אלא דרבנן ולכאורה קשים דבריהם להולמן דהלא זהו ממש פירכת הש"ס במנחות כנ"ל וכבר שני לה למוכח מפר של אהרן דלא מקשינן לסמיכה וכבר הרגיש בזה מ"ז הגאון האמיתי בהקדמתו לספרו ח"ה ב"ק וכבר העליתי לעיל בפ' ויקרא בדברים נכוחים למבין וכאן באתי דרך קצרה מה שאמרתי בקטנותי כשנשאלתי שני תמיהות הנ"ל השבתי ממש תכ"ד דבאמת סברת תוס' לחלק בין חטאת לעולה אין זו סברא מוחלטת ומוכרחת כ"א לריב"ק דלדידיה מיותר ושחטו להורות רק על שליחות לבד וקשה שפיר ל"ל ותיתי מדגלי בפרש"א וההכרח לחלק בין חטאת לעולה וכמו כן למאן דס"ל אין שוחטין הפסח עה"י ומיותר ויקחו איש שה לשליחות ג"כ מוכרח לחלק בין חטאת לעולה משא"כ במנחות דפריך לר' שמעון ומשני שפיר דאיהו יליף מדגלי בפר ש"א ואינו מחלק בין חטאת לעולה ומוקי באמת קרא דושחטו לכדר' יונתן. וקרא דויקחו איש מוקי לה ששוחטין את הפסח על היחיד דר"ש קאי בשיטתו דס"ל בפסחים ששוחטין הפסח עה"י. משא"כ בחגיגה מקשים תוס' על הת"כ דאתמר לר' יהודה וכן איתא בתוס' דמס' עירובין דף צ"ו ע"ב ולר"י גופי' דס"ל אין שוחטין הפסח על היחיד אם כן מיותר איש וע"כ על שליחות וקשה תיפוק ליה מדגלי בפר ש"א וצ"ל דמחלק בין חטאת לעולה א"כ מקשים תוס' שפיר ונילוף שחיטה מסמיכה כו' והוצרכו לפרש דהיקשא דרבנן כך הי' נראה לפע"ד לכאורה. אבל אחר העיון אמרתי שע"כ סברא מוכרחת היא בתוס' לחלק בין חטאת לעולה דאל"כ מאי פריך הש"ס לר' יונתן מא"ל דלמא איהו יליף ג"כ מדגלי רחמנא גבי פר של אהרן כו' ובאמת אינו מחלק בין חטאת לעולה כמו דשנינן לר"ש במנחות וכנ"ל: ודרך חידוד הלכה אמרתי דע"כ מוכח דר' יונתן גופיה מחלק בין חטאת לעולה דהנה לכאורה יש לדקדק לשיטת הפוסקים דשליח לקבלה עושה שליח קשיא ממ"נ אם שליחות דידי' עם שליחות דידה בסוג אחד הם וילפינן זה מזה א"כ ל"ל קרא דהיא עושה שליח נילוף משליחות דידיה ואי אין יכולים ללמוד שליחות דידה מן שליחות דידיה מחמת הפירכא שכן הוא מגרש בע"כ (או משום שבגירושין דידה הוה מילי ולא ממסרן לשליח) א"כ מנ"ל דשליח דידה עושה שליח דלמא דווקא שליח דידי' עושה שליח שכן הוא בע"כ וכנ"ל ועיין בפנ"י ואם נפשך לומר דזהו אינו פירכא שכן מגרש בע"כ דקרא סתמא כתיב אף במוציא ש"ר ואונס דאינו מגרש בע"כ א"כ גם שליחות הראשון נוכל למילף משליחות דידיה כנ"ל וא"ל דשליחות ראשון י"ל שכן הוא מילין ולא ממסרן לשליח כדידה ז"א דעדיין י"ל תרומה וקדשים יוכיח שהם ג"כ מילין וכמ"ש

הפ"י. אלא נראה דאי' בנדרים דף ע"ד האומר לאפוטרופס הפר נדרי אשתי ר' יאשי' אומר אינו יכול להפר דכתי' אישה יקימנו אישה יפרנו דוקא הוא ולא שליח ר' יונתן אמר מצינו בכל התורה כולה שליח של אדם כמותו כו' יעש"ה ולפ"ז קשה בש"ס מאי קאמר לא לכתוב רחמנא בגירושין ותיתי מתרומה וקדשים. דלמא אי לא הוה כתיב בגירושין ה"א דנילוף מנדרים שבעינן בעלים דוקא אך י"ל דמהתם ליכא למילף די"ל מה לנדרים שהוה מילין ולא ממסרן לשליח משא"כ בגירושין דידיה. ולפ"ז כיון דגבי גירושין דידה הוי נמי מילין איצטרך למיכתב בדידה דעושית שליח כי היכא דלא נילוף מנדרים שאינה עושת שליח. אבל לבתר דגלי קרא דהיא עושה שליח הראשון שוב לענין שליח עושה שליח מוכח שפיר מגירושין דידיה דאשכחן בכל גווני כנ"ל וא"ל אדנילוף מגירושין דידיה מנדרים שאין שליח עושה שליח ז"א דמה לנדרים שכן אינה עושה אף שליח הראשון רק בבעלים דוקא משא"כ גבי גירושין דידה כבר גלי קרא דעכ"פ היא עושה שליח הראשון ובחידושי הארכתי בזה: אבל לפ"ז קשה לר' יונתן דס"ל גם בנדרים עושה שליח א"כ למה לי בגירושין דידה דעושה שליח תיתי מן גירושין דידיה ומהכרח לומר דס"ל דאין למדין מן גירושין דידיה דאיכא למיפרך מאחר שהיא מגורשת בע"כ ולאו בדידה תליא מלתא לא מצי משוית שליח וכמ"ש התו' לחלק בין חטאת לעולה ואי קשיא נימא עולה תוכיח י"ל כמש"ל בפ' אחרי יע"ש באריכות (ועוד י"ל דבשלמא בעולה בעינן עכ"פ ג"כ דעתו דהדין נותן שכופין אותו עד שיאמר רוצה אני הרי בעינן דעתה עכ"פ משא"כ גבי גירושין דידה לא בעינן דעתה כלל וכלל) הרי עינינו רואות דעכ"פ ס"ל לר' יונתן זו הסברא לפרש דמאחר שבע"כ מוטל עליה לא מצי משוי שליח א"כ פריך שפיר ור' יונתן מא"ל מנ"ל שליחות בקדשים וא"ל דיליף מדגלי בפר של אהרן ז"א דע"כ ס"ל לר"י גופי' לחלק בין חטאת לעולה כמש"ל ודו"ק היטיב. ואגב דאיירינן בהאי מסכת נכתוב במס' זו איזה דברים קטנים מה שחדשתי בקטנותי: שם דף ד' ע"א מנינא דרישא למעוטי חליפין סד"א הואיל וגמר קיחה קיחה משדה עפרון מה שדה מקניא בחליפין אף אשה נמי מקני' בחליפין כו' והקשו בתוס' א"כ תהי' אשה ניקנית גם בחזקה מהך ג"ש משדה עפרון. ואיכא למידק לפי מה דאי' דף כ"ב ע"ב דביאה הוה ג"כ חזקה א"כ בהכרח לומר דאין חזקה קונה דאל"ה קשה ובעלה ל"ל דאשה נקנית בביאה תיפוק ליה מטעם חזקה. ויש לתרץ דהנה אי' במס' יבמות דף נ"ה ע"ב אשה לבעלה בהעראה מנין אתיא קיחה קיחה מעריות והקשו שם תוס' א"כ ובעלה למה לי דאשה נקנית בביאה תיתי הכל מג"ש דקיחה קיחה מעריות ותירצו התוס' שם דאי לא הוה כתיב ובעלה לא הוה ידענו דאשה נקנית בכסף דהוה מוקמינן לכל הג"ש דקיחה

קיחה אביאה דטפי עדיף למילף אשה מאשה לכך גלי קרא דובעלה להורות דלא לגמרי קאי הג"ש על ביאה דאל"כ למה לי ובעלה יע"ש ובהיות כן הקשו תוס' שפיר נילוף ג"כ מג"ש דקיחה קיחה דאשה נקנית בחזקה וא"ל דא"כ ובעלה ל"ל דאשה נקנית בביאה תיפוק ליה מטעם חזקה ז"א דאי לא הוה כתיב ובעלה לא הוה ידענו קידושי כסף וחזקה כלל דהוה גמרינן רק אשה מאשה והוה מוקמינן כל ג"ש על ביאה לילף קיחה קיחה מעריות דאשה מאשה עדיף דהשתא לק"מ למה לי הג"ש אביאה תיפוק לי' מטעם חזקה כיון דחזקה גופי' לא ידענא עכשיו ויש לדקדק עדיין בזה דיקשה אם נימא דאשה נקנית בחזקה למה לי הג"ש מעריות כלל וגם ובעלה דגם בהעראה איכא חזקה הא טעמי' הוא משום דאגביהו. וגם י"ל דעדיין מאי הקשו תוס' לפרש"י די"ל דס"ל כתירוצם הראשון שבמס' יבמות:

ובזה נתיישב לי קושי' עצומה על תירוצם השני של תוס' במס' יבמות וקשה הא דפריך במכילתן דף ה' ע"ב ובעלה מלמד שנקנית בביאה. ופריך והלא הדין הוא ומה יבמה שאינה נקנית בכסף נקנית בביאה זו שנקנית בכסף אינו דין שתקנה בביאה. ולשיטת תוס' הנ"ל קשה מאי פריך דלמא אי לאו ובעלה הוה מוקמינן כל הג"ש דקיחה קיחה על ביאה דטפי עדיף למילף אשה מאשה ושוב לא הוה ידענא קידושי כסף כלל וממילא לק"מ הג"ש על ביאה למה לי נילוף בהך ק"ו כיון דהשתא קיימינן דגם אשה אינה נקנית בכסף ממילא שוב ליכא ק"ו הנ"ל ולפמ"ש מיושבת היא דפריך למה לי ובעלה וגם הג"ש מעריות על העראה ותיתי הכל מיבמה דהא ביבמה איכא בהדיא לימוד ערוך דנקנית בהעראה. או יאמר דשם אמרינן ואיצטרך למיכתב כי יקח ואיצטרך למיכתב ויצאה חנם דאי כתיב ויצאה חנם ה"א היכא דיהבה איהי לדידיה וקדשתו הוה קידושין כו' והדר פריך ובעלה למה לי כו' וא"כ א"ל דה"א ג"ש דקיחה קאי על ביאה קשה ל"ל ותיתי בק"ו מיבמה דהא עכ"פ כסף קונה באשה מקרא דויצאה חנם ועוד יש לעיין בתוס' ד"ה מעיקרא דדינא פירכא ויש ליישב בזה הקושי' הנ"ל ועיין בזה: עוד שם דף ט' ע"ב אר"י בעולת בעל כו' ופריך ור"י האי ובעלה מאי עביד ליה ומשני דזו נקנית בביאה ואין אמה עבריה נקנית בביאה. והקשה הרב בעל עצמות יוסף ז"ל אמאי לא קאמר רבא למעט חופה והכי דרשינן ובעלה בביאה נקנית ואינה נקנית בחופה יע"ש וכבר הערנו מזה לעיל ונלע"ד דהנה יעויין לעיל אמר ר"ה חופה קונה מק"ו כו' ופריך מה להני שישנו בע"כ כסף באמה שהאב מוכר את בתו בע"כ שטר בגירושין ביאה ביבמה ור"ה כסף באישות מיהו לא אשכחן והקשו בעל מעשה חייא למה לא יחשב לפירכא עכ"פ יע"ש ועיין לעיל אך י"ל דהנה הקנין של עבד עברי ואמה צריך להיות ב' פרוטות דכתיב והפדה

מלמד שמגרעת פדיונה ויוצאת ומיני' למדים דהיתה נקנית בכסף הרי דאם מגרעת ע"כ הי' הקנין יותר מפרוט' וגבי קידושי אשה סגי בפרוטה ובהיות כן י"ל כך כוונת הש"ס ור"ה כסף באישות מיהו לא אשכחן כלומר אותו כסף שהוא באישות דהיינו פרוטה אחת לא אשכחן בע"כ בשום מקום דמה שהוא קונה בע"כ באמה היינו בשתי פרוטות דוקא ואין ילפינן מפרוטה אחת. אך כל זה אי ילפינן כסף באמה מוהפדה אזי מוכח דנקנית בשתי פרוטות דוקא כנ"ל אבל אי ילפינן כסף מכסף מקנתו אזי מוכח דגם באמה סגי בפרוטה אחת דסתם כסף הוא ש"פ אחת ומה דקאמר קרא והפדה שמגרעת פדיונה היינו אם הי' הקנין יותר מפרוטה אבל לא מוכח דיהיה הקנין דוקא ב' פרוטות דבשלמא אי ילפי' עיקר קנין כסף מוהפדה ע"כ שתי פרוטות בעינן כנ"ל ועיין בל"ח והנה לר' יוחנן מוכח כסף ממכסף מקנתו. דהא כדילפינן לה לקמן ממכסף מקנתו פרכינן אשכחן ע"ע הנמכר לנכרי הואיל וכל קנינו בכסף כו' וכתבו תו' דלא פריך אלא לר"ל אבל לר"י דאמר ד"ת משיכה קונה לק"מ יע"ש וא"כ פריך שפיר ור"י האי ובעלה מאי עביד ליה וא"ל למעוטי חופה קשה מהיכי תיתי דחופה קונה ואי מק"ו קשה הא איכא למיפרך שכן ישנו בע"כ וא"ל כסף באישות לא אשכחן בע"כ ז"א דהא לר"י אמה עבריה נקנית בפרוטה אחת הרי דאשכחן גם בפרוטה אחת בע"כ וק"ל:

שם דף ה' ע"א אמר ר' הונה חופה קונה מק"ו כו' ופריך מה להני שכן ישנן בע"כ ור"ה כסף באישות מיהו לא אשכחן בע"כ אמר רבא שתי תשובות בדבר חדא שלש תנן וארבע לא תנן. ויש לדקדק למה לא פריך לעיל תיכף שתי תשובות שעדיף שתי תשובות מתשובה אחת. ותו הקשיתי מכאן על, דברי הג' בעל תו' י"ט שכתב במשנתינו ליישב מה דנקיט הכא האשה בה"א ידועית משום דמיירי מאשה הנשואה כבר דהיינו מן אלמנה או גרושה. ולכאורה אין שום טעם לדבריו הקדושים אבל באמת אמרתי שדבריו מיוסדים על אדני פז ע"פ מ"ש הרמב"ם ז"ל בפתיחתו כבר הבאתיו לעיל באריכת לדקדק בו יע"ש דמש"ה סידר רבינו הקדוש מסכת גיטין קודם מסכת קידושין מפני שרצונו ליילך כמ"ש בתורה מקודם ויצאה והיתה ואח"ז והלכה כו' הרי להדיא שמיירי מן נשואיה השניה ומיירי באשה שכבר נתגרשה מן אישה הראשון ובודאי זולת זה אין שום טעם לדבריו ולפ"ז קשה מאי פריך שלש תנן וארבע לא תנן וע"כ דלא פריך מנינא למה לי דהא כבר רמי' נהלי לעיל ושניא דא דלר"ה אתי מנינא דרישא למעוטי חליפין וכמ"ש מ"ז הגאון ז"ל הבאתיו לעיל באורך יעש"ה ומהכרח לומר דפריך בפשטות מ"ט לא קתני תנא דידן גם חופה ולדברי תי"ט הנ"ל דהתחיל התנא האשה היינו מנשואה כבר א"כ אין לה חופה כלל דאיתא בש"ע א"ה דאין לאלמנה חופה ויעויין מ"ש בזה הגאון בעפ"י ז"ל ונלע"ד:

דהנה כבר כתבנו כמה פעמים מה שהקשו הגאונים למה תנא התנא שטר קודם ביאה הלא בקרא הוה ביאה מוקדם לשטר ותירץ בעט"י להורות דכסף ושטר שייכים בפחותים מבת שלשה שנים ויום אחד וביאה אינה כ"א אחר שלשה שנים ויום א' ומש"ה תני מקודם כסף ושטר דקונים בקטנה ואח"ז תני ביאה דקונה דוקא גבי גדולה. ותו י"ל משום דביאה נשואין עושה לכך תני מקודם כסף ושטר מה שעושה דין אירוסין ואח"ז תני ביאה מה שהוא גמר לגמרי. והנה לדברי הגאון בעל תי"ט ז"ל דמש"ה תני האשה בה"א דמיירי מנשואה כבר נסת' אופן הראשון שזכרנו דמש"ה הקדים כסף ושטר דשייכים קודם שלשה שנים ז"א דהא התחיל ואומר האשה הנשואה כבר נתגרשה או נתאלמנה א"כ לא מיירי כ"א מגדולה ועלה קא מפרש בכסף ושטר כו' ובהכרח לומר כאופן השני שזכרנו דמש"ה איחר ביאה דנשואין עושה אך על זה האופן יקש' ג"כ א"כ מאי קמבע"ל אי ביאה נשואין עושה אי אירוסין עושה תפשוט מהכא דביאה נשואין עושה מדקתני לבסוף אבל י"ל זה ע"פ מ"ש לעיל דהרב בעט"י כתב דקתני האשה בה"א בא למעט יבמה מכסף ושטר ודייק האשה זו נקנית בכסף ושטר ולא יבמה ולפמ"ש הקול הרמז נסתר זה דכתב דהך בבא דיבמה נקנית בביאה לגופיה לא איצטרך דכ"ש הוא מאשה זרה רק לדיוקא תני דדוקא בביאה היא נקנית ולא בכסף ושטר א"כ עדיין קשה ה"א דהאשה למה לי אם נאמר דגבי אשה ביאה אירוסין עושה בודאי הך בבא דהיבמה נקנית בביאה לגופיה איצטריך דאי מאשה ה"א דג"כ אינו עושה רק אירוסין ובאמת גבי יבמה נשואין עושה וכיון דהך בבא איצטרך לגופא שוב שפיר הוצרך התנא למיתני האשה בה"א להורות דדוקא באשה יש שלשה קנינים אבל גבי יבמה דקנין דידה דגומר ליכא כ"א ביאה וגם ע"ז יהיה קשה תפשוט מדתני האשה בה"א כנ"ל דביאה אירוסין עושה. אבל ז"א דלא מצי למיפשט מידי די"ל לעולם אימא לך ביאה נשואין עושה וא"ל למה תני האשה בה"א י"ל כאותו חלוקא דביאה נשואין עושה כס' התי"ט דתני האשה בה"א דמיירי מאשה הנשואה כבר וא"ל א"כ למה תני ביאה לבסוף י"ל משום דעתה קיימינן דביאה נשואי' עושה וכמו כן אין למיפשט מהכא דביאה נשואין עושה די"ל לעולם אימא לך ביאה אירוסין עושה וא"ל א"כ למה נקיט ביאה לבסוף י"ל להורות דכסף ושטר שייכים קודם ג' שנים. וא"ל הא מיירי מאשה הנשואה כבר וממילא לא מיירי כ"א מגדולה י"ל דבאמת לא מיירי מאשה הנשואה כבר וא"ל א"כ למה תני האשה בה"א י"ל עכשיו דקיימינן ביאה אירוסין עושה מש"ה הוצרך למיתני בה"א למעט יבמה מכסף ושטר דבבא דסיפא לגופיה איצטרך כנ"ל וזיל הכא קמדחה לי' וזיל הכא קמדחי' ליה והיא גופא קמבעיא ליה:

והנה כבר הבאתי לעיל דברי בעל מעשה חייא ז"ל דר"ה לא חש לפירכא מה להני שכן ישנן בע"כ בבעלמא משום דהוה פירכא כל דהוא ועל ק"ו לא פרכינן פירכא כל דהוא וס"ל ביאה אירוסין עושה וממילא איכא ק"ו גם מביאה שאינה גומר וקונה כמש"ל יע"ש וכיון דס"ל לר"ה בהחלט דביאה אירוסין עושה קשיא למה תני התנא ביאה לבסוף ועכ"ל כאופן הראשון הנ"ל משום דבא להורות דכסף ושטר שייכים בקטנה וקשה הלא מיירי מאשה הנשואה כבר דהוי' גדולה ועכ"ל כיון דס"ל ביאה אירוסין עושה ראינו מוכרח לפרש דמיירי מנשואה כבר רק מש"ה קתני האשה למעט יבמה מכסף ושטר ובהיות כן פריך שפיר שלש קתני וארבע לא קתני דלמה לא קתני חופה במשנתינו דהא לר"ה מיירי מתני' מנשואי' הראשונים ומש"ה פריך מקודם מה להני שישנן בע"כ ור"ה כסף באישות לא אשכחן וקשיא הא הוה פירכא כ"ד וצ"ל דס"ל ביאה אירוסין עושה ודלא כס' התי"ט שוב פריך שפיר ליתני חופה במשנתינו ודוק היטיב:

על פרשת מטות - כתנות אור

גמרא דיבמות דף ס' ע"ב תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד כשרה לכהונה שנאמר כל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם והרי פנחס הי' עמהם ורבנן לעבדים ולשפחות אי הכי בת ג' שנים ויום אחד נמי כדרב הונא דרב הונא רמי כתיב כל אשה יודעת איש למשכב זכר הרוגו הא אינו יודעת קיימת מכלל דטף בין ידעה ובין לא ידעה קיימו וכתיב וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם הא ידעה הרגו הוי אומר בראוי לבעול הכתוב מדבר תניא וכן הי' ר' שמעון בן יוחאי אומר קברי נכרי אינם מטמאים באוהל כו' ולכאורה תמוה דברי הברייתא דקתני וכן הי' אומר משמע דדבר זה שקברי נכרי אינם מטמאים תלוים ונמשכים אחר דברי רשב"י דלעיל וליישב דבר זה נבאר תחילה הפסוק ויקצוף משה על פקודי החיל וגו' ויאמר אליהם משה החייתם כל נקבה הן הנה הי' לבני ישראל בדבר בלעם למעול מעל בה' ופרש"י הן הנה מגיד שהי' מכירים אותה זו היא שנכשל בה פלוני ולכאורה איכא למידק מאי נפקא מיני' אם הי' מכירין או לא ונ"ל לומר דהא איכא למידק אמאי קצף משה דהא ע"כ הוא לא ציום בפירוש להרוג דאם הי' מצווים בפי' אין ספק שלא הי' עוברים דברי משה שכולם היו צדיקים ואם לא ציום א"כ אמאי קצף אלא נראה שהי' סבר משה שמצד עצמ' מכח סברי הי' ללמוד ולהרוג אותם דלעיל בפ' קדושים פי' רש"י ואת הבהמה תהרוגו אם אדם חטא בהמה מאי חטאת אלא מפני שבא לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל וק"ו אדם שהוא יודע להבחין בין טוב לרע וגורם תקלה

לחבירו לעבור עבירה וכן איתא שהמחטיא קשה מן ההרגו שההרגו אינו מאבד אותו אלא מעולם הזה והמחטיא מאבד אותו מן העולם הזה ומן עוה"ב ובגמרא דסנהדרין איתא עוד טעם אחר מפני קלון שלא יאמרו זה הוא שנכשל פלוני על ידה וק"ו אם חס הקב"ה על כבודן של רשעים ק"ו לכבודן של צדיקים ולפ"ז ליכא למילף ק"ו אבל אם נאמר שהי' מכירין אותן זו היא שנכשל בה פלוני איכא נמי קולן וראוי לבערם מן העולם ובזה יובן דקאמר ויקצוף משה על פקודי חיל ואמר החייתם כל נקבה הי' לכם ללמוד מק"ו להרוג אותם דמה בהמה שלא חטא וא"ת דלמא התם טעמא משום קולן ולכך קאמר הן הנה מלמד שהי' מכירין אותה זו היא שנכשל בה פלוני וא"כ שייך האי טעמא נמי הכא ושפיר הי' לכם לידע מסברא דנפשייכו להרוג אותם ולכך קצף עליהם ובמדרש ילקוט איתא למה אמרה התורה להחריב את כל המקומות מפני שמזכירין בגנותא של אדם ולכאורה יש לדקדק הא תינח אם פירש יודעת איש שנבעלת ממש אבל אם נימא בראוי לבעילה הכתוב מדבר א"כ מדוע יתחייבו מיתה ונ"ל לומר דאיתא בפ' במה אשה ויקצוף משה על פקודי חיל אמר להם משה שמא חזרתם לקלקולכם הראשון אמרו לו לא נפקד ממנו איש א"כ כפרה זו למה אמרו לו אם ידי עבירה יצאנו מידי הרהור לא יצאנו א"כ הראוי לבעול החטיאו אותם בהרהור ובזה יהי' מקושרים דברי הברייתא שאמר וכן הי' רשב"י אומר קברי גוים אינם מטמאים דבגמרא פריך מיתבי וכל הורג נפש וכל נוגע בחלל תתחטאו ומשני דלמא איקטול חד מישראל ורבנן לא נפקד ממנו איש ורשב"י לא נפקד ממנו איש בעבירה נמצא רשב"י מוקי להאי קרא בעבירה וע"כ קשה אליביה א"כ כפרה למה וצריכין אנו לומר מידי הרהור לא יצאנו וזה אם הרהור הוא חטא אבל אם אנו אומרים דהרהור אינו חטא כלל א"כ ע"כ ליכא למימר לא נפקד ממנו איש בעבירה דא"כ קשה כפרה למה אלא ע"כ לא נפקד ממנו איש שלא נהרג אחד מישראל כרבנן וא"כ י"ל קברי נכרי מטמאים דהא הי' צריכין הזאה ובזה יובן דברי הברייתא דתחילה לא אמרינן תניא רשב"י אומר גיורת פחותה מבת ג' שנים ויום אחד מותרת לכהונה וע"כ הא דקאמר פחותה ולא בת ג' מוקי להאי קרא בראוי לבעול וע"ז יש להקשות למה נתחייבה מיתה הלוא לא עשאתה עבירה וצריכין אנו לומר לפי שבאתה תקלה על ידן שחטאו ישראל בהרהור ש"מ דיש עון בהרהור עבירה וא"כ שפיר נוכל לומר לא נפקד ממנו איש בעבירה והא דצריכין כפרה משום שלא יצאו מידי הרהור וי"ל שנהרג אחד מישראל ולכך צריכין הזאה א"כ שפיר קאמר תניא וכן הי' רשב"י אומר קברי נכרי אינם מטמאים והא דכתיב לא נפקד ממנו איש בעבירה ואין להקשות א"כ כפרה למה בשביל הרהור עבירה וק"ל: ואגב דאיירינן בזה אכתוב ישוב נכון לדברי התו'

בד"ה הא אינה יודעת יקיימו לא הי' צריך למידק הכי אלא הא טף אפי' יודע' יקיימו כו' אלא שרוצה להקשות משניהם וכו' ולכאורה איכא למידק למה הוצרכו להקשות משניהם ה"ל להקשות מטף לחוד ונראה ליישב דאימא דיוקא דטף יקיימו לא הי' יכול להוכיח בראוי לבעול הכתוב מדבר דהא לפי סבר' המקשה דפריך אי הכי אפי' יתירות מג' שנים נמי בלבד שלא תהיה מותרת לכהונה וא"כ אי מדיוקי דטף לחוד לא היתי יכול להכריח בראוי לבעול דהייתי אומר דלמא אשמועינן כרא בסברת המקשה וקרא אתי לאשמועינן אפילו ביתירות מג' שנים החיו לכם לנשים והכי קאמר קרא וכל אשה יודעת איש הרוגו הא טף יקיימו לעבדים ולשפחות ואי אשמועינן קרא וכל טף אשר לא ידעו החיו לכם אפי' לנשים אך לענין הרגו יש חילוק בין גדולה לקטנה דגדולה דגם היא הזידה בבעילה לכך הרגו אבל קטנה דלא מזידה היא לאו בכלל יהרגו אלא יקיימו לעבדים ולשפחות ולא לנשים מ"מ נבעלה אבל טף שלא נבעלה אף אם היא יתירה מג' שנים החיו לכם לנשים ולכך מקשה מדיוקא הא אינו יודעת יקיימו ומדיוקא דטף משמע דגדולה אף אם יודעת הרגו דליכא למימר בגדולה אם אינו יודעת מותר לקיים לעבדים ולשפחות בטף אם אינה יודעת מותר ליקח אפילו לנשים כיון שלא נעשה בה עבירה מה לי גדולה ומה לי קטנה כיון דשניהם לא עברו בהם עבירה אלא ע"כ בראוי לבעול הכתוב מדבר והקפידה התורה על הראוי לבעול להרוג ועל שאינה ראוי לבעול אפילו ליקח לנשים והטעם מפני הרהור עבירה וק"ל: ואמרתי טעם לשבח על האי ברייתא דלעיל דמשני הש"ס דרשב"י סבר לא נפקד ממנו איש בעבירה אבל י"ל דאיקטיל חד מישראל ולכך כתיב וכל נוגע בחלל אבל קברי נכרים אינו מטמאים רבינא אמר נהי דמעטינהו קרא מלטמא באוהל ממגע וממשא מי מעטינא קרא ואיכא למידק למה לא תי' רשב"י כן ולכאורה פשטא דקרא אדם כי ימות באוהל משמע כרבינא ורשב"י ס"ל דאף ממגע טהרינהו ולכך מוכרח לומר דלמא איקטול חד מישראל ונראה דאי' בזוהר חיי שרה דף קל"א ע"א א"ר יוסי הא חמינן כל זימנא דב"נ קם ברוחא דא לאו איהו מסאב נפקא נשמתי' מיניה איהו מסאב אמר ליה ודאי הכי הוא והכא איתמר דהא ההוא יצה"ר כד נטיל רוחא מבר נש סאב ליה ואשתאר גופי' מסאב ושאר עמין עבדו ע"ז כד אינון בחייהון אינון מסאבין דהא מסיטרא מסאבא אית להון נשמתן כד אתרק מינה ההוא מסאבה אישתא' גופיה בלא מסאבו כלל עכ"ל הזוהר ועיין בזוהר ויחי דף ר"ך ע"א מבואר היטיב הרי להדיא לדעת רשב"י בזוהר דעו"ג בחיים הם מסיטרא דמסאבא וכד נפקא נשמתייהו נשאר טהור לגמרי משמע שבדין הוא שאפי' בנגיע' אינו מטמא ובישראל בהיפוך דיצה"ר נטיל נשמתיה ומטמא במותו וז"ש בגמ' רשעים בחייהם קרוים

מתים דיצה"ר מסאב להו ולכך מטמאין כמת אבל צדיקים אפילו במיתתן קרוים חיים שאינם מתים ע"י מלאך המות אלא ע"י נשיקה מהקב"ה ולכך אינו מטמא כמו בחיים ולכך כשמת רבי בטלו כהונה ועיי' בכתובו' בפ' הנושא גבי רבי מ"ש התו' והריטב"א ועיי' בזוהר וישלח דף קס"ח ע"א כתב שם בפירוש כדברי הנ"ל:

על פרשת מטות - אור חדש

כתובות דף נ"ז ע"א מתני' נותני' לבתולה יב"ח משתבעה הבעל ולאלמנה שלשים יום וכשם שנותנים לאשה כך נותנים לאיש כו' וכתב הר"ן ז"ל בבחור שנשא אלמנה לו יב"ח דלא כדעת הרמב"ם ז"ל דאין נותנים לו יותר מאשר נותנים לה השתא יעש"ה ויש ליתן טעם לדברי הר"ן ז"ל ממכילתן דאי' שם אמר רב הונא בוגרה נותנים לה שלשים יום כאלמנה מיתבי' בוגרה הרי היא כתבועה מאי לאו כתבועה דבתולה. לאו כתבועה דאלמנה ת"ש בוגרת ששהתה יב"ח ר"א אומר הואיל ובעלה חייבת במזונותי' יפר נדרים אימא בוגרת וששהתה יב"ח ת"ש המארס כו' בוגרה יום אחד ונתקדשה נותנים לה יב"ח ולארוסה שלשים יום תיובתא דר"ה תיובתי' מאי ולארוסה שלשים יום ה"ק בוגרת שעבר עליה יב"ח ונתקדשה נותנים לה שלשים יום עכ"ל הגמ' והקשו בתו' הלא כאן איתותב ר"ה ובמסכת נדרים משני הש"ס תני בוגרת וששהתה הא כיון דאיתותב ר"ה שפיר י"ל בוגרת ששהתה יב"ח כדינא. ותירצו דה"פ בנדרים איך פסק ותני בבוגרת רק יב"ח הלא משכחת לה לפעמים שלשים יום נמי כגון ששהתה יב"ח ונתקדשה כדקתני בברייתא ולארוסה שלשים יום ומשני תני בוגרת וששהתה יב"ח וקתני התם ואלמנה שלשים יום א"כ תני בוגרת סתם דדומה פעם לבתולה ופעם לאלמנה יעש"ה והקשו ה"ה מוהרש"א ומוהר"ם שיף ז"ל א"כ למה פריך הכא מר"ה על מתני' דנדרים הלא בלאו ר"ה קשה נמי כדפריך בנדרים כיון דלא ידע משינוי דש"ס תני בוגרת וששהתה ותו יש לדקדק למה פריך מקודם מברייתא דבוגרה ה"ה כתבוע ואח"ז פריך ממשנה דנדרים בל"ז הי' לפרוך ממתני' ואמרתי כשהיתי כבר חמיסר ליישב אחר שנדקדק דקדוק גדול לפע"ד דבמכילתן משני בל' זה אימא בוגרת וששהתה יב"ח ושם בנדרים משני תני בוגרת וששהתה יב"ח ובודאי צריכי' אנחנו לתת לב לדקדק על שינוי' לשונם בש"ס. דהנה מדקדקים המפרשים לאיזה צורך הביא שם התנא ולאלמנה שלשים יום הלא לא צריך אלא להביא דינא הואיל ובעלה חייב במזונותיה יפר נדרים סגי בבא קמייתא. רק הנה בנדרים דמשני תני בוגרת וששהתה כו' ודומה בוגרת לפעמים לבתולה ולפעמים לאלמנה כמ"ש תוס' ניחא הא דתני ולאלמנה התם. גם לשיטת ולסברת המקשה דתני בוגרת ששהתה ניחא ג"כ הא

דתני ולאלמנה שלשי' יום דהנה הקשה מהר"ם שיף ז"ל ולסברת המקשן דתני בוגרת ששהתה למה לא קתני דין נערה שם דבנערה הוה רבותא טפי דמשום מזונות תיפוק מאיסור נדרים דאורייתא שהוא ברשות אבי' יעש"ה א"כ י"ל דמש"ה תני ולאלמנה אף באופן שהדרא לבי' נשא כגון מן האירוסין לדעת הפ"י אך לסברת המתרץ דהכא אימא בוגרת וששהתה א"כ כבר תני נערה להורות דנפקאה מרשות אבי' א"כ למה לי דקתני התם ולאלמנה שלשים יום:

אך י"ל דהנה הקשה מוהרמ"ש לשיטת הר"ן ז"ל דלבחור נותני' לעולם יב"ח א"כ מאי פריך ממשנה דבוגרת ששהתה יב"ח דלמא יב"ח דתני משום החתן דנותנים לו יב"ח כשהוא בחור ותי' דא"כ למה תני ולאלמנה שלשים יום הלא גם באלמנה נותנים יב"ח משום דידיה לשיטת הר"ן יעש"ה ולפ"ז משני שפיר אימא בוגרת וששהתה וא"ל למה לי בבא דאלמנה שלשים יום כיון דכבר נשמע מנערה הך דינא דיצאת מרשות אביה זה ליתא דאי לא הוה קתני ולא מנה שלשים יום לא הוה ידענא אף בנערה דיצאת לרשות אביה והא דתני בוגרת ששהתה פירושו כמשמעו דששהתה יב"ח קאי אבוגרת ותני יב"ח משום הבחור דנותנים לו לעולם יב"ח כקושי' מהר"ם שיף דהשתא לא שייך תירוצו כיון דלא תני הך בבא דלאלמנה שלשים יום לכך הוצרך למיתני הך חלוקה ולאלמנה שלשים יום ומוכח שפיר הכל כנ"ל. והשתא מיושב דקדוק הנ"ל דהא החילוק בין הגירסת ש"ס דהכא דאומר אימא בוגרת וששהתה לגירסת הש"ס דנדרים דאומר תני בוגרת וששהתה הוא בדרך זה באומרו תני בוגרת וששהתה מגיה' לשון המשנה ואומר תני הכי במשנה בוגרת וששהתה בוי"ו מתחלקת. משא"כ באומרו אימא בוגרת וששהתה בזה אינו מגיה המשנה רק משנה לא זזה ממקומה דתנינן בוגרת ששהתה רק דאימא הכי דששהתה לאו מוסב על בוגרת. ולפ"ז במכילתן לא מצי לומר תני בוגרת וששהתה דהוה הדרא קושי' לדוכתא למה לי החלוקה ולאלמנה שלשים יום ומבבא דנערה מוכח כבר דיצאה מרשות אביה וא"ל דאי לא הוה קתני ולאלמנה שלשים יום ה"א למיטעות דפירושו בוגרת ששהתה כנ"ל ז"א דהלא מגיהין אנחנו המשנה להוסיף וי"ו החולקת דתנינן בוגרת וששהתה א"כ אין שום טעות דושהתה קאי אבוגרת לכך דייק אימא בוגרת וששהתה ואי לא הוה קתני ולאלמנה שלשים יום הוה מקום למיטעות משא"כ בנדרים משני שפיר תני בוגרת וששהתה כו' ודומה בוגרת לפעמים לבתולה ולפעמים לאלמנה והוצרך למיתני ולאלמנה שלשים יום ומזה ידע נמי המקשן דמכילתן רק דהוה קשה לי' למה לי הבבא ולאלמנה שלשים יום כאשר דילג אותו בבא כיון דלר"ה לעולם אין נותנים לה יב"ח ולא הוה דומה לבתולה ולאלמנה ומשני לאו תני אלא אימא

בוגרת וששהתה וי"ל כמ"ש דמש"ה תני ולאלמנה שלשים יום כדי דלא נטעה לומר דפירושו בוגרת ששהתה ומיושב היטיב קושי' מהרש"א ומהר"ם שיף הנ"ל והנה כתב מוהרמ"ש דלסברת המקשן מאי לאו כתבוע דבתולה הי' סבר משום דאלמנה א"צ תביעה כמו בוגרת יע"ש. ובהיות כן לא הוה קשה ג"כ ממתני' דנדרים דהא ידע די"ל תני בוגרת וששהתה והא דתני ולאלמנה שלשים יום י"ל דמורה אף בלא תביעה כמו בוגרת אבל השתא דמשני לא בתבוע דאלמנה נמצא גם אלמנה צריכה תביעה פריך שפיר ממתני' דנדרי' ודוק היטיב:

שם בתוס' ד"ה מאי לאו כתבוע דבתולה כו' וא"ל דמיירי שנתקשה ולבסוף בוגרה ור"ה מיירי מבוגרה ואח"כ נתקדש' דפשיטא בנתקדשה ולבסוף בוגרה דלא הוה כתבוע ור"ת מפרש דהתם האי לישנא דבוגרה משמע בוגרה ואח"כ נתקדשה יעש"ה והנה איכא למידק א"כ מאי פריך ממתני' דנדרים דלמא התם מיירי שנתקדשה ולבסוף בוגרה ובאמת שהתה יב"ח משעת תביעה ובשלמא לשיטת ר"ת לק"מ די"ל סתמא דלישנא משמע בוגרה מקודם אבל לתירוצם הראשון קשה ונלע"ד דהנה תו' הקשה שם איך תני נותנים לבתולה יב"ח הלא אסור לקדש בתו כשהיא קטנה וע"כ קידשה כשהיא נערה ואין בין נערות לבוגרת אלא ששה חדשים ובבוגרת נותנים שלשים יום לר"ה. ותירצו דבנתקדשה ולבסוף בוגרה מודה ר"ה דנותנים לה יב"ח יע"ש ולפ"ז פריך שפיר ממתני' דנדרים דא"ל דתני התם בוגרת כגון שנתקדשה ולבסוף בוגרה קשה למה תני כלל לשון בוגרת ה"ל למיתני סתם שהתה יב"ח וע"כ בנתקדשה ולבסוף מיירי בהוכחת תוס' דהא אסור לקדש בתו כשהיא קטנה וע"כ קידשה כשהיא נערה ובא לה הבוגרת אחר ששה חדשים. אך לשיטת ר"ת ז"ל הובא בהג"ה הרא"ש דפוסק מותר לקדש את בתו כשהיא קטנה א"כ הוה הדרא הקושי' לדוכתי' מאי פריך ממתני' דנדרים דא"ל כמ"ש כיון די"ל שקידשה בעודה קטנה ולכך הוזקק ר"ת לפרש דסתמא דלישנא בוגרה משמע בוגרה אח"כ נתקדשה ולק"מ גם מפירכא שניה דמתני' דנדרים דפריך שפיר מסתמא דלישנא דבוגרה כך הי' נלע"ד ולכאורה. רק שלשיטת ר"ת בלא"ה פריך שפיר ממתני' דנדרים דר"ת ז"ל פוסק בנתקדשה ולבסוף בוגרה אין הבעל מפר נדרים יעויין בהגהת הרא"ש בשם מהרי"ח יע"ש היטיב ודייק ר"ת דסתם האי לישנא משמע בוגרה ואח"כ נתקדשה אבל ממתניתין דנדרים בלא"ה מוכח דפירושו בוגרה ואח"כ נתקדשה מדקתני בעלה יפר נדרים ועיין בזה:

על פרשת מסעי - כתנות אור

אלה מסעי בני ישראל אשר יצאו מארץ מצרים לצבאותם ביד משה ואהרן ואיכא למידק למה הוצרך לומר אשר יצאו מארץ מצרים ונראה דאי' דאלה מסעי בני ישראל כאן רמזה התורה שילכו בני ישראל בגלות ואיתא דאם היתה הגאולה ע"י הקב"ה בעצמו לא הי' הגלות והיתה גאולתו שלימה אבל כיון שהיתה ע"י בשר ודם כשם שהם עוברים כך גאולתן עברה וזה הוא הרמז אלה מסעי בני ישראל ר"ל שילכו בגלות ואמר הטעם אשר יצאו מארץ מצרים ביד משה ואהרן ולפי שהי' גאולתם ע"י בשר ודם לכך גאולתן עוברת וילכו אח"כ בגולה וק"ל:

בפסוק צו את בני ישראל ואמרת אליהם כי אתם באים אל ארץ כנען את הארץ אשר תפיל לכם בנחלה ארץ כנען לגבוליה ופי' רש"י לפי שהרבה מצות נוהגות בארץ ואינו נוהגת בח"ל לפיכך הוצרך לכתוב מצרי דכולה תחומה ולי נראה דיש בה עוד נפקותא לידע גבולי דארץ ישראל דאיתא בהוריות דף ג' ע"א אמר רב אסי בהוראה הולכים אחר רוב יושבי ארץ ישראל ומיושבי חוץ לארץ אינם מצטרפים ולא אותן דמנחל מצרים ולחוץ דח"ל הוא א"כ איצטריך לידע גבולי ארץ ישראל בשביל מצוה זו שלא יצטרפו בהוראה זו וק"ל: תהלים סי' ע"ד שאגו צוררך בקרב מועדך שמו אותותם אותות נראה דאיתא בהנזקין דנירן קיסר היה מנחש כי אתא סמוך לירושלים שדא גירא למזרח אתא ונפל בירושלים למערב אתא ונפל בירושלי' לארבע רוחות עולם ונפל בירושלים וזה הי' אות וסימן שיכבשו את ירושלי' באו למקדש במקום שמתודעי' שם וזש"ה שאגו צוררך וששמו אותותם אותות שנתקיי' לפי האות שבחינו וק"ל:

בגמרא דחלק ד"צ ע"ב א"ר יוחנן מנין לתחית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים והלא לא נכנס לארץ ישראל שנותנים לו תרומה אלא מלמד שעתיד להחיות וישראל נותנים לו תרומה מכאן לתחיות המתים מן התורה והקשה אדוני מ"ו החסיד הג' מוהר"ר משה ז"ל שהיה אב"ד דק"ק ראנטשוב דמה קשיא לר' יוחנן והלא לא נכנס לארץ דלמא האי קרא נאמר בפ' קרח קודם שנגזר על אהרן שלא יכנס לארץ א"כ שפיר אמר קרא ונתת' ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן שבאותו זמן היה מוכן לכנוס לארץ וע"כ צריכין אנו לומר כיון שהקב"ה יודע עתידות וידע שאהרן לא יכנוס לארץ איך ציוה הקב"ה ליתנה תרומה לאהרן כיון שידע שלא יכנוס לארץ אלא ע"כ דמרמז על תחית המתים ובזה אמר טעם לשבח הא דאיתא שם שאלו רומים את ר' יהושיע בן חנניא מנין שהקב"ה מחיה מתים ויודע מה שעתיד להיות אמר להו תרווייהו מן המקרא הזה שנאמר ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה וכו'

ודלמא וקם העם הזה וזנו אמר להם נקטו מיהו פלגא בידיכו דיודע מה שעתיד להיות ויש לדקדק איך לא הגיד ר' יהושיע ב"ח ראיה שהקב"ה מחיה מתים ודחה אותם בפלגא בידיכו אלא נראה לומר דהם שאלו שני שאלות דוקא מנין שהקב"ה מחיה מתים וא"ת מן המקרא הזה דכתיב ונתתם תרומת ה' לאהרן הכהן והלא אהרן לא נכנס לארץ דלמא נאמר מקרא זה קודם שנגזרה עליו שלא יכנוס לארץ וע"כ צריך אתה לומר שהקב"ה יודע מה שעתיד להיות וזה שאלו זה גופא הנ"ל שיודע מה שעתיד להיות דלמא אינו יודע מה שעתיד להיות א"כ גם תחית המתים אינו מרומז בתורה ולכך כשאמרו דלמא וקם העם הזה וזנו שמרמז על העתיד ולכך השיב להם שפיר נקיט מיהא פלגא בידיכו וכיון שאתם מודים שהוא יודע עתידות א"כ מוכח נמי תחית המתים מקרא דונתתם תרומה לאהרן הכהן הלא ידע הקב"ה עתידות שלא יבוא אהרן לארץ אע"כ דמרמז על תחית המתים וק"ל ודפח"ח:

חולין דף מ"ט אמר ר' אושיעא חלב שעל גבי הקרבה כהנים נהגו בו היתר כר' ישמעאל שאמר משום אבותיו וסימנך ישמעאל כהנא מסייע כהנא מה היא דתניא כה תברכו את בני ישראל ר"י אמר למדנו ברכה לישראל מפי הכהנים לכהנים עצמן לא למדנו כשהוא אומר ואני אברכם הוי אומר כהנים מברכין לישראל והקב"ה מברך לכהנים כו' ע"ד ומאי מסייע ליה כהנא דמוקי ליה לברכת כהנים במקום ברכה דישראל. ולכאורה יש לדקדק מאי מסייע כהני הלוא לפי הדרש דדרש את כל החלב אשר על הקרב להביא חלב שעל גבי הדקין אבל חלב שעל הקיבה לר' ישמעאל מותר א"כ מותר לכל ישראל ומאי מסייע כהני איכא ונראה דאי' בסוף פ' הזרוע והקיבה להביא חלב שעל גבי קיבה וחלב שבתוך הקיבה דאמר ר' יהושיע כהנים נוהגים בו עין יפה ונותנהו לבעלים טעמא דנהגו הא לא נהגו דידיה הוא נמצא למדין דכהנים נוהגים טובת עין ונותנים לישראל ואיתא בזוהר נשא דף קמ"ז ע"ב תאנא כל כהן דהוא לא רחים לעמא או עמא לא רחימן ליה לא יפרוס ידוי לברכה לעמא דכתיב טוב עין הוא יבורך אל תקרא יבורך אלא יברך כו' וע"ד כתיב טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל מהו מלחמו כמה דאוקמינא דכתוב לחם אלהיו מקדשי הקדשים וגו' משמע דקדשי קדשים לחם אלהיו נפק מיני' ובג"כ כי נתן מלחמו לדל כו' והנה אף שמדברי רשב"י משמע דדרש על הקב"ה שנתן מלחמו לבעל מום שאוכל בקדשים ופרש"י כל מאכל קרוי לחם מצינו למימר כמו שאיתא בכהן של מעלה כן איתא בכהן של מטה ולכך פי' אל תקרא יבורך אלא יברך תחילה לישראל ואח"כ הוא יבורך מה' וזה אי אפשר אם לא שיהיה טוב עין ולכך נהגו כהנים טובת עין ונתנו חלב שעל הקיבה לבעלים ונתנו ג"כ מלחמם לדל וע"י זה נקראו טוב עין וברכתם ברכה

אבל אי לא נהג הכהן טוב עין כתיב אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו ופי' הזוהר אל תבעו מיניה ברכתא כלל ובזה יצא לנו תוכחת מוסר שעיקר טוב עין במידי דאכילה ולא כן יש אנשים שאף שנותנים צדקה בממונם מ"מ אם עני אוכל אצלם כמו שער בנפשם וקרא קאמר פרוס לרעב לחמיך ופי' הזוהר שצריך לפרור המאכל לעני ולא לומר לעני חתוך לך בעצמך חתיכה כי העני יבוש ממנו ואין זה בכלל טוב עין ומצינו בגמ' דתענית וכן מצינו בדיביתהו דאבא חלקי' בפ"ג דתענית דקדמו ענני' מזויות דביתהו משום דמקריב הנייתא ועיי' בפ"ז דסוטה במהרש"א איתא בזוהר פ' אחרי דס"ג ע"ב אית בר נש דברכתא אתקיים יתיר על ידיה ואית בר נש דאיקרי רע עין דלא זמנן לטב כגון בלעם אע"ג דמברך ברכתי' לאו ברכתא ולא אתקיים וז"ש בסוטה דף ל"ח ע"ב אין נותנים כוס של ברכה אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך משום דפרש"י דכהנים מתברכים דכתיב ומברכך אברך וזה אם הברכה שורה ע"י מברך אבל אם אינו שורה א"כ אינו בדין שיתברך וז"ש אל תקרא יבורך אלא יברך משום דברכתו ברכה ולכך יבורך ג"כ הוא מהקב"ה וק"ל:

והנה אי לא דרשי כהנים כר' ישמעאל א"כ לא היתי יוכל לומר שהם נוהגים טובת עין ונתנו לבעלים כיון דאסר למאכל מאי טובת עין שייך ביה ולא מקרבא הנייתא אך לדרש ר"י שפיר נקראו טוב עין הוא יבורך אל תקרא יבורך אלא יברך שהם מברכים לישראל וכשמברכים ברכה שלימה אף הם מתברכים מן הקב"ה ושפיר קאמר דמסייע כהנא שע"י דרוש דלעיל מוקי להאי ברכתא במקום ברכתא דישראל שגם הכהנים מתברכים וק"ל:

גמרא דנדרים שמש וירח עמד זבולה ואמרו אם אתה עושה דין לבן עמרם נצא אמרתי ליתן טעם אמרו דין לבן עמרם ולא אמרו למשה נראה דאיתא ריש פרק דתענית דף ג' תהא בר' יהושיע בן בתירא זימנון קרי ליה בשמו וזימנין דקרי ליה בשמיה דאבא והא מקמי' דלסמכי' והא לבתר דסמכי' ופרש"י מקמיה שסמכו לא הוי חשוב נמצא מה שקורין לו בשם דאבא לא היה חשוב והם היו מתכוונים לזלזל בכבוד של משה וקראו בן עמרם ולא בשם משה רבינו ולכך אמרו שמש וירח אם אתה עושה דין לבן עמרם ר"ל שתתבע עלבונו שקרואים לו בשם בן עמרם וק"ל:

על פרשת מסעי - אור חדש

בסוגי' דעירוב פרשיות ריש מס' סנהדרין מתני' דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה כו' גמרא אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו אמר ר' אבוהו מה הן קתני

וכו' ר' אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא חד נמי כשר שנאמר בצדק תשפוט את עמיתך אלא משום יושבי קרנות וכו' מאי איכא בין רבא לר' אחא בריה דרב איקא איכא בנייהו דאמר שמואל שנים שדנו דיניהם לדין לרבא לית ליה דשמואל לרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל עכ"ל ע"ש היטיב וכתב הרמב"ם ז"ל בפ' מה' סנהדרין ה"י וז"ל מותר לאחד לדון מן התורה שנאמר תשפוט את עמיתך ומדברי סופרים שיהא שלשה ושנים שדנו אין דיניהם דין עכ"ל ומתמה הכסף משנה דזה דלא כשמעתין דמסקינן לר"א בדר"א דס"ל דמדאורייתא חד נמי כשר אלא מדרבנן בעינן שלשה אית ליה דשמואל שנים שדנו דינהם דין והאיך מזכה רבינו שטרא לבי תרי דפוסק דרק מדרבנן בעינן שלשה ואפ"ה פסיק שנים שדנו אין דיניהם דין וכן הרגיש הר"ן ז"ל בחידושיו למס' זו וכתבו דס"ל רבינו דאלמוהו רבנן לתקנתא אע"פ שהוא מדרבנן אפ"ה אין דינהם דין ע"ש ועדיין לא יצאו ידי חובתן דהוא נגד סוגי' הגמ' דמסקינן לר"א ברד"א אית ליה דשמואל ולדבריהם גם לר"א ברד"א שנים שדנו אין דיניהם דין ונסתור איכא בנייהו בגמ' הנ"ל שזכרנו וכאשר הרגיש בזה עליהם דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל בש"ע ח"מ ס"ג ס"ק א' ע"ש וטרם נבאר דברי הרמב"ם יש להעיר במאי דתני במתניתן גזילות וחבלות בשלשה כו' ומסקי' בגמ' דהני שלשה בעינן מומחין הסמוכין בארץ ישראל דוקא והקשה תו' במכילתן ובמס' גיטין דפ"ח ע"ב ובמס' ב"ק דף פ"ד ע"ב דהלא חזינן הרבה פעמים בש"ס שדנין דייני גזילות וחבלות בבבל. ובתשובת מיימוני השייך לס' שופטים ס"ג פורטם כמה וכמה מקומות שבש"ס שהם רבו כמו רבו וגם חבלות חזינן בבבל במעשה דחנן בישא דתקע לחבירו שדנין בבבל כדאי' במס' ב"ק דף ל"ז גם הר"ן ז"ל בפ' החובל הקשה ג"כ מהך דדנין גזילות בבבל ועל ארבעה לו אשיבנו שתרצה קושי' זו בארבעה פנים. הפן הראשון תירצו בתוס' דכל הני שדנו דייני גזילות בבבל הי' ע"י תפיסה או דאקביעו דינא לא"י. הפן השני הביאו תוס' במכילתן ע"ש יש מפרשים ובמס' גיטין שם הביאו ע"ש ר"י דבאמת גזילות לחוד וחבלות לחוד לא בעינן מומחין והא דאמרינן במשנתינו בגזילות וחבלות בעינן מומחין היינו בגזילות הבאה על ידי חבלות. הפן השלישי תירץ הר"ן ז"ל דגזילות של כופר בפקדון או שומר שגזל ודומיהן דנין בבבל מה שאין כן בגזילות ממש כמו ויגזול חנית מיד מצרי שגזל אחד מיד חבירו בכח זה לא שכיחא ואין דנין בבבל. והפן הרביעי הביאו בתשוב' הנ"ל ע"ש ר"ת ז"ל דכל הגזילות שכיחא ועבדינן שליחותי' ודנין בבבל לבד מי שגזל הקרקע ואכל הפירות זה לא שכיחא ע"ש ועל תירוץ השני הנ"ל קשה א"כ מאי פריך הש"ס במכילתן דף ג' ע"א נזק היינו חבלות הלא לא עדיין איירי מתני' מדיני חבלות רק דחבלות דמתני' קאי על גזילות

דהיינו גזילות הבאה ע"י חבלות ובאמת גזילות בעצמו וחבלות בעצמו דנין בבבל כאשר כתב להדיא הגאון מהר"ם שי"ף ז"ל וראיתי להגאון מהרש"ל שכתב בפ' החובל סימן ה' שתירץ ר"י במס' גיטין שם הנזכר כ בתירוץ השני ותי' הר"ן ז"ל הנזכר בתירוץ השלישי שניהם עולים בסיגנון אחד והמה לאחדים ולא נפרדו באופן שכל הגזילות שאינם בכח ובחזקה בפני חבירו שכיחא ועבדינן שליחותי' משאכ בגזילות הבאות ע"י חבלות ולאו דוקא ע"י חבלות אלא שבא בכח על חבירו וגוזל מידם כמו ויגזול חנית מיד המצרי דומי' דחבלות הוא דאין דנין בבבל וקתני במתני' גזילות וחבלות גזילות דומי' דחבלות יע"ש חש בתוס' ביאור קצת:

הרי שנראה מדבריו לפירוש ר"י וי"מ הא דתני במתני' גזילות וחבלות לאו מענין אחד הוא אבל בסמ"ע סימן א' ס"ק י"ד כתב להדיא דהמחבר והרמ"א חולקין בשני תירוצים של ר"י ויש מפרשים ושל הר"ן ז"ל דהמחבר סובר כתירוץ הר"י וי"מ ורמ"א סובר כתי' הר"ן ז"ל הרי מבואר מדבריו ששני תירוצים הללו (בינותם) בנושאים המה נפרדים ולענין אחד אינם מתאחדים ובאמת נראין דברי סמ"ע דאם נפרש ר"י וי"מ דחבלות דמתני' לא קאי אגזילות כמ"ש מהרמ"ש אלא ענין בפני עצמו הוא עדיין קשה קושית התוס' האיך אמרינן ב תני' דחבלות בעינן מומחין מעובדא דחנן בישא הנ"ל והר"ן ז"ל באמת לא ה"ק כלל אחבלות כי אם אגזילות ואחר שבירנו לפי' ר"י וי"מ דגזילות וחבלות במתני' ענין אחד הוא הדרא קושי' לדוכתי' מאי פריך הגמ' נזק היינו חבלות ותו יש לתמוה שבתשובות הנ"ל הביאו ג"כ הך קושי' דחבלות מעובדא דחנן בישא והאיך הביאו ע"ז תירץ ר"ת דאינו מתרץ כ"א על גזילות לחוד וכדי שנבוא ליישב יש להעיר בתוס' ד"ה דיני ממונות בשלשה וכו' הא דלא תני כופר שלשים של עבד כדתנן שאר קנסות יש מפרשים משום דשור מיתתו בכ"ג בזמן שהשור בסקילה בעלים משלמין כופר ושלשים של עבד וכו' ואינו נראה דהא איכא אמוראי בפ' ד' וה' דגם רע"ק מחייב בכופר שלא בכוונה ונראה לר"ת דכופר ושלשים של עבד הוי בכלל חבלות ע"ש ולכאורה יאמר שר"ת וי"מ לשיטתייהו אזלי דהי"מ קיימו בשיטתייהו שכתבו דגזילות וחבלות דמתניתין ענין אחד הוא והיינו גזילות הבאות על ידי חבלות כאשר בררנו והוכחנו לעיל וא"כ אין לומר תירץ ר"ת דכופר ושלשים של עבד הוי בכלל חבלות דז"א דהא לא מתני' במתניתין חבלות כלל רק דחבלות דמתניתין פירוש על גזילות ובעבור זה הוכרח הי"מ לתירוצם דכופר ושלשים של עבד בכ"ג ור"ת לשיטתו דכתוב שגזילות דמתני' כגון שגזל קרקע ואכל הפירות כנזכר בתשובות הנ"ל וממילא דר"ת מפרש דגזילות וחבלות במשנתינו הוא ענין בפני עצמו א"כ שפיר כתב דכופר ושלשי' של עבד הוי בכלל חבלות ולפ"ז יש לתרץ

מ"ש תוס' על דברי יש מפרשים ואינו נראה דהא איכא אמוראי דגם רע"ק מחייב בכופר שלא בכוונה וכו' דהנה צריכין אנו לברר מה שהקשה תוס' במכילתן ד"ג מהנהו דדנין גזילות וחבלות בבבל ומשנתינו דקתני דבעינן מומחין דוקא לכאורה קשה מנ"ל לתוס' הא דלמא הא דתני במתני' גזילות וחבלות בשלשה היינו בשלשה הדיוטות כמו בדיני ממונות בע"כ לומר דז"א מאחר דהלא מסקינן בגמ' תרתי קתני וע"כ חלוקין בדינייהו דדיני ממונות בשלשה הדיוטות וגזילות וחבלות בשלשה מומחין דאין לומר דגזילות וחבלות נמי בשלשת הדיוטות סגי הדרי פירכת הש"ס לדוכתי' אטו גזילות וחבלות לאו דיני ממונות נינהו ולא הוי לי' להתנא לשנות רק דיני ממונות בשלשה וכולהו בכלל אלא ע"כ לומר דלא דומיא להדדי דכאן בעינן מומחין וכאן סגי בהדיוטות וזה פשוט:

ולפ"ז אני אומר כל זה לשינויא דרבא אבל לשנוי' דר"א ברד"א דיני ממונות בשלשה רק מדרבנן גזירה משום יושבי קרנות לא קשה כלל קושי' התוס' הנ"ל די"ל באמת גזילות וחבלות בשלשה דתני במתני' היינו בשלשה הדיוטות דאנן שליחותי' דקמאי עבדינן וא"ל דא"כ לא ליתני רק דיני ממונות בשלשה לחוד ולמה חלקו לדיני ממונות וגזילות וחבלות לשני בבות זה לק"מ דב דבלא"ה לא דומיא להדדי דבדיני ממונות לא בעינן שלשה רק מדרבנן ובגזילות וחבלות בעינן שלשה רק מדרבנן ובגזילות וחבלות בעינן שלשה מדאורייתא והנפקא מיני' בזה דבגזילות וחבלות בשלשה דהוא מדאורייתא א"כ שנים שדנו גזילות וחבלות אין דיניהם דין משא"כ בהודאות והלוואות בשלשה דהוא מדרבנן א"כ שנים שדנו דיני ממונות דיניהם דין כמו דאי' בגמ' א"ב בין רבא לדר"א ברד"א וכן צריך לפרש פירכת הש"ס בגיטין דפ"ח ע"ב למאי דפריך א"ה גזילות וחבלות נמי לא פריך רק לשנויא דרבא דלר"א ברד"א י"ל באמת דנין בבבל גזילות וחבלות כמש"ל ולפ"ז כיון שזכינו לדון דבר חדש שקושי' התוס' והר"ן לא קאי כ"א לשנויא דרבא דלדידי' הוצרך הי"מ לפרש משנתינו דמיירי גזילות הבאה ע"י חבלות א"כ שפיר כתב הי"מ כופר דשלשים של עבד בכ"ג וא"ל דהא איכא אמוראי דסברי רע"ק מחייב בכופר שלא בכוונה י"ל לאותן אמוראי כתירוץ ר"ת דכופר ושלשים של עבד הוי בכלל חבלות וא"ל דהא לא נזכר עדיין חבלות במתני' דגזילות וחבלות ענין אחד הוא וכאשר כתבנו לעיל דבשביל זה מיאנו הי"מ תירוץ של ר"ת י"ל דאותן אמוראי סברי כשינויא דר"א ברד"א ושוב י"ל דגזילות וחבלות דמתני' לאו בחדא מחתאי איתמר רק כ"א בבא בפני עצמו ובאמת י"ל דגזילות וחבלות במתני' היינו בשלשה הדיוטות והחילוק שביניהם לדיני ממונות הוא לענין שנים שדנו כמש"ל ולשנויא דרבא דלדידי' שפיר צריך לפרש סברת הי"מ דגזילות וחבלות חדא הוא ונסתר סברת ר"ת דכופר ושלשים של עבד הוא

בכלל חבלות מאחר דחבלות דמתני' פרושו דגזילות הוא לדידי' קמה וגם נצבה סברת הי"מ דכופר ושלשים של עבד הוא בכ"ג דרבא גופא ס"ל במס' ב"ק פ"ד וה' דרע"ק פוטר כופר שלא בכוונה דוקא בזמן שהשור בסקילה ויעויין בלחם משנה שהאריך בזה (ולחידוד התלמידים אמרתי שבאמת כך הוא המשך לשון דברי תוס' שמקודם כתבו לסתור דברי י"מ וכתבו ואינו נראה ואח"ז חזרו וניערו וכתבו ונראה לר"ת כלומר דפירוש הי"מ נראה לר"ת דהיינו תירוץ ר"ת לאותן אמוראי דסברי דאפילו רע"ק מחייב בכופר שלא בכוונה ותירץ הי"מ אליבא דרבא וצדקו שניהם יחדיו ובגלל זה לא אמרו ותירץ ר"ת או ואומר ר"ת כדרכם בכל אלה בכמה מקומות) ולפי דברינו האלה יצרפו ויתלבנו בליבון קודם החידוד כל הספיקות שזכרנו די"ל מה שלא הרגישו ר"ת והר"ן ז"ל לתרץ קושית התוס' על חבלות דמשנתינו דבעינן מומחין מעובדא דחנן בישא דאגבי' רב הונא בבבל די"ל דר"ה מוקי משנתינו כר"א ברד"א וממילא י"ל דגזילות וחבלות דמשנתינו היינו שלשה הדיוטות ואפ"ה לא כללם התנא עם דיני ממונות דהתם השלשה מדרבנן ושנים שדנו דיניהם דין והכא השלשה מדאורייתא ושנים שדנו אין דיניהם דין משא"כ הך קושי' מגזילות היא קושיא גדולה ועצומה דהלא חזינן כמה פעמים בש"ס דרבא גופא דן דיני גזילות וכמה פעמים שדן ר"נ דיני גזילות במעמד רבא ואותבי' פירכות אחרינא וכן ר' אבוהו גופא דן דיני גזילות יעויין בפ' הגוזל בתרא ובפ' חזקת הבתים וכמה וכמה דברים שדן רבא גופא ולרבא ולר' אבוהו ע"כ גזילות וחבלות דמשנתינו פירושו שלשה מומחין דוקא דאל"כ היינו דיני ממונות כמש"ל ובשביל זה לא הוכרח לתרץ רק הקושי' מגזילות לחוד: ולפ"ז מיושב ג"כ דברי הרמב"ם ז"ל דהנה באמת יש כמה נפקותא בין רבא לדר"א ברד"א כמ"ש הר"ן ז"ל ועיין במהרמ"ש רק דהש"ס הוכרח לעשות בסוגיא דילן זה האיכא בנייהו ולהורות דעם השלשה הוא מדרבנן א"כ שנים שדנו דיניהם דין דאל"כ הוי הדרא קושי' לדוכתי' על רב הונא דדן דיני חבלות בעובדא דחנן בישא דגם הר"מ ז"ל סובר כתירוץ ר"ת והר"ן ז"ל ומההכרח לפרש דר"ה מפרש משנתינו כר"א ברד"א וא"כ גזילות וחבלות במתני' דקתני בשלשה היינו שלשה הדיוטות וקשה א"כ היינו דיני ממונות ולא ה"ל למיתני אלא דיני ממונות בשלשה וכולהו בכלל אלא ע"כ צ"ל דלא דמי' לדיני ממונות דשם שלשה מדרבנן משא"כ בגזילות וחבלות בעינן שלשה מדאורייתא וקשה עדיין מאי נ"מ בזה וצ"ל דשלשה מדרבנן בדיני ממונות א"כ שנים שדנו דיניהם דין ובגזילות וחבלות שלשה מדאורייתא ושנים שדנו אין דיניהם דין וכיון שהוא כן שפיר עביד הש"ס הך איכא בינייהו ליישב קושיא הנזכרת מר"ה אבל הרמב"ם ז"ל דפוסק דלא כר"ה דאין דנין כלל חבלות בבבל ממילא י"ל דגם אם השלשה מדרבנן

שנים שדנו אין דיניהם דין ומאי נ"מ בין שלשה דגזילות וחבלות ובין שלשה דדיני ממונות דבדיני ממונות סגי בשלשה הדיוטות ובגזילות וחבלות בעינן ג' מומחין הסמוכין בארץ ישראל דוקא. ויש הכרח לרבינו קצת מסוגיא דגיטין שם מדלא משני דבאמת דדנין גזילות וחבלות בבבל ומשנתינו ג"כ מיירי משלשה הדיוטות בגזילות וחבלות וא"ל היינו דיני ממונות י"ל כשינויא דר"א ברד"א דלדידי' איכא נפקותא אחריני דבדיני ממונות השלשה מדרבנן שנים שדנו דיניהם דין משא"כ בגזילות וחבלות ומדלא משנינן הכא ע"כ ס"ל להש"ס דסברא פשוטה דאף אם השלשה מדרבנן אלמוה רבנן לתקנתא שנים שדנו אין דיניהם דין א"כ ליכא נפקותא בין דיני ממונות ובין גזילות וחבלות רק שבגזילות וחבלות בעינן מומחין דוקא משום דלא שכיח משא"כ בדיני ממונות אבל בסוגי' דילן עביד הש"ס הך א"ב ליישב קושיא אר"ה דדן דיני חבלות בבבל וזה ברור לאמיתו של תורה. וא"ל דמש"ה לא משנינן בסוגי' דגיטין שם דלא בעינן מומחין בגזילות וחבלות וכשינויא דר"א ברד"א משום דהתם הסוגיא קאי על רב יוסף דאיהו גופא ס"ל דעירוב פרשיות כתיב כאן מדאמר מידי דהוי הודאות והלוואות וכו' משמע דאי לאו טעמא דתקנתא דהודאות והלוואות הוי בעינן מומחין כמ"ש התוס' לקמן ד"ה ע"א ד"ה אם היו מומחין וכו' ז"א דעדיין י"ל שינויא דר"א ברד"א ועירוב פרשיות כתיב כאן רק מדאורייתא בהודאות והלוואות חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט את עמיתך כמ"ש התוס' במכילתן ד"ג ע"א אך מקרא דצדק תשפוט וגו' לא מוכח רק דלא בעינן שלשה אבל מ"מ בעינן מומחה רק תקנתא דרבנן הוא דלא בעינן מומחה משום דר' חנינא וכיון שתקנו דלא בעינן מומחין הוצרכו השלשה משום יושבי קרנות כמ"ש מהר"מ שי"ף ז"ל באורך ובעומק ודוק היטב:

ובזה יש לכוון רש"י בד"ה דיני ממונות בשלשה ובגמ' ילפינן להו ובד"ה גזילות כופר בפקדון וכו' וכן החוטף מיד חבירו הוי גזלן כמו ויגזול את חנית מיד מצרי וחבלות החובל בחבירו שחייב בחמשה דברים וכו' ובגמ' פריך הכי היינו דיני ממונות וד"ה נזק היינו שור המועד וכו' ובגמ' פריך היינו חבלות ולכאורה בדברי רש"י הללו הם שפת יתר ולפמ"ש יובן דרש"י התחיל ובגמ' ילפינן לי' דדיני ממונות בשלשה וע"כ כאוקימתא דרבא דהשלשה מדאורייתא דאי כר"א ברד"א א"כ מדאורייתא חד נמי כשר רק שהחכמים תיקנו שלשה משום יושבי קרנות ולא שייך ע"ז הלשון ובגמ' ילפינן להו דלשון ילפינן מורה דמקרא ילפינן ובהיות כן קשה שפיר היאך קתני במתני' דבגזילות בעינן שלשה מומחין דהא אשכחן דדנו גזילות בבבל בשלמא לאוקימתא דר"א ברד"א י"ל באמת סגי בהדיוטות בגזילות והא דחלקו מדיני ממונות דהתם השלשה מדרבנן

וכאן מדאורייתא ונ"מ כמש"ל רק מאחר שכתב רש"י ז"ל גם דיני ממונות ילפינן מקרא והיינו כאוקימתא דרבא הדרא קושיא לדוכתי' למה אמרי' במתני' דגזילות בעינן מומחין לכך כתב רש"י בדקדוק גדול בדיבור הסמוך לו דאיכא שני מיני גזילות כגון כופר בפקדון וכן ויגזול חנית כו' א"כ י"ל שפיר כיון דיש שני מינים גזילות השתא התם הא דדנו דיני גזילות בבבל י"ל שהוא מיירי בכופר בפקדון שהוא שכיח כמ"ש הר"ן וכמש"ל בהפן השלישי ובכדי שלא יקשה מנ"ל זאת דלמא באמת הא דתניא במתני' גזילות בשלשה היינו בג' הדיוטות לזה כתב רש"י ז"ל ובגמ' פריך היינו דיני ממונות וע"כ צ"ל דלאו בכלל דיני ממונות נינהו משום דבדיני ממונות סגי בג' הדיוטות ובגזילות בעינן ג' מומחין ואח"ז כתב רש"י לחזק דבריהם הראשונים מנ"ל כתי' הר"ן דלמא כפי' הי"מ דמיירי בגזילות הבאה ע"י חבלות וכמש"ל בהפן השני ע"ז כתב רש"י בד"ה נזק בגמ' פריך היינו חבלות ואי כפי' הי"מ לא פריך הגמ' מידי דהא עדיין לא נזכר חבלות במתני' וכמש"ל באורך אלא בע"כ דפשיטא לי' להגמ' כתירוץ הר"ן ז"ל כנ"ל מש"ה מפרש רש"י שפיר ובחידוד המלמידים הארכתי בזה:

על פרשת דברים - כתנות אור

במדרש ילקוט אלה הדברים אין דברים אלא דברי תוכחה כו' דבר אחר אל כל ישראל מלמד שהיו כולם בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחה. והמדרש הזה תמוה. ונראה לישב ע"פ מה דאי' בס"פ הבא על יבמתו א"ר אלעאי משום ר"א בן שמוע כשם שמצוה לאדם לומר דבר הנשמע כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שלא נשמע. וכתב מהרש"א בח"א וז"ל דבר הנשמע וכו' פירש"י דכתיב הוכיח תוכיח להוכיח למי שמקבלו ממנו עכ"ל מלשון כפול דריש לי' ובעלמא דרשי' מיני' הוכיח תוכיח אפי' מאה פעמים עכ"ל. הרי שיש שני לימודים בפסוק הוכיח תוכיח או שבא ללמוד שלא להוכיח למי שאינו מקבל תוכחה. או להוכיח אפי' מאה פעמים. ובזה יתבאר דברי המדרש שאמר אלה הדברים אין דברים אלא דברי תוכחה וקשה למה לא הוכיח משה אותם אלא סמוך למיתתו ולא מקודם וע"כ צריך אתה לומר כפי' רש"י שלא יהי' מוכיח וחוזר ומוכיח וע"כ אין אנו דורשין הוכח תוכיח אפי' מאה פעמים וע"כ אתי ללמוד דאין מוכיחין אלא למי שמקבל תוכח' וא"כ ע"כ אל כל ישראל שהיו יכולין לעמוד בתוכחה דאל"כ הי' אסור להוכיחן. אבל מאד תמוהין לי דברי מהרש"א שכתב על פירש"י מלשון כפול דריש לי' ובעלמא דרשי' מיני' הוכיח תוכיח אפי' מ"פ מזה משמע שבא לפרוך על פירש"י. ואני אומר דאגב חורפי' לא דק דהא בפ' אלו מציאות דף ל"א ע"א איתא א"ל ההוא מדרבנן

לרבא ואימא הוכח חדא זימנא תוכיח תרי זימנא א"ל הוכח אפי' מ"פ משמע תוכיח א"ל אלא הרב לתלמיד תלמיד לרב מנין ת"ל תוכיח מ"מ וכן דרשי' בהשב תשיבם ובשלח תשלח א"כ לא דרשי' ממלות כפולות אפילו מ"פ כי מהוכיח לבד נמי משמע מ"פ א"כ תוכיח אתי ללמוד דאין מוכיחין אלא למי שמקבל תוכחה. אלא אי קשי' לי הא קשי' לי מאי פריך הש"ס תוכיח ל"ל למה לא קאמר הש"ס תוכיח אתי ללמד דאין מוכיחין אלא למי שמקבל תוכחה:

בפסוק מוציא יקר מזולל כפי תהי' ודרשו רז"ל מוציא יקר מזולל ר"ל שמוכיח לרשע ומהדרו בתשובה כפי תהי' שאני גוזר גזירה ואתה מבטלו. וצריך ליתן טעם כי זה השכר אינו מדה כנגד מדה ולמה זוכה לשכר זה שהקב"ה גוזר גזירה והוא מבטל. ונ"ל לישב ע"פ מה דאי' בזוהר שהקשה איך הקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה וכי ד"א שעבד יבטל דברי רבו ותירץ שהגזירה באה על חטאים ודינין דמתערין בעלמא וצדיק יודע לרצות ולסלק דינין בישין מן העולם וא"כ ממילא הגזירה בטלה ובזה ניחא דברי הנביא ירמי' אם תוציא יקר מזולל אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירהו למוטב א"כ חזינן בישין מתבערין מן העולם וא"כ שפיר אמר כפי תהי' שאני גוזר גזירה ואתה מבטלה שהגזירה ממילא בעלה וזה אמת לאמתו של תורה וק"ל. ובזה מיושב גמרא דפ' אלו מגלחין דף ט"ז ע"ב א"ר שמואל ב"נ אר"י מ"ד נאם דוד בן ישי ונאם הגבר הוקם על שהוקם עולה של תשובה אמר אלקי ישראל לי דיבר צור ישראל אני מושל באדם מי מושל בי צדיק שאני גוזר גזירה ומבטלה כו'. ונראה דזה ג"כ תלוי' בתשובה שהביא עולה של תשובה ולכך אני גוזר גזירה והוא מבטלה וק"ל: בזה הסדר כתבתי דרושים לסבת הזמן:

סוף איכה למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים השיבנו ה' אליך כו' כי אם מאוס מאסתנו כו' השיבנו כו' ופירש"י מפני שסיים בדברי תוכחות הוצרך לכפול מקרא שלפנינו פעם אחרת וכן ישעי' ותרי עשר וקהלת. ואני אומר ליתן טעם בדרך הקרוב לאמת וצריך להקדים מ"ש הב"ח באה"ע סי' ע"ז בשם הגהות הרי"ף בשם הריב"א וז"ל וכל המוריד על אשתו או המדיר על אשתו אם מתה האשה בעוד שהוא במורדו ולא נתפייס עמה אין הבעל יורשה הואיל ואינו נוהג בה מנהג בעל היינו דוקא באומר בעינא לה ומצערנא לה דומיא דהמדיר דבעי לה אלא שמצערה וכו' וכשאינו נוהג בה מנהג בעל נעקר תנאי האישות כיון שהעיכוב הגירושין הוא ממנו הלכך מתה אינה יורשה אבל אומר מאיסה עלי ורוצה לגרשה והעיכוב הוא ממנה א"כ מתפייסת ממנו ומצפה תמיד שמא יחזור אלי' הלכך אינו נעקר תנאי האישות ואם מתה יורשת אע"פ שאינו נוהג בה

מנהג בעל עכ"ל וכבר ידוע שהקב"ה נוהג עמנו כדין איש ואשתו כמ"ש הן ישלח איש את אשתו וגו' וכתיב שלחתי' ואתן ספר כריתות עמה וכתיב ובפשעיכם שלחה אמכם ואי' בגמרא דיומא שגדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דהקצף הי' בשביל חטאינו ואם הי' הקצף שלא ע"י מיאוס רק לצערינו א"כ פסק ונעקר התנאי האישות וכמו כן אם הי' על מיאוס ואנחנו לא ציפינו וקוינו שישוב חמתו ויוצא המיאוס מלבו פסק תנאי האישות לגמרי אבל כיון שאנחנו מקוים אל אע"פ שהוא מאס אותנו והיצר לגרש אותנו מ"מ כיון שאנחנו מצפים ומחננים אליו ומצפים תמיד שהוא יחזיר אותנו לא בטל כח האישות והדביקות וזה שאמרו ישראל כי אם מאסתנו קצפת עלינו עד מאד שהקציפה הי' ע"י מיאוס מ"מ אם מצפים אליך השיבנו אליך ונשובה חדש ימינו כקדם כי עדיין תנאי האישות קיים לדור דורים וק"ל:

ברכות סוף פרק מי שמתו לעולם אל יפתח פיו לשטן מאי קרא שנא' כסדום הייתם מאי אהדר לי' נביא שמעו דבר ה' קציני סדום נראה משום דברית כרותה לשפתים וזה שרמז דוד בתהלים ס' ס"ד חץ פתאום הי' מכותם ויכשלו עליהם לשונם ויתנודדו כל רואים בם משים דמצינו גבי דתן ואבירם שאמרו לא נעלה ופיהם הכשילם והי' להם ירידה וכן גבי יהונתן שאמר אם כה יאמרו עלה עלינו ועלינו משום דיש סי' בשפ' אדם וכן גבי גליות הפלשתי שאמר לדוד ואתן את בשרם לעוף השמים ולבהמת השדה אמר דוד כבר נטרף דעתו של זה שלי הוא שנכשל בלשונו וכן מצינו שנכשל בלשונו בר דרומי שאמר ואתה ה' אלהים זנחת ולא תצא בצבאותנו ואתה דרקנא ושמטת לכרכשתא וזה שרמז דוד חץ פתאום הי' מכותם וזה בא משום דויכשלו עליהם לשונם ע"י פיהם נכשלו כולם ולכן אנו מבקשים בתפילתינו שלא יכשלו בלשונם וק"ל: בפסוק הוגה ה' על רוב פשעי' יכול על מגן ת"ל על רוב פשעי' וזה המדרש הוא תמוה וכבר צוחו בי' קמאי דקמאי ונראה דאיתא בפ' אין עומדין דף ל"ב ע"א ובסוכה דף נ"ב ע"ב אמר ר' חמי בר חנינא אלמלא שלשה מקראות הללו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל חד דכתב אשר הרעתי וחד דכתב כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בני ישראל וחד דכתב והסירותי את לב האבן ונתת להם לב בשר ופי' רש"י ג' מקראות שיש ביד הקב"ה לתקן יצרינו ולהסיר יצה"ר ממנו והרמב"ם בפ' ששי מהלכות תשובה כתוב וזה לשונו ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים הרבה שיתן הדין לפני דיין אמת שמונעים ממנו התשובה וכו' וכן הוא אומר ויהי' מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דבריו ומתעים בנביאים עד כלות חמות ה' בעמו עד אין מרפא כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהם התשובה שהיא המרפא וכן ישראל בימי אליהו לפי שהרבו לפשוע מנעו אותם המרבים

לפשוע תשובה שנא' ואתה הסבות את לבם אחורנית כלומר מנעת מהם התשובה ובזה יובן כוונת המדרש הוגה ה' על רוב פשעי' יכול על מגן דהא כתב אשר הרעתי וכמו שאמר אליהו ואתה הסבות את לבם אחורנית וכיון שיצר ביד ה' למונעו א"כ הוגה על מגן ת"ל על רוב פשעיה רצה לומר על שהרבו לפשוע ראוי למנוע מהם התשובה כדי שיקבלו עונשם וימותו ואי' במדרש רבה בפ' בא כי אני הכבדתי את לבו אמר ר' יוחנן כאן פתחון פה למינים לומר לא היתה ממנו שיעשו תשובה אמר לו ר"ש בן לקיש יסתום פיהם של מינים אלא אם ללצים הוא ילוץ שהקב"ה מתרה באדם פעם אחד וב' ושלשה ואינו חוזר בו והוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא והם ממש דברי הרמב"ם ז"ל וק"ל: ועוד יש לתרץ המדרש הנ"ל בדרך אחר ותחילה נתרץ גמרא בפרק כל המנחות בשעה שהחריב הקב"ה הבית המקדש מצא הקב"ה לאברהם עומד בבית המקדש אמר מה לידידי בביתי אמר על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו שמא בשוגג חטאו אמר לי' עשאת המזימתה אמר לו שמא מעוטים חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך להזכיר את הברית מילה אמר לו גם בשר קדש יעברו מעליך א"ל שמא אם המתנת להם הי' חוזרים בתשובה אמר לו כי רעתך אז תעלזו מיד הי' מניח ידו על ראשו וצועק ובוכה ואמר שמא חס ושלום אין תקנה יצא בת קול זית רענן יפה פרי תואר קרא שמיך וכו' ואמר ר' יוחנן למה נמשלו ישראל לזית לומר לך מה זית זה אינו מוציא שמנו אלא על ידי כתישה אף ישראל אינם חוזרים למוטב אלא ע"י יסורים עד כאן הגמרא ופי' מהרש"א בחידושי אגדות היה לך לזכור ברית מילה בשר קודש יעברו מעליך לפי ענינו הול"ל יעברו מעליהם נוראה הא דקאמר ברית מילה ולא שאר מצות ר"ל היה לך לזכור בזכות ברית מילה שמלתי את עצמי בן מאה שנה והיא מצוה ראשונה הניתנה לאברהם אמר לו הקב"ה בשר קודש יעברו מעליך בחטא' העבירו זכות זה שעליך וזה דחוק וגם כתוב אולי הי' חוזרים והשיב להם לא הי' חוזרים ופרש"י שם שעוברים עבירה הי' שמחים בה ובודאי לא הי' חוזרים אלא מתוך צרה וכאן בגמ' פרש"י כי רעתך אז תעלזו בשעת עליצתם מחזיקים יותר ברעתם ולא חזרו בהם והנה למעלה בפרש"י כתוב והלכו ערי יהודה ליושבי ירושלים וזעקו אל האלהים אשר הם מקטירים להם והושע לא הושיע להם בעת רעתם כמספר עריך הי' אלהיך יהודה ומספר חוצות ירושלים שמתי מזבחות לבושה מזבחות לקטר לבעל ועתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רינה ותפלה כי איננו שומע בעת כי רעתך אז תעלוזי זית רענן יפה פרי תואר וגומר וצריך לומר דמתחלה הוכיח להם על ע"ז ואח"כ הוכיח להם על שעברו בשר קודש ואמר בעת רעתם וגו' כי רעתך אז תעלוזי שמחזיקים יותר ברעתם ולישב כל

הדקדוקים צריכין אנו להקדים מה דאיתא בפ' רביעי דתענית אמר ר' יעקב בר אמי אמר רב אסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר ויאמר ה' אלהים במה אדע כי ארשנו אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע שמא ישראל חוטאים לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה אמר לו לאו אמר לפניו רבש"ע הודיענו במה אורישנו אמר לו קח לי עגלה משולשת אמר לפניו רבש"ע תינח בזמן שהבית מקדש קיים בזמן שאין ב"ה קיים מה תהי' עליהם א"ל כבר תקנתי להם סדר קרבנות בזמן שקורין בהם לפני מעלה אני כאלו הקריבו לפני ואני מוחל להם על כל עונותיהם ונקדים מה שכתוב ביפה תאר פרשה מ"ד הקשה בפ' בני עיר אמר ר' יוסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ כו' וז"ל ואין קושיא מאשר נחרב הבית ולא עמד להם זכות הקרבנות כי לא אמר אלא להאריך קצת אבל בבואם בחטא בשיעור מופלג כמו שבאו בזמן הבית לא יועילם כי החפץ ה' בעולות ובזבחים עכ"ל. ולי נראה דאין כאן קושיא דאין הקרבנות מכפרים אלא על השוגג ולא על המזיד והם חטאו במזיד ובכריתות דף נ"ה ע"ב אמרינן חטאים דומיא דפשעים מה פשעים דלאו בני קרבן מכפר אף חטאים דלאו בני קרבן מכפר ומקשי ליה רב דימא ממאי דהני פשעים דלאו בני קרבן נינהו דילמא הנך דבני קרבן נינהו כדתנן ארבעה מביאים על הזדון כשגגה א"ל רבין רוב פשעים לאו בני קרבן וזה כוונת המדרש הוגה ה' על רוב פשעיה יכול על מנן שהרי הקב"ה הבטיח לאברהם שלא יעשה כליה לזרעו ע"י הקרבנות ואם תאמר שחטאו במזיד הלא יש חטאים שמביאים קרבנות על המזיד לכך מתרץ המדרש ת"ל על רוב פשעיה ורוב פשעים לאו בני קרבן ולכך חרב בית המקדש וק"ל:

ובזה נבין דברי הגמ' דמנחות הנ"ל דהקב"ה אמר מה לידידי בביתי אמר על עסקי בני כי הבטיחו שלא יעשה כליה לישראל אמר ליה בניך חטאו וגלו אמר לו שמא בשוגג חטאו א"כ הקרבנות מכפרים על השוגג אמר לו עשאתה המזימתה ר"ל במזיד ואין הקרבן מכפר על המזיד ואמר לו שמא מעוטים חטאו והעולם נידון אחר הרוב א"ל הרבים אמר לו היה לך להזכיר ברית מיל ונקדים מה שכתוב הזוהר פ' אחרי דף ע"ב ע"ב וז"ל ר' חזקיה אמר כתיב כי לא יטוש ה' את עמו בעבור שמו הגדול מ"ט בגין דכלא איתקשר דא בדא ובמאי איתקשר ישראל בהקב"ה בהאי רשימא קדישא דאיתרשם בבשרייהו ובגין כך לא יטוש ה' את עמו ולמה בעבור שמו הגדול דאיתרשם בהו תנא אורייתא איקרי ברית וקב"ה איקרי ברית והאי רשימא קדישא איקרי ברית וע"ד כולה איתקש' דא בדא ולא איתפרש דא מן דא עכ"ל ובזה נוכל לומר הא דאמרי' בפרק ג' דנדרים גדול המילה שאלמלא הוא לא ברא הקב"ה עלמא שנאמר אם לא בריתי עמם חוקות שמים

וארץ לא שמתי וקאמר ופליגי אדר' אלעזר דאמר ר' אלעזר גדולה תורה שאלמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ ולפי דברי הזוהר פ' לך דף פ"ט ע"א נוכל לומר דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דכולה איתקשר דא בדא ולא מתפרשן דא מן דא ולכך על שניהם העולם עומד ולפי דברי הזוהר יתקשרו ישראל בהקב"ה בהאי רשימא קדישא דאיתרשם בבשריהן ובגין כך לא יטוש ה' את עמו ולמה בעבור שמו הגדול דאיתרשם בהו וכשהעבירו ישראל המילה העבירו שמו הגדול ועיין במהרש"א בנדרים שכתב כל כחיו וחיילותיו של אף וחימה הם מצד ערלה נמצא הקב"ה מציל לישראל בשביל שמו הגדול דהיינו מילה ולכך אמר אברהם היה לך להזכיר ברית מילה שהוא שמו הגדול והשיב הקב"ה גם בשר קודש יעברו מעליך ר"ל שסרקו השם מבשרם והעבירו שמי מעליהם וק"ל ואמר שמא אם המתנת להם הי' חוזרים בתשובה והשיב כי רעתך אז תעלוזי פי' רש"י בשעת עליצתם מחזיקים יותר ברעתם ונקדים גמרא בפ' ד' דר"ה אמר ר' יהודה בר אידי עשר מסעות נסעה שכינה וכו' ומהר למדבר ואמר ר' יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר שמא יחזרו בתשובה ולא חזרו אמרה תיפח נפשם וכו' וכתב מהרש"א אותן ששה חדשים מן עשרה בטבת עד ט' בתמוז שהובקע העיר הם ימים שגברה החמה שהוא אות להצלחות האומ' שהם מונים לחמה ואותיותינו לא ראינו מט' אב הלבנה מוספת ממשלתה ואורה עד ט"ו בחודש ואעפ"כ לא ראינו שום הצלחה באותן הימים ולכך אמר שמא אם המתנת יותר ששה חדשים שאז הצלחות ותגבורת הלבנה הי' חוזרים בתשובה והשיב כי רעתיך אז תעלוזו שמחזיקים יותר ברעתם ובפ"ק דע"א אמרינן כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים אפילו בעבירה דעריות כיון דאבק בי' טובא כמינות דמי' וכיון שמחזיקים יותר ברעתם א"כ אביקי טובא ומסתמא לא ישובו והי' צועק ובוכה ואמר שמא ח"ו אין להם תקנה יצא בת קול זית רענן יפה פרי תואר מה זית אינו מוציא שמנו אלא ע"י כתישה אף כך ישראל אינם חוזרים למוטב אלא ע"י יסורים כמו שאמרו ריש סוטה חיצי כלה ואתם אינם כלים וזה מרמז הפסוק ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור ר"ל שע"י כתישה מאירים ישראל וחוזרים למוטב ועוד אמרתי בדרך מוסר ויקחו אליך שמן זית זך בלי שמרים ר"ל שמן הוא מצוה יהיה זך בלי שום פנים אחרת והארכתי בדברי מוסר ועי' בזוהר פ' בלק דף קפ"ז שמן על ראשך לא יחסר אלו עוברין ושבים וק"ל: במדרש תהילים סי' י"ט משבטי ה' צדקו יחדיו ריש לקיש אמר מק"ו ורבנן אומרים גז"ש והמדרש הזה תמוה הוא ונראה לישב דאיתא ריש פ"ק דברכות פליגי בה ר' יעקב בר אידי ורב חמא בר חנינא חד אמר כל יסורים שיש בהם ביטול תורה אינן יסורים של אהבה ואידך אמר כל יסורים שיש בהם ביטול תפילה אינן

יסורים של אהבה אמר ליה רבי אבא ברי' דר' חייא בר אבא הכי אמר ר' חיי בר אבא אמר ר' יוחנן אלו ואלו יסורים של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח אלא מאי ת"ל מתורתיך תלמדנו אל תקרא תלמדנו אלא תלמודינו דבר זה מתורתך תלמדינו ק"ו משן ועין מה שן ועין שהוא אחד מאיבריו של אדם עבד יוצא בהן לחירות יסורים שממרקים כל גופן של אדם לא כ"ש והיינו דאמר ר' לוי נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין מה ברית האמור במלח מלח ממריק הבשר אף ברית האמורה ביסורין ממרקין עונותיו של אדם וכו' ופי' מהרש"א מתורתיך תלמדנו משמע דתלוי הדבר בעון ביטול תורה דווקא וקאמר אל תקרא תלמדנו דלא איירי קרא באיסורין של אהבה אלא ביסורין שממרקין עונותיו של אדם ותקרא תלמידני דבר זה ק"ו משן ועין וכו' הרי לפניך דאלו ואלו יסורין של אהבה בין יסורין שיש בהם ביטול תורה ובין אין בהם משום דבאין למרק עונותיו ולטובת אדם וזה שרמז דוד משפטי ה' אמת ר"ל שכל משפטיו בין יש בהם ביטול תורה ובין אין בהם צדקו יחדיו ששניהם יסורין של אהבה כדי למרק עונותיו וקאמר ריש לקיש דצדקו מק"ו דילפינן משן ועין ורבנן אמרי יצדקו מג"ש דילפי' גז"ש ברית דיסורין מברית הנאמר במלח וק"ל: ובדרך אחר נראה לישב ונקדים גמרא דנדרים דף פ"א אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב מי האיש החכם ויבין את זאת דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולמלאכי שרת ולא פירשוהו עד שפירש הקב"ה בעצמו שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה וצריכין אנו למודעאי דאיתא בפ' שלשה שאכלו דף מ"ח ע"ב אין לי אלא לאחריו לפניו מנין ת"ל אשר נתן לך משנתן לך ר' יצחק אומר אינו צריך הרי הוא אומר וברך את לחמיך ואת מימיך אל תקרא וברך אלא וברוך ואימתי קרוי לחם קודם שיאכלנו וכו' ואין לי אלא ברכת המזון ברכת התורה מנין אמר ר' ישמעאל ק"ו על חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש ר' חייא בר נחמני תלמידו של ר' ישמעאל אומר משום ר' ישמעאל אינו צריך הרי הוא אומר על ארץ הטובה אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואתנה לך את לוחות האבן התורה והמצות הרי לפניך שאנו לומדים ברכת התורה מלפניה מק"ו על חיי שעה מברך או ילפינן מגז"ש דכתיב אשר נתן לך ולהלן הוא אומר ואתנה לך וע"כ דרש משנתן לך וע"כ ליתי להו להני תנאי הא דילפינן בפ' מי שמתו דף כ"א ע"א ברכת המזון מלפניו מק"ו מברכת התורה וברכת התורה מלאחרי' מברכת המזון מק"ו דאי אית להו למה להו למילף ברכה לפניו מק"ו או מקרא הוי להו למילף מברכת התורה אלא ע"כ דלית להו הנך לימודים ולכך צריך למילף או מק"ו

כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש או מקרא וכמו כן ברכות התורה מלפניה או מק"ו או מגז"ש:
ובזה יובן המדרש משפטי ה' אמת שהקב"ה איבד הארץ על שלא ברכו בתורה תחילה אך מנ"ל דצריך לברך בתורה תחילה ומפרש ריש לקיש דצדקו מק"ו דילפינן מק"ו דעל חיי שעה מברך על חיי עוה"ב לא כ"ש ורבנן אמרי מגז"ש צדקו דילפינן בגז"ש דהכא כתיב אשר נתן דהיינו משנתן לך והתם כתיב ואתנה לך וילפינן לך לך מגז"ש דצריך לברך תחילה וק"ל: ואגב דאיירינן בזה נראה לפרש מאי קשיא לרב יצחק דאמר אל תקרא וברך אלא וברוך ועוד למה לא תירוץ ר' יצחק מיד על הא דקאמר אין לי אלא לאחריו לפניו מנין היה לו לר' יצחק לומר דכתיב וברך את לחמיך אל תקרא וכו' אלא נראה דדברי ר' יצחק מקושרים ומחוברי' בדברי הש"ס דקאמר אשר נתן לך משנתן לך דהא ריש כיצד מברכין איתא ר' לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב השמים שמים לה' והארץ נתנה לבני אדם לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה א"ר חנינא בר פפא כל הנהנה מעה"ז בלא ברכה כאלו גוזל להקב"ה וכנסת ישראל ופי' מהרש"א גוזל להקב"ה גוזל ממש אותו דבר שאוכל ונהנה ממנו דקודם ברכה שלו הוא וגוזל לכנסת ישראל כי הברכה מוריד שפע ברכה מלמעלה על הפירות שמברכין עליהם: ונראה לי דזה כוונת הש"ס דתניא אין לי אלא לאחריו מלפניו מנין ת"ל אשר נתן לך משנתן לך וע"כ הא דכתיב לה' הארץ ומלואה דהכל הוא של הקב"ה וע"כ לא נתן הארץ לבני אדם אלא לאחר ברכה א"כ מוכח מכאן שצריך לברך מקודם דקודם ברכה לא נתן לך ולפי דעת זה נגלה לר' יצחק לימוד אחר וקאמר דאינו צריך דכתיב וברך את לחמיך ואת מימיך וקשה הא אינו נקרא לחמיך ומימיך אלא לחמו של הקב"ה דכתיב לה' הארץ ומלואה אלא ע"כ אל תקרא ובירך אלא וברוך את לחמיך שאתה צריך תחילה לברך ואז הוא לחמיך ושפיר קרינן וברוך וכתיב וברך שע"י הברכה יורדת השפע מלמעלה לברך את הפירות וק"ל:

על פרשת דברים - אור חדש

במדרש תנחומא בחדש השלישי לצאת ב"י מארץ מצרים ילמדנו רבינו החושש בפיו בשבת מהו לעשות לו רפואה בשבת כך שנו רבותינו החושש בפיו מטילין לו סם של רפואה בשבת כו' ומנין אר"א ק"ו ממילה ומה מילה שהיא אחד מאבריו של אדם דוחה את השבת סכנת הנפש שהוא כל גופו של אדם אינו דין שתדחה את השבת כו' והנה המדרש הזה אומר דרשוני וכבר ישבתיו קצת בפ' לך לך יעש"ה והגם כי קשה עלי לכתוב

על הספר דרושים מה שלא כוונו בזה המאמרים עכ"ז מאחר שראיתי קצת מחכמי זמנינו יאמרו כי זהו חידוש ראה וחדש אמרתי לא יחסר בספר זה דבר ועכ"ז הסברות המה ישרות וברורות אף כי ינטל יותרת מלדקדק הדברים בשרי מאמרות ומקדם נכתב לדקדק דבר במס' פסחים דף ס"ה ע"ב במשנה המהוללה הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו אינה דוחה את השבת ר"א אמר דוחה אר"א ומה אם שחיטה כו' א"ל ר"ע או חילוף ומה הזאה שהיא משום שבות אינה דוחה את השבת שחיטה שהיא משום מלאכה א"ד שלא תדחה את השבת א"ל ר"א עקיבא עקרת מה שכתוב בתורה במועדו בין בחול בין בשבת כו' ואיכא למידק על אריכות הלשון של ר"א שהזכיר לר"ע בשמו ודייק עקרת מ"ש בתורה הלא די בתשובתו הלא נאמר במועדו וכו' ובזה יספיק דבריו וכדי לחדד לב התלמידים נראה שיפה כיון ר"א לדייק כדברים הנ"ל דהנה שם בגמ' ילפינן דפסח דוחה את השבת מג"ש דנאמר במועדו בפסח ונאמר במועדו בתמיד מה תמיד דוחה את השבת שמקרא מלא דיבר הכ' גבי קרבן שבת על עולת התמיד כו' אף פסח דה"ש וגם פסח דדוחה טומאה ילפי' מאיש נדחה ואין צבור נדחין והדר ילפי' בגז"ש הנ"ל תמיד מפסח דדוחה טומאה יע"ש וכ' התו' דסוגי' דהכא משמע דמשמעו' דבמועדו לא דרשי' דדוחה שבת וטומאה כ"א מג"ש דפשטי דקרא משמע במועדו בזמן התירא אבל בריש כיצד צולין דרשינן ממשמעות דבמועדו דדוחה שבת וטומאה כו' ומדקאמרי' שם וצריכא דאי כתב בפסח ה"א משום דבכרת ואי כתב בתמיד ה"א משום שתדיר וכליל ואי בג"ש ילפי' לה מה צריך לצריכותא הא איצטריך גבי פסח דדוחה שבת ובתמיד משום טומאה כו' ושם ד"ה מה לתמיד שכן תדיר תימא ונילף מביניהו דתמיד ומילה או משתי לחם גרידא דדוחה שבת ע"כ ומהרש"א ז"ל מוחק בתוס' תיבת גרידא דמשתי לחם לחוד לא מצי ילפינן שי"ל שכן באים להתיר במקדש אלא משתי לחם וחד מהני יעש"ה ולכאורה יש לדקדק למה לא הקשו בתו' קושי' זו בכיצד צולין אשר שם תהיה הקושי' אלים ביותר על גופיה דקרא משא"כ כאן דלא קשי' אלא על הגמ' למה לא ילפי' ממה מצינו בתמיד כו' דהג"ש בלא"ה איצטריך משום תמיד דידחה טומאה וכבר הערנו מזה לעיל בפ' בא והנה יעויין לקמן דף מ"ח ע"ב בתו' ד"ה ומה שחיטה כו' ותימא לר"י מכשירי פסח מנ"ל לר"א דדחי שבת דהא גבי מילה איצטריך תרי קראי וכ"ת דגמיר מסוכה ולולב ושופר ומצה כו' אי מהתם יליף אמאי איצטריך במועדו גבי פסח כו': והנה קושיא זו לכאורה יש ליישב דרך פשוט ע"פ דאי' במס' שבת דף קל"א ע"א תוס' ד"ה ושוין כו' וא"ת ומסוכה איך מצי למילף וכן כל הני דפריך לקמן ונכתוב בחד וניתי הני ונגמרה אדרבה נגמר מכיבוד אב ואם מבנין בה"מ דלא דחי שבת כו וי"ל דהכא

הכי גמרינן מה מצינו בהנך שמצות נוהגים בשבת ומכשירה דוחין שבת אף כל שמצות נוהגים בשבת מכשירים דוחי' שבת הלכך לא מצי למילף מכיבוד דהיינו המצוה עצמה ולא מכשירין דשחוט ובשול לי היינו כיבוד דעצמו מתקן ליה כו' יעש"ה הרי להדיא דאחר שגילה קרא דמצוה עצמה דחי שבת שוב אנו ילפי' שפיר דמכשירין דוחין שבת אבל אם לא הוה מוכרח דהמצוה עצמה דוחה שבת באמת ה"א דילפינן מכיבוד או"א ובנין בה"מ דלא ידחה כלל את השבת. ולפ"ז ליתא כלל לתמיהת ר"י דלעולם י"ל דר"א יליף מכשירי פסח דוחה שבת מסוכה ואינך וא"ל למה לי במועדו ונילף גם עיקר פסח דדוחה שבת מסוכה ואינך ז"א דאי לא הוה כתיב במועדו כלל ה"א דנגמור מכיבוד ובנין בה"מ דאינה דוחה שבת כלל לכך כתב במועדו דגוף הפסח דוחה שבת ושוב שפיר אנו למדין במכשירין דד"ש מסוכה כו' דמכיבוד ליכא למילף שאין שם כלל מכשירים וכן בבנין בה"מ כ"א המצוה עצמה ולענין המצוה עצמה כבר גלי רחמנא במועדו דדוחה שבת כן הי' נלע"ד ברור ליישב קושי' תו' הנ"ל אבל אחר העיון קושי' התו' במקומה עומדת דאי גמר ר"א מכשירי פסח מסוכה לא לכתוב במועדו כלל וא"ל דה"א דתילוף מכיבוד או"א ובנין בה"מ דאינה דוחה את השבת ז"א דליכא למילף פסח מכיבוד דלא תדחה שבת דאיכא למיפרך ולומר מה כיבוד ובנין בה"מ שכן אינם בכרת ומש"ה אינם דוחים את השבת משא"כ בפסח שהוא בכרת ועדיפא לן למילף שפיר למילף מסוכה ואינך דדוחה שבת וזה ברור אבל עלי' אני דן דהנה התוס' מקשי' במס' יומא דף נ"א ע"א מנ"ל דפסח שני דוחה שבת אי מכל חוקת הפסח יעשו אותו בהיקשא לפסח ראשון ז"א דהא פסח ראשון גופי' אנו ילפי' בג"ש מתמיד ודבר הנלמד בג"ש אינו חוזר ומלמד בהיקשא הניחא למ"ד דבר הנלמד בג"ש חוזר ומלמד בהיקשא כו' ומקשי' המפרשי' לפ"ז מאי מקשי' התוס' הכא למה לי ג"ש דפסח דוחה שבת נילף במה מצינו מתמיד ומילה ז"א דא"כ לא ידענו דפסח שני דוחה שבת דהא כ"ע ס"ל דבר הנלמד במה מצינו אינו חוזר ומלמד בהיקש דהוא בעיי' דלא איפשטא והעלה הרב ריא"ף דאם אנו ילפי' פסח שני גם לענין טומאה מפ"ר וטומאה כתיב בפירוש א"כ הוה הימנו וד"א ושפיר למידין יעש"ה (והגם שיש לדקדק בדבריו דהלא מבואר בתוס' דיומא דכמה דברים אנו ילפי' בהיקש דכל חוקות הפסח ולמה נקיט הוא ז"ל דוקא טומאה ואפשר דס"ל שיכריח להיות הכל מענין אחד והבינהו) רק לכאורה י"ל דתוס' מקשי' באמת נילף גם פסח שני בהאי מה הצד דדוחה שבת וזה פשוט: ובהיות כן חוזר וניעור ישוב שלנו על קושי' התוס' שבכאן ושבדף ס"ח ע"ב די"ל ר"א יליף מכשירי פסח מסוכה וא"ל א"כ ל"ל במועדו כלל ז"א דה"א דיליף מכיבוד דאינה דוחה שבת מאי אמרת הא איכא למיפרך לפסח שהוא

בכרת ז"א דניהו דאינו יכולים לילוף פסח ראשון דידחה שבת מ"מ פסח שני לא ידענו (למ"ד דבאמת פ"ש אינו דוחה טומאה או למאן דיליף הכל ממשמע דבמועדו ועיין דמהיכא גמרא אי מפ"ר הוה דבר הנלמד במ"מ ואינו חוזר ומלמד בהיקש ואי מתמיד גופיה או מסוכה ואינך י"ל דטפי ה"א דנילוף מ"מ מכיבוד ובנין בה"מ דאינו דוחה שבת מאי אמרת הלא איתא לקמן הפירכא מה להני שאינם בכרת ז"א די"ל ר"א ס"ל כמ"ד ריש פרק מי שהי' טמא דפסח שני אינו בכרת כלל ומיושב היטיב שני קושי' תוס' ובזה י"ל דיפה כוונו התוס' שהקשו במכילתן דמסיק על פסח ראשון מנ"ל דדחי שבת קשה שפיר נילוף מתמיד כו' משא"כ בפ' כיצד צולין לק"מ דאיצטריך משום פסח שני דה"א דאינו דוחה שבת דיליף מכיבוד כמש"ל ודוק היטיב: והנה לכאורה י"ל דבאמת אם אנו ילפי' ג"ש דבמועדו כסוגי' דריש אלו דברים קשיא קושי' תוס' גם על התורה דהנה מוהרש"א ז"ל כתב ליישב קושי' אחת שבתוס' שזכרנו למה להגמ' דכיצד צולין לעשות הצריכותא כמה שהבאתי לעיל י"ל דמש"ה עביד הצריכותא דהוה קשה למה לי הג"ש מלכתוב דחית טומאה בתמיד והוה ילפינן פסח מ"מ מתמיד דדוחה שבת וטומאה ל"ל הג"ש דאיש איש בפסח לכך הוצרך לומר מה לתמיד שתדיר וכליל וכמו כן קשה לא ליכתוב דחית שבת בתמיד רק בפסח ול"ל הג"ש דבמועדו ותיתי הכל תמיד מפסח לכך הוזקק לומר מה לפסח שכן בכרת יעש"ה ולפ"ז קשה שפיר למה לי בתמיד דדוחה שבת תיתי בפסח דדוחה שבת במה מצינו משתי לחם ומילה ושוב יכולים למילף תמיד בג"ש מפסח דדוחה טומאה דכתיב בי' בפירוש ודדוחה שבת ילפינן בפסח מ"מ משתי לחם ומילה כן היה מקום לנוח תמיד תוס' במסקנא על התורה ג"כ רק כבר הקדמנו שעל יתורא דקרא לק"מ דאי הוי יליף דחית שבת בפסח ראשון מ"מ לא הוה ידענו דפ"ש דוחה שבת והשתא נדוק לאידך גיסא לסוגי' דכיצד צולין בלא"ה נמי לק"מ קושי' התוס' דיש ליישבו בשני פנים דהא להך סוגי' אנו למדין תרווייהו שבת וטומאה ממשמעות דחד במועדו א"כ לק"מ למה לי במועדו גבי פסח נילף מתמיד ומילה ז"א דהא ממילה לא מוכח כ"א דחית שבת ועדיין לא שמענו דדוחה טומאה וא"ל לגמור מתמיד וש"ל ז"א דאיכא למיפרך כמ"ש תו' ביומא שם דמה להני שבאים עבור כל ישראל אבל פסח דמיעוטי' נדחי' לפעמים וי"ל דיו דבשלמא אי ילפינן בג"ש ל"ש לומר דיו כמ"ש תוס' שם אבל אי הוה ילפי' במ"מ בודאי זו אחת ממדות התורה דאמרי' דיו מה תמיד ושתי לחם באים עבור כל ישראל משא"כ פסח הנחלק כמ"ש תו' שם יעש"ה באר הטיב) או יאמר מאן דיליף ממשמעות דבמועדו לא דריש כלל איש נדחי' ואין ציבור נדחים ולפ"ז ליכא למילף מתמיד ושתי לחם דהנה שם במס' שבת דרוצה לילף מילה דדוחה שבת

מסוכה ואינך ופרכינן מה להני שכן אם עבר זמנם בטלה כו' יע"ש ולפ"ז גם הכא גבי פס לכאורה אין למילף מכל הני שי"ל מה להני שאם עבר זמנם בטלה משא"כ גבי פסח דעדיין יש תשלומין לפסח שני רק דלענין דחי' שבת לא שייך פירכא זו דהא אם לא יעשו הפסח בשבת ג"כ בטלה דמשום זה לא נדחי' לפ"ש דדוקא גבי טומאה אמר רחמנא דעושין פ"ש אבל אם באנו למילף דחי' טומאה מתמיד וש"ל י"ל שפיר מה להני שכן זמנם בטלה גלל כן דוחה טומאה משא"כ גבי פסח ה"א דנדחי' לפסח שני וכיון דאין זמנו בטל שפיר ה"א דאינה דוחה את הטומאה וא"ל מילה יוכיח שג"כ אין זמנה בטלה ז"א דהא אנן קיימינן לענין טומאה דלא שייך זה היוכיח ומה מאד הארכתי בפלפול זה ליישב כמה וכמה דברי תמוהי' ואין כאן מקומו ותן לחכם ויחכם ודוק בענין זה) הרי בררנו עכ"פ שלפי הסוגי' דכיצד צולין לק"מ כל עיקר קושי' התימה ל"ל משום דאיצטרך גם אטומאה משא"כ להסוגיא דהכא קשיא לא לכתוב דחית שבת גבי תמיד ותיתי הכל מפסח דהיינו טומאה דכתיב להדי' בפסח וגם דחי' שבת נילוף מ"מ ממילה ושתי לחם ומההכרח דאיצטרך משום פסח שני דידחה שבת דמאן דמפיק מג"ש ס"ל דפסח שני אינו בכרת וגם שאינו דוחה טומאה ועיין (ולא תקשה לר' יהודא דאמר פסח שני דוחה טומאה א"כ נוכל למילף גם פסח שני ממה מצינו מפסח ראשון דהוה הימנו וד"א דהא ס"ל דילפי' גם דחי' טומאה מפ"ר דכתיב בי' בהדי' ז"א דר"י לטעמי' דיליף ממשמעות דבמועדו בברייתא דתורת כהנים בפ' כיצד צולין דסתמי' ר"י וכבר בררנו דאי ילפי' ממשמעות דבמועדו לק"מ קושי' תוס' שזכרנו דאיצטרך משום דחי' טומאה ועיין בריא"ף) רק איתא בריש פ' מי שהי' טמא דמאן דס"ל פסח שני בכרת ס"ל מגדף זהו מברך השם ומאן דלא ס"ל פ"ש בכרת ס"ל מגדף עובד ע"ז יע"ש:

והנה במס' כריתות דף ז' ע"ב שמעינן לי' לר"ע דאמר מגדף זהו מברך השם וע"כ דס"ל פסח שני בכרת וכאשר פי' רש"י ז"ל שם להדיא ור"ע ס"ל פסח שני בכרת כו' יעש"ה ולפ"ז הדרא לר"ע קושי' תוס' לדוכתא נילף במסקנא דפסח דוחה שבת ממילה ושתי לחם ולמה לי בתמיד דדוחה שבת תיתי מפסח וא"ל דעדיין לא הוה ידענו דפסח שני דוחה שבת ז"א דגם הא תיתי ממילא וש"ל וא"ל דה"א דתיתי מכיבוד או"א דאינו דוחה שבת ז"א הא איכא למיפרך מה להני שאינה בכרת תאמר בפסח שני שגם הוא בכרת לר"ע כמ"ש ומההכרח לפרש דר"ע ס"ל כסוגיא דכיצד צולין דילפינן טומאה ושבת מחד קרא במועדו דמשמע במועדו אפי' זמן איסורו והשתא דזכינו לדין דע"כ ס"ל לר"ע כסוגיא דכיצד צולין יתבאר דקדוק שלנו במתני' דהנה הרמב"ם ז"ל ריש הלכות אישות כתב האשה נקנית בשלש דרכים בכסף ובשטר ובביאה בשטר ובביאה מדברי התורה ובכסף

מדברי סופרים יעש"ה והרבו להשיב עליו למה כתב דקדושי כסף הם מדברי סופרים והגיע הדבר לרבינו ז"ל והשיב שהדבר הזה כלול אצלו שדבר הנלמד בי"ג מדות אף כי שממיתי' עלי' עכ"ז לא מקרי אצלו מפורש בתורה ויעויין במגלת אסתר שהאריך בזה הרי להדיא לדעת רבינו דדבר הנלמד בג"ש לא מקרי מפורש מה"ת כמו קידושי כסף דילפי' מג"ש דקיחה קיחה עיין עליו ולפ"ז יפה שיחתן של ראשונים שדייק ר"א עקרת מה שכתוב בתורה במועדו בין בחול בין בשבת כלומר אי ילפי' ממשמעות דבמועדו זמן איסורי קאמר אבל אי ילפי' בג"ש דבמועדו לא הוי עוקר דבר הכתוב בתורה דהלא כבר הקדמנו דזה הוי מד"ס ולא מפורש בתורה רק כדי שלא תקשה באמת מנ"ל לר"א להקשות בהקושי' דלמא מג"ש דבמועדו קדריש לכך דייק בשמו עקיבא כלומר את עקיבא שסבירא לך דפסח שני בכרת דהא אתה הוא דאמרת מגדף זהו מברך את השם נמצא מוכח דסבירא לך כסוגי' דכיצד צולין דיליף ממשמעות דבמועדו דאי מג"ש קשה למה לי דכתב רחמנא דחי' שבת גבי תמיד (וכמ"ש מהרש"א ז"ל) תיתי הכל מפסח ופ"ר וגם פ"ש הכל נלמד מש"ל וממילה כיון דלר"ע גם פסח שני הוא בכרת אלא ע"כ דסבירא לך דלאו מג"ש ילפי' אלא ממשמעות דבמועדו זמן איסורא משמע א"כ עקרת מה שכתוב בתורה מפורש במועדו כו' ופשוט הוא והשתא נבוא לברר דברי המדרש דהנה גם אי ילפי' ממשמעות דבמועדו יש מקום לנוח תמיהת התוס' לשיטת הספרי שדרש שני במועדו דכתב בפסח ראשון חד אשבת וחד אטומאה יע"ש ובזה אפשר ליתן טעם הא דדריש מחד במועדו שבת וטומאה משום דכיון דגלי בפ"ש שני פעמים במועדו ממילא אנו דרשי' בכ"מ דכתב חד במועדו אשניהם דילפינן מפסח או כמ"ש לעיל ולפ"ז עדיין קשה לא לכתוב חד במועדו ותיתי מתמיד כו' כקושית התוס' והנה כבר הארכנו לעיל דמתמיד ושתי לחם ליכא למילף מידי וגם מתמיד ומילה ליכא למילף כמ"ש הגאון מובהק חכם צבי ז"ל בתשובותיו דפרכינן מה להני שכן תדיר וכדאי' בזבחים דמילה גבי פסח כתדיר דמי רק דקשי' תיתי במ"מ ממילה ושתי לחם וגם אי ילפי' בג"ש קשה ג"כ למה לי בתמיד דדוחה שבת תיתי מפסח ופסח גופי' ממילה ושתי לחם וזולת מה שתרצנו לעיל יש מקום לתרץ כמ"ש מוהרש"א ז"ל דאיכא למיפרך מה להני שזמנן קבוע תאמר בפסח דאיכא נמי פ"ש יע"ש ולכאורה י"ל דקושי' תוס' עדיין במקומה עומדת דהנה כתב עוד מוהרש"א בפ' כיצד צולין דמוספי ר"ח לא הוי זמנם קבוע מאחר דנקבע ר"ח לפעמים ביום שלשים ולפעמים ביום שלשים ואחד יע"ש ולפ"ז י"ל דגם מילה לא הוה זמנם קבוע דהא קטן נמול לח' לט' כו' כמבואר במשנה דשבת באריכות רק עדיין לפקפק בזה דהאי מתניתין טעמי' קאמר משום ספק בין השמשות אינו דוחה שבת

ונדחה ליום א' וב' וג' כו' א"כ לשיטת הפוסקים דספיקא דאורייתא לקולא מדאורייתא א"כ מן התורה לא משכחת לה להאי דנימול לט' לי' כיון דמן הספק מותר למולי בשבת מאחר דהוה ספיקא והוא לקולא וליכא עדיין שני פירכא רק דעדיין י"ל דנילף פסח דדוחה שבת ממילה ושתי לחם מאי אמרת דפסח לא קבוע זמנו משום פ"ש י"ל ש"ל יוכיח דג"כ לא קבוע זמנו לר' ס שמעי' דאמר עצרת פעמים ה' פעמים ו' וכו' כדאי' במס' ר"ה ובמס' עירוכין א"כ הוה ממש כר"ח לשיטת מוהרש"א דלא הוה קבוע זמנו מאחר דנקבע לפעמים כך ולפעמים כך אח"ז מצאתי במפורש על התורה הנקרא במ"א הרגיש ג"כ בזה וע"ש בפ' בא רק כ"ז לר' שמעי' אבל לאחרים דאמרו אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים לא שייך זה ושפיר הוה עצרת זמנו קבוע ואין למילף פסח ממילה וש"ל: והנה עוד זאת לדעת דלכאורה מעיקרא דדינא פירכא דאיך נוכל למילף ממילה דד"ש הלא אסיקנא במס' שבת דף קל"ב דמילה דוחה שבת הוא הלכה ואין דנין ק"ו מהלכה כ"ש מה מצינו דגר' מק"ו וכמ"ש רש"י ז"ל בשמעתין הנ"ל דאין דנין כל י"ג מדות מהלכה רק אם נבוא לשינויא דר' יוחנן שם דמוכח מביום אפי' בשבת. דשם פרכי' על עולא דאמר הלכה מהא דתניא מנין לפיקוח נפש דדוחה שבת ק"ו ממילה וא"א הלכה הא אין דנין ק"ו מהלכה אלא אר"י ביום אפי' בשבת יעש"ה ולפ"ז שפיר נוכל למילף פסח דד"ש ממילה וב"ל כנ"ל ואיתא במס' שבת דף פ"ו ע"ב ת"ר בששי בחודש נתנו עשרת הדברות לישראל ר' יוסי אומר בשבעה בו אמר רבא דכ"ע בר"ח אתו למדבר סיני כתיב הכא ביום הזה באו מדבר סיני וכתיב התם החודש הזה לכם מה להלן ר"ח אף כאן ר"ח דכ"ע בשבת נתנה תורה לישראל כו' כי פליגי בקביעי דירחא ר"י סבר בחד בשבת אקבע ירחא כו' ורבנן סברי בתרי בשבת כו' ופריך דף פ"ז ע"ב ת"ש ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן תנא אותו יום נטל עשרה עטרות כו' ראשון למעשה בראשית כו' ומדריש ירחא דניסן דהא שתא בחד בשבת ודאשתקד בד' בשבת דתני אחרים אומרים אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים כו' הוה ריש ירחא דסיון בשבת קשיא בין לרבנן בין לר"י ומשני לר"י ז' חסרין עביד ולרבנן ח' חסרי' כו' ופרש"י ולית לי' דאחרי' דאמרי אין מעברין ואין מחסרי' שום חודש לצורך אלא לעולם א' מלא וא' חסר כו' יעש"ה ולפ"ז יהיה כך המשך לשון המדרש דבודאי השואל ידע מהך ילפותא דנוכל למילף בק"ו ממילה דמה מילה שהוא אחת מאבריו של אדם כו' רק דקשה לי' הא אין דנין ק"ו מהלכה דסבירא לי' כעולא ש דאמר מילה הלכה רק דאולי יאמר האומר כר' יוחנן דביום מורה אפי' בשבת וכיון דיהי' קרא מוכח שפיר דפ"נ דוחה שבת מק"ו ממילה לכך ציין בפסוק בחודש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים ביום הזה

באו מדבר סיני ומוכח מהאי קרא דבר"ח אתו למדבר סיני בג"ש דזה זה כדאי' בגמ' הנ"ל וקשיא הלא חל אותו ר"ח בשבת ואיך הלכו בשבת וגם איך משכחת לה דבשבת ניתן תורה לישראל דהלא יגיע ויתחייב ליום ו' לכ"ע ואנן גמרי' בג"ש דזכור שבשבת ניתן תורה לישראל ומההכרח לומר כשינויא דגמ' הנ"ל דעברי ז' חסרי' או ח' חסרי' הרי מוכרח דלא כדעת אחרי' דאמרי אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים אלא דמעברי' ומחסרי' לצורך ולפ"ז משכחת לה ג"כ לעצרת פעמים ד' פעמים ה' כו' כתנא דבי' ר' שמעי' א"כ קשיא למה לי קרא בפסח דדוחה שבת תיתי מש"ל וממילה או למה לי בתמיד דדוחה שבת תיתי בג"ש הכל מפסח וגבי פסח כתיב טומאה לגופי' ודחי' שבת ממילה וש"ל כנ"ל וא"ל דאיכא למיפרך מה להני שקבוע להם זמן וז"א בפסח דיש פ"ש ז"א דש"ל יוכיח דג"כ לא הוה קבוע זמן דהרי הוכחנו כר' שמעי' ומשכחת לה פעמים ד' פעמים ה' וכו' וע"כ מוכרחים אנו לומר דליכא למילף פסח ממילה כלל משום דמילה הוה הלכה ואין דנין ק"ו מהלכה א"כ שאל שפיר ילמדנו רבינו החושש בפיו בשבת מהו לעשות רפואה בשבת דממילה ליכא למילף אחר שכבר מוכח מקרא זה דהוה הלכה ואין דנין ק"ו מהלכה והשיבו כך רבותינו כו' משום דיש מקום ראוי ליישב את קושי' ותמיהת ר"י שהבאתי לעיל דמנ"ל לר"א מכשירי פסח דדוחה שבת יע"ש: ונ"ל דהנה פרש"י ז"ל במס' שבת דף קל"ב ע"א דר"א דס"ל מכשירי מילה דוחה שבת מוקי להלכה על מילה גופי' וביום על מכשירין ופיקוח נפש דדוחה שבת יליף מקרא אחרינא וע"ש והקשו הגאונים מוהרש"א ומוהר"ם שיף ז"ל למה לרש"י לפרש לר"א פ"נ מקרא אחרינא הלא בריוח איכא למילף מק"ו ממילה דכתיב ביום על מכשירין שלה דדוחין שבת הרי מקרא מלא דיבר וכתב מוהר"ם שיף ז"ל וא"ל כיון דלא מוכח דביום קאי אמכשירין רק אחר שנתקבלה ההלכה אבל בלא ההלכה הוי מוקמי' ביום לא על מכשירין אלא על מילה גופי' וכיון דמכח הלכה שמעינן דביום קאי אמכשירין שוב הוי כהלכה גופא ואין למדין ממכשירין כלל זה ליתא דעכ"פ איך שיהי' נוכל למילף פ"נ דוחה שבת דגם אי לאו ההלכה הוה מוקמינן ביום על מילה גופי' ונוכל ג"כ למילף מיני' דפ"נ דוחה שבת אך דמכשירי פ"נ אי אפשר ללמוד מן מכשירי מילה דד"ש כיון דהא דמכשירי מילה ד"ש לא נשמע אלא אחר דנתקבלה הלכה על מילה גופא שוב הוה ממש כמו הלכה ואין למדין ממנו יעש"ה שהאריך הגאון הנ"ל בזה ולפ"ז י"ל דבאמת ס"ל לר"א דנוכל למילף פסח גופא דד"ש ממילה דכתיב וביום דקאי על מכשירין או על מילה גופי' ותיתי מהי תיתי מוכח דפסח גופא ד"ש כמ"ש מוהרמ"ש גבי פקוח נפש וכי איצטריך במועדו על מכשירי פסח דד"ש דמכשירי פסח ליכא למילף ממכשירי מילה שד"ש דשם לא מוכח

כ"א אחר שנתקבלה הלכה על מילה גופי' שוב הוי הלכה כמו לענין מכשירי פ"נ ושפיר מוכח לר"א דמכשירי פסח דוחה שבת מחד במועדו דלפסח גופי' יש ללמוד מן מילה וש"ל ומיושב קושי' תוס' ודייק המדרש שפיר אר"א ק"ו ממילה דלדידי' י"ל דנפיק מילה מהלכה ומכשירי מילה מביום ואיכא למילף מק"ו ממכשירי מילה דד"ש דגם אי לאו הלכה הוה מוקמינן ביום אמילה גופא וג"כ נוכל למילף דפ"נ ד"ש וא"ל ל"ל במועדו גבי פסח ז"א דר"א לטעמי' דאמר מכשירי פסח ד"ש ואיצטרך במועדו על מכשירי פסח דליכא למילף ממכשירי מילה משום דהוא נשמע מהלכה כמ"ש ומדוקדק באר היטב לשון התנחומא במה שהשיבו לו מטילין לו סם של רפואה לתוך פיו בשבת דהיינו פ"נ גופא אבל מכשירי פ"נ באמת לא מוכח מידי ממכשירי מילה דהוא הלכה וכמ"ש מוהרמ"ש ז"ל ודוק היטב:

ובדברינו האלה נבוא ליישב מאמר במס' מנחות ר"פ ר' ישמעאל דף ס"ה ע"א ת"ר אילון יומיא דלא להתענאה כו' שהיו צדוקים אומרים יחיד מתנדב ומביא תמיד מאי דרוש את הכבש האחד תעשה בבוקר כו' שהי' צדוקים אומרי' עצרת אחר השבת נטפל להם ר"י בן זכאי ואמר להו שוטים מנין לכם זה ולא הי' אדם אחד שהי' משיבו חוץ מזקן אחד שהיה מפשפש כנגדו ואמר משה רבינו אוהב ישראל הי' ויודע שעצרת יום אחד הוא עמד ותקנה אחר השבת כו' קרא עליו מקרא זה אחד עשר יום מחורב דרך הר שעיר ואם משה רבינו אוהב ישראל הוה למה איחרן במדבר ארבעים שנה א"ל רבי בכך אתה פוטרנו א"ל שוטה כו' כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום וכתוב אחד אומר שבע שבתות תמימות תהיינה הא כיצד כאן בי"ט שחל להיות בשבת כאן בי"ט שחל להיות אמצע שבת כו' ומדחי שם דלמא כדאביי דאמר מצוה למימני יומי ומצוה לממני שבתות כו' והנה יש לדקדק על שני דברים הללו לחברם יחד וגם כמו זר נחשבו דברי הבייתוסי' שאמרו מחמת שמשה רבינו אוהב ישראל הוה ואין להם זולת זה שום הוכחה הלא על דבר כזה אין מן הצורך להשיב להם גם למה לא דחה ריב"ז להם תיכף בתשובה שלימה כתוב אחד אומר כו' ומה לו להשיבם ריקם ודרך דרוש י"ל בזה הסיגנון מאחר שלדבריהם יחיד מתנדב תמיד מחמת קרא דכתיב לשון יחיד תעשה בבוקר לפי דבריהם יהי' מוכח ע"כ דעצרת אחר שבת ובאמת כוונת ריב"ז הי' להוכיח דלא כאביי לכך הציע להם מקודם אם משה רבינו אוהב ישראל הי' למה איחרן במדבר מ' שנה ובזה יהי' מוכח שפיר תשובתו השני' דהנה כבר הראיתי לדעת ליישב קושית התוס' דלא לכתוב במועדו גבי פסח ותיתי מתמיד וב"ל משום דלא נדע פסח שני דידחה שבת דדבר הנלמד במ"מ אינו חוזר ומלמד בהיקש או דאיכא למיפרך מה להני שכן הוא בכל ישראל יחד

משא"כ גבי פסח דלפעמים נדחי' מיעוט הקהל לפסח שני וכאשר כתבו תוס' במס' יומא והנה בתירוצינו הראשון איכא למידק עדיין דאיתא במס' פסחים דף נ"ט ע"ב רמי ר' ספרא לרבא כתיב לא ילין לבוקר זבח חג הפסח הא כל הלילה ילין והכתיב עולת שבת בשבתו ולא עולת חול בשבת ולא עולת חול בי"ט כו' ומשני הכא בי"ט שחל להיות ע"ש עסקינן דחלבי שבת קריבין בי"ט יע"ש ומקשים העולם א"כ למה לי קרא דפסח ד"ש הא בלא"ה מוכח מהאי קרא דכתיב לא ילין לבוקר הא כל הלילה ילין וע"כ דמיירי מפסח הקרב בשבת שחל להיות ע"פ הרי מוכח להדיא דפסח ד"ש אך אם ילפינן ממשמעות דבמועדו שוב לק"מ דאיצטריך משום דחית טומאה (אבל אם ילפינן בג"ש דבמועדו הוה קשה למה לי בתמיד דד"ש תיתי הכל מג"ש מפסח דגבי פסח מוכח מקרא דלא ילין והנה זה הדרש דלא ילין לא שייך כ"א לר"ע כאשר נעתיק בסמוך בלשון תוס' ובזה יש לכוון ג"כ הא דדייק ר"א עקיבא עקרת מ"ש בתורה בסיגנון שכתבתי לעיל דמוכח לר"ע גופי' דדרש במועדו זמן איסורו ועיין) ובהיות כן עדיין קשה למה לי במועדו נילף דחית טומאה מתמיד וב"ל ואעפ"כ אנא ידענא דפ"ש ד"ש דמקשינן לפ"ר וגבי פסח ראשון מוכח מגופיה דקרא מדכתיב לא ילין לבוקר וכנ"ל אולם זה הדרש מלא ילין אינו כ"א לר"ע דהנה כתבו שם בתוס' ד"ה ולא עולת חול בי"ט כו' תימא לריב"א הא האי קרא בשבת כתיב ומנ"ל עדיין גבי י"ט דקיל וי"ל דאתי' כר"ע דאמר בסוף אלו קשרים עולת שבת לימוד על חלבי שבת שקריבין בי"ט כו' מכלל דשל חול בי"ט לא קרבה כו' יעש"ה א"כ לר' ישמעאל דמוקי בסוף אלו קשרים הקרא דעולת שבת בשבתו דחלבי שבת קריבין ביה"כ ממילא לא מוכח מידי דאין עולת חול בי"ט ומשכחת לה לקרא דלא ילין לבוקר אף בע"פ שחל להיות בחול ועולת חול קריבין בי"ט וכ"כ שם תוס' להדיא בד"ה בי"ד שחל להיות בשבת עסקינן כו' וי"ל דבן תימא יסבור כר"י דחלבי חול קרבין בי"ט יעש"ה א"כ לר"י לא מוכח מהכא מידי דפסח ד"ש והשתא נבוא ליישב דברי הצדוקים שזכרנו דבשביל שאמרו יחיד מתנדב ומביא תמיד ופי' במ"א שמתנדב לעצמו א"כ קשה ל"ל גבי פסח במועדו נילף מתמיד וב"ל דדוחה טומאה ודחי' שבת בלא"ה מלא ילין כו' וא"ל דמה לתמיד ושתי לחם שכל ישראל מביאין ז"א דהלא לדבריהם יחיד מתנדב ומביא תמיד ואפ"ה בכל גווני אמר רחמנא דד"ש ובהכרח לומר דאיצטרך במועדו דפסח ידחה שבת דלא מוכח מידי מלא ילין כו' די"ל כר' ישמעאל דאמר חלבי חול קרבין בי"ט ושוב אינה בהכרח לומר דקרא מיירי בע"פ שחל להיות בשבת ובהיות כן אף אם נאמר דאיצטרך במועדו דפסח דוחה שבת כי היכא דנלמוד ממנו פ"ש ד"ש כמ"ש אפ"ה יהי' מוכרח בהכרח כדעת הצדוקים דעצרת אחר השבת אחר הודיעני דלשיטתם מוכרח שיטת ר"י

דחלבי חול קריבין בי"ט ועולת שבת בשבתו מורה דחלבי שבת קריבין ביה"כ א"כ קשה קושית התוס' במס' שבת שם דף קי"ד היכא אמרינן דחלבי שבת קריבין ביה"כ הא לא מיקוע תרי שבתא בהדדי ותירצו דאתיא כאחרים דאמרו אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים יע"ש:

והנה איתא במס' ר"ה דף ו' ע"ב אחד בכור ואחד כל הקדשים כיון שעבר עליהם שנה בלא רגלים ורגלים בלא שנה עובר בבל תאחר ופריך שנה בלא רגלים היכא משכחת לה ומסיק כדר' שמעי' עצרת פעמים ה' פעמים ו' כו' מאן תנא דפליג על ר' שמעי' אחרי' דתניא אחרי' אומרים אין בין עצרת לעצרת אלא ד' ימים יעש"ה ובזה יבחנו דברי הצדוקים אחר שאמרו יחיד מתנדב ומביא תמיד מוכח ממילא כר"י דאמר חלבי חול קריבין בי"ט וקרא דעולת שבת בשבתו מורה חלבי שבת קריבין ביה"כ א"כ קשה הא לא מיקלע תרי שבת בהדי הדדי ומההכרח לומר כאחרים כנ"ל א"כ קשה שנה בלא רגלים היכי משכחת לה כיון דמוכח כאחרי' לכך דרשו הצדוקים דעצרת לעולם אחר השבת דממחרת השבת היינו ממחרת שבת בראשית א"כ שפיר משכחת לשנה בלא רגלים כגון שחל פסח ביום ה' והתחילו לספור ממחרת השבת והוא הקדיש ע"ש או יום ה' שקודם עצרת ולשנה הבא חל פסח ביום ב' והתחילו לספור אחר השבת הבא וחל עצרת מאוחר להשנה וכבר עבר עליו שנה ולא מטי עצרת רק דהא דעובר על שלשה רגלים בל תאחר ילפי' שם מדכתיב בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ואיכא מאן דדריש להקיש עצרת לחג המצות שיש לו תשלומין כל שבעה והי' עדיין מקום להצדוקים דלעולם אין עצרת אחר השבת וא"ל א"כ שנה בלא רגלים היכא משכחת לה ז"א דמנ"ל דעובר כלל ברגלים בל תאחר והא דכתיב בחג המצות ובחג השבועות י"ל משום להקיש עצרת להיות לו תשלומין כל שבעה לזה הכניסו בדבריהם יודע הי' משה שעצרת יום אחד דהיינו דלית לי' תשלומין כל שבעה וא"כ ע"כ קרא דבחג המצות כו' אתי לב"ת וקשי' שנה בלא רגלים המ"ל לכך תקנה אחר השבת ופירוש ממחרת שבת בראשית ומשכחת לה כמש"ל וכדי לכוון תשובת ריב"ז בסיגנון שכתבנו נראה דהנה כתבו שם תוס' ד"ה כתוב אחד אומר תספרו חמשים וא"ת הלא לא ספרינן אלא מ"ט יום וי"ל שלא ציוה הש"י לספור חמשים שה"ק קרא עד יום חמשים תספרו א"נ חמשים יום תספרו אוהקרבתם דבתרי' קאי וה"ק עד ממחרת השבת השביעית תספרו ולא עד בכלל חמשים יום והקרבתם מנחה חדשה יעש"ה וראיתי במגילת תענית בפירוש מהר"א כתב לדקדק למה כתב כך בלשון דאיכא למיטעי ותירץ דקרא מורה שלא כדעת הצדוקים ודייק חמשים יום מן מחרת שבת הראשון והקרבתם תמיד ודלא כהצדוקים

שיש לפעמים מותר יעש"ה ואיתא במסכת מכות דף כ"ב ע"א במשנה כמה מלקין אותו ארבעים חסר אחר שנאמר במספר ארבעים הסמוך לארבעים ר"י אומר ארבעים כו' ויע"ש בפי' רש"י ואיתא בזוהר דישראל נתעכבו ארבעים שנה במדבר נגד מלקות ארבעי' ולפ"ז י"ל דכך הוא הוצעת ריב"ז דשאל מקודם למה עיכבן משה ארבעים שנה במדבר נגד מלקות הלא די בל"ט ועכ"ל דהא דכתיב במספר ארבעים משמע ארבעים שלימות א"כ סתרי קראי אהדדי כתוב אחד אומר תספרו חמשים יום וכתוב אחד אומר שבע שבתות הרי אינו כ"א מ"ט יום בל"ז ה"א הא דכתיב תספרו חמשים משמע עד חמשים כמו במספר ארבעים וכעין תירוץ ראשון בתוס' משא"כ עתה שמוכח דארבעים דוקא קשה קראי אהדדי ומהכרח לומר כתירוץ ב' של תוס' דחמשים יום קאי אוהקרבתם וקשה ל"ל וע"כ להורות לנו דלא כדעת הצדוקים רק דאין ממחרת שבת ראשון עד עצרת כ"א חמשים יום וכנ"ל ושפיר הסתי' דבר ה' של הצדוקי' לנצח והא דכתיב עד ממחרת השבת תספרו מהכרח לומר עד ולא עד בכלל ואפשר לומר שזהו הי' קשה בעיני הזקן לומר דכוונת המקרא עד ולא עד בכלל לכך השיבם בפעם ראשון שוטה ולא תהי' תורה שלימה שלנו כשיחה בטילה שלכם דבלשון בני אדם עד ולא עד בכלל כדאי' בש"ע ח"מ סי' מ"ג סי' כ"ז ובדרושי' הארכתי וכאן אין רצוני להאריך בדרושים רק כדי לרוות צמאים החושקי' לזה אמרתי אל תנח ידי גם מזה ודוק היטב ועיין:

על פרשת ואתחנן - כתנות אור

בפסוק אתה החלות להראות את עבדיך וגו' אי' במדרש שהשיב לו הקב"ה והרי נשבעתי א"ל משה רבש"ע אתה החלות כשבקשת לא חללת שבועה לא נשבעת שאתה מכלה את בניך בעגל וחזרת בך שנא' וינחם ה' ופרש"י אשר מי אל בשמים אינך דומה למלך בו"ד שיש לו יועצין וסקנדרין הממחין בידו כשרוצה לעשות חסד ולעבור על מדותיו אתה אין מי ימחה בידך אם תמחול לי ותבטל גזירתך. ובפ"ק דסוטה ויאמר ה' רב לך רב יש לך ומנו יהושיע ופי' מהרש"א לענין חכמה יש לו רב שנסתתמו ממנו מעינות החכמה. ורש"י בחומש פי' דא"ל רב לך רב טוב הצפון לך ופי' מהרש"א דאמרי' בפ"ק דסוטה דרש ר' שמלאי מפני מה נתאווה משה רבינו ע"ה לכנוס לארץ וכי לאכול מפרי' הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל שאינם מתקיימין אלא בארץ אכנס אני כדי שיתקיימו על ידי א"ל הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאלו עשיתם. וכ' מהרש"א יש לפרש זאת התשובה בהאי קרא ויאמר ה' אלי רב לך דהיינו רב הטוב הצפון לצדיקים לעוה"ב. ואיכא למידק בהני מדרשות בבקשות

משה שהתחיל לומר אתה החלות שחללת שבועתך של ישראל בעגל וביקש שיחלל גם שבועתו ואמר מי אל בשמים שאין לדמותו למלך בו"ד כי הקב"ה אין לו מוחין ויש לדקדק דאם הוא ע"פ הדין להתיר איך שייך מוחין ואם אינו ע"פ הדין א"כ אף שאין לו מוחין מ"מ הקב"ה לא יעבור על תורתו. וגם בתשובת הקב"ה שא"ל רב לך ומנו יהושיע ורמז בזה שנסתתמו ממנו מעינות החכמה. ולישב זה צריך להקדים מדרש רבה פ' זאת הברכה אר"י עשרה מיתות כתובות עליו על משה מלמד שעד עשרה פעמים נגזר עליו שלא יבא לא"י ועדיין לא נחתם גזר דינו הקשה עד שנגלה עליו בב"ד הגדול וא"כ גזירה היא מלפני שלא תעבור את הירדן. וצריכין לומר באמת למה לא נחתם גזירתו הקשה עד שנגלה עליו בב"ד הגדול וכי לא היה יכול לגזור עליו אף שלא בב"ד ולישב זה צריכין אנו להקדים מדרש ילקוט משה איש האלהי' אר"י ב"ר סימון בשם רשב"ל האיש הזה אם מבקש להפר נדרים של. אשה מפר ואם רוצה מקיימה שנא' אישה יקימנה ואישה יפרנה כך כביכול אמר משה קומה ה' שובה ה' ובפ' אין עומדין ויחל משה שהתיר נדר הקב"ה. ואי' בגמ' דגיטין דף ל"ה ע"ב התקין ר"ג הזקן שתהיה נודרת ליתומים אר"ה לא שנו אלא שלא ניסת אבל ניסת אין מדירין אותה דמיפר לה בעל ורב נחמן אמר אפי' ניסת ופריך הש"ס ניסת ודאי מיפר לה בעל ומשני דמדרינן לה ברבים ופירש"י דקסבר נדר שהותר ברבים אין לו הפרה עכ"ל. לפ"ז אפשר דזה כוונת המדרש דמשה היה איש אלהים כדמיון איש שהיה בידו להפיר ולהתיר נדר של הקב"ה ולכך עד עשרה פעמים שנגזרה עליו לא הי' נחתם גזר דינו הקשה מפני שהי' בידו להפר עד שנגלה הקב"ה בב"ד הגדול ואמר גזירה היא מלפני לא תעבור את הירדן דה"ל כנדר שהודר ברבים ואין לו הפרה:

ואיתא שם בגמ' הא דנדר שהודה ברבים או ע"ד רבי' אין לו התרה ה"מ לדבר רשות אבל לדבר מצוה יש לו התרה כי האי מקרי דרדקי דהוי פשע בינוקי ואדרי' רב אחא ואהדרי' רבינא משום דלא אשתכח מאן דהוי דייק כוותיה נשמע מזה דלדבר מצוה אף נדר שהודר ברבים יש לו התרה עפ"ז נתתי טעם לשבח למה נסתמו מעינות החכמה ממשה קודם מותו דלולי זאת היה יכול משה להתיר נדר הש"י משום דהוי כמו לדבר מצוה דלא אישתכח דדייק כוותיה ועוד אמרי' בעירובין דף צ"ד משה דלמד מפי הגבורה מסתייע מלתא טפי אבל לאחר שנסתמו ממנו מעינות החכמה א"א ללמוד ממנו ונעשה יהושיע רבו א"כ תו לא חשיב לדבר מצוה ואי' בי"ד סי' רכ"ח ס' כ"א דאם אותן רבים מוחין שלא להתיר לו אפי' לצורך מצוה אין מתירין לו וכן אם אפשר לקיים המצות בל"ז אין מתירין לו ע"ש ולפ"ז מצינן לומר שמשה היה סבר אף שנדר הקב"ה ברבים

יש לו התרה משום דחשיב לדבר מצוה חדא דלא אשתכח דדייק כוותי' ועוד שנתאוה לקיים מצות הארץ. אכן אם יהיה להקב"ה מוחין שיכולין למחות בידו א"כ אף לדבר מצוה אין לו התרה אבל כיון שאין לו מוחין א"כ בא משה בטענה גדולה שיכול להפיר ולהתיר אף שהיה נדר ברבים מ"מ לדבר מצוה יש לו התרה אבל לאחר שנסתם ממנו מעינות החכמה ויהושיע הי' דייק יותר ממנו א"כ תו לא חשיב לדבר מצוה אבל היה לו עוד טענה אחרת שרוצה לכנוס לא"י כדי לקיים המצות ויש לו התרה אבל אם הקב"ה מעלה עליו שכר כאלו עשה שוב לא יחשב לדבר מצוה. וזה כוונת הפסוקים שמשה אמר אתה החלות שאתה חללת שבועתך נגד ישראל כמש"ה ויחל משה משום שהי' נקרא איש האלהים א"כ תוכל לחלל גם שבועתי וא"ת באשר הודרה בב"ד הגדול א"ל התרה. ז"א דהא לדבר מצוה יש לה התרה ולגבי דידי חשיב ד"מ חדא דלא אשתכח דדייק כוותי ועוד כדי שאקיים מצות הארץ וא"ת שרבים מוחין בידך להתיר השבועה. ואז אפי' לדמ"צ א"ל התרה ולכן אמר מי אל בשמים כו' אין מי שימחה בידך כו'. והקב"ה השיב לו וסתר שני טענותיו על טענה ראשונה דחשיב לדבר מצוה דלא אשתכח דדייק כוותי' רב לך ומנו יהושיע שנסתם ממנו מעינות החכמה ונעשה יהושיע רב לו והוא דייק טפי וטענה ב' לקיים מצות התלוים בא"י אמר רב לך רב טוב הצפון לך דמעלה אני עליך כאלו עשית המצות כאן א"כ תו לא חשיב לדבר מצוה. ובזה ישבתי פסוקים בסדר וילך ע"ש ותמצא נחת:

ואמרתי להעלות זכרון בספר אמרי שפר מה ששמעתי בשם דוד הגאון האמתי הש"ך ז"ל ישוב הפסוקים תפל למשה איש אלהים תשוב אנוש עד דכא ותאמר שובו ב"א כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול דאמרו חז"ל עד דכא עד דכדוכי של נפש שאפילו קודם מיתתו מהני תשובה ומשה התפלל קודם מיתתו ועיקר תפלתו היה להתיר נדר הש"י דהוי כאיש אלקים ואיש מתיר נדרי אשתו אך שלא הי' ביום שמעו א"כ אין הבעל יכול להפיר ולכך אמר תפלה למשה איש אלהים שתפלתו היה משום שהי' איש אלהים ובידו להפיר ולכך אמר תשוב אנוש עד דכא אף שנתרשל עד סמוך למיתתו מ"מ מהני תשובה לבטל הגזירה וא"ת שאינו ביום שמעו לכך אמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול א"כ לגבי הקב"ה הוי הכל ביום שמעו וק"ל ודברי פח"ח ושפתים ישק: בפסוק פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל סמל תבנית זכר או נקיבה וגו' ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח כו' לכאורה יש לדקדק למה חלק בתרי בבא פן תשחיתון ואח"כ אמר פן תשא עיניך כו' הל"ל בחד בבא פן תשחיתון וגו' ותשא עיניך השמימה וגו' ונראה לי לישב כך דאיתא בפ' ר' ישמעאל דף נ"ד ע"ב עי' בסוף הסדר הזה שאלו

את הזקנים ברומי אם אין רצונו בע"ז למה אינו מבטלה אמרו להם אלו לדבר שאין צריך לעולם בו הי' עובדין הי' מבטלין הרי הן עובדין לחמה ולבנה ולכוכבים ומזלות יאבד העולם מפני השוטים אמרו להם א"כ יאבד דבר שאין צריך לעולם בו ויניח דבר שצורך לעולם בו אמרו להם אף אנו מחזיקין ידי עובדיהן של אלו שאומרי' תדעו שהן אלהות שהרי הן לא בטלו ע"כ המשנה נמצא שמן הראוי היה לבטלן אותן שאינו צריך לעולם אלא שלא להחזיק את אלו לאלהות שלא יאמרו תדעו שהן אלהות שהרי הן לא בטלי ולכך מוכרח להניח אף אלו שאין לעולם צריך בהן ואותן שעולם צורך בהן אי אפשר לבטלם מפני השוטים האלו לאבד את עולמו:

וזה רמזה לנו התורה פן תשחיתון ועשיתם לכם פסל תמונת כל וגו' אך שלא יקשה לך אם אין הקב"ה חפץ בע"ז למה אין הקב"ה מבטלן ולזה השיב הפסוק שלכך לא רצה לבטלן פן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח שאם מבטל לאלו שאין לעולם צורך בהן תחזיקו לאלהות לאלו שאין יכול לבטלם וא"ת למה באמת אין מבטלן ולכך אמר אשר חלק ה' אלהיך אותם לכל העמים להאיר א"כ יאבד עולמו מפני השוטים וכיון שאין יכול לבטל אלו גם הראשונים הנזכרים בפסוק אינו יכול לבטל מטעם שלא להחזיק את עובדיהן של אלו וק"ל:

בפסוק כי אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר את הירדן ואתם עוברים וירשתם את הארץ הטובה הזאת השמרו לכם פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם אשר כרת עמכם ועשיתם לכם פסל תמונת כל וגו' ויש לדקדק למה היה משה דואג על מצוה זו דע"ז יותר מכל המצות ועוד היאך תלוי הדבר במה שאמר אנכי מת בארץ הזאת אינני עובר אפילו אם היה עובר ראוי להוכיחם על זה ונראה לישב דאיתא בעירכין דף ל"ב ע"ב שעזרא ביטל יצר הרע וע"ז ואגין זכות' עלייהו והיינו דקא קפד קרא עילויי דיהושע דבכל דוכתא כתיב יהושע והכא כתיב ישוע בשלמא משה לא בעי רחמי דלא הוי ליה זכותא דארץ ישראל אלא יהושע דהוי ליה זכותא דא"י אמאי לא ליבעי רחמי ע"כ הרי לפניך דיהושע לא ביטל יצר הרע דע"ז ומשה לא היה יכול לבטל שלא היה לו זכות דא"י והנה משה רבינו ע"ה היה אדון כל הנביאים וידע כל עתידות שיהושע לא יבטל יצר הרע דע"ז ואם היה בא לארץ היה מבטל ולכך אמר אנכי מת בארץ הזאת איננו עובר את הירדן א"כ אין לי כח זכות דא"י ואין בידי היום לבטל י"ה דע"ז ע"כ הזהיר אותם תשמרו פן תשכח את ברית ה' אלהיכם ועשיתם לכם פסל בשלמא אם היתי בא לא"י לא היה לי חשש זה כי בידי לבטל שם יצרא דע"ז אבל עכשיו שאני מת בארץ הזאת יש לי לדאוג ע"ז פן תשכחו את ברית ה' אלהיכם ועשיתם לכם פסל וק"ל עי' במגלה עמוקות אופן ד' ויש ליתן טעם

לשבח שנתאוה משה לכנוס לארץ משום דאמרינן בסוף פ"ק דמכות אם נגמר דינו בב"ד וברח מא"י לחוץ לארץ אין סותרין את דינו מח"ל לארץ סותרין את דינו מפני זכותה של א"י ופי' רש"י מפני זכותא של א"י אולי לא תועיל למצוא לו פתח של זכות ומש"ה היה סבר שבח"ל אי אפשר לבטל גזר דינו שכבר נגמר דינו בב"ד של מעלה שימות אבל אם נכנוס לארץ שמא יסותרו דינו מפני זכותא של א"י וק"ל:

ויתעבר ה' בי למענכם ופי' רש"י נתמלא חימה למענכם אתם גרמתם לי וכן הוא אומר ויקציפו על מי מריבה וירע למשה בעבורם וראוי לדקדק ולמה בשביל ויקציפו ישראל במי מריבה הרעו למשה בעבורם וכמו כן יש לדקדק בפ' חקת יען לא האמנתם בי להקדישני כו' לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם לכאורה יש לדקדק מה נשתנות טעם יש בדבר הזה שאמרה התורה המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל אחר שנגזר על משה ועל אהרן שלא יביאו את הקהל ונראה לישב משום דאיתא בפרק התכלת דאין מענשין למעלה על עשה רק בעידן ריתחא מענשין על עשה והנה משה ואהרן עברו על עשה שאמר להם הקב"ה ודברתם על הסלע והם לא דיברו אלא הכהו וא"כ אין ראוי להענישם למעלה אבל כיון שהי' בעידן ריתחא שישראל התרעמו על משה ואמרו למה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה ובעידן ריתחא מענשין עשה ולכך אמר הכתוב שפיר ויקציפו על מי מריבה שהי' עידן ריתחא ולכך וירע למשה בעבורם אבל לולי זאת לא הי' מענישין אותו וזה הוא נמי סמיכות הפסוקים שלאחר שגזר ה' שלא יביאו את הקהל ושלא יקשה למה הענישו אותם הלא לא עברו אלא על עשה ואין מענישין בב"ד של מעלה לכן אמר הכתוב המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל ר"ל שע"י מריבת ישראל הי' קצף לפני ה' ונעשו גם משה ואהרן ויקדש בם שע"י שהקב"ה עושה דין בצדיקים הוא מתייירא ומתקדש וק"ל. אכתוב כאן דרוש מילי דנחמתא: גמרא דחולין דף ס"ג אמר רב יהודא רחם זו שרקרק ולמה נקרא שמה רחם אמר ר' יוחנן כיון שבא רחם באו רחמים בעולם אמר רב ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ועביד שרקרק וגמירי דאי יתיב אארעא ושרוק אתי' משיחא שנא' אשרקה להם ואקבצם אמר לו רב אדא בר שימי למר בר איתאי והא ההוא דהוי יתיב בי כרבא ושרק ואתא גלל אפסקי' למוחי' א"ל ההוא ביידי הוי וצריך להבין דברי חכמים וחידותם ורמיזתם במאי דקאמרי והוא דיתיב אמידי למה באמת שיהי' טבע של עוף דוקא דיתיב אמידי ועוד דקאמר והא האי דיתיב בי כרבא ושריק אמאי מזכיר המקום שהי' בי כרבא ר"ל שדה חרושה מאי נפקא מיני' הי' לו לומר והא האי דיתיב ושריק ועוד דאמר וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתי' משיחא למה

באמת דוקא אי יתיב אארעא ולא על אילן ועוד דאתא גלל פרש"י אבן ופסקי' למוחי' מהיכן אתי אבן ועוד דקאמר ההוא ביידא הוי ר"ל כזבן ויש לדקדק איך שייך לומר על טבע העוף שהוא כזבן ונ"ל לומר דחכמינו ז"ל רמזה לנו רמזים גדולים בצחות לשונם ותחילה צריכין אנו ליישב גמ' דברכות דף ד' ע"ב אמר ר' יוחנן מפני מה לא נאמר נו"ן באשרי מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל דכתיב נפלה ולא תוסיף קום בתולת ישראל ויש לדקדק מאי קשיא להו לבני מערבא עד דמיתרצי לה הכי דילמא באמת כפשטי' דקרא נפלה ולא תוסף לקום ונראה לישב משום דקשו להו בהאי קרא קושיא גדולה והי' מוכרחים לתרץ הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד:

ונקדים מה דאיתא בספר חסד לאברהם במעין ראשון נהר ג' פי' על הא דאמרינן שאין לך יום שאין קללתו מרובה מחברתה מפני מיעוט ההארה שהולכת ויורדת מדריגה ממדריגה וע"פ ירידתה כך יתמעט האור והשגחה ותכבד הקללה והיודע לשער ולמנות שיעור מהלך זה כמה שיעור קומתו וכמה אנו יורדים מידי יום ביומו ידע שיעור גולתינו עד כמה ויודע זמן הגאולה וזש"ה סוכת דוד הנופלת כי לעולם היא נופלת ויורדת עד שתשכב לעפר כמש"ה כי שחה לעפר נפשינו דבקה לארץ בטנינו ואז קומה עזרת לנו ע"ש באריכות ולפ"ד הנ"ל שפי' נופלת שנופלת תמיד אבל לשון נפלה משמע שנפלה כבר והגיע עדי ארץ וא"כ ראוי להיות לנו תקומה כמש"ה ולא תוסיף קום אדרבה אם נפלה משמע שכבר הגיע עדי ארץ א"כ בהכרח יהיה לנו תקומה כמ"ד דבקה לארץ בטנינו קומה עזרתה לנו וזאת הקושי' הי' קשה לבני מערבא ולכך הי' מתרצו הכי נפלה ולא תוסיף לנפול שלא תוסיף קאי אדלעיל אנפלה ר"ל שנפלת ולא תוסיף לנפול ר"ל שאתה בדיוטא תחתונה שאין לנפול עוד יותר אז בודאי יהיה לך קימה ולזה אמר קום בתולת ישראל שכל זמן שיש להשכינה לירד היא יורדת אבל כשתגיעה לירידה התחתונה ולא תוכל לנפול עוד יותר אז יהיה לנו תקומה לבתולת ישראל וק"ל. וזה מרומז מ"ש בפ"ק דברכות אפ"ה סמכו דוד ברוח הקודש וכתוב סומך ה' לכל הנופלים משום דאיתא בזוהר ויקרא דף ז' ע"א וע"ב תירוץ על קושי' זו נפלה ולא תוסף קום מעצמו כשאר גלות אלא הקב"ה יקים לה בעצמו ולכך כתיב אקים סוכת דוד הנופלת זה פירוש סומך ה' לכל הנופלים ר"ל הקב"ה בעצמו יסמוך אותם וזה ידוע יש לה סמיכה ע"י צדיק והוא נעשה כסא לשכון עליהם השכינה וזה מרומז מה דאיתא בסוף פ"ג דיומא א"ר חיי בר אבא אמר ר' יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד העולם נתקיים שנא' וצדיק יסוד עולם והעולם קאי על השכינה ר"ל שבשביל צדיק אחד נעשה לשכינה כסא לשכון עליו וזה מרומז בדברי ר' יוחנן דעוף הנקרא רחם מרומז לשכינה שהיא מרחם על ישראל כאם על

הבנים וכיון שבא רחם בא רחמים ופי' גשמים משום דאמרינן פ"ק דכתובות דף ה' על צדיקים מי מעיד הרקיע ומה נינהו מטר וזה מודיע שיש צדיק בעולם ולכך א"ר ביבי בר אביי והוא דיתיב אמידי ר"ל שיש צדיק אחד בדור שהוא כסא לשכינה כביכול שתוכל לשכון ע"י צדיק יסוד עולם ולכך קאמר וגמירי דאי יתיב אארעא ושריק אתא משיחא ר"ל כשהיא בתכלית הנפילה בדיוטא התחתונה אתי משיחא כמו דאמרינן לעיל נפלה ולא תוסיף לנפול קום בתולת ישראל אז יהי' לנו תקומה וק"ל. ובזה יש לישב גמ' דחלק אמר ליה רב נחמן לרב מי שמיע לך אימתי אתי' בר נפלי א"ל מאן בר נפלי א"ל משיח משיח בר נפלי קרית ליה א"ל אין דכתיב ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת ולדברינו ניחא דהא נופלת פי' שנופלת תמיד ואין בן דוד בא עד שכבר נפלה ולכך קרי משיח בר נפלי ר"ל שכבר נפל בתכלית הנפילה התחתונה אז יצמח בן דוד וק"ל. ועתה צריכין אנו לבאר הא דקאמר והא האי דהוי יתיב בי כרבא דלכאורה הוי ליה להקשות והא האי דיתיב אארעא ואמאי נקט ביה כרבא וצריכין אנו לישב גמ' דפ' אלו הן הלוקין דאיתא: שוב פעם אחת היו עולין לירושלים כיון שהגיעו להר צופים ראו שועל שהי' יוצא מבית קדשי קדשים התחילו הם בוכין ור"ע משחק א"ל עקיבא מפני מה אתה משחק א"ל מפני מה אתם בוכים אמרו לו מקום שכתוב בו והזר הקרב יומת עכשיו נתקיים בו על הר ציון ששמם שועלים הלכו בו ולא נבכה א"ל לכך אני משחק דכתיב ואעידה לי עדים נאמנים את אורי' הכהן ואת זכריה בן ברכיהו וכו' ומה ענין אוריה אצל זכריה הלא אורי' במקדש ראשון וזכריה במקדש שני אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיו והר הבית לבמות יער בזכרי' כתיב עוד ישובון זקנים וזקינות ברחובות ירושלים עד שלא נתקיים נבואתו של אוריה הי' מתיירא שמא לא יתקיים נבואתו של זכרי' עכשיו שנתקיים נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת בלשון הזה אמר לו עקיבא נחמתני עקיבא נחמתני וראוי לדקדק דמהיכי תיתי לומר שלא יתקיים נבואתו של זכריה אטו נביאי ה' לשוא ידברו ועוד היכא באמת מוכרח שתתקיים נבואתו של זכריה ולהבין דבר זה צריכין למודיע הא דאמרינן בסוף החולץ ר"ע סבר זכה משלימין לו לא זכה פוחתי' לו אמרו לו לר"ע הלא הוא אומר והוספתי על ימיך חמש עשרה שנה א"ל משלו הוסיפו לו תדע שהרי הנביא עומד ומתנבא הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו ועדיין לא נולד מנשה ורבנן מי כתיב נולד לחזקיה לבית דוד כתיב אי מחזקי' נולד אי מאינש אחרינא וכתב מהרש"א וז"ל וצריך לומר שאין הנביא מתנבא דברים שעתידים להיות אלא לפי הגזירה ולא לפי הזכות דאל"כ מאי קמקשין להו לרבנן שהרי הנביא עומד כו' דשמא

לפי מה שראוי להיות לפי הזכות שהוסיפו לו ט"ו שנים ניבא שיולד בן לחזקיה ונראה לי דבזה פליגי בחלק דרב סבר כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ושמואל אמר די לאבל שיעמוד באבלו פרש"י אף בלא תשובה נראה דפליגי בזה דלמ"ד אין הדבר תלוי אלא בתשובה סבר דאין הנביא מתנבא אלא לפי הזכות ואם לא יזכו לא יתקיימו דבריו ושמואל סבר דהנביא מתנבא לפי הגזירה והנה ראוי לדקדק הלוא גזירה זו ציון שדה תחרש נגזרה גזירה במקדש ראשון כדאיתא בפ"ק דיומא דף ט' מקדש ראשון חרב מפני ג' דברים ע"ז ג"ע שפ"ד אתאן למקדש ראשון דכתיב ראשים בשוחד ישפטו וכהנים במחיר יורו ונביא בכסף יקסומו ועל ה' ישענו לאמר הלא ה' בקרבינו לא תבא עלינו רעה לפיכך הביא עליהם הקב"ה ג' גזירות לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיים תהיה והר הבית לבמות יער ולמה לא נתקיים נבואה זו אלא בחורבן בית שני וכתב הרמב"ם בפ' חמישי בהלכות תענית דה' דברים אירע בט' באב דחרב הבית בראשונה ובשני ונלכדה העיר גדולה וביתר שמה והי' בה אלפים ורבבות מישראל והיה להם מלך גדול ודמו כל ישראל וגדולי חכמים שהוא מלך המשיח ונפל ביד נכרים ונהרגו כולם ובו ביום המוכן לפרענות חרש טורנוסרופוס הרשע את היכל ואת סביביו לקיים מה שנא' ציון שדה תחרש וק"ל משמע שלא נתקיימה נבואה זו עד חורבן בית שני בימי טרנוסרופוס הרשע הלא נבואה זו נאמרה במקדש ראשון ומצאתי בחידושי אגדות בפ' זה בורר שפי' הפסוק ימקו בעונם שהיא שנאת חנם שהיא בבית שני ואף בעונות אבותם שהי' בבית ראשון שהוא ע"ז אתם ימקו וע"ז אמר בגלותא בחורבן בית שני והתודו את עונם ואת עון אבותם וגו' ובאמת ראוי לדקדק אם נגזרה גזירה ציון שדה תחרש בבית ראשון למה לא נתקיימ' גזירה זו אלא בחורבן בית שני ונראה לומר דהי' להם זכות דקאמר הש"ס בפ"ק דיומא לאחר שחשיב ג' עבירות שהיה במקדש ראשון רשעים הם אלא שתלו בטחונם בהקב"ה וראיתי במפרשים שכתבו אף שזכות מבטל גזירות נביא מ"מ לא לגמר' הוא מבטל רק שדוחה הגזירה לבא בזמן אחרון מצינו בנינוה אף שעשו תשובה ונתבטלה הגזירה של נביא מ"מ לסוף ימים נתקיימ' בימי נחום אלקושי ולפ"ז אם במדה רעה כך ק"ו במדה טובה שהנביא מתנבא שמוכרח להתקיים וזה בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה אבל למ"ד דאין הדבר תלוי אלא בתשובה אם יעשו תשובה נגאלים ואם לאו לא יהי' נגאלים א"כ כל הנחמות וטובות שהתנבאו הנביאים אלא כשישראל עושין תשובה ואם לא יעשו תשובה לא יתקיימו: ובזה נכון ביאור הויכוח שהי' בין ר"ע לר"ג ור"י דהם הי' בוכים עכשיו נתקיימה נבואה זו ר"ל שלא נתקיימה במקדש ראשון מ"מ מגודל החטא נתקיימ' עכשיו ור"ע השיב להם לכך אני משחק דבאמת בל"ז הייתי אומר

דהנביא מתנבא לפי הזכות אשר יזכו בני אדם ולכך הייתי מסופק שמא לא יתקיימה נבואתו של זכרי' עוד ישובון זקנים וזקנות בשערי ירושלים דילמא לא יזכו אבל עכשיו שנתקיימה נבואתו של אורי' לכן בגללכם שדה תחרש שהי' מתנבא במקדש ראשון ולמה לא נתקיימ' במקדש ראשון ואם בשביל איזה זכות הי' לבטל נבואתו לגמרי אלא ע"כ דהנביא מתנבא לפי הגזירה. ואף נבואתו לפי שעה מ"מ לבסוף צריך להתקיים ונתקיים עתה וא"כ פשיטא במדה טובה שיוכרח להתקיים נבואתו של זכרי' אף אם לא יעשו תשובה וק"ל:

והשתא נבוא אל הביאור ולהבין דבר מתוך דבר במאי שאמר חז"ל והא ההוא דישב בבי כרבא דאיתא בחלק ביקש הקב"ה לעשות חזקי' משיח יצא בת קול ואמרה רזי רזי לי אמר נביא אוי לי אוי לי עד מתי יצתה בת קול ואומר בגדו בוגדים ובגדי בוגדים בגדו ואמר רבא ואיתימא ר' יצחק עד דאתי בזוזי ובזוזי דבזוזי ופי' מהרש"א שהי' מוכרח להיות החורבן ב' פעמים והנה בר כוזיב' מלך תרתי שנין ומחצה אמר להו לרבנן דאני משיח אמרו לו במשיח כתיב דמורח ודאין נחזי אנן אי מורח ודאין כיון דחזי' דלאו מורח ודאין קטלוהו וכבר כתבנהו שכל ישראל והרבה גדולי חכמים דימו שהוא מלך משיח ואיתא במדרש רבה באיכה בפסוק בלע ה' דרך כוכב מיעקב אל תקרא כוכב אלא כוזב ומה הי' עושה בן כוזיבא הי' מקבל אבני בליסטרא באחד מארכבותיו וזורק והורג מהם כמה נפשות וגרמו עונות ונלכדה ביתר ונהרג בן כוזיבא ולפ"ז נוכל לומר שנהרג ע"י אבן שזרקו בו וז"ש והא האי דיתיב בי' כרבא ר"ל שדה חרושה שכבר נתקיים נבואה זו ציון שדה תחרש ושריק כלומר היה רוצה לקבל גליות וקאי על ב"כ ואתא גללא כלומר אבני בליסטרא וקטלין והשיב האי ביידא הוא כדאיתא דשמו היה מוכח עליו שנקרא כוזיבא שהיה כזבן ולא היה מורח ודאין וק"ל:

על פרשת ואתחנן - אור חדש

גרסינן במס' בבא מציעא דף ל"ז ע"א במשנה אמר לשנים גזלתי לאחד מכם מנה ואיני יודע איזה מכם או אביו של אחד מכם וכו' גמ' אלמא מספיקא מפקינן ממונא וכו' עד ע"ב בפיסקא וכן שני כלים ובפרש"י ותוס' ד"ה התם דקא תבעי לי' הכא בבא לצאת י"ש וכו' לר"ט נקיט ברישא אביו וכו' וא"ת דבפ' הגוזל קמא כו' וא"ת התם דפריך כו' יעש"ה ובתוס' ד"ה וממאי דר"ע היא וכו' יעש"ה ובדברי מהרש"א ז"ל ובפירוש הרא"ש ז"ל ויעויין במס' ב"ק דף ק"ג במשנה הגוזל את חבירו ש"פ כו' ובגמ' שם תוס' ד"ה אבל נותן לשליח ב"ד וד"ה ור"ט אע"ג דנשבע וכו' וד"ה שכבר הודה מפ"ע כו' א"נ אפי'

לצאת יד"ש אינו חייב לר"ט כ"א בגזל וכו' יעש"ה ויש להעיר כמה דקדוקים הראשון על המקשה דרמי גזל אגזל למה לי' להביא הני תרי בבא דמתני' אמר לשנים גזלתי וכו' או אביו של אחד מכם הפקיד וכו' פקדון לא שייך הכא מידי ואסתג' בקמייתא דכל עיקר פירכא הוא גזל אגזל. ב' יעויין במוהר"ם שיף ז"ל דמחלק בין גזל במקום דאיכא למידק ודליכא למידק ותרתי גזל איכא יעש"ה לפ"ז קשה מאי פריך ורמי גזל אגזל דלמא גזל דמשנתינו מיירי במקום דאיכא למידק וגזל דהתם מיירי היכא דליכא למידק ג' דה"ל למיפרך בל"ז דר"ט אר"ט למה מודה בשנים וכן הוא בתוס'. ד' הא דפריך בסוגי' זו ושקלי כולהו ואזלי לא שייך דכא מידי אלא התם בב"ק על ר"ט ה' דפירכת אביי לר"ע לא שייך כלל וכלל הכא דלא נזכר אפילו בגמרא מקודם דברי ר"ע כלל ואיך שייך פירכא זו כאן גם למה נתכוון אביי לשאול זאת דוקא לרבא יע"ש ו' קושית מוהרש"א ז"ל מאי פריך אביי לרבא מנפל עלי' הבית דלמא שאני גזל דעביד איסורא ז' קושי' מהרמ"ש דלמא שאני גזל דאיכא למידק משא"כ גבי נפל הבית לא שייך כלל סברת איכא למידק וכ"ה בפ"י ח' רש"י ד"ה ויניח דהיינו אצלו ויסלק עצמו ממנה לפני ב"ד ויחזור ויטול ויהא מונח אצלו עש"ה ולמה לא פרשו דמונח ת"י ב"ד וכמ"ש תוס' במס' ב"ק ד"ה אבל נותן לשליח ב"ד עיין עליו ט' רש"י ד"ה לא זו הדרך סיפא דגזל אחד מחמשה ביבמות ע"ש למה בכאן הראה מקומו שהוא ביבמות ולא כדפריך מר"ט דהתם. יו"ד קושית הגאון בעל תורת חיים ז"ל לפי' תוס' ד"ה התם דקא תבעי לי' לפ"ז אין אנו צריכים לשינויא קמא דרבא לחלק בין איכא למידק לליכא למידק רק שמלשון הגמ' לא משמע הכי קשה באמת על רבא למה לי לחלק בין איכא למידק לליכא למידק ולא משני לה דרישא מיירי בבא לי"ש וסיפא מדינא. י"א במס' ב"ק דף ק"ד ע"א ד"ה שכבר הודה וכו' א"נ וכו' למה השמיטו כאן בסוגיא האי נמי ויעויין במהרש"א שלא ניחא לי' לתוס' בכאן שינויא בתרא דשם וצריך לתת לב ע"ז. י"ב צריך ליתן טעם לשבח על המשך תוס' ד"ה התם דקא תבעי לי' וכו' מרישא לסיפא כל דבריהם אינם תלוי' זה בזה מ"ש ולר"ט נקיט ברש"י אביו של אח' מכם זה מוכרחים אנו בלא"ה מ"ש לעיל לפרש וכן הקושיא ממעשה דחסיד קשה בל"ז (וכמו כן הקושיא בתרייתא וא"ת הא דפריך כו' ה"ל להקשות על מקשן ראשון דשם מברייתא דחסיד דלמא מיירי לצאת י"ש) ואחר העיון נראה ליישב כל הדקדוקים הנ"ל דהנה הגאון בספר זרע יצחק כתב להקשות למה קתני במתני' ברישא תרתי אמר לשנים גזלתי וכו' או אביו של אחד מכם וכו' בשלמא זה לק"מ ליתני ובפקדון לחוד רק אגזל למה לי ז"א משום דהוה מקום למיטעות ולומר דוקא גזל דקעביד איסורא ולא פקדון אבל קשה ליתני רק פקדון לחוד וגזל למה לי ותירץ דאי תני פקדון לחוד ה"א משום

דלא עביד איסורא מש"ה לא חייב כ"א לי"ש אבל גזל דעביד איסורא חייב אפי' מדינא רק דקשה על המקשן דלא ידע לחלק בין לי"ש לדינא ה"ל למיפרך גזל למה לי ולפירוש הרא"ש ז"ל בלא"ה ניחא דתני תרתי משום שהרא"ש פירש דמשום הכי תני אצל פקדון דוקא אביו משא"כ בהם גופייהו הוה להו למידק ולפ"ז יש חילוק בין גזל לפקדון דגבי גזל אף כשאמר אחד מכם מ"מ לא הוה להו למידק משא"כ גבי פקדון ובהיות כן שהם נפרדין בהנושאין לדינא איצטריך למיתני אבל לפי התוס' ד"ה התם דקא תבעי לי' קשה שפיר יעש"ה בדברי זרע יצחק שהאריך מאד בזה:

והנה יש ליישב קושייתו באופן אחר לפי פי' מהרמ"ש דאיכא גזל גם היכא דליכא לי' למידק א"כ מש"ה איצטרך נמי גזל דאי תני רק פקדון ה"א היינו טעמי' משום דאיכא למידק אבל גבי גזל דליכא למידק אימא לא קמ"ל משום דקעביד איסורא חייב אף היכא דליכא למידק ובזה מתורץ ממילא קושיא שניה שכתבנו לעיל דרמי שפיר גזל אגזל וא"ל דגזל דמשנתינו מיירי בכה"ג דאיכא למידק זה ליתא דא"כ הדרא קושי' זרע יצחק לדוכתי' למה לי כלל הך בבא דגזל הא נשמע מפקדון ובהכרח לומר דמיירי מגזל היכא דליכא למידק א"כ שפיר קשה גזל אגזל ומיושב היטב ג"כ דקדוק הראשון אשר כתבנו דבל"ז לק"מ גזל אגזל ה"א דמתני' איירי בגזל דאיכא למידק וכנ"ל לכך הביא המקשן גם בבא שני' או דאמר לשנים אביו של אחד מכם כו' וקשה תרתי בבא למה לי כקושי' ז' ובהכרח לומר דאשמעינן גזל אף היכא דליכא למידק א"כ קשה שפיר וממילא מיושב נמי קושי' ג' שכתבנו לעיל דבל"ז לק"מ למה מודה ר"ט י"ל היינו היכא דאיכא למידק אבל השתא המשך לשון הגמ' כך וממאי דר"ט וכו' ומשני דקתני עלה דהאי ומודה ר"ט כו' כלומר עלה דהאי בבא ראשונה נקיט עלה ומודה ר"ט א"כ איך מרומז דבחמשה פליגי היכא דליכא למידק וכאן מודה במקום דאיכא למידק הלא בחדא לישנא שננהו יחד ובהכרח לומר דלשון א' מכם משמע דאיכא למידק וכמ"ש הנ"י א"כ גם משנתינו דאתניי' באותו לישנא משמע דאיכא למידק והדרא קושיא לדוכתי' תרתי בבא למה לי במשנתינו כנ"ל אע"כ דאין זה הכרח דיש לפרש לשון של אחד מכם גם היכא דליכא למידק א"כ אמאי מודה ר"ט ומשני כאן בבא לי"ש כו' ובכדי שלא יהי' הדרא הפירכא לדוכתי' היכא מרומז בלשון ומודה ר"ט דשם מיירי בבא לצאת י"ש לזה אומר התרצן דיקא נמי דקתני שהודה מפי עצמו וכן הוא הלשון בברייתא דמודה ר"ט עיין במס' ב"ק שם ושפיר מדוייק בלשונו ולדברי' האלה מיושב נמי קושי' ז' דפריך שפיר מברייתא דנפל הבית עליו אחר אשר הוכחנו דמתני' מיירי ג"כ בגזל דליכא למידק ובזה מיושב נמי קושי' יו"ד שהקשה הת"ח מנ"ל לחלק בין איכא למידק לליכא למידק כנ"ל משום

דקשי' לי' קושי' ז"י למה לי גזל וליתני פקדון לחוד אעכ"ל דיש חילוק בין איכא למידק לליכא למידק יתבאר ג"כ המשך לשון התוס' שפיר מה שכתבנו בדקדוק י"ב דבל"ז לא הוה מוכרחי' לדבריה' במ"ש ולר"ט נקט אביו וכו' הוה מקום לומר כמ"ש הרא"ש ז"ל דבדידהו גופי' הוה להו למידק וכמש"ל משא"כ השתא שכתבו דבמסקנא אין אנו צריכי' לחילוק בין איכא למידק לליכא למידק וקשה באמת למה לי' לרבא לחלק. בזה וצ"ל דקושי' בעזה"י אקשיתי' ליתני פקדון לחוד הרי ע"כ נסתר סברת הרא"ש דלסברתו בלא"ה הוצרך לשנות גזל דלא דמי כלל לפקדון דגבי פקדון בעי' דוקא שיאמר אביו של אחד מכם ולא הם גופייהו משא"כ בגזל אף בהם גופייהו שייך זה הדין וכמ"ש בעז"י בעצמו וכיון דנסתר סברת הרא"ש קשה שפיר למה נקט אביו במתני' גבי פקדון ובהכרח לפי' התוס' שכתבו ויתבאר שפיר המשך דבריהם ועדיין יש לעיין בזה וביותר יש לתרץ קושי' בעל תורת חיים ז"ל ע"פ תירוצו של הז"י הנ"ל דאי הוה תני פקדון ה"א בגזל דעביד איסורא חייב מדינא א"כ קשה עדיין לפי מאי דמשני הש"ס דרישא מיירי לצאת י"ש וסיפא מיירי מדינא א"כ ה"ל למתני בסיפא גבי פטור מדינא בגזל וברישא גבי חיובא לצאת י"ש ה"ל למתני רק פקדון והוה נשמע גזל דחייב לצאת י"ש: בכ"ש מפקדון ופטור דפקדון מדינא כ"ש מגזל לכך הוצרך רבא לשנוי' דרישא מיירי בדאיכא למידק וסיפא מיירי בליכא למידק ואיצטרך למיתני פקדון בסיפא במקום דליכא למידק דוקא פטור: ובזה מיושב מה שיש לדקדק למה לא פירשו התוס' במכילתין ג"כ תירוץ בתרא שכתבו במס' ב"ק ד"ה שכבר הודה כו' דר"ט אינו מחייב לי"ש כ"א גבי גזל לחוד ולא בלקח ובפקדון יעש"ה וכן יש לדקדק על רש"י ז"ל במס' ב"ק שם שפירשו דתנא דחסיד אח' פליג ארשב"א דקשה דלמא רשב"א דאמר לא נחלקו כו' דמניח גזלה ביניהם ומסתלק מירי מדינא ומעשה דחסיד מיירי לי"ש וא"ל מ"ט דר"ט דפוטר אף מלצאת יד"ש י"ל כשינוי' בתרא דתוס' הנ"ל דדוקא גבי גזל לחוד דעביד איסורא הוא דמחייב ר"ט לצאת י"ש ועכ"ל דרש"י ג"כ לא ניחא לה כתירוץ בתרא שבתוס' הנ"ל וקשה טעמא מאי ולפמ"ש מתרצתא דא דמוהרש"א ז"ל פי' לתירוץ בתרא שבתוס' דר"ט לא מחייב לי"ש רק גבי גזל לחוד וכו' וא"כ רישא דמתני' גבי גזל שפיר אתיא כר"ט אבל הך בבא דאביו של אחד מכם הפקיד לא אתי' כר"ט כלל רק כר"ע דלר"ט פטור אף מלצאת י"ש כנ"ל א"כ מוכח במכילתין היטב דלא כתירוץ זה דאל"כ יקשה קושי' ת"ח הנ"ל מנ"ל לרבא לחלק בין איכא למידק לליכא למידק וא"ל דקשי' לי' ל"ל בבא דגזל ולא ליתני כ"א פקדון לחוד ז"א כיון דהך בבא דגזל אשמעינן גם לר"ט ובבא דפקדון רק לר"ע א"כ אין כאן שום יתור כלל דמידי אריא הא כדאיתא והא כדאיתא דרישא גם ר"ט היא וסיפא

רק לר"ע ובזה אמרתי לחדד התלמידים ליישב דקדוק ט' דהנה לכאורה עדיין הדרא קושיא לדוכתא מנ"ל לרבא לחלק בין איכא למידק לליכא למידק וא"ל דקשה למה לי גזל דרישא דמתני' וליתני בסיפא בגזל דפטור מדינא גם לזה יש לבע"ד לחלוק דהנה מוהרש"א ז"ל הקשה אמאי לא פריך בל"ז על ר"ט דאמר מניח גזילה ביניהם ומסתלק ובמתני' אומר מונח עד שיבא אליהו ותירץ דשאני גזל דעביד איסורא יעש"ה א"כ לפ"ז לא מצי למיתני גזל בסיפא דמתני' דגבי גזל אשתני דינא דמסלק וכאן שנה רבי דינו דמונח אמנם למסקנא דגם גבי גזל מונח כמו דמשני ר' ספרא א"ש דחד דינא לתרווייהו דמונח ולפ"ז יפה פרש"י ז"ל מונח אצלו דאי אמרת בגזל מונח אצל ב"ד הדרא קושיא לדוכתי' דלמא קמ"ל מתני' בפקדון דודאי מונח אצלו כמ"ש הנ"י אבל התוס' במס' ב"ק פירשו לשיטתם דשם שכתבו א"נ דר"ט לא קאמר דצריך לצאת י"ש רק גבי גזל דעביד איסורא ולא בפקדון ורישא ר"ט וסיפא ר"ע כמ"ש מוהרש"א ז"ל וממילא בלא"ה לק"מ קושי' בעז"י ושפיר מפרשים ויניח בב"ד ועיין:

והנה מוהרש"א ז"ל הקשה מאי פריך לר"ע דלמא שאני גזל דעביד איסורא ומתרצין דאכתי קשה מ"ט דר"ע דחייב גבי מעשה דחסיד אחד דשם הי' במקח ולפ"ז שפיר נתכוון אביי ופריך לרבא דוקא דבשלמא לאמורא אחרינא י"ל כתירוץ מוהרש"א דשאני גזל דעביד איסורא וגבי מעשה דלקח חייב לי"ש דאביי ידע מזה ועיין בתוס' היטב הדק וא"ל מ"ט דר"ט דפוטר י"ל דבאמת ר"ט אינו מחייב לצאת י"ש כ"א בגזל לחוד ולא בלקח וכ"כ התוס' בתירוץ בתרא לכך שאל לרבא דוקא דלדידי' א"ל כזה התירוץ דא"כ ע"כ רישא דגזל אתי' לר"ט וסיפא דפקדון אתי' רק לר"ע וכמ"ש מוהרש"א ז"ל וכאשר בארתי לעיל מזה וא"כ יקשה מנ"ל לרבא גופא לחלק בין איכא למידק לליכא למידק וכמ"ש בעל ת"ח ז"ל וא"ל דבבא דרישא בגזל למה לי תיפוק לי' מבבא דפקדון לזה ליתא דסיפא לא אשמועינן כ"א לר"ע ורישא בא לאשמעינן אפי' לר"ע נמי אע"כ דרבא גופא לא ס"ל כתירוץ בתרא שבתוס' שזכרנו רק דס"ל דר"ט מחייב לי"ש אף גבי פקדון א"כ קשה שפיר לרבא גופא דע"כ מעשה דחסיד פטור ר"ט מדינא ור"ע חייב גם מדינא א"כ קשה שפיר ר"ע אדר"ע וכמ"ש לעיל רק כל זה אם פירו' ויניח הוא כמ"ש רש"י ז"ל דיני' אצלו שפיר י"ל הכל כמו שזכרנו דהי' קשה לרבא למה לי גזל דרישא דליתני גזל בסיפא דפטור מדינא ודינו ג"כ דמונח משא"כ אם הפירוש יניח בב"ד א"כ אין כאן שום קושי' וליתני גזל בסיפא דחלוק בדינא ובהכרח ליישב איזה תירוץ אחר על קושי' ת"ח ונסתר בנין ויסוד שזכרנו והדרא קושי' לדוכתא איך שייך פירכא אביי לר"ע במכילתין וזה כוונת רש"י ויניח יהי' מונח אצלו ובכדי שלא תקשה מנ"ל הא דלמא מונח בב"ד

לזה סמכו בדיבור שלאחריו לא זהו הדרך סיפא דגזל אחד מחמשה ביבמות וקשה איך שייך פירכא זו לכאן ולא שייך הכא מידי כ"א התם עיקר מקומו ובהכרח לומר כמ"ש א"כ מוכח שפיר הדק היטב כפירושם דיניח אצלו דוקא כל זה נראה לפע"ד ואיני רוצה להאריך כאן רק לחדד התלמידים ודוק היטב:

שם דף מ"א ע"א אתמר רב ולוי חד אמר שליחות יד צריכה חסרון וחד אמר שליחות יד אינה צריכה חסרון כו' ומסיק דרב דאמר שליחות יד צריכה חסרון ולוי סבר א"צ חסרון ופריך מ"ט דלוי אר"י משום ר"י בן נהוראי משונה ש"י האמורה בש"ש מש"י האמורה בש"ח ואני אומר אינה משונה ומאי משונה לא תאמר שליחות יד בש"ש ותיתי מש"ח מה ש"ח שפטור מגנבה ואבידה שלח בה יד חייב ש"ש שחייב בגניבה ואבידה כו' ואני אומר אינו משונה כר"א כו' משום דאיכא למיפרך מה לש"ח שכן משלם תשלומי כפל בטוען טענת גנב ומאן דלא פריך סבר קרנא בלא שבועה עדיפא מכפילה בשבועה כו' רבא אמר לא תאמר ש"י לא בש"ח ולא בש"ש ותיתי משואל כו' ולמ"ד ש"י צריכה חסרון הני תרתי ש"י מוקי חד דלא נאמר דיו כו' ואידך לכדתניא ונקרב בעה"ב אל האלהים לשבועה א"א לשבועה א"א אלא לדין נא' ש"י למטה ונא' ש"י למעלה מה להלן בשבועה אף כאן בשבועה עכ"ל הסוגיא בקצרה וכתב רש"י ז"ל ד"ה אף כאן לשבועה למדנו שאין משלם כפל ע"י טענות גנב אלא לאחר שבועה וגם למדנו שנפטר מגניבה ואבידה בשבועה יע"ש ובמס' ב"ק דף ס"ג ע"ב כתב רש"י ד"ה או אינו אלא לדין לפרעון דש"ח שטוען נגנבה ישלם כו' ונראה לעין סתירה בדבריהם דשם לא פירשו כ"א חד טעות דש"ח ישלם באבידה וגניבה וכאן כתבו דאיכ' לטעות בתרתי דש"ח ישלם בגניבה ואבידה וגם כפל בלא שבועה ונראה דרך פשוט ליישב דבריהם דהנה מהר"ם לובלין ז"ל כתב דכוונת רש"י במס' ב"ק הכי א"א אלא לדין דש"ח שטוען נגנבה ואח"ז באו עדים דישלם הכפל בלי שבועה והקשה מוהרש"א ז"ל הלא אמרינן שם בגמ' דכתיב בש"ח אם לא ימצא הגנב כו' ואם ימצא הגנב תרווייהו בטוען ט"ג וגנב עצמו נפקא לי' מהמצא תמצא וחד מוקי לה לקרא דאם ימצא הגנב על גנב עצמו וקרח דהמצא תמצא מוקי למודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור ואידך ס"ל מודה בקנס ואח"כ ב"ע חייב שוב פריך שם תיתי גנב עצמו בק"ו מטען ט"ג ומשני דה"א דיו לבא מה"ד כו' מה התם בשבועה אף כאן בשבועה כו' ולפ"ז מי מצי אמרת לדין דטוען טענת גנב אף בלי שבועה משלם כפל א"כ קשה גנב עצמו למה לי ותיתי מטט"ג דמשלם ג"כ בלי שבועה והעלה מהרש"א רק אם נאמר בפירש"י בב"מ דאיכא למיטעי בתרתי דמשלם ש"ח גניבה ואפ"ה משלם כפל בבאו עדים שהוא אצלו א"כ הרי דגזירת הכתוב הוא דטוען ט"ג משלם כפל דמן

השכל אין לחייבו בכפל מאחר שתיכף שאומר נגנבה משל' ואין למדין מגזה"כ יעש"ה ובמהר"ם ובחידושי זקיני על מס' זו רק לכאורה יש לתרץ קושית מהרש"א באופן אחר דהכא אתיא כמ"ד תרווייהו בטוען ט"ג קאמר א"א אלא לדין דמשלם כפל בלי שבועה וקרא דגנב עצמו דהיינו המצא תמצא באמת מורה על מודה בקנס ואח"כ ב"ע דפטור ג"ע כיון דקרא מיותר בגנב עצמו לכך כתיב ג"ש להורות בשבועה ושוב איצטרך המצא תמצא לגופי' על ג"ע ושוב מוכרחים אנו באמת לומר מודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב משא"כ אי לא הוה נאמר הג"ש ה"א באמת דפטור וזה פשוט וברור ובעז"ה מצאתי אחר זה להגאון בעפ"י פיר' ג"כ בפשט' כדברי רק כ"ז למאן דמוקי לתרווייהו לטט"ג ונפקא לי' ג"ע מהמצא תמצא שפיר י"ל כמ"ש משא"כ למאן דמוקי חד בגנב וחד בטוען ט"ג הרי מקרא מלא נאמר על ג"ע הדרא קושי' מוהרש"א לדוכתא ולפ"ז מיושב קושיא הנ"ל דבמס' ב"ק י"ל דאתי' הברייתא כמ"ד תרווייהו בטוען ט"ג וגנב עצמו נפקא מהמצא תמצא ופרש"י שפיר רק חד טעות דה"א דש"ח שטוען נגנבה ואח"ז ב"ע שהוא אצלו ישלם כפל בלי שבועה כפי' מהר"ם שזכרנו וא"ל א"כ למה לי קרא בג"ע י"ל באמת דקאי על מודה בקנס ואח"כ ב"ע דפטור משא"כ במכילתין אנו קיימים למ"ד ש"י צ"ח והוא מרי' דשמעתא רב ורב גופא ס"ל מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור א"כ ע"כ מוקי באמת קרא דהמצא תמצא ע"ז וע"כ מוקי לאם ימצא הגנב דפשטי' דקרא על ג"ע א"כ קשה שפיר מי מצי אמרת דלדין היינו דמשלם כפל בלי שבועה א"כ בגנב עצמו למה לי קרא כקושי' מהרש"א לכך מסיים רש"י וגם למדנו מזה שש"ח נפטר מגניבה ואבידה דאם אנו קיימים לדין הא דשומר חנם משלם גניבה ואפ"ה משלם כפל גבי טט"ג וע"כ דגזה"כ הוא ואין למידין ממנו כתי' מהרש"א ופשוט הוא:

על פרשת עקב - כתנות אור

בפסוק ברוך תהי' מכל העמים לא יהי' בך עקר ועקרה וצריכין אנו ליתן טעם איך מקושר ברכה זו לא יהיה בך עקר ועקרה בברכה שלמעלה ברוך תהי' מכל העמים ונ"ל לומר דהא עשו נתברך בברכה על חרבך תחי' ויעקב נתברך בקול קול יעקב בזמן שהקול קול יעקב אין ידים ידי עשו וגם אמרינן בגיטין בפ' הניזקין הקול קול יעקב אין לך תפלה שמועלת שאין בה מזרעו של יעקב והידים ידי עשו אין לך מלחמה שנוצחת שאין בה מזרעו של עשו ואיתא במדרש לא יהי' בך עקר ועקרה שלא יהי' תפילתך עקרה ולפי זה שאין תפילת ישראל עקרה אנו מבטלים הברכה של עשו כיון שהקול קול יעקב אין ידים ידי עשו וזה חיבור הפסוקים ברוך תהי' מכל העמים אך שלא תאמר הא עשו נתברך

בברכה על חרבך תחי' ואנו אין לנו ברכה זו ולכך קאמר הכתוב לא יהי' בך עקר ועקרה שלא תהי' תפלתך עקרה וכשהתפלה אינה עקרה אז אין הידים ידי עשו ונתבטל ברכה של עשו א"כ שפיר אנו ברוכים מכל העמים וק"ל: בפסוק זה ארבעים שנה במדבר למען ענותך לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת ולא ידעון אבותיך למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם ולבסוף הפרשה כתיב המאכילך מן במדבר אשר לא ידעון אבותיך למען ענותך ולמען נסותך להטיבך באחריתך ולישב מקראי קודש אלו נקדים גמרא דיומא דף ע"ה ע"ב המאכילך מן במדבר למען ענותך רב אמי ורב אסי חד אמר אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו פת בסלו ופירש"י למען ענותך אוכל ומעונה אין לו פת בסלו אוכל היום ודואג על למחר וכו' ובדף ע"ו איתא שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה לא ירד להם מן לישראל פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למלך בשר ודם וכו' אף ישראל מי שיש לו ארבע וחמשה בנים הי' דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולם מתים ברעב נמצאו כולם מכונים את לבם לאביהם שבשמים ע"כ הגמ' שאלת תלמידים הי' אם הי' יורד המן פעם אחת בשנה הי' להם פת בסלו ולא הי' דואגים מה לאכול למחר וע"י שלא ירד להם פעם אחת בשנה אלא בכל יום היו דואגים ומעונים ושאלו התלמידים שפיר למה האכילום ע"י עינוי ולא האכילום בריוח שלא ע"י עינוי והשיב שפיר כדי שישתעבדו כולם לאביהם שבשמים וזה פי' הפסוקים וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך זה ארבעים שנה במדבר לנסותך לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא ועי"ז אמר הכתוב ויענך וירעיבך ויאכילך את המן שע"י עינוי האכלתיך את המן וקשה למה ע"י עינוי הי' להם להאכיל שלא ע"י עינוי אלא ע"כ שהעיקר העינוי הי' להם לדעת את אשר בלבבך התשמור מצותיו אם לא כדי להשתעבד כולם לבם לאביהם שבשמים וזה שמסיים למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם רצה לומר שיתפלל לה' על מזונו שיתן לו ה' כדי שיחיה ולא ימות וזה שמסיים בסוף הפסוק המאכילך מן במדבר למען ענותך ולמען נסותך שהעינוי הי' בשביל לנסות אותנו להטיבך באחריתך לעוה"ב להשתעבד לבנו לאבינו שבשמים כדי להטיב לנו באחריתנו ולדעתי הוא כיון אמתי בתורה וק"ל וזה פי' הפסוק בפרשת בשלח ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו למען אנסנו הילך בתורתי אם לא שהפסוק בא לתרץ קושית התלמידים ששאלו לרשב"י למה ילקטו דבר יום ביומו וזה עינוי שאינו דומה למי שיש לו פת בסלו ולמי שאין לו פת בסלו ולמה לא ירד ונתן להם פעם אחת בשנה ויהי' נזונים שלא בדרך עינוי ויהי' להם פת בסלו ומתרץ הכתוב

תירוצו של הקב"ה למען אנסנו הילך בתורתי אם לא שבכל יום יהי' לבם דואג שמא לא ירד למחר וישתעבדו לבם לאביהם שבשמים לעשו' רצון הקב"ה לקיים כל המצות שבתורה ולכך האכילם דרך עינוי בכל יום ויום כדי שלא יהי' להם פת בסלו וק"ל:

בהקומץ רבה דף ל"א ע"ב אמר רב חסדא על הארץ בשיטה אחרונה איכא דאמרי בסוף שיטה איכא דאמרי בתחילת שיטה מ"ד בסוף שיטה כגובה שמים על הארץ ומ"ד בתחילת שיטה כי היכי דמרחק השמים מהארץ ופירש"י מ"ד בסוף שיטה כדי שיהי' השמים על הארץ דמשמע כדכתיב כי כגבוה השמים על הארץ כן יאריך ימיכם ומ"ד בתחילת שיטה כלומר בעי ארחוקי ארץ ושמים דהכי משמע כי היכי דמרחקי שמים מארץ כן יאריכו ימיכם ולכאורה במאי פליגי הני תרי לישני וכתב הטור י"ד בסי' רפ"ח על הארץ יכתוב בראש שיטה אחרונה ולא לכתוב בו יותר וכתב בפרישה לרמז שירבו ימיהם כמו דרחקי שמים מארץ ופירש"י לכך כותבים כימי שמים בסוף שיטה ועל הארץ בראש שיטה שיהיו מרוחקים טפי עכ"ל והאי לישני שיהי' מרוחקים טפי לא נמצא ברש"י שלפנינו על כן אני אומר פירוש לפירושו דהא כתב הב"י בשם הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וזה לשונו וכבר עבדו ספרייא תקנתא ברישא שיטה כי היכי דהוי על הארץ בריש שיטה אחרונה עכ"ל ולכאורה איכא למידק למה עבדו ספריי' תקנתא בריש שיטה ולא בסוף שיטה כלישנא קמא לקיים כגובה שמים על הארץ ונ"ל דאיתא בתמיד דשאל אלכסנדר לזקני דרום מן השמים לארץ רחוק או ממזרח למערב רחוק תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה חמה באמצע רקיעא אין הכל מסתכלין בה וכתב מהרש"א דאמרינן בפ' אין דורשין שזה וזה שוין הם וכתבו תוס' דהאי סוגיא פליג אמאי דס"ל הכי במזרח למערב רחוק טפי וכתב שם הרא"ם הא פשיטא דמקצה שמים ועד קצה שמים ממש הוא כפל מן הארץ עד לרקיע אבל מקצה השמים היינו מקצה המקיף במזרח עד קצה האחר שהוא מרכז הארץ והוא ודאי השיעור שמגיע לארץ עד לרקיע וכן משמע קצת דממזרח למערב היינו מקצה המקיף במזרח עד קצה המערב שהוא המרכז שהוא הארץ והא דאמר ליה ממזרח למערב רחוק טפי תדע שהרי חמה במזרח הכל מסתכלין בה משמע דאיירי במזרח שהוא קצה המקיף ששם חמה עולה ועד קצה המערב שהוא מקום שהכל מסתכלין בה שהוא מרכז הארץ ולא קצה המקיף במערב ששם אין הכל עומדין להסתכל בו עכ"ל הרי מפרש דמקצה מזרח עד מרכז הארץ שאנו עומדין לדעת זקני דרום רחוק טפי מן גבוה השמים לארץ וחכמים סוברים אידי ואידי חד שיעורא והנה לאיכא דאמרי להרחיק ארץ מן השמים כי היכי דמרחקי שמים מארץ כוונתו היינו בשטח באורך ולא בגבוה והסופרים עבדו דיצאו אליבא דכ"ע כחכמים דסברי נהו

דזה וזה חד שיעורא הוא ולזקני דרום רחוק טפי מקצה השמים במזרח עד מרכז הארץ שאני עומדים מגובה השמים שאנו עומדים לכך תפסו הסופרים לטובה לחוש לדעה זו כדי שיהי' מרוחקים טפי כן יאריכו ימיהם ודברי יושר ואמת כפל בפי הפרישה ז"ל וק"ל וכבר כתבתי ופרשתי בסדר הקודם בפרשה דפליגי הני תרי לישנא בסברת דזקני דרום וחכמים דלדעת חכמים דאידי ואידי חד שיעור הוא א"כ יש לכתוב על הארץ בסוף שיטה כדי לקיים כגובה שמים על הארץ ולמ"ד בתחילת שיטה ס"ל כזקיני דרום דאמרי ממזרח למערב רחוק טפי לכך כותבים בתחילת שיטה שהיא הרחקה יתירה וק"ל: תהלים ס' נ"ה מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכנה ויש לדקדק למה התפלל על אבר כיונה ולא על עוף אחר ונ"ל דלמעלה כתיב מקול אויב מפני עקת רע כי ימוטו עלי יראה ורעד יבא בי ותכסנו פלצות ואומר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה ונראה לישב המשך הפסוקים דאיתא בפ' במה טומנין דף מ"ט ע"א תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים ואמאי קרי לי' בעל כנפים שפעם אחת גזר המלכות גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו והי' אלישע מניח ויצא לשוק ראוהו קסטור אחד כו' נטלן מראשו ואחזו בידו אמר לי' מה זה בידך אמר לי' כנפי יונה ומאי שנא כנפי יונה משאר עופות משום דאימתלו ישראל ליונה מה יונה כנפי' מגינות עליה אף ישראל מצות מגינות ופי' רש"י מצות מגינות וכו' כנפי' מגינות עליה מן הצינה ומכל עוף ואדם הבא עליה היא נלחמת ומכה בראש גפי' משא"כ בשאר עופות הרי לפנינו כשם שכנפי יונה מגינות על היונה כן מצות מגינות עלינו מכל אויב הבאים להרע לנו ולהמית אותנו וזה רמזה דוד מקול אויב ועקת רשע כי ימוטו עלי און ובאף ישטמוני ר"ל שגוזרי עלינו גזירות ועי"ז לבי יחול בקרבי ואימת מות נפלו עלי כשאני מקיים מצות מתירא אני שלא ימיתו אותי ולכך הי' אומר מי יתן לי אבר כיונה ר"ג שיגינו עלינו המצות כשם שאבר יונה ר"ל כנפים של יונה מגינות עליה כן יגונו עלינו המצות כאבר יונה אעופה ואשכונה לשלום ע"י המצוה כשם שהיינו שוכנת בשלום מן היוצא לתופסה ונלחמת עם כנפי' כן יגינו עלינו המצות וק"ל: שבת בפ' חביות מפני מה ת"ח שבבבל מצוינין לפי שאינן בני תורה ור' יוחנן השיב מפני שגלו ואינם בני מקומן דאמרי אינשי במתאי שמאי בלא מתאי תותבי' ע"כ ואיכא למידק מאי קשי' לי' על ת"ח שבבבל וכי זה חשבם לגנאי שמציינים עצמם בבגדים נאים ונ"ל דאיתא בקידושין בפרק עשרה יוחסין דף ע"ב ע"א א"ר לוי הראני תלמידי חכמים שבבבל דומים למלאכי שרת פירש"י לבושים לבנים ועטופים כמלאכי השרת וכתיב והאיש לבוש הבדים. וה"נ אמרינן בפ' במה מדליקין על ר' יהודא שהי' מתעטף וישב בסדינין המצוני' ודומה למלאך. בנדרים נמי אמרינן

מאן מלאכי השרת רבנן ואמאי קרי להו מלאכי השרת משום דמצוינים כמלאכי השרת במלבושים נאים עכ"ל ובסוף פ' שני דנדרים פרש"י דמציינו שעטופים בציצית. והרא"ש פי' דמציינו כמלאכי שרת בתורה ובמצות ופרישין וקדושין משאר המוני עם כקדושי מלאכי השרת נמצא לפי' הרא"ש דומין למלאכי השרת ע"י תורה ולפרש"י ע"י בגדים נאים והנה שמתחילה שאלו למה ת"ח שבבבל מצוינים פירוש דומיא למלאכי השרת ולמה אין עושין כמו ת"ח שבא"י ועלו בדעתם לפי שאינם בני תורה אבל ת"ח שבא"י בני תורה ויכולים לדמות למה"ש ע"י תורה אבל ת"ח שבבבל אינם בני תורה אינם יכולין לדמות למה"ש אלא ע"י בגדים נאים ור' יוחנן סבר שאין זה גריעותא מחמת התורה אלא שאינם בני מקומן משא"כ ת"ח שבא"י דיושבין במקומן אין צריכין לזה כי במתאי שמאי שם טוב עולה על גביהן ודומים למלאכי השרת וק"ל:

על פרשת עקב - אור חדש

במס' ברכות דף כ' ע"א במתניתין נשים ועבדים וקטנים פטורים מק"ש ותפילין וחייבין בתפלה ובברכת המזון גמ' אמר רב אדא בר אהבא נשים חייבין בקידוש היום ד"ת ופריך הש"ס ואמאי מ"ע שהז"ג הוא ונשים פטורות אמר אביי מדרבנן א"ל רבא שתי תשובות בדבר חדא א"כ כל מ"ע שהז"ג לחייבוהו מדרבנן ועוד הא מד"ת קאמר אלא אמר רבא מה"ת חייבי' שנא' זכור ושמור כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה כו' א"ל רבינא לרבא נשים חייבות בבה"מ דאורייתא או דרבנן עכ"ל יש לדקדק למה לא קבעוהו הך בעי' תיכף על מתני' דקתני דחייבין בבה"מ ואינו ענין לבעי' זו להך מימרא דקידוש היום ותו י"ל למה בעי' דוקא מרבא ואמרתי בקטנות דהנה רש"י ז"ל פי' במתני' דקטן היינו קטן שהגיע לחינוך ומקשים תוס' מהך דסוכה דאמרי' קטן היודע לדבר אביו מלמדו פ"ר של ק"ש ופי' התוס' דקטן דמתני' היינו שלא הגיע לחינוך וסיפא דקתני וחייבין לא קאי על קטנים ולכאורה י"ל ולומר כפירש"י דקטן דמתני' היינו שהגיע לחינוך וקושי' התוס' מהך דסוכה יש ליישב דהא דקתני במתני' פטורים מדאורייתא והא דתניא בסוכה אביו מלמדו פסוק ראשון זה בודאי רק מדרבנן כדי לחנכו במצות אך דזה ליתא דהא כייל במתני' דקתני קטנים בהדי' נשים ונשים בע"כ פטורין גם מדרבנן דא"ל דנשים נמי חייבות מדרבנן בק"ש (ויעויין במעדני י"ט) ודקתני במתני' פטורי' היינו מדאורייתא זה ליתא דהא ק"ש הוא ממ"ע שהז"ג היא א"כ א"ל דחייבוהו מדרבנן הדרא פירכת רבא א"כ כל מ"ע שהז"ג לחייבוהו אך כל זה לשיטת רבא אבל לאביי דמשני גבי קידוש היום מדרבנן ולא חש לפירכת רבא כאשר כתב מורי זקיני הגאון ז"ל במס' קידושין דלא הדר

בי' אביי וא"כ ס"ל ע"כ דיש כח ביד חכמים לחייבו אף במ"ע שהזה"ג א"כ ברווחא י"ל דמתני' מיירי מקטן שהגיע לחינוך ופטורי' דקתני היינו מדאורייתא ומדרבנן חייבי' גם בנשים וטעמא רבה אית ביה הואיל ואית בי' מלכות שמים ובהיות כן אין מקום לבעי' דרבינא אם נשים חייבות בבה"מ מדאורייתא או מדרבנן בע"כ מדאורייתא חייבין כיון דפטורי' דרישא היינו רק מדאורייתא אבל מדרבנן חייבי' א"כ מאי איכא בין פטורין דרישא ובין חייבין דסיפא אלא ע"כ דחייבין דסיפא פירושו אף מדאורייתא חייבין ולכך דייק רבינא דוקא לרבא דאיהו פריך על קידוש היום א"כ כל מ"ע שהזה"ג לחייבוהו א"כ בע"כ פטורין דרישא בההכרח גמור אף מדרבנן פטורי' השתא שפיר י"ל דחייבין דסיפא היינו רק מדרבנן וק"ל ומדברינו האלה דאביי לא הדר משנויא דמשני מדרבנן סוטר' קושי' התוס' במס' קידושין דאי' שם דל"ה ע"ב מ"ע שהזה"ג דפטורות מנ"ל גמר מתפילין מה תפילין נשים פטורות וכו' ופריך לילוף מהקהל ומשני משום דהוי מצות והקהל שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ופריך הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מאי איכא למימר ותו מצות עשה שלא הזה"ג מנ"ל דחייבו' יליף ממור' ונילף מת"ת ומשני משום דהוי ת"ת ופ"ו ב' כתובים הניחא למ"ד אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מא"ל אמר רבא א"ק והיה לך לאות על ידכה ולזכרון בין עינך למען תהי' תורת ה' בפיך הוקשה כל התורה לתפילין מה תפילין מ"ע שהזה"ג נשים פטורות אף כל מ"ע שהזה"ג נשים פטורות ומדמצות עשה שהזה"ג נ"פ ש"מ דשלא הזה"ג נ"ח הניחא למ"ד תפילין מ"ע שהזה"ג אלא למ"ד תפילין מ"ע שלא הזה"ג מא"ל מאן שמעת לי' דאמר תפילין מ"ע שלא הזה"ג ר"מ ור"מ ס"ל שני כתובים אין מלמדין ולר"י דאמר תפילין מ"ע שלהזה"ג וב' כתובים מלמדין מא"ל אלא משום דהוי מצה והקהל ושמחה ג' כתובי' הבאי' כאחד וא"מ והקשו תוס' לאביי דאמר אשה בעלה משמחה ליכא ג' כתובים ותי' דקידוש היום ומצה והקהל הוי שלשה כתובים דנ"ח בקידוש היום ד"ת דכתיב זכור ושמור עכ"ל ולפמ"ש דאביי לא הדר משנוייא שסובר דנ"ח בקידוש היום מדרבנן הדרא קושי' התוס' לדוכתא לאביי גופא דאמר אשה בעלה משמחה ליכא שלשה כתובים ולכאורה י"ל קושי' התוס' בע"א דאי' בברכות דכ"ב אמר ר"י ספק קרא ק"ש ספק אינו קרא ק"ש אינו קורא ספק אמר אמת ויציב חוזר וקורא מ"ט ק"ש מדרבנן ואמת ויציב מדאורייתא מתיב ר' יוסף דכתיב בשכבך ובקומך א"ל אביי ההיא בד"ת כתיב עכ"ל יעויין בס' פ"י דאע"ג דכתיב בת"ת והגית בו יומם ולילה אין זה כי אם דברי קבלה יע"ש ולפ"ז קשה כיון לאביי הוי ת"ת מ"ע שהזה"ג א"כ נילף מ"ע שהזה"ג לחייב מפ"ו וא"ל דהוי ב' כתובים פ"ו עם ת"ת דהא ת"ת הוי מ"ע שהזה"ג לאביי אך נ"ל דהתוס' מקשי' שם מאי פריך לילף מת"ת לפטור מ"ע

שלהז"ג הא לקולא ולחומרא לחומרא מקשינן ותי' דטפי מסתברא להקיש לת"ת לפטור הואיל דמצוה יקרה וחביבה היא אפ"ה פטור ה"ה שכל מ"ע של הז"ג ע"ש ולפ"ז מתורץ דאי ת"ת הוי מ"ע שהז"ג שוב ל"ק לילף לפטור מ"ע שלא הז"ג מפ"ו משום די"ל כקושי' התוס' דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן וש"ס פריך שפיר נילוף מת"ת מאחר שהיא מצוה יקרה וחביבה משא"כ עתה דקיימינן דת"ת הוי מ"ע שהז"ג ולפי דרכנו בלא"ה ל"ק קושית התוס' לאביי דאמר אשה בעלה משמחה מנ"ל דמצות עשה שהז"ג נ"פ ז"א כיון דלאביי דת"ת הוי מ"ע שהז"ג ונשים פטורות טפי ה"ל למידק כל מ"ע שהז"ג נשים פטורות מת"ת כיון דמצוה יקרה היא מדנילוף ממצה והקהל לחיוב וק"ל: בשם כבוד אדוני אבי ומורי הרב ה"ה החריף והבקי כבוד מוהר"ר אלעזר זלה"ה:

בפסוק לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו פירש"י וכי אפשר להדבק בו והלא אש אוכלה הוא אלא הדבק בת"ח ומעלה עליך כאלו דבקת בו עכ"ל ויש לתמוה תמי' גדולה דהא לעיל בפסוק כתיב את ה' אלהיך תירא אותו תעבוד ובו תדבק ולמה לא פירש"י לעיל ובו תדבק בת"ח דהלא גם שם קשה קושיתם וכי אפשר להדבק בו ונראה לתרץ דהנה מדקדקים מפ"ת מנ"ל דקאי על ת"ח דלמא קאי על מצות דצריך לדבק במצות ומעלה עליך הכתוב וכו' ונראה ליישב ע"פ מה דאיתא בגמרא דפסחים דף כ"ב ע"ב שמעון העמסוני הי' דורש כל אתין שבתורה כיון שהגיע לאת ה' אלהיך תירא פי' פירש"י דהי' פירש מכל אתין עד שבא ר"ע ודרש את ה' לרבות ת"ח והקשה הרי"ף למה לא פירש כשהגיע לואהבת את ה' וכו' או לפסוק כי אם ליראה את ה' דהם כתובים קודם הפסוק את ה' אלהיך תירא ותירץ הרי"ף דבאמת הי' דורש כל מקום שנאמר את ה' לרבות ת"ח דמורא רבך כמורא שמים וכן בואהבת כו' אבל כשהגיע לפסוק את ה' כו' אין לדרוש כן לפי שחזר הפסוק לומר אותו תעבוד ואם רבוי דאת ה' הוא ברבו הל"ל את ה' אלהיך תירא ותעבוד לפי שאדם חייב ליירא מרבו ולעבדו כעבד והוי קאי את גם אותעבוד ומדכתיב אותו תעבוד ולא כתיב ותעבוד ש"מ דאת אינו רבוי את"ח כו' ולא מכל האתין הוה פירש ע"ש בריי"ף נמצא דאי הוה כתיב ותעבוד הוה קאי את גם אותעבוד והיה יכילנא למימר דקאי גם אותו תדבק דכתיב בויי"ו אבל השתא דכתיב אותו בלא וי"ו לא קאי את אואותו תעבוד ומכ"ש אובו תדבק דכתיב אחריו אבל התם דכתיב לאהבה את ה' אלהיך ולדבקה בו בויי"ו ויכילנא למימר דאת דכתיב התם קאי נמי אולדבקה בו והשתא שפיר שמעינן לי' לרש"י לדרוש ת"ח דהתם כתיב את וקאי נמי גם אולדבקה בו דלידבק בת"ח והשתא א"ש דלעיל מאת ה' אלהיך תירא אותו כו' ובו תדבק אין לדרוש דקאי על ת"ח דאת קאי גם אובו תדבק דהא כתיב בינתיים אותו

תעבוד ואם את לא קאי אאותו תעבוד מכ"ש דלא קאי אובו תדבק דכתב לאחריו וע"כ צ"ל דבאמת לא קאי כ"א על המצות כנ"ל אבל כאן דכתיב ולדבקה בו בויי"ו יש לדרוש שפיר מיני' דקאי את"ח דאת קאי גם אולדבקה בו וק"ל:

ולפ"ז י"ל מה שנתקשה קמאי דקמאי במדרש פ' בשלח וז"ל ויאמינו בה' ובמשה עבדו אם במשה האמינו בה' לכ"ש ומה ת"ל במשה והוא תמוה גדולה אדרבה הכי הל"ל מת"ל בה' ומו"ח הגאון החסיד המפורסם בדורו מוהר"מ נר"ו כבר תירצו לאמיתו של תורה ה"ה כתובה על ספר הישר בספרו כתנות אור על התורה יהא רעוא שנזכה שיוציא במהרה לאורה ולפי דברינו הנ"ל יובן ג"כ המדרש הנ"ל דבאמת המדרש מקשה שני קושיות קושיא הראשונה אם במשה האמינו בה' לכ"ש ומת"ל בה' וקושי' השני' ומת"ל ובמשה דממילא נשמע זאת דהא הכ' כתיב ויראו העם את ה' ויאמינו בה' וקשה מה יש לדרוש הכא דכתיב את דלפני מי היו יראי' עוד כל העם דכתיב כאן העם ועכצ"ל דממשה היו יראי' עוד זאת קאי אמשה ולפ"ז יכילנ' לומר דאת קאי גם אויאמינו ונמצא גם אי לא הוה כתיב בה' ובמשה עבדו רק ויראו העם את ה' ויאמינו שפיר הוה נשמע דקאי על ה' ועל משה וק"ל ודפח"ח:

על פרשת ראה - כתנות אור

ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעון אל מצות ה' אלהיכם ופרש"י ע"מ אשר תשמעון ופי' המפרשים דרש"י רוצה לתרץ קושיא איך הקדים המעשה קודם לתנאי ולכך פי' רש"י על מנת אשר תשמעון ובעל מנת אף מעשה קודם לתנאי מהני כדאי' בטור א"ה סי' ל"ח ול"נ דמעיקרא אין כאן קושי' ואגב זה יתורץ למה הקדים הקב"ה תנאי קודם למעשה דכתיב אם בחקותי תלכו ונתתי גשמיכם בעתם ומשה הקדים מעשה קודם לתנאי ונ"ל לישב דאיתא בגמ' דביצה דף ך' ע"א ההוא גברא דאמר להו הבו לי' ד' מאות זוז לפלוני ולנסיב ברתי אמר ר"פ ד' מאות שקיל וברתי' אי בעי נסיב אי בעי לא נסיב טעמא דאמר הבו לי' ולנסיב אבל אי אמר לנסיב והבו לי' אי נסיב שקיל ואי לא נסיב לא שקיל ודין זה מבואר בח"מ סי' רנ"ג סעי' י"ב וכתב הש"ך וזה לשונו מוכח מזה דאם אמר בפירוש תנו ד' מאות זוז לפלוני אם ישא בתי דהוה מתנה אתו שלא יתן לו אם לא ישא ואע"ג דמעשה קודם לתנאי קי"ל דתנאי בטל ומעשה קיים שאני הכי כיון דאין המעשה נעשה כגון זה שאמר תנו אם ישא מבטל התנאי למעשה ולא אמרו בעינן תנאי קודם למעשה היינו כשהמעשה נעשה מיד בנתיים כגט וכיוצא בזה כך דיקדק הרמב"ם עכ"ל הש"ך הרי לפניך דאם המעשה נעשה בנתיים אז בעינן

תנאי קודם למעשה ודיבור של הקב"ה הוי כמעשה כדאי' בשבת דף קי"ט ע"ב אמר ר"א מנין שדיבור כמעשה שנאמר בדבר ה' שמים נעשו ולפ"ז מוכרח הקב"ה להתחיל בתנאי תחינה דאל"כ המעשה קיים ותנאו בטל ולכך אמר אם בחקותי תלכו תחילה התנאי ואח"כ המעשה והרבה מפרשים כתבו שאשר משמש לשון אם וזה מרומז בפסוק ראה אנכי ר"ל שאני בשר ודם שאין דיבורי כמעשה לכך אני מתחיל במעשה תחילה בברכה תחילה אף שהמעשה קודם לתנאי רשאי אני להתחיל ומפרש טעמא את הברכה אשר תשמעון ר"ל שאין אני נותן ברכה אלא אם תשמעון ואין המעשה נעשה מיד ולכך מתחיל אני בברכה תחילה אף קודם לתנאי וק"ל:

במדרש ילקוט כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך ר"י בר סימון אמר תרתי כתיב ושור ושה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד וכאן נהרג אב ובן ביום אחד שנאמר אם על הבנים רוטשה ר"י בר סימון אמר בה אוחרי כתיב אשר יצוד ציד חיה ועוף ושפך דמו וכסהו בעפר וכאן שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר הוי אשר לא כתורתך המדרש הזה תמוה הוא למה אמר ר"י בר סימון תרתי משמע חדא לא הי' יכול לומר שעשו שלא כדין ונ"ל לישב על נכון דאיתא בבכורות דף ט"ו ע"א דפסולי מוקדשים פטורין מן הבכורה וילפינן מדכתיב אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל מה צבי ואיל פטורים מן הבכורה אף פסולי המוקדשין פטורין מן הבכורה ופריך אי מה צבי ואיל אין אותו ואת בנו נוהג בו אף פסולי המוקדשין אין אותו ואת בנו נוהג בו תלמוד לומר אך חלק ואיתא בתוס' תלתא צבי ואיל כתיבא חד בתחילת. פרשה ראה השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה כי אם במקום אשר יבחר וגו' רק בכל אות נפשיך תזבח ואכלת בשר הטמא והטהור יאכלנו כצבי וכאיל רק הדם לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים ואח"כ כתיב כי ירחיב וגו' עד וזבחת מבקרך ומצאנך אשר נתן ה' אלהיך כאשר צותיך אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא והטהור על הארץ תשפכנו כמים ואח"כ כתיב בבכור בעל מום בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדיו כצבי וכאיל רק את דמו לא תאכל על הארץ תשפכנו כמים ופי' תוס' שכל חד מיצרך צריכי הרי להדי' אי אמרינן דפסולי מוקדשין חייבין באותו ואת בנו דילפינן מעוטי מאך ע"כ קרא כי ירחיב בפסולי מוקדשין מיירי הרי לפניך שכל הני תלתא קראי לפי תלמודינו מיירי בפסולי מוקדשין אבל בחולין דף כ"ח ע"א גבי הא דקאמר הש"ס הא תנא ר"א הקפר ברבי אומר מה ת"ל כאשר יאכל את הצבי ואת האיל וכי מה למדנו מצבי ואיל מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למוד מקיש צבי ואיל לפסולי מוקדשין מה פסולי מוקדשין בשחיטה אף צבי ואיל בשחיטה וכו' ופי' רש"י בספרי גרסינן מקיש צבי ואיל

לבהמה ולא מוקי להאי קרא דכי ירחיב בפסולי מוקדשין אלא בבשר תאוה של חולין והנה כל אנשי חיל לא מצאו פתח מאי רצה רש"י להביא ההוא דבספרי מוקי להאי קרא בחולין ונראה לי ברור דקשה לרש"י דלפי תלמודינו בבכורות אי אפשר לומר וכי מה למדנו מצבי ואיל הלא טובא למדנו שפטורים פסולי המוקדשין מן הבכורה ומן המתנות ולכך פי' רש"י דבספרי לא גרסי' פסולי מוקדשין אלא מוקי להאי קרא בבשר תאוה של חולין ופריך שפיר וכי מה למדנו מצבי ואיל וזה ברור ופשוט ולפ"ז לר"א הקפר דמוקי להאי קרא כי ירחיב דכתיב כו' מיעוטא דאך בחולין וקרא קמא מוקי בפסולי המוקדשין כפירש"י בחומש ובבכורות דף ל"ב ע"א דא"ר שמואל בר נחמני מנין למעשר בהמה של יתומים שמוכרין אותו כדרכן שנאמר בכל אות נפשיך ופי' רש"י שבספרי מוקי להאי קרא בפסולי המוקדשין ולפ"ז קשה קושית הש"ס אי מה צבי ואיל אין אותו ואת בנו נוהג בו אף פסולי מוקדשין אין אותו ואת בנו נוהג בו דליכא למימר דמעטינן מאך הא האי קרא בחולין מיירי ויש עוד נפקותא בזה דשם בבכורות הקשו תוס' בד"ה אי מה צבי ואיל אין וכו' לא מצי למיפרך אי מה צבי ואיל טעון כיסוי אף פסולי מוקדשין כן דבהדי' דרשינן בפ' כיסוי הדם גבי פסולי מוקדשין על הארץ תשפכנו כמים עכ"ל: ובפ"ק דפסחים דף ט"ז ע"ב הקשו התוס' בד"ה דם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר הקשה הר"י דאוליינש דם חיה ועוף דטעון כיסוי לא יהי' מכשירין כיון דטעון כיסוי לא חשוב נשפך כמים דאמרינן בפרק כסוי דם אמריתו בהמה בכלל חיה לסימנים ליבעי נמי כסוי ומשני אמר קרא על הארץ תשפכנו כמים אלמא דם חיה לא חשיב נשפך כמים ותירצא דלאו פירכא היא דכל דם הנשפך כמים לארץ ואינו צריך לקבלו בכלי כגון דם חיה הוקשה למים לענין הכשר וגם לענין כסוי הי' ראוי להקישו אי לאו דגלי קרא להדיא עכ"ל ומה מאד אינם מובנים לי דברי התוס' דא"כ לא משני מידי הש"ס התם בפ' כסוי הדם דילמא הא דאיתקשו למים לענין הכשר וגם לענין כסוי הי' ראוי להקישו למים שאינו טעון כסוי אלא דגליא רחמנא בהדיא בחיה והוא הדין לבהמה דבכלל חיה היא דצריך כסוי והקושיא במקומה עומדת דלבעי כסוי וע"כ צריכין אנו לומר דהתם יליף מקרא אחרינא דכתיב גבי כי ירחיב וע"כ דלדם קדשים שאינו מכשיר ופסולי מוקדשין מכשיר מקרא קמא ילפינן וכיון דכבר נלמד דדם אפיל פסולי מוקדשין מכשיר שנשפך כמים וק"ו לדם חולין א"כ אייתר קרא דכתיב גבי כי ירחיב וע"כ למעוטי אתי דאין טעון כסוי וקרא שלישי גבי בכור בעל מום אתי ללמד דדם מותר בהנאה כדילפינן בפרק כל שעה וכן איתא בילקוט וזה דוקא לתלמודא דידן דמוקי להני תלתא קרא בפסולי מוקדשין וכיון דילפינן דדם פסולי מוקדשין מכשיר ואינו צריך כסוי ה"ה לחולין אבל

לפי סברי דמוקי להאי קרא דכתיב מעוטי דאך בבהמת חולין נהי דחולין אינו צריך כסוי דכתיב קרא יתירה על ארץ תשפכנו כמים מ"מ גבי פסולי מוקדשין קושית התו' במקום' עומדת כיון דאיתקש בקרא קמא לצבי ואיל ניקוש לצבי ואיל שפסולי מוקדשין חייבי' בכסוי והאי מיעוטא דכתיב גבי כי ירחיב על ארץ תשפכנו כמים וכתיב ביה אך מוקמינן בחולין וקרא קמא אתא ללמד דדם מכשיר אבל לענין כסוי איתקוש לצבי ואיל וכמאן דכתיב בהדיא דמי ונראה לי דבדבר זה פליגי הני תרי לישני שהביא רש"י בחומש בקרא קמא על הארץ תשפכנו כמים מה מים אין צריך כסוי דבר אחר מה מים מכשירין. ולכאורה למה לא ילפינן ממשמעות דעל הארץ תשפכנו כמים אלא נראה דפליגי אי כל הני תלתא צבי ואיל מיירי בפסולי מוקדשין ונאמר בכל אחד על הארץ תשפכנו כמים נוכל לומר דמקרא קמא ילפינן דאין טעון כסוי וקרא דכי ירחיב אתא ללמד דדם פסולי מוקדשין אינם מכשירין אבל לפי גירסת הספרי דקרא דכי ירחיב מיירי בחולין וקרא קמא מיירי בפסולי מוקדשין נוכל לומר דלא איתקש למים אלא לענין הכשר וגם לענין כסוי היה ראוי' להקישו אלא ילפינן מהקישו דצבי ואיל דטעונין כסוי כקושית התוספת ולפ"ז נשאר קושית המקשה במקומו אפילו באותו ואת בנו דנילוף מהקישא דאין אותו ואת בנו נוהג בפסולי מוקדשין דילפינן מהאי היקשא: והנה ישראל נקראים קדשים וכשחוטאי' הוי כמו פסולי מוקדשי' ולפ"ז י"ל דמקשינן לצבי ואיל דאין אותו ואת בנו נוהג בו ומיעוטי דאך ליכא למעט דמוקמינן האי קרא בבשר תאוה של חולין כר"א הקפר ולפ"ז אין להם תירוץ על כסוי דלהאי ילפותא מקשינן לכל מילי לצבי ואיל דלענין כסוי נמי איתקש כקושי' התו' דליכא למימר מדכתיב על הארץ תשפכנו כמים דילמא אתי ללמוד לענין הכשר לבד ובקרא שני אתי ללמוד על חולין דבעי כסוי דם דהוי אמינא דלחייב גבי בהמה משום דבהמה בכלל חיה לסימנים וא"כ אין לנו מיעוטא על פסולי מוקדשין וקרא שלישי דגבי בכור בעל מום אתא ללמוד דדם מותר בהנאה א"כ שפיר אמר ר' יהודה בר סימאן כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך דממה נפשך עשו שלא כתורתיך כתבת אותו ואת בנו לא תשחטו וכאן אם על הבנים רוטשה וא"ת תירוץ ע"ז משום דדינייהו כפסולי מוקדשין ואיתקש לצבי ואיל דאין אותו ואת בנו נוהג בהם וקשה הלא ממעטינן מדכתיב אך בהאי קרא דכי ירחיב אלא ע"כ כדעת הספרי דהאי קרא מיירי בחולין וכיון דהאי קרא מיירי בחולין אין לנו מיעוטי למעט פסולי מוקדשין מכסוי וא"כ לגמרי איתקש פסולי מוקדשין אף לענין כסוי א"כ עברו על מה שכתבת בתורתך ואיש כי יצוד ציד חיה ועוף ושפך דמו וכסהו בעפר וכאן דמים סביבות ירושלים ואין קובר הוי שלא כתורתיך וק"ל:

גמרא דחולין דף ק"י ע"א אמר ליה במאי שויתנהו אמר לי' בפורצני ודילמא מיין נסך הוי אמר ליה לאחר שנים עשר חודש הוי ודלמא דגזל הוי אמר ליה יאוש בעלים הוי דקדחו בי' חילפא ע"כ הגמרא ויש לדקדק למה לא שאל תחילה דילמא דגזל הוי ונראה לי לומר טעם הגון דאיתא בי"ד סי' קכ"ג סי' י"ד החרצנים והזגים של עכו"ם לאחר י"ב חודש מותרים והני מילי כשתמדן במים בתחילה אבל אם לא תמדן אסורים והם דברי ר"ת והקשה הטור על דברי ר"ת איך השיב שלאחר י"ב חודש הוי מי הגיד לו שהיה אותן חרצנים נתמדים במים תחילה ונדחק בקושיא זו ולי נראה לישב דהא הני פורצני לא הוי ודאי די"נ אלא ספק דילמא די"נ דנוכל לומר דמשל ישראל הוי א"כ לאחר שנים עשר חודש הוי ספק ספיקא דילמא דישראל הוי ואם תמצא לומר דנכרי דילמא תמדן במים ושרי לאחר י"ב חודש ואיתא בסי' קכ"ט סי' י"ח בחבית של יין שנמצאה אזלינן בתר רוב בין להחמיר בין להקל כגון שנמצא בכרמו של עכו"ם אי כרמים של ישראל רבים הולכים אחר הרוב והוא שיושבת בין ההרים שאינו מעבר לרבים לעוברי דרכים הא לאו הכי אסורה שרוב עוברי דרכים עכו"ם הם ושמא מהם נפל והנה אנן קימ"ל במקום שרוב עכו"ם אפילו אם בא ישראל ונתן סימן הוי של מוצאו כיון דרוב עכו"ם נתייאשו הבעלים ובכל דיני ספק ספיקא צריכין להיות הספיקות שוים וא"כ תחילה לא רצה לשאול אותו דילמא דגזל הוי דהייתי אומר שמצאו הפורצני במקום עוברי דרכים א"כ הוי של מוצאו מחמת יאוש בעלים ואין כאן חשש גזל אבל כששאלו דילמא די"נ הוי והשיב לו שלאחר י"ב חודש הוי וקשה קושית הט"ז דילמא לא תמדן במים בתוך י"ב חודש וצריכין אנו לומר דמותר מכח ספק ספיקא ואי ס"ד שמצאו במקום מעבר לרבים כיון דרוב עכו"ם נינהו ל"ש לומר ס"ס אלא ע"כ שלא מצאו במקום מעבר לרבים א"כ הוי שפיר ספק ספיקא א"כ לא הוי יאוש בעלים ושפיר יש להסתפק דילמא דגזל הוי והשיב דיאוש בעלים הוי דמוכח שנתייאשו הבעלים דחזי דקדחי ביה חילפי וק"ל:

בפסוק ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלהיכם כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם לשכנו תדרשו ובאת שמה והבאתם שמה עונותיכ' וזבחיכם וגו' ויש לדקדק הלא אמרו חז"ל כי משמש בד' לשונות א"כ מה נתינות טעם על אזהרה לא תעשון כן לה' אלהיכם ונראה דאמרו חז"ל והביאו רש"י אמר ר' ישמעאל וכי תעלה על דעתך שנותצין את המזבחות אלא שלא תעשו כמעשיהם ויגרמו עונותיכם למקדש אבותיכם שיתחרב עכ"ל הרי שאזהרה זו לא נאמר כפשטות הקרא לנתיצות מזבחות דבלאו הכי יעשו ויקיימו זה אלא שלא יחטא בשאר חטאים ויגרמו שיחרב המקדש וא"כ הוי שפיר נתינת טעם לא תעשון כן לה' אלהיכם ר"ל לגרום

שיחרב המקום שמקריבין קרבנות ולכך אמר כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם ר"ל המקדש מקום שמקריבין בו קרבנות זה תשמרו שלא יתחרב ותוכלו להביא שם קרבנות ולא יתחרב על עונותיכם ובזה תקיימו המצוה לא תעשון כן לה' אלהיכם:

בפסוק לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננו ואכלה וגו' לא תבשל גדי בחלב אמו עשר תעשר וגו' שנה שנה כו' לישב המשך הפסוקים נראה לישב בדבר הקרוב לאמת דהא בקרא דלא תבשל לא נאמר איסור אכילה בשר בחלב דאיתא בפ' כל הבשר דף קמ"ד ע"ב אמר רב אשי מנין לבשר בחלב שאסור באכילה שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל ואין לי אלא באכילה בהנאה מניין כר' אבוה דאמר כל מקום שנא' לא יאכל לא תאכל לא תאכלו אחר איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע עד שיפרוט לך הכתוב כדרך שפרט לך בנבלה לגר בנתינה ולנכרי במכירה וגו' ופי' רש"י כל שתעבתי לך כל שאסרתי לך לתועבה להרחיק ממנה הרי הוא בבל תאכל עולמות בכל ענין שהוא בין שבא בעבירה בין שלא בא בעבירה כגון ע"י קטן או ע"י נכרי מאחר שתעבתי לך אסור וההי' התעבתי לך מהרחק מבישול שלא לבשלם יחד הרי מה שאסור לבשל יחד אסור באכילה ואיסור הנאה נפקא לן מדפרט לך הכתוב התיר בנבילה הנאה ש"מ דבכל מקום שאסור באכילה אסור בהנאה עי' בתו' ד"ה עד שפרט לך הכ' כו' והנה לא נאמר איסור בישול אלא גדי בחלב אמו אבל בחלב שאינו אמו לא כתיב וכן בחלב פרה ורחל לא כתיב בהדיא וילפי' בגמ' דף קי"ד ע"א תניא אידך בחלב אמו אין לי אלא בחלב אמו בחלב אחותו גדולה מנין אמרת ק"ו מה אמו שנכנסה עמו לדיר להתעשר נאסרה עמו בבישול אחותו שלא נכנסה עמו לדיר להתעשר אינו דין שנאסרה עמו בבישול ת"ל בחלב אמו ופריך והא למה לי קרא הא אתי' לה כו' עד אשכחן אחותו גדולה אחותו קטנה מנין אתי' ליה מבנייהו כו' עי' בפי' רש"י שכתב לאחר כל הפרושים וז"ל ורואה אני את דברי רבי יוסף טוב עלם זכר לברכה שראיתי תשובת כתב ידו אחותו גדולה ואחותו קטנה אמינו ממש קאמר שהן מין גדי כמותו וגדולה זו היא זקינה שכבר נתעשרה וקטנה זו היא גדיא שלא נתעשרה עדיין והאי תנא היינו תנא גופא דלעיל דאתי' ליה פרה ורחל מחד קרא יתירה והשתא קא דריש לאידך והכי קאמר אחותו גדולה שנתעשר' כבר מנין ע"כ נקט גדולה משום דסופה דיליף לה מריבוי וקטנה לא מתרבה לה מיניה משום דמסתברא כי רבי קרא איסורא גדולה קא רבי דנאסרה עמו במעשה דאלו מקרא יתירא קמא לא מצי לרבויי דאיכא למימר כי רבי לאיסורא לא רבי אלא פרה ורחל דאסורין עמו ברביעה אבל אחותו לא ולהכי אשמועינן

קרא אחרינא דאחותו גדולה וקטנה אתיי' מבנייהו עכ"ל הרי להדיא דברי רבי יוסף ט"ע פי' אחותו גדולה שכבר נתעשרה וה"ה דנוכל ללמוד בק"ו מאמו זקינה משנה דאשתקד ואין נכנסת עמו לדיר להתעשר שגדי' עדיין לא נתעשרה עד שנכנסה לשנה שניה ובגמ' ילפינן מעשר תעשר בשני מעשרות הכתוב מדבר אחד מעשר דגן ואחד מעשר בהמה וכתיב שנה בשנה מלמד שאין מעשרין מחדש על ישן ולא מישן על חדש ואין מעשרין מן הנולדים קודם ר"ה על הנולדים לאחר ר"ה הכלל עולה מה שאסור בבישול אסור באכילה ואסור כל שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל והנאה ילפינן מדפרט לך בנבילה התיר הנאה ש"מ בכל מקום אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע ובזה נבין חיבור הפסוקים דמתחילה כתוב לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתנו ופרט לך הכתוב התיר הנאה אבל בכל מקום שאסור באכילה אסור גם בהנאה לכך לא תבשל גדי בחלב ודבר שתעבתי לך הרי הוא בבל תאכל וכיון שאסור באכילה אסור גם בהנאה אבל אין לי אלא מה שאסור בבישול אחותו גדולה ופרה ורחל מניין וע"כ מק"ו אתי' לה מה אמו שנכנסה עמו לדיר להתעשר דהיינו בשנה אחת שפי' רש"י שם שגדי' יכולה לילד בתוך שנה ואח תו גדולה שאין נכנסין עמה להתעשר כגון זקינה משנה דאשתקד דשאינו נכנסה עמו לדיר להתעשר שאסור בבישול וילפינן פרה ורחל מבנייהו וא"כ כל מיני בשר אסור לבשל בחלב וכיון דאסור בבישול אסור באכילה וגם אסור בהנאה ולכך קאמר עשר תעשר בשני מעשרות ואפילו מעשר בהמה אין מעשרין מישן על החדש וא"כ שפיר ילפינן אחותו גדולה מק"ו ופרה ורחל מבנייהו דאסור לבשל וממילא כל מיני בשר שאסור לבשל אסור באכילה וגם בהנא' ומדפרט לך הכ' התיר בנבילה וק"ל:

על פרשת ראה - אור חדש

בסוגיא דריש מס' חולין עש"ה דף ב' ודף ג' עד שם ע"ב הברייתא ת"ר שחיטת כותי כו' ובכל התוס' ודברי הרא"ש ז"ל ובטור וב"י והמחבר ורמ"א ט"ז וש"ך סי' א' וב"י והנה בלמדי שיטה זו זה לי שמנה שנים ויותר הארכתי בעניי לבאר כל חומרא ולהוציא לאור כמה דינים המסתעפים מדברינו אך ורק אין כאן מקומו להאריך ע"כ באתי בתכלית הקיצור לישב כמה קושיות מדוקדקים כי רבו כמו רבו ובגמ' ופוסקים הנ"ל (א) הנה אסיקנא שם כולהו כרבינא לא אמרי רוב מצוים אצל שחיטה מומחים הם ובעיקר דין זה משם יפרד והיה לשלשה ראשים הראשון דאין אנו צריכין לבודקו לא בתחילה ולא בסוף וזו היא דעת התוס' במכילתן כאשר הבין דרכה הרא"ש ז"ל ויעויין מ"ש בזה הטור וב"י והב"ח ז"ל ובמעדני י"ט דעת שניה היא שהביא הרא"ש ז"ל בשם הגאונים דבדיעבד

אם איתא לפנינו צריך לבודקו ואם ליתא לפנינו כשר בלא בדיקה ונותנים לו לכתחילה לשחוט על סמך שיבדקנו דאף אם אשתלי ולא יבדקוהו לאו איסורה מתאכל עש"ה וכ"ה דעת הרי"ף והרמב"ם והטור וב"י והמחבר ז"ל דעת שלישי דלכתחילה צריכים לבודקו ואין נותנים לו ע"ס שיבדקנו דכל היכא דאיכא לברורי מבררין אבל הקילו עליו בסופו אם שחט בלא בדיקה תחילה שוב א"צ לבודקו אח"כ אפי' הוא לפנינו כ"ה דעת רש"י והעיטור וא"ז והרז"ה וסמ"ג ומרדכי ורמ"א ז"ל ויעויין מ"ש הט"ז ס"א ס"ק ג' להקשות לדעת העיטור לוקמי מתני' בהכי וכו' והעלה דע"כ דיעבד דמתני' ע"י תיקון מיירי יע"ש ועי' תו' ד"ה המניח קתני לאו לשנוי אליבא דאביי קאתי וכו' משמע קצת מלשונם דמתני' שפיר מתוקמי אף להיות מבלי תיקון וכמו כן לשיטת הב"י והב"ח וש"פ דדעת התו' הוא כמ"ש הגאונים ע"כ הא דפריק לה בתו' הוא להם להסתיר דעת העיטור הרי דע"כ לשיטתם נוכל לאוקמי דיעבד דמתני' בלא תיקון והנה לכל דיעות הנ"ל לא יצאנו מידי ביאור על דעה ראשונה שהשיא הרא"ש ז"ל בכוונת התוס' קשיא הלא אפושי פלוגתא לא מפשינן ולמה לא נפרש שדעת התו' עם דעת הגאונים מתאחדין וכמ"ש הב"י והב"ח וכ"נ דעת הטור ז"ל. לדעה שניה שהיא דעת הגאוני' הקשה הרא"ש ז"ל לוקי מתני' בהכי והעלה מאחר דמחוסר תיקון לבדקו לא מיקרי לכתחילה עש"ה. לדעת שלישי הנ"ל קשה קושי' הט"ז שזכרנו. ועל ארבע לי אשיב מה שהקשיתי קושי' עצומה לדעת העיטור וא"ז שזכרנו על הש"ס דאמר כולהו כרבינא לא אמרי ללישנא קמא רוב מצוי' אצל שחיטה מומחי' הם ללישנא בקרא לעילופא לא חיישינן. והנה נשים לב לדקדק על דברי רבינא בלישנא קמא הכל מומחין שוחטין אעפ"י שאינם מוחזקין ובלישנא בתרא מוחזקין אעפ"י שאינם מומחים הא אע"פ דנקט רבינא בין בל"ק בין בל"ב שפת יתר הוא. והפי' בזה הוא כך דכי היכא דלא תיקש' הכל לאתוי מאי ע"כ הוכרח לומר אעפ"י שאינם מוחזקין או אעפ"י שאינם מומחין. ובהיות כן קשי' למה להש"ס לפרש להך לישנא דאמר מוחזקי' אעפ"י שאינם מומחין לעלופי לא חיישינן אסתגר בקמייתא אחר שכבר אמרינן דללישנא קמא כולהו ס"ל רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם והיינו דיעבד דוקא לסברת העיטור וסייעתו א"כ שוב לא מצי כולהו לפרש ג"כ כלישנא בתרא דרבינא ולומר מוחזקין אעפ"י שאינם מומחין ז"א דהא לכתחילה צריכין לבודקו. ושוב יהיה קשה הכל לאתוי מאי דע"כ לרבינא בלישנא בתרא דאומר מוחזקי' אע"פ שאינם מומחין פירושו דא"צ לבדקו כלל בתחילה א"כ לדידן דאמרי' דמא"ש מומחין הם דיעבד נסת' ג"כ אוקימ' בתרייתא. וכ"כ קשה לשיטת הגאונים ז"ל דע"ס שיבדקנו בסוף לא מקרי לכתחילה קשי' ג"כ כנ"ל (ב) בדין ידע דלא גמיר דעת רש"י ז"ל דבהיכא דאחרים

רואים אותו נותני' לו לכתחילה לשחוט ואינו כן דעת התוס'. והר"ן והרשב"א והטור וב"י כדעת רש"י. ומבואר בב"ה להגאון מהרי"ק ז"ל שכן נראה מדקדוק לשון רש"י ז"ל דנותנים לכתחילה לשחוט למי שא"י ה"ש כשאחר עע"ג. וא"ז והמרדכי והרמ"א ז"ל ס"ל כר"ת. ויעויין מ"ש בזה הגאון בעל תבואות שור. ואפשר שב"ה דקדק זאת מלשון רש"י ז"ל דף י"ב ע"א ד"ה ואי ידע דלא גמיר פשיטא פי' דראהו מותר קשה דלמא קמ"ל אף דראהו אסור לכתחילה אע"כ דס"ל לרש"י דבאמת מותר לכתחילה והא דלא פריך מאי ארי' דיעבד לכתחילה נמי י"ל באמת דלשון מותר לאכול משחיטתו משמע גם לכתחילה כמ"ש הרא"ש ולשון ראהו משום סיפא קתני:

ואפשר פלוגתייהו דהני רבתי בהא משום דאי' שני טעמי' על איסור חש"ו לכתחילה באחרים רואים. חדא שמא יקלקלו באותו שחיטה ואחרים לא ישגיחו שפיר ותו דשמא יטעו להכשיר שחיטתן מבלי אחרים רואים. ולפ"ז י"ל טעם האוסרי' כטעם הראשון שזכרנו ושייך נמי בגדול שא"י ה"ש וטעם המתירין כטעם השני שזכרנו וזה לא שייך כולי האי בגדול שא"י ה"ש דבשלמא חש"ו כ"ע יודעים בו ואתו להכשיר משא"כ כאן אטו כ"ע יודעים שא"י ה"ש ובאותו אדם גופי' ודאי ליכא למיחש שיטעו ליתן לו בלתי אחר עע"ג שיאמר להם שצריך להיות אחרים רואים כמו בשחיטה זו. וכזה כתב במקום אחר הפרישה והנה גאון בעל ט"ז הביא בי"ד סי' א' ס"ק ט' ראיה לדברי המתירי' לכתחילה מדקא מכשיר בחש"ו דיעבד ש"מ בגדול שא"י ה"ש שוחט אפי' לכתחילה באחרים רואים ודעת האוסרין ס"ל דלגופי' איצטרך בחש"ו דכשר בדיעבד יעש"ה בדבריו קשים להולמן דא"כ מ"ט דמכשירין דהא שפיר סבר מעליותא הוא דלגופ' איצטריך בחש"ו דכשר בדיעבד כאשר חבר לגזיזא בעצמו (ג) בדיני שחיטת קטן רבו כמו רבו הפוסקים ראשונים ואחרונים. והפרישה האריך והעמיק בזה רק בקצרה באתי דדעת הרמב"ם ז"ל דבעינן מומחה ויודע לאמן את ידיו אז שוחט לכתחילה והוא כשאחר עומד ע"ג. ודעת הר"ן בב"י דסגי במומחה לחוד או ביודע לאמן את ידיו לחוד ושוחט לכתחילה כשאחר עע"ג. וכן העלה דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל בדברי המחבר סי' א' ס"ק כ"ה והפר"ח והת"י השיגו עליו ויתבאר בדברינו שהרמב"ם והר"ן ז"ל לשיטתייהו אזלי ושעריבי' דברי דודי זקיני הגאון הנ"ל והם יתד שלא תמוט (ד) כתב הטור משם הרשב"א ז"ל דישראל מומר אוכל נבילות לתיאבון אינו כלל בכלל רוב מצוי' א"ש מומחין הם יע"ש. והקשה התבואות שור א"כ למה אסיק הש"ס להאוקימתא דרב אשי דלא מתוקמי וכולן דמתני' הלא בריוח איכא למוקי גם וכולן דמשנתינו לרב אשי באופן זה הכל שוחטין אפי' ישראל מומר אוכל נבילות לתיאבן כשבדקו לו סכין מקודם בד"א שיודעים בו שהוא מומחה

אבל אין יודעי' שהוא מומחה לא ישחוט ואם שחט שחיטתו כשרה ע"י שבודקין אותו אח"כ אם הוא מומחה. וכולן ששחטו ואחרים רואין אותו שחיטתן כשירה וא"צ בדיקה לבסוף בשלמא על הש"ס דאסיק בקשי' וכולן על אוקימתא דרב אשי אפשר ליישב עוד ולומר דבודאי לא כן הי' כוונת ר"א דא"כ לא הוי ליה למוקמי סיפא דמתני' אם לא בדקו לו הסכין והיינו הדיעבד דמתני רק דהוי ליה למוקמי כשבדקו לו הסכין ואינן יודעין אם הוא מומחה אבל על ר"א גופיה קשה ה"ל לאוקמי מתני' כמ"ש והוי רווחא טפי דמתוקם גם וכולן דמתני' ועיין בזה (ה) בתו' ד"ה שמא יקלקלו וכו' וקשה לפירושו דהא מסיפא שמעינן כו' ויש לתת לב לשיטת רש"י ז"ל להסיר מהם תמיהת התו' וגם יש לדקדק בלשון תו' שכתב וקשה לפירושו דהא חזינן דהקושי' היא לפירש"י (ו) יש להעיר בתו' ד"ה אלימא וכו' דלקמן פריך מאן תנא דלא בעי כוונה לשחיטה עש"ה. ואיכא למידק דהלא לקמן מרא דשמעתא הוא רבא דמסיק ואמר ר' נתן היא א"כ י"ל דרבא גופיה בשיטתיה קאים דלדידיה לא מתוקמי כלל וכולן דמתניתן דהא אסיק בקשי' וכולן לרבא דמוקי בכותי וא"כ ע"כ לא קאי כ"א על חש"ו ודייק שפיר מאן תנא וכו' ובפר בסוגי' קצרה דהמפרק לה הוא מותיב לה (ז) הקשה דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל בי"ד סי' ב' ס"ק כ"ב מאי פריך רב אשי מ"ט לא אמר כאביי דלמא סבר ר"א כת"ק דרשב"ג דלא סמכינן אחזקת כותים כל עיקר וממילא לא מהני חותך כזית בשר ונותן לו יע"ש. ותו י"ל דמש"ה לא אמר כאביי כקושי' דרבא. ותו איכא למידק על הלשון ר"א מ"ט לא אמר כתרווייהו אמאי לא אמר כאביי ורבא ולמה כולל הב' אוקימתא בבת אחת (ח) קושי' התוס' ד"ה חולין שנעשו עטה"ק וכו' (ט) דהרא"ש ז"ל מגיהה במשנה שמא יקלקלו בשחיטתן כ"ה גירסת הרמב"ם ז"ל ומאי דוחקיה למחוק גירסה ישינה שמא יקלקלו את שחיטתן (י) דאמר רבינא ורבה כ"ע כאביי ורבא לא אמרו דקשי' להו וכולן דמתני' ואמאי לא אמרו דסברי כותי' גירי אריות הם (יא) מאי פריך ר"א מ"ט לא אמר כאביי ורבא דלמא מוקי סיפא בכותי וטפי מסתבר למוקי רישא במומר כמ"ש המהרש"א ז"ל בשם בעל המאור ז"ל (יב) בתו' ד"ה רבא מ"ט ל"א כשמעתיה כו' וי"ל דקמייתא בעי לאוקמי כשמעתי' מאי נ"מ בזה הקמייתא כשמעתן או בתרייתא והאף שבעל המאור ז"ל נותן טעם לשבח בזה מ"מ אינו מכוון בלשון התו' (יג) מאי דקאמר לדבריו דאביי קאמר ולי' לא ס"ל דע"כ דס"ל דכותים גירי אמת הן מאחר דמוקי הכל דסיפא בכותי. ובדרך הפשוט נראה דה"פ דלי' לא ס"ל דצריך חותך כזית בשר ונותן לו משום דכל היכא דאיכא לברורי מבררין כמ"ש התו' רק שהוא מדמה לגמרי ליי"נ ושוב ליכא למוקמי מתני' בהכי דיהי' הדיעבד דסיפא בלי תיקון וכמ"ש הט"ז. אמנם לשיטתינו אשר כתבנו לעיל באות א'

להוכיח מכמה פוסקי' דנוכל לפרש סיפא דמתני' בלי תיקון ג"כ ודלא כמ"ש הט"ז הדרא קושי לדוכתי:

ובביאורי למס' זו הארכתי בסוגי' זו כמה קושי' ודקדוקי רבו כמו רבו רק באתי כאן להקל על המעיין ולכתוב רק איזה סברות בדרך ישרה והוא כי מה שזכרנו לעיל להק' באות ב' יש לפרש דהני פוסקים דחולקים בדין ידע דלא גמיר אם שוחט לכתחילה באחרים רואים או לאו והוא נובע מפלוגתי' דרש"י ותו' יש לפרש דרש"י ותו' לשיטתייהו דהא רש"י פי' בדף י"ב אין מוסרין להם חולין לכתחילה לשחוט אפילו אחרים רואים אותם ועש"ה ובהיות כן קשה שפיר מאי אירי' חש"ו גדול שא"י ה"ש נמי אין שוחט לכתחילה כקושי' הט"ז. וא"ל כאשר תבר לגזיזי' דמש"ה נקט בחש"ו להורות דאפ"ה דיעבד כשר ז"א דהך חלוקה דחש"ו ששחטו ואחרים רואים דכשר דיעבד להדיא קתני לה בסיפא וכולן ששחטו ואחרים רואים אותה שחיטתן כשירה וקשיא שפיר ברישא דתני שמא יקלקלו להורות האיסור דלכתחילה בחש"ו אפי' אחרים רואים אותו א"כ ה"ל לאשמועינן רבותא טפי דגדול שא"י ה"ש אסור ג"כ לשחוט לכתחילה אפילו אחרים רואים. א"כ מזה הי' לרש"י ז"ל וסייעתו הוכחה ברורה דגדול שא"י ה"ש שוחט לכתחילה כשאחרי' רואים אותו משא"כ התו' בשיטתייהו קיימו דשמא ולו מיירי כשאין אחרים רואים אותו וקמ"ל דאין מוסרי' להן לכתחילה לשחוט אפי' אם רוצה להשליכו לכלבי' יעש"ה א"כ שפיר פסקי דגדול שא"י ה"ש אינו שוחט לכתחילה אפי' אחרים רואים והא דנקט לחש"ו במתני' לאשמועי' דכשירי' בדיעבד. ורישא דתני שמא יקלקלו מורה להשליך לכלבים אסור ליתן להם לכתחילה משא"כ בגדול שא"י ה"ש נותנים לו לכתחילה לשחוט כדי להשליך לכלבי'. ועי' בש"ך ס"א ס"ק כ"ו. ואולי בזה נחלקים רש"י וסייעת' עם התו' וסייעתי' ובדברי הט"ז א"א לכוון דברינו בדבריו עין עליו. ובהיות כן היה מתורץ קושי' התו' מפי' רש"י מה שהקשו בד"ה שמא יקלקלו וכו' דהא מסיפא שמעינן וכו' די"ל היא גופי' קמ"ל מתני' דוקא חש"ו אסורי' לכתחילה לשחוט כשאחרים רואין אותם. אבל לא גדול שא"י ה"ש דמותר אפילו לכתחילה (ומורה לנו בזה דנקיט יו"ד יתירה מדהי' לו להאריך בבבא בפ"ע) אבל מסיפא דתני לשון דיעבד לא מוכח מידי די"ל לגופי' איצטרך דאפי' בחש"ו אם שחטו בדיעבד שחיטתן כשירה כנלע"ד לכאורה:

איברא נראה לפי מה שפירשו התוס' שילהי פ' לולב הגזול שדעת רש"י דקטן מומחה ויודע לאמן את ידיו הוא דשוחט לכתחילה כשאחר עע"ג אבל במומחה לחוד לדעת הש"ך או ביודע לאמן את ידיו לחוד לכ"ע אסור לשחוט לכתחילה אפילו כשאחרים עע"ג. ופירשו לשון מותר לאכול משחיטתו דיעבד כאשר תבין להדיא שם מדברי התוס'

וכל הפוסקים שוין בזה ועיין בב"ח ובתבואות שור סי' א' ס"ק כ"ב. א"כ הקשו התוס' שפיר ל"ל הבבא דיקלקלו הא מסיפא מוכח לה דאינה כשר כ"א דיעבד וא"ל לדיוקא איצטרך דבגדול שא"י ה"ש שוחט אף לכתחילה זה ליתא לשיטת רש"י ז"ל דבקטן מומחה אינו שוחט לכתחילה אפי' אחרים עע"ג א"כ הא דתני במתני' דחש"ו לא ישחטו לכתחילה אפי' אחרים רואין אותן שמא יקלקלו מיירי אפי' מקטן שהוא מומחה א"כ איך יהי' מדויק מזה דבגדול שאינו מומחה שוחט לכתחילה הא אנן איירינן מן מומחין בשלמא לדעת הפוסקים דקטן מומחה שוחט לכתחילה א"כ הא דתני במתני' דאסור לכתחילה מיירי שאינם מומחין וקשי' שפיר מאי איריא קטן אפי' גדול שאינו מומחה נמי אינו שוחט לכתחילה אע"כ דגדול שא"י ה"ש שוחט אפי' לכתחילה משא"כ לשיטת רש"י ז"ל דאפי' קטן מומחה אינו שוחט לכתחילה אפי' אחרים רואין אותו א"כ הא דתני במתני' איסור לכתחילה אפילו במומחין מיירי לק"מ מה אירי' קטן גדול נמי דבגדול היודע ה"ש שוחט לכתחילה בודאי כשאחרים עע"ג. ועיין בש"ע ס"ג ברמ"א היטב ודייקו התוס' שפיר בדקדוק וקשה לפירושו כלומר לפירוש הקונטרס גופי' שפירשו במס' סוכה ג"כ דקטן מומחה לחוד אינו שוחט לכתחילה אפילו אחרים רואין אותו א"כ ל"ל שמא יקלקלו מסיפא מוכח דא"ל כנ"ל כמ"ש והוא פשוט וברור לכל מעיין היטב בסוגיא זו:

ולפע"ד נראה ליישב באופן אחר דהנה צריכים אנו לעורר בסוגי' דמפרש טעמא דאביי לא אמר כרב אשי לא ס"ל הא דרבא וכן ר"א לא אמר כאביי דסובר כותי' גירי אריות הן. ולפ"ז קשה עליהם פירכת הש"ס בדף י"ז ע"א שנית בכל שוחטין הכל שוחטין לאתוי' מאי דלדידהו ליכא למימר חד לאתוי' כותי וחד לאתוי' מומר כיון דחד לא סבר כתברי' לפי שינויא דש"ס. והנה יש לפלפל בענין זה פלפול עמוק ורחוב וכאשר מבואר אצלינו בחידושינו וכאן לא באתי אלא דרך קצרה דלכאורה י"ל דהכל דסיפא מרבה טמא במוקדשים או שאינו מומחה או שאינו מוחזק. איברא גם ז"א דהלא טמא במוקדשים אינו שוחט כ"א דיעבד דוקא ולא לכתחילה. וכ"כ לדעת הא"ז ובעל העיטור את שאינו מומחה ומוחזק. והכל דסיפא ע"כ לכתחילה משמע כמ"ש המהרש"א לקמן דדומיא דבכל שוחטין ולעולם שוחטין קתני. וכ"כ לדעת הגאונים דנותנים לו לכתחילה לשחוט ע"מ שיבדקנו אח"כ לא מקרי לכתחילה כמ"ש הרא"ש ז"ל:

ודרך חידוד התלמידים אמרתי לבאר התוס' דמסכת זבחים ריש פ' כל הפסולים במתני' ד"ה שהשחיטה כשירה בנשי' וכו' מיכן תשובה לבעל הלכות ארץ ישראל שכתבו דנשים לא ישחטו דדעתן קלות כו' ועוד כתב בהן שכח ולא בירך שחיטתו פסולה כו' יע"ש ולכאורה הדין השני שהביא התוס' בשם ההא"י לא שייך התם מידי. ונ"ל דהנה

לכאורה י"ל דהכל דסיפא מרבי טמא במוקדשין ושוחט אף לכתחילה ע"י סכין ארוכה והא דקתני בכל הפסולים לשון דיעבד משום הוא דתני לה וכמ"ש התוס' כזה בריש מכילתין או יאמר משום עבדים וכמ"ש הב"ח בק"א שלו ויהי שפיר תרתי אטו תרתי כן נראה לפרש לכאורה הכל דסיפא ועוד לנו דרך אחרת בזה והוא שבעל מעדני י"ט הקשה אמאי לא מוקמי' מתני' דהכל מרבי חרש השומע ואינו מדבר והדיעבד במדבר ואינו שומע לדעת הרמב"ם שמחלק בזה ותירץ דליכא למוקמי רישא וסיפא אלא בחד גברא ולא בתרי גברא יעש"ה והברור בזה כמ"ש לעיל בפ' תשא והקשיתי כזה לדעת המחבר בש"ע והוא דעת הרמב"ם שחרש השומע ואינו מדבר שוחט לכתחילה היינו כשאחר מברך ואם לאו לא ישחוט אבל בדיעבד אין הברכה מעכבת א"כ עדיין קשה לוקמי מתני' בהכי הכל שוחטין אפילו שומע ואינו מדבר והוא כשאחר מברך ואם לאו לא ישחוט ואפ"ה אם שחט שחיטתו כשירה. ובהיות כן י"ל דבאמת כיון דהקושי' לא קיימי כ"א לאותו אמוראי דלא מוקי וכולן דמתני' ולדידהו י"ל באמת דס"ל דהכל דסיפא מרבי זה ומש"ה לא מוקי רישא בהכא. אבל לבעל הא"י עדיין קשה קושיתינו אמאי לא מוקי מתני' בחרש וכנ"ל והכל דסיפא מרבי טמא במוקדשים דשוחט לכתחילה ג"כ ודתני בכל הפסולים לשון דיעבד משום נשים לפי סברתם דנשים לא ישחטו לכתחילה. אבל באמת בעל הא"י לשיטתייהו דס"ל דברכה מעכבת אפילו בדיעבד כאשר כתבו שכח ולא בירך שחיטתן פסולה א"כ בלא"ה א"א לפרש מתניתין בהכא ולומר דשחיטתן כשירה קאי אם לא בירך לו אחר דהא הברכה מעכב דיעבד ובזה מתקשים היטב השני דיני' של בעל הא"י הנ"ל זה לזה יחדיו יודבקו כמ"ש ובחילוקי הארכתי בזה איברא לפי מה שבררתי לעיל דתנא אינו שונה תקנתא כדאי' לעיל פ' תשא א"כ ליכא למוקמי מתני' דסיפא בשומע ואינו מדבר וכ"כ אם אנן קיי"ל כהא"י רק דנשים שוחטות לכתחילה א"ל דסיפא מרבי טמא במוקדשים דהא תני לשון דיעבד בכל הפסולים או יאמר להך שינויא דש"ס התם עיקר והכא איידי דתני טמא בחולין תני נמי טמא במוקדשים א"כ זה לא שייך בהכל דסיפא מאחר דלא תני שם מקודם טמא בחולין כלל וזה יש עדיין ליישב דמהתם לא מוכח כ"א דיעבד קמ"ל בהכל דסיפא דאפי' לכתחילה שוחט רק דמ"מ קשה דלא שייך בשחיטת חולין זה הדין דקדשים כלל לאותו שינויא דש"ס ואין להאריך בזה עוד א"כ הדרא קושיא לדוכתין לאביי ורב אשי היכא מוקמי לה להכל דסיפא דמתני' כיון דחד לא ס"ל כחברי':

והנלע"ד ליישב קושיא זו בשני דרכים דרך אחד להני דיעות דידע דלא גמיר שוחט לכתחילה כשאחרים רואים אותו י"ל ברווחא דהכל דסיפא מרבי ידע דלא גמיר

ואחרים רואים שישחוט לכתחילה. ודרך השני י"ל להפוסקים דס"ל לחלק בין מומחים למוחזקים והיינו במומחה ואינו מוחזק בודאי שוחט לכתחילה מדאמרי' לעילופי לא חיישינן משמע דכלל לא חיישי' אפי' לכתחילה א"כ י"ל הכל דסיפא מרבי מומחים אע"פ שאינן מוחזקים. ובשני דרכים הללו יתירו כל ספיקותינו וראשון תחילה נאמרו מ"ש באות א' בקושי' הראשונה על הרא"ש מנ"ל להשיא דעת תוס' לדעה שלישי' ולא כדעת הגאונים שזכרנו. ז"א דהרא"ש בשיטתי' קאים דאינו רוצה לעשות שום חילוק בין מומחין למוחזקים וכמו שאמרי' להני דיעות דרוב מצוי' אצל שחיטה מומחים הם היינו דיעבד ה"ה גבי מוחזקים אמרי' הכי ודקאמר לעלופי לא חיישי' היינו רק דיעבד וכאשר כתב הטור בסימן א' וז"ל ואדוני אבי הרא"ש ז"ל לא חילק בין מומחין למוחזקי' ובהיות כן היה קשה לי' לאביי ור"א הכל דסיפא לאתויי מאי וא"ל אע"פ שאינו מוחזק ז"א דאי רמא"ש מומחין הם היינו דיעבד או כהגאונים ה"ה גבי מוחזקים ובהכרח לומר כאופן א' שזכרנו דס"ל הכל דסיפא לאתויי ידע דלא גמיר ומאחר שהרא"ש ז"ל ראה וידע שיטת התוס' דידע דלא גמיר ישחוט לכתחילה אפילו אם אחרים רואים אותו א"כ הוה נשאר הקושי' לשיטת התוס' בלי שום תירוץ ובגלל זה פירש הרא"ש בדברי התוס' כי באמת הא דאמרי' רוב מצויין אצל שחיטה מומחים היינו אפי' לכתחילה ובלי מחוסר תיקון דאף דיעבד כדאיתא לקמן אפ"ה א"צ לבודקו אם הוא מומחה ושפיר י"ל הכל דסיפא מרבה אע"פ שאינו מומחה דמקרי שפיר לכתחילה אבל רש"י בשיטתי' דפירש בד"ה רוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם הלכך לא בעי למיבדקי' והיינו או כדעת העיטור או כדעת הגאונים ושוב ליכא למוקי הכל דסיפא אע"פ שאינם מומחים דלהעיטור דיעבד דוקא ולא לכתחילה ולהגאונים לא מקרי לכתחילה מאחר שהוא מחוסר תיקון ע"כ הוצרך רש"י ז"ל לשיטתי' דידע דנא גמיר שוחט לכתחילה וי"ל כאופן השני שהכל דסיפא מרבי ידע דלא גמיר ומיושב היטב קושי' הט"ז שנזכר לעיל אות ב', ולפ"ז מיושב גם קושית הט"ז בסי' א' ס"ק ג' שזכרנו לעיל באות א' די"ל דהעיטור שהביא הא"ז ג"כ בשיטתי' דפסק ר"מ א"ש מומחים דיעבד א"כ קשה הכל דסיפא לאתויי מאי וא"ל ידע דלא גמיר דלשיטתי' קאי כאשר כתב בס' בדק הבית בשם א"ז דגדול שא"י ה"ש לא ישחוט לכתחילה אפי' כשאחרים עע"ג ועיין בהגה' אשר"י רפ"ק ומבואר להדיא בב"י ע"ש לכך הוצרך העיטור לחלק בדבריו דגבי מומחים לחוד הוא דכתב א"ז דיעבד דוקא אבל לעילוף לא חיישינן לא בתחילה ולא בסוף א"כ י"ל הכל דסיפא מרבי אע"פ שאינו מוחזק כנזכר באופן השני לעיל ומיושב קושי' הט"ז אמאי לא מוקמי מתני' בהכא לרבות

אע"פ שאינן מוחזקים דבאמת מוקמי להכל דסיפא דמרבי זאת. ושפיר לא רצה הרא"ש ז"ל לדרוך בעקבי הפירוש שכ' הט"ז שלפמ"ש מיושב קושיתו היטב:

ושפיר הבין הרא"ש דרכו של רש"י ז"ל כפי' הגאונים דאי כפירוש העיטור קשה קושי' ט"ז ה"ל למוקי מתניתין בהכא וא"ל דהכל דסיפא מרבי זה ז"א דלרש"י י"ל הכל דסיפא מרבי' ידע דלא גמיר וא"ל דלענין מומחים ס"ל לרש"י כהעיטור ובמוחזקים נראה לרש"י דשוין הם למומחים וכנ"ל ז"א דא"כ לא מתוקמי הלשון לעילופי לא חיישינן משמע לכתחילה לא חיישינן שיבוא לידי זה כאשר העלו הפוסקים בשלמא לדעת הגאונים שפיר י"ל דלעלופי לא חיישי' לכתחילה ונותנים על סמך שיבדקנו אח"כ משא"כ לדעת העיטור והבינהו ובזה יתבאר היטב דברי הרמב"ם ז"ל בקטן מומחה ויודע לאמן את ידיו הוא דשוחט לכתחילה דוקא ויובנו ג"כ דברי הש"ך ז"ל דלפי דברינו יש להקשות להר"ן והבית יוסף שכתבו בידע דלא גמיר מותר לשחוט לכתחילה כשאחרים רואים מנ"ל זאת ואי כמו שכתבנו דקשי' להו ג"כ הכל דסיפא לאתויי מאי וע"כ לאתויי ידע דלא גמיר זה ליתא דהא אינהו גופייהו פסקי לחלק בין מומחים למוחזקים דלעילופי לא חיישינן לא בתחילה ולא בסוף א"כ י"ל דהכל דסיפא מרבי אע"פ שאינם מוחזקים. רק עדיין נשאר לנו מקום לפרש שהם בשיטתייהו קיימי דס"ל בקטן מומחה לחוד שוחט לכתחילה כשאחרים רואים אותן וסבירא להו כפרש"י דמש"ה תני שמא במתניתין שמא יקלקלו להורות דאין מוסרים להם חולין לכתחילה לשחוט אפי' אחרים רואים אותן. והיינו ע"כ כשאין לו מומחים ולא מוחזקים דאל"כ באמת שוחטין לכתחילה כשאחרים עומדים ע"ג בקטנים לדעתם הנ"ל ובהיות כן דמיירי כשאינם מומחים קשה שפיר מאי איריא קטן אפילו גדול שא"י ה"ש אסור לו לשחוט לכתחילה כשאחרים רואים אע"כ מוכח באר היטב דגדול שאינו יודע ה"ש שוחט לכתחילה ממתני' גופי' כאשר כתבנו לעיל בהתחלתינו ומש"ה כתב הב"י שפיר שדעת רש"י כהעיטור משום דקשה הכל דסיפא לאתויי מאי וא"ל לרבות ידע דלא גמיר הא כבר נלמוד זה שמא יקלקלו דמתני' דהב"י מפרש באמת דעת רש"י בסוכה דסגי במומחה לחוד בקטן ועיין היטב אע"כ שדעת רש"י כהעיטור וי"ל הכל דסיפא מרבי מומחים אע"פ שאינם מוחזקי'. משא"כ הרמב"ם דאינו מחלק כלל בין מומחים למוחזקים קשה שפיר הכל דסיפא לאתויי מאי וא"ל אע"פ שאינו מוחזק דג"כ אסור לכתחילה וא"ל ידע דלא גמיר כבר נפיק ממשנתינו דתני שמא יקלקלו בחש"ו באחרים רואים ש"מ דגדול שא"י ה"ש שוחט אף לכתחילה כמש"ל ולכך פסק דבקטן בעי' מומחה ויודע לאמן ידיו אבל מומחה לחוד אינו שוחט לכתחילה אפי' כשאחרים רואין אותו ואין כאן שום דיוקא על גדול שא"י ה"ש כיון דקטן

דמתני' דתני שמא יקלקלו להורות דאינם שוחטין לכתחילה אף כשאחרים רואי' אותם מיירי באמת אפי' מקטן היודע שפיר ה"ש אפ"ה אסור לכתחילה וכמש"ל ושפיר הוצרך למיתני בסיפא הכל שוחטין לרבות ידע דלא גמיר דשוחט לכתחילה כשאחרים רואים אותן. ולפי שבארנו ע"כ מוכח כדעת הש"ך דלהב"י קטן מומחה לחוד שוחט לכתחילה כשאחרים רואי' ומתני' מיירי מקטן שא"י ה"ש וקשיא שפיר מאי אריא קטן גדול נמי אע"כ דגדול שא"י ה"ש שוחטו לכתחילה כשאחרים רואים אבל אי הוי מפרשי' כפר"ח ות"י שדעת הב"י כהרמב"ם הנ"ל הוה הדרא קושיא לדוכתי' מנ"ל להב"י לשיטתו כנ"ל דגדול שא"י ה"ש שוחט אפילו לכתחילה וכאשר בארנו להרמב"ם והרא"ש ז"ל בשיטתי' דבקטן בעי' מומחה ויודע לאמן את ידיו כהרמב"ם ז"ל וא"כ לא מוכח ממתני' מידי דגדול שא"י ה"ש שוחט לכתחילה וקשה א"כ מנ"ל לרש"י הא וע"כ דהי' להם הוכחה מהכל דסיפא ומוכח ע"כ כדעת הגאונים שזכרנו דלפי דעת העיטור הי' קשה קושי' הט"ז וכמש"ל: איברא דעדיין קשה אף להרא"ש מן משנתינו מוכח דגדול שא"י ה"ש שוחט לכתחילה דאל"כ רק דאסור לשחוט לכתחילה כשאחרים רואים וטעמי' כדכתבו הפוסקים דשמא אתי למיטעי ליתן להם לשחוט בלתי אחרים רואים אותן א"כ קשה ל"ל הטעם במשנה שמא יקלקלו את שחיטתן והיינו שחיטה זו ולמה לא אמר הטעם אף שישחטו השתא שפיר בפני האחרי' מ"מ אסור שמא יטעו אחרים להכשירן בלי אחרים רואין ולכך גורס הרא"ש באמת שמא יקלקלו בשחיטתן ויש לפרש באמת הכי דאיכא למיחש שבשחיטה זו יקלקלו ג"כ לאחרים שאתו להכשיר להם בלי אחרים ג"כ ועיין בקול הרמז ונפשי יודעת מאד שיש עוד לפלפל בדברינו אמנם לא רציתי להאריך וסמכתי על המעיין בפוסקים ראשונים ואחרונים הדק היטב ויאתיון הדברים הללו היטב ועתה אמרתי השב אשיב ליישב כל הקושי' ודקדוקים שהתחלנו לפי ההצעה שזכרנו ומקדם נתרץ קושי' בעל ת"ש הנזכר באות ד' ויתבאר היטב המשך לשון הגמרא בכל אוקימתות דכבר בארנו לעיל מזה דהגמרא שפיר אסיק בקשיא וכולן לרב אשי דא"ל דאיהו מוקי משנתינו כמ"ש התבואות שור וגם וכולן דא"כ ה"ל לפרש דיעבד דמתניתין כשבדקו לו סכין רק שאין אנו יודעים בו אם הוא מומחה או לאו ומאי דוחקי' לפרש הדיעבד כשלא בדקו לו הסכין מקודם השחיטה רק דמ"מ קשה על ר' אשי גופי' למה לא מוקי מתני' בהכא' דיהי' מתוקמי ג"כ וכולן שפיר וכאשר כתב הת"ש ומבואר לעיל בדברינו באות ד' יעש"ה:

איברא נראה דר"א ס"ל כותים גירי אריות הן כדמשני הש"ס דמש"ה לא אמר כאביי א"כ היה קשה לי' הכל דסיפא לאתויי מאי ושני לה לאתויי גדול שאינו יודע ה"ש דשוחט

לכתחילה כשאחרים רואים אותו א"כ לא מצי למוקמי מתני' בהכא ויהא קאי וכולן ג"כ על מומר מאחר שאינו בכלל רוב מצויים א"ש מומחים הם ע"כ כשר דוקא באחרים רואים אותו קשה אטו מגרע גרע מגדול שאינו יודע כלל ה"ש וידוע לנו דג"כ שוחט לכתחילה באחרים רואים. ומ"ט נימא בהך מומר שאינו ידוע אם ידע וגמיר או לאו דוקא אם שחטו בדיעבד ואחרים רואים כשר בדיעבד אבל לא לכתחילה וא"ל דבאמת אף לכתחילה כשר ולשון דיעבד משום חש"ו תני לה אכתי קשה ל"ל וכולן מהכל דסיפא נשמע דגדול שא"י ה"ש שוחט לכתחילה. ולפ"ז י"ל כיון דרבא מוקי להדי' לקמן חד בכותי וחד במומר מוקי באמת רישא במומר כי היכא דמתוקמי וכולן דמתני' וזה דייק הש"ס ופריך רבא מ"ט לא קאמר כשמעתי' כלומר למוקמי רישא במומר ויהי' הפעולה בזה דמתוקמי וכולן דמתני' מאחר דרבא גופי' לא מוקי סיפא לרבות ידע דלא גמיר וכנ"ל ומשני באמת לדבריו דאביי קאמר ולי' לא ס"ל רק באמת מוקי לרישא במומר ומוקים ג"כ וכולן דמתני' וכו' ומאחר שזכינו לדין דבאמת רבא מוקי לה וכולן דמתני' שפיר דייקו התוס' ד"ה אלימא וכו' ומיושב קושי' וי"ו היטב דלקמן מרי' דשמעתי' רבא ואיהו גופי' מוקי וכולן דמתני' ואפ"ה דייק דקאי גם אחש"ו. ובזה מיושב ג"כ קושי' התוס' ד"ה שמא יקלקלו וכו' כיון דרבא גופי' מוקי לוכולן דמתני' על מומר שפיר דייק דתני שמא יקלקלו דאין מוסרי' חולין לכתחילה לשחוט אפילו אחרים רואים ומסיפא לא מוכח מידי דה"א דתני לשון דיעבד משום מומר וכנ"ל ועיין היטב לעיל בדברינו. ואמר הש"ס שפיר רבינא ורבה ב"ע לא אמרי כאביי ורבא ור"א דקשיא להו וכולן. דא"ל דס"ל כותים גירי ארי' הן ולא ס"ל הא דרבא קשה א"כ הכל דסיפא לאתויי מאי וא"ל ידע דלא גמיר קשה אפי' אם אין אנו יודעין אם הוא מומחה או לאו אסור לכתחילה לרבינא לכך משני דקשיא להו וכולן אבל בסיפא דליכא וכולן במשנה שפיר איכא למוקמי בכותי או מומר ואח"ז אמר דכולהו כרבינא ורבה ב"ע לא אמרי כי היכא דמתוקמי וכולן דר"מ אצל שחיטה מומחים הם והוכרח לפרש לעילופי לא חיישי' דאל"כ הוה קשה לרבא ולר' אשי דמוקי מתני' במומר ובאמת הוא אינו בכלל רוב מצוים א"ש מומחים הם א"כ ע"כ מיירי כשידוע לנו שהוא מומחה וכמו כן שידוע לנו שהוא מוחזק אם נאמר דחיישינן לעילוף ואיך תני עלה חוץ מחש"ו הלא בקטן מומחה ויודע לאמן את ידיו כשר דיעבד אפי' בלי אחרים רואים אותו לכך אמר לעילופי לא חיישינן כלל לכל אוקימתות ואפי' לכתחילה וממילא מיירי כל מתני' בשאינו ידוע שהוא מוחזק ולכך בקטן אסור דסתמא דקטן שאינו יודע לאמן את ידיו כראוי ומיושב קצת קושי' הרביעי שכתבנו באות א' והדר פריך אביי מ"ט ל"א כר"א ויהי' מתוקמי וכולן דמתני' ג"כ בדרך אשר

כתב התוס' וכנ"ל ומשני לא ס"ל הא דרבא והדר פריך בדקדוק גדול על ר' אשי למה לא מתוקמי גם וכולן דמתני' וה"ל לפרש דיעבד דמתני' כשבדקו לו הסכין רק שאינו יודע אם הוא מומחה וא"ל דקשה לי' דגם בגדול שא"י ה"ש כשר לכתחילה באחרים עומדים ע"ג א"כ מאי גריעותי' דמומר זה שאינו בכלל הרוב מצויין אצל שחיטה מומחים הם. קשה מנ"ל לר' אשי הא דלמא באמת גם גדול שא"י ה"ש אסור לשחוט לכתחילה אפילו אחרי' רואים אותו. וא"ל דקשיא לי' הכל דסיפא לאתויי מאי לזה דייק ר"א מ"ט לא אמר כתרווייהו כאביי בכותי וכרבא במומר ויהא מתוקמי סיפא בכותי וכאוקימתא דרבא ממש והשתא שפיר י"ל דגדול שא"י ה"ש אינו שוחט לכתחילה ואיכא למוקי רישא דמתני' שפיר במומר ובאופן שנוכל להעמיד גם וכולן דמתני' כנ"ל וע"ז הוצרך לשנוי' קסבר כותים גירי אריות הן וממילא גם סיפא א"א למוקי בכותי מאחר שהם גירי אריות ולא מצי לשנוי' קסבר כת"ק דרשב"ג ולא מהני חותך כזית בשר ונותן לו ז"א דהא עיקר הפירכא דיהי' מוקי הכל דסיפא בכותי ושם ליכא שום דיעבד וי"ל באמת לא מהני חותך כזית בשר לכך הוצרך לשנוי' גירי אריות הן ואינם כלל בני זביחה ואפי' כשעומדין ע"ג אסורים לשחוט וממילא גם הכל דסיפא ליכא לאוקמי בהכא ומיושב היטב קושית דודי זקיני הגאון הש"ך ז"ל ועוד הארכנו בשיטה זו תילי תילין וכאן קצרתי עד מאד ובקשתי מכל מעיין לעיין מקודם היטב בכל המסתעפין לדברינו האלה ודוק היטב ולפמ"ש יש לכוון ג"כ פלוגתייהו דרש"י ותוס' בדף ל"א ע"א דאמר שם וצריכא וכו' דאי אשמעינן הכא משום דקאתי מבן דעת כו' ופרש"י דהצריכותא הוא על רבא למה לי' לרבא לאשמעינן תרתי והתוס' פירשו דהצריכותא הוא על המשניות למה לי' לאשמעינן תרתי עיי"ש דהנה לכאורה קשה מאי פריך למה לי' להתנא להשמיענו במשנתינו וכולן ששחטו ואחרים רואים דכשר הא בלא"ה קאי נמי על טמא במוקדשים לרבה בר עולא ומומחים ומוחזקים לשני אוקימתות דרבינא. רק דמ"מ פריך שפיר שם לשיטת רבא גופי' שם דלדידי' לא מתוקמי וכולן דמתני' כ"א על חש"ו וקשה עליו שפיר למה לי' להתנא לאשמעינן תרתי כו' וכל זה לשיטת התוס' דבחרו בדבריהם דלרבא לא מתוקמי וכולן וכאשר נראה מדבריהם במתני' ד"ה שמא יקלקלו וכו' אבל לשיטת רש"י שכתבנו דגם לרבא מוקי מתני' במומר ויתוקמי שפיר וכולן דמתני' ג"כ א"כ קשה שפיר מאי פריך על המשנה ל"ל וכולן הא קאי על מומר ג"כ כמש"ל לכך הוצרך רש"י ז"ל לפרש דעביד הצריכותא שם רק לרבא גופי' למה לי' תרווייהו לאוקמי כר"נ ועיין במהר"ם לובלין ודוק היטב: ואגב דאיירינן בסוגיא זו אמרתי לכתוב מה ששמעתי בסוגיא זו דבר נחמד מגיסי הרב המאוה"ג החריף השנון כבוד מוהר"ר משה נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קלעציק בן

כבוד דודי הרב המאה"ג החסיד המנוח מוהרר מיכאל ז"ל בן מ"ז הגאון האמיתי החסיד מהרר"ם זלה"ה בגמרא שם כולהו כרבה בר עולא לא אמרי להך לישנא דאמרינן הכא עיקר. אדרבה התם עיקר דבקדשים קאי להך לישנא דאמרת התם עיקר והכא איידי דתני טמא בחולין תנא נמי טמא בקדשים. טמא בחולין גופי' לא איצטריכא לי' חולין שנעשה על טהרת הקודש לאו כקודש דמי תוס' ד"ה חולין שנעשה עטה"ק לאו כקודש דמי האי טעמא הוה מצי למימר נמי ללישנא קמא יעש"ה ואמר הרב המאוה"ג הנ"ל ליישב קושי' התוס' דהוצרך שפיר הש"ס לפרש דדוקא התם עיקר דבלא"ה לא מתוקם ומתיישב האי שינוי' דחולין שנעשה על טה"ק לאו כקודש דמי. דהנה התו' הקשו לעיל דאמר רבה ב"ע כיצד הוא עושה מביא סכין ארוכה כו' איך יתכן שיהי' סכין ארוך כ"כ קל"ה אמות כו' ומיהו לפמ"ש ר"י דדוקא עזרת נשים מקודשת ובשארי מקומות יוכל לכנס עד סמוך למקום שכינה א"ש יעש"ה והרשב"א ז"ל תירץ בשם הרמב"ן ז"ל דמתני' דהכא לא משתעי מדינא טומאה בעזרה כלל אלא משום חשש בשחיטה גופיה אבל לענין כניסתו לעזרה משכחת לה שעבר ונכנס כו' וכ' הרשב"א ז"ל ומיהו לדבריו יש לדקדק מ"מ פירושא דמתני' היכן מפרש לה רבה ב"ע הכל שוחטים לכתחילה אפילו טמא בחולין אבל טמא במוקדשי' לכתחילה לא ישחוט שמא יגיע בבשר ולהך לישנא דהכא עיקר ולאשמועינן דינא דטמא במוקדשי' אתי אמאי נקיט לה שמא יגע בבשר הא בלא"ה פשיטא אין מניחי' אותו לכתחילה לשחוט ולהתעכב בעזרה כו' יעש"ה לתוס' ביאור קצת. והנה לכאורה יש להקשות בשמעתין מאי דוחקי' דרבה בר עולא למוקי רישא דמתני' בטמא בחולין ולפרש דחולין שנעשה על טהרת הקודש כקודש דמי ואמאי לא מוקי מתני' הכל מקדשים בדרך זה הכל שוחטי' אפילו טמא במוקדשין בסכין ארוכה אבל בסכין קצרה לא ישחוט לכתחילה שמא יגע בבשר ואם שחט ואומר ברי לי שלא נגעתי שחיטתו כשירה ויעויין בט"ז ס"א סק"ג דאפי' בסכין קצרה מהני ברי ליה ולמה לי לפרש דבקדשים אפי' בסכין ארוכה אסורה לכתחילה ויעויין במהר"ם ז"ל. ולפי השינויא בתרא דהתם עיקר והכא איידי דתני טמא בחולין תני נמי טמא במוקדשי' לק"מ דאי הוה מוקי כל המשנה דהכל שוחטין בקדשים לא הוה שייך הכא מידי וה"ל לרבינו לקובעו בשחיטת קדשים כי התם עיקר לכך הוצרך רבה ב"ע לפרש דאפי' בסכין ארוכה אסור בקדשים ומוקי הכל דרישא בטמא בחולין ואיידי כו' אבל לשינוי' קמא דהכא עיקר התם איידי קשה שפיר כנ"ל. ולכאורה י"ל קושי' זו דע"כ מוכח דבקדשים אפי' בסכין ארוכה אסור לכתחילה דהנה בזבחים דף ל"ב ע"א פריך הגמרא על המשנה דהני כל הפסולין ששחטו דיעבד אין לכתחילה לא וכו' ומשני ה"ה לכתחילה והא דתני

דיעבד איידי דתני טמא במוקדשים לכתחילה לא גזירה שמא יגע בבשר יע"ש א"כ אם נאמר דגם בקדשים מותר לשחוט לכתחילה בסכין ארוכה. הדרא פירכת הש"ס לדוכתי' אמאי תני לשון דיעבד בזבחי' ה"ל לאשמעינן בכולהי אפילו לכתחילה מותר והיינו גם בטמא במוקדשין ע"י סכין ארוכה ואי לאשמועינן האיסור לכתחילה בסכין קצרה מהכא נפקא. אבל אחר העיון הדרא קושיתינו לדוכתיה דהנה הקשה במהדורא בתרא להך שינוי' הכא עיקר והתם איידי מאי משני בזבחים איידי דתני טמא במוקדשים הלא טמא במוקדשי' גופיה הוא רק איידי ותירץ דשני התם לפי שינוי' בתרא דהכא דהתם עיקר והכא איידי. ולפי שינוי' קמא דהכא עיקר והתם איידי י"ל דתני שם לשון דיעבד איידי דנשים וכמ"ש בע"ה ארץ ישראל דנשים לא ישחטו עש"ה. ולפ"ז גם קושיתינו דקאי לשינוי' קמא דהכא עיקר והתם איידי וע"כ לשון דיעבד נקיט שם משום נשים א"כ שפיר י"ל ג"כ דגם במוקדשים שוחט לכתחילה ע"י סכין ארוכה וה"ל לפרש כל המשנה בקדשים. אך נ"ל דהנה איתא בזבחים שם שחטו דיעבד אין לכתחילה לא ורמינהו ושחט מלמד ששחיטה כשירה בזר ומשני ה"ה אפי' לכתחילה נמי והא דנקיט לשון דיעבד משום טמאים דלכתחילה לא גזירה שמא יגע בבשר תנא ששחטו. ופריך הגמרא וטמא דיעבד שפיר דמי ורמינהו וסמך ושחט מה סמיכה בטהורים אף שחיטה בטהורים. ומשני האי מדרבנן ופריך מ"ש סמיכה דכתיב לפני ה' שחיטה נמי הכתיב לפני ה' ומשני איפשר דעביד סכין ארוך ושחיט ופריך סמיכה נמי איפשר דמעייל ידי' וסמך קסבר ביאה במקצת שמיה ביאה כעולא דסובר שם הכי ועיש"ה וא"כ מסתמא רבא ב"ע קאי בשיטת אביו שהוא עולא דסבירא ליה ביאה במקצת שמיה ביאה ועיין בתו' ריש פ"ק דמס' ב"ק א"כ אי אפשר לאוקמי משנתינו כולה בקדשים והיינו דבסכין ארוכה שוחט לכתחילה אבל בסכין קצרה לא ישחוט לכתחילה שמא יגע בבשר. קשה הא בלא"ה לא יוכל לשחוט בסכין קצרה לכתחילה דהא אי אפשר לו לכנס בטומאה לעזרה וא"ל דמעייל ידי' ושחיט הא קסבר כאבוהו דביאה במקצת שמיה ביאה א"כ הוה קשה מאי אשמועינן מתני' דאין נותנים לו לכתחילה לשחוט בסכין קצרה שמא יגע בבשר בלא"ה אסור להתעכב בעזרה ואין מניחים אותו שם וכמ"ש הרשב"א ז"ל שזכרנו לעיל. אבל אי אמרי' דביאה במקצת לא שמיה ביאה אז שפיר יש למוקמי משנתינו הכל בטמא במוקדשי' דלכתחילה לא ישחוט אלא בסכין ארוכה ובדיעבד אם שחט בסכין קצרה כגון שעייל ידי' ושחיט ואומר ברי לי שלא נגעתי כשרה כו' ובהיות כן מיושב היטיב קושי' התו' הנ"ל דהוצרך הש"ס לומר כולהו כרבה ב"ע לא אמרי להך לישנא דאמרת הכא עיקר אדרבא התם עיקר. דאין לומר דבאמת הכא עיקר אך ורק דחולין שנעשה על

טהרת הקודש לאו כקודש דמי וכמ"ש התו' הוה קשה פירכת הש"ס לאוקימתא דרבא. דשמעי' ליה לרבא גופיה דס"ל ביאה במקצת לא שמיה ביאה כדאי' ביבמות דף ח' ע"א תו' ד"ה רבא כו' וי"ל דרבא לית ליה וסבר ביאה במקצת לא שמי' ביאה ע"ש וא"כ הוה קשה אמאי לא מוקי רבא כרבה ב"ע ושוב לא שייך לומר דסבר חולין שנעשה עטה"ק לאו כקודש דמי היה קשה עדיין לוקמי מתני' כולי בקדשים וכמ"ש לעיל והדיעבד דמתני' יתוקם שפיר בסכין קצרה וכגון דעייל ידי' ושחיט אחר שסובר ביאה במקצת לא שמיה ביאה ולכך הוצרך הש"ס לשנוי' אדרבא התם עיקר דבקדשים קאי וא"כ לק"מ על רבא דלוקמי מתני' הכל בקדשים דא"כ הי' קשה דלא שייך הכא מידי כיון דהתם עיקר. וסיים שפיר רק דאין לפרש כ"א איידי דטמא בחולין א"כ בהכרח למוקי הרישא בחולין וקסבר חולין שנעשה על טהרת הקודש לאו כקודש דמי וק"ל:

על פרשת שופטים - כתנות אור

שופטים ושוטרים תתן וגו' ולא תקח שוחד כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים צדק צדק תרדוף למען תחי' וגו' לא תטע לך אשירה כל עץ אצל מזבח ד' אלהיך להבין המשך הפסוקים ואגב נבין הא דאמרינן ריש פי' שני דייני גזירות ושוחד לא תקח מה תלמוד לומר אם ללמד שלא לזכות את החייב ושלא לחייב את הזכאי הרי כבר נאמר לא תטה משפט אלא אפי' לזכות את הזכאי ולחייב את החייב אמרה תורה ושוחט לא תקח ולכאורה יש לדקדק איך מפרש הפסוק בנתינת טעם כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים כיון שהוא רוצה לזכות את הזכאי וכו' ורש"י בחומש פי' לא תקח שוחד אפי' לשפוט צדק כי השוחד יעור משקיבל שוחד ממנו אי אפשר שלא יטה לבו אצלו להפך בזכותו דברי הצדיקים דברים המצודקים משפט ואמת ולכאורה איכא למידק א"כ הוי נמי בכלל לא תטה משפט וליישב דבר זה והמשך הפסוקים צריכים אנו להקדים גמרא ריש פ"ו דיני ממונות כי אתא רב דימי אמר דרש רב נחמן בר כהן מאי דכתיב מלך במשפט יעמיד ארץ ואיש תרומות יהרסנה אם דיין דומה למלך שאינו צריך לכלום יעמדנו ואם דומה לכהן שמחזיר על הגרנות יהרסנה דבי נשיאה אוקמי דייני דלא גמירי אמרי ליה ליהודה בר נחמני מתורגמני' דריש לקיש קום עליה באמורא קם גחון עלי' ולא אמר ליה ולא מידי מיד פתר ואמר הוי אומרים לעשן הקיצה עורי לאבן דומם הוא יורה הנה הוא תפוס זהב וכסף וכל רוח אין בקרבו אמר ריש לקיש כל המעמיד דיין על הציבור שאינו הגון כאלו נוטע אשירה אמר רב אשי ובמקום שיש תלמיד חכם כאילו נטע אצל המזבח שנאמר אצל מזבח ה' אלהיך כתיב לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי

זהב אלהי כסף ואלהי זהב הוא דלא עבדי הא דעץ ואבן שרי אמר רב אשי אלוה הבא בשביל כסף ואלוה בשביל זהב עכ"ל ואיכא למידק טובי איך מחובר דרוש דאלהי כסף בדרוש דלמעלה שאמר רב אשי ובמקום שיש ת"ח כאלו נוטע אצל המזבח ותו דקאמר הש"ס דאמרי לי' ליהודא בר נחמני מתורגמני' דריש לקיש למה הזכירו מתורגמני' דריש לקיש הוו להו למימר אמרו לר' יהודא בר נחמני זיל קם עלי' באמור' למאי נפקא מיניה שהזכירו שהיה מתורגמני' דריש לקיש ומקודם צריכין אנו לפרש לבאר המשך הפסוקים ואח"כ יתבארו ממילא מימרות אלו ונקדים מה דאיתא בח"מ סי' ח' דאסור להעמיד עם הארץ לדיין על סמך שישאל לכל פעם לחכם וכתב הסמ"ע דשמא לא ישאל ונמצא דיטה את הדין ואמרתי מסברת עצמי שדבר זה יהיה מרומז בדברי רב אשי ואחר זה מצאתי בהדי' כדברי בעיר שושן ושמחתי כעל כל הון שהייתי בר מזלו בדבר זה וז"ל הלבוש ואפי' ע"מ שישאל כל דין ודין שיבוא לפניו מפי דיין חכם שבעיר אסור להושיבו שאינו בקי בדינים דאי אפשר לו להציע ולהטעי' דברי הטענות הבעלי דינים לפני החכם בשאלותיו על נכון ואפשר לי לומר שעל כיוצא בזה אמרו חז"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון כאילו נוטע אשירה ואמר רב אשי ובמקום ת"ח כאלו נטעה אצל המזבח שכוונת רב אשי על זה הדרך שימנה אותו אפי' ע"מ שישאל את החכם אפ"ה הוא כנוטע אשירה אצל המזבח דאל"כ מאי ק"ל רב אשי דמה לי נוטע אשירה סתם או נוטע אצל המזבח בתרוויהו חד לאו הוא אע"כ כוונתו לומר ע"ז הדרך שישאלנו ודריש אצל המזבח כלומר שיהי' אצלו תמיד שישאלנה לת"ח הנמשל למזבח אפ"ה אסור עכ"ל ולכאורה איכא למידק מנ"ל לרב אשי דבר זה דילמא הדבר כפשוטה שעושה איסור כאילו נוטע אצל מזבח ומנ"ל לומר דאסור להעמיד אפי' על סמך שישאל בכל פעם ונ"ל לומר דאיכא למידק מה"ת לנו לומר שמותר להעמיד דיין ע"ה על סמך שישאל בכל פעם לחכם ואם יש איזה סברא להתיר דבר זה צריכין אנו ליתן טעם למה באמת אסרה רחמנא דרש"י ור"ת מחולקים בפי' אם דיין דומה למלך דרש"י מפרש שבקי בדינים ואינו צריך לשאול ור"ת מפרש שקאי שהוא עושה ואינו צריך לממון אחרים ולא יטה משפט בשביל הנאת ממון וכ' התו' שפרש"י מוכח מדמיית עלה דבי נשיאה מוקמי דיינא דלא גמירי כנ"ל אבל בכתובות מייתי לי' על דיין שהוא עשיר ואינו מקבל שוחד עכ"ל נמצא אם יכולים אנו לבחור בדיין שהוא עשיר ובקי בדיני' הוא קודם לדיין שהוא בקי בדיני' ואינו עושר או לדיין שהוא עשיר ואינו בקי בדינים אבל אם לא נמצא דיין שיש לו שני מעלות אלו רק אחד שהוא עשיר ואיני בקי בדיני' ואחד בקי בדיני' ואינו עשיר וס"ד לומר שיש למנות לדיין שהוא עשיר על סמך שישאל לכל פעם לחכם ובזה ניחא טפי דליכא חשש

לקבלות שוחד וגם ישפוט בצדק על סמך שישאל בכל פעם לחכם אפ"ה אסרה תורה מטעמא דבעי' למימר לקמן וזה רמזה לנו התורה באלהי כסף ואלהי זהב לאסור אלהי הבא בשביל כסף וע"כ אפי' שישאל בכל פעם לחכם אסור דאל"כ הא כבר רמזה לנו התורה מסמוכים דשופטים ושופטים ולא תטע לך אשירה כאלו נוטע אשירה וא"כ מה לי ע"י כסף וזהב או בלא כסף וזהב אלא ע"כ דס"ד להתיר בשביל מעלה שהוא דומה למלך בשביל עשרו וישפוט ג"כ צדק על סמך שישאל בכל פעם לחכם אפ"ה אסור וזה רמז רב אשי דאמר במקום שיש ת"ח כאילו נוטע אצל מזבח ורמז בזה אפי' לשאול לחכם אסור למנותו אך שלא יאמרו מנ"ל לאסור לזה כיון דיש לו מעלה שדומה למלך ואינו נוטה דין בשביל ממון וגוף הדין ישאל לחכם דלמא באמת מותר ולכך אמר כתיב אלהי כסף וכו' אלא אלוה הבא בשביל כסף וע"כ דזה נכלל בכלל לא תטע אשירה אלא ע"כ דבא ללמוד אפי' בשביל מעלת עשרו ושישאל לכל פעם לחכם וס"ד להתירו אפ"ה אסרה רחמנא: וזה פי' הפסוק לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם מזבח אדמה תעשו לי וזבחת עליו עולותיך ושלמיך וגו' דהא אמרינן דאם יש שני דיינים לפניך אחד עשיר ואינו בקי בדינים וא' בקי ואינו עשיר דאסור למנות דיין עשיר אפי' על סמך שישאל בכל פעם לחכם אסור וצריך למנות אותו דיין שהוא בקי בדינים אך דיש חשש בקבלות שוחד דיהיה כאיש תרומות מ"מ ז"א חסרון דק"ל דמצוה לגדלו מאחיו להעשירו ואיתא בפ"ק דברכות כל המהנה לת"ח מנכסיו כאלו מקריב תמידין דכתיב והוא עובר עלינו תמיד ולפירש"י ת"ח קרוי מזבח וזה פי' הפסוק לא תעשון אתי אלהי כסף וגו' ר"ל דיין הבא בשביל כסף זה אסור לעשות לך אלא מזבח אדמה תעשה לי ר"ל אותו ת"ח שנמשל כאדמה שאין לו כלל כסף וזהב אלא נמשל כאדמה ושפל בדעתו אותו תעשה ותמנה אותו אך יש חשש שיהיה כאיש תרומו' ויהרסנה לכן אמר וזבחת עליו עולתיך ושלמיך ר"ל שתהנה אותו מנכסיך להעשירו ויהיה נחשב לפני כאלו הקרבת תמידין ואז בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך שדיין הגון גורם שישרה שכינה בישראל משא"כ דיין שאינו הגון מסלק השכינה מישראל: ונחזור לראשונות וצריכן אנו ליתן טעם דלמה באמת אסרה תורה להושיב דיין עשיר על סמך שישאל בכל פעם לחכם וכבר כתב הסמ"ע והלבוש טעמי' ואני אומר טעם שלישי הנוטה לדברי הלבוש עיר שושן דאיתא בסי' י"ז דאסור לדיין לשמוע מפי המתורגמן וכתב הסמ"ע הטעם משום דיותר יוכל להתברר האמת כששומע מפי בעלי דינים בעצמם ולפ"ז מטעם זה נמי אסור להושיב דיין על סמך שישאל בכל פעם לחכם כיון דאין החכם שומע דברי שני בעלי דינים א"כ לא יוכל להתברר האמת ואנן קי"ל דצריך הדיין לחקור אחרי הדברים שלא

יהיה דין מרומה דצריך להיות אמת לאמתו שהענין יהיה אמת וגם הדין יהי' אמת. ולפ"ז דבאתה התורה להזכיר על לקיחת שוחד אפי' לשפוט האמת דס"ד בודאי לא תטה משפט אזהרה על גוף הדין שיהי' אמת אך יעלה על דעת הדיין לקבל שוחד לשפוט רק צדק שיהיה הדין אמת אבל לא יחקור אחר הענין אם הוא אמת ויאמר יהיה הקולר תלוי בעדים או בבעלי הדברים וזה הוא אסור דצריך לדון אמת לאמתו ועי' לעיל בפ' תרומה שכתבנו פי' על גמרא בפ"ק דשבת כל הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה ותמצא נחת לאמתו של תורה ולפ"ז שצריך הדיין לשפוט אמת לאמתו לאפוקי דין מרומה א"כ אסור להושיב דיין על סמך שישאל בכל פעם לחכם דלא יתברר הדין לאמתו אף שיהיה אמת מצד הדין מ"מ מצד הענין לא יהיה אמת וזה שרמזה תורה לא תטה משפט ולא תקח שוחט אפי' לשפוט אמת כשתעשה זה כי השוחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקי' הבעלי דינים המצודקים שלא יחקור אחר הדברים אם הדברים הם אמתים ולכך אמר הכתוב צדק צדק תרדוף ר"ל שני פעמים צדק מצד הדין ומצד הענין דבעינן אמת לאמתו ולפ"ז אסור להושיב דיין עשיר בשביל שישאל בכל פעם לחכם שלא יוכל לשפוט דין אמת לאמתו ולכך הזהירו התורה לא תטע אשרה אצל מזבח ה' אלהיך ר"ל אפי' במקום ת"ח כדברי רב אשי הוי כאלו נטע אצל מזבח ה' אלהיך דזה אסור בשלמא אי לא היה צריך לדין אלא הדין גופא ולא לחקור אחר הענין היה אפשר לומר שמותר להעמיד דיין עשיר שיהיה דומה למלך בענין לקיחת שוחט וישפוט ג"כ צדק שישאל בכל פעם לחכם אבל השתא הזהירה התורה ואמרה צדק צדק תרדוף שיהיה דוקא אמת לאמתו דצריך לאמת מצד הדין ומצד הענין ע"כ רמזה התורה שגם דיין כזה אסור להעמיד לא תטע אשירה לכל עץ אצל מזבח ה' אלהיך דאפי' במקום ת"ח שישאל בכל פעם הוא אסור להעמיד שלא יוכל לשפוט אמת לאמתו והנה מלבד פירש"י ואלה שפי' דת"ח קרוי מזבח בשביל שמגינים אלא נ"ל פי' הפשוט דהא פרש"י המשפטים סמוך דינים לפ' מזבח לומר שישים סנהדרין אצל מזבח א"כ אצל מזבח היו יושבים תמיד ת"ח סנהדרי גדולה ולכך קאמר שפיר במקום ת"ח כאלו נוטע אשירה אצל מזבח שנאמר אצל המזבח שם מושב ת"ח וק"ל:

ובזה מיושב נמי גמ' הנ"ל דבי נשיאה אוקמי' דיינא דלא גמירי ע"כ הם העומדים בשביל כסף וזהב ועל סמך שישאל בכל פעם לחכם וזה היה להם נראה כמותר כיון שישפוט הדין בצדק אך שלא יוכל לחקור אחר דין מרומה ורב אשי בא להוסיף על דברי ריש לקיש דאפי' זה אסור אבל אליבא דריש לקיש אין זה מוכרח די"ל דזה מותר כיון שהוא דומה למלך בממון אעפ"י שאינו דומה למלך לענין דין תורה מ"מ ישאל לאחרים ולכך

אמרו לי' ליהודא מתורגמני דריש לקיש זיל קם עלי באמורא גחין ולא אמר לי' מידי והבין שאינו בר הכי אפילו לשאל להציע ולהטעים דברי הב"ד לכך אמר הוי אומרי' לעץ הקיצה עורי לאבן דומם כל רוח אין בו ר"ל שאין בו רוח כלל אפי' לשאל הדין אינו יודע א"כ אלי"ב' דכ"ע לאסור: ואגב דאיירינן בקרא זה נימא בי' מילתא דהא פשטי' דקרא קאי בע"ז וא"נ רישא דקרא קאי בע"ז וסיפא דקרא הנה תפוס כסף וזהב קאי על דיין שנתמנה בשביל כסף וזהב ונ"ל לומר דאיתא בריש כריתות דפריך הש"ס למה חשיב ל"ו כריתות הלא בע"ז יש ד' כריתות של ד' עבודות כעין פנים ומשני הש"ס דמשכחת לה דהזיד בעבודת ושגג בע"ז ולא מחייב אלא חטאת א' וכגון דטעה בהדין קרא דלא תעשון אלהי כסף וגו' וס"ל אלהי כסף וזהב הוא דאסור הא דשאר מיני שרי ע"כ שמעינן מזה דאיכא למיטעי בהאי קרא דדוקא אלהי כסף אסרה רחמנא הא דשאר מיני שרי ואנן דרשינן מהאי קושיא אלהי כסף הוא דאסור הא דשאר. מיני שרי בתמי' אלא אלוה הבא בשביל כסף וכ"ז אם קשי' לן איך אפשר דשאר מיני שרי אלא ע"כ דאסרה לנו התורה לקבל דין בשביל כסף אבל אם באמת הטועי' בפסוק זה וס"ל לאמת דשאר מיני ע"ז כמו עץ ואבן שרי וא"כ אין לנו אזהרה לקבל דיין בשביל כסף וזה שהוכיח הנביא לישראל הוי אומרים לעץ הקיצה עורי לאבן דומם ולמה אתם בוחרים בע"ז עץ ואבן אע"כ שאתם טועים ולומדים דדוקא אלהי כסף וזהב הוא דאסר הא דשאר מיני שרי' א"כ נכשלים אתם גם בדיין הבא בשביל כסף ולכך אמר הנה הוא תפוס זהב וכסף ורוח אין בו שע"י טעות זה באים אתם לידי טעות אחר לבחור בדיין הבא בשביל כסף וק"ל ועיין בדרוש שבת תשובה שנת תפ"ג מ"ש עי"ז פי' הפסוק אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ועשו להם אלהי זהב דבאלהי זהב אין כאן טעות וא"א להתנצל ולומר שטעו דהא בפירוש אסרה רחמנא ולכך הוי חטאה גדולה ופירוש הפסוק לא תעשון אתי משום דכבר אמרנו דכל הדיין הדן דין אמת לאמתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית נמצא המעמידין דיין שאינו הגון הוא סבר שישפוט אמת ונעשה שותף להקב"ה וא"כ כל המעמידו כאלו עושה שותף להקב"ה ולכך הזהירה התורה לא תעשון אתי ר"ל לא תעשון אתי להעמיד איש כאלו הוא אתי שותף ובני הרב מוהרר איצק אמר משום דאמרינן את ה' אלהיך תירא לרבות ת"ח א"כ השוה הכתוב יראת החכם ליראת ה' א"כ מי שעולה דיין בשביל כסף וזהב משוה אותו לכבוד קונו ולכך אמר לא תעשון אתי אלהי כסף להשות אותו אלי וק"ל:

על פרשת שופטים - אור חדש

בסנהדרין דף ג' ע"ב שלשה מנ"ל דת"ר ונקרב בעה"ב אל האלהים הרי כאן אחד עד האלהים יבא דבר שניהם הרי כאן שנים אשר ירשיעון אלהים הרי כאן שלשה דברי ר' יאשי' ר' יונתן אומר ראשון תחילה נאמר ואין דורשין תחילות וכו' ואין ב"ד שקיל מוסיפים עליהם עוד אחד. ופריך נימא בדורשים תחילות קמפלגי כו' ומשני לכ"ע אין ד"ת א"ל ר"י א"כ נימא קרא ונקרב בעה"ב אל השופט מאי אל האלהים ש"מ למנינא ור"י לישנא דעלמא נקיט כדאמרי אינשי מאן דאית לי' דינא לקרוב לגבי דיינא עכ"ל תוס' ד"ה אין דורשין תחילת פי' בקונטרס משום דאיצטרך למומחים וקשה דמסיק לכ"ע אין דו"ת ור"י א"ל א"כ לימא קרא אל השופט הא מהשופט לא ידעינן מומחים כמו שפרש"י כו' עיי"ש באר היטב ובמס' סוכה ד"ו ע"ב תוס' ד"ה דורשי' תחילת קא מפלגי ולא כמו שפירוש בקונטרס ריש סנהדרין כל וע"ק לפירושו למאי דמסיק התם לכ"ע אדו"ת וא"ל ר"י א"כ לימא קרא אל השופט דאי משופט לא ידעינן מומחה וכו' וכיון דמשופט לא הוה ממעט הדיוט א"כ הוה אתא למנינא וכו' יעש"ה הרי נראה דבסוכה הקשו התוס' שני קושיות על פרש"י חדא מאי קאמר ר"י לכתוב אל השופט דלא הוי ידעינן מומחין ותו מאי קאמר הש"ס דכ"ע אין ד"ת ור"י א"ל א"כ (והיינו דלא בעינן ג' כ"א שנים מאחר דלא דריש תחילה) לכתוב קרא אל השופט קשה אדרבה אי הוה כתיב אל השופט ה"א דבעינן שלשה דבע"כ הוי מוקמינן למנינא מאחר דמשופט ליכא למידרש מומחים וא"כ איכא למידק דבמכילתין לא מקשים התוס' כ"א חד קושי' והיא קושיא ראשונה דשם. ואמרתי לפום רהיטן דהנה יש לכוון פרש"י לשני פנים ולאופן האחד שייך שני קושי' שבמס' סוכה ולאופן השני לא שייך כלל הני תיובתי' כ"א קושי' אחת שהקשו בכאן ואין זו מעין קושי' דהתם כלל אחר שנשים לב לדקדק דבמכילתן מקשים תוס' דמהשופט לא ידעינן מומחין ובסוכה שינו לשונם וכתבו דלא הוי ידעינן מומחה לשון יחיד לכך נראה דהא דכתבו רש"י דאין דו"ת פירושו דאיצטרך על מומחים י"ל בשני פנים הראשון הוא כפשוטה וכאשר כוונו התוס' במכילתין דרק מקרא הראשון אנו למדין מומחים בכל הדיינים ומן אלהים דכתיב בקראי בתרא אין אנו לומדין כלל מומחין ואופן השני כמ"ש הגאון מהר"ם שיף ז"ל דבאמת גם אי הוי נכתב השופט בפסוק הראשון אעפ"כ היינו למדין מן אלהים דכתיבי בקראי בתראי דבעי מומחים רק מאחר שהוא פסוק הראשון מוקמינן לי' על מומחים אף שמוכח מקראי בתראי וז"פ אין דו"ת יע"ש ובהיות כן לפי אופן השני לק"מ קושי' תו' במכילתין מנ"ל דבעינן מומחים די"ל דמוכח מאלהים דבקראי בתראי כנ"ל ובדרך זה בחרו במס' סוכה וכדי להסתיר גם פי' זה כתבו שם

להקשות מאי משני א"כ לכתוב אל השופט דה"א דבעי' ג' מאחר דאין פירושו סובל מומחה ודו"ת רק דלכאורה לק"מ קושי' זו די"ל באמת הכי משני לה לא לכתוב פעם ראשון כל עיקר רק שני פסוקים אחרונים ובהראשון משנים האחרונים לכתוב השופט והוי בע"כ אחד למנינא ואלהים דבתריה נדרוש מומחים רק ז"א לפי דקיימי' עכשיו דלאו מחד אלהים מוכח שלשה מומחים א"כ מאי משני לא לכתוב רק חד שופט וחד אלהים זה אינו דדילמא בעי קרא שני' ושיהיו אותן שנים מומחין דוקא ואי הוי כתיב חד פעם שופט וחד אלהים ה"א דסגי באחד מומחה וחד הדיוט וזו כוונת התו' במס' סוכה בדרך ממ"נ אם הפי' לכתוב קרא אל השופט וחד אלהים כמ"ש קשה דאי משופט לא הוי ידעינן מומחה כלומר דחד מומחה לא הוי נשמע ואי הפירוש דנכתוב אל השופט ותרי פעמים אלהים א"כ בפשיטת קשה דכיון דמשופט לא ממעט הדיוט א"כ הוי אתי למנינא יהא דבעי שלשה משא"כ במכילתין נחתו התו' לאופן הראשון שכתבנו בפי' הקונטרס דמחד אלקים הנכתב בפסוק ראשון ליתורא הוא דאתי דבעינן מומחין אבל מפסוקי' אחרונים דאיצטרך לגופי' למנין הדיינים לא מוכח כלל מומחין ובהיות כן מקשי' תוס' בדקדוק מאי משני לכתוב קרא אל השופט דא"כ לא הוי ידעינן מומחין כלומר דלא הוי ידעינן בכל הדינים דבעינן מומחין וכיון דקיי"ל בסברא זו דאי הוי כתיב אל השופט לא הוי בעינן כלל מומחין אין כאן מקום לקושי' השני שבמס' סוכה די"ל דבאמת משני הכי א"כ נכתוב חד קרא אל השופט וחד אלקים כמש"ל ופשוט. ובחידושי למס' זו הארכתי וכאן עת לקצר:

על פרשת תצא - כתנות אור

גמרא פרק חלק דף ק"ז ע"א אמר ר' יהודה אמר רב ביקש דוד לעבוד ע"ז שנא' ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים ואין ראש אלא ע"ז שנאמר והוא צלמא רישי' דדהבא ושב והנה לקראתו חושי הארכי אמר לו דוד יאמרו מלך שכמותך יעבוד ע"ז א"ל מלך שכמותי יהרגני בני מוטב לעבוד ע"ז ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא א"ל מאי טעמא נסבת יפת תואר א"ל יפת תואר רחמנא שריא א"ל לא דרשת סמוכים דסמיך ליה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה כל הנושא יפת תואר יש לו בן סורר ומורה ע"כ והנה רבו הדקדוקים במה שאמר חושי מלך שכמותך משמע על מלך אחר לא היה תרעומת ועוד במאי הי' מחולקין בדין יפת תואר ותחילה נקדים דאיתא בחלק דף ק"ב ע"ב דשאלו למנשה מאחר דחכמית כולי האי מאי טעמא קא פלחית ע"ז אמר לי' אי דאיתא התם הוית נקיטנא בשיפולי גלימא ורהטת אבתראי ופי' רש"י מפני יצר ע"א

שהי' שולט ואמרינן בפ"ק דע"ז לא הי' דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי חלל בקרבי ופי' רש"י שאין כח ביצר הרע לשלוט בו ולא עשה אלא להורות תשובה ואמרינן בסוף פ' השותפין שלשה לא שלטה בהם יצר הרע אלו הם אברהם יצחק ויעקב דכתיב בם בכל מכל כל ויש אומרים אף דוד דכתיב ולבי חלל בקרבי ותנא קמא ההוא צערא הוא דקא מדכר נמצא למדין אנו דיש חלוקי דעות בדוד אם שלט בו יצר הרע או לא א"כ למ"ד דלא שלט בו יצר הרע אין לדוד התנצלות על ע"ז כמו מנשה מחמת יצר דע"ז דשלט בו אבל בדוד ליכא התנצלות זה אך אי אנו אומרים כמ"ד שלא שלט בדוד יצר הרע מוכרחים אנו לומר שלא הי' דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב לבי חלל בקרבי אלא להורות תשובה א"כ אינו בדין שיהרגנו בנו דאבשלום בא בשביל חטא דבת שבע כדאמרינן בריש יומא ואם יהרגנו יאמרו שלא נתקבל בתשובה וימנעו הרשעים לעשות תשובה והנה יפת תואר לא התירה אלא בפני יצה"ר כפי' רש"י שאם אין הקב"ה מתירה ישאנה באיסור ולפ"ז שאין יצר הרע שולט בו י"ל לגבי דידי' איסור גמור הוא ליקח יפת תואר אך יש לבעל דין לחלוק ולומר למאן יימר שלא דיברה התורה כנגד יצה"ר דלמא היתר גמור דהא אמרינן בסוף פרק כל הבשר אמר לי' ילתא לר' נחמן מכדי כל דאסר לן רחמנא שרי' לן כוותי' אסר לן דמא שרי' לן כבדא דם נדה דם טוהר חלב בהמה חלב חיה אשת אח יבמה כותית יפ"ת בעינא למיכל בשרא בחלבא כול' נמצא הרי לפנינו ביפת תואר נמי היתר גמום דומיא דאיך דחשב כבידא ודם טוהר חלב חיה יבמ' דכולם היתר גמור הוא רק מכח סמוכין שאנו דורשין שמי שנוש' יפת תואר יהי' לו בן סורר ומורה שמע מיני' שאין כאן היתר גמור אלא לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר ולכך בא תקלה בשביל זה ובזה יובן דברי חושי הארכי שאמר לדוד מלך שכמותך ר"ל שלא שלט בך יצה"ר יעבוד ע"א דאין לך התנצלות כשאר מלכים ואנשים שעבדו משום דתקיפי' להו יצרא דע"ז אבל גבי דידך יקשה איך עבדת ע"א והשיב לו דוד מלך שכמותי שלפי סברך שאין יצה"ר שולט בי א"כ לא הייתי ראוי לאותו מעשה דבת שבע אלא להורות תשובה א"כ אמאי יהרגני בני ויאמרו שאין תשובה מהני ויתחלל שם שמים בפרהסיא א"ל אני תולה בדבר זה מאי טעמא נסבת יפת תואר רצה לומר גבי דידך איסור גמור הוא ודוד השיב רחמנא שרי' דמאן יימר שלא דברה התורה אלא כנגד יצה"ר דלמא היתר גמור הוא והשיב לו למה לא דרשת סמוכין ע"כ מסמוכין ילפי' דסוף לצאת ממנו בן סורר ומורה ואי היתר גמור הוא לא יצא תקלה מזה אלא ע"כ דאינו היתר גמור הוא אלא לא דיברה התורה אלא כנגד יצה"ר ולגבי' דידך איסור גמור הוא וראוי להיות בן סורר וק"ל:

בדרך אחר נראה ליישב ונקדים גמרא דקדושין דף כ"א ע"ב פליגי בה רב ושמואל אי כהן מותר ביפת תואר דרב סבר דמותר ושמואל סבר דאסור וקאמר בגמ' בביאה ראשונה כ"ע לא פליגי דשריא דלא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר כי פליגי בביאה שניה רב אמר מותר ושמואל אמר אסור רב אמר מותר הואיל ואשתריא אשתריא ושמואל אמר אסור דהא הויא לה גיורת וגיורת לכהן לא חזיא איכא דאמרי בביאה שניה כ"ע לא פליגי דאסורה דהויא לה גיורת כי פליגי בביאה ראשונה רב אמר מותר דהא לא דברה תורה אלא כנגד יצה"ר ושמואל אמר אסור כל היכא דקרינן ביה והבאת אל תוך ביתך קרינן בי' וראית בשביה וכל היכא דלא קרינן והבאת אל תוך ביתך לא קרינן בי' וראית בשביה וכתב בחידושי רשב"א ז"ל רב אמר מותר הואיל ואשתריא אשתריא קשה לי הא יבמה מן האירוסין דשרי' לכהאי גוונא דברה תורה בביאה ראשונה ואפ"ה בביאה שניה אסורה ולא אמרי' כיון דאשתריא אשתריא וצ"ל דהתם לא שרי' לי' קרא בהדיא אלא מדרש קא דרשת משום דאתי עשה ודחי לא תעשה ובביאה ראשונה דאיכא עשה שרי' שכיון דליכא עשה אסורה אבל כאן דשריא ליה בהדיא לא חילק בין ביאה לביאה אמרינן הואיל ואשתריא אשתריא הא לא דמי' אלא לאשת אח דשרי בהדיא ולא אמרינן דביאה ראשונה שרי' וביאה שנייה אסורה ואם תאמר א"כ מאי טעמא דשמואל דאסור י"ל דלא דמי' לאשת אח דהתם מצוה רמיא עלה דליכא למימר דביאה ראשונה רמי' עלה מצוה ובביאה שניה הדרא לאיסורא אבל יפת תואר לאו מצוה היא דלא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר ומשם ואילך באיסורא קאי והכי נמי מביאה ראשונה ואילך דנתקררה דעתו אסור עכ"ל כיון דאישתרי אישתרי כמו באשת אח וע"כ צריכין אנו לומר דשאני אשת אח שהי' מצוה גמורה משא"כ יפת תואר שלא דיברה תורה אנא כנגד יצה"ר וללישנא קמא באמת לרב אין חילוק בין אשת אח ליפת תואר ובכולן אמרי' אלא נשים הראוין לכהונה אם כן ללישנא קמא היה דוד מותר לישא יפת תואר וללישנא בתרא הוא אסור דלא דמיא לאשת אח כלל דשאני יפת תואר שאינו מצוה גמורה ועפ"ז מדקדק הלשון דשאל לדוד מאי טעמא נסבת יפת תואר רצה לומר בשלמא בביאה ראשונה יש להתיר משום דלא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר אבל אח"כ אסורה לכהן ואסורה ג"כ למלך ודוד השיב רחמנא שרי' וכיון דרחמנא שרי' הואיל ואישתרי אישתרי כמו אשת אח והשיב לו מאי טעמא לא דרשת סמוכי' וע"כ מוכרחין אנו לומר דאינו מצוה גמורה אלא לא דיברה תורה אלא כנגד יצה"ר א"כ לא דמי לאשת אח ולא אמרינן הואיל ואשתרי אשתרי וק"ל:

עירוכין דף ט"ז במוציא שם רע להקל ולהחמיר כיצד אחד שהוציא שם רע על הגדולה שבכהונה ועל הקטנה שבישראל נותן מאה סלע נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה ופירש"י דהאומר בפיו נותן מאה סלע והמאנס הבתולה לא יהיב אלא חמשים יש לדקדק איך מקושר דבר זה ברישא דקתני במוציא שם רע להקל ולהחמיר תני נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה הא על הפסוק בתורה נמי יש ללמוד זה שהחמירה התורה במוציא שם רע יותר מן העושה מעשה ונראה דהש"ס פריך שם ממאי דלמא משום דקאי גרים לה קטלא דכתיב ואם אמת היה הדבר וגו' והוציאו את הנערה ואמר רבא אמר קרא כי הוציא שם רע על שהוציא שם רע ופירש"י ממאי דאמר בפיו חמור דלמא משום הכי חמור האי לשון הרע דגרים לה בי' קטלא עכ"ל ונ"ל דברישא דמתניתין נמי איכא למידק כי האי דקתני במוציא שם רע להקל ולהחמיר דנמצא דקטנה שבישראל שוה לגדולה שבכהונה דלמא אין כאן קולא או חומרא אלא בשביל שרוצה לאבד נפשה ולגרום לה קטלא קנסה רחמנא במאה סלעים ולענין קטלא כל נפש מישראל שוים וע"כ צריכין אנו לומר דמתני' אשמעינן דאין הקנס בשביל זה אלא כרבא דכתיב כי הוציא שם רע שמע מיני' בשביל הוציא שם רע קנסה רחמנא ולא בשביל גרם מיתה שרצה לגרום לה א"כ מצינן קולא גבי בת גדולה שבכהונה וחומרא בקטנה שבישראל הוי חומרא א"כ שפיר אמר התנא נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה בשלמא על התורה ה"א דהטעם משום דרצה לגרום לה קטלא אבל לפי תנא דמתניתין אמר שפיר נמצא האומר בפיו חמור מן העושה מעשה וק"ל:

גמרא דיומא דף ס"ו ע"ב שאלו את ר"א פלוני מהו לעוה"ב אמר להם לא שאלתני אלא על פלוני מהו להציל הרועה כבשה מן הארי' אמר לי' לא שאלתני אלא על הכבשה מהו להציל הרועה מן הארי' אמר לי' לא שאלתני אלא על הרועה ממזר מהו לירש מהו ליבם כו' ופרש"י יש פותרים על שלמה בן דוד שאלוהו אלא על פלוני שמא על אבשלום שאלתני מהו לירש את אביו אמר לי' מהו ליבם אשת אחיו שאלתני וכו' המאמר הזה תמוה מרישא לסיפא שלפי' רש"י שאלו תחילה על שלמה ור"א השיב להם לא שאלוני אלא על פלוני רצה לומר אבשלום משמע ולא על שלמה וביותר תמוה מתחילה שאלו על רועה ועל כבשה משמע ששאלו על שניהם דהיינו על אוריה ועל בת שבע ור"א השיב להם לא שאלתוני אלא על כבשה ר"ל על בת שבע ולא על הרועה וחזרו ושאלו על רועה והשיב להם לא שאלתם אלא על הרועה ולא על הכבשה ועוד יש לדקדק בשאלות ראשונות השיב להם בלשון אלא משמע לא שאלתם על דבר זה אלא על דבר אחר וכששאלו ממזר מה לירש לא השיב להם בל' אלא השיב להם מה ליבש והלא דבר הוא:

ולהבין דברי חכמים וחידותם צריך אני להקדים היסוד מה שסמכתי יסודותי על ספר החכמה מה שמצאתי במדרש תנחומא בפ' מצורע אלו שאין להם חלק לעוה"ב ג' מלכים אר"י ביקשו חכמי המשנה לשנות ד' מלכים ולמנות שלמה עמהם אלא שיצא בת קול אל תגעו במשיחי ובנביאי אל תרעו וכ"כ למה הי' שונה על שכתב בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות ואת בת פרעה מואביות עמוניות אדומיות צדוניות חיתיות מן הנכרים אשר אמר ה' לבני ישראל לא תבוא בהם והם לא יבואו בכם אכן יטו את לבבם אחרי אלהיהם מהם דבק שלמה לאהבה עכ"ל המדרש הנ"ל ופי' הרד"ק שתים רעות עשה אחד שנשא נשים נכריות ואחד שריבה נשים ועבר על לא ירבה ולכאורה איכא למידק היכן מצינו מי שעבר על לאוין שלא יהיה לו חלק לעוה"ב אך אפשר לומר אליבא דר' שמעון בן מנסיא ביבמות דף כ"ב ע"ב איזה מעוות שלא יוכל לתקן זה שבא על הערוה והוליד ממנה ממזר ולדעת ר"ע דס"ל דמחייבי לאוין נמי הוי ממזר א"כ אפשר שחשבו לשלמה מעות שלא יוכל לתקן לדעת רבי עקיבא אך עם כ"ז יש להפוך בזכות שלמה משיח ה' ממאי דאיתא במדרש חזית פ' א' רשב"י סברי ליה הא דכתיב בשלמה מהם דבק שלמה לאהבה לזנות ור' יוסי בן תחלפתא אומר לאהבה לאהבן ואהבן וקירבן ולגיירן ולהכניסן תחת כנפי השכינה וא"כ אליבא דר' יוסי בן תחלפתא לא חטא שלמה כלל אך עדיין לא פלטינן מחדא דשלמה נסיב מז' אומות ולדעת רבא ביבמות דף ע"ו דאמר בהיותן נכרי' לית להון חתנות נתגיירו אית להו חתנות וס"ל דלאו דלא תתחתן קאי בגירותן ולפי זה אף אם נימא וגיורי גיירן מ"מ עבר על לאו דלא תתחתן ובדבר זה נחלקו אבות עולם רבותינו בעלי התוס' והרמב"ם והביאם הטור א"ה סימן ט"ז וז"ל כתב הרמב"ם בפ' י"ב מהל' איסורי ביאה ישראל שבא על הנכרית מעו"ג דרך אישות או ישראלית שנבעלת לכותי דרך אישות הרי אלו לוקין מן התורה שנאמר לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך:

וכתב הטור וז"ל ונראה לי שאינו אלא בכותים (כל מקום שמוזכר בס' זה שם נכרי או כותי או עכו"ם כונתו על האומות הקודמים אשר עבדו לכוכבים ומזלות ולא על האומות שבימינו אשר אנחנו מתערים עמהם יחד כאזרח רענן) דלא קימ"ל לרבי שמעון דאמר כי יסור לרבות כל המסירין ואף בכותים אינם לוקין משום לא תתחתן אלא לאחר שנתגיירו אבל בגיותן לא שייך בהו חתנות עכ"ל וכ' הב"י בפירושו על הטור וגם בפירושו בכ"מ וז"ל ביאר דבריו שהטור מקשה על הרמב"ם שני קושיות חדא אמאי שכתב על שאר עו"ג נמי לקי דהיינו לר' שמעון דלא קיימא לן כוותיה אלא כרבנן דאמרי לא נאמר לא תתחתן אלא בכותים דוקא ועוד דאפילו בכותים אסיק רבא ב"פ הערל דף ע"ו ע"א דבגיותן לא

שייך חתנות וקרא דלא תתחתן בנתגיירו דוקא עכ"ל ורצה הב"י לישב דברי הרמב"ם וז"ל וי"ל שהרמב"ם פסק בהא כר"ש מדאמרינן בפ"ג דקדושין דף ס"ח ע"ב נכריות וולדה כמותה מנ"ל אמר ר' יוחנן משום רשב"י דאמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי כו' ופריך הש"ס האי בכותים כתיב שאר עו"ג מנ"ל אמר קרא כי יסיר לרבות כל המסירים הניחא לר"ש דדריש טעמא דקרא כו' אלא לרבנן מאי טעמא מדחזינן סתמא דגמרא כר"ש אלמא הילכתא כוותיה כיון דדרשינן טעמא דקרא אית לן למימר דלא אסרה התורה התחתן משום כי יסיר אלא בגיותן דבני הסרה נינהו אבל בגירותן דלאו בני הסרה נינהו לא והאי דפרק הערל אליבא דרבנן אבל לר"ש הוי איפכא דלא נאמר לא תתחתן אלא בגיותן וכבר נדחקו התוספות לישב זה עכ"ל הרי לפי דברי כ"מ אליבא דר"ש דדרש טעמא דקרא עו"ג אינם אסורים אלא בגיותן אבל בגיורתן אינם אסורים ורבא קאמר אליבא דרבנן דלא דרשי טעמא דקרא ואינן אסורים אלא בגירותן ולפ"ז אי אפשר בשום ענין להציל את שלמה שנסב מחייבי לאוין דאף אם נאמר דגיורי גיירן ועל כרחך צריכין אנו לומר לפ' פי' הב"י לדעת הרמב"ם דס"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא וע"כ כי יסיר ל"ש בגירותן א"נ מ"מ עבר אליבא דר' שמעון בנשים רבות שהרבה נשים ולדעת ר"ש דדריש טעמא דקרא אמרינן בסנהדרין לא ירבה לו נשים אפילו כאביגיל ואליבא דרבנן דלא דרשי טעמא דקרא הי' מותר לשלמה להרבות לו נשים כשירות ולא עבר על לא ירבה כיון שהכניסן תחת כנפי השכינה וגיורי גיירן והיה מן נשים צדקניות ועבר עכ"פ על לא תתחתן שלקח מעו"ג ואליבא דרבנן מיירי בגיורתן משום דלא דרשי טעמא דקרא עיי' בסנהדרין דף כ"א ע"א ובזה צדקו דברי רד"ק מה שכתוב במלך שלמה אהב נשים נכריות רבות שתי טעות עשה אחד שנשא נשים נכריות ועוד שעבר על לא ירבה דממ"נ אין לשלמה תירוץ על אחד משני לאוין או שנשא נשים נכריות א"ת שגירן גיורן ולא עבר וע"כ אליבא דהרמב"ם כר"ש דדריש טעמא דקרא א"כ עבר על לא ירבה ולר"ש דדריש טעמא דקראי אף כאביגיל אסור להרבות ולכך רצו חכמי המשנה למנות שלמה שאין לו חלק לעוה"ב ופריך וכ"כ למה רצו לשנות כן ומשני שפיר על שכתב בו והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות א"כ ממ"נ עבר על לאו או בנושא נשים נכריות ואי למאן דאמר שגיירן מ"מ עובר על לאו דלא ירבה ולר"ע המוליד מחייבי לאוין הוי הולד ממזר והוי בכלל מעות לא יוכל לתקן:

אבל מאד תמיה לי דברי הב"י ושרי ליה מארי' בדבר זה דאיך ש כתב דרבא דאמר בפרק הערל כרבנן הא אף לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא מ"מ הכא מפורש טעמא דקרא וכי היכא דלר"ש לא אסר' תורה להתחתן משום כי יסיר משמע בגיותן הכי נמי נימא לרבנן

דהא הכא כתיב מפורש טעמא דקרא ונימא נמי דלא אסרה תורה אלא בגיותן וצ"ע עליו ועוד מה שכתב שהרמב"ם פסק כר"ש מדחזינן סתמא דגמ' כר"ש אדרב' כלפי לייא דהש"ס פריך הניחא לר"ש ובעי לאוקמי כולה מתני' כרבנן ודבריו תמוהים מאד ואי אפשר ליישבן. מלבד זה ראיתי בתוס' י"ט פ"ב דיבמות דעלה בדעתו דהרמב"ם הביא דרשה דר"ש דס"ל כוותיה דדרשינן טעמא דקרא והקשה דהא הך דרשה אינו אלא אליבא דר"ש משום דדריש טעמא דקרא ובסוף פ"ט דב"מ החובל בגד אלמנה בין עניה ובין עשירה ופסק הרמב"ם ריש פ"ג מהלכות מלוה דלא כר"ש במשנה ד' פ"ב דסנהדרין פסק הרב כת"ק בפ' ג' מהלכ' מלכים והיינו דלא כר"ש דלר"ש דוקא בגד עניים ובנשים שיקח המלך פסק נמי דלא כר"ש והניח קושיא זו בצריך עיון:

ואני מתאבק בעפר רגלם של אבות עולם שלא דיקדקו כלל בדברי הרמב"ם והשיאו דבריו לכוונה אחרת ותחילה צריכין אנו לעמוד על שיטת הלכה בקדושין דף ס"ח בפיסקא שפחה כנענית מנא ליה אמר רב הונא אמר קרא שבו לכם פה עם החמור עם הדומה לחמור אשכחן דלא תפסי בה קדושין ולדה כמותה מנא לי' דאמר קרא האשה וילדיה תהיה לאדוניה נכריות מנ"ל אמר קרא לא תתחתן בם אשכחן דלא תפסי ביה קדושין ולדה כמותה מנ"ל אמר ר' יוחנן משום רשב"י דאמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכריות קרוי בנך אלא בנה אמר רבינא שמע מיניה בן בתך הבא מן הנכרי קרוי בנך כו' ההוא בכותים כתיב שאר עו"ג מנ"ל אמר קרא כי יסיר את בנך לרבות כל המסירי' הניחא לר"ש דדריש טעמא דקרא אלא לרבנן מאי טעמא אמר קרא ואחרי כן תבא עליה ובעלתי' והיתה לך לאשה מכלל דמעיקרא לא תפסי ביה קדושין אשכחן דלא תפסי ביה קדושין ולדה כמותה מנה ליה אמר קרא כי תהיינה לאיש וגו' וילדה לו כל היכא דקרינן ביה כי תהיינה קרינן ביה וילדה לו וכל היכא דלא קרינן כי תהיינה לאיש לא קרינן ביה וילדה לו אי הכי שפחה נמי אין הכי נמי אלא אשה וילדיה תהיה לאדוניה למה לי לכדתניא וכו' ובדברי שיטות הללו דש"ס לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם התוס' הקשו בד"ה בנך הבא מישראלית מה בא רבינא לחדש הלוא הוא הם דברי ר' יוחנן משום רשב"י ובאמת קושיא זו קושיא גדולה היא וגם רבו הדקדוקי' מה שפרש"י בד"ה בנך הבא מישראלית קרוי בנך לא מקרא דייק כו' וקשה להבין דברי רש"י למאי הוצרך לזה גם יש לדקדק הא דפריך הש"ס האי בכותים כתיב יש להקשות קיצור מיד היה להקשות על הא דמשני הש"ס דילפינן דלא תפסי קדושין מלא יתחתן בלא דברי רבינא וביותר יש לדקדק הא דפריך הש"ס הניחא לר"ש וכו' ופרש"י ואייתר ליה כי יסיר ויש לדקדק הא לדברי ר"ש נמי לא ניחא הא איצטריך

כי יסיר דדייק מיניה דבן בנך הבא מן הנכריה לא קרי בנך ואי לאו כי יסיר הוי אמינא דדרשינן טעמא דקרא והתורה הקפידה בין בן בתך הבא מן הנכרי ובין בן בנך הבא מן הנכריות קרוי בנך:

וראיתי קושיא זו בספר עצמות יוסף אבל תירצו לא נייח לי ועיין שם גם אפירוש רש"י אלא לרבנן מאי טעמייהו דאיצטרך למעוטי שאר כותים שאינם אדוקים בע"ז. ויש לדקדק דלישתוק מיניה דלמעוטי שאר כותים לא צריך דהא לפי סברת המקשה דפריך האי בכותים כתיב משמע דס"ל דהסברא דלא ילפינן שאר כותים א"כ לא איצטרך לקרא למעט שאר כותים דהא ממילא נמעט דהם לא הוי בכלל איסור כסברת המקשה וגם לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם לישב דברי הרמב"ם והביאו הטור א"ה סי' ט"ז כאשר העתקנו לעיל דברי הטור ודברי הב"י תמוהים מאוד וגם מה שהקשה התוספת י"ט צריך לתת לב לישב דברי הרמב"ם וטרם כל צריכין אנו לישב דברי התוס' ביבמות דף כ"ב ע"א דאיתא שם ר' יוסי בר יהודא ס"ל דהבא על אחותו והיא בת אשת אביו אינו חייב אלא אחת וקרא בת אשת אביך אתי למעט בנו הבא משפחה ונכריות ופריך שם ואימא פרט לחייבי כריתות נמי אין קדושין תופסין ומשני אמר רבא אמר קרא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לאביך קיים ובין שאומרים לאביך הוצא אמר רחמנא אחותך היא ואימא בין שאמר לאביך קיים ובין שאמר לאביך הוצא ואמר אחותך היא לרבות אחותו משפחה ונכריות אמר קרא בת אשת אביך בה פרט לאחותו משפחה ונכריות ומה ראית מסתברי' חייבי כריתות הוי ליה לרבות שכן תפסין בה קדושין לעלמא אדרבה שפחה ונכריות הוי ליה לרבות כו' ורבנן דס"ל דהבא על אחותו והיא בת אשת אביו חייב שתים וילפינן מהאי קרא בת אשת אביך שחייב גם משום בת אשת אב למעוטי שפחה ונכריות מנא להו נפקא להו מאשה וילדיה תהי' לאדוניה ור' יוסי בר יהודא חד בשפחה וחד בנכריות וצריכי דאי אשמעינן שפחה משום דאין לה חייס אבל נכריות דאית לה חייס אימא לא ואי אשמעינן נכריות משום דלא שייכי במצות אבל שפחה דשייכי במצות אימא לא צריכי ורבנן אשכחן שפחה נכריות מנא לי' וכ"ת נילוף משפחה הני מצרך צריכי אמר ר' יוחנן משום רשב"י אמר קרא כי יסיר את בנך מאחרי כו' ופריך הניחא לר"ש דדריש טעמא דקרא אלא לרבנן מנ"ל מאן תנא דפליג על ר' יוסי בר"י ר"ש היא ע"כ דברי הש"ס וכתבו התוס' בד"ה מאן תנא דפליג כו' בסוף פרק האומר איתא הך סוגיא ומשני בענין אחר אמר קרא כי תהיינה וילדה לו כל היכא דקרינן כי תהיינה קרינן בו וילדה לו וכל היכא דלא קרינן כי תהיינה לא קרינן וילדה לו וקאמר נמי בתר הכי א"כ אשה וילדיה תהי' לאדוניה ל"ל ומוקי ליה

לדרשא אחריתא ולא קאמר חד בשפחה וחד בנכריות וצריכי כי הכא עכ"ל ולכאורה יש לדקדק דהתם ילפינן דתלה רחמנא הולד בקדושין כל היכא דלא תפסי בה קידושין אין הולד הולך אחר אב אלא אחרי האם וכיון דבשפחה לא תפסי קידושין דילפינן שבו עם החמור עם הדומה לחמור ובנכריות ילפינן מדכתיב ואחר כך תבוא עליה ובעלתה והיתה לך לאשה אבל מעיקרא לא תפסי בי' קידושין א"כ שפיר נוכל למילף מחד קרא כי תהיינה וילדה לו כל היכא דלא קרינן כי תהיינה לא תפסי בה קידושין והא דכתי' מולדת בית ומולדת חוץ אחותך היא מרבינן חייבי כריתות משום דתפסי בהו קידושין לעלמא אבל שפחה ונכריות תרווייהו ממעטינהו מכי תהיינה וילדה לו כל היכא דלא קרינן בי' כי תהיינה דהיינו בשפחה ונכריות לא קרינן וילדה לו משא"כ הכא דלא ילפינן ולדה כמותה לרבנן אלא מדכתיב אשה וילדיה תהיה לאדוניה ובנכריות מדכתיב כי יסיר קאמרי שפיר הנך מצרך צריכי דמחד קרא הוי מוקמינן כמסתברא ואמרתי דהתוס' אולי לשיטתייהו דכתבי שם בד"ה ר' יוסי בר יהודא חד בשפחה וחד בנכריות וא"ת הא למה לי קרא דאשה וילדיה דמבת אשת אביך נפקא תרווייהו דאין אישות לאביך בה ותירצו וי"ל דהוי מוקמינן קרא במסתבר טפי ואידך הוי מרבי' ממולדת חוץ בין שאומרים לאביך הוצא כי היכא דמרבינן מינה חייבי כריתות עכ"ל ולפי דבריהם לר' יוסי בר יהודא נמי ממעטינן דאין בנו נחשב כישראל משום דלא תפסי בה קידושין דאשת אביך לשון אישות הוא ואפ"ה הוי מוקמינן קרא במסתבר ואידך הוי מרבינן ממולדת חוץ כי היכא דמרבינן חייבי כריתות וא"כ מדברי ר' יוסי נשמע לרבנן דלרבנן דילפי בקידושין מכי תהיינה וילדה לו כל היכא דאין קדושין תופסין הולד כמותה א"כ נימא נמי בחייבי כריתות כן וע"כ מוכרחים אנו לומר דמרבינן ממולדת חוץ חייבי כריתות משום דקידושין תופסין בעלמא וכיון דקאמרי הכי לרבנן מצרך צריכי א"כ בקדושין נמי נימא הכי הנך מצרך צריכי ולא צריכין אנו לשנויי בקידושין דהאי קרא אשה וילדיה אתי ללימוד אחר וזה ברור לאמתו של תורה ולפי דבריו של התוס' אלו מוכרחים אנו לומר אף בלא דיוק מדקפיד רחמנא אבנו הבא מבתו ושמע מיני' דבנו הבא מן הנכריות לא קרי בנו מוכח דבנו הבא מישראלית קרוי בנו דהא בשפחה ונכריות אמרינן הני מצרך צריכי ואי לא כתיב אלא חדא הוי מוקמינן אחותך היא לרבות המסתבר או שפחה דחייבי במצות או נכריות דאית לה חייס כי היכי דמרבינן חייבי כריתות ולפ"ז בנו הבא מישראלית מסתברא יותר משפחה ומנכריות דאית לה חייס וגם נתחייבה במצות ולרבנן דדרשי כל היכי דלא קרינן כי תהיינה לא קרינן וילדה לו א"כ קשה לא יחשב ממזר כבנו לכל דבר דנימא נמי כיון דלא קרינא כי תהיינה לא קרינא וילדה וע"כ מוכרחים

אנו לומר דאף לרבנן דקדושין אית להו הך ילפותא ערות אחותך בת אביך או בת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לאביך קיים ואמר רחמנא אחותך היא ומוקמינן בחייבי כריתות ובשפחה ונכריות מיעטה רחמנא בפירוש לרבנן דלא הוי בנו ואי לאו דכתבה רחמנא תרווייהו הוי מרבינן מאחותך היא במסתבר או שפחה דחייבי במצות או נכריות דאית לה חייס כי היכא דמרבינן חייבי כריתות א"כ בן מישראלית דעדיף משפחה ונכריות הוי מוקמינן שפיר במסתבר לרבות מאחותך היא דהוי בנו לכל דבר ואתרבי מבת אמך מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לאמך קיים בין שאומרים לאמך הוצא כגון בן בנה הבא מן העו"ג שאומרים לה הוצא קאמר רחמנא אחותך היא ואם היה לאמו בת מעו"ג קרוי רחמנא אחותך היא ואם יש לה אח מישראל אסור באחותה ובזה יהיה מתורץ קושית התוס' שהקשו מאי בעי רבינא לחדש יותר מדברי ר' יוחנן וגם דברי רש"י יהי' מובנים דסיים בד"ה בנך הבא מישראלית לא מקרא דייק אלא ה"ק מדלא קפיד קרא אבן הנולד ממנה שמע מיני' בנך הבא מישראלית קרוי בנך אבל בנך הבא מן הנכריות אינו קרוי בנך אלא בנה:

משום דיש להקשות מנ"ל לומר דבר זה דלמא בהיפך דסמכה תורה על קל וחומר דכל מקום אמרינן דמשפחת אם אינו קרוי משפחה ואם הקפידה התורה על בנה הבא מישראלית קרוי בנו ק"ו בנו הבא מנכרי דאזיל בתר אביו להתיחס דחשיב בנו ופשיטא דהקפידה התורה דהוי בנו דשדינן ליה בתר אביו ומנא ליה לומר דלא קפיד קרא על בנו הבא מן הנכריות וע"כ צריכין אנו לומר דלמה לן לפרושי טעמא רישא דקרא בתך לא תתן לבנו משום כי יסיר דבלאו הכי מוכח שחשיב כבנו מדכתב ערות בת אמך מולדת חוץ בין שאומרים לאביך ולאמך קיים ובין שאומרים לה הוצא כגון הנישאת לעו"ג וחייבי כריתות וקאמר רחמנא אחותך היא וזה בא רבינא לחדש דאמר ר' יוחנן משום רשב"י דאמר קרא כי יסיר כו' ומדלא קפיד קרא אבן הנולד ממנה שמע מיני' דבן בתו קרוי בנו וכו' וקשה דילמא דסמכה התורה אקל וחומר דהקפידה התורה אבן בתו ק"ו בן בנו של ק"ו אבן בנו דמשפחות לבית אבותיו כתיב ומנ"ל לומר דלא חשיב בנו ולכך מתרץ רבינא שמע מיני' בן בתך הבא מן העו"ג כו' ר"ל דבלאו האי טעמא דכי יסיר מוכח מאחותך היא דבן בתך הבא מן העו"ג קרוי בנך דמרבינן מאחותך היא דקאמרין לעיל וע"כ לא צריך הכי לאפרושי טעמא דקרא משום כי יסיר אליו צריך לאפרושי דהקפידה התורה היכי שהיא נשוי לעו"ג ועל בנו שנשא נכריות לא הקפידה דבנו הבא מן נכריות לא קרי בנו משום דלגופי' לא צריך אלא ע"כ לדיוקא אתי וזה שקאמר הש"ס נימא קסבר רבינא נכרי ועבד הבא על בת ישראל הולד ממזר משום דאמר בה מאחותך היא חייבי כריתות

דהוי בנו לכל דבר וגם מוקמינן במסתבר בנך הבא מישראלית ש"מ דאזלתן בתרה ולא אחר אב וכי היכי דגבי ממזר הוי בנו ה"נ בבן מישראלית הבא מן עו"ג הוי בנה והוי דינו כממזר משא"כ בולד שפחה ונכריות דהולד כמותה אינו ממזר ומותר לבוא בקהל לאחר שיחרור ולאחר שיתגייר ואם היה חשיב בולד ישראלית בתר נכרי' הי' דינו כנכרי והי' מסתבר לרבות מאחותך היא רק חייבי כריתות ולא הבא מן הנכרי דאית לו קדושין ומדרבינן חייבי כריתות ובנו הבא מישראלית שמע מיני' דבתר אמו שדינן לולד וא"כ מסתבר יותר לרבות משפחה ונכריות כי היכי דמרבינן חייבי כריתות ודחי הש"ס נהי דכשר לא הוי ממזר לא הוי ר"ל דמוקמינן לקרא בת אמך מולדת חוץ שאומרים לאמך הוצא ואסורה לנכרי וכשאר פסולי ביאה יחשב וק"ל וזה פי' רש"י לאו מקרא קא דייק לה כו' משום דקשיא לי' אי מקרא דייק לה מנ"ל לומר דבנך הבא מן הנכריות לא קרי בנך דילמא סמכה התורה על ק"ו דפשיטא דראוי לקרותם דהולכין בתר אב למשפחותיכם לבית אבותם כתיב ולכך פי' רש"י לא מקרא דייק דהא בן ישראלית קרוי בנך נלמד כבר מאחותך היא ומדלא כתיב כי תסיר שמע מיני' דלא הקפידה התורה אלא אבן ישראלית ולא אבן משפחה ונכריות דלא קרוי בנך כלל ודוק: ובזה יתישב כל קושיות הנ"ל אך צריכין אנו להעתיק דברי הרמב"ם שכתב בפ' א' מהלכות יבום וז"ל אבל בן מן השפחה ומן הנכריות אינו פוטר את אשתו שזרע הבא מן השפחה עבד והבא מן הנכרי נכרי כאילו אינ' כו' ובנכרי הוא אומר כי יסיר את בנך מאחרי תסיר אותו מלישב בקהל ובפ' י"ב מהלכות איסורי ביאה דין ז' כתב וזה לשונו והבן מן הנכרים אינו בנו שנא' כי יסיר את בנך מאחרי מסיר אותו מלהיות אחריהם ודבר זה גורם לדבוק בעו"ג שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב אחריהם ולמעול בו עכ"ל ובפ' המשנה בפ' כיצד פי' הרמב"ם וזה לשונו ואשר חייב שלא נחשב בן משפחה ונכריות מיוחס אל האב שנאמר אשה וילדיה תהי' לאדוניה וכבר נתבאר שבן שפחה אחר אמו נמשך והוא כמותה ואמר ג"כ כי יסיר את בנך מאחרי שהוא יסיר מאחרי ה' וימשוך עם אמו ובכן בא בקבלה אמיתות בנך הבא מישראלים קרוי בנך ואין בנך הבא מן הנכריות קרוי בנך אלא בנה שנאמר כי יסיר את בנך מאחרי עכ"ל:

והנה כל רואה עין ישפוט בצדק שהרמב"ם מפרש טעמא דקר שיסיר בנך מאחרי שאין הזרע מתיחס אחר בנך אלא אחר אמו הנכריות והיא הסרה דקאמר קרא וקאי על סיפא דקרא אבתו לא תקח לבנך וכמו שמפרש ר"ת בפירוש אחרון שהביאו התוס' בד"ה בנך ואחותן קאי והכי קאמר כי יסור החותן את בנך מאחרי שאין זרע הבא מהן מתיחס אחר בנך אלא אחר הנכריות וכן פי' הרמב"ם כי יסיר את בנך מאחרי שהוא יסיר מאחרי

ה' וימשוך עם אמו: ובזה מיושב הקיצור דמתחילה ס"ד דמקשה כמו שפירשנו אליבא דפירש"י דקפיד רחמנא אבנו הבא מן הישראלית וקאי הטעם כי יסיר אירשא דקרא אבתך לא תתן לבנו ובנך הבא מישראל שנשא נכריות ילפינן מק"ו דקפיד קרא משום דמשפחת אב עיקר וזה ידוע דאף דלרבנן דלא דרשי טעמא דקרא היכא דמפורש טעמא דקרא מודו דדרשינן טעמא דקרא א"כ ממילא ילפינן שאר עו"ג מכח טעמא דקרא דכל המסירין משמע ולכך לא רצה להקשות מיד האי בעו"ג כתיב דס"ד דהכי מפורש טעמא דקרא ולפי הטעם כל מסירין במשמע אבל לבתר דמסיק רבינא שמע מיני' כו' כדפרשנו וע"כ מדיוקא ילפינן דלגופא לא צריך וע"כ לדיוקא אתי דדוקא בן בנך הבא מן ישראלית קרוי בנך וקאי הטעם אירשא דקרא אבתך לא תתן לבנו ולגופו לא צריך אלא לדיוקא דבן בתך הבא מן הנכריות לא קפיד דלא חשיב בנך כלל וא"כ אבן בנך הבא מן הנכריות לא כתב שום טעם למה אסרה רחמנא א"כ פריך שפיר האי בעו"ג כתיב ומשני שפיר אמר קרא כי יסיר לרבות כל המסירים ופריך שפיר הניחא לר"ש דדריש טעמא דקרא אף היכא דלא מפורש טעמא דקרא בהדיא א"כ אף דכי יסיר קאי אירשא דקרא מ"מ בסיפא דקרא נמי דרשינן טעמא דקרא שהוא תסיר אותו מיראת ה' או שלא נחשב בכל קהל ישראל כמו שמפרש הרמב"ם א"כ יליף כל המסירין אלא לרבנן דלא דריש טעמא דקרא א"כ מנ"ל דבן הנכריות לא תפסי בה קידושין ומנ"ל דלא הוי בנו לכל דבר דהא האי קרא בעו"ג כתיב ובזה ניחא סוגית הש"ס דקאמר הניחא לר"ש כול' דלא כפירש"י כי בפירושו מסולקים כל הקושיות שהקשיתי על פי' רש"י ודוק ולפי המסקנא דמשני הש"ס דילפי' לרבנן דאין קידושין תופסין מדכתיב ואחר כך תבוא עליה ובעלתה והיתה לך לאשה וולדה כמותו ילפינן מתהיינה וילדה לו א"כ אייתר כי יסיר דלא צריכין לא לגופי' אבן ישראלית הבא מן הנכרי דילפינן מאחותך היא ולא לדיוקא דבן הבן מן הנכריות לא קרוי בנו אלא בנה ילפינן מדכתיב כי תהיינה וילדה לו וע"כ לרבנן ל"ל טעמא דקרא אלא ע"כ דאתי לאפרושי טעם בין אירשא ובין אסיפא אבתו לא תקח לבנך שמסיר אותו מליחשב בקהל והרכיב גם הטעם למה הקפידה תורה בשביל שלא יחשב בקהל ובהלכות איסורי ביאה כתב והבן מן הנכרי אינו בנו שנאמר כי יסיר את בנך מאחרי מסיר אותו מלהיות אחרי ודבר. זה גורם להדבק בעו"ג שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב מאחרי ה' ולמעול בו ובזה מיושב נמי הקושיא שהקשה ריב"י על פי' אחרון שפי' ר"ת שהביאו התוס' וז"ל וקשה לריב"י דכי יסיר משמע דמיירי בהסרת יראת שמים כדדרשינן כי יסיר לרבות כל המסירים ומתרגמינן ארי יטעון ית בנך מרבת דחלתי עכ"ל אבל הרמב"ם סבר הא בהא תליא דכי יסיר לשון זכר דנקט בקרא קאי אתרווייהו בין אבתך לא תתן לבנו

ובין אבתו לא תקח לבנך ובפ' א' דיבום אינו מפרש אלא טעם דלא יחשב אותו בקהל ובפ' איסורי ביאה תחילת הפרק כתב ישראל הבא על הנכרי דרך אישות או ישראלית שנבעלה לנכרי דרך אישות לוקה שנאמר לא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנך אחד כותים ואחד עו"ג באיסור זה לכך הוצרך לפרש במה שכתב בדין ז' גבי בן הבא מן הנכרי אינו בנו שנאמר כי יסיר את בנך מאחרי מסיר אותו מלהיות אחרי ה' ודבר זה גורם להדבק בעו"ג שהבדילנו הקב"ה מהם לשוב מאחרי ה' ולמעול בו הוסיף בפרושו במה שלא כתוב בה' בום משום דלא יקשה עליו איך כתיב דלאו זה דלא תתחתן קאי אכל עו"ג וישראלית הנבעלת לעו"ג דרך אישות נמי לוקה איך יפרש טעמא דקרא כי יסיר הא בנך הבא מישראלית קרוי בנו ולכך פי' משדבר זה גורם להדבק בעו"ג שהבדילנו הקב"ה מהם ולשוב מאחרי ה' וכי יסור קאי על החתן ועל החותן א"כ הטעם בשניהם עיקר שיסור מיראת ה' אחתן שזרע מן הישראלית כרוך אחריו ובבתו לא תקח לבנו שיסיר החותן אותו מיראת ה' ויהי' נמשך עם אמו ובבן בנך הבא מישראלית נמי שייך האי טעמא שיסיר אותו מיראת ה' וזה שסיים בפי' המשנה שיסיר את בנך מאחרי שיסיר מאחרי ה' וימשוך עם אמו וכן בא בקבלה אמיתית בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן העו"ג קרוי בנך אלא בנה שנאמר כי יסיר את בנך מאחרי ר"ל דאין מוכח מקרא שבנך הבא מישראלית קרוי בנך כמו שפירש"י אלא שקבלנו בקבלה אמיתית מדכתיב אחותך היא כמו גבי ממזר מחייבי כריתות הוי בנו לכל דבר ה"ה אבנו מישראלית דשניהם מסתבר יותר מבנו הבא מן העו"ג:וכל זה הוצרך לפרש דלפי האמת קיי"ל לרבנן דטעם דקרא קאי אתרווייהו משום דעיקר היא הסרה מיראת ה' ואפ"ה קיי"ל דבן הבא מן העו"ג לא קרוי בנו ובן הבא מישראלית קרוי בנו ובזה מיושב קושית הרי"ב על פי' ר"ת דס"ל להרמב"ם דכי יסיר קאי אבן ואבתך לא תתן לבנו שאביו יסיר אותו לעבוד ע"ז אפי' בבתו לא תקח לבנך יסיר החותן אותו ויהי' כרוך אחר אמו ויסיר מקהל ישראל ומיראת ה' ובזה נחו ושקטו כל התמיהות אחרונים שתמהו על הרמב"ם ותמיהת התני' שהקשה דברי הרמב"ם אהדדי לפי פירושינו לא קשיא מידי דהרמב"ם לא פסק כר"ש לפי המסקנא דש"ס דקדושין ע"כ כי יסיר מיותר וע"כ פירשה רחמנא טעמא לרבות שאר עו"ג וכיון דפירשה הטעם אף לרבנן דדרשינן טעמא דקרא היכא דמפורש טעמא דקרא וא"כ דעיקר קפידא שדבר זה גורם לדבק בעו"ג שהבדילנו הקב"ה ולשוב מאחרי ה' שמע מיני בגיותן מיירי אבל לא בגירותן לא שייך טעמא שגורם לדבק בעו"ג וכפשטא דש"ס בע"ז דל"ו דלרשב"י דדרש טעמא דקרא כי יסיר לרבות כל המסירות ומשני הש"ס דאורייתא דרך אישות ודרך חתנות ואתי אינהו וגזרו אפילו דרך זנות ולפי

המסקנא בקדושין אף לרבנן דלא דרשינן טעמא דקרא הני מיותר לגמרי וע"כ לרבות כל המסירים והיכא דמפורש טעמא דקרא אף רבנן דרשי טעמא דקרא ובכל העו"ג אסור דרך אישות וחיתון ולוקין על לאו זה ולא קיי"ל כרבא בפ' הערל דאמר בגירותן איירי ומשה אמת ותורתו אמת וכבר כתבנו שדברי הב"י תמוהים לכל מעיין ויותר אני תמה אם רצה הב"י להביא ראי' דהלכה כר"ש למה לא הביא ראי' מהא דיבמות דמשני הש"ס מאן תנא דפליג אמר ר' יוסי בר יהודה ר"ש וכיון דתני ברייתא לדברי ר"ש בלשון רבנן שמע מיני' דהכי הלכתא וכן בפ' אין מעמידין עיקר שקלי וטרי' אליבא דר"ש אבל כבר כתבנו דאף לרבנן דרשינן הכי גבי לא תתחתן טעמא דקרא כיון דמפורש בהו טעמא דקרא וכדאמרן ובר מכל דין דהכא בסוגיא דקדושין ע"כ אי אפשר לומר דבגירותן מיירי דקתני במתניתין דקדושין כל מקום שיש קידושין ויש עבירה וכו' וקחשיב ממזרת ונתינה לישראל ולדברי רבא דמוקי לא תתחתן בגירותן א"כ אין קידושין בנתינה ואיך תני תנא דמתניתין דיש קידושין ואפשר דרבא מפרש קרא למתניתין אף דקרא דלא תתחתן מיירי בגירותן מ"מ תפסי בהו קידושין וה"נ ס"ל לרבא לא תתחתן ללאו הוא דאתי וקדושין תופסין בה ולכך תני במתניתין נתינה בכלל יש קידושין ויש עבירה אבל לפי סוגיא גמרא דילן דס"ד דילפינן דאין קידושין תופסין בחייבי לאוין מיבמה לשוק ש"מ דקרא לא תהיה לשון הוי' משמע ואין קידושין תופסין וה"ה והוא הטעם בלאו דלא תתחתן משמע לשון קדושין ומשמע דאין קידושין תופסין ולפ"ז אי אפשר לומר בגירותן מיירי דאי הוי אוקמי בגירותן הי' קדושין ק תופסין בה ותנא דמתניתין תנ' בכלל יש קידושין ושמא דלא קיי"ל כרבא בהא דאמר בגירותן מיירי ועיין בחידושינו במסכת קדושין, ועיין מ"ש המגיד משנה בפרק י"ב מהלכות איסורי ביאה ועיין ביפה תואר פ' בראשית פ' ז' סעיף ל"ג דף מ"ח ובראי"ם שנתקשו בכל הפירושים אבל לפי מה שכתבנו הראני ה' דרך אמת לאמיתת' של תורה בכוונת הרמב"ם ומקום הניחו לי אבות להתגדר וה' יאיר עיני בתורתו וינחני בדרך אמת: והשתא נבוא אל הביאור המדרש שהתחלנו דהא זכינו לדין שיש פלוגתא בין רבותינו בעלי התוס' ובין הרמב"ם דלהרמב"ם אף עו"ג אינם אסורים בגירותן ולדעת התוס' אף בגירותן אסורים להתחתן עם עו"ג א"כ לדעת התוס' א"א להציל שלמה או עבר לאו דלא ירבה ואם נימא כר' יהודא דלא דריש טעמא דקרא וגיורי גיירן ולפי תירוץ הב"י דרבא קאי אליבא דרבנן א"כ אף בגירותן אסורים וא"כ ממ"נ עבר שלמה על לאו ולדעת ר"ע מחייבי לאוין הוי ממזר והוי בכלל מעות לא יוכל לתקן ולכך שאלו התלמידים לר"א פלוני ר"ל שלמה מהו לעולם הבא וכדעת המדרש תנחומא הנ"ל שרצו למנות לשלמה בכלל אלו שאין להם חלק לעוה"ב משום

דכתב והמלך שלמה אהב נשים נכריות רבות וכמו שכתבנו לר' אליעזר השיב להם לא שאלתני אלא על פלוני אבל על שלמה אין לפקפק כלל משום דס"ל כדעת הרמב"ם לא חטא בנשים רבות ולא בנכריות דגיורי גיירן ולא שאלתם אלא על אבשלום ודבר זה תלוי במחלוקת אי אנוסת ומפותת אביו מותר או לא משום דאמרינן בהחולץ דף מ"ט ע"א איזה ממזר כל שאר בשר שהוא בלא יבא דברי ר"ע ואמרינן בגמרא מאי טעמא דר"ע דכתיב לא יקח אשת אביו ולא יגלה כנף אביו כנף שראה אביו לא יגלה וסבר לה כר' יהודא דאמר באנוסת אביו הכתוב מדבר דהוי לה חייבי לאוין וסמיך ליה לא יבא ממזר אלמא מהכי הוי ממזר ושמעון התימני סבר לה כרבנן דאמרי' בשומרת יבום של אביו הכתוב מדבר דה"ל חייבי כריתות נמצא לר"ע סבר לה כר"י ואסור אנוסת אביו בלאו ויש ממזר מחייבי לאוין וזה שהשיב להם הם שאלו על שלמה משום דמספקא להו אליבא דר"ע דס"ל דיש ממזר מחייבי לאוין ואי אפשר להציל לשלמה שעבר בנשיו או מחייבי לאוין דלא ירבה או מחייבי לאוין מלא תתחתן דמוקי בכותים והשיב להם לא שאלתם אלא על פלוני ר"ל על אבשלום דעל שלמה מצינו למימר דאף ר"ע ס"ל דלא דריש טעמא דקרא אלא היכא דמפורש טעמא דקרא והכא מפורש טעמא דקרא וגיורי גיירן ולא עבר על שום לאו אלא אי מספקא לכו אליבא דר"ע תשאלו אותי על אבשלום דס"ל ע"כ כר' יהודא ואסר באנוסת אביו ואבשלום נשא מפותת אביו ועבר על חייבי לאוין אם הולד מהם הוי ממזר ויש לשאול עליו אם יש לו חלק עוה"ב אבל לא על שלמה:

ועפ"ז יש ליישב הפסוק מה שאמר שלמה בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ואשיבה חורפי דבר ולכאורה אין לו הבנה מה יש להשיבו למחרפיו דבר בשביל שבנו חכם ונראה דהא כבר הקדמנו שמחלוקת תנאי אי אמרינן הא דכתיב גבי שלמה מהם דבק שלמה לאהבה אי לזנות או להאהבן לפני המקום וגיורי גיירן וגם יש לזות שפתים על שלמה שחטא בע"ז דכתיב ויהי' לעת זקנה שלמה נשיו הטו את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים אבל אמרינן בפ' במה בהמה כל האומר שלמה חטא אינו אלא טועה שבקשו להטות לבבו ולא הלך וא"כ לא חטא בע"ז ואיתא בפרק הנשרפי' בגדו יהוד' וגו' זה ע"ז וכן הוא אומר בגדתם בית ישראל כי חילל יהודה קודש זו זונה וכן הוא אומר לא יהי' קדש ובעל בת אל נכר זו הבא על הכותית וכתב בתרי' יכרית ה' לאשר יעשנה עור ועונ' מגיש מנחה וגו' אם ת"ח הוא לא יהי' לו ער בחכמים ועונה בתלמידים ואם כהן הוא לא יהי' לו בן מגיש מנחה לה' צבאות נשמע מזה דאם עבד ע"ז או בעל בת אל נכר עונשו שלא יהי' לו בן ת"ח ושני חטאים אלו ע"ז ובת אל נכר הי' מלעיזי' על שלמה שחטא בע"ז וחטא בבעילת בת אל נכר ולכך אמר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני ר"ל דאם

בני חכם ישמח לבי שאוכל להשיב לחורפי דבר דאיך אפשר לו שחטאתי בע"ז ובבעילת בת אל נכר לא זכיתי שיהי' לי בן תלמיד חכם וק"ל: ונשובה לראשונות מה שהתחלנו במאמר דשאלו מהו להציל רועה כבשה מן הארי וגם שאלו ממזר מהו לירש והוא השיב להם מהו ליבם ובאשר ששאלה זו נובע ממעין הישועה אשר כתבתי לעיל נקדימו כי הוא לימוד של אמת ונקדים מה דאיתא בש"ס ביבמות דף כ"ב ע"א מי שיש לו אח כל מקום זוקק את אשת אחיו ליבום ואחיו לכל דבר מי שיש לו בן מ"מ פוטר את אשת אביו מן היבום חוץ מי שיש לו בן הבא מן השפחה ונכריות וקאמר מ"מ לאתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר פשיטא אחיו הוא מה דתימא לילוף אחוה אחוה מבני יעקב מה להלן כשירין ולא פסולין אף כאן כשירין ולא פסולין קא משמע לן ואימא הכי נמי כיון דלענין יבום מיפטר ניפטר מיזקק נמי זקיק ואחיו הוא לכל דבר למאי הילכתא ליורשו ולטמא לו פשיטא כו' ופי' רש"י כיון דלענין יבום מיפטר ניפטר דילפינן לקמן בן אין לו עיין עליו וכתבו התו' בד"ה פשיטא אחיו הוא תימא אמאי פשיטא ליה הא איצטרך שפיר לאשמועינן דמחייבי כריתות הוי אחיו ולא ממעטינן ליה למי שיש אישות לאביך בה כדפריך לקמן לר' יוסי בר יהודה ואימא למי שיש אישות לאביך בה למעוטי חייבי כריתות ונדחק והתוספות לישב תמיה' זו ולי נראה דבר ברור ואמת דאין קושיא ואגב יתישב ג"כ קושית התוס' בבא בתרא דף קט"ו ע"א דחשיב במתניתן יוצאי יריכו של בן קודמת לבת וקאמרי' בגמ' ת"ר בן אין לו אלא בן בן הבן או בת הבן או בן בת הבן מניין ת"ל אין לו עיין עליו וכתבו התוס' בסוף ד"ה בן וז"ל וא"ת ומנ"ל דממזר יורש את אביו כדמשמע בקדושין דהא גבי יבום צריך רבויי וליכא למימר דנפקא לן מואין לו דשקולים הם או משום דיבום בנחלה תלה רחמנא וגבי יבום איכא רבויי דאי איצטריך דרשא להכא אמאי פריך בפ' ב' דיבמות ירשו ומטמא לו פשיטא כו' וי"ל דזרע משמע כשר כו' אבל בן משמע נמי פסול כו' ויש לדקדק דאין זה אלא דברי נביאות דבן יהי' משמע נמי פסול ולי נראה דקושית התו' בבבא בתרא ותמיה' התו' ביבמות שני קושיות יהי' ותרוצים בירך חברתא:

דהא בסוגיא דקדושין לר' שמעון דדריש טעמא דקרא ילפינן בשפחה דולדה כמותה מדכתיב אשה וילדיה תהי' לאדוני' ובנכריות ילפי' דולדה כמותה מדכתיב כי יסיר לרבות כל המסירין ולפי זה גליא רחמנא בהדיא בשפחה ונכריות דלא חשיב בנו אלא בנה אבל בשאר איסור אין מיעוט בעולם דלא יהיה חשוב בנו ופשיטא דהוי בנו ואחיו לכל דבר אבל לרבנן דלא דרשי טעמא דקרא וילפינן גבי שפחה ונכריות דולדה כמותו משום דלא תפסי בהו קדושין וכתיב כי תהיינה וילדה לו כל היכא דקרינן כי

תהיינה קרינן וילדה לו אבל היכא דלא קרינן כי תהיינה לא קרינן וילדה לו א"כ יש להקשות אי בשביל דלא תפסי קדושין לא הוי בנו א"כ גבי ממזר דלא תפסי קדושין נמי לא יהיה חשוב בנו ומוכרחים אנו לומר דמרבינן ממזר דהוי בנו אף דלא תפסי ביה קדושין מדכתיב מולדת חוץ אחותך היא מוקמינן במסתבר לרבות חייבי כריתות אף שאומרים לו לאביו הוצא אפ"ה קאמר רחמנא אחותך היא א"כ לפי לימוד זה פשיטא דבן ממזר הוי בנו לכל דבר כיון דרבתה התורה בפירוש אחותך היא וא"כ לענין ירושה הוא פשיטא דיורש את אביו ואחיו וגם לענין יבום היה פשיטא דזוקק ומיבם ולכך כדמשני ביבמות דכ"מ אתי לרבות בן ממזר וע"כ איכא למידק למה אשמועינן תנא הכי לרבות בן ממזר ולא אשמועינן בבא בתרא במתני' דאף ממזר קודם לבת וא"כ צריכן אנו לומר דל"צ לאשמועי' שם משום דכתיב גבי חייבי כריתות אחותך היא ומרבינן בפירוש דהוי בנו לכל דבר וא"כ פריך שפיר גם ביבום לא צריך לאשמועינן ואמאי אשמועינן ביבום טפי מבירושה ומתרץ שפיר ס"ד דנילף אחוה אחוה מבני יעקב ולכך איצטרך לאשמעינן טפי ביבום מבירושה ואחר דקאמר ואחיו לכל דבר לירושה ולטמא פריך שפיר פשיטא שהרי נתרבה בפירוש לענין ירושה מדכתיב אחותך היא ומשני דלטמא איצטרך דלא נילוף כי היכא דלא מטמא לאשתו פסול' כך לא יטמא לאחיו פסיל אבל לענין ירושה לא משני מידי דבאמת פשיטא הוא דיורש אותו ובזה נחה ושקטה תמיהת התוס' דכתבו אמאי לא קאמר דס"ד דנילוף מי שיש לו בה אביך אישות דהא כבר הכריח המקשה מתירוצו של התרצין דקתני ביבמות כל מקום לרבות ממזר וגבי ירושה ב"ב לא קתני רבוי ש"מ דאית ליה דלא צריך לרבוי לענין ירושה דמהי תיתי למעטו אי משום כי תהיינה וילדה לו הא כבר כתיב אחותך היא גבי חייבי כריתות דממזר הוי כאחיו וכבנו יחשב וכיון דידע ע"כ מהאי ילפותא אחותך היא פריך שפיר א"כ גם גבי יבום נמי פשיטא ומשני דס"ד דנילוף אחוה אחוה מבני יעקב ואח"כ דפריך ואחיו לכל דבר דקאמר למאי הילכת' ומשני ליורשיו ולטמא ופריך שפיר פשיטא אחיו הוא דהא כבר ידע ע"כ מדכתיב אחותך היא דממזר הוי בנו ולא משני אלא לטמא איצטרך ליה אבל על ליורשיו לא משני מידי דבאמת פשיטא ליה והשתא ניחא דבב"א לענין ירושה לא איצטרך לאשמועינן לא במתני' ולא בברייתא דממזר יורש אותו כיון דכתיב אחותך היא גבי חייבי כריתות שמע מיניה דהוי חשיב כבנו וע"כ בן אין לו לא איצטרך לאתויי ממזר ואתי לרבות בן הבן או בת הבן ומדלענין ירושה חשיב בן הבן כבן הוא הדין לענין יבום דיבום בנחלה תלי' רחמנא ובן אין לו דגבי יבום איצטרך דלא נילוף אחוה אחוה מבני יעקב בזה עולים דברי הש"ס דבר דבר על אופנו והוא לאמיתו של תורה זכינו לדין דלר'

שמעון דיליף בשפחה ונכריות דולדה כמותה מקראי דואשה וילדה ומקרא דכי לא יסיר א"כ מסתמא היכא דגלי גלי אבל בשאר עריות דהוי ממזר מ"מ פשיטא שהוא בנו ואין כאן התחלות קושיא ושאלה ממזר מהו לירש אבל לרבנן דילפי דולד שפחה ונכריות ולדה כמות' מדכתיב כי תהיינה לוילדה לו א"כ נולד ספק גדול דממזר מה לירש כיון דאין קדושין תופסין בו א"כ ניליף מכי תהיינה וילדה לו דלא הוי בנו וזה ששאלו את רבן ר' אליעזר לאחר שרמז להם לא שאלתם אלא על פלוני על אבישלום דלשלמה יש תירוץ דס"ל כרבנן דלא דרשי טעמא דקרא אלא היכא דמפורש טעמא דקרא וע"כ טעמא דקרא אתי לרבות כל המסירים ואינו אסור אלא בגיותן ולא בגירותן ושלמה לא עבר על שום לאו לרבנן ולא בנשים נכריות דגיורי גיירן והכניסן תחת כנפי השכינה וכיון דלרבנן לא דרשי טעמא דקרא א"כ מוכרחים ללמוד דבן שפחה ונכריות כמותה מדכתיב כי תהיינה וילדה לו דתלי רחמנא בנו בקדושין א"כ יש לשאול ממזר מהו לירש דילמא לענין ירושה נמי לא חשיב בנו בשלמא בלא זה דשאלתם היה על שלמה משום דעבר על אחד משני לאווין ממ"נ משום דס"ל כר"ש דדריש טעמא דקרא א"כ לא צריך לר"ש להאי ילפותא כי תהיינה וילדה לו ויליף מקרא מפורש דגלי רחמנא גבי שפחה אשה וילדה וגבי נכריות כי יסיר כמו שפרש"י א"כ אין כאן ספק דפשיטא דממזר יורש אבל לאחר שהשיב להם לא שאלתם אלא על אבשלום משום דעל שלמה לא שאלתם דנוכל לומר דאף ר"ע ס"ל כרבנן דלא דרשי טעמא דקרא אלא היכא דמפורש עעמא דקרא כמ"ש אליבא דהרמב"ם וע"כ יליף דולד כמותה מכי תהיינה וילדה לו א"כ נולד להם ספק זה ממזר מה לירש דילמא נמי לא חשיב כבנו משום דלא תפסי ביה קדושין וא קרינן כי תהיינה לא קרינן וילדה לו ור"א השיב גם ע"ז לא שאלתים דתלמוד' היה ערוך בפיו דילפינן מאחותך היא אפילו בחייבי כריתות דהוי אחותו ובנו ולא שאלתים אלא על היבום איכא לספוקי דלא נילוף אחוה אחיה מבני יעקב ובאמת גם ביבום מרבינן מאין לו עיין עליו וגילה להם סברא חדשה דעל ירושה לא צריך לשאול ואין צריך קרא לרבוי דפשיטא דהוי בנו מדכתיב גבי עריות אחותך היא אלא גבי יבום צריך לרבויי דס"ד דלא נילוף אחוה אחוה מבני יעקב ודוק כי דרך ישר הוא לאמיתו של תורה ונשובה לראשונות להבין דברי חכמים וחידותם לאחר שהשיב להם לא שאלתם אלא על פלוני חזרו ושאלו שלפי דבריך יש לנו עוד שאלות וספיקות שאלה אחת מה להציל הרועה כבשה מן הארי ר"ל אוריה ובת שבע מן דוד ומתחילה צריכין אנו לישב מה שאמר שמעי בן גירי שקילל לדוד קללה נמרצת ודרשו בגמ' גימטריא נואף הוא עי' מ"ש לעיל ובסדר זה לא נכתב אלא מה שצריך לענייננו ונקדים גמ' דכתובות דף ט' אמר ר' אלעזר אין אשה נאסרת על בעלה

אלא על עיסקא קנאה וסתירה וכמעשה שהיה ופריך מעשה שהיה קנאה וסתירה מי הוי ועוד מי אסרוהו ופירש"י מי אסרוהו לאורי' דאי אסרוהו על אוריה נאסרה גם על דוד דכשם שאסרה לבעל אסורה לבועל ומסיק הכי קאמר אין אשה נאסרת על בעלה בעד אחד אלא בשני עדים וכתב מעשה שהיה מפני מה לא אסרוהו ופי' רש"י שעדים הרבה היו יודעים והקשו התוס' ניהי דהי' ידוע לרבים שהביאה לביתו מ"מ לא ראו כמכחול בשפופרת שבפני בני אדם לא שימש ובדף י"ג אמר רב מלקין על היחוד ואין אוסרין על היחוד ר"ל אשה על בעלה אין אוסרין והקשה התו' וז"ל וא"ת דבסוף נדרים גבי האי נואף דעל גבי האי איתתא אמר לבעלה לא תיכול מהני תחלי דטעמינן חזי' אמר רבא האי איתתא שרי' דאם איתא דעביד איסורא ניחא לי' דלימות משמע אי לאו האי טעמא היתה נאסרת ע"י יחוד ויש לומר דנואף שאני עכ"ל הרי לתירוץ התו' אוסרין ף על היחוד של בעלה והתו' כתבו בשבת דף ט' עיקר מרידתו של אוריה משום דדוד אמר לו שילך לביתו ולאשתו והוא לא רצה ובסיפא דקרא כתיב ואני אבוא אל ביתי לאכול ולשתות ולשכב עם אשתי ולא רצה לעשות כמו שאמר לו דוד וזה הוי כמו מרידה ואי אמרינן דאוסרין על היחוד א"כ לא היה אורי' מחוייב לציית למלך משום דקיימא לן דאם אמר לו המלך לעבור על המצוה אינו מחויב לציית אותו כדאי' בפ' נגמר הדין דף מ"ט וכן פסק הרמב"ם בפ"ג מה' מלכים א"כ דינו כרוצח וזה היה כוונת שמעי בן גירי שאמר נואף הוא כיון שמוחזק לנואף א"כ לגבי' אסורה לבעלה אפילו ביחוד ושם הי' הרבה עדים שידעו מן היחוד א"כ עושה אוריה כדין שלא רצה לשכוב עם אשתו משום דאסורה לו א"כ לא היה חשיד מורד במלכות א"כ רוצח הוא: והשתא נבוא אל ביאור השאלה מהו להציל הרועה כבשה מן הארי ר"ל אוריה ובת שבע מן דוד משום דעל קושיות המקשה הנ"ל דפריך מפני מה לא אסרוהו על דוד משני בש"ס התם אונס הוי ואיבעית אימא כי הא דאמר שמואל בר נחמיני אמר ר' יונתן כל היוצא למלחמות בית דוד גט כריתות הי' כותב לאשתו נמצא יש לנו תירוצים שבת שבע היתה מותרת לדוד או משום דאנוסה היתה או משום דכל היוצא למלחמות בית דוד גט כריתות היה כותב לאשתו ונ"מ דאם היתה אנוסה א"כ היתה מותרת לאוריה והיה אוריה מורד במלכות שלא ציית למלך שילך לביתו אבל לדעת דגט כריתות הי' פי' רש"י שהי' מגרשים על תנאי שאם ימות במלחמה יהי' גט מיום כתיבתה והרי מת אוריה במלחמה והתו' הקשו דתניא במי שאחזו מה הוא באותן ימים ר' יהודה אמר הרי היא כאשת איש לכל דבר כו' ר' מאיר אומר בעילתה תלוי ופרש"י בעילתה תלוי הדבר תלוי עד שימות אי עד שיעמוד מחולי זה אם מת מן החולה הבא עליה פטור כו' דכשמת איגלאי מילתא דגרושה הוי בשעת ביאה ואם לא

מת הבא עליה בחטאת עכ"ל וא"כ לר' יהודא דבאותן הימים היא כא"א היתה בת שבע אסורה לדוד וכיון שאסורה לבעל אסורה לבועל וא"כ צריכין אנו להציל הכבשה מיד ארי וגם הרועה שלא הי' מורד במלכות כדין עושה שלא לציית למלך לעשות דבר איסור ולר' מאיר לאחר שמת אוריה איגלאי מילתא למפרע שפנוי בעל ולא היתה אסורה בת שבע לדוד אך לאוריה בעודו בחייו היתה אסורה בת שבע לדוד אך לאוריה בעודו בחייו היתה אסורה ולא היה מור במלכות וראיתי בספר שחיבר הגאון מהר"ש קאידנבר בפ' כי תצא שאוריה החתי היה מבני חת ונתגייר ואיתא בהקדמת זוהר הקדוש דף ח' ע"ב שאמר הקב"ה דאוריה לא קריב לעלמין לבת שבע דשמי חתם בגויה לסהדותא כתיב אוריה וכתיב אוריהו שמי חתם בהדי' דלא שמש בה לעלמין ולדעת התו' שכתבנו לעיל לא תתחתן קאי בגירותן ולר"ע אין קדושין תופסין בחייבי לאוין א"כ היתה בת שבע פנויה גמורה וגם שפיר עביד דלא ציית למלך שהיא היתה אסורה לו ואפשר שמהאי טעמא לא באה עליה כל ימיו כדעת הזוהר וא"כ בין לתירוץ אונס הי' ובין לתירוץ גט כריתות היתה בת שבע מותרת לדוד ולאוריה היתה אסורה מלאו דלא תתחתן אבל לדעת הרמב"ם דלא תתחתן קאי בגיותן ולא בגיורתן א"כ תופסי קדושין אוריה בבת שבע וא"כ יש להסתפק אי אונס היה א"כ אין אנו צריכין להציל לאורי' דהי' מורד במלכות דמותרת לו וגם בת שבע היתה מותרת אח"כ לדוד או דילמא משום כריתות היו כותבים על תנאי א"כ קודם שנתקיים התנאי היתה אסורה לאורי' ולא היה מורד במלכות ובת שבע מותרת לדוד או דילמא כיון דבשעת ביאה היתה אסורה לדוד נאסרה עליו עולמית אם לא שנימא שגט כריתות היו כותבים בלי תנאי כדעת ר"ת: ובזה יובן לאחר שר"א השיב להם לא שאלתם אלא על פלוני ר"ל אבשלום דוקא היה שאלתכם כדברינו הנ"ל אבל על שלמה לא שאלתים דס"ל כדעת הרמב"ם דשלמה לא חטא כלל דגירי גיירן ולא תתחתן קאי בגיותן אבל לא בגירותן א"כ תופסי קדושין אורי' בבת שבע א"כ נולד להם ספק אי להציל הרועה וכבשה מן הארי ר"ל אוריה ובת שבע מן דוד אי בת שבע מותרת לאורי' שהיתה אנוסה ומותרת גם לאוריה והי' מורד במלכות או היתה אסורה לדוד וגם לאוריה ולא היה מורד במלכות וצריכין אנו להצילה וגם הכבשה בת שבע צריכן אנו להצילה ור"א השיב להם לא שאלתם אותי אלא על הכבשה משום דס"ל דגט כריתות היה כותב ומספקא לן אי הלכה כר"י או כר"מ אבל על הרועה לא שאלתם שבין לר"י ובין לר"מ היתה אסורה לאוריה בעודו חי ולא היה מורד במלכו' ולא שאלתם אלא על הכבשה דלר' מאיר למפריע פנוי' היתה והיתה מותרת לדוד ולר' יהודא דינה כא"א ונאסרת על הבועל אבל על הרועה אין כאן ספק שצריכין אנו להצילו אליבא דכ"ע והם חזרו ושאלו

על הרועה משום דהיו סוברים כדעת ר"ת שלגמרי היה כותב גט כריתות בלי שום תנאי מש"ה מספקא להו גבי רועה אם אנו מחויבין להצילו או לא משום דאמרינן בפ' הדר דף ס"ג ע"ב גמירי דכל זמן שארון ושכינה שלא במקומו אסורין בתשמיש והקשו התו' וז"ל תימה לר"י גבי עובדא של אוריה היה ארון שלא במקומו דכתיב והנה הארון וישראל חונים בסוכות ואדוני יואב ועבדי אדוני ע"פ שדה חונים ואני אשכוב עם אשתי משמע שאחרי' מותרין בתשמיש מטה ולפ"ז י"ל דאוריה היה סבור שאסור בתשמיש ולא היה מורד במלכות מה שלא רצה לילך לביתו ולשכוב עם אשתו והשיב להם לפי סברתכם שהיה גירושין א"כ לא שאלתם אלא על הרועה משום דברועה איכא לספוקי משא"כ בבת שבע ליכא לספוקי כלל דהיתה פנויה גמורה ומותרת לדוד וק"ל:

על פרשת תצא - אור חדש

כתב המשנה למלך פ"י מהלכות אישות נסתפק מי ששלח שלוחו לקדש את אשה והלך השליח וקידש קידושי ספק מי אמרי' תפסו קידושי שליח להיות ג"כ קדושי ספק או דלמא דלא תפסי כלל קדושי שליח אפי' קדושי ספק לא ואף דהוא לא טען הכי מ"מ אנן ב"ד אומדי' דעתי' והעלה דתופס קדושי שליח ג"כ קדושי ספק ע"ש שמפלפל בזה ואמרתי גם אנכי באתי ליהודא ועוד לפשוט ג"כ כדבריו דגרסי' במכילתן די"ב אמר שמואל קידשה בתמרה אעפ"י שעומד כור תמרי' בדינר ובודאי לית ביה ש"פ הרי היא מקודשת וחוששין שמא ש"פ במדי וכו' ע"ש ונחלקו בפי' הרמב"ם והרא"ש בשם הר"י ז"ל הרמב"ם ז"ל כתב הטעם דחוששין שמא ש"פ במדי ושמא תוליך האשה התמרה לשם למדי נמצא נהנית ממנו שם ש"פ ויהי' קדושי דאורייתא וכתב הרמב"ם פ"ד מהל' אישות יראה לי דוקא דבר המתקיים כמו תמרים אבל קידשה בתבשיל או בירק או בשאר דברים שאינה מתקיים אין חוששין לקדושיו דהא אינו חושש שמא תוליך למדי מאחר שהיא מתקלקל אבל הרא"ש ז"ל הביא בשם ר"י טעם ופי' אחר בגמ' הא דחוששין שמא ש"פ במדי הענין הוא בדרך זה דחוששין שמא יבא אחד ממדי לכאן ויראה שמקדשין בתמרה שהוא ש"פ במקומה ואין חוששין לקדושיו יבוא להקל במדי גופא אם קידש בתמרה דהוא שוה פרוטה שם ובאמת שם הקדושין כזה הם דאורייתא ולפ"ז פשוט אין חילוק בין דבר המתקיים או שאינה מתקיים וכדי לבאר פלוגתא דרבוותא נכתוב מה שיש עוד לדקדק בגמ' דשם דאמרי' על הא דשמואל ההוא גברא דאקדיש בזוודי דאורדי יתיב ר"ש בר"א קמיה דרב וקא משער אי אית ביה ש"פ או לא ופריך ואי לית ביה ש"פ לא האמר שמואל חוששין ומשני כאן בקדושי ודאי כאן בקדושי ספק ההוא

דקא מקדש באבני דכוחלא יתיב ר' חסדא וקא משער אי אית ביה ש"פ אי לא ופריך ואי לית ביה ש"פ לא הא אמר שמואל חוששין ומשני ר' חסדא לא ס"ל הא דשמואל עכ"ל ויש לתמוה אמאי לא משני ג"כ כעובדא דר"ח כאן בקדושי ודאי כאן בקידושי ספק כדמשני לעיל וכבר הרגישו בעלי תוס' בקושיא זו ותו יש לדקדק למה לא משני לעיל דלא סבר ליה הא דשמואל ותו יש לדקדק באיזה סברא הם מחולקים מאי טעמא פליגי אדשמואל הא שמואל טעמא קאמר הן לפי' הרמב"ם הן לפי' הרא"ש ותו י"ל הא דמשני ר"ח לא ס"ל הא דשמואל ולא אמר בקצרה לא ס"ל הא דשמואל ובודאי על ר"ח קאי דמיניה קא סליק ונלע"ד ליישב דאי' במתני' בריש מכילתין בש"א בדינר ובשוה דינר בה"א בפרוטה ובש"פ ומקשי' בתוס' שם דבמס' עדיות תני ליה לגבי קולי ב"ש וחומרי ב"ה דהיינו אם קידשה אחד בפרוטה לב"ה דמקודשת הוי א"א ולב"ש אינה מקודשת הא מצינו ג"כ דפלוגתה זו מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה כגון שקידשה ראובן בפרוטה ובא שמעון וקידשה בדינר ומת ראובן אחר קידושי שמעון ולפ"ז לב"ש לא תפסי קידושי ראובן הראשונים ממילא חל קידושי שמעון השני והרי היא עכשיו א"א משא"כ לב"ה דתפסי בה שפיר קידושי ראובן ולא תפסי כלל קידושי שמעון והרי היא פנויה עכשיו ותירצו תוס' דלאו להכי איתשיל הפלוגתא כלומר דלא איתשיל בשנים שקידשה רק באחד שקידשה בפרוטה והוי מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ע"ש והארכתי קצת לבאר הדיבור שצריך לעניננו והקשה הגאון בעפ"י להך מימרא דאמר שמואל שזכרנו דאם קידשה בתמרה אף שעומד כור תמרה בדינר שהוא גוזמא אפ"ה מקודשת א"כ הדרי קושי' לדוכתיה אמאי תני במס' עדיות מקולי ב"ש וחומרי ב"ה ואיתשל רק לגבי חד הא ע"כ מוכרח דלא איתשל הפלוגתא רק בב' שקידשה ובאופן שיהי' מחומרי ב"ש ומקולי ב"ה בשלמא דקדושי דינר ופרוטה שפיר משכחת ליה בחד חומרי ב"ה וקולי ב"ש באחד שקידשה בפרוטה לב"ש אינה מקודשת כלל ולב"ה הרי היא מקודשת אבל בענין שוה כסף דפליגי ב"ש וב"ה דב"ש ס"ל בשוה דינר וב"ה ס"ל בש"פ ליכא למימר דפליגי באחד שקידשה בש"פ לב"ה מקודשת ולב"ש אינה מקודשת זה ליתא דהא גם לב"ש מקודשת דניחוש שמא יש שוה דינר במדי אע"כ לומר דפלוגתא בשנים שקידשה כגון שקידשה אחד בש"פ ובא שמעון וקידשה בשוה דינר דלב"ש תפסי קדושי' שני' בודאי דמאן יימר דקדושי הראשון הי' ש"פ במדי אבל לב"ה אינה מקודשת דהא קדושי הראשון בודאי הי' ש"פ במקומם והרי היא מחומרי ב"ש וקולי ב"ה א"כ מ"ט דתני במס' עדיות וא"ל דאכתי י"ל בא' שקידש בש"פ והנפקותא לב"ה הוי קדושי ודאי ולב"ש הוי קידשי ספק והנ"מ אם זינתה אחר הקדושין לב"ה הרי היא בסקילה משא"כ לב"ש גם

ז"א דתו' מקשי' במתני' מנ"ל דשוה כסף ככסף ותי' דיליף במה מצינו מעבד עברי כו' ע"ש וממילא אין עונשין על שוה כסף דהא במה מצינו גרע מק"ו א"כ ליכא מיתה כלל בש"כ ע"ש הגם שאליבא דאמת ל"ק קושי' זו כמבואר שם מ"מ אכתוב מה שהעלה במצודתי לחדד התלמידי' ולענין דרוש שלפנינו מקודם נתרץ דברי הרי"ף והרמב"ם הא דאי' לקמן ד"ה אר"ה חופה קונה מק"ו וכו' ופריך שלש תנן וארבע לא תנן ומשני מילתא דכתיבא בהדיא תני ומלתא דלא כתיבא בהדי' לא תני ופסק הרי"ף והרמב"ם דחופה אינו קונה דלא כר"ה והקשה הרא"ש למה פסק דלמא כר"ה דהא מאי דפרכינן אר"ה מתרצינן ליה ושפיר קאים מילתא דר"ה וכבר כתבנו לעיל פ' חיי שרה ישוב מספיק לזה ועוד יש לנו כמה וכמה אופני' והמה בכתובי' אצלנו ודרך אחד הצריך לענינו דהנה הק' הגאונים אמאי תני במתני' שטר קודם ביאה ולא קתני ביאה קודם שטר כאשר סידרן הקרא דכתיב ובעלה ואח"כ ויצאה והיתה דמיניה ילפי' שטר ותי' הריטב"א ז"ל משום דאסור לכתחלה לקדש בביאה מש"ה תני ביאה לבסוף ע"ש ואי' במרדכי הביאו בבית שמואל דאין מקדשין לכתחלה במטבע משום דדעתיה אצורתי' וצורתא עביד' דבטלה ולפ"ז קשה אר"ה דאמר חופה קונה מק"ו א"כ הא דתני במתני' כסף באיזה כסף מיירי מתני' אי מכסף מטבע הדרי קושי' לדוכתי' למה לא הקדים ביאה לשטר וא"ל משום הכי הקדים שטר לביאה משום דאין מקדשין לכתחילה בביאה א"כ ה"ל להקדים שטר אף קודם כסף דהא בכסף במטבע נמי אסור לקדש לכתחילה ואי פרושו דכסף במתני' היינו נסכא כסף ולא מטבע א"כ הדרא פירכת הש"ס לדוכתי' על ר"ה אמאי לא תני חופה במתני' וא"ל משום דהוי מלתא דלא כתובה מאחר דגמרינן לה מק"ו קשה האיך תני במתני' כסף דהיינו נסכא דהוא שוה כסף כמבואר במפורשים ולית דין צריך בשש ושוה כסף הוי ג"כ מלתא דלא כתובה בהדי' דהא ילפי' שוה כסף ממה מצינו ומה מצינו גרע מק"ו ונ"ל קושי' זו בדרך הפשוט דהנה הק' בעפ"י מאי מקשי' התו' מנ"ל דשוה כסף ככסף דלמא ילפי' לה מהיקשא דאחרת יקח לה מאמה העברי' ותי' דקושי' התוס' למאן דלא ס"ל היקשא דאחרת יקח לקמן במכילתן ע"ש:

והנה כך הצעת הש"ס דט"ז ע"א ובשטר מנ"ל א"ק ואם אחרת יקח לו הקישא הכתוב לאחרת מה אחרת מתקדשת בשטר אף זו נקנית בשטר הניחא למ"ד שטר אמה עברי' אדון כותבו ודמי האי שטר להאי שטר אלא למ"ד אב כותבו מא"ל דאיתמר שטר אמה העברי' מי כותבו ר"ה אמר אדון כותבו ר"ח אמר אב כותבו הניחא לר"ה אלא לר"ח מא"ל ומשני אמר קרא לא תצא כצאת העבדים אבל נקנית בקנין עבדים ע"כ הרי עינינו רואות דר"ה דריש היקשא דאחרת וא"כ שפיר קאמר ר"ה חופה קונה מק"ו והא דלא תני במתני'

משום מילתא דלא כתיבא בהדיא לא תני והא דתני במתני' בכסף לעולם אימא לך נסכא כסף ואפ"ה הוי מילתא כתיבא בהדיא לר"ה דילפי' מהיקשא דאחרת יקח לו וכיון דמכח היקשא ילפי' הוי מילתא דכתיבא כמו שטר דיליף ג"כ מהיקשא אבל הרמב"ם ז"ל פ"ד מה' עבדים פסק להדיא שטר אמה העברי' אב כותבו ולית לי' היקשא דאחרת כר"ח וממילא הוה שוה כסף מלתא דלא כתיבא בהדיא דהא ע"כ במה מצינו מע"ע גמרי' ואפ"ה קתני במתני' א"כ קשה אמאי לא תני חופה במתני' אלא ע"כ דאין חופה קונה ועל דא סמיך רבינו לפסוק דאין חופה קונה דלא כר"ה מכח פירכת הש"ס שלשתן תנן וארבע לא תנן והש"ס דמשני לה היינו לר"ה לשיטתו דס"ל אדון כותבו משא"כ כפי פסק הלכה דהלכה כר"ח ליתא להאי שינויא כמש"ל וזה ברור והנה יעויין במס' יבמות דכ"ז ע"ב איתמר רב אמר יש חופה לפסול' ושמואל אמר דאין חופה לפסולות ופירש"י דבכשירה כ"ע מד דחופה קונה כר"ה מש"ה פליגי כאן בפסולת דוקא ע"ש בתו' היטב הרי נתברר לנו דרב ושמואל תרווייהו ס"ל דחופה קונה וקשה עלי' פירכת הש"ס שלש תנן ארבע לא תנן ובע"כ כשינוי' הש"ס דמילתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני א"כ מ"ט תני שוה כסף במתני' וע"כ דס"ל דילפי' שוה כסף מהיקשא דאחרת יקח והוי מילתא דכתיבא כנ"ל ובהיות כן מיושב קושית פ"י לשמואל דאמר חוששין שמא ש"פ במדי איך תני פלוגתא דב"ש ודב"ה בשוה כסף במס' עדיות מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה הא לא משכחת לי' כלל כנ"ל ז"א דשמואל לשיטתו ושפיר אשכחן מקולי ב"ש וחומרי ב"ה כגון שקידשה אחד בש"פ לב"ה הרי היא מקודשת ודאי וחייבת מיתה אם זינתה מאחר דלשמואל ילפי' שוה כסף מהיקשא דאחרת ושפיר עונשין כמו קידושי שטר משא"כ לב"ש אבל לר"ח דס"ל שטר אמה העברי' אב כותבו ולית לי' היקשא דאחרת וע"כ ילפי' שוה כסף במה מצינו מע"ע ואין עונשין מן הדין וקשה שפיר קושית פ"י הנ"ל לכך דייק הש"ס בדקדוק גדול דר"ח לא ס"ל הא דשמואל כלומר דר"ח בלא"ה לא מצי סובר כשמואל מכח קושי' פ"י דהא שמעינן לר"ח דלית לי' היקשא דאחרת ובהיות כן י"ל דשמואל ור"ח בהא פליגי מר אית לי' היקשא דאחרת ומר לית לי' היקשא דאחרת ומש"ה לא משני לעיל דבעי דא דקא משער כמה רב דלית לי' הא דשמואל מאחר דרב אית לי' ג"כ היקשא דאחרת כמו שזכרנו ומה"ת יהי' פליגי אדשמואל לכך הוצרך לשנות כאן בקידושי ודאי כאן בקידושי ספק (ובאופן יותר נאה י"ל סיומא דהך מילתא דגבי ר"ח לא מצי לשנוי' דהוי משער לידע אם קידושי ודאי קשה מאי נ"מ בזה הא בין כך ובין כך צריכה הימנו גט וא"ל לענין מיתה הא לר"ח אין עונשין על שוה כסף מאחר דלית לי' היקשא דאחרת כמש"ל אבל לעיל הי' משער קמי' דרב ורב אית לי' הקישא דאחרת ועונשין על שוה כסף ושפיר

הי' משער לידע אם קידושי ודאי לענין מיתה וזו דמשער כמה רב דייקא) אבל לפ"ז יהי' קשה אהרמב"ם דרכבא אתרי רכשא דאיהו פסיק כר"ח דלית לי' הקישא דאחרת א"כ ע"כ ליתא להא דשמואל מכח קושי' פ"י הנ"ל ואפ"ה פסיק כהך דשמואל בתמרה לכך הוצרך הרמב"ם ז"ל לפרש פירוש אחר בהא דשמואל דלא כפי' ר"י והיינו דחוששין שמא תוליך התמרה למדי והיינו דוקא בדבר המתקיים אבל בדבר שאינו מתקיים אין חוששין לקדושין כנ"ל ובהיות כן בלא"ה לא קשה קושי' פ"י דאשכחן קולי ב"ש וחומרי ב"ה דאם קידשה בדבר שאינו מתקיים לב"ש אינה מקודשת אפי' קידושי ספק ועבפ"י שם ובזה נפשוט ג"כ שאלת הגאון בעל משנה למלך ז"ל דע"כ דגם ע"י שליח תופסין קידושי ספק דא"ל דע"י שליח אם קידשה קדושי ספק לא תפסי כלל וכלל לא א"כ הדרא קושי' התוס' לדוכתי' מנ"ל דר"ח לא ס"ל הא דשמואל וגם מנ"ל להרמב"ם לחלק בין דבר המתקיים דבלא"ה משכחת לה מקולי ב"ש וחומרא ב"ה לענין אם קידשה בש"פ ע"י שליח ודוק היטב ובחידושי הארכתי:

על פרשת תבא - כתנות אור

במדרש ילקוט והיה כי תבוא אל הארץ אין והיה אלא מיד כי תבוא אל ארץ עשה מצוה האמורה בענין שבשכרה תכנס לארץ ע"כ המדרש ומה שכתב אין והיה אלא מיד נכתב בצדו ס"א איננו ולדעתי אין למחוק ספרים ישנים וסברא דיוקני' כתבם בתורת אמת ונקדים מה שכתב החזקוני ואבן עזרא וז"ל והי' כי תבא בעבור שכתוב והי' בהניח כו' פי' לך כאן שיש מצות שהן קודם לוהניח רק כאשר תבוא והם הבכורים והמעשר וכתיבת התורה על אבנים ובנין מזבח והברכה והקללה על שני ההרים עכ"ל ולפ"ז קשיא לי דאי משמעות וירשת וישבת קודם לוהניח ה' מכל אויבך א"כ הא דקאמר הש"ס בפ' ב' דסנהדרין דף ך' שלשה מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה ואינו יודע איזה מהם תחילה כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק הוי אומר להעמיד להם מלך תחילה ואין כסא אלא מלך ועדיין אין אנו יודעי' אם להכרית זרעו של עמלק תחילה ואם לבנות להם בית הבחירה תחילה כשהוא אומר והניח ה' לכם מכל אויביכם וגו' והי' המקום אשר יבחר ה' הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה ולכאורה איכא למידק למה לי קרא גבי מלך שלהעמיד תחילה הא ממילא ילפינן דבעמלק כתיב והיה בהניח ובמלך כתיב כי תבוא אל ארץ וירשת וישבת משמעותו קודם והניח כמו שכתב חזקוני וא"כ כי יד על כס יה למה לי ועוד יש לדקדק למה לא מנו חכמינו ז"ל גם מצות בכורים דכתיב בה

וירשת וישבת אלא נראה דירשת וישבת לא משמע שהוא קודם והניח דיש לומר דירשת וישבת אחר והניח דאי אפשר לירש ולישב אם לא מהניח ולכך איצטרך כי יד על כס יה ללמוד דמלך תחילה והא דבכורים קודמים לוהניח משום דכתיב והי' כי תבוא משמע מיד לאחר ירושה וישיבה אבל במלך לא כתיב והיה רק כי תבוא וזה לא משמע מיד וזה פירוש המדרש ילקוט דקשיא לי' קושיתינו דאיך קאמר והיה כי תבוא לארץ וגו' שיהי' קודם לוהניח א"כ ל"ל קרא גבי מלך ומתרץ המדרש אין והיה אלא מיד ר"ל הכא דכתיב והיה משמע מיד לאחר ירושה וישיבה כאשר תבוא שהוא קרוב לביאתך משא"כ כי תבוא וירשת וישבת לא משמע מיד ולכך איצטרך קרא גבי מלך וק"ל:

ליישב הפסוקים ריש פרשה דכתיב והיה כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה וירשת וישבת בה ולקחת מראשית כל פרי האדמה וגו' ולכאורה איכא למידק למה נקט בקרא קמא אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה ובתר הכי כתיב אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נותן לך ולא כתיב נחלה והכא כתיב נחלה ועוד צריכין אנו לומר טעם למה באמת לא נתחייב בבכורים אלא לאחר ירושה וישיבה ולא קודם לכן כמו חלה דכתיב בבואכם ונקדים גמרא דגיטין דף מ"ח וזה לשונו אמר רב יוסף אי לאו דאמר ר' יוחנן קנין הפירות כקנין הגוף דמי לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש דאמר ר' אסי אמר רבי יוחנן האחין שחלקו לקוחות הן ומחזירין זה לזה ביובל ואי סלקא דעתך לאו כקנין הגוף דמי לא משכחת דמייתי בכורים אלא חד בר חד עד יהושיע בן נון והקשו התוס' שם ובב"ק דף פ"ח ע"ב וז"ל אנו איך מצאנו ידינו ורגלינו דקיי"ל כר"ל דקנין פירות לאו כקנין הגוף דמי וקיי"ל בדאורייתא אין ברירה א"כ הוי כלקוחות ומחזירין זה לזה ביובל א"כ לא משכחת דמביא בכורים אלא חד בר חד עד יהושיע בן נון ותירץ ר"י דכל הני דאית להו דאין ברירה לא יאמר האחין שחלקו מחזירין זה לזה ביובל רק ר' יוחנן לחודא להכי דייק על ר' יוחנן דלא מצא ידיו ורגליו אבל אנן לא סבירי לן שיהיה תלוי חזרת יובל בכך דהא ר' יוחנן גופא מודה דבימי יהושיע היה מביאין בכורים אפילו אמרינן דלאו כקנין הגוף דמי כדאמרינן אלא חד בר חד עד יהושיע בן נון וחלוקת יהושע נמי אמרינן בפרק יש נוחלין דירושה היא להם מאבותיהם ואפ"ה לא חזרו אותו חלוקה ביובל דסברא הוא כיון שחלקו ע"פ נביא ואורים ותומים ובגזירת הכתוב ולפיכך הביאו בכורים והשתא בהא סברא פליגי ר"י ושאר אמוראי דר' יוחנן סבר דמההיא לא ילפינן דגזירת הכתוב היתה ושאר אמוראי סברי דמהתם ילפינן לכל חלוקת ירושה דאין מחזירין ביובל אע"ג דלקוחות הן עכ"ל הרי לפי דברי התוס' דאותו חלוקה שחלקו וירשו בימי יהושיע לא החזירו זה לזה ביובל ע"פ גזירת הכתוב אבל בלא גזירת הכתוב כיון דקיי"ל אין ברירה

בדאורייתא וירושה הי' להם מאבותיהם היה הדין נותן להחזיר זה לזה וכיון דקיי"ל קנין פירות לא הוי כקנין הגוף לא היה ראוי להם להביא בכורים ולקרות הפרשה אך מחמת גזירת הכתוב שלא יהיו מחזירים זה לזה נתחייבו בבכורים באותו פעם וגם בדורות אחריהם ילפינן מחלוקה זה דאין מחזירין וכל יורש נתחייב בבכורים ובגמרא דר"ה דף י"ב ע"ב אמרינן דנחלה אין לה הפסק וזה שרמזה התורה בכאן בתחילת מצות בכורים שלא יקשה לך איך יתחייבו בבכורים כיון דירושה היא להם מאבותיהם וקיי"ל אין ברירה וצריכין לחזור ביובל וקנין הפירות לאו כקנין הגוף דמי א"כ לא יוכלו לומר ראשית פרי אדמה אשר נתת לי ה' ולכך הקדים הכתוב כי תבוא אל הארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה ר"ל שאין לה הפסק וירשת וישבת שתהא ירושה לך לנחלה וזה הוא ע"פ ה' ולא תהיה צריך להחזיר החלוקים ביובל ולכך ולקחת מראשית כל פרי אדמה אשר תביא מארצך אשר ה' אלהיך נותן לך ר"ל שהוא ע"פ אורים ותומים וע"פ ה' שהגורל הי' צווח שתחום פלוני ושבט פלוני יעלה ולכך אין אתה צריך להחזיר זה לזה ביובל ותוכל שפיר לקרות הפרשה כולה ולהביא בכורים אבל אם לא הי' נותן לך לנחלה עולמית אי אפשר להתחייב בבכורים ולקרות הפרשה ולכך בשבע שחלקו ושבע שכבשו שלא נתברר חלקם הוי כירדו לפירות ולא נתחייבו בבכורים וק"ל:

בפסוק ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה וגו' ארור מקלה אביו ואמו ונראה דנסמכו הני שני ארורים דאמרינן בפ"ק דקדושין דריש עולא אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך מאמר פיך לא נאמר אלא אמרי פיך בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהי' לך אמרו א"ה לכבוד עצמו הוא דורש כיון שאמר כבד את אביך ואת אמך חזרו והודו למאמרות ראשונות וזר נראה הסמיכות ארור איש אשר יעשה פסל ומסכה ופן תאמרו לכבוד עצמו הוא דורש ולכך אמר ארור מקלה אביו ואמו וק"ל: בפסוק הגר אשר בקרבך יעלה עליך מעלה מעלה ואתה תרד מטה מטה הוא ילוך ואתה לא תלונו הוא יהי' לראש ואתה תהי' לזנב ולכאורה איכא למידק ה"ל למימר הגר אשר בארצך מאי אשר בקרבך ואמרתי דרך מוסר אשר מיום שתוצץ הרעה במדינת פולין לקבל רבנים בשביל ממון שמתחילה קיבלו בשביל הלואה ואח"כ פרצו גדר ע"י עו"ג וכבר עמדו הרבנים גאוני ארץ והחרימו על זה ועל כל זה לא הועילו כלום ויד העו"ג היה במעל בראשונה ופרצו גדרן של עולם וה' יגדור פרצ' בישראל ואיתא בזוהר נשא דף קכ"ה ע"ב ואתהדרו אניון ערב רב רעיון על ישראל וכל חכמים ואנשי חיל וירא חטא בצערא בדוחקא ביגונא חשיבין ככלבים ואינן ערב רב עתירא אינון בחדוא בלא צערא בלא יגונא כלל גזלנין מארי שוחד דאינן דיינין רישא עמא כי מלאה ארץ חמס

מפניהם עלייהו אתמר היו צריה לראש ע"כ הרי דערב רב דהם היו גרים נתערבו בישראל והם ראשי עם וזה רמז לנו התורה הגר אשר בקרבך ר"ל שנתערב בקרבך ואינו ניכר יעלה עליך מעלה ואתה תרד מטה מטה ורמז התורה שדבר זה בא לך שע"י הוא ילוך ואתה לא תלונו וע"י הלואה הוא יהי' לראש ואתה תהיה לזנב כי עבד לוה לאיש מלוה וק"ל:

על פרשת כי תבא - אור חדש

חדש גרסינן ריש מס' פסחים מאי אור ר"ה אמר נגהי ר"י אמר אורתא מיתבי הבוקר אור והאנשים שולחו אלמא אור יממא הוא כו' מיתבי' כאור בקר יזרח שמש כו' מיתבי ויקרא אלהים לאור יום אלמא אור יממא הוא ה"ק למאיר ובא קרא יום ופריך אלא מעתה ולחושך קרא לילה למחשיך ובא קרא לילה והא קיי"ל עד צאת הכוכבים יממא הוא כו' תוס' ד"ה והא קיי"ל כו' אומר ר"י דפשיטא לי' לגמ' דעד צ"ה יממא הוא כו' דכתיב ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר ועד צ"ה ואומר והי' לנו הלילה למשמר והיום למלאכה כו' יעש"ה והקשה הגאון מוהרש"א ז"ל לפי פי' תוס' דהא דפריך והא קיי"ל עד צ"ה יממא הוא היינו מקרא דעזרא א"כ תקשה סוגיא דמגילה דף כ' ע"ב בפיסקא וכולם שעשו מעלות השחר כשרים מה"מ אמר רבא ויקרא אלהים לאור יום אלא מעתה ולחושך קרא לילה כו' והא קיי"ל עד צ"ה לאו לילה הוא אלא מהכא ואנחנו עושים במלאכה מעלות השחר עד צ"ה כו' א"כ קשה שם מאי פריך והא קיי"ל עד צ"ה לאו לילה הוא מנ"ל הא דא"ל דידע מסיפא דקרא דעזרא דכתיב ועד צ"ה דא"כ ידע בפשיטות מרישי' דקרא דנאמר מעלות השחר וכי היכא דמוכח דעד צ"ה לאו לילה הוא כן מוכח נמי דמעלות השחר יממא הוא וא"כ לא פריך מידי מנה"מ וע"כ דלא ידע כלל מקרא דעזרא ושוב מאי פריך והא קיי"ל מנ"ל זאת לפי' ר"י יע"ש ונלע"ד דרך חידוד דהנה לכאורה יש לפרש הא דפריך והא קיי"ל עד צ"ה לאו לילה הוא היינו דקיי"ל בסוגי' דריש ברכות דאמרי' שם זמן ק"ש של ערבית צ"ה ובאמת בכל סוגי' הש"ס ממש פריך והא קיי"ל היינו מסוגין וכן המפרשים הרגישו בזה אולם עדיין יש לדקדק בזה דהנה הקשו תוס' במכילתן ומס' מגילה שם ד"ה והי' לנו הלילה למשמר הא דאמרי' במס' ברכות גבי ק"ש אע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר והלא ראיה גמורה הוה דצ"ה הוי לילה ותירצו דמ"מ אין זה ראיה גמורה דבאותו זמן הוה זמן שכיבה די"ל זמן שכיבה מאוחר לצ"ה והעיקר זמן ק"ש של ערבית תלוי בזמן שכיבה יעש"ה ולפ"ז ליכא לפרש כלל דפריך והא קיי"ל מכח סוגיא דריש ברכות דבאותו זמן הוי לילה מדקורין ק"ש בזמן צ"ה די"ל

לעולם דזמן לילה הוא מקודם והא דזמן ק"ש אינה רק בזמן צ"ה היינו משום דבשכיבה תלי' מילתא וזמן שכיבה מאוחר כמ"ש תוס' אך איתא בירושלמי שני דעות חד יליף ק"ש של שחרית וערבית מקרא דוהגית בו יומם ולילה וחד יליף מבשכבך ובקומך יע"ש:
ואיתא במס' דילן ובמסכ' מנחות דף צ"ב ע"ב אר"י כל הקורא ק"ש שחרית וערבית מקיים לא ימוש ס"ת הזאת מפיך מדכתיב אח"ז והגית בו יומם ולילה ואסור לאומרה בפני עם הארץ ורבא אמר מותר לאומרה בפני ע"ה כו' ופירשו דיליף מדכתיב לא ימוש ס"ת כו' סמוך לפסוק והגית בה יומם ולילה דמיני' ילפינן ק"ש של שו"ע כהך דעה דירושלמי שזכרנו והנה להני דילפי' ק"ש של שו"ע מקרא דוהגית בה יומם ולילה י"ל שפיר דפריך והקיי"ל מסוגיא דברכות כנ"ל דא"ל דהתם בזמן שכיבה תליא דהוא מאוחר ז"א דלדידהו ילפי' מיומם ולילה הרי דגם זמן ק"ש של ערבית הוי תלוי בלילה ומדחזינן דמאחרי' ק"ש לצ"ה ש"מ עד אותו זמן לאו לילה הוא ובזה מתורץ קושי' מהרש"א שזכרנו בצירוף מה שיש להעיר בשינוי לשון הש"ס דכאן פריך והא קיי"ל עד צ"ה יממא הוא ובמגילה אמרי' והא קיי"ל עד צ"ה לאו לילה הוא משום דבמגילה מרי' דשמעתין הוא רבא דרבא גופא ס"ל במנחות מותר לאומרה בפני ע"ה הרי דע"כ ס"ל דמוהגית בה יומם ולילה ילפינן זמן ק"ש של שו"ע דאל"כ מנ"ל למידרש מיני' דסגי בק"ש לענין ת"ת א"כ פריך שפיר והא קיי"ל מסוגיא דברכות מדחזינן דקורין ק"ש בזמן צ"ה וא"ל בזמן שכיבה תלוי זמן ק"ש דהוא מאוחר ז"א לרבא גופי' דיליף זמן ק"ש של ערבית מלילה ש"מ בלילה תלי רחמנא וע"כ דעד אותו זמן לאו לילה הוא דאי הוי לילה מקודם לכן יהי' זמן ק"ש ג"כ באותו עת דהא בזמן לילה תלי רחמנא ומש"ה דייק ואומר והא קיי"ל עד צ"ה לאו לילה דא"ל דיממא הוא באותו זמן עד צ"ה דהעיקר הוכחתו הוא מדלא קרינן ק"ש מקודם ש"מ לא הגיע עדיין זמן לילה אבל מקרא דעזרא דמוכח מיני' דהוה יום עד צ"ה כנראה למעיין לא ידע עדיין המקשן אבל במכילתן דייק והא קיי"ל עד צ"ה יממא הוא דזהו לא מוכח כ"א מקרא דעזרא ופריך שפיר דעיקר הוכחת המקשן בכאן מקרא דעזרא וק"ל:
או יאמר דרך פשוט דבמס' מגילה י"ל דפריך והא קיי"ל מסוגי' דש"ס כנ"ל משא"כ הכא דיש לדקדק למה פריך מקודם מקרא דאחי יוסף ומקרא דשמואל ואח"ז פריך מן קרא דבראשית ויקרא אלהים לאור יום דמהראוי להקדים המוקדם ולפרוך תיכף מקרא דבראשית וז עכ"ל הא דפריך והא קיי"ל כוונתו מקרא דעזרא ובהיות כן י"ל דגם מקשן הראשון ידע משנוי' הש"ס למאיר ובא כו' רק סמך את עצמו על פירכא שני אלא מעתה ולחושך קרא לילה והא קיי"ל והיינו מקרא דעזרא דהוא מאוחר בכתובי' ולכך איחר לפירכא זאת בסוף ובחידושי הארכתי בזה ודוק היטב:

על פרשת נצבים - כתנות אור

במדרש הביאו רש"י ז"ל למה נסמכה פ' נצבים לקללות לפי כששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים הוריקו פניהם ואמרו מי יכול לעמוד באלו התחיל משה לפייסן אתם נצבים היום כו' לעברך בברית ה' אלהיך ובאלתו אשר ה' אלהיך כו' וכבר צווחו בי' קמאי דקמאי חדא דיש לדקדק למה אמר מאה קללות חסר שתים ה"ל למימר צ"ח קללות. ושמעתי וכן מצאתי בס' כלי יקר שכתב דבאמת הם מאה קללות אלא שחסר שתים מה שאינו מפורש אבל רמז עליה' במש"כ גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה והרי עם שתים אלה הם מאה. וכתב שהיו מתיראי' משני קללות האלו שלא נכתבו בפירוש. והנה לפי פי' הכלי יקר גדלה התמי' למה באמת לא היו מתיראים מצ"ח קללות ונתיראו מאותן ב' קללות שלא נזכרו בפירוש אלא ברמיזה ועוד צריכין אנו לעמוד ולחקור מה הם אותן שתי קללות שלא נכתבו בפירוש רק בדרך רמז. ונ"ל דאותן ב קללות מרומזים בפ' וילך והיה כי תמצאנה צרות רבות ורעות. ואמרי' ריש חגיגה מאי רעות רבות וצרות אמר רב רעות שנעשו צרות זו לזו כגון זיבורתא ועקרבת' ופירש"י ותוס' דרפואות נשיכת זו קשה לזו דאמרי' בפ"ג דע"ז קרירא לעקרבא וחמימא לזיבורי וחלופי סכנת' כו' ולפ"ז דהם אותן ב' קללות דלא נכתבו בפירוש לכך היו מתיראין כי אין להם תקנה כנ"ל. ומצאתי און לי במ"ר פ' ואתחנן וז"ל רבנן אמרי למלך שיצא בנו לתרבות רעה והי' לו שלשה פדגוגין א' אמר יעשה לו כבלים של מאה ליטרין כך אמר משה יעשו לו כבלים של ק' ליטרין שנאמר ומצאו רעות רבות וצרות. ואין לו הבנה כי איך מרומז בפסוק זה כבלי' של ק' ליטרין. ובעל מתנות כהונה נדחק בזה מאד אבל לפי דברינו ניחא שמרומז בפסוק זה מאה קללות לתשלום הצ"ח קללות והם יחד מאה והם זיבורא ועקרבא. ושפיר קאמר דמשה אמר יעשו לו כבלי' של ק' ליטרי' דכתיב ומצאו רעות רבות וצרות שנעשו צרות זו לזו כנ"ל. ולדעתי זה סוד שיש לקיים בכל יום מאה ברכות נגד מאה קללות הללו לבטלם. והרב מהרש"א כתב וז"ל הענין מבואר שאמר כן על עובדי ע"ז כי אנכי הוא מ"ע מצד החסד מדת מים. ולא יהי' לך הוא ל"ת מצד הדין והוא מדת האש. כמ"ש בע"ז אש אכלה אל קנא. והעובד ע"ז הוא עובר על מ"ע דאנכי ועל ל"ת דלא יהי' לך שהם מדת מים ואש והם זיבורתא ועקרבתא וא"כ לפי' מהרש"א שני קללות הללו אינם באים אלא בעובד ע"ז ולא על שאר עבירות. ובזה יובן המדרש הנ"ל בשעה ששמעו ישראל מאה קללות חסר שתים ר"ל שהם מאה קללות אלא ב' שחסרו לא נאמרו בפירוש אלא ברמז והבינו שמרומז בפסוק צרות רבות ורעות שנעשו צרות זו לזו והם זיבורא ועקרבא ואין למכה זו רפואה ולכך הוריקו פניהם ואמרו מי יכול לעמוד באלו ר"ל באותן ב' מכות

ולכך התחיל משה לפייסן אתם נצבים היום לעברך בברית כו' למען הקים אותך לעם והוא יהי' לך לאלהים ר"ל כשלא תעבדו ע"ז ותדבקו בקב"ה להיות לך לאלהים אזי אין אתם צריכים להתירא מב' קללות הללו שאינם באים אלא על העובד ע"ז וק"ל:

בפסוק ולא אתכם לבדכם אנכי כורת את הברית הזאת ואת האלה הזאת כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו וכו'. והנה בפסוקים אלו רבו הדקדוקים בפרטות שאמר כי בשרירות לבי אלך ופי' התרגום בהרהור לבי אלך ויש לתת לב להבין במה יתפאר שילך בהרהור לבו. וביותר במה דקאמר למען ספות הרוה את הצמאה ופרש"י הרוה שוגג צמאה מזיד ולכאורה אין להבין הפסוקים אלו ולישב המשך הפסוקים נקדים גמרא דנדרים דף כ"ה נדרי הבאי אמר קונם אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים א"ל רב הונא לרב אשי דלמא גברא קינא דשומשני' חזי ואסיק להון שמא עולי מצרים ושפיר משתבע אמר ליה כי משתבע אדעתי' דידן אשתבע ופריך ואנפשי' לא עביד אינש דמשתבע והתני' כשהן משביעין אותו וכו' וכן מצינו במשה שהשביען בערבות מואב אמר הוי יודעין שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי ועל דעת המקום שנא' לא אתכם לבדכם מאי אמר להם משה לישראל לאו הכי קאמר להו דילמא עבידתן מילי ואמריתון על דעתינו משום הכי קאמר על דעתי לאפוקי מאי לאו לאפוקי דאסיקו לשמא דע"ז אלוה מכלל דעביד אינש דמשתבע אדעתי' דנפשי' ופרש"י דמסקי שמה דע"ז אלוה ופלחו לי' ובעי למהדר נפשייהו דאמרי דפלחו לאלוה ומשני לא ע"ז איקרי אלוה דכתיב בכל אלהי מצרים אעשה שפטים וכן איתא גמרא זו בשבועות דף כ"ט והתם מביא קרא אחר דע"ז איקרי אלוה דכתיב אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשה לך ובתוס' בשבועות בד"ה כשהשביע משה לישראל כתבו וז"ל קצת קשה מאי היתה מועלת השבועה כמו שהיה ירא שיעבדו ע"ז כמו כן הי' לירא שיעברו השבועה עכ"ל ולי נראה ליישב קושי' התו' משום דאי' בפ' שבועות הדיינים בכל עבירה שבתורה אם יש לו זכות תולין לו שנים ושלש דורות וכאן נפרעין ממנו לאלתר שנא' ובא אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמו לשקר כו' ובזה ניחא אי לא השביע משה להם היו יכולים לומר שיתלו להם שנים ושלש דורות ולא יענשו הם עצמם אלא דורות הבאים אבל בשבועה אם יעברו יענשו אותם עצמם ולא יתלו שנים ושלש דורות ויהי' מתיראים לעבור על השבועה שלא יפגע בהם הפורענות בגופם נמצא אנו לומדים שהוצרך משה להשביעם כדי שיראו שלא יבא העונש על גופם וגם הוצרך להשביעם על דעתו שלא ילכו אחר דעתם שיקראו לע"ז אלהות ושפיר יקיימו שבועתם שיאמרו בלבם היה על ע"ז שנקרא אלהות וכל זה עם ע"ז נקרא אלהות אבל אי ע"ז לא נקרא אלהות לא היה צריך להשביעם על דעתו והא אין אדם

משתבע אדעתיה דנפשיה: וזה פי' הפסוק לא אתכם לבדכם אנכי כרת את הברית וגו' ר"ל לא על דעתכם אלא על דעתי ועל זה בא לומר טעם למה אני איני סומך על דעתכם הלא בתר פומיה אזלינן ולכך אמר כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים וגו' פן יש בכם איש או אשה אשר לבבו פונה היום ללכת לעבוד את אלהי הנכרים ר"ל שע"ז שלהם נקרא אלוה במצרים כתיב ובאלהי מצרים אעשה שפטים וגם כתיב אלהי כסף ואלהי זהב וכיון שנקראו אלוהי העו"ג אלוהי יש לחוש שאם לא הייתי משביע על דעתי אלא על דעתכם הי' מסקי שם ע"ז אלוה והי' מהרהרים בלבם לעבוד לע"ז שנקרא ג"כ אלוה ולכך והי' בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו שלום יהי' לי כי בשרירות לבי אלך אחר הרהור לבי שהייתי מהרהר על ע"ז שנקרא ג"כ אלוה וזה אני מקיים והפה אינו מכחיש מה שבלב למען ספות הרוה את הצמאה לעשות הכל במזיד ובדרך היתר להם ולכך הוצרך אני להשביע על דעתי אך שלא יקשה לך קושי' התוס' אם אתה מתירא שלא נעבוד ע"ז א"כ בשבועה נמי יש לחוש שלא נעבור על השבועה לכך כתב טעם בצדו לא יאבה ה' סלוח לו כי אז יעשן אף ה' וקנאתו באיש ההוא ורבצה בו כל האלה הכתובה ר"ל שיפגע בו הקללה והאלה משא"כ בשאר עבירות תולין שנים ושלשה דורות ולא הי' מתירא מן העונש ולכך הוצרך להשביעם על דעתו שלא ילכו אחרי הרהור לבם ויהי' להם יראת העונש מצד השבועה וק"ל: באבות דרבי נתן פרק ל"ג הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם וגו' נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד למה הלא כך אמר עזרא אם יבוא אליהו ויאמר לי מפני מה כתבתי כך אומר אני לו כבר נקדתי עליהם ואם יאמר לי יפה כתבתב אעבור הנקודה ע"כ ולכאורה תמוה הוא ואין לו הבנה ונ"ל לישב ע"פ גמ' דסנהדרין דף מ"ג ע"ב כתנאי הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם נקוד על לנו ולבנינו ועל עי"ן שבעד מלמד שלא ענש על הנסתרות אלא עד שיעברו ישראל את הירדן דברי ר' יהודה אמר לו ר' נחמי' וכי ענש על הנסתרות לעולם הלא כבר נאמר עד עולם אלא כשם שלא ענש על הנסתרות כך לא ענש על עונשים שבגלוי עד שיעברו ישראל את הירדן ע"כ הגמ' ופי' רש"י והכי קאמר מלמד מה שלא ענש על הנסתרות לא נהג אלא עד שיעברו אבל משעברו ענש וכו' יעויין שם הרי לר"י לא נכתב רישא דקרא כהוגן דכתיב הנסתרות לה' אלהינו הלא משעברו ישראל הירדן ענש אף על הנסתרות ומוכרחים אנו לומר דהנקודות באים למעט שלא נהג דבר זה שלא לענוש על הנסתרות אלא קודם שעברו ולא לאחר שעברו ולר' נחמי' דס"ל אף על עונשים שבגלוי לא העניש קודם שעברו הירדן א"כ סיפא דקר וכתב שלא כהוגן דאיך קאמר והנגלות לנו ולבנינו הלא לא ענש על עונשים שבגלוי קודם שעברו וע"כ מוכרחים אנו לומר דהנקודה

בא לתקן שאף על עונשים שבגלוי לא ענש קודם שעברו ישראל הירדן והנה לר"י ענש לעולם על הנגלות אף קודם שעברו ולר"נ לא ענש על הנסתרות לעולם והנה בלא נקודה מצינו לומר דפשטי' דקרא דעל הנסתרות לא ענש לעולם ועל הנגלות ענוש לעולם אף קודם שעברו ישראל הירדן וא"כ נכתב הכל כהוגן ואין צריך לשום נקודה ובזה יובן דעזרא הי' מסופק אם ענש ישראל על הנסתרות לאחר שעברו או לא וכן הי' מסופק אם ענש ישראל על עונשי' שבגלוי קודם או לא ענש לכך אמר עזרא אם יבא אליהו ויאמר מפני מה כתבת כך ר"ל שידע האמת שענש על הנסתרות לאחר שעברו ישראל הירדן א"כ ישאל אותי מפני מה כתבת כך סתם הנסתרות לה' אלהינו הלוא אף על הנסתרות ענש לאחר שעברו את הירדן וכן אם ידע אליהו שלא ענש אף על הנגלות קודם שעברו ישראל הירדן א"כ ישאל אותי מפני מה כתבת כך ר"ל שכתבת סתם והנגלות לנו ולבנינו הלא קודם שעברו ישראל הירדן לא ענש אף על הנגלות ומחזי ח"ו כשיקרא לכך אומר אני לו כבר נקדתי למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' ובאה הנקודה למעט ממשמעות שלא נהג כן לעולם ואם אומר לי יפה כתבת כפשטי' דקרא שלא ענש על הנסתרות לעולם ועל הנגלות ענש אותם אף קודם שעברו לכך אומר אעבור את הנקודה ר"ל כשאמחוק הנקודה ממילא נפרש כמשמעות פשטי' דקרא דנסתרות לעולם לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו וזה דרך אמת לאמתו של תורה: ועפ"ז אמרתי לישב הא דאמרינן בסנהדרין דף מ"ג ע"א אמר רב אסי אמר ר' חנינא מלמד שמעל עכן בשלשה חרמות שנים בימי משה ואחד בימי יהושיע ופריך ועד השתא מ"ט לא איענש אמר ר' יוחנן משום ר"א לפי שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן כתנאי דר' יהודה ס"ל דעל הנסתרות לא ענש אלא עד שיעברו ישראל את הירדן ור' נחמי' סבר דאף על עונשין שבגלוי לא ענש עד שעברו ישראל את הירדן ועפ"ז נ"ל ללמד זכות על יהושיע דאמרינן שם בדף מ"ד ע"א אמר ר' נחמן אמר רב מאי דכתיב תחנונים ידבר רש ועשיר יענה עזות תחנוני' ידבר רש זה משה ועשיר יענה עזות זה יהושיע מסיק משום דאמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ונראה דכוונתו הי' לטובה משום שראה יהושיע שנענשו ישראל ונפלו לפני אנשי עי הי' יודע שבודאי הקב"ה מעניש ישראל בשביל אחרים הן למ"ד לאחר שעברו ישראל הירדן על הנגלות הן למ"ד שענש ג"כ על הנסתרות לכך אמר ולו הואלנו ונשב בעבר הירדן ולא נכנסנו לערבות ולא הי' מענשי' לצדיקים בשביל אחרים וק"ל:

בפסוק ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ועשית את כל מצותיו וגו' כי המצוה הזאת אשר אנכי מצוך היום לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר

לנו אל עבר הים ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה כי קרוב הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו ואיכא למידק בהני מקראי קודש מאי צריך קרא לומר כי המצוה לא נפלאת ולא רחוקה לא בשמים ולא מעבר לים הוא ונ"ל לומר דאיתא בפרק המגרש דף פ"ד ע"א ת"ר הרי זה גיטך ע"מ שתעלי לרקיע ע"מ שתעברי את הים הגדול ברגלך אינו גט ר' יהודא בן תימא אמר כזה גט כלל אמר ר' יהודה בן תימא כל תנאי שאי אפשר לקיימו בסופו התנה עליו מתחילתו אינו אלא כמפליגו בדברי' וכשר אמר ר' נחמן אמר רב הלכה כר"י בן תימא ולפ"ז ניחא דהכתוב בא לומר ואתה תשוב ושמעת בקול ה' ואל תאמר הלא הקב"ה התנה עמנו ליתן הברכות והקללות ע"מ לעשות מצותיו וזה הדבר שאי אפשר לקיימו ובטל התנאי ולכך אמר כי המצוה הזאת לא נפלאת ולא רחוקה היא ממך לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו והרי התנאי בדברי' שבידך לקיים והוי תנאי גמור ואם אתם מקיימי' התנאי אזי הקב"ה מקיים הבטחתו בברכה והקללה יבואו אם לא תקיימו וק"ל:

ובדרך אחר נראה ליישב המשך הפסוקים דהא יש להקשות איך מהני תשובה שיתקרב החוטא להקב"ה הלא קיי"ל נראה ונדחה אינו חוזר ונראה ואדם הי' נראה תחלה וכשחטא נדחה מקדושתו איך יהי' חוזר ונראה בתשובה וקושיא זו, חפשתי בכל המפרשים ולא מצאתי בשום מפורש תירוץ על קושיא זו ונ"ל לומר תירוץ נכון דהא איתא בזבחים דף ל"ד ע"ב גבי קיבל הכשר ונתן לפסול יחזיר לכשר ופריך ולהוי לי' דיחוי ותירץ רב אשי כל שבידו לא הוי דיחוי ופי' רש"י שבידו לתקן אבל ההוא דמשתלח לאו בידו לתקן דמי יימר דיהבי לי' אחרינא עכ"ל הרי לפניך דאם תולה בדעת אחרים לאו בידו לתקן דלמא לא יהבי לי' וזה פי' הפסוק כי המצוה הזאת לא רחוקה היא לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ולא מעבר לים היא לאמר מי יעבר לנו אל עבר הים ויקחה לנו כלומר אלו הי' צריך לאלו לא הוי בידיו לתקן דמי יימר שישמע לנו הוי נראה ונדחה ואין חוזר ונראה אבל המצוה הזאת קרוב אליך מאד ובידו לתקן וק"ל:

על פרשת נצבים - אור חדש

גרסינן במס' כתובות דף ל"ג ע"ב אמר רב שמואל ב"י לא שנו אלא מתקנת עזרא ואילך אבל קודם תקנת עזרא שבתי דיני' קבועי' בכל יום אשה נשאת בכל יום ופריך והא בעינן שקדו דטריח לי' מאי שקדו דתני' מפני מה אמרו בתולה נשאת ליום הרביעי שאם הי' לו טענות הי' משכים לב"ד ותנשא באחד בשבת שקדו חכמים על תקנות בנות ישראל

שיהי' אדם טורח בסעודה שלשה ימים כו' ומסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בשלישי בשבת כו' ובשני לא יכנוס פרש"י כדי שיהי' לו שקדו שני ימי' עכ"פ יעש"ה והקשה רש"י ז"ל מאי פריך מאי שקדו הלא ממשנתינו מוכח שקדו דהא פרכינן דף ב' אלא אי איתמר הכי איתמר אר"י מפני מה אמרו חכמים בתולה נשאת ליום הרביעי שאם יהי' לו טענות בתולים כו' ותנשא באחד בשבת שקדו כו' הרי ממשנתנו מוכח שקדו ותו איכא לדקדק למה להתרצן להביא כל אורך לשון הברייתא ובשני לא יכנוס כו' ואמרתי דרך פלפול דהנה מדקדקים העולם למה להש"ס למיפרך כ"כ באריכות מפני מה אמרו חכמים בתולה נשאת ליום הרביעי כו' הלא ממתני' קא סליקנא ה"ל למיפרך בקוצר ותנשא באחד בשבת אך י"ל בדרך זה דהנה מקשה האלגזי למה לא קתני במשנתנו בתולה נשאת ונבעלת ליום הרביעי ולמה נקט רק נישאת יעויין בס' נ"ש והנה לכאורה י"ל ע"ז דהא מסקינן לקמן דף ה' ע"א דנבעלת ליל חמישי משום ברכה דדגים יע"ש אבל ז"א דהלא אם באנו לפרש דכוונת תנא דמשנתינו דלא תני דנבעלת ברביעי משום ברכה א"כ לא פריך לא מידי ותנשא בא' בשבת דהא בא' בשבת ליכא ברכה וכאשר הקשו תוס' באמת ועכ"ל דס"ל להמקשן דאין הטעם של תנא דידן רק מה שהוא מיקרי עבריינא ולא מטעמא דברכה שהוא הברירה למי שירצה ואינו כ"א עצה טובה והראי' דלא קתני כ"א הטעם משום טענת בתולים ובהיות כן קשה ג"כ ותהי' נבעלת ג"כ ברביעי וקשה ליתני נשאת ונבעלת ברביעי כקושי' המפרשים ע"ש אך י"ל דהנה תוס' כתבו שם ד"ה ליום הרביעי ולא בליל חמישי דלית כתובה דלא רמי בה תיגרא איכא למיחש שיטרד בנשואין וכתובה ולא יבעול יעש"ה הרי עינינו רואות דתנא התנא דנשאת ביום דוקא א"כ אי הוה קתני נשאת ונבעלת ביום להשמיענו הרבותא דיכול לבעול ביום ולא חיישינן לקרורי דעתי' מ"מ הוי מקום לטעות דכמו גבי הביאה אינה בהכרח להיות ביום דהא בליל חמישי דסמוך לזמן קביעות בד' בודאי עדיף טפי ה"ה הנשואין נמי לאו דוקא יום ד' אלא ה"ה בליל חמישי והא דנקיט ליום הרביעי קמ"ל לרבותא דנבעלת ג"כ ביום ולעולם אימא לך דהנשואין יכול להיות ג"כ בלילה ובאמת אינו רשאי לעשות הנשואין דלית כתובה כו' לכך תני רק נשאת ליום הרביעי להורות דלא בליל החמישי כנ"ל והנה איתא לקמן דף ה' דלא יבעול במוצאי שבת גזירה שמא ישחוט בן עוף א"ל אביי אלא מעתה יה"כ שחל להיות בשני בשבת ידחה גזירה שמא ישחוט בן עוף ומשני התם דלנפשי' לא טרוד הכא דלאחרי' טרוד א"נ התם אית לי' רווחה פירש"י לשחוט בלילה שהסעודה אינה עד למחר הכא לית לי' רווחה יעש"ה והרמב"ם ז"ל הביא דאין נושאין נשים באחד בשבת גזירה שמא ישחוט בן עוף והיינו ע"כ כשינויא קמא דלשינויא בתרא

היכא דאית לי' רווחא לשחוט בלילה לא שייך האי גזירה כנ"ל אך לשינויא קמא שפיר אמרינן לאחרים טרוד אף בדאית לי' רווחה והנה באמת דעתו פליאה דבכ"מ פוסק כלישנא בתרא ואולי מסתמא דגמ' הנ"ל יש להוכיח דשינויא קמא עיקר דהא יש לדקדק כנ"ל למה להמקשן להביא כ"כ באריכות מפני מה אמרו בתולה נשאת ליום הרביעי כו' ה"ל למיפרך ותנשא בא' בשבת אלא ע"כ דס"ל להש"ס כשינויא קמא דלאחרי' טרוד אף בדאית לי' רווחא בלילה וא"כ בקצרה לק"מ ותנשא בא' בשבת י"ל משום גזירה שמא ישחוט בן עוף לכך פריך הכי מפני מה אמרו חכמים הלשון בתולה נשאת ליום הרביעי ולמה לא אמרו ג"כ נשאת ונבעלת ליום הרביעי וא"ל משום דהוה מקום למיטעות ולומר דרשאים לעשות הנשואין בליל חמישי ג"כ ז"א דא"כ תקשה ותנשא בא' בשבת ויהי' הסעודה בליל ב' דהא עיקר תירוץ שלנו דאינה נישאת ליום א' משום גזירה שמא ישחוט בן עוף וקשה יהי' הנשואין בליל ב' דאז איכא בודאי ריוח גדול לילה ויום ואז ליכא מאן דפליג דלא שייך שמא ישחוט בן עוף עיין עליו ומהכרח לומר דאינם רשאין לעשות הנשואין בלילה כו' דלית כתובה דלא רמו בה תגרא וחיישינן שמא יטרוד ולא יבעול וכיון דמהכא שמעינן לה כבר דאינם רשאי' לעשות הנשואין בלילה מטעם שכתבו התוס' דליכא כתובה כו' א"כ עדיין קשה ליתני נשאת ונבעלת ליום הרביעי כיון דליכא לנו למיטעות כלל ובהיות כן מיושב קושי' רש"י ז"ל בשמעתין דמאי פריך והא בעינן שקדו דהא ממשנתינו מוכח דבעינן שקדו מדלא נשאת בא' בשבת כדריש פירקין ז"א דהוה לנו מקום לומר דלעולם במסקנא לא בעינן כלל שקדו והא דלא נשאת בא' בשבת גזירה שמא ישחוט ב"ע דלאחרי' אף באית לי' רווחא בלילה טרוד וא"ל דקשה נשאת ונבעלת ליום הרביעי דז"א דהא יוכל להיות הנשואין גם בליל חמישי וא"ל א"כ תהי' נשאת ביום א' הוה מקום לומר באותו ה"א משום הכי לא תנשא ביום א' משום שקדו ולא משום שמא ישחוט ב"ע בכדי שלא נצרך לחלק ולומר נשאת דוקא ביום ונבעלת אפי' ביום וכ"ש בלילה לכך היינו מוכרחים לומר משום שקדו אבל לפי האמת דתני רק נישאת ליום ד' י"ל מש"ה באחד בשבת לא משום שמא ישחוט ב"ע ולא משום שקדו אבל מן הברייתא מוכח שפיר דגם במסקנא צריכין אנו לשקדו דקתני מן הסכנה ואילך נהגו העם לכנוס בשלישי כו' ובשני לא יכנוס וע"כ הא דבשני לא יכנוס היינו מטעם שיהי' שקדו עכ"פ שני ימים הרי להדיא דגם במסקנא בעינן שקדו ומוכח שפיר דוקא מברייתא ולא מכח פירכא דמתני' ולפמ"ש אזלא לה כל סוגי' דלעיל ודהכא כלישנא קמא דלאחרי' טרוד אף בדאית ליה רוחא ומש"ה פסק הרמב"ם ז"ל כלשון הראשון ודוק:

על פרשת וילך - כתנות אור

ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' חמר אלי לא תעבור את הירדן הזה ופירש"י לא אוכל איני רשאי שנטלה ממני הרשות ונתנה ליהושיע היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות דבר אחר לצאת ולבוא בדברי תורה מלמד שנסתמו ממנו מסורות ומעינות החכמה ולכאורה איכא למידק איך מחובר הפסוק ולא אוכל עוד לצאת ולבוא בדברי תורה למה שאמר וה' אמר אלי לא תעבור הירדן הזה וגם מה שפי' רש"י שנטלה ממנו הרשות ונתנה ליהושיע מאי נפקא מיני' אם נתנה ליהושיע או לא נתנה ליהושיע כיון דעכ"פ נטלה ממנו הרשות ולישב זה צריכין אנו להקדים מדרש רבה אמר ר"י עשרה מיתות כתובה עליו על משה מלמד שעד י' פעמים נגזור עליו שלא יבא לא"י ועדיין לא נחתום גזר דין הקשה עד שנגלה עליו הקב"ה בב"ד הגדול ואמר לו גזירה היא מלפני שלא תעבור הירדן וצריכין אנו לדקדק למה באמת לא נחתם גז"ד הקשה עד שנגלה עליו הקב"ה בב"ד הגדול ונראה לישב דזה ידוע דכל מגמות משה היה להתיר נדר יתברך כמו דאיתא בפ' אין עומדין ויחל משה שהתיר נדר הקב"ה ובמדרש פ' ואתחנן משה איש אלהים מה האיש הזה אם הוא מבקש להפיר נדרו אשתו מפיר כך משה כו' ואיתא בגמ' דגיטין דף ל"ה ע"ב התקון רבן גמליאל הזקן שתהי' נודרת ליתומים אמר ר"ה לא שנו אלא שלא ניסת אבל ניסת אין מדירין אותה דמפיר לה בעל ור"נ אמר אפי ניסת ופריך ניסת ודאי מפיר לה בעל ומשני דמדרינן ליה ברבים ופירש"י דקסבר נדר שהודר ברבים אין לו הפרה וזה כוונת המדרש לא נחתם גזר דינו הקשה עד שנגלה הקב"ה משום דהי' נקרא איש אלהים וכשהיה רוצה היה יכול להתיר נדר יתברך ולכך לא נחתם גזר דינו הקשה עד שנגלה הקב"ה בב"ד הגדול והוי כנדר שהודר ברבים וכל נדר שהודר ברבים אין לו הפרה ובגמ' שם מסיק אפילו למ"ד ברבים יש לו התרה אבל על דעת רבים אין לו התרה והני מילי לדבר רשות אבל לדבר מצוה יש לו התרה כי האי מקרא דרדקי דהוה פשע בינוקא ואדרי' ר' אחאי ואהדרי' רבינא משום דלא אשתכח דדייק כוותי' ועפ"ז אמרתי טוב טעם למה באמת נסתמו ממשה מעינות החכמה ונ"ל לומר דאמרי' בעירובין משה דגמיר מפי הגבורה מסתייע מילתא טפי ולכך למדו כולם מפי משה נמצא אם לא נסתמו מעינות החכמה הוי לדבר מצוה ויש לנדר זה התרה והיה משה יוכל להתיר נדר יתברך אבל לאחר שנסתמו מעינות החכמה לא הי' חשיב לדבר מצוה וכל מקום שנאמר וה' הוא וב"ד וזה הי' מרמז משה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי והא דאין אני יכול להתיר נדר יתברך לא אוכל עוד לצאת ולבוא בד"ת וה' אמר אלי ר"ל הוא

וב"ד הוי נדר שהודר ברבים ולא הוי לדבר מצוה משום דלא אשתכח דדייק כוותי' כיון שנשכח ממנו מעינות החכמה וגם היה נדר ברבים לכך שפיר אמר בן מאה ועשרים שנה אנכי היום מלאו ימי ושנותי ואי אפשר לי להתיר נדר יתברך מתרי טעמא שנסתמו ממני מעינות החכמה וגם וה' אמר אלי שהוא וב"ד והי' נדר שהודר ברבים וק"ל ועיין מה שכתבתי בזה ריש סדר ואתחנן ויראני ה' נפלאות בתורתו: והשתא נבוא אל הביאור במה שרמז לנו משה ולא אוכל לצאת ולבא שניטלה ממנו הרשות ונתנו ליהושיע ואגב אורחן נישב הגמרא ריש השותפין דאימנו רבנן עלה דרב אחא מדיפתא לאמנויי ברישא ושדרו זוגא דרבנן לאמלוכי בי' במר בר רב אשי עיכבו גבי' עד דמצאו בי' עשרה ופתח איהו ותני לפי שאין פותחין בכלה פחות מעשרה קרא רב אחי מדיפתא אנפשי' כל המריע לו לא במהרה מטיבין לו וכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו ואיכא למידק אמאי קרא אנפשי' אידך בבא וכל המטיבין דזה אין שייך לו אלא כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו הוי לי למימר:

ונ"ל לומר דהא גבי שאול כשאמר לו שמואל קרע ה' ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם ופי' רש"י וגם נצח ישראל לא ישקר ואם תאמר אשוב מעוני לא יועיל עוד ליטול את המלוכה ממי שנתנו לו כי הקב"ה שהוא נצחנו של ישראל לא ישקר מליתן הטובה שאמר ליתן ואיתא בירושלמי לא איש אל ויכזב לטובה ההוא אמר ולא יעשה לרעה שחוזר הקב"ה ומנחם על הרעה נמצא אנו למדין אצל הרעה הקב"ה חוזר אבל אצל הטובה הקב"ה אינו חוזר נמצא למדין אנו אם הקב"ה נוטל השררה מאיש אחד ונותן לאיש אחר אע"פ שאצל זה הוא רעה אבל אצל חבירו הוא טובה ואין הקב"ה חוזר מטובה דכתיב לא איש אל ויכזב ולפ"ז ניחא דקרי רב אחי מדיפתא אנפשיה כל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו אך שלא יאמרו הלא לרעה הקב"ה חוזר כדכתיב ההוא אמר ולא יעשה ולכך מסיים כל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו דאין הקב"ה חוזר מטובה שהבטיח ונתן לאדם וכיון שנגזר טובה על מר בר רב אשי אי אפשר לי לחזור הגדולה והשררה ושפיר קרי אנפשיה כל המריעין לו וכל המטיבין לו דבר והיפוכו שבשביל שכל המטיבין לו לא במהרה מריעין לו וזה גורם שכל המריעין לו לא במהרה מטיבין לו דאי לאו הכי הא כתיב ההוא אמר ולא יעשה לרעה הקב"ה חוזר וק"ל:

וזה שרמז משה לא אוכל עוד לצאת ולבוא שניטלה ממנו הרשות ונתנה ליהושיע וא"כ בשום ענין אי אפשר לי לבטל הגזירה לאחר שכבר נתן ליהושיע נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי הקב"ה שהוא נצח ישראל לא ישקר וק"ל:

שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך במדרש ילקוט ר' יהודה בר סימון אמר שובה ישראל עד ה' אלהיך אפי' כפרת בעיקר ולכאורה תמוה איך יתישב סיפא דקרא כי כשלת בעוניך ובגמ' אמר גדולה תשובה שזדונות יעשה לו כשגגות שנא' כי כשלת בעוניך והא עון מזיד הוא וקרא ליה מכשול ולכאורה יש לדקדק כי כשלת לשון עבר ולפי הדרש הגמ' היה ראוי לומר לשון עתיד כי תכשול בעוניך ולישב זה צריכין אנו להקדים מה שמצאתי בספר סמיכת חכמים דף מ"ב ע"א בשם הש"ך על התורה שמפרש אם הכהן המשיח יחטא קאי על אהרן ואם עדת ישראל ישגו קאי על ישראל שעשו את העגל והקשה ע"ז איך אפשר לומר דקאי על ישראל הלא ישראל היו מזידין ואיך כתבה התורה ואם עדת ישגו שקראם שוגג ותירץ כיון דלא היו ישראל ראוין לאותו מעשה אלא כדי להורות תשובה ולכך לא נחשב להם העון אלא כשוגג כי הקב"ה אינם לידם כדי להורות תשובה אפי' על ע"ז וזה שרמז הנביא שובה ישראל עד ה' אלהיך אפי' אם כפרת בעיקר מהני תשובה ולזה נתן טעם כי כשלת בעוניך ר"ל שהקב"ה קרא עונך בשם שוגג דכתב אם עדת ישראל ישגו ש"מ דמהני תשובה אפילו בע"ז:

וכמו כן יש ליישב מה שאמר משה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ונראה דאי' במפרשי' הא דאמרו רז"ל לא היה דוד ראוי לאותו מעשה וכן לא הוי ישראל ראוים לאותו מעשה כוונה דנקט לאותו מעשה מפני שעברו מן העבירות החמורות ע"ז וג"ע אלא ע"כ שאירע להם מן העבירות החמורות אלא להורות תשובה וזה היה תפילת משה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה וע"כ לא היה ראוי להם לחטא גדול כזה אלא להורות תשובה אינה לידם חטא גדול כזה וכן אמר דוד ע"ה וסלחתי לעוני כי רב הוא ואיך נכשלתי בחטא גדול כזה אלא ע"כ להורות תשובה א"כ בדין שתסלח לי כדי להורות לכל שאף על חטא גדול מהני תשובה וק"ל ולכך סיים פנה אלי כי יחיד ועני אני ר"ל שלא תאמר הלוא כבר נלמד מישראל תשובה ולכך אמר פנה אלי וחנני כי יחיד ועני אני וצריך אני להורות תשובה ליחיד וק"ל:

ואגב דאיירינן בהאי קרא דאמר משה אנא חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי כסף ואלהי זהב משום דאיתא ריש כריתות שגג בע"ז והזי' בעבודות וכגון דטעה בהדין קרא לא תעשו אתי אלהי כסף וזהב הא דשאר מיני שרי עי' מה שכתבנו מזה בפ' שופטים הרי לפניך דאיכא למטעי בהאי קרא דלא אסרה התורה אלא אלהי כסף וזהב אבל דשאר מיני שרי א"כ אם עשו אלהי עץ ואבן היה נוכל ללמד עליהם זכות שטעו בקרא דסברו דלא אסרה התורה אלא אלהי כסף וזהב ולא דשאר מיני' אבל הם עשו אלהי זהב דזה בפירוש אסרה תורה א"כ עונם גדול מאד ולכך אמר אנא חטא העם הזה חטאה

גדולה ויעשו להם אלהי זהב א"כ זה הוא חטאה גדולה דליכא עליהם ללמוד סנגוריא שטעו בפירוש הפסוק עיין בתמורה דף ט"ו ע"ב ובהוריות דף ו' אף שישראל עבדו ע"ז במזיד נחשב להם כשוגג והביאו פרים ושעירים לכפר עליהם כשוגג בע"ז וק"ל:

גמרא דיומא דף פ"ו ע"ב אמר ר' לוי גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך ר' יוחנן אמר עד ולא עד בכלל ומי אמר ר' יוחנן הכי והא אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה שנא' הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו והיתה לאיש אחר הישב אליה עוד ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם ה' לא קשיא הא ביחיד הא בציבור ונדחקו כל המפרשים בהבנות המקשה דלפום רהיטא אין כאן קושיא אף דתשובה דוחה ל"ת שבתורה מאן יימר דעד ועד בכלל דילמא עד ולא עד בכלל ובאמת בקצת נוסחאות לא גרסינן מי אמר ר' יוחנן הכי אלא סתם אמר ר' יוחנן גדולה תשובה בתר דאמר ר' יוחנן עד ולא עד בכלל והם שני מימרות דר' יוחנן וגם לא גרסי אהא ביחיד הא ברבים ולי נראה דיש לקיים גירסא ישינה ואגב נדקדק למה באמת ידחה תשובה לא תעשה וכי תימא משום דתשובה הוא עשה ועשה דוחה ל"ת בכל התורה מ"מ תמוה הוא דהא דבכל מקום שעשה דוחה ל"ת היינו למי שמקיים העשה דוחה ל"ת אף שעובר על לא תעשה כגון מילה בצרעת אבל הני ישראל מקיימי העשה והקב"ה עובר על לא תעשה דלא תשוב לקחתה ודבר כזה לא מצינו בכל התורה:

ואגב זה אמרתי לישב מדרש רבה דישראל אומרים להקב"ה פתח אתה תחילה דכתיב השיבנו אליך ונשובה והקב"ה אומר לישראל פתח אתה תחילה דכתיב שובה אלי ואשובה אליכם ויש לדקדק מאי כולי האי שהקב"ה מקפיד ואומר לישראל שהם יפתחו תחילה ואמר שובו אלי ואשובה אליכם ונקדים מה שנשאלתי בימי חורפי מן ש"ב הרב הגאון מוהר"ר מרדכי אב"ד מקראטשין ז"ל איך אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה לא תעשה שבתורה הא קיי"ל שאין איסור להחזיר גרושה משנישאת אלא אם נישאת ע"י הווי' דקדושין דוהיתה לשון הווי' דקדושין משמע אבל אם זינתה אחר שנתגרשה אין איסור להחזירה ובקרא כתיב ואת זנית רעים רבים וא"כ הוי ע"י זנות וא"כ אין כאן לאו דלא תשוב לקחתה והשבתי לו דאפשר אף דהש"ס מביא רישא דקרא מ"מ סמכינן אסיפא דקרא משום דילפינן בפ"ק דיבמות לאו דסוטה לר"י בן קיפור מדכתיב לא ישוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה דקרא יתירה הוא לרבות סוטה הנסתרת דאסורה לבעלה בלאו א"כ שפיר אמר גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה שנא' הן ישלח איש את אשתו וגו' וכתי' לא תשוב לקחתה אחרי אשר הוטמאה לרבות סוטה הנסתרת ואתה ישראל זנית רעים רבים הוי כדמיון סוטה שזינתה תחת בעלה שהיא אסורה בלאו ואחר כמה

שנים מצאתי קושי' זו בספר שו"ת בית יעקב ומתרץ שם כמו שתרצתי ושמחתי שהייתי בר מזלו בזה: ובזה יתישב גם הקושיא שזכרנו מה שייך דחיות עשה ולאו שאנו מקיימי' העשה והקב"ה עובר על לאו ונראה דאיתא בכתובות דף ל"ט ע"א אונס שותה בעציצו כיצד שותה בעציצו אפילו היא חיגרת אפילו היא סומא מצא בה ערות דבר אינו רשאי קיימה ופריך הש"ס וניתי עשה דלו תהיה לאשה וידחה לא תעשה ומשני כי אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת כגון מילה בצרעת דלא אפשר לקיימה לעשה אבל הכי כי אמרה לא בעינא ליה, מי איתא לעשה כלל ופירש"י השתא נמי מלמדין אותה לומר אינו רוצה והר"ן מפרש הואיל וקי"ל האי עשה דאפשר למדחי' אינו דוחה ל"ת ועיין שם ואיתא במפרשים שיש לישראל דין אנוסה ובאונס כתיב לא יוכל לשלחה כל ימיו א"כ אין הקב"ה יכול לגרש אותנו אבל אם נמצא בה ערות דבר מחויב לגרשה וא"כ כשישראל זנו אחרי אלהי ניכר ודינם כאשה שזינתה תחת בעלה מחויב לגרשה ואין כאן עשה דלו תהיה לאשה ולפי' רש"י דוקא אם אמרה לא בעינא ליתא לעשה כלל אבל אם אמרה בעינא איתא לעשה ודוחה ל"ת א"כ ניחא דברי ר' יוחנן דאמר גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה דכתיב הן ישלח איש את אשתו וגו' וכתיב לא תשוב לקחת אותה אחרי שנטמאה לרבות סוטה הנסתרת ואתה ישראל זנית רעים רבים ועכ"ז אמר הקב"ה שובו אלי נאם ה' אם ישראל חפצים בהקב"ה אתי עשה דלו תהיה ודוחה ל"ת דסוטה וק"ל ולכך משיב הקב"ה שפיר פתח את תחילה דכתיב שובו אלי ואשובה אליכם בשלמא אם אתה פותח תחילה וכיון דאמרת בעינא בהקב"ה א"כ איתי' עשה דולו תהיה לאשה ולכך אשיבה אליכם אבל כל זמן שאין אתם פותחים תחילה ליכא לעשה כלל דהוי כמו אנוסה שמצא בה ערות דבר שאסורה לקיימה וק"ל:

ובזה נבוא אל הביאור הגמרא הא דפריך שפיר ומי אמר ר' יוחנן הכי עד ולא עד בכלל והאמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה ונקדים ממה שמצאתי בספר סמיכת חכמים בדף כ"ח פלוגתא אי תשובה מהני בע"ז או לא ופליגי בהאי קרא דכתיב תשב אנוש עד דכא דורשי רשומות אמרו דכ"א ראשי תיבות דם כפירה אשת איש ולמ"ד עד ועד בכלל מהני תשובה אפילו בהני שלשה עבירות שהם חמורות אפ"ה מהני תשובה אבל אי אמרינן עד ולא עד בכלל א"כ לא מהני תשובה בהני שלשה עבירות ולפ"ז פריך שפיר איך אמר ר' יוחנן עד ולא עד בכלל והאמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת בתורה דכתיב הן ישלח איש את אשתו ואתה ישראל זנית רעים רבים א"כ ש"מ אפי' בע"ז מהני תשובה ש"מ הא דכתיב תשב אנוש עד דכא עד ועד בכלל א"כ איך אמר ר' יוחנן עד ולא עד בכלל ומשני שפיר הא ביחיד לא מהני תשובה בע"ז הא ברבים נגד

כל ישראל מהני תשובה אפילו בע"ז ושפיר אמר הקב"ה שובו אלי נאם ה' אף שזינתם אחרי אלהי נכר מ"מ מהני תשובתכם וק"ל: דרוש לשבת תשובה ויאמר אליהם בן מאה ועשרים שנה אנכי היום לא אוכל עוד לצאת ולבוא וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה. ופירש"י וה' אמר אלי והוא פירוש לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי. הלשון מגומגם מאד ונדחקו המפרשים בפירושו ויש לדקדק עוד למה מציין רש"י בפסוק וה' אמר אלי ומפ' שהוא פי' מן לא אוכל כו' ולמה לא מציין רש"י בתחלת הפסוק ולא אוכל עוד לצאת ולבוא ולפרש למה לפי שה' אמר אלי. ונ"ל לישב כוונתו ויהיה הסגנון כך דודאי על רישא דקרא לא אוכל עוד לצאת ולבא נוכל לפרש פי' אחר אך על פי' זה יקשה מפסוק ה' אמר אלי ומוכרחים אנו לפרש שוה' אמר אלי הוא הפי' לא אוכל עוד לצאת ולבא. ונקדים מה שכתב רש"י בפ' וזאת הברכה ויעל משה מערבות מואב על הר נבו וגו' ויראהו ה' את כל הארץ וגו' ואת הארץ אש נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראתיך בעיניך ושמה לא תעבור וימת שם משה וגו' ופירש"י לאמר לזרעך אתננה הראתיך כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבע לכם הקב"ה קיימה אבל גזירה היא מלפני ששמה לא תעבור. והקשה הרא"ם וז"ל וא"ת הלא לולי הגזירה נמי לא היה אפשר בו לעבור שכבר מלאו ימיו ושנותיו דכתיב בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי. והרב בענ"י תירץ דאי לאו הגזירה היה הקב"ה מוסיף לו שנים והיה נכנסת לא"י ואח"כ היה ג"כ מת בז' לחדש אדר ומהרש"א בס"פ החולץ הקשה ג"כ כעין קושי' זו וז"ל על הא דאמרי' משה רבך אמר את מספר ימיך אמלא וגו' ויש לדקדק דאמרי' בפ"ק דקידושין ובפ"ק דסוטה ובפ"ק דר"ה בן מאה ועשרים שנה אנכי היום שאין ת"ל היום אלא היום מלאו ימי ושנותי כו' ולולי חטא מי מריבה היה נכנס לא"י והיה חי יותר מק"כ שנים שהם שני הדורות שנגזרו לו. בשלמא לחכמים ניחא דאלו לא חטא במי מריבה הי' זוכה להוסיף אבל לר"ע דאין מוסיפין אפי' ע"י זנות מאי איכא למימר כו'. וסיים וצ"ל דהאי סוגי' דלא כר"ע עכ"ל וזה דוחק. ולי נראה דאין כאן קושי' כלל דהא בחטא מרגלים נגזר שיהיו רועים במדבר ארבעים שנה כדכתיב ונשאו את זנותיכם עד תום פגריכם במדבר כו' וכבר כלו מתי מדבר בט"ו באב וכן פירש"י בפ' חוקת ויבואו כל בני ישראל כל העדה הר ההר ופירש"י כל העדה כולם שלמים ועומדים ליכנס לארץ שכבר כלו מתי מדבר ואלו מאותן שכתיב בהם חיים כולכם היום עכ"ל א"כ מצינו למימר אף לר"ע אית ליה הך דרשא דהיום כלו ימי ושנותי ואלולא חטא במי מריבה היה משה מכניס ישראל לא"י מקודם שימלאו ימיו. ובזה ניחא נמי דאמרינן בפ' במה בהמה דס"ל לתנא דמלאכי השרת דמשה ואהרן קיימו כל התורה

ומתו בלא עון ורשב"א סבר אף משה ואהרן בחטאם מתו שנאמר יען לא האמנתם בי הא האמנתם בי לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם וכ' מהרש"א בעצמו ומ"ד שמתו בלא חטא מפרש ליה להאי קרא יען לא האמנתם וגו' לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ הא האמנתם בי זכיתם להכניסם לא"י. אבל אין זה כדאי להיות מתים אי לאו דיש מיתה בלא חטא עכ"ל. נמצא יכולין אנו לומר דר"ע נמי אית ליה דלא מתו בחטאם וע"י חטא מי מריבה נגזר עליהם שלא יכנסו לארץ ומלא הקב"ה שנותיהם שני הדורות מיום ליום ובלא חטא מי מריבה הי' נכנסים מקודם לא"י ואח"כ הי' ממלאים שנותיהם בא"י. אך למ"ד בחטאם מתו משמע דחטא גרם המיתה א"כ אליבא דרבנן דסברי זכו מוסיפין לו ליכא למימר הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטור והי' מוסיפין להם אך איך שייך לומר בחטאם מתו וע"כ צ"ל דלא זכי פוחתין לו ופשיטא לר"ע דס"ל לא זכי פוחתין לו זכי משלימין לו אם נימא דבחטאם מתו משמע שלא השלימו שנותיהם וע"כ לית להו להאי דרשא היום מלאו ימי ושנותי דלהך דרשא משמע שהשלימו שני דורות ולא מתו בחטאם דע"י חטא פוחתין לו. ולפי דברינו דלעיל דאי לאו חטא מי מריבה היה משה בא לארץ קודם שמלאו ימיו ושנותיו וע"כ צריכין אנו לומר דקושי' מהרא"ם לא קאי אלא אמאי דפרש"י בפ' וזאת הברכה שביום מותו של משה נאמר הראתיך בעיניך ושמה לא תעבור ופרש"י אבל גזירה היא מלפני ששמה לא תעבור הקשה הא כיון שנשלמו שנותיו היום א"כ אף לולי הגזירה נמי לא הי' אפשר לעבור שכבר מלאו ימיו ושנותיו בשלמא במי מריבה דכתיב לכן לא תביאו את הקהל נוכל לומר שלולי החטא הי' בא קודם שנתמלא ימיו אבל הכא ביום מיתה נאמר שהגזירה במקומה עומדת הקשה שפיר הלא אף בלא גזרה ושמה לא תעבור לא הי' יכול לבוא שכבר נשלמו ימיו ושנותיו וע"כ צ"ל כתירוץ הרב בענ"י שאלולי גזרה היה מוסיפין לו על שנותיו כחכמים ולא כר"ע ודוק. וזה אפשר כוונת הפסוק בן מאה ועשרים שנה אנכי היום בז' באדר שמלאו ימי שנותי וה' חזר ואמר אלי ביום זה לא תעבור את הירדן שגזרה קיימת כמו שפרש"י בוזאת הברכה. ולפ"ז אי אפשר לומר כדעת ר"ע דזכה משלימין לו ולא מוסיפין א"כ הדרא קושי' לדוכתא כיון שנשלמו ימיו ושניו ל"ל למגזר גזרה לא תעבור את הירדן הא ממילא לא יעבור וע"כ צריכין אנו לומר כתירוץ נ"י דאי לאו הגזירה היה מוסיפין לו נמצא לר"ע דס"ל דאין מוסיפין לו אלא משלימין לו נוכל לומר הא דאמר לא אוכל עוד לצאת ולבוא קאי אירישא דקרא בן מאה ועשרים שנה אנכי היום היום מלאו ימי ושנותי ולכך לא אוכל עוד לצאת ולבוא לא"י מפני שאי אפשר להוסיף לי אך ע"ז קשה דא"כ תו לא היה צריך לומר וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה משמע שעכשיו ביום הזה

נאמר לו דגזירה גרמת שלא תעבור הא אפי' בלא גזירה נמי לא היה יכול לעבור וע"כ צריכין אנו לומר דבלא גזירה היה יכול לבוא שהוסיפו לו כחכמים דפליגי אדר"ע ולכך נגזרה עליו לא תעבור את הירדן א"כ קאי לא אוכל לצאת ולבוא אסיפא דקרא שלא אוכל לצאת ולבוא מכח שוה' אמר אלי וגזר עלי גזירה לא תעבור את הירדן הזה ובזה נכון דברו רש"י על בוריין דרש"י רצה לסתום ולפרש אליבא דמ"ד היום מלאו ימי ושנותי ביום זה נולדתי וביום זה אמות ובקצת נוסחאות נאמר דבר זה קודם פי' וה' אמר אלי א"כ לפי סברא זו נוכל לפרש דלא אוכל לצאת ולבוא אריאשא דקרא קאי בשביל שהיום מלאו ימי ושנותי לכך לא אוכל לצאת ולבוא אך לפ"ז קשה למה צריך לומר לא תעבור את הירדן בו ביום שכבר נשלמו שנותיו א"כ ממילא לא יעבור וע"כ צריכין אנו לומר דהי' מוסיפין לו וא"כ לא אפשר לפרש דקאי לא אוכל לצאת ולבוא על רישא דקרא וע"כ מלמדנו סיפא דקרא הטעם דלא אוכל לצאת ולבוא וזה כוונת רש"י שהולך וסובב על פירושו היום מלאו ימי ושנותי א"כ נוכל לומר שלא אוכל לצאת ולבוא קאי אריאשא דקרא בשביל שמלאו ימי לכך לא אוכל לצאת אך לפ"ז קשי' למה לי' היום לגזור שלא לעבור את הירדן וע"כ צריכין אנו לומר דהי' מוסיפין לו לולי הגזירה א"כ ע"כ וה' אמר אלי זהו פירושו לא אוכל עוד לצאת ולבוא לפי שה' אמר אלי וקאי ע"כ אסיפא דקרא ולא אריאשא וק"ל:

סיום לדרוש הנ"ל בתהלים שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ ולכאורה אין הבנה לפסוקים אלו ויש בפסוקים אלו סוד גדול כידוע ליודעי חן וע"פ הנגלה נראה ליישב דאי' בפ"ק דר"ה בתשרי נולדו אבות כו' עד ואומר שמעו הרים את ריב ה' והאיתני' מוסדי ארץ ואומר קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים בזכות אבות מקפץ על הגבעות בזכות אמהות ופי' רש"י דאבות איקרי הרים שדילג קץ בשביל ההרים ואי' בסוף פ' ר"ע דרש רבה מ"ד לכו נא ונוכחה יאמר ה' לכו נא בואו נא מבעי' לי יאמר ה' אמר ה' מבעי' לי' לעתיד לבוא יאמר להם הקב"ה לישראל לכו נא אצל אבותיכם ויוכיחו אתכם ויאמרו לפניו רבש"ע אצל מי נלך אצל אברהם שאמרת לו ידוע תדע ולא בקש רחמים עלינו אצל יצחק שבירך את עשו והי' כאשר תריד ולא בקש רחמים עלינו אצל יעקב שאמרת לו אנכי ארד עמך מצרימה ולא בקש רחמים עלינו אצל מי נלך עכשיו יאמר ה' אמר להם הקב"ה הואיל ותליתם עצמיכם בי אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג ילבינו וזה פירוש הפסוק אשא עיני אל ההרים ר"ל אל האבות שנקראו הרים מאין יבוא עזרי שכל האבות לא התפללו עלינו להצילנו מן העונות אבל עזרנו מעם ה' עושה שמים וארץ שאמר אם יהי' חטאיכם כשנים כשלג

ילבינו וק"ל ביחזקאל סי' ל"ג ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם לאמור כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם נמקים ואיך נחי' אמור אליהם חי אני נאום ה' אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחי' שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל ולכאורה אין לפסוקים אלו הבנה במה שאמרו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה מנ"ל לומר דאי' בפ"ק דע"ז כל באיה לא ישובון ולא ישיגו ארחות חיים ופריך ומאחר שלא שבו היכן ישיגו ומשני ה"ק ואם ישובון לא ישיגו ארחות חיים למימרא דכל פרוש ממינות מיית ופריך ומעבירה לא ממעשה דר"א בן דורדאי דהניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכי' עד שיצתה נשמתו והא הכא בעבירה הוי ומיית ומשני התם כיון דאביק בי' טובא כמינות דמי וכתב מהרש"א ויש לפרש דרחמי שמיא הוא כי פן יחזור לסורו ח"ו אם לא ימות כי קרוב אדם למשוך אחר מינות ומה"ט מסיק נמי בעבירה באביק בי' טובא כמינות דמי דקריב לו ג"כ לחזור לסורו וק"ל עכ"ל וכתבו בעלי מוסר על פסוק נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה דיש כמה עונות שאדם רגיל בהם ונעשה לפניו כדרך כבושה להלוך כמה שאמרו אדם עבר עבירה ושנה הותרה לו ונעשית לו כהיתר וקשה לפרוש מעבירה זו וצריך חיפוש וחקירה גדולה מזה לפרוש מזה נמצא כשאדם רגיל בעבירה הוי כדרך לפניו להלוך בו תמיד וצריך תשובה גדולה לעמוד על הדבר שלא יסור לעבירה זו וזה שאמר הנביא כן אמרתם לאמר כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ר"ל שאנחנו רגילין בעבירה זו עד שאנחנו נמקים ואביקו בי' טובא ואיך נחי' ר"ל אם נשוב לא נשיג ארחות חיים וצוה הקב"ה לומר להם חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות הרשע שאין כוונתו אלא שלא יחזור לסורו ואינו חפץ כי אם בשובו מדרכו וחי' ר"ל שישוב לגמרי מדרכו ולא ישוב למעשהו הרעים אז יחי' ולכך אמר שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו ר"ל אם תעזבו דרכיכם לגמרי אז לא תמותו וק"ל:

על פרשת וילך - אור חדש

גרסינן במס' קידושין דף ל"ח איסי תני אף בל יקרחו נשים פטורות מנ"ל אמר אביי אתיא קרחה קרחה וכו' רבא אמר יליף בין עיניכם מתפילין מה תפילין נשים פטורות אף בקרחה נשים פטורות ופריך ואביי מ"ט לא אמר כרבא א"ל תפילין גופי' מהכא גמיר כו' והקשה מוהרש"א ז"ל מאי פריך ואביי מ""ט לא אמר כרבא דלמא סובר אביי כמ"ד דבאמת נשים חייבות בתפילין דהוה מ"ע שלא הזמן כאשר הוא פלוגתא דתנאי שילהי עירובין יע"ש וכבר כתבתי ישוב לקושי' מוהרש"א לעיל בפ' אמור זיל קרי ביה. ודרך פשוט אמרתי ליישב שנית דאיתא לעיל דף ל"ד מ"ע שהזמן דנשי' פטורות מנ"ל

ומשני דיליף מתפילין ופריך נילוף ממצה והקהל לחיוב' ומשני דהוה שני כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין. ופריך הניחא למ"ד שני כתובים הבכ"א אין מלמדין אלא למ"ד מלמדין מא"ל אלא אמר ר"פ הוקשה כל התורה כולה לתפילין וכו' ופריך למ"ד תפילין מ"ע שלאו הזי"ג ונשים חייבות וליכא למילף מתפילין וגם ב"כ הבאים כאחד מלמדין ושפיר יש למילף ממצה והקהל לחיוב מנ"ל (דבשלמא אי ס"ל ב"כ הבאים כאחד א"מ ממילא מוכח דמ"ע שהזי"ג נשים פטורות מדגלי קרא בשני כתובים במצה הקהל לחיוב ש"מ בעלמא פטור ויע"ש בפרש"י ותו') דמ"ע שהזי"ג נ"פ ומשני דהוה מצה והקהל ושמחה שלשה כתובים הבאים כאחד ולכ"ע אין מלמדין ע"ש ופרש"י ז"ל ולית לי' הא דאביי דאמר אשה בעלה משמחה יעש"ה ולפ"ז ע"כ מוכרחים אנו לומר אליבא דאביי דס"ל דנשים בעליהן משמחי' א"כ ליכא שלשה כתובים הבכ"א וקשיא מנ"ל דמ"ע שהזי"ג נ"פ ובהכרח לומר או דס"ל כמ"ד שני כתובים הבכ"א אין מלמדין או דהוקשה כל התורה כולה לתפילין. והנה ראיתי בספרי סוגיא שכתבו טעמא דמ"ד שני כתובים הבכ"א אין מלמדין דקשה תרתי למה לי ולכתוב בחדא ותיתי אינך מיני' אלא ע"כ להורות דוקא בהנך ולא תגמור מיני' וזה פשוט בש"ס ומאן דס"ל ב"כ הבאים כאחד מלמדין ס"ל דלק"מ לכתוב בחדא ותיתי אידך מיני' דמילתא דאתיא בק"ו טרח וכ' לה קרא עיין עליו והנה במכילתן דף ד' ע"א שמעינן ליה לאביי גופיה גבי תושב ושכיר ומשני מלתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא יע"ש ולפ"ז ע"כ ס"ל דב"כ הב"כ מלמדין כנ"ל וא"כ בהכרח גדול שאביי יליף כל התורה מתפילין דמ"ע שהזי"ג נשים פטורות. הרי בהכרח דאביי גופיה ס"ל דתפילין הוי מ"ע שהזי"ג ונ"פ פריך שפיר ואביי מ"ט לא אמר כרבא (ומש"ה דייק ומשני אמר לך כו' כלומר הוא גופיה צריך לשנוי' זה משא"כ כשפריך ורבא מ"ט לא אמר כרבא משני הש"ס קסבר כו') ובחידושי' הארכתי בזה וק"ל:

מאחר שערבים עלי דברי דודי הרב הגאון החריף המפורסם מוהר"ר שבתי נר"ו אב"ד דק"ק בייאלי ולע"ע הוא אב"ד בק"ק שערשאב אמרתי להציג כאן שני חידושי תורה מאתו תצא:

גרסינן במס' שבועות דף כ"ג ע"ב בפיסקא שבועה שלא אוכל וכו' הא גופיה קשי' אמרת אכל אוכלים שאינם ראוי לאכילה פטור והדר תני שבועה שלא אוכל ואכל נבילות וטריפות חייב הא לא קשי' רישא בסתם וסיפא במפרש וכו' עד אלא כדרבא דאמר רבא שבועה שלא אוכל ואכל עפר פטור יע"ש וגרס רש"י ז"ל בגמ' אלא כדרבא דהדר הש"ס משינוי' קמא דשני דרישא בסתם וסיפא במפרש שאמר נבילות ושחוטות אלא כדרבא דרישא וסיפא בסתם מיירי ור"י סבר דסתם נמי הוה כולל רק דרישא מיירי דאכל עפר

שאינו ראוי לאכילה כל עיקר וסיפא אכל נבילות דראוי לאכילה רק דארי' דרביע עלה יע"ש אבל הרמב"ם פסק דסתם לא הי' כולל רק דוקא במפרש הוא דהוי כולל וגרס בגמ' כדרבא ולא אלא ועיין בת"ח ומהראוי ליתן טעם מההכרח הי' להרמב"ם שלא רצה לקיים כגירסת רש"י ז"ל אלא כדרבא והנה לכאורה יש להוכיח כשיטת הרמב"ם דלא הוה כולל רק במפרש דגרסי' במכילתן דף כ"ב ע"ב בעי רב אשי נזיר שאומר שבועה שלא אוכל חרצן בכמה וכו' אלא תפשוט דבעי רבא כו' עייש"ה ומסוגי' זו הכרע לרבינו דלא מיקרי כולל כ"א כשמפרש שבועה שלא אוכל דהיינו שאמר שלא אוכל נבילות ושחוטות דאי כגירסת רש"י דסתם הוי נמי ככולל א"כ ליכא למיפשט מידי בעי' דרב אשי די"ל הא דאוקמא ר"ל במפרש וחצי שיעור אליבא דרבנן היינו משום שלא הזכיר נבילה אבל גבי נזיר שפרט רק האיסור שלו שאמר בפירוש שבועה שלא אוכל חרצן א"כ שפיר י"ל דאדעתי' דהיתרא קא משתבע וחייב בכ"ש אפי' אליבא דרבנן אע"כ כדעת הרמב"ם דלא הדר הש"ס משנוי' קמא ומיירי רישא בסתם וסיפא במפרש דהיינו שאמר שבועה שלא אוכל נבילות ושחוטות ואפ"ה מוקי ר"ל במפרש וא"ש אליבא דרבנן ואע"ג דהזכיר האיסור טעמא דמפרש חצי שיעור אבל אי לא מפרש דעתיה אכזית ושפיר איפשט בעי' דרב אשי ג"כ בנזיר ובדברינו אמרתי דהרמב"ם אזיל לשיטתו דהרמב"ם פסק הא דסבר ר"י ח"ש אסור מן התורה אינו רק איסורא בעלמא ולא מיקרי מושבע ועומד מהר סיני והנה הש"ס פריך בסוגי' הנ"ל בשלמא ר' יוחנן לא אמר כר"ל דמוקי לה כד"ה והרגישו בעלי תוס' דלמא היינו טעמא דלא אמר כר"ל משום דסובר ר"ש אסור מה"ת ולכך לא אמר כר"ל משום דחצי שיעור נמי מושבע ועומד הוא ומתרצי' כיון דליכא רק איסורא בעלמא לא מקרי מושבע ועומד עיי"ש והנה תירוצם אינו עולה כ"א לפי שיטת הרמב"ם דלא מקרי כולל כ"א במפרש דאי כגירסת רש"י דגרס אלא כדרבא דרישא וסיפא מיירי בסתם דאמר שבועה שלא אוכל א"כ לפי המסקנא הדרא פירכת הש"ס לדוכתיה ור"י מ"ט לא אמר כר"ל דהשתא ליכא לשנוי' כדמשני דמוקי למתני' כד"ה דקשה לוקמי' מתני' כר"ל דאכל חצי שיעור ובמפרש שלא אוכל נבילות ואז לא איצטריך לאוקמי במפרש ח"ש כיון דמפרש שלא אוכל נבילות רבנן נמי מודה דחייב אח"ש דע"כ אדעתיה דהתירא קא משתבע כנ"ל אלא ע"כ אנו מוכרחים לומר דבמסקנא דר"י סבר דחצי שיעור אסור מה"ת ומקרי מושבע ועומד מה"ס ומש"ה לא אמר כר"ל גם במסקנא אבל הרמב"ם דפסיק דלא מקרי כולל אלא במפרש וגרס בש"ס משכחת לה כדרבא ורישא בסתם וסיפא במפרש דלא כרש"י ואפ"ה אוקמי' ר"ל במפרש ח"ש אליבא דרבנן אף שהזכיר נבילה ולא אמרינן אדעתיה דהתירא משתבע א"כ ע"כ הא דאמרי'

ר"י לא אמר כר"ל דמוקי כד"ה גם במסקנא קיימא שנויה זה וא"כ קשה קושי' התו' מ"ט לא אמרי דמש"ה לא אמר כר"ל דס"ל ח"ש אסור מה"ת וע"כ הוכרחו לפרש כתירוצם דגם לר"י לא מקרי מושבע ועומד מאחר שאינו רק איסורא בעלמא וכפסק הרמב"ם ובזה מיושב דקדוק אחד בדף כ"ב ע"ב דפריך אלא תפשוט הא דבעי רבא כו' דלכאורה גם בל"ז ה"ל למיפשט ממשנה זו ואיך תליא בפשטות בעי' דרב אשי אבל לפ"ד הנ"ל לשיטת רש"י ליכא למיפשט כלל בעי' דר"א כנ"ל וע"כ דש"ס קים ליה כשיטת הרמב"ם דמפרש הוה כולל ונפשוט שפיר בעי' דר"א ולפ"ז פריך שפיר תפשוט דבעי רבא ודוק היטב כי קצרתי וסמכתי על המעיין: עוד בשם דודי הנ"ל:

בטור א"ח סימן תמ"ב וז"ל תערובות חמץ או נוקשה כגון כותח הבבלי ושכר המדי וקולן של סופרים כל אלו לר"א הן בלאו וכו' והקשו עליו בזה כל האחרונים דהא בש"ס דריש אלו עוברים אסקינן תני' כוותיה דרב יהודה דתערובות הוא בלאו לר"א ולא נוקשה יעש"ה (ועיין לעיל בפ' במדבר שהבאתי ל' הגמ' ליישב ג"כ קושי' הנ"ל) ולפע"ד נראה לתרץ משום דבתר התני' כוותי' פריך הש"ס ור"א תערוב' בלאו מנ"ל וכו' א"ה כרת נמי לחייב וכו' עד שם ע"ב קשי' נמצא אי אוקמ' הברייתא כר"א מופרך ר"א מכח כי כל אוכל חמץ יעש"ה והנה בתו' בד"ה ואילו חמץ נוקשה בעיני' לא קאמר מקשי' תו' דלמא מש"ה לא קאמר משום דכ"ש הוא כמו שסובר ר' נחמן דחמץ נוקשה חמור מתערובת א"כ לימא חמץ נוקשה שלא תטעה לומר שחייב נמי על חמץ נוקשה כרת שהוא חמור מתערובת והנה אם נאמר דהברייתא אתי' כר"א דהוא סבר תערובת חמץ חמור מחמץ נוקשה נוכל לומר שפי' דזה וזה בלאו והא דאמר הברייתא תערובות משום שלא תטעה לומר שהוא בכרת לכך מחוייב הברייתא לאשמועינן דאף ז"א אלא בלאו ולעולם נוקשה נמי בלאו כדמפרשי' תו' הנ"ל ולר"מ אתי הברית' כפשוטו ואינו מופרך מכח כי כל אוכל משום דנוכל לומר דר"מ לא דריש כי כל כמו שמצינו לר"א דדריש כי כל והשתא ל"ק על הטור הא דאמר הש"ס תני' כוותי' דר"י היינו לפי ה"א אבל אליבא דמסקנא אי אוקמא הברייתא כר"א מופרך ר"א מכל הברייתא מיטב היטיב כו' וכ"כ הדרן לכללא דלר"א זה וזה בלאו משום דליכא הוכחה לסתור זה פסק הטור שפיר כל אלו לר"א בלאו יעש"ה בסוגי' דש"ס ודוק היטב וכל זה אינו שוה לי להניח דברי הרמב"ם מהמערערים עליו וז"ל הרמב"ם מהלכות חמץ ומצה האוכל כזית חמץ גמור בפסח חייב כרת ועל תערובת חמץ חייב מלקות ולא כרת שנא' כל מחמצת לא תאכלו בד"א כשאכל כזית חמץ ע"י תערובות בכדי אכילת פרס הוא דחייב מלקות ולא כרת אבל אם ליכא כזית בכא"פ אינו חייב מלקות רק מכין אותו מכת מרדות והנה קמו עליו כל הראשונים

הראב"ד והמזרחי וכסף משנה ולח"מ זה בונה וזה סותר ע"מ לבנות והאריכו בקושי' עצומה ואעתיק מהם קושי' אחת החזקה מכולם וזה הוא כי הוא פסק ברישא על תערובת בלאו ומביא הפסוק כל מחמצת וא"כ פסק כר"א ואח"כ אמר בד"א כשיש כזית בכדי א"פ והוא אליבא דרבנן דפליגי על ר"א ואמרי משום דכזית בכא"פ הלכה למשה מסיני הוא וכדפריך הש"ס התם אי כזית בכא"פ דאורייתא הוא מ"ט פליגי רבנן על ר"א ומשני הש"ס הנח לכותח הבבלי וכו' משמע אי איכא כזית בכא"פ סברי רבנן דחייב ואפשר כרת נמי ור"א סבר אפי' ליכא כזית בכא"פ נמי בלאו וא"כ סתרי דבר הרמב"ם תוך כדי דיבור והאריך הכ"מ להמליץ בעדו בפרוקי' שנוי' ואני בעניי אמרתי משה אמת ותורתו אמת וטרם זה חל עלי עוד לבאר דברי רמב"ם בפ' ג' חמץ משש שעות ולמעלה אסור בהנאה וכל אוכל חייב מלקות ואם הניח חמץ אחר הפסח בין שוגג בין מזיד וכו' הרי זה אסור ודבר זה קנסא קנסו חכמים והשיג שם הראב"ד דבסיפא אחר הפסח פסק כר"ש דאמר קנסא קנסו חכמים וכרבא דפסק כר"ש ובלפני פסח פסק ברישא כר' יהודה דאי לר"ש לפני פסח מותר בהנאה וגם לאו ליכא אלפני פסח כמבואר שם בסוגי' דפ' כל שעה עש"ה: ונראה לבאר כדברי רמב"ם שהם על אדני צדק. והוא דרמב"ם בחר במשנתו שיטה אחרת בסוגיא דש"ס והוא יהי' מוסכם מכל הפוסקים כאשר אבאר אי"ה כי כבר קדמנו דכל הסוגי' מפלפול הש"ס הוא לסתור התני' כוותיה דע"כ לא אתי הברייתא כר"א דאי כר"א א"כ יהיה מופרך ר"א מעצמו מכח דדרש מעצמו כי כל ואם נאמר דאתי הברייתא כר"מ דהוא לא דריש כי כל רק כל דריש ודריש כל מחמצת לרבות תערובת וכל אכל מחמצת ונכרתה לרבות נשים כקשי' קושיות תוס' מאי דריש בההוא קרא דכל אוכל חמץ ונכרתה:

אמנם יש לנו שיטה המחוורת מכולם דהמהרש"א מביא פי' הר"ן דמפרש על הא דמקשין הש"ס א"ה כרת נמי נחייב דהא כתיב כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ומשני ההיא מבעי' לכדתני' אין לי אלא חמץ שנתחמץ מאליו מחמת דבר אחר מנין ת"ל כי כל אוכל מחמצת ונכרתה ופי' הר"ן דתיבת מחמצת משמע שנתחמץ מחמת ר"א מדאפקי רחמנא בלשון מחמצת וא"כ קשה למה לי כי כל אוכל חמץ השתא מחמת ד"א חייב כרת מאליו לכ"ש אלא דבא להורות כי כל אוכל בכרת ולא כל המאכיל בכרת דהיינו תערובת והנה המהרש"א הקשה על הר"ן כמה קושי' חדא דהוא אליבא דר"י דדריש הכי בפרק כ"ש מדאפקה רחמנא בלשון מחמצת אבל לר"ש ולר"י דהתם דפליגי אדר"י ודרשי' מחמת ד"א מיתורא דקרא ולא ממשמעות ועוד מאי פריך הש"ס מאי חזית לרבות וכו' ע"ש היטיב במהרש"א והנה אמת שמהרש"א מקשי' ע"פ הר"ן מכח פלפול הש"ס אבל קדמנו

שכל הפלפול הוא רק לסתור התני' כוותי' אבל לפי המסקנא דנסתר התני' כוותי' שוב נוכל לומר פי' הר"ן דמשמעות מחמצת משמע ד"א וא"כ קשה ל"ל כי כל אוכל חמץ אלא להורות דכל אוכל בכרת ולא כל המאכיל בכרת וא"כ מוכח דעל תערובת אינו חייב כרת רק בלאו כמשמעות הברייתא ומתניתין. והנה איתא שם אמר ר"י כל אסורין שבתורה אין היתר מצטרף לאיסור חוץ מנזיר זעירי אמר אף שאור בל תקטירו ופריך הש"ס כמאן כר"א דדריש כל א"ה לענין חמץ נמי וכו' בתו' ד"ה א"ה לענין חמץ נמי לר"י לא מצי למפרך משום דהוא לא דריש כל וא"ת הא ר"י דריש כל חלב וכל דם שחצי שיעור אסור מן התורה וי"ל היינו לענין איסור בעלמא אבל לא לענין מלקות וכן לענין חמץ ע"ש והשתא נחה ושקטה דברי רמב"ם דהא בכמה דוכתין פסק כר"י דח"ש אסור מן התורה והיינו ע"כ דדריש כל חלב ולא מלקות והוא מוסכם מכל הפוסקים בכמה דוכתין בהלכות שבת וי"כ ושבועות ונזיר ובהלכות מאכלי' והוא פסק נמי בלפני זמנו כר"י וא"כ ע"כ סבר דמשמעות מחמצת הוא ד"א מדאפקה רחמנא וכו' וא"כ יפה כיון דהרמב"ם בפסקא ויובן דבריו כי כזית בכדי א"פ הוא הלמ"ס והוי כמו כזית חמץ גמור והוי כרת נמי חייב על כזית בכא"פ רק בכאן גזירת הכתוב מכח הוכחה הנ"ל אם מחמצת משמע ד"א למה לי כל אוכל חמץ אלא כל אוכל ולא כל מאכיל בכרת היינו תערוב' וע"כ על כזית בכדא"פ אתי למעוטי דאי על פחות מכזית בכא"פ ע"ז אינו צריך מיעוט דהא אפי' ח"ש חמץ גמור בלי תערובת נמי אינו חייב כרת ואפי' מלקות ליכא אלא ע"כ דמיעוטא קאתי על כזית בכא"פ אפי' ע"י תערובת דבשאר איסורי חייב כרת וכאן מעוט רחמנא ושיעור דבריו של רבינו כך הוא האוכל חמץ גמור כזית ח"כ אבל אם אכל תערובת ויש בו כזית בכא"פ כמו שמפרש בסיפא מלקות הוא חייב אבל לא כרת שנאמר כל מחמצת לא תאכלו ותיבת מחמצת סובל הן כזית חמץ גמור והן כזית חמץ בכדי א"פ ע"י תערובות משום שהיא הלמ"ס שהוא שוה כמו האיסור גמור ולא מתיבת כל יליף הרמב"ם דין מלקות רק מתיבת מחמצת גופא דאזהרה קאי על שניהם מפני שהם שווים בד"א שחייב מלקות ולא כרת בכזית בכא"פ דגזירת הכתוב היא דאינו חייב כרת משום דהוא פסק בלפני זמנו כר"י וע"כ ד"א מדאפקי' רחמנא בלשון מחמצת וא"כ קשה קושי' הר"ן וצ"ל כל אוכל בכרת ולא כל מאכיל בכרת והיינו ע"כ מעוטי אתי על כזית בכא"פ ע"י תערובת לכך אינו חייב ר"ל מלקות דליכא התם מיעוטי משום דלר"מ איצטריך שלשה אזהרות על שלשה זמנים אבל גבי כרת איכא מיעוטי כה"ג אבל אי ליכא כזית בכא"פ דהיינו ח"ש אפי' מלקות נמי ליכא רק מכת מרדות מכח שאכל איסור דאורייתא והיינו מכל כמו שמפרשי תוס' הנ"ל ואחר כל הוכחת הנ"ל דרמב"ם

מוכרח לפרש הברייתא דאמר על התערובות בלאו היינו מכח אזהרה בעצמו דקאי על כזית חמץ גמור ועל כזית בכא"פ אפי' ע"י תערובות ולא מכל משום דלוקמי כר"א הוא מופרך מכח כי כל ולאוקמי כר"מ קשה עליו קושית התוס' מאי דריש האי כל אוכל חמץ והי' מוכרח לפרש הברייתא כמו שכתבנו וא"כ מוכרח לפסוק כר"י בלפני זמנו כי היכא דלא יהי' מיעוט על מלקות כמו על כרת ודוק היטב ויתורץ בדברינו קושי' התוס' ד"ה לרבות נשים וקושי' הר"י ד"ה חד לפני זמנו וקושי' הרשב"א ד"ה מכדי בין לחזקי' וכו' ודוק היטב וגם קושי' התוס' ד"ה ר"א אומר אף תכשיטי נשים וכו' ודוק כי קצרתי מאד וגם כל הקושי' של תוס' הנ"ל הי' קשה לרבינו וגם הוכחה הנ"ל ומוכרח הרמב"ם לבחור שיטה אחרת והוא מוסכם מכל הפוסקים כאשר כתבנו ואזדי כל הקושי' הנ"ל ודברי רבינו כפתור ופרח מקושרים ומיוסדים על אדני פז דלא כמו שהבינו הראשונים שמפני שמביא קרא כל מחמצת על תערובת חמץ דריש כו' רק כמ"ש למעלה וה' אמת ידריכנו בדרך אמת לאמתו של תורה:

על פרשת האזינו - כתנות אור

במדרש רבה פ' האזינו הלכה אדם מישראל שהיה חושש באזנו מה שהיה מותר לרפאותו בשבת כך שנו חכמים כל שספק נפשות דוחה את שבת וזה מכת אוזן אם סכנה היא מרפאים אותה בשבת ר' לוי אומר האוזן לגוף כקינקל לכלים שכן הקינקל כמה כלים נותנים עליו ואתה נותן מוגמר תחתיו וכולם מתעשנים כך מאתים וארבעים ושמונה איברים שבאדם הזה וע"י אוזן כולם חיים מנין שנא' שמעו ותחי נפשיכם ע"כ. המדרש הזה תמוה חדא יש לדקדק שהוא שואל מה שיהי' מותר לרפאתו והשיב לו כך שנו חכמים כל ספק נפשות דוחה את שבת הוי ליה למימר אם מכת אוזן ספק סכנת נפש דוחה שבת התחיל בספק ופשט בודאי שמסיים וזו מכת אוזן אם סכנה היא ועוד דהל"ל אם סכנה מחללין עליו שבת וקאמר מרפאין אותו בשבת ועוד יש לדקדק למה שאל על אוזן ולא על אבר אחר ועוד דנקט לשון יחיד מי שחושש באזנו ולא נקט שחושש באזניו ועוד דברי ר' לוי אינם מקושרים ומחוברים בתשובה על שאלה זו ולישב כל הדקדוקי' אלו צריכין אנו להקדים גמ' דחגיגה דף ג' דילפינן חרש המדבר ואינו שומע או אלם ששומע ואינו מדבר שפטור מן הראי' דילפי' ראיה ראיה מן הקהל דכתיב התם למען ישמעון ולמען ילמדון ותני' למען ישמעו פרט למדבר ואינו שומע ולמען ילמדו פרט לשומע ואינו מדבר ופריך למימרא דכי לא משתעי לא גמור והא הני תרי אילמא דאיתסו ואשתכח דהוו גמירי ספרא וספרי וכולה תלמודא אמר מר זוטרא קרי ביה

למען ילמדו פרט לשומע ואינו מדבר א"ר תנחום חרש באזנו אחת פטור מן הראי' שנא' באזניהם ופריך הש"ס והא האי באזניהם מבעי ליה באזניהם דכל ישראל ומשני ההוא מנגד כל ישראל נפקא ליה ופריך אי מנגד כל ישראל הא אע"ג דלא שמעו כתב רחמנא באזניהם והוא דשמעו ומשני ההוא מלמען ישמעו נפקא ע"כ הגמרא וכ' התו' ד"ה אע"ג שלא שמעו שהם רחוקים אבל אם הי' חרשין ממעטינן מבאזניהם ודברי התו' קשה להולמן דהא אכתי לא ידעינן מבאזניהם והרב בספר רצוף אהבה רוצה למחוק בדברי התו' ולהגי' וגם מהרש"א נדחק בדבריהם ונראה לי לישב דבריהם ואגב נבאר דבמאי פליגי מר זוטרא דתירץ לעיל קרי ביה למען ילמדו ורב אשי הכריח פי' זה מקרא גופא דודאי למען ילמדון לאחרים דאי ס"ד אילם לא גמי' האי מלמען ישמעון נפקא ופרש"י דאנן סהדי דטעמא דחרש משום דלא גמיר הוא שלא יבין כל מה שאומרים לפניו למה לי תו למיכתב למען ילמדו למעט למי שלא גמר אלא ע"כ דפירוש הוא למען ילמדו שיכול ללמד עם אחרים וכ' התו' ד"ה מלמען ישמעון נפקא פשטא דקרא משמע האזינה והבין שיבין מה שילמדהו הילכך מה לנו שישמע כיון דלא גמר ממעטי' ליה שפיר עכ"ל ולכאורה יש לדקדק מנ"ל דממעטינן חרש בשביל שאינו יכול להבין ללמוד דילמא הטעם דמצוה לשמוע דברי התורה אף שאינו מבין דהא אמר רבא פ"ק דאלילים דף י"ט ע"א לעולם ליגרס אינש אע"ג דלא ידע מאי קאמר ולכך פטרה התורה חרש שאינו שומע שאינו בר לימוד אבל אילם שהוא שומע ואינו מדבר שהוא בר שמועה אף דלא ידע ליגמור דילמא יתחייב במצות שמיעה כמו נשים וע"ה דיוצאים בשמיעה במגילה וא"כ איצטרך למען ילמדון ונראה דמר זוטרא ורב אשי מחולקים במאי דכתבו התו' ד"ה חרש באזנו אחת בירושלמי א"ר יוחנן בעי חרש באזנו אחת מהו א"ר יוסי בר אבין פלוגתא דר"י ורבנן דתני ר' יוסי ולבני אהרן תעשה כתנות רבנן אמרי שתי כתנות לכל אחד ואחד ר' יוסי אומר חד כתנות לכל או"א ה"נ באזניהם שני אזנים לכל א' ר"י אומר אוזן לכל או"א עכ"ל נמצא לר"י ילפי' חרש בשתי אזנים מבאזניהם ע"כ איתר לי' למען ישמעו וע"כ למען ישמעו פירושו ל' הבנה אבל מר זוטרי ס"ל כרבנן וכר' תנחום דחרש באזנו אחת פטור ויליף מאזניהם שתי אזנים לכל או"א ואיצטריך למען דלא נימא מנגד כל ישראל אע"ג דלא שמעי ואיצטרך למען ישמעו וע"כ איתר באזניהם נילף אפילו חרש באזנו אחת פטור וע"כ צ"ל דלא הקפיד התורה על הבנה דהא חרש באזנו אחת דבר הבנה אפ"ה פטור וע"כ מטעם בעל מום הוא דפטרה רחמנא א"כ ה"א אילם שאינו מדבר כיון דאין לו מום באזניו לחייב כתבה רחמנא למען ילמדון דבעינן נמי בר לימוד ואינו מוכח מקרא גופיה למען ילמדון לאחרים ולכך תי' מר זוטרי דממעשה דהני תרי אילמי'

מוכרחים אנו לקרות למען ילמדון לאחרים שהקפידה התורה על אילם אף ששומע בשתי אזניו מ"מ פטור מחמת שהוא בעל מום שאינו יכול ללמוד עם אחרים:

והשתא יתבארו ג"כ דברי התוס' על נכון דזה הוא דבר אמת בתוס' בד"ה אע"ג דלא שמעי' דהתוס' אזלי לשיטת' שכתבו למעלה דחרש באזנו אחת פלוגתא ר' יוסי ורבנן דלרבנן הוי משמעות באזניהם חרש באזנו אחת פטור ולר' יוסי אוזן לכל אחד א"כ חרש באזנו אחת חייב בראי' דהא יש לו אוזן אחד א"כ לרבנן יש במשמעות אזניהם לפטור חרש באזנו אחת ולר' יוסי יש במשמעות לחייב באזנו אחת וזה דוקא אם אנו דורשים באזניהם למעוטי חרש דרשינן למר כדאית לי' ולמר כדאית לי' וא"כ ר' תנחום ס"ל כרבנן ויליף ממשמעות באזניהם למעוטי חרש באזנו אחת וע"ז פריך המקשה והא מבעי לי' באזניהם דכולה ישראל ולא אתי כלל למעוטי חרשין אלא שישמעו ישראל למעוטי שלא יקרא התורה שלא בפני ישראל ותירץ לו המתרץ האי מנגד כל ישראל נפקא ופריך המקשה אי מנגד כל ישראל הוי אמינא אע"ג דלא שמעי כתב רחמנא באזניהם והוא דשמעו וע"ז כתבו התוס' דפריך המקשה אע"ג דלא שמעו מחמת שהן רחוקים ואתי למעט באזניהם שיקרא באופן שהם קרובים שיכולים לשמוע ולא ממעטינן כלל חרש מאזניהם ואין לנו מיעוט על חרש באזנו אחת אבל ליכא למימר דפריך המקשה אע"ג דלא שמעו שהם חרשים אבל אם הי' חרשים ממעטינן מבאזניהם א"כ ממילא נמעט חרש באזנו אחת ממשמעות דבאזניהם כרבנן א"כ לא פריך המקשה מידי דהא ממילא נלמד למעט חרש באוזן אחת ממשמעות דבאזניהם אלא ע"כ פריך המקשה דאי מנגד כל ישראל הוי אמינא אע"ג דלא שמעו מחמת שהן רחוקים ואזניהם אתי למעט שיקרא משנה התורה בפניהם שישמעו אבל לא אתי למעט אוזן לכל אחד למעוטי חרשים וזה ברור ואמת לאמיתו של תורה:

והנה בקרא לא מסיימי אי כרבנן אי כר' יוסי ונ"ל להכריח כיון דלא שמעו לא גמר מלמען ישמעו נפקא כדמפרש רב אשי ואם אמרינן דטעמא דלא ישמעו משום דלא גמר הוא שלא יבין כל מה שאומרים לפניו א"כ ע"כ מוכרחים אנו לומר דחרש באזנו אחת חייב דאל"כ קשה איך מפרש הקרא מקרא התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם למען ישמעו שהוא לשון הבנה שיבין מה שילמוד והא חרש באזנו אחת אף שהוא שומע ומבין פטור אלא ע"כ חרש באזנו אחת חייב ולא אתי למעוטי אלא שלא תאמר מנגד כל ישראל אע"ג דלא שמעי קמ"ל למען ישמעון והוא דשמעו דמצוה לשמוע אף שאינו מבין וחרש ילפינן מבאזניהם וחרש באזנו אחת חייב שהוא יכול לשמוע והנה בפסוק אין הכרע אי למען ישמעו הפירוש שיבינו וילמדו או מצות שמיעה בלבד והנה אליבא דכ"ע מודו

דהשתא דכתיב באזניהם ולמען ישמעו שלא עמדו ישראל מרחוק. ואיתא במדרש משה קודם מיתה הי' קרוב לשמים ורחוק מן הארץ היה אומר האזינו השמים ואדברה כמי שמדברים למי שקרוב לו ולארץ אמר ותשמע ארץ אבל ישעי' שהי' רחוק מן השמים וקרוב לארץ אמר שמעו שמים והאזינו ארץ ולפ"ז יקשה על משה איך הי' אומר לישראל שיהי' קרובים אליו למען ישמעו הי' לו לומר למען יאזינו אלא ע"כ האי למען ישמעו הוא לשון הבנה שילמדו וכן פי' רש"י בפ' מקץ תשמע החלום משמע לשון הבנה והאזנה כמו שומע יוסף אשר לא תשמע לשונו א"כ מוכח מזה דחרש באזנו אחת חייב בראיה ע"כ שאלה הלכה אדם מישראל משום דאמרתי דיש נפקותא רבה אם חרש באוזן אחת חייב בראייה או פטור מן הראייה דאיתא בפ' מפנין דף קכ"ט עי' שמרדה מותר לכחלה בשבת סבר מיני' הני מילי דשחיקי סמנים מאתמול אבל מישחק ואתויי לא א"ל ההוא מרבנן לדידי מפרש לי מיני' דר"י דאפילו מישחק ואתויי מר"ה נמי משום דשוריינא דעינא בליבא תליא ומזה למדו הפוסקים דאפילו בסכנת אבר אסור לעשות רפואה במלאכה דאורייתא אבל לרפאות בשבות דרבנן שרי לרפאות ולפ"ז מכת אוזן אפילו יש סכנות אבר אסור לרפאות במלאכה דאורייתא ובשבות דרבנן הוא מותר א"כ מאי מספקא להו אלא נראה דהא איכא למידק למה התירו שבות בסכנת אבר הלוא מצינו שהעמידו דבריהם אפילו במקום כרת למה התירו כאן אלא נראה דמצינו כל דתיקון דרבנן כעין דאורייתא תיקון וחילול שבת דהתירה התורה כדאיתא ביומא דף פ"ה ע"ב א"ר שמעון בן מנסיא ושמרו בני ישראל את השבת אמרה התורה חילל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה א"כ התורה התירה חילול שבת כדי לקיים מצות הרבה א"כ אי חרש באוזן אחת פטור מן הראיי' י"ל דהתיר' השבות כדי שיתחייב במצות ראיי' כמו גבי עין דסומא פטור מן הראיי' ה"נ אם נימא דטעמא דהתירו שבות משום קיום המצוה י"ל דוקא באבר שיש בו סכנת ביטול מצוה כמו דפיקוח נפש דוחה משום שישמור מצות אבל אם נימא דפקוח נפש דוחה את השבת משום דכתיב וחי בהם וצריכין אנו לומר הא דהתירו חכמים שבות משום צערא דבמקום צער לא העמידו דבריהם א"כ אין חילוק בין אבר שיש בו ביטול מצוה בין אבר שאין בו ביטול מצוה נמצא אם הי' חושש בשתי אזניו הי' מותר לרפאות אותו בדבר שבות דרבנן בין אם נימא דבמקום ביטול מצוה התירו שבות או אם נימא דבמקום צערא לא גזרו רבנן. והטור א"ח סי' שכ"ח כתב בחולי שאין בו סכנת אבר נסתפק אבי אדוני הרא"ש אם מותר לחלל עליו השבת בשבות דאית בי' מעשה דשמא לא התירו אלא אמירה לעו"ג אבל לא שבות דאית בי' מעשה אבל הרמב"ם ז"ל כתב בחולה שאין בו סכנה עושי' בו כל צרכו ע"י עו"ג ואם הי' צריכין לדברים שאין

בהם מלאכה עושין אפילו ע"י ישראל לפיכך מעלין אזנים ואונקלי בשבת וכתב הב"י איכא למידק היכי מצי למימר דלהרמב"ם שרי שבות הנעשה ע"י ישראל שא"כ איך כתב שכוחל עיניו מן העו"ג בשבת מאי איירי מן העו"ג אפילו מישראל נמי שרי הרמב"ם כיון דכוחל לא מיתסרה אלא מדרבנן כדאיתא בסוף פ' המצניע והרב המגיד כתב וז"ל כבר נתבאר בדברי רבינו שכל שבות מותר בחולי שאין בו סכנה כיון שהוא חולי כולל כל הגוף בין שבות דעו"ג בין שבות הנעשה ע"י ישראל אבל באבר אחד כיון שאין בו סכנה לא הותר לישראל אפי' שבות וזה טעם שלא הותר לכחול אלא ע"י העו"ג אע"פ שאין במכחול אלא משום שבות אבל במלאכה גמורה בישראל לא הותרה אפי' בסכנת אבר אחד אלא בסכנת נפשות מתוך דבריו נראה שנתישב ספק זה דהא דשרינן שבות הנעשה ע"י ישראל אע"פ שאין בו סכנה היינו דוקא בחולי הכולל כל הגוף ולפ"ז נראה דהעלות אזנים ואונקליהם לחולאים הכוללים כל הגוף שאל"כ לא הי' מותרים לעשות ע"י ישראל ע"כ והאחרונים האריכו בדבר זה לפרש דברי הרמב"ם איך הוא מיושב הברייתא דפ' מפנין עיין בט"ז לא"ח ואיתא בגמ' דיומא דף פ"ה מנין לפקוח נפש שדוחה שבת וילפינן כ"א לימודים וחדא מינייהו דכתיב לעיל ושמרו בני ישראל את השבת אמרה התורה חלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה ושמואל יליף מדכתיב וחי בהם ולא שימות בהם ואמרינן לכולהו אית ליה פירכא אשכחן ודאי ספק מנ"ל לבר מדשמואל לית לי' פירכא ופירש רש"י דשמואל לית לי' פירכא אשר יעשה אדם המצוה שחי בהם ודאי ולא שיבא בעשיתו לידי ספק מיתה אלמא מחללין על הספק נשמע מזה דאי ספק נפשות דוחה שבת ע"כ א"א למילף משום לימוד אלא מוחי בהם ואין הטעם בשביל שישמור שבתות הרבה וע"כ צריכין אנו לומר משום דבמקום צערא לא גזרו רבנן וכבר הקדמנו אי פשטי' דקרא דלמען ישמעו משמע שילמדו ויבינו ע"כ חרש באזנו אחת חייב. והש"ך על התורה כתב ותשמע הארץ תשמע לשון הבנה שיבינו בארץ וכל מה שבתוכה שלא ישנו מדותם:

ובזה נבין דברי המדרש הנ"ל האזינו השמים ותשמע הארץ וע"כ פשטי' דקרא לשון הבנה כמ"ש הש"ך על התורה ותשמע הארץ לשון הבנה שיבינו בארץ וכל מה שבתוכה שלא ישנו מדותם וא"כ ע"כ למען ישמעו נמי לשון הבנה וא"כ מוכרחים אנו לומר למען תקרא באזניהם ע"כ אוזן לכל אחד וחרש באזנו אחת חייב ע"כ בראי' ובהקהל ומספקא ליה הא דהתירו לרפאות בסכנת אבר משום שיקיים המצות והכא ליכא ביטול מצוה או דילמא טעמא דמשום צערא לא גזרו רבנן ולכך אמר הלכה אדם מישראל שהי' חושש באזנו ר"ל באוזן אחת בשלמא אי הי' חושש בשתי אזנים דבודאי חרש בשתי אזנים פטור

א"כ בודאי מותר לרפאותו ר"ל רפואה שאין בו מלאכה ממש אי טעמא משום שישמור המצות או טעמא משום במקום צערא לא גזרו רבנן ושרי אבל עכשיו דס"ל דחרש באזנו אחת חייב א"כ מספקא לי' אי דהתירו שבות לרפאותו בשביל סכנת אבר משום שיקיים המצות או משום במקום צערא לא גזרו בי' רבנן לכך דייק באזנו מהו מותר לרפאותו ר"ל בדבר רפואה משום שבות אם מותר לעשות ע"י עצמו או לא פשיטא לחלל שבת במלאכה גמורה אסור אפילו בסכנת אבר אלא מבעי' לי' מה שמותר לרפאותו דבכלל רפואה משמע אפי' רפואה דאית בי' משום שבות והשיב לו כך שנו חכמים כל ספק נפשות דוחה את השבת וע"כ אין לנו לימוד על ספק אלא מוחי בהם ולא שימות בהם א"כ עיקר קפידא בשביל חי אדם לא בשביל שישמור מצות א"כ בודאי הא דהתירו שבות גבי סכנת אבר משום דלא העמידו דבריהם במקום צערא א"כ אין חילוק בין אבר לאבר ולכך קאמר ומכת אוזן אם סכנה היא ר"ל סכנת אבר מרפאין אותו בשבת ר"ל דבר שהוא משום רפואה מותר לעשות אפילו ע"י שבות דאית בי' מעשה ולא מלאכה גמורה אך שלא יקשה לו קושיית הרב המגיד הלוא אף בסכנת אבר אין מרפאין אותו בשבת אלא ע"י עו"ג א"כ למה התירו שבות דאית בי' מעשה וע"כ צריכין אנו לומר חילוק של הרב המגיד דחולה הכולל כל הגוף שרי אפילו שבות דאית בי' מעשה ולכך אמר ר' לוי האוזן הזה כקנקלי וכו' כך האוזן מחי' כל הגוף של אדם והוי כחולה הכולל כל הגוף ומותר לרפאות בשבת אפילו בשבות דאית בי' מעשה ולא מלאכה גמורה וק"ל:

האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי יערוף כמטר לקחי תזל כטל אמרתי כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב וגו' ופי' רש"י תורה שנתתי לישראל שהוא חיים לעולם כמטר הזה שהוא חיים לעולם כשעירי' לשון רוח סערה מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבין ומגדלין אותן אף דברי תורה מגדלין את לומדיהן וצריכין אנו ליתן טעם לשבח למה המשיל התורה לטל ולמטר ולרוחות ואגב נבין גמ' דגיטין דף ל"א ע"ב רב הונא ורב חסדא הוי יתבי חליף ואתי גניבא לקמייהו אמר חד לחברי' ניקום מקמי' דבר אוריין הוא אמר ליה אידך ומקמי' פלגא' ניקום כי אתו לגבייהו אמר להם במאי עסקתם אמרו לו ברוחות ויש לדקדק הלא לא מצינו שאמרו איזה דבר או פילפלו ברוחות ונקדים גמרא דתענית דף ז' תניא היה ר' בנאי אומר כל העוסק בתורה לשמה תורתו נעשית לו סם חיים שנא' עץ חיים למחזיקים בה וכל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות שנא' יערוף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנא' וערפו שם העגלה בנחל וביומא דף ע"ב ע"ב א"ר יהושיע בן לוי מאי דכתיב וזאת התורה אשר שם משה זכה נעשית לו סם חיים לא זכה נעשית לו סם מיתה הרי שתורה היא טובה מאד

אבל משתנות לפי מעשה בני אדם אם הוא לומד לשמה נעשית סם חיים ואם לומד שלא לשמה נעשית סם המות ובגמ' דתענית שם רבא רמי כתיב יערוף כמטר לקחי וכתיב תזל כטל אמרתי אם תלמיד חכם הגון הוא כטל וא"ל עורפהו כמטר ופירש"י עורפהו כמטר הורגהו ובדף ג' ע"ב שם דרוחות לא מעצרי דאמר קרא כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם נאם ה' כשם שאי אפשר לעולם בלא רוחות כך אי אפשר לעולם בלא ישראל ופריך ולא מעצרי והתניא ר' יוסף ועצר את השמים מן העבים ורוחות או אינו אלא מן המטר כשהוא אומר ולא יהיה מטר הרי מטר אמור הא מה אני מקיים ועצר את השמים מן העבים ורוחות קשיא רוחות ארוחות ומשני רוחות ארוחות לא קשיא הא ברוח מצויה הא ברוח שאינו מצויה ופירש"י בשאינו מצויה כתיב ועצר ואיתא שם תנא דעבים ורוחות שניות למטר היכי דמי אמר עולא ואיתימא רב יהודא זיקא דבתר מיטרא ופריך למימרא דמעליותא היא והכתיב יתן ה' מטר ארצך אבק ואפר ואמר עולא ואיתימא רב יהודה זיקא דבתר מיטרא לא קשיא הא דאתא ניחא הא דאתי' רזיא ופירש"י דאתא ניחא בנחת אינו מעלה אבק רזיא בכח הרי להדי' אם הרוח בא אחר המטר בכח הוא לקללה וע"כ הא דכתיב ועצר את השמים מן הרוח ברוח שאינו מצויה משמע דרוח שאינו מצויה הוי בכלל ברכה וע"כ צריכין אנו לומר קודם הגשמים הוא בכלל ברכה וזה שרמזה לנו התורה יערוף כמטר לקחי בת"ח שאינו הגון ותזל כטל אמרתי בת"ח הגון יהי' כשעירים ר"ל כרוח סערה (וכן פירש"י לשון רוח סערה כתרגומו כרוחי מיטרא מה הרוחות הללו מחזיקין את העשבים ומגדלין אותן אף דברי תורה מגדלי את לומדיהן) שהוא רוח שאינו מצויה וכרביבים עלי עשב ר"ל שמתחילה הרוח ואח"כ הרביבים הגשמים ובאים לברכה ורוח מחזיק את העשבים ומגדל אותן כן ת"ח הגון התורה מגדלתו משא"כ אם באו הרביבים ר"ל הגשמים תחילה ואח"כ בא הרוח סערה הוא לקללה נמצא אנו למידין דת"ח הגון נמשל לרוחות שמגדלות העשבים ומחזיקות אותן אף דברי תורה מחזיקות ומגדלות לת"ח: וזה הי' הויכוח בין רב הונא לרב חסדא דחד אמר ניקום מקמי' דבר אוריין הוא ר"ל שהוא בעל תורה וכמו שהרוחות מגדלות את העשבים כן דברי תורה מגדלות לומדיהן א"כ צריכין אנו לכבדו וחד אמר ומקמי' פלגא ניקום שהוא ת"ח שאינו הגון ות"ח מרבים שלום בעולם אבל כיון שהוא בעל מחלוקת כמו שהרוחות לפעמים מכלות את העשבים ואינו מגדלות אותם כמו זיקא דבתר מיטרא כן ת"ח שאינו הגון מכלות הבריות ומביאים רעה לעולם ולכן כשבאו לקמייהו אמר להם במה עסקתם השיבו לו ברוחות שדברי תורה נמשלו לרוחות שלפעמים מגדלות העשבים ולפעמים מכלות העשבים כן בת"ח אם ת"ח הגון הוא צריכין אנו לכבדו כמו

הרוחות שמגדלות העשבים ואם ת"ח שאינו הגון הוא נמשל לרוחות רעות וטללים רעים שמכלות העשבים כן אין אנו צריכין לכבדו וק"ל:

ועוד נ"ל לתרץ וליישב במה שאמר משה כי שם ה' אקרא איך הוא מקושר בפסוק של מעלה האזינו וגו' ונקדים מ"ש בזוהר א"ר אבא באתוון גליפן דר"א האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ הכא איתרמזי שמא קדישא עילאה רבי יוסי אמר מה בין משה לישעי' משה אמר השמים השמים אינון דאשתמודעון ואקרון שמא דקב"ה ותשמע הארץ הארץ ההיא דאישתמודעי בישעי' כתיב שמעו שמים ולא השמים האזינו ארץ ולא הארץ ויש לדקדק מאי קושיא לר' אבא ולר' יוסי דמפרשי שרמז משה שמא קדישא ונ"ל לומר דהא רש"י פי' והוא במדרש למה העיד בהם שמים וארץ אמר משה אני בשר ודם למחר אני מת אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו את הברית מי בא ומכחישם לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם עכ"ל ולכאורה איכא למידק דאיתא בברכות דף ל"ב זכור לאברהם וליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם בך מאי בך א"ר אליעזר אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע אלמלא נשבעת להם בשמים ובארץ הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים כך שבועתך בטלה ועכשיו נשבעת להם בשמך הגדול מה שמך הגדול חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים כך שבועתך קיים לעולם ולעולמי עולמים עכ"ל הרי להדיא דמשה אמר דשמים וארץ יהיו בטלים וכן במדרש ילקוט סוף ישעיה דשאלה מטרוניא אחת לר' יהושיע כתיב בתורתכם למען ירבו ימיכם וימי בניכם כימי השמים על הארץ הלא שמים וארץ עתידין להתכלות דכתיב כי השמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה וכן במעשה דר"א בן דורדי' בפ"ק דע"ז השיבו שמים כן א"כ קשה למה העיד משה שמים וארץ הלא גם שמים וארץ ג"כ אינם קיימים לעולמי עולמים אבל נראה לומר דאיתא בזוהר פ' תרומה דהשמים וארץ הם שמו של הקב"ה דשלמא מלכא אמר ואתה תשמע השמים אטו שלמה מלכא לשמי' התפלל אלא לשמו של הקב"ה דאיקרי שמים עכ"ל והמקובלים קוראים אותו בשם ספירות ת"ת וארץ היא ספירה אחרונה שהיא מלכות: ולפ"ז ניחא דברי הזוהר דמשה אמר השמים וארץ אינון דאשתמודע דאינון שמי' של הקב"ה ושמו של הקב"ה חי וקיים לעולמי עולמים והעיד בהם בשמו של הקב"ה וזה דקשיא ליה להזוהר למה העיד בהם שמים וארץ אם בשביל שהוא ב"ו ולמחר הוא מת ואם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו את הברית מי יבא ומכחיש' הלא גם שמים וארץ אינם קיימים ולכך אמר ר' אבא באתוון דר"א האזינו השמים הכי אית רמיז שם קדישא ושמו הגדול אינו בטל וקיים לעולמי עולמים וזה מרומז בפסוק האזינו השמים ואדברה וע"כ למה העיד בהם שמים וארץ מפני שהם קיימים לעולם

ולעולמי עולמים וקשה הלא שמים וארץ נמי יכלו ויתבטלו ולכך אמר כי שם ה' אקרא מה שאני קורא לשמים וארץ הם שם ה' ובשמו הגדול אני ושמו לעולם קיים וק"ל:
ועוד נ"ל ליישב המשך הפסוקים ויתישב גם מה שפירש"י האזינו השמים שאני מתרה בהם בישראל ותהי' עדים בדבר שכך אמרתי להם שאתם תהיו עדים וכן ותשמע הארץ וכתב מהר"א מזרחי שכך אמרתי להם דכתיב בפ' ואתחנן העדותי בכם היום את השמים ואת הארץ ופירש"י ג"כ העדותי בכם הנני מזמינים להיות עדים שהתרתי בכם ולכאורה איכא למידק למה הוצרך משה להזמינם שיהיו עדים בדבר זה ונראה לישב דהא איתא ריש פ"ק דע"ז דלעתיד יאמרו האומות רבש"ע ישראל שקיבלו היכן קיימו אמר להם הקב"ה אני מעיד בהם שקיימו התורה אומרים לפניו רבש"ע כלום יש אב שמעיד על בנו אמר להם הקב"ה שמים וארץ יעידו בהם שקיימו כל התורה אומרים רבש"ע שמים וארץ נוגעים בעדותן שנא' אם לא בריתי חוקות שמים וארץ לא שמתי וכתבו תוס' בד"ה שמים וארץ נוגעין בעדותן וא"ת והרי ראי' גדולה שקיימו שהרי שמים וארץ קיימים הם ותירצו די"ל שהם קיימים ממה שקיבלו כדאמר אם ישראל מקבלים ופי' מהרש"א ואעפ"כ נוגעים בעדותן מצד הנאתם שהגיע להם כבר ע"י קבלתם של ישראל נמצא אנו למדין דאעפ"כ על הקבלה לא חשיבו נוגעי' דהא ראי' גדולה שהם קיימים וזה אפשר שנקט רש"י למה העיד בהם שמים וארץ הלא גם הם נוגעים בעדותן ולכך פי' אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם ולכך העיד בהם שמים וארץ שהם קיימים לעולם על קבלתן של ישראל וע"כ עדות גדול שקיבלו עליהם הברית: אבל עדיין יש לדקדק דלפי דאמרי' כלום יש אב שמעיד על בנו נמצא דחשיב הקב"ה כמו קרוב וא"כ אפי' אם נימא דאין שמים וארץ נוגעים בעדותן שהם עומדי' על הקבלה מ"מ עדותן בטילה מחמת שגם הקרוב ראה עדות זה ואיתא בח"מ סי' ל"ו עדים רבים שנמצא א' מהם קרוב או פסול בודקי' אותם ואומרים להם כשראיתם דבר זה באתם כדי להעיד או כדי לראות כל מי שנתכוון להעיד כל העדות בטילה אף שלא העיד בב"ד כן ס"ל להרמב"ם ורש"י ורשב"ם והכריעו הש"ך בס"ק ח' כמותם ופ"ק דמכות פליגי ר' יוסי ורבי בנמצא אחד מהם קרוב או פסול דעדותן בטילה דס"ל לר' יוסי אפילו לא בא אלא לראות מבטל עדות הכשרים ורבי ס"ל דוקא אי אתי לאסהודי ואיתמר אמר ר"י אמר שמואל הלכה כר"י ור"נ אמר הלכה כר' וכ' הרא"ש וז"ל וא"ת לשמואל דפסק הלכה כר' יוסי וקרובין או פסולין פוסלין בראיה בעלמא אפי' לא כוונו להעיד איך תמצא קדושין וגיטין כשרין שנעשין בפומבי לפני הקרובין והש"ך בח"מ סי' ל"ו ס"ק ח' מישב קושית הרא"ש דמיירי שהזמין עדים כשרים ובזה לא נתבטלו עדות הכשרים ולפ"ז יש ליתן טעם למה

שפירש"י העדותי בכם שמים וארץ הזמינה להעיד משום דיש לפקפק כיון שהקב"ה הוי נוגע בעדות דאיו אב מעיד לבנו והקב"ה הוי רואה דכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו אמר ה' ופשיטא לדעת דסברי דהקב"ה הוא עד שלנו דכתיב שובו ישראל עד ה' אלהיך וכן כתיב והייתי עד ממהר א"כ גם העדות הכשרים בטל א"כ איך העיד בהם שמים וארץ אף שאינם חושבים נוגעים בעדות מחמת שהם קיימים מ"מ מצד עדות וראיות הקב"ה נתקבל גם עדות הכשרים ומה שפירש"י העידותי בכם שמים וארץ הלא עדות שמים וארץ בטלים מחמת ראיות הקב"ה ולכך כתב הזמינם להעיד וכיון שהזמינם להעיד עדותן כשירה וק"ל:

בפסוק יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום חדשים מקרוב באו לא שערום אבותיכם רש"י נדחק בפי' שערום ע"ש ול"נ דאיתא בזוהר וירא דף ק"ג נודע בשערים בעלה דא הקב"ה דאיהו אתידע ואתדבק לפום מה דמשער בלביה כל חד כמה דיכול לאתדבקא ברוחא דחכמתא ולפום מה דמשער בלביה הכי אתידע בלביה ובגיני כך נודע בשערים באינון שערים אבל דאתידע כדקא יאות לא הוי מאן דיכיל לאתדבק או למנדע ליה עכ"ל נמצא כל א' משער בלבי' אלהותו וכבודו של הקב"ה ומשה הוכיח לישראל יזבחו לשדים לא אלוה אלהים לא ידעום באמת הם אינם אלהות רק חדשים מקרוב באו ר"ל שלא שערום אבותיכם ר"ל שאבותינו הקדושים לא שערו בלבם אלהות כאלו רק שערום בהקב"ה וק"ל והוא אמת לאמתו של תורה:

שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך קחו עמכם דברים ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו ובפ' בתרא דיומא אמר ר' יוחנן גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה כו' אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשית לו כשגגות שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעוניך האי עון מזיד הוא וקא קרי לי' מכשול ונראה לי לומר דדוקא ריש לקיש אית לי' הך דרשא ולא ר' יוחנן דהא בפ' כלל גדול פליגי ר' יוחנן וריש לקיש בחייבי חטאת ס"ל לר"י אם הזיד בלאו ושגג בכרת וריש לקיש סבירא ליה עד שישגג בלאו וכרת אם כן לר"י לא קשי' קרי לי' עון וקריא ליה מכשול דהא יש עון שהוא מזיד ויש בעון שוגג כגון שהזיד בלאו ושגג בכרת אבל ריש לקיש לטעמי' דס"ל עד שישגג בלאו וכרת א"כ שפיר קשי' ליה האי עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול אלא ש"מ דגדולה תשובה שזדונות נעשית לו כשגגות וק"ל והרמב"ם בפ"א מהלכות שגגות פסק כר"י ועפ"ז נבאר דברי הנביא ואגב יבואר מה שאמר ונשלמה פרים שפתינו וילפינן שתפילה במקום קרבן הלא הושע הי' בזמן הבית ראשון והי' ראוים להקריב פרים ולמה לא הוכיחם שיקרבו פרים ועוד יש לדקדק

שאמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' וכי מה ענין דברים אל התשובה ועוד מאי דאמר אמרו אליו כל תשא עון ופי' רש"י כל עונות ועוד יש לדקדק דקאמר ריש לקיש האי עון מזיד הוא וקא קרי ליה מכשול ולמה לא אמר האי מכשול שוגג הוא וקרי ליה עון שהוא מזיד דמכשול נאמר תחילה ודבר זה נראה לי ליישב משום דאמרינן סוף פ' אלו מציאות דריש ר' יהודא בר עילאי מאי דכתיב הגיד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם הגיד לעמי פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשו להם כזדונות ולבית יעקב חטאתם אלו עמי הארץ שזדונים נעשות להם כשגגות ובזוהר נשא איתא על פסוק לו עמי שומע לי ישראל בדרכי ילכו לו עמי שומע לי אלו ע"ה וישראל בדרכי יהלכו אלו ת"ח ואין סותר דרוש גמרתנו דעמי נגד ישראל הם ע"ה שנכללו בכלל עמי משא"כ נגד בית יעקב ת"ח נכללים בשם עמי עכ"פ נשמע דישראל אינון ת"ח א"כ לא רצה ריש לקיש לדיוקי קרי לי' מכשול וקרי ליה עון דיש לומר בת"ח אף מכשול קרי לי' עון והושע אמר שובו ישראל שהם בכלל ת"ח אבל איפכא שפיר איכא למידק קרי לי' עון וקרי ליה מכשול דאיך יהי' מעון מכשול אלא ע"כ דקאי שגדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות וזה דוקא לר"ל אבל לר' יוחנן דהילכ' כוותי' לא קשיא דאיכא למימר דיש עון שיש בו מכשול כגון שהזיד בלאו ושגג בכרת ונקדים גמרא דפ' בני עיר א"ר יוסי אלמלא מעמדות לא נתקיימו שמים וארץ שנאמר ויאמר ה' אלהים במה אדע אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע שמא ח"ו ישראל חוטאים ואתה עושה להם כאנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה א"ל לאו א"ל במה אדע א"ל קח לי עגלה משולשת כלומר הקרבנות יכפרו עליהם עי' פרש"י א"ל תינח בזמן שבה"מ קיים כו' ויש להקשות למה נחרב הבית כאשר באמת מצינו במקדש שני כשצרו בית חשמונאי זה על זה כו' היה שם זקן א' אמר להן כל זמן שעסקינן בעבודה אין נמסרים בידכם כדאי' בסוף פ' מרובה אבל מקדש ראשון למה חרב שהי' להם קרבנות והרב בעל יפה תואר דף רס"ג פ' מ"ד נתקשה בעון זה וז"ל ואין קושיא מאשר נחרב הבית ולא עמד להם זכות הקרבנות כי לא אמר אלא להאריך קצת אבל בבואם בחטא בשיעור מופלג לא יועילם כי החפץ לה' בעולה וזבחים ואין דברים אלו אלא דברי נביאות דמנ"ל דבר זה לחלק בין שיעור מופלא דסתמא אמר לו הקב"ה קח לי עגלה משולשת וגו' והראה לו הקרבנות להתכפר בהם ולי נראה דמעיקרא אין כאן קושיא דכל הקרבנות אינם מכפרים אלא עם תשובה דבלא תשובה הוי זבח רשעים תועבה דכתב הרמב"ם בפ"א מה' תשובה כל מצות שבתורה בין עשה בין ל"ת אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה וישיב מחטאו חייב להתוודות לפני האל ב"ה שנא' איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים וזה

עיקר הוידוי שיאמר שלעולם אינו חוזר לדבר זה וכן בעלי חטאת ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדון אין מתכפר להם בקרבנם עד שיעשו תשובה ויתודו וידוי דברים שנא' והתודו אשר חטא עליהם ולפ"ז מיושב קושי' היפה תואר הנ"ל דאי' במדרש ילקוט בירמי' סי' ב' אר"ש בן חלפתא אמר הקב"ה לירושלים על מה הבאתי כל המשפטים הללו בשביל שאמרת לא חטאתי שנא' הנני נשפט אותך על אמרתך לא חטאתי ולכאורה מאי צריך הקב"ה להתנצל לפני ירושלים דמי יהרהר אחריו אלא משום דראויה הי' שיתכפר עליהם הקרבנות ולכך אמר הקב"ה על מה הבאתי כל המשפטים הללו הלא כבר הבטחתי לאברהם שבזכות הקרבנות שיתכפרו עליכם יהי' לכם תקומה ולכך אמר שבשביל שאמרת לא חטאתי ושום קרבן לא מכפר בלא וידוי דברים דהיינו שיתודה ויאמר חטאתי ולפ"ז אין מקום לקושית היפה תואר כיון דהם לא חזרו בתשובה ולא אמרו חטאתי לכך לא הועיל להם כפרה דקרבנות וק"ל. אך יש עוד לדקדק דהא הראו לאברהם כל הקרבנות כמו דאיתא במדרש פר י"כ ופר הבא על כל המצות ועז משולשת שלשה מיני' שעירים שעירי רגלים וכתב הי"ת ששעירי י"כ בכלל שעירי רגלי' ובשעיר י"כ מצינו שמכפר אליבא דרבי אסי בלא תשובה וכן י"כ גופי' מכפר אליבא דרבי אפי' בלא תשובה דהא אי' בשבועות במתני' ועל שאר עבירות שבתורה הקלות וחמורות הזדונות והשגגות הודע ולא הודה עשה ולא תעשה כריתות ומיתות ב"ד שעיר המשתלח מכפר ובגמ' דף י"ב האי עשה היכי דמי אי דלא עביד תשובה זבח רשעים תועבה ואי דעביד תשובה כל יומא נמי דתניא עבר על מ"ע ועשה תשובה לא זז משום עד שמוחלין לו א"ר זירא בעומד במורדו ורבי היא דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה יו"כ מכפר ופרש"י האי קרא דזבח רשעים מוקי ליה בשאר יומא נמצא אליבא דרבי שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות כריתות ומיתות ב"ד מזיד אף דלא עביד תשובה וקרא דזבח רשעים תועבה מוקי לי' בשאר ימות השנה וא"כ הא תינח אליבא דרבנן אבל אליבא דרבי דס"ל די"כ ושעיר המשתלח מכפר בלא תשובה א"כ הדרא קושי' לדוכתי' דקב"ה הראה לאברהם כפרות די"כ והם מכפרים אף בלא תשובה וא"כ למה לא הואיל לישראל י"כ ושעיר המשתלח ונוכל לומר דהם עבדו ע"ז ורבי מודה בע"ז דרבי ס"ל על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה י"כ מכפר חוץ מפורק עול ומגלה פנים בתורה ומפיר ברית בבשר ויליף מדכתיב כי דבר ה' בזה הכרת תכרת כדאמרינן בשבועות אך מצינו למימר למאן דלא מוקי להאי קרא בדבור אנכי ולא יהיה לך והוא ר"מ ור' נתן ור' נהוראי דדרשו בחלק דף צ"ט ר"מ אומר הלומד תורה ואינו מלמדה זה הוא דבר ה' בזה ר"כ אמר כל

שאינו משגיח על המשנה ר' נהוראי אומר כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק ור' ישמעאל סבר זה העובד עבודת אלילים מאי משמע דתני דבי ר"י כי דבר ה' בזה זה המבזה דבור שנאמר לו למשה מסיני א"כ להנך תנאי דפליגי אד"ר ישמעאל ודרשינן י"כ הוא אפי' אי לא עביד תשובה י"כ מכפר מצינו למימר די"כ מכפר על כל עבירות אפי' בלא עביד תשובה וא"כ הדרא קושי' לדוכתא למה לאתגין אל ה' י"כ מלכפר ונ"ל שהם היו חייבי חטאות ואשמות ותנן בכריתות חייבי חטאות ואשמו' ודאין שעבר עליה' י"כ חייבין להביא לאחר יו"כ וחייבי חטאות ואשמות כ"ע מודים דאינו מכפרי' אלא על השבים דכ' והתוודו את חטאתם וא"כ י"כ היה מכפר עליהם וקרבנות לא הביאו ואף אם הביאו לא התוודו שהם אמרו לא חטאנו גלל כן לא היה להם כפרה ומצאתי און לי שנתחייבו הרבה פרים שעברו כמה עבירות ע"פ הוראת ב"ד הושע הוכיחם סי' ד' וישכח תורת אלהיך אשכח בניך וגם אני כרבם כן חטאו לי כבודם בקלון אמור עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו כי רוח זנונים התעה ויזנו מתחת אלהיהם ואמרינן במדרש ילקוט כרבם כן חטאו לי א"ר שמואל בר נחמני שכל מה שהגדולים עושים ם הם עושים כיצד הנשיא מתיר ואב"ד אומר הנשיא מתיר ואני אוסר והדיינים אומרים אב"ד מתיר ואנו אוסרים מי גרם לכל הדור שחטאו הנשיא שחטא תחילה עמי בעצו ישאלו ומקלו יגיד לו קרי עלה ר' יוסף כל המקיל יגיד לו ובוודאי לא התירו מה שהוא זיל קרי בי רב אלא מצינו כמה עונשים וכריתות דלא כתב בהדיא אלא דלמדין מג"ש כמו דאמרינן בכריתות א"ר ינאי לעולם אל תהי' ג"ש קלה בעיניך שהרי פיגול אחד מגופי תורה ולא למדו הכתוב אלא מג"ש וכן נותר וכן בתו מאנוסתו ורוב חייבי סקילה כגון הבא על האם ועל הכלה לא כתיב הקילה אלא דמיהם בם וילפינן מג"ש מאוב וידעונים ומסתמא התירו מה שלא היה מפורש בתורה והם עשו ע"פ ב"ד ונתחייבו בפרים אך צריך וידוי פה: ועוד מצאתי בילקוט פ' שלח לך גבי שגגת ע"ז וכפר הכהן על כל עדת ישראל ונסלח להם כי שגגה היא ר"א אומר בא הכ' לעשות זדון הציבור כשגגה שאפי' הן מזידין יהיה לפניו כשגגה לכך נאמר כי שגגה היא הרי למדין שאפילו מזיד של צבור נחשב לשגגה ואליבא דר"א אמרתי מיושב קושית הש"ס בתמורה דף ט"ו ע"ב דבני גילה בבית שני העלו פרים שנים עשר והיה ר"י אומר על עבודת אלילים הביאו שעשו בימי צדקיהו ופריך והיכי מקריב להו והא מזידין הי' א"ר יוחנן הוראת שעה היה וזה דלא כר"א אבל אליבא דר"א דמזיד הציבור הוי שוגג ואיתא פלוגתא אם עדים מחייבי' אותו קרבן תנן בכריתות עד אחד אמר אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי פטור שנים אמרו אכל והוא אומר לא אכלתי ר"מ מחייב דאם הביאו שנים לידי מיתה חמורה לא יביאו לידי קרבן הקל אמרו לו מה

אם ירצה לומר מזיד הייתי פטור ואבעי' להו מאי טעמא דרבנן משום דאדם נאמן על עצמו יותר ממאה עדים או דילמא משום דאמרינן מגו ופירש רש"י אדם נאמן על עצמו בדברים שיש בהם כפרה לא נהימנא לאתויי חטאת להתכפר בו נגד קונו. והנה לטעמא דרבנן דלא מחייבי עדים קרבן טעמא משום דהוא מהימן יותר הן מטעם מגו או משום דמסתמא הוא אומר אמת ועדים משקרים משום דאדם נאמן על עצמו בדברים שיש בהם כפרה דאי הי' חייב הי' מייתי כפרה וגבי עד אחד אפי' אליבא דר"מ אינו יכול לחייבו וכל זה דאנן ב"ד יכולים למשכן אותו אף דחייבי חטאת בלאו הכי אנן ממשכנן מ"מ הכי ס"ד דניחא ליה בכפרה אלא שהוא סבור להיות פטור כמ"ד דממשכנן אותו וכמו כן כתבו התוס' אליבא דר"מ והנה קמי' שמיא גלי' שהוא חייב קרבן אם כן לא מהני ליה י"כ להתכפר וצריך להביא קרבן ובקרבן צריך תשובה דוקא דהיינו ווידוי דברים והנה הנביא הושע רצה להכריח להם שאין להם שום סמיכה על י"כ אף אליבא דרבי דס"ל י"כ הוא שמכפר אף לשאינם שבים וישראל שבאותו דור שמעו לכל המיקל להם כמו שהוכיחם ומקלו יגיד לו וישראל אמרו לא חטאנו ואף אם היה מביאים פרים היה זבח רשעים תועבה ובמדרש אמרו עד ה' אלהיך עד הוא לשון עדות שהקב"ה מעיד בזה ולזה התחיל הנביא לומר שובו ישראל שבהכרח מחוייבים אתם לשוב ולא סגי בלאו הכי דאף לרבי דס"ל י"כ מכפר בלא תשובה ואתם אומרים לא חטאנו הלוא עד ה' אלהיך והוא יודע האמת שאתם חייבין פרים שעברו על ל"ו כריתות כדאיתא במדרש כמנין איכה ואם כן אתם חייבים פרים לחטאת ובזה אין י"כ מכפר אף אליבא דרבי בשלמא אם היה עד בשר ודם או עדי בני אדם. יכולת היה בידכם להכרישם אבל לפני הקב"ה שהוא עד שלכם והוא יודע האמת ולא נבראו סהדי לשיקרא א"כ יוכל לחייב אתכם להביא חטאת וחייבי חטאות לא מהני י"כ וא"ת הא באמת מזידין אנו ואין אנו חייבי' בקרבן חטאת ואם כן יו"כ מכפר בלא תשובה לכך אמר כי כשלת בעוניך ר"ל אף עון מזיד של ציבור נחשב כשוגג ולפ"ז שפיר יוכל הקב"ה להעיד שאתם חייבים בקרבן חטאת פרים ולזה לא מהני י"כ אלא תשובה דהיינו ווידוי דברים לכך אמר קחו עמכם דברים ושובו אל ה' דהיינו ווידוי דברים דבלאו הכי אי אפשר לשוב ואמר אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתנו ופי' רש"י כל עונותינו יסלח וקח טוב קבל הווידויי' מאתנו שנאמר טוב להודות לה' ודוק:

על פרשת האזינו - אור חדש

בפרק א"ט בפיסקא יצאו הדקין לחוץ ארשב"י ל"ש אלא שלא היפך בהן אבל היפך בהם טריפה שנאמר הוא עשך ויכוננך מלמד שברא הקב"ה כוניות באדם שאם היפך אחת מהם טריפה תניא היה ר"מ אומר הוא עשך ויכוננך כרכא דכולא ביה ממנו כהנא ממנו מלכים כו'. ולכאורה איכא למידק לפי הנראה דר"מ מוקי להאי דרשא למלתא אחרינא לא מוכח דינא דרשב"י ואיך פליג על ר"מ ותו על הלשון היה ר"מ אומר הוי ליה למימר ר"מ אומר ונראה דרך דרוש דבת"ח הקשה אמאי לא חשיב מתני' היפך הדקין בהדי טריפות ובס"י הוסיף להקשות לפי הכלל ח"י טריפות נאמרו למשה מסיני ורמז וז"ה אשר לא תאכלו חסרי לי' אחד ואולי י"ל מאחר שבגלודה פלוגתא דרבוותא אם הטריפות שלה מצד קרועה או מצד נקובה ועיין בש"ך ריש ה"ט ולפ"ז י"ל דבאמת לא נאמר הלכה למשה נקובה וקרועה כ"א גלודה ומספיקא מטריפות נקובה וגם קרועה כי אנחנו לא נדע טעמים דטריפות של גלודה וספיקא דאורייתא לחומרא דאוריי' לדינא דרשב"י ולפ"ז שפיר הוכרח ר"מ למדרש על ד"א מאחר שר"מ גופא מכשיר בגלודה כדאי' לעיל במשנה אמנם איתא לעיל בגמ' אר"י חזר בו ר"מ והטריף גלודה ומשום זה דייק היה ר"מ אומר קודם חזרה משא"כ אחר כך ודוק היטב ולא נאמר כ"א דרך דרוש בעלמא: ואגב דאיירינן בהאי מס' ראוי לכתוב מהני מילי מעליותא שחידש במס' זו דודי הרב הגאון המופלג מוהר"ר בנימין נר"ו בן זקיני הגאון האמתי מהר"ם ז"ל. גרסינן במס' חולין דף מ"ו ע"ב ואמר רבא האי ריאה דקיימא גילדי גילדי אוכמי אוכמי חזותא חזותא כשר תו' ד"ה אוכמי אוכמי פי' בקונטרס שיש בה מראה שחורת והא דאמר בסמוך כדיותא טריפה יש לפרש דהיינו בשרובה כך כו' אבל תימא כיון דאמר לקמן דטריפה דשחור אדום הוא אלא שלקה אם כן מה לי רובה ומה לי מקצתה כיון דעל ידי לקותה היא ונראה לפרש כי אוכמי דהכא כי כחלא ע"ש והביא ב"י בי"ד סי' ל"ח דעת הראב"ד דמראות הפוסלות דוקא בכולה ולא במקצתה ודחה הרא"ש והר"ן דבריו דכיון דאמרינן האי שחור אדום הוא אלא שלקה מה לי הרבה מה לי מעט דכל לקותה חשיב כאלו נקובה הלכך מראות הפוסלות אפילו בכל שהוא וכן דעת הרי"ף ורש"י ובה"ג ובע"ת והרשב"א וכן פסק הרמב"ם ע"ש והנה קשה להולמה לדעת הב"י שכתב על שם רש"י במראות הפוסלות אפי' בכ"ש הלא לדעת רש"י אוכמי אוכמי מראות השחורות וקשה קושי' התוספות הא דאמר כדיותא טריפה וצריך לומר דהתם איירי כשרובה כך והכא איירי באוכמי במקצתה דכשירה ואיך כתב בשם הב"י בשם רש"י דמראה הפוסלת אפי' במקצתה טריפה ונראה ברור ליישב דעת רש"י דאזיל לשיטתיה ע"פ מה דאמרינן

באותו עמוד ואמר רבא ריאה שהאדימה מקצתה כשירה ואקשינן, עליה מ"ש מקצתה דהדרי בריה כולה נמי וכו' ואסיקנא אלא לא שנא ופירש רש"י לא שנא כולה או מקצתה כשירה כדאמרי' לקמן אדומה כשירה מדר' נתן ובתוספות בד"ה אלא ל"ש פי' ר"ח לא שנא וטריפה ולפירושו הא דקאמר לקמן אדומה כשירה מדר' נתן איירי כשמתלבנה ע"י נפיחה ע"ש והקשה מהרש"א בתוספות ד"ה אוכמי אוכמי על מה שהקשו והא דאמר בסמוך כדיותא טריפה דלמא הא דקאמר אוכמי אוכמי כשירה מיירי נמי כשמתלבנה אח"כ ותירץ הא דקאמר רבא כדיותא טריפה דומי' דאדומה דכשירה ואדומה איירי כשמתלבנה אח"כ וע"כ כדיותא נמי אף דמתלבנה אח"כ טריפה וע"כ צריך התוספות לתרץ תירוץ אחר באוכמי אוכמי איירי במקצתה וכדיותא איירי במרובה ע"ש והנה כל זה דוקא לשיטת התוספות בשם ר"ח דגרס גבי אדומה אלא ל"ש וטרפה וקשה הא דאמרי' לקמן אדומה כשירה והוכרח לתרץ דהתם מיירי כשמתלבנה אח"כ אבל לפי' רש"י גבי אדומה אלא ל"ש וכשירה דאמרינן לקמן אדומה כשרה מדרבי נתן אין מחוייב לדחוק דאיירי כשמתלבנה אח"כ אף אם לא יתלבנה אח"כ נמי כשרה באדומה והוא הדין כדיותא טריפה דומי' דאדומה אם לא יתלבנה אח"כ ולפ"ז ל"ק קושי' התוס' גבי אוכמי אוכמי אמאי כשרה הא דאמרי' בסמוך כדיותא טריפה הייתי אומר תירוץ כקושי' המהרש"א דהכי איירי באוכמי כשמתלבנה אח"כ ואין מחויב לחלק לפירש רש"י בין כולה או מקצתה אף אם במקצתה אם לא יתלבנו אח"כ טריפה כדעת ב"י בשם רש"י וק"ל וכי דברים ברורים המה:

בפרק אלו טריפות דף מ"ב ע"ב גמ' ואמר רכיש בר פפא משמיה דרב לקתה בכולי' אחת טריפה ותנן ניטל הטחול כשרה ואמר ר' עוירא משמיה דרבא לא שנו אלא ניטל אבל ניקב טריפה פירש רש"י ולקמן מפרש ניקב עליונה מקום שהוא עבה אבל בקלוש כשירה ע"ש ויש לדקדק לאיזה צורך הביא רש"י ולקמן מפרש ונראה משום דהתוספות בד"ה שם ע"א ניקב הלב לבית חללו וכו' וניטל הלב וריאה ודקין לא איצטרך למיתנא דבכלל נקובה היא דאע"ג דבטחול אמר בגמ' דניטל כשר וניקב טריפה בכל הני נקובא דתנא פשיטא דכש"כ ניטל ע"ש ודבריהם דחוק דעדיין קשה מכח טחול דניטל כשר וניקב טריפה והרגיש בזה חדושי רשב"א והרא"ש וכתבו טעם אחר בכל הני נקובא דמתני' אית להו מילתא דפסיקתא כל נקב במקום שהוא טריפה כגון ניקב הדקין ניקב הקיבה בלא פלוג כל מקום שניקב טריפה הוי ניטל לכש"כ אבל גבי טחול אם ניקב לא הוי מילתא דפסיקתא דהא אם ניקב בקלישתה כשירה ולכך לא הוי ניטל כש"כ ע"ש ולפ"ז יצדקו דברי רש"י דסבר במתני' בכל נקובות כש"כ דניטל טריפה דבכלל נקובה

הוא רק ע"ז קשה מר' עוירא משמיה דרבא דאמר גבי טחול לא שנו אלא ניטל אבל ניקב טריפה דמשמע דניקב גרע מניטל ולכך פירש רש"י ולקמן מפרש ניקב בעליונה כו' אבל בקלושי' כשרה ולכך לא ילפינן ניטל מניקב דלא הוי מילתא דפסיקתא ניקב הטחול משא"כ במתני' כפי' חדושי רשב"א וק"ל:

באותו דף ע"ב בתוספות ד"ה אפיק חדא ועייל חדא ולמ"ד חסרון מבפנים לא שמיה חסרון וכו' וצ"ל דהך סוגי' כר"ש שא דלרבנן ליכא אלא י"ז ע"ש ומקשין העולם בל"ז על המקשין דפריך מבהמה שנחתכו רגלי' או על המקשין דהקשה והאיכא כמה חסרון, בשדרה הוי להו לרשום דע"כ הך סוגי' כר"ש דלרבנן ליכא אלא י"ז ולא מקשינן מידי וקושיא זו איתא במהדורא בתרא ונראה לי לישב ע"פ מה דאמרינן בדף מ"ז ע"ב אמר ר"י ריאה שנשפכה כקיתון כשירה איתביה ר' אבא לעולא ריאה שנקבה או שחסרה וכו' ומשני לעולם מבחוץ וקאמרת היינו ניקבה לא נצרכה אלא לר"ש דאמר עד שתנקב לבית הסמפונות בחסרון כל שהוא מודה וכו' בתוספות ד"ה אבל נקב וכו' ויש שרצו לאסור כשנראה הריאה שיש קמט וסדק וחיסרון על הריאה אפי' עולה בנפיחה והעור קיים והשיב להם ריב"א דטעות הוא בידם דא"כ הוה ליה לשנויה הכא הכי וכדברי הכל ולא הוה ליה לאוקמי כר"ש וכו' ע"ש. הרמב"ם פסק כיש מטריפים והביא ב"י בטור י"ד בסימן ל"ו וכתב לדעת הרמב"ם אין צריך לדחוק כמו שכתבו התוספות בריש פרקין דף מ"ב ע"ב בד"ה אפיק חדא וכו' שסוגי' זו דהכא אתי' כר"ש ולא כרבנן דלרבנן ליכא אלא י"ז ע"ש ולכך פסק הרמב"ם כיש מטריפי' והוי לרבנן י"ח ושפיר מצי לאוקמי סוגיא זו בריש פרקין כרבנן והא דמשני הש"ס בדף מ"ז ע"ב לא צריכא אלא לר"ש לרווחא דמלתא דאתי' אפילו כר"ש ע"ש: צ והנה בדף נ' ע"ב גבי מחט הנמצא בבית הכוסס מחולק ר"ת עם רש"י לדעת רש"י גבי המסס אפי' לא ניקב לחוץ נמי טריפה והא דקתני במתני' המסס וכו' שניקב לחוץ היינו לצד החוץ ולר"ת דוקא ניקב לחוץ גבי המסס ולרבותא נקט מחט שנמצא בבית הכוסס דאף יש לו ב' קרומי' בעינן לחוץ וכש"כ בהמסס ע"ש ולפום רהיטא היה נראה להוכיח שתו' סבר כדעת ר"ת משום דהת"ח הקשה בדף מ"ז ע"ב בתוספות ד"ה אבל ניקב וכו' והשיב להם ריב"א דטעות הוא בידם דא"כ הוה ליה לשנוי' הכא הכי וכדברי הכל והקשה הת"ח לריב"א נמי קשה הוה ליה לאוקמי כדברי הכל בשיש בה קמט או סדק ונראה חסירה ואין עולה בנפיחה ותירץ הת"ח דלא מצי לאוקמי הכי כד"ה דא"כ הוה ליה למתני במתני' ריאה שנקבה או שחסרה ואינו עולה בנפיחה כמו שאר טריפות דקתני במתני' מילתא דפסיקתא כמו ניקב הלב לבית חללו המסס ובית הכוסס שנקבו לחוץ כמו כן ה"ל לתנא לפרש ריאה שחסרה אם אין עולה

בנפיחה טריפה מילתא דפסיקתא ולכך לא מצי לאוקמי מתני' בהכי ע"ש ולפ"ז ע"כ מוכח כפי' ר"א דוקא שנקבו לחוץ ממש דאי כפירש רש"י מה משני הש"ס המסס ובית הכוסס דקא חשבת להו בתרתי חשבת להו בחדא ופירש רש"י דהא גבי הדדי סמכו וכחד דמי הלא אינם שווים בטריפות דגבי המסס אפי' לא נקב רק חצי עור טריפה וגבי בית הכוסת עד שניקב עור הפנימי ותלך לעור החיצון כמו שהקשו התוספות בדף מ"ג בד"ה הנך דאפקתא לא תיפוק וא"ת ריאה שחסרה וחסרון דשדרה נחשב נמי בחד וי"ל לפי דאין שיעור שוה ע"ש אבל לדעת ר"ת משני שפיר דשיעורי' שווי' דניקב לחוץ ממש איירי: והא"ש בל"ז לא היה יוכלו להוכיח דחיסרון דמתני' אתי' כר"ש הייתי אומר כדעת ב"י אליבא דרמב"ם דמפרש מתני' או שחסרה כדעת יש רצו לאסור שמביא בדף מ"ז ע"ב בתוספות ד"ה אבל ניקב שיש בו חסרון וכו' ע"ש ועל קושי' הריב"א דשם דא"כ ה"ל לשנוי' כדברי הכל הייתי אומר כתירוץ ב"י אליבא דרמב"ם דבעי לתירוצי דאתי' אפי' כר"ש ולא מבעי' אליבא דרבנן כדעת יש אוסרים ומההכרח הייתי צריך לומר כן דאתי' אפי' כרבנן חסרון דמתניתין דאם לא כן דלא אתיא אלא כר"ש וכדעת ריב"א מה שהשיב להם היה קשה קושי' הת"ח אפי' לדעת ריב"א לוקמי מתני' כרבנן ומיירי שאין עולה בנפיחה ואין לומר כתירוץ הת"ח דא"כ הוי ליה למיתני במתני' מילתא דפסיקתא ריאה שחזרה ואינו עולה בנפיחה בפירוש כמו דקתני במתני' המסס ובית הכוסת שנקבו לחוץ מילתא דפסיקתא דז"א דבל"ז הייתי אומר כדעת רש"י גבי בית הכוסס בעור אחד מפנימי שנקבו נמי טריפה ונמצא לא הוי מילתא קתא כמו כן המסס שנקבו אפי' לא נקבו לחוץ נמי טריפה נמצא אפי' לדעת ריב"א הי' יוכל לאוקמי מתני' אפי' כרבנן ומיירי דלא עולה בנפיחה כקושי' הת"ח ותירוץ הת"ח ליתא בדעת רש"י אבל עכשיו דקתני המסס ובית הכוסס דקחשיב בתרתי חשבינן בחדא אפיק חדא ע"כ יהא מוכח כדעת ר"ת הא דקתני שנקבו לחוץ שווי' המה דווקא לחוץ שפיר קמשני חשיב להו בחדא דדין א' להם לענין קובה אבל לדעת רש"י לא שווים הנקובת דגבי המסס אפי' לא ניקב עורו נמי טריפה וגבי בית הכוסת וצריך להיות ניקב בעור הפנימי ואיך יוכל לחשוב ב' נקובות בחדא הא לא דמי אע"כ מוכח כדעת ר"ת ולפי זה נולד לנו תירוץ של ת"ח אי מתני' איירי ריאה שחסרה ואינו עולה בנפיחה והיינו כרבנן הוה ליה לפרש ריאה שחסרה ואינו עולה בנפיחה כמו דקתני גבי המסס ובית הכוסס שנקבו לחוץ לדעת ר"ת אע"כ מוכח דסוגיא דהכא אתי' כר' שמעון ולא כרבנן וק"ל עוד בשם הנ"ל נדה דף ד' ע"ב מפקידה לפקידה ממעטת מעת לעת כיצד בדקה עצמה שעה ראשונה ומצאתה טהורה וישבת לה שני' שלישית ולא בדקת ולרביעי' בדקה עצמה ומצאתה טמאה אין אומרים

תטמא מעת לעת אלא מפקידה לפקידה פשיטא כיון דבדקה עצמה שעה ראשונה ומצאה טהורה לא מטמאים לה מעת לעת וכו' ויש לדקדק אמאי צריך לפרש שפת יתר ולהאריך ולהקשות פשיטא כיון דבדקה עצמה שעה ראשונה וכו' סתמא הוי לי' להקשות פשיטא דהא מינייהו סליק אבל נראה ברור ע"פ מה שהקשה מהר"ם לובלין במתני' מפקידה לפקידה ממעט ע"י מעת לעת ופירש רש"י כדאמרינן לקמן במתניתין פעמים צריכה להיות בודקת שחרית וערבית והקשה מהר"ם לאיזה צורך הביא רש"י שפת יתר דאמרינן לקמן פעמים צריכה להיות בודקת שחרית וערבית ובקיצור הוי לפרש דפקידה ממעט על ידי מעת לעת ותירץ דדוקא אותה בדיקה המוטלת עליה לבדוק על פי חכמים דהיינו שחרית וערבית ורמיא אנפשיה לבדיקה שפיר אותה הפקידה ממעטת על ידי מעת לעת אבל אם היא בודת מעצמה הפקידה מה שלא הטיל עליה חכמים אותו הפקידה אינה ממעטת מעת לעת משום דלא רמי אנפשה למבדק שפיר ע"ש ולפי זה לפום ריהטא לא הוה קשה מידי מפקידה לפקידה ממעטת על ידי מעת לעת פשיטא דסבר הייתי דאתא לאשמעינן דאף אם היא בודת מעצמה זמן הפקידה מה שלא הטיל' עליה החכמים וסלקא דעתך אמינא דלא בדקה שפיר משום דלא רמיא אנפשה אפילו הכי ממעטת על ידי מעת לעת אך עכשיו מפרש הברייתא כיצד ממעטת בדקה עצמה שעה ראשונה דהיינו בדיקת שחרית מה שהטילו עליה חכמים דרמיא אנפשה ובודקת שפיר ופריך פשיטא כיון שבדקה עצמה שעה ראשונה דייקי בדיקת שחרית מה שמוטל עליה לבדוק על פי החכמים פשיטא ממעטת על ידי מעת לעת וק"ל:

על פרשת וזאת הברכה - כתנות אור

ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן כו' תורה צוה לנו משה מורשה קהלות יעקב וגו' נראה ליישב המשך הפסוקים דאיתא בביצה בפרק אין צדין דף כ"ה תנא משמי' דר' מאיר מפני מה ניתנה תורה לישראל מפני שעזין הן שנאמר מימינו אש דת למו ותנא דבי ר' ישמעאל אש דת למו ראויין הללו ליתן להם אש דת והקשה מהרש"א הא אמרינן בפרק קמא דע"ז מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן אמר ר"י מלמד שהחזיר הקב"ה לתורה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה עד שבאו ישראל וקיבלוה ותירץ וי"ל דה"ל להקב"ה לכפות עליהם הר כגיגית כמו שעשה לישראל הרי לפנינו שכפה הר כגיגית כדי שיקבל דת אש ועוד נראה לי לומר דשאני ישראל שהתורה להם ירושה וכבר נכנסו בברית על ידי אבותינו ולכך הכריחו לכוף אותם לשמוע מוסר אביהם וזה פירוש הפסוק ה' מסיני בא וזרח משעיר למו שהחזיר הקדוש ברוך הוא לתורה על כל

אומה ולשון שיקבלו ולא רצו אך שלא יקשה לך היה לו להקב"ה לכפות עליהם ההר כגיגית ולזה אמר תורה צוה לנו משה מורשה ר"ל שהוא ירושה לנו מאבותינו דכבר נכנסנו בברית התורה על ידי אבותינו וצריך לכפות עליהם שיקיימו ברית אבותם וק"ל:
ועוד נ"ל ליישב המשך הפסוקים וזרח משעיר למו כו' אף חובב עמים גם חיבה יתירה חבב את השבטים ונראה דהא איכא למידק למה החזיר הקב"ה התורה לאומות ולא כפה מיד לישראל שיקבלם ונראה דזה עשה הקב"ה לטובת ישראל דאיתא בזוהר בלק דף קצ"ב ע"ב וזרח משעיר למו ממה דאמרו בני שעיר דלא בעי לקבלא אורייתא מההיא אנהיר להון לישראל ואוסיף עלייהו נהורא וחביבא סגי' וכן הופיע מהר פארן ממה דאמרו פארן דלא בעי לקבלא אוריי' מההיא אוסיפן ישראל חביבו ונהירו יתיר וזהו חיבור הפסוקים ה' מסיני בא וזרח משעיר למו כו' שהחזיר לבני עשו ולבני ישמעאל שיקבלו התורה ולמה באמת החזיר ולא כפה מיד לישראל ומתרץ אף חובב עמים שחבב השבטים שעל ידי כך חיבה יתירה נודעת לשבטים שכל אחד נתן והופיע מאורו לישראל וק"ל:
דרשה שדרשתי בפני ח"ק דקברני' פה א"ש ביום ה' ח"י אדר שני שנת תפ"ו לפ"ק בשביל יקרא דחיי ודשכבי להחזיק עמוד החסד של אמת שעושים עם המתים ועולם חסד יבנה וחסד ה' מעולם ועד עולם לזרז לעושי מצוה אפתח פתרא לנפשי:
דאמרי' ספ"ק דסוטה דריש ר' שמלאי תורה תחלתה ג"ח וסופה ג"ח תחילתה ג"ח דכתיב ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה ג"ח דכתיב ויקבור אותו בגיא. הנה בודאי תורתנו הקדושה נעוצה תחלתה בסופה וסופה בתחלתה. וקודם לזה צריכין אנו ליישב מאמר קודם לזה א"ר חמא בר חנינא מפני מה נסתתר קברו של משה מפני שגלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שעתיד בית המקדש ליחרב ולהגלות את ישראל מארצם שמא יבואו לקבורתו של משה באותו שעה ויעמדו בבכי' ויחננו ויאמרו לו משה רבינו עמוד בתפלה בעדינו ויעמוד משה ומבטל הגזירה. ואמר רב"ח מאי דכתיב אחרי ה' אלהיכם תלכו וכי אפשר לו לאדם ללילך אחר השכינה והלא כבר נאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא אלא הלוך אחר מדותיו של הקב"ה מה הוא הלביש ערומים אף אתה הלבש ערומים. הקב"ה ביקר חולים כו' הקב"ה קבר מתים דכתיב ויקבור אותו בגיא. הקב"ה ניחם אבלים כו'. ויש לדקדק הלא קרא דאחר ה' תלכו הוא מוקדם בתורה ולמה אמר תחלה טעמו שקברו של משה נסתתר ואח"כ פירש טעמא דהאי קרא דאחרי ה' תלכו. וליישב זה נראה דעל טעמו דנסתתר קברו של משה יש להקשות איזה קושיא ולכן בא לתרץ דברים ראשונים בפירוש אחרי ה' אלהיכם תלכו משום דאיכא למידק

דהא הקב"ה למדו למשה סדר בקשות רחמים ואמר כל זמן שישראל עושין כסדר הזה ברית כרותה לי"ג מדות שאינם חוזרים ריקם א"כ מ"ט לא אהני לן דמקרי קרינן וצווחי צווחינן ולית דמשגח לן ותירצו דורשי רשומות משום דאנו צריכים לעשות כמדתו של הקב"ה מהו רחום וחנון כו'. ולכך אמרו אם הם עושים כסדר הזה ר"ל שגם הם יעשו כסדר הזה אז אינן חוזרות ריקם אבל כשאינם עושים אין התפלה מועלת, ובכאן יש להקשות על טעם שנסתתר קברו של משה שלא יבכו ישראל ויחננו לפניו לבטל הגזירה ולמה הם בעצמם אינם מבטלים על ידי בקשות רחמים מי"ג מדות שכבר הבטיח להם הש"י שאינן חוזרות ריקם ועל כרחך צריכין אנו לומר שהם לא עשו כמדותיו של הקב"ה. אך כל זה אם אנו מחויבים ללמוד ממדותיו. אבל אם אין מחויבים ללמוד ממדותיו הקושיא במקומה עומדת למה לא ביטלו ישראל בעצמם הגזירה וזה ביאר ר"ח בר חנינא דמתחילה אמר למה נסתתר קברו של משה כדי שלא יבקשו ישראל רחמים על קברו לבטל הגזירה. ושלא יקשה למה לא ביטלו הם בעצמם על ידי בקשת רחמים של י"ג מדות שאינן חוזרות ריקם. ועל כרחך צריך לומר שלא עשו כמדותי' של הקב"ה אך מאן יימר שצריכין אנו ללמוד ממדותיו. ולכך אר"ח ב"ח מאי דכתיב אחרי ה' תלכו וכי אפשר לאדם לילך אחרי השכינה אלא הלוך אחר מדותיו של הקדוש ברוך הוא והם לא עשו כן ולכך לא יוכלו לבטל הגזירה על ידי בקשות רחמים וק"ל:

ובזה נבוא גם לביאור ולחבר סוף התורה לתחילתה דהא טעמא דנסתתר קברו של משה מפני שהי' גלוי וידוע שבית המקדש יחרב וכו'. ואיתא במדרש ילקוט ר' חייא רבה אמר מתחילת בריאתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרוב. בראשית ברא אלהים בנוי והארץ היתה תהו ובהו חרוב כו' וריש לריש פתר קרא במלכיות תהו זה בבל וגו'. ובזה מבואר היטב ולא ידע איש את קבורתו. וקשה באמת מ"ט ומתרץ בראשית ברא אלהים כו' והארץ היתה תהו ובהו וכו' ומרומז חורבן בית המקדש ומלכיות ואם כן ראוי שלא ידע איש קבורתו כטעמו דר"ח ב"ח שלא יעמדו על קברו של משה לבטל את הגזירה:

ועוד אני אומר דרך רמז בראשית" ברא" אלהים" יש בסופי תיבות תיבת אמת ועיין בבעה"ט. ואחר שסיים התורה שלא נודע קבורת משה והקדוש ברוך הוא בעצמו טיפל בקבורתו כן ראוי לנו שגמילת חסדים של מתים הוא חסד של אמת וק"ל:

ועפ"י גמרא הנ"ל יש ליישב גמרא דסוכה סוף פרק לולב וערבה ת"ר מאי דכתיב חמוקי ירכיך כמו חלאים למה נמשלה תורה לירך מה ירך בסתר אף ד"ת בסתר והיינו דא"ר אליעזר מה דכתיב הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש מעמך כי אם עשות משפט

ואהבת חסד והצנע לכת עם ה' אלהיך עשות משפט זה הדין ואהבת חסד זו גמילת חסד והצנע לכת זו הכנסת כלה והוצאות המת. והלא דברים ק"ו ומה דברים שדרכם לעשות בפרהסיא אמרה תורה הצנע לכת דברים שדרכן לעשות בצנעה על אחת כמה וכמה. עיין ברש"י שמפרש דברים שדרכן לעשות בצנעה כגון צדקה וכו' וה"ה לדברי תורה עכ"ל וזה הוא דוחק גדול מנ"ל לומר דר"א ס"ל דה"ה לדברי תורה שיהיה בצנעה דלמא שאני דברי תורה דכתיב לא מראש בסתר דברתי ואם כן איך קאמר והיינו דר"א. ונראה לי לומר דאיתא בפרק אלו מגלחין דף ט"ז ע"ב דרבי גזר שלא ישנו לתלמידי' בשוק מאי דרש חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר ור' חייא שנה לשני בני אחיו בשוק דכתיב חכמה בחוץ תרונה ור"ח האי קרא חמוקי ירכיך מאי עביד ליה ומשני מוקי ליה בצדקה ובג"ח נמצא יש שני פירושים על פסוק חמוקי ירכיך או דקאי על ד"ת או דקאי על צדקה וג"ח שצריכה להיות בסתר אבל תורה אפילו בפרהסיא דכתיב חכמה בחוץ תרונה וגם לא מראש בסתר דברתי. אך אם נימא דצדקה וג"ח ילפי' בק"ו דצריך להיות בצנעה וע"כ האי קרא דחמוקי ירכיך קאי על ד"ת. ועל פי זה מיושב דברי גמרא הנ"ל שדרש רב ענן מה דכתיב חמוקי ירכיך כמו חלאים מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר אך תאמר מנ"ל לדרוש זה דלמא הקרא קאי על צדקה וג"ח ולכך אמר והיינו דאר"א דר"א נמי סבירא ליה דרש דרב ענן משום דיליף צדקה וג"ח בק"ו שצריך להיות בצנעה וע"כ קרא דחמוקי ירכיך קאי על דברי תורה שצריך להיות בצנעה כמו שדרש רב ענן וק"ל:

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל. ופי' רש"י לעיני כל ישראל שנשאה לבו לשבור הלוחות לעיניהם והסכים דעת הקב"ה לדעתו שנאמר אשר שברת כו' ואיכא למידק על משה שהיה אדון כל הנביאים וכבר אמרו רז"ל שתנאי התנה הקב"ה עם מעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה מוטב ואם לאו יחזירם לתהו ובהו ואם כן איך שיבר הלוחות הא יחזיר העולם לתהו ובהו וצ"ל דמשה למד כמו שכתבו התוס' בפ"ק דע"ז דאמרו שמים וארץ נוגעים בעדותן הם שנאמר אם לא בריתי כו' והקשו התוס' תימא הא ראיה גדולה שהם קיימים ותירצו די"ל. שעומדים על הקבלה ולפ"ז נוכל לומר דלא חשש משה באיבוד עול שכבר עומדים שמים וארץ על הקבלה ועי"ז יש לחבר סוף התורה בתחילה דאיתא בבעל הטורים בראשי"ת ראשי תיבות בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל תורה ולפי זה ניחא דעיקר הבריאה היה בשביל שיקבלו ישראל את התורה ועומדים על הקבלה ובזה רמז לנו התורה לעיני כל ישראל זו שיבר הלוחות ולא יקשה לך איך שיבר הלוחות ולא חש באבדון העולם ולכך

אמר בראשית ר"ל בראשונה ראה אלהים שיקבלו ישראל התורה ועומדים שמים וארץ על הקבלה ולכך לא חשש משה לשברם לטובות ישראל עד שאמר לו הקדוש ברוך הוא יישר כחך ששברת וק"ל:

תם ונשלם בעזרת אל עולם ספר כתנות אור אור פרשת וזאת הברכה חדש גרסינן במסכת סוכה דף ט' ע"א במתני' סוכה ישינה ב"ש פוסלין ובית הלל מכשירין ואיזהו סוכה ישינה כל שעשאה שלשים יום קודם לחג וכו' שם בגמרא מ"ט דב"ש וכו' אמר קרא חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים עשה סוכה לשם חג ובית הלל האי מבעי' לי' דעושין סוכה בחול של מועד וב"ש סבירא ליה כר"א דאמר אין עושין סוכה בחול המועד ע"כ והנה בכאן מקשים העולם דמאי משני הש"ס וב"ש סבירא ליה כר"א דאין עושין סוכה בחול המועד הא גם ר"א גופא יליף מקרא זה דאין עושין סוכה בחולו של מועד ועיין לקמן דף כ"ז ע"ב תניא אר"א אין יוצאין מסוכה לסוכה וכו' ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכמים אומרים יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחש"מ מ"ט דר"א א"ק חג הסוכות תעשה לך ז' ימים עשה סוכה הראויה לשבעה וחכמים סבירא ליה אמר קרא חג הסוכות עשה סוכה בחג ע"כ הרי להדיא דתרווייהו מקרא א' דרשו ומאי משני ס"ל כר"א אכתי מבעי' ליה קרא ע"ז גופא להורות דאין עושין סוכה בחולו של מועד ודוחק לומר תרתי שמעת מיניה ובקושי' זו נתחבטו כמה וכמה לומדים ואמרתי גם אנכי בילדותי ליישב דאיתא שם תניא אר"א כשם שאין אדם יוצא בלולבו של חבירו כך אין אדם יוצא בסוכתו של חבירו דכתיב חג הסוכות תעשה לך וחכמים אומרים אעפ"י שאין אדם יוצא בלולבו של חבירו יוצא בסוכתו של חבירו דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסוכות מלמד שכל ישראל ראוי' לישב בסוכה אחת ומוקי לקרא דלך למעוטי גזולה לחוד ופריך ור"א האי כל האזרח מאי עביד ליה ומשני לרבות גר שנתגייר וקטן שנתגדל בינתיים ורבנן כיון דאמרת עושין סוכה בחש"מ לא צריך לרבויי יעש"ה ולפי זה קשה מאי פריך לעיל ור"א מ"ט דאמר אין עושין סוכה בחש"מ דלמא ר"א לטעמי' דמוקי לקרא דכל האזרח לרבות גר שנתגייר וקטן שנתגדל בינתיים וקשה למה לי קרא על זה הלא רשאין לעשות סוכה בחולו של מועד אף לאדם אחר אעכ"ל דאין עושין סוכה בחולו של מועד וההכרח לומר דפריך באמת מנא ליה לר"א דאין עושין סוכה בחולו של מועד דלמא עושין סוכה בחולו של מועד ובאמת קרא דכל האזרח מרבה סוכה שאולה אולם עדיין קשה לפי מה שכתב תוספות לעיל להקשות למה לי קרא למעט גזולה תיפוק ליה דהוה מצוה הבאה בעבירה ובשלמא לר"א לא קשיא מידי דאיצטרך לך למעוטי שאולה אבל לחכמים דמוקי לך רק למעט גזולה קשה יעש"ה ולפי זה יש לומר דמשום הכי לא

מוקי ר"א לך למעוטי גזולה לחוד דקשה למה לי תיפוק לי' דהוה מצוה הבאה בעבירה ועכ"ל דלך ממעט נמי שאולה ואם כן קאי כל האזרח לרבות גר וקטן ומוכח שפיר דאין עושין סוכה בחולו של מועד וכנ"ל אבל עדיין י"ל דפריך שפיר דהנה לעיל פריך לב"ה דאמר סוכה ישנה כשרה אמאי הא כתיב לך ונימא דבעי לשמה כמו דאמרי' בציצית דכתיב ועשו להם וכו' ומשני האי לך דסוכה מבע"ל למעוטי גזולה וכו' יעש"ה ולפ"ז פריך שפיר הכא מ"ט דר"א דלמא עושין סוכה בחולו של מועד וקרא דכל האזרח מרבי שאולה וקרא דלך באמת ממעט סוכה ישינה דפסול כדפריך בגמרא ומשני הש"ס דכתיב חג הסוכות תעשה לך וכו' ומהתם מוכח כבר דסוכה ישינה פסולה כדילפי' ב"ש לעיל אם כן מוכח נמי שפיר דאין עושין סוכה בחולו של מועד דאל"ה למה לי כל האזרח לרבות גר וקטן וכו' וא"ל לרבות שאולה אם כן לך ל"ל וא"ל למעוטי גזולה ת"ל דהוה מצוה הבאה בעבירה וא"ל למעוטי סוכה ישונה ז"א דהא כבר נתמעט מחג הסוכות אם כן באמת עיקר קרא דרשי' לסוכה ישינה דפסולה ומיניה מוכח ממילא שפיר דאין עושין סוכה בחש"מ מדכתיב כל האזרח לרבות גר וקטן וכמ"ש:

ומיושב קושי' העולם היטב דשפיר אמרינן וב"ש סבירא ליה כר"א דאמר אין עושין סוכה בחולו של מועד ולא איצטרך קרא על עושין סוכה עכ"פ רק דסוכה ישינה פסולה ומיני' מוכח נמי דאין עושין סוכה בחולו של מועד ומדוקדק היטב בלשון רש"י ז"ל שכתבו שמעת מיני' דעשה סוכה הראוי לז' כלומר דעיקר קרא לאו לדהכי הוא דאתא רק לסוכה ישינה דפסולה ומיניה מוכח ושמעת מיני' נמי הא דאין עושין סוכה בחולו של מועד ופשוט הוא: ומדי דברי בו זכור אזכרנו לטובה מאחר שמונח בידי כמה תשובות אשר פלפל עמי בחכמה המנוח הגאון בה"מ שו"ת בית אברהם ותירץ ג"כ על קושיא זו באופן זה דלכאורה איכא למידק ממ"נ אי הסברא החיצונה מחייב דאין עושין סוכה בחולו ש מועד מטעם איסור בנין וכדומה אם כן לר"א קרא למה לי דאין עושין סוכה בחולו של מועד מאחר שגם בלא"ה יתחייב זה מן הסברא ואי הסברא החיצונה הוא דעושין סוכה בחול של מועד אם כן לחכמים קראי למה לי דעושין סוכה בחול של מועד וי"ל דהני תנאי לשיטתייהו ודשמעי' לי' לר"א דס"ל במכילתן די"ד סעודות חייב אדם לאכול בסוכה וחכ"א דאין חיוב כי אם על ראשונה ולפי זה הסברא חיצונה לר"א דעושין סוכה בחול של מועד מאחר שעליו החיוב לאכול י"ד סעודות בסוכה וכדאיתא בפוסקים ומש"ה צריך לדידי' קרא דאין עושין סוכה בחול של מועד אבל להחכמים מהסברא החיצונה דאין עושין סוכה בחול של מועד אחר שכבר אכל בלילה הראשונה בסוכה דרחמנא רמי' עלה ולא יותר ואיצטרך קרא דעושין ולפי זה משני שפיר ב"ש סבירא לי'

כר"א דאין עושין סוכה בחוש"מ והיינו לאו כר"א ממש דילפי מקראי אלא ס"ל מסברא חיצונה דאין עושין סוכה בחש"מ מאחר דס"ל לב"ש במכילתין דאינו חייב לאכול י"ד סעודות בסוכה ודוק:

ואגב אזכיר מה שהרגיש אדוני אבי הרב ז"ל לדקדק במשנתינו דתני ואיזהו סוכה ישינה כל שעשאה קודם לחג שלשים יום ופרש"י מאחר ששואלים ודורשים בהלכות פסח והלכות החג קודם לחג שלשים יעש"ה ולכאורה קשי' מנ"ל להמשנה ליתן הזמן שלשים יום דלמא דוקא גבי פסח הוא דגמרי' דצריך שלשים יום ולא בחג כמו שהקשה באמת הב"י על האידנא דשואלים ודורשין הלכות פסח קודם לפסח שלשים יום ובמגילה דף ל"ב אמרינן משה תיקן להם לישראל שיהי' דורשים הלכות פסח בפסח וכו' ותירץ דדוקא גבי פסח הוא דדורשין שלשים יום קודם פסח דנפישו דינים מה שאין כן בשארי החג ע"כ ונראה דמוכח ע"כ דסבירא לי' לב"ש דגם קודם החג בעינן תלתין יומי מדתני במשנתינו סוכה ישנה כו' אבל אם עשאה לשם חג וכו' מכלל דאיכא סוכה דלאו ישנה וכשרה לבית שמאי אף בסתמא ואי אמרת לב"ש בי"ט הוא דדרשינן בהלכות החג ולא קודם אם כן איך משכחת לה שעושין סוכה סתמא לשמה אי בעשאה ביו"ט גופא ובחול של מועד הלא לבית שמאי אין עושין סוכה בחול של מועד ועל כרחך דבשלשים יום תליא מילתא ואי עביד לי' תוך שלשים יום סמוך לחג סתמא לשמה הוא ע"כ ודפח"ח. וקשיא לי לדבריו משכחת לה לבית שמאי דסתמא לחג הוא כגון גר שנתגייר וקטן שנתגדל בחש"מ דאיהו לכ"ע עושה סוכתו בחש"מ ועיין בזה:

והנה רבים רוצים ליישב קושית הרשב"א בע"א ובזה האופן דבאמת לכאורה מוכח דאין עושין סוכה בחש"מ מדכתיב כל האזרח לרבות גר שנתגייר כו' וא"ל דמנ"ל זה דלמא כל האזרח מרבי שאולה קשה לך למה לי וא"ל למעוטי גזולה ז"א דרש"י כתבו לקמן ריש לולב הגזול דמאן דאמר קרקע אינה נגזלת לא משכחת לה סוכה גזולה כ"א בעושה סוכתו בראש העגלה וראש הספינה עיין שם ולפי זה למאן דאמר סוכה דירת קבע בעינן ופסול סוכה בראש העגלה ובראש הספינה כדאיתא דף ה' ע"ב אם כן לא משכחת לה גזולה כלל ועל כרחך לך למעוטי שאולה וכל האזרח לרבות גר שנתגייר ומוכח ממילא דאין עושין סוכה בחש"מ רק דהש"ס מפרש אליבא דר"א מנ"ל דאין עושין סוכה בחש"מ דאיהו גופא סבירא ליה קרקע נגזלת אבל לבית שמאי י"ל דס"ל באמת דקרקע אינה נגזלת ומוכח ממילא בלאו קרא דאין עושין סוכה בחולו של מועד באמת גם בעיני הי' נראה לפרש כן אבל אחר העיון בתוספות שם ליתא וגם בלאו הכי אף דסוכה דירת קבע

בעינן אפילו הכי היכא שיכולה לעמוד ברוח מצויה דים ודיבשה כ"ע מודי' דכשירה אם כן עדיין משכחת לה סוכה גזולה כנ"ל וזה מפורש להדיא בגמרא שם ועיין בזה:
שם דף ל"ו ע"ב תניא ר"י אומר אין סוכה נוהג אלא בד' מינים שבלולב והדין נותן וגו' אמרו לו כל דין שאתה דן תחילתו להחמיר וסופו להקל א"ד לא מצא ד' מינים יהא יושב ובטל וכן הוא אומר בעזרא צאו ההר והביאו עלי זית ועלי תאנה כו' ור' יהודה הני לדפנות עלי עבו' ועלי הדס ועלי תמרים לסכך תוס' ד"ה הביאו עלי זית ר"י הוה מוקמי ליה לדפנות עכ"ל ורבים נבוכים בפירוש דיבור תוס' הזה ואמרתי ליישב קושיא זו והוא שיש לדקדק שבדף י"ג ע"א מביא הגמרא גם כן האי קרא ולא סיימו קראי לגמ' וכאן במכילתן הביא הש"ס כל הקרא וסיים ועשו סוכות ככתוב בזה הסיגנון בדרך זה דבאמת גם החכמים היו חוששים לדברי ר"י שהני לדפנות לכך הביאו כל המקרא ושמעת מיניה דהני חלת מילי שאמר עזרא ועשו סוכות ככתוב שעל כרחך לסכך נתכוון ליקח ולא לדפנות דהנה מקשי' לשיטת הרמב"ם דעצי סוכה גם מהדפנות אסורין בהנאה דדוקא מה שאנו דורשים מלשון סוכות קאי רק על סכך וכו' עיין בהרא"ש וכ"מ א"כ איך מוקי ר"י לדפנות למה לא נצרך גם בדפנות ד' מינים אחר דמק"ו שנוהג בלילות כבימים אתית לה יע"ש ונ"ל דהנה רש"י פירש לעיל דמשפט דופן עקומה הוא מטעם שאנו רואין הסכך פסול שבצדדים כאלו נכפף ונעשה מדפנות אם כן ודאי ליכא למימר דבדפנות בעינן גם כן ד"מ כמו הסכך עצמו דאם כן דופן עקומה איך משכחת לה דהא אם גם יוחשב הסכך פסול לדפנות נפסל גם כן דהלא גם בדפנות יופסל מינים הפסולין אך עדיין יש לנו פתח למצוא דופן עקומה ולומר דעליו קאי ההלכה למשה מסיני שנאמר סתם דופן עקומה והוא דאי' ד"ה בנה איצטבע בסוכה שגבוה למעלה מכ' כשרה דאמרינן גם כן דופן עקומה והיינו הסכך היוצא מן האיצטבע להלאה כאלו הוא נכפף ונעקם ונעשה בדופן עד קצה איצטבע הרי דמשכחת בסכך כשר דופן עקומה והק"ל. אפס לר' יהודא דאמר סוכה שגבוה למעלה מעשרים אמה כשר נסתר זאת וע"כ הלכתא בדופן עקומה קאי לסכך פסול אם כן שפיר מוקי לה לדפנות וא"ל באמת למה לא יהיה צריך ג"כ בדפנות ד"מ ז"א דלשיטתו לא משכחת לה דופן עקומה כל עיקר אבל חכמים בשטתייהו דסוכה שהיא גבוה למעלה מעשרים אמה פסולה ומשכחת דופן עקומה בסכך כשר כגון בנה איצטבע וקשה שפיר למה ישתנה הסכך מהדפנות ומשום הכי סבירא ליה שפיר דלא בעינן ד' מינים כל עיקר והנה לעיל אמר אביי דר"א ור"י כו' סבירא ליה סוכה דירת קבע בעינן דר"י מכשיר סוכה למעלה מעשרים אמה ע"כ משום דסבירא ליה סוכה דירת קבע בעינן ורשב"ג דסבירא ליה שלשה כהלכתן ורביעית אפי' טפח משום דסבירא

ליה גם כן דירת קבע בעינן עיין שם. ואיתא שם דמ"ד שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח סבירא ליה דיש אם למסורת וכתיב בסוכת בסוכת הרי שנים כו' ורשב"ג סבירא ליה יש אם למקרא קרינן בסוכות עיין שם. ולפי זה יש לומר דבאמת מה דדייק עזרא ועשו סוכות ככתוב תיבת ככתוב מיותר הוא רק דיש לומר דשפתיו ברור מללו דבאמת נתכוון עזרא ליקח הכל לסכך, ושלא, תאמר הללו לסכך והללו לדפנות כר"י ואין לומר למה באמת ישתנו הדפנות מסכך משום הקושי' דדופן עקומה המ"ל לכך דייק ועשו סוכות ככתוב כלומר כפי המסורת ולא כמקרא רק ככתוב ממש והיינו בסוכת ואם כן סגי שתים כהלכתן ושלישית אפי' טפח ואם כן מוכח מקרא דדירת עראי בעינן וסוכה למעלה מעשרים אמה פסולה ומשכחת לה דופן עקומה גבי איצטבע וק"ל:

כל זה אמרתי בקטנותי ואחר זה ראיתי בספר הנדפס מחדש אמרי צרופה וראיתי שם קושי' ופירוקא ראשונה ושמחתי מאוד וראיתי לבעל מחבר הנ"ל שהקשה הלא נחסר מקרא דעזרא מין אחד ותירץ דעלי שמן הוא ערבה רק דמכל מקום מוכח דאינו ערבה משום שדייק צאו ההר וערבה של הר פסול לת"ק דא"ש ע"ש, ואני אמרתי דמדוקדק ברש"י דלא כוותיה שפירש ד"ה לא מצא אחד מארבעה מינים נראה שגם לרש"י היה קשה קושייתו לכך סבירא ליה דבאמת לר"י לאו כל ארבעה מינים בעינן אלא סגי באחד מהם ואחר זה דייק רש"י עלי זית ועלי שמן לאו ארבעה מינים הוא ואם כן נחסר מין אחד ובאמת מוכח מדאמר ר"י הנך לדפנות והיינו שניהם כדאמרן ומדוקדק בלשון רש"י בדיבור שלאחריו רק דלפי זה לכאורה קשה האי יליף מלולב הא איכא למיפרך דמה בלולב שצריך כל הארבעה מינים מה שאין כן בסוכה דלא בעינן על כל פנים כולם דמוכח מעזרא וצריך לומר דר"י לא חשיב לה לפירכא מה שנלמד מקל וחומר גופה וכן הוא בסוגיא וחכמים סבירא להו דשפיר פרכינן ולפי זה יש לכוון פירוש תוספות דיש לדקדק לאיזה צורך מייתי צאו ההר לכך פירוש תוספות בד"ה עלי זית ר"י הוה מוקי ליה לדפנות כלומר רק עלי זית ועלי שמן הוא ערבה כנזכר לעיל. משום הכי מביא רישא דקרא צאו ההר וחכמים סבירא ליה ערבה של הר פסולה מה שאין כן הא דמוקי להר"י הנך לדפנות לא ניחא להו לחכמים כלל אחר שאיכא למיפרך מה ללולב שד"מ מערבין זה את זה וכו' כנ"ל. ועוד יש לכוון על פי מה שכתבתי בפרשת אמור בענין קושית התוספות לעיל ת"ל דהוה מצוה הבאה בעבירה כו' עיין שם רק שאני נבוך בסברא זו אם יוחשב סוכה גזולה לסכך פסול לצרף והבוחן יבחר ובחדושי למסכת זו והארכתי בזה הענין וה' יאיר עינינו במאור תורה שאזכה ללמוד תורה לשמה אמן אמן:

השמטה:

דבר זה שייך לפרשת ויקרא בשם בן דודי הרב הגדול החריף והשנון מהור"ר אהרן נר"ו אב"ד דק"ק ליסקווי. ונשמט למעלה בפרשה הנ"ל.:

פרשת ויקרא בפסוק אדם כי יקריב מכם קרבן פירש רש"י כי יקריב לכשיקריב אדם למה נאמר מה אדם הראשון לא הקריב מן הגזל שהכל היה שלו אף אתם לא תקריבו מן הגזל ומדקדקים העולם למה מהפך רש"י פירש הפסוקים ע"ש. ונ"ל דאיתא בחולין דף ו' ע"א מכם להוציא את המומר והקשה תוספות הא מכם בעי להוציא את הגזל וי"ל דתרתי שמעת מיניה ובגמרא שם והא מהכא נפקא עד צריכא וכו' יע"ש והנה כ"ז אם נימא דקרא דמכם בקרבן נדבה מיירי אבל אם נימא דבעולת חובה הוא מיירי קושיי' הש"ס במקומה עומדת וצ"ל דבאמת מכם אתי להוציא את הגזל אמנם יש לימוד אחר להוציא את הגזל על כרחך מכם אתי להוציא את המומר ועל כרחך צריכין אנו לומר כדתירץ הש"ס ומוכח דבעולת נדבה מיירי הקרא ולפי זה מתורץ היטב בלא זה לא רצה להקשות רש"י אדם למה נאמר משום דידע מתרוצו אבל השתא מקשה אדם למה נאמר להוכיח דבקרבן נדבה מיירי דלכאורה קשה על רש"י מנ"ל דבקרבן נדבה מיירי דלמא כי יקריב בקרבן חוב דיבר הכתוב לזה מקשה רש"י אדם למה נאמר וע"כ צ"ל דמה אדם לא הקריב מן הגזל וכו' ואם כן מכם ל"ל וע"כ להוציא את המומר וקשה הא מהתם נפקא כקושיית הש"ס וע"כ צריכין אנו לומר חדא בחטאת וחדא בעולה וצריכי ושפיר מוכח דבקרבן נדבה דיבר הכתוב וק"ל:

תושלב"ע: